กษัตริย์ไม่เคยยิ้ม

ชีวประวัติของกษัตริย์ ภูมิพล อดุลเดช

PAUL M. HANDLEY

แก้ไขปกและรวมไฟล์โดย: ชมรมคนเคยรักเจ้าแห่งประเทศไทย

www.yerngshare.blogspot.com

1. ธรรมราชาจากอเมริกา

สถานการณ์ที่บีบให้พระเจ้าซาร์แห่งรัสเซียต้องสละราชบัลลังก์นั้น[เกิดจากน้ำมือของเขาเอง] เขาปฏิเสธที่จะปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มก้าวหน้าต่างๆ (ซึ่งกำลังเสียงดังมากขึ้นทุกขณะ) และปฏิเสธที่จะสมานฉันท์กับพวกเขาให้ทันต่อเวลา เราไม่สามารถต่อกรกับพวกฝ่ายก้าวหน้าได้หรอก อาจมีคำถามว่าทำไมเราจึงไม่ควรฟังฝ่ายอนุรักษ์นิยมด้วยเล่า เนื่องจากพวกเขาก็เองก็อยู่ ณ จุดนั้นเช่นกัน คำตอบก็คือ พวกอนุรักษ์นิยมนั้นไม่สามารถคุกคามกษัตริย์ได้ เนื่องเพราะมันขัดต่อความเชื่อของพวกเขา ขณะที่พวกก้าวหน้าสามารถทำได้ทุกอย่าง และดังนั้นเองเราจึงต้องใคร่ครวญถึงพวกเขามากกว่าพวกอนุรักษ์นิยม ความขัดแย้งระหว่างสองฝ่ายนี้เกิดขึ้นเป็นปกติ แต่พวกอนุรักษ์นิยมไม่เคยเอาชัยได้เลย และการจะควบคุมไว้ก็ทำได้แต่เพียงชั่วคราวเท่านั้น เพราะในท้ายที่สุด การณ์จะต้องเป็นไปตามที่พวกฝ่ายก้าวหน้าปรารถนา

จักรพงษ์, จดหมายถึงรัชกาลที่ 6, เมษายน 2460

(The Chakri Dynasty and Thai Politics, 1782-1982: The Monarchy Through Two Centuries of Change and Challenge (Bangkok: งานเขียนที่เผยแพร่ในวงจำกัด, 2526 , เป็นที่เข้าใจว่าผู้เขียนงานชิ้นนี้คือ มร ว.สุขุมพันธ์ บริพัตร, จุฬาฯ), 69

ภูมิพลเกิดมาท่ามกลางอากาศที่หนาวเหน็บในวันที่ 5 ธันวาคม 2470 ที่บรูคไลน์ ย่านของผู้มีอันจะกินแถบชานเมืองบอสตัน แมสซาจูเส็ตส์ ที่ซึ่งห่างไกลจากอากาศเมืองร้อนและท้องพระโรงประดับทองในกรุงเทพฯ เมืองหลวงของสยาม ที่นั่น ประชาธิปก ลุงของเขากำลังดิ้นรนต่อสู้กับกระแสความทันสมัยเพื่อความอยู่รอดของสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ประชาธิปกเพิ่งสืบทอดราชบัลลังก์มาได้ไม่นานหลังจาก 15 ปีที่เป็นหายนะในรัชสมัยของวชิราวุธผู้เป็นพี่ชาย ท้องพระคลังว่างเปล่า และความไม่พอใจที่คุกรุ่นต่อการผูกขาดอำนาจของราชวงศ์ก็แผ่ซ่านในหมู่กระฎุมพีที่กำลังเกิดขึ้น ประชาธิปกมีเหตุอันควรให้ต้องหวั่นเกรงการลุกฮืออย่างที่ ส่งผลให้อำนาจของสถาบันกษัตริย์ในยุโรปถูกลิดรอนมาแล้ว และถึงขั้นที่ทำให้ราชบัลลังก์ถูกขจัดออกไปโดยสิ้นเชิงในรัสเซียและจีน

กระนั้นก็มีชั่วขณะหนึ่งที่ประชาธิปกต้องหันเหความคิดตัวเองไปยังทารกในบอสตันอันห่างไกล มีแต่กษัตริย์และพราหมณ์ที่ปรึกษาเท่านั้นที่สามารถเลือกชื่อให้กับเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงที่เกิดมาได้ หนึ่งสัปดาห์ให้หลัง ชื่อนั้นถูกส่งไปทางโทรเลข ภูมิพล อดุลยเดช หรือ พลังแผ่นดิน อำนาจไร้เทียมทาน ภูมิพลเป็นกษัตริย์เพียงหนึ่งเดียวที่เกิดในสาธารณรัฐอเมริกัน

พ่อของภูมิพลคือ มหิดล ผู้เป็นน้องชายต่างมารดาของประชาธิปก มหิดลเกิดในปี 2435 เป็นลูกคนที่ 69 ของจุฬาลงกรณ์ รัชกาลที่ห้า กับสว่างวัฒนา มเหสีคนที่สองจากที่ได้รับสถาปนาทั้งหมด

www.yerngshare.blogspot.com

สามคน มหิดลจึงเป็นชั้นเจ้าฟ้า ซึ่งมีคุณสมบัติที่จะสืบราชบัลลังก์ได้ แต่เขารั้งอยู่ลำดับที่หกของผู้มีสิทธิในขณะนั้น ซึ่งทำให้เขามีโอกาสน้อยมากที่จะได้เป็นกษัตริย์ เมื่ออายุได้ 12 ปี มหิดลถูกส่งไปอังกฤษ เพื่อเข้าเรียนที่แฮร์โรว์ หลังจากนั้นสองปีเขาก็ถูกย้ายไปเข้าโรงเรียนทหารที่เยอรมัน ในปี 2457 หลังจุฬาลงกรณ์ตายไปได้สี่ปีหลังจากครองราชย์มายาวนานถึง 42 ปี มหิดลก็จบการศึกษาและกลับประเทศไปรับตำแหน่งสูงในกองทัพเรือที่กำลังเติบโตของสยาม

ในปี 2460 เขาตัดสินใจไปเรียนแพทย์ที่ฮาร์เวิร์ด ขณะอยู่ที่นั่น เขาตกหลุมรักกับสังวาลย์ นักศึกษาพยาบาล เธอเป็นสามัญชน มีเชื้อจีน เกิดมาในครอบครัวยากจนเมื่อปี 2443 ที่อีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อกำพร้าได้ไม่กี่ปีหลังจากนั้น เธอก็ถูกถวายเข้าวังเมื่ออายุได้เจ็ดขวบ เพื่อไปรับใช้แม่ของมหิดล ผู้ซึ่งต่อมาได้ส่งหญิงสาวหัวดีคนนี้ไปเรียนที่ซิมมอนส์คอลเลจที่บอสตัน การพบกับเจ้าชายขณะที่ทั้งคู่อยู่ในบอสตันนั้นไม่พ้นวิสัย แต่การจะแต่งงานนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ทางพระราชวังคัดค้านการแต่งงานอย่างเป็นทางการกับคนนอกราชวงศ์ แต่เนื่องจากสังวาลย์เป็นที่โปรดปรานของสว่าง และมหิดลเองก็คงไม่มีโอกาสขึ้นเป็นกษัตริย์ ในที่สุดทั้งสองจึงได้แต่งงานกันอย่างเป็นทางการ เธอได้รับฐานันดรที่แม้จะค่อนข้างต่ำแต่ก็เป็นที่นบนอบ เรียกว่าหม่อมสังวาลย์ หลังจากแต่งงาน ในปี 2463 ทั้งสองเดินทางไปทั่วทั้งในสหรัฐฯ ยุโรป ตะวันออกกลาง และเอเชีย ทั้งเพื่อการศึกษา ท่องเที่ยว และเพื่อปฏิบัติภารกิจเป็นบางครั้ง ลูกคนแรกของทั้งคู่เกิดที่ลอนดอนเมื่อเดือนพฤษภาคม 2466 เป็นลูกสาวชื่อว่า กัลยาณิวัฒนา

มหิดลมักป่วยออดๆ แอดๆ เหมือนพี่น้องของเขาส่วนใหญ่ บางคนบอกว่าเป็นเพราะการแต่งงานกันเองในราชวงศ์ มเหสีที่เป็นทางการทั้งสามคนของจุฬาลงกรณ์ล้วนเป็นน้องสาวต่างมารดาของเขาเอง และลูกหลายคนของพวกเขาต่างก็เสียชีวิตตั้งแต่ยังเป็นทารก ในปี 2468 ครอบครัวมหิดลย้ายไปอยู่ที่ไฮเดลเบิร์ก ประเทศเยอรมัน เพื่อให้มหิดลเข้ารับการรักษาตัวที่นั่น วันที่ 20 กันยายน ซึ่งเป็นวันเกิดของจุฬาลงกรณ์ สังวาลย์คลอดลูกชาย ชื่อว่า อานันทมหิดล

เหตุการณ์นี้มีความสำคัญมากขึ้นในอีกสองเดือนต่อมา เมื่อวชิราวุธสิ้นลมโดยปราศจากรัชทายาท ในช่วงห้าปีก่อนหน้านั้น พี่ชายต่างมารดาของมหิดลที่อยู่ในชั้นเจ้าฟ้าตายก็ไปสามคน โดยที่ยังอยู่ในวัยสามสิบ และเนื่องจากกษัตริย์องค์ใหม่คือ ประชาธิปก ก็ไม่มีลูก มหิดลจึงขยับมาอยู่ลำดับที่สองของการสืบราชสมบัติ

ทว่าเขากลับไม่ได้ให้ความสนใจต่อเรื่องนี้มากนัก มหิดลใช้เวลากว่าครึ่งหนึ่งของ 33 ปีแห่งชีวิตของเขาอยู่นอกสยาม ห่างออกจากความเป็นไปในราชสำนัก ว่ากันว่ามหิดลเองก็มีความเห็นวิพากษ์วิจารณ์เป็นการส่วนตัวต่อสถาบันกษัตริย์ที่ผูกมัดตามแบบแผนประเพณี และพอใจแนวทางของประชาธิปไตยแบบอเมริกันมากกว่า เชื่อกันว่าเขาเต็มใจที่จะยกสิทธิของเขาให้กับน้องชายต่างมารดาผู้ทรงอำนาจและเคร่งครัด คือ บริพัตร ลูกชายของสุกุมาลามเหสีคนที่สามของจุฬาลงกรณ์

หลังจากพิธีราชาภิเษกของประชาธิปกในปี 2469 มหิดลก็กลับไปที่ฮาร์เวิร์ดเพื่อศึกษาต่อในวิชาแพทย์ เขาต้องการที่จะนำการแพทย์สมัยใหม่สู่ประเทศของเขา[1]

มหิดลและสังวาลย์รักสหรัฐอเมริกา พวกเขามีบ้านหลังใหญ่ในย่านชนชั้นสูงบรูคไลน์ มีรถลิมูซีนหรู และพี่เลี้ยงที่คอยดูแลลูก ๆและงานบ้าน สังวาลย์ศึกษาศิลปะการเลี้ยงลูกและการดูแลครอบครัวแบบสมัยใหม่ ครอบครัวมหิดลขับรถตระเวนทั่วชนบทของนิวอิงแลนด์และบางครั้งก็ได้รับการดูแลโดย ฟรานซิส แซร์ ซึ่งเป็นที่ปรึกษาชาวอเมริกันของราชสำนักและเป็นลูกเขยของประธานาธิบดีวูดโรว์ วิลสัน

ภูมิพลเป็นลูกคนที่สามและเป็นคนสุดท้องของครอบครัว แม้ว่าสังวาลย์จะเป็นสามัญชน เด็กชายทั้งสองก็ยังได้รับฐานะสูงส่งเช่นเจ้าชาย ปลายปี 2470 ประชาธิปกประกาศว่าลูกชายทุกคนของพี่น้องชั้นเจ้าฟ้า พี่น้องต่างมารดา ลุงและอา (ที่อยู่ในชั้นสมเด็จเจ้าฟ้า) ของเขา ไม่ว่าจะเกิดจากแม่ที่มีสถานะใด จะได้รับการขนานนามเป็น พระองค์เจ้า ซึ่งรองลงมาจากชั้นเจ้าฟ้า และมีโอกาสยกสถานะสูงขึ้นไปอีกด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เคยถือปฏิบัติกันมาก่อน ทว่าเป็นกุศโลบายอันแยบยลในการเปลี่ยนสายเลือดที่ไม่บริสุทธิ์ให้บริสุทธิ์เพื่อความอยู่รอดของราชวงศ์ พี่น้องทั้งหกของมหิดลมีลูกเพียงแค่สองคน ทั้งยังไม่ใช่เลือดจักรีล้วนอีกต่างหาก จักรพงษ์ที่เสียชีวิตไปแล้วมีลูกชายหนึ่งคน คือ จุลจักรพงษ์ ซึ่งมีแม่เป็นชาวรัสเซีย และจุฑาธุชที่เสียไปแล้วก็มีลูกชายหนึ่งคน วรานนท์ธวัช ซึ่งมีแม่เป็นนางกำนัล เพื่อให้ราชวงศ์สืบต่อไปได้อย่างมั่นคง การยกสถานะของประชาธิปกก่อให้เกิดตัวเลือกระดับพระองค์เจ้า 11 คน ซึ่งรวมถึงเด็กชายทั้งสองจากครอบครัวมหิดลด้วย

ถึงกระนั้น มหิดลก็ยังรักษาระยะห่างจากกำแพงอันปกปิดแน่นหนาของราชสำนัก เขาไม่ต้องการให้ลูก ๆ ของเขาต้องผูกติดอยู่กับพิธีกรรมและได้รับการปฏิบัติเยี่ยงเทพ เมื่อล้มป่วยลงอย่างหนักในปี 2471 เขาขอร้องให้แซร์ช่วยป้องกันไม่ให้ลูกของเขาต้องขึ้นเป็นกษัตริย์หากเขาตาย[2]

มหิดลมีชีวิตอยู่จนจบจากฮาร์เวิร์ด และกลับกรุงเทพฯ ที่ซึ่งบนท้องถนนคึกคักไปด้วยการสนทนาถึงเขาในฐานะผู้สืบบัลลังก์ คนมองว่าเขาฉลาด แต่เอาแน่เอานอนไม่ได้ และอ่อนเชิงทางการเมืองกว่าประชาธิปกที่ไม่มีความเด็ดขาด ส่วนคนอื่น ๆก็วิจารณ์กำพืดของภรรยาเขา เขามักจะป่วยอยู่บ่อย ๆ ดังนั้นก็มีแนวโน้มจะนำพาให้สถาบันกษัตริย์ต้องเผชิญความเสี่ยงอีก และสำหรับในแวดวงเชื้อพระวงศ์และนักการทูตแล้ว กล่าวกันว่าเขามีใจเอนเอียงไปทางด้านสาธารณรัฐ โดยชื่นชมการมีสิทธิออกเสียงโดยถ้วนหน้าของชาวอเมริกัน ถึงกระนั้น เขาก็ยังมีผู้สนับสนุนจำนวนมาก ส่วนหนึ่งด้วยความกลัวต่ออีกทางเลือกหนึ่งคือ บริพัตร ที่ควบคุมกองทัพสยาม

[1] ประวัติครอบครัวมหิดลในบทนี้ส่วนมากอ้างอิงจาก *เจ้านายเล็ก ๆ ยุวกษัตริย์* ของกัลยาณิวัฒนา (เชียงใหม่: สุริวงศ์บุคเซ็นเตอร์, 2539) และ *แม่เล่าให้ฟัง* ของกัลยาณิวัฒนา (เชียงใหม่: สุริวงศ์บุคเซ็นเตอร์, 2538)

[2] Francis Bowes Sayre, *Glad Adventure* (New York: Macmillan, 1957), 99

www.yerngshare.blogspot.com

มหิดลหวังที่จะทำงานเป็นแพทย์ แต่สถานะความเป็นเจ้าก็แทรกแซงไปทุกขั้นตอน การตรวจไข้ก็ต้องใช้ราชาศัพท์ ที่น้อยคนนอกราชสำนักจะเข้าใจ ในฐานะว่าที่เจ้าเหนือหัว มหิดลจะสัมผัสได้ก็แต่ส่วนสูงสุดของคนไข้เท่านั้น คือ ศีรษะ ในเดือนเมษายน 2472 มหิดลไปเชียงใหม่เพื่อเรียนรู้ฝึกฝนการแพทย์ที่โรงพยาบาลที่ดำเนินการโดยชาวอเมริกัน 24 วันหลังจากนั้น เขาก็ล้มป่วยและกลับมากรุงเทพฯ และเสียชีวิตในเดือนกันยายน ขณะอายุเพียง 37 ปี

กฎมณเฑียรบาลปี 2467 นั้น ไม่มีความชัดเจนว่าการสืบราชบัลลังก์จะไปในทางใด จะเป็นบริพัตร ซึ่งเป็นเจ้าฟ้าที่ยังเหลืออยู่ของจุฬาลงกรณ์ หรืออานันท์ที่เพิ่งกำพร้า ทั้งยังมีตัวเลือกรองๆลงไปอีก และสุดท้ายก็จึงยังไม่มีการตัดสินใจใดๆในตอนนั้น ทว่าจู่ๆอานันท์ซึ่งอายุสี่ขวบก็ได้รับการปฏิบัติเยี่ยงว่าที่กษัตริย์ และภูมิพลที่มีอายุสองขวบก็ได้จ่อคิวขึ้นบัลลังก์ด้วย สังวาลย์ผู้เป็นหม้ายได้รับฐานันดรใหม่ว่า หม่อมสังวาลย์ มหิดล ณ อยุธยา โดยผู้ที่ปกป้องสถานะราชนิกูลให้กับเธอก็คือพระนางเจ้าสว่างวัฒนา ที่แน่วแน่ในการที่จะให้เชื้อไขของเธอเป็นผู้สืบราชวงศ์

ครอบครัวมหิดลพักอยู่ที่วังสระปทุมอันกว้างขวางของสว่าง ในคฤหาสน์ไม้สักริมคลอง ใกล้ศูนย์กลางเมืองบางกอก ชีวิตแวดล้อมไปด้วยพยาบาล คนรับใช้ นางสนองพระโอษฐ์ และครูฝรั่ง ด้วยอิทธิพลทางความคิดเรื่องการเลี้ยงดูลูกแบบอเมริกันสมัยใหม่ สังวาลย์จึงจัดการเลี้ยงดูลูกๆ ของเธอด้วยตนเอง อานันท์และภูมิพลได้รับอนุญาตให้วิ่งเล่นในสวนสระปทุมได้เต็มที่ ได้เล่นของเล่นจากยุโรปและอเมริกา ได้เล่นน้ำในสระขนาดเล็ก และเกลือกดินโคลนในสวนได้ พวกเขามีแมว หมาและลิงเป็นสัตว์เลี้ยง ในวาระวันเกิด มีการจัดงานเลี้ยงใหญ่โตในสวนสำหรับเด็กๆ และพ่อแม่ ทั้งไทยและฝรั่งพร้อมการละเล่นต่างๆ การขี่ม้า และการแต่งกายแฟนซี

ครอบครัวมหิดลได้รับความสะดวกสบายที่ทันสมัยที่สุดและกินอาหารตะวันตกพอๆ กับที่กินอาหารไทย เค้ก แซนด์วิช และนมคืออาหารประจำมื้อเช้าและเที่ยง แทนก๋วยเตี๋ยวและข้าวที่เป็นอาหารหลักของชาวสยาม เช่นเดียวกับชนชั้นสูงสยามส่วนใหญ่ พวกเขาสวมเสื้อผ้าแบบตะวันตกและจะแต่งตามประเพณีไทยก็ต่อเมื่อมีงานพิธีและงานเลี้ยงเท่านั้น ครอบครัวมหิดลเดินทางท่องเที่ยวไปยังชายทะเล สวนสัตว์ และสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ อยู่เป็นประจำ โดยมีเจ้าหน้าที่คอยดูแลปรนนิบัติเด็กๆเหมือนเป็นว่าที่กษัตริย์ ในฤดูร้อน พวกเขาก็จะไปตากอากาศที่หัวหินเหมือนชนชั้นสูงอื่นๆ เด็กๆได้เรียนหนังสือที่บ้านกับกลุ่มเด็กในวัยเดียวกันทั้งไทยและฝรั่ง โดยมีครูทั้งไทย อังกฤษและอเมริกัน สังวาลย์ตั้งใจแน่วแน่ให้พวกเขาศึกษาภาษาอังกฤษ ครั้นถึงปี 2473 อานันท์ก็เข้าเรียนที่โรงเรียนคาธอลิคของชนชั้นสูงคือ มาแตร์เดอี และสองปีต่อมา ภูมิพลก็ตามไปเรียนที่เดียวกัน

อานันท์ออกสังคมในฐานะว่าที่ธรรมราชา พร้อมด้วยภูมิพลอยู่ข้างกาย ครอบครัวมหิดลเข้าร่วมในพระราชพิธีเป็นบางครั้ง และสังวาลย์ก็สอนให้ลูกรู้จักพื้นฐานศาสนาพุทธของสยาม พาพวกเขาไปวัดและเล่าเรื่องราวในศาสนาพุทธให้ฟัง ในวันเกิด พวกเขาทำบุญด้วยการใส่บาตร ปล่อยนกปล่อยปลา ในปี 2475 อานันท์เริ่มศึกษาศาสนาพุทธจากพระรูปหนึ่งผู้ซึ่งต่อมาภายหลังก็ได้เป็นสังฆราช บทเรียนบทหนึ่งตามที่กัลยาณิวัฒนาพี่สาวของเขารำลึกได้ก็คือ การฆ่าแม้กระทั่งยุงก็เป็นบาป

อานันท์ดูเหมือนจะไม่ได้ตระหนักถึงสถานะที่พิเศษของตัวเองจนกระทั่งวันหนึ่งในปี 2474 เมื่อกลับจากโรงเรียน เขาถามแม่ว่า “ทำไมทุกคนถึงเรียกผมว่า องค์แปด?” เมื่อแม่อธิบายว่าเขาอาจจะได้เป็นกษัตริย์องค์ต่อไปของสยาม กัลยาณีบอกว่าอานันท์ถึงกับล้มป่วย อันที่จริง ดูเหมือนว่าเขาจะสืบทอดความอ่อนแอจากพ่อและพี่น้องของพ่อมา เขามักจะไม่สบายอยู่บ่อยๆ และฟกช้ำง่ายเวลาเล่น จนทำให้ต้องขาดเรียน หมอของเขาเรียกภาวะนี้ว่า เลือดจาง

ชีวิตในวังสระปทุมเริ่มมีความยากลำบากในปี 2474-2475 สังวาลย์ไม่สามารถทนอากาศร้อนของบางกอกได้ การเมืองทวีความตึงเครียด เศรษฐกิจตกต่ำของสหรัฐฯ ส่งผลสะเทือนให้รัฐบาลเริ่มประสบปัญหาทางการเงิน เชื้อพระวงศ์ชั้นสูงกำหนดภาษีใหม่ๆ เอากับชนชั้นกลาง แต่ปกป้องผลประโยชน์ของตัวเอง เมื่อประชาธิปกไม่สามารถรับมือกับความซับซ้อนของภาวะเศรษฐกิจโลกที่ระส่ำระสายได้ ข้าราชการพลเรือนและทหารกลุ่มหนึ่งก็ทำการยึดอำนาจและจัดตั้งรัฐบาลภายใต้รัฐธรรมนูญ

ในทางสาธารณะ ประชาธิปกนั้นยอมรับระบอบรัฐธรรมนูญ แต่เชื้อพระวงศ์รอบตัวเขาไม่ยอมแพ้ ขณะที่พวกเขาวางแผนที่จะฟื้นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์กลับคืนมานั้น ในเดือนเมษายน 2476 ครอบครัวมหิดลก็เก็บข้าวของและย้ายไปอยู่เมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์เพื่อความปลอดภัย พวกเขาอยู่ที่นั่นจนถึงปี 2488 กว่าหนึ่งทศวรรษหลังจากประชาธิปกสละราชสมบัติ และอานันท์ได้สืบบัลลังก์ โดยภูมิพลมีสิทธิในลำดับถัดมา

การเปลี่ยนแปลงการปกครองปี 2475 ไม่ได้เป็นแต่เพียงปฏิกิริยาต่อวิกฤติเศรษฐกิจและการบริหารที่ผิดพลาดอย่างเห็นแก่ตัวของเชื้อพระวงศ์เท่านั้น ประชาธิปกขึ้นมาเป็นกษัตริย์ในช่วงเวลาพอดีที่กระแสสมัยใหม่ที่เป็นเหตุผลนิยมได้เผชิญหน้ากับขนบประเพณีและมายาคติที่เป็นฐานอำนาจของราชวงศ์จักรี กษัตริย์คนก่อนหน้าเขาคือ วชิราวุธ ได้ลองพยายามหันเหสถาบันกษัตริย์ให้เป็นไปในทิศทางชาตินิยมทหารแบบยุโรปหรือญี่ปุ่น ทว่าแนวทางนี้ก็มีอันต้องพับไปเนื่องจากความไม่เป็นงานของวชิราวุธเอง อีกทั้งยังได้รับการแข็งขืนจากบรรดาเชื้อพระวงศ์ชั้นสูง พวกเขายึดมั่นเหนียวแน่นกับความเชื่อที่ว่ากษัตริย์ผู้ทรงธรรมตามประเพณีแห่งสยามนั้นเป็นหัวใจของแผ่นดิน วัฒนธรรมและชีวิต ประชาธิปกกับเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงเหล่านี้สร้างรัชสมัยของเขาส่วนใหญ่บนฐานประเพณีแห่งการรวมศูนย์อำนาจและการเทิดทูนความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันกษัตริย์ ในปี 2475 วิกฤติทางการเงินของทั้งโลกได้นำพาให้ราชบัลลังก์จักรีต้องปะทะกับโลกสมัยใหม่ และท้ายที่สุดก็ต้องยอมแพ้

แต่ประเพณีเป็นสิ่งที่ยากจะทำให้ดับสูญและแทนที่ด้วยรัฐสมัยใหม่ได้ ชาวบ้านในชนบทก็มีความเชื่อไม่ต่างไปจากเหล่าเชื้อพระวงศ์ว่าสากลโลกอันเก่าแก่และศักดิ์สิทธิ์ของพวกเขาจะสมดุลมั่นคงได้ก็ต่อเมื่อมีกษัตริย์ผู้ทรงอำนาจ ทรงพระปรีชา และทรงธรรมเป็นผู้ปกครองเท่านั้น ความเชื่อเช่นนี้ และการบริหารจัดการความเชื่อนี้อย่างแยบยลนี่เอง ที่กลายเป็นฐานให้ภูมิพลทำการฟื้นฟูในอีกสองสามทศวรรษต่อมา

//////////////////////

ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แบบเดิมที่หนักอึ้งอยู่บนบ่าของประชาธิปกในปี 2475 นั้นมีรากฐานมาจากแนวคิดสองสายที่พัฒนาจากจักรวาลวิทยาของอินเดียที่เติมเต็มซึ่งกันและกันระหว่างฮินดู-พราหมณ์และพุทธ ที่แพร่เข้ามายังภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่สาม ทั้งสองแนวคิดนี้ต่างก็อิงอยู่บนความเป็นราชานักรบกึ่งเทพ คือกษัตริยา หรือกษัตริย์ ซึ่งอำนาจเด็ดขาดที่อ้างสิทธิ์ได้มาหลังจากที่เถลิงอำนาจทางทหารแล้วนั้น ก็ชอบธรรมด้วยสายเลือดและวัตรปฏิบัติ แม้ว่าทั้งสองแนวคิดจะไม่เคยได้แยกขาดจากกันในประเทศไทย ทว่าแต่ละแนวคิดนั้นก็มีลักษณะเฉพาะที่มีความสำคัญต่อวิธีการที่สถาบันกษัตริย์สมัยใหม่นิยามและนำเสนอตนเอง

ประเทศไทยรับเอาศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ซึ่งรัฐให้การอุปถัมภ์มาตั้งแต่ยุคสุโขทัย ระบอบการปกครองนี้ยึดตามแนวคิดในอุดมคติของธรรมราชา กษัตริย์สามารถเถลิงอำนาจจากการเป็นนักรบได้ แต่เพื่อสร้างความชอบธรรมและจรรโลงอำนาจ เขาต้องถือปฏิบัติตนตามธรรมะ อันเป็นกฎแห่งจักรวาล กฎแห่งธรรมชาติ ซึ่งเป็นเพียงสิ่งเดียวในจักรวาลที่เป็นนิรันดร์ อื่นใดล้วนไม่จีรัง ธรรมะปกครองโลก ไม่ใช่มนุษย์ มนุษย์เพียงแต่ปฏิบัติตามกฎนี้ หรือตามโวหารแบบพุทธ “หมุนกงล้อแห่งธรรมะ”

เนื่องจากธรรมะคือสิ่งเดียวกับสัจจะ การเข้าถึงธรรมเท่ากับการเข้าถึงคุณความดีบริสุทธิ์ วิธีการเข้าถึงคือการถือปฏิบัติอย่างที่พระพุทธเจ้าทำ หลักปฏิบัติประกอบด้วยการละวาง การยอมรับอนิจจัง หรือความไม่เที่ยงแท้ ทาน ความเมตตา ฯลฯ

....

(เนื่องจากผู้แปลขี้เกียจแปลส่วนที่เหลือในบทนี้ เพราะไม่สนุก จึงขอนำเอาสำนวนแปลของผู้ใช้นามว่า นายสิน แซ่จิ้ว นักแปลนิรนามจากอเมริกามาให้อ่านเพื่อความต่อเนื่องและสมบูรณ์ของเนื้อหา หรือดูได้ที่ http://thaitkns.googlepages.com/ ***ซึ่งอาจถูกปิดไปแล้ว)***

………………………………………..

การบรรลุโสดาบันคือการปฏิบัติเข้าถึงหลักของธรรม และในการปฏิบัติตามประเพณีคือการสร้างกรรม หากสร้างกรรมดีก็เป็นผลดีเข้าถึงหลักธรรม หนทางในการปฏิบัติคือการถือศีล เช่น การถือศีลห้า หรือ เบญจศีล เป็นศีลในลำดับเบื้องต้นของพุทธศาสนา ที่ใช้สำหรับฆราวาส หรือ ศาสนิกชนพึงถือ ไม่เฉพาะแต่เหล่าสงฆ์เท่านั้น และศีลแปดสำหรับสามเณรหรืออุบาสกอุบาสิกาที่เข้าวัดเข้าวาเพื่อรับธรรมเป็นประจำ แต่สำหรับพระภิกษุสงฆ์ ที่เคร่งครัดแล้วก็จะถือ 227 ศีล อันดับในการจัดชั้นวรรณะในคณะสงฆ์ก็ขึ้นอยู่กับความใกล้ชิดถึงโสดาบันสักแค่ไหน ผู้ที่ปฏิบัติถือศีลอย่างเคร่งครัดย่อมมีความเหมาะสมในการแนะนำผู้อื่น หน้าที่สำคัญคือการเผยแพร่ธรรมะด้วยการเทศน์และการประพฤติปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดี และด้วยการปฏิบัติตนเช่นนี้ ทำให้ผู้นั้นสร้างบุญกุศลและเข้าถึงสัจธรรมได้มากขึ้นเท่านั้น

ศาสนาพุทธนิกายเถรวาทในประเทศสยามคือ การทำบุญสร้างคุณธรรมและความดี เป็นการส่งผลบุญให้มีชีวิตที่ดีในชาติหน้า การมีชีวิตที่ดีในชาตินี้ คงเป็นผลกรรมที่ทำความดีจากชาติก่อน สำหรับกษัตริย์ธรรมราชานั้นคือการพิสูจน์ให้เห็นถึงผลบุญที่สะสมมาจากชาติก่อน ตราบใดที่กษัตริย์มีความประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม นั่นเป็นธรรมชาติของการปกครองที่มีพื้นฐานแห่งความรู้และสัจธรรม อันเป็นผลลัพธ์ที่เหมาะสมให้เขาผู้นั้นเป็นกษัตริย์ได้

ผู้ที่มีตำแหน่งใกล้เคียงกับกษัตริย์ในศาสนาพุทธนิกายเถรวาท คือพระสังฆราชหรือพระสงฆ์อาวุโสและพระที่ทำธุดงค์เข้าญาณวิปัสสนา โดยทั่วไปเปรียบเทียบเท่ากับพระโพธิสัตว์หรือพระพุทธเจ้า ผู้มีเคร่งครัดปฏิบัติ ปกป้องในศีลธรรม ใครมีอาวุโสมากกว่าใครนั้นระหว่าง พระสงฆ์ที่มีความเคร่งครัดในหลักศีลธรรมทุกๆวัน หรือกษัตริย์ธรรมราชาปฏิบัติเพียงศีลห้าข้อและเคร่งครัดหน่อยในวันพระเท่านั้น โดยหลักการแล้วก็เหมือนว่าพระสงฆ์มีอาวุโสมากกว่า แต่ในทางกลับกันแล้ว เป็นหน้าที่ของกษัตริย์ที่จะทำการปกป้องคุ้มครองสถาบันสงฆ์

การที่จะเป็นกษัตริย์ให้มีคุณสมบัติทางพุทธศาสนาให้สมกับเป็นธรรมราชาได้นั้น จะต้องปฏิบัติตามกฎทศพิธราชธรรม เพราะว่ากษัตริย์มีภาระหน้าที่ที่จะต้องกระทำ จะให้อยู่สมถะแบบพระสงฆ์องค์เจ้าไม่ได้ ทศพิธราชธรรมคือบัญญัติสิบประการสำหรับกษัตริย์ อันเป็นจริยวัตร10 ประการ ที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าราชธรรม10 อันประกอบด้วย ทาน ศีล บริจาค ความซื่อตรง ความอ่อนโยน ความเพียร ความไม่โกรธ ความไม่เบียดเบียน ความอดทน ความยุติธรรม ทศพิธราชธรรมหรือราชธรรมสิบนี้ เปรียบคล้ายกับบารมี10 หรือ ทศบารี ที่พระพุทธเจ้าได้ปฏิบัติตนได้อย่างสมบูรณ์ก่อนที่จะบรรลุโสดาบัน ส่วนบารมีคือการมีความสมบูรณ์ทางจิตใจ มีความหมายใช้กันทั้งทางด้านศาสนาพุทธและฮินดู ในปัจจุบันนำมาใช้อ้างอิงกับสถาบันกษัตริย์ให้มีคำแปลน่าสรรเสริญว่า พระราชบารมี อันเป็นการแสดงถึงความสูงศักดิ์ของกษัตริย์ที่เทียบเท่าพระพุทธเจ้า ซึ่งไม่มีใครสามารถขัดแย้งในอำนาจหน้าที่ที่ศักดิสิทธิ์ของกษัตริย์ได้เหนือกว่าพระสงฆ์ ทศพิธราชธรรมทั้ง10 หรือราชาธรรม10 คือคุณธรรมของกษัตริย์ อันเป็นหลักเกณฑ์ที่แยกกษัตริย์ออกจากพระสงฆ์

การสร้างสถาปนาความเป็นกษัตริย์นั้น ยังต้องอาศัยการสืบต่อราชวงศ์ด้วยสายโลหิตที่แท้ด้วย ประชาชนจะต้องเชื่อถือกับเรื่องราวที่กษัตริย์มีความสามารถนานาประการ และเป็นนักรบที่เก่งกล้าสามารถ ดุจดังเทพเจ้าที่สืบสายโลหิตเดียวกันมาสู่ลูกหลานเหลน ในทางศาสนาพุทธ การเรียนรู้และเข้าถึงพระธรรมคือการปฏิบัติในศีล ไม่ใช่การสืบต่อความรู้ด้วยทางสายเลือดเดียวกัน ดังนั้นบุคคลที่แม้นจะเป็นชนชั้นต่ำก็สามารถบรรลุพระธรรม และกลายเป็นผู้คงแก่เรียนหรือเป็นกษัตริย์ได้ด้วยการเรียนรู้ และการปฏิบัติเคร่งในศีล สำหรับธรรมราชาที่สร้างสมคุณงามความดีก็ไม่จำเป็นที่จะต้องตกหล่นไปถึงลูกหลานได้ เพราะคุณงามความดีนั้น คงสืบทอดต่อกันไม่ได้จากผู้บังเกิดเกล้า

ในทางความเชื่อโดยทั่วไป ศิษย์ของอาจารย์ย่อมได้รับความบริสุทธิ์จากการสอนธรรม และด้วยความใกล้ชิดในการเสี่ยมสอน อาจารย์ที่เก่งถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์และสร้างชื่อเสียงและบารมีให้กับตนเอง เช่นเดียวกับบุตรของกษัตริย์ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้เป็นปราชญ์ต่อเนื่องกันไป การถ่ายทอดต่อเนื่องกันนี้เป็นการถ่ายทอดที่เรียนรู้และปฏิบัติ หาใช่การถ่ายทอดกันทางสายโลหิตหรือ

ทาง DNA แต่การถ่ายทอดในสายโลหิตเดียวกันทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาได้ บุตรหลานของกษัตริย์มีโอกาสเป็นผู้สืบราชบัลลังก์ และด้วยประการฉะนี้จึงทำให้เกิดการสร้างสถาบันหรือการสร้างราชวงศ์ที่มั่นคงได้อย่างน่าเชื่อถือ

ในทางวัฒนธรรมของพราหมณ์ฮินดู พระพุทธเจ้าคือพราหมณ์ที่กลับชาติมาเกิดเป็นครั้งที่เก้า แต่กษัตริย์ในทางฮินดูมีรากฐานในอาณาจักรขอมโบราณนั้น มีการพัฒนาอย่างตรงไปตรงมาและมีโครงสร้างการปกครองที่แน่นอนมาจากเทวราช ซึ่งในทางพุทธศาสนาไม่มีเทวดาที่แท้จริง มีแต่ธรรมะเท่านั้นคือความจริง และการเรียนรู้ถึงธรรมะคือความสูงสุดของการมีชีวิตอยู่ ความคิดของฮินดูคือการมีชีวิตอยู่อย่างแข็งแรง การมีตัวตนเป็นอัตตา หรือ อาตมัน และในตัวตนนั้นคือการค้นพบความจริงของร่างและวัตถุประสงค์ ซึ่งกลายเป็นหนึ่งเดียวกัน การเข้าใจในตัวตนคือการเข้าถึงทุกๆสิ่งหรือนิพพานของฮินดู

ในทางศาสนาฮินดูนั้น มนุษย์ต่างเวียนว่ายตายเกิดในหลายชั้นวรรณะ ซึ่งเป็นสังสารวัฏให้เข้าใจในตัวตนยิ่งขึ้น การเกิดในวรรณะที่สูงเป็นการสืบทอดสายโลหิตที่ยิ่งใหญ่ ความเชื่อในเทวดาของชาวฮินดูจึงสืบต่อไปสู่ลูกหลานที่เกิดขึ้นมา นี่คือความเชื่อที่ว่าเทวดากลับชาติมาเกิดเพื่อสืบทอดสายโลหิตกันต่อไป

พูดกันอย่างตรงไปตรงมาแล้ว กษัตริย์ในความเชื่อถือของศาสนาฮินดู จะมีความแข็งแกร่งน่าเลื่อมใสกว่าในทางศาสนาพุทธ ซึ่งมีความหมายเพียงแต่เป็นผู้นำที่หมุนวงล้อแห่งธรรมะให้แก่ประชาชน แต่เทวดาในศาสนาฮินดูคือผู้ก่อสร้างสถาปนากฎเกณฑ์และความเป็นอยู่ของสังคม เทวดาคือผู้ปกป้องทุกสิ่งทุกอย่างครอบจักรวาล อย่างเช่นพระศิวะ ที่ควบคุมดินฟ้าอากาศ นำฝนโปรยปรายในยามแล้ง ทำให้ดินอุดมสมบูรณ์ และทำให้หญิงตั้งครรภ์ อย่างที่นาย John Girling นักสังคมศาสตร์ได้เขียนเอาไว้ว่า "พิธีการในการปกครองคือการทำพิธีกรรมต่างๆในโลกด้วยอำนาจจากจักรวาล คือการสร้างอาณาจักรให้เป็นเมืองของเล่นขนาดเล็ก และสร้างวังให้เป็นดังเขาเมรุที่ศักดิ์สิทธิ์ เมืองของเทวดาโดยให้บรรดารัฐมนตรีทั้งสี่ประดับมุมทั้งสี่มุมของจักรวาล ทำเมืองหลวงให้ดุจดังเป็นจุดศูนย์กลางของประเทศ มันยิ่งใหญ่กว่าสังคมการเมืองและจุดรวมของวัฒนธรรม แต่เป็นจุดอันศักดิ์สิทธิ์อันเป็นศูนย์กลางของจักรวาลทั้งหมด"

กษัตริย์ในทางศาสนาฮินดู มีพราหมณ์ซึ่งถือว่าเป็นชนวรรณะสูงเป็นฐานประกอบอำนาจ พราหมณ์สักการะบูชาเทวราช ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการปกครอง ทำหน้าที่เป็นเพียงแค่ที่ปรึกษาทางการกระทำพิธีการต่างๆเพื่อให้กษัตริย์ดูยิ่งใหญ่น่าเลื่อมใสอย่างพระเจ้า กษัตริย์เขมรใช้หินสลักเป็นรูปศิวลึงค์มาประดับเพื่อแสดงถึงเทพเจ้า ซึ่งแสดงให้เห็นสัญลักษณ์พระศิวะและกษัตริย์บนโลก หินสลักรูปศิวลึงค์มีตั้งไว้ตามถนนในทุกมุมเมือง ในวัด และบนยอดเขา

ประเพณีทั้งสองถูกนำมาใช้ประกอบพิธีต่างๆปะปนกันไปกับศาสนาพุทธนิกายมหายานที่เชื่อในอาณาจักรขอม และชาวไท มอญ ที่เข้ามาในประเทศสยามในศตวรรษที่สิบสาม หลังจากอาณาจักรขอมเสื่อมลง ซึ่งรวมทั้งอาณาจักรสุโขทัยทางภาคกลางด้านบน ในการสถาปนาราชวงศ์จักรี

ได้มีการสืบรากบรรพบุรุษกันไปถึง กษัตริย์คนที่สามของสุโขทัยคือ รามคำแหง อันเป็นชื่อที่มาจากตำนานรามเกียรติ์ ปกครองในระหว่างปี 1820 ถึง ปี 1860 กษัตริย์รามคำแหงคือนักรบที่สร้างพื้นที่เล็กๆให้กลายเป็นเมืองใหญ่ที่มั่งคั่ง อาณาจักรสุโขทัยสร้างขึ้นจากพื้นฐานความเชื่อทางฮินดู และศาสนาพุทธนิกายมหายาน แต่ในช่วงต้นๆของสุโขทัย กษัตริย์องค์ก่อนๆได้รับเอาอิทธิพลของศาสนาพุทธนิกายเถรยานมาใช้ โดยพระสงฆ์จากศรีลังกาได้นำเอาเข้ามาเผยแพร่ อันเป็นการเริ่มต้นพื้นฐานของวัฒนธรรมไทยในปัจจุบัน

กษัตริย์รามคำแหงใช้การปกครองที่ใช้การเกลี้ยกล่อมโดยใช้ศาสนาพุทธเอามาเป็นวัฒนธรรมในการปกครองประเทศให้เป็นปึกแผ่น ท่านสร้างวัดวาให้กับคณะสงฆ์ และท่านเป็นผู้นำพิธีการทำบุญให้ทานเช่นงานกฐิน งานพิธีที่ชาวบ้านเอาของไปถวายวัดหลังจากที่หมดพรรษา จากหลักฐานอ้างอิงของหลักศิลาจารึกได้บันทึกเอาไว้ตอนหนึ่งว่า

“เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว เจ้าเมืองบ่เอาจกอบในไพร่ลู่ทางเพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใคร่จักใคร่ค้าช้าง ค้า ใครจักใคร่ค้าม้า ค้า ใครจักใคร่ค้าเงือนค้าทองค้า ไพร่ฟ้าหน้าใส ลูกเจ้าลูกขุนผู้ใดแล้ ล้มตายหายกว่าเหย้าเรือนพ่อเชื้อเสื้อคำมัน ช้างขอลูกเมียเยียข้าว ไพร่ฟ้าข้าไท ป่าหมากพลูพ่อเชื้อมัน ไว้แก่ลูกมันสิ้น ไพร่ฟ้าลูกเจ้าลูกขุน ผิแลผิดแผกแสกว้างกัน สวนดูแท้แล้ จึ่งแล่งความแก่ขาด้วยซื้อ บ่เข้าผู้ลักมักผู้ซ่อน เห็นข้าวท่านบ่ใครพีน เห็นสินท่านบ่ใครเดือด คนใดขี่ช้างมาหา พาเมืองมาสู่ช่อยเหนือเฟื้อกู้ มันบ่มีช้างบ่มีม้า บ่มีปั่วบ่มีนาง บ่มีเงือนบ่มีทอง ให้แก่มัน ช่อยมันตวงเป็นบ้านเป็นเมือง ได้ข้าเสือก ข้าเสือ หัวพุ่งหัวรบก็ดี บ่ฆ่าบ่ตี ในปากประตูมีกระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้หั้น ไพร่ฟ้าหน้าปกกลางบ้านกลางเมืองมีถ้อยมีความ เจ็บท้องข้องใจมันจะกล่าวถึงเจ้าถึงขุนบ่ไร้ ไปลั่นกระดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองได้ยินเรียกเมือถาม สวนความแก่มันโดยซื่อ ไพร่ในเมืองสุโขทัยนี้จึ่งชม ”

ในความหมายปัจจุบัน เป็นการปกครองที่เรียกว่าปิตาธิปไตยหรือการปกครองอย่างบิดาปกครองบุตร ซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาของชาวไท กษัตริย์ถือได้ว่าเป็นทั้งพ่อและตุลาการและเป็นแหล่งของวัฒนธรรมและเศรษฐกิจของประเทศด้วย สำนักราชวังของกษัตริย์ภูมิพลจึงเรียกพ่อขุนรามคำแหงว่าเป็นกษัตริย์ที่ปกครองแบบประชาธิปไตยคนแรก และได้นำไปใช้เป็นวัฒนธรรมการปกครองประเทศไทยต่อเนื่องกันมาตลอดราชวงศ์จักรี

แม้นกระนั้น การรับเอาศาสนาพุทธนิกายหินยานหรือเถรวาท(Theravadism)มาใช้ ทำให้ราชบัลลังก์สุโขทัยอ่อนแอลง เพราะไม่เน้นไปในหลักการทางศาสนาฮินดูให้ตัวกษัตริย์มีความเทียบเท่ากับเป็นเทพเจ้า ราชวงศ์สุโขทัยใช้หลักการตามศาสนาพุทธคือใช้ธรรมราชาเป็นหลักการสถาปนาราชวงศ์ ซึ่งมีความหมายบันทึกไว้ในไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเชื่อกันว่าเขียนไว้โดยกษัตริย์ลิไทย(พระมหาธรรมราชาที่ 1) ที่สืบราชบัลลังก์ต่อจากพ่อขุนรามคำแหง ได้แต่งไตรภูมิพระร่วงขึ้น มีสาระสำคัญ คือ เขียนพรรณนาถึงเรื่องการเกิด การตาย ของสัตว์ทั้งหลายว่า การเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภูมิทั้งสามคือ(กามภูมิ รูปภูมิ และอรูปภูมิ) ด้วยอำนาจของบุญและบาปที่ตนได้กระทำแล้ว ที่สำคัญคือเป็นเรื่องราวตัวอย่างของพระร่วงอันเป็นรากฐานสำคัญของการสืบต่อความเป็นกษัตริย์

ไตรภูมิพระร่วงไม่ใช้เรื่องราวใหม่ในทางพุทธศาสนา หากเป็นเรื่องราวที่นำเอาความคิดในตำนานทางพุทธศาสนาและทางฮินดูมาเปรียบเปรยให้ชาวบ้านเข้าใจกัน เป็นเรื่องราวให้ผู้อ่านผู้ฟังยำเกรงในการกระทำบาปทุจริต และเกิดความปิติยินดีในการทำบุญทำกุศล อาจหาญมุ่งมั่นในการกระทำคุณงามความดีในโลกนี้ และกฏในการสร้างคุณงามความดีของกษัตริย์ก็คือทศพิธราชธรรม10 อย่างที่กษัตริย์ลิไทยได้เขียนอ้างไว้ว่าเป็นดินแดนที่พระพุทธเจ้าได้เลือกเอาไว้ หรือพระพุทธเจ้าคือกษัตริย์คนแรก ดังนั้นกษัตริย์ที่สืบทอดราชวงศ์ต่อ ๆมาคือสายเลือดของพระพุทธเจ้าหรือสายเลือดทางวิญญาณ ที่สืบทอดกันมาด้วยผลแห่งการสร้างบุญ ในกรณีที่ปราศจากตัวของพระพุทธเจ้า ก็ขอให้เป็นดังที่เคยมีกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่คือจักรวาที(Cakkavati King) ที่คอยหมุนวงล้อแห่งธรรมะ (ธรรมจักร) ในไตรภูมิพระร่วงได้กล่าวไว้ว่า "รู้จักบุญกุศลและธรรม และสอนคนอื่นให้รู้ถึงธรรมะ อย่างที่พระพุทธเจ้าได้เกิดมาเพื่อสอนธรรมะ.........จะไม่มียักษ์ มาร สัตว์ร้าย เข้ามาสิ่งสู่แด่ผู้หมุนกงล้อธรรมจักร เพราะว่าตัวมารกลัวอำนาจและความดีของธรรมจักร "

นี่เป็นหลักการที่ใช้ได้ผลในการปกครองโดยระบบกษัตริย์ที่มีอำนาจสูงสุดของแผ่นดิน โดยการให้ความเทียบเท่าระหว่างการเป็นกษัตริย์และพระพุทธเจ้า หรือเกือบเท่ากับเทวดา หนังสือไตรภูมิพระร่วงให้ความศักดิ์สิทธิ์ของกษัตริย์อยู่เหนือแผ่นดิน โดยการเอาความรู้คิดเรื่องผลบุญผลกรรมมาเปรียบเทียบ และวางรากฐานอันดับของชนชั้น คือชนชั้นสูงย่อมมีบุญมากกว่าชนชั้นต่ำเป็นต้น ไตรภูมิพระร่วงบ่งบอกถึงการสร้างบุญกุศลจากชาติก่อน อันนำเป็นผลของชีวิตที่ดีในชาติหน้า(เป็นไปได้ว่าโดยการนำเอาผลบุญมาแอบอ้าง ทำให้ผู้ปกครองมีโอกาสได้รับผลประโยชน์ต่าง ๆนานาง่ายขึ้น เช่น อาหาร ชาวบ้านถูกหลอกให้นำเอาข้าวสารและนำอาหารไปถวายทำบุญให้แก่วัดวาอาราม รวมทั้งเงินทองบริจาคให้แก่กษัตริย์ธรรมราชา)

ผู้ปกครองอาณาจักรสุโขทัยไม่ได้ละทิ้งประเพณีและความเชื่อในเทวดาตามศาสนาฮินดูไปเสียหมด แต่ยังทำการปฏิบัติตามประเพณีให้สุกใสเปล่งปลั่งยิ่งขึ้นแด่กษัตริย์ อันเป็นผลให้บรรดาราชนิกูลมีความน่าเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปอีก ถึงแม้นว่าท้ายที่สุดสุโขทัยจะเสื่อมลงและอยุธยาขึ้นมาแทนที เป็นเวลากว่าสี่ร้อยปีที่อยุธยาเติบโตแข็งแกร่งเบ่งบาน จนเป็นรูปฐานทางภูมิศาสตร์การเมืองให้แก่ประเทศไทยในปัจจุบัน ซึ่งเป็นเหมือนเส้นทางเชื่อมต่อของศาสนา วัฒนธรรม ต่าง ๆนานา ในสมัยอยุธยาทั้งศาสนาพุทธและประเพณีทางฮินดูได้มีส่วนร่วม ในการเสริมสร้างอำนาจให้แก่สถาบันกษัตริย์ แต่ก็ยังน้อยกว่าสมัยสุโขทัย

ในสมัยพระเจ้าอู่ทองกษัตริย์คนแรกของอยุธยา ได้เชิญพราหมณ์มาจากประเทศอินเดียหลายคนในการทำพิธีราชาภิเษกในปี พ.ศ.1894 ซึ่งเป็นการเปรียบตัวเองเช่นเดียวกับเทวดา และได้ตั้งชื่อตนเองว่า รามาธิบดี อันเป็นชื่อที่นำเอามาจากขื่อของพระรามในวรรณคดีรามเกียรติ์ กษัตริย์อู่ทองยังปฏิบัติตนเจริญรอยตามตำแหน่งธรรมราชา อย่างเช่นกษัตริย์ลิไทยในสมัยสุโขทัย กษัตริย์อู่ทองได้ทำการอุปถัมภ์บรรดาสงฆ์ สร้างวัดวาอารามขึ้นใหม่มากมาย และยังนำเอาพิธีการทางศาสนาพุทธมาปฏิบัติด้วย

ในกลางศตวรรษที่สิบห้าคือสมัยพระบรมไตรโลกนาถ บรรดานักประวัติศาสตร์เชื่อว่าเป็นช่วงที่อยุธยาเจริญถึงที่สุด เป็นจุดศูนย์กลางทีมีการจัดอันดับทางสังคม ซึ่งเป็นไปในทางฮินดูมากกว่าศาสนาพุทธ เช่นเดียวกับกษัตริย์ลิไทย ไตรโลกนาถก็แสดงตัวให้เป็นเช่นพระพุทธเจ้าเช่นกัน โดยการจัดการเรียบเรียงหนังสือมหาชาติคำหลวงขึ้นใหม่ อันเป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในชาติก่อนที่เป็นพระโพธิสา ก่อนที่จะทำการตรัสรู้ได้ เนื้อหาในการปรับปรุงใหม่ เน้นไปที่เนื้อหาของไตรภูมิพระร่วงว่าพระเวสสันดร(Vessantara) ได้กลับชาติมาเกิดเป็นพระบรมไตรโลกนาถคือตัวกษัตริย์ไตรโลกนาถนั้นเอง แต่กษัตริย์ไตรโลกนาถก็ไม่ได้เอาศาสนาพุทธมาเป็นรากฐานของความเป็นกษัตริย์ นักประวัติศาสตร์หลายคนคิดว่า ในราวต้นปี 2143 กษัตริย์ปราสาททองได้นำเอาความเชื่อทางฮินดูมาใช้ในการสถาปนาตนเองให้สูงส่งยิ่งขึ้น โดยไม่ได้ตัดเอาความเชื่อครอบจักรวาลทางพุทธศาสนาออกไป

จากหลักฐานที่บันทึกในประวัติศาสตร์ได้เน้นให้เห็นว่า ทั้งประเพณีทางศาสนาฮินดู และพุทธได้ใช้ผสมกันให้เป็นฐานอำนาจสนับสนุนสถาบันกษัตริย์อย่างต่อเนื่องกันมา ทำให้กษัตริย์มีอำนาจบารมีและความศักดิ์สิทธิ์ ความสมดุลระหว่างสองศาสนานั้นก็ขึ้นอยู่กับความคิดดัดแปลงสร้างสรรค์ของตัวกษัตริย์เอง ความเชื่อในศาสนาพุทธเกี่ยวกับดวงดาวครอบจักรวาลต่าง ๆอันเป็นผลทางโชคชะตาราศี เป็นรากฐานของกษัตริย์ธรรมราชาที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตามกฎทศพิธราชธรรม กษัตริย์ต้องทำบุญทำทานถวายพระสงฆ์องค์เจ้า ทำพิธีกฐิน เช่นเดียวกับกษัตริย์ไตรโลกนาถที่ลาออกบวชในระยะสั้น และโดยทั่วไปแล้วในราชอาณาจักรนี้มีความเชื่อกันว่า การทำพิธีปฏิบัติตามศาสนาพุทธเป็นการแสดงความซื่อสัตย์ต่อสถาบันกษัตริย์ และสร้างผลผลิตของชาวไร่ชาวนาให้มากขึ้น

พิธีการต่าง ๆบนพื้นฐานทางศาสนาฮินดู ได้รวมเอาเทวดาเข้าไปเป็นการเสริมภาพพจน์ของกษัตริย์ ทำให้สถาบันกษัตริย์ดูน่ากลัวและน่าเกรงขามยิ่งขึ้น ต่างประดิษฐ์ประดอยยกยอตำแหน่งให้กษัตริย์เป็นเจ้าแผ่นดิน และ เจ้าชีวิต ผู้เป็นเจ้าของมวลสรรพสิ่งทั้งหลายดังเทพเจ้าที่ประทานชีวิตสภาพลมฟ้าอากาศ ความอุดมสมบูรณ์ และความมั่งคั่ง ข้อห้ามตามความเชื่อของพราหมณ์ได้ถูกนำมาบังคับใช้เช่น ห้ามมองดูหน้าของบรรดาราชนิกูล หากขัดขืนอาจมีโทษถึงตายได้ ภาษาที่ใช้กันในวังและการทำพิธีต่าง ๆก็เป็นภาษาของพราหมณ์ ที่ปะปนกันระหว่างสันสกฤตกับภาษาขอม เพื่อนำมาใช้เตือนกันถึงสายโลหิตที่มีความสูงศักดิ์ ในฐานันดรของราชนิกูล อันมีความสำคัญยิ่งในการปกครองโดยระบบราชวงศ์ตลอดชั่วกัลปาวสาร

การผสมปะปนกันในพิธีการต่าง ๆของสองศาสนาเป็นการสืบสายพันธุ์ของกษัตริย์ นาย David Wyatt นักประวัติศาสตร์ได้อธิบายไว้ว่า "หลักการสั่งสอนของศาสนาพุทธเป็นปัจจัยสำคัญต่อดวงชะตาราศีในทางพราหมณ์ มุ่งหมายให้กษัตริย์มีความประพฤติอยู่ในศีลธรรมจนถึงที่สุดคือให้กลมกลืนกันกับคำสอนธรรมจรรยาในพุทธศาสนา ความเชื่อของพราหมณ์ฮินดูในเรื่องเทวดานั้นเปรียบเทียบให้กษัตริย์เป็นพระเจ้า เป็นการปรับปรุงเสริมแต่งให้กษัตริย์เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของพิธีการต่าง ๆ ขณะที่ความศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาพุทธให้การรับรองว่ากษัตริย์เป็นส่วนหนึ่งของผู้ประพฤติตามหลักทางศีลธรรม"

ยิ่งกว่านั้น กุญแจแห่งอำนาจในสมัยอยุธยาคือการควบคุมความมั่งคั่งของแผ่นดิน เพราะอยุธยาตั้งอยู่ที่ราบลุ่มภาคกลางเป็นดังเกาะใหญ่ตั้งอยู่ตรงกลางแม่น้ำเจ้าพระยา ความสำเร็จของอยุธยาคือเป็นแหล่งโกดังซื้อขายที่สำคัญทางน้ำในเขตเอเชียตะวันออก นำเอาพ่อค้าจากเมืองจีน ญี่ปุ่น อินเดีย เปอร์เซีย และจากพวกยุโรปในศตวรรษที่สิบหก เมืองอยุธยามีความสำเร็จทางการค้าอย่างมาก ทำให้บรรดากษัตริย์ต่างดิ้นรนในการเข้าควบคุมการค้าแบบจำกัดและผูกขาดของตนเอง เพื่อควบคุมพื้นที่ดินและคนทำงาน ครอบครัวหลายครอบครัว รวมทั้งชาวต่างชาติสร้างความมั่นคั่งโดยการทำการสนิทสนมกับเหล่าราชนิกูลและขุนนาง ซึ่งกลายเป็นคู่แข่งกับสถาบันในการคุมความมั่งคั่งและอำนาจ

เรื่องราวในวังสมัยอยุธยาเป็นเรื่องที่โกลาหลและเต็มไปด้วยเลือด ในการสืบราชบัลลังก์ก็เต็มไปด้วยเรื่องราวของการลอบปลงพระชนม์เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ เจ้าฟ้าและราชินี หรือการลอบฆ่าเจ้าฟ้าโดยกษัตริย์กับราชินี หรือการฆ่ากันระหว่างเจ้าฟ้ากับเจ้าฟ้าด้วยกันเอง เป็นต้น เป็นเวลาเกินกว่าสี่ศตวรรษ อยุธยามีกษัตริย์ทั้งหมด 35 องค์ โดยเฉลี่ย 11 ปีต่อหนึ่งสมัย ในทางตรงกันข้ามตั้งแต่ปี พ.ศ.2310 หากกรุงเทพมีผู้ปกครองราวสิบคน เฉลี่ย 24 ปีต่อหนึ่งสมัย

การต่อสู้ชิงอำนาจกันในอยุธยาเป็นการต่อสู้เพื่อสืบต่อสายโลหิตของราชวงศ์ มีหลายครั้งที่มีการกบฏจากฝีมือคนภายนอก เพื่อให้ได้ตำแหน่งของกษัตริย์มาครองอย่างสมบูรณ์ จึงมีการจับแต่งงานระหว่างภรรยา น้องสาว ลูกสาว ของกษัตริย์องค์ก่อน ความชัดแจ้งของการสืบสันตติวงศ์จึงไม่มีปรากฏออกมาได้อย่างแน่ชัด

ท้ายที่สุด อาณาจักรอยุธยาอ่อนแอลงไปเพราะการแก่งแย่งเพื่อให้ได้มาในอำนาจและความมั่งคั่ง หลังจากหนึ่งปีที่ถูกปิดล้อม ในเดือนเมษายน พ.ศ.2310 กองกำลังทหารพม่าก็ตีผ่านเข้ากำแพงเมือง เข้ามาทำลายปราสาท และตัวเมืองอยุธยาได้สำเร็จ พม่าทำลายราชวัง เจดีย์ วัดวาอาราม รูปปั้นต่าง ๆ และชาวเมืองอยุธยาต่างพากันหนีกระจัดกระจายกันไปสู่ชนบท และอาณาจักรอยุธยาก็ได้ถึงวาระแห่งการสิ้นสุดลงโดยฉะนั้น

****

2. ศึกสายเลือด

ถึงแม้อยุธยาจะย่อยยับไปแล้ว แต่ลำดับชั้นทางสังคมและการปกครองแบบรวบอำนาจไว้ที่ส่วนกลางซึ่งเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาในสมัยอยุธยานั้น ก็ยังคงอยู่มาจนถึงศตวรรษที่ยี่สิบ กษัตริย์ที่ประสบความสำเร็จของอยุธยา คือผู้ที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติหลักๆ ของผู้ครองอำนาจ นั่นคือนักรบผู้เก่งกล้า ที่ครองความสูงส่งและมั่งคั่ง หากสิ่งที่พวกเขาขาดคือการสามารถสืบทอดอำนาจผ่านทางสายเลือดได้อย่างราบลื่น

ปัญหานี้ยังตกค้างมาถึงราชวงศ์จักรี ในการสร้างความชอบธรรมแก่อำนาจในการปกครองรัฐที่กลายมาเป็นสยาม ผู้ปกครองใหม่ต้องกันตัวเองออกห่างจากความล้มเหลวของอยุธยา ซึ่งก็เป็นเรื่องยากเพราะพวกเขาก็มาจากชนชั้นปกครองในสมัยอยุธยา ราชวงศ์จักรีจึงปรับเปลี่ยนการอธิบายความเป็นกษัตริย์และประวัติศาสตร์เสียใหม่ เพื่อให้พวกเขาเป็นผู้สืบสายเลือดและจิตวิญญาณมาจากสุโขทัยในอุดมคติ จากธรรมราชาของสุโขทัย ไม่ใช่อยุธยาที่คาวด้วยเลือด

พวกเขาสร้างเรื่องเล่าที่ว่าสุโขทัยเป็นตัวแทนวัฒนธรรมสยามที่แท้จริง เป็นรัฐของชนชาติไทที่มีผู้นำชาวพุทธท้องถิ่นซึ่งมาแทนที่พวกขอมต่างชาติเผด็จการฮินดู ในความเข้าใจที่ยึดถือกันทั่วไปคำเรียกชนชาติ “ไท” มีความหมายถึงอิสระเสรี และเป็นรากที่มาของคำว่าไทยและประเทศไทยในภาษาสมัยใหม่ ในประวัติศาสตร์ฉบับนี้ ความอ่อนโยนและความยุติธรรมของธรรมราชาแห่งสุโขทัยมีชัยเหนือพวกขอม เมื่อถึงปลายศตวรรษที่ 19 สุโขทัยได้รับการบรรยายถึงว่าเป็นอาณาจักรใหญ่โต และในรัชสมัยของภูมิพล ก็ได้รับการเรียกขานว่าเป็น ยุคทองแห่งสถาบันกษัตริย์ไทย ที่กษัตริย์ต่างก็ยึดถือ “ราชธรรม”[1]

ในทางตรงกันข้าม อยุธยาถูกฉายภาพว่าเป็นยุคมืดของสยาม ประวัติศาสตร์ฉบับราชการในปี 2533 ระบุว่า อุดมคติพ่อปกครองลูกของสุโขทัยนั้น “สูญหายไปหลายครั้งในช่วงสมัยอยุธยาที่ยาวนาน เมื่ออิทธิพลขอมกลับมาอีกและกษัตริย์ก็กลายเป็นผู้ที่อยู่สูงส่ง ไม่อาจเอื้อมถึง พลเมืองไม่ใคร่มีโอกาสได้เห็น”[2] แต่ถึงกระนั้น ราชวงศ์จักรีก็ไม่ได้แยกตัวออกห่างจากอยุธยาในทันทีหรือโดยสิ้นเชิง แม้กระทั่งจนถึงสมัยของภูมิพล พวกเขายังคงรักษาสถานะกษัตริย์แบบฮินดูไว้หลายด้าน เนื่องจากว่าความเป็นเทวราชายังมีความสำคัญต่ออำนาจของกษัตริย์ การสืบเชื้อสายจากอยุธยาทั้งในทางสายเลือดและจิตวิญญาณยังคงมีน้ำหนักอยู่ โดยเฉพาะกับกษัตริย์นักรบที่เกรียงไกรบางคนของอยุธยา

ภายในสามปีหลังการล่มสลายของอยุธยา ตากสิน เจ้าเมืองเชื้อสายจีน ได้รวบรวมกำลังพลขับไล่พม่าออกไป แล้วตั้งเมืองหลวงใหม่ที่ธนบุรีและสถาปนาตนขึ้นเป็นกษัตริย์เมื่อปี 2311 ตากสินสร้างสายสัมพันธ์กับคนสองกลุ่มผ่านการอุปถัมภ์และการแต่งงานเกี่ยวดอง คือ กลุ่มของพ่อค้าคนจีน

---

[1] คณะกรรมการเอกลักษณ์แห่งชาติ, *ประเทศไทยสู่ทศวรรษที่ 80* (กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2522), 21.

[2] คณะกรรมการเอกลักษณ์แห่งชาติ, *ประเทศไทยในทศวรรษที่ 90* (กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2538), 53.

www.yerngshare.blogspot.com

และกลุ่มขุนนางที่ยังเหลือรอดมาจากอยุธยา เขาสั่งสมบุญญาธิการด้วยสร้างวัดวาอารามหลายแห่ง เช่น วัดอรุณ และสร้างสถานะธรรมราชาด้วยการเป็นองค์อุปถัมภกของศาสนา

แต่หลังจากที่ตากสินได้ฟื้นฟูอาณาจักรจนเป็นปึกแผ่นพอสมควรแล้ว ชนชั้นนำเก่าของอยุธยาก็หันมาต่อต้านเขา นำโดยตระกูลบุนนาค ซึ่งเป็นกลุ่มขุนนาง-พ่อค้าเชื้อสายเปอร์เซียที่ทรงอิทธิพล ซึ่งคงจะมองพันธมิตรคนจีนของตากสินว่าเป็นภัยคุกคามต่อผลประโยชน์ของพวกตน และยังกล่าวกันว่า ตากสินมีอาการฟั่นเฟือน หลงในอำนาจและความสูงส่งของตนเอง จนแปลกแยกกับข้าราชบริพารใกล้ชิด ในปี 2325 ศึกชิงบัลลังก์ไม่ต่างจากสมัยอยุธยาก็เกิดขึ้นเมื่อขุนนางเก่าให้การสนับสนุนแก่ขุนพลหัวแถวสองนายในการโค่นล้มและประหารตากสิน แล้วเจ้าพระยาจักรี ซึ่งมาจากตระกูลขุนนางสมัยอยุธยาและเป็นพ่อของปู่ของปู่ของภูมิพล ก็กลายเป็นกษัตริย์ต้นราชวงศ์

การสังหารตากสินได้รับการอธิบายด้วยหลักการของความเป็นกษัตริย์ตามแบบพุทธ ตากสินถูกวาดภาพให้เป็นทรราชจิตเภทที่ขาดทศพิธราชธรรม แถมยังอวดอุตริมนุสธรรม เขาถูกกล่าวหาว่าข่มเหงพระสงฆ์ที่ไม่ยอมเลื่อมใส สร้างความแตกแยกในศาสนาและอาณาจักร

เจ้าพระยาจักรีเลือกนามรามาธิบดี เหมือนอู่ทองของอยุธยา ซึ่งในภายหลังก็กลายเป็นต้นแบบของการขนานนามกษัตริย์ในราชวงศ์จักรีว่า พระรามที่หนึ่ง เขาย้ายราชสำนักมาอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา สร้างพระราชวังและวัดวาอาราม โดยใช้ศิลปกรรมที่ตั้งใจเลียนแบบความอลังการของอยุธยา ดังจะเห็นได้จากวัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์) ที่ตั้งชื่อตามวัดที่พระพุทธเจ้าเคยประทับ และเพื่อแสดงกฤดาภินิหาร เขานำพระแก้วมรกตที่ยึดเอามาจากเวียงจันทน์มาตั้งไว้ในราชวังแห่งใหม่ รูปเคารพที่เป็นทั้งพระพุทธเจ้าและพระอินทร์ของฮินดูนี้ ถูกทำให้เป็นศูนย์กลางของการบูชาสำหรับทั้งอาณาจักร เขาตั้งชื่อเมืองหลวงแห่งใหม่ตามนั้น คือ กรุงเทพ รัตนโกสินทร์ หรือ “เมืองแห่งเทพ แก้วแห่งพระอินทร์” ทุกวันนี้ พระแก้วมรกตยังคงเป็นรูปบูชาสูงสุด เป็นสัญลักษณ์แห่งราชวงศ์จักรี

ทว่าความชอบธรรมไม่ได้มาโดยอัตโนมัติ จักรีสร้างราชสำนักและระบบราชการขึ้นมาใหม่ตามแบบอยุธยา ปรับปรุงกฎหมายและโครงสร้างชนชั้นในเชิงสังคม-เศรษฐกิจที่เรียกว่า ศักดินา จากนั้นเขาก็กวาดล้างพระสงฆ์ที่อยู่ฝ่ายตากสิน โดยอ้างว่าเป็นการสังคายนาวงการสงฆ์ที่เสื่อมถอย เขาประชุมนักการศาสนาเพื่อฟื้นฟูความศรัทธาในวงการสงฆ์ ขณะเดียวกันก็เพื่อให้หันมาจงรักภักดีต่อเขา

เพื่อที่จะลดอิทธิพลบางส่วนของฮินดู-ขอม ภาษาบาลีซึ่งเป็นภาษาของพุทธ ได้ถูกนำเข้ามาแทนที่ภาษาขอมและสันสกฤตที่ใช้อยู่ในภาษาของราชสำนักและกฎหมาย เทพของฮินดูถูกปรับให้เป็นรูปเคารพของพุทธหรือไม่ก็เป็นสัญลักษณ์ของรัฐ รัชกาลที่หนึ่งยังได้บัญชาให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก รามเกียรติ์ และไตรภูมิพระร่วง ในรามเกียรติ์นั้น พระรามถูกเรียกเป็นพระจักรี ธรรมศาสตร์ของไตรภูมิพระร่วงก็ถูกอ้างอิงไว้ในส่วนหัวของกฎหมายแห่งราชอาณาจักร ถึงกระนั้นสังคมก็ยังต้องการกษัตริย์ที่อย่างน้อยก็ต้องมีฐานะคลุมเครือกึ่งเทพอยู่บ้าง เพื่อเสถียรภาพของ

อาณาจักรและความอุดมสมบูรณ์ของไร่นาผืนดิน ฐานันดรศักดิ์ ราชาศัพท์ และพิธีกรรมแบบพราหมณ์ จึงยังคงทำหน้าที่สรรเสริญความสูงส่งของกษัตริย์ต่อไป พิธีปราบดาภิเษกและพิธีพระราชทานเพลิงศพจึงจัดวางตัวเขาอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุ อันเป็นที่สถิตย์ของเหล่าทวยเทพ

รัชกาลที่หนึ่ง ยังคงเผชิญการท้าทายทางการเมืองจากหลายฝ่าย รวมทั้งลูกหลานของตากสินและน้องชายของเขาเอง คือเจ้าพระยาสุรสีห์ ในการที่จะรักษาอำนาจ เขาได้แจกจ่ายทรัพย์สิน ตำแหน่งหน้าที่ และสัมปทานทางเศรษฐกิจต่างๆ รวมทั้งนำลูกสาวจากตระกูลคู่แข่งอย่างบุนนาคและลูกสาวของตากสินมาไว้ในฮาเร็มด้วย รัชกาลที่หนึ่งผลิตลูกออกมา 42 คนเพื่อที่จะประกันการสืบต่อราชวงศ์ เมื่อเขาตายในปี 2352 ด้วยอายุ 72 ปี ราชสมบัติก็เปลี่ยนมืออย่างราบลื่นไปสู่อิศรสุนทร ลูกชายคนโตในจำนวนสองคนของมเหสีอมรินทรา จักรีได้ป้องกันการแย่งชิงบัลลังก์ไว้แล้วด้วยการตั้งคณะดูแลการสืบราชสมบัติ ที่มีสังฆราชซึ่งเขาเป็นผู้แต่งตั้งเองเป็นประธาน นอกนั้นก็ล้วนเป็นเชื้อพระวงศ์และพระสงฆ์ที่จงรักภักดี เท่ากับว่าบัลลังก์ยังอยู่ในมือของคนในครอบครัว

อิศรสุนทร หรือ รัชกาลที่ 2 ครองราชย์อย่างไม่มีอะไรน่าตื่นเต้นจากปี 2352 ถึงปี 2367 เพื่อความปลอดภัย เขามอบตำแหน่งสูงๆ แก่ญาติๆ ฝ่ายแม่และมเหสีคนแรกของเขาคือ สุริเยนทรา (ลูกพี่ลูกน้องคนโต) ตลอดจนลูกๆ หลายคนในจำนวน 73 คนของเขา เขาให้การอุปถัมภ์พระสงฆ์และสนับสนุนพิธีกรรมต่างๆ เพื่อค้ำชูสถานะธรรมราชา เมื่อเขาตายหลังจากล้มป่วยอยู่นาน ลูกชายคนแรกและเป็นผู้บริหารสูงสุดคือ เจษฎาบดินทร์ ก็รับช่วงเป็นกษัตริย์องค์ที่สาม

จนหลายทศวรรษให้หลัง เจษฎาบดินทร์จึงได้ถูกถือว่าเป็นจุดด่างพร้อยตามแบบฉบับอยุธยาในสายเลือดจักรี ทั้งนี้แม้ว่าเขาจะได้รับความไว้วางใจจากพ่อและชำนาญในเกมอำนาจ แต่เนื่องจากเขาเกิดจากนางสนมที่เป็นสามัญชน เขาจึงไม่ได้เป็นเจ้าฟ้า ตำแหน่งรัชทายาทอย่างเป็นทางการจึงเป็นของมงกุฎที่เกิดในปี 2347 ซึ่งเป็นลูกของรัชกาลที่ 2 ที่เกิดกับมเหสีสุริเยนทรา ความตึงเครียดระหว่างทั้งสองปรากฏชัดก่อนรัชกาลที่ 2 จะตาย และอาจเป็นเพราะการถูกคุกคามเอาชีวิต มงกุฎซึ่งมีอายุได้ 20 ปีก็ไปบวชเป็นพระในชั่วระยะเพียงไม่กี่เดือนก่อนพ่อตาย บัลลังก์จึงตกเป็นของเจษฎาบดินทร์ ในภายหลัง น้องชายของมงกุฎคือ จุฑามณีได้ตัดพ้อว่าเชื้อสายฝ่ายเขาถูกปล้นสิทธิโดยสายเลือดไป[3]

รัชกาลที่ 3 ปฏิบัติราชพิธีมาตรฐานทุกอย่างเพื่อแสดงบุญญาธิการ เขายังได้ขนานนามใหม่ให้กับรัชกาลองค์ก่อนหน้าด้วยสมญาที่บ่งบอกการกลับชาติมาเกิดของพระพุทธเจ้า นั่นคือ รัชกาลที่ 1 เรียกว่าพระพุทธยอดฟ้า รัชกาลที่ 2 คือ พระพุทธเลิศหล้า นอกจากนี้ยังได้หล่อพระพุทธรูปตั้งชื่อตามกษัตริย์ทั้งสอง เพื่อนำไปตั้งไว้ยังที่เดียวกับพระแก้วมรกต[4] รัชกาลที่ 3 ปกครองอยู่อย่างมั่นคงถึง 27 ปี โดยเผชิญการท้าทายจากจักรวรรดิอังกฤษ ที่บีบให้ค้าขายด้วยการขู่ใช้กำลัง ตระกูลบุนนาคใน

---

[3] B. J. Terwiel, A History of Modern Thailand, 1767-1942 (St. Lucia: University of Queensland Press, 1983), 121.

[4] Gray, The Soteriological State, 223

www.yerngshare.blogspot.com

ฐานะผู้สนับสนุนหลักของรัชกาลที่ 3 ทำหน้าที่ควบคุมการเงิน การทหารและการบริหารราชการแผ่นดิน ทำให้พวกเขาเป็นผู้กุมอำนาจที่แท้จริงเบื้องหลังบัลลังก์ แม้ว่าเจษฎาบดินทร์จะได้เลี้ยงดูลูกชายของตนให้สืบราชสมบัติแล้วก็ตาม แต่ก็ยังขจัดประเด็นความชอบธรรมทางสายเลือดไปไม่พ้น ส่วนมงกุฎซึ่งเป็นคู่ชิงบัลลังก์นั้นก็คร่ำเคร่งศึกษาไม่เพียงแต่พุทธศาสนาเท่านั้น ยังรวมถึงภาษาและวัฒนธรรมเชิงเหตุผลนิยมแบบยุโรปอีกด้วย เขาได้สร้างเครือข่ายผู้สนับสนุนที่แข็งแกร่ง เช่น เชื้อพระวงศ์บางส่วน พ่อค้าที่ทะเยอทะยาน และมิชชันนารีต่างชาติ

การบวชเป็นพระได้ก่อรากฐานการสนับสนุนที่เข้มแข็งให้กับมงกุฎ สถานะเจ้าของเขาทำให้เขาก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งสูงในสังฆมณฑล และเขาก็ได้ก่อตั้งนิกายปฏิรูปของเขาเองขึ้นมา ซึ่งดูประหนึ่งว่าเคร่งครัดกว่า ยึดพิธีกรรมน้อยกว่า และเป็นพุทธบริสุทธิ์กว่า นิกายใหม่นี้เรียกว่าธรรมยุติ แปลว่าการยึดมั่นในพระธรรม ผู้นำของนิกายนี้เย้ยหยันมหานิกาย ที่มีผู้ศรัทธามากกว่า ว่าเป็นนิกายที่คร่ำครึ นี่คือการท้าทายอยู่ในทีต่อความเป็นผู้นำทางสงฆ์ของกษัตริย์ มงกุฎผู้มีสายเลือดบริสุทธิ์ได้ท้าชิงกษัตริย์ในอาณาบริเวณของศาสนจักร

ผลก็เป็นไปดั่งใจ ในปี 2393 เมื่อรัชกาลที่ 3 ล้มป่วยเรื้อรัง เขาก็ต้องกลัดกลุ้มด้วยเรื่องการสืบราชสมบัติ สยามกำลังเผชิญกับการท้าทายด้วยเรือปืนจากตะวันตก และเศรษฐกิจก็อ่อนแอ พวกอังกฤษพยายามเมียงมองหาผู้นำหุ่นเชิด หรือไม่ก็หาเหตุทำสงคราม เพื่อรุกคืบหาผลประโยชน์ทางการค้าและอาณานิคม ตระกูลบุนนาคก็สนใจแต่การเพิ่มความมั่งคั่งและอำนาจของพวกตน สงครามกลางเมืองร่ำๆ จะบังเกิดขึ้นเมื่อลูกๆ ของรัชกาลที่ 3 ตั้งท่าจะประดาบกับมงกุฎและจุฑามณี กล่าวกันว่า รัชกาลที่ 3 เองก็กังขาในความสามารถที่จะปกครองของลูกๆ แต่ก็มองจุฑามณีว่าไร้ความรับผิดชอบและมองมงกุฎเป็นคนสุดโต่งทางศาสนา เมื่อรัชกาลที่ 3 ตายไปในที่สุด เดือนเมษายน 2394 ดิศ บุนนาค อัครมหาเสนาบดีก็มอบบัลลังก์ให้แก่มงกุฎ ซึ่งจากนั้นก็บรรเทาเสี้ยนหนามด้วยการรับเอาหลานสาวสองคนของรัชกาลที่สามมาเป็นสนม ซึ่งหนึ่งในนั้นคือมเหสีเทพศิรินทราในเวลาต่อมา นอกจากนี้เขายังได้รับลูกหลานของรัชกาลที่สองและครอบครัวใกล้ชิดอื่นๆ เข้ามาไว้ในฮาเร็มอันใหญ่โตของเขาด้วย การกระทำดั่งนี้ตอกย้ำความชอบธรรมของมงกุฎให้หนักแน่นยิ่งขึ้นไปอีก แต่ก็ด้วยราคาที่แพง นั่นคือ ขณะที่มงกุฎมีทั้งเลือดจักรีบริสุทธิ์และภูมิธรรมอันสูงส่ง แต่ตระกูลบุนนาคควบคุมการทหารและการเงินของประเทศ และมงกุฎต้องตกเป็นหนี้บุญคุณต่อตระกูลที่ไม่ใช่เจ้า

สำหรับการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับรัชกาลที่ 3 นั้น ราชสำนักปัจจุบันถือรัชสมัยของเขาว่าเป็นช่วงระหว่างรัชกาลที่ไม่ใช่จักรี เขาไม่เคยถูกกล่าวขานว่าแย่งชิงราชสมบัติ แต่คนในราชสำนักก็อ้างว่าเขาไม่เคยครองราชย์ หรือมีมเหสีอย่างเป็นทางการ หรือไม่เคยตั้งลูกเป็นเจ้าฟ้า สันนิษฐานว่าอาจเป็นเนื่องมาจากการเคารพในเชื้อสายจักรีที่แท้จริง[5] ทุกวันนี้ รัชกาลที่ 3 ถูกนำเสนอในฐานะคนนั่งบัลลังก์คั่นเวลาสำหรับมงกุฎเท่านั้น

//

[5] ดู (ตัวอย่าง) จุลจักรพงษ์, Lords of Life (London: Alvin Redman, 1960), 145-47

www.yerngshare.blogspot.com

มงกุฎหรือรัชกาลที่ 4 เป็นที่รู้จักกันในระดับสากลจากละครเพลง The King and I ที่รับบทโดยยูล บรินเนอร์ เขาเป็นกษัตริย์ที่แสวงหาความรู้และมีความซับซ้อน ชำนาญทั้งในขนบแห่งความเป็นกษัตริย์และความทันสมัย กล่าวกันว่า ภูมิพลเองก็เทียบตัวเองใกล้เคียงกับปู่ทวดคนนี้ ซึ่งก็จริง เพราะทั้งสองมีบุคลิกลักษณะและปริศนาที่เก็บงำไว้บางอย่างคล้ายกัน

มุมมองที่เป็นทางการต่อรัชกาลที่ 4 คือเป็นกษัตริย์ที่ทรงภูมิธรรม เป็นปราชญ์ที่ทำให้พุทธแบบสยามมีความบริสุทธิ์ และไปถึงอุดมคติธรรมราชาแห่งสุโขทัย และเป็นผู้มีความคิดก้าวหน้าที่แนะนำสังคมไทยให้รู้จักวิทยาศาสตร์และการศึกษาแบบตะวันตก และยังมีชั้นเชิงทางการทูตที่นำพาประเทศให้หลบรอดจากภัยคุกคามของการล่าอาณานิคมได้ แต่ก็มีอีกมุมมองหนึ่งจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ คือเป็นอนุรักษ์นิยมที่เปลี่ยนไปเปลี่ยนมาและไร้วินัย โทสะร้ายอย่างน่ากลัว ขาดความสามารถที่จะปรับสถาบันกษัตริย์ให้ทันสมัยได้อย่างเป็นรูปธรรม สถาบันนี้จึงอ่อนแอ

ดูจากภายนอก มงกุฎเห็นความจำเป็นในการปรับปรุงสถาบันกษัตริย์ (อย่างน้อยก็ในระดับผิวหน้า) เพื่อเป็นหนทางในการปกป้องภัยคุกคามจากการบังคับเป็นอาณานิคมของยุโรป เขาเปิดประตูต้อนรับนักการทูตต่างชาติและละเมิดข้อห้ามทางประเพณีด้วยการจับมือทักทาย เขารับเอาครูฝรั่งมาสอนลูกๆ อย่างเช่น แอนนา เลียวโนเวนส์ที่โด่งดัง ผู้เขียนหนังสือที่กลายมาเป็น The King and I เขายังตั้งใจขับเน้นความคิดที่ว่าธรรมราชาสมัยสุโขทัยคือบรรพบุรุษโดยตรงของราชวงศ์ที่กรุงเทพฯ ในช่วงรัชสมัยของเขา ได้มีการค้นพบศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง (หรือที่นักวิชาการรุ่นหลังบางคนบอกว่า เป็นการทำปลอมขึ้น) เขายังลอกเลียนวิถีปฏิบัติที่ดูเหมือนว่าเป็นของรามคำแหงในการรับเรื่องร้องทุกข์จากประชาชน ว่ากันว่าเขาทำอย่างนั้นด้วยตัวเองที่ประตูวังสัปดาห์ละหนึ่งครั้ง ทั้งนี้เพื่อที่จะเอาใจพวกยุโรปที่มองประเพณีแบบฮินดูและลัทธิถือผีของสยามว่างมงายและล้าหลัง เขาก็เน้นแสดงต่อสาธารณให้เห็นพระราชกรณียกิจแบบพุทธ โดยอำพรางพิธีกรรมแบบเทวราชาเอาไว้

กระนั้นเขาก็ยังคงรักษาความสูงส่งอลังการแบบเดิมไว้ ดูตั้งแต่พิธีราชาภิเษกที่ทุ่มทุนสร้าง มงกุฎฉลาดใช้สัญลักษณ์และพิธีกรรมทั้งฮินดูและพุทธที่ทำให้ตัวเขาดูเป็นทั้งเทพและธรรมราชา เขาสร้างเสาหลักเมืองแห่งใหม่ให้กับกรุงเทพฯ ที่กุมชะตาเมืองไว้ และผู้คนก็มาเซ่นสรวงบูชา เขาสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์องค์ใหม่ คือพระสยามเทวาธิราช ให้เป็นเทพารักษ์ที่ปกป้องคุ้มครองราชอาณาจักร

ในด้านของความทะนงตนผิดวิสัยของธรรมราชา เขาสร้างวัดสำคัญขึ้นมาและตั้งชื่อตามชื่อของตัวเอง เขาฝืนประเพณีด้วยการตั้งและมอบพัดยศแก่พระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ด้วยตัวเอง และบัญชาให้สร้างพระพุทธรูปที่มีใบหน้าของกษัตริย์องค์ก่อนๆ ทำนองเดียวกับการบูชากษัตริย์เป็นเทพของเขมร อีกทั้งยังทำให้วันเกิดของกษัตริย์และวันขึ้นครองราชย์เป็นวันพิเศษแห่งการเฉลิมฉลองตามอย่างยุโรป แต่กลายเป็นวันศักดิ์สิทธิ์ของสยาม ทั้งหมดนี้เป็นการยกสถานะกษัตริย์เท่ากับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งกระทั่งบางส่วนในราชสำนักเองก็ยังรู้สึกพิพักพิพ่วน[6]

---

[6] Gray, The Soteriological State, 267.

www.yerngshare.blogspot.com

พวกยุโรปยิ่งหงุดหงิดมากกว่าที่มงกุฎปล่อยปละความต้องการค้าขายของพวกเขา และมีปฏิกิริยาด้วยการท้าทายโดยตรงต่อสถานะอันละเมิดมิได้ของกษัตริย์ หนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษในกรุงเทพฯและสิงคโปร์โจมตีการที่เขายกตนเป็นเทพ รวมถึงเรื่องแผลงๆ ผิดศีลธรรมในฮาเร็มที่ใหญ่โตของเขา อีกทั้งการผูกขาดและการทุจริตในหมู่เชื้อพระวงศ์ พวกเขาบอกว่า มันคือข้อพิสูจน์ว่า สยามจำต้องเป็นอาณานิคม

จะทำอย่างไรดีกับความท้าทายแบบใหม่ กับพวกไร้ศรัทธา และกับกระแสสมัยใหม่นี้ ? การจะฆ่าแกงฝรั่งด้วยข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพก็รังแต่จะโดนเอาคืนหนักกว่า ครั้นจะค้อมหัวให้ก็เสียความศักดิ์สิทธิ์ ประชาชนจะพลอยไม่ยำเกรง ครั้นจะเพิกเฉยเสีย ก็เสี่ยงที่กษัตริย์จะถูกมองว่าอ่อนแอและไร้ค่า

ราชสำนักสยามรับมือต่อสถานการณ์นี้อย่างยอมรับสภาพความเป็นจริง ซึ่งต่างจากญี่ปุ่นและจีน และทำให้ชาติมหาอำนาจพัวพันอยู่กับเรื่องการค้า มันเป็นการเดินหมากที่รักษาราชบัลลังก์และสร้างชื่อให้กับมงกุฎ แต่ก็ไม่ใช่ด้วยฝีมือของมงกุฎคนเดียว เซอร์ จอห์น บาวริง ผู้แทนของอังกฤษ ซึ่งเป็นผู้ทำข้อตกลงทางการค้าฉบับแรกของสยามกับตะวันตกในปี 2398 บรรยายถึงมงกุฎว่าหลงใหลในพิธีรีตองการทางการทูตอย่างน่าขัน และบอกว่าเขาคิดว่าอำนาจและมันสมองที่แท้จริงคือเสนาบดีช่วง บุนนาค (เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์) ลูกชายของดิศ บุนนาค ชาวต่างชาติคนอื่นๆ เรียกช่วงว่าเป็น กษัตริย์ตัวจริง

ถึงกระนั้น การประนีประนอมของมงกุฎก็ได้ผล การเปิดการค้านำมาซึ่งความมั่งคั่ง ทำให้เกิดการสร้างถนนและขุดคลอง ตลอดจนซื้อเรือที่ทันสมัยได้ การโต้ตอบจดหมายและแลกเปลี่ยนของขวัญกับบรรดากษัตริย์ในยุโรปรวมทั้งราชินีวิคตอเรีย ทำให้มงกุฎได้รับการยอมรับพอประมาณในฐานะกษัตริย์ร่วมวงการ เขายังทำสถิติที่ยังไม่มีใครเทียบได้ในการสืบสายเลือดจักรี ด้วยการมีลูก 82 คน จากแม่ 35 คน มเหสีเทพศิรินทราหลานสาวของรัชกาลที่สามเป็นผู้ให้กำเนิดกษัตริย์องค์ต่อไป นั่นคือจุฬาลงกรณ์ ปู่ของภูมิพล เปี่ยม นางสนมคนโปรดคนหนึ่งให้กำเนิดลูกสาวสามคน ซึ่งภายหลังกลายมาเป็นมเหสีของจุฬาลงกรณ์ และหนึ่งในนั้นเป็นย่าของภูมิพล

ทว่าความสำเร็จเหล่านี้ก็ไม่ได้บดบังปัญหาภายในของราชสำนัก กลางทศวรรษที่ 2403-2413 สถาบันกษัตริย์ก็ประสบภาวะง่อนแง่นที่สุด มงกุฎตระหนักดีว่าอำนาจและความมั่งคั่งของเขานั้นอยู่ในกำมือของขุนนาง โดยเฉพาะช่วง บุนนาค เรื่องราวจุดจบของมงกุฎเผยให้เห็นว่าเขาได้ตกอยู่ใต้อาณัติของสำนึกความเป็นเทพของเขาเองมากเพียงใด ในช่วงทศวรรษ 2373-2383 เขาได้ศึกษาดาราศาสตร์กับมิชชันนารี และในตอนต้นรัชกาล เขาก็สะกดราชสำนักด้วยการทำนายถึงการเกิดสุริยุปราคา ซึ่งตามความเชื่อแบบฮินดูหมายถึงราหูที่ชั่วร้ายเขมือบดวงอาทิตย์ ไม้เด็ดนี้สำแดงพระปรีชาสามารถของกษัตริย์องค์ใหม่ในการมองเห็นอันตรายล่วงหน้าที่แม้กระทั่งพราหมณ์ประจำราชสำนักก็ยังทำไม่ได้ ในเดือนสิงหาคม 2411 เขาทำนายสุริยุปราคาอีกครั้ง คราวนี้เขาเชิญคนต่างชาติหลายคนร่วมเดินทางไปชมปรากฏการณ์ที่เพชรบุรีด้วย เมื่อสุริยุปราคาเกิด ชาวยุโรปจ้องมองดู ชาวสยามระย่นย่อ

www.yerngshare.blogspot.com

กษัตริย์สรงน้ำชำระเพื่อความบริสุทธิ์ แล้วราหูก็ไม่ได้เขมือบดวงอาทิตย์ นับเป็นอีกครั้งรัชกาลที่ 4 ก็ได้แสดงความเอกอุในเรื่องจักรวาลของสยาม

ทว่า ภายในไม่กี่วัน หลายคนกลับมาพร้อมกับมาเลเรีย รวมทั้งมงกุฎและลูกชายคนโตที่เป็นเจ้าฟ้า คือ จุฬาลงกรณ์ เมื่อถึงเดือนกันยายน ก็มีคนตายไปแล้วแปดคน ในวันที่ 1 ตุลาคม 2411 ซึ่งเป็นวันเกิดของเขาเอง มงกุฎก็เสียชีวิต แต่ก็ไม่ลืมภารกิจของธรรมราชา เขาจัดแจงท่าทางแบบเดียวกับพระพุทธเจ้าอยู่บนเตียง และก่อนจะสิ้นลม เขาก็เปล่งวลีที่พระพุทธเจ้าตรัสก่อนปรินิพพานในวันประสูติเช่นกัน[7]

จุฬาลงกรณ์รอดชีวิตจากมาเลเรีย แต่ถึงกระนั้น เขาก็ไม่ได้สืบราชสมบัติโดยอัตโนมัติ ด้วยอายุเพียง 15 ปี เขาจึงยังเด็กเกินไปที่จะทำหน้าที่กษัตริย์ได้เต็มตัว มีลูกพี่ลูกน้องที่แก่กว่าคนหนึ่งถึงจะฐานะด้อยกว่าแต่ก็มีสิทธิขึ้นครองราชย์ และช่วง บุนนาคก็มีอำนาจที่จะผลักดันเขาขึ้นสู่บัลลังก์ได้

แต่ด้วยชาติมหาอำนาจกำลังจับจ้องมองวี่แววของความสั่นคลอน ช่วงจึงเลือกที่จะคงอำนาจอยู่เบื้องหลังบัลลังก์ และเสนอจุฬาลงกรณ์ขึ้นเป็นรัชกาลที่ 5 ช่วงในฐานะผู้สำเร็จราชการแผ่นดินได้ขยายอำนาจของครอบครัวตนเองควบคุมกระทรวงสำคัญๆ รวมทั้งสัมปทานการค้าต่างๆ จุฬาลงกรณ์ต้องทนเป็นกษัตริย์หุ่นเชิด เหมือนจักรพรรดิเมจิที่รุ่นราวคราวเดียวกันผู้สืบทอดราชบัลลังก์ญี่ปุ่นเพียง 10 เดือนก่อนหน้า และภูมิพลหลานของเขาก็อาจจะไม่มีความสำคัญทางการเมืองเหมือนกับจักรพรรดิองค์ปัจจุบันที่โตเกียว หากกลับกลายเป็นว่ารัชกาลที่ 5 เป็นกษัตริย์ที่แข็งแกร่งที่สุดของราชวงศ์เป็นเวลากว่าสี่ทศวรรษ เขาฟื้นอำนาจเบ็ดเสร็จคืนมาจากพวกบุนนาคและใช้อุบายยันกับพวกล่าอาณานิคม

ตระกูลบุนนาคได้บั่นทอนราชสำนักลงไปอย่างย่ำแย่ ในปี 2414 รัชกาลที่ 5 ถึงกับต้องยืมเงิน 8 ล้านบาทจากช่วงสำหรับค่าใช้จ่ายในราชสำนักและรัฐบาล[8] แต่ครั้นเวลาล่วงไป พันธมิตรของตระกูลบุนนาคในรัฐบาลทยอยเสียชีวิตไป ช่วงเองก็ตายในปี 2426 จุฬาลงกรณ์จึงค่อยแทนที่พวกเขาด้วยเชื้อพระวงศ์ที่ได้รับการศึกษาจากตะวันตกซึ่งก็มาจากบรรดาลูกๆ 82 คนของมงกุฎ ที่จงรักภักดีต่อเขา จุฬาลงกรณ์ตั้งคณะที่ปรึกษาจากบรรดาน้องๆ เหล่านั้น ตามแบบอังกฤษ คือ สภาองคมนตรีและสภารัฐมนตรี

ด้วยคำปรึกษาจากที่ปรึกษาชาวยุโรป เขาจัดรูปรัฐบาลตามแบบสมัยใหม่ มีการก่อตั้งโรงเรียนวิชาชีพสำหรับงานราชการ และโรงเรียนทหารบกและทหารเรือ งบประมาณส่วนกลางได้รับการจัดสรรสำหรับกระทรวงและกรมแต่ละแห่ง และทรัพย์สินส่วนพระองค์แยกต่างหาก รายได้ของรัฐเพิ่มมากขึ้นเมื่อมีการเปิดการค้ามากขึ้นเรื่อยๆ การฉ้อราษฎร์บังหลวงลดน้อยลง และอิทธิพลของพวกบุนนาคก็ลดทอนลง

---

7 เรื่องนี้กลายเป็นตำนานในราชสำนัก แต่วันเดือนปีเกิดจริงๆ ของมงกุฎก็ยังมีการโต้แย้งกันอยู่

8 ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคริส เบเคอร์, Thailand: Economy and Politics (Kuala Lumpur: Oxford, 1995), 217.

www.yerngshare.blogspot.com

จุฬาลงกรณ์จัดการแบ่งสรรสัมปทานและทรัพย์สินจำพวกที่ดินเสียใหม่ให้แก่คนในตระกูลจักรีในรุ่นเดียวกัน เพื่อให้แน่ใจว่าอำนาจเศรษฐกิจจะยังคงอยู่ในมือของราชวงศ์ แต่เขาก็ยังขีดเส้นแบ่งระหว่างทรัพย์สินของรัฐและส่วนบุคคล ด้วยการยกอสังหาริมทรัพย์จำนวนมหาศาลให้แก่ญาติพี่น้องเพื่อให้ดูแลตัวเองได้ ไม่นานการให้คนเมืองเช่าที่เพื่ออยู่อาศัยและให้ชาวนาเช่าที่ทำนาก็กลายเป็นแหล่งรายได้หลักของราชวงศ์

ในขณะเดียวกัน รัชกาลที่ 5 ก็สร้างภาพพจน์ที่ลงมาใกล้พื้นดินมากขึ้น เขาปรากฏกายในที่สาธารณะมากขึ้น และอนุญาตให้มีการแตะเนื้อต้องตัวได้ เขายกเลิกกฎที่ไพร่จะต้องหมอบกราบเวลาเข้าเฝ้า แม้ว่าพวกเขาจะยังคงอยากทำเช่นนั้นอยู่ก็ตาม จุฬาลงกรณ์พยายามทำตัวเป็นนักประชาธิปไตย เขาเรียกคณะที่ปรึกษาของเขาว่าสภานิติบัญญัติ และเรียกตัวเองเป็น “นายกรัฐมนตรีที่เกือบจะเป็นเหมือนนายกรัฐมนตรีของอังกฤษ”[9] แต่ถึงกระนั้น การปฏิรูปของเขากลับยิ่งเป็นการรวมศูนย์อำนาจมาไว้ที่กษัตริย์ ข้าราชการและทหารตำแหน่งหัวแถวที่เขาแต่งตั้งล้วนมาจากคนในครอบครัว เชื้อพระวงศ์รุ่นเด็กก็ขึ้นชั้นนายพลและเสนาบดีโดยทางลัด ไม่ต้องผ่านสถาบันและการฝึกอบรม

ในด้านศาสนา จุฬาลงกรณ์ยกสถานะของนิกายธรรมยุติของมงกุฎให้สูงกว่ามหานิกายที่ใหญ่กว่ามาก และเขาก็แต่งตั้งวชิรญาณวโรรส ลูกพี่ลูกน้องเป็นหัวหน้าของธรรมยุติ ในปี 2442 วชิรญาณก็ได้เป็นสังฆราชที่ปกครองทั้งสองนิกาย

ในตอนนั้น สังฆมณฑลยังคงปกครองตนเองอย่างเป็นทางการ วชิรญาณทำให้การควบคุมโดยราชสำนักสามารถดำเนินไปได้อย่างเป็นระบบ ด้วยพระราชบัญญัติปฏิรูปสงฆ์ 2445 ซึ่งระบุความรับผิดชอบของรัฐบาลในกิจการสงฆ์ ในการแต่งตั้งตำแหน่งชั้นยศทางศาสนา ทำให้กษัตริย์เป็นประมุขศาสนจักรไปโดยพฤตินัย มีการจัดลำดับชั้นให้กับวัดวาอารามต่างๆ โดยวัดหลวงอยู่ชั้นสูงสุด กษัตริย์เป็นผู้ดูแลการแต่งตั้งทางศาสนาในกรุงเทพฯและอารามหลวงด้วยตัวเอง[10] มีการพัฒนาโครงสร้างและหน่วยงานทางศาสนาใหม่อย่างเป็นขั้นเป็นตอนลงไปจนถึงระดับหมู่บ้าน ทำให้วงการสงฆ์เป็นเครื่องมือสำคัญในการเชิดชูและกุมอำนาจของจักรี

จุฬาลงกรณ์ยังได้นำเสนอและฝังรากลึกให้กับเรื่องเล่าแห่งราชวงศ์จักรีมากขึ้นไปอีก ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงที่บรรยายถึงรัฐสุโขทัยอันเสรีภายใต้ธรรมราชาที่เที่ยงธรรม ได้รับการเชิดชูโดยหัวหน้างานด้านวัฒนธรรมคนสำคัญของจุฬาลงกรณ์ คือ ดำรงราชานุภาพ เพื่อสร้างความชอบธรรมแก่จักรีว่าสืบทอดมาแต่สุโขทัย ในขณะเดียวกัน จุฬาลงกรณ์ก็คงภาพลักษณ์ที่คลุมเครือของเทวราชา-ธรรมราชาไว้ผ่านพิธีกรรมและการใช้สัญลักษณ์ แต่ก็เหมือนกับพ่อของเขาที่เน้นไปที่การแสดงทศพิธราชธรรมของธรรมราชาผ่านทางพิธีกรรมและการสร้างวัดและอนุสรณ์สถาน

---

9 จุลจักรพงษ์, Lords of Life, 262.

10 Gray, The Soteriological State, 289.

www.yerngshare.blogspot.com

เมื่อถึงช่วงเปลี่ยนศตวรรษ (คริสต์ศตวรรษ หรือ 2443) จุฬาลงกรณ์ก็กุมอำนาจได้สูงสุด ไม่มีผู้ท้าทายใดๆ ทั้งต่อตัวเขาหรือทายาทที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ ในการเดินทางเยือนยุโรปสองครั้ง ปี 2440 และ 2450 ซึ่งได้รับการต้อนรับขับสู้เป็นอย่างดีจากราชวงศ์ต่างๆในยุโรป เขาได้ยืนยันสถานะของสถาบันกษัตริย์สยามที่เท่าเทียมกับของประเทศอื่นๆทั่วโลก เขาเป็นกษัตริย์ไทยคนแรกที่เข้าใจบทบาทสถาบันกษัตริย์ในฐานะสถาบันการปกครอง ในลักษณะเดียวกับที่ยุโรปมอง

ถึงกระนั้น เวลาสำหรับสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ใกล้งวดลง การให้การศึกษาสมัยใหม่แก่เชื้อพระวงศ์รุ่นใหม่ และแก่ข้าราชการสามัญชนในเวลาต่อมานั้น ได้เปิดประตูสู่ความคิดทางการเมืองใหม่ๆ พอถึงปี 2428 ชนชั้นนำที่ได้รับการศึกษาจากตะวันตก 11 คน ซึ่งมีน้องต่างมารดาของจุฬาลงกรณ์รวมอยู่ด้วย 3 คน ก็ได้ยื่นเสนอให้เขาสร้างประชาธิปไตยแบบรัฐสภาคล้ายเวสต์มินสเตอร์ (สภาอังกฤษ) ขึ้นมา โดยให้เหตุผลว่า ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ต้องขึ้นอยู่กับบุคคลเดียวในการบริหารประเทศนั้นทำให้สยามมีจุดอ่อน

จุฬาลงกรณ์รับมือกับการท้าทายนี้ด้วยการสนับสนุนให้นักปฏิรูปเหล่านี้ทำการศึกษาระบบการปกครองแบบยุโรปเพื่อจะนำมาประยุกต์ใช้กับสยาม ซึ่งก็ทำให้ความคิดเรื่องระบอบรัฐธรรมนูญมีน้ำหนัก และตัวอย่างก็เริ่มปรากฏให้เห็นอยู่เรื่อยๆ กับสถาบันกษัตริย์ที่ประสบปัญหาอย่างในญี่ปุ่น จีน และยุโรป ก่อนเสียชีวิตในปี 2453 จุฬาลงกรณ์ก็สารภาพความกลัวออกมาว่า “เมื่อลูกหลานของข้าราชการมีความรู้มากขึ้น เราจะเจอกับสถานการณ์อย่างเดียวกันกับที่เคยเกิดขึ้นในรัชสมัยก่อนๆ นั่นคือ สถาบันกษัตริย์และเชื้อพระวงศ์จะยิ่งช่วยเหลือตัวเองได้น้อยลงไปเรื่อยๆ”[11]

ถึงอย่างนั้น เขาก็เตรียมการสืบทอดราชวงศ์จักรี ด้วยการมีลูก 77 คนกับนางสนม 36 คนจากทั้งหมด 92 คน มีลูกกับมเหสีที่เป็นทางการ 18 คน ซึ่งรวมทั้งพ่อของภูมิพลด้วย มเหสีเหล่านี้เป็นน้องสาวต่างมารดาของเขาทั้งหมด ทั้งหมดนี้ดูเหมือนจะรับประกันได้ว่าสายเลือดจักรีจะบริสุทธิ์ไปจนถึงรุ่นถัดไป ทว่ากลายเป็นว่าราชวงศ์กลับต้องประสบปัญหาเกือบถึงขั้นวิกฤติ

ระบบการสืบทอดโดยลูกชายคนโต ที่จุฬาลงกรณ์ใช้ในการเลือกทายาทนั้น เป็นระบบที่เอาแน่ไม่ได้ ขณะที่บางครั้งก็นำไปสู่ความยิ่งใหญ่ที่คาดไม่ถึง อย่างการเปลี่ยนผ่านจากมงกุฎผู้โลเลมาสู่จุฬาลงกรณ์ผู้ปราดเปรื่อง แต่บ่อยครั้งพอกันที่เกิดผลตรงกันข้าม ดังจะเห็นได้จากการที่สมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ฟื้นฟูโดยรัชกาลที่ 5 นั้น มีอันต้องเสื่อมทรุดลงในสองรัชกาลต่อมา

วชิราวุธ ทายาทของจุฬาลงกรณ์ เกิดเมื่อปี 2424 เขาเป็นกษัตริย์ไทยคนแรกที่ผ่านการศึกษาจากตะวันตก เขาเรียนที่อ็อกซ์ฟอร์ดในอังกฤษ จากนั้นก็เข้าโรงเรียนทหารแซนด์เฮิร์สท์ และเมื่อถึงเวลาขึ้นครองราชย์ในปี 2453 เขาก็ได้สัมผัสกับรัฐกิจต่างๆมาอย่างถ้วนทั่ว มรดกที่เขารับสืบทอดมา

---

[11] Thak Chaloemtiarana, “The Evolution of the Monarchy and Government: Institutional Conflicts and Change,” *Asia Bulletin* Supplement 2, 1976, 43.

www.yerngshare.blogspot.com

นั่นคือ รัฐบาลที่จงรักภักดีและมีบุคลากรที่เหมาะสม และสายเลือดจักรีที่เปี่ยมด้วยบุญญาธิการที่สะสมมาโดยกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ และอำนาจสัมบูรณ์ ดังที่หลานชายของเขาได้เขียนถึงในภายหลังว่า “ไม่มีกษัตริย์แห่งสยามองค์ใดที่ได้เคยสืบต่อราชสมบัติที่สูงส่งหรือมั่นคงอย่างนี้มาก่อน”[12]

ด้วยจับใจในการพัฒนาอุตสาหกรรมและชาตินิยมอันแรงกล้าของญี่ปุ่น อังกฤษ และเยอรมัน วชิราวุธบ่ายหน้าไปทิศทางใหม่ เขาพยายามปลูกฝังสยามด้วยความรักชาติที่มีวินัยและเป็นเอกภาพ และสำนึกในหน้าที่ของคนในชาติตามอย่างประเทศเหล่านั้น แต่ทว่า ตำรับของเขานั้นเป็นการชักนำให้ประชาชนมุ่งจงรักภักดีต่อตัวกษัตริย์เอง ไม่ใช่ต่อรัฐในเชิงภูมิการเมืองหรือวัฒนธรรม เขาสร้างคาถาใหม่ขึ้นมาที่ได้กลายเป็นอุดมการณ์สำคัญของไทยยุคศตวรรษที่ยี่สิบ นั่นคือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ คนไทยทุกคนต้องรักและรับใช้สามสถาบันนี้ หากขาดอันหนึ่งอันใดไป ราชอาณาจักรสยามจะคงอยู่หาได้ไม่

สถาบันหลักคือสถาบันกษัตริย์ วชิราวุธเป็นคนสร้างขนบการขนานนามกษัตริย์ในราชวงศ์จักรีว่าเป็น รามาที่ 1 รามาที่ 2 ฯลฯ ทั้งนี้ไม่เพียงแต่จะให้เชื่อมโยงกับพระเอกในรามเกียรติ์เท่านั้น แต่ยังหมายถึงพ่อขุนรามคำแหงของสุโขทัยและรามาธิบดีของอยุธยาด้วย เขากำหนดวันนักขัตฤกษ์ขึ้นมาใหม่อีกสองวัน คือ วันจักรีอันเป็นวันก่อตั้งราชวงศ์และวันเกิดของพ่อของเขา จุฬาลงกรณ์

วชิราวุธส่งเสริมการศึกษาอย่างกว้างขวาง เพื่อขยายกลุ่มประชากรผู้รู้หนังสือที่ยังเป็นกลุ่มเล็กอยู่ออกไป เขายังได้เผยแพร่ความคิดว่าด้วยรัฐของตนไปตามสื่อและศิลปะแขนงต่างๆ และเพื่อที่จะปลุกระดมลัทธิชาตินิยม รัชกาลที่ 6 ก็ก่อตั้งกลุ่มกองกำลังกึ่งทหารขึ้นมาทั่วประเทศ เรียกว่าเสือป่า ซึ่งขึ้นตรงต่อราชสำนัก ในพิธีราชาภิเษก เขาประกาศว่าจุดมุ่งหมายของกองกำลังเสือป่าคือ “การปลูกฝังจิตสำนึกของประชาชนเผ่าพันธุ์ของเราให้มีความรักและจงรักภักดีต่ออำนาจเบื้องบนที่ควบคุมและรักษาความเป็นอิสระทางการเมืองของชาติไว้ด้วยความยุติธรรมและความเท่าเทียม ให้อุทิศตนต่อปิตุภูมิ ชาติและศาสนาอันศักดิ์สิทธิ์ของเรา และให้รักษาความสามัคคีของชาติ และการทำนุบำรุงมิตรภาพระหว่างกัน”[13] กองกำลังดังกล่าวมีสมาชิก 4,000 พันคนภายในปีแรก กลายเป็นชนชั้นนำใหม่ที่ทาบรัศมีราชการอย่างรวดเร็ว

วชิราวุธยังได้ปรับปรุงกองทัพบกและทัพเรือให้ทันสมัยด้วยยุทโธปกรณ์ใหม่ๆ เขาก่อตั้งธนาคารสยามกัมมาจล (ไทยพาณิชย์) (จนถึงตอนนั้น มีแต่ธนาคารต่างชาติครอบงำมาโดยตลอด) และบริษัทปูนซีเมนต์ ซึ่งตลอด 90 ปีต่อมายังคงเป็นกลุ่มธุรกิจชั้นนำของไทยอยู่ ซึ่งมีสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ เขายังได้สร้างชื่อสยามในระดับระหว่างประเทศด้วยการส่งทหารหลายพันคนไปเข้าร่วมฝ่ายพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง

[12] จุลจักรพงษ์, Lords of Life, 268.

[13] David Wyatt, *A Short History*, 225.

www.yerngshare.blogspot.com

ลัทธิชาตินิยมของวชิราวุธนั้นสอดคล้องแก่กาลสมัยและใช้ประโยชน์ได้ ทว่าก็มีหลายสิ่งที่เป็นอุปสรรค อย่างแรกคือ ความใหญ่โตของตระกูลที่พ่อและปู่ของเขาได้ช่วยกันสร้างไว้ มงกุฎมีหลานประมาณ 500 คน อยู่ใน 28 นามสกุลที่สืบเชื้อสายจากบรรดาลูกชายของเขา นอกจากลูก 77 คนของจุฬาลงกรณ์แล้ว เจ้าฟ้าอีกคนหนึ่งในรุ่นเดียวกันก็มีลูก 73 คน และหลายคนก็มีกันคนละ 40-50 คน

บรรดาลูกหลานเหล่านี้เป็นภาระหนักอึ้งสำหรับท้องพระคลัง จุฬาลงกรณ์ได้ช่วยบรรเทาภาระนี้ลงมาบ้างแล้วด้วยการกันไม่ให้ลูกสาวจำนวนมากของเขาแต่งงาน อย่างน้อยก็อย่างเป็นทางการ แต่ในรัชกาลที่ 6 เชื้อพระวงศ์จำนวนมากสุรุ่ยสุร่ายอย่างน่าตกใจ ท่องโลกอย่างมือเติบ และโยกย้ายเงินออกนอกประเทศเพื่อเตรียมไว้เผื่อจะเกิดการปฏิวัติอย่างในจีนหรือรัสเซีย วชิราวุธจัดการปัญหานี้ด้วยการจำกัดชั้นเชื้อพระวงศ์ และเริ่มการใช้นามสกุลแบบตะวันตกเพื่อจำแนกให้ชัดว่าใครเป็นใคร และเขายังประกาศนโยบายแห่งชาติ ว่าด้วยการมีผัวเดียวเมียเดียว ถึงกระนั้น ภาระก็ไม่ได้ลดทอนลงไปในทันที

อีกปัญหาหนึ่งคือนิสัยชอบเก็บตัวและรสนิยมรักร่วมเพศตามที่กล่าวหากันของรัชกาลที่ 6 เอง วชิราวุธไม่ได้ใช้เวลาสุงสิงกับเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงที่เป็นผู้ค้ำบัลลังก์ให้เขา ทว่ากลับขลุกอยู่กับพรรคพวกคนหนุ่มที่มักจะทะเยอทะยาน และส่วนใหญ่เป็นสามัญชน เขาหลีกเลี่ยงการว่าความเมืองประจำวันโดยเพลิดเพลินอยู่กับวรรณคดีและละคร และการแห่แหนทางทหารอันตระการตา เรื่องนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งยวด พฤติกรรมของเขายังความเหลือทนแก่คนในราชสำนัก รวมถึงบรรดาเชื้อพระวงศ์ต่างๆ ที่พ่อของเขาเคยให้ความไว้เนื้อเชื่อใจ และเนื่องจากวชิราวุธไม่มีมเหสีเลือดน้ำเงินหรือนางสนม เขาจึงไม่สามารถที่จะทำให้มีการสืบทอดราชบัลลังก์โดยชอบได้

ยิ่งกว่านั้น การก่อตั้งเสือป่าก็ก่อความหมางเมินแก่กองทัพ ต้นปี 2455 ทหารหนุ่มหลายสิบนายก็วางแผนจะยึดอำนาจ แต่พวกเขาไร้การจัดตั้งที่เข้มแข็งและเป้าหมายก็ไม่ชัดเจน กล่าวคือ บางคนก็ประสงค์จะล้มล้างสถาบันกษัตริย์ไปโดยสิ้นเชิง ส่วนคนอื่นๆ ต้องการตั้งกษัตริย์องค์ใหม่ภายใต้รัฐธรรมนูญ แผนการนี้ถูกเปิดโปงเสียก่อนที่จะทันได้ลงมือทำอะไร แต่ว่ามันเป็นพัฒนาการที่สำคัญเนื่องจากเป็นหนแรกที่การต่อต้านราชบัลลังก์ครั้งสำคัญมาจากภายนอกราชสำนักและหมู่ขุนนาง

นอกจากนี้ ความสนใจของวชิราวุธในรัฐสมัยใหม่ก็ได้หันเหอัตลักษณ์ของกษัตริย์ออกจากความเป็นโพธิสัตว์ที่ศักดิ์สิทธิ์ไปสู่ความเป็นจักรพรรดิได้พอสมควร[14] ย่างก้าวสู่การลดทอนความศักดิ์สิทธิ์สูงส่งของสถาบันกษัตริย์นี้สุ่มเสี่ยงอย่างยิ่งต่อฐานรากสำคัญของความเป็นธรรมราชา แต่ก็มีวชิรญาณ เจ้าฟ้าที่กลายเป็นสังฆราชเป็นผู้ช่วยค้ำยันราชบัลลังก์ไว้ได้ ด้วยการโฆษณาชวนเชื่ออุดมการณ์ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ผ่านวัดทั่วราชอาณาจักร ทำให้รัฐที่กำลังทำตัวทันสมัย ศาสนาพุทธและสถาบันกษัตริย์ยังอยู่รวมกันบนหิ้งได้

[14] ในอีกแง่หนึ่ง เขาไม่ได้ยกเลิกพระราชพิธีศพและฌาปนกิจที่เลิศหรูอลังการของราชสำนักที่เต็มไปด้วยสีสันแบบฮินดู แต่กลับยิ่งอลังการมากยิ่งขึ้นในช่วงทศวรรษ 1920 เนื่องจากเชื้อพระวงศ์ชั้นเจ้าฟ้าตายไปหลายคน

www.yerngshare.blogspot.com

พอถึงปี 2463 การบริหารที่ผิดพลาดและภาวะถดถอยของเศรษฐกิจโลกทำให้ขาดดุลงบประมาณ ปัญหาหลักยังคงเป็นการใช้จ่ายของกษัตริย์ในทางการทหาร ข้าราชบริพารที่ทุจริต และเสือป่า บรรดาเชื้อพระวงศ์ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงหรือเปลี่ยนตัวเขาได้ บางคนจึงโจมตีราชสำนักอย่างเปิดเผยตามหน้าหนังสือพิมพ์ อภิสิทธิ์ของเจ้าเริ่มเสื่อมถอย ไม่เพียงแต่ภายในรั้วในวังเท่านั้น หากยังหมายถึงในหมู่คนกรุงเทพฯ ด้วย

ถึงกระนั้น ราชสำนักก็ยังคงปกปักรักษาสถานะอันล่วงละเมิดมิได้เอาไว้อย่างเหนียวแน่น จนถึงปี 2468 บรรดาเชื้อพระวงศ์จึงท้าทายหนักข้อยิ่งขึ้น -ในสถานการณ์ที่การคลังกำลังปริ่มๆ จะพังครืนลงมานั้น คณะเสนาบดีได้มีการประชุมฉุกเฉินตอนต้นเดือนพฤษภาคม เชื้อพระวงศ์อาวุโสตัดสินใจเรียกร้องให้มีการตัดค่าใช้จ่ายลงอย่างมาก โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายในราชสำนัก การเรียกร้องครั้งนี้ถือเป็นการท้าทายต่อกษัตริย์ซึ่งๆหน้าอย่างยิ่งเสียจนเชื้อพระวงศ์รุ่นใหญ่มากคนหนึ่งซึ่งแม้จะเห็นด้วย ก็ยังไม่กล้าลงชื่อ รัชกาลที่ 6 รับมือกับความหาญกล้าของพวกเขาเหล่านั้น ด้วยการโต้ตอบไปว่าการตัดสินใจในนโยบายใดๆ ของรัฐเป็นพระราชอำนาจของเขาแต่เพียงผู้เดียว แม้ว่าผลที่ตามมาจากการตัดสินใจครั้งจะใหญ่หลวงนัก แต่ก็ไม่มีใครกล้าสู้กลับ

มีอีกสิ่งหนึ่งที่เป็นปัญหามาตลอดพร้อมๆ กับปัญหาการคลัง ในช่วงทศวรรษ 1920 วชิราวุธเพิ่งตื่นรู้ในหน้าที่สำคัญที่จะต้องสืบทอดราชวงศ์จักรี เขาออกแรงพยายามหลายครั้งในการผลิตทายาท เปลี่ยนตัวเจ้าหญิงหรือลูกขุนนางคนแล้วคนเล่า ก็ล้วนไม่เป็นผล แต่ด้วยผลผลิตที่เหลือเฟือของจุฬาลงกรณ์ การสืบต่อราชวงศ์ก็ไม่น่าจะมีอุปสรรคเท่าใดนัก จุฬาลงกรณ์ทิ้งลูกชั้นเจ้าฟ้าไว้ 7 คนซึ่งรวมวชิราวุธด้วย โดยที่ 5 คนในจำนวนนี้จากมเหสีเอกเสาวภา อีก 1 คนจากมเหสีสว่าง และอีก 1 คนจากมเหสีสุขุมาล

ทว่าในความเชื่อของคนบางส่วนแล้ว นั่นก็ยังไม่พอสำหรับการสืบทอดโดยสายเลือดที่เข้มข้น ประการแรก ในบรรดาเจ้าฟ้าสี่คนที่เป็นน้องชายของวชิราวุธ (ลูกของเสาวภา) ไม่มีใครเลยที่มีทายาทที่มีสายเลือดบริสุทธิ์ อีกทั้งพวกเขาก็มีลูกกันเพียงไม่กี่คนด้วย สองคนในห้าคนนั้นก็มีลูกชายที่ไม่มีคุณสมบัติเข้าข่ายจะสืบทอดได้ในสถานการณ์ปกติ เพราะคนหนึ่งเป็นลูกที่เกิดจากภรรยาต่างชาติ อีกคนเกิดจากนางรับใช้

นอกจากนี้ ลูกชายของเสาวภาต่างก็เจ็บป่วยออดๆ แอดๆ และระหว่าง 2463 ถึง 2468 สามคนในจำนวนห้าคนนั้นก็ตายไป ต้นปี 2468 จึงเหลือเจ้าฟ้าอยู่เพียงสามคน ที่เกิดจากมเหสีทั้งสามคนของรัชสมัยก่อนหน้า อันได้แก่ ประชาธิปก น้องชายร่วมมารดาของวชิราวุธ มหิดล ลูกของสว่าง และบริพัตร ลูกของสุขุมาล แต่นั่นก็ดูน่าจะเพียงพอ หากเมื่อดูในรายละเอียด ประชาธิปกเป็นทายาทโดยธรรมชาติ แต่เขาก็ไม่มีลูก หลังจากแต่งงานมาแล้วห้าปี ปลายปี 2468 มหิดลได้ลูกชายก็จริง แต่แม่ของลูกเป็นสามัญชน คงเหลือแต่เพียงลำดับสุดท้ายคือ บริพัตร ที่มีลูกสายเลือดบริสุทธิ์ แต่ทว่าวชิราวุธเกลียดบริพัตร

มรดกตกทอดอย่างหนึ่งของวชิราวุธคือ เขาพยายามที่จะแก้ปัญหาการสืบราชสมบัติให้ได้อย่างเป็นระบบ กฎมณเฑียรบาลที่ออกมาในปี 2467 ของเขาใช้หลักการนับลูกชายคนหัวปี หมายความว่า ลำดับแรกคือ ลูกชายคนโตของกษัตริย์องค์ก่อน (ไม่ใช่น้องชายคนถัดไปของกษัตริย์เป็นต้น) ลำดับถัดมาคือ ลูกชายคนรองลงไปเรื่อยๆ วชิราวุธคงเชื่ออยู่ว่าเขาจะมีลูก แต่ถ้าไม่ ตามกฎก็จะทำให้สายเสาวภาอยู่ลำดับแรก ตามด้วยสว่าง แล้วค่อยสุขุมาล ประชาธิปกที่อ่อนกว่าทั้งมหิดลและบริพัตรจึงเป็นรัชทายาท ที่สำคัญก็คือ กฎมณเฑียรบาลให้อำนาจกษัตริย์ในการเลือกรัชทายาทและตัดสิทธิผู้หญิงในการขึ้นครองราชย์

ราชอาณาจักรแคล้วคลาดไป (อย่างหวุดหวิด) ในตอนที่วชิราวุธสิ้นลมเมื่อปลายปีนั้น ต้นปี 2468 นางสนมคนหนึ่งของเขาตั้งท้อง เมื่อใกล้กำหนดคลอด วชิราวุธก็ล้มป่วยพอดี วันที่ 24 พฤศจิกายน สนมนางนั้นคลอดลูกสาว "ก็ดี" ว่ากันว่าเขากล่าวอย่างนั้นขณะนอนป่วยอยู่ เขาตายสองวันหลังจากนั้น

ทั้งที่ก็มีความพยายามจะสร้างความทันสมัยต่างๆ แต่วชิราวุธก็แทบจะลบล้างมรดกอันใหญ่โตของพ่อไปเสียสิ้น ดำรงราชานุภาพเขียนไว้ในปี 2469 ว่า "อำนาจของกษัตริย์ได้ตกต่ำลงอย่างมากในแง่ความเคารพและความเชื่อมั่น ท้องพระคลังใกล้ล้มละลาย และเหล่าเสนาบดีก็ฉ้อฉล"[15] แต่คำขวัญ "ชาติ ศาสน์ กษัตริย์" ได้สร้างจิตสำนึกใหม่แก่ชาติสยาม ทำให้ราษฎรได้มีอัตลักษณ์ที่ทันสมัยในฐานะสมาชิกของรัฐที่เป็นรูปธรรม ความเป็นสมาชิกนั้นถูกนิยามเหนืออื่นใดด้วยการจงรักภักดีต่อกษัตริย์ กษัตริย์เป็นกัปตัน และชาติเป็นนาวา สิ่งนี้เป็นรากฐานใหม่ที่เปลี่ยนจากเดิมไปมากสำหรับอำนาจปกครองของกษัตริย์ ที่ลดทอนความศักดิ์สิทธิ์สูงส่งไปสู่อัตตาธิปไตยนิยมทหารที่สืบทอดทางสายเลือด แนวคิดใหม่นี้อาจจะไปได้หากได้ผู้รับช่วงต่อที่เข้มแข็งและลึกซึ้ง ทว่า บัลลังก์ต้องสืบผ่านไปอยู่ในมือกษัตริย์ที่ทรงธรรมแต่อ่อนแอ ถูกครอบงำด้วยเชื้อพระวงศ์หัวเก่าที่ยึดติดกับภาพความขรึมขลังมลังเมลืองแห่งอดีต

ประชาธิปกเป็นลูกชายชั้นเจ้าฟ้าคนเล็กสุดของจุฬาลงกรณ์ เกิดปี 2436 เข้าเรียนที่อีตันและวิทยาลัยทหารบกวูลวิช แล้วกลับสยามในปี 2457 เพื่อมารับผิดชอบเหล่าทหารปืนใหญ่ ในปี 2460 เขาบวชเป็นเวลาสามเดือนภายใต้อุปัชฌาย์ของสังฆราชวชิรญาณ ผู้ซึ่งขอให้เขาบวชตลอดไปเพื่อจะได้เป็นสังฆราชคนต่อไป แสดงให้เห็นว่าวชิรญาณเชื่อในความสูงส่งบริสุทธิ์ที่อยู่ในสายเลือด และความจำเป็นของการคงอำนาจควบคุมสงฆ์ของราชสำนัก ประชาธิปกปฏิเสธ และในปี 2461 เขาก็แต่งงานกับลูกพี่ลูกน้อง คือรำไพพรรณี หลังจากพี่ชายสามคนตายไปในต้นทศวรรษที่ 1920 เขาก็กลายเป็นรัชทายาท แต่กระนั้น เขาก็ยังไม่มีลูก

ครั้นขึ้นมาเป็นรัชกาลที่7 เขาก็เร่งจัดการภารกิจได้อย่างน่าชมเชย สามวันหลังวชิราวุธสิ้นลม เขาแต่งตั้งสภาสูงสุดแห่งรัฐ ซึ่งเป็นอภิเสนาบดีที่ประกอบด้วยเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงและแก่ประสบการณ์ เช่น ภาณุรังษี นริศ ดำรงราชานุภาพ ซึ่งทั้งหมดเป็นลูกของมงกุฎ รวมทั้งบริพัตรและกิติยากร ลูกของ

---

[15] Benjamin Batson, *The End of Absolute Monarchy in Siam* (Singapore: Oxford University Press, 1984), 26.

www.yerngshare.blogspot.com

จุฬาลงกรณ์ ภายในเวลาห้าเดือน พวกเขาก็จัดการแทนที่เสนาบดีและข้าราชการของกษัตริย์องค์ก่อนเกือบทั้งหมดด้วยคนของพวกเขาเอง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเชื้อพระวงศ์และลูกหลานขุนนาง พวกเขาหั่นงบค่าใช้จ่ายของราชสำนัก ปลดข้าราชการออกจำนวนมาก และลดเงินใช้จ่ายของกษัตริย์เองลงไปครึ่งหนึ่ง สถานะของรัฐบาลก็พลิกฟื้นขึ้นมาได้ภายในปีเดียว

ในบางด้าน รัชสมัยใหม่นี้ค่อนข้างก้าวหน้า เชื้อพระวงศ์พากันเดินทางไปทั่วประเทศเพื่อสนับสนุนการเกษตรแผนใหม่เพื่อต่อสู้กับความยากจน รัชกาลที่7เข้าร่วมการบรรยายทางวิชาการและการประชุมของสมาคมพลเรือนต่างๆ เพื่อให้เข้าถึงชนชั้นกระฎุมพีในเมืองที่กำลังเติบโต เขามอบปริญญาบัตรแก่ผู้จบการศึกษามหาวิทยาลัยด้วยหวังว่าจะผูกพันบัณฑิตเหล่านั้นเข้ากับราชบัลลังก์

เช่นเดียวกัน เขาเป็นประธานในพิธีเปิดเรียนของนักเรียนทหาร มอบกระบี่แก่ผู้จบการศึกษาเพื่อรับการถวายสัตย์ปฏิญาณ ด้วยจำนวนประมาณ 40 เปอร์เซ็นต์ของข้าราชการพลเรือน ทำให้กองทัพเป็นกุญแจสำคัญต่อการอยู่รอดของเขา เขาจึงไม่เข้าไปแตะต้องงบประมาณทางทหาร ซึ่งก็ทำให้ทหารพอใจ แต่พระองค์เจ้าบวรเดชที่ดูแลกระทรวงสงครามก็ได้เตือนว่า ระเบียบวินัยที่หย่อนยานและการทุจริตในกองทัพนั้นจะเป็นอันตรายต่อราชบัลลังก์[16]

ด้วยประสงค์จะฟื้นฟูอำนาจและบารมีให้ได้อย่างรัชสมัยที่ห้า รัชกาลที่ 7 ฟื้นพิธีกรรมหลายอย่างซึ่งเป็นแหล่งที่มาของบารมีอันปฏิบัติมาแต่เดิม ที่วชิราวุธได้มองข้ามไป เช่น พิธีปลงผม พืชมงคล กฐินหลวงที่วัดอรุณที่มีพิธีเห่เรืออันใหญ่โต แต่แทนที่จะสร้างวัดใหม่ที่อลังการตามอย่างกษัตริย์คนก่อนๆหน้า ประชาธิปกกลับสมถะด้วยการบูรณะวัดเก่าแทน สัญลักษณ์แห่งอำนาจกษัตริย์ที่สืบทอดกันมาอย่างอื่นๆ ก็ได้รับการขับเน้น เมื่อมีการค้นพบลูกช้างเผือกที่เชียงใหม่ในปี 2470 ก็ถือกันว่าเป็นลางยิ่งใหญ่สำหรับรัชสมัยนี้ ดังที่ยึดถือกันแต่โบราณ ช้างเผือกถือเป็นสัญลักษณ์แห่งความรุ่งเรืองและเป็นทรัพย์สมบัติของกษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว ช้างน้อยตัวนี้ซึ่งเป็นช้างเผือกตัวเดียวที่ค้นพบในรอบหลายสิบปี ถูกนำมากรุงเทพฯ โดยมีการจัดพิธีทางศาสนาและงานเฉลิมฉลองสามวันสามคืน

บารมีของกษัตริย์ไต่สูงขึ้นอีกครั้ง ดังที่ประชาธิปกหวังโดยอาศัยการบีบบังคับอยู่บ้าง หนังสือพิมพ์นิยมเจ้าพากันสรรเสริญกษัตริย์ ฉบับที่วิพากษ์วิจารณ์ถูกข่มขู่ ส่วนที่นิยมสาธารณรัฐถูกปิด แม้ว่าจะพลิกสถานการณ์มาได้แล้วก็ตาม ประชาธิปกก็ยังตระหนักเป็นอย่างดีถึงภยันตรายที่เผชิญอยู่ เขารู้ว่าชาวกรุงเทพฯ จำนวนมากไม่พอใจอภิสิทธิและการผูกขาดตำแหน่งสูงๆ ของเชื้อพระวงศ์ และเขาก็รู้เรื่องที่นักศึกษาไทยในยุโรปถกเถียงกันอย่างเปิดเผยถึงทางเลือกต่างๆ อย่างประชาธิปไตยรัฐสภา สังคมนิยม และคอมมิวนิสม์ ในจดหมายที่เขาเขียนเมื่อเดือนกรกฎาคม 2469 ถึงฟรานซิส แซร์ ชาวอเมริกันผู้เป็นที่ปรึกษาให้กับรัชกาลที่ 6 และ 7 เขาบอกเล่าถึงปัญหาอันหนักอกของสถาบันกษัตริย์ในยุคสมัยใหม่ไว้:

[16] อ้างแล้ว, 65.

www.yerngshare.blogspot.com

ดังที่ท่านทราบดีอยู่แล้ว กษัตริย์มีอำนาจสัมบูรณ์ในทุกสิ่ง หลักการนี้ดีมากและเหมาะสมอย่างมากสำหรับประเทศนี้ ตราบใดที่เรามีกษัตริย์ที่ดี หากกษัตริย์เป็นกษัตริย์ที่ได้รับการเลือกตั้งมาจริงๆ ก็เป็นได้ที่เขาอาจเป็นกษัตริย์ที่ดีพอควร[17]

แต่...กษัตริย์แห่งสยามล้วนสืบทอดโดยสายเลือด ที่มีทางเลือกจำกัดยิ่ง ด้วยเหตุดังนั้น จึงไม่มีหลักประกันใดๆ เลยว่า เราจะได้กษัตริย์ที่ดีเสมอไป อำนาจสมบูรณาญาสิทธิอาจกลายเป็นอันตรายใหญ่หลวงต่อประเทศ

นอกจากนี้...แต่โบราณ กษัตริย์จะทำอะไร ก็แทบไม่เคยได้รับการตั้งคำถาม... กษัตริย์ได้รับการเคารพอย่างแท้จริง และพูดอะไรก็เป็นกฎหมาย... ในรัชสมัยที่เพิ่งผ่านพ้นไปนั้น สิ่งต่างๆ ย่ำแย่ลงมาก... ข้าราชการทุกคนน่าสงสัยว่าจะยักยอกเงินหลวงหรือไม่ก็เล่นพวกพ้องกันไม่มากก็น้อย โชคยังดีว่า บรรดาเชื้อพระวงศ์ยังเป็นที่เคารพว่าเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต สิ่งที่น่าเสียใจยิ่งก็คือ ราชสำนักถูกจงเกลียดจงชังนัก และในปีหลังๆ นี้ก็แทบจะถูกดูหมิ่นเหยียดหยาม การมีสื่อเสรียิ่งซ้ำเติมหนักข้อขึ้นไปอีก

กษัตริย์จึงตกอยู่ในฐานะลำบากอย่างใหญ่หลวง กระแสความคิดเห็นภายในประเทศนี้ก็ส่งสัญญาณที่ชัดเจนแน่นอนแล้วว่าวันเวลาของการปกครองโดยเอกบุคคลนั้นเหลือน้อยลงเต็มที สถานะของกษัตริย์จำต้องได้รับการค้ำจุนให้มั่นคงมากกว่านี้ถ้าหากราชวงศ์นี้จะยังคงสืบต่อไป เราจะต้องหาหลักประกันเพื่อจะไม่ให้เกิดมีกษัตริย์ที่ไม่ฉลาด[18]

แต่เอาเข้าจริง รัชกาลที่ 7 ก็ทัดทานการปฏิรูป เขายืนยันว่าระบอบรัฐสภาแบบยุโรปนั้นไม่เหมาะสมกับคนเอเชีย และชาวสยามยังไม่พร้อมสำหรับรัฐบาลที่มาจากตัวแทนประชาชน เขาบอกแซร์ว่าการมีอภิรัฐมนตรีสภานั้นดีที่สุดแล้ว เพราะเชื้อพระวงศ์ที่มีจิตใจสูงส่งเหล่านั้นมีโอกาสน้อยที่จะทุจริตและใช้อำนาจในทางที่ไม่ชอบ ประชาธิปกเสนอให้มีการแต่งตั้งตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเพื่อดูแลงานของเสนาบดี แต่สภาสูงสุดคัดค้านอย่างหนัก ดำรงราชานุภาพแย้งว่ามันเสี่ยงต่อการที่ราษฎรจะนึกว่ากษัตริย์ไม่ได้ปกครองประเทศนี้อีกต่อไปแล้ว

รัชกาลที่ 7 แต่งตั้งองค์กรฝึกหัดทางนิติบัญญัติขึ้นมา เรียกว่าสภากรรมการองคมนตรี องค์กรนี้ไม่มีอำนาจ แต่มีหน้าที่อภิปรายถกเถียงเรื่องนโยบายสาธารณะเพื่อจะดูว่าประชาธิปไตยนั้นเป็นอย่างไร สมาชิกทั้งหมดได้รับการแต่งตั้งโดยกษัตริย์ และส่วนใหญ่เป็นราชนิกูล เหล่าเชื้อพระวงศ์รุ่นใหญ่ก็คัดค้านอีก ธานีนิวัต เสนาบดีที่ดูแลด้านการศึกษา แย้งว่าไม่ใช่สิ่งจำเป็น เนื่องจากประชาธิปไตยนั้นไม่สามารถใช้ได้กับทั้งโลก คนอื่นๆ บอกว่าสภาองคมนตรีจะทำให้สถาบันกษัตริย์ระคายเคืองเพราะว่าจะต้องมีการเสนออะไรต่อมิอะไรต่อกษัตริย์ แทนที่จะเพียงแต่คอยรับคำสั่ง

---

[17] ประชาธิปกกำลังอ้างถึงคำกล่าวไม่นานก่อนหน้านั้นที่ว่า กษัตริย์นั้น "ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน" เวลาที่สภาพิจารณาการสืบราชสมบัติออกเสียงเลือกผู้สืบราชบัลลังก์

[18] Benjamin Batson, *The End of Absolute Monarchy in Siam* (Singapore: Oxford University Press, 1984), 284-97.

www.yerngshare.blogspot.com

สุดท้ายประชาธิปกก็ยอมยกเลิกหลังจากกรณีทดสอบเผยให้เห็นว่า คณะนิติบัญญัติเทียมนี้ไม่สามารถตัดสินใจได้กระทั่งในเรื่องแบบลวดลายของธงชาติ

ในขณะเดียวกัน รัชกาลที่ 7 ก็ยังคงยึดมั่นอยู่กับความเป็นลำดับชั้นต้นทางสายเลือด เสนาบดี ที่ปรึกษาที่เขาแต่งตั้ง ล้วนมาจากคนในตระกูล เขาบอกเชื้อพระวงศ์รุ่นเยาว์ว่าพวกเขามีหน้าที่ไปศึกษายังต่างประเทศ เพื่อกลับมารับราชการงานเมือง ปลายปี 2470 ในการที่จะเติมความเข้มข้นให้กับสายเลือดที่จางลงไป ประชาธิปกเลื่อนชั้นเชื้อพระวงศ์ชั้นกลางรุ่นเยาว์กลุ่มหนึ่งให้ขึ้นมาอยู่ในชั้นที่รองลงมาจากชั้นเจ้าฟ้า ในกลุ่มนี้มีอานันท์ ลูกของมหิดลรวมอยู่ด้วย และรวมถึงภูมิพลที่จะเกิดมาในอีกไม่นาน มหิดลที่ตอนนี้เป็นรัชทายาทลำดับที่หนึ่งเนื่องจากรัชกาลที่ 7 ยังไม่มีลูก ถูกเรียกตัวกลับประเทศจากบอสตัน

ปลายปี 2473 วิกฤติทางการเงินของสหรัฐฯ ส่งผลไปทั้งโลก รวมทั้งสยามด้วย แหล่งรายได้หลักของรัฐคือภาษีสินค้าส่งออกและนำเข้าทรุดฮวบ เป็นเวลากว่า 18 เดือนที่รัชกาลที่ 7 และอภิรัฐมนตรีสภาต้องสู้รบปรบมือกันอย่างแทบจะโดยเปิดเผยว่าจะทำอะไรกันอย่างไร รัชกาลที่ 7 เสนอให้จัดเก็บภาษีรายได้ทั่วไปและภาษีทรัพย์สิน พวกเชื้อพระวงศ์เหล่านั้นปฏิเสธอย่างเด็ดขาด เพราะพวกเขาจะเสียหายมากที่สุด พวกเขาแสดงอำนาจที่เหนือกว่ากษัตริย์ด้วยการบังคับให้มีการลดเงินเดือนและจำนวนข้าราชการลง แล้วจากนั้นก็ลดงบประมาณทางทหารด้วย การทำเช่นนี้เห็นได้ไม่ยากว่าย่อมยังความโกรธเคืองแก่ชนชั้นกลางกรุงเทพฯ กระแสการก่อกบฏสะพัด ทั้งยังโหมเชื้อเติมฟืนด้วยการโจษจันถึงคำทำนายแต่โบราณที่ว่ากันว่ามีมาแต่สมัยรัชกาลที่หนึ่ง ว่าราชวงศ์จักรีจะอยู่ได้แค่ 150 ปี นั่นคือจนถึง 2475 เหล่าเชื้อพระวงศ์เองก็เพิ่งเห็นตัวอย่างจากการที่ฝ่ายสาธารณรัฐโค่นล้มกษัตริย์อัลฟองโซของสเปนในปี 2474

รัชกาลที่ 7 ตกอยู่ภายใต้ความกดดันอย่างหนัก หลังจากแต่งงานมาถึง 14 ปี เขาก็ยังไม่มีลูก มหิดลพี่ชายต่างมารดาของเขากลับมาในปี 2472 แต่ก็ตายไปในอีกไม่กี่เดือนต่อมา เหลือลูกชายจากแม่สามัญชนไว้สองคน สายเลือดขัตติยะที่ดูเหมือนจะมีเหลือเฟือจากฮาเร็มของจุฬาลงกรณ์ ก็แทบจะเหือดแห้งไปแล้ว เหนืออื่นใด บรรดาเชื้อพระวงศ์ที่ดื้อรั้นและพลังเศรษฐกิจโลกทำให้เขาพ่ายแพ้ ปลายปี 2474 ประชาธิปกยอมรับในงานเลี้ยงอาหารค่ำกับเหล่าเชื้อพระวงศ์ว่า เขาหมดปัญญาจัดการกับเศรษฐกิจใหม่ที่ซับซ้อนนี้ได้ “ฉันเป็นเพียงทหาร ฉันจะไปเข้าใจเรื่องอย่างมาตรฐานทองคำได้อย่างไร?” เขารำพัน[19]

ในอีกวาระหนึ่ง รัชกาลที่ 7 ซึ่งเพิ่งได้ฟื้นฟูพิธีพืชมงคลกลับคืนมา บ่นว่าไม่เป็นธรรมเลยที่ราษฎรจะมายึดถือตัวเขาให้เป็นผู้รับผิดชอบต่อแม้กระทั่งดินฟ้าอากาศที่ไม่ดี และเขาได้กล่าวต่อหน้ากลุ่มนายทหารว่า “สงครามทางการเงินนั้นเป็นเรื่องที่สาหัสจริงๆ ...... ฉันไม่เคยประสบเรื่องยากลำบากขนาดนี้มาก่อนเลย ดังนั้นถ้าฉันได้ทำอะไรผิดพลาดไป ฉันก็สมควรจะได้รับการยกโทษจากเจ้าหน้าที่และราษฎรสยาม” นับเป็นการสารภาพที่ชวนอึ้งอย่างยิ่ง ที่ประชาธิปกขาดความสูงส่ง

---

[19] จุลจักรพงษ์, Lords of Life, 307.

www.yerngshare.blogspot.com

ทางธรรมและพระปรีชาสามารถที่สู้อุตส่าห์สร้างกันขึ้นมาผ่านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ธรรมราชาที่ผู้ใดจะล่วงละเมิดมิได้ ยอมรับด้วยตนเองว่า กษัตริย์ไม่ได้เป็นผู้วิเศษ[20]

เดือนตุลาคม 2474 ด้วยความท้อแท้ ประชาธิปกสั่งการให้คณะกรรมการชุดเล็กชุดหนึ่งไปจัดทำร่างข้อเสนอสำหรับรัฐบาลแบบประชาธิปไตยและระบอบกษัตริย์ที่มีรัฐธรรมนูญ คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วยเสนาบดีที่ดูแลการต่างประเทศ คือเทววงศ์วโรทยา ผู้ช่วยที่ปราดเปรื่องของเขาคือพระยาศรีวิสารวาจา และที่ปรึกษาชาวอเมริกัน เรย์มอนด์ สตีเวนส์ พวกเขาไม่มีใครเชื่อว่าขณะนั้นเป็นจังหวะเวลาที่เหมาะสม แต่ก็เข้าใจว่าการหันเหไปในทางระบอบรัฐธรรมนูญเป็นบางส่วนนั้นในท้ายที่สุดก็จะเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ พวกเขาออกแบบรัฐบาลที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้เลือกรัฐมนตรีเองและรับผิดชอบต่อสภานิติบัญญัติ ที่ครึ่งหนึ่งแต่งตั้งโดยกษัตริย์และอีกครึ่งหนึ่งเลือกตั้งทางอ้อม กษัตริย์ถือสิทธิในการเลือกนายกรัฐมนตรี และมีอำนาจยับยั้งกฎหมายและนโยบาย สภาสูงสุดของเชื้อพระวงศ์จะยังให้คำปรึกษาแก่กษัตริย์แต่จะไม่ได้ดูแลคณะรัฐมนตรี ประชาธิปกมองว่านี่เป็นหนทางที่มั่นใจได้ว่าคณะรัฐมนตรีจะทำงานอย่างเข้าขากันกับนายกรัฐมนตรี และยังจะเป็นการคืนอำนาจแก่กษัตริย์จากเหล่าเชื้อพระวงศ์ด้วย

ต้นเดือนมีนาคม 2475 ประชาธิปกมอบร่างรัฐธรรมนูญให้แก่บรรดาเชื้อพระวงศ์ ซึ่งแทบจะออกอาการตื่นตระหนก เขาต้องการประกาศใช้รัฐธรรมนูญในวันที่ 6 เมษายน อันเป็นวันครบรอบ 150 ปีของราชวงศ์ อภิรัฐมนตรีสภาปฏิเสธเสียงแข็งไม่ว่าจะเป็นรัฐธรรมนูญหรือแนวคิดปฏิรูปการเมืองอื่นใด ข้อเสนอการปฏิรูปเศรษฐกิจของรัชกาลที่ 7 ถูกพวกเขาตีตกไปอีกครั้งหนึ่ง ขณะเดียวกันพวกเขาก็ป้องกันตัวเองจากภาษีใหม่ต่างๆ โดยส่งผ่านภาระไปให้ชนชั้นกลาง หนังสือพิมพ์ต่างพากันโจมตีความไม่เป็นธรรมนี้อย่างรุนแรง ภายหลังประชาธิปกเขียนถึงธานีนิวัตโดยแสดงความอิจฉาต่อผู้นำเผด็จการประเทศอื่นที่สามารถสร้างการสนับสนุนแก่รัฐบาลได้[21]

สมบูรณาญาสิทธิราชย์ของสยามต้องพ่ายแพ้แก่การปฏิวัติเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 การยึดอำนาจครั้งนี้กระทำโดยกระฎุมพีชั้นนำ ข้าราชการที่มีการศึกษาสูง และนายทหาร ไม่มีการลุกฮือของมวลชน ไม่มีคนจากชนบทมาเข้าร่วม การปฏิวัติเกิดขึ้นขณะที่ฝ่ายราชสำนักไปพักผ่อนหน้าร้อนประจำปีที่หัวหิน ที่ซึ่งก่อนหน้านั้นไม่กี่ปีประชาธิปกได้สร้างวังริมชายหาดชื่อ วังไกลกังวล เหล่าเชื้อพระวงศ์ถูกจับกุมโดยปราศจากความรุนแรง และการปฏิวัติก็สำเร็จเสร็จสิ้นภายในระยะเวลาไม่ถึง 24 ชั่วโมง รัชกาลที่ 7 กำลังเล่นกอล์ฟกับรำไพพรรณีและนายหน้าค้าอาวุธชาวอังกฤษตอนเช้าวันนั้น เมื่อได้ข่าวขณะอยู่หลุมที่แปด เขาหันไปพูดกับราชินีว่า “เห็นไหมล่ะ ฉันว่าแล้ว”

****

[20] Benjamin Batson, *The End of Absolute Monarchy in Siam* (Singapore: Oxford University Press, 1984), 205.

[21] แล ดิลกวิทยรัตน์, Transformation and Persistence of Kinship in Thailand (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท: Institute of Social Studies, The Hague, 1982), 122.

www.yerngshare.blogspot.com

3. 2475: ศึกบัลลังก์วังทอง

แม้ว่าภูมิพลจะยังมีอายุได้เพียงสี่ขวบเท่านั้นก็ตาม เรื่องราวการเปลี่ยนแปลงการปกครอง รวมถึงฉบับที่เขียนปรับโครงเรื่องใหม่โดยฝ่ายนิยมเจ้าในภายหลัง เป็นองค์ประกอบสำคัญในการฟื้นฟูสถาบันกษัตริย์ของเขาให้กลับมายิ่งใหญ่หลังปี 2489 การต่อสู้เพื่อยึดกุมเรื่องเล่านี้มีการขับเคี่ยวกันอย่างดุเดือดพอๆ กับการสู้รบเพื่อยึดอำนาจคืนของฝ่ายเจ้า

24 มิถุนายน 2475 เป็นการยึดอำนาจโดยกองทัพบกและกองทัพเรือในปีกที่ไม่ใช่เจ้า และพันธมิตรที่เป็นข้าราชการพลเรือน คณะราษฎรบุกยึดวังและจับกุมเชื้อพระวงศ์ระดับหัวแถว และยื่นข้อเสนอที่ปฏิเสธไม่ได้แก่ประชาธิปก พวกเขาจับกลุ่มกันมาแต่ครั้งเป็นนักศึกษาที่ฝรั่งเศสในช่วงปีท้ายๆ ของรัชกาลที่หก แกนนำคนสำคัญคือ ปัญญาชนฝ่ายซ้าย ปรีดี พนมยงค์ และพันตรีหลวงพิบูลสงคราม พวกเขาเป็นกลุ่มคนที่มีอุดมการณ์แตกต่างกันไป นอกจากการยึดอำนาจจากสถาบันกษัตริย์และจัดตั้งรัฐบาลภายใต้รัฐธรรมนูญแล้ว พวกเขาไม่มีแนวคิดเป็นหนึ่งเดียวว่า รัฐแบบที่พวกเขาต้องการนั้นเป็นอย่างไร พวกเขาปล่อยให้เป็นไปตามปฏิกิริยาของฝ่ายเจ้า การเปลี่ยนแปลงการปกครองเริ่มต้นด้วยคำประกาศคณะราษฎรที่ดุดันซึ่งปรีดีเป็นผู้เขียนโดยจงใจเปลื้องเสื้อเกราะคุ้มกันอันผู้ใดจะล่วงละเมิดมิได้ของกษัตริย์ทิ้งไป คำประกาศนี้เป็นการยื่นคำขาดต่อฝ่ายเจ้าว่า หากพวกเขาไม่ยินยอม อีกทางเลือกหนึ่งคือการเป็นสาธารณรัฐ[1]

> *"...เมื่อกษัตริย์องค์นี้ได้ครองราชสมบัติสืบต่อพระเชษฐานั้น ในชั้นต้นราษฎรได้หวังกันว่ากษัตริย์องค์ใหม่นี้คงจะปกครองราษฎรให้ร่มเย็น แต่การณ์หาเป็นไปตามความหวังที่คิดไม่ กษัตริย์คงทรงอำนาจอยู่เหนือกฎหมายตามเดิม ทรงแต่งตั้งญาติวงศ์และคนสอพลอไร้คุณงามความรู้ให้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญๆ ไม่ทรงฟังเสียงราษฎร ปล่อยให้ข้าราชการใช้อำนาจหน้าที่ในทางทุจริต มีการรับสินบนในการก่อสร้าง ซื้อของใช้ในราชการ หากำไรในการเปลี่ยนราคาเงิน ผลาญเงินทองของประเทศ ยกพวกเจ้าขึ้นให้สิทธิพิเศษมากกว่าราษฎร ปกครองโดยขาดหลักวิชา ปล่อยให้บ้านเมืองเป็นไปตามยถากรรม ดังที่จะเห็นได้ในความตกต่ำในเศรษฐกิจ และความฝืดเคืองในการทำมาหากิน ซึ่งราษฎรได้รู้กันอยู่ทั่วไปแล้ว รัฐบาลของกษัตริย์เหนือกฎหมายมิสามารถแก้ไขให้ฟื้นขึ้นได้ การที่แก้ไขไม่ได้ก็เพราะรัฐบาลของกษัตริย์นี้มิได้ปกครองประเทศเพื่อราษฎรตามที่รัฐบาลอื่นๆ ได้กระทำกัน รัฐบาลของกษัตริย์ได้ถือเอาราษฎรเป็นทาส (ซึ่งเรียกว่าไพร่บ้างข้าบ้าง) เป็นสัตว์เดรัจฉาน ไม่นึกว่าเป็นมนุษย์ เพราะฉะนั้นแทนที่จะช่วยราษฎรกลับพากันทำนาบนหลังราษฎร จะเห็นได้ว่าภาษีอากรที่บีบคั้นเอาจากราษฎรนั้น กษัตริย์ได้หักเอาไว้ใช้ส่วนตัว ปีหนึ่งเป็นจำนวนหลายล้าน ส่วนราษฎรสิ กว่าจะหาได้แต่น้อยเลือดตาแทบกระเด็น ถึงคราวเสียภาษีราชการหรือภาษีส่วนตัว ถ้าไม่มีเงินรัฐบาลก็ยึดทรัพย์หรือใช้งานโยธา แต่พวกเจ้ากลับนอนกินกันเป็นสุขไม่มีประเทศใดในโลกจะให้เงินเจ้ามากเช่นนี้ นอกจากพระเจ้าซาร์และพระเจ้าไกเซอร์เยอรมัน ซึ่งชนชาตินั้นได้โค่นราชบัลลังก์เสียแล้ว*
>
> *รัฐบาลของกษัตริย์ได้ปกครองอย่างหลอกลวงไม่ซื่อตรงต่อราษฎร มีเป็นต้นว่าจะบำรุงการทำมาหากินอย่างโน้นอย่างนี้ แต่ครั้นคอยๆ ก็เหลวไป หาได้ทำจริงจังไม่ มิหนำซ้ำกล่าวหมิ่นประมาท*

---

[1] ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคริส เบเคอร์, บก., *Pridi by Pridi* (Bangkok: Silkworm, 2000), 70-72.

www.yerngshare.blogspot.com

ราษฎรผู้มีบุญคุณเสียภาษีอากรให้พวกเจ้าได้กิน ว่าราษฎรมีเสียงทางการเมืองไม่ได้ เพราะราษฎรยังโง่ เจ้าก็โง่เพราะเป็นคนชาติเดียวกัน ที่ราษฎรรู้เท่าไม่ถึงเจ้านั้นไม่ใช่เพราะโง่ เป็นเพราะขาดการศึกษาที่พวกเจ้าปกปิดไว้ไม่ให้เรียนเต็มที่ เพราะเกรงว่าราษฎรได้มีการศึกษาก็จะรู้ความชั่วร้ายที่ทำไว้ และคงจะไม่ยอมให้ทำนาบนหลังคน

ราษฎรทั้งหลายพึงรู้เถิดว่า ประเทศเรานี้เป็นของราษฎร ไม่ใช่ของกษัตริย์ตามที่เขาหลอกลวง บรรพบุรุษของราษฎรเป็นผู้กู้ให้ประเทศมีอิสรภาพพ้นจากข้าศึก พวกเจ้ามีแต่ชุบมือเปิบและกวาดทรัพย์สมบัติเข้าไว้ตั้งหลายร้อยล้าน เงินเหล่านี้เอามาจากไหน ก็เอามาจากราษฎรเพราะวิธีทำนาบนหลังคนนั่นเอง บ้านเมืองกำลังอัตคัดฝืดเคือง ชาวนาและพ่อแม่ทหารต้องทิ้งนาเพราะทำไม่ได้ผล รัฐบาลไม่บำรุง รัฐบาลไล่คนงานออกอย่างเกลื่อนกลาด นักเรียนที่เรียนสำเร็จแล้ว และทหารที่ปลดกองหนุนไม่มีงานทำจะต้องอดอยากไปตามยถากรรม เหล่านี้เป็นผลของรัฐบาลของกษัตริย์เหนือกฎหมายบีบคั้นข้าราชการผู้น้อยนายสิบและเสมียน เมื่อให้ออกจากงานแล้วไม่ให้เบี้ยบำนาญ ความจริงควรเอาเงินที่กวาดรวบรวมไว้มาจัดบ้านเมืองให้ราษฎรมีงานทำ จึงจะสมควรที่สนองคุณราษฎร ซึ่งได้เสียภาษีอากรให้พวกเจ้าได้ร่ำรวยมานาน แต่พวกเจ้าก็หาได้ทำอย่างใดไม่ คงสูบเลือดกันเรื่อยไป เงินมีเหลือเท่าไรก็เอาฝากต่างประเทศคอยเตรียมหนีเมื่อบ้านเมืองทรุดโทรม ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก การเหล่านี้ย่อมชั่วร้าย

เหตุฉะนั้นราษฎรข้าราชการทหารและพลเรือนที่รู้เท่าถึงการกระทำอันชั่วร้ายของรัฐบาลดังกล่าวแล้ว จึงรวมกำลังตั้งเป็นคณะราษฎรขึ้นและได้ยึดอำนาจของรัฐบาลของกษัตริย์ไว้แล้ว คณะราษฎรเห็นว่าการที่จะแก้ความชั่วร้ายก็โดยที่จะต้องจัดการปกครองโดยมีสภา จะได้ช่วยกันปรึกษาหารือ หลายๆ ความคิดดีกว่าความคิดเดียว ส่วนผู้เป็นประมุขของประเทศนั้น คณะราษฎรไม่มีประสงค์ทำการชิงราชสมบัติ ฉะนั้นจึงขอเชิญให้กษัตริย์องค์นี้ดำรงตำแหน่งกษัตริย์ต่อไป แต่จะต้องอยู่ใต้กฎหมายธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน จะทำอะไรโดยลำพังไม่ได้ นอกจากความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร คณะราษฎรได้แจ้งความเห็นนี้ให้กษัตริย์ทราบแล้ว เวลานี้ยังอยู่ในความรับตอบ ถ้ากษัตริย์ตอบปฏิเสธหรือไม่ตอบภายในกำหนดโดยเห็นแก่ส่วนตน ว่าจะถูกลดอำนาจลงมาก็จะได้ชื่อว่าทรยศต่อชาติ และก็เป็นการจำเป็นที่ประเทศจะต้องมีการปกครองอย่างประชาธิปไตย กล่าวคือ ประมุขของประเทศจะเป็นบุคคลสามัญ ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้ตั้งขึ้น อยู่ในตำแหน่งตามกำหนดเวลา ตามวิธีนี้ราษฎรพึงหวังเถิดว่า ราษฎรจะได้รับความบำรุงอย่างดีที่สุด ทุกๆ คนจะมีงานทำเพราะประเทศของเราเป็นประเทศที่อุดมอยู่แล้วตามสภาพ เมื่อเราได้ยึดเงินที่พวกเจ้ารวบรวมไว้จากการทำนาบนหลังคนตั้งหลายร้อยล้านมาบำรุงประเทศขึ้นแล้ว ประเทศจะต้องเฟื่องฟูขึ้นเป็นแม่นมั่น การปกครองซึ่งคณะราษฎรจะพึงกระทำก็คือ จำต้องจัดวางโครงการอาศัยหลักวิชา ไม่ทำไปเหมือนคนตาบอดเช่นรัฐบาลที่มีกษัตริย์เหนือกฎหมายทำมาแล้ว เป็นหลักใหญ่ๆ ที่คณะราษฎรวางไว้มีอยู่ว่า

๑. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง การศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง

๒. จะต้องรักษาความปลอดภัยภายในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก

www.yerngshare.blogspot.com

๓. ต้องบำรุงความสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะจัดหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก

๔. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอกัน (ไม่ใช่พวกเจ้ามีสิทธิยิ่งกว่าราษฎรเช่นที่เป็นอยู่)

๕. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก ๕ ประการดังกล่าวข้างต้น

๖. จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

ราษฎรทั้งหลายจงพร้อมใจช่วยคณะราษฎรให้ทำกิจอันคงจะอยู่ชั่วฟ้าดินนี้ให้สำเร็จ คณะราษฎรขอให้ทุกคนที่มิได้ร่วมมือเข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลกษัตริย์เหนือกฎหมายพึงตั้งอยู่ในความสงบและตั้งหน้าหากิน อย่าทำการใดๆ อันเป็นการขัดขวางต่อคณะราษฎรนี้ เท่ากับราษฎรช่วยประเทศ และช่วยตัวราษฎร บุตร หลาน เหลนของตนเอง ประเทศจะมีความเป็นเอกราชอย่างพร้อมมูล ราษฎรจะได้รับความปลอดภัย ทุกคนจะต้องมีงานทำ ทุกคนจะมีสิทธิเสมอกันและมีเสรีภาพพ้นจากการเป็นไพร่ เป็นข้าทาส พวกเจ้าหมดสมัยที่เจ้าจะทำนาบนหลังราษฎร สิ่งที่ทุกคนพึงปรารถนา คือความสุขความเจริญอย่างประเสริฐ ซึ่งเรียกเป็นศัพท์ว่า "ศรีอาริย" นั้นก็จะพึงบังเกิดขึ้นแก่ราษฎรถ้วนหน้า [สกล เตมิยสูต (รวบรวม). จดหมายเหตุ ประวัติการณ์เปลี่ยนแปลงพระธรรมนูญการปกครองประเทศสยามใหม่. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ, ๒๔๗๕, หน้า ๕-๑๓.]

การยื่นคำขาดนี้ไม่เพียงแต่จะทำให้ราชสำนักตื่นตะลึงเท่านั้น บางคนในคณะราษฎรเองก็ตะลึงงันไปด้วยเนื่องจากไม่สามารถจินตนาการถึงสยามที่ไร้สถาบันกษัตริย์ได้ อันที่จริง ภาษาที่ใช้ในจดหมายส่วนตัวจากผู้นำคณะราษฎรถึงประชาธิปกที่หัวหินนั้นแตกต่างจากคำประกาศของปรีดีมาก มีการสรรเสริญเยินยอกษัตริย์ตามแบบประเพณี และขอคำอวยพรด้วยความนอบน้อมจากรัชกาลที่เจ็ดให้แก่การปฏิวัติ ขึ้นต้นด้วย “ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม”[2] วลีนี้แสดงถึงความเชื่อที่ว่าศีรษะเป็นส่วนที่สูงส่งที่สุดของร่างกายและเท้าต่ำที่สุด ผู้เขียนจดหมายฉบับนี้จึงเท่ากับว่าหมอบกราบแทบเท้า โดยศีรษะอยู่ต่ำกว่าฝุ่นละอองจากเท้าของกษัตริย์ ภาษาดังกล่าวใช้เมื่อกล่าวกับกษัตริย์ ทุกคำล้วนมุ่งหมายที่จะแสดงความศิโรราบต่อองค์เทพ กระทั่งสมาชิกคณะราษฎรก็ยังไม่กล้าที่จะไม่ใช้ภาษาที่เหยียดตนต่ำต้อยเช่นนี้ จดหมายของพวกเขาจบด้วยโวหารแบบทางการ : “ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม”

ถึงกระนั้น จดหมายฉบับดังกล่าวก็ถือเป็นการยื่นคำขาด โดยมีรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวแนบไปด้วย ในคืนที่จดหมายไปถึง รัชกาลที่เจ็ดปรึกษากับข้าราชบริพารว่าจะสู้กลับดีหรือไม่ หรืออาจจะต้องหนีออกนอกประเทศ แต่ด้วยเหล่าเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงถูกจับกุมอยู่ เขาจึงไม่เหลือทางเลือกนอกจากต้องยินยอม แต่เขาแสดงความเป็นอิสระ

---

2 คำแปลภาษาอังกฤษจากสมบัติ จันทรวงศ์, “To Address the Dust of the Dust Under the Soles of the Royal Feet: A Reflection on the Political Dimension of Thai Court Language,” *Asian Review* 6 (1992): 146.

www.yerngshare.blogspot.com

ไม่อยู่ใต้อาณัติและยืนยันสถานะความเป็นกษัตริย์ด้วยการปฏิเสธคำสั่งให้กลับกรุงเทพฯ ด้วยเรือของกองทัพเรือ ประชาธิปกนั่งรถไฟพระที่นั่งกลับไปแทน วันที่ 26 มิถุนายน รัชกาลที่เจ็ดพบกับผู้นำคณะราษฎรที่ท้องพระโรงในกรุงเทพฯ เพื่อพูดคุยเรื่องรัฐธรรมนูญและการนิรโทษกรรมแก่คณะผู้ก่อการ พวกเขามีท่าทีรอมชอม บางคนถึงกับหมอบกราบ ท่าทีเช่นนี้ทำให้ประชาธิปกยืนยันสถานะสูงส่งของตนด้วยการเรียกร้องให้คณะผู้ก่อการเคลื่อนรถถังออกไปจากบริเวณอาคาร และยืนกรานให้ปฏิบัติต่อตัวเขาด้วยความเคารพตามแบบแผนประเพณี

รูปแบบรัฐบาลใหม่เลียนตามระบอบรัฐสภาอังกฤษเป็นต้นแบบ แต่เนื่องด้วยถ้อยคำหักหาญของคำประกาศและเนื่องจากการใช้ศัพท์และโครงสร้างรัฐบาลในร่างรัฐธรรมนูญชวนให้นึกถึงบอลเชวิสม์ของรัสเซีย โดยเฉพาะการจัดตั้ง "คณะกรรมการราษฎร" ที่ครอบงำโดยคณะราษฎร ประชาธิปกจึงถือโอกาสแสดงความไม่พอใจ เขาปฏิเสธที่จะลงนามในรัฐธรรมนูญโดยทันที โดยบอกเป็นนัยว่าคณะราษฎรมีความโน้มเอียงไปทางลัทธิคอมมิวนิสม์ ยิ่งกว่านั้น เขาประกาศว่าอันที่จริงแล้วตนเองได้ครุ่นคิดเรื่องรัฐธรรมนูญมานานแล้ว เป็นการยืนยันภูมิธรรมอันสูงส่งกว่าของพระราชา ตอนนี้เขาถือแต้มต่อ พวกผู้ก่อการต้องผงะถอย แทบจะต้องวิงวอนให้เขาลงนามรับรอง บางคนในคณะราษฎรถึงกับโกรธเคืองปรีดี ซึ่งเป็นผู้เขียนทั้งคำประกาศและร่างรัฐธรรมนูญ และซ้ายมากที่สุดในบรรดาผู้ก่อการ

วันถัดมา สองฝ่ายพบกันอีก แกนนำคณะราษฎรใช้ราชาศัพท์กล่าวขอโทษสำหรับการยึดอำนาจและการจาบจ้วงต่อราชบัลลังก์ เมื่อนั้นเองรัชกาลที่เจ็ดจึงยอมลงนามในรัฐธรรมนูญและการนิรโทษกรรม เขาเน้นเติมคำว่า "ชั่วคราว" เข้าไปในรัฐธรรมนูญ บีบให้ผู้ก่อการยอมที่จะร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่โดยมีการปรึกษาหารือกับราชสำนัก กษัตริย์ซึ่งยังคงเป็นสัญลักษณ์ที่รวมน้ำหนึ่งใจเดียวของสยาม ก็กู้อำนาจของตนกลับคืนมาได้ส่วนหนึ่ง

ถึงอย่างนั้นก็ตาม ประชาธิปกก็ถูกบีบต้องให้คำมั่นว่าจะไม่ทำรัฐประหารซ้อน และยอมรับการจำกัดอำนาจและอภิสิทธิ์อันสืบมาแต่โบราณ นักวิชาการด้านรัฐธรรมนูญของอังกฤษ เวอร์นอน บ็อกดานอร์ มองว่าระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญนั้นเป็นสิ่งที่ขัดแย้งในตัวเอง เพราะตามนิยามแล้ว ระบอบกษัตริย์เป็นระบอบการปกครองที่กษัตริย์ถืออำนาจสัมบูรณ์[3] ส่วนภายใต้รัฐธรรมนูญนั้น สถาบันกษัตริย์คงเพียงแต่สืบทอดทางสายเลือดแต่แทบไม่มีอำนาจใดๆ ส่วนใหญ่เป็นตรายางให้กับรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี กษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญครองราชย์แต่ไม่ได้ปกครอง บ็อกดานอร์เขียนไว้ว่า "หน้าที่หลักของสถาบันกษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยก็คือการคงความชอบธรรมของรัฐ"[4]

ถึงที่สุดแล้ว อิทธิพลของกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญนั้นขึ้นอยู่กับว่าเขาจะใช้ประโยชน์จากบารมีส่วนตัวและอำนาจของสถาบันตนเองได้อย่างไร การกำหนดพื้นฐานการดำรงอยู่และจัดสรรพระราชอำนาจในรัฐธรรมนูญจึงเป็นสิ่งสำคัญ แม้ความเสมอภาคจะเป็นรากฐานของรัฐธรรมนูญก็ตาม แต่ก็จะต้องปกป้องความล่วงละเมิดมิได้ของกษัตริย์และรับรองเทพปกรณัมที่ค้ำยันการสืบราชสมบัติโดยสายเลือด ซึ่งมักจะแถลง(และอ้างว่าโดยชอบด้วยประเพณี)ว่าเป็นการผดุงความสืบเนื่องของวัฒนธรรมและรัฐ สถาบันกษัตริย์ก็เช่นเดียวกับภาษาและศาสนา

---

[3] Vernon Bogdanor, The Monarchy and the Constitution (Oxford: Clarendon, 1995).

[4] Bogdanor, The Monarchy, 302.

www.yerngshare.blogspot.com

ถูกถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ของสังคมและกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ ดังนั้นความลักลั่นในรัฐธรรมนูญเรื่องสถาบันกษัตริย์จึงเป็นสิ่งที่รับกันได้

นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญยังมักจะยืนยันสถานะโดยประเพณีของกษัตริย์ในฐานะเป็นที่มาของความยุติธรรม เป็นจอมทัพ และเป็นผู้นำทางศาสนา แม้ว่าจะไม่มีอำนาจเต็มที่จริงๆ ต่อสถาบันเหล่านั้นก็ตาม กษัตริย์มักจะทรงสิทธิในการปฏิเสธไม่ยอมลงนามในกฎหมายและการแต่งตั้งต่างๆ และมีบทบาทสำคัญในยามวิกฤต เช่นเวลาระบอบรัฐสภาหยุดชะงักหรือภาวะสงคราม ขอบเขตอำนาจดังกล่าวส่วนหนึ่งถูกกำหนดไว้ด้วยถ้อยคำในรัฐธรรมนูญ นอกนั้นอยู่ในประเพณีและแบบอย่างที่ถือปฏิบัติกันมา ตลอดจนความยืดหยุ่นของรัฐบาลและสังคม และทักษะในการใช้พระราชอำนาจของตัวกษัตริย์เอง ทักษะนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งยวด เนื่องจากการออกมาแทรกแซงแต่ละครั้งสามารถเสริมบุญบารมีของกษัตริย์และความเชื่อถือของประชาชนให้มากยิ่งขึ้นได้ ทว่าแต่ละครั้งก็มีโอกาสเสี่ยงที่จะเสื่อมและลดทอนอิทธิพลของตนในอนาคตได้เช่นกัน

ในประเทศอังกฤษ ระบบพัฒนามาถึงปัจจุบันนี้ที่รัฐบาลเป็นผู้ใช้อำนาจเกือบทั้งหมดของกษัตริย์ ในนามของกษัตริย์ บนฐานที่ว่ากษัตริย์จะได้รับการปรึกษาหารือก่อน และรัฐบาลเป็นผู้รับผิดชอบต่อผลการกระทำแต่เพียงผู้เดียว ไม่ว่ากษัตริย์จะมีส่วนร่วมให้ความเห็นอย่างไรก็ตาม นั่นทำให้กษัตริย์ดูเสมือนเป็นประมุขที่มีอำนาจจริงและความเห็นถูกนำไปปฏิบัติ ในขณะที่ไม่ต้องมือเปื้อนกับการลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เป็นการปกป้องกษัตริย์จากผลลบใดๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้พระราชอำนาจ ทำให้เขาไม่มีวันจะผิดพลาด แต่ว่ากษัตริย์ก็ต้องดูให้แน่ใจว่ารัฐบาลจะไม่ทำอะไรเสียหายอย่างรุนแรงแก่รัฐหรือราชบัลลังก์ ดังนั้นในเบื้องหลังการถ่ายทำ ทางวังจะต้องติดต่อพูดคุยกับรัฐบาลอยู่ตลอดเวลา และเตือนหากมีนโยบาย การแต่งตั้ง หรือแผนการใดที่น่ากังขาหรือสุ่มเสี่ยง

Walter Bagehot ผู้เชี่ยวชาญรัฐธรรมนูญอังกฤษที่มีชีวิตอยู่ในศตวรรษที่ 19 สรุปไว้ว่า ศิลปะของกษัตริย์ยุคสมัยใหม่คือการนำพารัฐบาลและสังคมไปอย่างเงียบๆ ไม่ต้องสำแดงการใช้อำนาจออกมาให้เห็น เขาเขียนบทสรุปที่ถูกนำไปใช้เกือบทั่วโลกว่า: "ภายใต้ระบอบกษัตริย์ที่มีรัฐธรรมนูญอย่างเช่นอังกฤษนั้น กษัตริย์มีสิทธิสามประการ คือ สิทธิที่จะได้รับการปรึกษา สิทธิในการสนับสนุนให้กำลังใจ สิทธิที่จะเตือน และกษัตริย์ที่มีปัญญาและปฏิภาณไม่จำเป็นต้องมีอย่างอื่นอีก เขาจะพบว่าการไม่มีอย่างอื่นนั้นจะทำให้เขาสามารถใช้สิทธิสามประการนี้ได้อย่างทรงพลานุภาพไม่มีใครเสมอเหมือน"[5]

ประชาธิปกเติมคำว่า "ชั่วคราว" ไว้ในรัฐธรรมนูญ 27 มิถุนายน 2475 เพราะแม้ว่าร่างนั้นจะมีผลสำคัญในการรักษาราชบัลลังก์ (ซึ่งก็เท่ากับรับรองความชอบธรรมของรัฐบาลใหม่พร้อมกันไปด้วย) แต่ก็ยังไม่มีการจัดสรรอำนาจและบารมีของกษัตริย์อย่างของอังกฤษ รัฐธรรมนูญฉบับนี้เริ่มด้วยการลดสถานะของกษัตริย์ โดยประกาศว่า "อำนาจสูงสุดในประเทศเป็นของประชาชน" ผู้ที่ใช้อำนาจแทนประชาชนประกอบด้วย กษัตริย์ สภาผู้แทนราษฎร คณะกรรมการราษฎร และศาลโดยเท่าเทียมกัน

กษัตริย์ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการคัดเลือกรัฐบาล คณะราษฎรเป็นผู้แต่งตั้งสภาผู้แทนราษฎรและคณะกรรมการราษฎรก่อนในครั้งแรก หลังจากนั้นจะมาจากการเลือกตั้ง คณะกรรมการราษฎรเป็นผู้แต่งตั้งและกำกับการทำงาน

---

[5] Walter Bagehot, The English Constitution (1867; reprint, Glasgow: Fontana/Collins, 1963), 111.

www.yerngshare.blogspot.com

ของนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี กษัตริย์ไม่สามารถสั่งการใดๆ ได้หากไม่มีการลงนามสนองจากคณะกรรมการอย่างน้อยหนึ่งคน และไม่มีอำนาจใดๆ ในสภา ในประเทศอังกฤษ สภาล่างที่มาจากการเลือกตั้งถูกคานไว้ด้วยสภาขุนนาง ที่แต่งตั้งโดยกษัตริย์ ซึ่งก็จะทำหน้าที่ปกป้องกษัตริย์

นอกจากนี้ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ ประชาธิปกก็ยังจะไม่มีอำนาจยับยั้งใดๆ อีกด้วย เขาสามารถส่งร่างกฎหมายกลับไปยังสภาเพื่อพิจารณาทบทวนได้ แต่สภาก็สามารถลงมติให้ผ่านได้ด้วยเสียงข้างมาก บางทีประเด็นที่สำคัญที่สุดคือ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ไม่ได้ให้กษัตริย์มีสถานะไม่ต้องรับผิด แม้ว่าจะไม่มีใครสามารถฟ้องร้องกษัตริย์ในศาลได้ แต่สภาสามารถไต่สวนและถอดถอนกษัตริย์ได้ และสภาเป็นผู้ให้ความเห็นชอบต่อการสืบราชสมบัติ แม้ว่าจะยังมีกฎมณเฑียรบาล 2467 อยู่ก็ตาม

รัฐบาลใหม่ไม่ได้ตัดบรรดาเจ้าออกไปเสียโดยสิ้นเชิง มีแต่เชื้อพระวงศ์รุ่นใหญ่เท่านั้นที่ถูกกันออกไป มีเพียงรายเดียวที่ถูกเนรเทศ นั่นคือ บริพัตร อดีตผู้บัญชาการกองทัพและผู้มีสิทธิจะขึ้นครองราชย์ได้ ข้าราชการที่จงรักภักดีจำนวนมากยังคงทำงานกับรัฐบาล ในขณะที่ส่วนใหญ่ในคณะกรรมการราษฎรนั้นเป็นผู้ก่อการ แต่สี่ในสิบห้าคนเป็นข้าราชการชาติกำเนิดสูงจากระบอบเดิม สองในสี่นั้นเข้าร่วมกับคณะราษฎร แต่อีกสองคนยังฝักใฝ่อยู่กับราชสำนักอย่างเหนียวแน่น และดำรงตำแหน่งสูงทั้งคู่ พระยามโนปกรณ์นิติธาดาผู้พิพากษาอาวุโสได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เขาเป็นสมาชิกสภาองคมนตรีของประชาธิปก และภรรยาก็ทำงานรับใช้รำไพพรรณี อีกคนหนึ่งคือ พระยาศรีวิสารวาจา ผู้นิยมเจ้าอย่างเข้มข้น และเป็นหนึ่งในผู้ร่างรัฐธรรมนูญของประชาธิปกในปี 2474 เขารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ

ประชาธิปกในขณะเดียวกันก็สู้กลับ ด้วยรู้ว่ามหาอำนาจต่างชาติกำลังจับจ้องดูความเป็นไปอยู่ วันที่ 30 มิถุนายน 2475 สองวันหลังจากเปิดประชุมสภา เขาบอกกับรัฐมนตรีใหม่ว่า เขามีสุขภาพไม่ดี สายตากำลังแย่ และกำลังคิดที่จะสละราชสมบัติ ด้วยบริพัตรถูกเนรเทศ เขาจึงเสนอชื่อรัชทายาทเป็นลูกชายคนโตของมหิดล คืออานันท์ที่อยู่ในวัย 6 ขวบ สาส์นมีความชัดเจน นั่นคือ ประชาธิปกเห็นว่าป่วยการที่จะยื้อยึดในตำแหน่ง และหากรัฐบาลกดดันเขามากเกินไป เขาก็จะอำลาจากไปพร้อมกับความชอบธรรมของรัฐบาลด้วย อานันท์จะถูกมองว่าเป็นเพียงหุ่นเชิดเท่านั้น[6]

เป็นเวลาหลายเดือนที่รัฐบาลพยายามปลอบประโลมประชาธิปก พวกเขาหมั่นรายงานเขาถึงเรื่องราวและนโยบายที่สำคัญๆ เมื่อรัฐบาลยุบเลิกกองเลขาธิการส่วนพระองค์ หั่นงบราชสำนัก และปลดเกษียณข้าราชบริพารอาวุโสหลายคน รัชกาลที่เจ็ดได้รับการปรึกษาหารือและดูเหมือนจะเห็นด้วย เขาเห็นชอบกับระบบภาษีใหม่ที่กระทบเจ้าที่ดินรายใหญ่มากที่สุด โดยเฉพาะเจ้าและขุนนางศักดินาเก่า ในอีกด้านหนึ่ง รัฐบาลก็ละเลยประเด็นละเอียดอ่อนว่าด้วยพระบารมี ทางวังต้องขุ่นเคืองเมื่อสภานิรโทษกรรมแก่นักโทษ 6,000 ราย เพราะเรื่องนี้เป็นบทบาทของกษัตริย์ในการแสดงพระคุณมาโดยตลอด บรรดาเจ้าชั้นสูงก็ยุแยงอยู่หลังฉาก ด้วยการป้ายสีปรีดีว่าเป็นคอมมิวนิสต์ และแอบเจรจาหาการสนับสนุนจากอังกฤษและอเมริกา รัฐธรรมนูญฉบับถาวรกลายเป็นจุดปะทุ ในบทสัมภาษณ์ที่ตีพิมพ์ในสื่ออเมริกันเมื่อเดือนกันยายน 2475 เจ้าระดับสูงคนหนึ่งยกเรื่องสละราชสมบัติมาขู่อีก

---

6 บันทึกของรำไพพรรณีใน Thak Chaloemtiarana, ed., Thai Politics, 1932-1957 (Bangkok: Social Science Association of Thailand, 1978), 25.

www.yerngshare.blogspot.com

ครั้ง ถ้าหากรัฐธรรมนูญไม่เป็นที่พอใจของทางวัง เขาเตือนว่าอาจจะเกิดสงครามตามมาโดยมีมหาอำนาจต่างชาติเข้าร่วมด้วย[7]

ด้วยความที่คณะราษฎรระแวดระวังต่อการแทรกแซงจากต่างชาติ คำขู่ของรัชกาลที่เจ็ดที่จะออกนอกประเทศหรือสละราชย์ก็ดูจะมีผล รัฐธรรมนูญฉบับถาวรที่เสร็จสิ้นในเดือนธันวาคมก็ยอมตามความต้องการส่วนใหญ่ของทางวัง คำปรารภสรรเสริญกษัตริย์อย่างเต็มที่ แสดงความเป็นเทวราชาและธรรมราชาโดยใช้โวหารตามแบบอยุธยา:

> King Prajadhipok, the great power of the world…a great in the sun's dynasty who is god's beloved; a pure descendant of the kings who are warriors; the great man of the royal family; the king of the world…strict in monarchical morality code with incomparable power of merit…full of merit from the former life, and incarnation of god…clever in war strategy and with quick and errorless decision…the protector, the observer of the Buddhist precepts and respecter of the three gems.[8]

ในหมวดแรก กษัตริย์ถูกยกไว้ในสถานะสูง แต่ก็ไม่ถึงกับเท่าก่อน 2475 เสียทีเดียว "อำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวสยาม" ตามด้วย "พระมหากษัตริย์ ผู้เป็นประมุขแห่งรัฐ ทรงใช้อำนาจนั้นตามความในบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้" กษัตริย์มีอัตลักษณ์โดยประเพณีหลายประการ คือ "ทรงเป็นพุทธมามกะ และเป็นผู้ทำนุบำรุงศาสนา" เป็นจอมทัพไทย มีความ"ศักดิ์สิทธิ์และผู้ใดจะล่วงละเมิดไม่ได้" ขณะที่เชื้อพระวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปถูกยกไว้เหนือการเมือง การสืบสันตติวงศ์ให้เป็นไปตามกฎมณเฑียรบาลปี 2467 อันเป็นประกันการสืบราชวงศ์จักรี โดยเฉพาะสายของจุฬาลงกรณ์

รัฐธรรมนูญกำหนดอำนาจของกษัตริย์ตามแนวของอังกฤษ กษัตริย์ "ทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติผ่านทางและด้วยคำแนะนำและความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร" "ทรงใช้อำนาจบริหารผ่านทางคณะรัฐมนตรี" และ "อำนาจตุลาการผ่านทางศาล" องค์กรต่างๆ เหล่านี้กลายเป็นเสมือนหนึ่งตัวแทนของกษัตริย์ กษัตริย์มีอำนาจในทางปฏิบัติคือ การแต่งตั้งรัฐมนตรีและข้าราชการระดับสูง เปิดและปิดสมัยประชุมสภา และยุบสภา และให้ความเห็นชอบต่อร่างกฎหมายที่ผ่านสภา อย่างในอังกฤษ อำนาจเหล่านี้ส่วนใหญ่ต้องมีการลงนามสนองจากประธานสภา รัฐบาลเป็นผู้รับผิดชอบหลักต่อการกระทำต่างๆ ของกษัตริย์ นอกจากนี้ กษัตริย์ยังคงอำนาจในการประกาศภาวะฉุกเฉิน ประกาศสงคราม และสรุปการทำสนธิสัญญา

แต่ถึงกระนั้น กษัตริย์ก็ยังไม่มีส่วนร่วมในองค์ประกอบของรัฐบาล คณะกรรมการราษฎรถูกเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นคณะรัฐมนตรี ซึ่งยังคงมีพระยามโนปกรณ์เป็นประธาน ส่วนสภาก็ยังคล้ายของฉบับชั่วคราว ซึ่งเป็นผู้เสนอชื่อนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรี และกษัตริย์เป็นผู้ให้ความเห็นชอบการแต่งตั้ง แต่ไม่สามารถเลือกเองได้ทั้งในฝ่าย

---

[7] Scott Barme, Luang Wichit Wathakan and the Creation of a Thai Identity (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1993), 72.

[8] Thak, ed., Thai Politics, 96.

www.yerngshare.blogspot.com

บริหารหรือนิติบัญญัติ[9] นอกจากนี้ อำนาจยับยั้งใดก็ตามของเขาสามารถลบล้างได้ด้วยเพียงการออกเสียงข้างมากในสภา

ฝ่ายนิยมเจ้าไม่พอใจ แต่วันที่ 7 ธันวาคม รัฐธรรมนูญก็ได้รับการเฉลิมฉลองใหญ่โตประหนึ่งว่าเป็นการฟื้นฟูอำนาจกษัตริย์กลับคืนมา นับแต่ขึ้นครองราชย์ เป็นครั้งแรกที่ประชาธิปกสวมมงกุฎและทรงเครื่องเต็มยศ ผู้นำคณะราษฎรถวายดอกไม้ ธูป เทียน เหมือนถวายพระ และพวกเขากราบบังคมทูลด้วยราชาศัพท์ขอพระราชทานอภัยโทษสำหรับถ้อยคำอันไม่สมควรในคำประกาศฉบับแรก อันที่จริง พวกเขายอมรับว่า "บุรพมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีและพระบรมวงศานุวงศ์จำนวนมากได้นำความก้าวหน้ามาสู่สยามในช่วงเวลาของพระองค์"

ประชาธิปกพึงใจและขอบคุณพวกเขาที่ "ขอพระราชทานอภัยโทษจากฉันและราชวงศ์จักรี" เขากล่าวว่า "สิ่งหนึ่งที่ทำให้ฉันซาบซึ้งใจคือในคำขอพระราชทานอภัยโทษของพวกท่าน ได้กล่าวถึงพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์แห่งราชวงศ์จักรีจำนวนมากที่ได้สร้างความเจริญก้าวหน้าแก่สยาม นี่เป็นเรื่องจริง.....ที่พวกท่านกระทำดังนี้ก็เป็นเกียรติแก่ตัวท่านเอง เพราะพวกท่านได้แสดงให้เห็นว่าพวกท่านมีธรรมะอยู่ในหัวใจ...การสารภาพความผิดพลาดนั้น ฉันเชื่อว่า จะช่วยให้สาธารณชนเชื่อมั่นในตัวพวกท่าน"[10]

เขาไม่ได้พูดอะไรเกี่ยวกับประชาธิปไตยหรือระบอบรัฐธรรมนูญเลย มีแต่สำทับถึงความผุดผ่องและความสูงส่งของสถาบันกษัตริย์ สามวันหลังจากนั้น 10 ธันวาคม 2475 รัฐธรรมนูญฉบับถาวรฉบับแรกของสยามก็ได้รับการประกาศใช้ ในอารัมภกถา คณะผู้ก่อการเทิดพระเกียรติกษัตริย์ว่า "พระองค์ท่านทรงโปรดให้ประกาศว่าข้าราชการพลเรือน ทหาร และราษฎรได้กราบทูลขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ เพื่อว่าราชอาณาจักรสยามจะได้มีรัฐบาลเป็นเหมือนดั่งประเทศศิวิไลอื่นๆ....ตามพระราชประสงค์ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามจึงได้รับการพระราชทานแก่พสกนิกรของพระองค์ท่าน"

เมื่อหลายทศวรรษให้หลังในรัชกาลของภูมิพล ถ้อยความนี้ถูกถือเป็นข้อพิสูจน์ว่าระบอบประชาธิปไตยไม่ได้/มาจากการปฏิวัติ หากได้รับการพระราชทานมาจากรัชกาลที่เจ็ด ความสำเร็จของคณะราษฎรจะถูกลบหายไป

แม้ว่า 20 คนในสภาผู้แทนราษฎรจะมีคนจากระบอบเก่าถึงเก้าคนก็ตาม ฝ่ายนิยมเจ้าก็ยังตีโต้กลับอยู่เนืองๆ ขณะที่เชื้อพระวงศ์กำลังซุ่มวางแผนยึดอำนาจคืน ประชาธิปกก็จี้นายกฯมโนปกรณ์ให้จัดการแยกสลายคณะราษฎรในทางการเมือง เดือนมกราคม 2476 ขณะรัฐบาลกำลังขยับจะสร้างระบบพรรคการเมืองให้เป็นรูปเป็นร่าง รัชกาลที่เจ็ดก็แนะนำให้มโนปกรณ์ปฏิเสธคำขอตั้งพรรคการเมืองใหม่ทั้งหมดและยุบคณะราษฎรเสีย[11]

ทว่ายังเป็นไปไม่ได้ แต่หนึ่งเดือนให้หลัง รัชกาลที่เจ็ดก็พบรอยแยกที่จะตอกลิ่มเข้าไประหว่างฝักฝ่ายในคณะราษฎร ในขณะเศรษฐกิจถดถอยอย่างต่อเนื่อง ปรีดีได้ร่างเค้าโครงเศรษฐกิจขึ้นมาที่เสนอให้รัฐบาลเป็นผู้ควบคุมปัจจัยการผลิต ที่ดินและเงินทุนส่วนใหญ่ของประเทศ รัชกาลที่เจ็ด ด้วยความร่วมมือจากมโนปกรณ์และ

---

9 เพื่อเอาใจวัง ผู้ร่างระบุในรัฐธรรมนูญว่าอีก 20 ปี กษัตริย์จะสามารถเลือกสมาชิกสภาได้ครึ่งหนึ่ง

10 Thak, ed., *Thai Politics*, 11-13; Thawatt Mokarapong, *History of the Thai Revolution* (Bangkok: Thawatt Mokarapong, 1972), 110.

11 Barme, Luang Wichit, 73.

www.yerngshare.blogspot.com

ศรีวิสาร ประณามโดยเปิดเผยว่าปรีดีเป็นคอมมิวนิสต์ เขาเขียนคำวิพากษ์วิจารณ์ยืดยาว พร้อมถามอย่างแดกดันว่า ปรีดีลอกมาจากสตาลินหรือสตาลินลอกมาจากปรีดีกันแน่[12] มโนปกรณ์ตีพิมพ์บทวิจารณ์นั้นเป็นเอกสารเผยแพร่ ซึ่งสื่อนำไปตีข่าวอย่างครึกโครม

ประชาธิปกขู่จะสละราชย์อีกครั้ง ด้วยเดิมพันที่สูงขึ้น โดยอ้างแผนเศรษฐกิจของปรีดีเป็นเหตุ จากนั้นเขาก็จี้ให้มโนปกรณ์จัดการปลดบรรดาผู้ก่อการออกจากรัฐบาลโดยอาศัยพระราชกฤษฎีกา[13] มโนปกรณ์ก็กระทำตามรับสั่งด้วยการสั่งห้ามไม่ให้ข้าราชการเป็นสมาชิกพรรคการเมือง หลายคนในคณะราษฎร และคนของปรีดีเกือบทั้งหมดล้วนเป็นข้าราชการ

หลังจากเดินหมากอย่างเปิดเผย รัชกาลที่เจ็ดตอนนี้ก็อยู่ในภาวะสุ่มเสี่ยง ความล้มเหลวอาจหมายถึงการสูญเสียอำนาจบารมีที่ยังเหลืออยู่ทั้งหมด ในท่ามกลางความตึงเครียดทางการเมืองอย่างที่สุดนี้ ครอบครัวมหิดลถูกส่งไปโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เพื่อความปลอดภัย ทางวังเชื่อว่าหากประชาธิปกสละราชย์ขึ้นมาจริงๆ หรือถูกบังคับให้สละ คณะราษฎรก็จะประสบความลำบากในการหาความชอบธรรมจากนานาประเทศ เนื่องจากรัชทายาทอยู่ต่างประเทศ

คณะราษฎรตอบโต้ด้วยการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรี เมื่อเห็นว่ามโนปกรณ์อาจจะแพ้โหวต รัชกาลที่เจ็ดจึงปิดสมัยประชุมสภาในวันที่ 1 เมษายน 2476 และมโนปกรณ์ก็บริหารงานต่อไปโดยอาศัยพระราชกฤษฎีกา[14] ฝ่ายนิยมเจ้าได้รับเลื่อนตำแหน่งทางราชการ โดยประชาธิปกลงนามในทุกขั้นตอน กฎหมายต่อต้านคอมมิวนิสต์อันดุดันได้รับการประกาศใช้ และเป็นการคุกคามจนบีบให้ปรีดีต้องลี้ภัยออกนอกประเทศ

วันที่ 20 มิถุนายน คณะราษฎรก็เอาคืนด้วยการทำรัฐประหารขับมโนปกรณ์ออกไป นำโดยพิบูลสงครามแกนนำคณะราษฎรในกองทัพ รัชกาลที่เจ็ดพำนักอยู่หัวหิน ได้รับหนังสือขอให้เปิดสมัยประชุมและแต่งตั้งสภาผู้แทนราษฎรชุดใหม่ หนังสือฉบับนี้หลีกเลี่ยงการท้าทายต่อตัวกษัตริย์ ด้วยการยืนยันสถานะของวังตามที่ระบุในรัฐธรรมนูญไว้ด้วยความนอบน้อม ไม่มีการระคายเคืองเบื้องพระยุคลบาท เนื่องจากความผิดทั้งปวงถูกโยนให้มโนปกรณ์เป็นผู้รับไปแต่เพียงผู้เดียว ประชาธิปกยินยอมต่อคำขอร้อง สองวันถัดมา สภาก็เลือกพลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ผู้นำการปฏิวัติ 2475 ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี พหลเชิญปรีดีกลับประเทศและเข้าร่วมสภาผู้แทนราษฎร โดยมีเงื่อนไขว่าปรีดีจะต้องละวางทัศนคติที่สุดโต่งทิ้งไปเสีย

การต่อสู้ยังดำเนินต่อไปอีกหลายเดือน ข่าวลือการรัฐประหารแพร่สะพัดครั้งแล้วครั้งเล่า กลุ่มผู้ใช้แรงงานเคลื่อนไหวโดยเป็นร่างทรงของทั้งสองฝ่าย พระมหานิกายก็ขับเคี่ยวกับพระธรรมยุติที่เป็นพระฝ่ายเจ้าและควบคุมวงการสงฆ์อยู่ ในขณะเดียวกัน กษัตริย์ก็พยายามเสาะแสวงหาการสนับสนุนจากต่างชาติ เขาวิงวอนเจมส์ แบ็กซ์

---

[12] Thak, ed., *Thai Politics*, 193.

[13] Thawatt, *History*, 188.

[14] นักประวัติศาสตร์บางคนแย้งว่าการปิดสมัยประชุมเป็นการตัดสินใจของมโนปกรณ์สอดคล้องกับความต้องการของฝ่ายค้านในคณะราษฎร โดยประชาธิปกไม่เห็นด้วย แต่การปิดสมัยประชุมเป็นอำนาจเฉพาะของกษัตริย์ และเขาก็ลงนามโดยทันที ไม่ปรากฏการคัดค้าน ดู Judith Stowe, Siam Becomes Thailand (Honolulu: University of Hawaii Press, 1991).

www.yerngshare.blogspot.com

เตอร์ ที่ปรึกษาการเงินชาวอังกฤษของสยามให้เกลี้ยกล่อมที่ปรึกษาชาวต่างชาติคนอื่นๆ พากันลาออก เพื่อกดดันรัฐบาล[15] รัชกาลที่เจ็ดย้ำกับแบ็กซ์เตอร์ว่าอาวุธที่ทรงอานุภาพมากที่สุดของเขาคือ "การขู่จะสละราชย์ ซึ่งใช้ได้ผลมาแล้วหลายครั้ง....พวกผู้ก่อการมีแต่จะต้องยึด(กษัตริย์)เพื่อจะสยบความเคลื่อนไหวของฝ่ายนิยมเจ้า....หากกษัตริย์หลุดมือไปและเป็นอิสระที่จะนำการต่อสู้ พวกเขาจะต้องระมัดระวังกว่านี้" สมาชิกสภาตอบโต้ด้วยการยื่นญัตติถอดถอนกษัตริย์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน และผู้นำแรงงานคนหนึ่งยื่นฟ้องประชาธิปกข้อหาหมิ่นประมาทปรีดี (ดู http://somsakwork.blogspot.com/2006/10/blog-post.html และ http://somsakwork.blogspot.com/2006/10/blog-post_26.html) แม้ว่าการเคลื่อนไหวเหล่านี้จะถูกสกัดโดยรัฐบาล แต่ก็ยังความเสื่อมเกียรติต่อสถานะอันล่วงละเมิดมิได้ของกษัตริย์อย่างเปิดเผยต่อสาธารณะ

การกลับมาของปรีดีทำให้สถานการณ์งวดเข้าสู่วิกฤต วันที่ 12 ตุลาคม บวรเดช ผู้บัญชาการทหารเชื้อเจ้าสมัยก่อน 2475 นำนายทหารฝ่ายนิยมเจ้าทำการรัฐประหารในนามของทางวัง พิบูลสงครามบัญชาการสู้ศึก และก็เกิดสงครามกลางเมือง เครื่องบินทิ้งระเบิดถล่มกรุงเทพฯ และมีการสู้รบบนท้องถนนในหลายเมือง ทั้งสองฝ่ายต่างช่วงชิงการรับรองจากกษัตริย์ นั่นคือ ฝ่ายใดได้ตัวกษัตริย์ไปมีโอกาสชนะมากกว่า ประชาธิปกอยู่ที่หัวหินโดยไร้การแผ้วพาน และยังคงวางท่าทีประหนึ่งว่าเป็นกลาง ครั้นเห็นบวรเดชทำท่าเพลี่ยงพล้ำ เขาพร้อมข้าราชบริพารก็ถอยไปยังพรมแดนมลายูที่อังกฤษควบคุมอยู่

หลังจากสู้รบกันอย่างดุเดือดเป็นเวลาสองสัปดาห์ พิบูลประกาศชัยชนะ ผู้นำกบฏถูกฆ่าไปจำนวนมาก และบวรเดชก็หนีออกนอกประเทศ การกบฏครั้งนี้ทำให้คณะราษฎรหมดความตั้งใจที่จะร่วมงานกับวัง สองสามสัปดาห์ให้หลังการกบฏ ประชาธิปกประกาศแผนการเดินทางไปต่างประเทศ โดยอ้างว่าเพื่อไปรักษานัยน์ตา วันที่ 12 มกราคม 2477 เขาเดินทางไปอังกฤษพร้อมข้าราชบริพารจำนวนมาก โดยมอบหมายให้นริศ ลูกชายอายุ 70 ปีของรัชกาลที่ 4 เป็นผู้สำเร็จราชการ

จากลอนดอน ประชาธิปกยื่นคำขาด เพื่อแลกกับการกลับประเทศ เขาต้องการอำนาจตามรัฐธรรมนูญเพิ่มมากขึ้น เช่น สิทธิในการเลือกสมาชิกครึ่งหนึ่งของสภา การควบคุมงบประมาณของกษัตริย์ และอำนาจการยับยั้งที่จะไม่เป็นผลก็ต่อเมื่อสภายืนยันด้วยเสียง 75% เท่านั้น ส่วนการที่รัฐบาลมีแผนจะสำเร็จโทษผู้มีส่วนร่วมในกบฏบวรเดช รัชกาลที่เจ็ดก็ยังยืนยันสิทธิตามประเพณีของตนในการตัดสินคดีประหารชีวิต และในกรณีนี้ เขาต้องการให้ปล่อยนักโทษ ประชาธิปกบอกว่า หากไม่ตกลงตามนี้ เขาจะสละราชย์และขายทรัพย์ส่วนตัวที่มีอยู่จำนวนมากไป ซึ่งรวมถึงวัง วิหาร และพระแก้วมรกต ตามรายงานข่าว[16]

รัฐบาลที่กรุงเทพฯไม่เกรงกลัวการสูญเสียการรับรองจากกษัตริย์อีกต่อไปแล้ว จึงปฏิเสธไปเกือบทุกข้อ ดังนั้น ในต้นเดือนมีนาคม 2478 รัชกาลที่เจ็ดสละราชย์ *"ไม่มีอะไรเหลือนอกจากความเป็นศัตรู"* เขาเขียนไว้ เขาพำนักอยู่ในยุโรปตลอดชีวิตที่เหลือของเขา

---

[15] Barme, Luang Wichit, 82.

[16] New York Times, 22 มกราคม 2478. รายงานว่าทรัพย์สินของรัชกาลที่เจ็ดสร้างรายได้มากกว่า 500,000 ปอนด์สเตอร์ลิงต่อปี

www.yerngshare.blogspot.com

ขณะสละราชย์ ประชาธิปกทิ้งวรรคทองที่ยืนยันความสูงส่งกว่าไว้เป็นครั้งสุดท้าย มันช่วยอะไรเขาไม่ได้ แต่วาทกรรมนั้นภายหลังกลายเป็นประโยคหากินในรัชสมัยของภูมิพล หลานชายของเขา

"ข้าพเจ้าเห็นว่าคณะรัฐบาลและพวกพ้องใช้วิธีการปกครองซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักการของเสรีภาพในตัวบุคคล และหลักความยุติธรรมตามความเข้าใจ และยึดถือของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะยินยอมให้ผู้ใด คณะใดใช้วิธีการปกครองอย่างนั้นในนามของข้าพเจ้าต่อไปได้

ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใดโดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของราษฎร"

น่าสนใจ จดหมายของประชาธิปกบ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงการยึดโยงพระราชธรรม โดยแทนที่จะอ้างทศพิธราชธรรม เขากลับอ้างคุณธรรมความเป็นผู้นำด้วยแนวคิดสมัยใหม่ว่าด้วยประชาธิปไตยและเสรีภาพส่วนตัวประชาธิปกเองอาจจะอ้างหลักการทั้งสองได้โดยชอบ แต่เมื่อพิจารณาการต่อสู้ขัดขืนของทางวังแล้ว คำแก้ต่างของเขาไม่มีน้ำหนัก รัฐบาลตอบโต้กลับด้วยการตีพิมพ์เนื้อความในจดหมายโต้ตอบกับทางวังที่สวนทางกับคำแถลงในการสละราชย์ ยิ่งยังความเสื่อมพระเกียรติแก่สถาบันกษัตริย์หนักข้อขึ้นไปอีก

//////////////////////////////////

ณ เทือกเขาปกคลุมด้วยหิมะของสวิตเซอร์แลนด์ การสืบบัลลังก์จักรีมาสู่อานันท์นั้นไม่เป็นที่น่าประหลาดใจแต่อย่างใด[17] สังวาลย์ได้ตกลงแต่เมื่อหลายเดือนก่อนหน้านั้นแล้วว่า ลูกชายของเธอจะรับตำแหน่ง ถึงกระนั้นเมื่อถึงเวลาจริงๆ ประชาธิปกปฏิเสธที่จะเสนอชื่อรัชทายาทอย่างเป็นทางการ เขาเขียนถึงนายกฯ พหลว่า เขาจะปล่อยให้รัฐบาลเป็นผู้ "เลือกตั้ง" กษัตริย์ ซึ่งเป็นความพยายามปกป้องสายเลือดจักรีที่ดูแปลกประหลาด

คณะรัฐมนตรีไม่รู้ว่าจะจัดการอย่างไร เนื่องจากมีน้อยคนนักนอกวังที่จะรู้วิธีปฏิบัติหรือได้เห็นกฎมณเฑียรบาล มีแต่เพียง เย็น อิสระเสนา ราชเลขานุการที่ยังอยู่ในกรุงเทพฯ เท่านั้นที่เข้าใจลำดับชั้นยศต่างๆ และนอกจากเขาแล้ว น่าขำที่มีแต่ปรีดีเท่านั้นที่เข้าใจกฎหมายเกี่ยวกับวัง[18] เรื่องนี้เป็นปมปัญหาเนื่องจากยังมีเจ้าชายน้อยอีกคนหนึ่งที่อยู่กับราชสำนักที่ย้ายไปพำนักที่อังกฤษ นั่นคือ วรานนท์ธวัช ที่มีอายุ 12 ขวบ วรานนท์ธวัชเป็นลูกชายของจุฑาธุชที่เสียชีวิตไปแล้ว ซึ่งเป็นลูกชายของจุฬาลงกรณ์อยู่ในลำดับที่สูงกว่ามหิดล แม่ของเด็กชายทั้งสองเป็นสามัญชนทั้งคู่ แต่แม่ของวรานนท์เป็นเพียงนางรับใช้ที่ไม่ได้แต่งงานกับจุฑาธุชอย่างเป็นทางการ การแต่งงานระหว่างสังวาลย์และมหิดลได้รับการเห็นชอบจากทางวัง หลังจากประชุมกันอยู่ห้าวัน ในที่สุด วันที่ 7 มีนาคม คณะรัฐมนตรีก็สรุปเป็นอานันท์ หลังจากต่อสู้กับประชาธิปกมาเกือบสามปี คณะผู้ก่อการก็ยินดีปรีดาที่จะได้เด็กมานั่งบัลลังก์[19] (ดู http://somsakwork.blogspot.com/2006/06/byproduct-royalists.html)

---

17 เนื้อหาส่วนนี้ส่วนใหญ่นำมาจากกัลยาณิวัฒนา, *เจ้านาย*, และ *แม่*

18 ดูความเห็นของปรีดีในผาสุกและเบเคอร์, บก., *Pridi*, 212-14.

19 การขึ้นครองราชย์ของอานันท์ถูกทำให้มีผลย้อนหลังไปถึงวันที่ 3 มีนาคม 2478 เพื่อให้พอดีกับการสละราชย์ของประชาธิปก

www.yerngshare.blogspot.com

แต่ทว่า แม่ของอานันท์ก็มีพิษสงรับมือได้ยากไม่แพ้กัน สังวาลย์มุ่งมั่นในการควบคุมดูแลลูกๆ ของเธอ โดยกันพวกเขาอยู่ในสวิตเซอร์แลนด์นานตราบเท่าที่เธอเห็นสมควร ความรั้นของเธอยังความปวดเศียรแก่ทั้งรัฐบาลและราชสำนัก ด้วยการที่เธอมีเชื้อสายจีนสามัญชน การควบคุมรัชทายาทแห่งราชวงศ์จักรีไว้ทั้งสองคนจึงทำให้ข้าราชบริพารหลายคนไม่สบายใจ วิธีการเลี้ยงลูกแบบอเมริกันสมัยใหม่ของเธอก็แตกต่างจากสิ่งที่เด็กชายทั้งสองจะได้รับที่กรุงเทพฯ อย่างใหญ่หลวง บางส่วนในราชสำนักต้องการกันเธอออกไปเหมือนกับบรรดาเจ้าจอมผู้เป็นแม่ของลูกกษัตริย์ในรัชสมัยก่อนๆ มีแต่การเลี้ยงดูเด็กทั้งสองโดยชาวเลือดน้ำเงินในวังเท่านั้นที่จะประกันว่าอานันท์และภูมิพลจะเติบโตมาโดยยึดมั่นกับสถาบันจักรี

แต่ที่สำคัญ สังวาลย์ได้รับการหนุนหลังจากคนที่อาวุโสสุดในหมู่เจ้า คือ สว่างวัฒนา ราชินีหม้ายขี้หงุดหงิดผู้เป็นแม่สามีของเธอเอง สำหรับสว่างที่ได้ถูกลดชั้นทางการเมืองของการสืบสันตติวงศ์จากมเหสีเอกเป็นมเหสีที่สองของจุฬาลงกรณ์นั้น เด็กชายทั้งสองและกัลยาณิวัฒนาคือเลือดเนื้อเชื้อไขของเธอที่จะสืบราชวงศ์ เธอไว้วางใจให้ลูกสะใภ้เป็นผู้ดูแลหลานของเธอ

ครอบครัวมหิดลอยู่อย่างสบายในโลซานน์ เมื่อเดินทางมาถึงในปี 2476 เด็กทั้งสามเข้าโรงเรียนกินนอน Champ Soleil โดยแม่ของพวกเขาพักอยู่กับครอบครัวชาวสวิสเพื่อหัดภาษาฝรั่งเศส หลายเดือนหลังจากนั้น พวกเขาเข้าอยู่ในอพาร์ทเมนต์ใกล้ใจกลางเมือง โดยมีหญิงรับใช้คนไทยหนึ่งคนและผู้หญิงสวิสอีกหนึ่งคนพักอยู่ด้วยเพื่อคอยรับใช้ และยังมีผู้หญิงจากวังอีกหลายคนอาศัยอยู่ใกล้ๆ

รูปถ่ายจากช่วงเวลานั้นแสดงให้เห็นเด็กชายตัวเล็กๆ ร่าเริงและกระตือรือร้นสองคน มักจะอยู่ด้วยกัน ดูไม่ดื้อซนสาหัสทั้งไม่หงิมด้วยระเบียบวินัย แต่อานันท์มีปัญหาสุขภาพ ในจดหมายถึงสว่าง สังวาลย์บ่นว่าเขามักจะเจ็บป่วยเล็กๆ น้อยๆ อยู่เสมอ[20] แต่ภูมิพลแทบไม่เคยป่วยเลย สังวาลย์ต้องคอยเคี่ยวเข็ญอานันท์ที่ไม่ใคร่เอาใจใส่การเรียน “อานันท์ไม่ใส่ใจการเรียนเลย อยากจะเล่นตลอดเวลา” เธอเขียนในเดือนกันยายน 2476 ขณะที่ภูมิพลคนขยัน “เข้าใจถึงความสำคัญของการศึกษา” และท่องจำศัพท์เก่ง สุขภาพของอานันท์ดีขึ้นในปี 2477 และครอบครัวมหิดลเดินทางท่องเที่ยวไปยังชนบทรอบเมืองโลซานน์ ในเดือนเมษายน พวกเขาพบกับประชาธิปกและรำไพพรรณีที่ปารีส ในช่วงฤดูร้อนนั้น พวกเขาหลบร้อนไปอยู่ที่รีสอร์ตบนเขา

การเมืองของสยามกร้ำกรายมาถึงครอบครัวมหิดลในหน้าหนาวปีนั้น เดือนกันยายน บรรดานักข่าวยุโรปพากันมาตามข่าวที่ว่าอานันท์จะขึ้นครองราชย์ในอีกไม่นาน สังวาลย์ประกาศหนักแน่นที่จะปกป้องอานันท์จากราชสำนักและสาธารณะ ถ้าเขากลายเป็นกษัตริย์ขึ้นมาจริงๆ ระหว่างรอคอยการมาถึงของรัฐมนตรีในเดือนกุมภาพันธ์ 2478 เพื่อพูดคุยเรื่องการสละราชย์ที่อาจจะเกิดขึ้น เธอเขียนถึงสว่างว่า “ฉันจะบอกเขา ฉันไม่ใช่ผู้ตัดสินใจว่าจะยอมรับหรือไม่ ขึ้นอยู่กับ [ประชาธิปก] แต่ฉันมีสิทธิที่จะบอกว่าอานันท์ยังมีสุขภาพไม่แข็งแรงและไม่เหมาะกับสภาพอากาศร้อน ดังนั้นจึงยังควรอยู่ที่นี่ต่อไป”

---

20 กัลยาณิวัฒนา, *เจ้านาย*

www.yerngshare.blogspot.com

ในการเข้าเฝ้าอย่างเป็นทางการครั้งแรกของข้าราชบริพารหลังจากอานันท์ขึ้นครองราชย์ สังวาลย์ถูกกันออกจากห้อง ซึ่งยังความเดือดดาลใจแก่เธอมาก แต่ด้วยการสนับสนุนจากสว่าง การเรียกร้องของเธอที่จะอยู่โลซานน์ต่อไปได้รับการสนอง และเธอยังปฏิเสธที่จะให้อานันท์และภูมิพลรับการศึกษาตามประเพณีสยามที่บ้าน และส่งพวกเขาเข้า Ecole Nouvelle de la Suisse Romande ซึ่งมีชื่อเสียงในแง่มุ่งเน้นความเป็นยุโรปที่ก้าวหน้า ที่นั่นพวกเขาเรียนภาษาฝรั่งเศส อังกฤษและละติน จากนั้นก็เยอรมัน โดยแทบไม่มีเวลาสำหรับภาษาไทยที่บ้าน

ประเด็นยุ่งยากอีกอย่างหนึ่งคือศาสนา ในฐานะกษัตริย์ อานันท์เป็นผู้พิทักษ์ศาสนาพุทธ และเป็นว่าที่พระโพธิสัตว์ที่ทรงธรรมสูงส่ง เขาจำต้องได้รับการศึกษาเกี่ยวกับศาสนาพุทธ ถึงกระนั้น ชีวิตของครอบครัวมหิดลก็ล้วนแวดล้อมโดยความเป็นคริสต์ และมีเสียงกระซิบกระซาบว่า สังวาลย์เองกลายเป็นคริสเตียนไปแล้ว

เรื่องนี้มีมูลความจริงอยู่บ้าง สังวาลย์เหมือนกับชาวสยามจำนวนมากที่ได้รับการศึกษาในโรงเรียนคริสต์ จึงไม่เห็นความแตกต่างอย่างใหญ่หลวงระหว่างคริสต์และพุทธ ที่บ้าน เธอมีหิ้งพระบูชาของครอบครัว และเธอสอนลูกๆ ให้ไหว้พระบนหิ้ง จุดธูปและสวดมนต์พื้นฐาน ในวันเกิดของลูกๆ และโอกาสอื่น เธอให้ลูกของเธอทำบุญด้วยการให้ทานแก่คนยากจน แต่ไม่มีวัดพุทธหรือพระสงฆ์ในโลซานน์ สังวาลย์เข้าร่วมพิธีคริสต์อยู่บ่อยครั้ง

ความกดดันต่อเธอในประเด็นเหล่านี้เพิ่มความเข้มข้นขึ้น ตามความในจดหมายที่เธอเขียน เดือนพฤษภาคม 2478 เธอเขียนถึงสว่างว่า ถ้าคนวิจารณ์เธอเรื่องความเป็นสามัญชน ก็เท่ากับเป็นการวิจารณ์ลูกๆ ของเธอ ซึ่งเป็นกษัตริย์เลือดครึ่งหนึ่งของรัชกาลที่แปดมาจากเธอ “ถ้าพวกเขาบอกว่า ฉันไม่เหมาะจะเป็นแม่ของกษัตริย์....ก็ให้ไปหากษัตริย์องค์ใหม่ที่มีแม่เป็นเจ้า” สรุปแล้ว ไม่ถึงสองเดือนหลังจากอานันท์เป็นกษัตริย์ เธอก็ยกการสละราชย์เป็นคำขู่ ไม่ใช่ขู่รัฐบาล หากแต่เป็นพวกราชนิกุล

เธอตกลงคร่าวๆ ที่จะกลับสยามในปลายปีสำหรับพิธีราชาภิเษก หากปราศจากการประกอบพิธีพราหมณ์-ฮินดูแล้วไซร้ กษัตริย์องค์ใหม่ก็จะยังไม่ขลัง และราชบัลลังก์ก็จะยังคงอยู่ในคราวเคราะห์ แผ่นดินยังไม่สงบสุข ประชาชนชาวสยามจำเป็นต้องได้แลเห็นกษัตริย์ของพวกเขา

เดือนสิงหาคม หมอชาวสวิสของอานันท์บอกว่าเขายังอ่อนแอเกินไปสำหรับการเดินทาง และอีกครั้งที่สังวาลย์ถูกคนในกรุงเทพฯ กล่าวหาว่าควบคุมอานันท์เพื่อแสวงหาอำนาจ เธอบอกสว่างว่า ครอบครัวของเธอสามารถอยู่อย่างเป็นสุขได้โดยปราศจากสิ่งเหล่านี้ “พวกเขาแก้ไขข้อเท็จจริงที่ว่าฉันเป็นแม่ของเขาไม่ได้” เธอยังคงใช้การสละราชย์ของอานันท์เป็นคำขู่คณะผู้สำเร็จราชการจวบจนถึงปี 2479 เธอประกาศว่าลูกชายของเธอจะไม่เป็นหุ่นเชิดให้ใคร[21]

เมื่อเห็นท่าไม่ใคร่จะดี สว่างบอกให้ทั้งรัฐบาลและวังถอยออกมา แล้วส่งลูกสาวของเธอ วลัยอลงกรณ์และรังสิต ลูกชายของจุฬาลงกรณ์ที่เธอเลี้ยงดูมาเหมือนลูกไปดูแลครอบครัวมหิดล ทั้งสองกลายเป็นที่ปรึกษาใกล้ชิดของครอบครัว

---

21 กัลยาณิวัฒนา, *เจ้านาย*, 242.

www.yerngshare.blogspot.com

ระหว่างนั้น รัฐบาลก็จัดสรรค่าใช้จ่ายให้ครอบครัวมหิดลอย่างสมฐานะปีละ 100,000 บาท เดือนสิงหาคม 2478 ครอบครัวมหิดลจึงย้ายไปอยู่ที่ Pully นอกเมืองโลซานน์ ในคฤหาสน์สามชั้น 13 ห้องนอนและสวนกว้างขวาง โดยตั้งชื่อใหม่ว่า วิลลา วัฒนา ตามชื่อของสว่าง และกลายเป็นบ้านของครอบครัวมหิดลเป็นเวลา 16 ปี พวกเขาจ้างข้ารับใช้เพิ่มเติมจำนวนมากและซื้อรถลิมูซีนหรูเพื่อให้สมแก่ฐานะ

ครั้นสังวาลย์ได้รับการยอมรับนับถือ ชีวิตครอบครัวเธอก็ลงตัว การเข้าเฝ้าอย่างเป็นทางการต่อกษัตริย์องค์น้อยที่หลุกหลิกกระทำได้เฉพาะวันเสาร์เท่านั้น นอกนั้น แทบไม่มีระเบียบพิธีการอะไร คนรับใช้ไม่จำเป็นต้องหมอบกราบต่อเด็กๆ ที่วิ่งเล่นไปมาเหมือนเพื่อนๆ ร่วมชั้นเรียนคนอื่นๆ พวกเขาไปเที่ยวตามสถานที่ต่างๆ ปิคนิคสุดสัปดาห์ ไปพักผ่อนและเล่นกีฬาบนเขาทั้งในหน้าร้อนและหน้าหนาว เด็กๆ ซึมซับความเป็นยุโรป พูดภาษาฝรั่งเศสในหมู่พวกเขากันเอง และพูดไทยกับแม่และข้ารับใช้

//

ระหว่างนั้น ประชาธิปกที่ปักหลักอยู่นอกเมืองลอนดอน ก็ครุ่นคิดวางแผนกับฝ่ายนิยมเจ้าตัวกลั่นเพื่อจะหวนคืน โดยอ้างว่าเป็นการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย[22] ที่กรุงเทพฯ รัฐบาลมีเสถียรภาพในทางการเมืองและเศรษฐกิจ โดยประกอบด้วยทั้งฝ่ายซ้ายอย่างปรีดีและคนจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิ์หลายคนที่หันมารับระบอบรัฐธรรมนูญ คณะรัฐมนตรีและหน่วยงานราชการนำโดยผู้มีความสามารถจากคณะราษฎรและทำงานร่วมกับเจ้าและขุนนางหัวก้าวหน้าจากระบอบเดิม ซึ่งรวมถึงข้าราชสำนักแต่รัชกาลที่หกและเจ็ดอย่างเจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศร์และพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร โดยคนหลังนี้ดูแลการต่างประเทศ

ฝ่ายนิยมเจ้าถูกกันออกไปอยู่ชายขอบมากขึ้นทุกที กระทั่งก่อนการสละราชย์ รัฐบาลได้เริ่มตัดตอนแหล่งที่มาแห่งอำนาจและบุญบารมีตามประเพณีของวัง พิธีกรรมบางอย่างของวังถูกเพิกเฉย อันอื่นๆ ก็กลายสภาพเป็นพิธีกรรมของรัฐ รัฐบาลเป็นผู้ควบคุมดูแลสังฆมณฑลและสร้างวัดเพิ่ม โดยบุญญาธิการที่ได้มาไม่ได้เป็นของวังอีกต่อไป[23] ประชาชนทำบุญสักการะรูปเคารพอันเป็นสัญลักษณ์ของกษัตริย์ พระพุทธเจ้า และตอนนี้รัฐธรรมนูญด้วย ซึ่งบางครั้งก็ประดิษฐานอยู่สูงกว่ารูปเคารพอื่นๆ 10 ธันวาคม ซึ่งเป็นวันประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวรฉบับแรกเมื่อปี 2475 กลายเป็นวันชาติ และได้รับการเฉลิมฉลองยิ่งใหญ่กว่าวันเกิดของกษัตริย์ คาถาชาติ-ศาสน์-กษัตริย์ของวชิราวุธมีรัฐธรรมนูญเติมเข้าไปอีกอันหนึ่ง

หลังการสละราชย์ รัฐบาลแต่งตั้งคนไม่มีพิษสงทางการเมืองสามคนเป็นคณะผู้สำเร็จราชการแผ่นดินเพื่อดูแลสถาบันกษัตริย์ ประกอบด้วย อนุวัตรจาตุรนต์ผู้ชรา หรือเรียกกันว่าเจ้าออสการ์ (พระองค์เจ้าอ๊อศคาร์นุทิศ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์) ผู้เป็นหลานปู่ของรัชกาลที่ 4 อาทิตย์ (พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา)อายุ 31 ปี หลานปู่ของจุฬาลงกรณ์ และเจ้าพระยายมราช ขุนนางที่เคยเป็นเสนาบดีทรงอำนาจในรัชกาลที่หก แต่ตกกระป๋องในรัชกาลที่เจ็ด ทั้งยมราชและอาทิตย์ได้รับตำแหน่งเพราะคณะราษฎร

---

22 ดูตัวอย่าง *New York Times*, 4 มีนาคม 1935.

23 กลางปี 2477 เกิดการงัดข้อกันขึ้นกลางสภาว่าใครจะได้เป็นผู้ควบคุมการก่อสร้างวัดใหม่ 122 แห่ง ดู Gray, The Soteriological State, 357.

www.yerngshare.blogspot.com

รัฐบาลจัดการย้ายโอนกิจราชสำนักแต่เดิมมาไว้ในระบบราชการ โดยอาศัยคณะผู้สำเร็จฯ เหล่านี้ กรมพระคลังข้างที่ถูกโอนไปสังกัดกระทรวงการคลัง โดยแบ่งทรัพย์สินเป็นของส่วนพระมหากษัตริย์ ของรัฐ และของส่วนพระองค์ บรรดาเชื้อพระวงศ์ที่ฝากทรัพย์สินไว้กับกรมพระคลังข้างที่กับธนาคารไทยพาณิชย์ของวังก็กลัวถูกรัฐยึดเอาไป จึงรีบพากันมาถอนคืนไป

ถ้อยแถลงของประชาธิปกขณะสละราชย์นั้นได้อ้างกรรมสิทธิเหนือทรัพย์สินใดๆ ที่เขาถือครองอยู่ก่อนเป็นกษัตริย์ในปี 2468 รัฐบาลปฏิเสธคำอ้างนั้นและกล่าวหาว่าเขายักยอกทรัพย์สินของรัฐไปไว้ยังยุโรป ประชาธิปกนำทรัพย์สินไปจำนวนมาก ทั้งเงินสดและอัญมณีที่สะสมกันมาหลายรัชกาล อย่างเช่น ชุดอัญมณีอันโด่งดังที่ประกอบด้วยเพชรและมรกตเม็ดเขื่อง ที่เคยเป็นของจักรพรรดินียูจีนี แห่งนโปเลียนที่สาม ซึ่งจุฬาลงกรณ์ซื้อมาตั้งแต่ปี 2440 เมื่อประชาธิปกปฏิเสธข้อเรียกร้องที่จะให้คืนทรัพย์สินทั้งหมด รัฐบาลจึงยึดทรัพย์สินส่วนใหญ่ของครอบครัวเขาที่ยังเหลืออยู่ในกรุงเทพฯ

งานนี้ก่อผลสลด เดือนสิงหาคม 2478 ประธานคณะผู้สำเร็จราชการฯ อนุวัตรฆ่าตัวตาย ด้วยทนไม่ไหวต่อแรงกดดันจากทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายนิยมเจ้า ตำแหน่งนี้จึงตกไปอยู่กับอาทิตย์ที่ว่าง่าย ซึ่งทำให้อำนาจต่อรองของฝ่ายนิยมเจ้ายิ่งทรุดหนักลงไปอีก

//

พิบูลสงคราม ผู้บัญชาการทหารบกที่พุ่งแรงจากผลงานปราบกบฏบวรเดช กลายเป็นกำลังหนุนสำคัญของพหล เขาจบจาก Fontainebleau Academy ของฝรั่งเศสในทศวรรษที่ 2463 มีความทะเยอทะยานสูง เขาชื่นชมในลัทธิชาตินิยมทหารที่ลงหลักปักฐานในเยอรมัน อิตาลี และญี่ปุ่น และปรารถนาอยากจะได้การเคารพบูชาอย่างที่ผู้นำฟาสซิสต์เหล่านั้นได้รับ ตอนนี้ฝ่ายนิยมเจ้ามองพิบูลเป็นภัยคุกคามร้ายแรงกว่าปรีดี กระทั่งก่อนประชาธิปกสละราชย์ ในเดือนกุมภาพันธ์ 2478 พิบูลถูกลอบสังหารในสนามฟุตบอล แต่ได้รับบาดเจ็บเพียงเล็กน้อย หกเดือนต่อมา ทั้งพิบูลและปรีดีถูกโจมตี แต่ไม่สำเร็จ เห็นได้ชัดว่ามีฝ่ายนิยมเจ้าอยู่เบื้องหลัง

แม้ฆ่าเขาไม่สำเร็จ ฝ่ายนิยมเจ้าก็ประสบความสำเร็จมากขึ้นในการฉีกหน้าพิบูลในปี 2480 เมื่อพวกเขาเปิดโปงการที่รัฐบาลคณะราษฎรนำอสังหาริมทรัพย์ของเจ้าที่ยึดมาแบ่งปันกันในหมู่พวกกันเอง เรื่องอื้อฉาวนี้ทำให้คณะผู้สำเร็จราชการฯ นายกฯ พหล และคณะรัฐมนตรีถึงกับลาออก พิบูลขู่จะทำรัฐประหาร เรื่องจึงไม่ลุกลามบานปลาย และเขาก็นำพหลกลับมาเป็นนายกฯ เหมือนเดิม แต่แม้ว่าทรัพย์สินนั้นจะถูกคืนกลับมาแล้วก็ตาม ฝ่ายผู้ก่อการก็สูญเสียความน่าเชื่อถือไปไม่ใช่น้อย และฝ่ายนิยมเจ้าได้คืนมาบ้าง

ท่ามกลางข่าวลือการสมคบคิดวางแผนต่างๆ นานา สถานการณ์คุกรุ่นน่าหวาดเสียว ในเดือนพฤศจิกายน 2480 แผนฆ่าปรีดีและพิบูลของฝ่ายเจ้าถูกเปิดโปง ในปี 2481 มีความพยายามเอาชีวิตพิบูลที่ว่ากันว่าเป็นฝีมือของฝ่าย

เจ้าถึงสามครั้ง[24] พิบูลมีอำนาจมากขึ้น แต่ก็ไม่ได้เป็นที่ชื่นชอบของคนไปเสียทั้งหมด กระทั่งในหมู่ผู้ก่อการเริ่มแรกเองก็ตาม ศัตรูของเขาแพร่เรื่องราวว่าพิบูลมีแผนจะขึ้นนั่งบัลลังก์เองแบบนโปเลียน

ในช่วงเวลานี้ รัฐบาลยืนกรานให้อานันท์กลับจากสวิตเซอร์แลนด์ อย่างน้อยก็เป็นการชั่วคราว เพื่อทำพิธีราชาภิเษก แม้พิบูลเองก็ยังสำเหนียกถึงความจำเป็นของการรับรองความชอบธรรมจากกษัตริย์ เพราะสำหรับคนไทยจำนวนมากแล้ว สถาบันกษัตริย์ยังคงหมายถึงรัฐ ส่วนที่โลซานน์ สังวาลย์ก็ยังไม่ยอมโอนอ่อน โดยขู่จะให้ลูกชายของเธอสละราชย์ทุกครั้งที่มีการกดดัน เหตุผลหลักของเธอคืออานันท์มีสุขภาพไม่แข็งแรงพอสำหรับการเดินทาง แผนการเดินทางที่วางไว้สำหรับช่วงเดือนพฤศจิกายน-มกราคมที่เป็นหน้าหนาวในแต่ละปีนับแต่ขึ้นครองราชย์นั้น ถูกยกเลิกไปทุกครั้งด้วยคำแนะนำของแพทย์

อันที่จริง สังวาลย์ลังเลที่จะปล่อยให้ลูกชายต้องเผชิญกับความกดดันบีบคั้นของการเป็นกษัตริย์ เธอตั้งมั่นที่จะให้เขามีชีวิตวัยเด็กตามปกติและจบการศึกษาในยุโรป และด้วยสถานการณ์ที่อาจเกิดความรุนแรงได้ทุกเมื่อ เธอก็มีเหตุอันควรให้ต้องกลัวว่ากรุงเทพฯ จะไม่ปลอดภัยสำหรับลูกชายเธอ แม้ว่าพิบูลและคนอื่นๆ เชื่อว่าฝ่ายเจ้ากำลังสมคบคิดที่จะไม่ให้พวกเขามีความชอบธรรมทางการเมือง ฝ่ายเจ้าเองก็ได้รับผลกระทบจากการไม่มีอานันท์เช่นกัน ยิ่งขาดกษัตริย์อยู่นานเท่าไหร่ ราชบัลลังก์ก็จะยิ่งลดความสำคัญลงเท่านั้น ราชพิธีสำคัญๆ อย่างพืชมงคลและการทำบุญกฐินที่วัดอรุณ ซึ่งแสดงการเป็นอุปถัมภกของกษัตริย์ต่อศาสนา ต้องขาดช่วงไป

ในที่สุด ปี 2481 สังวาลย์ก็ใจอ่อนและพาลูกชายทั้งสองกลับมาสยาม พวกเขาลงเรือเมื่อวันที่ 17 ตุลาคม อานันท์และภูมิพลใช้เวลาเกือบหนึ่งเดือนบนเรือ เรียนภาษาไทยและมารยาทในวัง พวกเขาเรียนรู้อย่างว่าง่าย ยังความยินดีปรีดาแก่ทุกคน เมื่อเรือของพวกเขาล่วงเข้าสู่แม่น้ำเจ้าพระยาจากอ่าวไทยเมื่อ 15 พฤศจิกายน พสกนิกรชาวสยามนับแสนพากันค้อมคำนับและส่งเสียงโห่ร้องเบียดเสียดกันตามถนนและสองฝั่งแม่น้ำเพื่อต้อนรับพวกเขา เมื่อเทียบท่าที่บรมมหาราชวัง พวกเขาก็ได้รับการต้อนรับจากผู้นำรัฐบาลและราชสำนัก นำโดยย่าของอานันท์ ราชินีหม้ายสว่าง ทั้งหมดหมอบกราบแทบเท้าของเขา ผู้นำเพียงคนเดียวที่ไม่ได้เข้าร่วมคือพิบูล ที่กลัวจะมีการพยายามลอบสังหารอีกครั้งหนึ่ง[25]

การมาเยือนครั้งนี้เต็มไปด้วยพิธีกรรมและการปรากฏตัวสำหรับอานันท์ โดยมีภูมิพลอยู่เคียงข้างตลอดเวลา พวกเขาไปอารามหลวง ใส่บาตรแต่เช้ามืดแก่พระตีนเปล่า เป็นประธานในพิธีทางพราหมณ์ของราชสำนักชั้นใน และตรวจพลของพิบูล ในทุกย่างก้าว อานันท์ได้รับการปฏิบัติเยี่ยงธรรมราชาที่ศักดิ์สิทธิ์ทรงธรรม สังวาลย์ต้องคอยดูแลว่าเด็กชายทั้งสองมีเวลาเล่นอย่างพอเพียง พวกเขาขับรถเล่นรอบเมืองและไปทะเล ถึงวันเกิดของภูมิพล มีการจัดงานเลี้ยงใหญ่ในสวนสำหรับคนในราชสำนัก โดยมีละครลิงสร้างความบันเทิง ในช่วงสองสามสัปดาห์นั้นดูประหนึ่งว่าฝ่ายเจ้าและรัฐบาลสมานฉันท์กันได้แล้ว อานันท์ได้รับการยอมรับเป็นกษัตริย์แห่งสยาม และสังวาลย์ก็ได้รับสถานะในราชสำนัก ลูกชายของเธอแต่งตั้งให้เธอเป็น “สมเด็จพระราชชนนี”

---

24 ความพยายามลอบสังหารพิบูลในช่วงทศวรรษที่ 2473 นี้ บางส่วนน่าจะเป็นการใส่สีเกินความจริง ถ้าไม่ใช่สร้างเรื่องขึ้นทั้งหมด โดยตัวพิบูลเอง ยิ่งกว่านั้น เป็นไปได้ว่าไม่ใช่เป็นแผนของฝ่ายเจ้าเสียทั้งหมด พิบูลยังมีคู่แข่งในกองทัพและคณะราษฎร โดยเฉพาะพระยาทรงสุรเดช

25 Stowe, *Siam Becomes Thailand*, 106.

www.yerngshare.blogspot.com

แต่พิธีราชาภิเษกที่วางไว้แต่เดิมนั้นไม่เคยเกิดขึ้น กล่าวกันว่าอานันท์ยังไม่ได้เรียนรู้ภาษาไทยหรือบาลีดีพอที่จะท่องคำสวดและคำสัตย์สาบานสำหรับพิธีกรรมที่กินเวลาเกินหนึ่งสัปดาห์ แต่ก็มีการทำพิธีบวงสรวงบรรพบุรุษในราชวงศ์จักรีในพระราชวังแก้ขัดแทนพิธีราชาภิเษกไปก่อนชั่วคราว ซึ่งก็เพียงพอแล้วสำหรับชาวสยาม เมื่อครอบครัวมหิดลลงเรือไปยุโรปวันที่ 13 มกราคม 2482 การแซ่ซ้องของฝูงชนก็แสดงให้เห็นว่าสถาบันกษัตริย์อยู่รอดแล้ว

//

ในขณะเดียวกัน สงครามระหว่างพิบูลและฝ่ายเจ้ากำลังเดือด หนึ่งสัปดาห์ก่อนครอบครัวมหิดลจะมาถึง พิบูลรอดชีวิตจากการพยายามลอบสังหารอีกครั้งหนึ่ง เขาหมดความอดทนและและบีบให้พหลลาออก แล้วขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีเอง ไม่นานหลังจากครอบครัวมหิดลจากไป พิบูลก็จัดการกวาดล้าง จับกุมเจ้า ขุนนางและทหาร 50 คนที่อยู่ฝ่ายทรงสุรเดช คู่แข่งของเขาในคณะราษฎร ข้อหาวางแผนโค่นล้มตัวเขา บางคนถูกประหารในทันที และที่เหลือถูกไต่สวนข้อหาทรยศ สมคบคิดโค่นล้มรัฐบาลของในหลวงอานันท์ เพื่อจะนำประชาธิปกกลับมาเป็นกษัตริย์ ผู้ที่ถูกจับประกอบด้วยเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงหลายคน ที่สำคัญที่สุดคือ รังสิต ซึ่งเป็นลูกอุปการะของสว่าง ที่ได้คอยดูแลอานันท์และครอบครัวตลอดเวลาการมาเยือน รังสิตถูกโยนเข้าไว้ในคุกธรรมดา ถอดยศลดชั้น และถูกพิพากษาประหารชีวิต แต่เขาก็ได้รับการช่วยชีวิตไว้ด้วยสังวาลที่ขู่จะให้อานันท์สละราชย์[26] ปลายปี 2482 รังสิตได้รับการลดโทษ ถูกส่งไปจำขังบนเกาะตะรุเตาพร้อมกับคนอื่นอีก 21 คน สิบแปดคนซึ่งส่วนใหญ่เป็นชั้นผู้น้อยถูกประหาร[27]

ไม่ว่าความจริงเบื้องหลังจะเป็นอย่างไร การปราบครั้งนี้เท่ากับเป็นชัยชนะขั้นเด็ดขาดของฝ่ายผู้ก่อการ 2475 และฝ่ายนิยมรัฐธรรมนูญเหนือฝ่ายเจ้า พิบูลสั่งให้มีการสร้างอนุสาวรีย์ใหญ่โตเพื่อรัฐธรรมนูญ ภายหลังเรียกว่าอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย บนใจกลางถนนราชดำเนิน เขาตามเก็บร่องรอยที่ยังคงหลงเหลืออยู่ของอำนาจกษัตริย์ เชื้อพระวงศ์ชั้นสูงถูกจำกัดกรอบในการเดินทางและทำกิจกรรมต่างๆ วังและทรัพย์สินที่กรุงเทพฯ ของประชาธิปกถูกยึด ตามสำนักงานหน่วยงานราชการถูกสั่งห้ามแขวนภาพประชาธิปก ให้แขวนแต่ภาพของพิบูล ไม่ใช่ของอานันท์

เมื่อวลัยอลงกรณ์ ลูกสาวของสว่าง เสียชีวิตในปี 2482 รัฐบาลปฏิเสธที่จะจ่ายค่าทำพิธีฌาปนกิจให้ เมื่อประชาธิปกเสียชีวิตจากหัวใจล้มเหลวที่ประเทศอังกฤษในปี 2484 ไม่มีแม้กระทั่งการเดินเรื่องเพื่อจะนำศพกลับมาประกอบพิธี สถานทูตสยามประจำกรุงลอนดอนใช้คำว่า ทิวงคต ซึ่งสถานะต่ำกว่าสวรรคตมาก ไม่มีการถวาย

---

26 Charivat Santaputra, Thai Foreign Policy, 1931-1946 (Bangkok: Thammasat University, 1985), 170-71.

27 มีหลายประเด็นที่ยังเป็นข้อถกเถียงเช่น แผนการนี้คืบหน้าไปเพียงใด ได้รับการสนับสนุนกว้างขวางเพียงใด และสนับสนุนเจ้าหรือเพียงแต่ต่อต้านพิบูล ความเกี่ยวข้องของรังสิตยังคงไม่ชัดเจน และ Stowe อ้างว่าการแข่งขันกันระหว่างทรงสุรเดชและพิบูลคือสาเหตุหลัก ทรงสุรเดชหนีออกนอกประเทศหลังการกวาดล้าง ศุภสวัสดิ์ คนใกล้ชิดของประชาธิปก ที่ต้องสงสัยว่าร่วมอยู่ในแผนการด้วย โต้แย้งภายหลังว่ารังสิตเป็นผู้บริสุทธิ์ ขณะที่แม้กระทั่งปรีดีก็เคยมีส่วนรู้เห็นเป็นใจอย่างลับๆ ต่อการเล่นงานพิบูลมาแล้ว ดูศุภสวัสดิ์ วงศ์สนิท สวัสดิวัฒน์, *Noeng Sotwarot Subhasvasti* (Bangkok: Family of M.C. Subhasvasti Wongsanit Svastivat, 1999).

www.yerngshare.blogspot.com

พระเพลิงอันเป็นตัวแทนเขาพระสุเมรุ ที่พำนักของเหล่าทวยเทพฮินดู และเอกอัครราชทูตส่งแต่เพียงหรีด ในนามของอานันท์ ไม่ใช่จากรัฐบาล

หนึ่งปีผ่านไป พิบูลหมดความกริ่งเกรงในคำขู่ของสังวาลย์แล้ว เขาแสดงชัดว่าพร้อมจะหนุนให้อาทิตย์ ผู้สำเร็จราชการฯ หุ่นเชิดขึ้นนั่งบัลลังก์แทน ขณะเดียวกัน เขาก็เริ่มฉวยอำนาจและสัญลักษณ์ทางประเพณีของกษัตริย์มาเป็นของตัวเอง เขาเปลี่ยนคาถาของวชิราวุธมาเป็น ชาติ ศาสน์ รัฐธรรมนูญ และกษัตริย์ พิบูลยึดเอาวชิราวุธเป็นแบบอย่าง ประกาศให้เขาเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งสยามและสร้างอนุสาวรีย์ให้ ในปี 2482 เขาประกาศให้ 24 มิถุนายน เป็นวันชาติ โดยมีการเฉลิมฉลองใหญ่โตเพื่อแสดงชัยชนะเหนือจักรี

วันเดียวกันนั้น เขาประกาศเริ่มนโยบายรัฐนิยม เสมือนเป็นพระราชโองการจากกษัตริย์ แรกสุดคือการเปลี่ยนชื่อประเทศให้ฟังดูทันสมัยขึ้นคือ ไทยแลนด์ บ่งบอกความแตกหักกับราชวงศ์เดิม อีกอันหนึ่งคือสั่งให้ประชาชนแสดงความเคารพต่อเพลงชาติและธงชาติ แต่ไม่ใช่กษัตริย์

พิบูลยังได้ขจัดความเป็นเจ้าอย่างอื่นๆ อีกด้วย เขายกเลิกบรรดาศักดิ์ต่างๆ เช่น หลวง พระยา เจ้าพระยา ตัดการเชื่อมโยงของวังกับสามัญชนและข้าราชการที่มีอิทธิพล และยังได้สั่งให้ปรับภาษาไทยให้ง่ายขึ้นด้วยการเลิกใช้พยัญชนะที่มักจะใช้กับชื่อและศัพท์ที่เกี่ยวกับเจ้าอย่างเลิศหรู และขจัดการใช้ภาษาที่แสดงความเหลื่อมล้ำต่ำสูงทางสังคม[28] นอกจากนี้ ยังได้สั่งเปลี่ยนคำที่ประชาชนเรียกจุฬาลงกรณ์ ในวันครบรอบการเสียชีวิตในปี 2486 คนไทยถูกสั่งให้เลิกเรียกเขาว่า พระพุทธเจ้าหลวง พิบูลบอกว่าการเรียกอย่างนั้นจะทำให้รัชกาลที่ห้ายิ่งใหญ่กว่าพระพุทธเจ้า เขาต้องการให้ลดความสูงส่งลงมา[29]

พิบูลสวมบทบาทแทนกษัตริย์ในกิจการของสงฆ์ โดยต้องการที่จะบ่อนทำลายนิกายธรรมยุติของฝ่ายเจ้า ในปี 2480 พระชินวรสิริวัฒน์ สังฆราชฝ่ายเจ้าซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์เสียชีวิต พระพุฒาจารย์ (Phae Thissathewo) ฝ่ายมหานิกายได้รับการเสนอชื่อเป็นสังฆราชด้วยตัวพิบูลเอง พระพุฒาจารย์มีพื้นเพมาจากภาคอีสาน ซึ่งเป็นแหล่งที่มาอันยาวนานของพระที่ไม่นิยมสถาบันกษัตริย์

ปี 2484 พระพุฒาจารย์แก้ไขกฎหมายสงฆ์ปี 2445 ซึ่งให้อำนาจแก่วังในการควบคุมสงฆ์ โครงสร้างใหม่นี้เลียนแบบโครงสร้างรัฐบาล สังฆราชมีฐานะสูงสุด แต่ไม่มีอำนาจ เหมือนกษัตริย์จักรีหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง อำนาจตกอยู่แก่สังฆนายก ซึ่งล้อตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สังฆนายกบริหารงานโดยผ่านคณะสงฆ์และสภาสงฆ์ อำนาจในการดูแลอวยยศเลื่อนชั้นแก่พระสงฆ์ถูกโอนจากวังมาอยู่ที่กระทรวงศึกษา กษัตริย์สามารถเลือกสังฆราช แต่รัฐบาลเป็นผู้เลือกสังฆนายกและคณะผู้บริหาร

ด้วยตระหนักรู้ถึงรากฐานค้ำจุนอันศักดิ์สิทธิ์ของอำนาจกษัตริย์ พิบูลเริ่มหันมาทำกิจกรรมที่จะแสดงวัตรปฏิบัติทางธรรมอันสูงส่งของตนเอง เดือนกันยายน 2483 เขาเริ่มการก่อสร้างวัดแห่งใหม่ คือวัดพระศรีมหาธาตุ โดยประเพณีปฏิบัติแล้ว การสร้างวัดจะเป็นไปเพื่อสักการะกษัตริย์ พระ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่วัดพระศรีมหาธาตุกลับรำลึกการปฏิวัติ 2475 พิบูลบริจาคพระพุทธรูปให้กับวัดใหม่ และก้าวรุกเข้าไปในพระราชอำนาจด้วยการประกาศ

---

28 สมบัติ, “To Address”, 154.

29 อ้างแล้ว

www.yerngshare.blogspot.com

ให้เป็นวัดหลวง โดยที่ไม่มีวัตถุสิ่งของหรือความเกี่ยวโยงใดๆ ถึงสถาบันกษัตริย์เลย หากแต่ผูกพันอย่างแนบแน่นกับกองทัพ วัดพระศรีมหาธาตุตั้งอยู่ในบางเขนอันเป็นพื้นที่ทหาร ไกลจากวังต่างๆ พหล อดีตนายกฯ และนายพลทหารบกบวชเป็นพระรายแรกที่วัดนั้น

พิบูลตั้งใจที่จะให้วัดแห่งนี้เป็นศูนย์กลางของสงฆ์หลังจากมีการรวมสองนิกายเข้าด้วยกันแล้ว เขาแต่งตั้งสมเด็จอ้วน พระธรรมยุตอาวุโสเป็นสังฆนายกรูปแรก และเป็นเจ้าอาวาสวัดใหม่นี้พร้อมกันไปด้วย สมเด็จอ้วนวางแผนระยะสิบปีเพื่อรวมนิกายบนพื้นฐานประชาธิปไตย ซึ่งจะทำให้ธรรมยุติอ่อนแอ

พิบูลมองตัวเองเป็นนักชาตินิยม ผู้สร้างชาติที่แข็งแกร่งและน่าภาคภูมิใจเหมือนอิตาลีและญี่ปุ่น เขาไม่กระมิดกระเมี้ยนหากฝ่ายเจ้าจะปักใจเชื่อว่าเขาอยากจะตีตนเสมอเจ้า ขณะที่เขาเปรียบตัวเองเป็นเหมือนวชิราวุธ หลวงวิจิตรวาทการ นักโฆษณาชวนเชื่อประจำตัวก็เปรียบเขากับพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งเป็นตัวแทนกษัตริย์สุโขทัย พิบูลกำลังขโมยสัญลักษณ์ประจำตระกูลจักรีไป เท่านั้นยังไม่พอ เขาให้อาทิตย์ผู้สำเร็จราชการฯ มอบเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดแก่เขา และยังครอบครองคทาของวชิราวุธไว้อีกด้วย

พิบูลมีโอกาสจะประสบความสำเร็จ แต่เขาก็ได้สร้างความแปลกแยกแก่ฝ่ายประชาธิปไตยเสรีในคณะราษฎร รวมถึงปรีดีที่เป็นพันธมิตรมานานด้วย หลังจากพิบูลยอมให้ญี่ปุ่นยึดครองประเทศในปี 2484 เขาปลดปรีดีออกจากคณะรัฐมนตรีและแต่งตั้งเขาไว้ในคณะผู้สำเร็จราชการฯ ที่ไม่มีอำนาจแทน แต่ด้วยความที่ยังมีผู้นิยมชมชอบอยู่ ปรีดีใช้ตำแหน่งนี้อำพรางบทบาทผู้นำขบวนการเสรีไทย ขบวนการใต้ดินที่ต่อต้านญี่ปุ่นและพิบูล

ในที่สุดการสนับสนุนพิบูลจากกองทัพและสภาก็อ่อนแรงลง กลางปี 2487 เขาทำสิ่งที่กล่าวกันว่าเป็นความพยายามที่จะปิดฉากราชวงศ์จักรีและเริ่มราชวงศ์ใหม่ของเขาเอง เขาเสนอย้ายเมืองหลวงไปเพชรบูรณ์ ห่างไกลจากกรุงเทพฯ และราชวัง และยังต้องการย้ายเถรสมาคมไปยังศูนย์พระพุทธศาสตร์แห่งชาติแห่งใหม่ที่สระบุรี[30]

ปรีดีรวบรวมกำลังในสภาล้มข้อเสนอในเดือนกรกฎาคม และพิบูลถูกบีบให้ลาออก คนที่ขึ้นมาแทนเขาคือ ควง อภัยวงศ์ นักการเมืองหัวเสรี หนึ่งในผู้ก่อการ 2475 อาทิตย์ ผู้สำเร็จราชการฯ ก็ลาออกด้วย ที่น่าขันแต่ขำไม่ออกคือ ปล่อยให้ปรีดีที่เคยเป็นตัวน่าชิงชังสำหรับประชาธิปก กลายเป็นผู้สำเร็จราชการฯ แทน ปรีดีปล่อยผู้ที่ถูกจำคุกจากคดีแผนกบฏ 2482 ออกมาทั้งหมด รวมถึงรังสิตด้วย เพื่อแสดงให้ฝ่ายเจ้าเห็นว่าเขาได้ปรับลดความเป็นปรปักษ์ต่อสถาบันฯ ลงมาแล้ว โดยทำในนามอานันท์เนื่องในวันคล้ายวันเกิดของอานันท์และจุฬาลงกรณ์ 20 กันยายน 2487

เมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่สอง พิบูลและบริวารถูกจับและสมาชิกขบวนการเสรีไทยขึ้นกุมอำนาจ ปรีดีทูลเชิญอานันท์กลับประเทศและขึ้นครองราชย์เมื่ออายุบรรลุนิติภาวะในเดือนกันยายน 2488 อานันท์พร้อมด้วยแม่และภูมิพลเดินทางกลับมาถึงเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม วันครบรอบ 18 ปีของภูมิพล เพื่อเริ่มรัชสมัยที่แปดอย่างเป็นทางการ

---

30 มีการใช้คำอธิบายอย่างนี้เพื่อบ่อนทำลายพิบูล ซึ่งอาจจะมีมูลความจริงอยู่บ้าง แต่ก็มีคนเข้าใจว่าพิบูลพยายามหาทางเอาตัวรอด ด้วยการยึดเพชรบูรณ์เป็นฐานที่มั่นเพื่อเตรียมการณ์ให้ไทยเข้าร่วมกับฝ่ายพันธมิตรต่อสู้กับญี่ปุ่น นอกจากนี้ยังจะเป็นการหลีกเลี่ยงการทิ้งระเบิดถล่มกรุงเทพฯ โดยฝ่ายพันธมิตรด้วย ดูตัวอย่าง, ศุภสวัสดิ์, *Noeng Sotwarot Subhasvasti*, 107; และ Reynolds, *Thailand*, 169-71.

www.yerngshare.blogspot.com

ปรีดีลาออกจากตำแหน่งผู้สำเร็จฯ และได้รับพระราชทานให้เป็นรัฐบุรุษ ดูเหมือนจะเป็นการเริ่มต้นใหม่สำหรับเกือบทุกคน อานันท์เสวยราชย์ โดยได้รับเกียรติยศอย่างเต็มที่ และจะมีการร่างรัฐธรรมนูญใหม่

สังวาลย์วางแผนที่จะอยู่ในเมืองไทยเพียงหลายสัปดาห์ จากนั้นจะกลับสวิตเซอร์แลนด์เพื่อให้ลูกชายทั้งสองจบการศึกษามหาวิทยาลัย หน้าที่หลักในการอยู่กรุงเทพฯ ของอานันท์คือการลงพระปรมาภิไธยในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ สภาพการเมืองที่ปั่นป่วนและภาระงานทางสังคมทำให้พวกเขาต้องอยู่นานถึงหกเดือน ในที่สุด เมื่อมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ประกาศใช้แล้ว และอนาคตของราชบัลลังก์ดูจะมั่นคง ครอบครัวมหิดลกำหนดวันที่ 13 มิถุนายน เป็นวันเดินทางกลับไปยังโลซานน์ แต่การณ์กลับต้องพลิกผันในเวลาอีกไม่นาน

++

www.yerngshare.blogspot.com

04 ปริศนาฆาตกรรม

ก่อนที่ครอบครัวมหิดลจะเดินทางมาถึงกรุงเทพฯ ในเดือนธันวาคม 2488 นั้น ภูมิพลมีชีวิตที่สะดวกสบายและไกลกังวล การเป็นสมาชิกครอบครัวมหิดลทำให้เขาเข้าไปอยู่ในใจกลางโครงสร้างลำดับชั้นของตระกูลจักรี และเขามักจะนั่งเคียงข้างอานันท์อยู่เสมอเวลาออกงาน แต่ภูมิพลก็เติบโตโดยปราศจากความกดดันอย่างที่พี่ชายของเขาต้องเผชิญในฐานะว่าที่กษัตริย์ ซึ่งเป็นความแตกต่างกันอย่างใหญ่หลวง

ที่โลซานน์ สังวาลย์จัดการกันลูกๆ สามคนของเธอให้ห่างพ้นจากราชสำนักได้โดยใช้ชีวิตแทบจะตามแบบฉบับชาวยุโรปทั่วไป ลูกๆ ศึกษาภาษาละตินและเยอรมัน และงานไม้ที่โรงเรียน สะสมรูปภาพรถถังและเรือรบ เลี้ยงแมว ดูแลสวนผัก ถีบจักรยาน ปิกนิก เล่นสกีและเดินท่องไปตามเทือกเขาแอลพ์[1]

สังวาลย์สอนเด็กชายทั้งสองถึงความยิ่งใหญ่ของจุฬาลงกรณ์และมงกุฎผู้เป็นปู่และทวดของพวกเขา เธอคอยระแวดระวังไม่ให้เด็กชายมีอาการเย่อหยิ่ง เพียรสอนให้พวกเขามีวินัยและถ่อมตนเหมือนพ่อ เธอปลูกฝังความคิดแบบสามัญชนของเธอในเรื่องการเสียสละและการถือปฏิบัติตามศาสนาพุทธ ดังที่ภูมิพลรำลึกถึงในภายหลังว่า “เวลาเราได้รับอะไรสักอย่าง เช่น เงิน เราต้องเจียดส่วนหนึ่งใส่กล่องสำหรับคนยากจน ถ้าเราทำอะไรผิด....เราต้องจ่ายค่าปรับ ไม่ใช่ให้แม่ แต่หย่อนใส่ไว้ในกล่องสำหรับคนยากจน”[2]

ความกดดันที่มีต่ออานันท์ส่วนใหญ่มาจากสังวาลย์เอง เธอพยายามตระเตรียมเขาสำหรับการเป็นกษัตริย์ แต่เขาก็ไม่ใส่ใจอย่างน่าหงุดหงิด เธอบ่นในจดหมายที่เขียนถึงสว่าง เมื่อถูกกดดันหนักๆ เข้า เขาก็กลายเป็นมีอาการครุ่นคิดและอารมณ์ไม่ดี ในขณะเดียวกัน ภูมิพลกลับร่าเริง กระฉับกระเฉง และใคร่รู้ใคร่เห็น บรรดาจดหมายหลายฉบับของแม่ของเขาแสดงอย่างชัดเจนว่าเขาเป็นลูกคนโปรดของเธอ โดยกล่าวว่าเขามักจะทำการบ้านและกิจประจำวันเสร็จเรียบร้อยก่อนที่จะไปเล่น ถึงกระนั้น ความแตกต่างระหว่างเด็กชายทั้งสองก็มีไม่มากนัก พวกเขาเป็นคู่หูกัน และภูมิพลก็มีใจยกย่องอานันท์

หลังกลับจากสยามสู่สวิตเซอร์แลนด์ในปี 2482 เมื่อพิบูลจับรังสิตอาคนโปรดของทั้งสองและประหารฝ่ายนิยมเจ้าหลายคน ดูเหมือนครอบครัวมหิดลแทบจะไม่มีทางหวนกลับไปอีกเลย พวกเขาอยู่ที่สวิตเซอร์แลนด์ตลอดช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง พร้อมด้วยเชื้อพระวงศ์หลายคนที่หลบภัยไปอยู่ที่นั่น สังวาลย์จ้างครูวิทยาศาสตร์จาก Ecole Nouvelle ชื่อ Cleon Seraidaris เพื่อดูแลเด็กชายทั้งสอง ครูคนนี้ทำให้ทั้งสองสนใจการสร้างแบบจำลอง วงจรอิเล็กทรอนิกส์ของวิทยุ และดนตรี เป็นคล้ายทั้งพ่อและเพื่อน

ครั้นเป็นวัยรุ่น อานันท์และภูมิพลหลงใหลติดตามเรื่องราวของสงครามและวีรบุรุษต่างๆ พวกเขาเป็นแฟนเพลงป็อปของอเมริกันและหนังฝรั่งเศสและอเมริกัน แม้ว่าทั้งคู่ไม่ได้เรียนดนตรีอย่างจริงจัง แต่ก็หัดเล่นเครื่องดนตรีหลายชิ้นได้ดีจนสามารถเล่นเพลงดังๆ กับเพื่อนร่วมชั้นและชาวไทยพลัดถิ่นอื่นๆ ได้ พวกเขายังโปรดปรานการแข่งรถ โดยได้เดินทางไปเมืองเบิร์นเพื่อชมการแข่งขันของพีระพงศ์ผู้เป็นอาซึ่งเป็นนักแข่งชั้นนำของยุโรป

ด้วยความสนใจส่วนใหญ่มุ่งไปยังอานันท์ ภูมิพลจึงมีงานอดิเรกส่วนตัวหลายอย่าง เช่น ถ่ายรูป ตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1930 เขาเป็นตากล้องประจำครอบครัว จะมีกล้องถ่ายรูปห้อยคออยู่เสมอไม่ว่าเมื่อไหร่พวกเขาจะ

---

1 ข้อมูลที่เกี่ยวกับชีวิตครอบครัวในโลซานน์นี้ส่วนใหญ่นำมาจากกัลยาณิวัฒนา, *เจ้านาย*, และ, *แม่*

2 Barbara Crossette, “King Bhumibol’s Reign,” New York Times Sunday Magazine, May 21, 1989.

www.yerngshare.blogspot.com

ไปที่ไหน เมื่ออยู่บ้าน เขาจะเพ่งสมาธิทำอะไรสักอย่างหนึ่งจนเสร็จ เป็นต้นว่า ภาพวาด หรือเรือรบจำลองทำจากไม้ หรือทำนองเพลงง่ายๆ จากคลาริเน็ต เพื่ออวดบรรดาผู้ใหญ่ในวิลลาวัฒนา

ในปี 2487 อานันท์เข้าศึกษากฎหมายที่มหาวิทยาลัยโลซานน์และพักนอกบ้าน ด้วยความรู้สึกเป็นอิสระ เขาผูกมิตรกับเพื่อนสองสามคนในชมรมกาแฟ ที่นักศึกษามักจะถกกันเรื่องศิลปะ วรรณกรรมและการเมือง เขาพบคนรู้ใจนางหนึ่ง เป็นสาวชาวสวิสในชั้นเรียนกฎหมายปีแรก ส่วนภูมิพลที่เหลืออยู่คนเดียวที่บ้าน ก็วาดฝันว่าตัวเองกลายเป็นนักดนตรีอาชีพ หรือไม่ก็เป็นนักแข่งรถเหมือนพีระพงศ์ แต่พอเข้ามหาวิทยาลัยโลซานน์ในปี 2488 เขากลับเอนเอียงไปทางวิศวกรรมศาสตร์ เห็นได้ชัดว่าได้รับแรงบันดาลใจจากรังสิต ซึ่งจบวิศวกรรมชลประทานจากเยอรมัน

เมื่อสงครามสิ้นสุดลง อานันท์และภูมิพลเป็นเหมือนคนหนุ่มสาวชาวยุโรปฐานะดีทั่วไป นั่นคือ รักดนตรีแจ๊ซ ภาพเขียนนามธรรม รถแข่ง ในหน้าร้อนก็เดินท่องภูเขาหรือขับรถไปปารีส ในหน้าหนาวก็เล่นสกีบนเทือกเขาแอลพ์ พวกเขาพูดจากันด้วยภาษาฝรั่งเศส (พูดไทยติดสำเนียงต่างชาติเล็กน้อย) พวกเขาแทบไม่มีความสนใจในวัฒนธรรมและการเมืองของบ้านเกิดเลย มิพักต้องพูดถึงชีวิตโบราณคร่ำครึในราชสำนัก การเติบโตในสวิตเซอร์แลนด์ทำให้พวกเขาเหมาะกับชีวิตในยุโรปในฐานะผู้มีอันจะกิน มากกว่าในไทยในฐานะเจ้าเหนือหัว

ดังนั้น การขอให้กลับประเทศไทยในปลายปี 2488 จึงเป็นเรื่องที่ต้องน่าลำบากใจไม่ใช่น้อย โดยเฉพาะสำหรับอานันท์ ที่จะต้องอำลาจากยุโรปไปโดยสิ้นเชิงเพื่อเป็นธรรมราชา ชีวิตของสองพี่น้องคงจะต้องพลิกเปลี่ยนไป และเข้าไปอยู่ท่ามกลางความอาฆาตมาดร้ายที่คุกรุ่นระหว่างฝ่ายผู้ก่อการ 2475 และฝ่ายเจ้า

ครอบครัวมหิดลมาถึงเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2488 โดยได้รับการต้อนรับอย่างน่าชื่นใจ ที่สนามบินดอนเมือง ปรีดีที่เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คุกเข่าแสดงการต้อนรับ ข้างหลังตัวเขาคือนายกรัฐมนตรีคนใหม่ เสนีย์ ปราโมช และเหล่านายทหารระดับสูง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ร่วมก่อการ 2475 ตลอดการเดินทางเข้าเมืองระยะทางยี่สิบกิโลเมตรโดยรถไฟ สองข้างทางเต็มไปด้วยประชาชนส่งเสียงโห่ร้องและแสดงความเคารพ เมื่อถึงสถานีวังจิตรลดา ก็มีการต้อนรับอย่างเป็นทางการอีกเป็นครั้งที่สอง คราวนี้นำโดยรังสิต พร้อมเชื้อพระวงศ์อื่นๆ ข้าราชการระดับสูง นักการทูต และปรีดี ผู้ซึ่งมอบพระราชลัญจกรแก่อานันท์ เท่ากับคืนอำนาจเหนือบัลลังก์แก่เขาอย่างเป็นทางการ

จากนั้น อานันท์ ภูมิพล และสังวาลย์ก็นั่งรถเปิดประทุนไปยังพระบรมมหาราชวัง อันเป็นสถานที่พำนัก ชาวไทยนับหมื่นขนาบสองฟากถนน ส่งเสียงไชโยสรรเสริญ แสดงให้เห็นว่าสถาบันกษัตริย์ฝังลึกเพียงใดในวัฒนธรรม แม้ว่าประเทศจะอยู่มาโดยเสมือนว่าปราศจากกษัตริย์ได้ถึง 13 ปีแล้วก็ตาม นอกเหนือไปจากประสบการณ์ทางการเมืองขององค์ประมุขและเหล่าพสกนิกรแล้ว ขบวนแห่แหนนี้ยังมีนัยทางศาสนาอีกด้วย ชาวไทยเชื่อว่าตนสามารถอิ่มบุญได้ด้วยเพียงการเฝ้ารับเสด็จ สำนึกนี้เอิบอาบในทุกอณูของอากาศขณะกษัตริย์นั่งรถผ่าน ไพร่ฟ้าเฝ้าชมพระบุญญาบารมีอันหาผู้ใดเสมอเหมือน และได้บุญไปด้วย หลายคนนบปลุกเสกพระเครื่องของตนพร้อมกันไป

กระนั้นก็ตาม การแห่แหนแซ่ซ้องก็ยังไม่ได้แปรเป็นอำนาจโดยอัตโนมัติ สถาบันกษัตริย์อยู่ในสภาพเสื่อมทรุดมากเสียจนแทบไม่เหลืออะไรมากไปกว่าเพียงประชาจะนิยมให้อานันท์สืบบัลลังก์เท่านั้น ราชสำนักอ่อนแอลงเนื่องจากว่างเว้นการปฏิบัติและการถดถอยในบารมีที่ค้ำจุนบัลลังก์ รายละเอียดของราชพิธีต่างๆ ถูกหลงลืมตกหล่นไปมากเนื่องจากข้าราชบริพารเก่าแก่ล้มหายตายจากไป ประชาชนไม่ได้ยืนตรงแสดงความเคารพแก่เพลงสรรเสริญพระบารมีในโรงหนัง และหัวขโมยก็กล้าลักสิ่งของในพระราชวัง กระทั่งพาหนะและรูปบูชาทางศาสนา คนที่มีการศึกษาและชนชั้นนำในบางกอกก็มีสำนึกเทิดทูนความเป็นเจ้าไม่มากนัก

www.yerngshare.blogspot.com

ที่อาจจะสำคัญกว่าก็คือ สถาบันต่างๆ ที่เคยเป็นฐานค้ำยันอำนาจของบัลลังก์ถูกตัดขาดไป ระบบราชการมีแต่คนที่ไม่เคยได้รับใช้เบื้องบาท ซึ่งคนเหล่านี้(ไม่ใช่ราชสำนัก)เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบเรื่องกระบวนการยุติธรรม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และศาสนา มหานิกายซึ่งเป็นสังกัดของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้ยึดกุมอำนาจควบคุมสงฆ์จากธรรมยุติที่ได้รับการหนุนหลังจากราชสำนัก ขุมคลังของวังตกอยู่ในมือของรัฐบาลและเอกชน จนกระทั่งว่าการแบ่งปันโภคทรัพย์และการอุปถัมภ์อุ้มชู อันเป็นหัวใจของการหยั่งรากความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ ก็ถูกลิดรอนลงอย่างมาก

สถานการณ์หลังสงครามเป็นใจให้กับครอบครัวมหิดล นั่นคือ ประเทศกำลังต้องการศูนย์รวมจิตใจ รัฐบาลหลังสงครามไม่สามารถสนองความต้องการนี้ได้ ระบอบพิบูลได้ถูกแทนที่โดยขบวนการเสรีไทยที่แบ่งเป็นฝักเป็นฝ่าย มีทั้งเจ้าหัวก้าวหน้าที่ยอมรับระบอบรัฐธรรมนูญแต่ไม่ยอมให้อภิสิทธิ์ถูกลิดรอน และฝ่ายประชาธิปไตยเสรีและสังคมนิยมที่ยอมรับสถาบันกษัตริย์เป็นเพียงสัญลักษณ์ ผู้นำกลุ่มแรกคือเสนีย์ ปราโมช ที่เป็นแกนนำเสรีไทยสายสหรัฐฯ ประจำอยู่ที่วอชิงตันช่วงสงคราม ผู้นำกลุ่มที่สองคือปรีดี

ปรีดีจนถึงขณะนั้นมีอำนาจและได้รับการยอมรับมากกว่า แต่กลุ่มของเสนีย์ก็เป็นคู่ปรับสำคัญ พวกเขาได้รับการยุยงส่งเสริมจากกลุ่มเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่งที่จงรักต่อวงศ์จักรีพอๆ กับจงเกลียดจงชังต่อพิบูลและปรีดี กลุ่มเลือดน้ำเงินขนานแท้นี้ที่นำโดยธานี, รังสิต, และภานุพันธ์ ยุคล รวมถึงศรีวิศาลวาจา ขุนนางสมัยรัชกาลที่เจ็ด จะเป็นผู้แผ้วถางทางสำหรับการฟื้นฟูของภูมิพล โดยเริ่มฟื้นคืนพระบารมีเบื้องต้นในช่วงทศวรรษที่ 2483 และ 2493

ทันใดที่กษัตริย์ดำเนินมาถึง เหล่าเชื้อพระวงศ์ก็เริ่มโครงการฟื้นวัฒนธรรมเจ้าในทันที เป้าประสงค์แรกคือการสถาปนาอานันท์เป็นพุทธกษัตริย์ตามแนวธรรมราชาของสุโขทัย รังสิตและธานีพากันเน้นย้ำอย่างแข็งขันต่อกษัตริย์และน้องชายว่า พิธีกรรมคือทุกสิ่งทุกอย่างต่อสถานะของพวกเขา ในการบรรยายเรื่องความเป็นกษัตริย์แห่งสยามเมื่อเดือนมีนาคม 2489 โดยมีสังวาลย์, อานันท์, และภูมิพลนั่งฟังอยู่แถวหน้า ธานีอ้างนักมานุษยวิทยา Bronislaw Malinowski ว่า “สังคมที่ทำให้ขนบจารีตมีความศักดิ์สิทธิ์นั้นจะมีอำนาจและความสถาพรอย่างประเมินมิได้ ความเชื่อและการถือปฏิบัติที่ยังความศักดิ์สิทธิ์แก่จารีตจะมี”คุณค่าในเชิงการอยู่รอด”สำหรับอารยธรรมอันเป็นแหล่งพัฒนาการของความเชื่อและการถือปฏิบัติดังกล่าว...ทั้งนี้จะต้องซื้อหามาในราคาที่แพง และจะต้องคงรักษาไว้ไม่ว่าจะต้องจ่ายแพงเท่าไรก็ตาม”[3]

อานันท์และภูมิพล (คนหลังนี้มักจะปรากฏเคียงคู่เป็นผู้ช่วยและบางครั้งก็รับบทตัวแทนกษัตริย์) มีหมายกำหนดการเต็มไปด้วยการปรากฏตัวในพิธีกรรมต่างๆ ทันทีที่ครอบครัวมหิดลมาถึงพระราชวังในวันที่ 5 ธันวาคม 2488 สองพี่น้องก็ถูกพาไปสักการะพระแก้วมรกต เทวรูปประจำตระกูลที่เจ้าพระยาจักรีได้นำมาจากเวียงจันทน์เมื่อเกือบสองศตวรรษก่อน และพระสยามเทวาธิราชที่สร้างขึ้นมาโดยรัชกาลที่ 4 จากนั้นก็ไปบวงสรวงอัฐิของกษัตริย์องค์ก่อนๆ ในท้องพระโรงที่สงวนไว้สำหรับเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงสุดเท่านั้น

วันถัดมา อานันท์สวมมงกุฎและขึ้นนั่งบัลลังก์ท่ามกลางพราหมณ์ พระเถระชั้นผู้ใหญ่ และเชื้อพระวงศ์คนอื่นๆ ในพิธีราชาภิเษกขนาดเล็ก แวดล้อมไปด้วยสัญลักษณ์อันสูงส่งต่างๆ เป็นต้นว่า กงจักร คันธนู ดาบ ตรีศูล พัดโบก คทา หางจามรี แส้ที่ทำจากหางช้างเผือก ซึ่งล้วนเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายในเชิงฮินดูและพุทธ พิธีกรรมนี้ฉายแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างลำดับชั้นทางจิตวิญญาณของอาณาจักร บรรดาผู้นำทั้งทางศาสนาและฆราวาสต่างพากันถวายบังคมต่อธรรมราชา

---

[3] *Journal of the Siam Society* 36, no. 2 (1947): 91-106.

www.yerngshare.blogspot.com

จากนั้นเป็นพิธีกรรมทางโลกย์ที่ฉายภาพอานันท์เป็นผู้นำของรัฐบาลและจอมทัพ วันที่ 7 ธันวาคม เขาต้อนรับนายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี และผู้บัญชาการเหล่าทัพ ซึ่งคุกเข่ามอบยศและเครื่องแบบจอมพล และประกาศให้เขาเป็นจอมทัพไทย ในช่วงสองวันถัดมา อานันท์และภูมิพลทำบุญ เซ่นไหว้บรรพบุรุษ ถวายอาหารแก่พระสงฆ์ชั้นนำ โดยทำการใส่บาตรด้วยตนเองในฐานะที่เป็นองค์อุปถัมภกของพระพุทธศาสนา

วันที่ 10 ธันวาคมเป็นวันรัฐธรรมนูญ ซึ่งเฉลิมฉลองสิ่งที่เป็นตัวแทนของการสูญเสียอำนาจของสถาบันกษัตริย์ ทางวังมีท่าทีกำกวมอย่างจงใจต่อโอกาสนี้ ในคำปราศรัยที่กระจายเสียงไปทั่วประเทศ ที่อาจจะเขียนโดยเชื้อพระวงศ์ชั้นสูง อานันท์ได้เรียกร้องความสามัคคี ความอุตสาหะและความรักชาติ แต่ไม่กล่าวยกย่องตัวรัฐธรรมนูญ พิธีกรรมสำคัญสุดท้ายไม่หนักหนาแต่ก็สำคัญไม่แพ้กัน นั่นคือ งานเลี้ยงน้ำชาสำหรับชาววังในวันที่ 12 ธันวาคม ซึ่งเปิดโอกาสให้พวกเขาเหล่านั้นได้เชื่อมสัมพันธ์กับสัญลักษณ์แห่งสถานะอภิสิทธิ์ของพวกตน

หลังจากนั้นก็เป็นหมายกำหนดการกิจวัตรประจำวันในการเชื่อมสัมพันธ์กับราษฎร นักการเมืองและข้าราชการระดับสูงได้เข้าพบ อานันท์และภูมิพลไปเยือนอารามหลวงต่างๆ ทหารกรมกองต่างๆ จัดแสดงการรบในสงครามให้ทั้งสองได้ชม หนังสือพิมพ์ลงภาพพวกเขากำลังตรวจเรือรบหรือไม่ก็นั่งอยู่ในห้องนักบินของเครื่องบินรบ

เดือนมกราคม 2489 อานันท์ในฐานะประมุขของประเทศ ไปนั่งเป็นประธานในการสรุปสนธิสัญญาสันติภาพกับสหราชอาณาจักร และร่วมพิธีเดินตรวจพลกองกำลังของอังกฤษที่ยึดครองประเทศไทยหลังสงครามพร้อมกับลอร์ดหลุยส์ เมาท์แบทเทน ผู้แทนราชินีอังกฤษ การเมืองในสภาหลังสงครามมีการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายมากเสียจนอานันท์ต้องเปิดประชุมสภาถึงสองครั้ง แต่งตั้งนายกรัฐมนตรีสามครั้งและประกาศรัฐธรรมนูญใหม่ในระยะเวลาเพียงหกเดือน ในพิธีประกาศใช้รัฐธรรมนูญเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม อานันท์สวมชุดทองและมงกุฎเพชรนั่งบนบัลลังก์ ยื่นรัฐธรรมนูญให้กับผู้นำรัฐบาล องค์พระมหากษัตริย์ได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ปวงชนชาวไทย

อานันท์พร้อมด้วยภูมิพลอยู่เคียงข้างได้ไปปรากฏตัวอยู่ในการพิจารณาคดีของศาลอยู่สองครั้งด้วยกันในฐานะผู้ธำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมทำนองกษัตริย์โซโลมอน ซึ่งเป็นภาพที่ถูกนำเสนอแก่ราษฎร คราวหนึ่งเป็นการพิจารณาคดีที่ฉะเชิงเทราเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม แม่ลูกอ่อนรายหนึ่งรับสารภาพว่าได้ลักขโมย โดยอ้างความยากจนและความหิวโหย มันเป็นการกระทำผิดครั้งแรก และก่อนหน้านั้นศาลก็ได้พิพากษาจำคุกเธอหกเดือน อานันท์ทบทวนคดีในห้องพิจารณาที่ราษฎรเฝ้ามองผ่านช่องหน้าต่าง แล้วก็บอกว่าเธอได้สำนึกผิดแล้ว และมีลูกอ่อนที่ต้องดูแล เขาจึงยับยั้งการลงโทษเสีย และมอบเงินส่วนตัวจำนวนไม่มากนักแก่เธอเพื่อเลี้ยงดูลูกอ่อน สำหรับราษฎรแล้ว นั่นบ่งบอกถึงพระปรีชาญาณ ความเมตตาและความกรุณาดุจพระพุทธเจ้า ที่มีฝังอยู่ในดีเอ็นเอของทายาทจักรีอายุ 20 ผู้นี้

อานันท์มอบปริญญาแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยสองครั้ง ซึ่งเป็นงานของกษัตริย์ที่ริเริ่มโดยประชาธิปก เพื่อเชื่อมโยงสถาบันกษัตริย์เข้ากับผู้จะมาเป็นส่วนหัวของระบบราชการในอนาคต หลายต่อหลายครั้งที่อานันท์และภูมิพลเดินทางไปยังจังหวัดใกล้เคียงเพื่อแสดงความห่วงใยต่อเกษตรกร ทุกครั้งพวกเขาจะต้องไปเยือนวัดท้องถิ่น และทำพิธีปล่อยนกปล่อยปลาอย่างที่ประชาชนนิยมกระทำกัน

มีความพยายามต่อสายไปยังกลุ่มคนที่พิบูลไม่ให้ความสำคัญหรือไม่ให้ความใส่ใจ มีการพบปะกับผู้นำมุสลิมไทย อีกกลุ่มคือชุมชนชาวจีน ที่ถูกทั้งรัชกาลที่ 6 และพิบูลประทับตราว่าไม่รักชาติและละโมบ ซึ่งเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ ในช่วงอัตคัดขัดสนหลังสงคราม พ่อค้าชาวจีนได้กลายเป็นเป้าโจมตี ก่อนหน้าที่ครอบครัวมหิดลจะกลับมาไม่นาน เกิดจลาจลขึ้นที่สำเพ็ง วันที่ 3 มิถุนายน อานันท์และภูมิพลไปเยือนสำเพ็งเป็น

www.yerngshare.blogspot.com

เวลาครึ่งวัน ระหว่างที่พวกเขาสำรวจร้านค้าและโบกมือทักทาย ชาวสำเพ็งก้มกราบ ถวายสิ่งของ และชูวัตถุบูชาทางศาสนาเพื่อซึมซับบุญญาธิการ ข่าวรายงานว่าบางคนเก็บเอาฝุ่นผงตามทางที่อานันท์และภูมิพลเดินผ่าน กิจกรรมทั้งหมดนี้ได้รับการโหมประโคมผ่านทางหนังสือพิมพ์และวิทยุ ซึ่งใช้ศัพท์แสงที่ไม่ได้ใช้มานานและไม่เป็นที่คุ้นเคย ย้ำเตือนทุกคนถึงความสูงส่งศักดิ์สิทธิ์ของครอบครัวมหิดล

อานันท์และภูมิพลยังได้เริ่มเรียนรู้การเป็นประมุขของราชสำนัก พวกเขาเรียนภาษา ประวัติศาสตร์ หลักการคลาสสิคของการเป็นกษัตริย์ชาวพุทธ ทศพิธราชธรรม และจักรวาลวิทยาโบราณอย่างไตรภูมิพระร่วง สังวาลย์เชื้อเชิญชนชั้นสูงเข้าร่วมมื้ออาหารกับครอบครัว และยังมีการพบปะสังสรรค์กันอยู่เรื่อยๆ ภายนอกพระบรมมหาราชวัง โดยเฉพาะที่วังสระปทุมอันเป็นที่พำนักของสว่างผู้เป็นย่าของสองพี่น้อง อานันท์รับบทบาทศูนย์รวมของสังคมชาววัง เขาเป็นประธานในงานลีลาศการกุศลและงานแต่งงานของลูกชายรังสิตคือ ปิยะรังสิตที่แต่งกับวิภาวดี รัชนี งานสังคมแบบนี้มีประโยชน์อยู่ที่การได้สัมพันธ์กับกษัตริย์ แต่ก็ยังมีจุดประสงค์อีกอย่างหนึ่ง นั่นคือ การหาราชินีให้กับอานันท์ มีความจำเป็นอย่างยิ่งยวดที่จะต้องสร้างความเข้มข้นและยั่งยืนให้กับสายเลือดจักรี ดังนั้นอานันท์จึงจะต้องแต่งงานและมีลูกชายโดยเร็ว

ส่วนชีวิตภายนอกราชวัง พี่น้องมหิดลไปชมการแข่งขันกีฬาและเที่ยวพักผ่อนวันหยุดยังอยุธยาและหัวหิน ภายในราชวังที่กรุงเทพฯ พวกเขามีหนังอเมริกันเรื่องใหม่ๆ ให้ดูและมีเครื่องดนตรีหลายอย่างให้เล่น เสรีไทมอบรถจี๊พของกองทัพอเมริกันแก่อานันท์ ซึ่งเขากับภูมิพลใช้ขับเล่นไปรอบๆ วัง บางค่ำคืนก็ขับตระเวนกรุงโดยไม่มีใครรู้

ภูมิพลที่มีภาระหน้าที่น้อยกว่า ก็ถ่ายรูป แต่งเพลง และสร้างหุ่นจำลอง กิจกรรมเหล่านี้ก็มีส่วนช่วยในการเสริมสร้างภาพลักษณ์ของสถาบันกษัตริย์ ในงานลีลาศการกุศลครั้งหนึ่ง วงออเคสตราบรรเลงเพลงฟ็อกซ์ทร็อตของภูมิพล มีการประมูลภาพถ่ายของเขาภาพละสามพันบาท เครื่องบินและเรือจำลองของเขาก็ประมูลราคาได้ถึง 30,000 บาท[4] งานนี้คงเป็นครั้งแรกที่อานันท์หรือภูมิพลได้ตระหนักว่าสถานะของพวกเขาสามารถใช้ดึงเงินจากคนร่ำรวยเพื่อการกุศลหรือการอื่นได้

วันที่มีความสำคัญที่สุดในระหว่างการเยือนของพวกเขาคือวันที่ 23 ธันวาคม 2488 ปรีดีพาพวกเขาไปเยือนค่ายเสรีไทตลอดทั้งวัน อเล็กซานเดอร์ แม็คโดนัลด์ ชาวอเมริกันที่ได้ทำงานกับเสรีไทรายงานว่า อานันท์รู้สึกตื่นเต้นเมื่อได้ชมทหารแสดงการสู้รบ “เขามีนัยน์ตาเป็นประกายเมื่อได้เห็นปืนคาร์ไบน์ ปืนกล ปืนครกเบาและระเบิดมือแผดเสียงคำรามอยู่ในดงไม้ เขามีเก้าอี้ให้นั่ง แต่ผลุดลุกขึ้นยืน มีอารมณ์ร่วมไปกับการแสดง” หลังจากนั้น สองพี่น้องก็ได้ยิงปืน ลั่นกระสุนไปนับร้อยนัด “เขายิงไปสะดุ้งไปด้วยปืนโคลท์อัตโนมัติกับปืนกลกึ่งอัตโนมัติ แต่ก็ค่อยๆ เพิ่มความมั่นใจหลังจากผ่านไปหลายนัด” แม็คโดนัลด์รำลึก “เขาใช้เวลายิงปืนอยู่เกือบชั่วโมง ก่อนจะรับประทานมื้อเที่ยง”[5]

เมื่อจบรายการวันนั้น เสรีไทก็มอบอาวุธปืนให้แก่กษัตริย์และเจ้าชาย ซึ่งมีปืนพกโคลท์.45สำหรับอานันท์รวมอยู่ด้วย จากนั้นมา การยิงปืนก็กลายเป็นกิจกรรมโปรดในวัง เป้ายิงถูกวางอยู่ในสวน อานันท์และภูมิพลก็ยิงจากระเบียงชั้นสองของพระที่นั่งบรมพิมาน บางวันสองพี่น้องยิงไปหลายร้อยนัด แต่ละคนก็สะสมคลังแสงย่อยๆ ไว้ในห้องนอนของใครของมัน ภูมิพลมีคาร์ไบน์ ปืนสเต็น และปืนพกอัตโนมัติสองกระบอก[6]

---

4 กัลยาณิวัฒนา, *แม่*, 432

5 Alexander Macdonald, *Bangkok Editor* (New York: Macmillan, 1949), 52.

6 บางกอกโพสต์, 25 มกราคม 2492

www.yerngshare.blogspot.com

ไม่เป็นที่ทราบแน่ชัดว่าอานันท์และภูมิพลคิดอย่างไรกับอาณาจักรของพวกเขา การเติบโตมาในสภาพแวดล้อมที่เป็นเหตุผลนิยมและเชิดชูความเสมอภาคในสวิตเซอร์แลนด์ ทำให้พวกเขาประทับใจหรือรังเกียจการประจบพะเน้าพะนอของพสกนิกร? หรือว่าพวกเขาเริ่มที่จะเชื่อในเทพปกรณัม เชื่อในสายเลือดอันบริสุทธิ์และบุญญาธิการ? มีหลักฐานบางประการที่แสดงว่าอานันท์ไม่ได้ชอบภาวะที่เขากำลังถูกผลักดันให้เป็น ทั้งเมาท์แบทเทนและแม็คโดนัลด์ต่างมีความทรงจำถึงเขาว่าเป็นคนที่ขี้อายและอ่อนไหวอย่างแทบไม่ปกติ รอแต่ให้แม่เป็นผู้ตัดสินใจ หวาดกลัวการปรากฏตัวในที่สาธารณะและเก็บงำความรู้สึก เห็นได้ชัดว่าเขาคิดถึงชีวิตที่เสรีมากกว่าในเมืองโลซานน์

แต่กระนั้น ก็ดูเหมือนว่าเขาเริ่มที่จะวาดหวังว่าตัวเองอาจจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศได้ จากการฟังคำรายงานจากข้าราชการและข้าราชบริพารระดับสูงสัปดาห์ละหลายครั้ง เด็กหนุ่มทั้งสองก็มีความคุ้นเคยกับปัญหาและเรื่องราวทางการเมืองต่างๆ พวกเขาอ่านหนังสือพิมพ์ทั้งของในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งเต็มไปด้วยเพทุบายทางการเมืองยุคหลังสงครามและกระทั่งการถกเถียงในเรื่องบทบาทของสถาบันกษัตริย์ กล่าวกันว่าอานันท์ส่อแววที่จะก้าวออกนอกลู่นอกทางของราชสำนัก บางคนบอกว่า เขาได้รับแรงบันดาลใจจากงานเขียนของจอร์จ เบอร์นาร์ด ชอว์ และเอ่ยกับหลายคนว่ามีความคิดที่จะยกบัลลังก์ให้กับภูมิพลและลงสมัครรับเลือกตั้งด้วยเป้าหมายที่จะเป็นนายกรัฐมนตรี คึกฤทธิ์ ปราโมชกล่าวในภายหลังว่าอานันท์ได้เคยซักถามเขาเกี่ยวกับการหาเสียงเลือกตั้ง[7]

อานันท์อยู่เหนือการเมืองอย่างนั้นเป็นการดีแล้ว การต่อสู้ช่วงชิงอำนาจในช่วงหลังสงครามนั้นขับเคี่ยวกันอย่างดุเดือดรุนแรง หลังจากขบวนการเสรีไทกับพันธมิตรขึ้นมามีอำนาจ ก็แตกแยกกันเป็นฝ่ายสนับสนุนปรีดีและฝ่ายต่อต้านปรีดี ฝ่ายหลังนี้ได้รับการสนับสนุนจากพวกนิยมเจ้า ซึ่งยังคงหาหนทางเอาคืนจากการปฏิวัติ 2475 อยู่

หลังจากบัญชาการขบวนการเสรีไทในช่วงสงครามภายใต้เสื้อคลุมผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ปรีดีก็มีผู้สนับสนุนและสานุศิษย์อยู่จำนวนมากในภาคราชการ ภาคการศึกษาและการธนาคาร (เขาเคยเป็นรัฐมนตรีคลังมาก่อน) และเขายังได้กระชับความสัมพันธ์กับเชื้อพระวงศ์บางส่วนให้ดีขึ้น ด้วยการให้เกียรติกับอานันท์อย่างเต็มที่ในฐานะกษัตริย์และได้จัดการดูแลเชื้อพระวงศ์ที่อยู่ในกรุงเทพฯ เป็นอย่างดีในช่วงสงคราม ซึ่งรวมถึงสว่างด้วย ปรีดียังได้พันธมิตรคนสำคัญเป็นผู้นำขบวนการเสรีไทที่ลอนดอนคือ ศุภสวัสดิ์ หรือที่เรียกกันว่า ท่านชิ้น ซึ่งเป็นน้องชายของราชินีรำไพพรรณีและเป็นอดีตหัวหน้าองครักษ์ของประชาธิปก เขาเชื่อใจปรีดีจากการที่ปรีดียอมปล่อยตัวรังสิตและพวกนิยมเจ้าคนอื่นๆ ออกจากคุกหลังจากพิบูลหล่นจากอำนาจไปในปี 2487 ปรีดีประกาศให้วันเกิดของอานันท์เป็นวันหยุดราชการและมอบสถานะคืนให้กับรังสิต ในตอนปลายสงคราม ปรีดียังได้มอบเกียรติยศต่างๆ คืนแก่ประชาธิปก หลังจากที่พิบูลเคยถอดออกไป

แต่ทั้งปรีดีและศุภสวัสดิ์ต่างก็ไม่ลงรอยกับเสนีย์ ซึ่งเป็นเอกอัครราชทูตไทยประจำวอชิงตันในช่วงสงครามและเป็นผู้นำเสรีไทในสหรัฐฯ เสนีย์สืบเชื้อสายมาจากรัชกาลที่ 2 เป็นหนึ่งในพวกเลือดน้ำเงินที่ไปเรียนที่อังกฤษในทศวรรษที่ 1920 (2463) ซึ่งประกอบด้วย คึกฤทธิ์ผู้เป็นน้องชาย, เปรมบุรฉัตร, จุมภฏพงษ์บริพัตร, จุลจักรพงษ์, ปิ่น มาลากุล และมานิจ ชุมสาย ทั้งหมดเป็นพวกเจ้าที่จะต้องมีอนาคตอันรุ่งโรจน์ในราชสำนักและการบริหารราชการแผ่นดิน หากไม่เกิดเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ขึ้นมาเสียก่อน พวกเขาล้วนเกลียดปรีดี บทบาทในช่วงสงครามของเสนีย์มีจุดด่างพร้อยในเรื่องการไม่ให้ความร่วมมือระหว่างเสรีไทปีกต่างๆ

---

[7] บางกอกโพสต์, 2 พฤษภาคม 2493

www.yerngshare.blogspot.com

ไม่เคยมีคำอธิบายว่าทำไมเขาจึงทำอย่างนั้น แต่ชัดเจนว่าเสนีย์เห็นว่าปรีดีและศุภสวัสดิ์เป็นคู่แข่งในการช่วงชิงอำนาจยุคหลังสงคราม

หลังจากสงครามยุติ ควง อภัยวงศ์ก็ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ปรีดีเปิดทางให้เสนีย์ขึ้นเป็นนายกฯ ในวันที่ 17 กันยายน 2488 เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้ความขัดแย้งสมัย 2475 ปะทุขึ้นมาอีก แต่เสนีย์แทบไม่มีฐานสนับสนุนเลย เพราะคนของปรีดียังคงครอบงำอยู่ทั้งในสภาและคณะรัฐมนตรี

ดังนั้น ภายในไม่กี่สัปดาห์ เสนีย์ยุบสภาและกำหนดการเลือกตั้งเป็นวันที่ 6 มกราคม ดูเผินๆ เป็นเหมือนการให้อานันท์ได้มีโอกาสดูแลการจัดตั้ง "รัฐบาลของกษัตริย์" ที่ได้รับการเลือกตั้งใหม่ตามวิถีทางประชาธิปไตย และแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีคนใหม่ และทำการเปิดการประชุมสภา แต่เสนีย์หวังจะนำฝ่ายนิยมเจ้ากลับเข้าสู่การเมืองมาเป็นพวกตน ก่อนที่จะยุบสภานั้น เขาได้เสนอแก้ไขรัฐธรรมนูญในส่วนที่ห้ามเชื้อพระวงศ์เข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมือง ซึ่งต้องอาศัยความเห็นชอบจากกษัตริย์ หนังสือพิมพ์รายงานเรื่องนี้ในภายหลังว่า เสนีย์ส่งหนังสือไปยังราชเลขาธิการ เฉลียว ปทุมรส แต่เฉลียวซึ่งเป็นคนของปรีดีตอบกลับมาในวันที่ 1 พฤศจิกายน (หลังยุบสภา) ว่า ผู้สำเร็จราชการปรีดีได้สอบถามความเห็นในหมู่เชื้อพระวงศ์แล้ว และพวกเขาเห็นพ้องที่จะคงข้อห้ามนั้นต่อไป

การเลือกตั้งครั้งนี้เป็นการวางแนวการต่อสู้ยุคหลังสงครามอย่างเป็นทางการ พรรคการเมืองหลายพรรคเป็นพันธมิตรปรีดีที่ไม่ได้ลงเลือกตั้ง ซึ่งแสดงถึงการสนับสนุนอย่างกว้างขวางและเครือข่ายที่เข้มแข็งทั้งในรัฐบาลและแวดวงธุรกิจ ควง อภัยวงศ์ก่อตั้งพรรคประชาธิปัตย์ขึ้นมาเพื่อสู้กับฝ่ายปรีดี โดยได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกสภา สมาชิกเสรีไทบางส่วน และฝ่ายนิยมเจ้าที่ต่อต้านปรีดี เสนีย์และคึกฤทธิ์ตั้งพรรคก้าวหน้า ซึ่งรวมพวกที่เคยถูกพิบูลจับขังในปี 2476 และ 2482 และผูกใจเจ็บ พวกนี้ถือว่าเสรีไท(ยกเว้นเสนีย์)ก็คือคณะราษฎรและต้องการเอาปรีดีกับผู้ก่อการทั้งหมดเข้าคุกให้ได้ ศุภสวัสดิ์เขียนไว้ในปี 2490 ว่า "พวกที่สุดโต่งยังคงหวังที่จะกอบกู้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เพื่อฟื้นฟูอภิสิทธิ์ของตนกลับคืนมา"[8]

ผลการเลือกตั้ง ฝ่ายของปรีดีได้เสียงข้างมากในสภา และประชาธิปัตย์ของควงก็มาเป็นที่สอง พรรคของพี่น้องปราโมชได้ไม่กี่ที่นั่ง ปรีดีปฏิเสธการเสนอชื่อเป็นนายกรัฐมนตรี ด้วยตำแหน่งรัฐบุรุษของเขาที่แต่งตั้งโดยกษัตริย์ได้ให้อำนาจเขาในการให้คำปรึกษาแก่คณะรัฐมนตรีและราชสำนัก อยู่ในสถานะพิเศษ ไม่เปราะบางเหมือนตำแหน่งทางการเมืองธรรมดา แต่เมื่อปรีดีเสนอชื่อคนของฝ่ายตน สภาก็หันไปหาควง ปลายเดือนมกราคม อานันท์ก็ลงนามแต่งตั้งควงเป็นนายกรัฐมนตรี เป็นชัยชนะครั้งสำคัญของฝ่ายเจ้า

ควงแต่งตั้งพวกนิยมเจ้าหลายคนในตำแหน่งสำคัญๆ เพื่อค้ำยันตนเอง ซึ่งเท่ากับเป็นการตบหน้าปรีดี การแต่งตั้งที่ห้าวหาญมากที่สุดคือ การแต่งตั้งศรีวิสารวาจา ข้าราชสำนักเก่าแก่เป็นรัฐมนตรีคลัง ในปี 2476 ศรีวิสารวาจาในรัฐบาลมโนปกรณ์คือผู้ที่ทำให้ปรีดีต้องถูกเนรเทศออกนอกประเทศด้วยข้อหาคอมมิวนิสต์ ทั้งสองเป็นปรปักษ์กันอย่างรุนแรง และตอนนี้ศรีวิสารวาจาก็กลายมาเป็นหัวหอกของฝ่ายนิยมเจ้าในรัฐบาล

ภารกิจสำคัญคือการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ คณะยกร่างแบ่งเป็นสองฝ่ายอย่างเท่าเทียมกันระหว่างคนของปรีดีและฝ่ายนิยมเจ้าที่แต่งตั้งโดยควง นั่นคือ เสนีย์กับคึกฤทธิ์ ศรีวิสารวาจา (ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ร่างรัฐธรรมนูญปี 2474 ที่เป็นหมันไปของรัชกาลที่ 7) วรรณไวทยากรที่ไม่สุดโต่ง และพระยามานวราชเสวี สมาชิกสภาที่เคยเป็นเนติบริกรในสมัยรัชกาลที่ 7 ปรีดีเป็นประธานคณะยกร่าง พวกเขาทั้งหมดไม่มีความขัดแย้งกันในเรื่องระบอบการเมืองพื้นฐานคือ ระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ (constitutional monarchy) พวกเขาศึกษา

---

8 ศุภสวัสดิ์, *Noeng Sotwarot Subhasvasti*, 48.

www.yerngshare.blogspot.com

รัฐธรรมนูญของประเทศต่างๆ ที่มีกษัตริย์ เช่น อังกฤษและญี่ปุ่น ว่าสถาบันกษัตริย์ควรจะมีอำนาจมากน้อยเพียงใด อานันท์และคนในวังได้รับการสอบถามความเห็นเพื่อประกอบการพิจารณาด้วย

ผลที่ออกมากลับแทบไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง รัฐธรรมนูญ 2489 เริ่มต้นเหมือนฉบับ 2475 โดยไม่ผิดเพี้ยน โดยกล่าวถึงกษัตริย์ในฐานะประมุขของประเทศที่ศักดิ์สิทธิ์และล่วงละเมิดมิได้ ใช้อำนาจอธิปไตยที่มาจากปวงชน กษัตริย์ใช้อำนาจผ่านทางรัฐสภา รัฐบาลและศาล นอกจากนี้ อำนาจกษัตริย์ยังค่อนข้างจำกัดอยู่เช่นเดิม ข้อเรียกร้องแบบเดียวกับของประชาธิปกในปี 2477 ก่อนสละราชย์ฯ นั้นได้รับการพิจารณาและส่วนใหญ่ถูกปฏิเสธโดยคณะยกร่าง กษัตริย์ยังคงไม่มีอำนาจยับยั้งโดยเด็ดขาด คือการยับยั้งใดๆ ของกษัตริย์จะมีอันตกไปด้วยเสียงข้างมากในสภา

ทางวังยังคงต้องพึ่งพารัฐบาลอยู่ในเรื่องการเงินและข้าราชบริพาร และข้อเสนอของทางวังที่จะมีคณะที่ปรึกษาถาวรสำหรับกษัตริย์ โดยเป็นอิสระจากรัฐบาล ก็ได้รับการปฏิเสธ คณะยกร่างรู้สึกว่ามันคล้ายกับอภิรัฐมนตรีสภาที่ทรงอำนาจในยุคก่อน 2475 มากเกินไป และอาจจะใช้ประโยชน์จากกษัตริย์และแข่งขันกับรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งได้ ดังนั้นอานันท์จึงไม่มีคณะที่ปรึกษาอย่างเป็นทางการ

การพลาดท่าเสียทีที่ใหญ่ที่สุดของฝ่ายนิยมเจ้าคือโครงสร้างระบบรัฐสภา สภาผู้แทนราษฎรคราวนี้ถูกเปลี่ยนจากแต่งตั้งส่วนหนึ่ง เลือกตั้งส่วนหนึ่ง มาเป็นเลือกตั้งทั้งหมดโดยประชาชน สภาที่สองถูกสร้างขึ้นมาเรียกว่า พฤฒิสภาที่มีอำนาจจำกัดในทางนิติบัญญัติและการบริหาร แต่แทนที่จะให้กษัตริย์เป็นคนแต่งตั้ง เหมือนสภาขุนนางของอังกฤษ สมาชิกพฤฒิสภาจะมาจากการเลือกตั้งของสภาล่างโดยมีวาระหกปี ทางวังจะไม่มีส่วนร่วมใดๆ เรื่องนี้เข้าทางปรีดี เนื่องจากคนของเขากุมสภาล่างอยู่ พฤฒิสภาก็จะอยู่ในการควบคุมของเขาด้วย เท่ากับว่าจะคุมสภาได้ทั้งหมดในช่วงเวลาหลายปีข้างหน้า

การเปลี่ยนแปลงบางอย่างก็เข้าทางทางวัง อันหนึ่งเป็นข้อเรียกร้องแต่เดิมของประชาธิปก คือ การห้ามข้าราชการและทหารประจำการควบตำแหน่งสมาชิกสภาหรือรัฐมนตรี ประชาธิปกพยายามให้มีบทบัญญัตินี้ในปี 2476 เพื่อบั่นทอนคณะราษฎร มาคราวนี้ ปรีดีให้การสนับสนุน อาจเป็นเพราะต้องการสกัดผู้สนับสนุนพิบูลจำนวนมากในระบบราชการ ในขณะเดียวกัน การห้ามเชื้อพระวงศ์รุ่นใหญ่ไม่ให้ลงเลือกตั้งก็ถูกยกเลิกไป ข้อนี้เป็นสิ่งที่เสนีย์เคยพยายามผลักดันแต่ไร้ผลในเดือนตุลาคมก่อนหน้านั้น ตอนนี้เฉพาะครอบครัวกษัตริย์และผู้สำเร็จราชการฯ เท่านั้น (รวมห้าคน) ที่เล่นการเมืองไม่ได้

แต่นั่นก็ใช่ว่าจะเป็นประโยชน์ต่อฝ่ายเจ้าเสียโดยสิ้นเชิง การยอมให้เชื้อพระวงศ์ดำรงตำแหน่งทางการเมืองก็อาจจะสร้างความเสื่อมเสียแก่เกียรติยศของเจ้าได้ อาจพร่าเลือนความแตกต่างระหว่างจักรีที่บริสุทธิ์สูงส่งกับนักการเมืองที่แปดเปื้อนเห็นแก่ประโยชน์ อาจลบเส้นแบ่งระหว่างความล่วงละเมิดมิได้กับความเท่าเทียมตามระบอบประชาธิปไตย กร่อนเซาะความชอบธรรมของอภิสิทธิ์ชน โล่กำบังของความล่วงละเมิดมิได้ก็จะมีอันต้องสั่นคลอนเพียงแค่เชื้อพระวงศ์สักคนในสภาเลือกข้าง ถ้าหากใครประพฤติมิชอบขณะดำรงตำแหน่งราชวงศ์ก็จะตกเป็นเป้าของการวิพากษ์วิจารณ์

แต่ด้วยมีสองพี่น้องปราโมชร่วมอยู่ในคณะยกร่างด้วย ข้อกังวลดังกล่าวจึงถูกยกไป อันที่จริงรัฐธรรมนูญ 2489 นี้มีความโดดเด่นมากที่สุดอยู่ที่การได้รับความเห็นชอบจากทุกฝ่าย ราชสำนักที่ไม่ค่อยตระหนักถึงผลของแต่ละมาตราในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ อ้าแขนรับอย่างง่ายดาย ในที่สุด อานันท์ก็ลงนามให้มีผลบังคับใช้ในวันที่ 9 พฤษภาคม 2489

www.yerngshare.blogspot.com

ความดุเดือดที่ดำเนินไปในสภาระหว่างนั้นเป็นการชิมลางทางการเมืองที่จะตามมา ทันทีที่เปิดสภาในเดือนมกราคม การขับเคี่ยวก็เป็นไปอย่างถึงพริกถึงขิงจนขยับขับเคลื่อนอะไรไม่ได้ คนของปรีดีตรวจสอบรัฐบาลอยู่ตลอดเวลา กลุ่มของเสนีย์ก็พยายามใส่ร้ายป้ายสีปรีดี คราวหนึ่ง เสนีย์กล่าวหาปรีดีอย่างเปิดเผยว่ายักยอกเงิน 500,000 เหรียญสหรัฐฯ ที่เสนีย์อ้างว่าได้ส่งมาให้ปรีดีสำหรับปฏิบัติการเสรีไทในช่วงสงคราม จากการสืบสวนปรากฏว่า ปรีดีไม่เคยได้รับเงินมากไปกว่า 49,000 เหรียญสหรัฐฯ และมีหลักฐานยืนยันทั้งหมด เสนีย์ก็ได้แต่กล่าวขอโทษสำหรับความทรงจำที่ผิดพลาด[9]

ควงลาออกในเดือนมีนาคมหลังจากพ่ายแพ้ในร่างกฎหมายฉบับหนึ่งที่ไม่สำคัญมาก ปรีดีจำต้องยอมรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และฝ่ายนิยมเจ้าก็ยิ่งโจมตีเขาอย่างดุเดือดมากยิ่งขึ้น ปล่อยข่าวว่าปรีดีเป็นผู้นิยมสาธารณรัฐ เป็นคอมมิวนิสต์ และฉ้อฉล ในเดือนเมษายน เมื่อรัฐบาลตัดสินใจยกข้อกล่าวหาอาชญากรสงครามต่อพิบูลที่ได้ร่วมมือกับญี่ปุ่นในช่วงสงคราม ฝ่ายนิยมเจ้าก็เดือดดาล เพราะพวกเขาต้องการให้พิบูลได้รับโทษประหารชีวิต

แม้ว่าฝ่ายนิยมเจ้าจะทำอะไรไม่ได้มากในสภา พวกเขาก็บ่อนทำลายอิทธิพลของปรีดีในราชสำนัก ซึ่งไม่ง่ายนัก ปรีดีที่เคยเป็นผู้สำเร็จราชการฯ ได้รับใช้ราชวงศ์อย่างใส่ใจและสร้างสายสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอานันท์และภูมิพล คนของเขาจำนวนมากทำงานในวัง เป็นต้นว่า ราชเลขาธิการเฉลียว และราชองครักษ์คนสำคัญ ร.ท. วัชรชัย ชัยสิทธิเวช รังสิตที่มีบทบาทสูงในราชสำนัก ด้วยความช่วยเหลือจากเสนีย์และคึกฤทธิ์ ก็พยายามลดอิทธิพลของปรีดี ส่วนหนึ่งด้วยการยุแยงให้ครอบครัวมหิดลหันมาต่อต้านปรีดี ดูเหมือนว่าจะได้ผล หลายเดือนผ่านไป ความสัมพันธ์ระหว่างปรีดีและสังวาลย์ก็ "ย่ำแย่เหลือทน" ตามคำของนักการทูตรายหนึ่ง[10]

รังสิตชักจูงอานันท์และแม่ให้เปลี่ยนตัวเฉลียวและวัชรชัยในเดือนพฤษภาคม 2489 รังสิตอาจมีเหตุผลหนักแน่นที่จะปลดเฉลียวอย่างน้อยหนึ่งคน กล่าวคือ ในปลายปี 2487 เฉลียวได้รุกเข้าไปในธุรกิจของธนาคารไทยพาณิชย์ที่ราชสำนักเป็นเจ้าของ ซึ่งเขามีอำนาจกำกับดูแลอยู่บ้างในช่วงสงคราม เพื่อที่จะเริ่มธนาคารกรุงเทพฯ กับพันธมิตรคนอื่นๆ ของปรีดี ครั้นสงครามยุติ ธนาคารกรุงเทพฯ ที่มีเฉลียวเป็นกรรมการคนหนึ่ง ก็มีอิทธิพลมาก ขณะที่ธนาคารไทยพาณิชย์อ่อนแอลง ธนาคารกรุงเทพฯ ที่ดำเนินธุรกิจมากมายกับรัฐบาล ดูจะเป็นฐานให้กับกลุ่มปรีดี[11]

การช่วงชิงอำนาจดังที่กล่าวมานี้ไม่ได้มีผลต่อการปฏิบัติภารกิจหรือแผนการของครอบครัวมหิดลในการเดินทางกลับสู่โลซานน์เลย สังวาลย์ยืนกรานหนักแน่นที่จะให้เด็กชายทั้งสองได้จบการศึกษามหาวิทยาลัยที่นั่นก่อนที่จะกลับมาปฏิบัติหน้าที่อย่างจริงจัง

---

9 อ้างแล้ว, 69

10 สุลักษณ์ ศิวรักษ์, *Powers That Be: Pridi Bhanomyong Through the Rise and Fall of Thai Democracy* (กรุงเทพฯ: เรือนแก้ว, 2542), 18-19.

11 ธนาคารไทยพาณิชย์ก่อตั้งโดยรัชกาลที่ 6 เป็นธนาคารของราชสำนัก เมื่อพิบูลขึ้นสู่อำนาจในทศวรรษที่ 1930 (2473) คนของประชาธิปกถูกบีบให้ออกจากธนาคาร และรามราฆพที่เคยเป็นข้าราชสำนักในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้บริหาร (รามราฆพเป็นลูกเขยของพระยายมราช ที่คณะราษฎรแต่งตั้งให้เป็นหนึ่งในคณะผู้สำเร็จราชการฯ ของอานันท์ในปี 2478) หลังจากที่รังสิตและเชื้อพระวงศ์คนอื่นๆ ได้รับการปล่อยตัวในปี 2487 รามราฆพก็ออกจากธนาคารไทยพาณิชย์ เข้าร่วมกับเฉลียวในการก่อตั้งธนาคารกรุงเทพฯ ธนาคารไทยพาณิชย์ถูกส่งกลับคืนไปอยู่ในมือฝ่ายเจ้า โดยทรัพย์สินและฐานลูกค้าหดหายลงไปมาก พลพรรคของปรีดีและเสรีไทหลายคนก็เข้ามาร่วมกับธนาคารกรุงเทพฯ ด้วย เช่น หลวงบรรณกรโกวิทย์ (เผ่า จักกะพาก), สวัสดิ์ สุทธิธาดา, จิตเสน บัญชา, เฟื้อน สุภาสัม, และนักธุรกิจเชื้อสายจีน ชิน โสภณพานิชย์ หลังจากปรีดีหลบหนีไป และเฉลียวถูกจับกุม ธนาคารกรุงเทพฯ ก็ซวนเซ ชินย้ายข้างไปถือหางอธิบดีกรมตำรวจ เผ่า ศรียานนท์ และควบคุมกิจการ จนกลายเป็นธนาคารที่ใหญ่ที่สุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

www.yerngshare.blogspot.com

สิบห้าวันหลังจากอานันท์ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ สมาชิกสภาทำการเลือกตั้งพฤฒิสภา ซึ่งคาดได้ว่าจะมีแต่คนของปรีดี วันที่ 1 มิถุนายน อานันท์เปิดสภาโดยมีภูมิพลอยู่เคียงข้าง ปรีดีลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และหกวันให้หลัง อานันท์ก็แต่งตั้งเขากลับเข้าไปใหม่ เมื่อได้ประทับตราอย่างเป็นทางการในการแต่งตั้งรัฐบาล ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ และแต่งตั้งนายกฯ แล้ว อานันท์ก็กลับสวิตเซอร์แลนด์ได้ และวันกลับกำหนดไว้เป็นวันที่ 13 มิถุนายน

คืนวันที่ 7 มิถุนายน อานันท์พบกับปรีดีเพื่อพูดคุยถึงการแต่งตั้งคณะผู้สำเร็จฯ ระหว่างที่เขาจะไม่อยู่ ด้วยคำแนะนำจากแม่ อานันท์เสนอชื่อรังสิตและธานี ปรีดีอยากให้เป็นคนที่สามารถเข้ากันได้ ถ้าไม่ใช่ควบคุมได้ ทีแรกเขาเสนออดีตราชินีรำไพพรรณี ที่ได้รับการสนับสนุนจากเชื้อพระวงศ์บางส่วน รวมถึงศุภสวัสดิ์ด้วย[12] ส่วนผู้สำเร็จฯ คนอื่นๆ นั้น หลักฐานหลายชิ้นบอกว่า ปรีดีเสนอธานี, อลงกฏ เจ้าหัวอ่อน, มานวราชเสวี สมาชิกคณะร่างรัฐธรรมนูญ, และเดือน บุนนาค (เจ้าพระยาพิชัยญาติ) อดีตเสนาบดีเกษตรของรัชกาลที่ 7 แต่ก็เป็นพันธมิตรของปรีดีมาเนิ่นนาน

อย่างไรก็ตาม อานันท์และปรีดีเห็นไม่ลงรอยกัน ในประเด็นสำคัญที่สุดคือ รังสิต ส่วนจะเป็นการโต้เถียงที่รุนแรง หรือว่ายินยอมตกลงกันได้นั้นยังคงเป็นคำถาม หลายปีให้หลัง เรื่องราวของฝ่ายราชสำนักอย่างเป็นทางการระบุว่า ปรีดีปฏิเสธความประสงค์ของอานันท์อย่างไร้ความเคารพและจากไปด้วยโทสะ สิ่งที่เกิดขึ้นสองวันถัดมาทำให้เรื่องนี้เป็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลต่อการเมืองของประเทศในช่วงทศวรรษถัดมา

อานันท์จะไม่มีวันมีโอกาสที่จะทำการแต่งตั้ง วันที่ 9 มิถุนายน เวลาเก้าโมงเช้าเศษ อันเป็นเวลาที่อานันท์และภูมิพลปกติเตรียมรับประทานอาหารเช้า กระสุนนัดหนึ่งก็ได้ลั่นทำลายความสงบในพระบรมมหาราชวัง มหาดเล็ก ภูมิพลและสังวาลย์รีบตรงไปยังห้องของอานันท์ แล้วก็พบร่างของอานันท์นอนหงายอยู่บนเตียง ชุดนอนผ้าไหมแบบจีนสีน้ำเงินของเขาพับเรียบร้อยภายใต้ผ้าคลุมเตียง ศีรษะวางอยู่บนหมอนราวกำลังหลับ เขาเสียชีวิตแล้วจากกระสุนนัดเดียวตรงหน้าผาก ยิงในระยะเผาขน ปืนโคลท์ .45 ของกองทัพสหรัฐฯ วางอยู่บนเตียงข้างกายเขา ห่างจากมือของเขาไม่กี่นิ้ว

ขณะที่ราชสำนักตกอยู่ในภาวะตื่นตระหนก ชีวิตก็บังเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลสำหรับภูมิพลในทันใด ภายในไม่กี่ชั่วโมง เจ้าชายผู้ปราดเปรื่อง มักจะยิ้มแย้มและเล่นหัวอยู่เป็นนิตย์ ที่สนใจในรถยุโรปและดนตรีแจ๊ซของอเมริกันมากกว่าสิ่งใดในเมืองไทย ก็ได้กลายมาเป็นกษัตริย์ในประเทศที่เขาได้ใช้เวลาอยู่เพียงไม่ถึง 5 ปีตลอดอายุ 18 ปีของเขา แทบไม่มีใครได้เห็นเขายิ้มในที่สาธารณะอีกเลยนับจากนั้น

ไม่ว่าจะอย่างไร ภูมิพลแทบไม่มีทางเลือกอื่น การสืบสายจากรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 และมเหสีสว่างจนถึงมหิดล จะต้องดำเนินต่อไป รังสิต สังวาลย์และเชื้อพระวงศ์ระดับสูงคนอื่นๆ ล้วนต้องการให้ภูมิพลยอมรับ หลังจากมีการประชุมสภาในวาระฉุกเฉิน ก็มีการจัดพิธีราชาภิเษกอย่างเร่งรีบพร้อมด้วยพระและพราหมณ์ รังสิตมอบมงกุฎแก่ภูมิพล หลายปีผ่านไป ภูมิพลกล่าวอย่างราบเรียบว่า “มันเป็นหนทางเดียวที่เราจะแน่ใจได้ว่าพี่ชายจะได้รับการประกอบพิธีอย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตาม ผู้คนขอให้เราครองราชย์ต่อ และมันเป็นสุญญากาศที่จำต้องได้รับการเติมเต็ม”[13]

---

[12] ศุภสวัสดิ์, *Noeng Sotwarot Subhasvasti*, 497, 501.

[13] Elliot Kulick and Dick Wilson, Thailand’s Turn (London: Macmillan, 1992), xviii.

www.yerngshare.blogspot.com

ใครฆ่าอานันท์? จนถึงปัจจุบัน ทั้งที่มันส่งผลน่าสลดต่อชีวิตของผู้คนจำนวนมาก คำตอบยังคงเป็นปริศนา ภูมิพลก็อยากปล่อยไว้อย่างนั้น มากกว่าใครๆ ทั้งหมด ความตายของอานันท์ได้เบิกรอยแยกทางการเมืองและชวนให้หวนนึกถึงการฆ่าช้างเอางา ฆ่าพระยาเอาเมืองในยุคสมัยอยุธยา และขณะที่มันส่งผลให้ราชสำนักมาอยู่ในใจกลางทางการเมือง สถาบันกษัตริย์ก็กลับโดดเด่นขึ้นมา และท้ายที่สุด ก็ฟื้นอำนาจกลับคืนมาอย่างมาก

คำอธิบายที่เป็นไปได้สองประการในเวลานั้นทั้งง่ายและเข้าใจได้ อานันท์ยิงตัวเอง ทั้งโดยอุบัติเหตุขณะเล่นปืนหรือโดยตั้งใจ หรือภูมิพลฆ่าอานันท์อย่างไม่ได้ตั้งใจ ขณะเล่นกัน ทั้งสองประการล้วนมีความเป็นไปได้ เพราะอานันท์และภูมิพลเก็บปืนบรรจุกระสุนไว้ใกล้มือบนเตียง

ทฤษฎีที่สามคือ อานันท์ถูกลอบสังหารเพื่อหวังผลทางการเมือง เมื่อดูความตึงเครียดในการช่วงชิงอำนาจระหว่างกลุ่มและบุคคลต่างๆ เรื่องนี้ก็เป็นไปได้ แต่ยากที่จะจินตนาการ เนื่องจากอานันท์ยังคงไร้เดียงสาและไร้พลังในการเมืองไทย มีสมมติฐานสองอย่างคือ หนึ่ง ปรีดีบงการฆ่า และสอง ฝ่ายอื่นเช่นกลุ่มของพิบูลหรืออาจจะเป็นฝ่ายนิยมเจ้ารุ่นเด็กลงมา สังหารอานันท์เพื่อที่จะฉีกหน้าและใส่ร้ายปรีดี ผลสะเทือนทางการเมืองอันจะเกิดจากการฆ่ากษัตริย์นั้นสุดจะคาดคำนวณได้ ดังนั้นทฤษฎีนี้ยากที่จะเป็นไปได้ แต่ก็ใช่ว่าจะเป็นไปไม่ได้ เพียงแต่ไม่เห็นประโยชน์ชัดเจนอันใด

ทฤษฎีที่สี่ถูกนำเสนอใน *กษัตริย์นักปฏิวัติ (The Revolutionary King)* ชีวประวัติของภูมิพลที่ตีพิมพ์ในปี 2542 คือว่า ผู้บัญชาการทหารของญี่ปุ่นในช่วงสงคราม สึจิ มาซาโนบุ (Tsuji Masanobu) ฆ่าอานันท์เพื่อที่จะคงอิทธิพลของญี่ปุ่นในเมืองไทยไว้ผ่านทางพิบูล ทฤษฎีนี้คงจะถูกตีตกไปโดยง่าย เว้นแต่ว่าผู้เขียน วิลเลียม สตีเวนสัน ได้มีโอกาสสัมภาษณ์ภูมิพลเป็นการส่วนตัวอย่างที่ไม่เคยมีใครมีโอกาสมาก่อน ถึงกระนั้น ผู้เชี่ยวชาญเรื่องราวของสึจิหลายคนปฏิเสธทฤษฎีนี้ โดยแย้งว่าเขาไม่ได้อยู่ในเมืองไทยเสียด้วยซ้ำในเวลานั้น[14]

คำแถลงครั้งแรกของรัฐบาลเมื่อวันที่ 9 มิถุนายนสรุปว่า อานันท์ยิงตัวเองโดยไม่ได้ตั้งใจขณะถือปืนอยู่ ปรีดีเป็นคนเขียนคำแถลงนี้โดยได้รับความเห็นชอบจากรังสิต สังวาลย์ เชื้อพระวงศ์ระดับสูงคนอื่นๆ และเจ้าหน้าที่รัฐบาล ซึ่งคำแถลงพยายามรักษาเกียรติภูมิและความสูงส่งของกษัตริย์ไว้ด้วยการอธิบายว่า อุบัติเหตุร้ายแรงนี้เกิดขึ้นเนื่องจากอานันท์กำลังมีปัญหาเกี่ยวกับลำไส้และสูญสิ้นเรี่ยวแรงไปตลอดสัปดาห์ก่อนหน้า เป็นความจริงส่วนหนึ่ง อาการป่วยนี้ได้ทำให้อานันท์ต้องงดการไปปรากฏตัวสองงาน ซึ่งเขามอบหมายให้ภูมิพลไปแทน

ทว่าแทบไม่มีใครเชื่อ มีข่าวลือเกี่ยวกับปัญหาในครอบครัว ที่นำไปสู่การฆ่าตัวตาย เรื่องราวหนึ่งบอกว่าอานันท์ได้มีปากเสียงกับสังวาลย์เกี่ยวกับ "เรื่องไม่สู้ดีบางอย่างเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเธอและเลขานุการส่วนตัวของเขา"[15] อีกเรื่องหนึ่งก็บอกว่าเขาเศร้าซึมจากการถูกบังคับให้เป็นกษัตริย์ และความสัมพันธ์ที่ถูกขัดขวางกับหญิงชาวสวิสที่มหาวิทยาลัย

แต่ข่าวลือที่แรงที่สุดคือ อานันท์ถูกฆาตกรรม โดยปรีดีหรือคนของปรีดี ปรีดีถูกบีบให้ออกจากรัฐบาลในระยะเวลาไม่นาน และหนึ่งปีให้หลัง ตัวเขา, เฉลียวและวัชรชัยถูกรัฐบาลนิยมเจ้าชุดใหม่ระบุว่าเป็นผู้บงการ ปรีดีและวัชรชัยหลบหนีไปต่างประเทศ และฝ่ายนิยมเจ้าก็ดำเนินการไต่สวนคดีนี้ไปจนถึงปี 2497 ซึ่งในที่สุดศาลตัดสินประหารชีวิตเฉลียวกับมหาดเล็กอีกสองคน ทั้งสามถูกประหารในปี 2498

---

14 William Stevenson, *The Revolutionary King* (London: Constable, 1999). การที่หนังสือถูกปฏิเสธจากราชสำนักภายหลังการตีพิมพ์บ่งบอกว่า ภูมิพลคงจะปฏิเสธทฤษฎีนี้ รวมถึงเรื่องอื่นๆ ด้วย

15 Macdonald, *Bangkok Editor*, 50.

www.yerngshare.blogspot.com

มีหลักฐานพิสูจน์ได้ชัดเจนว่าพวกเขาไม่ได้เป็นคนฆ่าอานันท์ ถึงกระนั้น หลักฐานที่ใช้ในคดีก็อ่อนมาก เพทุบายทางการเมืองเบื้องหลังการดำเนินคดีปรากฏชัดเจน ทำให้การตัดสินของศาลน่ากังขาเป็นอย่างยิ่ง หากเป็นศาลตะวันตกสมัยใหม่ จำเลยทั้งสามคงไม่ถูกพิพากษาว่ากระทำความผิด หรืออาจไม่ถูกดำเนินคดีเสียด้วยซ้ำ ในทางตรงกันข้าม มีหลักฐานจำนวนมากบ่งชี้ว่าบรรดาเชื้อพระวงศ์และสองพี่น้องปราโมชได้สร้างเรื่องใส่ร้ายปรีดีว่าเป็นผู้วางแผนฆ่าอานันท์และยังคงตอกย้ำเรื่องแต่งนี้ต่อมาอีกหลายทศวรรษ

บรรดาทูตและชาวต่างชาติส่วนใหญ่สรุปว่า อานันท์ยิงตัวเองหรือไม่ก็ภูมิพลยิงโดยอุบัติเหตุ งานเขียนอิสระที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในเรื่องนี้คือ *กงจักรปีศาจ (The Devil's Discus)* โดย*เรย์น ครูเกอร์ (Rayne Kruger)* ที่ตีพิมพ์ในปี 2507 ซึ่งเปิดเผยข้อผิดพลาดต่างๆ อย่างเป็นระบบของการพิจารณาคดีและสรุปว่าอานันท์ที่โศกเศร้าเรื่องความรักที่มีต่อเพื่อนนักศึกษาชาวสวิส ฆ่าตัวตาย ศุภสวัสดิ์ที่สนับสนุนให้ครูเกอร์เขียนหนังสือเล่มนี้ เชื่อว่าอานันท์ที่อ่อนแอจากอาการป่วยยิงตัวเองโดยไม่ได้ตั้งใจ[16] ในทศวรรษที่ 1990 (2533) ราชสำนักเองดูจะยอมรับความผิดพลาดในข้อกล่าวหาปรีดี ด้วยการบันทึกเรื่องนี้ในเอกสารทางการเพียงว่าเป็นปริศนา ราวกับว่าเป็นเรื่องเหนือธรรมชาติ

ทฤษฎีที่ว่าภูมิพลฆ่าพี่ชายตัวเองนั้นไม่เคยได้รับการพิจารณาอย่างจริงจัง หากจะมีการสอบสวนในประเด็นนี้ ก็จะเป็นการระคายเคืองต่อความสูงส่งที่ไม่มีวันทำอะไรผิดพลาดของกษัตริย์ ทำให้สถาบันกษัตริย์ต้องเสื่อมเสีย หรืออาจล้มครืนไป ท่าทีของครอบครัวมหิดลภายหลังเหตุการณ์ไม่บ่งชี้สิ่งใด ถ้าครอบครัวมหิดลรู้ว่าเป็นการฆ่าตัวตายหรือการฆ่าพี่ชาย เราคงคาดหวังให้พวกเขาได้เข้าไปแทรกแซงการพิจารณาคดีหรือการพิพากษา ทั้งภูมิพลและแม่ต่างให้การและอยู่ในวิสัยที่จะช่วยแก้ต่างให้กับจำเลยได้โดยไม่จำเป็นต้องชี้คำตอบ และเช่นกันภูมิพลก็สามารถที่จะอภัยโทษให้แก่นักโทษประหารทั้งสามได้ หากเขารู้ว่าเป็นผู้บริสุทธิ์[17] ในอีกแง่หนึ่ง อาจเป็นได้ที่ทั้งแม่และลูกไม่แน่ใจ ถ้าหากไม่คล้อยตามคำอธิบายว่าเป็นการฆ่าตัวตาย ก็คงต้องเชื่อเรื่องการฆาตกรรม[18] ธานีหนึ่งในผู้ที่มีอิทธิพลต่อครอบครัวนี้มากที่สุดในช่วงหลังสงคราม ได้ให้การในคดีนี้ว่า เขาสงสัยว่าเป็นการฆาตกรรม

กระทั่งต่อให้รู้ความจริง การที่กษัตริย์จะเข้าไปแทรกแซงในคดีที่เป็นการเมืองมากอย่างนี้ ก็คงจะลำบากในช่วงต้นทศวรรษ 1950 (2493) ภูมิพลยังคงอ่อนแอทางการเมือง ในเวลาที่ทั้งฝ่ายนิยมเจ้าและฝ่ายของพิบูลตั้งหน้าตั้งตาห้ำหั่นปรีดี ถึงอย่างนั้น คงพูดไม่ได้เต็มปากเต็มคำว่าภูมิพลไม่ได้พยายามแทรกแซง ในทางกลับกันความนิ่งเฉยของครอบครัวมหิดลสามารถเก็บงำความลับ การเข้าไปแทรกแซงช่วยผู้บริสุทธิ์ก็จะทำให้คดียังคงค้างคา และก่อให้เกิดคำถาม ใครฆ่าอานันท์กันแน่? ในการที่จะป้องกันไม่ให้ความสนใจหันเหไปสู่ตัวภูมิพล สังวาลย์และอานันท์เอง จำจะต้องมีการขุดเอาผู้ต้องสงสัยรายอื่นขึ้นมา ซึ่งไม่มี การสืบสวนครั้งใหม่คงสร้างความลำบากไม่น้อยแก่ราชสำนักและรัฐบาล

---

16 ดู "A Memorandum on a Certain Aspect of Siamese Politics," จดหมายถึงภูมิพล วันที่ 20 มิถุนายน 2490 ในศุภสวัสดิ์, *Noeng Sotwarot Subhasvasti*

17 สตีเวนสันบอกว่าภูมิพลได้มีความตั้งใจที่จะอภัยโทษ แต่อธิบดีกรมตำรวจเผ่า ศรียานนท์จัดการประหารชีวิตอย่างเงียบเชียบและเร่งรีบหลังมีคำตัดสิน แต่ว่าคำพิพากษาศาลฎีกากับการประหารนั้นห่างกันถึงสี่เดือน และใช้เวลาถึงกว่าเจ็ดปีนับแต่ทั้งสามถูกดำเนินคดี

18 นิตยสารไลฟ์อ้างคำพูดของภูมิพลภายหลังอานันท์เสียชีวิตว่า เขามั่นใจว่าพี่ชายถูกลอบสังหาร "เราจะจัดการกับฆาตกร" *Life*, July 15, 1946 แต่ถ้าเขาพูดอย่างนั้นจริง (ไม่มีรายงานจากแหล่งอื่น และแหล่งอ้างอิงของนิตยสารก็ไม่เป็นที่เปิดเผย) เขาก็ไม่เคยแสดงท่าทีแบบนี้อีกเลย

www.yerngshare.blogspot.com

ไม่ว่าจะไปทางไหน ก็ยังคงมีหลักฐานไม่เพียงพอที่จะมั่นใจได้ว่าจะได้ข้อยุติ การที่ภูมิพลไม่ยอมปรากฏรอยยิ้มให้เห็นในที่สาธารณะอีกเลยนับแต่การเสียชีวิตของอานันท์บ่งบอกอะไรบางอย่างหรือไม่ อย่างที่มีบางคนเชื่อกัน? ไม่หรอก เพราะกระทั่งท่าทีเคร่งขรึมหน้าตายของเขาก็แสดงความคลุมเครืออย่างจงใจ ไม่มีเหตุผลอะไรสำหรับภูมิพลที่จะไม่นำความจริง (ถ้าเขารู้) ติดตัวไปด้วยจวบจนวาระสุดท้าย

----

www.yerngshare.blogspot.com

05 จักรีหวนคืน 2489 - 2492

กล่าวอย่างถึงที่สุดแล้ว การเสียชีวิตของอานันท์จะมีความจริงเป็นอย่างไรไม่ใช่สิ่งที่มีความสำคัญในเวลานั้น การขาดคำอธิบายที่ชวนคล้อยตามต่างหากที่เป็นตัวขับเคลื่อนการเมืองตลอดช่วงหกปีต่อมา บรรดาเชื้อพระวงศ์และพรรคการเมืองของควงและเสนีย์ที่ควบรวมกันเป็นประชาธิปัตย์ ต่างพากันใช้ปมปริศนานี้ให้เป็นประโยชน์ในการแผ่ขยายอำนาจของพวกตน ขณะที่ภูมิพลยังคงอยู่นอกสมรภูมิ พวกเขาจะประสบความสำเร็จในการใช้ความตายของอานันท์ในการต่อรองสำหรับรัฐธรรมนูญใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อฝ่ายเจ้า ครอบงำสภา และเติมท้องพระคลังให้เต็ม

ขั้นตอนแรกของพวกเขาคือการบดขยี้ปรีดี คนไทยจำนวนมากไม่เต็มใจจะเชื่อว่าอานันท์ธรรมราชาหนุ่มจะยิงตัวเองได้ ไม่ว่าจะโดยจงใจหรืออุบัติเหตุก็ตาม พวกเชื้อพระวงศ์พึงพอใจที่จะหนุนเสริมทัศนะนี้ หลังจากเกิดเหตุการณ์หนึ่งวัน พรรคประชาธิปัตย์โดยเฉพาะสองพี่น้องปราโมชเขียนอธิบายไปอีกทางหนึ่งว่าปรีดีเป็นผู้อยู่เบื้องหลัง และโดยแทบไม่คำนึงถึงความแนบเนียน พวกเขาจ้างคนจำนวนหนึ่งทำหน้าที่แพร่กระจายเรื่องนี้ไปทั่วกรุงเทพฯ[1] ภรรยาของเสนีย์บอกอุปทูตสหรัฐฯ ว่าปรีดีเป็นผู้บงการฆ่าอานันท์ และเชื้อพระวงศ์อาวุโสคนอื่นๆ ก็บอกเอกอัครราชทูตอังกฤษอย่างเดียวกัน[2] เหล่านักการทูตไม่เชื่อเรื่องนี้ แต่หลังจากพี่เลี้ยงของอานันท์บอกว่าตัวเธอเชื่อว่าเป็นการฆาตกรรม ความเชื่อว่าปรีดีเป็นคนทำเริ่มมีน้ำหนัก หลังเหตุการณ์เพียงไม่กี่วัน ท่ามกลางผู้คนในโรงหนัง สมาชิกสภาผู้แทนคนหนึ่งของประชาธิปัตย์ร้องตะโกนว่า “ปรีดีฆ่าในหลวง”[3]

ถ้าอานันท์ถูกฆาตกรรมโดยคนของปรีดีเพื่อที่จะทำลายสถาบันกษัตริย์จริงๆ แล้วล่ะก็ แผนการนี้ก็ส่งผลย้อนเข้าหาตัว ด้วยหากครอบครัวมหิดลยังอยู่ที่โลซานน์ ในช่วงสองสามปีข้างหน้า รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งอาจจะทวีความมั่นใจมากขึ้นในการบริหารประเทศโดยที่ไม่มีกษัตริย์ปรากฏกาย และสถาบันกษัตริย์ก็คงจะเป็นเพียงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมมิติเดียว แต่กลับกลายเป็นว่า โศกนาฏกรรมครั้งนี้ทำให้ครอบครัวมหิดลและสถาบันกษัตริย์ปรากฏตามหน้าหนังสือพิมพ์และวิทยุทุกวัน กระทั่งประชาชนที่อยู่ในที่ห่างไกลก็ยังรับรู้ว่าสถาบันกษัตริย์มีความสำคัญ ราชสำนักสบโอกาสมากขึ้นในการสำแดงความสูงส่งอันไร้เทียมทานของเลือดจักรีในความตายของอานันท์ สถาบันกษัตริย์กลับฟื้นคืนชีพและมีความสำคัญมากกว่าเดิม

เริ่มด้วยศพของอานันท์ ในบรรดาคนที่ถูกเรียกไปยังที่เกิดเหตุ แทบไม่มีใครรู้เรื่องการจัดการกับศพของกษัตริย์ สังวาลย์ได้จัดการชำระล้างคราบเลือดกระเซ็นบนร่างของอานันท์ไปเรียบร้อยแล้วเมื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลมาถึงและเริ่มสำรวจตรวจตรา แต่ก็ต้องหยุดเมื่อรังสิตยืนกรานด้วยสีหน้าเคร่งเครียดว่าเฉพาะนักบวชระดับสูงของราชสำนักบางคนเท่านั้นที่จะสามารถแตะต้องร่างของกษัตริย์ได้ ภายหลังในวันเดียวกันนั้น รังสิตก็บอกกล่าวแก่บรรดาผู้นำที่มารวมตัวกันในที่นั้นว่าจะรายงานต่อสาธารณะว่าเป็นการฆ่าตัวตายไม่ได้โดยเด็ดขาด ธรรมราชาไม่มีทางที่จะฆ่าตัวตายได้ กระทั่งคำว่าฆ่าตัวตายก็ห้ามเอ่ยถึง เป็นการไม่บังควรแก่กษัตริย์ ปรีดีจึงไม่มีทางเลือกอื่นใดนอกจากแถลงอย่างอ้ำอึ้งว่าเป็นอุบัติเหตุ[4]

---

1 ศุภสวัสดิ์, *Noeng Sotwarot Subhasvasti*, 82.

2 สุลักษณ์, *Powers That Be*, 18-19.

3 Rayne Kruger, *กงจักรปีศาจ (The Devil's Discus)* (London: Cassell, 1964), 103.

4 อ้างแล้ว, 98.

www.yerngshare.blogspot.com

ด้วยความจำเป็นที่ต้องยอมผ่อนปรนกับวิทยาการสมัยใหม่ แพทย์จากโรงพยาบาลจุฬาฯ ได้รับอนุญาตให้ใช้สารเคมีรักษารูปศพ พราหมณ์ประจำราชสำนักนำศพประกอบพิธีชำระล้างด้วยน้ำมนต์จากพระในศาสนาพุทธ ศพถูกห่อด้วยผ้าขลิบทอง พันเหมือนมัมมี และบรรจุในท่านั่งในโกศประดับเงินและทอง ภูมิพลสวมมงกุฎลงบนศีรษะของพี่ชาย หลังจากนั้นโกศก็ถูกปิดผนึก และนำขึ้นเสลี่ยงเพื่อไปวางยังที่สูง ณ ท้องพระโรงของพระที่นั่งดุสิต ภายใต้เศวตฉัตร

ร่างของอานันท์ได้รับการสักการะอยู่เป็นเวลาหนึ่งร้อยวัน ซึ่งอาจส่งผลในการประทับสถาบันกษัตริย์อยู่ในจิตใจของประชาชนไทยมากกว่าหกเดือนแรกของการมาเยือนของครอบครัวมหิดลเสียอีก พิธีศพของเจ้าจะเน้นอย่างมากถึงความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันกษัตริย์ และนับแต่ต้นทศวรรษ 1930 (2473) เป็นต้นมา ก็ยังไม่เคยได้มีโอกาสที่จะสำแดงสิ่งนี้ให้เป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณะเลย

ทุกวันเป็นเวลาหลายชั่วโมงจะมีพระมาสวดในท้องพระโรงที่เก็บศพ ทุกเย็นสังวาลย์และภูมิพลก็จะมานั่งสมาธิเป็นเวลาหนึ่งถึงสองชั่วโมงจนกลายเป็นการสร้างมาตรฐานสำหรับการเคารพศพ ทั้งสองถวายสิ่งของแก่พระ ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่อานันท์ ขณะเดียวกัน เหล่าเชื้อพระวงศ์และข้าราชการก็จะทยอยเข้ามาแสดงความเคารพศพและคุกเข่าสวดมนต์ หลังจากสัปดาห์แรกผ่านไป สถาบันสำคัญและตระกูลต่างๆ ก็จะผลัดกันเป็นเจ้าภาพในแต่ละวัน

จากนั้นทุกวันอาทิตย์ ประชาชนทั่วไปก็ได้รับโอกาสอันไม่เคยมีมาก่อนที่จะได้มาก้มกราบเบื้องหน้าโกศของกษัตริย์ ขณะที่พวกเขากำลังเดินต่อแถวผ่านท้องพระโรงสีทองและแดงเลือดหมู ก็จะได้เห็นกษัตริย์คนใหม่และแม่มาเฝ้าศพทุกวันไม่เคยขาด พร้อมทั้งพระสงฆ์ชั้นนำจำนวนมากสวดมนต์ให้แก่อานันท์ ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงความสูงส่งอย่างหาที่เปรียบมิได้ของจักรีเลือดบริสุทธิ์

ในเมืองไทยมีประเพณีพิมพ์หนังสืองานศพบุคคลสำคัญแจกแก่ผู้เข้าร่วมงาน ซึ่งทางครอบครัวอาจจะพิมพ์ชีวประวัติพร้อมด้วยงานเขียนของผู้ตาย หรืองานเขียนอื่นที่มีความสำคัญต่อผู้ตายอย่างเช่นบทสวด คำเทศนาสั่งสอนทางพุทธศาสนา เรื่องเก่าๆ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ หรือกระทั่งงานเขียนอันเป็นที่นิยม ในโอกาสครบรอบห้าสิบวันการเสียชีวิตของอานันท์ ภูมิพลก็แจกจ่ายหนังสืองานศพพี่ชาย ซึ่งเผยให้เห็นภาพของสถาบันกษัตริย์สมัยใหม่ตามที่อยากให้เห็น มันเป็นเรื่องราวของไตรภูมิพระร่วง อันเป็นจักรวาลวิทยาที่เชื่อมโยงกษัตริย์สมัยสุโขทัยเข้ากับพระพุทธเจ้า อาจจะเป็นการตัดสินใจของเชื้อพระวงศ์รุ่นใหญ่บางคน ซึ่งย้ำเตือนประชาชนถึงการสืบสายภูมิธรรมจากพระพุทธเจ้า-สุโขทัย-จักรี

จากนั้นไม่นาน ภูมิพลก็ได้ประกอบพิธีสำคัญอันหนึ่ง อานันท์ไม่เคยผ่านพิธีราชาภิเษกอย่างเป็นทางการ ในทางเทคนิคเขาจึงได้ฉัตรเจ็ดชั้นของเจ้าฟ้า แทนที่จะเป็นฉัตรทองเก้าชั้นของเจ้าเหนือหัว วันที่ 11 สิงหาคม ภูมิพลเป็นประธานในพิธีราชาภิเษกย้อนหลัง ซึ่งเป็นการพลิกแพลงพิธีกรรมอย่างชาญฉลาด โดยทำการมอบเครื่องยศกษัตริย์แก่ร่างของอานันท์ จากนั้นอานันท์จึงถือได้ว่าเป็นกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีอย่างสมบูรณ์

ระหว่างพิธีศพดำเนินไปในแต่ละวัน สถานการณ์การเมืองอันเป็นผลจากความตายของเขาก็เริ่มร้อนแรง มีการพิจารณาสอบสวน ซึ่งทำให้การฌาปนกิจต้องล่าช้าออกไประยะหนึ่ง ข่าวลือแพร่สะพัดไปทั่วว่าภูมิพลกำลังตกอยู่ในอันตราย ซึ่งยิ่งช่วยกระพือความเชื่อที่ว่าอานันท์ถูกลอบสังหารให้โหมแรงยิ่งขึ้นไปอีก เหล่าเชื้อพระวงศ์ถึงกับต้องออกมาปฏิเสธอย่างเป็นทางการว่าไม่มีการคุกคามดังกล่าว

ไม่ว่าจะด้วยเหตุที่สำเหนียกถึงอันตราย หรือเพียงแค่มหาวิทยาลัยที่โลซานน์ใกล้จะเปิดเทอมแล้วก็ตาม ภูมิพลและแม่ไม่ได้อยู่ในเมืองไทยจนครบร้อยวัน พวกเขาจากไปสวิตเซอร์แลนด์ในวันที่ 19 สิงหาคม เรื่องราวในวันจากไปของพวกเขาถือเป็นจุดเริ่มต้นของเทพปกรณัมแห่งรัชกาลที่ 9 วันก่อนหน้านั้นเป็นวันอาทิตย์ ซึ่ง

www.yerngshare.blogspot.com

ปกติเป็นวันที่ให้ประชาชนมาทำการสักการะแก่อานันท์ และยังเป็นโอกาสสุดท้ายสำหรับภูมิพลและแม่ด้วย ดังนั้นทางราชสำนักจึงตั้งใจจะปิดไม่ให้ประชาชนเข้า แต่ภูมิพลยืนยันให้ประชาชนเข้ามาได้ตามปกติ กระทั่งในเวลาที่เขาและแม่ยังอยู่ในนั้น

เช้าวันที่ 19 ขณะที่ภูมิพลและแม่กำลังจากไปโดยมีผู้นำต่างๆ มาส่ง ผู้หญิงคนหนึ่งได้วิ่งเข้ามายังรถลิมูซีนที่พวกเขานั่งอยู่และยื่นอะไรบางอย่างแก่ภูมิพล มันไม่ใช่ระเบิดอย่างที่กลัว ภูมิพลเล่าเรื่องนี้ให้สื่อมวลชนไทยฟังในภายหลัง แต่เป็นขนมหวานที่ทำเองและมีรสชาติเอร็ดอร่อย ซึ่งเขาบอกว่าเป็นข้อพิสูจน์ว่าคนไทยไม่มีทางคิดทำร้ายครอบครัวมหิดล ใครจะอยากทำร้ายธรรมราชากันเล่า นอกเสียจากนักการเมืองผู้ชั่วร้าย?

ครอบครัวมหิดลจากไป โดยที่ทิ้งไว้เบื้องหลังคือ ทีมงานเหล่าเชื้อพระวงศ์มือฉกาจที่มุ่งมั่นจะสืบสานงานฟื้นฟูสถาบันฯ พวกเขามองตัวเองเป็นผู้พิทักษ์การสืบทอดวัฒนธรรมและการเมืองของสยาม และเป็นผู้ปกป้องที่แท้จริงของชาติที่พวกเขายังยืนกรานเรียกว่าสยาม ร่มโพธิ์ร่มไทรของพวกเขาคือสว่างวัฒนาและรำไพพรรณี และผู้นำเป็นลูกอุปการะของสว่าง คือ รังสิต ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการของภูมิพล รังสิตเกิดในปี 2428 เป็นลูกของจุฬาลงกรณ์และนางสนมจากตระกูลสนิทวงศ์อันทรงอิทธิพลและสืบเชื้อสายมาจากรัชกาลที่ 2 หลังจากแม่ตาย สว่างก็รับเขาไปเลี้ยงดู รังสิตจบวิศวกรรมศาสตร์จากยุโรปและแต่งงานกับหญิงชาวเยอรมัน เขารับราชการเป็นเจ้าหน้าที่ชลประทานในสมัยรัชกาลที่ 6 และ 7 ในทศวรรษ 2473 เขาช่วยสว่างในการดูแลครอบครัวมหิดล ในขณะเดียวกับที่ถูกกล่าวหาว่าคบคิดวางแผนโค่นล้มพิบูล

ผู้นำคนถัดมาคือธานีนิวัต หลานของรัชกาลที่ 4 เกิดปีเดียวกันกับรังสิต เขาเป็นผู้รู้ในเรื่องราวประวัติศาสตร์และพิธีการของราชสำนัก เคยเป็นผู้ดูแลพิธีราชาภิเษกของประชาธิปกและเป็นเสนาบดีกระทรวงศึกษาในสมัยนั้น หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง เขาคอยระวังไม่แสดงบทบาท แม้จะยังคงเป็นศูนย์กลางหนึ่งของเครือข่ายราชสำนักอยู่ก็ตาม ธานีศึกษาค้นคว้าและเขียนงานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ออกมาเป็นจำนวนมากโดยมุ่งเน้นยกย่องสรรเสริญกษัตริย์ ทำให้เขามีคุณสมบัติเหมาะสมที่สุดในการเป็นผู้ให้การศึกษาแก่อานันท์และภูมิพลในช่วงทศวรรษ 1940 (2483) เขาไม่ชอบพิบูล แต่ยอมรับปรีดีในแง่ความปราดเปรื่องและช่วยงานเสรีไทในบางโอกาส แต่ก็ยังมองปรีดีเป็นภัยคุกคามในเชิงอุดมการณ์

ผู้พิทักษ์ราชบัลลังก์รายอื่นๆ ที่สำคัญได้แก่ อลงกฎสุขสวัสดิ์ อดีตผู้บัญชาการทหารของรัชกาลที่ 7, จุมภฎพงษ์บริพัตร ลูกชายของบริพัตรที่ลี้ภัยอยู่นอกประเทศและเป็นผู้มีสิทธิสืบบัลลังก์อีกคนหนึ่ง, ภานุพันธ์ยุคล หลานของรัชกาลที่ 5, วรรณไวทยากร นักการทูตที่มีความคิดเสรีกว่าโดยเปรียบเทียบ ซึ่งเป็นคนสนิทของครอบครัวมหิดลมานาน, ศรีวิศาลวาจา ข้าราชการในรัชกาลที่ 7, และพี่น้องนักกฎหมายปราโมช ตลอดจนสมาชิกสภา พระยามานวราชเสวีและเจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศ

พวกเขาเป็นแนวหน้าของเครือข่ายตระกูลชนชั้นสูง ที่ต่างก็สืบสายเลือดจักรีมาส่วนหนึ่ง นั่นคือ ดิสกุล, เทวกุล, และกฤดากร ที่สืบเชื้อสายจากรัชกาลที่ 4, กิตติยากร จากลูกชายที่ไม่ใช่เจ้าฟ้าของจุฬาลงกรณ์, และปราโมชกับมาลากุล ที่สืบมาจากรัชกาลที่ 2 สมาชิกและเครือข่ายของพวกเขาแผ่ขยายไปทั่วราชสำนัก ราชการและธุรกิจ ส่วนใหญ่ยอมรับระบอบรัฐธรรมนูญแต่ก็ยังโหยหาถึงระบอบกษัตริย์ที่ทรงอำนาจและการรื้อฟื้นยศถาบรรดาศักดิ์ พวกเขายึดมั่นในเรื่องราวของระบอบพ่อขุนของสุโขทัย และถือว่าช่วงทศวรรษ 1930 (2473) ที่เป็นยุคของพิบูลและปรีดีนั้นเป็นข้อพิสูจน์ถึงความล้มเหลวของรัฐที่ไร้กษัตริย์

www.yerngshare.blogspot.com

ธานีเป็นผู้คอยให้คำอธิบายเชิงวิชาการแก่แนวคิดกษัตริย์นิยม เขาเคยให้คำปรึกษาแก่ประชาธิปกว่าระบอบประชาธิปไตยที่มีรัฐธรรมนูญนั้นไม่เหมาะกับวัฒนธรรมเอเชีย เขาอธิบายทัศนะนี้เมื่อ 24 ปีให้หลังว่า วิธีการคัดเลือกกษัตริย์ของสยามแต่โบราณมานั้นเป็น "ประชาธิปไตย" อยู่แล้ว เพราะ(ตามการตีความของธานี) การสืบราชสมบัติไม่เคยถูกกำหนดโดยความเป็นลูกคนหัวปีหรือทายาททางสายเลือดโดยอัตโนมัติ[5] หากแต่กำหนดโดยคณะบุคคลชั้นนำ ผู้เป็นตัวแทนของประชาชน เปรียบได้กับการเลือกตั้ง "กษัตริย์" ของโรมันคาธอลิค หรือ โป๊ป โดยเหล่าคาร์ดินัลของวาติกัน ธานีอ้างว่าการยึดความเป็นลูกคนโตนั้นเป็นแนวคิดที่มาจากตะวันตกที่สร้างปัญหาในการสืบบัลลังก์ ดังที่เกิดในอยุธยา สุโขทัยอันเป็นต้นแบบนั้นได้แก้ปัญหานี้ด้วยวิธีการดั้งเดิมที่เหนือกว่า เนื่องจากไม่มีใครรู้เรื่องประวัติศาสตร์สยามมากเท่าเขา ก็เลยไม่มีใครโต้แย้ง

ในเดือนมีนาคม 2489 ธานีทำการบรรยายเรื่องกษัตริย์ในสยามให้ครอบครัวมหิดลฟัง[6] งานชิ้นเอกนี้ที่ถูกนำมาตีพิมพ์อีกครั้งในหนังสืองานศพของเขาในปี 2517 และได้รับการอ้างอิงในเอกสารจำนวนมากของรัฐบาลในเวลาต่อมา เน้นย้ำว่ากษัตริย์ที่ดีของสยามนั้นปกครองตามหลักธรรมศาสตร์ อันเป็นหลักธรรมะ ธานีอ้างถึงแนวคิดพราหมณ์ ฮินดูและเขมร ไตรภูมิพระร่วง และศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงอยู่ตลอดเวลา เขาเป็นผู้วางรากฐานให้กับอานันท์และภูมิพล:

> คนไทยสมัยโบราณมีประเพณีเกี่ยวกับกษัตริย์ของพวกเขาเอง กษัตริย์นั้นแน่นอนว่าเป็นผู้นำของประชาชนในการศึกสงคราม แต่ในยามสงบก็ยังเป็นพ่อที่คอยให้คำปรึกษาในทุกเรื่องและทุกคนยอมรับในคำวินิจฉัย ยิ่งกว่านี้ ประชาชนยังเข้าถึงเขาได้ เราได้รู้จากศิลาจารึกว่า เบื้องหน้าวังในสมัยสุโขทัย มีระฆังแขวนอยู่เพื่อให้ประชาชนตีเวลาที่พวกเขาต้องการความช่วยเหลือ ประเพณีนี้สืบทอดกันมาหลายร้อยปีโดยมีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย จนกระทั่งมาถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475

สิ่งที่ก่อรูประบอบพ่อขุนนี้ก็คือ "พระมนูธรรมศาสตร์" ตามคำของธานี "พระมนูธรรมศาสตร์นี้บรรยายลักษณะในอุดมคติของกษัตริย์ คือ มีคุณธรรม ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน.... ยึดมั่นในทศพิธราชธรรม ถือศีลห้าอยู่เป็นนิตย์ และศีลแปดในวันสำคัญทางศาสนา"

เมื่อได้แสดงให้เห็นแล้วว่ากษัตริย์แห่งสยามได้ปกครองด้วย "พระมนูธรรมศาสตร์" มาตลอด ธานีบอกว่าการปฏิวัติ 2475 นั้นจึงไม่มีความจำเป็น ระบอบกษัตริย์ที่จำกัดโดยรัฐธรรมนูญตามแบบสมัยใหม่นั้นเป็น "แนวคิดฝรั่งล้วนๆ" แต่ก็ยอมรับว่าเป็นปฏิกิริยาที่เป็นเหตุเป็นผลต่อ "ปัญหาใหม่" ซึ่งเกิดขึ้นจากการติดต่อสัมพันธ์กับตะวันตกและ "อยู่พ้นวิสัยของพระมนูธรรมศาสตร์" ธานียอมรับว่าความเป็นสมัยใหม่ก่อให้เกิดสิ่งท้าทายเชิงเทคนิคที่ยากลำบากแก่ระบบเก่า และเขาก็บิดผันตรรกะเพื่อมุดฝ่าทางตันนี้ "ด้วยขาดหลักธรรมศาสตร์อันเหมาะสม" ในการรับมือปัญหาท้าทายต่างๆ อย่างเช่น สุขอนามัยและการศึกษาของประชาชน กษัตริย์ก็ต้องเดินหน้าต่อและ "ใช้อำนาจนิติบัญญัติอย่างเต็มที่" หมายความว่า กษัตริย์เป็นผู้เขียนกฎหมายและกำหนดนโยบายสมัยใหม่ที่เหมาะสม นี่คือคุณค่าหลักของระบอบประชาธิปไตยที่มีรัฐธรรมนูญ ธานีให้เหตุผล

---

[5] ธานีนิวัต, "The Old Siamese Conception of the Monarchy," ในชุมนุมพระนิพนธ์ (หนังสืองานศพของธานีนิวัต, กรุงเทพฯ, 2517).

[6] อ้างแล้ว

www.yerngshare.blogspot.com

ธานีหลีกเลี่ยงประเด็นเหนือธรรมชาติอย่างสายเลือดกษัตริย์ ด้วยตระหนักถึงการท้าทายของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ส่วนพระปรีชาญาณของกษัตริย์นั้นเป็นข้อเท็จจริงที่ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ เขาบอกว่า การปรับเปลี่ยนการบริหารราชการแผ่นดินที่ประสบความสำเร็จทั้งหมดของรัชกาลที่ 4, 5, และ 6 นั้น "เป็นความคิดริเริ่มของกษัตริย์เอง" เมื่อใดที่กฎเกณฑ์ทางธรรมชาติล้มเหลว พระปรีชาญาณก็จะพบทางออก เขาเสริมว่า อย่างไรก็ดี "ดังที่ผู้รู้ประวัติศาสตร์กฎหมายได้กล่าวไว้ หน้าที่ของกษัตริย์ไม่ใช่การออกกฎหมาย แต่เป็นการคุ้มครองประชาชนและรักษากฎหมายอันศักดิ์สิทธิ์"

ความศักดิ์สิทธิ์สูงส่งดั่งเทพของกษัตริย์ก็เป็นปัญหาในบริบทสมัยใหม่ และธานีก็บอกแก่นักเรียนพิเศษของเขาว่าสิ่งนี้เป็นเพียงขนบที่ตกค้างมาจากเขมร:

> ชาวสยามทั่วไปตอนนั้นก็เหมือนตอนนี้ ไม่เคยได้ยึดถืออย่างเป็นจริงเป็นจังในความคิดที่ว่ากษัตริย์ของพวกเขามีความเชื่อมโยงกับเทพของฮินดู ที่เอาเข้าจริงแล้วไม่มีที่ทางอยู่ในศาสนาพุทธ.... กษัตริย์สยามไม่เคยเป็นศาสดา (high priest) ทั้งในแง่ทฤษฎีหรือปฏิบัติไม่ว่าสมัยไหน หน้าที่ที่ต้องปฏิบัติในเรื่องนี้ก็คือ เป็นผู้สักการะหรือไม่ก็เป็น "ผู้ทำนุบำรุงศาสนา" พระของศาสนาพุทธแสวงหาการหลุดพ้น และกษัตริย์ไม่สามารถทำอย่างนั้นได้ ไม่อย่างนั้นก็จะถูกหาว่าละทิ้งหน้าที่

ทัศนะของธานีต่อความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันกษัตริย์กับสถาบันสงฆ์ได้รับการสาธยายในภายหลังในคราวการประชุมระหว่างประเทศของพุทธศาสนิกชน ซึ่งเขาได้กล่าวว่า "ฐานะของกษัตริย์แห่งสยามที่มีต่อสถาบันสงฆ์ หรืออันที่จริงศาสนาใดก็ตามในราชอาณาจักรนั้น มิใช่ฐานะของผู้ปกป้อง(defender) หากแต่เป็นผู้คุ้มครอง(protector) เราชาวสยามได้รับการปลูกฝังมาด้วยขันติขององค์พระศาสดา (the Master's tolerance) จนเรื่องการปกป้อง (defense) ไม่เคยอยู่ในความคิดของพวกเรา"[7] ด้วยการอ้างถึงรัชกาลที่ 1 ที่จัดการชำระสถาบันสงฆ์ที่เสื่อมถอย ธานีบอกเป็นนัยว่าความบริสุทธิ์อันติดตัวมาแต่เกิดโดยธรรมชาติทำให้รัชกาลที่ 1 มีคุณสมบัติเพียบพร้อมที่สุดในการปกป้องคำสั่งสอนและวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนา:

> ในบรรดาปัญหาแรกสุดที่รัชกาลที่ 1 จัดการคือการถือวัตรปฏิบัติของพระและความเสื่อมทรามทางศีลธรรมของฆราวาสอันเป็นผลตามมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ถืออภิสิทธิ์ในยศตำแหน่ง ภาระของรัชกาลที่ 1 คือการคุ้มครองสถาบันสงฆ์ ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นการรุกรานจากภายนอก แต่จากความอ่อนแอของสงฆ์เอง
>
> การทำนุบำรุงศาสนาของกษัตริย์เน้นที่ประชาชนเป็นสำคัญ ในขณะที่รัฐเป็นผู้สนับสนุนสถาบันศาสนาในการปฏิบัติหน้าที่และในการให้การศึกษา ดังนั้นสยามจึงสามารถดูแลรักษาวัดวาให้อยู่ในสภาพที่ดีกว่าประเทศเพื่อนบ้านที่ตกอยู่ภายใต้การปกครองที่ไม่ใช่พุทธ ซึ่งไม่นำพากับปัญหาของสถาบันพุทธศาสนา

กษัตริย์ของธานีจึงเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่สูงส่งกว่าพระสงฆ์และรัฐบาลที่ไม่รู้ผิดชอบชั่วดี เขาสรุปไว้ในที่แห่งอื่นว่า กษัตริย์เป็นผู้จรรโลงเสถียรภาพและการพัฒนาของยุคสมัยใหม่ "ความเจริญรุ่งเรืองและเอกราชของชาติเราตลอดเวลา 150 ปีแรกของรัตนโกสินทร์เป็นผลมาจากพระปรีชาสามารถและอัจฉริยภาพในการบริหาร

---

7 ธานีนิวัต, "Monarchical Protection of the Buddhist Church in Siam," ใน อ้างแล้ว

www.yerngshare.blogspot.com

บ้านเมืองของกษัตริย์ของเรา และข้าพเจ้ามองไม่เห็นว่าเราจะสามารถธำรงสภาวะเช่นนี้สืบต่อไปได้อย่างไรหากปราศจากกษัตริย์ที่ดี"[8]

คติเช่นนี้หนุนนำให้เหล่าเชื้อพระวงศ์มุ่งมั่นที่จะแปรความตายของอานันท์ให้กลายเป็นความได้เปรียบเพื่อทำลายเศษเดนที่ยังเหลืออยู่ของผู้ก่อการ 2475 ภายในระยะเวลาไม่กี่วัน ปรีดีก็ต้องอยู่ในสภาพทุลักทุเลด้วยข่าวลือที่โยงใยตัวเขา เขาสั่งห้ามสื่อมวลชนรายงานข่าวการเสียชีวิตของอานันท์ เพื่อรักษาเกียรติภูมิของสถาบันกษัตริย์ และแต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนเพื่อสรุปคดี คณะกรรมการดังกล่าวประกอบด้วยนายตำรวจ ผู้พิพากษาชั้นผู้ใหญ่ และจุมภฏ, ภานุพันธ์, และธานี เลขานุการคือผู้พิพากษาหนุ่ม สัญญา ธรรมศักดิ์

ปรีดีล้มเหลวในการควบคุมสถานการณ์ ฝ่ายนิยมเจ้าที่รวมตัวกันในนามพรรคประชาธิปัตย์ก็นำการเสียชีวิตของอานันท์ไปเป็นประเด็นหาเสียงในการเลือกตั้งเดือนสิงหาคมตามที่กำหนดโดยรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งเคียงคู่ไปกับควงและพี่น้องปราโมชในนามพรรคประชาธิปัตย์ก็คือพันธมิตรของราชสำนัก เช่น อุปลิสาน ชุมพล, ศรีวิสารวาจา, ศรีธรรมาธิเบศ, บริรักษ์ เวชการ, และศรีเสนา สมบัติสิริ ยกเว้นอุปลิสานแล้ว ทั้งหมดได้กลายมาเป็นองคมนตรีของภูมิพลในภายหลัง

หลังนับคะแนนเสียง พรรคที่สนับสนุนปรีดียังคงได้เสียงข้างมาก แต่พอเปิดสภา เสนีย์กับควงก็กระหน่ำรัฐบาลด้วยเรื่องอานันท์จนปรีดีต้องลาออก (หลายวันหลังภูมิพลจากไปแล้ว) และหลบไปต่างประเทศเป็นเวลาหลายสัปดาห์เพื่อสงบสติอารมณ์ และธำรงนาวาสวัสดิ์ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ก่อการ 2475 เข้าดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นเดือนตุลาคม คณะกรรมการสอบสวนแถลงผลสรุปว่า อานันท์ไม่มีทางที่จะยิงตัวเองโดยอุบัติเหตุ คณะกรรมการปฏิเสธที่จะชี้ชัดว่าเป็นการฆ่าตัวตายหรือฆาตกรรม แต่นั่นไม่สำคัญ ผลสรุปเข้าทางความเชื่อที่ว่าปรีดีจัดการอำพรางเพื่อกลบเกลื่อนความไม่ชอบมาพากลและปกป้องตนเอง พันธมิตรเก่าแก่ของพิบูลในกองทัพก็ช่วยกระพือโหมกระแสต่อต้านปรีดีด้วยเช่นกัน ซึ่งเป็นผลจากการสูญเสียตำแหน่งและผลประโยชน์แก่เสรีไทหลังสงคราม ในเดือนมีนาคม 2490 พิบูลหนุนพวกเขาในการตั้งพรรคใหม่และเริ่มป่วนรัฐบาล ฝ่ายนิยมกษัตริย์ก็ร่วมมือกับพวกเขาอย่างน่าประหลาดใจ

ที่เหลือเป็นไปตามกระแสในสถานการณ์ยุคหลังสงคราม ในช่วงปี 2490 เศรษฐกิจตกต่ำ ภาวะข้าวยากหมากแพงก่อให้เกิดเงินเฟ้ออย่างรุนแรง เรื่องทุจริตอื้อฉาวกระหน่ำรัฐบาลธำรงและฝ่ายค้านก็คอยโจมตี ความขัดแย้งทวีความตึงเครียดมากเสียจนเมื่อถึงเดือนพฤษภาคมก็กลัวกันว่าจะเกิดสงครามกลางเมือง ประชาชนเริ่มนึกจินตนาการตามการวาดหวังของฝ่ายนิยมเจ้าว่าการเสียชีวิตของรัชกาลที่ 8 ได้แสดงถึงลางของประเทศ ในที่สุด วันที่ 8 พฤศจิกายน ทหารก็ทำรัฐประหารโค่นล้มธำรง ปรีดีแคล้วคลาดจากการถูกสังหารและหนีไปต่างประเทศด้วยความช่วยเหลือจากนักการทูตอังกฤษและสหรัฐฯ

ไม่มีใครแปลกใจกับการรัฐประหาร ผิน ชุณหะวันกับกาจ กาจสงคราม พันธมิตรของพิบูลได้ทำการหยั่งเสียงไม่เพียงแต่ในแวดวงผู้นำทหารเท่านั้น แต่ยังรวมถึงควง, เสนีย์ และราชสำนักด้วย คณะรัฐประหารได้รับการยืนยันถึงความเห็นชอบของราชสำนักผ่านทางจักรพันธุ์เพ็ญศิริ เชื้อพระวงศ์ผู้เป็นลูกเขยของกาจและคนอื่นๆ แม้ว่าพิบูลก็กำลังวางแผนที่จะกลับมาครองอำนาจก็ตาม เหล่าเชื้อพระวงศ์ก็ตัดสินใจว่าปรีดีคือศัตรูที่สำคัญกว่า

การรัฐประหารครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าราชสำนักได้รุกคืบทางการเมืองมากเพียงไรนับแต่อานันท์เสียชีวิต ขุนศึกของพิบูลตอนนี้ก็เห็นแล้วว่าสถาบันกษัตริย์มีความสำคัญต่อความชอบธรรมของพวกตน ด้วยสหรัฐฯ และอังกฤษมีแนวโน้มจะคัดค้านการรัฐประหาร (พิบูลยังคงถูกมองเป็นอาชญากรสงครามอยู่) เหล่านายพลจึงผูกโยง

---

[8] ผาสุกและเบเคอร์, *Thailand,* 267.

www.yerngshare.blogspot.com

ตัวเองเข้ากับวังเพื่อสร้างความชอบธรรมในการยึดอำนาจ ในขณะที่อ้างความทุกข์ยากของประชาชน การทุจริตของรัฐบาล และการอพยพของชาวจีนที่ไม่มีการควบคุม พวกเขาก็เน้นว่าการรัฐประหารนั้นเป็นไปเพื่อปกป้องสถาบันกษัตริย์เป็นอันดับแรก พวกเขากล่าวว่ารัฐบาลปรีดี-ธำรงไม่ให้ความเคารพชาติ ศาสนาและกษัตริย์ กาจอธิบายว่าการทุจริตของรัฐบาลได้เป็นการลบหลู่รัฐธรรมนูญที่ลงนามโดยอานันท์ และข้อพิสูจน์ก็เห็นได้จากการปรากฏของอีแร้งเหนือสนามหลวงอันเป็นสถานที่ประกอบพิธีฌาปนกิจ อีแร้งเคยปรากฏในอยุธยาก่อนที่จะพ่ายแพ้แก่พม่า ดังนั้นทหารจึงจำต้องเข้ามาแทรกแซงเพื่อรักษาประเทศชาติ กาจกล่าวแก่ประชาชน[9]

ยิ่งไปกว่านั้น เหล่าทหารก็อ้างว่ามีหลักฐานชัดเจนว่าปรีดีมีส่วนเกี่ยวข้องในการเสียชีวิตของอานันท์ พร้อมเพิ่มเติมว่ายังวางแผนที่จะฆ่าภูมิพลอีกด้วยเพื่อกำจัดสถาบันกษัตริย์ให้หมดสิ้นไปและเปลี่ยนประเทศเป็นคอมมิวนิสต์ พวกเขาจับกุมมหาดเล็กสองคน ชิตและบุศย์ และอดีตราชเลขาธิการเฉลียว ปทุมรสด้วยข้อกล่าวหาเป็นผู้สมรู้ร่วมคิดกับปรีดี มีอีกคนหนึ่งที่ถูกตั้งข้อกล่าวหาคือ อดีตราชองครักษ์วัชรชัย ที่หนีไปต่างประเทศเช่นเดียวกับปรีดี

การสนับสนุนรัฐประหารของราชสำนักเห็นได้ชัดจากการที่รังสิต ผู้สำเร็จราชการฯ ให้ความเห็นชอบด้วยความรวดเร็ว เขาให้การยอมรับอย่างเป็นทางการในนามของกษัตริย์ภายในระยะเวลาไม่ถึง 24 ชั่วโมง และประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่คณะรัฐประหารได้ร่างเตรียมมาก่อนในทันที บางคนอ้างในภายหลังว่ารังสิตจำต้องทำอย่างนั้นเนื่องจากถูกจี้บังคับด้วยปืน[10] แต่เนื้อหาสาระของรัฐธรรมนูญและความฉับไวของรังสิตในมาตราหนึ่งสนับสนุนความคิดที่ว่าฝ่ายนิยมเจ้าได้มีส่วนช่วยร่างมันขึ้นมา ให้เป็นประโยชน์แก่ราชสำนัก

คำอารัมภบทของรัฐธรรมนูญทำให้การโค่นล้มรัฐบาลฟังดูเหมือนเป็นข้อตกลงระหว่างคณะรัฐประหารกับราชสำนักยังไงยังงั้น "เพื่อแก้ไขสถานการณ์ที่ย่ำแย่ในปัจจุบัน ประชาชนชาวสยามส่วนใหญ่และทหารในกองทัพสยามได้ร่วมใจกันเรียกร้องต่อกษัตริย์ให้ยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันและประกาศใช้ฉบับใหม่"[11]

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอันแรกคือการกำหนดให้มีคณะอภิรัฐมนตรีขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ให้คำปรึกษาและจัดการเรื่องส่วนตัวแก่กษัตริย์ ราชสำนักถูกปฏิเสธเรื่องนี้ในรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับก่อนหน้า สมาชิกคณะอภิรัฐมนตรีที่มีจำนวนห้าคนจะได้รับการแต่งตั้งโดยกษัตริย์และทำหน้าที่เป็นคณะผู้สำเร็จราชการฯ ในเวลาที่กษัตริย์ไม่อยู่ การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอันที่สองคือการมีวุฒิสภาที่กษัตริย์เป็นคนคัดเลือก มีจำนวน 100 คน เท่ากับสภาผู้แทนราษฎร ดังนั้นแม้ว่าอำนาจยับยั้งของกษัตริย์จะยังคงไม่แตกต่างจากไปจากปี 2489 ที่สภาสามารถยืนยันมติเดิมได้ด้วยเสียงข้างมาก วุฒิสภาที่เป็นเอกภาพมาจากราชสำนักก็จะสามารถเสริมอำนาจยับยั้งของกษัตริย์ได้

การเปลี่ยนแปลงส่วนอื่นๆ นั้นเป็นการเพิ่มอำนาจให้ราชสำนักควบคุมการดำเนินงานของตัวเองได้มากขึ้นและเสริมอำนาจในสถานการณ์ฉุกเฉินของกษัตริย์ เช่นการประกาศสงครามหรือกฎอัยการศึก การเปลี่ยนแปลงเพียงอย่างใดอย่างหนึ่งก็นับว่ามีความสำคัญมากแล้วหากมีการใช้จริงๆ รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ระบุว่านโยบายต่างๆ ของรัฐบาลหนึ่งไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้โดยรัฐบาลชุดถัดมาหากไม่ได้รับการเห็นชอบจากกษัตริย์ ซึ่งทำให้กษัตริย์มีสถานะเป็นแหล่งที่มาของเสถียรภาพและความต่อเนื่อง เนื่องจากมีอำนาจตัดสินใจว่านโยบายใดเป็นประโยชน์สำหรับประเทศในระยะยาว

---

9 บางกอกโพสต์, 5 เมษายน 2491.

10 กอบเกื้อ สุวรรณทัต, Thailand's Durable Premiere (กัวลาลัมเปอร์: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ด, 2538), 39.

11 ทักษ์, *Thai Politics*, 524.

www.yerngshare.blogspot.com

หลังจากลงนามในรัฐธรรมนูญ รังสิตก็ลงมือแต่งตั้งคณะอภิรัฐมนตรีทันที ประกอบด้วยรังสิตเองในฐานะประธาน, ธานี, อลงกฎ, มานวราชเสวี, และอดุลเดชจรัส เหตุที่เร่งด่วนเห็นได้ชัดว่าเพื่อกันไม่ให้พิบูลเป็นประธาน การแต่งตั้งอดุลเดชจรัส ที่ไม่มีความโดดเด่นทางการเมืองแต่เป็นสมาชิกคณะราษฎรที่ได้รับการยอมรับนับถือ อาจช่วยบรรเทาความรู้สึกของพิบูลลงได้ แต่อดุลเดชจรัสไม่เคยเข้าร่วมประชุมคณะอภิรัฐมนตรีเลย ไม่ว่าจะเป็นการจงใจของเจ้าตัวหรือความประสงค์ของราชสำนักก็ตาม

เหล่าขุนทหารส่งจักรพันธ์ไปยังโลซานน์เพื่อเสนอรัฐธรรมนูญใหม่แก่ภูมิพล หากภูมิพลจะมีปัญหาใดๆ กับการรัฐประหารก็ตามที ก็ไม่ปรากฏร่องรอยในหนังสือรับรองของเขาที่ลงวันที่ 25 พฤศจิกายน "บรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องในปฏิบัติการครั้งนี้ไม่ได้ประสงค์ในอำนาจเพื่อประโยชน์ของตนเอง หากแต่มุ่งที่จะสร้างความเข้มแข็งแก่รัฐบาลใหม่ที่จะบริหารราชการแผ่นดินเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของชาติและเพื่อขจัดความทุกข์ยากทั้งปวงที่[ประชาชน]ประสบอยู่ในเวลานี้"[12]

เหล่าขุนทหารก็วาดหวังว่าพวกตนจะเป็นผู้กุมอำนาจที่แท้จริงในรัฐบาล และราชสำนักก็จะยังเป็นสัญลักษณ์สูงส่งของชาติ พวกเขาสำคัญผิด ราชสำนักและพันธมิตรฉกชิงความได้เปรียบและรุกคืบขยายอำนาจต่อไป

ข้อเรียกร้องประการแรก (เห็นได้ชัดว่ามาจากธานี) คือ ให้ควงเป็นนายกฯ และจัดการเลือกตั้งโดยเร็ว[13] ขณะที่สหรัฐฯ และอังกฤษสงวนท่าที ยังไม่ให้การรับรองรัฐบาลชุดใหม่จนกว่าจะมีความเป็นประชาธิปไตย เหล่าขุนทหารก็จำต้องยินยอม จากนั้น รังสิตก็ปฏิเสธรายชื่อสมาชิกวุฒิสภาที่คณะรัฐประหารเสนอมาทั้งหมด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นทหารและข้าราชการ เขายืนกรานว่าเรื่องนี้เป็นการตัดสินใจของกษัตริย์ล้วนๆ แล้วก็จัดการแต่งตั้งวุฒิสมาชิกที่ล้วนแล้วแต่เป็นเชื้อพระวงศ์ ขุนนางและพ่อค้าที่เป็นมิตรกับวัง ในหนึ่งร้อยคน มีเพียงแปดคนเท่านั้นที่มาจากคณะรัฐประหาร

ฝ่ายนิยมเจ้าขยายอำนาจออกไปอย่างเป็นขั้นเป็นตอน แม้ว่ากองทัพจะได้ยกเลิกการห้ามข้าราชการมาเล่นการเมืองแล้วก็ตาม แต่ควงก็ยอมให้สมาชิกคณะรัฐประหารเข้ามาเป็นรัฐมนตรีได้เพียงสองคนเท่านั้น จากนั้นคณะรัฐมนตรียังได้ให้อำนาจแก่รังสิตมากขึ้นในการจัดการบริหารงานราชสำนัก ซึ่งมีทั้งสำนักพระราชวัง สำนักงานทรัพย์สินฯ และองครักษ์ โดยทั้งหมดนี้ไม่ได้อยู่ในการควบคุมของฝ่ายเจ้ามาตั้งแต่ 2475 มีรายงานในเวลาต่อมาว่ารังสิตปลดข้าราชบริพารเกือบ 60 คน ทำการล้างบางคนที่อาจจะไม่จงรักภักดี รวมทั้งคนของปรีดีด้วยหลายคน[14]

ฝ่ายเจ้ามาดหมายที่จะขยับขยายอำนาจมากยิ่งขึ้นไปอีก จึงเกลี้ยกล่อมพิบูล, ผิน, กาจและขุนทหารอื่นๆ ให้ตกลงที่จะร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่หลังการเลือกตั้ง เหล่าขุนทหารไม่มีทางเลือกนอกจากต้องสนับสนุนรัฐบาลให้ได้การยอมรับจากสหรัฐฯ และอังกฤษ หาไม่แล้วก็จะเสี่ยงกับการถูกแทรกแซง

ตามความคาดหมาย ผลการเลือกตั้งวันที่ 29 มกราคม 2491 พรรคประชาธิปัตย์ได้เสียงข้างมาก ควงกลับมาเป็นนายกฯ และแต่งตั้งพันธมิตรของราชสำนักเป็นรัฐมนตรีเกือบทั้งคณะ เหล่าขุนทหารและพวกพ้อง

---

12 กอบเกื้อ, *Thailand's Durable Premiere*, 39.

13 Frank C. Darling, "American Influence on the Evolution of Constitutional Government in Thailand" (Unpublished thesis, Washington: American University, 1960), 185.

14 บางกอกโพสต์, 18 มกราคม 2492

www.yerngshare.blogspot.com

ของปรีดีที่ยังหลงเหลืออยู่จำนวนมากตอนนี้ก็ได้ประจักษ์ถึงการยึดอำนาจคืนของฝ่ายเจ้าแล้ว พวกเขาเปรียบคณะอภิรัฐมนตรีไม่ต่างจากอภิรัฐมนตรีสภายุคก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ประกอบด้วยเชื้อพระวงศ์ รังสิต, ทวีวงศ์ ถวัลยศักดิ์ หัวหน้าสำนักพระราชวัง และนิกรเทวัญ เทวกุล เลขานุการส่วนตัวของกษัตริย์ ต่างถูกกล่าวหาว่าวางแผนที่จะย้อนเวลากลับไปก่อน 2475 เหล่าขุนทหารพากันเดือดดาล ข่มขู่กลายๆ ว่าจะเปิดโปงว่าภูมิพลคือคนฆ่าอานันท์ และจะตั้งจุมภฏที่ถูกมองว่าหัวอ่อนกว่าขึ้นมาเป็นกษัตริย์แทน

พรรคประชาธิปัตย์ยืนหยัดอยู่จนถึงวันจักรี 6 เมษายน เหล่าขุนทหารกลุ่มต่างๆ ตบเท้าบังคับให้ควงลาออก และบังคับให้รังสิตแต่งตั้งพิบูลเป็นนายกฯ สองวันถัดมา ควงถอยฉาก พิบูลขึ้นครองอำนาจอีกครั้ง นับเป็นการถอยร่นของฝ่ายเจ้า แต่ยังไม่ใช่ความพ่ายแพ้โดยสิ้นเชิง ควงหักหน้าพิบูลด้วยการระบุอย่างโต้งๆ ในหนังสือถึงภูมิพลว่าเขาขอลาออกโดยมีปืนจ่อข้างหัว และระบุชื่อขุนทหารที่มีส่วนเกี่ยวข้อง[15] พิบูลที่ดิ้นรนเพื่อให้กษัตริย์รับรอง ก็แก้สถานการณ์ด้วยการประกาศตนเป็น “ผู้นิยมกษัตริย์ในระบอบรัฐธรรมนูญ” พลิกจากคราวที่เป็นนายกฯ ครั้งหลังสุด[16] “ผมไม่ได้บีบบังคับให้ราชสำนักแต่งตั้งผม(เป็นนายกฯ) ราชสำนักเลือกผมเอง” เขาประกาศ[17] เพื่อเป็นการพิสูจน์ เขาแทบไม่เปลี่ยนคณะรัฐมนตรีของควงเลย และไฟเขียวให้เสนีย์ รัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรมทำการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่

หากเป็นหนึ่งปีก่อนหน้านั้น พิบูลคงจะไม่รอดพ้นได้รับการต่อต้านจากอเมริกาและอังกฤษ แต่เวลานั้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ถูกครอบงำด้วยการเมืองยุคสงครามเย็น ภายในปี 2491 กองทัพของเหมาเจ๋อตงทวีความเข้มแข็งมากขึ้นในจีนและเวียดมินห์ก็เติบกล้าในเวียดนาม สหรัฐฯ กำลังหมายตาไทยให้เป็นแนวต้านทานคอมมิวนิสม์ วอชิงตันทำข้อตกลงทางทหารกับกองทัพไทยเป็นครั้งแรกในต้นปี 2491 จึงหลงลืมการที่พิบูลเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นในช่วงสงครามไปได้อย่างง่ายดาย มันคือสัญญาณอันแรกที่แสดงให้เห็นว่าการต่อสู้กับคอมมิวนิสม์ของสหรัฐฯ จะมีอิทธิพลกำหนดการเมืองของประเทศไทยได้ขนาดไหน รวมถึงการฟื้นฟูสถาบันกษัตริย์ในช่วง 40 ปีต่อมา

ทั้งหมดนี้ (หนังสือของควง คำประกาศของพิบูล และอิทธิพลต่างชาติในการเมืองไทย) คงเป็นที่พิศวงงงงวยสำหรับภูมิพล เขาได้รับรองการรัฐประหารในเดือนพฤศจิกายน 2490 ถึงตอนนี้เขาพบว่าอำนาจในการแต่งตั้งนายกฯ และคณะรัฐมนตรีที่มาจากการเลือกตั้งนั้นได้ปลาสนาการไปในพริบตาด้วยความทะเยอทะยานของกองทัพ และคำชี้แนะของเขาในเรื่องทางสายกลางและความไม่ยึดมั่นในตัวตนนั้นไม่มีใครรับฟัง ไม่ว่ารัฐธรรมนูญจะระบุว่าอย่างไรก็ตาม เหล่าขุนทหารก็ทำตามที่ตนพอใจ ถึงกระนั้น น่าประหลาดที่พิบูลผู้เป็นศัตรูเก่าแก่ของราชบัลลังก์ ก็ยังคงต้องแสวงหาการรับรองจากกษัตริย์

ตลอดปี 2491 กองทัพภายใต้การนำของพิบูลต้องถ่วงดุลอำนาจอย่างน่าหวาดเสียวกับประชาธิปัตย์ที่เป็นพันธมิตรของราชสำนัก กองทัพทวีความเข้มแข็งจากอาวุธยุทโธปกรณ์และงบประมาณที่สหรัฐฯ เริ่มอัดฉีดมาให้ในการต่อต้านคอมมิวนิสม์ เหล่านายพลที่ค้ำจุนอำนาจของพิบูลคือ กาจ, ผิน, เผ่า ศรียานนท์, และสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ต่าง

---

15 ทักษ์, *Thai Politics*, 592.

16 *New York Times*, April 12, 1948.

17 กอบเกื้อ, *Thailand’s Durable Premiere*, 24.

www.yerngshare.blogspot.com

พากันตักตวงสร้างความมั่งคั่งและวางฐานทางการเมืองและธุรกิจของตนเอง ประชาธิปัตย์และราชสำนักทุ่มเทให้กับการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ ปลายปี 2491 พวกเขาก็จัดการเอาคืนจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 โดยแทบจะเป็นการฟื้นฟูระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้นมาใหม่

รังสิตแต่งตั้งคณะกรรมการยกร่างในวันที่ 12 กรกฎาคม และประธานยกร่างคือเสนีย์ก็วางแนวทางด้วยการเรียกร้องอย่างแข็งกร้าวให้ทุกฝ่ายยึดมั่นในหลักการระบอบกษัตริย์ที่มีรัฐธรรมนูญ เขาประกาศว่าระบอบกษัตริย์มีความมั่นคงมากกว่าสาธารณรัฐ ตามรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่ง "ผมไม่สนับสนุนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ในฐานะนักประชาธิปไตย ผมต้องการกษัตริย์ ผมมีความจงรักภักดีอย่างที่สุดต่อกษัตริย์และหวังให้สถาบันกษัตริย์คงอยู่ตลอดไปชั่วกาลนาน"

แม้นจะอหังการปานนั้น การร่างรัฐธรรมนูญก็กินเวลานานและยืดเยื้อ มีการถกเถียงในรายละเอียดถึงโครงสร้างสถาบันกษัตริย์ที่มีอำนาจจำกัดแต่อยู่คงทนและความผิดพลาดที่ทำลายสถาบันกษัตริย์ของฝรั่งเศสและรัสเซีย และทำให้จักรพรรดิญี่ปุ่นอ่อนแอ คณะยกร่างศึกษางานเขียนของคนอย่าง Walter Bagehot ผู้เชี่ยวชาญรัฐธรรมนูญอังกฤษในศตวรรษที่ 19 และปฏิเสธข้อเสนอที่สุดโต่ง อาทิ ให้กษัตริย์แต่งตั้งนายกรัฐมนตรีเอง หรือให้กษัตริย์มีอำนาจยับยั้งที่เด็ดขาดโดยไม่มีการทัดทาน

กระนั้น รัฐธรรมนูญที่ได้ก็มีความเป็นประชาธิปไตยเพียงเท่าที่ธานีเคยอรรถาธิบายความเป็นกษัตริย์ของสยาม สถาบันกษัตริย์ถูกยกให้มีสถานะสูงส่งเหนือการเมือง และมีอำนาจมหาศาลในการกำกับรัฐบาล อภิรัฐมนตรีสภาถูกปรับใหม่ให้กลายเป็นคณะองคมนตรี 9 คน ที่กษัตริย์เป็นผู้เลือก เพื่อทำหน้าที่ให้คำปรึกษา วุฒิสมาชิก 100 คนก็กษัตริย์เป็นคนเลือกทั้งหมดเช่นเดิม แต่คราวนี้ไม่ใช่นายกรัฐมนตรีที่ทำหน้าที่ลงนามสนองการแต่งตั้งวุฒิสมาชิก แต่เป็นประธานองคมนตรี ซึ่งทำให้วุฒิสภากลายเป็นของวังไปทั้งหมด ประธานวุฒิสภาก็จะเป็นประธานรัฐสภาโดยอัตโนมัติ สภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งมีจำนวนมากกว่าวุฒิสภาเล็กน้อย แต่อำนาจยับยั้งของกษัตริย์จะสามารถทัดทานได้ก็โดยอาศัยเสียงถึงสองในสามของรัฐสภา

กษัตริย์มีอำนาจปลดรัฐมนตรีคนใดหรือทั้งคณะได้ เช่นเดียวกับข้าราชการทหารและพลเรือนในสามระดับชั้นสูงสุด นอกจากนี้กองทัพยังอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาสูงสุดของกษัตริย์โดยตรง โดยไม่ผ่านรัฐบาล ในส่วนของนิติบัญญัติ กษัตริย์มีอำนาจออกคำสั่งในเรื่องทั่วไป และกรณีฉุกเฉินได้โดยมีฐานะเท่ากฎหมายที่ออกโดยรัฐบาลในเรื่องเกี่ยวกับภาษีอากรและเงินตราที่อาจต้องมีการพิจารณาอย่างเร่งด่วนและเป็นความลับ อำนาจในการนี้ดูจะถูกเตรียมไว้สำหรับกรณีอย่างเช่น การลดค่าเงิน ซึ่งชวนให้นึกถึงภาวะเศรษฐกิจฝืดเคืองในช่วง 2474-5 ของรัชกาลที่ 7 อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเรื่องเหล่านี้จำต้องอาศัยความรู้ความชำนาญเฉพาะทาง อำนาจนี้จึงมักสงวนไว้กับนายกรัฐมนตรีและประธานาธิบดีเท่านั้น

นอกจากนี้ ราชสำนักยังได้อำนาจประชามติอันเป็นของใหม่ด้วย กล่าวคือ กษัตริย์สามารถแก้ไขรัฐธรรมนูญโดยข้ามรัฐบาลและรัฐสภาได้ด้วยการจัดให้มีการลงประชามติ โดยใช้เพียงเสียงข้างมากของผู้ออกเสียงเท่านั้น (เทียบกับที่ต้องใช้เสียงสองในสามของรัฐสภา) ดังนั้นกษัตริย์สามารถแก้ไขรัฐธรรมนูญได้ด้วยเสียงประชาชนโดยตรง โดยไม่ต้องสนใจรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง

ส่วนการสืบบัลลังก์ กฎมณเฑียรบาล 2467 ถูกนำกลับมาใช้ใหม่ แต่คราวนี้รัฐธรรมนูญระบุว่ากฎมณเฑียรบาลไม่สามารถยกเลิกหรือแก้ไขได้ และคณะองคมนตรีจะเป็นผู้เสนอชื่อรัชทายาท ไม่ใช่รัฐสภา กษัตริย์อาจจะมาจากการเลือกตั้งก็จริงอยู่ตามที่ธานีบอก แต่แน่นอนว่าไม่ได้มาจากการเลือกตั้งของคนนอกวัง

รัฐธรรมนูญฉบับนี้ส่งอิทธิพลสำคัญในประวัติศาสตร์การเมืองไทย กษัตริย์มีอำนาจกว้างขวางและลึกซึ้งอย่างที่ไม่ปรากฏในระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญอื่นใด เนื้อหาโดยรวมบ่งบอกนัยว่ารัฐสภาเป็นตัว

www.yerngshare.blogspot.com

ปัญหาและอันตรายโดยกมลสันดาน รัฐธรรมนูญ 2492 นี้พยายามประมวลอำนาจสมบูรณาญาสิทธิ์ของอดีตขึ้นมาด้วยภาษาสมัยใหม่ โดยสมมติขึ้นมาก่อนว่า กษัตริย์ในตระกูลจักรีมีความฉลาดและความดีงามอยู่แล้วในสายเลือด ย่อมสมควรเป็นอย่างยิ่งที่จะได้ครองอำนาจ โดยมี "พระมนูธรรมศาสตร์" เป็นแนวทาง

เมื่อร่างฉบับสุดท้ายปรากฏออกมา ก็สร้างความไม่พอใจให้กับเหล่าขุนทหาร ฝ่ายผู้สนับสนุนปรีดีและสาธารณชนจำนวนมาก มันถูกโจมตีว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อเจตนารมณ์ของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ธานีและอุปลิสานก็ถูกกล่าวหาว่ากำลังวางแผนก่อตั้งพรรคการเมืองนิยมเจ้าขึ้นมา ธานีโต้ว่าไม่มีความจำเป็นจะต้องตั้งพรรค เพราะอันที่จริงแล้ว "ทุกพรรคการเมืองในเวลานี้ล้วนแล้วแต่สนับสนุนสถาบันกษัตริย์" และพวกนิยมเจ้าอื่นๆ ก็ตีตราผู้วิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นพวกนิยมระบอบสาธารณรัฐและคอมมิวนิสม์[18] มีคนหนึ่งเขียนลงใน บางกอกโพสต์ ยืนยันว่ารัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้เป็นไปตามแนวคิดของรัชกาลที่ 7 ซึ่งเป็นกษัตริย์ที่ได้ทำการปกป้องระบอบประชาธิปไตย[19]

อันที่จริง มันเสร็จอยู่ในมือราชสำนักเรียบร้อยไปแล้ว ตั้งแต่แรกเลย รัฐบาลได้กำหนดกติกาไว้อย่างชาญฉลาดว่ารัฐสภาจะต้องเห็นชอบร่างสุดท้ายทั้งฉบับหรือไม่ก็ปฏิเสธทั้งฉบับ โดยไม่อนุญาตให้มีการแก้ไข 27 มกราคม 2492 ร่างรัฐธรรมนูญผ่านสภาไปด้วยเสียง 125 ต่อ 30 พิบูลและเหล่าขุนทหารได้แต่นั่งมองจุดจบของพวกตนตาปริบๆ การจัดการเลือกตั้งเพื่อจัดตั้งรัฐบาลใหม่หลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญหมายความว่าพิบูลจะต้องลาออก ประชาธิปัตย์มั่นใจว่าจะได้อำนาจกลับคืน วุฒิสภาก็เต็มไปด้วยคนของวัง ภูมิพลก็จะได้รับการเชื้อเชิญให้กลับมานั่งบัลลังก์ และ 2475 ก็จะเหลืออยู่แต่ในความทรงจำ

ราชสำนักปักหลักอยู่ท่ามกลางข่าวลือรัฐประหารและคำขู่จากพิบูล ต้นเดือนมีนาคม 2492 รัฐธรรมนูญใหม่ถูกส่งไปถึงภูมิพล ซึ่งทำการพิจารณาอย่างละเอียด พร้อมด้วยสมาชิกคณะยกร่างคนหนึ่ง เขาคงไม่น่าจะเสนอแก้ไขอะไร เนื่องจากมันค่อนข้างจะเป็นนามธรรมและซับซ้อนเกินไปสำหรับเด็กหนุ่มอายุ 21 ปี หลังจากราชสำนักประกาศการลงนามของกษัตริย์ที่ส่งมาทางโทรเลข 23 มีนาคม อภิรัฐมนตรีสภาก็ลงนามและประกาศใช้รัฐธรรมนูญ อภิรัฐมนตรีสภาก็กลายสภาพเป็นคณะองคมนตรี รังสิตยังคงเป็นผู้สำเร็จราชการฯ และธานีได้เป็นประธานองคมนตรี พวกเขาคงจะกลั้นความลิงโลดในชัยชนะแทบไม่ไหวเอาเลยทีเดียว

ราชสำนักยังคงมีงานที่ต้องทำอีกมาก การเสียชีวิตของอานันท์ยังเป็นประเด็นพูดคุยในกรุงเทพฯ และปรีดียังมีอิทธิพลอยู่ ในจังหวะที่การต่อสู้เรื่องรัฐธรรมนูญขึ้นถึงจุดสูงสุด ในปลายเดือนกุมภาพันธ์ 2492 ปรีดีลอบกลับเข้าประเทศ และพยายามทำรัฐประหารด้วยการสนับสนุนจากกองทัพเรือ ทว่าประสบความล้มเหลว แต่ก็เห็นได้ชัดว่ายังมีผู้ไม่ชมชอบทั้งทหารและวังอยู่มาก

ต่อกรณีการเสียชีวิตของอานันท์ วังและทหารร่วมมือกัน ในเดือนกันยายน 2491 ชายสามคนที่ถูกจับข้อหาฆ่าอานันท์ได้รับการไต่สวน เจ้าหน้าที่ของวังมอบหลักฐานอันน่ากังขาที่ชี้ไปยังปรีดี พร้อมด้วยแรงจูงใจ ที่หลักๆ ก็คือ การถกเถียงระหว่างปรีดีและอานันท์ในเรื่องคณะผู้สำเร็จราชการฯ ทนายจำเลยสามารถสู้ข้อกล่าวหาที่อ่อนมากนี้ได้อย่างน่าเชื่อถือ อธิบดีกรมตำรวจ เผ่า ศรียานนท์ลงมือตีโต้อย่างเหี้ยมโหด ในต้นปี 2492 ลูกน้อง

---

18 บางกอกโพสต์, 5 กุมภาพันธ์ 2492.

19 บางกอกโพสต์, 25 กันยายน 2491.

www.yerngshare.blogspot.com

ของเผ่าสังหารทนายจำเลยไปสองคนและพยานจำเลยอีกหลายคน โดยอำพรางว่าเป็นการปราบปรามคอมมิวนิสต์ คดีนี้ดำเนินต่อไปจนถึงปี 2493 พยานที่เป็นเชื้อพระวงศ์นับสิบ รวมทั้งระดับสูงสุดด้วย ต่างกล่าวโทษปรีดีด้วยหลักฐานแวดล้อมและคำบอกเล่า ปรีดีที่ลี้ภัยอยู่ในจีน ไม่สามารถแก้ต่างอะไรได้

ระหว่างนั้น ราชสำนักก็ทวงคืนอิทธิพลในปริมณฑลต่างๆ โดยเฉพาะที่สำคัญคือ สังฆมณฑล ด้วยการค่อยๆ เปลี่ยนผู้บริหารจากมหานิกายที่แต่งตั้งโดยพิบูลมาเป็นพระในสังกัดธรรมยุติ ฝ่ายเจ้าก็ประสบความสำเร็จในการแก้คืนการปฏิรูปของพิบูลและยึดอำนาจทางจิตวิญญาณกลับคืนมาสู่สถาบันกษัตริย์จนได้ในที่สุด เป็นไปได้มากว่า ธานีคือผู้บงการกระบวนการนี้ ซึ่งได้เริ่มมาตั้งแต่คราวที่พิบูลถูกบีบออกจากอำนาจไปในปี 2487 สังฆราชจากมหานิกายที่พิบูลเป็นคนแต่งตั้งก็บังเอิญเสียชีวิตลงในปีนั้นพอดี วชิรญาณวงศ์ ที่เป็นเชื้อพระวงศ์และเป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศน์อันเป็นศูนย์กลางของธรรมยุติ ก็ได้รับตำแหน่งสืบต่อ[20] ครั้นตำแหน่งสังฆนายกว่างลงในปี 2489 พุทธโฆษาจารย์ พระธรรมยุติจากเทพศิรินทร์ก็เป็นแทน

ในปี 2490 พุทธโฆษาจารย์เรียกร้องให้ยกเลิกการปฏิรูปสงฆ์ 2484 ของพิบูลและนำพรบ.สงฆ์ 2445 กลับมาใช้ใหม่ สองปีถัดมา วชิรญาณวงศ์ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากรัฐธรรมนูญฉบับนิยมเจ้า ก็สั่งให้วัดสายธรรมยุติ “แยกตัว” ออกจากการปกครองของสงฆ์ ซึ่งเป็นการกันไม่ให้นิกายทั้งสองยุบรวมกันตามแผนที่ได้มีการวางกันไว้[21] ในปี 2494 วชิรญาณวงศ์แต่งตั้งศาสนโศภณ (จวน อุฏฐายี) พระธรรมยุตเป็นสังฆนายกแทนพุทธโฆษาจารย์ที่เสียชีวิตไป โดยข้ามหัวพระอาวุโสสายมหานิกายจำนวนมาก[22] การนี้ทำให้ธรรมยุตอยู่ในฐานะครอบงำมหานิกาย ที่มีจำนวนพระสงฆ์มากกว่าถึง 20 เท่า และพรบ.สงฆ์ 2445 ของรัชกาลที่ 5 ก็ถูกนำกลับมาใช้ใหม่

ความสำเร็จประดานี้ของฝ่ายเจ้าแทบไม่มีความหมายใดๆ เลยต่อประชาชนส่วนใหญ่ที่ใช้ชีวิตตามท้องไร่ท้องนาและไร้การศึกษาในพสกนิกร 19 ล้านคนของภูมิพล ถ้าหากสถาบันกษัตริย์อยากจะมีความหมายต่อพวกเขามากกว่าที่เหล่าขุนทหารและนักการเมืองมีล่ะก็ ประชาชนจะต้องได้ประจักษ์และรับรู้ถึงการมีอยู่และความสูงส่งของสถาบันกษัตริย์ ดังนั้นในระหว่างที่กษัตริย์ไม่ได้อยู่ในเมืองไทย บรรดาเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงจึงต้องสร้างสำนึกดังกล่าวให้แก่พสกนิกร

ในตอนแรก มีการออกข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์และวิทยุอยู่เรื่อยๆ ถึงกิจกรรมต่างๆ ของภูมิพลในยุโรป ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การเดินทาง และการพบปะกับเจ้าหน้าที่ระดับสูงต่างๆ ความเห็นของเขาเกี่ยวกับเรื่องการบริหารบ้านเมืองได้รับการรายงานประหนึ่งว่าเป็นโองการ ตัวอย่างเช่น ในช่วงการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ ราชเลขาธิการ นิกรเทวัญ เทวกุลป่าวประกาศว่าภูมิพลมีความใส่ใจอย่างมากในเรื่องรัฐธรรมนูญ และกำชับให้มีการรายงานต่อเขาอย่างใกล้ชิด[23] เท่ากับเป็นการบอกประชาชนว่ากษัตริย์กำลังดูแลบ้านเมืองของเขาอยู่ แม้จะอยู่ห่างไกลก็ตาม

กระบวนการสร้างภาพนี้ยังรวมถึงการพยายามรื้อฟื้นพิธีกรรมต่างๆ ที่ธานีและรังสิตต่างเข้าใจดีว่ามีความสำคัญในการทำให้ประชาชนรับรู้ถึงความสำคัญของสถาบันกษัตริย์ในการบรรเทาความทุกข์ยากในชีวิต

---

20 มรว.ชื่น นภวงศ์ ภายหลังได้รับเลื่อนฐานะเป็นกรมหลวง

21 Peter A. Jackson, Buddhism, Legitimation, and Conflict (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1989), 75.

22 จวนได้ทำหน้าที่สังฆนายกมาก่อนแล้วสามปี ตั้งแต่พุทธโฆษาจารย์ป่วยหนักตั้งแต่ปี 2491

23 บางกอกโพสต์, 22 มิถุนายน 2492

www.yerngshare.blogspot.com

ของพวกเขา พิธีกรรมต่างๆ ทำให้ประชาชนมีความศรัทธา ดังนั้น เชื้อพระวงศ์ชั้นสูงจึงทำการรื้อฟื้นพิธีกรรมต่างๆ ที่ขาดหายไปตั้งแต่ 2475 โดยประกอบพิธีในนามของกษัตริย์และทำการประชาสัมพันธ์อย่างกว้างขวาง

ของตายคือวันจักรี วันที่ 6 เมษายน ในปี 2491 รังสิตปลุกฟื้นงานเฉลิมฉลองด้วยการให้ราชสำนักและประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น วันฉลองเริ่มต้นด้วยผู้สำเร็จราชการฯ นำเหล่าเชื้อพระวงศ์ชุดใหญ่สวดมนต์และทำบุญตักบาตรในสถานที่เก็บอัฐิของกษัตริย์องค์ก่อนๆ ในบรมหาราชวัง จากนั้น ทั้งหมดแต่งกายชุดผ้าไหมแบบไทยก็ไปบวงสรวงรูปรัชกาลที่ 1 ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ท่ามกลางการจับจ้องมองดูของประชาชน

นั่นเป็นประเพณีที่สืบทอดมา ความเป็นสมัยใหม่ก็ถูกถ่ายทอดออกมาคู่ขนานกันไป วันจักรียังเป็นวันออกร้านงานกาชาดประจำปีไปด้วยพร้อมกัน ซึ่งครอบครัวกษัตริย์เป็นผู้สนับสนุนและอุปถัมภ์ ทำให้งานกาชาดเป็นงานหลวง และเป็นงานสังคมแห่งปีสำหรับชนชั้นสูง จนดูเหมือนว่ากาชาดเป็นหน่วยงานของวัง งานบรรเทาทุกข์และความช่วยเหลือทางการแพทย์แสดงออกถึงความดีงามของจักรี

รังสิตรื้อฟื้นพิธีกรรมโบราณภายในราชสำนักกลับมาจำนวนมาก พร้อมทั้งออกข่าวประชาสัมพันธ์อย่างเต็มที่ ในฐานะผู้แทนกษัตริย์ เขาทำหน้าที่เปลี่ยนเสื้อคลุมพระแก้วมรกตปีละสามครั้ง ซึ่งเป็นพิธีที่เชื่อมผนึกกษัตริย์เข้ากับรูปบูชาที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดของประเทศ ต้นเดือนพฤศจิกายน 2491 รังสิตจัดกฐินหลวงตามวัดหลวงต่างๆ มอบผ้าไตรแก่พระชั้นผู้ใหญ่ในนามของกษัตริย์ ถึงภูมิพลจะไม่ได้อยู่ในเมืองไทยก็ตาม เขาก็ยังทำบุญและสนับสนุนศาสนา แสดงให้เห็นจริยวัตรอันบริสุทธิ์

เดือนพฤษภาคม 2492 รังสิตรื้อฟื้นพิธีบวงสรวงความอุดมสมบูรณ์แบบพราห์ม-ฮินดูขึ้นมาใหม่ นับแต่ทศวรรษที่ 2473 (1930) การไถนาโดยใช้วัวศักดิ์สิทธิ์และเทพี หรือ *จรดพระนังคัล* นั้นมีการปฏิบัติอยู่บ้างโดยเจ้าหน้าที่รัฐ แต่พิธีบวงสรวงความอุดมสมบูรณ์ *พืชมงคล* ที่เคยทำภายในราชสำนักโดยไม่ค่อยมีใครได้เห็นนั้นไม่ได้รับการปฏิบัติเลย ในปี 2492 รังสิตนำพิธีพืชมงคลกลับมาและเซ่นบวงสรวงต่อเหล่าเทพยดา มันเป็นการเชื่อมโยงอันน่าอัศจรรย์ระหว่างสถาบันกษัตริย์และความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหารในราชอาณาจักร[24]

พิธีกรรมอื่นที่ได้รับการรื้อฟื้นคือ วันยกย่องรัชกาลที่ 5 ในเดือนตุลาคม และวันเกิดของกษัตริย์ที่ตอนนี้เป็นวันที่ 5 ธันวาคม ในวันเกิดนี้ เหล่าเชื้อพระวงศ์ทำบุญตักบาตรในตอนเช้าในนามกษัตริย์ วันนั้นจะมีงานเลี้ยงในวัง และเป็นวันหยุดของประชาชน สื่อมวลชนขณะเดียวกันก็เสนอข่าวกิจกรรมการทำบุญของกษัตริย์ในโลซานน์ โดยเน้นการให้อภัยโทษแก่นักโทษหลายพันคนเนื่องในโอกาสนี้ เป็นการแสดงความกรุณาของกษัตริย์ ในขณะเดียวกันก็ทำให้นักโทษเหล่านั้นและครอบครัวสำนึกในบุญคุณ แม้ว่ารัฐบาลจะเป็นผู้จัดทำรายชื่อขึ้นมาก็ตาม ในวันนั้นปี 2491 บางกอกโพสต์รำพันถึงการขาดกษัตริย์ว่า "เวลานี้ประเทศต้องการผู้นำที่ทรงธรรมเสียยิ่งกว่าครั้งใดที่ผ่านมา"

ประวัติศาสตร์กำลังถูกเขียนใหม่โดยพิธีเฉลิมฉลอง คล้อยจากวันเกิดก็เป็นวันรัฐธรรมนูญ 10 ธันวาคม ซึ่งกำหนดเป็นวันหยุดสามวัน ชัดเจนว่ากิจกรรมเฉลิมฉลองไม่ได้อยู่ที่ตัวรัฐธรรมนูญหรือการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 แต่อยู่ที่ประชาธิปก ในฐานะที่เป็นผู้มอบรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชน ทำนองเดียวกัน วันชาติ 24 มิถุนายนที่เฉลิมฉลองการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ก็กลายเป็นการแสดงความสำนึกต่อประชาธิปก ไม่ใช่คณะราษฎร วันที่ภูมิพลขึ้นเป็นกษัตริย์ก็กลายมาเป็นวันหยุดอีกหนึ่งวัน รังสิตประกอบพิธีต่างๆ ในนามของภูมิพล ในขณะที่พิบูลเป็นประธานในงานเฉลิมฉลองของรัฐบาล ที่ทุกคนต้องแสดงความจงรักภักดีเบื้องหน้ารูปขนาดยักษ์ของกษัตริย์

---

[24] มักเชื่อกันโดยทั่วไปว่าพิธีกรรมนี้ได้รับการรื้อฟื้นโดยภูมิพลในช่วงปลายทศวรรษที่ 2493 (1950) โดยได้รับการสนับสนุนจากสฤษดิ์ ธนะรัชต์

www.yerngshare.blogspot.com

ยังมีวิธีการเล็กน้อยอื่นๆ อีกที่ทำให้ดูเสมือนว่าภูมิพลไม่ได้ห่างหายไปไหน อาทิเช่น ราชสำนักกลับมาเป็นเจ้าภาพงานศพเชื้อพระวงศ์ระดับย่อยๆ และคหบดีสามัญชน รังสิตเป็นตัวแทนกษัตริย์มอบปริญญาแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยและทหารตำรวจ ในเดือน พฤษภาคม 2492 เขามอบกระบี่แก่นายทหารจบใหม่ 176 คนของจปร. ซึ่งเป็นการย้ำเตือนภารกิจที่พวกเขามีต่อสถาบันกษัตริย์ สองสามสัปดาห์ต่อมา เขาก็ไปมอบปริญญาที่จุฬาฯ

นอกจากนี้ก็ยังมีพิธีฉลองสำหรับการกลับมาจากการลี้ภัยของเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงต่างๆ ทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่และตายไปแล้ว เดือนมิถุนายน 2491 ราชินีหม้ายรำไพพรรณีของประชาธิปกกลับมาพร้อมอัฐิของสามี และเขาได้รับการยกย่องให้เป็นนักปฏิรูปผู้ยิ่งใหญ่ ส่วนบวรเดชได้รับการแห่แหนน้อยกว่านั้นหน่อยเมื่อกลับมาในเดือนพฤษภาคมปีเดียวกัน ซึ่งเขาได้ลี้ภัยไปตั้งแต่คราวกบฏบวรเดชปี 2476 อัฐิของนริศและบริพัตรได้กลับมาต่อจากนั้น พิธีศพของมโนปกรณ์ นายกฯ สามัญชนนิยมเจ้าก็ได้รับการดูแลจากราชสำนัก

มีตัวอย่างอีกอันหนึ่งแสดงให้เห็นยุทธศาสตร์อันเพียบพร้อมของฝ่ายเจ้าในการฟื้นฟูสถาบันกษัตริย์กลับคืนสู่ใจกลางวัฒนธรรมไทย ในเดือนสิงหาคม 2491 เกิดการสร้างกระแสคลั่งไคล้หลังจากมีการค้นพบช้างเผือก ช้างเผือกเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจและบุญบารมี ซึ่งเป็นสมบัติของกษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว รัชสมัยที่มีการค้นพบช้างเผือกว่ากันว่าเป็นรัชสมัยที่รุ่งโรจน์ในประวัติศาสตร์สยาม ช่วงรัชกาลที่ 6 ที่ไม่ชื่นมื่นและรัชกาลที่ 8 ที่เคราะห์ร้ายนั้นล้วนขาดของขลังดังกล่าว ดังนั้นจึงเป็นวาระสำคัญเมื่อชาวบ้านชนบทคนหนึ่งจับช้างเผือกได้และมอบให้แก่ภูมิพล ชาวบ้านคนนั้นได้รับรางวัลและบรรดาศักดิ์เป็นหลวง ราชสำนักจัดพิธีทางศาสนาต้อนรับช้างเผือกในกรุงเทพฯ มันก็ได้รับบรรดาศักดิ์ด้วยเช่นกัน

ส่วนสำคัญที่สุดสำหรับบุญบารมีของกษัตริย์คือ การส่งผลโดยตรงต่อชีวิตของพสกนิกร โดยผ่านทางการสงเคราะห์และการให้ทาน กษัตริย์จะต้องเป็นผู้เสียสละ มีจิตใจกว้างขวางและไม่ยึดติดกับทรัพย์สมบัติของตัวเอง เพื่อจะได้ดำรงสถานะธรรมราชาอย่างแท้จริง

แต่ในการนี้ เขาต้องเผชิญคู่แข่งขัน นักการเมืองและขุนทหาร ซึ่งควบคุมงบประมาณแผ่นดินและช่องทางเข้าถึงแหล่งเงินทุนเอกชน ก็ได้สร้างสมสถานะบารมีของตนขึ้นมาด้วยการช่วยเหลือประชาชนเช่นกัน สถาบันกษัตริย์ตกอยู่ในสถานะเสียเปรียบ หลัง 2475 รัฐบาลได้ยึดทรัพย์สินของกษัตริย์ไปจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นอสังหาริมทรัพย์และหุ้นในบริษัทต่างๆ รวมแล้วก็มากโข ครอบครัวกษัตริย์เคยเป็นเจ้าของที่ดินประมาณหนึ่งในสามของกรุงเทพฯ ชั้นในในช่วงก่อนสงคราม รวมทั้งอาคารต่างๆ ที่เป็นที่ทำการของรัฐบาล[25] ส่วนใหญ่ถูกพิบูลโอนเป็นทรัพย์สินของรัฐไปเรียบร้อยแล้ว เหลือส่วนที่สร้างรายได้แก่ราชสำนักไม่มากนักในตอนปลายสงครามโลกครั้งที่สอง

ปลายทศวรรษ 2483 (1940) เป้าหมายหลักอันหนึ่งของพวกเจ้าก็คือการทวงทรัพย์สินก่อน 2475 กลับคืนมา และสร้างรายได้ให้กับครอบครัวกษัตริย์ เงินที่ได้ก็จะมาใช้ในกิจการราชสำนักและครอบครัวกษัตริย์และเป็นแหล่งทุนในการทำให้กษัตริย์เป็นที่พึ่งที่สำคัญที่สุดของประชาชน การยึดอำนาจทางการเมืองคืนมาได้ในช่วงปี 2490-2491 เป็นก้าวสำคัญที่จะนำไปสู่เป้าหมายนี้ รัฐบาลควงแบ่งงบประมาณให้ราชสำนักเพิ่มขึ้นอย่างมาก ในขณะเดียวกันก็แอบคืนทรัพย์สินจำนวนมากที่เคยเป็นของกษัตริย์ให้แก่ครอบครัวมหิดล (แต่อาคารและวังที่รัฐบาลใช้เป็นสำนักงานในบริเวณกรุงเทพฯ ชั้นในยังคงเป็นของรัฐ)

---

25 ผาสุกและเบเคอร์, *Thailand*, 282.

www.yerngshare.blogspot.com

ในปี 2490 ทรัพย์สินและการเงินของราชสำนัก เช่น สำนักพระราชวัง ทรัพย์สินส่วนพระองค์ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และทรัพย์สินของครอบครัวกษัตริย์ตกอยู่ในความดูแลของมรว.ทวีวงศ์ ถวัลยศักดิ์ ทวีวงศ์เกิดในปี 2444 จบการศึกษาจากเคมบริดจ์ เคยเป็นมหาดเล็กของรัชกาลที่ 6 จากนั้นเขาก็คลุกวงในของราชสำนักมาโดยตลอด

ทวีวงศ์ก่อร่างสร้างขุมทรัพย์ของกษัตริย์ขึ้นมาใหม่อย่างมีทักษะและใจถึง เขากล่อมให้รัฐบาลยอมรับกรรมสิทธิ์ของราชสำนักในทรัพย์สินที่ได้ตกไปอยู่ในมือของเอกชนอย่างไม่เป็นทางการตั้งแต่ 2475 มีประชาชนนับหมื่นคนอาศัยอยู่ในบ้านและร้านค้าย่านใจกลางเมือง ซึ่งแต่เดิมเป็นของกษัตริย์ ทวีวงศ์ทำให้คนเหล่านี้กลับมาจ่ายค่าเช่าแก่สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ยอมรับความเป็นเจ้าของของสำนักงานฯ และจากปลายปี 2491 สำนักงานฯ แสวงหาทางเพิ่มรายได้ด้วยการให้เช่าอสังหาริมทรัพย์ เพิ่มค่าเช่า และขับไล่ผู้ที่ไม่จ่ายค่าเช่าออกไป ไม่เว้นแม้กระทั่งรัฐสภาเอง รัฐสภาได้ครอบครองพระที่นั่งอนันตสมาคมที่ราชสำนักไม่ค่อยได้ใช้มานานมากแล้ว ถึงกระนั้น สำนักงานฯ ของทวีวงศ์ก็ขู่ที่จะขับไล่รัฐสภาออกไป หากไม่จ่ายค่าเช่าให้สำนักงานฯ นี่เป็นแนวคิดแบบเจ้าที่พ้นสมัยไปแล้ว คือการอ้างว่ากษัตริย์เป็นเจ้าของทุกสิ่ง ไม่น่าแปลกใจ บรรดาสมาชิกรัฐสภาพากันปฏิเสธ

ขณะเดียวกัน ทวีวงศ์ปรับโครงสร้างการถือครองในหมู่เจ้าเสียใหม่ เขาอ้างสิทธิของครอบครัวมหิดลในการเป็นเจ้าของวังและทรัพย์สินต่างๆ ที่ได้ตกไปอยู่ในการครอบครองของญาติลุงป้าน้าอาต่างๆ เขาไม่ต้องการให้ทรัพย์สินเหล่านี้ตกทอดไปอยู่ในมือของลูกหลานที่อยู่นอกวงในของจักรีอย่างไม่มีทางหวนคืน มาตรการของเขาสร้างความตึงเครียดพอสมควรในหมู่เชื้อเจ้า แต่ทวีวงศ์ก็แลกด้วยการจ่ายเป็นเงินปีจากทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์สำหรับทรัพย์สินเหล่านั้น ในสถานการณ์หลังสงครามขณะนั้น เงินสดเป็นที่ต้องการมากกว่าที่ดินอยู่แล้ว

ทวีวงศ์ยังทำการลงทุนในนามราชสำนักและครอบครัวมหิดลอีกด้วย กับภาคเอกชนอย่างธนาคารและบริษัทประกันภัยที่หวังจะได้ประโยชน์จากบารมีกษัตริย์พอๆ กับเงินร่วมลงทุน ธนาคารไทยพาณิชย์กลายเป็นฐานในการขยายการลงทุนของวัง ธนาคารแห่งนี้สนับสนุนโครงการก่อสร้างโรงแรมปรินเซสบนพื้นที่ของทรัพย์สินฯ โดยนักธุรกิจหญิงชนัตถ์ ปิยะอุย ซึ่งมีทั้งสำนักงานทรัพย์สินฯ และกัลยาณิวัฒนาร่วมอยู่ด้วย ธุรกิจนี้ภายหลังขยับขยายเป็นเครือโรงแรมดุสิตธานี ซึ่งเป็นการลงทุนร่วมระหว่างชนัตถ์และสำนักงานทรัพย์สินฯ

ภายในเวลาไม่กี่ปี ทวีวงศ์ก็สะสมเงินทุนไว้ได้มากมหาศาล ทำให้ราชสำนักสามารถเลี้ยงดูข้าราชบริพารได้ดีขึ้น (จงรักภักดีมากขึ้น) และจ่ายเงินประจำแก่เชื้อพระวงศ์ชั้นสูงที่ประสบความอัตคัดยุคหลังสงคราม ซึ่งมีอดีตราชินีรำไพพรรณีรวมอยู่ด้วย กองทุนนี้ยังเป็นแหล่งทุนให้รังสิตใช้ในการฟื้นฟูพิธีกรรมและกิจกรรมทางสังคมต่างๆ ของราชสำนักอีกด้วย

ที่สำคัญที่สุด กองทุนนี้ใช้ในการสร้างภาพพจน์ของกษัตริย์ในฐานะแหล่งที่มาของกุศลทาน ถึงตัวภูมิพลจะไม่อยู่ ในเดือนมิถุนายน 2491 เขาก็บริจาคเงิน 100,000 บาท (5,000 เหรียญสหรัฐ) เพื่อนำไปซื้อเครื่องรับวิทยุแล้วแจกจ่ายให้แก่ชุมชนชนบททั่วประเทศเพื่อจะได้ฟังข่าวสาร (ซึ่งมีรายงานข่าวเกี่ยวกับกษัตริย์) เงินก้อนนี้ได้รับการกล่าวว่ามาจากกองทุนส่วนตัวของกษัตริย์[26] คราววันเกิดของเขาในปี 2491 กษัตริย์บริจาค "เงินส่วนตัว" 3,000 บาทให้กับ United Nations Appeal for Children ที่อยู่ในกรุงเทพฯ ถึงเดือนกรกฎาคม 2492 กษัตริย์ก็บริจาคเงิน 300,000 บาทให้กับโครงการรณรงค์ฉีดวัคซีนวัณโรคของสถานเสาวภา ซึ่งอยู่ใน

---

[26] บางกอกโพสต์, 8 มิถุนายน 2491

www.yerngshare.blogspot.com

เครือข่ายของสถาบันพาสเตอร์และตั้งชื่อตามมเหสีคนแรกของจุฬาลงกรณ์ การบริจาคทำนองนี้จะเป็นเงินก้อนใหญ่มากขึ้นเรื่อยๆ และบ่อยครั้งขึ้น และได้รับการประชาสัมพันธ์อย่างดี เนื่องจากว่ารังสิตและทวีวงศ์เป็นผู้จัดการเรื่องนี้ ไม่เป็นที่ชัดเจนว่าภูมิพลจะรับทราบเรื่องนี้ด้วยหรือไม่ แต่ไม่สำคัญ ประชาชนล้วนเข้าใจว่าของขวัญต่างๆ เหล่านั้นมาจากตัวเขาเอง

เรื่องทั้งหมดนี้ล้วนอยู่ในสายตาของคู่แข่ง โดยเฉพาะพิบูลที่เข้าใจเป็นอย่างดีถึงอำนาจของสัญลักษณ์นิยมแบบนี้ ด้วยกุมงบประมาณรัฐบาลอยู่ในมือ เขาสามารถที่จะเกทับกษัตริย์และอ้างความดีความชอบเป็นของตัวเองได้ แต่ในอาณาบริเวณอื่นที่ฝ่ายเจ้ากำลังรุกคืบอยู่นั้น เช่น สังฆมณฑลและพิธีกรรมทางศาสนา เขาตกอยู่ในสภาพเพลี่ยงพล้ำ

ไม่ใช่ว่าเขาจะไม่ได้พยายาม ด้วยฐานะนายกรัฐมนตรี การประชาสัมพันธ์เผยแพร่ของรัฐทั้งสิ่งตีพิมพ์และวิทยุต่างทำหน้าที่สรรเสริญเยินยอตัวเขา วางเขาในจุดที่ทั้งไม่เหนือกว่าและไม่ต่ำกว่ากษัตริย์ เขาสวมบทบาทหัวหอกในการต่อต้านคอมมิวนิสม์ อันเป็นบทบาทสมัยใหม่ที่สถาบันกษัตริย์ยังไม่ทันได้มี แต่เขาก็ไม่ประสบความสำเร็จเต็มที่ ในปี 2491 พิบูลแต่งตั้งตัวเองเป็นประธานสภาวัฒนธรรมแห่งชาติที่รื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ เพื่อให้เขามีโอกาสได้ทานกระแสนิยมเจ้า แต่ฝ่ายเจ้าก็รู้ทัน จึงบีบให้เขาแต่งตั้งภานุพันธ์, เปรมบุรฉัตร, และปิ่น มาลากุล เป็นกรรมการ เพื่อเป็นหลักประกันว่าสถาบันกษัตริย์จะยังเป็นตัวนิยามวัฒนธรรมของชาติอยู่สืบไป

****

www.yerngshare.blogspot.com

06 รักหวานที่โลซานน์ เตรียมการนั่งบัลลังก์

ในระหว่างนั้นบุคคลผู้เป็นศูนย์กลางจักรวาลก็ได้อยู่อย่างสงบในโลซานน์ สวิตเซอร์แลนด์ อาจครุ่นคำนึงถึงชีวิตตัวเองที่มีสองตัวตน ตัวตนหนึ่งเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยยุโรปในยุคหลังสงคราม อีกตัวตนหนึ่งที่คุ้นเคยน้อยกว่าคือ ธรรมราชาผู้สูงส่งของประเทศไทย อันเป็นตัวตนที่วิลิศมาหรา อนุรักษ์ และแวดล้อมด้วยผู้อาวุโสที่เน้นย้ำแต่สิ่งเก่าแก่

อานันท์พี่ชายของเขาละล้าละลังในเรื่องนี้ แต่หลังจากโศกนาฏกรรมเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2489 แล้ว ภูมิพลแสดงความมุ่งมั่นในหน้าที่อย่างเข้มแข็ง (หรือบางคนเชื่อว่าเป็นความสำนึกผิด) ที่จะสืบบัลลังก์ มันไม่ใช่เป็นเพียงการซื้อเวลาเพื่อจะหาทางออกในอนาคต การที่ภูมิพลสูญเสียรอยยิ้มในสาธารณะเกือบตลอดช่วงห้าทศวรรษต่อมาแสดงให้เห็นว่าการยอมรับตำแหน่งของเขานั้นเด็ดขาดและถาวร ภูมิพลเหมาะกับการเป็นกษัตริย์มากกว่าอานันท์อยู่แล้ว เขามีวินัยในการทำงานมากกว่าและเชื่อฟังผู้หลักผู้ใหญ่มากกว่า โดยเฉพาะสังวาลย์แม่ของเขาเองที่สวิตเซอร์แลนด์ เขาอยู่ในแวดวงคนไทย ไม่ใคร่ได้ย่างกรายเข้าไปสัมผัสชีวิตยุโรปมากนักซึ่งหมายถึงแนวความคิดต่างๆ ที่มีอยู่มากมายในเวลานั้น เขาชอบยุโรป แต่ไม่ได้กังวลมากนักกับการต้องไปใช้ชีวิตในราชวังที่กรุงเทพฯ เขาไม่ได้ทะยานอยากมากนัก ดังนั้นจึงดูเหมาะกับกรอบการเป็นกษัตริย์

ช่วงชีวิตที่อยู่กับแม่ที่วิลลาวัฒนาในระหว่างปี 2489 – 2493 จึงเป็นเหมือนการรอเวลา ภูมิพลใช้เวลาเรียนรู้วัฒนธรรมไทยและราชสำนัก เขาเลิกเรียนมหาวิทยาลัยเพื่อมาศึกษาหลักสูตรวิชาการเมือง การปกครองและกฎหมายที่จัดให้ตัวเขาโดยเฉพาะ[1]

เขามีชีวิตเป็นไปเยี่ยงพระราชาแล้ว มหาดเล็กคุกเข่าปลุกเขาทุกเช้า แทนที่จะเป็นแม่ ทานครัวซองต์และกาแฟบนเตียงนอน ทุกคนยกเว้นแม่กล่าวกับเขาด้วยคำว่า “พระองค์” และระแวดระวังที่จะไม่ไปถูกเนื้อต้องตัวเขา

เขาได้รับการสื่อสารจากผู้สำเร็จราชการฯ ที่กรุงเทพฯ อยู่เป็นประจำถึงการตัดสินใจต่างๆ ที่กระทำไปในนามของเขา โดยมีราชเลขาธิการคอยดูแล มีผู้มาเยี่ยมเยียนอยู่เนืองๆ ทำให้เขาและแม่รับรู้ความเป็นไปทางการเมืองที่กรุงเทพฯ หลายคนขอให้พวกเขาทำการแทรกแซง ซึ่งในจำนวนนี้มีปรีดีรวมอยู่ด้วยเมื่อต้นปี 2490 ตามด้วยศุภสวัสดิ์ ผู้ที่พยายามอย่างหนักที่จะสมานฝ่ายเจ้ากับปรีดี ศุภสวัสดิ์เขียนบันทึกหนา 120 หน้าเกี่ยวกับการเมืองยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองให้ภูมิพลอ่าน ซึ่งบอกเล่าถึงการที่เสนีย์ ปราโมชกับพรรคประชาธิปัตย์ใส่ร้ายปรีดีในกรณีการเสียชีวิตของอานันท์เพื่อช่วงชิงอำนาจ เขายังได้เสนอคำอธิบายว่าอานันท์น่าจะยิงตัวเองโดยอุบัติเหตุอีกด้วย[2] ศุภสวัสดิ์เขียนถึงปรีดีในภายหลังว่า “จากการเข้าเฝ้าพระองค์และพระราชชนนีในครั้งนี้ ผมกล้าบอกคุณอย่างแน่ใจว่าทั้งสองพระองค์ไม่เชื่อว่าคุณเป็นผู้บงการ”[3]

หลังการรัฐประหารพฤศจิกายน 2490 เหล่าขุนทหารกดดันให้ครอบครัวมหิดลกลับมาทำพิธีฌาปนกิจอานันท์และพิธีราชาภิเษกของภูมิพลอย่างเป็นทางการ แต่สังวาลย์ปฏิเสธ รัฐธรรมนูญใหม่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ และโลซานน์อันเป็นที่พำนักลี้ภัยของราชวงศ์ต่างๆ ก็ย้ำเตือนถึงอวสานของสถาบันกษัตริย์ยุคหลังสงคราม ที่มี

---

[1] เนชั่น, 28 เมย. 2543

[2] ศุภสวัสดิ์, *Noeng Sotwarot Subhasvasti*, 554-56.

[3] วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, *ปรีดี พนมยงค์และการสร้างประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่* (กรุงเทพฯ: ศิริยอด, 2523), 270.

www.yerngshare.blogspot.com

ชื่อเสียงมากที่สุดคือกษัตริย์ลีโอโปลด์ที่ 3 แห่งเบลเยียม ซึ่งลูกชายของเขาคือเจ้าชาย Baudoin ที่อายุน้อยกว่าภูมิพลสามปี กลายเป็นเพื่อนที่ภูมิพลใกล้ชิดกว่าใครในหมู่ราชวงศ์ยุโรป

ชะตากรรมของลีโอโปลด์แสดงให้เห็นถึงความยากลำบากของกษัตริย์ท่ามกลางความผันแปรในระบอบประชาธิปไตย คนเบลเยียมจำนวนมากไม่พอใจที่เขายินยอมต่อพวกนาซี และแต่งงานกับสามัญชนหลังราชินีเลือดน้ำเงินผู้เป็นที่รักเสียชีวิตลงไปไม่นาน เป็นเวลาห้าปีหลังสงครามที่รัฐบาลเบลเยียมไม่สามารถตัดสินใจได้ว่าจะสถาปนาสถาบันกษัตริย์กลับคืนมาใหม่หรือไม่ หรือหากจะนำกลับมา จะให้ลีโอโปลด์เป็นกษัตริย์ต่อหรือผ่านไปให้ลูกชาย Baudoin ดี เรื่องนี้ถูกนำเข้าสภาแล้วจัดให้ประชาชนลงมติ สถาบันกษัตริย์ต้องสุ่มเสี่ยงกับการเสียหน้าอย่างมากในการให้ประชาชนตัดสินด้วยการลงมติ

นอกจากนั้น ครอบครัวมหิดลมีเหตุอันควรให้ต้องกลัวกระแสชาตินิยมและคอมมิวนิสต์ที่ได้เกิดความรุนแรงในเอเชียหลายประเทศ ทั้งขับไล่เจ้าอาณานิคมและชนชั้นนำเก่าไปพร้อมกัน ที่เมืองจีน พลพรรคคอมมิวนิสต์ของเหมากำลังจะได้รับชัยชนะ และเชื่อกันว่าเป็นผู้ให้การสนับสนุนขบวนการคอมมิวนิสต์ใต้ดินสายจีนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนทางฝั่งตะวันตกของไทย แนวร่วมพม่าที่นำโดยอองซาน(ผู้ถูกตะวันตกตีตราอย่างไม่เป็นธรรมว่าเป็นคอมมิวนิสต์) ขับไล่อังกฤษออกไปได้ในเดือนมกราคม 2491 แล้วก็ปฏิเสธที่จะฟื้นฟูสถาบันกษัตริย์พม่ากลับคืนมา ทางฝั่งตะวันออก ความปั่นป่วนในลาวและกัมพูชาก็เป็นภัยคุกคามแก่สถาบันกษัตริย์ ขณะที่ในเวียตนาม ฝ่ายชาตินิยมของโฮจิมินห์ก็กำลังต่อสู้กับการนำจักรพรรดิเบ๋าไดํกลับมาของฝรั่งเศส บางกอกโพสต์รายงานข่าวเบ๋าไดํในเดือนกรกฎาคม 2492 ด้วยการพาดหัวว่า “เมื่ออินโดจีนไป ไทยก็ไปด้วย”

สวิตเซอร์แลนด์กันภูมิพลออกจากเรื่องทั้งหมดนี้ การศึกษาที่จัดให้เขาโดยเฉพาะนั้นทำให้เขามีเวลาว่างที่จะเดินทาง เล่นดนตรีและพบปะสมาคม เขามักจะขับรถไปปารีสบ่อยๆ เพื่อช็อปปิ้งและท่องราตรีในคลับแจ๊ซ เขาช่วยเป็นลูกมือให้พีระพงศ์ อานักแข่งรถของเขาในการแข่งกรังด์ปรีซ์ที่เจนีวา และในเดือนสิงหาคม 2491 ในระหว่างการตระเวนแข่งรถในภาคเหนือของยุโรป เขาได้เห็นพีระพงศ์เข้าเส้นชัยเป็นที่หนึ่งใน Zandvoort ภูมิพลใช้เวลาส่วนใหญ่กับการถ่ายรูปและดนตรี โดยนึกฝันจะเป็นนักดนตรีแจ๊ซเป็นอาชีพที่สอง นิตยสาร*ไลฟ์*บรรยายถึงเขาว่า “อาจจะมีอุปกรณ์เครื่องดนตรีครบครันมากที่สุดในยุโรป” โดยมีเครื่องดนตรีทุกชนิดและอุปกรณ์บันทึกและขยายเสียงล้นออกมาจากห้องดนตรีของเขา[4] เขามีวงดนตรีที่ประกอบด้วยคนไทยเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมีพันเอกอร่าม รัตนกุล สามีคนใหม่ของกัลยาณิวัฒนาร่วมอยู่ด้วย พวกเขาแจมกันตลอดทั้งคืน

ราชสำนักป่าวประกาศความสำเร็จในการประพันธ์เพลงของเขาอย่างภาคภูมิใจ ในเดือนกันยายน 2491 สื่อมวลชนประโคมข่าวว่าเพลงฟ็อกซ์ทร็อต “หัวใจและความรัก” ที่กษัตริย์เป็นผู้แต่ง จะมาถึงกรุงเทพฯ เร็วๆ นี้ โดยมากับจักรพันธ์ที่เป็นคนเขียนเนื้อร้อง เพลงก่อนหน้านี้ “สายฝน” ถูกทำให้เป็นที่นิยมด้วยวิทยุและการแสดงคอนเสิร์ตต่างๆ ทั้งสองเพลงมีท่วงทำนองหวาน ตามแบบฉบับบัลลาดกลิ่นบลูส์ยุคก่อนสงคราม มีรายงานว่าสตูดิโอภาพยนตร์อเมริกันแห่งหนึ่งอยากจะซื้อลิขสิทธิ์เพลง “สายฝน”[5]

ทว่าเป็นนิตยสาร*ไทม์*ที่ชี้ถึงเหตุผลหลักที่ทำให้ครอบครัวมหิดลต้องรั้งอยู่ในยุโรป “ที่โลซานน์ การศึกษาของภูมิพลประกอบด้วยการถ่ายรูป ดนตรีและรถแข่ง บางครั้งก็อ่านหนังสือกฎหมาย.... บรรดาเจ้าจอม

---

4 *Life*, 20 กุมภาพันธ์ 2493

5 บางกอกโพสต์, 14 กันยายน 2491

www.yerngshare.blogspot.com

หม่อมแม่ทั้งหลายเกิดความคิดว่า.....โลซานน์น่าจะดีสำหรับลูกสาวตนเอง ภูมิพลตกอยู่ท่ามกลางการห้อมล้อม"[6] อันที่จริงทายาทที่จะสืบราชวงศ์มีอยู่น้อยมาก และการหาคู่ครองให้กับกษัตริย์เป็นงานสำคัญอันดับแรกสำหรับราชสำนักและครอบครัวมหิดล หลังจากกลับถึงโลซานน์ไม่นาน รังสิตก็จัดเตรียมรายชื่อหญิงสาวที่มีคุณสมบัติเหมาะสม

ภูมิพลดูจะเต็มอกเต็มใจโดยรู้หน้าที่ ความสนใจแรกของเขาที่รับรู้กันคือสุพิชชา โสณกุลลูกสาวของธานี ซึ่งเขาได้พบในปี 2489 และอีกครั้งตอนต้นปี 2491 เมื่อเธอและพ่อแวะเยี่ยมโลซานน์ระหว่างทางไปอังกฤษ หนังสือพิมพ์ไทยรายงานเรื่องนี้ แต่ดูเหมือนว่าธานีต้องการให้สุพิชชาจบมหาวิทยาลัยเสียก่อนและกั้นขวางความสัมพันธ์เสีย

ในระหว่างนั้น ภูมิพลพบลูกสาวของนักขัต กิติยากร เอกอัครราชทูตไทยประจำปารีส นักขัตมีความคุ้นเคยกับครอบครัวมหิดล เคยเป็นอัครราชทูตประจำลอนดอนมาก่อน เป็นที่รู้กันดีว่าครอบครัวของเขาพยายามผลักดันตัวเองเข้าไปอยู่ในใจกลางสายเลือดจักรี พ่อของนักขัตคือกิติยากร ลูกที่ไม่ใช่ชั้นเจ้าฟ้าของรัชกาลที่ 5 อันเกิดจากสนมคนโปรดคนหนึ่ง ขณะที่เจ้าชายในรุ่นของเขาส่วนใหญ่ล้มเหลวในการสืบสานตระกูลจักรี กิติยากรมีผลงานอันโดดเด่น คือ มีลูก 25 คนจากภรรยา 5 คน ซึ่งทำให้ครอบครัวของเขามีความสำคัญต่อราชวงศ์ บรรดาลูกๆ ได้แต่งงานอย่างมียุทธศาสตร์กับสกุลอื่นๆ ที่มีอิทธิพลอยู่ในราชสำนัก อย่างเช่น สารสินและสนิทวงศ์ สนิทวงศ์ซึ่งเป็นสายที่มีจำนวนคนมากและร่ำรวยมาก สืบเชื้อสายมาจากรัชกาลที่ 2 ก็มุ่งมั่นที่จะเข้ามาอยู่ในศูนย์กลางราชวงศ์เช่นกัน

ในแง่สายเลือด นักขัตที่เกิดในปี 2441 ถือว่าเยี่ยมที่สุดแล้วในรุ่นเดียวกัน แม่ของเขาเป็นภรรยาหลวงของกิติยากร เธอเป็นลูกของเทวะวงศ์ น้องต่างมารดาของรัชกาลที่ 5 ผู้เป็นต้นตระกูลเทวกุล นักขัตและภูมิพลจึงเป็นลูกพี่ลูกน้องกัน นักขัตแต่งงานกับบัว สนิทวงศ์ ที่สืบสายเลือดจากทั้งรัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 5 และเป็นนางสนองชั้นอาวุโสของราชินีรำไพพรรณี ลูกๆ ของทั้งสองก็ออกเหย้าออกเรือนได้ดีไม่แพ้กัน ลูกชายคนโต กัลยาณกิต์เกิดในปี 2472 แต่งกับสกุลสนิทวงศ์ ลูกชายคนที่สอง อดุลกิต์แต่งกับพันธุ์สวลี ยุคล ลูกสาวของภานุพันธ์ เจ้าที่มีอาวุโสสูงสุดในยุคหลังสงคราม

นักขัตมีเป้าหมายที่สูงส่งกว่านั้นอีกสำหรับลูกสาว สิริกิติ์ (เกิด 2475) และบุษบา (เกิด 2477) เขาพาลูกสาวทั้งสองไปยุโรปเพื่อเป็นกุลสตรีไทยที่ทันสมัยแบบยุโรป และเพื่อได้ใกล้ชิดกษัตริย์คนใหม่ด้วย ซึ่งไม่ใช่เรื่องยากเลยเนื่องจากภูมิพลก็มักไปเที่ยวปารีสบ่อยๆ สิริกิต์ในวัย 15 ที่งดงามและฉลาดเกินวัยก็เป็นที่ต้องตาของภูมิพลในปี 2490

ถึงกระนั้น ระยะทางก็มีอันมากั้นขวางเมื่อนักขัตถูกย้ายไปลอนดอนเมื่อกลางปี 2491 ภูมิพลกำลังวางแผนที่จะกลับไทยต้นปี 2492 เพื่อการฌาปนกิจและราชาภิเษก ซึ่งเป็นโอกาสที่จะได้พบหญิงสาวอื่นๆ แต่แล้วก็เกิดอุบัติเหตุขึ้นเสียก่อน ทำให้นักขัตมีโอกาสวางเบ็ด เวลาสี่ทุ่มของวันที่ 4 ตุลาคม 2491 ภูมิพลขับรถเฟียตโทโปลิโนสปอร์ตชนท้ายรถบรรทุกนอกเมืองโลซานน์ราวสิบกิโลเมตร เขากำลังขับรถเล่นกับอร่าม สามีของกัลยาณิวัฒนา สันนิษฐานว่าขับเร็ว ฝ่ายไทยโทษว่าเป็นความผิดของคนขับรถบรรทุก ธรรมราชาผู้เพียบพร้อมจะทำอะไรผิดพลาดไปได้อย่างไร (ปีถัดมา กัลยาณิวัฒนาหย่ากับอร่าม อาจมีสาเหตุมาจากอุบัติเหตุครั้งนี้)

สื่อมวลชนไทยรายงานอุบัติเหตุว่าแทบจะเป็นหายนะของประเทศ ซึ่งก็จริง เนื่องด้วยสายเลือดจักรีลดน้อยลงไปทุกที ภูมิพลได้รับบาดเจ็บมาก มีการบาดเจ็บที่หลัง ใบหน้าเป็นแผลจนตาข้างหนึ่งมองแทบไม่เห็น

---

6 *Time*, 3 เมษายน 2493

www.yerngshare.blogspot.com

ครอบครัวกิติยากรทุ่มเท สิริกิติ์และบุษบารุดมาจากลอนดอนเพื่อช่วยสังวาลย์ดูแลภูมิพล สิริกิติ์รั้งอยู่ต่อ สมัครเข้าเรียนสถาบันการศึกษาแห่งหนึ่งที่โลซานน์ กล่าวกันในภายหลังว่าตอนภูมิพลฟื้นหลังอุบัติเหตุ เขาถามหาแม่และสิริกิติ์

การรักษาพยาบาลนัยน์ตาของเขาทำให้การเดินทางกลับต้องเลื่อนออกไป รัฐบาลชุดนิยมเจ้าได้จัดสรรงบประมาณไว้เพื่อการนี้ถึงสองล้านเหรียญสหรัฐฯ ซึ่งรวมถึงรถเดมเลอร์คันใหม่สำหรับกษัตริย์ แผนการนี้ยังต้องเลื่อนออกไปอีกเพื่อให้ความสัมพันธ์ระหว่างเขาและสิริกิติ์ได้งอกงาม การจีบและเจรจาดำเนินไปอย่างรวดเร็ว วันที่ 19 กรกฎาคม 2492 ทั้งสองหมั้นกันอย่างลับๆ ที่โรงแรมวินด์เซอร์ในเมืองโลซานน์ สามสัปดาห์หลังจากนั้น มีการประกาศอย่างเป็นทางการในงานเลี้ยงวันเกิดครบ 17 ปีของสิริกิติ์ที่ลอนดอน โดยภูมิพลเล่นเปียโนเดี่ยวและเป่าแซ็กโซโฟนร่วมกับวงเต้นรำ เขามอบแหวน (ตามแบบตะวันตก) แก่สิริกิติ์ ซึ่งเป็นวงเดียวกับที่พ่อของเขาได้ใช้หมั้นกับสังวาลย์เมื่อสามสิบปีก่อนหน้า

ภายหลังสิริกิติ์รำลึกถึงความหลังให้บีบีซีฟังด้วยท่วงทีอันมีเสน่ห์เฉพาะตัวและอาจจะดัดแปลงข้อเท็จจริงไปบ้าง เริ่มด้วยการพบกันครั้งแรกที่ปารีส

> มันเป็นความเกลียดเมื่อแรกพบ... เพราะเขาบอกว่าจะมาถึงบ่ายสี่โมง เขามาหนึ่งทุ่ม ปล่อยให้ฉันยืนอยู่อย่างนั้น ฝึกทำท่าถอนสายบัวอยู่นั่น [แต่ในคราวถัดไป] ก็เป็นความรัก... ฉันไม่รู้ว่าเขารักฉัน เพราะตอนนั้นฉันเพิ่งอายุ 15 ปี และวางแผนจะเป็นนักเปียโนคอนเสิร์ต เขานอนเจ็บหนักที่โรงพยาบาล... เขาล้วงเอารูปของฉันออกมาจากกระเป๋า ฉันไม่นึกว่าเขาจะมีรูปของฉัน และเขาบอกว่า "ไปตามเธอมา ฉันรักเธอ" ฉันนึกจะอยู่กับชายที่ฉันรักเท่านั้น ไม่ใช่เรื่องหน้าที่ และภาระของการ[กลาย]เป็นราชินี[7]

การหมั้นสร้างความตื่นเต้นให้แก่ประเทศไทยมาก ตอนนี้กำหนดกลับของกษัตริย์คือต้นปี 2493 จะมีการฌาปนกิจอานันท์ งานแต่งงานของภูมิพล และพิธีราชาภิเษกตามลำดับอย่างต่อเนื่อง ด้วยมีรัฐธรรมนูญฉบับนิยมเจ้าอยู่แล้ว งานจะมโหฬารยาวนานถึงสองเดือนเพื่อเฉลิมฉลองสถาบันกษัตริย์และชัยชนะที่มีเหนือผู้ก่อการ 2475

ทว่าสถาบันกษัตริย์ที่หวนคืนมาใหม่ก็ไม่ได้ประสบความราบลื่นดังที่หวัง หลังจากรัฐธรรมนูญ 2492 ได้รับการประกาศใช้ พิบูลและขุนทหารก็จ้องที่จะชิงกลับมาเป็นฝ่ายได้เปรียบในการเลือกตั้ง โดยอธิบดีกรมตำรวจเผ่า ศรียานนท์จัดการสังหารและข่มขู่นักการเมืองฝ่ายตรงข้าม มีการซื้อตัวสมาชิกสภาที่ไม่สังกัดพรรค กลุ่มของพิบูลจึงได้เสียงข้างมากในสภาล่าง แต่เนื่องจากว่าประชาธิปัตย์และฝ่ายเจ้ายังคงครอบงำวุฒิสภาอยู่ พิบูลจึงไม่สามารถรวบอำนาจได้ รังสิตปฏิเสธคำขอที่จะเป็นองคมนตรีของเขาอีกคำรบหนึ่ง

กองทัพมีแหล่งที่มาของอำนาจที่นอกเหนือไปจากรัฐธรรมนูญ รัฐสภาและสถาบันกษัตริย์ นั่นคือสหรัฐอเมริกา วอชิงตันได้ข้อสรุปว่าไทยจะมีบทบาทสำคัญในฐานะพันธมิตรแนวหน้าในสงครามเย็น ในปี 2491 หน่วยข่าวกรองของสหรัฐฯ เริ่มติดอาวุธและฝึกฝนตำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งเป็นกองทัพของเผ่า ความสัมพันธ์นี้กระชับแน่นเมื่อคอมมิวนิสต์จีนยึดอำนาจได้ในปี 2492 เหล่านายพลพิสูจน์การต่อต้านคอมมิวนิสต์ของตัวเองด้วยการใช้โฆษณาชวนเชื่อของสหรัฐฯ และฆ่าฟันคนที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นฝ่ายซ้าย

---

7 *Soul of a Nation: The Royal Family of Thailand,* รายการสารคดีโทรทัศน์โดยบีบีซี, 1980.

www.yerngshare.blogspot.com

ตอนกลางปีทีมงานซีไอเอมาถึงกรุงเทพฯ ทำการฝึกตำรวจตระเวนชายแดนเพื่อให้การสนับสนุนก๊กมินตั๋งอย่างลับๆ ในการสู้กับคอมมิวนิสต์จีนตามแนวชายแดนพม่า-จีน ปลายปีเดียวกันนั้นสหรัฐฯ เริ่มให้อาวุธและฝึกกองทัพไทย และให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่ไทย

สิ่งที่เรียกกันว่าภัยคอมมิวนิสต์กับการสนับสนุนจากสหรัฐฯ เป็นสิ่งที่สร้างความชอบธรรมให้กับการกุมอำนาจการเมืองของทหารในอีกสี่ทศวรรษต่อมา แต่กระนั้นราชสำนักก็ยังมิได้พ่ายแพ้ อเมริกามองภูมิพลเป็นตัวเชิดที่มีประโยชน์ในการต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ ดังนั้นกระทั่งก่อนพิธีราชาภิเษก ภูมิพลก็ถูกทำให้เป็นสัญลักษณ์ทรงพลังอันหนึ่งในสงครามเย็น และสหรัฐฯ ก็กลายมาเป็นผู้ค้ำบัลลังก์

ทั้งหมดนี้อยู่พ้นวิสัยของคนไทยส่วนใหญ่ ซึ่งใช้ชีวิตอยู่ตามไร่นา หาอยู่หากินตามฤดูกาลและวงวัฏประเพณี การต่อสู้ช่วงชิงอำนาจตั้งแต่ 2475 แทบไม่ได้ทำให้ชีวิตพวกเขาดีขึ้นเลย การกลับประเทศของธรรมราชาสร้างความหวังให้แก่พวกเขา ภูมิพลพูดให้ประชาชนอุ่นใจผ่านทางวิทยุเมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2492 ว่าเขาจะกลับมาในเร็วๆ นี้ แม้ว่าจะยังมีภาระการเรียนกับการบาดเจ็บที่นัยน์ตา ซึ่งเป็นภาระอันน้อยนิดเพื่อเห็นแก่พสกนิกร เขาเรียกร้องให้ประชาชนรู้รักสามัคคีและทำงานเพื่อสร้างความเจริญรุดหน้า

แต่ตัวภูมิพลเองก็ไม่ได้อุ่นใจเท่าใดนัก ระหว่างที่เขาเดินทางกลับมาบนเรือเมื่อต้นปี 2493 เขาอายุ 22 แม้จะมีสิริกิติ์ แรงใจหลักๆ ของเขาหายไปหมดแล้ว พี่ชายเสียชีวิตไป พี่สาวปักหลักอยู่สวิตเซอร์แลนด์พร้อมด้วยลูกสาวของเธอ และแม่ก็ล้มป่วยจนไม่สามารถเดินทางมาด้วยได้ ระหว่างการเดินทาง เขาได้รับจดหมายจากฟรานซิส แซร์ อดีตที่ปรึกษารัฐบาลและมิตรของครอบครัวมหิดล เขียนมาว่า:

> อย่าปล่อยให้ตัวเองท้อถอยเสียกำลังใจ ประชาชนไทย....ปรารถนาจะได้กษัตริย์และผู้นำของพวกเขากลับคืนมา พวกเขาจะจงรักภักดีและจริงใจกับคุณ.... ปัญหา[ทางเศรษฐกิจ]ที่คุกคามหลายต่อหลายประเทศไม่ได้กร้ำกรายถึงสยาม ภัยที่ร้ายแรงที่สุดของประเทศมาจากทิศทางอื่น การรับมือกับปัญหาเหล่านี้....คุณจะดำเนินไปตามหนทางที่พ่อของคุณเลือกเดิน เป็นหนทางแห่งความไม่เห็นแก่ตัวตน ทำงานเพื่อประเทศชาติและประชาชน ต้องรักษาอุดมคติของพ่อคุณไว้ เข็มมุ่งคือความดีงามและคุณธรรมสูงสุด ไม่มีอะไรนอกจากนี้ที่จะชนะใจประชาชนและสร้างความเข้มแข็งให้กับแผ่นดินของคุณได้

ภูมิพลตอบกลับไปว่า: “เราจะพยายามที่จะไม่ท้อถอย แม้ว่าบางครั้ง เราเกือบท้อตั้งแต่อยู่ที่สวิตเซอร์แลนด์..... แต่เรารู้ว่าเราต้องเชื่อมั่นในสิ่งที่เราคิดว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง และคุณก็มั่นใจได้ว่า เราจะพยายามอย่างดีที่สุด” เมื่อแวะพักที่ศรีลังกา เขาไปเยือนวัดเก่าสองแห่ง แห่งหนึ่งสร้างโดยบรรพบุรุษคนหนึ่งของเขาเอง เขาปลูกต้นไม้ จุดธูป และสวดมนต์ คงเพื่อสวัสดิภาพของชีวิตที่รอเขาอยู่ข้างหน้า[8]

สิบสัปดาห์ที่ภูมิพลอยู่ในเมืองไทยเป็นชัยชนะอันยิ่งใหญ่ เขาได้รับการต้อนรับแห่แหนสมกับเป็นกษัตริย์ที่เป็นที่รักและห่างหายไปนาน สามวันก่อนที่ภูมิพลจะกลับมาถึงเมืองไทย บังเกิดเหตุการณ์ที่บรรดาโหรถือว่าเป็นลางดี นั่นคือ ลูกเห็บตกในกรุงเทพฯ เป็นครั้งแรกนับแต่ 2476 ทุกๆ แง่มุมในการมาเยือนของเขาถูกออกแบบให้ขับเน้นถึงความยิ่งใหญ่ของสถาบันกษัตริย์ ก่อนที่เขาจะมาถึง รัฐบาลได้ใช้เวลาหลายสัปดาห์ในการค้นหาช้างเผือก

---

8 Joseph Wright, *The Balancing Act* (Oakland: Pacific Rim, 1991), 192.

www.yerngshare.blogspot.com

วันที่เขามาถึงได้รับการประกาศให้เป็นวันหยุด และมีการจัดเตรียมฝูงเครื่องบินเจ็ตจากเรือบรรทุกเครื่องบินสหรัฐฯ ที่ลอยลำอยู่ใกล้ๆ ให้บินมาเหนือกรุงเทพฯ เพื่อให้เกียรติแก่ภูมิพล[9]

ครั้นมาถึง ภูมิพลได้รับกระบี่ทองคำ อันเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นประมุข เหล่าทัพต่างๆ มอบยศสูงสุดให้แก่เขา และโรงกษาปน์ผลิตเหรียญรุ่นใหม่ที่เป็นรูปของเขา เมื่อก้าวขึ้นฝั่ง เครื่องบินก็โปรยข้าวตอกดอกไม้ไปทั่วกรุง หลังจากได้รับการต้อนรับจากรัฐบาลแล้ว เขาก็ไปพระบรมมหาราชวังเพื่อจุดเทียนและสักการะพระแก้วมรกตและพระสยามเทวาธิราช จากนั้นก็ไปสักการะบรรพบุรุษและโกศทองคำที่บรรจุร่างของอานันท์

เช้าวันถัดมา เขาและสิริกิติ์ทำบุญกับพระ 64 รูปที่ตำหนักจิตรลดาอันจะเป็นสถานที่พำนักของทั้งสอง ไม่มีการกลับไปหาความทรงจำเปื้อนเลือดที่บรมพิมานอีก ภูมิพลนำเหล่าเชื้อพระวงศ์และพระเดินทักษิณาวรรตรอบพระที่นั่งอมรินทร์ จบด้วยพิธีชำระล้างเท้าและรองเท้าของกษัตริย์ นอกจากนี้เขายังได้เป็นประธานในพิธีต่างหากของมหายานกับพระจีนและญวน

วันอาทิตย์ 26 มีนาคม เป็นวันพักผ่อน ในตอนเย็น ภูมิพลแต่งกายลำลองขับรถไปบริเวณบรมมหาราชวังพร้อมผู้ติดตามเพียงหนึ่งคนคือ หลวงสุรณรงค์ ประชาชนที่อยู่บริเวณสนามหลวงสังเกตเห็นพวกเขา ความโกลาหลทำให้ภูมิพลต้องบึ่งรถกลับจิตรลดา วันต่อมาเริ่มต้นด้วยพิธียกฉัตรเก้าชั้นเหนือเมรุของพี่ชายที่สนามหลวง ขณะนั้น ชายคนหนึ่งหลุดจากฝูงชนตรงเข้ามายังรถของภูมิพล เขาเป็นชาวนาจนๆ จากอยุธยาที่ต้องการวิงวอนให้กษัตริย์ช่วยเหลือเรื่องที่เขาถูกโกงที่ดินไปราวหนึ่งร้อยไร่ เรื่องนี้ย้ำเตือนภูมิพลถึงความคาดหวังที่ประชาชนมีต่อเขาในฐานะกษัตริย์ที่ทรงอำนาจ

จากนั้นในวันเดียวกัน ก็มีการประกาศโองการต่างๆ ของกษัตริย์ที่จัดกระบวนในราชสำนักเสียใหม่ รังสิตลงจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการฯ เป็นประธานองคมนตรี โดยมีธานีเป็นรองประธาน กัลยาณิวัฒนาผู้ที่จำต้องสละฐานันดรเมื่อห้าปีก่อนด้วยไปแต่งกับสามัญชน ได้สถานะเดิมกลับคืนมา เนื่องจากหย่าแล้ว สิริกิติ์และพ่อได้รับเกียรติยศชั้นสูง ในสัปดาห์ต่อๆ มา ธานีและนักขัตได้รับการเลื่อนชั้น และนักขัตยังได้เป็นนายพลอีกด้วย ตอนนี้สายเลือดจักรีได้รับการเสริมความเข้มแข็งให้อยู่รอดต่อไปโดยมีสายสว่าง-มหิดลเป็นแกนกลาง

ในพิธีฌาปนกิจอานันท์ตลอดทั้งวันที่ 30 มีนาคม ภูมิพลและสังฆราชเดินนำคนในตระกูลจักรี นายทหารและเจ้าหน้าที่รัฐบาลระดับสูง ตลอดจนพระ พราหมณ์ พาโกศบรรจุศพของอานันท์ไปยังสนามหลวงท่ามกลางสายตาของประชาชนสองข้างทางนับแสน

ทุกองค์ประกอบและรายละเอียดของพิธีฌาปนกิจถูกออกแบบมาเพื่อขับเน้นความเป็นธรรมราชาและเทวราชาของกษัตริย์ เมรุถูกจัดสร้างลดหลั่นเป็นชั้นๆ เลียนแบบเขาสุเมรุ อันเป็นที่สิงสถิตของเหล่าทวยเทพฮินดู การสืบสายจากกษัตริย์สุโขทัย อยุธยามาจนถึงปัจจุบันได้รับการเน้นย้ำในบทสวดต่างๆ ของพระและเจ้าหน้าที่ในหนังสืองานศพของอานันท์ ภูมิพลพิมพ์ชีวประวัติของกษัตริย์นเรศวร แสดงถึงสายโลหิตระหว่างทั้งสอง

ทั้งหมดหวนกลับมาในตอนบ่ายเพื่อทำพิธีจุดไฟเผาศพ ภูมิพลนำเชื้อพระวงศ์และข้าราชบริพารนับร้อยวางเทียนใต้โกศ จากนั้น ในตอนดึก ภูมิพลกลับมาอีกพร้อมคนในครอบครัวใกล้ชิดและพระเพื่อจุดไฟเผาศพจริงๆ ซึ่งร่างของอานันท์ถูกนำออกจากโกศและวางอยู่ในโลงไม้จันทน์ วันถัดมาพวกเขามาเก็บอัฐิเพื่อนำไปไว้ยังวัดหลวงและท้องพระโรงที่สงวนไว้เก็บอัฐิของกษัตริย์โดยเฉพาะ

---

9 *New York Times*, March 14, 1950.

www.yerngshare.blogspot.com

กำหนดการพิธีกรรมและงานสังคมต่างๆ เต็มแน่นไปตลอดจนถึงพิธีแต่งงานและราชาภิเษก มีงานศพเจ้าอีกสองงานที่สนามหลวง คือ บริพัตร (เสียชีวิตปี 2487 ขณะถูกเนรเทศ) และนริศ วันที่ 6 เมษายนเป็นวันจักรี สิริกิติ์ผู้งดงามได้เป็นจุดศูนย์รวมความสนใจขณะทั้งสองเปิดงานกาชาดที่กินเวลาสามวัน สัปดาห์ถัดมา ทั้งสองก็ไปร่วมงานพิธีต่างๆ เนื่องในวาระสงกรานต์

งานแต่งงานค่อนข้างเป็นส่วนตัวและเอิกเกริกน้อยกว่า หลังจากจ่ายค่าธรรมเนียมการแต่งงาน 10 บาท ในตอนเช้าวันที่ 28 เมษายน ภูมิพลและสิริกิติ์ก็เดินทางไปยังวังสระปทุม สว่างประทานน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ปลุกเสกมาตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ในตอนบ่ายก็เป็นงานพิธีเปิดจัดขึ้นที่บรมมหาราชวัง โดยมีสมาชิกสภาและพิบูลเข้าร่วมเป็นสักขีพยาน ในตอนท้าย ภูมิพลก็มอบเครื่องราชย์มหาจักรีแก่สิริกิติ์ ยกฐานะเป็นราชินี เครื่องราชย์มหาจักรีมีเพชร 750 เม็ดประดับด้วยทองคำ ซึ่งจ่ายโดยรัฐบาล ตามประเพณีคู่บ่าวสาวจะต้องพำนักอยู่ในบรมมหาราชวังเป็นเวลาสามคืน แต่ด้วยภูมิพลยังคงมีความทรงจำถึงความตายของอานันท์ พวกเขาจึงอยู่เพียงหนึ่งคืน หลังจากนั้น เขาและสิริกิติ์ก็เดินทางไปยังวังไกลกังวลที่หัวหินเป็นเวลาสี่วัน

งานราชาภิเษกในวันที่ 4-5 พฤษภาคม ส่วนใหญ่เป็นพิธีกรรมฮินดูภายในราชสำนัก ตามธรรมเนียมลัทธิเทวราช ประกอบด้วยพิธีสรงน้ำกษัตริย์ ด้วยน้ำที่นำมาจากสถานที่สำคัญหลายแห่ง ตามด้วยการเจิมโดยรังสิตในฐานะตัวแทนราชวงศ์และโดยสังฆราช จากนั้นภูมิพลก็สวมชุดกษัตริย์และขึ้นไปนั่งบนบัลลังก์แปดด้านยกสูงโดยแต่ละด้านแทนทิศต่างๆ ของอาณาจักรของเขา เขารับการอำนวยพรจากแต่ละด้านโดยพราหมณ์หลั่งน้ำมนต์จากสถูปศักดิ์สิทธิ์ 18 แห่ง จากนั้นประธานวุฒิสภาในฐานะตัวแทนประชาชนก็กล่าวแสดงความจงรักภักดี

ต่อมาภูมิพลย้ายไปยังอีกบัลลังก์หนึ่งภายใต้ฉัตรเก้าชั้น เหล่าพราหมณ์ถวายเครื่องยศต่างๆ เช่น มงกุฎทองคำรูปกรวย ดาบและคทา แส้ทำจากขนหางช้างเผือก พัด รองเท้าแตะทองคำ และแหวนสองวง พราหมณ์คุกเข่า สวดมนต์ภาษาสันสกฤต อัญเชิญทวยเทพฮินดูให้ลงมาประทับยังร่างของกษัตริย์ ภูมิพลหลั่งน้ำมนต์จากคนโทเล็กๆ และในที่สุดก็สวมมงกุฎ เขากล่าวปฏิญาณที่จะครองแผ่นดินโดยธรรม พร้อมกับโปรยดอกไม้เงินดอกไม้ทองลงบนพื้น เป็นสัญลักษณ์ของการแผ่ความดีงามไปทั่วราชอาณาจักรของเขา

พิธีกรรมอื่นๆ เช่นการอ่านคำพยากรณ์และการนอนบนเตียงของกษัตริย์เป็นเวลาสองชั่วโมงก็ทำให้เขาเป็นเทวราชาโดยสมบูรณ์ หลังจากนั้นสองวัน ภูมิพลก็ปรากฏกายเบื้องหน้าพสกนิกร โดยมีวงมโหรีปี่พาทย์และปืนใหญ่ยิงสลุต รัชกาลที่ 9 ประกาศว่าเขายึดมั่นต่อประชาชนชาวสยาม และจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม

นอกจากนี้ ภูมิพลยังไปมอบปริญญาแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยและมหาวิทยาลัยรวม 7 แห่ง เขามอบยศและเครื่องราชย์แก่ตำรวจและทหารระดับสูง แต่งตั้งให้หลายคนเป็นองครักษ์กิตติมศักดิ์ เขาเป็นประธานในพิธีสำคัญทางศาสนา และอภัยโทษแก่นักโทษ 2,000 คนเนื่องในวาระขึ้นครองราชย์

งานการกุศลอื่นๆ ทำหน้าที่ฉายภาพครอบครัวมหิดลเป็นแหล่งที่มาของการแพทย์สมัยใหม่ ภูมิพลเปิดรูปปั้นพ่อของเขาที่โรงพยาบาลศิริราชในฐานะบิดาแห่งการแพทย์สมัยใหม่ และบริจาคเงินหลายแสนบาทให้กับโรงเรียนแพทย์ ซึ่งภายหลังมีชื่อว่ามหาวิทยาลัยมหิดล อีก 88,000 บาทมอบให้โรงพยาบาลแห่งใหม่ของกองทัพอากาศ คือโรงพยาบาลภูมิพล และเขายังได้บริจาควัคซีนวัณโรค"เป็นการส่วนตัว"อีก 3 กิโลกรัมให้กับกระทรวงสาธารณสุข วัคซีนมาจากชาวสวิส แต่ภูมิพลได้ผลบุญ ขณะเดียวกัน สิริกิติ์ก็กลายเป็นผู้อุปถัมภ์สมาคมกาชาดและมูลนิธิคนตาบอด

การโปรโมทกษัตริย์ดำเนินไปอย่างเข้มข้น เพลงของภูมิพลถูกนำไปบรรเลงโดยวงออเคสตราของรัฐบาลและมหาวิทยาลัย อัจฉริยภาพในการประพันธ์เพลงของเขาได้รับการยืนยันด้วยรายงานข่าวที่ว่า ผลงาน

www.yerngshare.blogspot.com

ของเขาห้าเพลงจะถูกนำไปประกอบละครบรอดเวย์เรื่อง *Peep Show(ถ้ำมอง)* โดยโปรดิวเซอร์ชื่อดัง Michael Todd ภูมิพลประกาศยกค่าลิขสิทธิ์ให้กับการกุศล ละครเพลงยั่วยวน Peep Show เปิดการแสดงเมื่อต้นเดือนมิถุนายน 2493 ท็อดด์ตั้งใจนำดนตรีของกษัตริย์มาไว้เพื่อประชาสัมพันธ์การแสดง[10] ในตอนหลังเพลงของภูมิพลถูกยกออกไปทั้งหมดยกเว้น Blue Night ซึ่งบรรเลงสำหรับฉากหลังที่เป็นวัดและการฟ้อนแบบไทย นักวิจารณ์ที่มีความเห็นในทางบวกรายหนึ่งใช้คำเรียกมันว่า "เพลงบีกีนหลอน (haunting beguine)" ส่วน *New York Times* ที่ตื่นเต้นน้อยลงมา บอกว่า Blue Night นั้น "โอเค" เป็น "เพลงบลูส์ที่ใช้ได้ที่กษัตริย์แห่งประเทศไทยแต่งนอกเวลาทำงาน"[11] สำหรับประชาชนไทยแล้ว ถึงอย่างไรก็ยังเป็นความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ของตระกูลจักรีอยู่ดี

ทว่าสถานการณ์ก็ไม่ได้ปลอดโปร่งเสียโดยสิ้นเชิง บรรยากาศการเมืองคุกรุ่นไปด้วยการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายในสภา สถานการณ์ที่กษัตริย์ลีโอโปลด์ต้องเผชิญในเบลเยียมก็ย้ำเตือนภูมิพลอีกครั้งถึงหลุมพรางของประชาธิปไตย ในเดือนมีนาคม 2493 ลีโอโปลด์ชนะการลงประชามติที่จะสถาปนาตัวเขาขึ้นมาใหม่อย่างฉิวเฉียด หลังจากใช้เวลาอีกสามเดือนด้วยความยากลำบากในการให้สภาเห็นชอบกับการสถาปนา บางกอกโพสต์แสดงความเห็นว่าการขับเคี่ยวอย่างยาวนานนี้ได้บ่อนเซาะสถาบันกษัตริย์ที่ครั้งหนึ่งเคยเข้มแข็งที่สุดในยุโรป[12] ภูมิพลเห็นเป็นบทเรียนการให้สาธารณะแสดงความเห็นในเรื่องที่เกี่ยวกับอำนาจกษัตริย์นั้นเป็นสนามระเบิดดีๆ นี่เอง

อีกเรื่องหนึ่งที่ยังคงเป็นประเด็นอยู่ในเมืองหลวงก็คือ กรณีอานันท์ การไต่สวนดำเนินไปตลอดระยะเวลาที่ภูมิพลอยู่ในเมืองไทย ข้อมูลและข่าวลือใหม่ๆ ได้รับการนำเสนอผ่านสื่อมวลชนอย่างแข็งขัน ควง คึกฤทธิ์ พิบูล เผ่าและสังฆราชต่างให้การปรักปรำปรีดี ต้นเดือนพฤษภาคม ตำรวจที่ได้รับการแต่งตั้งให้รับผิดชอบการสืบสวนคดีโดยรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรม เสนีย์ ปราโมช (คือพินิจชนคดี พี่เขยของเสนีย์เอง) เบิกตัวพยานที่อ้างว่าได้รับการว่าจ้างจากปรีดีให้ฆ่าอานันท์ ความจริงปรากฏภายหลังจากนั้นอีกนานว่าพยานรายนั้นเป็นเพื่อนของพินิจชนคดีเอง

ภูมิพลให้การต่อศาลเป็นเวลาสองวันในสวนจิตรลดา เช่นเดียวกับการให้การครั้งก่อนๆ ทั้งภายหลังเกิดเหตุและที่โลซานน์ ภูมิพลหลีกเลี่ยงอย่างระมัดระวังที่จะออกความเห็นไปในทางใดทางหนึ่ง กระนั้นเขาก็ให้ข้อมูลเพียงพอสำหรับการเอาผิดปรีดี คือ ปรีดีได้มีปากเสียงกับอานันท์ ถือสิทธิใช้รถยนต์ของกษัตริย์ และเฉลียวต้องออกจากราชสำนักไปอย่างอัปยศ ไม่มีอะไรที่จะเป็นบวกต่อตัวปรีดีเลย

---

[10] New York Times, May 1, 1950; New Yorker, May 27, 1950.

[11] บางกอกโพสต์, 5 พ.ค. 2493, 7 มิ.ย. 2493 และ 14 ก.ค. 2493

[12] บางกอกโพสต์, 7 เม.ย. 2493

www.yerngshare.blogspot.com

นอกจากนี้ ภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ทั้งที่เป็นของจริงและสร้างภาพก็เติบโตมากขึ้นเรื่อยๆ[13] เมื่อคอมมิวนิสต์เถลิงอำนาจในปักกิ่ง ฝ่ายซ้ายก็ดำเนินการการสังหารศัตรูทางการเมืองในสิงคโปร์ มาเลเซีย อินโดนีเซียและเวียตนาม สหรัฐฯ บอกรัฐบาลที่กรุงเทพฯ ว่า ไทยอาจจะเป็น "โดมิโน" ตัวต่อไป ปรีดีที่ตอนนี้ถูกตีตราว่าเป็นนายหน้าของจีน ก็มีรายงานว่ากำลังส้องสุมกำลังในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาพอันน่าหวั่นไหวนี้ทำให้ราชสำนัก พรรคประชาธิปัตย์ และเหล่าขุนทหารต้องขยับใกล้ชิดกันมากขึ้น และราชสำนักก็ต้องยอมยกอำนาจบางส่วนแก่กองทัพ ก่อนพิธีราชาภิเษก ภูมิพลลงนามในนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ของรัฐบาลสองฉบับ ฉบับแรกให้อำนาจแก่รัฐบาลในการเคลื่อนย้ายกำลังพลในกรณีเกิดการลุกฮือของคอมมิวนิสต์ และฉบับที่สองให้อำนาจในการประกาศกฎอัยการศึก โดยไม่ต้องได้รับความเห็นชอบจากกษัตริย์ก่อน การแบ่งปันอำนาจของกษัตริย์ทำให้เขากลายเป็นผู้ร่วมรบในศึกคอมมิวนิสต์ รัฐบาลทรูแมนในวอชิงตันอนุมัติโครงการขยายความช่วยเหลือแก่ไทยโดยทันที เป็นเงินก้อนแรก 10 ล้านเหรียญสหรัฐฯ สำหรับกองทัพ

พิธีกรรมสุดท้ายของภูมิพลก่อนเดินทางกลับคือการเปิดสภาในวันที่ 1 มิถุนายน มันเป็นวาระพิเศษ เร่งจัดขึ้นมาเพื่อแสดงพันธะและฐานะสูงต่ำระหว่างกษัตริย์และนิติบัญญัติ ภูมิพลแต่งกายในชุดจอมพล เขากล่าวเตือนถึง "ความขัดแย้งทางอุดมการณ์" ที่ไม่แน่นอนและน่ากังวลในโลกและประเทศเพื่อนบ้าน แต่เขาบอกว่าไทยดูดีกว่ามากและยังมีลู่ทางแจ่มใส แม้จะสวมบทบาทได้ยังไม่เป็นที่น่าประทับใจนัก แต่ก็แสดงให้เห็นว่าเขาเป็นกษัตริย์ที่ตื่นตัวหูตากว้างไกลและเอาใจใส่

ไม่ชัดเจนว่าเหตุใดเขาจึงต้องกลับไป อาจมีความคาดหวังว่าฝ่ายเจ้าจะสามารถเบียดขับพิบูลและผู้ก่อการ 2475 ที่ยังเหลืออยู่ให้สิ้นอำนาจลงไปได้เสียก่อนที่ภูมิพลจะครองบัลลังก์อย่างถาวร โหรในราชสำนักเลือกวันที่ 6 มิถุนายนเป็นวันเดินทางกลับ และก่อนถึงวันนั้นรังสิตก็ได้รับการแต่งตั้งกลับเป็นผู้สำเร็จราชการฯ

ภูมิพลใช้เวลา 18 เดือนสุดท้ายในต่างประเทศเหมือนหนุ่มฐานะดีที่เพิ่งแต่งงานทั่วไป หลังกลับมาถึงโลซานน์ไม่นาน สิริกิติ์ก็ตั้งท้อง ซึ่งเป็นภารกิจสำคัญในการสืบราชวงศ์ ระหว่างนั้นทั้งสองก็ท่องไปทั่วยุโรป ร่วมงานปาร์ตี้ ชมคอนเสิร์ตและการแสดงต่างๆ พวกเขาดูภาพยนตร์เรื่องล่าสุด การเข้าชมวิมานลอย (Gone with the Wind) ของพวกเขาตอนต้นปี 2494 ถูก MGM นำไปโฆษณาประชาสัมพันธ์

ภูมิพลเลิกเรียนมหาวิทยาลัย ขณะที่รับภาระงานเอกสารราชสำนักมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งอยู่ภายใต้การชี้แนะของรังสิตและองคมนตรี ในวันปีใหม่ของ 2494 เขาอัดเสียงลงเทปเพื่อนำไปออกอากาศทางวิทยุและกลายเป็นแบบฉบับเฉพาะตัวของเขาในการเรียกร้องความสามัคคีและความสงบสุข และเขายังกล่าวถึงสถานการณ์ทางการเมืองในเอเชียที่ขมึงตึงมากขึ้นเรื่อยๆ ด้วย "ประวัติศาสตร์บอกเราว่าชาติจะสิ้นสลายเมื่อคนในชาติขาดความสามัคคี แตกแยก แก่งแย่งซึ่งกันและกัน เราขอให้ประชาชนไทยรำลึกบุญคุณของบรรพบุรุษที่ได้ร่วมแรงร่วมใจกันและพร้อมเสียสละเพื่อประโยชน์ของชาติ"

---

[13] แม้ว่าจะมีภัยคอมมิวนิสต์อยู่ในประเทศรอบข้าง แต่ภัยคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยขณะนั้นปรากฏมีหลักฐานน้อยมาก นิตยสารอเมริกันเอียงซ้าย *The Nation* ฉบับวันที่ 25 ธันวาคม 2491 รายงานว่าพิบูลอ้างภัยคอมมิวนิสต์เพียงเพื่อค้ำยันสถานะตนเองเท่านั้น เมื่อนักข่าว *The Nation* ถามจี้ พิบูลก็ยอมรับว่า อันที่จริง ไม่มีคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย *New Republic* ฉบับวันที่ 31 ต.ค. 2492 เขียนถึงภัยที่กุเกินจริงนี้ว่า ในกรุงเทพฯ "ธงแดงมีอยู่เต็มไปหมด แต่เป็นธงของร้านเหล้าของรัฐบาล" นิตยสารฉบับนี้บอกว่าปัญหาทางการเมืองที่สำคัญในไทยก็คือการอ้ำอึ้งที่จะกลับไทยของภูมิพล ในขณะเดียวกัน ไทยกลับถูกฝรั่งเศสกล่าวหาว่าให้การสนับสนุนเวียตมินห์ของโฮจิมินห์ในการต่อต้านจักรวรรดินิยม ซึ่งรัฐบาลไทยเรียกว่าเป็นการต่อสู้เพื่อเอกราช ดู *New York Times*, April 8, 1950

www.yerngshare.blogspot.com

5 เมษายน 2494 ก่อนวันจักรีหนึ่งวัน ลูกคนแรกของทั้งสองก็ถือกำเนิด เป็นหญิงได้ชื่อว่า อุบลรัตน์ สำหรับประเทศที่ได้รอคอยมา 40 ปีเพื่อทายาทที่แท้จริงจากกษัตริย์แล้ว นับว่าเป็นความผิดหวังอยู่ไม่น้อย แต่กษัตริย์คนนี้ก็ยังมีความหวังมากกว่าสามคนก่อนหน้าเขา

ที่กรุงเทพฯ ศึกระหว่างฝ่ายเจ้ากับฝ่ายพิบูลดำเนินต่อไป ทั้งสองฝ่ายพยายามสร้างความเข้มแข็งทางการเงินให้กับตัวเอง ทวีวงศ์ ผู้จัดการการเงินของวังเริ่มโครงการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ใหม่ๆ หนึ่งในนั้นกลายมาเป็นโรงแรมสยามอินเตอร์คอนติเนนตัลบนที่ดินของครอบครัวใกล้วังสระปทุม สำนักงานทรัพย์สินฯ ตั้งบริษัทเมืองไทยประกันชีวิตกับตระกูลล่ำซำ และสำนักงานทรัพย์สินฯ ยังได้ขับไล่รัฐสภาออกจากพระที่นั่งอนันตสมาคมอีกด้วย

ขณะเดียวกัน ผิน เผ่า และสฤษดิ์ ที่ทะเยอทะยานและละโมบก็ต่างฝ่ายต่างแข่งกอบโกยความมั่งคั่งและสร้างอิทธิพลจากความสัมพันธ์ทางทหารระหว่างไทย-สหรัฐฯ ที่เข้มข้นมากขึ้นเรื่อยๆ ในเดือนมิถุนายน 2493 รัฐบาลตกลงที่จะส่งทหารไทย 4,000 นายและข้าว 40,000 ตันไปช่วยในสงครามเกาหลีที่เพิ่งอุบัติขึ้น คณะที่ปรึกษาทางทหารจากสหรัฐฯ ก็เดินทางมาพร้อมด้วยเงิน อาวุธและทำการฝึกให้กองทัพไทย โดยเฉพาะตำรวจตระเวนชายแดนของเผ่า มันเป็นจุดเริ่มต้นของการปรากฏกำลังทหารสหรัฐฯ อย่างเปิดเผย ซึ่งจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ตลอด 25 ปีต่อมา

สองฝ่ายทะเลาะกันเรื่องเงินเดือนของกษัตริย์และครอบครัว และการที่ทั้งสองปฏิเสธที่จะกลับมาคลอดที่เมืองไทย หลังภูมิพลจากไป ฝ่ายวังในสภาก็เสนอให้รื้อฟื้นพิธีเก่าสองอย่าง คือ พิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาสำหรับข้าราชการทุกคน และบรรดาศักดิ์อย่างหลวงและพระยาเพื่อเป็นรางวัลแก่ผู้สนับสนุนวัง

พิบูลผู้ยกเลิกประเพณีทั้งสองนี้เองเมื่อครั้งเป็นนายกรัฐมนตรีในช่วงทศวรรษที่ 2483 ก็ทำการขัดขวางแต่แล้วก็โดนเอาคืน ในเดือนธันวาคม 2493 พิบูลเสนอต่อรังสิตให้เขาได้พบกับภูมิพลสัปดาห์ละหนึ่งครั้ง และขอเข้าร่วมการประชุมองคมนตรีด้วย จะว่าไป ข้อเสนอของพิบูลนั้นก็ดูสมเหตุสมผล ในอังกฤษ ราชินีและนายกรัฐมนตรีจะพบปะกันเป็นประจำ และรัฐบาลก็สัมพันธ์โดยตรงกับคณะองคมนตรี แต่รังสิตปฏิเสธทั้งสองเรื่อง ไม่ยอมให้พิบูลเข้ามามีอิทธิพลในราชสำนัก

อันที่จริง พิบูลไม่ได้เป็นปรปักษ์ต่อสถาบันกษัตริย์โดยสิ้นเชิงอีกต่อไปแล้ว เขาปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมของราชสำนัก นำการแสดงความเคารพต่อกษัตริย์ในวาระสำคัญๆ ต่างๆ ไม่ได้ขาด เขาประกาศให้วันเกิดของภูมิพลเป็นวันหยุดสามวันในเดือนธันวาคมปี 2493 และในวันรัฐธรรมนูญหลังจากนั้นไม่กี่วันก็ดูจะยอมรับการยกความดีความชอบเรื่องประชาธิปไตยให้กับประชาธิปก อาจเป็นได้ว่าพิบูลกำลังแสวงหาไมตรีจากวัง เพราะการคานอำนาจระหว่างเผ่า ผินและสฤษดิ์นั้นกระทำได้ยากยิ่งขึ้นทุกที จริงๆ แล้ว ตอนที่ทหารเรือจับกุมตัวพิบูลในความพยายามก่อการรัฐประหารในเดือนมิถุนายน 2494 นั้น เหล่าขุนทหารทิ้งระเบิดโจมตีเรือที่เขาถูกจับเป็นตัวประกันอยู่ โดยไม่คำนึงถึงความปลอดภัยของพิบูล เขาหนีรอดด้วยการโดดลงน้ำและว่ายเข้าฝั่งได้อย่างหวุดหวิด

พิบูลอาจสบช่องตอนต้นปี 2494 เมื่ออุปสรรคสำคัญคือรังสิตเสียชีวิตเมื่อวันที่ 6 มีนาคม การเสียชีวิตของรังสิตเป็นการสูญเสียครั้งใหญ่ของครอบครัวมหิดล เขาเป็นลูกชายคนสุดท้ายของจุฬาลงกรณ์ที่ยังเหลืออยู่ ฉลาดและกล้าแข็งที่สุดในหมู่เจ้า และแทบจะเป็นพ่อของอานันท์และภูมิพล ผู้รับหน้าที่ผู้สำเร็จฯ และหัวหอกฝ่ายเจ้าต่อจากเขาคือ ธานี ที่น่าเกรงขาม ถึงแม้จะไม่เชี่ยวการเมืองเท่า

กระนั้นธานีก็พิสูจน์ตัวเองว่าเข้มเกือบเท่ารังสิต ราวกลางปี เหล่าขุนทหารก็ต้องการอำนาจเพิ่มขึ้นเพื่อรับมือกับภัยคุกคามความมั่นคงที่เติบโตขึ้นเรื่อยๆ เผ่าเดินทางไปสวิตเซอร์แลนด์สองครั้งเพื่อโน้มน้าวภูมิพลใน

www.yerngshare.blogspot.com

การแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อเพิ่มอำนาจฝ่ายบริหารในยามฉุกเฉิน ตอนกลับมาในคราวแรกเขาเชื่อว่าภูมิพลยินยอมตกลงแล้ว แต่ภูมิพลก็ไม่ยอม อาจจะด้วยคำแนะนำของธานี โดยหวังว่าเรื่องนี้จะถูกล้มเลิกไป เผ่าเดินทางไปเป็นครั้งที่สองในเดือนตุลาคม คราวนี้ได้รับการปฏิเสธตรงๆ จนทำให้เหล่าขุนทหารเกรี้ยวโกรธ พวกเขากำลังหมดความอดทนกับวังมากขึ้นเรื่อยๆ

ที่ยิ่งซ้ำเติมบรรยากาศในกรุงเทพฯ ให้ย่ำแย่ลงไปอีกคือ คดีการเสียชีวิตของอานันท์ที่หักมุมไปมา ศาลตัดสินครั้งแรกในวันที่ 27 กันยายน 2494 โดยยกฟ้องเฉลียว ราชเลขาธิการและบุศย์ มหาดเล็ก แต่พิพากษาชิต มหาดเล็กว่ามีความผิด คำพิพากษานี้เท่ากับว่าลบล้างข้อกล่าวหาต่อปรีดี แม้ว่าการลงโทษชิตเพียงคนเดียวนั้นจะอธิบายไม่ได้ก็ตาม ทั้งรัฐบาลและฝ่ายเจ้าต่างโกรธและขุ่นเคือง รัฐบาลจึงสั่งให้มีการไต่สวนใหม่

นั่นทำให้สถานการณ์ยังไม่เหมาะสมที่ภูมิพลจะกลับมาอยู่เมืองไทยอย่างเป็นการถาวร ซึ่งวางแผนเอาไว้สำหรับต้นเดือนธันวาคม เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วโลกบ่งบอกได้ว่าเขาจะเผชิญกับความปั่นป่วนแค่ไหนที่เมืองไทย ในเดือนกรกฎาคม 2494 กษัตริย์อับดุลลาห์แห่งจอร์แดนถูกลอบสังหาร ในสเปน เผด็จการฟรานซิสโก ฟรังโก พยายามเชิดดอนฮวน ลูกชายของกษัตริย์อัลฟองโซที่ถูกเนรเทศ เพื่อหาความชอบธรรมให้กับตนเอง ในญี่ปุ่นเกิดการเดินขบวนประท้วงต่อต้านกษัตริย์อย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนของนักศึกษาฝ่ายซ้าย 3,000 คน จนทำให้จักรพรรดิฮิโรฮิโตต้องถูกกักอยู่ในอาคารมหาวิทยาลัยอยู่ชั่วคราว

เหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้ควรค่าแก่การสำเหนียก วันที่ 29 พฤศจิกายน 2494 ทันทีที่เรือของภูมิพลแล่นเข้าน่านน้ำไทย ผิน เผ่าและสฤษดิ์ก็ก่อการรัฐประหารโค่นล้มรัฐบาลของตัวเอง และริบอำนาจที่วังได้จากรัฐธรรมนูญ 2492 ไปเสีย

---

07 สงครามเย็น 2495 – 2500

การรัฐประหารเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2494 สร้างความสั่นสะเทือนแก่ฝ่ายเจ้าไม่น้อยไปกว่าการล้มล้างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในปี 2475 เป็นการปฏิบัติการที่เฉียบขาดและมีการข่มขู่กษัตริย์และเชื้อพระวงศ์อย่างน่าเกลียด มันเกิดขึ้นในช่วงจังหวะที่ราชสำนักกำลังเตรียมเฉลิมฉลองจุดสุดยอดของการต่อสู้อย่างทรหดเป็นเวลาหกปีในการกอบกู้อำนาจของฝ่ายเจ้าอยู่พอดี

ความคาดหวังเฝ้าคอยเพิ่มทวีขึ้นในทุกๆ ขั้นตอนการเดินทางของภูมิพล ตั้งแต่พิธีส่งที่เมืองโลซานน์จัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ และอีกครั้งที่ท่าเทียบเรือของเมืองเจนัว วิทยุและหนังสือพิมพ์รายงานความคืบหน้าของการเดินทางต่อเนื่องทุกวัน มีการกระจายเสียงสาส์นจากภูมิพลระหว่างการเดินทางเพื่อประโคมความตื่นเต้นในกรุงเทพฯ พิธีต้อนรับถูกวางแผนเหมือนเป็นพิธีราชาภิเษกครั้งที่สอง โดยมีการยิงปืนใหญ่สลุตบนฝั่งแม่น้ำ ตามด้วยพิธีกรรมทางศาสนาที่สถานสักการะหลายแห่งในบรมมหาราชวัง จากนั้นไม่นานก็จะเป็นวันเกิดของภูมิพลซึ่งจะครบสองรอบ ต่อเนื่องด้วยวันรัฐธรรมนูญที่เฉลิมฉลองการที่กษัตริย์ "มอบ" ประชาธิปไตย

สามวันก่อนภูมิพลจะมาถึง ขุนทหารหลายนายตบเท้าไปยังบ้านของธานี เรียกร้องให้เขายุบสภา ปลดคณะรัฐมนตรี ยกเลิกรัฐธรรมนูญ และประกาศตั้งรัฐบาลใหม่โดยประกอบด้วยพวกเขาเอง เมื่อธานีแย้งว่าน่าจะรอปรึกษาภูมิพลเสียก่อน เหล่าขุนทหารก็ลงมือจัดการเอง ยกเลิกรัฐธรรมนูญ 2492 และริบอำนาจจากกษัตริย์ พวกเขาปิดกั้นการสื่อสารกับเรือของภูมิพลเพื่อไม่ให้กลับลำหวนคืนไปยุโรป[1] พิบูลหยามหนักข้อขึ้นไปอีกด้วยการเป็นผู้สำเร็จราชการฯ แทนธานีเสียเอง

ต่อสาธารณะ เหล่าขุนทหารสร้างภาพจงรักภักดีเมื่อภูมิพล สิริกิติ์และอุบลรัตน์ที่ยังเป็นทารกขึ้นฝั่งเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม โดยมีจุมภฏและพิบูลรอต้อนรับ ขณะเดียวกันพวกเขาก็สั่งห้ามพรรคการเมืองเคลื่อนไหวและปลดฝ่ายเจ้าที่ครอบงำสภาและรัฐบาลมาเป็นเวลาสี่ปีออกไป คณะรัฐประหารนำรัฐธรรมนูญ 2475 กลับมาใช้และพิบูลแต่งตั้งสมาชิกสภาแห่งชาติ 123 คน ซึ่ง 103 คนมาจากตำรวจและทหาร

วันที่ 4 ธันวาคม พิบูลเป็นนายกรัฐมนตรี ผิน ชุณหะวันเป็นรองนายกฯ สฤษดิ์ ธนะรัชต์และเผ่า ศรียานนท์เป็นรัฐมนตรีดูแลกองทัพและตำรวจตามลำดับ กษัตริย์ไม่มีส่วนร่วมในเรื่องนี้ เหล่าขุนทหารถือว่าเขาอยู่นอกประเทศขณะเกิดการรัฐประหารและผู้สำเร็จราชการฯ ให้ความเห็นชอบ ซึ่งก็คือพิบูล[2] ส่วนข้ออ้างในการทำรัฐประหารก็คือ รัฐสภามีความฉ้อฉลและหย่อนยาน ประเทศชาติเผชิญภัยจากคอมมิวนิสต์ ซึ่งพิบูลอธิบายว่าเป็นการคุกคามชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ของไทย

สงครามเย็นทำให้สหรัฐฯ และอังกฤษต้องรีบให้การยอมรับรัฐบาลใหม่ พวกเขาใช้เหตุผลว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงประมุขของประเทศคือ ภูมิพล หมายความว่าพิบูลจะต้องรักษาสถาบันกษัตริย์ไว้ ถ้าหากเขาได้คิดไปทางอื่น วันที่ 6 ธันวาคม การสร้างภาพยังดำเนินต่อไป ผินมอบดาบจอมทัพให้กับภูมิพล

มันเป็นจุดเริ่มต้นที่ไม่ค่อยดีนักสำหรับกษัตริย์หนุ่มอายุ 24 ปี ทั้งที่ถูกสั่นคลอนอย่างรุนแรง ราชสำนักรักษาอาการดูเป็นปกติ ภูมิพลและสิริกิติ์ร่วมงานพิธีต้อนรับอย่างแกนๆ และสำนักพระราชวังก็ประกาศการฉลองวันเกิดกษัตริย์เป็นเวลาสี่วัน ขณะเดียวกันธานีและภานุพันธ์ก็เตรียมสู้ ด้วยคำแนะนำจากสองคนนี้ ภูมิพลเริ่มต้น

---

[1] กอบเกื้อ, *Thailand's Durable Premiere*, 98n.95.

[2] *New York Times*, December 4, 1951.

www.yerngshare.blogspot.com

รัชสมัยของเขาด้วยการท้าทายโดยตรงต่อเหล่าขุนทหาร วันที่ 6 ธันวาคม เขาได้รับรัฐธรรมนูญ 2475 มาเพื่อลงนามเป็นรัฐธรรมนูญชั่วคราว ภูมิพลเรียกร้องให้มีการแก้ไขแต่ทีแรก ซึ่งจะทำให้วังมีตัวแทนอยู่ในคณะรัฐมนตรีของคณะรัฐประหารและมีบทบาทสำคัญในกระบวนการแก้ไขรัฐธรรมนูญ เช่นเดียวกับในปี 2490 วังพยายามเข้ามามีอิทธิพลแต่เนิ่นๆ เพื่อควบคุมผลที่จะออกมา แต่หลังจากพิบูลและขุนทหารคนอื่นๆ เข้าวังไปในวันที่ 6-7 ธันวาคม ภูมิพลก็ยอมลงนามในรัฐธรรมนูญโดยไม่มีการแก้ไข ไม่ชัดเจนว่าเกิดอะไรขึ้นกันแน่ แต่ดูเหมือนว่าภูมิพลได้รับคำขู่ว่าจะหลุดจากบัลลังก์หากไม่ให้ความร่วมมือ คล้ายเห็นตัวอย่างจากประชาธิปกในปี 2475 เขาประกาศให้รัฐธรรมนูญเป็นฉบับชั่วคราว[3]

จากนั้นเขาแสดงความขุ่นเคืองอย่างเปิดเผยด้วยการไม่ยอมไปเปิดงานรัฐธรรมนูญที่สวนดุสิต และยกเลิกงานเลี้ยงวันรัฐธรรมนูญที่วังเป็นเจ้าภาพ วันที่ 10 ธันวาคม ภูมิพลทำพิธีกรรมที่เน้นย้ำเรื่องราวที่ว่าประชาธิปกประทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประเทศ

ภูมิพลเริ่มปฏิบัติงานที่กลายเป็นกิจวัตรสำคัญตลอดชีวิตของเขาหลายทศวรรษต่อมา นั่นคือ การพบปะบุคคลสำคัญๆ เป็นประธานในงานพิธีต่างๆ และออกงานสังคม เขาให้รองผู้อำนวยการยูเนสโกเข้าพบ เขาและสิริกิติ์ไปร่วมงานเลี้ยงวันเกิดอันใหญ่โตของราชินีรำไพพรรณี วันที่ 26 ธันวาคม เขารับมอบเสื้อครุยเนติบัณฑิตไทยที่กระทรวงยุติธรรม ในวันส่งท้ายปีเก่า ทั้งสองสามีภรรยาร่วมงานสังคมชนชั้นสูงของกรุงเทพฯ ที่สโมสรราชตฤณมัย(สนามม้านางเลิ้ง) โดยเป็นผู้มอบรางวัลเดอร์บีคัพ คืนนั้นเขาพูดผ่านวิทยุกระจายเสียง เรียกร้องให้ประชาชนยึดมั่นในศีลธรรมเพื่อต่อสู้กับความชั่วร้าย และนึกถึงประเทศชาติก่อนตนเอง วันถัดมา เขาปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาในวัง และร่วมงานเลี้ยงสำหรับเจ้าหน้าที่ราชสำนักและครอบครัว

เบื้องหลังท่าทีเยือกเย็นมั่นอกมั่นใจนี้ ราชสำนักกำลังหนักใจ ธานีบอกบรรดานักการทูตว่าหากรัฐธรรมนูญไม่เป็นที่พอใจของวัง ภูมิพลก็จะกลับไปสวิตเซอร์แลนด์ หรือกระทั่ง (ธานีพูดเป็นนัย) สละราชสมบัติ[4] แต่คำขู่ของธานีไร้ผล วันที่ 3 มกราคม คณะกรรมการรัฐธรรมนูญที่นำโดยผิน เริ่มส่งร่างแก้ไขไปให้วัง วังแทบไม่เหลืออะไรเลย

ฝ่ายนิยมกษัตริย์ตอบโต้ด้วยการต่อสู้อย่างเปิดเผยบนหน้าหนังสือพิมพ์ สื่อมวลชนทั้งในและต่างประเทศรายงานว่า กองทัพควบคุมการเคลื่อนไหวของครอบครัวมหิดลอย่างแน่นหนา พรรคประชาธิปัตย์ประกาศคว่ำบาตรการเลือกตั้งที่กำหนดจะมีขึ้นในเดือนมีนาคม ราชสำนักแสวงหาหนทางฉีกหน้าเหล่าขุนทหารและเกทับด้วยคุณธรรมที่เหนือกว่า เมื่อเหล่าขุนทหารพยายามซื้อความร่วมมือจากภูมิพลด้วยการจัดสรรเงิน 5 ล้านบาทเพื่อสร้างวังแห่งใหม่สำหรับภูมิพลและสิริกิติ์ที่ท่าวาสุกรี ภูมิพลก็บอกว่ามันฟุ่มเฟือยโดยใช่เหตุ จากรายงานข่าว เขาบอกรัฐบาลว่าควรจะใช้งบประมาณสำหรับสิ่งจำเป็นเท่านั้น โดยสำทับว่าการสร้างวังแห่งใหม่จะต้องขับไล่ประชาชนหลายสิบครอบครัวที่ไม่มีที่ไป บางกอกโพสต์หนังสือพิมพ์นิยมเจ้ารายงานว่า ปฏิภาณตอบโต้ของภูมิพลนี้เป็น "บทเรียนความมัธยัสต์ที่เหมาะแก่เวลา"[5]

เหล่าขุนทหารไม่สะดุ้งสะเทือน คณะกรรมการของผินส่งร่างรัฐธรรมนูญที่หนักข้อกว่าเดิมอีกและปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงของวัง วันที่ 17 มกราคม ภูมิพลเปลี่ยนท่าทีใหม่ เสนอให้ร่างรัฐธรรมนูญใหม่ทั้งหมดเนื่องจากมันจะเป็นฉบับแรกที่ประกาศใช้โดยตัวเขา เรื่องนี้ถูกปฏิเสธเช่นเคย วันที่ 24 มกราคม สภาที่คุมโดย

---

[3] *New York Times*, December 8, 1951.

[4] กอบเกื้อ, *Thailand's Durable Premiere*, 76, 98n.96.

[5] บางกอกโพสต์, 17 มกราคม 2495.

www.yerngshare.blogspot.com

กองทัพให้ความเห็นชอบต่อรัฐธรรมนูญ 2475 ฉบับแก้ไขอย่างเป็นเอกฉันท์ในวาระแรก หนึ่งเดือนหลังจากนั้น รัฐธรรมนูญร่างสุดท้ายก็ผ่านสภาโดยราบลื่น

รัฐธรรมนูญยังคงรักษาสถานะอันล่วงละเมิดมิได้ของกษัตริย์อยู่เช่นเดิมด้วยภาษาเยิ่นเย้อ เสาหลักของประเทศมีสี่ประการตามที่พิบูลเคยแก้ไขในช่วงแรกหลัง 2475 คือ ชาติ ศาสนา กษัตริย์และรัฐธรรมนูญ กษัตริย์มีอำนาจเต็มในเรื่องข้าราชบริพารและคณะองคมนตรี 9 คน นอกนั้นแทบไม่มีอะไรต่างจากรัฐธรรมนูญฉบับที่นำไปสู่การสละราชย์ของประชาธิปกเลย อำนาจของกษัตริย์จะถูกควบคุมโดยการต้องมีผู้นำทางการเมืองให้ความคิดเห็นและลงนามสนอง รัฐสภามีสมาชิกสองประเภท คือมาจากการเลือกตั้งและแต่งตั้งโดยนายกรัฐมนตรี อำนาจยับยั้งของกษัตริย์จะถูกตีตกไปด้วยแค่เสียงส่วนใหญ่ในสภา

ภูมิพลดูไม่สะทกสะท้านด้วยการปฏิบัติหน้าที่ต่อไปตามปกติ ปลายเดือนมกราคม เขาบริจาค 10,000 บาทให้โรงพยาบาลของกองทัพ ต้นเดือนกุมภาพันธ์ เขาเป็นประธานในงานสำเร็จการศึกษาของโรงเรียนมัธยมของเจ้า หลังจากนั้นเขาพาครอบครัวไปพักผ่อนที่หัวหิน กลับมากรุงเทพฯ ช่วงสั้นๆ พร้อมสิริกิติ์เพื่อเปิดงานประจำปีที่วัดเบญจมบพิตร คืนนั้นทั้งสองร่วมงานลีลาศการกุศลเพื่อมูลนิธิคนตาบอด ซึ่งอยู่ในความอุปถัมภ์ของสิริกิติ์ มีการบรรเลงเพลงใหม่ของภูมิพล และประมูลภาพถ่ายสิริกิต์และลูกสาวโดยฝีมือของภูมิพล ข่าวหลักของค่ำคืนนั้นคือ สิริกิติ์ตั้งท้องอีกแล้ว

ตอนนี้เหล่าเจ้าเสี่ยงแบบเดียวกับประชาธิปกในช่วงหลัง 2475 ด้วยการข่มขู่อย่างเปิดเผยว่า ภูมิพลจะกลับสวิตเซอร์แลนด์และสละราชย์ พิบูลและเหล่าขุนทหารตอบโต้อย่างสงบนิ่งว่าพวกเขาสามารถหากษัตริย์คนใหม่ได้ โดยเอ่ยถึงจุมภฏ การหักหาญเกิดขึ้นเมื่อรัฐบาลถามถึงวันเวลาที่กษัตริย์จะประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ภูมิพลไม่ตอบ และขณะที่เขากลับไปหัวหิน คณะรัฐมนตรีก็กำหนดให้เป็นเช้าวันที่ 8 มีนาคม เมื่อถึง 7 มีนาคม เป็นที่ชัดเจนว่าภูมิพลจะไม่กลับมา พิธีการก็ถูกยกเลิก วิทยุของรัฐประกาศแต่เพียงว่า กษัตริย์รู้สึกว่าไม่ควรจะรีบร้อนประกาศใช้

บ่ายวันนั้น เผ่านำเจ้าหน้าที่กลุ่มหนึ่งไปหัวหินเพื่อเผชิญกับภูมิพล หลายชั่วโมงหลังจากนั้น พวกเขาก็กลับกรุงเทพฯ โดยนำกษัตริย์กลับมาด้วย เวลา 11 โมงเช้าวันถัดมา ที่อนันตสมาคม ท่ามกลางเสียงมโหรีปี่พาทย์ ภูมิพลก็ประกาศใช้รัฐธรรมนูญที่แทบจะเป็นฉบับเดียวกับที่ประชาธิปก ลุงของเขาได้ลงนามเมื่อสามสิบปีก่อน พิบูลลงนามสนองในฐานะนายกรัฐมนตรี

มันเป็นเหตุการณ์ที่ไม่ธรรมดา ภูมิพลเพิ่งได้ลองประลองกำลังทางการเมืองเป็นครั้งแรก อันเป็นอำนาจที่เขาได้รับการบอกเล่าบ่อยครั้งว่าอยู่ในบัลลังก์และสายเลือดของเขา เขาล้มเหลวอย่างจัง อสรพิษเผ่าไปข่มขู่เขาอย่างไรนั้นยังคงเป็นความลับ แต่เชื่อกันว่า ถ้าเผ่าไม่ได้ข่มขู่เอาชีวิตของภูมิพล เขาก็คงข่มขู่ที่จะเปิดโปงว่าภูมิพลเป็นผู้ฆ่าอานันท์และบีบให้เขาหลุดจากบัลลังก์

ในพิธีการนั้น ภูมิพลดำเนินงานผ่านพ้นไปอย่างสง่าผ่าเผย สีหน้าไร้รอยยิ้มตามแบบฉบับ กล่าวสั้นๆ และจากไปหัวหินอย่างรวดเร็ว เขาไม่กลับมากรุงเทพฯ ในวันที่ 12 มีนาคมสำหรับการเปลี่ยนเครื่องทรงตามฤดูของพระแก้วมรกต เจ้าคนหนึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่สำคัญนี้แทน

ในการเลือกตั้งปลายเดือนมีนาคม ทหารประสบความสำเร็จไม่มากนัก แต่กระนั้นก็ไม่ใช่เรื่องสำคัญ เนื่องจากสมาชิกสภาแต่งตั้งเป็นคนของพวกเขาทั้งหมด พิธีสำคัญถัดไปคือการเปิดสภา เมื่อวังไม่ให้ความร่วมมืออีก พิบูลก็จัดการเปิดสภาโดยไม่มีกษัตริย์และทำการจัดตั้งรัฐบาล ในที่สุดวันที่ 25 มีนาคม ภูมิพลก็ยอมรับความพ่ายแพ้ โดยยอมรับการเสนอชื่อพิบูลเป็นนายกรัฐมนตรี

www.yerngshare.blogspot.com

มันเป็นการตัดสินใจที่ฉลาด ช่วงนั้นมีสัญญาณที่แสดงถึงชะตากรรมของสถาบันกษัตริย์ในหลายประเทศที่ประดาบกับกองทัพของตัวเอง วันที่ 28 กรกฎาคม 2495 กษัตริย์ฟารุคผู้เสเพลแห่งอียิปต์ถูกโค่นล้มโดยกองทัพและลี้ภัยไปอิตาลี ลูกชายอายุหกเดือนของเขาถูกเชิดขึ้นเป็นกษัตริย์ ปีถัดมากองทัพเลิกเสแสร้งและประกาศเปลี่ยนระบอบเป็นสาธารณรัฐ ที่จอร์แดนในเดือนสิงหาคม 2495 ทาลาล กษัตริย์คนใหม่ถูกขับไล่และแทนที่ด้วยฮุสเซนที่อยู่ในวัย 17 ปี และชาห์จอมฉ้อฉลแห่งอิหร่านถูกบีบให้ลี้ภัยเป็นการชั่วคราวในช่วงการลุกฮือที่เกือบจะโค่นล้มเขาได้สำเร็จ กษัตริย์สีหนุแห่งกัมพูชาก็ง่อนแง่นในกลางปี 2495 เขาปลดรัฐบาลและเป็นนายกรัฐมนตรีเสียเอง และอีกสองสามปีให้หลังเขาก็ถูกบีบให้สละราชย์ และในเวียดนาม จักรพรรดิเบ๋าได๋หุ่นเชิดของฝรั่งเศสก็ใกล้พ่ายต่อสาธารณรัฐ

เหล่าขุนทหารไทยยังคงสั่งสมความแข็งแกร่งต่อไปด้วยอานิสงส์ของการเป็นพันธมิตรกับสหรัฐฯ ในสงครามเย็น การจับอาวุธยึดอำนาจรัฐเริ่มตีวงโอบล้อมประเทศไทย ทั้งในพม่า มาเลเซีย กัมพูชา เวียดนาม และลาว เดือนมกราคม 2495 เวียดมินห์ระเบิดถล่มไซ่ง่อนเพื่อต่อสู้กับฝรั่งเศส และในวันกรรมกร 1 พฤษภาคม 2495 เกิดจลาจลนองเลือดของกลุ่มคอมมิวนิสต์ที่โตเกียว ในกรุงเทพฯ ก็มีฝ่ายซ้ายกลุ่มเล็กๆ วอชิงตันขนานนามไทยว่าเป็นแนวต้านทานคอมมิวนิสต์ โดยมีเหล่านายพลเป็นนายหน้า ซีไอเอเร่งฝึกตำรวจและทหารในการสงครามและการควบคุมสังคม

การสนับสนุนจากซีไอเอทำให้เผ่าและตำรวจตระเวนชายแดนของเขาทรงอำนาจมาก เผ่าพูดจาภาษาต่อต้านคอมมิวนิสต์แบบอเมริกัน และเขามีแนวโน้มจะเป็นทายาทของพิบูล เผ่าฉวยโอกาสใช้สถานการณ์ในการผูกขาดธุรกิจการค้าและการเงินที่สำคัญจำนวนมาก รวมถึงการส่งออกฝิ่นจากพม่า และเม้มเงินช่วยเหลือจากสหรัฐฯ ไว้เป็นจำนวนมหาศาล ตำรวจและทหารไทยสถาปนาอำนาจมหาศาลของพวกตนด้วยการผ่านกฎหมายการกระทำอันไม่เป็นไทยหรือกฎหมายต่อต้านคอมมิวนิสต์ในเดือนพฤศจิกายน 2495 กฎหมายฉบับนี้ที่จะสนับสนุนความโหดร้ายและความฉ้อฉลสำหรับอีกสี่ทศวรรษถัดมา ถูกเข็นผ่านสภาสามวาระรวดในวันเดียว อเมริกาแสดงความชื่นชม "การกระทำอันไม่เป็นไทย" นี้เท่ากับคอมมิวนิสต์และการยุยงปลุกปั่น หมายถึงการกระทำใดๆ ก็ตามที่บ่อนทำลายชาติ ศาสนาและกษัตริย์ ศัตรูทางการเมืองสามารถถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์และมีโทษจำคุกสิบปี ถ้าหากเผ่าไม่จัดการฆ่าทิ้งไปเสียก่อน

วังปรับกระบวนใหม่ กระเถิบถอยจากการต่อสู้อย่างเปิดเผยและหันกลับไปสร้างฐานอำนาจทางประเพณีแทน กล่าวคือ กษัตริย์ในฐานะพ่อปกครองลูก สูงส่งใกล้เคียงพระโพธิสัตว์ เป็นผู้ดูแลทุกข์สุข และเป็นศูนย์รวมวัฒนธรรมและประเพณีของชาติ เมื่อเวลาผ่านไป กลยุทธนี้จะทำงานได้ผลอย่างยอดเยี่ยม ด้วยไม่ถูกมองว่าแสวงหาอำนาจทางการเมือง สถาบันกษัตริย์จะพิสูจน์ตัวเองว่าเป็นคู่แข่งที่น่ากลัวสำหรับเหล่าขุนทหาร

ภูมิพลคงจะไม่สามารถวางแผนยุทธศาสตร์นี้ได้ด้วยตัวเอง ทีมงานเจ้าและขุนนางที่มีประสบการณ์คร่ำหวอดเป็นผู้จัดการ โดยผ่านทางเครือข่ายที่มีอยู่กว้างขวาง ตัวหลักๆ ก็คือ คณะองคมนตรี ข้าราชบริพารใกล้ชิด และเจ้าอาวุโสอีกจำนวนหนึ่ง ทั้งหมดล้วนมีความเชื่อมโยงไปถึงรัชสมัยของประชาธิปก และหลายคนก็ย้อนไปถึงจุฬาลงกรณ์ ตั้งแต่รังสิตตายไป ธานีเป็นประธานองคมนตรี ซึ่งเป็นนักจารีตนิยมที่เฉลียวฉลาด นอกนั้นก็มีขุนนางลายครามอย่าง ศรีธรรมาธิเบศร มานวราชเสวี ศรีวิสารวาจา และเจ้าอีกคนชื่อ อลงกฎ หลังจากสิริกิติ์แต่งงาน นักขัตผู้พ่อก็ได้เป็นองคมนตรี เช่นเดียวกับวิวัฒนชัย ไชยันต์ อลงกฎและนักขัตเสียชีวิตในปี 2495 และ 2496 ตามลำดับ และเดช สนิทวงศ์กับหลวงสุรณรงค์เข้ามาเป็นแทน

เป็นทีมงานที่แข็งแกร่งน่าเกรงขาม วิวัฒนชัยเป็นนักการทูตและผู้เชี่ยวชาญการเงินชั้นนำของประเทศ จบการศึกษาจากเคมบริดจ์และเป็นหลานของรัชกาลที่ 5 ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง เขาเป็นผู้ว่าธนาคารแห่ง

www.yerngshare.blogspot.com

ประเทศไทย เมื่อสงครามสิ้นสุด เขานำทีมเจรจาสนธิสัญญาที่โหดหินกับอังกฤษ เขารู้เรื่องการเมืองยุคหลังสงครามอย่างลึกซึ้งและมีสายสัมพันธ์กับบุคคลสำคัญทั่วโลก เป็นผู้นำพาประเทศไทยให้เข้าร่วมกับธนาคารโลก และรับตำแหน่งที่ปรึกษาของเลขาธิการสหประชาชาติ

เดชก็เป็นนักการทูตและนักการเงินเช่นกัน เขาเป็นญาติกับแม่ของสิริกิติ์คือ บัว สนิทวงศ์ เขาจึงถือเป็นตัวแทนฝั่งราชินี แต่เขาก็ยังใกล้ชิดกับภูมิพล บางครั้งก็ร่วมบรรเลงในวงดนตรีด้วย หลวงสุรณรงค์ ผู้เป็นราชองครักษ์มาตั้งแต่ช่วง 2475 ก็เป็นคนที่ครอบครัวมหิดลไว้ใจและเป็นตัวเชื่อมกับกองทัพ

นอกจากนี้ยังมีนิกรเทวัญ เทวกุล เลขานุการคณะองคมนตรีและภายหลังเป็นเลขานุการส่วนตัวของภูมิพลอีกด้วย ทวีวงศ์ ถวัลยศักดิ์ พ่อมดการเงินของวังและในช่วงทศวรรษที่ 2503 เป็นผู้ดูแลกิจการทั้งหมดของวัง และภานุพันธ์ ที่เป็นนักธุรกิจที่ทรงอิทธิพลและเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์เชิดชูเจ้าที่ได้รับความนิยม ส่วนเครือข่ายเจ้าที่อยู่ภายนอกวังก็มีรัฐมนตรีต่างประเทศวรรณไวทยากร ผู้กว้างขวางในแวดวงข้าราชการ จักรพันธ์แห่งกระทรวงเกษตร อาชวดิศ ดิศกุล ผู้ว่าการไฟฟ้าบางกอก สุขสม เกษมสันต์ กรรมการผู้จัดการการบินไทย และเจ้าอีกหลายคนที่เป็นข้าราชการระดับสูง

เครือข่ายจักรีมีความแข็งแกร่งในธุรกิจเช่นเดียวกัน ทวีวงศ์และพรรคพวกเป็นกรรมการและผู้ถือหุ้นที่ทรงอิทธิพลในธนาคารหลายแห่ง วรรณไวทยากร ธานีและศรีวิสารต่างเคยเป็นผู้ว่าสมาคมโรตารีกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นที่รวมนักธุรกิจชั้นนำทั้งไทยและต่างชาติ พวกเขายังควบคุมสยามสมาคม ซึ่งเชิดชูเจ้าผ่านการสนับสนุนการวิจัยทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์และกิจกรรมต่างๆ เจ้าหน้าที่วังมีตำแหน่งในสมาคมทางศาสนาหลายแห่ง ทวีวงศ์เป็นประธานสมาคมศิษย์เก่าอังกฤษ อันเป็นจุดโยงใยสำคัญสำหรับชนชั้นนำไทยและทุนต่างชาติ

เครือข่ายต่างๆ นี้ช่วยค้ำจุนภูมิพล แต่การเชิดชูเขาต่อไปไม่ใช่เรื่องง่าย หลังจากพ่ายแพ้ในเรื่องรัฐธรรมนูญ ทีมเจ้าพยายามส่งภูมิพลเดินสายทั่วประเทศ เพื่อให้ประชาชนได้ชื่นชมกับธรรมราชา พิบูลปฏิเสธความคิดนี้ด้วยเหตุผลว่าเกรงจะเป็นอันตราย และตัดงบประมาณของวังลง ในขณะที่ตัวเขาออกเดินสายชนบทเสียเอง ดังนั้นราชสำนักจึงหันกลับมายังกิจกรรมสังคมและพิธีกรรมอย่างเดิม หกเดือนแรกที่วุ่นวายในกรุงเทพฯ แสดงให้เห็นว่าเพียงแค่นี้ก็ส่งผลได้มากมหาศาลอยู่แล้ว

กระทั่งก่อนความพ่ายแพ้เรื่องรัฐธรรมนูญ ภูมิพลปฏิบัติพิธีกรรมจำนวนมากที่เชิดชูสถานะของเขาอยู่จุดสูงสุดของลำดับชั้นทางอำนาจของประเทศ บทบาทของกษัตริย์ในฐานะผู้ผดุงความยุติธรรมได้รับการสถาปนาด้วยพิธีการปรากฏกายในศาล หนึ่งในสองคดีที่เขาพิพากษาเป็นคดีที่ชายคนหนึ่งขโมยเครื่องโม่แป้งเล็กๆ เขาสารภาพผิดและรับโทษจำคุกสามเดือน กษัตริย์ผู้ลึกซึ้งและเมตตาเสนอให้รอลงอาญา โดยกล่าวว่าชายคนนั้นสำนึกผิดแล้ว ในคดีที่สอง ทหารเรือหลายนายได้ฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายในอุบัติเหตุรถยนต์จากเชื้อพระวงศ์รายหนึ่ง ด้วยการแนะนำของกษัตริย์ เจ้ารายนั้นยอมรับผิด ในขณะที่ทหารเรือก็แสดงความไม่ละโมบด้วยการบริจาคเงินค่าเสียหายให้แก่โรงพยาบาลกองทัพเรือ[6]

ภูมิพลคงฐานะประมุขแห่งรัฐผ่านทางพิธีกรรม เมื่อภูมิพลให้คณะรัฐมนตรีชุดใหม่ของพิบูลเข้าพบ บรรดารัฐมนตรีต้องแสดงการยอมรับความสูงสุดของเขาด้วยการหมอบกราบ เช่นเดียวกับการเข้าเฝ้าเพื่อสร้างความคุ้นเคยของข้าราชการและหน่วยงานต่างๆ ปลายเดือนมีนาคม เขาเข้าร่วมวันกองทัพอากาศไทย วันถัดมาเขาไปเยือนกระทรวงมหาดไทย ในระหว่างงานพิธี ไฟฟ้าดับและหลังจากนั้นข้าราชการระดับสูงหลายคนยื่นหนังสือลาออกโทษฐานทำให้กษัตริย์ขายหน้า เขาปฏิเสธหนังสือลาออกด้วยความใจกว้าง

---

6 บางกอกโพสต์, 26 มกราคม 2495.

www.yerngshare.blogspot.com

ในเดือนเมษายนและพฤษภาคม ราชสำนักจัดงานฉลองวันจักรี วันครบรอบแต่งงานของภูมิพล และวันฉัตรมงคล(ราชาภิเษก) ซึ่งภูมิพลเป็นประธานในพิธีแต่งตั้งองคมนตรีและมอบเครื่องราชย์และอวยยศแก่เชื้อพระวงศ์ เป็นการระบุว่าใครบ้างที่มีความสำคัญต่อราชบัลลังก์ สองวันหลังจากนั้น เขาทำพิธีพืชมงคลภายในวัง เมล็ดข้าวที่เขาปลุกเสกถูกนำไปใช้ในพิธีแรกนาขวัญ

งานและการโปรโมทลักษณะนี้มีเพิ่มมากขึ้นเมื่อครอบครัวภูมิพลกลับจากหัวหินในกลางเดือนมิถุนายน ระหว่างทาง ภูมิพลแวะเยี่ยมพระปฐมเจดีย์ เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ยลธรรมราชาหนุ่มหล่อพร้อมด้วยราชินีสาวสวยจุดธูปเทียนบูชา เมื่อพวกเขามาถึงกรุงเทพฯ หลายชั่วโมงให้หลัง คนนับพันก็ได้เห็นการต้อนรับกษัตริย์ ราชินีและอุบลรัตน์ลูกสาวจากพิบูลและคณะรัฐมนตรี จากนั้นภูมิพลเริ่มการพบปะกับเจ้าหน้าที่รัฐบาล นักการทูตและข้าราชการต่างจังหวัดที่มาร่วมงานสัมมนาในกรุงเทพฯ เขารับงานแจกปริญญาแก่ผู้สำเร็จการศึกษามหาวิทยาลัย วันที่ 24 มิถุนายน อันเป็นวันชาติและครบรอบยี่สิบปีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ภูมิพลเปิดสมัยประชุมสภา ยืนยันความเป็นผู้นำไม่ว่าวันนั้นจะมีความหมายว่าอย่างไรก็ตาม

ปีนั้นผ่านไปโดยภูมิพลรับฟังรายงานจากรัฐมนตรีและข้าราชการระดับสูงเป็นประจำ เขาพบนักการทูตต่างชาติ ทหาร นักลงทุน ตลอดจนรองประธานาธิบดีสหรัฐฯ ริชาร์ด นิกสัน นักอุตสาหกรรมชาวเยอรมันอัลเฟรด ครัปป์ เชื้อพระวงศ์เบลเยียมและอังกฤษ และกษัตริย์สีหนุ ใครๆ ก็คงจะนึกว่าสีหนุกับภูมิพลน่าจะเป็นสหายที่ถูกคอ เนื่องจากทั้งสองพูดภาษาฝรั่งเศส อยู่ในวัยและสถานะใกล้เคียงกัน หากแต่ภูมิพลเห็นว่าสีหนุน่ารำคาญ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะในปี 2497 สีหนุยืมแซ็กโซโฟนทองคำไปและไม่ยอมคืน[7]

งานของภูมิพลทำให้ตัวเขาได้เห็นประเด็นและผลประโยชน์อันซับซ้อนของการเมืองภายในประเทศและระดับโลก มันทำให้เขามีโอกาสได้ฝึกฝนการแสดงความเห็นที่มีลีลาเฉพาะของกษัตริย์ เขาเริ่มที่จะวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลต่อแขกเหรื่อบางกลุ่มอย่างระแวดระวังรักษาท่าที กล่าวถึงพิบูลและเหล่าขุนทหารด้วยถ้อยคำหมิ่นแคลน “ces gens la (คนพวกนั้น)”

ราชสำนักจัดตารางงานพิธีให้ภูมิพลอย่างต่อเนื่อง ต้นปี 2495 เขาเริ่มพบปะกับสังฆราชวชิรญาณวงศ์และพระอาวุโสเป็นประจำ แสดงถึงความสัมพันธ์ส่วนตัวกับประมุขศาสนา มันทำให้ภูมิพลเชื่อมโยงกับวัดบวรนิเวศอันเป็นวัดประจำตระกูลจักรีที่วชิรญาณวงศ์เป็นเจ้าอาวาส ซึ่งหนุนเสริมความคิดที่ว่ากษัตริย์หนุ่มมีความศักดิ์สิทธิ์สูงส่งอยู่แล้ว ในเดือนมิถุนายน เขาเจิมเทียนพรรษาสำหรับจ่ายแจกไปยังวัดต่างๆ ทั่วประเทศ และวันที่ 7 กรกฎาคมประกอบพิธีวันเข้าพรรษาที่วัดหลวงสามแห่ง ปลายเดือนตุลาคม ทอดกฐินออกพรรษา

อีกกิจกรรมหนึ่งที่ทีมกุนซือเจ้ามาดหมายให้ภูมิพลต้องทำให้ได้คืองานการกุศล ตั้งแต่สัปดาห์แรกๆ ที่มาถึงเมืองไทย ภูมิพลและสิริกิติ์ และภายหลังสมทบด้วยกัลยาณิวัฒนากับสังวาลย์ บริจาคทุนการศึกษา บริจาคเงินให้วัด โรงพยาบาลและโรงเรียนอยู่เป็นประจำ ตัวอย่างของการบริจาคในปี 2496 คือ 36,000 บาท (1,800 เหรียญสหรัฐฯ) สำหรับโรงเรียนจำนวนหนึ่งในภาคเหนือ และตู้เย็นขนาดใหญ่สองตู้สำหรับโรงพยาบาลแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ เพื่อเป็นเกียรติแก่นักขัตที่เสียชีวิตไป เวลาเกิดภัยพิบัติอย่างไฟไหม้หรือน้ำท่วม ครอบครัวมหิดลก็จะบริจาคเงินช่วยเหลือและฟื้นฟู

เงินบริจาคส่วนใหญ่พุ่งไปที่สาธารณสุข เพื่อให้ครอบครัวกษัตริย์เป็นแหล่งอำนวยความมีสุขภาพพลานามัยในราชอาณาจักร ปลายปี 2495 พวกเขามอบเครื่องช่วยหายใจสามเครื่องและเงิน 1.5 ล้านบาทแก่โรงพยาบาลศิริราชที่สังวาลย์ครั้งหนึ่งเคยฝึกงาน เงินก้อนนี้เพื่อก่อตั้งโรงเรียนพยาบาลภายใต้อุปถัมภ์ของกษัตริย์ การดูแลสุขภาพนี้เป็นทางเลือกที่ฉลาดในการสะสมบุญบารมี เนื่องจากมันไม่ใช่เรื่องการเมืองและประทับใจคน

---

[7] U. Alexis Johnson, *The Right Hand of Power* (New Jersey: Prentice-Hall, 1984), 280.

www.yerngshare.blogspot.com

ทุกคน ไม่ว่ารัฐบาลจะทุ่มไปมากเท่าไหร่ ครอบครัวมหิดลก็จะถูกมองว่าทำมากยิ่งกว่า การบริจาคของพวกเขาส่วนใหญ่ทำไปในนามมหิดล ที่ได้รับการประกาศให้เป็นบิดาแห่งการแพทย์สมัยใหม่

เหล่านี้เป็นแบบแผนปฏิบัติการที่จะกำกับชีวิตที่เหลือของภูมิพล ตอนเริ่มแรกงานพิธีต่างๆ มีอยู่ประมาณ 150 ครั้งต่อปี แต่ละครั้งก็จะสร้างภาพประทับถึงบุญญาธิการของกษัตริย์ พิบูลและเหล่าขุนทหารหมดปัญญาแย่งบทบาทนี้ ตรงกันข้าม พวกเขากลับต้องแสดงความจงรักภักดีเนื่องในวโรกาสเหล่านั้น

ภูมิพลและสิริกิติ์อย่างไรก็จะต้องเป็นที่นิยมโดยไม่ต้องพยายามเลย ภูมิพลฉลาด หน้าตาดี มีสง่าราศี สิริกิติ์เป็นคู่ที่เหมาะสม เธอยิ้มแย้มเบิกบาน มีจริตทางสังคมโดยธรรมชาติ รอยยิ้ม ท่าทางและรสนิยมแฟชันทำให้เธอกลายเป็นแบบอย่างสำหรับผู้หญิงไทยโดยทันที ทั้งสองนำเสน่ห์ของสถาบันฯ ให้คนไทยรุ่นใหม่ได้รู้จัก ซึ่งพวกเขาไม่เคยได้มีชีวิตภายใต้กษัตริย์และราชินีจริงๆ มาก่อน ส่วนใหญ่แล้วไม่รู้ว่าเกิดอะไรขึ้นเมื่อปี 2475 และรังเกียจบรรดาขุนทหารและนักการเมืองที่ฉ้อฉล สำหรับพวกเขาแล้ว กษัตริย์มีความสดและน่าดึงดูด และทำให้มีสำนึกของวัฒนธรรมไทย คล้ายๆ ชาวยุโรปกับครอบครัวกษัตริย์ที่ฟู่ฟ่าและนำแฟชัน ชนชั้นกลางไทยในเมืองก็แสวงหาโอกาสจะได้พบเห็นครอบครัวกษัตริย์ตัวจริงและเข้าร่วมงานพิธีต่างๆ พวกเขายืนตรงเวลาเพลงสรรเสริญพระบารมีบรรเลงในโรงภาพยนตร์

เบื้องหลังการถ่ายทำก็คือการโปรโมทอย่างชาญฉลาดของราชสำนัก หนังสือพิมพ์และนิตยสารถูกป้อนด้วยรูปภาพครอบครัวมหิดลตามงานลีลาศที่เป็นทางการและงานเลี้ยงในสวนต่างๆ ใช้เวลาวันหยุดกับลูกๆ เลี้ยงฉลองงานวันเกิด พวกเขาตีพิมพ์ภาพถ่ายฝีมือภูมิพลที่เป็นภาพครอบครัวระหว่างออกงานและพักผ่อน ภาพยนตร์ส่วนตัวของเขาก็ปรากฏอยู่ในหนังข่าวตามโรงหนัง ปลายปี 2495 หนังความยาว 90 นาทีที่ตัดต่อจากฟุตเตจของภูมิพล แสดงภาพครอบครัวชนชั้นกลางร่วมสมัยอย่างที่เห็นในรายการทีวีอเมริกัน ถูกนำออกฉายทั่วประเทศ มันเบี่ยงเบนความสนใจจากการเมืองที่น่าเบื่อ ในปี 2497 คึกฤทธิ์ ปราโมชเปิดตัวหนังสือพิมพ์*สยามรัฐ* ที่มุ่งตลาดคนมีการศึกษา รายงานข่าว บทความในหนังสือพิมพ์ล้วนสอดแทรกด้วยข้อถกเถียงปัญญาชนนิยมกษัตริย์ และวิพากษ์วิจารณ์คู่แข่งของกษัตริย์ โดยเฉพาะพิบูล[8]

เวลาว่างส่วนใหญ่ของภูมิพลในต้นทศวรรษที่ 2493 หมดไปกับดนตรี และความสนใจด้านดนตรีของเขาได้รับการโปรโมทเป็นพิเศษ เขาแต่งเพลงสำหรับบรรเลงในคอนเสิร์ตและงานการกุศล ท่วงทำนองง่ายๆ เหล่านั้นได้รับการออกอากาศถี่ยิบ กระทั่งในสถานีวิทยุท้องถิ่นของสหรัฐฯ โดยเป็นส่วนหนึ่งของการโฆษณาชวนเชื่อยุคสงครามเย็น ในปี 2495 โดยรู้ว่าภูมิพลเป็นแฟนวิทยุ รัฐบาลมอบเครื่องส่งวิทยุแรงสูงให้เขาเครื่องหนึ่ง เขาเริ่มสถานีวิทยุของเขาเอง วิทยุ อ.ส. (พระที่นั่งอัมพรสถาน) ออกอากาศเรื่องราววัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ราชสำนัก และดนตรีที่ได้รับความนิยม ภูมิพลสวมบทผู้ดำเนินรายการและดีเจเปิดเพลงเปิดของตัวเองสัปดาห์ละหนึ่งครั้ง

ไม่นานหลังจากนั้น เขาตั้งวงอ.ส. และเล่นดนตรีออกอากาศในคืนวันศุกร์ พวกเขาเล่นเพลงยอดนิยมไทยและสากล รวมทั้งเพลงของเขาเอง วงดนตรีนี้กลายเป็นงานอดิเรกที่ยืนยาวที่สุดของภูมิพล และเพื่อนร่วมวงก็กลายเป็นสหายสนิท สมาชิกรุ่นแรกๆ ส่วนใหญ่เป็นเจ้าและข้าราชบริพาร พวกเขาแสดงต่อสาธารณะเป็นครั้งคราว ซึ่งเปิดโอกาสให้พสกนิกรได้เฝ้าชมเขานอกงานพิธี กิจกรรมด้านนี้ได้รับความนิยมมาก แม้ว่าดนตรีตะวันตกจะฟังดูพิลึกสำหรับคนไทยจำนวนมากก็ตาม บนเวที ภูมิพลก็ยังได้รับการนบนอบเยี่ยงกษัตริย์อยู่

---

8 ฉบับแรก 17 มิถุนายน 2497 หน้าปกเป็นภาพภูมิพลและลงภาพครอบครัวของเขาสามหน้า

www.yerngshare.blogspot.com

แง่มุมต่างๆ เหล่านี้ของประมุขหนุ่มที่หล่อเหลา มีพรสวรรค์และทุ่มเทปรากฏอย่างสมบูรณ์ในวันที่ 28 กรกฎาคม 2495 เมื่อสิริกิติ์คลอดลูกชาย ชื่อวชิราลงกรณ์ มันเป็นหลักหมายสำคัญของราชวงศ์ เป็นการถือกำเนิดเจ้าฟ้าคนแรกนับแต่รัชสมัยของจุฬาลงกรณ์ วงดุริยางค์ของกองทัพภายนอกวังบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ปืนใหญ่ยิงสลุต และประชาชนนับพันที่เฝ้ารอมาทั้งวันพากันส่งเสียงไชโยโห่ร้อง สัปดาห์ต่อๆ มา หนังสือพิมพ์และนิตยสารตีพิมพ์ภาพทายาทจักรี ที่ถ่ายโดยพ่อที่กำลังปลื้มนั่นเอง

ตราบใดที่วังดูหลีกห่างจากการเมือง ตราบนั้นคณะทหารก็ยังให้การสนับสนุน วันเกิดของกษัตริย์และราชินีได้รับการประกาศให้เป็นวันหยุด กองทัพเชิญภูมิพลเป็นประธานในพิธีต่างๆ รวมทั้งการจบการศึกษาของนักเรียนนายร้อยและการเลื่อนยศของทหารตำรวจระดับสูง ปลายปี 2495 รัฐบาลยินยอมให้ราชสำนักควบคุมองครักษ์ของวังโดยตรง ภูมิพลได้รับเชิญไปประดับสีให้แก่หน่วยทหารและตำรวจหลายต่อหลายครั้ง ซึ่งเป็นกิจกรรมสำคัญอันหนึ่งที่ผูกโยงกองทัพกับราชบัลลังก์

อันที่จริง เหล่าขุนทหารไม่ได้ต้องการจะมีภาพเป็นปฏิปักษ์กับกษัตริย์ขวัญใจประชาชนที่เป็นส่วนสำคัญในสงครามต่อต้านคอมมิวนิสต์ และได้รับการเชิดชูโดยสหรัฐฯ อย่างนั้น ซีไอเอและหน่วยข่าวของสหรัฐฯ จ่ายแจกใบปลิว แผ่นพับภาษาไทย ประกาศว่าคอมมิวนิสต์เป็นภัยคุกคามต่อชาติ ศาสนา และกษัตริย์ พวกเขาปั้นเรื่องเกินจริงด้วยการทำเอกสารปลอมภาษาไทยที่มีเนื้อหาโจมตีกษัตริย์โดยอ้างว่าเป็นของคอมมิวนิสต์ เวลาผ่านไป สหรัฐฯ ก็ทำทั้งภาพ หนังสือและภาพยนตร์ ในปี 2499 USIS มีหน่วยเคลื่อนที่ 8 ชุดตระเวนฉายหนังและแสดงดนตรี เปรียบเทียบกษัตริย์และราชินีอันเป็นที่รักกับปีศาจคอมมิวนิสต์ ขณะที่คอมมิวนิสต์ยังดูเลื่อนลอย สถาบันกษัตริย์กลับดูเป็นจริงมากขึ้น

วังตอบแทนด้วยการเสนอมิตรภาพแต่พอเพียงแก่เผ่า ผินและสฤษดิ์ ทั้งหมดนี้ไม่มีใครสะอาดสะอ้าน แต่วังต้องการใช้ประโยชน์จากการขับเคี่ยวกันเองในหมู่พวกเขา และปกป้องตัวเองเผื่อคนใดคนหนึ่งช่วงชิงอำนาจได้สำเร็จ พวกเขาได้รับเชิญเข้าร่วมงานพิธีในราชสำนักและบางครั้งทานอาหารร่วมกับครอบครัวกษัตริย์ ในปี 2496 พวกเขาได้รับเครื่องราชย์ ทำให้ดูประหนึ่งว่าเป็นที่โปรดปราน สายสัมพันธ์บางอย่างก็เป็นเรื่องธุรกิจ ทวีวงศ์นำเงินของวังมาร่วมลงทุนกับเหล่าขุนทหาร ที่ผูกขาดธุรกิจหลายอย่าง ทั้งที่ถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย

วังพยายามผูกมิตรกับเผ่ามากเป็นพิเศษ ในปี 2496 ภูมิพลเป็นประธานในพิธีสำคัญๆ ของตำรวจ มอบยศพิเศษและเครื่องราชย์แก่เผ่ากับนายพลตำรวจอื่นๆ รวมทั้งเลื่อนยศนายตำรวจระดับสูง ภูมิพลยังไปเป็นประธานในพิธีที่เผ่ามอบแหวนอัศวินแก่ลูกน้องตำรวจของตัวเอง ซึ่งจริงๆ แล้วก็เป็นพวกมาเฟียที่ดูแลการค้ายาเสพติดและเรียกค่าคุ้มครองให้เผ่านั่นเอง แต่แกนความสัมพันธ์กลับกลายมาเป็นตำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งได้รับการสนุนจากซีไอเอเพื่อปฏิบัติการต่อต้านคอมมิวนิสต์ โดยได้รับการฝึกฝนและติดอาวุธหนือกว่ากองทัพด้วยซ้ำ ศูนย์ฝึกอยู่ใกล้วังไกลกังวลที่หัวหิน ภูมิพลใช้สนามบินของตชด. และตชด.ก็ทำหน้าที่อารักขาระหว่างที่เขาอยู่หัวหิน ความสัมพันธ์จึงงอกงามเป็นพิเศษ ภูมิพลมักไปเยือนค่ายตชด.อยู่เป็นประจำ เล่นกีฬาและยิงปืนร่วมกับพวกเขา ในปี 2497 เมื่อตชด.เริ่มจัดตั้งอาสาสมัครป้องกัน 120,000 คนทั่วประเทศ ภูมิพลก็กลายเป็นผู้อุปถัมภ์ มอบธงประจำหน่วยให้

ความสัมพันธ์พิเศษนี้ได้รับการสนับสนุนจากทั้งเผ่าและซีไอเอ การศึกษาชิ้นหนึ่งระบุว่า ตชด. “มายึดถือว่าตัวเองมีภารกิจพิเศษในการปกป้องชาติไทยและกษัตริย์”[9] เรื่องนี้เข้าทางวัง เพราะความสัมพันธ์นี้ข้ามพ้นตัวเผ่า และสามารถสืบต่อไปได้โดยไม่ต้องมีเผ่าหรือหากเผ่าจะกระด้างกระเดื่องขึ้นมา เผ่าเองก็ดูอิ่มเอมกับท่าทีให้ความสนใจของภูมิพล บอกกับนักการทูตว่าวังโปรดปรานตนขณะที่เกลียดชังพิบูล[10] ในปี 2498 เขาสร้างความดีความชอบแก่วังอาจจะเป็นครั้งสำคัญที่สุด นั่นคือ เขาปิดฉากคดีอานันท์ มันไม่น่ารื่นรมย์ แต่ก็จบสิ้นเสียที

คดีนี้เน่าคาศาลไปแล้ว เป็นหนามยอกสำหรับการเมืองและวังเรื่อยมา การสืบสวนและไต่สวนครั้งแล้วครั้งเล่ายังคงพุ่งเป้าไปที่ปรีดีและวัชรชัยที่ลี้ภัยอยู่ต่างประเทศ กับชายสามคนที่ถูกจับตั้งแต่ 2490 ทั้งๆ ที่แทบไม่มีหลักฐานอะไรเลย ศาลชั้นต้นไม่ยอมพิพากษาลงโทษทั้งสาม จึงตกเป็นภาระของเผ่าที่ต้องคอยผลักดัน จนกระทั่งในเดือนตุลาคม 2497 ศาลฎีกาก็ตัดสินว่าชิต บุศย์และเฉลียวมีความผิดและลงโทษประหารชีวิต มีแต่กษัตริย์เท่านั้นที่มีอำนาจระงับการประหาร แต่สี่เดือนผ่านไปพร้อมกับความเงียบจากราชสำนัก ขณะที่พิบูลอยู่ต่างประเทศ วันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2498 เผ่าก็จัดการประหารทั้งสามอย่างเงียบๆ ด้วยการยิงเป้า

สี่ทศวรรษถัดมา ภูมิพลจะพูดในทำนองว่า การประหารเป็นไปอย่างปุบปับ โดยที่เขากำลังพิจารณาลดหย่อนผ่อนโทษอยู่[11] แต่สี่เดือนแห่งความเงียบเฉยนี้ไม่ได้สนับสนุนคำอ้างของเขา ตัวบ่งชี้อีกอันหนึ่งที่แสดงว่าการประหารไม่ได้เป็นไปโดยไม่ทันได้ตั้งตัวก็คือ สังวาลย์เริ่มเรียนวิปัสสนาสองวันก่อนการประหาร เธอกักตนอยู่แต่ในวังสระปทุมเป็นเวลาหนึ่งเดือน จะออกมาก็แต่เพื่อพบอาจารย์สอนวิปัสสนาคือ พระเทพสิทธิมุนีที่วัดมหาธาตุเท่านั้น การที่จู่ๆ สังวาลย์ต้องการฝึกสมาธินี้ได้รับคำอธิบายในภายหลังว่าเกิดจากปัญหาการนอนไม่หลับ แต่ดูจากจังหวะเวลาแล้วอาจเป็นได้ว่าเธอต้องการชำระจิตใจ

เผ่าจัดการปิดคดี หากภูมิพลเข้ามาแทรกแซง ประชาชนก็คงจะเกิดคำถามว่า ถ้าไม่ใช่สามคนนั้น แล้วใครล่ะที่ฆ่าอานันท์? ตอนนี้ภูมิพลคงตอบคำถามนี้เฉพาะกับตัวเองเท่านั้น

ถึงจะมีความสัมพันธ์อันดีกับเหล่าขุนทหารก็ตาม เหล่าเจ้าก็ยังไม่อยากจะให้ความร่วมมือกับพิบูล ซึ่งตอนนี้เป็นศัตรูอันดับหนึ่งแทนปรีดี ในช่วงทศวรรษที่ 2493 พิบูลยังได้รับความนิยม หล่อเหลาและมีสง่าราศี ความพยายามในการสร้างชาติของเขาโดนใจใครต่อใครหลายคน และเขาก็ชำนาญในการแจกจ่ายซื้อใจคน เพื่อที่จะประคองตัวอยู่เหนือการแก่งแย่งทำลายกันเองในหมู่ขุนพล เขาจำต้องทำให้ประชาชนยึดถือเขาเป็นผู้นำ แต่เขาก็มักกระทบกระทั่งกับภูมิพลอยู่เป็นประจำ พิบูลอาจจะเป็นคนเดียวที่มองเห็นอานุภาพของสัญลักษณ์นิยมเจ้าเหนือหัวตามประเพณี โดยได้พยายามยึดฉวยมาใช้ประโยชน์เพื่อตนเองในช่วงหลัง 2475 ตอนนี้เขาต้องขันแข่งกับวังในสนามของวังเอง และพวกเจ้าก็ไม่มีวันยอมเสียพื้นที่ ตัวอย่างเช่น ในปี 2495 พวกเจ้าปฏิเสธคำขอของพิบูลที่จะเป็นองคมนตรีอีกครั้งหนึ่ง

---

9 Thomas Lobe and David Morell, “Thailand’s Border Patrol Police: Paramilitary Political Power,” in *Supplementary Military Forces: Reserves, Militias, Auxiliaries*, ed. Louis Surcher and Gwyn Harries-Jenkins (Beverly Hills: Sage, 1978), 157.

10 กอบเกื้อ, *Thailand’s Durable Premiere*, 77, 98n.101.

11 Stevenson, *The Revolutionary King*, 111-18.

www.yerngshare.blogspot.com

มันกลายมาเป็นการแข่งขันสะสมบุญ โดยความกระหายอยากที่จะได้รับความนิยมจะต้องถูกอำพรางไว้ด้วยโฉมหน้าที่ไร้ความปรารถนาใดๆ ด้วยการที่ภูมิพลถูกจำกัดอยู่แต่เฉพาะเมืองหลวง พิบูลก็ยกตัวเองเป็นพ่อขุนของประเทศ เขาเดินสายทั่วประเทศ แจกจ่ายเงินตามวัดและศูนย์สาธารณสุขต่างๆ พร้อมทั้งบริจาคพระพุทธรูปตามรายทาง ในฐานะที่เป็นรัฐมนตรีกระทรวงวัฒนธรรมด้วย เขาเชิดชูแนวความคิดที่ว่าสุโขทัยไม่ได้มีกษัตริย์จริงๆ หากแต่เป็นแบบพ่อปกครองลูก ซึ่งเท่ากับว่าไม่ให้ความสำคัญกับความเป็นกษัตริย์ที่สืบทางสายเลือด หมายความว่า พิบูลก็มีสิทธิเป็นได้

การแข่งขันยังลามไปถึงนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจด้วย พิบูลขยับจะทำลายการถือครองที่ดินเนื้อที่มหาศาลในหมู่ชนชั้นนำเดิมลงไป ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่เคยต่อสู้กันหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง หลายฝ่ายเห็นว่าจำเป็น ในสมัยจุฬาลงกรณ์ พวกเจ้าและขุนนางแผ่ขยายการถือครองเรือกสวนไร่นา โดยเฉพาะในที่ราบภาคกลางที่อุดมสมบูรณ์และมีระบบชลประทานของรัฐ ตระกูลเจ้าหลายตระกูล โดยเฉพาะสนิทวงศ์ พึ่งพารายได้จากการเก็บค่าเช่านาและสวนจากชาวบ้าน การที่พวกเจ้าปฏิเสธไม่ยอมหักภาษีจากรายได้นี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475

สองทศวรรษถัดมา ชาวนาที่มีที่ดินเป็นของตัวเองยังมีน้อยกว่าครึ่ง ด้วยประชากร 80 เปอร์เซ็นต์ต้องพึ่งพาการเกษตร พิบูลเสนอกฎหมายในปี 2495 เพื่อจำกัดการถือครองที่ดินรายละไม่เกิน 50 ไร่สำหรับทำการเกษตร และ 10 ไร่สำหรับอุตสาหกรรม เจ้าที่ดินรายใหญ่จะมีเวลาเจ็ดปีที่จะผ่องถ่ายที่ดินส่วนเกินออกไป ชาวนาที่ทำกินมานานจะได้รับความช่วยเหลือในการออกโฉนดสำหรับไร่นาที่ตัวเองทำกิน ข้อเสนอนี้ทำให้ต้องสู้กันถึงสองปีกับเจ้าที่ดินรายใหญ่ ซึ่งรวมวังด้วย วังยืนยันว่าการกระจายการถือครองที่ดินนั้นไม่มีความจำเป็น เพราะที่ดินมีอยู่มหาศาลทั่วประเทศ แต่ที่ดินที่ว่านั้นส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าของรัฐและชาวนาไม่สามารถถือครองได้ตามกฎหมาย วังยังโต้แย้งอีกด้วยว่ากฎหมายนี้จะทำให้ผู้ถือครองที่ดินรายย่อยถูกผู้มีอำนาจรังแกเอาได้

ในที่สุด ปี 2497 กฎหมายนี้ก็ผ่านสภาจนได้ เมื่อถูกส่งไปให้ภูมิพล เขาก็ปฏิเสธที่จะลงนาม โดยหลีกเลี่ยงที่จะทดสอบอำนาจยับยั้งอันอ่อนแอของตน เมื่อรัฐสภาส่งร่างกฎหมายให้เขาเป็นครั้งที่สอง เขาก็ยังคงไม่ยอมลงนามอีก ในเดือนธันวาคม 2497 สภาก็ส่งให้เขาอีกเป็นครั้งที่สาม บารมีของกษัตริย์ทำท่าจะสั่นคลอน เนื่องจากหากเขาปฏิเสธอีก สภาสามารถลงมติผ่านเป็นกฎหมายได้เลย ดังนั้นภูมิพลจึงยอมลงนามในที่สุด พวกเจ้ารู้ดีว่า เจ็ดปีที่กฎหมายบังคับนั้นสำหรับการเมืองไทยแล้วเป็นเวลาที่ยาวนาน[12]

วังโต้กลับ พวกเจ้าขอให้รัฐบาลต่างประเทศสนับสนุนข้อเสนอให้ภูมิพลเดินสายเยี่ยมชนบท ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ ภูมิพลล็อบบีเอกอัครราชทูตอังกฤษด้วยตัวเอง ซึ่งภายหลังก็เสนอให้ลอนดอนกดดันรัฐบาลไทยให้ยินยอม เพื่อ "ใช้ประโยชน์จากความจงรักภักดีของประชาชนที่มีต่อสถาบันกษัตริย์" โดย "เป็นวิธีที่มีศักยภาพสำหรับการรับมือกับภัยคอมมิวนิสต์"[13]

ไม่เป็นผล แต่วังก็พบช่องทางอื่นๆ ในปี 2496 เวียตมินห์ที่กำลังต่อสู้กับฝรั่งเศส เคลื่อนเข้าไปในลาว และทหารไทยก็ตื่นตัวเฝ้าระวังตามชายแดนลาว เนื่องจากไปเยี่ยมทหารเหล่านั้นไม่ได้ ภูมิพลจึงพูดผ่านวิทยุกระจายเสียงไปทั่วประเทศ บอกให้ประชาชนที่อยู่บริเวณชายแดนไม่ต้องกังวล และเขาจะเดินทางไปเยี่ยมในเร็วๆ นี้ มันเป็นการย้ำเตือนว่าเขาคือผู้นำสูงสุดของประเทศ

---

12 กอบเกื้อ, *Thailand's Durable Premiere*, 79; บางกอกโพสต์, 30 พฤศจิกายน 2497; Thailand Development Research Institute, Policy on Agricultural Land Reform in Thailand (Bangkok: Thailand Development Research Institute Foundation, 1990).

13 กอบเกื้อ, *Thailand's Durable Premiere*, 99n.108.

www.yerngshare.blogspot.com

ถึงจะทุ่มเทพยายามเต็มที่แล้วก็ตาม พิบูลกำลังพ่ายแพ้ เขารับบาปสำหรับการทุจริตและการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจกันเองภายในคณะรัฐประหาร เมื่อขาดการสนับสนุนจากกองทัพและวัง เขาก็พยายามปั้นตัวเองเป็นผู้เชิดชูระบอบรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตย ซึ่งตามแนวนี้จะทำให้กษัตริย์ถูกกันออกจากการเมือง ต้นปี 2498 พิบูลใช้เวลาสองเดือนเดินทางตระเวน 17 ประเทศในกลุ่มต่อต้านคอมมิวนิสต์ เขาพบกับโปปที่โรม นายพลฟรังโกที่สเปน และทานอาหารกับราชินีเอลิซาเบธ ส่วนสำคัญอยู่ที่การเยือนสหรัฐฯ เป็นเวลาสามสัปดาห์ โดยวอชิงตันสรุปให้เขาฟังเรื่องระบบประชาธิปไตยของอเมริกันและพลวัตรของสงครามเย็น

ครั้นกลับมา พิบูลจัดการแถลงข่าวรายสัปดาห์และสนับสนุนให้มีการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล เขายกเลิกการห้ามพรรคการเมืองและประกาศว่าจะมีการเลือกตั้งในอีกไม่นาน ขณะเดียวกันก็ประกาศว่าการรัฐประหารเท่ากับเป็นการทำลายระบบกษัตริย์ เขารอมชอมกับวังด้วยการยอมให้ภูมิพลเดินสายชนบท

พิบูลจะต้องเสียใจ การเดินทางทดสอบสองครั้งๆ ละหนึ่งวันในปลายเดือนกันยายน 2498 ไปยังจังหวัดในภาคกลางแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านตื่นเต้นดีใจกันมากที่ได้เห็นกษัตริย์ ในที่สุด วันที่ 11 พฤศจิกายน การเดินทางเยือนอาณาจักรของภูมิพลก็เริ่มขึ้นอย่างจริงจัง โดยตระเวนอีสานเป็นเวลา 20 วัน อีสานเป็นภาคที่มีพื้นที่และประชากรมากที่สุดของประเทศ และยากจนมากที่สุดด้วย เนื่องจากดินขาดความอุดมสมบูรณ์และความแห้งแล้ง การไม่รู้หนังสือและภาวะทุพโภชนาการเป็นปัญหาอยู่ทั่วไป และภาษาไทยก็มีความสำคัญเป็นอันดับสามรองจากลาวและเขมร คนไทยภาคกลางมองภาคอีสานเป็นเหมือนเมืองขึ้นที่กระด้างกระเดื่องและไร้วัฒนธรรม

การตระเวนครั้งนี้เทียบได้กับการเยือนหัวเมืองของกษัตริย์ในอดีต คณะผู้ติดตามมีจำนวนมากประกอบด้วยนายพลทั้งทหารและตำรวจ ตลอดจนคนในรัฐบาล เดินทางโดยรถและรถไฟ แต่ละวันจะเปลี่ยนสถานที่ไปเรื่อยๆ จัดงานพิธีในอาคารสถานที่ของหน่วยงานรัฐและค่ายทหาร และบางครั้งก็แวะไปยังสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัดสำคัญ ภาพยนตร์ที่บันทึกไว้แสดงให้เห็นประชาชนเรียงรายสองฟากถนนขณะรถไฟหรือขบวนรถของกษัตริย์แล่นผ่านทุ่งนาของพวกเขา หรือไม่ก็ออกันแน่นขนัดในเมืองและวัดเพื่อถวายบังคมแก่พุทธกษัตริย์ ผู้คนหลั่งไหลมาส่งเขาขึ้นรถไฟออกจากกรุงเทพฯ และตามสถานีต่างๆ ตามรายทาง

อย่างไรก็ตาม เกือบทั้งหมดของการเดินทางหมดไปกับพิธีกรรมของรัฐ ในจุดแวะเยือนแต่ละที่ จะมีข้าราชการท้องถิ่นคอยต้อนรับ ภูมิพลต้องนั่งฟังผู้ว่าฯ รายงานสถิติต่างๆ ของจังหวัด การประชุมเหล่านี้เป็นไปโดยเปิดเผย และประชาชนสามารถเห็นได้จากการจัดวางที่นั่งและท่าทางของข้าราชการว่า ภูมิพลคือผู้ทรงอำนาจเหนือกว่ากระทั่งพระและนายพล หลังฟังคำรายงานเสร็จ ภูมิพลก็จะรับของขวัญและเดินเยี่ยมประชาชน ที่ก้มกราบ เอื้อมแตะรูปบูชาของพวกเขา บางครั้งเขาก็จะแตะศีรษะของประชาชน อันถือเป็นสิริมงคล มันเป็นการเพียงพอแล้วสำหรับพสกนิกรที่จะเชื่อว่านี่คืออำนาจดีงามสูงสุดเหนือความฉ้อฉลกดขี่ของบรรดาตำรวจข้าราชการและพ่อค้าทั้งหลาย

เรื่องราวเล็กๆ น้อยๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการเยือนครั้งนี้ช่วยตอกย้ำบุญญาธิการของกษัตริย์ ในข้อขัดแย้งเล็กน้อยเรื่องหนึ่ง กรมทางหลวงถูกโจมตีสำหรับการละเลยไม่ดูแลถนนในภาคอีสานให้ดี ผู้โจมตีกล่าวว่ากรมทางหลวงควรจะจัดการรดน้ำถนนก่อนล่วงหน้าเพื่อไม่ให้เกิดฝุ่น และบนถนนก็มีตะปูที่ทำให้รถในขบวนยางรั่วไปหลายคัน กรมทางหลวงตอบโต้ว่ากษัตริย์บอกเองว่าถนนที่นี่สภาพดีกว่าถนนในกรุงเทพฯ เสียอีก และเขาได้บอกให้กรมทางหลวงไม่ต้องรดน้ำ เพราะควรสงวนน้ำไว้สำหรับชาวนาที่จำเป็นต้องการใช้ ตะปูเหล่านั้นเป็นฝีมือของคนงานที่สร้างซุ้มประตูต้อนรับกษัตริย์[14]

14 บางกอกโพสต์, 16 มกราคม 2499.

www.yerngshare.blogspot.com

ความสำเร็จอย่างมโหฬารของการเยือนครั้งนี้ทำให้พิบูลตื่นตระหนก และเขาระงับแผนการเดินทางแบบเดียวกันนี้สำหรับภาคใต้และภาคเหนือ แต่ในขณะเดียวกัน ทั้งสองฝ่ายก็เริ่มประลองกันว่าใครมีความสูงส่งทางศาสนาเหนือกว่ากัน งานนี้ กษัตริย์เป็นฝ่ายได้เปรียบ

พิบูลเข้าใจดีถึงอำนาจทางศาสนาของภาพพจน์ธรรมราชา หลัง 2475 เขายึดกุมมหาเถรสมาคม แต่งตั้งพันธมิตรพระมหานิกายในตำแหน่งต่างๆ หลังจากพิบูลถูกโค่นลงจากอำนาจในปี 2483 วังก็รีบเข้ายึดกุมสภาพทันทีด้วยการแต่งตั้งพระธรรมยุติดำรงตำแหน่งสูงสุดทั้งสองคือ สังฆราชและสังฆนายก วังแสดงท่าทีไม่ประนีประนอมเมื่อตำแหน่งสังฆนายกว่างลงอีกครั้งในปี 2494 แทนที่จะหมุนเวียนให้เป็นของมหานิกาย จวน อุฏฐายีผู้นำฝ่ายธรรมยุติได้ตำแหน่งไป

สามปีให้หลัง วาระของจวนได้รับการต่ออายุ คงการผูกขาดของวังไว้อย่างไม่ลดรา เรื่องนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลงานของปิ่น มาลากุล ข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการ ที่ดูแลกรมการศาสนา เขาเคยเป็นมหาดเล็กของรัชกาลที่ 6 และเป็นผู้สนับสนุนสถาบันกษัตริย์ในแวดวงราชการ ญาติใกล้ชิดของเขาก็ทำงานอยู่ในวัง งานนี้ทำให้วงการสงฆ์ถึงกับปั่นป่วนวุ่นวาย พระมหานิกายที่ได้รับการสนับสนุนจากพิบูลก็กล่าวหาว่าวังทำลายประชาธิปไตย แรงกดดันอย่างรุนแรงทำให้การต่ออายุของจวนถูกยกเลิก และปลด กิตติโสภโณ พระมหานิกายได้เป็นสังฆนายก แต่สำหรับพิบูลแล้ว นี่ไม่ใช่ชัยชนะอะไรมากนัก

นอกจากการควบคุมวงการสงฆ์แล้ว พวกเจ้าตระหนักว่าการเชิดชูบุญบารมีสูงสุดของกษัตริย์เป็นหัวใจสำคัญของการครองอำนาจนำทางจิตวิญญาณ รากฐานสำหรับสิ่งนี้ก็คือพิธีกรรม โดยลักษณะของตัวสถาบันแล้ว สถาบันกษัตริย์เป็นเจ้าของพิธีกรรมสูงสุด ซึ่งวาดภาพให้ภูมิพลเป็นผู้ที่มีบุญญาบารมีอันไม่มีผู้ใดเสมอเหมือน พิธีกรรมเหล่านี้สามารถปรับแต่งให้ส่งผลทางการเมืองด้วยก็ได้ อย่างเช่น ในปี 2495 วังประกอบพิธีกฐินหลวงอย่างเต็มรูปแบบตามวัดหลวง (ซึ่งเป็นวัดที่มีศักดิ์ศรีสูงสุด) ซึ่งเป็นสิ่งที่พิบูลไม่สามารถทำได้เพราะเขาไม่ใช่เจ้า ภูมิพล ครอบครัวและเชื้อพระวงศ์มอบผ้ากฐินแก่พระในวัดหลวงชั้นหนึ่ง และถือปฏิบัติทุกปีหลังจากนั้น แต่พวกเขาก็ละเว้นวัดสองแห่งไว้อย่างชัดเจน คือ วัดมหาธาตุ ศูนย์กลางมหานิกายและวัดพระศรีมหาธาตุที่พิบูลเป็นคนสร้าง

พิบูลตอบโต้ด้วยการเสนอตัวเองเป็นผู้ทำนุบำรุงพุทธศาสนาด้วยการเริ่มโครงการบูรณะวัดทั่วประเทศ โดยใช้งบประมาณของรัฐ การซ่อมแซมวัดเริ่มจากจำนวนไม่กี่ร้อยแห่งในปี 2493 เพิ่มเป็นกว่าหนึ่งพัน จนมากที่สุด 1,239 แห่งในปี 2499[15] ชื่อที่เคียงคู่กับงานนี้คือ พิบูล ไม่ใช่ภูมิพล ที่ยังมีอุปสรรคจากแหล่งทุนที่จำกัดและการจำกัดการเดินทาง

อีกทางหนึ่งนั้นพิบูลพยายามรื้อฟื้นความสัมพันธ์กับพม่า ประเทศคู่ปรับในสมัยโบราณและมีวัฒนธรรมพุทธเถรวาทเหมือนกัน เริ่มด้วยการแลกเปลี่ยนทางศาสนา ที่ดูแลโดยตัวพิบูลและอูนุผู้นำพม่า วังไม่พอใจ เนื่องจากคิดว่าควรให้กษัตริย์เป็นผู้นำในการสร้างสันติภาพกับประเทศที่เคยทำลายอยุธยามาก่อน

ในเดือนธันวาคม 2498 พม่าเชิญพิบูลและภูมิพลไปเข้าร่วมงานครบรอบ 2,500 ปีของพุทธศาสนา ที่จะจัดขึ้นในปี 2499 (เนื่องจากการตีความปฏิทินที่แตกต่างกัน จึงเร็วกว่าของไทยหนึ่งปี) พิบูลตอบตกลง แต่ภูมิพลปฏิเสธ ธานีซึ่งอาจอยู่เบื้องหลังการตัดสินใจ ใช้ข้ออ้างว่าภูมิพลไม่สามารถยอมรับเงื่อนไขของทางพม่าได้ที่จะให้เขาต้องถอดรองเท้าก่อนเข้าวัดพม่า พิบูลจึงเดินทางไปคนเดียว และหลายเดือนหลังจากนั้นอูนุตอบแทนด้วย

---

15 ทักษ์, *การเมืองไทย*, 716

www.yerngshare.blogspot.com

การมาเยือนไทย ระหว่างการเยือนเขาปลูกต้นไม้ที่วัดพระศรีมหาธาตุและบริจาคเงินจำนวนมากเพื่อบูรณะวัดในอยุธยา ทั้งหมดนี้ช่วยเสริมภาพลักษณ์ของพิบูล

ด้วยงบประมาณรัฐบาลที่ไม่จำกัดและการทูตอยู่ในมือ พิบูลกำลังทำการท้าทายรุกล้ำเข้าไปในพื้นที่ของภูมิพล ภูมิพลเป็นธรรมราชา แต่การจะเอาชนะสงครามบารมี เขาจำต้องแสดงทานบารมีที่เหนือกว่าด้วยการแจกจ่ายเงินให้กว้างขวางมากกว่า คริสตีน เกรย์นักมานุษยวิทยากล่าวถึงปัญหานี้ในแง่จักรวาลวิทยาว่า "สายเลือดบริสุทธิ์และมนต์วิเศษของภูมิพลทำให้เขานำโด่งในการแข่งขันบารมี สิ่งของที่ถูก "ประทานด้วยมือของกษัตริย์" ถูกถือว่าศักดิ์สิทธิ์ ..... และทั้งหมดที่กษัตริย์ต้องการคือเงินที่จะซื้อหาสิ่งของเหล่านั้น.......ภูมิพลอาจเกิดมาพร้อมด้วยบารมีแต่เขาไม่สามารถเป็นธรรมราชาเต็มตัวได้หากว่าเขายากจน"[16]

ตกเป็นหน้าที่ของพ่อมดการเงินของวัง ทวีวงศ์ ที่จะจัดการกับปัญหานี้ ในต้นทศวรรษ 2493 อาณาจักรการเงินของวังที่เขาสร้างขึ้นมาใหม่ได้เป็นแหล่งทุนให้วังใช้บริจาคเพื่อการกุศลต่างๆ ในระดับที่น่าพอใจ นอกจากนี้ ครอบครัวภูมิพลก็เริ่มที่จะดึงเงินจากชนชั้นนำของไทยตามงานลีลาศและงานการกุศลต่างๆ เพื่อหนุนเสริมการนี้ วังจึงแจกเครื่องราชย์ให้กับผู้ที่บริจาคเงินก้อนใหญ่ๆ ในต้นทศวรรษที่ 2493 นักธุรกิจไทยเชื้อสายจีนระดับชั้นนำ 26 คนไม่เพียงแต่ได้รับเหรียญตราจากกษัตริย์เป็นการตอบแทนสำหรับเงินบริจาคเท่านั้น แต่ยังได้รับสถานะความเป็นคนไทยที่จงรักภักดีโดยชอบธรรม พร้อมกับเส้นสายทางธุรกิจที่เป็นประโยชน์[17]

เมื่อเงินหมุนเวียนเปลี่ยนมือและบริจาคกลับมายังการกุศลในนามของกษัตริย์ วังก็กลายมาเป็นศูนย์กลางการกุศลสำหรับภัยพิบัติทางธรรมชาติและอุบัติภัยต่างๆ ในช่วงเกิดการระบาดของโปลิโอเมื่อต้นทศวรรษ 2493 ภูมิพลตั้งกองทุนช่วยเหลือในชื่อตัวเองและระดมทุน 540,000 บาทได้อย่างรวดเร็ว

แต่ความพยายามเหล่านี้ก็ยังคงไม่พอเพียง ภูมิพลจำเป็นต้องสามารถบริจาคเงินจำนวนมหาศาลได้อย่างยั่งยืน เพื่อบุญญาธิการของเขาจะได้ไม่มีผู้ใดเปรียบติด พวกเจ้าคิดค้นกลไกอันยอดเยี่ยมขึ้นมาอันหนึ่งเพื่อเพิ่มพูนทรัพยากรไว้ให้กษัตริย์ใช้ได้โดยที่กษัตริย์ไม่จำเป็นต้องรวย มันคือวงรอบการเพิ่มพูนบุญ โดยที่คนไทยทุกคนถูกคะยั้นคะยอให้บริจาคเงินแก่กษัตริย์เพื่อมีส่วนร่วมในพระบุญบารมี นี่อาจจะถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการฟื้นฟูสถาบันฯ ของภูมิพล มันทำให้เขาเป็นจ้าวแห่งการช่วยเหลือสังคมและเป็นสุดยอดแห่งการอุทิศตน

การทำบุญสามารถทำและคิดได้หลายวิธี ภาพงดงามของชาวบ้านไทยใส่บาตรและถวายปัจจัยแก่พระในจีวรสีส้มเป็นแถวแนวท่ามกลางแสงแรกอรุณนั้นเป็นภาพแทนที่ชัดเจนที่สุดของการทำบุญ คนไทยส่วนมากเชื่อว่าบุญที่จะได้รับนั้นสัมพันธ์กับทั้งขนาดของการบริจาคหรือการเสียสละและบุญบารมีของผู้รับทาน คนฐานะดีที่สร้างอุโบสถหรือบริจาคพระพุทธรูปให้วัดจะได้รับบุญมากกว่าชาวนาจนๆ ที่มีแค่ข้าวใส่บาตร (แทบไม่มีใครตั้งคำถามว่าผู้บริจาคร่ำรวยขึ้นมาได้อย่างไร ทึกทักเอาแต่เพียงว่าเป็นเรื่องของบุญกรรม) ทำนองเดียวกัน การถวายปัจจัยแก่พระเมื่อเทียบกับการให้ทานแก่คนจนย่อมได้บุญมากกว่า เพราะพระอยู่ใกล้ธรรมะ พระในฐานะผู้รับก็ได้รับผลบุญ เพราะยอมตนเพื่อสร้างโอกาสให้ผู้อื่นได้เสียสละ พิธีกรรมนี้กลายเป็นการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน เพิ่มพูนผลบุญแก่ทั้งผู้ให้และผู้รับ

---

[16] Gray, *The Soteriological State*, 394.

[17] อ้างแล้ว, 399

www.yerngshare.blogspot.com

จึงเป็นดั่งนั้นเองสำหรับภูมิพลในกลางทศวรรษ 2493 ยิ่งเขาบริจาคเพื่อการกุศลมากเท่าไหร่ สละทรัพย์สมบัติเพื่อพสกนิกรมากเท่าไหร่ พวกเขาก็จะยิ่งเข้าใจว่าเขาร่ำรวยทั้งเงินทองและผลบุญ อันเป็นธรรมราชาที่แท้จริง ประชาชนเชื่อว่าการบริจาคให้กษัตริย์และมีส่วนร่วมในงานการกุศลของเขา จะยิ่งเพิ่มพูนบุญกุศลให้แก่ตนเอง พวกเขาจะได้มีส่วนร่วมในความสูงส่งกับบุคคลที่สูงส่งที่สุดในราชอาณาจักร ในระดับที่สูงขึ้นไป ผลบุญก็จะยิ่งเพิ่มพูนมากขึ้นไปอีก ภูมิพลบริจาคเงินที่ได้รับบริจาคมาทั้งหมดในชื่อของเขา เป็นเงินจำนวนที่ไม่มีใครอื่นมีปัญญา ดังนั้นบุญญาธิการจึงดูสูงส่งยิ่งขึ้นไปอีก มันเป็นปรากฏการณ์แบบเดียวกับก้อนหิมะถล่มที่ยิ่งขยายใหญ่มากขึ้นเรื่อยๆ ยิ่งดึงดูดคนให้มาบริจาคมากขึ้นๆ กระทั่งชาวบ้านก็ยังต้องร่วมบริจาคด้วยเงินเล็กๆ น้อยๆ ที่พวกเขามี

ไม่เหมือนกับการจ่ายเงินไถ่บาปของคาธอลิค ทีมกุนซือเจ้าเบื้องหลังภูมิพลไม่ได้ผูกติดการไถ่ถอนบาปเข้ากับการจ่ายเงินอย่างหยาบๆ แบบนั้น แต่พวกเขาก็สนับสนุนความคิดในแนวนี้ และวงวัฏมหัศจรรย์แห่งการทำบุญก็หยั่งรากลงอย่างรวดเร็ว ในครึ่งหลังของทศวรรษ 2493 ครอบครัวภูมิพลสามารถบริจาคเงินช่วยเหลือสังคมได้ปีละหลายล้านบาท ภูมิพลกลายเป็นกษัตริย์ที่ดูทรงอำนาจทางการเงินที่ไม่นึกถึงตัวเอง แม้ว่าเศรษฐกิจจะถูกควบคุมโดยคนละโมบคนอื่นๆ อยู่ก็ตาม

สิ่งที่ตอกย้ำรับรองภาพของบุญบารมีอันไร้เทียมทานของภูมิพลก็คือการบวชในเดือนตุลาคม 2499 การบวชเป็นระยะเวลาสั้นๆ ถือเป็นการเปลี่ยนผ่านช่วงวัยไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ของหนุ่มไทย ตามประเพณีแล้วจะบวชกันในช่วงเข้าพรรษาเดือนกรกฎาคม – ตุลาคม สำหรับคนไทยยุคใหม่ การบวชจะใช้เวลาสองสัปดาห์ การบวชมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อภูมิพล ในฐานะผู้ที่จะเป็นธรรมราชา สำคัญทั้งต่อราชอาณาจักรและแม่ของเขาเอง[18]

การออกบวชจะต้องมีการศึกษาพระธรรมคัมภีร์และการพินิจพิจารณา ทำงานให้วัด และเดินออกบิณฑบาตตอนเช้ามืด รูปจากหนังสือพิมพ์ที่เผยแพร่กันอย่างกว้างขวางแสดงภาพภูมิพลโกนหัวโล้น นุ่งจีวร อุ้มบาตรรับถวายอาหารจากประชาชนที่ทำบุญชนิดมีโอกาสครั้งเดียวในชีวิต ด้วยแว่นตาดำและจีวรพระ ภูมิพลดูคล้ายกวีขบถที่นับถือพุทธในคนรุ่นบีท (ขบถคนหนุ่มสาวยุคทศวรรษ 1950) จากแคลิฟอร์เนีย ที่จริงแล้ว ภูมิพลใช้เวลากับการนั่งสมาธิ การศึกษาและออกบิณฑบาตเพียงส่วนน้อยเท่านั้น สองสัปดาห์นั้นเต็มไปด้วยพิธีกรรมงานพิธีและการรับแขกที่มีทั้งเจ้า นักการเมืองและพระ ทำนองเดียวกับการเดินทางเยือนอีสาน กิจกรรมแต่ละอันถูกออกแบบมาเพื่อเน้นย้ำบุญญาธิการของกษัตริย์[19]

ตลอดช่วงการบวชถูกวางแผนไว้โดยละเอียดทุกขั้นตอนโดยคณะกรรมการที่นำโดยธานี งานเตรียมการที่ใหญ่ที่สุดคือการซ่อมแซมวัดบวรนิเวศ ที่ภูมิพลจะพำนัก ค่าซ่อมมาจากการบริจาคของสำนักงานทรัพย์สินฯ กระทรวงวัฒนธรรม และสังวาลย์ ภูมิพลเปิดการซ่อมแซมอย่างเป็นทางการ โดยให้บรรดาระดับสูงของรัฐบาลและวังเข้าพบเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม เขาประกาศ "การเดินทาง" ซึ่งบรรดาเจ้าหน้าที่จะต้องเดินตามเขาเป็นวงกลมรอบราชอาณาจักรขนาดย่อ โดยถือเทียนไปรอบวิหารในบรมมหาราชวังอันเป็นที่สิงสถิตของพระสยามเทวาธิราช

[18] การที่อานันท์ไม่ทันได้บวชก่อนเสียชีวิตนั้นถือว่าเป็นจุดด่างพร้อยในความเป็นกษัตริย์ของเขา และว่ากันว่าแม่ของเขาไม่สบายใจในเรื่องนี้

[19] แหล่งข้อมูลหลักสำหรับรายละเอียดการบวชของภูมิพลมาจากหนังสือที่พิมพ์โดยทางการ *พระราชพิธีและพระราชกิจในการทรงผนวช*, กรุงเทพฯ, 2500

www.yerngshare.blogspot.com

เช้าวันที่ 22 ตุลาคม ภูมิพลแต่งตั้งสิริกิติ์เป็นผู้สำเร็จราชการฯ ยกสถานะเธอสูงขึ้นกว่าการเป็นเพียงแม่ของลูกของกษัตริย์ จากนั้น ก็เป็นพิธีโกนผม ไม่ใช่โดยพราหมณ์ที่ปกติเป็นผู้ตัดผมกษัตริย์ แต่โดยสังวาลย์ พิธีบวชเริ่มต้นในเวลาอันเป็นฤกษ์ยามคือ บ่าย 4:23 ที่วัดศรีรัตนสุดาราม อันเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต ภูมิพลสวดมนต์ท่ามกลางเจ้าอาวาสและพระ 30 รูปจากวัดหลวงระดับสูงต่างๆ หลังนั้นเขารับผ้าไตรและได้รับการขนานนามว่า ภูมิพโลภิกขุ[20] จากนั้นสิริกิติ์และสังวาลย์ก็ถวายเครื่องอัฐบริขาร

เขาย้ายมาวัดบวรนิเวศโดยขบวนที่นำโดยคึกฤทธิ์ ปราโมช ในช่วงเวลาสองสัปดาห์ถัดไป วัดนี้จะเนืองแน่นไปด้วยผู้คน โดยมากเป็นกลุ่มสาวๆ ที่เฝ้ารอชมกษัตริย์โผล่ออกมาจากห้องสมาธิ ซึ่งเป็นห้องเดียวกันกับที่วชิรญาณ สังฆราชในสมัยรัชกาลที่ 5 เคยใช้ สองสามวันแรกมีแต่การการสวดมนต์และการศึกษาธรรม หลังทานอาหารเช้า (ไม่มีการบิณฑบาตตอนย่ำรุ่ง) ภูมิพลก็ฟังบรรยาย และในตอนค่ำ เขาซักจีวรด้วยตัวเอง ซึ่งได้รับการรายงานโดยสื่อมวลชน พระญาณสังวร ซึ่งขณะนั้นอายุ 43 ปี จะทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงในแต่ละวัน[21] มันเป็นจุดเริ่มต้นของการร่วมบุญร่วมชะตากรรมที่ยาวนานทั้งชีวิต ญาณสังวรจะกลายมาเป็นที่ปรึกษาทางจิตวิญญาณส่วนตัวให้ภูมิพล ทำการเชิดชูสถาบันกษัตริย์ขณะที่ตนเองเติบโตเลื่อนชั้นมาจนเป็นสังฆราชในปี 2532

หลังสองวันแรกผ่านไป กำหนดการของภูมิพลก็เป็นการไปเยือนยังวัดหลวงแห่งอื่นๆ นมัสการเจ้าอาวาส และเปิดโอกาสให้ผู้มีจิตศรัทธา ซึ่งโดยมากเป็นชนชั้นนำไทย ได้ทำบุญร่วมกับเขา ตั้งแต่วันแรก พวกเขาเข้าแถวรอโอกาสใส่บาตรกษัตริย์ นำโดยสิริกิติ์และเจ้าระดับสูง ภูมิพลเดินทางไปวังหลายแห่งด้วยจุดประสงค์แบบเดียวกัน ในภาพที่มีชื่อเสียงภาพหนึ่ง วชิราลงกรณ์ซึ่งมีอายุได้ 5 ขวบก้มกราบพ่อของเขา แสดงถึงสายเลือดบริสุทธิ์และสายสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองซึ่งเป็นผู้สืบทอดราชวงศ์จักรี

ในสัปดาห์ที่สอง ภูมิพลร่วมในพิธีบวชพระรูปอื่นๆ และเดินทางไปประกอบพิธีที่วัดหลวงในนครปฐม ในอีกงานหนึ่ง สิริกิติ์ประกอบพิธีกฐินหลวงที่วัดบวรนิเวศโดยการถวายผ้าไตรแก่ภูมิพล ช่วงนั้น ภูมิพลเดินออกไปรับบิณฑบาตนอกวัดเป็นระยะทางสั้นๆ สองหรือสามครั้ง กึ่งๆ เป็นการจัดฉาก เนื่องจากไม่มีใครเขาทำกันในตอนเที่ยงอย่างนั้น มันเป็นที่มาของรูปภาพที่จะถูกใช้เป็นภาพแทนของตลอดทั้งสองสัปดาห์นั้น

การบวชสิ้นสุดลงพร้อมกับการรีบหาโอกาสทำบุญกับกษัตริย์ของเหล่าเจ้าหน้าที่ระดับสูง เอกอัครราชทูตพม่าใส่บาตรแทนนายกฯ ของตัวเอง ชุมชนชาวอินเดียในไทยมอบของขวัญ ในที่สุด พิบูลและภรรยาก็ก้มกราบนมัสการภูมิพโลภิกขุ ในวันสุดท้าย ภูมิพลปลูกต้นไม้เป็นที่ระลึกภายในบริเวณวัด และจากนั้นก็ทำพิธีสึกอย่างเป็นทางการ บรรดาเจ้าและคนระดับสูงของรัฐบาลเข้าร่วมในพิธีที่เขารับมงกุฎคืนจากสิริกิติ์และกล่าวรายงาน “การเดินทาง” ของเขา เขาได้รับการต้อนรับด้วยการสวมกอดอย่างภาคภูมิใจจากแม่และพี่สาว ภาพที่พวกเขาถ่ายร่วมกันภาพหนึ่งเป็นภาพที่ไม่ค่อยมีให้เห็นนัก นั่นคือ เขายิ้มและหัวเราะ เขาแทบไม่ได้ห่างหายไปไหนจากพิธีกรรมตามปกติเลย แต่เขาก็ได้รับการปฏิบัติประหนึ่งว่าเป็นสองสัปดาห์แห่งการตัดขาดจากโลกียวิสัยจริงๆ

ถึงตัวเขาจะได้รับความนิยมสูงขึ้น ในกลางทศวรรษ 2493 ในทางการเมืองแล้ว ภูมิพลก็ยังคงอยู่ในเงามืด “เวลาเราเปิดปากพูดอะไรบางอย่าง พวกเขาก็จะบอก ‘พระองค์ท่านยังทรงไม่ทราบอะไร’ เราเลยหุบปากเสีย” เขา

---

[20] ธานีบอกว่า ภูมิพลควรจะบวชร่วมกับพระธรรมยุติเท่านั้น แต่ภูมิพลขอให้รวมพระมหานิกายด้วย ดังนั้น“พิธี confirmation ceremony” จึงมีสำหรับพระธรรมยุติเท่านั้น *วารสารสยามสมาคม* 59, ฉบับที่ 1 (2514): 279

[21] ชื่อในภายหลัง ขณะนั้นยังใช้ฉายา โสภณคณาภรณ์ หรือเจริญ สุวัฑฒโน

www.yerngshare.blogspot.com

รำลึกในภายหลัง[22] เขาจึงปฏิบัติกิจวัตรต่อไปอันเป็นการพบปะ งานพิธีต่างๆ และใช้เวลาว่างกับงานอดิเรกและครอบครัว ซึ่งได้สมาชิกเป็นลูกสาวเพิ่มมาอีกหนึ่งคนคือ สิรินธร ในเดือนเมษายน 2498 ถึงอย่างนั้น ถึงต้นปี 2499 ภูมิพลก็ได้รับชัยชนะในศึกบารมีกับพิบูลแล้ว ความเยาว์วัยและสภาพบังคับที่ต้องแยกตัวจากโลกการเมืองที่สกปรกกลับกลายเป็นข้อได้เปรียบ ขณะที่ประชาชนเริ่มมองภูมิพลเป็นตัวแทนอุดมคติของพวกเขา ทีมกุนซือเจ้าก็หาหนทางทดสอบพละกำลังทางการเมืองของเขา

ครั้งแรก ในการกล่าวผ่านวิทยุในวันกองทัพไทย 25 มกราคม 2499 ภูมิพลบอกทหารไม่ให้เลี่ยงการทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายเพื่อเล่นการเมืองและใช้อำนาจในทางที่ไม่ชอบ ทหารมีไว้เพื่อประเทศชาติและไม่ได้เป็นของบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ดูเผินๆ ราบเรียบไม่มีอะไร แต่มันถูกเข้าใจว่าเป็นการท้าทายต่อคณะทหาร หยุด แสงอุทัย สมาชิกสภาระดับอาวุโสและนักกฎหมาย ปกป้องรัฐบาลผ่านวิทยุว่า ภูมิพลได้ล้ำเส้นเกินบทบาทที่ควรภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย กษัตริย์ควรออกความเห็นในเรื่องเศรษฐกิจ การเมืองหรือสังคมได้แต่โดยอ้อม ผ่านทางรัฐมนตรีในรัฐบาลเท่านั้น หยุดกล่าว

ในทางเทคนิค หยุดพูดไม่ผิด แต่ฝ่ายเจ้ามีปฏิกิริยาโกรธแค้น หนังสือพิมพ์สายวัง *สยามนิกร* โจมตีหยุดไม่ใช่ด้วยการอ้างรัฐธรรมนูญไทย แต่เป็นคำบรรยายของ Bagehot ถึงอำนาจของกษัตริย์อังกฤษในฐานะ "ผู้บันดาลความสุขแก่ประชาชน" ว่า "หารือกับใครก็ตาม ให้คำแนะนำกับใครก็ตาม และตักเตือนใครก็ตาม หากกษัตริย์เห็นว่าใครผู้นั้นกำลังกระทำผิด โดยเฉพาะรัฐบาลที่เลว..... ดังนั้นจึงไม่จำเป็นที่กษัตริย์จะต้องกล่าวผ่านบุคคลใด"[23]

คึกฤทธิ์เขียนใน*สยามรัฐ*ว่าเขาไม่สามารถแม้กระทั่งจะทวนคำพูดของหยุดได้ เพราะอาจเป็นการระคายเคืองต่อกษัตริย์ พร้อมทั้งบอกว่า ในฐานะจอมทัพไทย กษัตริย์ไม่จำเป็นต้องปรึกษาใครก่อนพูด[24] แล้วก็หันมาโจมตีรัฐบาล ด้วยการถามว่า "มีประชาธิปไตยที่ไหนที่อนุญาตให้นายกรัฐมนตรีเป็นทหารประจำการอยู่ได้? มีประชาธิปไตยที่ไหนที่ข้าราชการประจำกล้าวิพากษ์วิจารณ์กษัตริย์ โดยใช้วิทยุของรัฐบาลเป็นเครื่องมือ?" หลังจากนั้นไม่กี่วัน สมาชิกสภาสายเจ้ารายหนึ่งฟ้องหยุดในข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ในตอนนั้นบทลงโทษของกฎหมายที่ไม่ค่อยได้ใช้นี้คือจำคุกไม่เกินเจ็ดปีและปรับไม่เกิน 5,000 บาท (ไม่นานก่อนหน้านั้นชาวบ้านที่แค่ขวางทางรถที่จะนำฎีกาไปให้กษัตริย์ถูกจำคุก 43 วัน) แต่อธิบดีกรมตำรวจเผ่าพิจารณาส่วนตัวว่าหยุดไม่มีความผิด

สำหรับกษัตริย์ การขยับเข้ามายังอาณาบริเวณการเมืองนั้นใช่ว่าจะปลอดจากอันตราย ดังที่เห็นได้จากการวิพากษ์วิจารณ์ของหยุด แต่ทีมกุนซือเจ้าที่ผลักดันอยู่เบื้องหลังไม่ได้กังวลแล้ว พวกเขามองเห็นโอกาสเล่นงานพิบูลและเหล่าขุนทหาร พิบูลคงรู้ทัน เนื่องจากเขาหลีกเลี่ยงไม่ยอมพูดถึงเรื่องนี้ เขาเดินหน้าโฆษณาจิตวิญญาณประชาธิปไตยอันใหม่ของเขาต่อไปสำหรับการเลือกตั้งที่จะมีขึ้นในต้นปี 2500 ดูเหมือนเขาจะเชื่อว่าวังจะไม่เข้ามาแทรกแซงกับผู้ที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน

แต่จริงๆ แล้ว วิธีคิดของวังเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสำคัญ ตอนนี้พวกเขาสรุปแล้วว่าประชาธิปไตยแบบตะวันตกนั้นไม่มีความสำคัญสำหรับประเทศไทย ในปี 2497 องคมนตรี ศรีวิสารวาจาได้เผยทัศนะนี้ออกมาในการปาฐกถาว่าด้วยเรื่องกษัตริย์ในสยามให้แก่สมาคมอเมริกันในกรุงเทพฯ ฟัง ศรีวิสารเริ่มด้วย

---

22 *New York Times*, August 24, 1989.

23 *สยามนิกร*, 11 กุมภาพันธ์ 2499

24 *สยามรัฐ*, 12 กุมภาพันธ์ 2499

www.yerngshare.blogspot.com

การบอกว่ารัฐสมัยใหม่ประกอบด้วยประชาชนที่เป็นเอกภาพ มีจุดประสงค์ร่วมกัน มีดินแดนที่ชัดเจน และเอกราชที่สมบูรณ์ เขาเน้นไปที่ประการแรกโดยบอกว่า ประชาชนเป็นผู้เลือกและมอบอำนาจแก่กลุ่มบุคคลให้เป็นตัวแทนในฝ่ายนิติบัญญัติ อย่างไรก็ตาม เขากล่าวว่า "ตัวแทนประชาชนเหล่านี้ได้รับการเลือกตั้งเป็นคนๆ ไป โดยประชาชนบางกลุ่ม พวกเขาจึงไม่ได้เป็นตัวแทนของประชาชนทั้งหมด"

อีกทั้งเรายังไม่สามารถถือได้ว่าฝ่ายบริหารหรือตุลาการเป็นตัวแทนของความต้องการของประชาชนโดยทั่วไป "ในบรรดาคนเหล่านี้ไม่มีใครที่จะกล่าวได้ว่าผนวกรวมหน้าที่ทุกอย่างของรัฐ และดังนั้นไม่มีใครจะสามารถถูกถือได้ว่าเป็นตัวแทนของรัฐได้ทั้งหมด" ดังนั้น เขาสรุปว่า กระทั่งประชาธิปไตยที่มีตัวแทนก็ยังจำเป็นต้องมีสถาบันที่เป็นศูนย์รวมของชาติ "เพื่อจะได้มีความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ และติดต่อสัมพันธ์กับต่างประเทศได้ ในระบอบสาธารณรัฐ คุณมีประธานาธิบดี ในระบอบกษัตริย์ ก็มีกษัตริย์........ รูปแบบของรัฐบาลอาจแตกต่างกันไป แต่ทั้งประธานาธิบดีและกษัตริย์ทำหน้าที่อย่างเดียวกันและถือว่า (อย่างน้อยในสายตาของกฎหมาย) เป็นผู้ที่ดีที่สุด ในระดับที่สูงที่สุด ของประชาชนที่พวกเขาเป็นตัวแทน" ความแตกต่างระหว่างระบบประธานาธิบดีและระบบกษัตริย์นั้นมีเพียงเล็กน้อย ศรีวิสารกล่าว เพราะว่า "จนถึงทุกวันนี้" กษัตริย์ไทยได้รับการ "เลือกโดยประชาชน" มาตลอด จากประวัติศาสตร์ของไทย กษัตริย์จึงมีความเหมาะสมมากกว่าสำหรับประเทศไทย[25]

นี่เป็นคำอธิบายของธานีมาก่อนหน้านี้แล้ว แต่ธานีไม่เคยบอกว่าฝ่ายนิติบัญญัติที่มาจากการเลือกตั้งนั้นเป็นตัวแทนผลประโยชน์แคบๆ ของคนบางกลุ่มเท่านั้น ศรีวิสารขยับเพิ่มมาอีกก้าว เปรียบกษัตริย์ที่สืบทางสายเลือดกับประธานาธิบดีที่มาจากการเลือกตั้ง และบอกโดยนัยว่านายกรัฐมนตรีไม่ได้เป็นอะไรมากไปกว่าสมาชิกสภาที่มาจากเขตเลือกตั้งคนหนึ่งเท่านั้น

ศรีวิสารต้องสร้างความชอบธรรมให้กับความเป็นกษัตริย์ที่ "ได้รับเลือก" ของตระกูลจักรี เขาจึงต้องหันกลับไปหาความคิดเรื่องสายเลือดและประเพณี ในอดีตอาจจะเคยมีกษัตริย์ที่ไม่ดีอยู่ "แต่สำหรับราชวงศ์จักรีในปัจจุบัน.... สามารถกล่าวได้ว่าทุกรัชสมัยล้วนสร้างความร่มเย็นแก่พสกนิกร" เขาอ้างถึงมงกุฎว่าเป็นนักประชาธิปไตยที่ทันสมัย ที่ยอมให้เสนาบดีทำการตัดสินใจเรื่องการสืบบัลลังก์ เป็นนักวิทยาศาสตร์ที่สร้างประโยชน์แก่ประชาชน ผู้เปล่งวาจาลึกซึ้งดุจพระโพธิสัตว์ขณะกำลังสิ้นลม "เมธี นักปราชญ์ ผู้มีสามัญสำนึก ผู้รักชาติที่จิตใจเที่ยงธรรม" จุฬาลงกรณ์เป็นนักบริหารที่มองไปข้างหน้า ผู้ปฏิรูประบบราชการและสร้างการศึกษาสำหรับประชาชน

จากนั้น ศรีวิสารวางแนวคิดฝ่ายเจ้าแบบใหม่เกี่ยวกับการบริหารประเทศ "นับแต่เดือนมิถุนายน 2475 เราได้รับเอารูปแบบระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ สิทธิและหน้าที่ของกษัตริย์เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ แต่ประเพณีสืบทอดของความเป็นกษัตริย์ยังคงอยู่ กษัตริย์ของเรายังยึดมั่นในทศพิธราชธรรมและหลักความยุติธรรมสี่ประการ เพราะเป็นหลักยึดของการปกครองบ้านเมือง.... เกณฑ์สำหรับการปกครองที่ดีนั้นต้องดูที่ผลของการบริหารงาน ไม่ได้อยู่ที่รูปแบบของรัฐบาล" ด้วยเกรงว่าจะไม่เป็นที่เข้าใจชัดเจน เขาอ้างคำของอเล็กซานเดอร์ โปป ผู้เป็นกวีอังกฤษว่า "สำหรับรูปแบบของรัฐบาลนั้น ปล่อยให้คนโง่สู้กันไป / อะไรที่บริหารจัดการดีที่สุด อันนั้นล่ะดีที่สุด" ข้อถกเถียงของศรีวิสารสะท้อนถึงความเชื่อลึกๆ ของพวกเจ้าว่า รัฐธรรมนูญ ช่างเถอะ มีแต่จักรีเลือดน้ำเงินเท่านั้นที่จะสามารถสนองความต้องการของประชาชนไทยได้อย่างแท้จริง สำหรับพวกเขาแล้ว นี่ล่ะคือประชาธิปไตยที่แท้จริง

---

[25] พระยาศรีวิสารวาจา. "Kingship in Siam," *Journal of the Siam Society* 42, no. 1 (1954): 1-10.

www.yerngshare.blogspot.com

ในปี 2500 การลงแรงของวังในการโปรโมทภูมิพลเริ่มเห็นผล ปีนี้เริ่มต้นด้วยบรรยากาศของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่จะมีขึ้นหลังการเลือกตั้ง 26 กุมภาพันธ์ การหาเสียงเต็มไปด้วยการโจมตีรัฐบาล โดยเฉพาะตัวพิบูลและเผ่า จากฝ่ายเจ้า ฝ่ายเสรีนิยมก้าวหน้า และหนึ่งในเหล่าขุนทหารเอง คือ สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ร่ำลือกันว่า ตอนนี้สฤษดิ์ได้รับการสนับสนุนจากวัง[26] วังเองก็ทำการหยั่งเชิงเมื่อภูมิพลกล่าวเสนอแนะในวันขึ้นปีใหม่ว่า รัฐบาลควรจะยกเลิกสภาที่มาจากการแต่งตั้งเสีย ซึ่งสภาส่วนนี้เป็นฐานอำนาจของพิบูล[27]

พิบูลยังคงได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งเป็นกอบเป็นกำ แต่สฤษดิ์ประกาศต่อนักศึกษาว่าการเลือกตั้งครั้งนี้สกปรกที่สุดเท่าที่เขาเคยเห็นมา ก่อให้เกิดการประท้วงขนานใหญ่ต่อพิบูล จู่ๆ สฤษดิ์ก็ได้รับความนิยมจากทั้งประชาชนและวัง

สถานการณ์เลวร้ายลงสำหรับรัฐบาล ภาคอีสานเกิดภัยแล้งรุนแรง และรัฐบาลแทบไม่ทำอะไรสำหรับผู้ที่อพยพเข้ามาเมืองหลวง บทอวสานของพิบูลมาถึง เมื่อเกิดความขัดแย้งในเรื่องการจัดงานฉลองกึ่งพุทธกาล 2,500 ปีของเมืองไทย เมื่อโอกาสมาถึง วังก็ไม่รอช้ารีบถล่มพิบูลอย่างหนัก

พิบูลและเผ่าเป็นผู้กำกับดูแลการจัดงาน พิบูลเร่งโครงการบูรณะซ่อมแซมวัดของตน และรื้อฟื้นแผนการตั้งแต่ปี 2487 ที่จะสร้างเมืองพุทธ หรือพุทธมณฑล ห่างจากกรุงเทพฯ 50 กม.ทางตะวันตก กิจกรรมเฉลิมฉลองประกอบด้วยพิธีเห่เรือ และพิธีเปิดโครงการพุทธมณฑลโดยกษัตริย์ จุดสุดยอดคือการมาเยือนอยุธยาของนายกรัฐมนตรีพม่าอูนุ เพื่อร่วมพิธีหล่อพระพุทธรูป 2,500 องค์และร่วมพิธีบวชพระ 2,500 รูป วังไม่ได้ถูกทอดทิ้ง แต่ตามแผนให้ความสำคัญแก่กษัตริย์พอเป็นพิธีเพียงเป็นผู้นำศาสนาเท่านั้น[28] งานนี้ถูกออกแบบให้เป็นงานพิธีของ "รัฐ" ไม่ใช่ "พระราชพิธี"

ฝ่ายเจ้ามองเรื่องนี้เป็นการปล้นบทบาทของกษัตริย์ในทางศาสนาและสันถวะไมตรี "มันเป็นความรู้สึกที่ว่าการแก้ไขความขัดแย้งแต่ครั้งโบราณเป็นอำนาจเฉพาะของกษัตริย์ ไม่ใช่สามัญชนอย่างพิบูล ไม่ใช่แต่เพียงในฐานะประมุขแห่งรัฐยุคใหม่เท่านั้น หากยังในฐานะผู้สืบเชื้อสายจากกษัตริย์อยุธยาด้วย" ทักษ์ เฉลิมเตียรณ เขียนไว้ ในทางตรงกันข้าม พิบูลมองว่ามันเป็นหนทางในการแสดงให้เห็นว่าตัวเขาคือประมุขแห่งรัฐตัวจริง[29]

ทีแรก ดูเหมือนภูมิพลจะเป็นผู้เข้าร่วมอย่างเต็มใจ ทำพิธีเริ่มโครงการพุทธมณฑลตามแผน ในวาระนี้วังแจกจ่ายหนังสือที่ระลึกการบวชของภูมิพล 20,000 เล่ม แต่จากนั้น ในวันงานใหญ่เดือนพฤษภาคม ภูมิพลเก็บตัวที่หัวหิน โดยอ้างว่าเป็นหวัด พิธีเห่เรือ พิธีที่พุทธมณฑล และพิธีที่อยุธยาดำเนินไปโดยปราศจากครอบครัวมหิดล ธานีไปร่วมงานที่อยุธยา เสนอหน้าให้พวกพม่าได้เห็น แต่การฉีกหน้าครั้งนี้ของทางวังเป็นที่รับรู้กันดี หนังสือพิมพ์ชี้ถึงท้องฟ้าที่มืดครึ้มและลมแรงอย่างผิดฤดูที่อยุธยาวันนั้นว่าเป็นลางบอกว่าพิบูลได้ล่วงละเมิดธรรมราชา

หลังจากนั้น พวกเจ้าพากันฉายภาพงานนั้นว่าแทบจะเป็นการช่วงชิงบัลลังก์ของพิบูล นักการทูตอังกฤษรายงานว่าภูมิพลบอกพวกเขาว่า พิบูล "เมาอำนาจ" และปรารถนาจะเป็น "กษัตริย์องค์ที่สอง" หรือกระทั่งแย่ง

---

26 กอบเกื้อ, *Thailand's Durable Premiere,* 30

27 บางกอกโพสต์, 2 มกราคม 2500

28 ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, *Thailand: The Politics of Despotic Paternalism* (Bangkok: Social Science Association of Thailand, 1979), 98.

29 ทักษ์, *Thailand,* 99

www.yerngshare.blogspot.com

บัลลังก์ไปจากเขาเสียเลย[30] พิบูลปกป้องตัวเองด้วยการประกาศว่ารัฐบาลเคารพในสถาบันกษัตริย์อย่างเต็มที่ และเขาปฏิเสธว่าไม่มีความร้าวฉานระหว่างเขาและวัง[31] แต่สำหรับหลายคน นี่เพียงแต่เป็นการยืนยันว่าเรื่องนี้เป็นความจริงเท่านั้นเอง

เพื่อกอบกู้สถานการณ์ของตนเอง ในเดือนมิถุนายน พิบูลเสนอเพิ่มจำนวนสมาชิกสภาที่มาจากการแต่งตั้ง ภูมิพลแสดงการคัดค้านอย่างเปิดเผย และวังก็ตั้งคำถามถึงความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของข้อเสนอนี้ หนึ่งทศวรรษก่อนหน้านี้ วังได้เคยพยายามควบคุมการแต่งตั้งสมาชิกสภาส่วนนี้ให้เป็นฐานอำนาจของตนเอง[32]

ระหว่างนั้น สฤษดิ์ก็กำลังขยับ พรรคการเมืองที่เขาให้การสนับสนุนทำการท้าทายรัฐบาลในสภา จนนำไปสู่การอภิปรายไม่ไว้วางใจในกลางเดือนสิงหาคม ซึ่งพรรคของสฤษดิ์กล่าวหารัฐบาลว่าสนับสนุนการวิพากษ์วิจารณ์สถาบันกษัตริย์ เท่ากับเป็นการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ เรื่องนี้บีบให้พิบูลต้องใกล้ชิดกับเผ่ามากขึ้น ผู้ซึ่งทำให้สถานการณ์ยิ่งเลวร้ายลงไปอีก หนังสือพิมพ์ที่เผ่าควบคุมอยู่ทำการโจมตีเจ้าอย่างตรงๆ พาดหัวว่า "พวกเจ้าดูหมิ่นศาสนา" และ "พวกเจ้าจะต้องตายโหงตายห่า"[33] ซึ่งอ้างอิงถึงเรื่องงานฉลองพุทธศาสนา เนื้อข่าวกล่าวหาวังว่าพยายามโค่นล้มรัฐบาลและดูหมิ่นศาสนาพุทธ กล่าวกันว่า เผ่ากล่าวหาเป็นการส่วนตัวว่าภูมิพลให้เงิน 700,000 บาทแก่พรรคประชาธิปัตย์[34]

ฝ่ายเจ้าตอบโต้ด้วยการปล่อยข่าวลือว่าเผ่ากำลังวางแผนจับภูมิพล ด้วยกิตติศัพท์ที่กำลังดิ่งเหวของเผ่า สฤษดิ์เรียกร้องให้พิบูลปลดเผ่า ไม่อย่างนั้นจะถูกโค่นล้มด้วยการรัฐประหาร

การต่อสู้ขับเคี่ยวกับวังมาตลอดชีวิตของพิบูลถึงแก่กาลอวสาน วันที่ 16 กันยายน เขาไปวิงวอนให้กษัตริย์สนับสนุนรัฐบาลของเขา[35] ภูมิพลบอกแก่พิบูล ผู้ที่แก่กว่าเขาสองเท่าและมีประสบการณ์มากกว่าเขาหลายเท่า ให้ลาออกเสียเพื่อหลีกเลี่ยงการรัฐประหาร วังยังคงประสงค์จะเห็นการเปลี่ยนผ่านอำนาจเป็นไปตามรัฐธรรมนูญ

พิบูลปฏิเสธ และคืนนั้นสฤษดิ์ก็ยึดอำนาจ ความฉับไวที่เขาและลูกน้อง ถนอม กิตติขจร ได้รับการรับรองจากวังนั้นแสดงให้เห็นว่าวังรู้เห็นเป็นใจด้วย ทั้งสองคนรีบเข้าวัง และแค่สองชั่วโมงหลังการประกาศรัฐประหาร ภูมิพลก็ประกาศกฎอัยการศึกและแต่งตั้งสฤษดิ์เป็นผู้รักษาพระนคร ให้อำนาจสฤษดิ์ในการควบคุมประเทศและลงนามสนองคำสั่งของกษัตริย์ พิบูลและเผ่าหนีออกจากเมืองไทย

วันถัดมา สฤษดิ์ประกาศว่าเขาทำไปเพื่อปกป้องชาติ ศาสน์ กษัตริย์ วังตอบสนองอย่างคึกคัก "พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเล็งเห็นว่า วัตถุประสงค์ของคณะปฏิวัติที่จะคุ้มครองประชาชน ดูแลสวัสดิภาพและผลประโยชน์ของชาติ และสนับสนุนความเจริญรุ่งเรืองของประเทศนั้นเป็นสิ่งที่สูงส่ง เมื่อท่านมีเป้าหมายสูงส่ง ท่านก็ได้รับความคาดหมายให้ดำเนินการต่อไปด้วยความจงรักภักดีและความถูกต้อง โดยยึดถือ

---

30 กอบเกื้อ, *Thailand's Durable Premiere,* 100n.114.

31 อ้างแล้ว, 99n.113.

32 บางกอกโพสต์, 20 มิถุนายน 2500 วังมองออกว่าพิบูลลอกแบบวิธีที่กษัตริย์อังกฤษใช้ปกป้องตัวเองในช่วงก่อนศตวรรษที่ 20 ด้วยการเพิ่มจำนวนสมาชิกสภาขุนนางเพื่อสยบสภาล่างที่มาจากการเลือกตั้ง

33 Gray, *The Soteriological State,* 414.

34 การกล่าวหานี้ไม่มีข้อพิสูจน์ แต่มีความเป็นไปได้เนื่องจากเสนีย์และคึกฤทธิ์ใกล้ชิดกับวัง

35 กอบเกื้อ, *Thailand's Durable Premiere,* 30

www.yerngshare.blogspot.com

ผลประโยชน์แห่งชาติเหนืออื่นใด.... ท่านจะได้รับการอวยพรจากพระมหากษัตริย์หากทั้งหมดนี้สำเร็จลุล่วง" ภูมิพลกล่าวในแถลงการณ์[36]

หากสถานทูตของประเทศต่างๆ จะรอดูท่าทีของทางวังว่าเป็นอย่างไร หรืออุดมการณ์ของสฤษดิ์เป็นอย่างไร พวกเขาก็ได้รับคำรับรองอย่างรวดเร็ว ธานีและองคมนตรีคนอื่นๆ กระจายข่าวไปตามแวดวงนักการทูตว่า สฤษดิ์เป็นผู้จงรักภักดีและต่อต้านคอมมิวนิสต์ และวังให้การสนับสนุนการรัฐประหารอย่างเต็มที่[37]

---

[36] จุลจักรพงษ์, *Lords of Life*, 337

[37] กอบเกื้อ, *Thailand's Durable Premiere*, 30. สฤษดิ์โจมตีเผ่าเรื่องความใกล้ชิดกับสหรัฐฯ คึกฤทธิ์และเสนีย์ก็โจมตีสหรัฐฯ ว่าให้การสนับสนุนฝ่ายทหาร ด้วยทางวอชิงตันกังวลว่า สฤษดิ์อาจต่อต้านอเมริกัน หลังจากการรัฐประหารไม่นาน เอกอัครราชทูตสหรัฐฯ เข้าพบภูมิพลและสฤษดิ์ ทั้งคู่ยืนยันจุดยืนสนับสนุนสหรัฐฯ และต่อต้านคอมมิวนิสต์

www.yerngshare.blogspot.com

09 เผยอัจฉริยภาพของธรรมราชา ภูมิพลยุคซิกส์ตี้ส์

เมื่อสฤษดิ์ตาย สถาบันกษัตริย์ก็เข้ามาอยู่ในใจกลางวัฒนธรรมชาติไทยในที่สุด (ซึ่งเป็นสิ่งที่พวกเจ้าปรารถนามานาน) โดยไม่แปดเปื้อนไปกับการเมืองทุเรศทุรังที่อยู่รายรอบ การมีชีวิตยืนยาวเป็นเรื่องบุญทำกรรมแต่งเช่นเดียวกับความสวยงาม และแม้ว่าเขาจะยังอายุไม่มาก 17 ปีบนบัลลังก์ก็ทำให้ภูมิพลเป็นบุคคลผู้ทรงธรรมไปโดยอัตโนมัติ ผู้สืบอำนาจจากสฤษดิ์ คือ ถนอมและประภาส ไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากต้องก้มหัวให้เขาเพื่อหาความชอบธรรม

ถึงอย่างนั้น ภูมิพลก็ยังไม่พร้อมที่จะกุมบังเหียน ในช่วงต้นทศวรรษ 2503 พวกเจ้ารุ่นชรายังคงกำกับดูแลกิจการของวังอยู่ ในระหว่างนั้น ภูมิพลก็สนใจในงานอดิเรกและแขนงวิชาที่กว้างขวางซึ่งไม่พ้นปรากฏเป็นแง่มุมใหม่ๆ อันเจิดจำรัสของธรรมราชา นั่นคือ พ่อที่อบอุ่น นักกีฬาผู้เอกอุ อัครศิลปิน ราชาแจ๊ซ นักเศรษฐศาสตร์พัฒนา และจ้าวแห่งการนั่งสมาธิ แง่มุมเหล่านี้ไม่เพียงแต่จะได้รับการโฆษณาชวนเชื่อและสร้างเป็นตำนานอย่างไม่หยุดหย่อนตลอดชีวิตที่เหลือของเขาเพื่อย้ำเตือนพสกนิกรให้ตระหนักในอัจฉริยภาพอันไร้ผู้เทียบเทียมแล้ว ยังเป็นประโยชน์ในการระดมทุนสำหรับกิจการของราชสำนักอีกด้วย ซึ่งมีแต่เพิ่มทวีภายใต้มือจัดการที่สร้างสรรค์ของวัง สั่งสมความมั่งคั่งเหลือล้นของสถาบันกษัตริย์อย่างเงียบๆ

ภูมิพลเป็นผู้คลั่งไคล้กีฬาและการบริหารร่างกายตัวยงมาตั้งแต่วัยเยาว์ เขาพายเรือและยกน้ำหนักเป็นประจำในช่วงทศวรรษ 2493 และ 2503 และดูจะชอบหาคู่แข่งขันแบดมินตันและเทนนิสจากทั้งข้าราชบริพาร ทหารและคนอื่นๆ ในแวดวง รวมถึงลูกสาวคนโปรดอุบลรัตน์ด้วยเมื่อเธอเติบโตเข้าสู่วัยรุ่น เป็นที่เข้าใจได้ที่เขามักมีปัญหาในการรับรู้ว่าตัวเขาเล่นได้ดีแค่ไหน เพราะเขาไม่มีทางแน่ใจได้เลยว่าคู่แข่งขันของเขาจะยอมอ่อนข้อให้ในสนามเหมือนในชีวิตนอกสนามหรือไม่ คนที่กล้าเอาชนะเขาอย่างซื่อสัตย์กลายมาเป็นเกลอที่คบหากันยาวนาน เช่น ภีศเดช รัชนีผู้วางโตโอ่อวด ที่ไม่เพียงแต่เป็นคู่หูทางกีฬาเท่านั้น ภายหลังยังเป็นผู้จัดการโครงการพัฒนาของภูมิพลอีกด้วย บางทีปริศนาในเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นจากกีฬาที่ภูมิพลโปรดปรานมากที่สุดคือการแล่นเรือใบขนาดเล็ก มันเป็นทั้งการออกกำลังกายและการวัดตัวเอง เช่นเดียวกับเป็นหนทางในการหลีกห่าง(แม้เพียงเล็กน้อยแต่ก็ยังดี)จากข้าราชบริพารที่เสนอหน้าอยู่ตลอดเวลา ซึ่งคอยบันทึกการทำเวลาทุกๆ รอบของภูมิพล

มันไม่ใช่อย่างเดียวกับการล่องเรือยอชต์อันโอ่อ่าของราชวงศ์ยุโรป ภูมิพลใช้เรือ OK dinghy ซึ่งเป็นเรือธรรมดาขนาดสี่เมตรสำหรับนั่งคนเดียว ขณะล่องลอยอยู่ตามลำพังในท้องทะเลของวังไกลกังวลที่หัวหิน (เอาล่ะ ไม่ต้องพูดถึงกองเรือของกองทัพเรือที่ทำหน้าที่อารักขาอยู่ไกลๆ) ภูมิพลสามารถควบคุมบังคับเรือให้หันเหไปในทิศทางใดก็ได้ตามใจชอบ แล่นฉวัดเฉวียนได้อย่างเต็มที่ อย่างมากก็แค่ล่มเป็นครั้งคราวเวลาผิดพลาด สำหรับใครสักคนที่ไม่ใคร่ได้ยิ้มแย้มให้ใครเห็น กล่าวกันว่าเขาดูมีความสุขมากที่สุดเวลาปล่อยตัวปล่อยใจให้ล่องลอยไปตามกระแสลมพัดพา เพลิดเพลินกับควันบุหรี่และการจิบวิสกี้ บางครั้งเขาก็แล่นเรือ Enterprise ชั้นดี ซึ่งเป็นเรือแข่งสำหรับคนสองคนที่ต้องใช้พละกำลังอย่างมาก คู่หูของภูมิพลก็หนีไม่พ้นอุบลรัตน์และภีศเดชตามเคย ที่สามารถแบ่งปันหน้าที่คัดท้ายเรือกับเขาได้โดยไม่มีปัญหาทางพิธีปฏิบัติแต่ประการใด

ความคลั่งไคล้ของภูมิพลก่อให้เกิดกระแสเห่อการแล่นเรือขึ้นมาในหมู่ชนชั้นสูงที่ก็พากันแห่ไปยังหัวหินในช่วงหน้าร้อน ครอบครัวมหิดลจัดการแข่งเรือตลอดทั้งวัน ตบท้ายด้วยงานเลี้ยงมอบรางวัลอย่างสุดเหวี่ยง ขาประจำของก๊วนแล่นเรือกลายเป็นเกลอของภูมิพล บางคนย่ามใจพอที่จะเอาชนะเขาในการแข่งขัน แม้ว่าจะยังอยู่ในระดับจิบจ้อยอย่างนี้ การแล่นเรือก็ยังเป็นกีฬาชนชั้นสูงในประเทศไทยที่ยังไม่พัฒนา และยังยากที่จะปั้นให้เป็นพระปรีชาสามารถอีกอันหนึ่งได้ แต่ก็พบว่ามีสามหนทางในการคั้นเอาบารมีออกมาให้ได้ อย่างแรกคือ งานอดิเรกของภูมิพลในการสร้างเรือขึ้นมาด้วยตนเอง เขาและภีศเดชได้พิมพ์เขียวมาจากอังกฤษ เขาสร้างโรงทำงานขึ้นมาในสวนจิตร ในปี 2507 เขาต่อเรือลำแรกเสร็จเป็นแบบ Enterprise ปีถัดมาเขาต่อ OK dinghy ขึ้นมาลำหนึ่ง และในปี 2509-2510 เขาสร้าง Moth ยาว 3.5 เมตรขึ้นมาสองลำ ซึ่งเป็น dinghy ที่ได้รับความนิยมอีกประเภทหนึ่ง

กล่าวสำหรับโลกของเรือเล็กแล้ว ทั้งหมดนี้ไม่ได้เป็นความสำเร็จอันน่าทึ่งแต่ประการใด นักต่อเรือเป็นงานอดิเรกนับพันคนทั่วโลกต่างก็ต่อเรือ OK, Enterprise และ Moth ของตัวเองขึ้นมากันทั้งนั้น ถึงกระนั้น วังและรัฐบาลก็ทำประหนึ่งว่ามันเป็นน้องๆ ของปาฏิหาริย์เลยทีเดียว ที่ Enterprise ลำแรกลอยได้จริงๆ ในการทดสอบที่สระในสวนจิตร ภูมิพลได้รับการขนานว่าเป็นกษัตริย์แห่งความเพียรวิริยะและความสำเร็จ สร้างเรือเดินสมุทรได้ด้วยมือเปล่า และเป็นจ้าวแห่งการใช้เครื่องไม้เครื่องมือและเทคโนโลยี ซึ่งคิดค้นปรับปรุงประสิทธิภาพของเรือให้ดีขึ้นมาได้

ทำนองเดียวกัน เมื่อภูมิพลแล่นเรือมาราธอนเดี่ยว มันก็กลายเป็นการแสดงถึงความมุ่งมั่นอุตสาหะ ในวันที่ 19 เมษายน 2509 เขาแล่นเรือ OK dinghy ของเขาตัดผ่านอ่าวไทย เป็นระยะทาง 60 ไมล์ทะเลจากหัวหินไปยังสัตหีบด้วยระยะเวลา 14 ชั่วโมง วีรกรรมนี้ได้รับการบรรยายว่าเป็นการแล่นเรือที่จริงจัง โดดเดี่ยวและยากลำบาก แต่ก็ไม่สู้จะจริงสักเท่าไหร่ ลมเบาบางมากและทะเลสงบเงียบ เขาอยู่บนเรือคนเดียว แต่มีภีศเดชและพีระแชมป์แข่งรถแล่นเรืออีกลำอยู่ข้างๆ ตามด้วยกองเรือของกองทัพเรือและเอกชน ความสำเร็จนั้นเป็นที่แน่นอนอยู่แล้ว ก้อนหินขนาดใหญ่ที่สัตหีบถูกสลักเพื่อรำลึกโอกาสนี้ไว้ล่วงหน้าแล้ว เช่นเดียวกับการต่อเรือ มันคือความสำเร็จ แต่ก็ไม่ใช่ความสำเร็จชนิดที่เป็นหนึ่งเดียว ภายหลัง กล่าวกันว่าเส้นทางหัวหิน-สัตหีบนี้ไม่สามารถจัดการแข่งขันประจำปีได้ เนื่องจากโหดหินมากเกินไป

หนทางที่สามในการเชิดชูกิจกรรมการแล่นเรือให้เป็นพระปรีชาสามารถให้ได้ก็คือ ชัยชนะในการแข่งขันกีฬาเซียปเกมส์ในเดือนธันวาคม 2510 ที่มาที่ไปของเรื่องราวนั้นน่าสนใจ พล.อ.อ.ทวี จุลทรัพย์ หนึ่งในก๊วนแล่นเรือที่หัวหินและเป็นสมาชิกของคณะกรรมการโอลิมปิคของไทย อธิบายว่า “[เรา]ต้องการให้ในหลวงเป็นเหมือนกษัตริย์นอร์เวย์ที่เป็นเลิศด้านกีฬา ที่ได้เหรียญทองโอลิมปิค”[1] ด้วยมีเพียงพม่า ไทย มาเลเซียและสิงคโปร์เท่านั้นที่ร่วมแข่งขัน งานนี้ไม่ได้ใกล้เคียงโอลิมปิคเลยแม้แต่น้อย ภูมิพลกับอุบลรัตน์นำทีมของไทย เมื่อแข่งขันกันไปได้ครึ่งทางของการแข่งขันทั้งหมดหกครั้ง อุบลรัตน์นำมาเป็นอันดับหนึ่ง ตามด้วยพ่อของเธอ เมื่อสิ้นสุดการแข่งขันครั้งที่ห้า เจ้าหญิงวัยรุ่นก็นำอยู่ไม่มากนัก ภูมิพลจะได้เหรียญทองก็ต่อเมื่อต้องชนะการแข่งขันครั้งสุดท้ายเท่านั้นและลูกสาวก็จะต้องเข้าเป็นที่สามหรือแย่กว่านั้น มันเป็นสถานการณ์ที่น่าสนใจสำหรับบารมีของกษัตริย์ การได้รับชัยชนะจะขับเน้นความสมบูรณ์แบบของธรรมราชา ถ้า

---

[1] เนชัน, 14 สิงหาคม 2537

www.yerngshare.blogspot.com

อุบลรัตน์ชนะ ก็จะขับเน้นถึงความเป็นนักกีฬาและความเป็นพ่อที่งดงาม แต่ถ้าผู้แข่งขันรายอื่นเข้ามาเป็นที่หนึ่ง บารมีของกษัตริย์ก็จะเสียหาย

ผลการแข่งขันออกมาสมบูรณ์แบบ ภูมิพลชนะการแข่งขันครั้งสุดท้ายและอุบลรัตน์มาเป็นที่สอง ด้วยคะแนนที่เท่ากัน พ่อกับลูกสาวก็ครองเหรียญทองร่วมกัน ภูมิพลเก่งพอสำหรับโอลิมปิคไหม? ไม่มีใครรู้ เพราะนั่นเป็นการปิดฉากการแข่งเรือของภูมิพล สิ่งที่สำคัญคือ วันที่เขากับอุบลรัตน์รับเหรียญทองจากสิริกิติ์ในวันที่ 16 ธันวาคม 2510 กลายมาเป็นวันกีฬาแห่งชาติ สำหรับคนไทยแล้ว ไม่ต้องสงสัยเลยว่าภูมิพลเก่งไม่แพ้กษัตริย์ของนอร์เวย์

ความพยายามของภูมิพลในเชิงศิลปะก็ถูกเฉไฉให้กลายเป็นอัจฉริยภาพเกินจริงอีกเช่นกัน งานอดิเรกที่เก่าแก่ที่สุดของเขาคือการถ่ายรูป ส่วนใหญ่แล้วเขาจะถ่ายภาพครอบครัว มิตรสหายและฝูงพสกนิกรที่ออกันระหว่างการเยือนของเขา แต่ผลงานส่วนหนึ่งจากการทดลองเทคนิคห้องมืดและการถ่ายก็เล็ดรอดมาถึงสื่อมวลชนและหนังสือหนังหาที่เกี่ยวกับตัวเขายังการแซ่ซร้องชื่นชมอย่างกว้างขวาง กล่าวในทางศิลปะแล้ว ภาพถ่ายเหล่านี้ไม่ได้มีความโดดเด่นอะไรเลย แต่ในประเทศที่มีน้อยคนที่จะมีกล้องถ่ายรูปในช่วงก่อนทศวรรษ 2503 ผลงานนั้นย่อมเป็นตำนาน

ภูมิพลมุ่งมั่นในศิลปะมากกว่านั้น เขาวาดภาพสีน้ำมันด้วย อาจเป็นเพราะว่าผืนผ้าใบกับพู่กันให้อิสระเสรีมากกว่า ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2493 เขาเริ่มเรียนวาดภาพกับจิตรกรชั้นนำของประเทศและศิลปินต่างชาติบางคนที่แวะเวียนมา เขาปรับวังของเขาเป็นที่พบปะกับศิลปิน ทานมื้อค่ำกับจิตรกรที่เขาโปรดปราน หลังจากนั้นก็จะเป็นการสเก็ตช์และวาดภาพเคล้าควันบุหรี่ เบียร์และวิสกี้จนถึงดึกดื่นค่อนคืน บางที่พวกเขาก็ประชันการวาดภาพกันโดยมีนางในมาเป็นแบบ อันเป็นแบบฉบับของภูมิพลที่จะต้องมีการแข่งขันกันพอหอมปากหอมคอเพื่อขจัดความเป็นพิธีรีตองและการประจบสอพลอออกไป

ภูมิพลหมดเวลาไปกับการวาดภาพมากในช่วงระหว่างปี 2502 - 2510 โดยมีผลงานเป็นภาพขนาดกลางราว 100 ชิ้น ส่วนใหญ่เป็นภาพสีน้ำมัน หลังจากนั้นเขาก็อำลาสังเวียนผืนผ้าใบไป ผลงานช่วงแรกเป็นภาพบุคคลและทิวทัศน์แนวสมจริงและอิมเพรสชันนิสต์ ซึ่งส่วนใหญ่ยังคงถูกเก็บรักษาไว้ในวังและนำออกแสดงนิทรรศการ เขาวาดภาพสิริกิติ์ไว้จำนวนมาก บางภาพดูเหมือนตัวจริง บางภาพเป็นภาพนู้ดที่ไม่เคยปรากฏต่อสาธารณะ แม้ว่าเขาจะแสดงให้เห็นว่ามีทักษะด้านสีและองค์ประกอบภาพ แต่ก็ค่อนข้างแบนราบและขาดรายละเอียด และขาดอารมณ์ซึ่งเป็นที่เข้าใจได้ว่าเป็นบุคลิกของตัวเขาเอง

ในทศวรรษ 2503 เขาทดลองกับรูปทรงและสีสันเกินจริงของเอ็กซ์เพรสชันนิสม์ ภายใต้การชี้แนะของพิริยะ ไกรฤกษ์ จากตระกูลข้าราชบริพารแห่งวงศ์จักรีและเป็นลูกศิษย์ของออสการ์ โคคอชกา (Oskar Kokoschka) ภาพวาดบางชิ้นจากช่วงนี้เป็นภาพบุคคลเชิงจิตวิทยา (psychological portraits) ที่มีรูปทรงและสีสันพิลึกพิลั่น สร้างอารมณ์มืดดำและสับสน ส่วนชิ้นอื่นๆ แสดงอารมณ์เข้มข้นของแจ๊ซ แรงบันดาลใจจากโคคอชกากับเอ็ดเวิร์ด มุนช์ปรากฏอยู่ชัด ตลอดจน Raden Basoeki Abdullah ศิลปินคนโปรดของภูมิพลจากอินโดนีเซีย

www.yerngshare.blogspot.com

แม้ว่าภาพเหล่านี้จะขาดวุฒิภาวะก็ตาม ใครที่ได้ชมก็จะนึกจินตนาการถึงความทุรนทุรายมืดดำบางอย่างหรือด้านมืดในใจของผู้วาด สิริกิติ์ยังคงงดงามอยู่ แต่มืดหม่น ใบหน้าและร่างกายดูราวกับหลุดจากไฟนรก ภาพนู้ดดูล่อแหลมอันตราย ล้อมรอบไปด้วยสีแดงเพลิงและเหลือง ภาพอื่นอยู่ในโทนเขียวเข้มยั่วยวน ภาพที่น่าประทับใจมากที่สุดภาพหนึ่งคือ Forest Fire ปั่นป่วนด้วยเขียว-ดำและเปลวคลื่นความร้อนสีแดง ความมืดดำในงานช่วงหลังนี้สะท้อนถึงความเจ็บปวดหรือความทุรนทุรายเบื้องลึกอย่างที่คนไทยบางคนคาดคิดหรือไม่? ความครุ่นคิดกังวลเชิงปรัชญาดูจะไม่ใช่ลักษณะของภูมิพลเลย ซึ่งเป็นปฏิบัตินิยมและระเบียบวิธีนิยมมาแต่ไหนแต่ไร ถึงอย่างนั้น ภาพวาดเหล่านี้ก็สะท้อนโลกที่มืดหม่น "ศิลปินทุกคนล้วนมีความรู้สึกกดดัน และศิลปินทุกคนก็ต้องการปลดปล่อย" ภูมิพลเคยกล่าวไว้อย่างนั้น[2] ภายหลังเขาบอกกับแขกรายหนึ่งว่าเขาชอบวาดภาพเวลารู้สึกหดหู่หรือไม่สบายใจ และจะวาดได้ดีเวลากรึ่มเล็กน้อย[3]

แต่การปลดปล่อยที่ดีที่สุดจากการ "เก็บกด" ของภูมิพลคือ ดนตรี เขาใช้เวลากับมันมากเสียจนสิริกิติ์บอกนักข่าวอเมริกันในปี 2503 ว่าภูมิพลไม่จำเป็นต้องมีฮาเร็ม "ออเคสตร้าเป็นสนมคนโปรดของเขา"

ด้วยแรงบันดาลใจจากนายวงบิ๊กแบนด์อย่าง Les Brown และ Count Basie ภูมิพลเริ่มแต่งเพลงตั้งแต่ยังอยู่ที่สวิตเซอร์แลนด์ พอถึงปี 2503 ผลงานที่เป็นทางการของเขามีอยู่ประมาณ 60 เพลง ซึ่งประกอบด้วยเพลงมาร์ชสำหรับกองทัพต่างๆ Dixieland rags และบลูส์บรรเลงเปียโน ทั้งหมดมีท่วงทำนองง่ายๆ หวาน และบางทีก็หงอยเหงา วางอยู่บนคอร์ดพื้นๆ เนื้อเพลงส่วนใหญ่เขียนโดยจักรพันธ์, เสนีย์ ปราโมชและหญิงในวังบางคน เนื่องจากภูมิพลขาดทักษะในการเรียบเรียงดนตรี คนอื่นๆ อย่างเสนีย์จึงเป็นผู้เรียบเรียงดนตรีสำหรับบรรเลงเป็นวงและออเคสตร้า วังจัดการโปรโมทเพลงเหล่านี้จนกลายเป็นเพลงประจำของวงดนตรีที่เป็นทางการต่างๆ

มีเรื่องเล่าว่า ภูมิพลพยายามให้นักดนตรีคลาสสิคัลชาวยุโรปที่มีชื่อเสียงหลายคนทำสกอร์สำหรับเพลงของเขาบางเพลง[4] สำหรับการเยือนออสเตรียของเขาในปี 2507 รัฐบาลจ้างศาสตราจารย์ชาวออสเตรียนผู้หนึ่งให้เรียบเรียงเสียงประสานสำหรับการแสดงในคอนเสิร์ตฮอลล์ของกรุงเวียนนา ระหว่างการเยือน ภูมิพลกลายเป็นชาวเอเชียคนแรกที่ได้รับการขนานนามเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ของ Vienna Academy of Music

ภูมิพลเพลิดเพลินกับการบรรเลงดนตรีเสียยิ่งกว่า วงอ.ส.ที่ตั้งเมื่อต้นทศวรรษ 2493 ในหมู่เจ้า นักดนตรีทหารและนักดนตรีอาชีพตามไนท์คลับกลุ่มเล็กๆ จะบรรเลงสัปดาห์ละสองคืน ซึ่งกระจายเสียงสดทางสถานีวิทยุของภูมิพลทุกวันศุกร์ โดยมีเพลง "Friday Night Rag" ของภูมิพลเป็นเพลงหากิน พวกเขายังมีการแจมกับนักดนตรีรับเชิญในวันอาทิตย์ และบางครั้งก็ถ่ายทอดทางวิทยุ ภาพถ่ายจากช่วงเวลานี้แสดงให้เห็นภูมิพลสวมแว่นตาดำ แซ็กโซโฟนคล้องคอ เพลิดเพลินอย่างเห็นได้ชัด

2 John Hoskin, "The King as Artist," in *Sawasdee*, ตีพิมพ์ซ้ำใน *The King of Thailand in World Focus* (Bangkok: Foreign Correspondents Club of Thailand, 1988), 141-42.

3 สัมภาษณ์นักวิชาการอเมริกันรายหนึ่ง, 2537.

4 สัมภาษณ์นักการเมืองไทยรายหนึ่ง, 2538.

www.yerngshare.blogspot.com

วงที่ใหญ่ขึ้นมาของเขาเรียกว่าวงลายคราม มีนักร้องซึ่งโดยมากเป็นหญิงในวัง วงนี้เล่นคอนเสิร์ตทางวิทยุและแสดงต่อสาธารณะ โดยเฉพาะตามมหาวิทยาลัยต่อหน้าอาจารย์และนักศึกษา ไม่ได้เป็นบิ๊กแบนด์คึกคักอย่างของเคานท์เบซี แต่เล่นเพลงป๊อปไทยหวานๆ กับเพลงละครบรอดเวย์มากกว่าแจ๊ซ กระทั่งเพลงบลูส์ของภูมิพลเองก็ยังออกมาเป็นไทยแบบทะแม่งๆ บางคนบรรยายว่าคอนเสิร์ตของวงลายครามนั้นแทบไม่ต่างอะไรจากพระราชพิธีที่อๆ ที่ทุกสิ่งถูกออกแบบมาเพื่อเทิดพระเกียรติกษัตริย์และครอบครัวล้วนๆ[5] นักวิชาการ บุคคลสำคัญและแขกผู้มีเกียรติถูกจัดให้นั่งอยู่บนเวทีแทนที่จะอยู่ในหมู่ผู้ชม ตรงกลางเวทีก็จะเป็นภูมิพลกับสิริกิติ์ บางทีก็มีลูกๆ ของพวกเขาอยู่ด้วย เบื้องหลังพวกเขาถึงจะเป็นวงดนตรี รายการแสดงอาจยาวนานถึงสี่ชั่วโมง โดยภูมิพลทำการแนะนำแต่ละเพลงผสมกับเรื่องอื่นๆ อย่างยืดยาว ในช่วงเวลาที่กำหนดไว้สำหรับการขอเพลง นักศึกษาก็จะคลานเข่ามากราบถวายบังคมราชาแห่งแจ๊ซ ทูลเกล้าฝ่าละอองธุลีพระบาทขอเพลง มันไม่ใช่การบรรเลงดนตรีแบบที่เรียกว่าอิมโพรวิเซชัน(ด้นสด)และเป็นบลูส์ที่ลึกล้ำดื่มด่ำ กระนั้นมันก็ยังทำหน้าที่หลอมรวมภูมิพลและพสกนิกรรุ่นเยาว์เข้าไว้ด้วยกันด้วยสิ่งที่เรียกว่า ดนตรี

เมื่อภูมิพลพบนักดนตรีที่มีพรสวรรค์มากขึ้น การแจมวงอ.ส.ในวังก็มีบ่อยครั้งขึ้น บางทีมีถึงสัปดาห์ละสี่ครั้ง การแจมเหล่านี้เป็นการเล่นริฟฟ์แจ๊ซ(jazz riffing)และการด้นสด นักดนตรีบรรเลงออกอากาศ ทานอาหารค่ำ จากนั้นบรรเลงเป็นการส่วนตัวไปจนถึงดึกดื่น กล่าวกันว่ามักจะถึงรุ่งเช้า ด้วยพิธีรีตองที่มีน้อยลง กรึ่มด้วยเบียร์และวิสกี้ และลัคกี้สไตรค์ส อันเป็นบุหรี่ยี่ห้อโปรดของภูมิพล วงดนตรีบรรเลงเพลงดิกซีแลนด์ บลูส์และสวิงมาตรฐาน คล้ายกับภาพวาดเอ็กซ์เพรสชันนิสต์ การบรรเลงทำนองดิกซีแลนด์สามัญนั้นไม่ต้องอาศัยการฝึกฝนและความสามารถทางเทคนิคมากนัก ทำให้ภูมิพลสามารถถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของตัวเองออกมาได้อย่างเต็มที่ ภูมิพลที่โปรดปรานนักดนตรีอย่าง Johny Hodges กับ Benny Carter ก็สลับไปมาระหว่างแคลริเน็ตกับแซ็กโซโฟน

ในฐานะ "ราชาแห่งแจ๊ซ" ภูมิพลจะได้รับคำเชิญให้บรรเลงเสมอเวลาไปต่างประเทศ เขาเล่นตามงานเลี้ยงในสถานทูต และนักดนตรีที่มาเยือนไทยก็หนีไม่พ้นที่จะถูกเรียกให้ไปแจมกับเขาในวัง อันที่จริงเมื่อถึงกลางทศวรรษ 2493 ความหมกมุ่นในแจ๊ซของภูมิพลมีมากเสียจนกลายเป็นช่องทางหนึ่งในการเข้าวัง ปลายปี 2499 รัฐบาลสหรัฐฯ ที่เป็นผู้สนับสนุนการออกทัวร์ทั่วโลกของนักดนตรีอเมริกัน ก็นำเบ็นนี กูดแมนและวงของเขามาเยือนไทยในช่วงงานออกร้านวันรัฐธรรมนูญ นอกจากจะเพิ่มเพลงของภูมิพลเข้าไว้ในรายการของเขาแล้ว กูดแมนยังบรรเลงกับภูมิพลในวัง โดยมีสิริกิติ์ร่ายรำตามไปด้วย นักการทูตออกความเห็นว่า "คงไม่มีทางอื่นใดอีกแล้วที่จะผนึกสัมพันธ์กับภูมิพลได้ดีไปกว่าการให้เบ็นนีอยู่ที่นี่ต่อไปเรื่อยๆ"[6] นั่นหมายรวมถึงการทำให้เพลงของภูมิพลได้รับความนิยม ในปี 2501 รัฐบาลสหรัฐฯ นำวงแจ๊ซของ Jack Teagarden มาสู่กรุงเทพฯ หนึ่งปีหลังจากนั้น ทีการ์เดนก็บันทึกเพลงดิกซีแลนด์แร็กของภูมิพลที่ชื่อ "When" ในอัลบัม

---

5 จากการสัมภาษณ์บุคคลหลายคน ดูการบรรยายคอนเสิร์ตปี 2508 ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ใน William L. Bradley, "The Evolution of Education and Society," *Asia*, Supplement No. 2, Spring 1976.

6 *Saturday Review*, January 1, 1957.

www.yerngshare.blogspot.com

แสดงสด[7] ในทศวรรษ 2503 Les Brown ที่ออกทัวร์ด้วยการสนับสนุนจากรัฐบาลสหรัฐฯ เช่นกัน ก็เรียบเรียง “HM Blues” (HM เป็นได้ทั้ง His Majesty และ Hungry Man)ของภูมิพลเป็นการเทิดพระเกียรติ

ภูมิพลพยายามอย่างไร้ผลที่จะทำให้ลูกๆ ของเขามีความสนใจในแจ๊ซอย่างที่เขาเป็น เขาหาทั้งเครื่องดนตรีและครูให้ และนำพวกเขาขึ้นเวทีกับวงลายครามด้วย จากภาพถ่ายแสดงให้เห็นว่าวชิราลงกรณ์ในวัยเด็กกำลังดิ้นรนกับแซ็กโซโฟนตัวใหญ่ จุฬาภรณ์ร้องเพลงอย่างหนีบๆ เบื้องหน้านักศึกษานับพัน แต่ไม่มีใครมีแววเลย อีกทั้งประเทศไทยก็ไม่ได้รับเอาความกระตือรือล้นในสวิงและดิกซีแลนด์จากเขาเลย เหมือนคนอื่นๆ ทั่วโลกในทศวรรษ 2503 คนไทยสนใจเอลวิส เพรสลีย์กับสี่เต่าทองมากกว่า ภูมิพลเหยียดหยามสี่เต่าทอง โดยบอกกับผู้สัมภาษณ์ในปี 2510 ว่า “พวกเขาหมดน้ำยาแล้ว รู้มั้ย พวกเขาจริงๆ แล้วเป็นส่วนหนึ่งของการส่งออกของอังกฤษ”[8]

ด้วยดนตรีมีความสำคัญในชีวิตของเขาเสียเหลือเกิน ภูมิพลเก่งจริงอย่างที่ร่ำลือกันอย่างเป็นทางการหรือเปล่า?

ความสามารถทางการประพันธ์ของเขามีจำกัดมาก ท่วงทำนองเพลงง่ายๆ ของเขาน่าฟังและติดหูค่อนข้างง่าย และเขาก็สามารถทำเพลงให้ฟังดูรู้ว่าเป็นสไตล์อะไรได้ เช่น ฟ็อกซ์ทร็อตหรือวอลท์ซหรือแร็กไทม์บลูส์ แต่การไร้ความสามารถในการเรียบเรียงเสียงประสาน หรือสอดแทรกจังหวะจะโคนที่น่าสนใจ ทำให้เพลงของเขาแบนราบ อาศัยการเรียบเรียงสักน้อยก็จะใช้ได้ อย่างที่แจ็ค ทีการ์เดนแสดงให้เห็นในเพลงที่ชื่อ “When” แต่ทั้งหมดไม่มีเพลงไหนที่น่าจดจำเป็นพิเศษ เว้นแต่ว่ามันได้รับการบรรเลงมาอย่างต่อเนื่องในประเทศไทย ทั้งทางโทรทัศน์และวิทยุ ห้างสรรพสินค้า โรงภาพยนตร์ และคอนเสิร์ตต่างๆ จนถึงทุกวันนี้ จนพสกนิกรหลับตาฮัมหรือผิวปากได้ โดยไม่ต้องรู้ด้วยซ้ำว่าคนแต่งคือใคร

การประเมินทักษะการบรรเลงเครื่องดนตรีของเขานั้นทำได้ยาก เนื่องจากสื่อบันทึกเสียงการบรรเลงของเขานั้นแทบไม่สามารถเข้าถึงได้เลย แต่น่าพิศวงว่า กษัตริย์ที่ได้รับการโปรโมทมากขนาดนี้ ไม่มีการบันทึกเสียงแสดงพระอัจฉริยภาพทางดนตรีของเขาออกมาให้สาธารณชนได้ชื่นชมกันเลย แต่จากความเห็นของบางส่วนที่เคยได้ฟังเขาเล่น และจากการแสดงที่ได้รับการบันทึกภาพยนตร์ไว้ครั้งหนึ่งที่ไม่ค่อยมีใครได้เห็น ต่างฟ้องถึงจุดอ่อนของการศึกษาดนตรีมาอย่างจำกัด[9] แม้ว่าจะเป่าแคลริเน็ตกับแซ็กโซโฟนได้ไม่เลว และรองลงมาเป็นทรัมเป็ต, กีตาร์, เปียโน, และออร์แกน ภูมิพลก็ไม่เคยได้มีการฝึกฝนอย่างจริงจัง หรือมีประสบการณ์การเล่นในฐานะนักดนตรีคนหนึ่งที่มีนายวงเรียกร้องความสามารถ และจำต้องฝึกฝนบทเรียนซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนช่ำชองสมบูรณ์แบบ

ด้วยการเป็นกษัตริย์ที่อยู่เหนือการวิพากษ์วิจารณ์ ภูมิพลพัฒนาเป็นศิลปินเดี่ยว ลองนึกภาพว่าเขามักบรรเลงไปกับดนตรีจากแผ่นบันทึกเสียงเป็นหลัก สวิงกับดิกซีแลนด์แจ๊ซอย่างเพลงหากินของวงอ.ส. “When You’re Smiling” กับ “C Jam Blues” แสดงความข้อนี้ได้เป็นอย่างดี คือทุกคนต้องเล่นทำนองหลักไปพร้อมกัน(in unison)ก่อน จากนั้นจึงเป็นการโซโลยืดยาว จบลงด้วยไคลแม็กซ์ที่ทุกคนบรรเลงล้อทำนองกันเสียงขรม โครงสร้างเพลงอย่างนี้ไม่มีอะไรซับซ้อน ไม่

---

7 *Jack Teagarden at the Roundtable*, recorded July 1, 1959 (Roulette, 1959).

8 *Look*, June 27, 1967.

9 สัมภาษณ์นักดนตรีหลายคนในกรุงเทพฯ

www.yerngshare.blogspot.com

ก้าวหน้า อีกทั้งไม่ได้ต้องอาศัยความสามารถทางเทคนิคมาก จริงๆ แล้ว บางคนที่เคยเล่นกับเขามา บอกว่าภูมิพลแทบไม่สนใจในแจ๊ซที่นามธรรมและท้าทายกว่าในยุคสมัยนั้นเลย อย่างเช่น ชาร์ลี พาร์คเกอร์, จอห์น โคลเทรน หรือ ไมล์ส เดวิส

เรื่องนี้ปรากฏชัดในการแสดงครั้งหนึ่งของวงอ.ส.ที่ได้รับการบันทึกเป็นภาพยนตร์ในปี 2507[10] สมาชิกวงสองในหกคนเป็นนักดนตรีอาชีพ ที่เหลือเป็นมือสมัครเล่นฝีมือดี เพลงแรก “Autumn Leaves” ก็เผยชัดแล้วว่าภูมิพลที่เป่าบาริโทนและอัลโตแซ็กโซโฟน เป็นผู้ที่ด้อยที่สุดในวง เขาเป่าชัดถ้อยชัดคำและไม่ผิดโน้ต แต่การโซโลของเขานั้นเป็นไปอย่างเรื่อยเปื่อย ทื่อ ไม่มีหัวมีหาง ไม่เป็นวลี ไม่มีการเล่นกับจังหวะ กระชับกระชั้นทอดสั้นทอดยาว ราวกับว่าแทบไม่ได้ฟังที่ตัวเองเล่นเลย อิทธิพลของ Hodges หรือ Carter อยู่ตรงไหนก็หาไม่เจอ อีกสองเพลงที่เหลือก็อีหรอบเดียวกัน “Them There Eyes” กับ “Isle of Capri” ร้องโดยนักร้องคนไทยที่ไม่ได้รู้จักเพลงแนวนี้เอาเสียเลย ภูมิพลเปลี่ยนไปเล่นแคลริเน็ตและก็ยังคงเป็นคนที่ด้อยที่สุดในวงอยู่นั่นเอง มือแซ็กและแคลริเน็ตอีกคนหนึ่งในวง กระทั่งว่าเล่นอย่างอิดออมแล้วก็ตาม ก็ยังเหนือกว่าอย่างเห็นได้ชัด

เหตุผลที่วิจารณ์อย่างนี้ไม่ใช่ว่าจะต้องการห้ำหั่นเชือดเฉือน แต่แค่ต้องการบอกถึงช่องว่างมหาศาลระหว่างความเป็นจริงกับภาพพจน์ของภูมิพลที่วังโปรโมทอย่างหนักให้เป็นตำนานแจ๊ซ ถึงอย่างไร ไม่ว่าทักษะของเขาจะเป็นอย่างไร ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าภูมิพลลุ่มหลงในแจ๊ซมากอย่างยิ่ง และไม่ได้ลดทอนลงจนแม้กระทั่งทุกวันนี้ เขาเป็นนักสะสมแผ่นเสียงตัวยง และตลอดทศวรรษ 2533 วงอ.ส.ก็ยังมีการรวมตัวบรรเลงเวลาเขาต้องการ ไม่ว่าจะในเวลาหัวค่ำไปจนถึงเช้ามืด มันเป็นการหลบเลี่ยงที่ดีที่สุดของเขาจากการงาน ข้าราชบริพาร บริวาร และภาระอันหนักอึ้งของจักรวาลของไทย

มีงานอดิเรกช่วงแรกๆ อีกสองอย่างที่ควรกล่าวถึง อย่างแรกคือ ความสนใจในเรื่องวิทยุ ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ยังอยู่ที่สวิตเซอร์แลนด์ เมื่ออยู่ในกรุงเทพฯ นอกจากสถานีวิทยุเชิงพาณิชย์ของวังแล้ว ภูมิพลได้รับอุปกรณ์คลื่นสั้นและคลื่นยาวที่ทันสมัยที่สุดเพื่อฟังวิทยุตำรวจและทหาร และคลื่นต่างประเทศ ในทศวรรษ 2503 ในห้องทำงานส่วนตัวของเขามีวิทยุแบบนี้เต็มไปหมด มันกลายเป็นเครื่องมือในการทำงาน เป็นหนทางในการสดับฟังโลกและหวังจะทำความเข้าใจว่าเกิดอะไรขึ้น ใครคิดอย่างไร

งานอดิเรกอย่างที่สองคือการยิงปืน เขาซ้อมยิงปืนพกกับไรเฟิลเป็นประจำที่ค่ายฝึกตชด.ที่หัวหิน เรียนรู้การใช้งานอาวุธทันสมัยต่างๆ ปลายทศวรรษ 2503 การยิงปืนเป็นกิจกรรมเดียวที่เขาสามารถถ่ายทอดต่อไปยังวชิราลงกรณ์ได้โดยประสบความสำเร็จมากกว่าแจ๊ซ ทั้งที่นัยน์ตาเหลืออยู่ข้างเดียว เขามีทักษะการใช้อาวุธปืนขนาดเล็กดีพอสมควร แม้ว่าอาจจะไม่ถึงกับยอดเยี่ยมตามที่นายทหารกองทัพสหรัฐฯ รายหนึ่งรำลึกได้ โดยเขาบอกว่าในต้นทศวรรษ 2513 ที่สนามยิง

10 คลิปจากภาพยนตร์ชุดนี้มักปรากฏในสารคดีที่เกี่ยวกับภูมิพล แต่ไม่เคยปรากฏเต็มฉบับและไม่เคยมีเสียงประกอบดั้งเดิม ปกติมักจะเป็นดนตรีจากฝีมือของนักดนตรีคนอื่น ผู้เขียนได้ชมภาพและฟังเสียงดั้งเดิมที่หอสมุดแห่งชาติ

www.yerngshare.blogspot.com

ปืนในค่ายทหารที่ลพบุรี ภูมิพลทำแต้มได้ถึง 93 จาก 100 ในการยิงระยะสองร้อยเมตร ถ้าเป็นอย่างนั้นจริง เขาก็คงอยู่ในทีมชาติไปเรียบร้อยแล้ว[11]

ภูมิพลไม่ได้ใช้เวลาช่วงนี้หมดไปแต่กับการเพลิดเพลินกับงานอดิเรกเท่านั้น เขายังคงขะมักเขม้นในการทำงานรับใช้ปวงชนชาวไทยอยู่เสมอในฐานะกษัตริย์ และตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2493 เป็นต้นมา เขาให้ความสนใจกับงานสังคมสงเคราะห์และโครงการพัฒนาชนบทต่างๆ ที่ดำเนินไปในนามของเขา โครงการเหล่านี้จะขยายใหญ่เติบโตกลายเป็นภาพพจน์ที่สำคัญที่สุดของภูมิพลในฐานะกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่

การใช้จ่ายของสถาบันกษัตริย์ในเรื่องการกุศลและการบรรเทาภัยพิบัติในทศวรรษ 2493 แม้จะขยายตัวอย่างรวดเร็ว แต่ก็ยังนับว่าค่อนข้างเล็กน้อยเมื่อเทียบกับการใช้งบประมาณในเรื่องเดียวกันนี้ของรัฐบาล ในชนบท ภูมิพลและสิริกิติ์แจกจ่ายอาหาร ยาและสิ่งของต่างๆ อย่างมุ้ง เพื่อป้องกันมาเลเรียและผ้าห่มบรรเทาความหนาวเย็น เวลาประชาชนสูญเสียบ้านที่อยู่อาศัยจากอัคคีภัย ทั้งสองบริจาคสิ่งของเครื่องใช้จำเป็นและสนับสนุนการสร้างบ้านใหม่ แต่การโปรโมทอย่างหนักของวังในช่วงทศวรรษ 2503 กับการทำงานของวงรอบบุญมหัศจรรย์นั้น ช่วยขยายงานเหล่านี้ ยิ่งประชาชนเห็นกษัตริย์มอบเงินช่วยเหลือสังคมมากเท่าไหร่ พวกเขาก็ยิ่งเต็มใจจะบริจาคให้เขามากขึ้นเท่านั้น เพื่อจะได้มีส่วนร่วมในผลบุญอันยิ่งใหญ่ของเขา

งานการกุศลของวังใหญ่โตมากขึ้น เมื่อเกิดอหิวาห์ระบาดในปี 2501-2502 ภูมิพลรวบรวมเงินได้ 884,000 บาทสำหรับช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบภายในเวลาไม่กี่วัน ในเดือนตุลาคม 2505 หลังจากเกิดพายุถล่มภาคใต้ เขาก็ระดมเงินบริจาคได้ 10.8 ล้านบาท เมื่อตัวเลขเพิ่มมากขึ้น วังก็จัดตั้งหน่วยงานต่างๆ ขึ้นมาจัดการดูแลการระดมทุนและการแจกจ่ายโดยเฉพาะ เงินที่เหลือจากการระดมทุนปี 2505 กลายเป็นเงินตั้งต้นสำหรับมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ที่ทำหน้าที่บรรเทาทุกข์จากภัยพิบัติ ภูมิพลยังได้ก่อตั้งกองทุนการศึกษาในชื่อของพี่ชายคือ มูลนิธิอานันทมหิดล เพื่อส่งนักเรียนไทยที่ปราดเปรื่องที่สุดไปเรียนเมืองนอก

การระดมทุนและการแจกจ่ายของหน่วยงานเหล่านี้เติบโตอย่างรวดเร็ว ด้วยสาธารณชนกระตือรือล้นที่จะมีส่วนร่วมในพระมหากรุณาธิคุณของกษัตริย์ มูลนิธิราชประชานุเคราะห์สั่งสมทรัพย์สินจนถึงระดับหลายร้อยล้านบาท ทุนอานันท์ก็กลายมาเป็นทุนการศึกษาที่ถือว่าสุดยอดของประเทศ เงินหลั่งไหลเข้ามาจากทั้งบุคคลและบริษัทห้างร้านที่มอบทุนการศึกษาให้มูลนิธิอานันท์ดูแล ผู้รับทุนจะได้พบกับภูมิพล สร้างพันธะความจงรักภักดีต่อบัลลังก์ในหมู่หัวกะทิของประเทศ

แต่ภูมิพลก็ต้องการคลุกกับการพัฒนาราชอาณาจักรของตน ความพยายามแก้ปัญหาความยากจนและพัฒนาประเทศ ซึ่งเรียกว่าโครงการหลวง กลายมาเป็นแก่นกิตติศัพท์ของเขาและเป็นภาพพจน์ที่เขาต้องการมากที่สุดสำหรับรัชสมัยของเขา เรื่องราวฉบับทางการบอกว่าภูมิพลกระโจนลงไปฟัดสู้กับความยากจนในชนบท และโดยเฉพาะการพัฒนาแหล่งน้ำ โดยทันทีที่เขาขึ้นนั่งบัลลังก์ในปี 2494 ปกรณัมไปไกลถึงกับบอกว่าภูมิพลเกิดมาพร้อมด้วยทักษะในเรื่องน้ำ เป็น

---

11 พันเอก C. C. Jacobs, ถูกอ้างถึงใน Nation, commemorative supplement, n.d.

www.yerngshare.blogspot.com

ชะตาที่ลิขิตไว้แล้วที่จะพัฒนาแหล่งน้ำอย่างยั่งยืนสำหรับพสกนิกรของเขา ไม่ต่างจากเทวราชาของฮินดูที่เป็นต้นกำเนิดของชีวิตและความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดิน[12]

อันที่จริง ภูมิพลไม่ได้ทำอะไรมากนักในช่วงแรก บางทีสิ่งแรกที่เขาเกี่ยวข้องด้วยคือการเลี้ยงปลา ต้นทศวรรษ 2493 องค์การอาหารและการเกษตรของสหประชาชาติ (FAO) กำลังโปรโมทการเลี้ยงปลาน้ำจืดทั่วโลก โดยเน้นปลานิลที่เลี้ยงง่าย เมื่อภูมิพลกลับมาจากสวิตเซอร์แลนด์นั้น เกษตรกรไทยนับร้อยๆ รายก็มีการเลี้ยงปลานิลกันแล้ว[13] ในเดือนพฤษภาคม 2496 FAO กับข้าราชการประมงก็มอบลูกปลา 2,800 ตัวแก่ภูมิพลเพื่อนำไปเลี้ยงในสระในวังที่หัวหิน สองสามเดือนหลังจากนั้น ในวาระวันเกิดครบรอบหนึ่งปีของวชิราลงกรณ์ เจ้าหน้าที่กรมประมงทำการแจกจ่ายปลานิล 65,000 ตัวแก่เกษตรกรในหัวหินและที่อื่นๆ หลายปีให้หลัง ภูมิพลจึงได้รับเครดิตว่าเป็นผู้นำปลานิลมาให้ชาวไทย

ภูมิพลยังมีความสนใจในการทำฝนเทียมอีกด้วยในช่วงทศวรรษ 2493 โดยได้รับการคะยั้นคะยอจากเพื่อนที่อยู่กระทรวงเกษตรคือ เทพฤทธิ์ เทวกุล สมาชิกเจ้าวงในของวัง กระทรวงเกษตรแบ่งงบประมาณสำหรับการวิจัยทำฝนเทียมมาให้ไม่มากนัก เทพฤทธิ์ได้งบสนับสนุนเพิ่มเติมจากภูมิพลเองเลย[14] แต่แทบไม่ปรากฏผลงานใดออกมาเลยจนกระทั่งต้นทศวรรษ 2503 เมื่อสหรัฐฯ มอบเงินสนับสนุนการทดลองให้เป็นจำนวนมาก รัฐบาลสหรัฐฯ มีความกังขาถึงประโยชน์ที่จะได้รับ การทำให้เมฆจับตัว(cloud seeding)เป็นศาสตร์ใหม่และมีราคาแพง ผลลัพธ์ไม่มีความแน่นอน แต่เป็นเพราะความกระตือรือล้นของภูมิพล (เจ้าหน้าที่ชาวอเมริกันรายหนึ่งกล่าวในภายหลัง) รัฐบาลสหรัฐฯ จึงตัดสินใจให้เงินสนับสนุนเนื่องจากเป็นโครงการที่เกี่ยวกับการพัฒนาของภูมิพล จึงมีประโยชน์ในการต่อสู้กับคอมมิวนิสต์[15]

ต้นทศวรรษ 2503 ภูมิพลเองมีความเข้าใจถึงความเชื่อมโยงระหว่างความยากจนและปัญหาความมั่นคงภายในประเทศ เขาสมาทานแนวความคิดยอดนิยมแห่งยุคสมัยในเวลานั้นสองแนวคิดคือ การปฏิวัติเขียวที่จะเพิ่มผลผลิตอาหารด้วยการปรับปรุงสายพันธุ์พืช และข้อสันนิษฐานว่าการบริโภคผลิตภัณฑ์นมช่วยให้เด็กเติบโตมีสุขภาพสมบูรณ์ เขาร่วมกับเทพฤทธิ์ทำแปลงข้าวทดลองภายในรั้วของสวนจิตร มันซ้ำซ้อนกับการวิจัยข้าวของราชการที่ดำเนินมาหลายสิบปีแล้ว แต่พระนาข้าวในวังก็สอนภูมิพลให้รู้จักกับอาชีพหลักของพสกนิกรราวครึ่งหนึ่งของเขา

โครงการที่สองมีจุดกำเนิดมาจากการเยือนของเจ้าหน้าที่ชาวเดนมาร์กในปี 2503 และการไปเยือนเดนมาร์กของภูมิพลเองภายหลังในปีนั้น เดนมาร์กกำลังแสวงหาการร่วมทุนขนาดใหญ่กับกระทรวงเกษตรในอุตสาหกรรมผลิตนม ซึ่งในที่สุดกลายมาเป็นฟาร์มโคนมไทย-เดนมาร์กที่กึ่งผูกขาด เดนมาร์กแสวงหาการสนับสนุนจากภูมิพล ด้วยรู้ว่าเขาเติบโต

---

12 หนังสือและเอกสารของวังและที่สนับสนุนโดยวังมักจะเล่าว่าภูมิพลกับอานันท์ชอบเล่นก่อสร้างฝายและเขื่อนและคลองตามหาดทรายและหลังพายุฝน

13 บางกอกโพสต์, 7 พฤษภาคม 2496.

14 บางกอกโพสต์, 10 เมษายน 2496.

15 สัมภาษณ์พิเศษ, 2537.

www.yerngshare.blogspot.com

มาด้วยการดื่มนม ไม่เหมือนคนไทยส่วนใหญ่ ด้วยการตั้งฟาร์มโคนมขนาดเล็กในสวนจิตร โดยมีแม่วัวห้าตัวและพ่อวัวหนึ่งตัว ซึ่งกลายมาเป็นโครงการนมสวนจิตร ป้อนนมให้กับเด็กนักเรียนในโรงเรียนสวนจิตร

โครงการที่สามในยุคแรกที่สวนจิตร ภูมิพลปลูกกล้ายาง 1,250 ต้น แม้ว่ากรมป่าไม้ได้ทำการแจกจ่ายพันธุ์ยางนี้อยู่ก่อนแล้ว โครงการนี้ก็ยังทำให้ภูมิพลเป็นผู้บุกเบิกการอนุรักษ์ ซึ่งเป็นคุณลักษณะแบบพุทธที่สำคัญอย่างหนึ่ง

ภูมิพลมามีความสนใจในปัญหาเรื่องน้ำในภายหลัง โครงการเขื่อนอเนกประสงค์ยันฮีมูลค่า 100 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ที่จังหวัดตาก สร้างในปลายทศวรรษ 2493 ถูกเปลี่ยนชื่อเป็นเขื่อนภูมิพล นอกจากให้ยืมชื่อแล้ว ภูมิพลแทบไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับเขื่อนแห่งนี้เลย หลังจากนั้น โครงการเขื่อนขนาดใหญ่ล้วนถูกตั้งชื่อตามคนในครอบครัวมหิดล[16] งานที่เกี่ยวกับปัญหาน้ำงานแรกจริงๆ ของภูมิพลมาจากการไปเยือนหมู่บ้านต่างๆ รอบๆ หัวหิน เขาได้พบเห็นการต่อสู้ดิ้นรนกับสภาพพื้นที่และดินฟ้าอากาศของเกษตรกร พื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศ โดยเฉพาะภาคอีสานกับภาคใต้ตอนบนซึ่งรวมหัวหินอยู่ด้วย จะมีช่วงแล้งอยู่นานถึงครึ่งหนึ่งของปี บางพื้นที่ของภาคอีสานถึงกับขาดฝนเป็นปีๆ นอกจากบริเวณที่ราบภาคกลางอันอุดมสมบูรณ์แล้ว สภาพดินส่วนใหญ่แห้งแตกระแหง

พื้นที่ดังว่านี้ก็เห็นได้ที่หุบกะพง ราวยี่สิบกิโลเมตรจากวังไกลกังวล สภาพดินเลวและขาดแคลนน้ำ ชาวบ้านพยายามปลูกข้าว ปลูกผัก การถือครองที่ดินมีสูงแต่ผลิตภาพต่ำ ชาวบ้านต้องเก็บของป่าหาเลี้ยงชีพ

ในปี 2506 ภูมิพลให้ตชด.ทำถนนเข้าไปยังหุบกะพง และสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก มันไม่ใช่แนวคิดใหม่ก้าวล้ำแต่อย่างใด ด้วยการสนับสนุนจากสหประชาชาติ รัฐบาลพิบูลและสฤษดิ์ได้สร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กนับร้อยๆ แห่งทั่วประเทศ แต่ความพยายามเหล่านั้นก็ไปถึงแค่บางส่วนของหมู่บ้านนับพันๆ แห่งที่มักจะไม่เคยได้รับการเหลียวแลจากรัฐบาล หากไม่มีภูมิพลให้ความสนใจแล้ว หุบกะพงก็อาจจะยังไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงในอีกสิบยี่สิบปีต่อมา แต่ด้วยน้ำท่าที่มีมากขึ้น ความช่วยเหลือทางการเกษตรจากภูมิพล และความเอาใจใส่ดูแลอย่างเข้มข้นจากข้าราชการ ชีวิตของชาวหุบกะพงก็มีการเปลี่ยนแปลง และภูมิพลก็เปลี่ยนแปลงด้วย กรณีหุบกะพงแสดงให้เห็นว่าด้วยความพยายามไม่มากนักเขาสามารถเปลี่ยนแปลงชีวิตราษฎรไปในทางที่ดีขึ้นได้

อีกความพยายามหนึ่งในช่วงแรกๆ คือความสนใจที่ภูมิพลกับแม่มีต่อชาวเขา ซึ่งมีอยู่ราว 200,000 คนทั้งอาข่า, ม้ง, กะเหรี่ยง, ชาน, และชนเผ่าอื่นๆ กระจัดกระจายไปบนเทือกเขาใกล้พรมแดนทางภาคเหนือและภาคตะวันตก พวกเขายากจนมีวัฒนธรรมประเพณีเฉพาะ และเป็นที่รังเกียจและดูถูกโดยคนไทยส่วนใหญ่ พวกเขาเข้าไม่ถึงการศึกษา สาธารณสุขและบริการอื่นของรัฐ จำนวนมากปลูกฝิ่นเพื่อขายให้คนไทยพื้นราบ ในทศวรรษ 2493 ตชด.ตั้งฐานปฏิบัติการตามหมู่บ้านชาวเขาต่างๆ เพื่อดูแลความมั่นคงบริเวณชายแดน และในบางที่ก็สร้างโรงเรียนประถม ตชด.ประสงค์ที่จะสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว แต่ที่สำคัญกว่าคือเพื่อสกัดกั้นคอมมิวนิสต์ที่เชื่อกันว่ามุ่งหวังที่จะใช้ประโยชน์จากชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ โครงการนี้ได้รับการสนับสนุนเพิ่มขึ้นอย่างมากในต้นทศวรรษ 2503 เมื่อสหรัฐฯ ชี้ไปที่ชาวเขาให้เป็นแหล่งข่าวและขุมกำลังในสงครามเย็น

16 เขื่อนขนาดใหญ่อื่นๆ ตั้งชื่อสิริกิติ์, ศรีนครินทร์, วชิราลงกรณ์, อุบลรัตน์, สิรินธรและจุฬาภรณ์

www.yerngshare.blogspot.com

ในช่วงนั้น ครอบครัวกษัตริย์ก็เริ่มเดินทางไปพักที่เชียงใหม่อยู่เป็นประจำ โดยกองทัพสร้างวังขึ้นมาใหม่เรียกว่า ภูพิงค์ บนดอยสุเทพ ในปี 2506 ภูมิพลกับสิริกิติ์สนับสนุนการก่อสร้างโรงเรียนขนาดเล็กหลายแห่งด้วยเงินบริจาคจากประชาชน ในปี 2507 สังวาลย์ที่ยังคงใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ที่โลซานน์แต่เริ่มมาอยู่ที่เชียงใหม่ตอนหน้าหนาว เริ่มทำงานให้ความช่วยเหลือแก่ชาวเขาในแถบนั้น เธอสนับสนุนการสร้างโรงเรียนและสถานีอนามัยแห่งใหม่ตามหมู่บ้านชาวเขาโดยใช้กำลังของตชด. และงบประมาณจากรัฐบาลและเงินบริจาค ในที่สุด เธอก็กลายมาเป็นผู้อุปถัมภ์ของทั้งตชด.และชาวเขา ในฐานะเครือข่ายพระมหากรุณาธิคุณอันไพศาลของลูกชาย

ที่ครอบครัวมหิดลใช้ไปในงานพัฒนาและการสงเคราะห์นั้นยังคงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับงบประมาณที่รัฐบาลใช้ไปและเทียบกับงบสวัสดิการสังคมจากสหรัฐฯ ที่ใช้ในไทยด้วย แต่กระนั้นด้วยการประโคมโฆษณาที่มีให้กับงานของกษัตริย์ ประชาชนที่ประสบความทุกข์ยากจึงฝากความหวังไว้ที่กษัตริย์และราชประชานุเคราะห์ อย่างที่เคยมีในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เวลารัฐบาลเป็นผู้ออกเงินให้กับวัง วังได้เครดิตไป ผลที่เกิดคือความผูกพันลึกซึ้งระหว่างกษัตริย์และพสกนิกร ชนิดที่รัฐบาลและนักการเมืองยากจะเลียนแบบได้

พัฒนาการส่วนตัวส่วนหนึ่งของภูมิพลในปลายทศวรรษ 2493 และต้นทศวรรษ 2503 นั้นเกี่ยวข้องโดยตรงกับภาพพจน์ของเขาในฐานะธรรมราชาผู้สูงส่ง มันเป็นการแสวงหาทางจิตวิญญาณของตัวเขาเอง ตามขนบสุโขทัย อำนาจกษัตริย์นั้นขึ้นอยู่กับภาพพจน์ของธรรมราชาที่มีความเข้าใจอันลึกซึ้งถึงสัจจะและความลี้ลับแห่งจักรวาล และสิ่งที่อยู่ในระดับทั้งสำนึกรู้และใต้สำนึก ร่องรอยบ่งชี้ถึงการรู้แจ้งแม้ในขั้นปฐมนี้ก็เป็นคุณลักษณะสำคัญของพระปรีชาญาณขององค์กษัตริย์

การพัฒนาตัวตนภายในของภูมิพลได้รับการชี้แนะจากพระที่ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงในการบวชของเขาในปี 2499 นั่นคือ ญาณสังวรณ์ ด้วยความสัมพันธ์เยี่ยงนี้ ในปี 2504 ญาณสังวรณ์ก็กลายเป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศน์ อันเป็นวัดประจำตระกูลจักรี ด้วยวัยที่ยังมีไม่มากนัก ทั้งสองพบปะกันเป็นประจำ ญาณสังวรณ์สอนภูมิพลในสไตล์โซคราติส ถึงความหมายของธรรมและการปฏิบัติ ชีวิตและศีลธรรม เป็นไปได้ว่านี่จะเป็นแรงบันดาลใจสำหรับภูมิพลให้มีนิสัยถกประเด็นลึกซึ้งด้วยถ้อยคำที่คลุมเครือ เหมือนเกจิที่พยายามให้ผู้ฟังได้ตระหนักถึงสัจจะโดยไม่ต้องเปล่งออกมาตรงๆ เทคนิคนี้โดยตัวของมันเองก็เป็นหลักฐานแสดงถึงการบรรลุสารัตถะของธรรมะแล้ว

ภายหลังญาณสังวรณ์สอนภูมิพลในการวิปัสนากรรมฐาน อันเป็นหนทางสู่การรู้แจ้งที่ไม่จำเป็นต้องละทิ้งโลกย์และแยกตัวเป็นฤาษี[17] ซึ่งเหมาะเหม็งสำหรับกษัตริย์ที่ทรงพระบีซี่มาก ภูมิพลสามารถรุดหน้าไปได้โดยที่ยังปฏิบัติภารกิจ

17 บางคนมองว่ามันเป็นกลเม็ดทางการเมือง พระพิมลธรรมที่เป็นผู้นำมหานิกาย หลังจากศึกษากับพระพม่า (ตามขนบของกษัตริย์มงกุฏ) กลายเป็นเกจิชั้นนำด้านวิปัสนาในทศวรรษ 2493 และได้รับการนับถือว่าเป็นผู้สืบทอดจากเกจิวิปัสนาชื่อดังหลายคน ฝ่ายธรรมยุตของวังไม่มีกิตติศัพท์อย่างนั้นในเมืองหลวง นักวิปัสนาอย่างญาณสังวรณ์จึงต้องแข่งขันด้วยการตั้งศูนย์วิปัสนาที่วัดบวรนิเวศน์ และเชื่อมสัมพันธ์กับเกจิวัดป่าที่เป็นที่เคารพนับถือในชนบท ทำให้สงฆ์ฝ่ายเจ้ากุมการนำอยู่ได้ในปีกที่ดูเหมือนว่าบริสุทธิ์สูงส่งและเหนือกว่า ดู Stanley J. Tambiah, The Buddhist Saints of the Forest and the Cult of Amulets (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), 155.

www.yerngshare.blogspot.com

ของกษัตริย์อยู่ กล่าวกันว่าเขามีความรุดหน้าอย่างรวดเร็ว อันเป็นธรรมดาสำหรับธรรมราชา เรื่องนี้ไม่ได้รับการประชาสัมพันธ์อย่างเปิดเผย แต่ชนชั้นนำไทยรับรู้ว่า ทั้งญาณสังวรณ์และภูมิพลเข้าถึงธรรมอย่างลึกซึ้ง และพวกเขาเองก็พากันไปหาเจ้าอาวาสวัดบวรฯ เพื่อเรียนวิปัสนา การสร้างเทรนด์ในทางศาสนาก็นับเป็นคุณสมบัติของผู้รู้แจ้งอีกประการหนึ่งเช่นกัน

ที่ชัดเจนกว่านี้คือ ภูมิพลผูกโยงตนเองเข้ากับรูปบูชา พระสงฆ์และสถานที่ที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดทางพุทธศาสนาของประเทศ เขาไปเยือนวัดที่ไม่ใช่อารามหลวงแต่มีเกจิสำคัญ และติดต่อพระอาวุโสที่โดดเด่นในการเทศนาสั่งสอนธรรมหรือเป็นที่กล่าวขวัญกันว่ามีพลังอำนาจวิเศษ ประชาชนรู้สึกประทับใจที่ภูมิพลรับรู้ถึงบุคคลเหล่านี้ ผู้ที่ปกติจะเป็นที่รู้จักกันในบริเวณใกล้เคียงวัดของพวกเขาหรือในหมู่คอธัมมะธัมโมเท่านั้น มันแสดงให้เห็นถึงความรอบรู้หยั่งรู้ของเขา ในขณะเดียวกันก็ดูจะเป็นการยืนยันถึงความพิเศษของพระเหล่านั้นไปด้วยในตัว อันเป็นการช่วยหนุนเสริมบุญบารมีซึ่งกันและกัน

ญาณสังวรณ์นำภูมิพลไปไกลกว่าเถรวาทไทยกระแสหลัก ถึงญาณสมาธิขั้นสูงอันลี้ลับ สมาธิเป็นหนทางการพิชิตจิตของตนเอง กล่าวกันว่าบางครั้งนำให้ผู้ปฏิบัติประสบภาวะเหนือธรรมชาติ มีแต่เกจิชั้นสูงสุดเท่านั้นที่สามารถเข้าใจและบรรลุสมาธิได้ ด้วยญาณสังวรณ์ในทศวรรษ 2503 ไม่สามารถชี้แนะภูมิพลได้ เขาจึงเชื้อเชิญพระสานุศิษย์ที่มีชื่อเสียงที่สุดสามรูปของอาจารย์มั่นเข้ามายังกรุงเทพฯ อาจารย์มั่นเป็นพระป่าภาคอีสานในตำนานที่ได้ชื่อว่ามีภูมิธรรมอันลึกซึ้งและเทคนิคการนั่งสมาธิและวิปัสนาอันลึกล้ำ[18] หลังมรณภาพในปี 2492 เหล่าสานุศิษย์ยกย่องให้เขาเป็นพระอรหันต์

ภูมิพลสร้างที่พักพิเศษภายในวังสวนจิตรสำหรับพระทั้งสามรูป และเขาศึกษาและฝึกสมาธิกับพวกเขาอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะกับพระรูปโปรดคือ อาจารย์ฝั้น ครอบครัวมหิดลเดินทางไปเยือนวัดที่อาจารย์มั่นมรณภาพที่สกลนคร และภูมิพลก็ปฏิบัติพิธีกรรมร่วมกับสานุศิษย์ของอาจารย์มั่น เช่นปลุกเสกเครื่องรางของขลังรุ่นพระราชทาน วัตรปฏิบัติเหล่านี้หนุนเสริมบารมีของภูมิพลในฐานะผู้บุกเบิกในการแสวงหาความรู้ทางจิตวิญญาณและการปฏิบัติ เมื่อคนในแวดวงของราชสำนัก ชนชั้นนำทางสังคมและการเมืองรับรู้การสมาทานธรรมสายอาจารย์มั่นของภูมิพล ก็พากันแห่ไปศึกษากับสานุศิษย์ต่างๆ[19]

กล่าวกันว่า ภูมิพลไปไกลยิ่งกว่านั้นอีก เมื่อได้ศึกษาภูมิธรรมและมีประสบการณ์ในพุทธแบบไทยจนถ้วนทั่วแล้ว มีรายงานว่าญาณสังวรณ์ได้เชื้อเชิญลามะทิเบตผู้ฝึกสอนสมาธิแบบตันตริกที่ลึกล้ำยิ่งกว่า ประสบการณ์ประดานี้อยู่พ้นวิสัยโดยสิ้นเชิงสำหรับคนไทยเกือบทั้งหมด ดังนั้นจึงแสดงถึงภาวะทางจิตวิญญาณของภูมิพลอยู่ในระดับที่จะเป็นพระโพธิสัตว์ คนวงในเข้าใจและกระซิบกระซาบกันว่า ภูมิพลนั้นถึงกับเป็นผู้ที่รุดล้ำหน้าทางจิตวิญญาณมากที่สุดแล้วในราชอาณาจักร

เนื่องจากว่าการบรรลุทางจิตวิญญาณของภูมิพลนั้นไม่อาจประกาศได้อย่างโจ่งแจ้ง วังจัดการเพิ่มระดับความเข้มข้นของพิธีกรรมเพื่อเป็นนัยบ่งชี้ เรื่องนี้เริ่มดำเนินการทันทีหลังจากสฤษดิ์เถลิงอำนาจในปี 2500 การเปลี่ยนแปลงที่

---

18 อ้างแล้ว

19 ดู Gray, *The Soteriological State*, 314-17.

www.yerngshare.blogspot.com

เห็นชัดที่สุดคือการฟื้นพิธีเห่เรือสำหรับกฐินหลวงประจำปียังวัดอรุณทั้งในปี 2502 และ 2504 เนื่องจากพิธีอลังการนี้ถูกว่างเว้นไปนานถึง 25 ปี มีคนไทยน้อยคนนักที่จะเคยได้เห็นขบวนเรือหลากสีสันพรรณรายประดับทองและตกแต่งด้วยสัตว์ในตำนาน ฝีพายแต่ละลำเปล่งเสียงเห่กาพย์สรรเสริญธรรมราชา ขบวนเรือนี้แสดงถึงความมั่งคั่ง รุ่งเรืองและบุญญาธิการของกษัตริย์

การประกาศให้วันเกิดของภูมิพลเป็นวันหยุดประจำชาติในช่วงเวลาเดียวกันเอื้อต่อการจัดการชุมนุมมวลชนเพื่อเทิดทูนตัวเขาในเชิงศาสนา ด้วยการทำบุญและจุดเทียน งานนี้ถูกขยายใหญ่โตขึ้นมากในวันเกิดครบรอบ 36 ปีของเขาในปี 2506 อันเป็นวาระครบสามรอบ พิธีพราห์มที่ประกอบในงานนี้แทบไม่เคยหรืออาจจะไม่เคยได้พบเห็นมาก่อน และไม่เคยมีการปฏิบัติอย่างนั้นอีกเลย วันนั้นเริ่มต้นด้วยภูมิพลทำบุญใส่บาตรให้พระ และสวดมนต์ให้กับตระกูล ตามด้วยการสรงน้ำในที่สาธารณะเพื่อชำระล้างจิตใจ โดยมีนักบวชพราห์มและเจ้าชั้นสูงเข้าร่วม หลังจากนั้น ภูมิพลแต่งองค์ทรงเครื่องเต็มยศสวมหมวกคล้ายคาวบอยประดับอัญมณี ที่ขาดไม่ได้คือแว่นตาดำ และถูกหามบนเสลี่ยงแห่ไปบนท้องถนนของกรุงเทพฯ

อีกวิธีหนึ่งในการนำเสนอความสูงส่งล้ำเลิศของภูมิพลคือการสร้างรูปบูชาศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกโยงกับตัวเขาเอง ไทยพุทธยกระดับสำนึกถึงความดีงามของตนด้วยการสะสมรูปเคารพ เหรียญบูชาต่างๆ ที่นิยมกันมากเป็นพิเศษคือพระเครื่องขนาดเล็ก ซึ่งส่วนใหญ่พิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าหรือพระสงฆ์ดังๆ และเชื่อมโยงเข้ากับคุณลักษณะเฉพาะอย่างเช่น โชคลาภ ความแคล้วคลาด หรือความอุดมสมบูรณ์ มักจะถูกสวมห้อยคอด้วยสร้อยทองหรือไม่ก็พกติดตัวในกระเป๋า รูปบูชาเหล่านี้เป็นที่เสาะแสวงหาของนักสะสม มีการเก็งกำไรจนมูลค่าบางชิ้นนับแสนนับล้านบาท พระและวัดต่างๆ สร้างพระเครื่องและรูปบูชาเพื่อเป็นการระดมทุน ยิ่งพระมีชื่อเสียง ก็จะยิ่งขายดี

ในการไปเยือนวัดต่างๆ ทั่วประเทศ ภูมิพลจะร่วมประกอบพิธีเททองหล่อพระพุทธรูปและพระเครื่องอยู่เป็นประจำ ซึ่งจะกลายเป็นรุ่นที่นักสะสมแสวงหามาไว้ในครอบครอง ในปี 2508 เขาเริ่มผลิตรูปบูชาของเขาเอง[20] รุ่นแรกเป็นรูปบรอนซ์ของพระพุทธเจ้าในท่านั่งสไตล์สุโขทัย(ปางประทานพร) สูง 32 เซนติเมตร โดยลอกแบบมาจากพระพุทธรูปภปร.ที่เรียกตามชื่อย่อของเขาที่สร้างโดยวัดเทวสังฆารามในจังหวัดกาญจนบุรี อันเป็นวัดเดิมของญาณสังวรณ์ มีการแก้ไขแบบสองประการคือ ทำตราภปร.เป็นสีทอง เหนือตรามีฉัพพรรณรังสีซึ่งปกติจะประดับเหนือศีรษะของพระพุทธเจ้าอันหมายถึงปัญญาและความบริสุทธิ์ อันที่สองคือมีการจารึกถ้อยคำภาษาบาลีและไทยว่า “คนชาติไทยจะรักษาความเป็นไทอยู่ได้ด้วยมีสติสำนึกอยู่ในความสามัคคี”[21] พระพุทธรูปนี้กลายเป็นพระพุทธรูปประจำรัชสมัยของภูมิพลเพื่อให้คนไทยได้มีไว้สักการะบูชา[22]

---

20 *Supreme Artist* (Bangkok: กระทรวงศึกษา, 2530), 90-97.

21 “ความเป็นไท” นอกจากจะหมายถึงความเป็นคนไทยแล้ว ยังหมายถึงการเป็นไทเป็นอิสระอีกด้วย เอกสารที่เป็นทางการมักจะใช้ความหมายอย่างหลังสำหรับผู้อ่านชาวต่างชาติ

22 *Supreme Artist*, 97.

www.yerngshare.blogspot.com

ในปี 2509 ภูมิพลสร้างพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ขนาดย่อมลงมาหน่อย ในปางมารวิชัย เรียกชื่อรุ่นว่าพุทธนวราชบพิตร หรือ “พระพุทธเจ้าแห่งรัชกาลที่เก้า” บ่งบอกว่าภูมิพลเป็นพุทธกษัตริย์ผู้ปราบมาร แม้ว่าพระพุทธรูปเหล่านี้จะลอกเลียนสไตล์โบราณ แต่ก็กล่าวกันว่าภูมิพลได้สอดใส่ความคิดทางศิลปะและจิตวิญญาณของเขาเองเข้าไปด้วย การดัดแปลงปรับปรุงขัดเกลาในเชิงพุทธศิลป์เยี่ยงนี้แสดงถึงพระปรีชาสามารถอันสูงส่งยิ่ง

ตรงฐานของพระพุทธนวราชบพิตรนั้นบรรจุพระเครื่องที่ภูมิพลแสดงฝีมือออกแบบและปั้นขึ้นมาด้วยตัวเองในปี 2508 เอกสารราชการบรรยายว่า ภูมิพลใช้ “ผงมงคลศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ทั้งส่วนในพระองค์และวัตถุมงคลศักดิ์สิทธิ์จากทุกจังหวัด ที่พุทธศาสนิกชนทั่วพระราชอาณาจักรปฏิบัติบูชาสืบเนื่องกันมาเป็นเวลาช้านาน” มาทำพระพิมพ์นี้ เช่น ดอกไม้แห้งจากพวงมาลัยที่ภูมิพลใช้บูชาพระแก้วมรกต เส้นผมของเขาเองที่ตัดโดยพราหมณ์ ดอกไม้แห้งจากมาลัยที่แขวนเศวตฉัตรและด้ามพระขรรค์ชัยศรีในพิธีฉัตรมงคล สีซึ่งขูดจากผ้าใบที่เขียนภาพของเขาเอง ชันและสีซึ่งขูดจากเรือใบที่เขาต่อเอง (ดู สารานุกรมพระ http://www.mac.in.th/~pra/sara_02_0040.html) ส่วนผสมเหล่านี้ถูกผสมและพิมพ์ขึ้นเป็นพระเครื่องขนาดเล็ก แล้วแจกจ่ายข้าราชบริพาร ข้าราชการและทหารชั้นสูง ซึ่งได้รับการกำชับให้เอาทองเปลวปิดที่ด้านหลังของพระเครื่อง เพื่อปลูกฝังให้ประกอบคุณงามความดีโดยไม่หวังแก่ลาภยศสรรเสริญ ทำนองคติโบราณที่ว่า "ปิดทองหลังพระ"

พระเครื่องของภูมิพลพุ่งขึ้นสู่ความนิยมอย่างรวดเร็ว มีชื่อเรียกว่า พระพิมพ์จิตรลดา หรือพระสมเด็จจิตรลดา หรือหลวงพ่อจิตรลดา หรือพระกำลังแผ่นดิน

ชีวิตครอบครัว(และภาพพจน์ครอบครัว)เป็นกิจกรรมสำคัญของภูมิพลจนถึงกลางทศวรรษ 2508 ไม่ว่าจะเป็นการพบปะแขกเหรื่ออย่างเป็นทางการ งานการกุศลและงานสังคมอื่นๆ เขาและสิริกิติ์ปรากฏอยู่เคียงคู่กันตลอด แม้ว่าสิริกิติ์จะเป็นเป้าสนใจส่วนใหญ่ก็ตาม เธอมีชีวิตชีวาและนำสมัย ปรากฏบนหน้าปกนิตยสารผู้หญิงเกือบทุกฉบับอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง ในด้านหนึ่ง เธอได้รับการนำเสนอในฐานะภรรยาและแม่ตัวอย่าง เป็นแม่ศรีเรือนหุงหาอาหารและดูแลสามีและลูกๆ ได้โดยยังงดงามในเครื่องแต่งกายธรรมดาเช่น ชุดผ้าไหมประยุกต์ของเธอ ในขณะเดียวกัน เธอเป็นจุดศูนย์กลางของสังคมชั้นสูง แต้มสีสันงานเลี้ยงด้วยเครื่องประดับราคาแพงและชุดหรูจากฝรั่งเศสของปิแอร์ บัลแมงและMadame Carven ในคราวไปเยือนประเทศต่างๆ เธออวดชาวโลกด้วยการเปลี่ยนชุดแต่งกายอยู่ตลอดเวลา พร้อมด้วยถุงมือ หมวก สร้อยมุก ตลอดจนชุดราตรีและขนสัตว์เลิศหรู เธอได้รับการเรียกขานว่าเป็นแจ็คกี้ เคนเนดีแห่งเอเชีย และในปี 2508 เธอครองตำแหน่งสูงสุดในบรรดาผู้หญิงที่แต่งกายดีที่สุดในโลก ทว่าก็ไม่ได้ทำให้ภาพพจน์ของทั้งสองดูเหลวไหล เนื่องจากวัฒนธรรมพุทธแบบไทยนั้นเชื่อมโยงลาภยศสรรเสริญและความสวยงามเข้ากับบุญวาสนา ดังนั้นการมีชื่อเสียงกระฉ่อนไปทั้งโลกจึงเป็นเรื่องบุญญาบารมีของพวกเขาทั้งสองโดยแท้

ภูมิพลก็เป็นพ่อที่ใส่ใจและหลงใหลลูกๆ ทั้งสี่คน ภาพถ่ายของวังแสดงให้เห็นภูมิพลนั่งอยู่บนพื้นกับอุบลรัตน์และวชิราลงกรณ์ขณะทั้งสองกำลังเล่นของเล่น เขาทำว่าวให้ อุ้มและกอดพวกเขา แต่ถึงกระนั้น คนไทยปล่อยให้การเลี้ยง

www.yerngshare.blogspot.com

ลูกเป็นหน้าที่ของแม่ ป้า น้า คนใช้เกือบทั้งหมด หากภูมิพลหวังจะให้ลูกๆ ของเขาได้เติบโตมาอย่างปกติธรรมดาและมีวินัยอย่างที่เขาเติบโตมาแล้วล่ะก็ เขาล้มเหลว ด้วยแวดล้อมไปด้วยคนเอาอกเอาใจ พวกเขาก็แทบเลี่ยงไม่พ้นที่จะได้รับการตามใจจนเคยตัว วชิราลงกรณ์รำลึกในภายหลังว่า ตอนเขาอายุ 12 เขายังไม่สามารถผูกเชือกรองเท้าได้เองเลย เพราะมีคนทำให้ตลอด

แต่ว่าสิ่งที่สาธารณชนได้รับรู้จากภาพถ่ายและภาพยนตร์ที่เผยแพร่โดยทางวัง ก็คือธรรมราชาผู้ที่นอกเหนือไปจากพระปรีชาสามารถอันเหลือเชื่ออื่นๆ ของเขาทั้งหมดแล้ว ยังเป็นพ่อที่ใส่ใจและละเอียดอ่อนต่อครอบครัวที่งดงาม ครอบครัวมหิดลก็คืออุปมาอุปไมยแทนคนไทยทั้งชาติ

มีปัญหาประการหนึ่งในภาพดังว่านี้ อย่างน้อยก็ในเชิงทฤษฎี เมื่อจุฬาภรณ์เกิดในปี 2500 เธอเป็นลูกคนสุดท้ายของภูมิพลและสิริกิติ์ ด้วยวัยเพียง 25 สิริกิติ์ก็หยุดมีลูกโดยไม่ทราบคำอธิบาย ลูกสี่คนสำหรับครอบครัวปกติก็ถือว่าพอสมควรแล้ว แต่ในกรณีนี้พวกเขามีลูกชายเพียงคนเดียว เท่ากับมีทายาทสืบบัลลังก์ตระกูลจักรีอยู่เพียงคนเดียว ซึ่งเสี่ยงมาก ในช่วงหกทศวรรษนับแต่จุฬาลงกรณ์ได้ผลิตลูกชายลำดับที่ 32 วงศ์วานสาแหรกเกือบทุกสายที่จะสืบบัลลังก์ล้วนแล้วแต่ถึงทางตันแล้ว วรานนธวัช (ลูกของจุฑาธุชผู้เป็นลูกชั้นเจ้าฟ้าของจุฬาลงกรณ์) ที่ถูกข้ามไปในการสืบบัลลังก์เมื่อปี 2467 และอีกครั้งในปี 2478 ได้แต่งงานกับหญิงชาวอังกฤษ ทำให้ลูกสองคนของพวกเขาหมดสิทธิ์เป็นผู้สืบบัลลังก์ วรานนธวัชหย่าและแต่งงานใหม่กับกัลยาณิวัฒนา พี่สาวของภูมิพล ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่ดีสำหรับตระกูล แต่ทั้งคู่ไม่มีลูก กัลยาณิวัฒนามีเพียงลูกสาวคนเดียวที่เกิดกับสามีคนแรกซึ่งเป็นสามัญชน

ส่วนบริพัตรผู้เป็นลูกของจุฬาลงกรณ์ก็มีลูกชายคนหนึ่ง คือจุมภฏพงษ์หรือจุมภฏ จากภรรยาคนแรกที่เป็นเจ้าด้วยกัน แต่จุมภฏก็มีลูกสาวหนึ่งคนกับภรรยาที่เป็นเจ้าก่อนที่จะเสียชีวิตในปี 2502 ภรรยาคนที่สองของบริพัตรเป็นสามัญชนให้ลูกชายแก่เขาหนึ่งคนคือ สุขุมาภินันท์ ที่สามารถถูกเลื่อนชั้นให้จ่อคิวสืบบัลลังก์ได้หากจำเป็น แต่ภรรยาของสุขุมาภินันท์ก็เป็นสามัญชนอีกเช่นกัน ทำให้ลูกชายของพวกเขา สุขุมพันธ์(เกิดปี 2496)และวโรรส(เกิดปี 2502) เป็นทางเลือกที่ห่างไกลสำหรับการสืบบัลลังก์

ภาวะขาดแคลนทายาทหมายความว่า หากวชิราลงกรณ์มีอันเป็นไปเสียก่อน ตระกูลจักรีก็จะประสบวิกฤติการสืบบัลลังก์อย่างขนานใหญ่ โดยจะมีวงศ์วานที่สืบเชื้อสายจากรัชกาลที่ 4 เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงเป็นเรื่องประหลาดมากที่ภูมิพลและสิริกิติ์จะหยุดผลิตลูกในปี 2500 โดยมีลูกชายเพียงคนเดียว เป็นไปได้ว่าสิริกิติ์เพียงแต่ตัดสินใจว่าเธอพอแล้ว กระนั้นมันก็ยังคงต้องเป็นการตัดสินใจที่คนทั้งวังต้องพากันคัดค้าน ถึงจะไม่รวมภูมิพลด้วยก็ตาม ญาติฝ่ายของเธอก็คงต้องกดดันเธอในฐานะที่เป็นบุคคลเดียวที่จะรักษาสถานะของกิตติยากรในตระกูลไว้ได้

คำอธิบายที่เป็นไปได้อย่างหนึ่งก็คือปัญหาทางกายภาพทำให้สิริกิติ์ไม่สามารถมีลูกได้อีก หากเป็นอย่างนั้นจริง ก็ไม่มีการไขให้สาธารณะได้รับรู้แต่ประการใด บางทีก็อาจเป็นไปได้ว่าตัวภูมิพลเองผู้เป็นนักปฏิบัตินิยมตัดสินใจว่าลูกสี่คนก็พอเพียงแล้ว แต่ก็อีกนั่นแหละ ภารกิจในการสืบตระกูลเป็นสิ่งที่ไม่อาจจะบิดพลิ้วไปได้โดยง่าย ไม่เคยมีการถกเถียงกัน

www.yerngshare.blogspot.com

ในเรื่องนี้ อย่างน้อยในทางสาธารณะ แต่มันเป็นเรื่องสำคัญ ปัญหาของการที่กษัตริย์มีลูกชายเพียงแค่คนเดียวจะปรากฏชัดเจนแก่ทุกคนเมื่อถึงต้นทศวรรษ 2513

ประเด็นนี้นำไปสู่คำถามอีกคำถามหนึ่ง คือว่าภูมิพลได้เคยมีหญิงอื่นไหม บรรพบุรุษของเขาล้วนแต่มีฮาเร็มใหญ่โต และวัฒนธรรมไทยก็ยอมรับ(โดยเฉพาะในหมู่ชนชั้นสูง)ให้ชายมีภรรยาที่สองที่สามหรือบ้านเล็กบ้านน้อยได้ ชายจำนวนมากในแวดวงของภูมิพลแทบไม่จำเป็นต้องปกปิดถึงการมีเล็กมีน้อยของตน พ่อและปู่ของสิริกิติ์เอง ตลอดจนภานุพันธ์ ต่างมีชื่อเสียงในเรื่องผู้หญิง มันคงเป็นเรื่องหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่ในระหว่างการบรรเลงแจ๊ซกับการแล่นเรือ การพูดคุยของภูมิพลกับมิตรสหายจะหันเหไปเรื่องผู้หญิง ในอีกแง่หนึ่ง ประชาธิปกผู้เป็นอาของภูมิพลมีเมียเดียวจนไม่มีทายาท และพ่อของภูมิพลก็คล้ายกัน นอกจากนี้ สภาพแวดล้อมของสวิตเซอร์แลนด์ที่ภูมิพลเติบโตมาก็ไม่ยอมรับการมีสัมพันธ์นอกเหนือจากการแต่งงาน

วัฒนธรรมไทยยอมรับให้ชายผู้มีอำนาจได้ระบายความต้องการทางเพศอย่างเต็มที่ ผู้หญิงเสนอตัวเองหรือลูกสาวเพื่อขยับสถานะของตนเอง บางครั้งภรรยาของผู้มีอำนาจทำหน้าที่เลือกหญิงสาวให้สามีด้วยตัวเอง เพื่อเธอจะยังคงมีอำนาจควบคุมบ้านของเธอ ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ไม่นานหลังจากที่ภูมิพลกลับมาเมืองไทย จะมีผู้หญิงมากมายถูกเสนอให้เขา ซึ่งเป็นสาวสวยและมีการศึกษา โดยครอบครัวของพวกเธอหรือตัวพวกเธอเอง แวดวงเจ้าของไทยมีเรื่องพรรค์นี้นับไม่ถ้วน แต่ว่าภูมิพลหนุ่มจะมีปฏิกริยาตอบอย่างไรนั้นเป็นหนึ่งในความลับวงในที่ปกปิดมิดชิดกันที่สุด เขาเคยได้เพริดไปกับความหฤหรรษ์ที่สุดอย่างหนึ่งของการเป็นราชาหรือไม่?

บางคนบอกว่าเขามีความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งยาวนานอย่างน้อยหนึ่งรายกับผู้หญิงคนหนึ่งในแวดวงของวังในทศวรรษ 2503 บางคนบอกว่ามีหลายราย แต่ก็ไม่มีการระบุชื่อเสียงเรียงนามอีกเช่นกัน นอกจากนี้มีคำร่ำลือสองเรื่องในทศวรรษ 2513 และปรากฏในโฆษณาชวนเชื่อของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในภายหลัง เรื่องแรกกล่าวกันว่าสิริกิติ์มอบบุษบาผู้เป็นน้องสาวของเธอเองให้กับภูมิพล บุษบาอ่อนกว่าสิริกิติ์สองปี อยู่ในแวดวงของวังตลอดเวลา และในปี 2500 เธอยังคงไม่แต่งงาน ถ้าคำร่ำลือเป็นจริง ก็ไม่เป็นที่น่าประหลาดใจ กษัตริย์จำนวนมากรวมทั้งจุฬาลงกรณ์ด้วย ต่างก็มีราชินีหลายคนที่เป็นพี่น้องกัน ภูมิพลอาจทำไปทั้งด้วยความรื่นรมย์และเพื่อสนองภารกิจแห่งราชวงศ์ของสิริกิติ์ หากบุษบากำเนิดลูกชายแก่ภูมิพล สายกิตติยากรก็มีแต่จะปักหลักมั่นคงในตระกูลจักรีสืบต่อไป

ราวปลายปี 2500 ห้าเดือนหลังจากสิริกิติ์คลอดลูกคนสุดท้อง บุษบาตั้งท้องโดยไม่ทราบว่ากับใคร เมื่อตั้งท้องไปได้สี่เดือน เธอก็จู่ๆ แต่งงานกับทวีสันต์ ลดาวัลย์ ที่ปรึกษาของวังที่ภายหลังกลายมาเป็นราชเลขาธิการ การแต่งงานของทั้งสองและการที่บุษบาคลอดลูกสาวในเดือนกันยายน 2501 ทำให้คำร่ำลือถึงความเกี่ยวพันของภูมิพลเป็นที่ถกเถียง ทั้งแม่และลูกต่างก็ไม่มีผลใดๆ ต่อการสืบบัลลังก์ เขาไม่เคยแสดงความอาทรแบบพ่อต่อเด็กสาวคนนั้น บุษบากับทวีสันต์ไม่มีลูกด้วยกันอีกและหย่าร้างในอีกไม่กี่ปีต่อมา

เรื่องที่สองที่อยู่ในโฆษณาชวนเชื่อของพคท.ก็คือ เรื่องความสัมพันธ์ของภูมิพลกับหญิงไทยที่คว้ามงกุฎนางงามจักรวาลในปี 2508 อาภัสรา หงสกุล กล่าวกันว่าเธอถูกเสนอแก่ภูมิพลโดยพ่อของเธอเอง คือ นาวาเอกเพิ่ม หงสกุล หรือไม่

ก็โดยสิริกิติ์ แต่เรื่องราวที่เป็นทางการก็คือ อาภัสราแต่งงานกับลูกพี่ลูกน้องของสิริกิติ์คือ เกียรติคุณ กิตติยากรในปี 2511 และปีถัดมาเธอคลอดลูกชายชื่อ รุ่งคุณ ตั้งแต่นั้นรุ่งคุณไม่เคยมีสายสัมพันธ์ที่ชัดเจนกับวัง เขาถูกส่งไปเรียนต่างประเทศ และหลังจากกลับเมืองไทยไม่นานขณะเป็นวัยรุ่นเขาก็หายเข้าวัด บรรดาคนที่เชื่อว่าภูมิพลมีความสัมพันธ์กับอาภัสราตั้งข้อสังเกตถึงขนบของคู่ชิงบัลลังก์ เหมือนมงกุฎในปี 2367 ที่ลี้ภัยใต้ร่มกาสาวพัตร

ถึงที่สุดแล้วไม่มีหลักฐานพิสูจน์ว่าภูมิพลเคยมีสัมพันธ์สวาทนอกจากสิริกิติ์ ไม่มีการแผ้วพานภาพพจน์การครองรักของคนทั้งสอง

แม้ว่าพวกเขาจะไม่ได้ฟุ้งเฟ้อมากเป็นพิเศษ แต่กิจกรรมต่างๆ ของภูมิพลและครอบครัวก็ต้องใช้เงินมาก ด้วยฝีมือผู้จัดการบริหารการเงินของวัง ทวีวงศ์ ถวัลยศักดิ์ ในทศวรรษ 2503 ไม่เคยมีการขาดแคลน วังสั่งสมความช่ำชองและกระทั่งสร้างสรรค์วิธีการใหม่ๆ ในการหาเงิน การระดมทุนสำหรับงานการกุศลของวังกลายเป็นส่วนสำคัญของพระราชกรณียกิจด้วยการแผ่ขยายของวัฒนธรรมเจ้า ชนชั้นสูงที่มีสำนึกในชนชั้นและนักธุรกิจเจียดเงินส่วนหนึ่งให้วังเป็นประจำ สมาคมธุรกิจต่างๆ ก็คอยบริจาคเงินก้อนใหญ่ให้อยู่เรื่อยๆ ยกตัวอย่าง เมื่อภูมิพลและสิริกิติ์กลับจากการเยือนยุโรปในเดือนมกราคม 2504 สมาคมธนาคารไทยก็บริจาคเงิน 100,000 บาท ธนาคารต่างชาติก็บริจาคให้อีก 50,000 บาท

เพื่อเป็นแรงจูงใจ บริษัทห้างร้านต่างๆ ที่บริจาคเงินก้อนใหญ่จะได้รับสัญลักษณ์แทนตัวกษัตริย์ นั่นคือ ครุฑ ซึ่งเป็นสัตว์ครึ่งคนครึ่งนกที่เป็นพาหนะของพระวิษณุในตำนานฮินดู ระหว่างปี 2497 – 2504 มีบริษัทเพียงแปดแห่งเท่านั้นที่ได้ครุฑ ซึ่งส่วนใหญ่ก็มีสายสัมพันธ์กับวังอยู่แล้ว จากปี 2506 ถึง 2516 มีอีก 22 บริษัท (ส่วนใหญ่ไม่เกี่ยวข้องกับพวกเจ้า) ได้รับครุฑมาประดับเหนือประตูและหัวจดหมาย เป็นธุรกิจไทย-จีนขนาดใหญ่ เช่น ธนาคารกรุงเทพฯ ที่สามารถคุยได้ว่าได้รับการรับรองและความไว้วางใจจากธรรมราชา

รายรับของวังทบทวี เมื่อตระกูลธุรกิจร่ำรวยนิยมให้วังเป็นเจ้าภาพการแต่งงานและรับเครื่องราช ยอดเงินบริจาคในปี 2508 เกือบ 8 ล้านบาท เพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าจากปี 2506 แต่ยังคงเล็กน้อยอยู่เมื่อเทียบกับผลประโยชน์มหาศาลที่เจ้าสัว นายพลและนักการเมืองบางคนได้รับ ทวีวงศ์พาวังไปถึงระดับนั้นในกลางทศวรรษ 2503 (ราว 2508) ด้วยการนำทรัพย์สินที่เคยเป็นของกษัตริย์ก่อนเกิดสงครามกลับมาสู่ครอบครัวมหิดล และด้วยการจัดวางครอบครัวมหิดลและสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ในภาคการเงินและอุตสาหกรรมขณะที่เศรษฐกิจเติบโตจากเงินอัดฉีดปริมาณมหาศาลจากอเมริกาและกองทัพอเมริกัน

วังได้เป็นกอบเป็นกำเมื่อสฤษดิ์คืนทรัพย์สินนับสิบรายการที่ตกเป็นของรัฐบาลหลัง 2475 หน่วยงานราชการที่อยู่สองฟากถนนราชดำเนินคราวนี้ต้องจ่ายค่าเช่าให้กับวัง (แม้ว่าจะเล็กน้อยพอเป็นพิธีก็ตาม) เศรษฐกิจที่ขยายตัวทำให้ทวีวงศ์สามารถเพิ่มค่าเช่าสำหรับอสังหาริมทรัพย์ของวังได้ และยังทำให้ธุรกิจในเครือของวังมีเงินปันผลงอกเงยเพิ่มขึ้นอีกด้วย โดยเฉพาะเครือซีเมนต์ไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ และหุ้นที่ถือในธุรกิจประกันภัย ธุรกิจการเกษตรและการค้าต่างๆ

อสังหาริมทรัพย์ของวังก็ได้รับการพัฒนาโดยโครงการร่วมทุนต่างๆ เช่น โรงแรมหรูหลายแห่ง ไม่ว่าจะเป็นสยามอินเตอร์คอนติเนนตัล เอราวัณ หรือดุสิตธานี

ด้วยเพียบพร้อมทั้งเส้นสายสัมพันธ์และเงินสด สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์กลายเป็นหุ้นส่วนเนื้อหอมที่นักลงทุนไม่ว่าในประเทศหรือต่างชาติล้วนอยากจะร่วมลงทุนด้วย สำนักงานทรัพย์สินฯ ร่วมลงทุนกับไฟร์สโตนไทร์ส ธนาคารและบริษัทประกันภัยต่างๆ และเจ้าพ่อสิ่งทอของไทย สุกรี โพธิรัตนังกูร (อาจจะเป็นผู้จ้างงานรายใหญ่ที่สุดในประเทศ) ถึงปลายทศวรรษ 2503 สำนักงานทรัพย์สินฯ มีพนักงาน 500 คนคอยดูแลการลงทุนและทรัพย์สินต่างๆ

ผลงานของทวีวงศ์แสดงถึงการมองเห็นการเปลี่ยนย้ายอำนาจทางเศรษฐกิจจากพวกเจ้าและขุนนางไปยังนายทุนไทยที่ส่วนใหญ่มีเชื้อสายจีนอย่างสุกรี เขาสร้างพันธมิตรใหม่ๆ ด้วยการแบ่งปันเกราะกำบังและเงินทุนของวังเพื่อแลกกับส่วนแบ่งในผลกำไร และยังได้สร้างพันธมิตรเป็นผู้ค้ารายย่อยจำนวนมากอีกด้วย นั่นคือ สำนักงานทรัพย์สินเป็นเจ้าของที่ดินปลูกสร้างตึกแถวร้านค้านับพันๆ ร้านของพ่อค้าชาวจีน และเก็บค่าเช่าต่ำกว่าราคาตลาด บางทีต่ำเสียจนผู้เช่าเซ้งต่อให้รายอื่นไปในราคาตลาด มันอาจทำให้วังสูญเสียกำไรจำนวนมหาศาล แต่ก็ทำให้พวกเขาเหล่านั้นต้องพึ่งพาวัง

นอกจากนี้วังยังได้อุดหนุนสมาคมสันทนาการของชนชั้นสูงสองแห่งคือ ราชกรีฑาสโมสร(สปอร์ตคลับตรงถนนอังรีดูนังต์) และราชตฤณมัยสมาคม(สนามม้านางเลิ้ง) เป็นสถานที่ออกกำลังกาย เล่นกอล์ฟ แข่งม้าสำหรับคนรวย คนมีตำแหน่งและคนมีอำนาจ (ราชตฤณมัยสำหรับทหารมากกว่า) ทั้งสองแห่งตั้งอยู่บนที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินฯ และเสียค่าเช่าไม่มากนัก ธุรกิจพนันแข่งม้าใต้ดินมีวงเงินหมุนเวียนมากกว่าการรับแทงอย่างเป็นทางการอย่างเทียบกันไม่ติด ซึ่งเข้ากระเป๋าผู้บริหารและสมาชิกที่ล้วนแต่เป็นพวกผู้ดีและทหารระดับสูง เวทีมวยสองแห่งในกรุงเทพฯ ที่คุมโดยทหารอีกเช่นกัน ก็เช่าที่ดินของทรัพย์สินฯ ในราคาถูก

ทวีวงศ์คอยดูแลไม่ให้การเติบโตของธุรกิจในเครือของวังเป็นไปอย่างเป็นที่สังเกตของผู้คนมากนัก ด้วยการทำธุรกิจส่วนใหญ่ผ่านองค์กรที่ไร้โฉมหน้าอย่างสำนักงานทรัพย์สินฯ , ธนาคารไทยพาณิชย์, และเครือซีเมนต์ไทย เขาระมัดระวังไม่ให้ธรรมราชาถูกมองว่าเป็นนายทุนที่กอบโกย ในทางตรงกันข้าม ภูมิพลต้องมีท่าทีไม่ใส่ใจโดยสิ้นเชิง มีแต่จะแจกจ่ายให้แก่พสกนิกรเท่านั้น ครอบครัวมหิดลได้แสดงความทะยานอยากแบบนายทุนภายใต้ชาตินิยมทางเศรษฐกิจออกมาเมื่อพยายามทำธุรกิจสายการบินแอร์สยามในปี 2508 การกระเสือกกระสนดิ้นรนที่กินเวลานานถึงสิบปีคงให้บทเรียนราคาแพงแก่พวกเขาเกี่ยวกับธุรกิจสมัยใหม่

พระเครื่องที่สร้างโดยภูมิพลแสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรม ศาสนาและงานอดิเรกของกษัตริย์สามารถถูกใช้ประโยชน์ในการสร้างสถานะของตัวเขาได้มากเพียงใด โครงการสร้างสรรค์อีกอันหนึ่งเป็นการผสมผสานพิธีกรรม การเมืองในวงการสงฆ์ ทุนนิยมและการพัฒนาเข้าไว้ด้วยกันอย่างวิเศษเพื่อแผ่บารมีของกษัตริย์ให้ขจรขจายไปทั่วประเทศ ในขณะเดียวกันก็สร้างรายได้ให้วังด้วย นั่นคือการขยายกฐินหลวงไปสู่ชนบทของไทย ประเพณีกฐินประจำปีแต่ไหนแต่ไรมาเป็นพิธีกรรมของชุมชนในการถวายผ้าไตรและปัจจัยแก่พระสงฆ์ที่จำวัดในบริเวณใกล้เคียงในวาระการออกพรรษา เป็นการตอกย้ำความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นระหว่างชาวบ้านและวัดของพวกเขา

www.yerngshare.blogspot.com

กฐินหลวงแต่ไหนแต่ไรมาถือปฏิบัติโดยครอบครัวกษัตริย์สำหรับวัดหลวงชั้นหนึ่งเพียง 18 แห่งเท่านั้น ซึ่งเกือบทั้งหมดอยู่ในกรุงเทพฯ กษัตริย์จะทำพิธีในวัดที่สำคัญที่สุดสามแห่งและมอบหมายให้สมาชิกอื่นในครอบครัวไปปฏิบัติพิธีแทนตัวเขายังวัดอื่นๆ กษัตริย์ยังสามารถทำ*กฐินต้น* หรือกฐินส่วนตัวยังวัดที่ไม่ใช่วัดหลวงได้ ในต้นทศวรรษ 2503 ภูมิพลทำพิธีกฐินดังกล่าวยังวัดของพระอนุรักษ์นิยมสำคัญๆ หลายแห่งที่อยู่นอกกรุงเทพฯ เช่น ในเดือนตุลาคม 2506 ที่วัดเทวสังฆารามอันเป็นวัดแรกของญาณสังวรณ์ ในเดือนตุลาคม 2509 เขาประกอบพิธีกฐินต้นที่วัดสุทธิวรารามในกรุงเทพฯ อันเป็นวัดประจำขององคมนตรี ศรีธรรมาธิเบศ และมีแต่ลูกศิษย์ลูกหาชาวจีนเป็นหลัก

ฤดูกฐินกินเวลาอยู่ไม่กี่วันเท่านั้น ครอบครัวมหิดลจึงไม่สามารถไปประกอบพิธีตามวัดต่างๆ ได้อย่างทั่วถึง เจ้าบางคนก็จะทำหน้าที่ประกอบพิธีกฐินยังวัดหลวงชั้นสองชั้นสามแทน ซึ่งมีอยู่หลายสิบแห่ง ส่วนใหญ่อยู่ห่างไกลจากเมืองหลวง ที่ชนชั้นนำในกรุงเทพฯ ไม่ใคร่อยากจะเดินทางไป พวกเขารังเกียจชาวบ้านและห่วงความปลอดภัยของตัวเองในพื้นที่ไกลปืนเที่ยงอย่างในภาคอีสาน ยิ่งกว่านั้น การประกอบพิธีกฐินต้องใช้เงิน ประเด็นนี้ทำให้ทวีวงศ์, รัฐมนตรีกระทรวงศึกษา ปิ่น มาลากุล, และอธิบดีกรมการศาสนาปิ่น มุทุกันท์ อดีตนายทหารอนุรักษ์นิยมยศพันเอก ต้องมาหารือกัน พวกเขาคิดแผนการกระจายกฐินหลวงไปยังวัดหลวงชั้นรองเหล่านี้ไปในหมู่คหบดีไทยที่เต็มใจจ่ายเงินเพื่อเสริมบารมีของวังโดยแลกกับการมีสายสัมพันธ์กับวังและส่วนแบ่งในผลบุญของกษัตริย์[23]

ด้วยการคัดเลือกอย่างระมัดระวังโดยข้าราชการในกรมการศาสนาและวัง บรรดาผู้แทนเหล่านี้จะทำหน้าที่นำกฐินของกษัตริย์ไปยังวัดที่อยู่ห่างไกล พิธีกรรมเหล่านี้ดึงให้วัดและหมู่บ้านมาอยู่ในวงโคจรของวัง แสดงถึงความใส่ใจของวังเทียบกับความไม่ใยดีของรัฐบาล นอกจากนี้การไปเยือนของคณะชาวกรุงยังเป็นการอัดฉีดเงินลงไปในหมู่บ้านเป็นการชั่วครั้งชั่วคราวอีกด้วย เนื่องจากชาวกรุงต้องอดใจไม่ไหวที่จะปรับปรุงสถานพยาบาลหรือโรงเรียนท้องถิ่น และบริจาคเงินแก่วัด ทั้งหมดเพื่อเทิดพระเกียรติของกษัตริย์ ภายใต้พลวัตรของวงวัฏอันอัศจรรย์ของการทำบุญนี้ คณะกฐินของกษัตริย์จะได้รับผลบุญเท่าทวีสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ในนามของกษัตริย์ อย่างน้อยบางส่วนก็พบว่ามันมีประโยชน์สำหรับยุทธศาสตร์ทางธุรกิจของพวกเขา ธนาคารกรุงเทพฯ ยึดกุมกิจกรรมนี้เป็นหัวใจของการขยายธุรกิจในภาคอีสาน โดยฉลาดเลือกที่จะเป็นผู้สนับสนุนกิจกรรมนี้ในจังหวัดต่างๆ ในภาคอีสานที่ตนกำลังขยายสาขาอยู่ โดยได้รับผลบุญทันตาคือ เป็นผู้รับฝากเงินของวัดต่างๆ ซึ่งมักจะเป็นเงินก้อนใหญ่ที่สุดในชุมชน และเป็นที่ประทับใจสำหรับว่าที่ลูกค้าว่าธนาคารนี้เป็นวงในของวัง ด้วยมีกฐินหลวงเป็นจุดขายสำคัญ ธนาคารกรุงเทพฯ ก็สามารถครอบครองตลาดภาคอีสานได้ภายในเวลาสิบกว่าปี

กฐินหลวงเดิมไม่ได้วางให้เป็นไปในเชิงพาณิชย์ แต่ข้าราชการกรมการศาสนายอมรับว่า มีชุมชนจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ถูกดึงดูดเข้ามาอยู่ใต้ร่มบรมโพธิสมภารของกษัตริย์ โดยที่วังไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเลย โดยเฉพาะในภาคอีสานที่มักกระด้างกระเดื่องบ่อยครั้ง มันช่วยสร้างความจงรักภักดีในหมู่ประชาชน นักเศรษฐศาสตร์พัฒนาชั้นนำรายหนึ่งในยุคนั้น

---

23 ดูเรื่องกฐินหลวงกับความเกี่ยวข้องของธนาคารกรุงเทพฯ ใน Gray, *The Soteriological State.*

www.yerngshare.blogspot.com

สุนทร หงส์ลดารมภ์ ให้สัมภาษณ์ในภายหลังว่า "กฐินพระราชทานเป็นส่วนหนึ่งในแผนเศรษฐกิจ เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชนบท"[24]

ถึงกลางทศวรรษ 2503 บารมีของภูมิพลสูงล้ำกว่ากษัตริย์คนใดนับจากจุฬาลงกรณ์เป็นต้นมา เขาถูกยกให้เป็นผู้นำที่เปี่ยมด้วยบุญบารมีและปรีชาญาณตามขนบธรรมราชายุคสุโขทัย โดยไม่ต้องแข่งขันกับสถาบันการเมืองตามระบอบรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตย เนื่องจากในขณะนั้นยังไม่มีรัฐธรรมนูญหรือรัฐสภาที่มาจากการเลือกตั้ง ในฐานะว่าที่พระโพธิสัตว์ แฟมิลีแมนหนุ่มหล่อยุคใหม่ บุคคลสำคัญที่ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติ ศิลปินและนักดนตรี ผู้ช่วยเหลือพสกนิกร หุ้นส่วนของนักอุตสาหกรรมและนายวาณิช และผู้บุกเบิกงานพัฒนา เขายิ่งใหญ่กว่ารัฐบาล และประชาชนกลายมาเป็นฐานรองรับความชอบธรรมที่แท้จริงของเขา

David Wyatt เคยบรรยายทศวรรษ 2503 ไว้ว่าเป็นช่วงการกลายเป็นกระฎุมพีของสถาบันกษัตริย์ไทย[25] คนไทยที่จับใจกับวัฒนธรรมชาววังและอิดหนากับการครอบงำของเหล่านายพลและนักธุรกิจที่ฉ้อฉล ก็พากันยึดถือสถาบันกษัตริย์เป็นที่พึ่งทางใจและเป็นผู้นำที่แท้จริง ประชาชนจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ แสวงหาความช่วยเหลือจากภูมิพลและสิริกิติ์ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเงินทองหรือว่าการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ภูมิพลมีบทบาททดแทนรัฐบาลมากขึ้นเรื่อยๆ ในงานสังคมสงเคราะห์ ทั้งในจินตนาการและในความเป็นจริงบางส่วน ซึ่งยิ่งช่วยอุดหนุนงานของภูมิพล ร่วมแบ่งปันบุญบารมีและสนับสนุนกฐินหลวง อันเป็นปรากฏการณ์ที่ Christine Gray เรียกว่าเป็น "ศาสนาของพลเมือง" อันใหม่ นั่นคือ "*การเสียสละแก่ประเทศชาติ*ด้วยการให้การช่วยเหลือสนับสนุนแก่โรงเรียนและโรงพยาบาลได้รับการอธิบายว่าเป็นการชำระล้างจิตใจทางศาสนารูปแบบหนึ่ง ภูมิพลและพระราชกรณียกิจได้รับการสรรเสริญว่าเป็นแบบอย่างของศาสนานี้ ประชาชนทั่วไป ไม่ว่ายากดีมีจน ได้รับแรงบันดาลใจจากความอุทิศทุ่มเทโดยไม่นึกถึงตนเองของภูมิพล ก็พร้อมใจบริจาคเงินให้แก่งานช่วยเหลือสังคมของเขา"[26]

สำนึกนิยมเทิดทูนกษัตริย์ได้รับการหนุนเสริมด้วยการปราบปรามและข่มขู่ผู้ที่ไม่ศรัทธา วังไม่โปรดใครก็ตามที่ไม่แสดงการเทิดทูนกษัตริย์อย่างออกนอกหน้า โดยเลือกที่จะสัมพันธ์กับส่วนที่จะสามารถเชิดชูคติธรรมราชาสืบต่อไปได้ เช่น พระและวัดในชนบท วัดมหานิกายที่อยู่ในสายพระพิมลธรรมถูกมองข้ามไป โดยเฉพาะสำหรับกฐินหลวง

เริ่มในสมัยสฤษดิ์เช่นกันที่นักรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์หัวเสรีรุ่นหนึ่งถูกบีบให้ต้องออกจากวงวิชาการหรือไม่ก็ถูกทำให้สงบปากสงบคำฐานตั้งคำถามเรื่องสถาบันกษัตริย์ มันทำให้แวดวงนักวิชาการอาจารย์เป็นพสกนิกรที่จงรักภักดีและว่านอนสอนง่าย และสกดการถกเถียงใดๆ เกี่ยวกับบทบาททางสังคมและการเมืองของสถาบันกษัตริย์ ความคิดเห็นที่แตกต่างถูกจัดการด้วยการใช้ข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพและข้อหาอื่นๆ เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวกับเจ้า

24 อ้างแล้ว, 611.

25 David K. Wyatt, "The Student Prince Who Saved a Monarchy," *The Asia-Pacific Magazine*, June 1996.

26 Gray, *The Soteriological State*, 510.

www.yerngshare.blogspot.com

ล้วนเป็นสิ่งที่สูงส่งแตะต้องไม่ได้เลย อย่างเช่น กระทั่งหนังสือพิมพ์ของปารีส France Soir ก็ถูกกล่าวหาว่าหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ (แม้ว่าไม่เคยเคยมีการตั้งข้อหาอย่างเป็นทางการ) เมื่อกล่าวถึงสัดส่วนของสิริกิติ์ในรายงานที่ว่าด้วยชุดว่ายน้ำปิแอร์ บัลแมงชุดใหม่ของเธอ

การโปรโมทเชิดชูสถาบันกษัตริย์ทั้งหลายแหล่นี้ส่งผลต่อตัวภูมิพลเองอย่างไรไม่เป็นที่ชัดเจน ณ จุดหนึ่ง ภูมิพลกลายเป็นผู้ที่เชื่ออย่างจริงจังในปกรณัมธรรมราชาแห่งจักรีและเชื่อว่าตัวเองคือผู้สืบทอด การเปลี่ยนแปลงระดับฐานรากนี้ทำให้เขายึดเอาทวดมงกุฎเป็นแบบอย่าง ซึ่งในประวัติศาสตร์ที่เป็นทางการนั้น มงกุฎคือกษัตริย์ที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติธรรมราชาตามขนบและญาณทัศน์สมัยใหม่ โดยเป็นผลมาจากการบวชเรียนยี่สิบกว่าปี

เช่นกัน ภูมิพลในทศวรรษ 2503 เริ่มแสดงความเชื่อมั่นในญาณทัศน์อันสุดยอดของตนไม่ว่าจะเป็นเรื่องในราชอาณาจักร พสกนิกรหรือโลกใบนี้ เขาเข้าใจถึงอำนาจและการใช้ประโยชน์จากสถานะของตัวเอง บารมีที่สั่งสม และสัญลักษณ์นิยมทางพุทธ เขาได้เรียนรู้ที่จะจ้องมองผู้มาเข้าพบอย่างพินิจพิเคราะห์ ด้วยอาการสงบนิ่งที่สะกดคนไม่ว่าไทยหรือต่างชาติและตอกย้ำสำนึกว่าอยู่เบื้องหน้าเจ้าแผ่นดิน เขาซักถามผู้เข้าพบในลักษณะที่แสดงให้เห็นว่าเขาเองรู้เรื่องนั้นอยู่แล้ว และไม่พึงปกปิดข้อมูลใดๆ ต่อเขา เขาหัดพูดภาษาไทยโดยไม่มีการอ้างถึงตัวเอง ไม่ใช้สรรพนามบุรุษที่หนึ่งและไม่ค่อยใช้สรรพนามบุรุษที่สองและที่สาม ทำให้คำพูดของเขามีความคลุมเครือและได้อารมณ์แบบกึ่งเทพ (เวลาพูดภาษาอังกฤษ เขาจะพูดได้ใจความชัดเจนมากกว่า) เจ้าหน้าที่ต่างชาติรายหนึ่งให้ความเห็นว่า มันเป็นเทคนิคที่เขาเรียนรู้มาจากพวกเจ้ายุโรป ทำให้เขาดูทั้งน่าดึงดูดและน่าเกรงขาม

ความตระหนักของเขาถึงความคลุมเครือที่ทรงพลังนี้เห็นได้ชัดเจนในการให้สัมภาษณ์กับนิตยสาร *Look* ของอเมริกาในปี 2510 เขาตอบคำถามเกี่ยวกับพิธีกรรมโบราณต่างๆ ของเขาด้วยการอธิบายแบบเหตุผลนิยมสมัยใหม่ผสมกับการบอกเป็นนัยว่าพลังอำนาจของความเชื่อยังทรงพลังอยู่ ถึงจุดหนึ่งเขาอธิบายกรรมวิธีการเตรียมน้ำที่เขาใช้สรงพระแก้วมรกตประจำฤดู[27]

เป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์... เราตัดสินใจว่าคนข้างนอก ประชาชนทั่วไป จะเชื่อว่าน้ำนี้จะบันดาลความดีงามแก่พวกเขาได้ และพวกเขาจะยึดถือพิธีนี้เป็นมากกว่าเกียรติยศ เพราะหากคุณเชื่อว่าน้ำนี้จะดลบันดาลสิ่งที่ดีแก่คุณได้ มันก็ดลบันดาลสิ่งที่ดีแก่คุณ

ครั้งแรก คนขับแท็กซีบอกเพื่อนว่าเราให้น้ำศักดิ์สิทธิ์นี้แก่เขา เพื่อนไม่ยอมเชื่อว่าพระเจ้าอยู่หัวจะทำอย่างนั้น แต่เราพรมน้ำมนต์ให้เขา เขามีความสุข เกียรติยศ ไม่มีอะไร แต่ความสุขเป็นเรื่องสำคัญ และชายคนนั้นได้ความรู้สึกบริสุทธิ์และดีงาม...

---

27 *Look*, June 27, 1967.

www.yerngshare.blogspot.com

คุณได้เห็นพิธี ใครอยู่ที่นั่น? ชาย หญิง เด็ก นักท่องเที่ยว และคนขับแท็กซี่ ใครๆ ก็มาได้ เวลาประธานาธิบดีของคุณมาเมืองไทย มีเอฟบีไอ เจ้าหน้าที่รปภ.เต็มไปหมด คุณเดินไม่ได้... ใครๆ ก็สามารถร้องเรียนกับเราได้... ใครๆ ก็สามารถพบเราได้หากเขามีจิตใจที่จะพบ

และเพื่อแสดงให้รู้ว่าเขาเข้าใจเช่นกันว่าจะอธิบายเรื่องนี้ให้ฟังดูดีด้วยภาษาสมัยใหม่ให้กับคนตะวันตกที่ไม่รู้เรื่องรู้ราวได้อย่างไร ภูมิพลเสริมว่า “เราเป็นกษัตริย์ที่ได้รับการเลือกตั้ง หากประชาชนไม่ต้องการเรา พวกเขาก็เอาเราออกได้ ใช่มั้ย? อย่างนั้นเราก็ออกจากงาน”

----

www.yerngshare.blogspot.com

10 เข้าสู่สงคราม

ราวกับว่าเป็นการให้รางวัลตนเองสำหรับการทำงานที่ผ่านมา กลางปี 2509 ครอบครัวภูมิพลไปพักผ่อนที่อังกฤษเป็นเวลา 11 สัปดาห์ พวกเขาพักที่คฤหาสน์ชานเมืองกรุงลอนดอนของมหาราชาแห่งชัยปุระ เที่ยวชมการแสดง พิพิธภัณฑ์และสถานที่ต่างๆ ภูมิพลศึกษาภาพวาดสมัยใหม่ที่บริติชมิวเซียมและซื้ออุปกรณ์วาดภาพ พวกเขาไปเยือน Frensham Pond Sailing Club สองครั้ง ซึ่งเป็นศูนย์กลางการแล่นเรือ OK dinghy ภูมิพลกับอุบลรัตน์แล่นเรือที่นั่น ภูมิพลสนทนาแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับการต่อเรือขนาดเล็ก ระหว่างเดินเล่นชมสวนใกล้ที่พัก ภูมิพลถ่ายภาพสิริกิติ์ท่ามกลางมวลบุปผาด้วย

ปลายเดือนกรกฎาคม พวกเขารับวชิราลงกรณ์จาก King’s Mead Preparatory School ภูมิพลพาเขาไป Imperial War Museum และพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์หลายแห่ง วันที่ 28 กรกฎาคม ชาวไทยในลอนดอนได้รับเชิญให้ไปร่วมงานเลี้ยงฉลองวันเกิดครบรอบปีที่ 14 ของวชิราลงกรณ์ วันนั้นวชิราลงกรณ์ทำบุญใส่บาตร ตัดเค้กและเปิดห่อของขวัญ พวกเขาขับรถท่องยุโรปไปจนถึงบ้านเดิมที่โลซานน์และรอบๆ แคว้นบาวาเรีย ร่วมงานเทศกาล Salzburg และเยี่ยมเยียนราชวงศ์เบลเยียม การเดินทางครั้งนี้มีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติด้วยเช่นกัน วันที่ 1 สิงหาคม ภูมิพลเปิดวัดไทยที่ลอนดอน และสองสามวันต่อมาเขาและสิริกิติ์ให้นักศึกษาไทยในอังกฤษเข้าพบอย่างไม่เป็นทางการ

สื่อมวลชนอังกฤษพากันเห่อครอบครัวหนุ่มสาวที่ทั้งสดและทันสมัย สิริกิติ์โฉบเฉี่ยวในชุดกระโปรงและแจ็คเก็ตจากปารีส เธอสะกดนักข่าวอยู่หมัดด้วยการตอบคำถามเกี่ยวกับแฟชันอย่างคล่องแคล่ว ในเรื่องเกี่ยวกับมินิสเกิร์ตที่กำลังเป็นที่ฮือฮาและมาแรงในวงการแฟชันตะวันตกนั้น เธอเห็นดีเห็นงามด้วย โดยบอกว่ากระโปรงสั้นดูน่ารักสำหรับวัยรุ่นแต่ไม่เหมาะสำหรับเธอ หลังจากนั้น เธอให้สัมภาษณ์กับสถานีโทรทัศน์เอบีซีของอเมริกาในรายการชุดที่ว่าด้วยผู้หญิงสวยของโลก เธอปัดการเปรียบเทียบตัวเธอกับแจ็คเกอลีน เคนเนดีโดยผู้สัมภาษณ์อย่างอายๆ ข่าวและภาพถ่ายของพวกเขาตามสื่อต่างๆ ได้รับการรายงานในหน้าหนังสือพิมพ์ไทยอย่างทั่วถึง ภาพเหล่านี้แสดงภาพครอบครัวที่อบอุ่น งดงาม รวมถึงภาพหนึ่งของภูมิพลเดินจูงมือสิริกิติ์และอุบลรัตน์

ในฤดูร้อนเดียวกันนั้นเอง นิตยสาร *Time* ตีพิมพ์รายงานที่เป็นบวกต่อประเทศไทย โดยมีภูมิพลอยู่บนหน้าปก[1] ในดินแดนที่ “เกือบทุกบ้านมีรูปของกษัตริย์” *Time* เขียนว่า ภูมิพล “ถือเป็นภารกิจในการหล่อหลอมอัตลักษณ์ของชาติของเขา” และบอกว่า “ภัยคอมมิวนิสต์ ความยากจน ความทุกข์ยาก ความไม่รู้หนังสือ การกดขี่และความหวาดกลัวว่าชาติจะล่มจมเป็นสำนึกที่ปกคลุมเอเชียอยู่ในตอนนี้ ยกเว้นก็เพียงแต่ แผ่นดินใต้พระบรมโพธิสมภารของภูมิพลและสิริกิติ์ ที่ร่มเย็นเป็นสุขและมั่นคง”

Time บรรยายถึงภารกิจต่างๆ ของภูมิพลในวันจักรีในเดือนเมษายนปี 2509 นั่นคือ เขารับมอบรถลิมูซีนเมอร์เซดีสเบนซ์สีเหลืองคันใหม่ มอบกระบี่แก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อย ทำพิธีเปิดอนุสาวรีย์รัชกาลที่ 6 มอบปริญญาแก่ผู้สำเร็จการศึกษา 868 คนจากสองมหาวิทยาลัย คืนนั้น มีการฉลองครบรอบผลงานการแต่งเพลงเพลงแรกของภูมิพล

---

[1] Louis Kraar, E. Hughes, and James Linen, “A Monarchy Fights for Freedom,” *Time*, May 27, 1966.

www.yerngshare.blogspot.com

โดยมีนักดนตรีไทย 1,400 คนบรรเลงเพลงของเขาตลอดทั้งคืน ส่วนตัวเขาเองเป่าแซ็กโซโฟนร่วมกับวงของเขาจนถึงตีสอง ซึ่งตอนนี้มีการออกอากาศโดยวิทยุอ.ส.ถึงสัปดาห์ละสี่ครั้ง

Time ยังอธิบายสั้นๆ ด้วยว่า ภูมิพลมักจะเดินทางไปต่างจังหวัด ครั้งหนึ่ง เขาเดินเป็นระยะทางกว่า 15 กม.เพื่อไปเยือนหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ที่ซึ่งเขาและสิริกิติ์มอบอาหารและยาแก่ชาวเขา ที่เป็นเป้าหมายของพวกคอมมิวนิสต์ "ผู้นำเผ่าชาวเขาเหล่านั้นให้ค่าแก่เหรียญเงินเล็กๆ ที่ได้รับจากกษัตริย์เหนืออื่นใดทั้งหมด" *Time* กล่าว นอกนั้นก็เป็นการกล่าวถึงงานอดิเรกต่างๆ ที่ภูมิพลให้การทุ่มเท เขาต่อเรือและแล่นมันข้ามอ่าวไทย ซึ่งติดตามโดย "เรือยนต์ที่ใช้เครื่องเจ็ททที่ออกแบบใหม่โดยภูมิพลเอง" และยังบอกอีกว่าโครงการปัจจุบันของภูมิพลคือ สร้างเฮลิคอปเตอร์ด้วยตัวเอง คำโม้โอ้อวดอย่างนี้ (ภูมิพลไม่ได้ประดิษฐ์เครื่องยนต์เรือเจ็ทหรือเฮลิคอปเตอร์) เป็นเรื่องธรรมดาในเมืองไทย แต่ว่าอาจน่าขายหน้าหากได้รับการเผยแพร่ในระดับนานาชาติ

ผู้เขียนบทความสรุปด้วยการบอกว่าทั้งหมดนี้ล้วนชื่นมื่นในราชอาณาจักร แม้ว่าจะมีอุตสาหกรรมค้าประเวณีขนาดใหญ่ที่ได้รับการอุดหนุนโดยการตั้งฐานทัพอเมริกันในประเทศ และชาวเขาปลูกฝิ่นอยู่ถึง 250,000 คน ที่สำคัญช้างเผือกเชือกที่สามแห่งรัชกาลที่ 9 เพิ่งถูกค้นพบในสัปดาห์ก่อนหน้านั้นเอง ส่วนเรื่องการเมือง Time บอกว่ามีแต่คนต่างชาติเท่านั้นที่ใจร้อนสำหรับประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญ "สมาชิกสภาได้ทำการร่างรัฐธรรมนูญมาเป็นเวลาเจ็ดปี และอาจร่างต่อไปเรื่อยๆ โดยไม่มีกำหนด ไม่มีใครรีบร้อน ความเป็นจริงก็คือ คนไทยที่ง่ายๆ สบายๆ แค่ไม่ได้ใส่ใจกับอะไรมากนัก อีกทั้งเรื่องชนชั้นและสถานะก็ไม่ได้เป็นปัญหาสำหรับใครมากมาย แม้ว่าจะมีผู้ดีมียศถาบรรดาศักดิ์อยู่มากมายก็ตาม"

ปัญหาก็คือว่า สำหรับคนไทยจำนวนไม่น้อย เรื่องราวการเยือนอังกฤษของครอบครัวภูมิพลและรายงานเทิดพระเกียรติของ *Time* นั้นเป็นคนละเรื่องเลยกับสถานการณ์ที่เป็นจริงในเมืองไทย สำหรับหลายคนรวมถึงบางส่วนของเจ้า ภาพที่ปรากฏทางสื่อแสดงให้เห็นว่าภูมิพลสักแต่สวมบทบาทกษัตริย์ ในขณะที่พวกเขา(ที่กำลังเผชิญกับภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์)ต้องการให้เขาเริ่มปกครอง ไม่ใช่แค่เป็นเพียงประมุข ด้วยคำวิพากษ์วิจารณ์ตรงๆ ชนิดไม่เคยปรากฏมาก่อน ภูมิพลขุ่นเคืองและรับการท้าทาย เขาลดงานอดิเรกลง เลิกเดินทาง และเริ่มสวมบทบาทผู้นำสูงสุดของประเทศ

น่าขันที่เมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ภัยคอมมิวนิสต์ในเมืองไทยนั้นจิบจ้อยกว่าในประเทศอื่นๆ ส่วนใหญ่ในเอเชีย การกดขี่ปราบปรามของระบอบสฤษดิ์และถนอม-ประภาส บวกกับความล้าหลังทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชนบทที่กระตุ้นการเติบโตของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง พื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศขาดการพัฒนา ชาวนาจำนวนมากต้องเช่าที่ทำนา และพื้นที่สำหรับการเพาะปลูกก็ลดน้อยลงเรื่อยๆ เนื่องจากการเติบโตของจำนวนประชากร ขณะที่ตลาดแรงงานในเมืองก็ยังไม่เป็นทางเลือกที่น่าพิสมัย

รัฐบาลในกรุงเทพฯ ก็ยังปฏิบัติต่อคนจนอย่างถืออำนาจอยู่เช่นเดิม จังหวัดที่อยู่ห่างไกลถูกปฏิบัติเสมือนเป็นอาณานิคมไกลโพ้น ที่รัฐบาลสนใจแต่การฉวยเอาประโยชน์ เช่น อาหาร ไม้และภาษี และปราบปรามผู้กระด้างกระเดื่องเท่านั้น แต่ไหนแต่ไรมา พื้นที่ที่มีปัญหามากที่สุดคือภาคอีสาน ภาคใต้และบริเวณเทือกเขาใกล้พรมแดนในภาคเหนือและ

www.yerngshare.blogspot.com

ภาคตะวันตก ประชาชนในภูมิภาคเหล่านี้มักจะมองรัฐราชการและทหารเป็นผู้กดขี่ ในขณะที่ชนชั้นนำในกรุงเทพฯ ก็มองชาวบ้านว่ากระด้างกระเดื่องไม่เป็นไทย และกล่าวหาพวกเขาว่าเป็นคอมมิวนิสต์มากขึ้นเรื่อยๆ

เมื่อสฤษดิ์ยึดอำนาจในปี 2500 นั้น ยังไม่มีขบวนการคอมมิวนิสต์ไทย แต่ไม่กี่เดือนก่อนหน้านั้น นักวิชาการหนุ่ม จิตร ภูมิศักดิ์ ตีพิมพ์งานประวัติศาสตร์สังคมไทยแบบมาร์กซิสต์ชิ้นสำคัญคือ *โฉมหน้าศักดินาไทย* ที่ท้าทายวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ฉบับของเจ้าโดยตรง[2] เหมือนที่ปรีดีทำในการปฏิวัติ 2475 จิตรสาวย้อนโครงสร้างอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจสมัยใหม่ไปจนถึงสังคมเจ้ายุคเก่า โดยอ้างว่าระบบชนชั้นของไทยนั้นแทบไม่ต่างจากฟิวดัลลิสม์ของยุโรปเลย และเสนอโดยนัยว่ากษัตริย์ก็เป็นเพียงเจ้าที่ดินรายใหญ่ที่สุดเท่านั้น สำหรับหลายๆ คน นี่คือคำอธิบายถึงช่องว่างอันมหาศาลระหว่างความรวยกับความยากจนในสังคมไทย

สฤษดิ์จัดการขจัดหรือจับนักการเมืองฝ่ายค้าน นักหนังสือพิมพ์และปัญญาชนนับร้อยๆ คน จิตรติดคุกอยู่เป็นเวลาแปดปี การปราบปรามอย่างนี้กับอุดมการณ์ของจิตรอาจมีส่วนสำคัญพอกันในการเกิดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ในเดือนมิถุนายน 2504 ครอง จันดาวงศ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับความนิยมคนหนึ่ง ผู้เป็นอดีตเสรีไทและสนับสนุนคนยากคนจนและการปกครองตนเองของอีสาน ถูกจับกุมและประหารชีวิตด้วยคำสั่งนายกฯ (มาตรา 17) ข้อหาเป็นคอมมิวนิสต์ หลังจากนั้น ภรรยาและลูกสาวของครองพร้อมด้วยลูกศิษย์ลูกหา นักสังคมนิยม นักต่อสู้เพื่อสิทธิชาวนาและนักต่อสู้ชาตินิยมลาวจำนวนหนึ่งก็พากันหลบหนีเข้าป่าบริเวณเทือกเขาภูพานในจังหวัดสกลนคร พวกเขาติดต่อกับขบวนการปะเทดลาวและเวียตมินห์ กลายเป็นแกนสำคัญของพคท.

พคท.ขยายตัวอย่างช้าๆ เป็นหย่อมๆ ได้รับการสนับสนุนเพียงเล็กน้อยจากฮานอยและปักกิ่ง จากฐานที่มั่นบนเทือกเขาในภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือ พวกเขาชักชวนชาวเขาและชาวนาพื้นราบที่รู้สึกถึงการกดขี่จากเจ้าหน้าที่รัฐและพ่อค้าท้องถิ่น ปลายปี 2505 จีนเริ่มกระจายเสียงวิทยุสถานี "เสียงประชาชนไทย(สปท.)" จากมณฑลยูนนาน ต้นปี 2507 จำนวนสมาชิกของพคท.น่าจะมีอยู่หลายร้อย แต่ไม่ถึงหลายพัน แต่ถึงอย่างนั้น สัญญาณเตือนภัยก็ดังขึ้นที่กรุงเทพฯ และวอชิงตันในเดือนมกราคม เมื่อกองกำลังของขบวนการคอมมิวนิสต์ปะเทดลาวโจมตีท่าแขกเมืองชายแดนของลาว ห่างจากภูพานไปเพียง 100 กิโลเมตร

การปะทะกันครั้งแรกจริงๆ ระหว่างรัฐบาลและพคท.เกิดขึ้น 20 เดือนหลังจากนั้น ในเดือนสิงหาคม 2508 ตำรวจบังเอิญพบเห็นการประชุมวงเล็กๆ ของพคท.ที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งที่ภาคอีสาน เกิดการต่อสู้กันขึ้น ชาวบ้านคนหนึ่งถูกยิงเสียชีวิต ตำรวจนายหนึ่งได้รับบาดเจ็บ แปดเดือนต่อมา จิตร ภูมิศักดิ์ ที่เพิ่งได้รับการปล่อยตัวออกจากคุก ก็ถูกจับและสังหารโดยเจ้าหน้าที่ในบริเวณใกล้ภูพาน

[2] ดู Craig J. Reynolds, *Thai Radical Discourse: The Real Face of Thai Feudalism Today* (Ithaca: Cornell University, 1987), and Pasuk and Baker, *Thailand*, 305-6.

www.yerngshare.blogspot.com

คนไทยจำนวนมากมองว่านี่คือหลักฐานว่าประเทศได้เผชิญกับการลุกฮือเต็มรูปแบบแล้ว เหมือนที่เกิดขึ้นในลาวและเวียตนาม เจ้าหน้าที่รัฐบาลบอกว่าคอมมิวนิสต์อาจยึดประเทศไทยได้ ทั้งในทางสภาหรือการจับอาวุธต่อสู้[3] นักวิเคราะห์ทางการเมืองประกาศว่าประเทศไทยจะเป็นโดมิโนตัวต่อไป กระนั้น ดังที่นักประวัติศาสตร์คนหนึ่งกล่าวไว้ว่า "พิลึกดีที่การต่อต้านคอมมิวนิสต์ไม่เพียงแต่จะเกิดก่อนที่จะมีคอมมิวนิสต์จริงๆ แต่มันยังขยายใหญ่โตกว่าคอมมิวนิสต์เป็นหลายเท่า"[4]

กรุงเทพฯ มีปฏิกริยาโดยจัดตั้งกองอำนวยการปราบปรามคอมมิวนิสต์(กอปค.) บัญชาการโดยรองนายกรัฐมนตรีประภาส จารุเสถียร พร้อมที่ปรึกษาชาวอเมริกัน เบื้องหลังพวกเขาก็คือกองทัพมหึมาที่สหรัฐฯ ได้สร้างสมขึ้นมาในไทยกุมประเทศเสมือนเป็นการยึดครอง ในต้นทศวรรษ 2503 ทหารอเมริกันและไทยมีปฏิบัติการกองโจรในลาว โจมตีลาวและเวียตนามทางอากาศจากฐานทัพในไทย เมื่อถึงปี 2508 มีทหารและหน่วยข่าวของสหรัฐฯ อยู่ในไทยถึง 14,000 คน ปีถัดมาจำนวนเพิ่มเป็น 34,000 คนและอากาศยาน 400 ลำ กองทัพอเมริกันมีหน้าที่ขัดขวางการลุกฮือภายในประเทศไทยพร้อมไปกับการให้การสนับสนุนเวียตนามใต้ และค้ำจุนความชอบธรรมของการกุมอำนาจการเมืองของทหารไทย

สหรัฐฯ ไม่ได้เพิกเฉยต่อความยากจนและการกดขี่ขูดรีดที่เป็นเชื้อมูลของการเติบโตของพคท. วอชิงตันทุ่มเททรัพยากรเพื่อชนะใจประชาชนด้วยการพัฒนา โดยหวังว่าจะไม่ซ้ำรอยเวียตนาม โครงการต่างๆ ภายใต้การกำกับของสหรัฐฯ คือการสร้างถนน ขุดบ่อเลี้ยงปลา และจัดบริการสังคมในหมู่บ้านชนบท ภายในเวลาไม่กี่ปี งบประมาณที่สหรัฐฯ ใช้จ่ายในไทยแต่ละปีมีมูลค่าเท่ากับผลผลิตทางเศรษฐกิจทั้งหมดของภาคอีสานทั้งภาค โดยส่วนใหญ่หมดไปกับงานโฆษณาชวนเชื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์และเชิดชูสถาบันกษัตริย์

ใช่หรือไม่ว่าความช่วยเหลือและการดำรงอยู่ของสหรัฐฯ ยิ่งทำให้ปัญหาเลวร้ายลงไปอีก งบประมาณหลายร้อยล้านเหรียญสหรัฐฯ จากวอชิงตันส่วนใหญ่หล่นเข้ากระเป๋าของชนชั้นนำ เจ้าที่ดิน พ่อค้าเชื้อสายจีน ข้าราชการและทหารระดับสูงของไทย กรุงเทพฯ ใช้งบประมาณซื้ออาวุธเป็นสามเท่าของงบประมาณสำหรับการศึกษา งบสาธารณสุขยิ่งน้อยกว่านั้น เศรษฐกิจเติบโตพร้อมด้วยอัตราเงินเฟ้อสูงในบริเวณใกล้ฐานทัพ ทหารจีไอพักผ่อนเมามายหาความสุขทั่วราชอาณาจักร ธุรกิจทางเพศเติบโตอย่างก้าวกระโดด

ระหว่างนั้น สภาพความเป็นไปในชนบทเลวร้ายลง หลังจากเหตุการณ์เดือนสิงหาคม 2508 การปะทะระหว่างพคท.หรือกลุ่มอื่นๆ กับรัฐบาลเพิ่มขึ้นเป็นมากกว่า 150 ครั้งในปี 2509 ส่วนใหญ่ในภาคใต้และ

---

[3] ดู (อย่างเช่น) *Foreign Relations of the United States, 1964-1968*, vol. 27, *Mainland Southeast Asia* (Washington, D.C.: U.S. Department of State), Documents 303-14, มีหลายคนกล่าวถึงการที่พวกคอมมิวนิสต์สามารถจะกุมอำนาจได้ผ่านการเลือกตั้ง และการก่อการร้าย แต่ Document 316, the National Intelligence Estimate of June 1, 1966 กลับไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ โดยบอกว่าเป็นเพียง "สิ่งกวนใจที่ราคาแพง" เท่านั้น

[4] E. Thadeus Flood, *The United States and the Military Coup in Thailand* (Washington, D.C.: Indochina Resource Center, 1976), 2.

www.yerngshare.blogspot.com

ตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้ฝ่ายรัฐเสียชีวิตไป 47 คนและฝ่ายตรงข้าม 97 คน[5] ในปี 2510 ปัญหาลุกลามไปยังภาคเหนือ เหตุปะทะเพิ่มจำนวนเป็นสองเท่า จำนวนผู้เสียชีวิตก็เพิ่มขึ้นประมาณนั้น บางส่วนในรัฐบาลกับที่ปรึกษาอเมริกันตื่นตระหนกว่าคอมมิวนิสต์กำลังลุกฮือ และต้องมีการปราบปรามก่อนที่จะเปิดทางให้เวียตนามบุกเข้ามา มันเกินจริงไปอย่างมาก แต่ความตื่นตระหนกนี้ก็ยังความหวาดกลัวภัยคอมมิวนิสต์เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

ท่ามกลางบรรยากาศตื่นตระหนกเช่นนี้ เจือสมด้วยการนำของกองทัพที่ฉ้อฉลและไร้ประสิทธิภาพ ตัวภูมิพลเองก็ตกอยู่ในการวิพากษ์วิจารณ์ ตอนแรกปัญญาชนอนุรักษ์นิยมกลุ่มเล็กๆ หาญกล้าเสนอความเห็นว่าภูมิพลไม่ได้กระทำการที่เป็นประโยชน์อันใด แทบไม่ต่างจากพวกเจ้ามือสมัครเล่นของยุโรปเลย สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ผู้เคยเป็นลูกศิษย์ลูกหาของธานีเหน็บแนมภูมิพลแทบโดยเปิดเผยว่าให้เลิกเล่นเป็นกษัตริย์เสียทีและใช้อำนาจของตนในการนำพาประเทศ ข้อวิจารณ์อย่างนี้เป็นไปในทำนองเดียวกับที่สื่อต่างประเทศรายงานถึงภูมิพลว่าเป็นคนอัธยาศัยดีแต่ก็ไม่ค่อยเป็นโล้เป็นพายเท่าใดนัก และประเทศไทยเองก็ไม่จริงจังกับการป้องกันตนเองในสงครามเย็น สิ่งที่เป็นเนื้อหาในเรื่องจากปกของ Time ปี 2509 ได้รับการกล่าวถึงอย่างตรงไปตรงมามากขึ้นในปีถัดมาโดยนักข่าวจำนวนมาก ทั้งไทยและต่างชาติ นั่นคือ รัฐบาลทหารของไทยฉ้อฉล การมีกองกำลังสหรัฐฯ ส่งผลเสียต่อสังคมไทย และการบริหารที่หย่อนยานกับการขาดสถาบันที่เป็นประชาธิปไตยยิ่งซ้ำเติมปัญหาความยากจนและเติมเชื้อให้กับภัยคอมมิวนิสต์

Louis Lomax นักเขียนฝ่ายซ้ายชาวอเมริกันที่ได้รับการยอมรับเขียนในหนังสือที่เกี่ยวกับเมืองไทยเล่มหนึ่งว่า ภูมิพลนั้นแทบไม่มีความสำคัญเลย[6] เขาบอกว่า ด้วย “สงครามประชาชน” ที่ร่ำๆ จะบังเกิด ภูมิพลเป็นเหมือน “Linus blanket” ตัวละครที่ติดผ้าห่มตลอดเวลาในการ์ตูนชุด *Peanuts* (สนูปปี้) อย่างดีที่สุด ภูมิพลทำได้แค่จำกัด “ความล้นเกินที่เหลือล้น” ของรัฐบาลเท่านั้น แต่ในขณะเดียวกัน “กองทัพได้ทำลายความศักดิ์สิทธิ์ของเขา และปัญญาชนก็ได้ทำลายความน่าเชื่อถือของตัวเขา” ด้วยความแตกแยกที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ Lomax บอกว่า “ภูมิพลไม่สามารถเป็นศูนย์รวมจิตใจของประเทศได้อีกต่อไป”

ลึกเข้าไปภายใต้สีหน้าไม่ยิ้มนั้น ภูมิพลคงต้องรู้สึกถูกดูหมิ่นอย่างเจ็บปวด เขาต้องทนอดสู้กับภารกิจที่เขาสืบทอดมาเมื่อสองทศวรรษก่อนอยู่แล้ว ผู้คนมองว่าเขาไม่ได้อุทิศตนต่อความกินดีอยู่ดีของพสกนิกร แต่กับแจ๊ซ การแล่นเรือ และพิธีกรรมโบราณ เขาแสดงความขุ่นเคืองออกมาให้เห็นในการให้สัมภาษณ์กับนิตยสาร *Look* ที่เป็นคู่แข่งของ *Time* ในปี 2510 ว่า:

> คนอเมริกัน โดยเฉพาะที่เป็นนักเขียน ดูจะชมชอบแต่อะไรที่เป็นพิมพ์นิยม ตอนนี้คุณอยู่ในตะวันออกไกลที่ดูแปลกประหลาด (exotic) พวกคุณเรียกกันอย่างนี้ใช่ไหม? มีพระราชา ล่าสิงโต มีช้าง แต่คนที่เห็นแต่อัญมณีบนหลังคาวัด พวกเขาไม่ได้ตระหนักว่าอัญมณีอยู่ในหัวใจ ไม่ใช่อยู่บนหลังคาวัด ตอนนี้พวกเขาเรียกเราว่ากษัตริย์ “ที่หลงใหลแจ๊ซ” เราก็ต้องอดทน ความจริงก็คือ เราไม่ได้มีแซ็กโซโฟนทองคำ และไม่เคยมี มันคงจะหนักน่าดู

---

[5] David Morell กับชัยอนันต์ สมุทรวณิช, *Political Conflict in Thailand* (Cambridge, Mass.: Oelgeschlager, Gunn & Hain, 1981), 82.

[6] Louis Lomax, *Thailand: The War That Is. The War That Will Be* (New York: Vintage, 1967), 138-40.

www.yerngshare.blogspot.com

และกษัตริย์ "ที่ชอบขับรถเร็ว ชื่นชอบความเร็ว" นั้น เราก็ต้องทน เราไม่โกรธเรื่องการจัดคนเป็นแบบนั้นแบบนี้ แต่เราไม่เชื่อว่ามันเป็นการสร้างสรรค์หรือเป็นประโยชน์สำหรับประเทศไทยและสหรัฐอเมริกา[7]

สำหรับข้อวิจารณ์ที่ว่าเขาหลุดจากประชาชน ภูมิพลกลับไปหาแนวคิดที่ว่าธรรมราชามีญาณหยั่งรู้โดยธรรมชาติ เขาบอกว่า เพราะว่าเขาเป็นกษัตริย์ ผู้คนจึงบอกแก่เขาในสิ่งที่จะไม่บอกแก่คนอื่น "เราเชื่อว่าเราใกล้ชิดกับประชาชนและรัฐบาล ในการบริหารงานแผ่นดิน เรามีการรายงานสองประเภท เป็นทางการและไม่เป็นทางการ หลายหน่วยงานเขียนรายงานที่ไม่เป็นทางการเกี่ยวกับหน่วยงานอื่นๆ เราได้อ่าน"

แต่คำวิจารณ์ก็ตีจุดสำคัญ และภูมิพลก็เข้าใจประเด็นของ Lomax การฟื้นสร้างสถาบันกษัตริย์ขึ้นมาตามแนวทางของเจ้ารุ่นอาวุโสนั้นไม่สามารถสร้างประโยชน์แก่ประชาชนได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยมากนัก พิธีกรรมและสัญลักษณ์ถึงโลกที่ดีงามนั้นไม่ได้ช่วยให้ชีวิตชาวบ้านดีขึ้น ในทางตรงข้าม ความด้อยพัฒนาและการเอารัดเอาเปรียบชาวบ้านโดยราชการและนายทุนส่งผลให้พคท.ขยายตัว เหตุผลหนึ่งที่งานของภูมิพลยังคงเป็นแต่พิธีกรรมและสัญลักษณ์เป็นส่วนใหญ่ก็คือว่าบรรดาที่ปรึกษาอาวุโสจากระบอบจักรีโบราณไม่ได้นึกจินตนาการให้เขาทำอะไรอย่างอื่นนอกจากการสร้างภาพพจน์และหนุนความสามัคคีของชาติ นอกจากโครงการเกษตรที่ดูเป็นงานอดิเรกของเขาแล้ว ภูมิพลยังไม่ได้แสดงความคิดริเริ่มอะไรมากนัก แต่เขาใกล้จะ 40 แล้ว อันเป็นวัยที่คนชั้นสูงไทยอยากจะข้ามพ้นชีวิตที่สุขสบายและบรรลุความสำเร็จอะไรสักอย่าง ภูมิพลถึงตอนนี้ปฏิบัติงานประจำของกษัตริย์ได้อย่างขึ้นใจแล้ว ลูกๆ ก็ได้รับการดูแล วชิราลงกรณ์อยู่โรงเรียนประจำในอังกฤษ อุบลรัตน์กำลังจะเข้ามหาวิทยาลัย และเขาเองก็สุดทางแล้วในเชิงกีฬาและศิลปะ

ยิ่งกว่านั้น สองทศวรรษที่นั่งบัลลังก์มาทำให้ภูมิพลได้รับรู้คุ้นเคยกับสภาพปัญหาและการเมืองของไทยมากกว่าผู้นำคนอื่นๆ ส่วนใหญ่ เขามีความเข้าใจในปัญหาความมั่นคงอย่างดีพอสมควร ส่วนหนึ่งเป็นเพราะศรีวิสารวาจาที่ปรึกษาของเขานั่งเป็นเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ เขาพบปะเป็นการส่วนตัวอยู่เป็นประจำกับผู้นำชาติต่างๆ ที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ และได้ฟังรายงานสรุปจากนักการทูต ผู้เชี่ยวชาญการข่าว ผู้นำทางทหาร นายทุน และผู้เชี่ยวชาญงานพัฒนา นอกจากรับรายงานประจำวันจากรัฐบาลแล้ว ตลอดจนจดหมายที่พสกนิกรเขียนมาถึงเขาตลอดเวลา เขาติดตามฟังวิทยุทั้งไทยและต่างประเทศ อ่านรายงานข่าวในห้องทำงานในวัง "ศูนย์ข่าวสาร" ของเขามีทั้งวิทยุ โทรพิมพ์ โทรทัศน์ และตู้เก็บแผนที่

คำวิพากษ์วิจารณ์ส่งผล ด้วยความมุ่งมั่นที่จะได้รับการยอมรับนับถือในฐานะผู้นำที่แท้จริง ภูมิพลลดงานอดิเรกลง อย่างน้อยก็ในสายตาของสาธารณะ การแข่งเรือที่หัวหิน การแจมแจ๊ซทางวิทยุ และงานเลี้ยงวาดภาพในวัง และกระโจนเข้าสู่สงครามต่อต้านคอมมิวนิสต์ ทีแรก มันหมายถึงแค่การทำกิจกรรมเดิมให้เข้มข้นขึ้น ภูมิพลและสิริกิติ์ออกงานพิธีและ

---

[7] Look, June 27, 1967.

www.yerngshare.blogspot.com

พบปะผู้คนบ่อยครั้งขึ้นจาก 341 ครั้งในปี 2508 เป็น 553 ครั้งในปี 2512[8] เครื่องราชถูกแจกจ่ายมากขึ้นให้กับผู้บริจาคแก่งานการกุศลของภูมิพล แต่ตอนนี้ถือเป็นระเบียบว่านายทหารและข้าราชการระดับสูงจะได้รับกันเกือบทุกคน

อย่างไรก็ตาม เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในบรรยากาศของพิธีกรรมเหล่านี้ มีการเน้นมากขึ้นถึงความสามัคคีของคนในชาติเพื่อต่อสู้กับภัยคุกคาม(บ่อยครั้งไม่ระบุชื่อ)ต่อชาติ ศาสนาและกษัตริย์ ภูมิพลพาดพิงบ่อยครั้งขึ้นถึงภัยคุกคามและปัญหาต่างๆ ในประเทศเพื่อนบ้าน และพูดถึงความสัมพันธ์ของความยากจนกับสถานการณ์ของประเทศไทย เพื่อสร้างความสามัคคีของคนในชาติรอบตัวกษัตริย์ ภูมิพลเริ่มโครงการแจกจ่ายพระพุทธนวราชบพิตรให้เป็นพระพุทธรูปประจำจังหวัดต่างๆ และกรมกองทหารที่สำคัญ เพื่อแทนตัวเขาทั่วทั้งราชอาณาจักร Frank Reynolds นักมานุษยวิทยาเปรียบเรื่องนี้กับการที่ชัยวรมันที่ 7 เผยแพร่รูปเคารพของตนไปทั่วอาณาจักรเขมร[9] อันแรกสุดมอบให้กับจังหวัดหนองคายที่อยู่ตรงข้ามกับเวียงจันทน์เมืองหลวงของลาว ซึ่งมักตกเป็นจำเลยสำหรับปัญหาความยุ่งยากที่เกิดในภาคอีสาน มันดูเป็นการสื่อความถึงชนชาติลาวและคอมมิวนิสต์ทั้งสองฟากฝั่งโขงว่านี่คืออาณาจักรของภูมิพล

Charles Keyes นักมานุษยวิทยาอีกคนหนึ่งบรรยายถึงพิธีรับมอบพระพุทธรูปในจังหวัดหนึ่งว่ามีการเขียนบทให้ภูมิพลเป็นทั้งประมุขและผู้นำสูงสุดทางจิตวิญญาณของประเทศ[10] เขาบอกว่า "มันชวนให้นึกถึงงานเลี้ยงรับรองของอินเดียในศตวรรษที่แล้วที่ตัวแทนชนเผ่าต่างๆ ในแคว้นมารวมตัวกันเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อพระราชาที่อังกฤษตั้งขึ้น ... ลักษณะการจัดงานพิธีแสดงชัดเจนถึงองค์ประกอบของรัฐไทย นั่นคือ กษัตริย์ ศาสนาพุทธ ข้าราชการและอาณาประชาราษฎร์" กรมการศาสนาพยายามตั้งวัดหลวงเพื่อเป็นตัวแทนธรรมราชาตระกูลจักรีในแต่ละจังหวัด แม้ว่าวัดนั้นๆ จะไม่ได้มีประวัติศาสตร์เชื่อมโยงกับสถาบันกษัตริย์มาก่อนเลยก็ตาม

ด้วยมาในมาดใหม่ ภูมิพลยังแสดงความเป็นชายชาติทหาร ราวกับว่าเขายึดถือเป็นจริงเป็นจังกับตำแหน่งหัวโขนจอมทัพไทย เขาเริ่มแสดงการสนับสนุนอย่างเปิดเผยต่อปฏิบัติการของกองทัพสหรัฐฯ และไทยในการปราบปรามคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคอย่างจริงจัง ในเดือนกุมภาพันธ์ 2509 ภูมิพลได้เอ่ยปากขอร้องกับ Hubert Humphrey รองประธานาธิบดีสหรัฐฯ ที่มาเยือน ให้สหรัฐฯ ให้ความช่วยเหลือมากขึ้นในการรับมือกับการคุกคามของคอมมิวนิสต์ ระหว่างที่พวกเขาถกเปรียบเทียบสถานการณ์ของเวียตนามและไทย เขาร้องขอเครื่องไม้เครื่องมือเฉพาะบางอย่างสำหรับการต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ และบ่นถึงความล่าช้าในการให้ความช่วยเหลือจากวอชิงตัน[11]

ฤดูร้อนปีนั้น ระหว่างการเยือนเพื่อพักผ่อนในอังกฤษ ภูมิพลประกาศหลายต่อหลายครั้งว่าจีนและเวียตนามเป็นภัยคุกคามร้ายแรงต่อประเทศไทย เขาบอกกับผู้สื่อข่าวว่า จุดประสงค์หนึ่งของการมาเยือนอังกฤษของเขาคือการซื้อเครื่องบินสำหรับกองทัพอากาศไทย และเขาไปเยี่ยมชมโรงงานผลิตเครื่องบินหลายแห่งในอังกฤษและเยอรมัน และเข้าร่วมงานแสดง

---

[8] ทักษ์, *The Politics*, 331.

[9] ดู Bardwell Smith, บก., *Religion and Legitimization of Power* (Chambersburg, Pa.: Anima, 1978), 105.

[10] Charles Keyes, *Thailand: Buddhist Kingdom as Modern Nation State* (Bangkok: ดวงกมล, 1989), 1-5.

[11] รายงานของฮัมฟรีย์ถึงประธานาธิบดีจอห์นสัน, *Foreign Relations of the United States*, Doc. 309.

www.yerngshare.blogspot.com

เครื่องบินรบ Farnborough อันใหญ่โต[12] การซื้อหาเครื่องบินรบสำหรับกองทัพอากาศไทยนั้นไม่ใช่หน้าที่การงานของเขาจริงๆ เสียทีเดียว แต่เขาก็มาเกี่ยวข้องด้วย ภายหลังในปีเดียวกัน เขาล็อบบี้ให้สหรัฐฯ เร่งถล่มฮานอย กระทั่งวิจารณ์วอชิงตันที่หยุดชะงักการโจมตีเวียตนามเหนือทางอากาศ[13] เขากำชับถนอมให้ส่งกำลังทหารไปปราบปรามพคท.ในภาคอีสานมากขึ้น และให้เรียกร้องการสนับสนุนจากสหรัฐฯ มากขึ้น เนื่องจากไทยได้ตกลงยินยอมส่งกำลังทหารจำนวนมากไปสู้รบในเวียตนามตามคำขอของวอชิงตัน[14]

ภูมิพลมีทัศนะต่อสงครามเย็นอย่างพื้นๆ ไม่ผิดแผกไปจากแนวคิดอนุรักษ์นิยมในเวลานั้น แม้เขาจะตระหนักว่ามีสาเหตุที่เกิดจากภายใน แต่เขาก็ฟันธงว่ารากของปัญหาคอมมิวนิสต์มาจากภายนอก ในการสัมภาษณ์กับ *Look* ในปี 2510 เขาเผยทัศนะที่ว่าอาณาจักรไทยกำลังตกอยู่ในอันตราย

> *ชาวจีนมักจะเป็นภัยคุกคามต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เสมอมา เพราะพวกเขากระจายไปทั่ว... ในเมืองไทย มีคนจีนอยู่เยอะ และยากที่จะกลืนพวกเขา... ในหมู่บ้านที่ภาคอีสาน พวกคอมมิวนิสต์มีทั้งคนไทยเชื้อสายจีนหรือไม่ก็เวียตนามเหนือ... โดยทั่วไป ประชาชนไม่เชื่อพวกเขา แต่ในที่ชนบทห่างไกล ถ้าไม่ให้ความร่วมมือ พวกคอมมิวนิสต์ก็จะฆ่าเสีย... แน่นอนว่าเจ้าหน้าที่รัฐบางส่วนในชนบทไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างที่ควร ชาวบ้านจึงมีเหตุให้ไม่พอใจและกระด้างกระเดื่อง แต่พวกเขาไม่ได้ไม่พอใจประเทศไทย หากแต่ไม่พอใจเจ้าหน้าที่เหล่านั้น*
>
> *คนไทยไม่ได้เป็นคอมมิวนิสต์ ยกตัวอย่าง ถ้าพิจารณาศาสนาของเรา พิจารณากฎเกณฑ์ทั้งหมด มันเป็นประชาธิปไตย ดังนั้น พระสงฆ์ต่างมีสิทธิ์ และปฏิบัติเยี่ยงเดียวกับรัฐสภา แต่ละรูปมีสิทธิที่จะแสดงความเห็นของตน เราในเมืองไทยจึงมีพื้นฐานสำหรับประชาธิปไตยและชีวิตที่ดี*
>
> *คอมมิวนิสม์เป็นแนวคิดที่ทำไม่ได้จริง ชีวิตไม่สามารถเป็นไปตามที่แต่ละคนปรารถนาได้ คนที่ทำงานวันนี้ก็ควรจะได้รับค่าตอบแทนและสิ่งของ ไม่ใช่คนที่ไม่ทำงาน คอมมิวนิสม์สามารถเลวร้ายได้ยิ่งกว่านาซีหรือฟาสซิสต์เสียอีก ในทางปฏิบัติ มันแย่เสียยิ่งว่าเผด็จการ*

เผด็จการหรือ? มันคือสิ่งที่เหล่านายพลของไทยกำลังถูกกล่าวหาอยู่นั่นแหละ โดยนักเคลื่อนไหวต่อต้านสงครามในสหรัฐฯ ภูมิพลบอก *Look* ว่านักศึกษาอเมริกันที่ออกมาประท้วงเป็นพวกเขลาที่ถูกคอมมิวนิสต์ปั่นหัว ประเทศไทยจะต้องระมัดระวังเล่ห์กลเช่นนี้ของคอมมิวนิสต์และเตรียมพร้อมสำหรับ “สงครามที่พิเศษมากๆ “ นี้ “ขณะที่คนจีนนับล้านกำลังอดอยาก ประเทศจีนกลับมีระเบิด(นิวเคลียร์) ตอนนี้คนในอินเดียก็อยากได้ระเบิดแบบนั้นด้วย เมืองไทยเราเจียมตัวเกินไป แต่ไม่แน่ในอนาคต คนไทยอาจจะเจียมตัวน้อยลง ถ้าคนไทยต้องการระเบิด พวกเขาก็จะต้องได้”

---

12 เขาไปเยี่ยมชมผู้ผลิตเครื่องบินหลายเจ้า โดยเฉพาะ Beagle Aircraft Works ของอังกฤษ เพื่อเสาะหาเครื่องบินสำหรับทำฝนเทียมกับเครื่องบินพระที่นั่งด้วย

13 *Far Eastern Economic Review*, October 13, 1966.

14 *Foreign Relations of the United States*, 1964-1968, Doc. 314.

www.yerngshare.blogspot.com

ภูมิพลพูดจาภาษาเหยี่ยวมากขึ้นทุกที เขาใช้เวลามากขึ้นกับกองทัพ ผูกสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นกับเหล่าทหาร และแสดงความเป็นผู้นำในภาวะศึกสงคราม เยี่ยงกษัตริย์ตามประเพณี ครอบครัวมหิดลได้ให้ความใส่ใจเป็นส่วนตัวมานานแล้วต่อทหารและตำรวจที่ได้รับบาดเจ็บในหน้าที่ ทั้งไปเยี่ยมพวกเขาตามโรงพยาบาล มอบเงินช่วยเหลือแก่ครอบครัว และเป็นเจ้าภาพงานศพ

คราวนี้ภูมิพลหมั่นออกเยี่ยมค่ายทหารและจุดประจำการในพื้นที่มากขึ้น สวมชุดพรางของทหาร โดยมักจะเหน็บปืนพกไว้ที่เอวข้างหนึ่ง วอล์คกีทอล์คกีอยู่อีกข้างหนึ่ง สื่อมักจะลงภาพของภูมิพลยิงปืนคาร์ไบน์ เอ็ม-16 และปืนกลขนาดต่างๆ จากฐานสู้รบ สิริกิติ์ปรากฏอยู่เคียงข้างเขาเสมอ แต่งกายในชุดทหารเหมือนกันและถ่ายรูปคู่กับปืนคาร์ไบน์ กลุ่มทหารชั้นนำที่ไปร่วมสงครามเวียตนามกลายเป็น "ทหารเสือพระราชินี"

วชิราลงกรณ์ร่วมไสช้างศึกไปกับครอบครัวด้วยเช่นกัน ก่อนจะถูกส่งไปเรียนที่อังกฤษในเดือนมกราคม 2509 ด้วยวัย 13 ปี เขาได้รับยศชั้นร้อยตรีในทั้งสามเหล่าทัพ เมื่อไหร่ที่เขากลับมาเมืองไทย เขาจะสวมชุดสนามและติดตามพ่อของเขาไปยังค่ายตชด.และค่ายทหารอื่นๆ เมื่ออายุ 15 ปี เขาเข้าร่วมการฝึกทหารขั้นพื้นฐานและหัดยิงปืน ไม่นานหลังจากนั้น เขาก็ขึ้นชั้นไปยังปืนกลหนักและเครื่องยิงระเบิด วังเผยแพร่ภาพพ่อลูกยิงปืนอยู่ด้วยกัน วชิราลงกรณ์ยังได้เรียนวิธีถอดทำความสะอาดและประกอบอาวุธหลายชนิด

ภูมิพลยังให้การทุ่มเทมากขึ้นต่อโครงการพัฒนาต่างๆ แสดงให้เห็นว่าเขาตระหนักถึงสาเหตุของปัญหาความไม่สงบที่เกิดจากภายใน โครงการสำคัญของเขาคือพื้นที่หุบกะพงใกล้หัวหิน แม้ว่าถนนก็สร้างแล้ว แหล่งเก็บน้ำขนาดเล็กต่างๆ ก็ขุดแล้ว การเพาะปลูกก็ยังไม่เป็นผล ภูมิพลอธิบายว่าสาเหตุก็คือตัวชาวบ้านเองไม่มุ่งมั่นพอที่จะเอาชนะความยากจน เขาได้คาดหวังว่าชาวบ้านจะสามารถบรรลุชีวิตเกษตรกรได้หากได้รับปัจจัยการผลิต แต่ชาวบ้านไม่ร่วมมือ เขาบอก กลับเป็นว่าทันทีที่สร้างถนนและสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ เสร็จ บางส่วนก็ขายที่ให้กับนักเก็งกำไรที่ดิน มันเป็นวงวัฏที่รบกวนจิตใจภูมิพลอย่างลึกซึ้งตลอดชีวิตของเขา นั่นคือ เมื่อเห็นเงินก้อนแลกกับที่ดิน ชาวบ้านก็คว้าเงินและย้ายเข้าไปอยู่ในเมือง หรือรุกที่ดินของรัฐ แล้วก็กลับมาจนเหมือนเดิม

เพื่อเป็นการต่อสู้กับวัฏจักรนี้ ในปี 2510 ภูมิพลก็ริเริ่มสหกรณ์เกษตรหมู่บ้านขึ้นมาที่หุบกะพงตามแบบคิบบุทซ์ของอิสราเอล ถ้าเป็นผล เขาก็ต้องการทำโครงการนี้ไปทั่วประเทศ เปลี่ยนผืนดินที่ไม่อุดมสมบูรณ์ไปสู่ไร่นาเขียวขจี พร้อมสร้างความสามัคคีและความมั่นคงของชาติไปด้วย เขาเริ่มด้วยการจัดหาที่ดินให้เป็นกองกลางในหุบกะพง ใช้เงินของวังและรัฐบาลซื้อที่ดินเพิ่มเติมจากที่มีอยู่เดิม แล้วจัดสรรเป็นแปลงๆ สำหรับการเกษตรเป็นกลุ่ม เกษตรกร 120 ครอบครัวร่วมเป็นเจ้าของที่ดินราว 10,000 ไร่ แต่ไม่มีใครสามารถขายที่ได้ เจ้าหน้าที่จากวัง รัฐบาลและกองทัพภายใต้การกำกับของภูมิพล ทำหน้าที่ปรับปรุงดิน สร้างการชลประทาน ส่งเสริมพืชเศรษฐกิจที่ไปกันได้ดีกับการปลูกข้าว และสอนให้ชาวบ้านรู้จักการทำเกษตรวิธีใหม่ๆ พวกเขาช่วยวางระบบสินเชื่อของชุมชน การดำเนินงานสหกรณ์ และติดตั้งโครงสร้างพื้นฐานสำหรับไฟฟ้าและประปา นักธุรกิจไทยที่ต้องการส่วนบุญและรัฐบาลอิสราเอลบริจาควัตถุดิบและเครื่องไม้เครื่องมือให้ ด้วยการอุดหนุนทั้งหมดนี้ จะไม่ประสบผลสำเร็จก็ไม่ได้แล้ว

www.yerngshare.blogspot.com

โครงการแรกๆ อีกโครงการหนึ่งของภูมิพลคือ โครงการนมโคเดนมาร์ก ก็กลายเป็นสหกรณ์หนองโพในลักษณะเดียวกัน วังแจกจ่ายแม่วัวแก่เกษตรกร ศูนย์รวมน้ำนม โรงงานแปรรูปและจำหน่ายถูกสร้างขึ้นด้วยเงินจากวังและการบริจาค มีการจัดการเรื่องสินเชื่อ การดำเนินงานสหกรณ์ วังจัดการและอุดหนุนการแจกจ่ายผลิตภัณฑ์นมไปยังโรงเรียนต่างๆ

นอกจากนี้วังยังได้เร่งโหมโครงการพัฒนาชาวเขาของตชด. โดยสังวาลย์ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของภูมิพลระหว่างการพำนักประจำปีในเมืองไทย เธอยังคงให้ความช่วยเหลือทางสาธารณสุขแก่หมู่บ้านชาวเขา แต่การไปเยือนพื้นที่ของเธอก็มีลักษณะแบบทหารมากขึ้นเรื่อยๆ และมุ่งให้ความสำคัญกับความสามัคคีภายใต้ธรรมราชา สังวาลย์แต่งกายในชุดพรางของตชด. เหาะลงมายังหมู่บ้านชาวเขาจากฟากฟ้าด้วยเฮลิคอปเตอร์ของตชด. ขนาบด้วยทหารติดอาวุธครบมือ เธอถูกนำเสนอเป็นแม่ฟ้าหลวง ผู้เป็นตัวแทนของเจ้าเหนือหัวที่ปกป้องคุ้มครองประชาชน เปรียบเทียบกับรัฐบาลหรือพวกคอมมิวนิสต์ที่แทบไม่ได้ทำอะไรให้พวกเขาเลย แพทย์ที่ติดตามเธอมาจะให้การรักษาชาวเขา และทีมงานก็จะแจกผ้าห่ม ยา และเงิน เธอก็จะอธิบายหลักศาสนาพุทธและแจกบทสวดกับเครื่องราง แล้วก็บินจากไป

มันเป็นการนำเสนอที่ทรงพลังสำหรับชาวเขาที่นับถือผี สังวาลย์ได้ชื่อว่าเป็นผู้อุปถัมภ์ของพวกเขา และได้รับสมญานามว่า แม่ฟ้าหลวง ผู้เหาะเหินลงมาจากฟากฟ้าและเป็นแม่ของกษัตริย์ผู้เป็นเจ้าฟ้า โรงเรียนในหมู่บ้านชาวเขาที่ดำเนินการโดยตชด.ถูกตั้งชื่อตามคนในครอบครัวมหิดล สังวาลย์ระดมแพทย์มามากขึ้นในการบินไปเยือนหมู่บ้านชาวเขา และในปี 2512 เธอก็ตั้งมูลนิธิแพทย์อาสาสมัครฯ ขึ้นมา ในปี 2510 เธอยังใช้เงินบริจาคตั้งกองทุนหนึ่งล้านบาทสำหรับช่วยเหลือตชด.และครอบครัว

มีหลายตัวอย่างในช่วงเวลานี้ที่แสดงให้เห็นว่าภูมิพลได้เข้ามาพัวพันมากเพียงใดกับเรื่องนโยบายเศรษฐกิจและความมั่นคงแห่งชาติ สองในนั้นอยู่ระหว่างการเยือนอเมริกาเหนือเป็นเวลา 25 วันในเดือนมิถุนายน 2510 นอกจากการไปเยือนแคนาดาอย่างเป็นทางการเป็นเวลาสามวันแล้ว ภูมิพลใช้เวลาที่เหลืออยู่ในสหรัฐฯ งวดนี้ไม่มีฮอลลีวูด แจ๊ซ หรือพาเรดโปรยริบบิ้น หากแต่เป็นเรื่องความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงระหว่างสหรัฐฯ และไทยล้วนๆ

ต้นปีนั้น สหรัฐฯ ได้ขอให้ไทยส่งกำลังทหาร 20,000 นายไปยังเวียตนามใต้ เพื่อสมทบกับการเคลื่อนกำลังพล 200,000 นายของสหรัฐฯ เอง ไทยไม่อิดเอื้อน แต่ก็ยังมีหลายประเด็นที่ต้องเจรจา เช่น ความเหนียวแน่นที่สหรัฐฯ มีต่อไทย ภูมิพลเดินทางไปสหรัฐฯ เพื่อเจรจาประเด็นเหล่านี้ด้วยตัวเอง พิธีกรรมไม่ได้ขาดหายไปในการเยือน ภูมิพลบริจาคศาลาไทยให้กับอีสต์-เวสต์เซ็นเตอร์ที่ฮอนโนลูลู และไปเป็นประธานงานการกุศลสำหรับเด็กในลอสแองเจลิส แต่จุดประสงค์หลักคือการย้ำความต้องการของไทยกับชาวอเมริกัน ไม่ว่าจะเป็นประธานาธิบดีลินดอน บี. จอห์นสัน, เนลสัน เอ. ร็อคกีเฟลเลอร์ ผู้ว่าการรัฐนิวยอร์คและว่าที่ผู้ท้าชิงตำแหน่งประธานาธิบดี และ James Linen เจ้าของนิตยสาร *Time*

ที่นิวยอร์ค Linen จัดงานเลี้ยงมื้อค่ำแก่ภูมิพลที่ Metropolitan Museum of Art จากนั้นภูมิพลนั่งเครื่องบินเจ็ทของ Time ไปยัง Williamstown, Massachusetts เพื่อรับปริญญากิตติมศักดิ์ที่ Williams College อันเป็นสถานศึกษาที่ Linen จบมา งานนี้ไม่เกี่ยวกับการเมือง แต่ภูมิพลก็บ่งบอกว่าเขาคิดอะไรอื่นอยู่ในคำกล่าวรับปริญญา “เวลา

www.yerngshare.blogspot.com

นี้มีเขาวงกตแห่งอุดมคติต่างๆ ผลประโยชน์ต่างๆ สังคมปัจจุบันเต็มไปด้วยโฆษณาชวนเชื่อและโฆษณาหักล้างกันไปมา ดังนั้นไม่ว่าในเรื่องใด เราควรมีจิตแจ่มใสมากพอที่จะรู้ว่า... ความจริงเป็นเช่นไร" กลับมาถึงนิวยอร์ค ตระกูลร็อคกีเฟลเลอร์จัดงานเลี้ยงสำหรับภูมิพลและสิริกิติ์พร้อมด้วยแขกเหรื่อคนสำคัญระดับกำหนดนโยบายและความคิดเห็น ในการให้สัมภาษณ์กับนักข่าว ภูมิพลเน้นย้ำภัยคุกคามคอมมิวนิสต์ทั่วทั้งโลกและกล่าวย้ำว่าคนอเมริกันที่ต่อต้านสงครามเวียตนามตกเป็นเหยื่อของการล้างสมอง[15]

ท้ายที่สุดเขาได้พบกับจอห์นสันที่ทำเนียบขาวในวันที่ 27 มิถุนายน และใช้เวลาส่วนใหญ่ของวันถัดมากับรัฐมนตรีกลาโหมโรเบิร์ต แม็คนามารา แล้วก็กับจอห์นสันอีกที ก่อนหน้านี้เขาได้ขอให้สหรัฐฯ ยืนยันรับประกันความมั่นคงของไทยและเลิกเติมเชื้อการทุจริตและการฉ้อฉลในรัฐบาลไทย บันทึกการพูดคุยของพวกเขายังคงถูกเก็บเป็นความลับ แต่ก็เห็นได้ว่าเกี่ยวกับการจัดการกับความไม่สงบในไทยและการตอบคำขอของสหรัฐฯ ที่จะให้ส่งทหารไทยไปเวียตนาม เอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องแสดงว่าภูมิพลเจรจาต่อรองเงื่อนไขในการส่งทหารไทยไปร่วมในสงครามของอเมริกันโดยตั้งข้อแม้ว่าทหารไทยจะเป็นอาสาสมัครและได้รับการฝึกฝนเพิ่มเติม ได้อาวุธยุทโธปกรณ์ที่ดีขึ้น และค่าตอบแทนที่สูงขึ้น ภูมิพลยังบอกด้วยว่าทหารไทยที่ไม่ได้ไปเวียตนามก็ยังได้รับค่าตอบแทนต่ำและขาดการฝึกฝน และสมควรได้รับความช่วยเหลือเพิ่มเติมจากสหรัฐฯ[16]

นอกจากนี้ เขายังได้ขอให้อเมริกากล่าวย้ำคำมั่นสัญญาด้านความมั่นคงต่อประเทศไทย ประเด็นนี้เกิดขึ้นมาจากท่าทีที่อ่อนลงของสหรัฐฯ ต่อเวียตนามใต้ และไทยก็ยังกลัวด้วยว่าการส่งทหารไทยไปเวียตนามจะยั่วยุให้เวียตนามเหนือบุกไทย กระนั้น อเมริกาก็ยังสงวนท่าที จอห์นสันยังไม่รับปาก และภูมิพลได้เรียนรู้ว่าการดำรงอยู่ของสหรัฐฯ ในอินโดจีนนั้นขึ้นอยู่กับการเมืองภายในของอเมริกาเองเป็นสำคัญ จอห์นสันบอกเขาว่าหนทางเดียวที่ไทยจะป้องกันตนเองได้ก็คือให้ทหารได้มีประสบการณ์การสู้รบจริงในเวียตนาม และเตือนว่าไทยจำต้องเตรียมกำลังคนไว้ให้ได้มากที่สุดเผื่อเกิดสงครามในดินแดนของตัวเอง[17]

ในระหว่างการเยือน ภูมิพลยังได้พบกับ Henry Kearns นักธุรกิจที่เป็นเจ้าบ้านรับรองครอบครัวของภูมิพลที่ลอสแองเจลิสในปี 2503 Kearns กำลังวางแผนลงทุนในประเทศไทย โดยเฉพาะโรงงานเยื่อกระดาษ แต่ก็ต้องประสบอุปสรรคจากระบบราชการ การลงทุนร่วมในเวลาต่อมาระหว่างสำนักงานทรัพย์สินฯ กับโรงงานเยื่อกระดาษนี้แสดงให้เห็นว่าภูมิพลยื่นมาเข้ามาแทรกแซงเพื่อให้โครงการเดินหน้าหลังกลับจากสหรัฐฯ

อีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าภูมิพลลงมาล้วงลูกในสายงานความมั่นคงระดับล่าง ก็คือช่วงที่เข้าไปพัวพันกับตชด. ซึ่งในตอนกลางทศวรรษ 2503 นั้นเป็นหน่วยงานสำคัญในการปราบปรามความไม่สงบ แม้ว่าตชด.จะอยู่ภายใต้สังกัดกรมตำรวจ (ซึ่งเป็นกรมหนึ่งในกระทรวงมหาดไทย) แต่ก็มีความเป็นเอกเทศเกือบจะโดยสิ้นเชิง มันมีเฮลิคือปเตอร์ราว 23

---

15 *New York Times*, June 14, 1967.

16 *The Pentagon Papers: The Defense Department History of United States Decisionmaking on Vietnam* (Boston: Beacon, 1971-72), 4:523-24.

17 *Foreign Relations of the United States*, 1964-1968, Doc. 362, Doc. 372.

www.yerngshare.blogspot.com

ลำที่ได้จากสหรัฐฯ สำหรับเคลื่อนย้ายกำลังไปตามจุดต่างๆ บริเวณเทือกเขาชายแดนภาคเหนือ สหรัฐฯ แสดงอาการโปรดปรานตชด.ด้วยการมอบปืนเอ็ม-16 ใหม่เอี่ยมให้ในปี 2509 ขณะที่กองทัพยังใช้อาวุธเก่า

ส่วนกรมตำรวจที่เหลือก็ได้งบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานสหรัฐฯ อีกแห่งหนึ่ง คือ Office of Public Safety อันลึกลับของ State Department สำนักงานนี้ดูเหมือนว่าได้สนับสนุนให้กรมตำรวจตั้งกองบินของตัวเองขึ้นมาภายใต้การบังคับบัญชาโดยตรงของอธิบดีกรมตำรวจ โดยเสนอที่จะให้เฮลิคอปเตอร์ใหม่ 100 ลำพร้อมเชื้อเพลิงแต่มีเงื่อนไขว่าอธิบดีกรมตำรวจจะต้องรวมกองบินของตชด.เข้ามาไว้ในกองบินตำรวจเป็นหน่วยเดียว การทำอย่างนี้ก็จะเท่ากับเป็นการตัดปีกตชด. ทำให้ต้องหันไปใช้ล่อต่างสัมภาระบนภูเขา อย่างที่เคยทำในทศวรรษ 2493[18]

อธิบดีกรมตำรวจตกลง และสหรัฐฯ ก็เริ่มลำเลียงเฮลิคอปเตอร์เข้ามาชุดแรก 22 ลำ แต่การโอนกองบินของตชด.ไม่ได้เกิดขึ้น ภูมิพลปกป้องตชด.ด้วยการปฏิเสธที่จะลงนามในพระราชกฤษฎีกาที่จะยุบรวมกองบินเข้าไว้ด้วยกัน ยิ่งกว่านั้น ด้วยการสนับสนุนจากวัง ตชด.ยังคว้ายุทโธปกรณ์ใหม่ส่วนที่ดีที่สุดไป และอีกไม่กี่ปีต่อมาก็ควบคุมการบินทั้งหมดของตำรวจ ภูมิพลได้ปกป้องผู้คุ้มครองของเขาเอง

----

[18] Thomas Lobe, *United States Security Policy and Aid to the Thailand National Police* (University of Denver, Colorado, 1977), 93-95.

www.yerngshare.blogspot.com

11 กษัตริย์นักประชาธิปไตย?

คำปราศรัยต่อสาธารณะของภูมิพลที่นับวันจะดุดันมากขึ้นทุกที การวางท่าทางในหมู่ทหาร และการเดินทางเยือนสหรัฐฯ เพื่อเจรจาความด้านความมั่นคง เหล่านี้ตอบโต้คำวิพากษ์วิจารณ์ที่ว่าเขาเป็นเพียงหุ่นเชิดที่ใช้เวลาอยู่แต่กับแจ๊ซและเรือใบเท่านั้น[1] วอชิงตันเพิ่มเงินและยุทโธปกรณ์ให้ทหารไทยตามที่เขาร้องขอ ทหารไทย 10,000 นายแรกก็ไปถึงไซ่ง่อนเป็นการตอบแทนในเดือนกันยายน 2510 แม้ว่าวอชิงตันยังคงติดต่อธุระผ่านถนอมกับประภาสเป็นหลัก ภูมิพลก็เริ่มสถาปนาอำนาจเหนือการเมืองไทย

ภูมิพลดูจะหวนกลับมาจากวอชิงตันคราวนี้ในมาดผู้เห็นดวงตาธรรมในประชาธิปไตยและการมีรัฐบาลที่ดี การเยือนครั้งนี้ทำให้เขาได้ตระหนักถึงกระแสต่อต้านสงครามเวียดนามที่เชี่ยวกรากในอเมริกา และผลกัดกร่อนของมันต่อพันธกรณีที่สหรัฐฯ มีต่อไทย สื่อมวลชนอเมริกันบรรยายถึงไทย(หลังจากสหรัฐฯ ได้ให้ความช่วยเหลือมาเป็นเวลาสองทศวรรษกับเงินหนึ่งพันล้านเหรียญสหรัฐฯ)ว่ามีผู้นำทหารเผด็จการที่ฉ้อฉลและไร้ความสามารถ ที่ครองอำนาจอยู่เหนือการค้ายาเสพติดที่แพร่ระบาด อุตสาหกรรมทางเพศที่คึกคักและความยากจนชั่วนาตาปี William Fulbright วุฒิสมาชิกต่อต้านสงครามคนสำคัญกล่าวประนามไทยว่าไม่เป็นประชาธิปไตยและไม่สมควรจะได้รับความช่วยเหลือ ข้อความจากประธานาธิบดีจอห์นสันก็เช่นกัน บอกว่าไทยจำต้องปรับปรุงภาพพจน์ อย่างแรกด้วยการให้ถนอมนำรัฐธรรมนูญกลับคืนมาและจัดให้มีการเลือกตั้งตามวิถีทางประชาธิปไตย[2]

ภูมิพลไม่สามารถปฏิเสธคำวิพากษ์วิจารณ์ได้ รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ไม่เคยเป็นรูปเป็นร่างเลยนับแต่ปี 2501 ขณะเดียวกัน การฉ้อราษฎร์บังหลวงก็ระบาดไปทั่วทุกหัวระแหง ยิ่งช่วยให้พคท.ได้เติบโต “ถ้าจับคนโกงไปประหารชีวิต

---

[1] ในต่างประเทศยังคงมีการตั้งคำถามถึงความมุ่งมั่นในการต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ของภูมิพลและประเทศไทย *Newsweek* ในเดือนพฤศจิกายน 2510 ไปไกลถึงขนาดบอกว่าภูมิพลนั้นขี้ขลาด บทความบรรยายภาพอันน่าหวาดหวั่นของการรุกคืบของคอมมิวนิสต์ และบอกว่าในการไปเยี่ยมค่ายทหารในภาคตะวันตกเฉียงใต้ของกรุงเทพฯ ครั้งหนึ่งในเดือนตุลาคม ภูมิพลไม่กล้าลงจากเฮลิค็อปเตอร์มาพบกับทหาร “การปรากฏตัวของกษัตริย์อาจไม่ได้ประโยชน์อะไรนัก” *Newsweek* เสริมว่า “ในการแวะแต่ละจุด เขาเลือกที่จะอยู่แต่ในเฮลิค็อปเตอร์ ในขณะที่ผู้ติดตามทำหน้าที่แจกจ่ายของที่ระลึกเนื่องในวาระการมาเยือนของเขา” รัฐบาลเต้นผาง ปฏิเสธเรื่องนี้โดยสิ้นเชิง นายกรัฐมนตรีถนอมตั้งข้อกล่าวหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ *Newsweek* กล่าวคำขอโทษ อาจเป็นเพราะแรงกดดันจาก State Department ของสหรัฐฯ แต่ไม่ได้ถอนคำพูด เรื่องนี้ยังคงเป็นปัญหาคาใจอยู่ ถนอมยืนยันว่าภูมิพลได้ลงจากเฮลิค็อปเตอร์ แต่เอกอัครราชทูตไทยประจำวอชิงตันเขียนถึง *Newsweek* ว่าภูมิพลรั้งอยู่ข้างในเฮลิค็อปเตอร์เพื่อไม่ให้ทหารต้องถอนจากแนวรบมาเพื่อป้องกันตัวเขา *Newsweek*, November 6, 1967, และ December 4, 1967.

[2] ข้อมูลเกี่ยวกับการเจรจาในสหรัฐฯ พบในภายหลังในงานชีวประวัติอาเศียรวาทสดุดีของ William Stevenson คือ *The Revolutionary King* หน้า 165 Stevenson (โดยอ้างจากภูมิพล)บอกว่าหัวข้อหลักในการเจรจาก็คือ ภูมิพลร้องขอเฮลิค็อปเตอร์หลายลำเพื่อใช้ในโครงการพัฒนาชนบทของเขา และบอกว่าภูมิพลบอกว่านี่คือทั้งหมดที่ต้องการเพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ Stevenson บอกว่า จอห์นสันยอมตามคำร้องขอ แต่ McNamara ไม่เคยปฏิบัติตาม

www.yerngshare.blogspot.com

ให้หมด ก็คงจะเหลือคนอยู่ไม่กี่คน" เขาบอกแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยในปี 2510 "เราเองหมดปัญญา ไม่รู้ว่าจะแก้ไขอย่างไรดี"[3]

ครั้นกลับจากวอชิงตัน ภูมิพลจี้ให้ถนอมประกาศใช้รัฐธรรมนูญและจัดการเลือกตั้ง กำหนดวันประกาศใช้รัฐธรรมนูญก็คือวันเกิดของเขาเอง เพื่อตอกย้ำความคิดที่ว่าประชาธิปไตยของไทยมาจากกษัตริย์ ถนอมดำเนินการอย่างเชื่องช้า โดยส่วนหนึ่งก็กังวลว่ารองนายกฯ ประภาสจะยึดอำนาจไปเสียเอง ในที่สุด วันที่ 20 มิถุนายน 2511 ภูมิพลก็ได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่

แม้ว่าจะเป็นประชาธิปไตยโดยพื้นผิว ในรายละเอียดแล้วรัฐธรรมนูญฉบับนี้ให้ความชอบธรรมแก่รัฐบาลทหารของถนอม ฉบับปี 2511 นี้ที่สั้นน้องๆ ธรรมนูญชั่วคราวปี 2501 ของสฤษดิ์ กำหนดให้มีสองสภา โดยสภาล่างมาจากการเลือกตั้ง 219 คน และสภาสูงแต่งตั้งโดยกษัตริย์ 164 คน ภูมิพลเห็นชอบรายชื่อวุฒิสมาชิกของถนอมที่มาจากทหารเป็นส่วนใหญ่ เพื่อให้ถนอมที่มีคนในสภาล่างจำนวนไม่มากนักสามารถควบคุมรัฐสภาได้โดยง่าย นอกจากนี้ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรถูกห้ามไม่ให้ดำรงตำแหน่งในคณะรัฐมนตรี ประธานวุฒิสภาเป็นประธานรัฐสภาโดยตำแหน่ง และวุฒิสภามีอำนาจหน่วงเหนี่ยวร่างกฎหมายได้เป็นเวลาถึงหนึ่งปี นอกเหนือไปจากอำนาจยับยั้งของกษัตริย์

รัฐธรรมนูญใหม่ยังรับรองกฎหมายทุกฉบับที่ออกโดยรัฐบาลชุดก่อนๆ ทำให้กฎหมายเผด็จการที่สฤษดิ์ใช้ในการปราบปรามผู้ไม่เห็นด้วยคงอยู่อย่างมั่นคงต่อไป เช่น กฎหมายต่อต้านคอมมิวนิสต์ ถนอมสงวนอำนาจสิทธิ์ขาดในยามฉุกเฉินไว้กับตัวเองเหมือนสฤษดิ์ ในการเลือกตั้งเดือนกุมภาพันธ์ 2512 ด้วยความช่วยเหลือทางการเงินจากวอชิงตันและอาจจะจากวังด้วย คนของถนอมชนะการเลือกตั้งในสภาผู้แทนราษฎร ทำให้เขากุมอำนาจจัดตั้งรัฐบาล[4] รัฐบาลใหม่ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แต่การมีรัฐธรรมนูญกับการเลือกตั้งก็เพียงพอแล้วสำหรับวอชิงตัน

แต่อาจเป็นผลที่ไม่ได้ตั้งใจ ภูมิพลเกิดแสดงอาการปวารณาตนต่อประชาธิปไตย การเลือกตั้งและหลักนิติธรรมขึ้นมา ทำให้คนไทยจำนวนมากกล้าวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล ฝ่ายค้านในสภาก็ถล่มรัฐบาลในเรื่องทุจริตและความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดเกินเหตุกับสหรัฐฯ และเรียกร้องสิทธิเสรีภาพของประชาชนมากขึ้น การพิจารณางบประมาณประจำปีต้องค้างเติ่งนับเดือนเนื่องจากมีผู้ต้องการหั่นงบประมาณของกองทัพ ถนอมและประภาสตอบโต้ด้วยการจับกุมผู้วิพากษ์วิจารณ์บางคนและปิดหนังสือพิมพ์ กระนั้นพวกเขาก็ยังต้องระแวดระวัง ไม่เพียงเพราะภาพพจน์ที่รายงานอย่างเสียหายในสหรัฐฯ เท่านั้น ฝ่ายชูประชาธิปไตยก็อ้างว่าภูมิพลอยู่ข้างพวกเขา

งานนี้ทำเอาภูมิพลกลืนไม่เข้าคายไม่ออกระหว่างท่าทีเชิดชูประชาธิปไตยกับท่าทีสนับสนุนการปราบปรามคอมมิวนิสต์และผู้เห็นต่างอย่างเฉียบขาด เขาเข้าใจถึงความสำคัญของการปรับปรุงธรรมาภิบาล แต่การเติบโตของ

---

3 *Far Eastern Economic Review*, December 28, 1967.

4 ดู Foreign Relations of the United States, 1964-1968, Doc. 381, สำหรับการพูดคุยระหว่างเจ้าหน้าที่สหรัฐฯ กับเจ้าหน้าที่อาวุโสไทยที่ไม่ระบุชื่อเกี่ยวกับการที่สหรัฐฯ จะทุ่มเงินเพื่อกำหนดผลการเลือกตั้ง; และ Doc. 304, เอกสารปี 2508 ที่ระบุว่าอเมริกาพร้อมที่จะให้เงินสนับสนุนแก่นักการเมืองและพรรคการเมืองที่ตนพอใจ

www.yerngshare.blogspot.com

คอมมิวนิสต์และเหตุการณ์ในประเทศเพื่อนบ้านส่งเสริมแนวทางการแก้ปัญหาด้วยวิธีการแบบทหาร ถึงปี 2510 พคท.ขยายไปถึงบริเวณเทือกเขาทางภาคเหนือ โดยเฉพาะจังหวัดเชียงรายและน่านที่ติดกับประเทศลาวและมีชาวม้งอาศัยอยู่จำนวนมาก ในปี 2511 พคท.ยึดเขาค้อเป็นฐานที่มั่น ผู้ต่อต้านรัฐเพิ่มจำนวนขึ้นในบริเวณภาคใต้ตอนกลาง ตรงพรมแดนด้านตะวันตกก็เกิดความขัดแย้งระหว่างกะเหรี่ยงในป่ากับคนไทยพื้นราบ

เหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นการต่อสู้ที่กระจัดกระจายตามพื้นที่ แต่พคท.ก็เชื่อมประสานเป็นเครือข่ายหลวมๆ จำนวนการปะทะระหว่างผู้ต่อต้านรัฐกับตำรวจและทหารเพิ่มเป็น 372 ครั้งในปี 2511 ที่เชียงรายในเดือนเมษายน กองทหาร 18 นายถูกสังหารทั้งหมดโดยกองกำลังชาวเขาของพคท.ซึ่งไม่มีความสูญเสียเลย[5] สองสามเดือนต่อมาคอมมิวนิสต์โจมตีฐานทัพอากาศของสหรัฐฯ ที่อุดรธานี เจ้าหน้าที่เสียชีวิตและบาดเจ็บหลายนายและเครื่องบินสองลำได้รับความเสียหาย ถึงอย่างนั้น ในปี 2511 เครือข่ายพคท.ก็ยังมีกำลังติดอาวุธไม่ถึง 4,000 คน ไม่มีฐานคนพื้นราบหรือในเมืองและมีความสัมพันธ์ที่จำกัดกับพรรคคอมมิวนิสต์อื่นๆ นอกประเทศ พวกเขาขาดแคลนอาวุธและบุคลากรที่จะประมือกับรัฐบาล และไม่ได้แสดงท่าทีว่าจะทำอย่างนั้นด้วย

แต่หลังจากต้นปี 2511 เมื่อฮานอยโจมตีไซ่ง่อนอย่างฉับพลันในช่วงเทศกาลปีใหม่ของเวียตนาม กองอำนวยการปราบปรามคอมมิวนิสต์ก็ล้มเลิกการเกลี้ยกล่อมชาวบ้านด้วยการปฏิรูปและความช่วยเหลือ ไม่ใส่ใจบทเรียนในเวียตนาม ลงมือปฏิบัติการ “ค้นหาและทำลาย” ใช้วิธีกวาดล้าง ทรมานและศาลเตี้ยกับชาวบ้านที่ถูกสงสัยว่าให้การสนับสนุนพคท. กองทัพและตชด.เริ่มเขย่าขวัญชาวบ้านในชนบทด้วยการถีบผู้ต้องสงสัยว่าเป็นพคท.ลงมาจากเฮลิคีอปเตอร์ และในภาคใต้ก็จับนักโทษยัดเข้าไปเผาในถังแดง ตชด.เล่นบทโหดมากขึ้นกับชาวเขาด้วยเช่นกัน คราวนี้บุกตะลุยหมู่บ้านที่สงสัยว่าปันใจให้คอมมิวนิสต์โดยไม่เสียเวลาสร้างความสัมพันธ์ รัฐบาลเริ่มบังคับย้ายหมู่บ้านชาวเขาลงมาพื้นราบ ก่อให้เกิดปัญหาเรื่องที่ดินและทรัพยากรกับคนพื้นราบเพิ่มขึ้นมาอีก

ในปี 2511 ประธานาธิบดีจอห์นสันที่ได้รับพิษจากสงครามเวียตนามประกาศว่าจะไม่ลงสมัครตำแหน่งประธานาธิบดี ทั้ง Hubert Humphrey และ Richard Nixon ภายหลังหาเสียงด้วยการจะถอนกำลังออกจากเวียตนาม นิกสันชนะการเลือกตั้ง และหลังรับตำแหน่งในเดือนมกราคม 2512 เขาประกาศให้การดูแลป้องกันเวียตนามใต้เป็นเรื่องของคนเวียตนามเอง (“Vietnamization” of South Vietnam’s defense) อีกสองเดือนต่อมาก็ประกาศแผนลดกำลังทหารในไทยที่มีอยู่ 50,000 นาย ระหว่างนั้น วุฒิสภาสหรัฐฯ ห้ามไม่ให้ทหารเหล่านั้นทำการสู้รบในไทยหรือลาว วุฒิสมาชิก Fulbright โจมตีไทยอีกครั้งว่าเป็นประเทศบริวารของสหรัฐฯ ที่ฉ้อฉลและไม่เป็นประชาธิปไตย

ชนชั้นนำไทยพากันช็อคไปตามๆ กัน ดูเหมือนสหรัฐฯ กำลังจะทิ้งไทยเหมือนที่ทิ้งเวียตนาม การถอนของสหรัฐฯ จะทำให้เศรษฐกิจถดถอย ที่น่ากังวลกว่าก็คือ ด้วยกำลังทหารไทยกว่า 10,000 นายในเวียตนาม กรุงเทพฯ กลัวความเป็นปฏิปักษ์โดยตรงระหว่างสองประเทศจะบานปลาย หากปราศจากการคุ้มครองของสหรัฐฯ สงครามระหว่างไทยและเวียตนามเหนือก็อาจเกิดขึ้นได้

---

[5] สายหยุด เกิดผล, *The Struggle for Thailand* (Bangkok: S. Research Center, 1986), 86.

www.yerngshare.blogspot.com

ถนอมเร่งมือปราบปรามคอมมิวนิสต์หนักข้อขึ้น ที่เขาค้อ เชียงใหม่ เชียงรายและพื้นที่อื่นๆ กองทัพระดมอาวุธหนัก ทั้งเครื่องบินทิ้งระเบิด ปืนใหญ่และเฮลิคือปเตอร์โจมตีฐานที่มั่นของพคท. ยิงขีปนาวุธและทิ้งระเบิดนาปาล์มบริเวณป่าและหมู่บ้านต้องสงสัย เหมือนที่อเมริกันทำกับเวียตนาม

แต่ก็เหมือนกับในเวียตนาม ยุทธการของฝ่ายรัฐไม่ค่อยเป็นผลมากนัก นักรบของพคท.รู้สภาพพื้นที่ของตนเองดีกว่าทหาร กองทัพประสบความสูญเสียจากการปะทะมากกว่าคอมมิวนิสต์ ยิ่งกว่านั้น การสู้รบก็ดูจะยิ่งผลักให้ชาวบ้านเป็นฝ่ายตรงข้ามรัฐบาลมากขึ้นเรื่อยๆ ดังเช่นกรณีถล่มหมู่บ้านแห่งหนึ่งที่เชียงรายในเดือนกุมภาพันธ์ 2511 กองกำลังพคท.ได้เข้าไปในหมู่บ้านคืนหนึ่งเพื่อโจมตีตำรวจหมู่เล็กๆ หมู่หนึ่งที่มาเยือนหมู่บ้าน หลังจากนั้น ชาวบ้านยืนยันว่าพวกเขาไม่ได้ให้การช่วยเหลือพวกคอมมิวนิสต์ โดยแสดงการพิสูจน์ถึงความจงรักภักดีว่าไม่กี่ปีก่อนหน้านั้นเองภูมิพลได้มอบเกียรติยศบางอย่างให้แก่ปู่ของผู้ใหญ่บ้าน และปีก่อนนั้นสังวาลย์ก็เพิ่งบริจาคโรงเรียนให้กับหมู่บ้าน ถึงกระนั้น เครื่องบินกองทัพอากาศก็ทิ้งระเบิดถล่มหมู่บ้านและทหารราบก็เผาทำลายโรงเรียนและยุ้งฉาง[6]

ในปี 2512 พคท.ประกาศสถาปนากองทัพปลดแอกประชาชนแห่งประเทศไทยอย่างเป็นทางการ แม้จะดูน่าตื่นตระหนกสำหรับคนในกรุงเทพฯ แต่กองทัพที่ขาดแคลนยุทโธปกรณ์นี้ไม่มีศักยภาพที่จะเคลื่อนกำลังลงจากป่าเขามาได้เลย ภัยคุกคามจากพวกเขาในฐานะขบวนการคอมมิวนิสต์นั้นเป็นอะไรไม่มากไปกว่าในทางทฤษฎี Jeffrey Race ผู้เชี่ยวชาญเรื่องขบวนการต่อสู้กับรัฐในเอเชียกล่าวในช่วงนั้นว่า คนที่คิดว่าพคท.เป็นคอมมิวนิสต์ที่แท้จริงนั้นก็มีแต่บรรดาหัวๆ ของพคท.เองและของรัฐบาลไทยเท่านั้น ไม่อย่างนั้นก็มองได้ว่าพวกเขาก็คือชาวเขาที่ต่อสู้กับการกดขี่แค่นั้นเอง[7]

ยิ่งกว่านั้น มวลชนของพคท.ก็ยังมีความจงรักภักดีอย่างเหนียวแน่นต่อภูมิพล นักข่าวรายหนึ่งรายงานในปี 2515 ว่า " การขยายฐานมวลชนในเมืองไทยทำได้ค่อนข้างยากเนื่องจากชาวบ้านมีความเคารพในกษัตริย์ และด้วยลักษณะไทยพุทธที่ชอบความสงบเรียบร้อยและไม่การเมือง"[8] ด้วยเหตุนี้ นักข่าวรายนั้นเขียนต่อว่า พคท.จึงมีนโยบายที่จะไม่โจมตีภูมิพลหรือวงการสงฆ์

ภูมิพลและสิริกิติ์ปฏิบัติภารกิจพิธีกรรมและงานการกุศลต่อไป พิธีสดุดีตระกูลจักรีต่างๆ ดำเนินไปตามกำหนด ภูมิพลฟื้นพิธีเห่เรือสำหรับกฐินหลวงขึ้นมาอีกครั้งในปี 2510 เมื่อมีการค้นพบช้างเผือกที่ภาคใต้ในปี 2511 มันถูกนำเข้ามาในวังด้วยพิธีใหญ่โต ในวันเกิดครบสามรอบของสิริกิติ์ในเดือนสิงหาคม เธอพิมพ์หนังสือรวมบทความทางประวัติศาสตร์ที่สรรเสริญกษัตริย์ในตระกูลจักรีเป็นรายตัว สองสามีภรรยาแสดงการสนับสนุนกองทัพด้วยการไปเยี่ยมทหารที่ได้รับบาดเจ็บตามโรงพยาบาลและทหารที่อยู่แนวรบ โดยมักแต่งชุดทหารอยู่เสมอ ภูมิพลก็จะทำการทดสอบอาวุธต่างๆ และให้คำแนะนำเชิงกลยุทธ

---

6 *Far Eastern Economic Review*, April 25, 1968.

7 Jeffrey Race, "The War in Northern Thailand," *Modern Asian Studies* 8, no. 1 (1974): 85-112.

8 *Far Eastern Economic Review*, May 13, 1972.

www.yerngshare.blogspot.com

ในขณะเดียวกัน ด้วยการใช้โครงการพัฒนาของเขาเองเป็นแบบอย่าง ภูมิพลท้าทายวิธีการปราบปรามคอมมิวนิสต์ของรัฐบาล เขาขยายโครงการต่างๆ โดยมีภิศเดช รัชนีคู่หูแล่นเรือของเขาเป็นผู้จัดการ ให้ความสนใจมากขึ้นต่อความเป็นอยู่ของชาวเขา ที่ส่วนใหญ่ยังคงไม่ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาล โครงการของภูมิพลตั้งสหกรณ์ในหมู่บ้านชาวเขา โดยเริ่มที่ธนาคารข้าวของชุมชน มีโครงการพืชทดแทนเพื่อหันเหชาวเขาจากการปลูกฝิ่น[9]

ภูมิพล(พร้อมด้วยองค์กรระหว่างประเทศ)ยังได้บีบให้รัฐบาลมอบสัญชาติไทยแก่ชาวเขาซึ่งหมายรวมถึงสิทธิในบริการต่างๆ ของรัฐด้วย ในระยะเวลาสี่ปี จนถึงปี 2516 ว่ากันว่าชาวเขาราว 200,000 คนได้รับสัญชาติ แม้จะกลายเป็นว่าไม่ใช่สถานะพลเมืองไทยโดยบริบูรณ์ก็ตาม[10] ก้าวไปอีกขั้นหนึ่ง ภูมิพลวิพากษ์วิจารณ์แนวทางการพัฒนาและความเกินพอดีของยุทธการปราบปรามคอมมิวนิสต์ของรัฐ เขากล่าวแนะนำในหลายโอกาสว่ากองทัพควรสะกดกลั้นมากขึ้นและรัฐบาลมีความจริงใจมากขึ้นแทนที่จะโฆษณาชวนเชื่อชื่นชมตัวเอง[11] หลังจากไปเยี่ยมหมู่บ้านม้งในภาคเหนือที่ถูกกองทัพถล่มช่วงปลายปี 2511 ภูมิพลบอกว่ารัฐบาลกระทำผิด เขายืนยันว่ามีชาวเขาไม่กี่คนที่เข้าร่วมกับคอมมิวนิสต์ “มีอยู่น้อยคนที่แดงจริงๆ ถ้าเราทำผิดพลาด ชาวเขาทั้งเผ่าจะกลายเป็นแดงและสร้างปัญหาให้เราไม่จบสิ้นในภายหลัง”

ในช่วงปี 2512 ภูมิพลวิพากษ์วิจารณ์หนักขึ้น เขาบอกกับนักศึกษาเกี่ยวกับหมู่บ้านในประจวบคีรีขันธ์ ที่ชาวบ้านอยู่อาศัยในเขตป่าสงวน

> *คนเหล่านี้อยู่อาศัยหาเลี้ยงชีพอย่างสงบ มีกฎเกณฑ์ของตัวเอง ไม่มีอาชญากรรม อาจเรียกว่าเป็นประชาธิปไตยได้ แต่ไม่มีเจ้าหน้าที่จากทางการ อันที่จริง ไม่มีเจ้าหน้าที่ พวกเขาจะเป็นประชาธิปไตยมากกว่ามี... แต่พวกเขาถูกมองเป็นพวกผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ เราไม่ต้องการอยู่แล้วที่จะให้มีผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย แต่เราเองก็ได้สร้างพวกเขาขึ้นมาด้วยการกล่าวหาชาวบ้านที่ปกครองตนเองอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อยและเป็นประชาธิปไตยว่าเป็นผู้บุกรุกเขตป่าสงวนและผลักดันพวกเขาออกมา*[12]

เขาพูดกับกลุ่มนักธุรกิจว่าการก่อความไม่สงบนั้นเป็นฝีมือการปลุกปั่นของคนต่างชาติ แต่ก็โดยอาศัยเงื่อนไขที่แย่อยู่แล้วภายในประเทศ “ถ้าประเทศปราศจากความยุติธรรมอย่างถ้วนทั่วแล้ว ก็จะเกิดความระส่ำระสาย หลายคนถูกผลักให้เป็นผู้ก่อความไม่สงบด้วยสถานการณ์บีบบังคับ... กำลังทหารนั้นเราสู้ได้ เพราะเราเป็นชาตินักรบ แต่การเอาชนะการก่อการร้าย

---

9 แม้จะมีการอ้างว่าภูมิพลเป็นผู้ริเริ่มโครงการนี้ แต่มันก็เริ่มท่ามกลางปฏิบัติการต่างๆ ของหน่วยงานสหรัฐฯ และ UNDP ที่กำลังทำอยู่แล้วและกว้างขวางกว่ามาก แต่ด้วยภาพพจน์ที่มีเสน่ห์มากกว่า ภูมิพลได้รับการยกให้เป็นหัวหน้าของโครงการทั้งหมด

10 ชาวเขาได้รับเหรียญรูปภูมิพลโดยมีหมายเลขสลักไว้ด้านหลัง เหรียญนี้ให้สิทธิอะไรไม่มากเลย แต่ก็กลายเป็นเครื่องรางของขลังสำหรับชาวเขาจำนวนมากไป พวกเขายังคงถูกจำกัดการเดินทาง และลูกๆ ที่เกิดใหม่ไม่ได้รับสัญชาติไทย

11 ดูตัวอย่าง Race, “The War in Northern Thailand,” 105.

12 พูดที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 13 มีนาคม 2512, อ้างโดย Gray, *The Soteriological State*, 686-88.

www.yerngshare.blogspot.com

ที่เกิดจากน้ำมือของเราเองนั้นยากกว่ามาก... ต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ชนบทให้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง ความยุติธรรม ความมีสติและการเสียสละ มิฉะนั้นแล้วเราคงต้องยอมแพ้แก่ผู้ก่อการร้าย”[13]

ภูมิพลวิจารณ์พ่อค้านักธุรกิจที่เกื้อหนุนการทุจริตและการรังแกชาวบ้าน เขาบอกว่าพ่อค้าคนกลางกดชาวบ้านให้ยากจนด้วยการกดราคารับซื้อผลิตผล เขายังตำหนินักเก็งกำไรที่ดินอีกด้วย เมื่อไหร่ที่รัฐบาลสร้างถนน นายหน้าที่ดินก็จะพากันไปกว้านซื้อที่ดินชาวนาที่ไร้การศึกษาด้วยเงินจำนวนไม่มากแต่ก็เย้ายวนใจ ภูมิพลบอกว่า ในท้ายที่สุดเงินก็ถูกใช้หมดไปอย่างรวดเร็วและครอบครัวที่ไร้ที่ดินก็จำต้องเช่าที่ดินของตัวเอง หรือย้ายไปหางานรับจ้างในเมือง หรือไม่ก็ไปหักร้างถางป่าโดยผิดกฎหมาย

ยิ่งห้าวหาญกว่านั้น ภูมิพลชักชวนให้นักศึกษากดดันรัฐบาลให้บริหารงานด้วยความเป็นธรรมมากขึ้น ตามขนบโบราณของการฎีกาขอความยุติธรรมจากกษัตริย์ “เราจึงบอกกับท่านนายพลเหล่านั้น,” เขาพูดกับนักศึกษาประสานมิตรในปี 2512 “ว่าพวกท่านจงเรียนรู้ที่จะรับฟังประชาชน”[14] เขาแนะนำนิสิตจุฬาฯ ให้คิดด้วยตัวเอง แทนที่จะถูกบงการโดยข้าราชการที่ไร้วิญญาณ “เพื่อที่ประเทศของเราจะได้เป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง เป็นไปตามเจตนารมณ์ของประชาชน”[15] สำหรับนักศึกษาและแอ็คทิวิสต์แล้ว คำพูดอย่างนี้ทำให้ภูมิพลอยู่ข้างเดียวกับพวกเขา ตรงข้ามกับรัฐบาลทหารของถนอม-ประภาส

ทว่านักศึกษาเข้าใจผิด เนื่องจากภูมิพลกำลังมุ่งหน้าไปยังอีกทิศทางหนึ่งที่แตกต่างไปโดยสิ้นเชิง หลังจากสองทศวรรษแห่งการเรียนรู้และประสบการณ์ ทัศนะของเขาต่อการบริหารประเทศสมัยใหม่ การพัฒนาเศรษฐกิจ ศาสนาพุทธและศีลธรรมกำลังตกผลึกเป็นปรัชญาการปกครองอันเป็นแบบเฉพาะตัวของเขาเอง ซึ่งมีรากอยู่ในแนวคิดจักรีธรรมราชาสมบูรณาญาสิทธิ์ ด้วยมีแต่ผู้ที่มีบุญญาธิการสูงสุดเท่านั้นที่จะทำได้ ภูมิพลกำลังเริ่มการตีความของตนเองเกี่ยวกับธรรมะสำหรับโลกสมัยใหม่

หัวใจของทัศนะของเขาคือคติพจน์สมัยใหม่ที่โปรโมทโดยวชิราวุธคือ หน้าที่สูงสุดของประชาชนทุกคนคือการธำรงไว้ซึ่งสามัคคีของชาติภายใต้กษัตริย์ องค์ประกอบง่ายๆ ของมันคือ ความอุตสาหะ ความเสียสละและหน้าที่รับผิดชอบต่อครอบครัวซึ่งหมายถึงทั้งครอบครัวจริงๆ และครอบครัวแห่งชาติที่มีกษัตริย์และราชินีเป็นพ่อและแม่ เช่นเดียวกับวชิราวุธ ภูมิพลเน้นความสามัคคีจนแทบจะเป็นบัญญัติทางศาสนา เพื่อความสามัคคี ทุกคนมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ “ชาติประกอบด้วยสถาบันต่างๆ อย่างเดียวกับที่ร่างกายประกอบขึ้นด้วยอวัยวะส่วนต่างๆ ชีวิตของเราดำรงอยู่ได้เนื่องจากอวัยวะ

13 พูดที่ชลบุรี มิถุนายน 2512, อ้างแล้ว, 692.

14 15 มีนาคม 2512, อ้างถึงใน Morell and Chai-anan, *Political Conflict*, 69.

15 Gray, *The Soteriological State*, 688.

www.yerngshare.blogspot.com

น้อยใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ได้ปกติ เช่นกัน ชาติก็ดำรงอยู่ได้เนื่องจากสถาบันต่างๆ เข้มแข็งและปฏิบัติหน้าที่ในส่วนของตนอย่างเต็มที่”[16]

ในการปราศรัยวาระต่างๆ เขาเจาะจงระบุสาเหตุที่ทำให้ชาติขาดความสามัคคี ปัญหาหลักก็คือ (น่าขันที่ตรงกับที่พคท.เองก็บอก) ทุนนิยมที่เห็นแก่ตัว ซึ่งขาดจริยธรรมและแบ่งแยกสังคม ทุนนิยมไม่ได้ให้รางวัลตอบแทนมากที่สุดแก่ผู้ที่ทำงานหนักมากที่สุดหรือผู้ที่ปฏิบัติตามหน้าที่ แต่มันให้ประโยชน์แก่ผู้ที่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่นมากกว่า และนี่เป็นการทำลายความสามัคคี ภูมิพลบอกว่าพ่อค้าและนักเก็งกำไรที่ดินที่เอาเปรียบชาวนา “อาจอยู่ฝ่ายเดียวกับผู้ก่อการร้าย”[17] และเมื่อเขาวิจารณ์ความผิดพลาดของรัฐบาลที่ให้เครื่องมือหนักแก่เกษตรกรที่เพียงแต่ต้องการความช่วยเหลือที่พื้นฐานกว่านั้น เขาบอกว่า “ไม่ใช่ทุกคนจะมีรถแทร็คเตอร์ได้ ยกเว้นนายทุนที่ไม่คำนึงถึงชาวบ้านทั่วไปอยู่แล้ว”[18]

สำหรับชาวมาร์กซิสต์แห่งพคท.แล้ว นี่เป็นเรื่องเศรษฐศาสตร์การเมือง แต่สำหรับภูมิพล มันเป็นเรื่องของธรรมะ ภูมิพลมองว่าความสามัคคีจะเกิดขึ้นได้ก็แต่จากแรงกระตุ้นที่ไม่เห็นแก่ตัวตนเท่านั้น หรือพูดจาภาษาธรรมะก็คือ ความตั้งมั่นอันบริสุทธิ์ เขาบรรยายว่าการพัฒนาชนบทควรกระทำโดยใช้ “ความสามารถ ภูมิปัญญาและสติปัญญาระดับสูง ควบคู่ไปกับความสุจริตโดยปราศจากความคิดหาผลประโยชน์ใดๆ ใครที่อยากหาเงินควรจะลาออกไปและไปทำธุรกิจ”[19] และเขาเสริมว่า “มีแต่คนที่ฉลาดและครุ่นคิดเท่านั้นที่จะสามารถแยกแยะระหว่างผู้ที่ต้องการพัฒนาจริงๆ กับผู้ที่ต้องการทำเพื่อผลประโยชน์ของพรรคพวกตน”[20]

ไม่เพียงแต่นักธุรกิจนายทุนเท่านั้นที่มีวิธีคิดที่เห็นแก่ตัวและเป็นอันตรายอย่างนี้ ภูมิพลบอก มันยังระบาดในหมู่นักวิชาการ นักการเมืองและข้าราชการด้วย ซึ่งมักจะกระทำการเป็นการที่บ่อนทำลายความสามัคคีของคนในชาติ ไม่ว่าจะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม เขาสั่งสอนนักศึกษาและข้าราชการให้ทำงานหนักโดยไม่คิดถึงผลประโยชน์ส่วนตัว และเขาชื่นชมการทำงานของแพทย์ที่อยู่ในชนบทว่าเป็น “การกระทำที่ก้าวหน้าที่สุด” “การต้องเผชิญกับความตรากตรำทางกายภาพ ความเสี่ยง ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ก่อให้เกิดกิจกรรมการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อแพทย์ที่ดี คนที่ดีและผู้รักชาติ”[21] เขายกตัวเขาและครอบครัวเป็นตัวอย่าง เขาบอกให้นักศึกษาเล่าเรียนเพื่อรับใช้ประเทศชาติ เหมือนอุบลรัตน์ลูกสาวของเขาที่ตั้งใจจะเรียนนิวเคลียร์ฟิสิกส์ที่ Massachusetts Institute of Technology เพื่อทำประโยชน์ให้กับประเทศ

ภูมิพลไม่ได้กล่าวโทษแต่เพียงทุนนิยมเท่านั้น เขายังบอกว่าระบบราชการและกฎหมายสมัยใหม่บ่อนทำลายการพัฒนาและความสามัคคีของชาติไม่แพ้กัน จากคำปราศรัยของเขาในปลายทศวรรษที่ 2503 ถึงต้นทศวรรษ 2513 ชัดเจนว่า

---

16 อ้างใน Kevin Hewison, ed., *Political Change in Thailand* (London: Routledge, 1997), 66.

17 ภูมิพล อดุลยเดช, *Royal Addresses and Speeches* (Bangkok: Office of the Prime Minister, 1976), 26.

18 Gray, *The Soteriological State*, 694.

19 อ้างแล้ว, 696.

20 อ้างแล้ว, 697.

21 อ้างแล้ว, 690.

www.yerngshare.blogspot.com

เขาโทษข้าราชการที่เรื่องมากและสำคัญผิด และการยึดกฎหมายอย่างเถรตรงตายตัวของพวกเขา ว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การก่อการร้ายขยายตัว แม้ว่ามันเป็นทัศนะที่ยอมรับกันโดยทั่วไป แต่บทเรียนที่ภูมิพลดึงออกมานั้นเป็นคนละเรื่อง เขาสรุปว่าการบริหารประเทศแบบสมัยใหม่นั้นไม่ดีเท่าการปกครองโดยจักรีธรรมราชาแบบเดิม ตามที่พวกเจ้าจากระบอบเก่าได้สอนเขามา ระบบการบริหารงานแผ่นดินของไทยสมัยใหม่นี้เป็นสิ่งนำเข้าจากตะวันตก และไม่สอดคล้องกับคนไทย ในขณะที่กฎหมาย(ก็เหมือนกับทุนนิยม)อาจมาจากแนวคิดที่ดี แต่ในทางปฏิบัติกลายเป็นเครื่องมือการเอารัดเอาเปรียบที่ทำให้ชาติอ่อนแอ "เราได้ปฏิรูประบบการบริหารประเทศบนพื้นฐานหลักการของต่างชาติ โดยไม่คำนึงถึงวิถีชีวิตของประชาชน... กฎหมายกับความเป็นจริงอาจแตกต่างกัน และมีช่องโหว่อยู่ไม่น้อยเลย" เขาพูดกับคณะนิติศาสตร์ของจุฬาฯ ในเดือนมีนาคม 2512[22]

เขามักจะยกตัวอย่างชุมชนที่ประจวบฯ ขึ้นมาประกอบคำอธิบายของเขาเสมอ ชุมชนที่เขาบอกว่ามีจิตวิญญาณประชาธิปไตยแต่ถูกรังแกโดยเจ้าหน้าที่ที่ยึดกฎหมายแบบเถรตรง "เราเรียกร้องให้พวกเขาต้องรู้กฎหมาย แต่กฎหมายอย่างนี้... ไม่ใช่กฎหมายที่แท้จริง... ไม่ใช่เรื่องไปโทษชาวบ้านว่าไม่รู้กฎหมาย... ถ้าเราจะปกครองและช่วยให้เกิดความสงบเรียบร้อยในบ้านเมือง เราไม่สามารถยึดกฎหมายตามตัวอักษรได้... พิจารณาในแง่ที่เป็นความรับผิดชอบของตนเอง ไม่ใช่งานตามหน้าที่ที่ติดอยู่ในกรอบตายตัวของราชการที่มีลำดับชั้นอำนาจของผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา"[23] ในอีกวาระหนึ่ง เขาบอกว่า "กฎหมายไม่พูดถึงคนที่อยู่ในป่าอยู่แล้ว... เมื่อมีการเปิดป่าสงวน คนใหม่เข้ามา เบียดขับคนที่อยู่มาก่อนออกไป บางทีก็ค่อนข้างโหดร้าย อาจจะยิ่งทำให้มีผู้ก่อการร้ายมากขึ้น... ควรต้องคำนึงถึงมนุษยธรรม ความเอื้ออาทร และการกระทำเพื่อส่วนรวมจริงๆ และต้องต่อต้านการใช้กฎหมายไปสนับสนุนผู้กดขี่รังแกประชาชน"[24]

ส่วนระบบราชการ เขายกตัวอย่างมากมายถึงความอืดอาด ความสูญเปล่าและการขาดแนวทางแก้ปัญหาชนบทที่มีเหตุมีผล ในการปราศรัยต่อชมรมโรตารีกรุงเทพฯ ในปี 2512 เขาชี้ว่าหน่วยงานราชการต่างๆ ติดขัดในระเบียบราชการอยู่ตลอดเวลา จึงไม่ได้ช่วยเหลือประชาชนจริงๆ โครงการต่างๆ ของเขาเมื่อเทียบกันแล้วมีประสิทธิภาพกว่า ไม่มีต้นทุนมากนัก ช่วยลดความยากจน หยุดการตัดไม้ทำลายป่าและการค้ายาเสพติด ปกป้องชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน และทำให้พวกเขาเป็นพลเมืองที่ดี โครงการของเขาทำอย่างนี้ได้ด้วยการหลีกเลี่ยงการประชุมบ่อยๆ ระเบียบขั้นตอนที่เทอะทะและการสูญเสียทรัพยากรไปกับคนที่ฉ้อฉล อีกนัยหนึ่ง โครงการของเขายอดเยี่ยมกว่าเพราะเขาไม่ได้ทำงานแบบเดียวกับรัฐบาล[25]

เรื่องนี้กลายมาเป็นประเด็นหลักประเด็นหนึ่งของรัชสมัยของเขา ครั้งแล้วครั้งเล่าเขาจะเปรียบเทียบความล้มเหลวของระบบราชการและกฎหมาย และความเห็นแก่ตัวของทุนนิยม กับความสำเร็จของโครงการของเขา ซึ่งเป็นผลมาจาก

22 อ้างแล้ว, 685-88.

23 อ้างแล้ว

24 อ้างแล้ว, 695.

25 ภูมิพล อดุลยเดช, ปราศรัยต่อโรตารีกรุงเทพฯ, 27 กุมภาพันธ์ 2512, รวมพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ : บริพัตรบพิธ, 2513)

www.yerngshare.blogspot.com

ธรรมปฏิบัติล้วนๆ แต่ภูมิพลก็เข้าใจว่าความสามัคคีและความไม่เห็นแก่ตัวที่อิงอยู่บนธรรมะนั้นยังไม่เพียงพอที่จะสร้างชาติที่แข็งแกร่งและเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันได้ เขามองว่าคนไทยนั้นยอมรับชะตาหรือกรรมอย่างเชื่องๆ มากเกินไป นี่เป็นด้านลบของความไม่ทะยานอยาก และเป็นจุดอ่อนที่อันตรายของสังคมไทย

เพื่อแก้ปัญหานี้ ภูมิพลต้องดัดแปลงหลักศีลธรรมที่ชี้นำคนไทย เขาสนับสนุนแนวคิดของการทำงานหนัก ที่เป็นมากกว่าหน้าที่ มันเพิ่มเข้าไปในรายการหลักธรรมพุทธเถรวาทที่ปกติจะเป็นการยินยอมรับในโชคชะตา เนื่องจากมันผูกโยงความเป็นเอกภาพเข้ากับความวิริยะอุตสาหะ ไม่ใช่แค่กรรมและความตั้งใจดีเท่านั้น นี่เป็นความคิดที่แหวกแนว เพราะการทำงานหนักหมายถึงการตั้งเป้าหมายและทุ่มเทความพยายามเพื่อบรรลุเป้าหมายนั้น นั่นคือ ความอยากที่จะประสบความสำเร็จและบรรลุผล ซึ่งแย้งกับหลักการสำคัญของพุทธเถรวาท

ในการตีความของภูมิพล การทำงานหนักเป็นประโยชน์ในตัวของมันเอง เมื่อเจือสมกับความตั้งใจบริสุทธิ์ ทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าใกล้ความสุข เข้าใกล้นิพพานมากขึ้น ไม่เชิงเป็นปัจเจกบุคคลแต่ในฐานะส่วนหนึ่งของชาติไทย และมันยังมีผลบุญที่ปกป้องผู้ปฏิบัติจากความชั่วร้ายและความทุกข์ จากผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์และการกดขี่ของราชการ

ภูมิพลเริ่มปราศรัยเรื่องการทำงานหนักตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2503 เพื่อชี้แนะทั้งคนเมืองที่มีการศึกษา ที่เขามองว่าโดยทั่วไปแล้วมีความเห็นแก่ตัว และชาวบ้านที่เขามองว่าขี้เกียจ ฟังดูเป็น Swiss Calvinist มากกว่าที่จะเป็นธรรมราชาแห่งสยาม เขาบอกประชาชนว่าพวกเขาจะเจริญก้าวหน้าถ้าทำงานหนัก และพวกเขาสามารถปกป้องตนเองได้ถ้าพึ่งพาตัวเองได้มากขึ้น ยกตัวอย่าง ในการปราศรัยเดือนมิถุนายน 2512 เขาบอกกับบรรดาผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาว่าการให้รถแทร็คเตอร์สมัยใหม่ช่วยเกษตรกรยากจนในการหักร้างถางป่านั้นรังแต่จะทำให้พวกเขาขี้เกียจและคอยแต่พึ่งพา เท่าที่เป็นอยู่กระทั่งจะดายหญ้าในไร่สวนพวกเขาก็ไม่อยากทำอยู่แล้ว จอบเสียมก็ยังใช้ได้อยู่ และถ้าพวกเขาทำงานด้วยตัวเอง ก็จะประสบความสำเร็จมากกว่านี้[26]

ภูมิพลยังดัดแปลงหลักธรรมว่าด้วยเรื่องความตั้งใจอันบริสุทธิ์อีกด้วย ความตั้งใจบริสุทธิ์ กระทั่งเมื่อรวมกับการทำงานหนักแล้วก็ตาม ก็ยังไม่พอเพียงสำหรับการธำรงความสามัคคีและปกป้องประเทศชาติ ความตั้งใจบริสุทธิ์ยังคงยอมให้มีการยอมรับชะตาสำหรับความผิดพลาดและความล้มเหลว อันเป็นทัศนคติบ่อนทำลายที่ไม่เพียงแต่ทำให้คนจนอ่อนแอเท่านั้น แต่ยังทำให้ประเทศอ่อนแอด้วย เขาพูดกับกลุ่มข้าราชการในปี 2512

> ความผิดพลาดหรือการละเมิดกฎเกณฑ์ หากกระทำไปโดยความตั้งใจที่บริสุทธิ์แล้วก็ไม่ถือโทษ แต่จะเป็นเรื่องใหญ่ถ้ากระทำโดยความเขลาเบาปัญญา เนื่องจากผู้ดำเนินโครงการ(พัฒนา)นั้นจะต้องชำนาญมีความสามารถและไม่สามารถที่จะเขลาได้... ความผิดพลาด หากกระทำโดยเจตนาบริสุทธิ์สามารถมองข้ามไปได้ แต่ถ้าไม่ใช่ ก็อาจ

26 ดู Gray, *The Soteriological State*, 694-96.

www.yerngshare.blogspot.com

ถือเป็นการทรยศ... ผู้ที่ทำให้เกิดความล้มเหลวจะต้องเป็นผู้ทรยศ อาจฟังดูแรงไป แต่มีเหตุผล เพราะ... ช่องโหว่ใดๆ ที่เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ก่อการร้ายหรือผู้ไม่หวังดีได้ฉวยใช้นั้นเป็นการทำผิดต่อประเทศชาติ[27]

สิ่งที่ต้องการไม่ใช่ความเขลาที่ปรารถนาดี แต่เป็นการคิดใช้เหตุผลและความรู้ เขาบอกแก่นักศึกษา “เมื่อมีภาระหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ จงหยุดพิจารณาก่อน...หมายถึงดูว่างานนี้ต้องทำอะไรบ้างและเราถูกบอกให้ทำอะไร จากนั้นใช้ความคิดหรือใช้เหตุผล ทุกสิ่งจะต้องมีเหตุผล และสิ่งที่เราถูกบอกให้ทำจะต้องรองรับด้วยเหตุผล... เมื่อสงสัย ก็ถามเพื่อจะได้เติมเต็มความรู้ของเรา การเงียบอาจจะเป็นผลเสียต่อตัวเอง ต่อชุมชนและต่อประเทศชาติ”[28]

วิธีคิดของภูมิพลยังคงมีรากมาจากแนวคิดเรื่องกรรม ทำดีได้ดี ความเสียสละและความไม่มีตัวตนเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ ขณะที่ความโลภและการเอารัดเอาเปรียบก่อให้เกิดกรรมเวร นวัตกรรมของเขาก็คือ การเจาะจงว่าความดีหรือการประพฤติธรรมประกอบด้วยอะไรบ้าง ความรุดหน้าในการตีความธรรมะของเขานี้แสดงถึงความเชื่อมั่นของตนเองในฐานะผู้นำทางสติปัญญาของราชอาณาจักร เขาพบเห็นข้อบกพร่องในหลักคำสอนทางจิตวิญญาณของประเทศและทำหน้าที่ธรรมราชาในการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น

ส่วนคนฟังจะไม่ได้เข้าใจสาระทุกครั้งไปนั้นเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ การปราศรัยของเขาบ่อยครั้งจะเป็นเหมือนพระเทศน์ไปเรื่อยๆ ใช้วิธีไล่เรียงตรรกะเพื่อแสดงสัจจะที่เขาเข้าใจ ความคิดเห็นของเขาถูกแสดงออกอย่างคลุมเครือ เขามักเตือนให้คนยึดมั่นในหน้าที่เฉพาะของตนและธำรงความสามัคคีและความเรียบร้อย และเขาแทบไม่เคยระบุให้ใครทำอะไรอย่างชัดถ้อยชัดคำ ปล่อยให้ผู้ฟังตีความไปได้ต่างๆ นานา เหมือนคำทำนายของศาสดาพยากรณ์ผู้เร้นกายอยู่บนยอดเขา

การวิพากษ์วิจารณ์ของภูมิพลชวนให้นักการเมืองเสรีนิยม นักศึกษาและแรงงานเข้าใจว่าเป็นการโจมตีรัฐบาลตรงๆ ซึ่งคงไม่เป็นไปตามความมุ่งหมายของเขาเสียทีเดียว แต่คนเหล่านั้นที่โดนกดมานานกว่าทศวรรษก็นึกว่าเขากำลังสนับสนุนการเคลื่อนไหวของประชาชน

ประเทศไทยกำลังสุกงอมสำหรับเรื่องนี้ การเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งได้เกิดขึ้นนับแต่ปลายทศวรรษ 2493 ประชากรของกรุงเทพฯ เพิ่มจำนวนเป็นสองเท่า เป็นสี่ล้านคน ชนชั้นคอเสื้อขาวมีจำนวนเพิ่มขึ้นเกือบสิบเท่า หรือกว่า 200,000 คน และจำนวนนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัยเพิ่มจาก 20,000 คนเป็นกว่า 100,000 คน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในกรุงเทพฯ ชนชั้นกลางในเมืองที่มีการศึกษาต่างก็มีความคาดหวังของตัวเอง พวกเขากังวลเรื่องคอมมิวนิสต์ แต่ด้วยการเคลื่อนไหวของพคท.มุ่งแต่ชนบท พวกเขาจึงให้ความสำคัญกับการทำมาหากิน การทุจริตของรัฐบาล และผลเสียของการมีฐานทัพอเมริกันอยู่ในประเทศ

นอกจากนี้ยังมีการเพิ่มจำนวนผู้ใช้แรงงานในเมือง แรงงานนอกภาคการเกษตรของไทยเพิ่มจำนวนขึ้น 50 เปอร์เซ็นต์ภายในหนึ่งทศวรรษ ส่วนใหญ่ในพื้นที่อุตสาหกรรมในกรุงเทพฯ คนงานเหล่านี้ได้ค่าแรงต่ำ อาศัยอยู่ในสลัมที่

27 อ้างแล้ว, 695-96.

28 อ้างแล้ว, 697.

www.yerngshare.blogspot.com

แทบเข้าไม่ถึงบริการสาธารณะ และแทบไม่ได้รับการคุ้มครองจากการเอาเปรียบของนายจ้าง การประท้วงหยุดงานของแรงงานแม้จะยังมีไม่มากนักแต่ก็เพิ่มจำนวนขึ้นในปลายทศวรรษ 2503 ก่อกระแสต่อต้านรัฐบาล โดยเฉพาะนักศึกษาและผู้ใช้แรงงานที่มาจากชนบทและนักศึกษาไทยที่กลับมาจากยุโรปและอเมริกาที่พวกเขาได้ซึมซับกระแสต่อต้านสงครามและเชิดชูประชาธิปไตย กระแสนี้ไหลบ่าเข้าไปยังรัฐสภา นายกฯ ถนอมต้องเผชิญกับการคัดค้านการใช้จ่ายทางทหารจากสส.ที่ต้องการงบประมาณสำหรับบริการทางสังคม

สำหรับคนไทยจำนวนมากที่มีทัศนคติใหม่เหล่านี้ การที่ภูมิพลสนับสนุนการมีรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้ง รวมทั้งการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลยิ่งก่อกระแสต้านหนักข้อขึ้น นักศึกษาทั้งหมดในรุ่นนี้ได้เติบโตมาด้วยการปลูกฝังในจักรีปกรณัม เข้าใจว่าสถาบันกษัตริย์คือผู้ประทานประชาธิปไตยและระบอบรัฐธรรมนูญแก่ประเทศนี้แต่เพียงผู้เดียว และสนับสนุนสิทธิและข้อเรียกร้องของประชาชน คำวิจารณ์ของภูมิพลแสดงให้พวกเขาเห็นว่าข้อเรียกร้องของพวกเขาสอดคล้องกับเบื้องบน ซึ่งสร้างความชอบธรรมให้กับพวกเขา ทัศนะนี้ได้รับการหนุนเสริมเมื่อเสนีย์และคึกฤทธิ์ ปราโมช โจมตีรัฐบาลในปี 2513 คึกฤทธิ์เขียนใน*สยามรัฐ*ว่า “เกิดอะไรขึ้นกับบ้านเมืองของเรา? ประชาชนยิ่งจนลงและทุกข์เข็ญมากขึ้นเรื่อยๆ ... อาชญากรรมและโจรผู้ร้ายชุกชุม โจรการเมืองก็ดูจะมีอยู่ทุกหัวระแหง... ผมมีความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ แต่เมื่อพิจารณาสภาพในปัจจุบันแล้ว ผมมีแต่จะรู้สึกว่าประเทศของเราจะไม่สามารถหลีกเลี่ยงการมีนโยบายซ้ายได้” ด้วยสถานะของคึกฤทธิ์ที่เป็นกระบอกเสียงของวังและปัญญาชนเสรีนิยม ฝ่ายซ้ายคงจะเชื่อว่านี่คือความรู้สึกของภูมิพลเอง[29]

เรื่องนี้ทำให้ภูมิพลอยู่ในจุดก้ำกึ่ง เนื่องจากเขายังคงให้การสนับสนุนรัฐบาลทหารอยู่ กองทัพและรัฐบาลเป็นผู้คุ้มครองหลักของวัง และเขาก็โปรดปรานถนอมเป็นการส่วนตัว แม้ว่าจะไม่ใยดีนักกับประภาส ด้วยนักศึกษา ผู้ใช้แรงงานและนักการเมืองที่ฮึกเหิมส่งเสียงดังมากขึ้นทุกที ภูมิพลดูจะตระหนักในปี 2513 ว่าเกิดอะไรขึ้น เขาเปลี่ยนถ้อยความและสุ้มเสียง เตือนนักศึกษาให้สะกดรำงับความรุ่มร้อน ไม่ให้ดำเนินรอยตามแบบอย่างที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ และให้อดทน หน้าที่ของพวกเขาตอนนี้คือเล่าเรียน และค่อยเปลี่ยนแปลงสังคมในภายหลัง และพวกเขาก็ควรปล่อยเรื่องบ้านเมืองให้เป็นหน้าที่ของผู้มีอำนาจรับผิดชอบไป

ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในเดือนมีนาคม 2513 เขาตำหนินักศึกษาที่จัดการชุมนุมประท้วงที่กระทรวงยุติธรรม เรื่องราวในกระทรวงยุติธรรมไม่ใช่หน้าที่ของพวกเขา[30] “เมื่อไหร่เกิดความบกพร่องในหน่วยงาน ผู้ที่จะทำหน้าที่แก้ไขได้ดีที่สุดก็คือผู้ที่อยู่ในหน่วยงานนั้น ยกตัวอย่าง ถ้าศาลเดินไปผิดทิศผิดทาง ก็เป็นหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในกระบวนการยุติธรรมจะแก้ปัญหานั้น” หนึ่งปีถัดมา เขาต่อว่านักศึกษาที่ทำการประท้วงในมหาวิทยาลัย นิสิตและอาจารย์จุฬาฯ กำลังต่อสู้กับประภาสผู้เป็นอธิการบดีที่ตกลงขายที่ดินบางส่วนของมหาวิทยาลัยให้กับพวกพ้องในราคาถูก ในการปราศรัยของภูมิพล นิสิตหาญกล้าเรียกร้องให้เขาเข้ามาดูแลเรื่องนี้ เขาตอบว่าพวกเขาควรต่อสู้กับการทุจริต แต่ในกรณีนี้ไม่ควรประท้วง แต่ควรนำเรื่องไปหารือกับนายกฯ แทน[31] สองเดือนต่อมา ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ นักศึกษาใจกล้ายื่นหนังสือเรียกร้องให้

---

29 *Far Eastern Economic Review*, January 2, 1971.

30 *Bangkok World*, March 8, 1970.

31 Bangkok Post, September 21, 1971.

www.yerngshare.blogspot.com

ภูมิพลสั่งมหาวิทยาลัยให้รับผู้นำนักศึกษารายหนึ่งที่ถูกไล่ออกกลับเข้ามหาวิทยาลัย เขาบอกให้นักศึกษามีเหตุมีผลมากขึ้น และคิดให้รอบคอบเสียก่อนจะทำอะไร

แต่สายเกินไป รัฐบาลกำลังหวั่นวิตกเมื่อประธานาธิบดีนิกสันจู่ๆ ก็สร้างความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนในกลางปี 2514 ก่อให้เกิดคำถามว่าใครคือมิตรคือศัตรูของประเทศไทยกันแน่ และสหรัฐฯ ยังคงเป็นพันธมิตรที่ยังพึ่งพาได้อยู่อีกหรือไม่ เกิดวิวาทะทางการเมืองอันดุเดือดในกรุงเทพฯ นักศึกษาและผู้ใช้แรงงานประท้วงบ่อยขึ้น และรัฐสภาก็ประสบภาวะชวนเซ โดยสมาชิกสภาจำนวนมากเห็นความเป็นไปได้ที่จะเปลี่ยนตัวถนอมและประภาสได้เสียที

วันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 เมื่อเห็นอำนาจเริ่มหลุดจากมือ ถนอมและประภาสทำการโค่นล้มรัฐบาลตัวเอง เหตุการณ์ซ้ำรอยปี 2501 รัฐสภาและคณะรัฐมนตรีถูกยุบ มีการประกาศกฎอัยการศึก อำนาจไปอยู่ในมือ*สภาบริหารคณะปฏิวัติ* ถนอมเผด็จอำนาจในฐานะนายกฯ ผู้บัญชาการทหารสูงสุดและรัฐมนตรีต่างประเทศ ประภาสเป็นรองนายกฯ รัฐมนตรีมหาดไทย อธิบดีกรมตำรวจ รองผู้บัญชาการทหารสูงสุด ผู้บัญชาการทหารบกและผู้อำนวยการกองอำนวยการปราบปรามคอมมิวนิสต์ ตลอดจนเป็นประธานหรือรองประธานรัฐวิสาหกิจและบริษัทเอกชนอีกจำนวนมาก ทั้งสองรีบแสดงความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ ชาติและศาสนาด้วยความรวดเร็ว และอธิบายถึงความจำเป็นของการรัฐประหารเพื่อป้องกันภัยคุกคามทั้งในและนอกประเทศ

วังนิ่งเงียบ ลังเลที่จะแสดงการสนับสนุนที่ชัดเจน แต่ถนอมได้ชื่อว่าเป็นคนโปรดคนหนึ่งของภูมิพล และเมื่อเขาออกโทรทัศน์ เปิดจดหมายจากภูมิพลที่มาบนพานทอง ก็เป็นอันรู้กัน[32] ภูมิพลไม่ได้ผลักดันให้มีรัฐธรรมนูญ อันที่จริง วังมีเหตุต้องให้การสนับสนุนถนอม เนื่องจากความปั่นป่วนวุ่นวายที่เพิ่มมากขึ้น ถนอมสัญญาที่จะนำความสงบเรียบร้อยกลับคืนมา ซึ่งนั่นเป็นสิ่งสำคัญที่สุด

การกระทำต่อๆ มาของถนอมมีแต่จะสุมไฟใส่ฟืนในหมู่ประชาชน ไม่นานหลังจากนั้น เขาพยายามควบคุมอำนาจตุลาการ ซึ่งยังมีภาพคุณธรรมความดีงามและความเป็นอิสระ การประท้วงถนอมของนักศึกษาได้รับการสนับสนุนจากสาธารณะ ภูมิพลที่สองสามปีก่อนหน้านี้เลือกผู้พิพากษาศาลฎีกาสัญญา ธรรมศักดิ์เป็นองคมนตรี ก็คงจะวิตกกังวลอยู่หลังฉาก ถนอมถูกบีบให้ออกจากตำแหน่ง ชัยอนันต์ สมุทรวนิชและ David Morell เขียนถึงชัยชนะครั้งนั้นว่า "นักศึกษาได้กลายมาเป็นพลังนอกระบบราชการที่เข้มแข็งที่สุดในประเทศ... โดยที่ผู้นำทหารและนักการเมืองไม่ทันได้สังเกต"[33] รัฐบาลคอยสร้างประเด็นให้นักศึกษาโจมตีเรื่องแล้วเรื่องเล่า ยิ่งทำให้พวกเขาได้รับการสนับสนุนจากสาธารณะเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

ในปีถัดมา เศรษฐกิจถดถอย เงินเฟ้อรุนแรง รัฐบาลลดรายจ่าย ทำให้นักศึกษาที่จบใหม่ไม่สามารถหางานทำได้ง่ายๆ อีกต่อไป ผลผลิตข้าวตกต่ำ ในปี 2516 ชาวกรุงเทพฯ ต้องเข้าแถวซื้อข้าวสารเป็นครั้งแรกในความทรงจำของพวกเขา

---

32 Benedict Anderson, "Withdrawal Symptoms: Social and Cultural Aspects of the October 6 Coup," *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, July-September 1990, 30.

33 Morell And Chai-anan, *Political Conflict*, 144-45.

www.yerngshare.blogspot.com

จากนั้นการประท้วงของผู้ใช้แรงงานก็เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จาก 34 ครั้งในปี 2515 เพิ่มเป็นหลายร้อยครั้งในปี 2516 รวมผู้ใช้แรงงานเกือบถึง 180,000 คน สงครามกับพคท.ก็ทวีความเข้มข้นขึ้นด้วยเช่นกัน แต่ไปได้ไม่ดีนัก รัฐบาลปฏิบัติการรุกครั้งใหญ่ที่สุดเท่าที่เคยมีมาในเดือนมีนาคม 2515 ส่งกำลังทหาร 10,000 นายโจมตีทหารป่าของพคท.จำนวนหลักร้อยในบริเวณภาคเหนือตอนล่างและตอนบน มันเป็นหายนะ รัฐบาลสูญเสียทหารไปสองสามร้อยคน ขณะที่พคท.สูญเสียเพียงเล็กน้อย ปฏิบัติการรุกครั้งต่อมาในเดือนตุลาคมก็ประสบความล้มเหลวอีกเช่นกัน ความล้มเหลวสองครั้งนี้ต่างจากที่ผ่านมาคือคราวนี้ได้รับการรายงานผ่านสื่อ ผู้วิจารณ์บางคนเปรียบมันกับความล้มเหลวของสหรัฐฯ ในเวียตนาม โดยตำหนิว่าเป็นความผิดของณรงค์ กิตติขจร ลูกชายตัวแสบของถนอมและลูกเขยของประภาส

ณรงค์กลายมาเป็นสัญลักษณ์ของทุกสิ่งที่ผิดพลาดของรัฐบาล เขามีชื่อกระฉ่อนในเรื่องไม่ดีงาม เขาโหดเหี้ยมและทะเยอทะยานกระเดียดไปทางประภาสมากกว่าพ่อ แต่ทั้งคู่ต้องพึ่งพาเขาในการควบคุมกองทัพที่แบ่งก๊กแบ่งพวกมากขึ้นทุกที กองทัพที่ได้รับการปรนเปรอด้วยงบประมาณมหาศาลจากรัฐบาลและสหรัฐฯ หัวโตตัวลีบด้วยมีนายทหารระดับสูงล้นเกินและแบ่งพรรคแบ่งพวก มุ่งแต่จะหาประโยชน์ทั้งในการเลื่อนตำแหน่ง เงินทองและความทะยานอยากทางการเมือง ณรงค์ควบคุมกลุ่มที่มีอำนาจมากที่สุดและฉ้อฉลมากที่สุด เพื่อรองรับการขึ้นสู่ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก และหลังจากนั้นก็เป็นตำแหน่งนายกฯ ตามที่เขาหวัง ความฉ้อฉลของเขาเป็นที่เกลียดชังในหมู่สาธารณชน ยกตัวอย่าง ในปี 2515 เขาดูแลหน่วยงานปราบปรามการทุจริตที่เพิ่งตั้งขึ้นใหม่ ซึ่งเขาใช้เป็นเครื่องมือในการขยายธุรกิจของตัวเอง และขู่กรรโชกรีดไถคู่แข่ง ถนอมและประภาสปล่อยให้เขาทำตามที่ต้องการ เพราะพวกเขาก็ได้ประโยชน์ด้วย

ทหารกลุ่มอื่นในกองทัพก็มองหาโอกาสที่จะโค่นณรงค์ รวมถึงถนอมและประภาสด้วย คู่แข่งรายหนึ่งคือรองผบ.ทบ.กฤษณ์ สีวะรา ซึ่งเป็นทหารอาชีพและมีความคิดมากกว่าทหารส่วนใหญ่ กฤษณ์เก็บงำความทะเยอทะยานและผลประโยชน์ทางธุรกิจของเขาไว้ได้ดี เขาได้รับความไว้เนื้อเชื่อใจมากพอจากประภาสที่มอบหมายให้เขาปฏิบัติหน้าที่แทนผบ.ทบ. ซึ่งกลายเป็นกุญแจสำคัญสู่การโค่นสามทรราชลงจากอำนาจ

ในเดือนสิงหาคม 2515 นักศึกษาจากหลายมหาวิทยาลัยก่อตั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย(ศนท.) ขึ้นมาเพื่อประสานงานกิจกรรมทางการเมืองในระดับประเทศ โดยมีธีรยุทธ บุญมี นิสิตจุฬาฯ เป็นผู้นำ ศนท.สามารถระดมมวลชนนับหมื่นลงสู่ท้องถนนได้ภายในเวลาไม่กี่ชั่วโมง งานแรกไม่ใช่การโจมตีรัฐบาล แต่เป็นญี่ปุ่น ธุรกิจของญี่ปุ่นครอบงำอุตสาหกรรมไทย และส่งออกสินค้าจำนวนมากมาขายไทย แต่ซื้อสินค้าจากไทยเพียงเล็กน้อย ศนท.จัดการคว่ำบาตรไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่นเป็นเวลาสิบวัน ทำให้ได้รับคะแนนนิยมไปทั่วประเทศ

ตลอดปี 2515 ภูมิพลไม่แสดงท่าทีชัดเจนต่อการพุ่งแรงของนักศึกษาและผู้ใช้แรงงาน และท่าทีคลุมเครือของเขาก็ทำให้พวกนั้นได้ใจ คนที่เข้าร่วมการประท้วงส่วนใหญ่เป็นพวกกลางๆ สนใจความเป็นธรรมทางสังคม ต่อต้านการคงกำลังทหารของสหรัฐฯ และไม่พอใจการฉ้อราษฎร์บังหลวง แต่ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงจงรักภักดีต่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ทว่าภูมิพลก็ไม่ได้อยู่ข้างพวกเขาชัดเจนนัก เพราะมีฝ่ายซ้ายเข้มข้นจำนวนหนึ่งอยู่ในหมู่พวกเขา แจกจ่ายเผยแพร่เอกสารมาร์กซิสต์และเหมาอิสต์ ภูมิพลและพวกกังวลว่าพวกนี้เป็นสายของพคท. ในการปราศรัยที่ธรรมศาสตร์ อันเป็นมหาวิทยาลัยที่ปรีดี พนมยงค์เป็นผู้ก่อตั้ง ภูมิพลแทบไม่ได้เอ่ยถึงความฉ้อฉลของรัฐบาลถนอมเลย ในขณะที่มุ่งเน้นไปยังประเด็นที่มีการ

www.yerngshare.blogspot.com

กล่าวหาว่านักศึกษาได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายซ้าย และเขายังได้เผยถึงความรู้สึกเหยียดหยามอย่างลึกซึ้งที่เขามีต่อปัญญาชน[34]

ปัจจุบันนี้ ดูเหมือนจะมีทฤษฎีใหม่ที่ว่าทุกสิ่งที่ได้สถาปนาลงหลักปักฐานไปแล้วจะต้องถูกทำลายขุดโค่นด้วยวิธีการรุนแรง เพื่อจะได้เกิดสิ่งใหม่ มันเป็นคำกล่าวที่แสดงสติปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ของผู้ได้รับการศึกษาสูง ทฤษฎีใหม่นี้มาจากต่างประเทศและมีอิทธิพลทางความคิดอย่างมาก... เราควรทำการศึกษาวิจัยทฤษฎีนี้เป็นพิเศษ เพื่อดูว่าการทำลายสิ่งเก่าเพื่อให้เกิดสิ่งใหม่จะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ดีทั้งหมดหรือไม่... ยิ่งกว่านั้น ดูจะไม่มีหลักประกันว่าสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นจะดีแน่นอน... หลังจากพิจารณาแล้ว เห็นว่าความสร้างสรรค์ที่แท้จริงนั้นจะเกิดได้ด้วยวิธีการสันติเท่านั้น... เปิดโอกาสให้ทุกส่วนของสังคมและทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขสิ่งต่างๆ

ภูมิพลและรัฐบาลถือจริงจังกับขบวนประท้วงของนักศึกษา-กรรมกร ในเดือนธันวาคม 2515 อาจจะด้วยการแนะนำของภูมิพล ถนอมพยายามลดแรงกดดันด้วยการประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองแห่งราชอาณาจักร และให้มีสภานิติบัญญัติ แต่เหมือนปี 2511 รัฐธรรมนูญใหม่ยิ่งเสริมอำนาจแก่เขา สภานิติบัญญัติแห่งชาติมีสมาชิก 299 คนมาจากการแต่งตั้งทั้งหมด ซึ่ง 200 มาจากทหารและตำรวจ ที่เหลือ(ไม่ถึงหนึ่งในสาม)เป็นพลเรือน เช่นเดิม ฝ่ายบริหารกุมอำนาจเบ็ดเสร็จ

การคัดค้านทวีความเข้มข้น ท่ามกลางเศรษฐกิจที่ซวนเซและการประท้วงไม่หยุดหย่อน มีข่าวลือสะพัดว่าถนอม ประภาสและณรงค์ตั้งใจจะประกาศให้ไทยเป็นสาธารณรัฐและกุมอำนาจโดยถาวร สองปีก่อนหน้านั้น ถนอมและประภาสได้ละเมิดกฎหมายด้วยการไม่ยอมเกษียณออกจากตำแหน่งทหาร กล่าวกันว่าณรงค์คุยโอ่ว่าตนเองจะเป็นประธานาธิบดีคนแรกของประเทศไทย มันถือเป็นการหมิ่นกษัตริย์ ทำให้คึกฤทธิ์ ปราโมชต้องเรียกร้องให้รัฐบาลลาออก ตอนนี้ประชาชนเรียกถนอม ประภาสและณรงค์อย่างเปิดเผยว่า "สามทรราช"

ภูมิพลสงวนท่าที เขาย้ำกับนักศึกษาว่าควรเรียนหนังสือแทนที่จะออกมาประท้วง และปล่อยให้เรื่องบ้านเมืองเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ แต่เขาก็ยังวิจารณ์รัฐบาลโดยอ้อมๆ ในคราวหนึ่ง เขาถึงกับใช้ภาษามาร์กซิสต์ในการประกาศว่าการไร้ที่ทำกินของชาวบ้านเป็นปัญหาที่เร่งด่วนที่สุดของประเทศ

เวลานี้ กำลังเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่สู้จะดี ประชาชนกำลังกลายเป็นทาสในที่ดินภายใต้การกดขี่ของนายทุน ... ในระบบของเรา แต่ละคนมีที่ดินและที่อาศัย แต่ทั้งหมดกำลังถูกเปลี่ยนให้เป็นระบบฟิวดัลลิสม์ที่เลวร้ายของยุโรปสมัยกลาง ที่มีการกดขี่เป็นลำดับชั้นลงไปจนถึงชั้นล่างสุด... ประชาชนเคยทำกินบนผืนดินของตน แต่ถูกซื้อไปโดยนายทุน ซึ่งก็รับเนื่องจากมีภาพลวงตาว่าเงินจะนำความสุขมาให้ แต่ในความเป็นจริง... เมื่อเงินหมดพวกเขาก็ต้องขายแรงงานไปในราคาถูก และท้ายที่สุดก็กลายเป็นทาสของนายทุน[35]

---

34 Gray, *The Soteriological State*, 708.

35 ภูมิพล, Royal Addresses, 72-74.

www.yerngshare.blogspot.com

เกิดอุบัติเหตุอันหนึ่งเป็นชนวนที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ วันที่ 29 เมษายน 2516 เฮลิคอปเตอร์ของกองทัพลำหนึ่งตกที่เขตสงวนรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่ คนบนเครื่องเป็นทหารสังกัดกลุ่มณรงค์ กิตติขจรที่ไปล่าสัตว์อย่างผิดกฎหมาย ไล่ยิงสัตว์จากบนเฮลิคอปเตอร์ เมื่อนักศึกษารามคำแหงเก้าคนถูกไล่ออกเนื่องจากตีพิมพ์บทความเสียดสีเรื่องนี้ ศนท.ก็ระดมคนนับหมื่นทำการประท้วง รัฐบาลสั่งปิดมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นกลยุทธที่ผิดพลาด เพราะมีแต่จะทำให้นักศึกษามาร่วมประท้วงมากขึ้น นักศึกษา ผู้นำแรงงานและนักการเมืองฝ่ายค้านพากันรุมถล่มรัฐบาล

การชุมนุมประท้วงและการรับมือของรัฐบาลบางส่วนกลายมาเป็นการแข่งขันอ้างความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์ รัฐบาลยืนยันว่านักศึกษามีแนวคิดที่ "ไม่เป็นไทย" และเอียงซ้าย หมายความความว่าพวกเขาเป็นคอมมิวนิสต์ ไม่นับถือศาสนาและต่อต้านสถาบันกษัตริย์ นักศึกษาเดินขบวน ชูภาพภูมิพลและสิริกิติ์ หลายครั้งหันไปยังสวนจิตรเพื่อร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี กระนั้นภูมิพลก็ยังไม่แสดงท่าที แต่นักศึกษาทึกทักว่าเขาให้การสนับสนุนพวกตนหลังจากที่เขาบอกให้ตำรวจระงับการใช้ความรุนแรงในระหว่างการประท้วงเดือนมิถุนายน และสั่งตั้งเต็นท์และแจกจ่ายอาหารแก่ผู้ประท้วงที่วังสวนจิตร

ด้วยความหวั่นเกรงจะเกิดการรัฐประหารจากภายในกองทัพ ในเดือนกันยายน ประภาสแต่งตั้งกฤษณ์ สีวะราเป็น ผบ.ทบ. แต่ก็วางให้ณรงค์ควบคุมกำลังสำคัญทั้งหมดในกรุงเทพฯ เพื่อกันไม่ให้กฤษณ์คิดยึดอำนาจ 6 ตุลาคม ประภาสสั่งจับกุมผู้นำนักศึกษา 13 คนรวมธีรยุทธในข้อหากบฏหลังจากพวกเขาแจกจ่ายใบปลิวเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ข่าวลือแพร่สะพัดว่าพวกเขาถูกฆ่าตายแล้ว นักศึกษาและประชาชนพากันหลั่งไหลออกมาบนท้องถนน ชุมนุมประท้วงอย่างต่อเนื่องหน้ารัฐสภา ที่ธรรมศาสตร์และสนามหลวง จุดชุมนุมสำคัญอีกแห่งคืออนุสาวรีย์ประชาธิปไตย อันเป็นอนุสาวรีย์ที่พิบูลสร้างขึ้นหลังจากการกำราบฝ่ายเจ้าในปี 2482 ตอนนี้มันกลายมาเป็นสัญลักษณ์ของระบอบรัฐธรรมนูญภายใต้สถาบันกษัตริย์ และต่อต้านเผด็จการ ฐานการสนับสนุนของผู้ประท้วงแน่นหนา ดูได้จากน้องชายของถนอมเอง นายพลตำรวจเกษียณราชการ พล.ต.ต.สง่า กิตติขจร ที่บอกในตอนนั้นว่า "ถ้าการเรียกร้องรัฐธรรมนูญเป็นการกบฏ ก็คงมีกบฏอยู่ราว 38 ล้านคนอยู่ในประเทศไทยเวลานี้"[36]

สถาบันกษัตริย์กลายเป็นจุดศูนย์รวมของการต่อสู้ นักศึกษาเรียกร้องว่า หากฐานะประมุขของกษัตริย์ได้รับการรับรองในรัฐธรรมนูญเท่านั้น แล้วไหนล่ะรัฐธรรมนูญ? ถ้าไม่มีรัฐธรรมนูญ พวกเขาบอกว่า สามทรราชก็มีความผิดข้อหานิยมสาธารณรัฐและหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ด้วยการอ้างแบบนี้ คณะทหารจึงยากที่จะโต้ว่านักศึกษาเป็นภัยต่อสถาบันกษัตริย์ แต่มันก็ทำให้ภูมิพลถูกคาดหวังให้ต้องแสดงท่าที เขาไม่เคยเอ่ยปากต้องการรัฐธรรมนูญมาก่อนเลย

ด้วยการสนับสนุนอยู่ในทีของกฤษณ์ วันที่ 13 ตุลาคม ฝูงชนราว 400,000 คนชุมนุมกันที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยและรัฐสภา ไม่ไกลจากสวนจิตร ผู้ชุมนุมชูภาพภูมิพลและสิริกิติ์ขณะร้องเพลงและสวดมนต์ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในตอนนั้นไม่กระจ่างชัดในคำบอกเล่าฉบับต่างๆ ในภายหลัง โดยเฉพาะ(ด้วยความจงใจอย่างยิ่ง)เรื่องบทบาทของภูมิพล เพื่อลดการเผชิญหน้า อาจจะด้วยคำขอของภูมิพล เจ้าหน้าที่ปล่อยนักศึกษา 13 คนออกจากที่คุมขังชานเมืองกรุงเทพฯ ในเช้าวันนั้น

36 Bangkok Post, October 9, 1973.

www.yerngshare.blogspot.com

บ่ายวันนั้น ภูมิพลเรียกถนอมและประภาสเข้าพบ และดูเหมือนว่าพวกเขารับปากว่าจะร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ หลังจากพวกเขาออกมา ภูมิพลก็เชิญตัวแทนนักศึกษาเข้าไปในวัง 13 คนที่ถูกปล่อยตัวยังกลับมาไม่ถึงในเมือง เป็นเวลากว่าหนึ่งชั่วโมง นักศึกษาก็กลับออกมารายงานว่าคณะทหารยินยอมที่จะให้มีรัฐธรรมนูญ

อันที่จริง ถนอมและประภาสได้ตกลงที่จะร่างรัฐธรรมนูญภายใน 12 เดือน[37] ฟังดูไม่น่าคล้อยตามนัก หลังจากบิดพลิ้วในเรื่องนี้มาตลอดเวลาหลายปี ไม่มีหลักประกันเลยว่าพวกเขาจะปฏิบัติตามคำพูด นักสังเกตการณ์บางคนเชื่อว่าภูมิพลให้ถนอมตกปากรับคำเพียงเพื่อให้นักศึกษาเลิกการชุมนุม

คำบอกเล่าในภายหลังของวสิษฐ เดชกุญชร ผู้ใกล้ชิดภูมิพลและเป็นผู้ประสานกับนักศึกษาในขณะนั้น บ่งบอกว่าภูมิพลไม่ได้มีใจให้กับข้อเรียกร้องของนักศึกษาเลย วสิษฐเล่าว่าภูมิพลบอกพวกเขาว่ารัฐบาลใจกว้าง ให้มากกว่าที่พวกเขาขอแล้ว และพวกเขายังเด็ก ควรเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้อาวุโส[38] เอกสารอื่นๆ บอกว่าภูมิพลมีท่าทีสั่งสอนมากกว่านั้นในการอธิบายว่าทำไมนักศึกษาจึงไม่ควรประท้วง “กระทั่งลิงที่ฉลาดที่สุดก็ยังใช้เท้าเกาหัว มนุษย์ฉลาดกว่าลิง เพราะเราใช้มือเกาหัวและใช้เท้าเดิน ดังนั้นเวลาเรามีปัญหา เราควรใช้ปัญญาหาทางออกและไม่ควรใช้เท้า”[39]

ถึงกระนั้น นักศึกษาก็ดูคร้ามเกรงและฮึกเหิมไปกับการได้พบภูมิพลเป็นการส่วนตัว พวกเขาออกจากสวนจิตรป่าวประกาศชัยชนะ และบอกให้ผู้ชุมนุมกลับบ้าน แต่ทว่าไม่ใช่ทั้งหมดของผู้นำนักศึกษาที่เข้าใจผลของการเข้าพบภูมิพลหรือเห็นคล้อยตามว่าเป็นชัยชนะที่แท้จริง สิบสองเดือนนั้นนานเกินไป และสามทรราชยังคงอยู่ในอำนาจ พวกเขาพยายามหาความชัดเจนและกำหนดท่าทีของขบวน โดยที่ผู้ชุมนุม 50,000 คนค้างคืนหน้าสวนจิตร ตัวแทนนักศึกษาสองคนเข้าวังเพื่อขอความชัดเจนจากภูมิพล และได้พบกับวสิษฐและผู้ใกล้ชิดอีกคนหนึ่งคือ มรว.ทองน้อย ทองใหญ่ ที่บอกว่าภูมิพลไม่ให้พวกเขาเข้าพบอีก วสิษฐออกมาข้างนอกและย้ำถึงข้อตกลงระหว่างภูมิพลกับถนอมและประภาส หลังจากนั้น (เขาเล่าในภายหลัง) ผู้ชุมนุมไชโยโห่ร้อง ร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี และเริ่มสลายตัว

ระหว่างสลายการชุมนุมตอนรุ่งสาง เกิดการปะทะ เนื่องจากการกระทบกระทั่งโดยไม่ได้ตั้งใจ หรือความเข้มงวดเกินไปของตำรวจ หรือเป็นการยั่วยุอย่างจงใจอย่างที่บางคนเชื่อ ไม่ว่าจะเป็นความรับผิดชอบของใครก็ตาม ผลที่เกิดคือตำรวจทุบตีนักศึกษาหลายคน เกิดความชุลมุนวุ่นวาย ตำรวจและทหารเริ่มระดมยิง ทำให้ผู้ชุมนุมอีกนับพันออกมาบนท้องถนน ณรงค์สั่งการทหารและรถถังให้ยิงใส่ฝูงชน ตัวเขาเองกราดยิงผู้ชุมนุมจากบนเฮลิคอปเตอร์ มีคนตายอย่างน้อย 70 คน แม้ว่าจะไม่เคยมีการยืนยันตัวเลขที่แท้จริง

---

37 วสิษฐ เดชกุญชร, ผู้ใกล้ชิดภูมิพลที่อยู่ในการพูดคุย ภายหลังรำลึกว่านานกว่านั้นคือ 18 เดือน *Nation*, April 28, 1982.

38 อ้างแล้ว ในการบรรยายเกี่ยวกับภูมิพล วสิษฐบอกว่าที่เกิดการปะทะเนื่องจากนักศึกษาไม่เชื่อคำแนะนำของภูมิพลที่ให้ยอมรับข้อเสนอของรัฐบาลที่จะแก้ไขรัฐธรรมนูญในช่วงปีถัดไป “พระองค์ชี้ให้ผู้นำนักศึกษาทราบว่ารัฐบาลได้ตกลงจะให้มากกว่าที่ร้องขอ... พระองค์ตระหนักว่าสถานการณ์มีการแบ่งขั้วระหว่างรัฐบาลที่มีแต่คนแก่เป็นส่วนใหญ่กับนักศึกษาที่เป็นเด็ก พระองค์แนะนำให้นักศึกษาควรพยายามใช้ประโยชน์จากประสบการณ์ของผู้ที่แก่กว่า... เห็นได้ชัดว่า พวกม็อบออกมาสร้างความวุ่นวาย และประสบความสำเร็จ”

39 *Far Eastern Economic Review*, October 18, 1974.

www.yerngshare.blogspot.com

กฤษณ์ที่เฝ้ารออย่างอดทนเป็นพระเอกที่โผล่มาในตอนจบ ไม่ใช่ภูมิพล ด้วยแรงกดดันจากคณะรัฐมนตรี ถนอมและประภาสลาออกจากตำแหน่งในรัฐบาล แต่ไม่ยอมออกจากตำแหน่งในกองทัพ เมื่อพวกเขาสั่งเคลื่อนกำลังเพิ่มเติมเพื่อจัดการผู้ชุมนุม กฤษณ์ปฏิเสธและด้วยตอนนี้รับสายตรงจากภูมิพล บังคับให้ทั้งสองลาออกจากทุกตำแหน่งและออกไปนอกประเทศ ประภาสกับณรงค์หนีไปได้หวัน ถนอมไปสหรัฐฯ ภูมิพลออกโทรทัศน์ ประกาศยุติความวุ่นวาย สั่งให้ผู้ชุมนุมกลับบ้าน เขาแต่งตั้งสัญญา ธรรมศักดิ์ องคมนตรีและอธิการบดีธรรมศาสตร์เป็นนายกรัฐมนตรี วันถัดมา กฤษณ์นำผู้บัญชาการเหล่าทัพประกาศความจงรักภักดีต่อภูมิพล

14 ตุลาคม 2516 เป็นตำนานนับแต่นั้น ทั้งในสำนึกของคนไทยและในเกียรติประวัติของภูมิพลเอง สำหรับนักศึกษาในรุ่นนั้นและรุ่นถัดมา มันเป็นปรากฏการณ์การลุกฮือของประชาชนโค่นล้มทรราชอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน “มันเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทยยุคใหม่ที่มวลชนลุกฮือขึ้นต่อสู้กับชนชั้นปกครอง เรียกร้องเปลี่ยนแปลงผู้นำ” Joseph Wright นักประวัติศาสตร์กล่าว[40] พลังของประชาชนคือสิ่งที่การปฏิวัติ 2475 ขาดไป และการประท้วงในปี 2516 ก่อให้เกิดวีรชนมากกว่า 70 ราย

แต่ในประวัติศาสตร์ฉบับทางการ ภูมิพลเป็นผู้ค้ำจุนระบอบรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตยแต่เพียงผู้เดียว แทนที่จะให้เครดิตกับการลุกขึ้นสู้ของประชาชน หนังสือและบทความต่างๆ ในภายหลังล้วนเชิดชูบทบาทของภูมิพลในการต่อต้านเผด็จการ ปกป้องประเทศจากหายนะ

ไม่ว่าปรากฏการณ์นี้จะได้รับการบรรยายว่าอย่างไร เหตุการณ์ 14 ตุลาก็เป็นจุดสุดยอดอันใหม่ของอำนาจและความยิ่งใหญ่ของสถาบันกษัตริย์ เป็นครั้งแรกในรัชสมัยของเขา ภูมิพลนำตัวเองเข้าไปอยู่ท่ามกลางการเผชิญหน้าที่ตึงเครียดที่สุดครั้งหนึ่ง เขาทำด้วยตัวเองเป็นส่วนใหญ่ ด้วยวัย 46 และประสบการณ์ 27 ปีบนบัลลังก์ ภูมิพลไม่มีเจ้าแก่ๆ เขี้ยวลากดินคอยชี้แนะเขาอีกต่อไปแล้ว เขามีประสบการณ์คร่ำหวอดมากกว่าใครเกือบทั้งหมดทั้งในและนอกวัง ประเด็นปัญหาที่เขาต้องขบคิดไม่ซับซ้อนและด้วยเครือข่ายที่กว้างขวางของแหล่งข้อมูลที่จงรักภักดี เขามีเวลาใคร่ครวญหนทางต่างๆ เป็นเดือน การรัฐประหารปี 2514 เผยให้ทุกคนได้เห็นถึงปัญหาของอำนาจกองทัพที่ไร้การทัดทาน ซึ่งภูมิพลก็ยอมรับ ในปี 2515 และต้นปี 2516 ความฉ้อฉลของรัฐบาลถูกแบให้ทุกคนเห็นอย่างล่อนจ้อน ความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ของนักศึกษา ความกระหายในประชาธิปไตยของพวกเขา และการได้รับการสนับสนุนจากสาธารณะมองเห็นได้ชัดเจน กระทั่งกองทัพเองก็เต็มกลืนกับสามทรราช

ที่ชัดเจนพอกันก็คือ ต้นเดือนตุลาคมมีความเป็นไปได้อย่างมากที่จะเกิดการปะทะกันอย่างรุนแรง กระนั้น ภูมิพลก็ยังออกโรงสนับสนุนรัฐบาลและแทบไม่สนองข้อเรียกร้องของนักศึกษา ถนอมกับประภาสยังคงอยู่ในอำนาจ และมีการรับปากที่จะมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในอีกตั้งหนึ่งปี ทั้งหมดนี้บ่งบอกว่าภูมิพลไม่ได้มองว่าถนอมกับประภาสเป็นปัญหาสูงสุด และความพยายามของเขาในการสยบนักศึกษาด้วยเงื่อนไขที่เลื่อนลอยมีส่วนช่วยนำไปสู่ความรุนแรง หลังจาก

40 Wright, Balancing Act, 211.

www.yerngshare.blogspot.com

กองทัพฆ่าผู้ชุมนุมไปแล้วหลายสิบคน เขาถึงขยับมาจัดการสามทรราชอย่างชัดเจน บทวิเคราะห์ชิ้นหนึ่งในช่วงนั้นระบุว่า "การแทรกแซงอย่างเปิดเผยของเขาในเหตุการณ์ตุลา 2516 เพื่อยุติความวุ่นวายนั้น... ควรมีความเข้าใจว่าเป็นความจำเป็นสำหรับการรักษาความสงบเรียบร้อย ไม่ใช่สนับสนุนการปฏิรูปทางสังคม-การเมืองในสังคมไทย อย่างที่นักปฏิรูปเลือกที่จะตีความ"[41]

ภูมิพลกลายเป็นวีรบุรุษประชาธิปไตย จากวีรกรรมที่ตราตรึงหัวใจประชาชน(และนักศึกษา) เขาให้นักศึกษาเข้าพบ เท่ากับยกให้พวกเขาอยู่ในสถานะที่ต่อรองคณะทหารได้ เขาเปิดวังให้ผู้ชุมนุมเข้ามาหลบภัยเมื่อเกิดการยิง และเขาเห็นชอบกับกฤษณ์ที่จะขับทรราชออกไป

แต่ด้วยการอ้างตนเป็นตัวแทนความต้องการของประชาชนในงานนี้ ภูมิพลรองรับความชอบธรรมการเคลื่อนไหวของนักศึกษาและพลังอำนาจทางการเมืองของมวลชน นั่นทำให้เขากระอักกระอ่วน ในการพบกับกลุ่มผู้นำนักศึกษาหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา เขาอบรมว่า (กลับไปสู่มาตพระอริยะ) พวกเขาควรควบคุมตัวเอง "ยกตัวอย่าง เมื่อเราโกรธ เราใช้พลังงานมากที่อาจสูญเปล่าไปและไม่ได้ใช้ประโยชน์ เนื่องจากไม่สามารถกำกับด้วยปัญญาหรือความรู้ชอบชั่วดี ความโกรธจึงผลาญพลังงานไป เพราะเวลาโกรธ จิตใจของเราขุ่นมัว"[42]

----

41 William Bradley, David Morell, David Szanton, Stephen Young, *Thailand, Domino By Default?* (Athens, Ohio: Ohio University, 1978), 21.

42 Gray, *The Soteriological State*, 717.

www.yerngshare.blogspot.com

12 วังพิฆาตซ้าย

การลุกฮือของประชาชนในเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 เป็นจุดเริ่มต้นของช่วงเวลาสามปีที่ปั่นป่วนที่สุดในประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ ซึ่งจบลงด้วยการสังหารหมู่อย่างป่าเถื่อนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ช่วงเวลาสามปีนี้ยังเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของสถาบันกษัตริย์อีกด้วย ภูมิพลประเดิมยุคสมัยด้วยบทบาทคลาสสิคของกษัตริย์ผู้เป็นศูนย์รวมของชาติและผู้นำที่ยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตย แต่พอถึงปี 2519 เขากลับแสดงตนกับพวกขวาตกขอบ ละทิ้งพวกสายกลางกับฝ่ายซ้าย เขาละเมิดศีลของธรรมราชาด้วยการแยกขั้วในราชอาณาจักร

เหตุการณ์ 14 ตุลานำภูมิพลสู่จุดสุดยอดแห่งรัชสมัยของเขา "หลังจาก 27 ปี" ชัยอนันต์และ David Morell เขียนว่า "ภูมิพลกลายมาเป็นผู้ทรงอำนาจที่สุดในระบบการเมืองไทย"[1] ส่วน T.D. Allmann นักหนังสือพิมพ์เยินยอเกินเหตุ "แทบไม่ต้องสงสัยเลยว่าภูมิพลสามารถทวงคืน(หากต้องการ)อำนาจสมบูรณาญาสิทธิที่กษัตริย์ไทยหรือ"เจ้าชีวิต" แห่งสยามเคยมีจนกระทั่ง 2475... แต่ตั้งแต่เหตุการณ์เดือนตุลาเป็นต้นมาภูมิพลจงใจทำงานแบบปิดทองหลังพระ" Allmann พูดเกินจริงอย่างที่นิยมกันมากขึ้นเรื่อยๆ ว่า "แทบไม่มีหมู่บ้านใดที่ภูมิพลไม่ได้ไปเปิดโรงเรียนหรือสถานพยาบาล และมีคนไทยน้อยคนนักที่ไม่เคยได้พบเห็นกษัตริย์ อย่างน้อยก็สักครั้งหนึ่ง เขาปฏิบัติหน้าที่อย่างจริงจังจนดูแทบไม่เข้ากับประเทศที่ปกติอยู่กันสบายๆ อย่างนี้"[2]

อันที่จริง ยังมีหมู่บ้านอีกนับพันๆ แห่งที่ยังไม่มีโรงเรียนหรือสถานพยาบาล และคนไทยส่วนใหญ่ไม่เคยเห็นกษัตริย์ แต่รายละเอียดอย่างนี้มักถูกมองข้ามไปอย่างง่ายดายด้วยการโหยหาธรรมราชาที่แท้ ทุกคนเห็นสิ่งที่ตนเองปรารถนาในตัวภูมิพล อนุรักษ์นิยมเห็นเขาเป็นผู้นำในการต่อสู้กับความไม่สงบ สังคมนิยมและอะไรก็ตามที่คุกคามสถานะเดิม สำหรับนักศึกษา ภูมิพลสนับสนุนประชาธิปไตยและสังคมเปิด "พระองค์สำหรับเราก็เหมือนกับรัฐธรรมนูญสำหรับคนอเมริกัน เป็นที่พึ่งสุดท้ายของพวกเราในการต่อสู้กับทรราช" นักศึกษาคนหนึ่งพูด[3] สำหรับคนต่างชาติ เขาแสดงถึงคุณค่าที่ใช้งานได้ทนทานของสถาบันกษัตริย์

มีนักการเมืองกับนักวิชาการหยิบมือหนึ่งเท่านั้นที่เข้าใจถึงอำนาจที่เพิ่มขึ้นของสถาบันกษัตริย์ ตรงกันข้ามกับประชาธิปไตยแบบตัวแทน ทนายและนักการเมืองหนุ่ม ชวน หลีกภัยพูดในตอนนั้นว่า "ผู้ออกเสียงคือองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของสังคม พวกเขาต้องเข้าใจกลไกและขั้นตอนต่างๆ และสามารถพิจารณาบุคคลที่เสนอตัวเป็นตัวแทนพวก

---

[1] Morell and Chai-anan, *Political Conflict*, 68.

[2] *Far Eastern Economic Review*, December 17, 1973.

[3] อ้างแล้ว

www.yerngshare.blogspot.com

เขาได้... สิ่งที่จำเป็นคือต้องให้พวกเขามีโอกาสและมีเวลามากพอที่จะมีประสบการณ์ทางเมืองด้วยตนเอง น่าเสียดายว่า 42 ปีที่ผ่านมา ประชาชนไม่เคยมีโอกาสดังกล่าว”[4]

เหตุการณ์ 14 ตุลานำคนเหล่านี้มาร่วมกันขับไล่สามทรราช หลังจากพวกนั้นไปแล้ว ก็ไม่มีอะไรยึดโยงพวกเขาไว้ด้วยกัน แม้ว่าภูมิพลจะเป็นผู้นำในการดูแลการร่างรัฐธรรมนูญใหม่และจัดตั้งรัฐบาล เอกภาพเบื้องหลังตัวเขาคงอยู่เพียงไม่กี่เดือน

สัญญา ธรรมศักดิ์ องคมนตรีที่ภูมิพลตั้งเป็นนายกฯ เป็นผู้พิพากษาตงฉินและธัมมะธัมโมที่ใกล้ชิดกับวังตั้งแต่เมื่อเขาดูแลเรื่องคำให้การของภูมิพลในคดีอานันท์ เขาไม่ใช่ผู้นำที่มีบารมี แต่ในฐานะที่ปรึกษาและร่างทรงของภูมิพล เขาเป็นช่องทางแสดงออกถึงความกระตือรือล้นชั่วระยะหนึ่งของวังในเรื่องการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญและหลักนิติธรรม สัญญาเลือกคนที่เขาและภูมิพลเชื่อใจเป็นการส่วนตัวมาร่วมคณะรัฐมนตรีและคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งประกอบด้วยประกอบ หุตะสิงห์ รัฐมนตรียุติธรรม คึกฤทธิ์ ปราโมชและนักวิชาการจำนวนมาก พวกเขาจัดทำร่างแรกเสร็จในวันที่ 8 มกราคม 2517

การพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญตามกระบวนการประชาธิปไตยนั้นประสบปัญหา รัฐสภาชุดเก่าที่เลือกโดยถนอมยังคงอยู่ การปล่อยให้พวกนั้นพิจารณาให้ความเห็นชอบต่อรัฐธรรมนูญจะเป็นการลดทอนความชอบธรรมของรัฐธรรมนูญ ดังนั้นจึงตัดสินใจกันให้ภูมิพลเลือกคนจำนวน 2,347 คน “จากทุกสาขาอาชีพ” ไม่ว่าจะเป็นเกษตรกร กรรมกร นักธุรกิจ วิชาชีพต่างๆ นักศึกษาและข้าราชการ แล้วมาเลือกกันเองให้เหลือ 299 คนเพื่อทำหน้าที่พิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ ด้วยหนทางนี้ ภูมิพลยิ่งดูโดดเด่นสูงล้ำในแง่ประชาธิปไตย

ภูมิพลประกาศรายชื่อ 2,347 คนในวันที่ 10 ธันวาคม 2516 อันเป็นวันรัฐธรรมนูญ หนึ่งสัปดาห์ให้หลัง พวกเขาประชุมกันในสนามม้านางเลิ้ง โดยภูมิพลมอบหมายให้พวกเขาเป็นผู้ปฏิบัติภารกิจอันศักดิ์สิทธิ์ ในวันที่ 19 ธันวาคม พวกเขาแต่ละคนเสนอชื่อ 100 คนจากในหมู่พวกเขาเอง เนื่องจากแทบไม่มีใครจะรู้จักใครถึง 100 คน พวกเขาจึงเลือกข้าราชการและคนดังอย่างคึกฤทธิ์และป๋วย อึ๊งภากรณ์ อดีตผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยและอธิการบดีธรรมศาสตร์คนใหม่ ผลที่ได้ สภาสนามม้าจึงออกมามีหน้าตาอนุรักษ์นิยม ส่วนใหญ่เป็นคนในกรุงเทพฯ ครึ่งหนึ่งมาจากราชการ และ 12 เปอร์เซ็นต์เป็นนักธุรกิจและนักการธนาคาร

ร่างรัฐธรรมนูญที่พวกเขาได้รับคล้ายคลึงกับรัฐธรรมนูญปี 2489 ไม่ได้เพิ่มอำนาจของกษัตริย์ และแบ่งอำนาจจากฝ่ายบริหารมาให้รัฐสภาที่มีสองสภา ซึ่งสภาผู้แทนที่มาจากการเลือกตั้งจะเป็นผู้เลือกอีกสภาหนึ่ง รัฐมนตรีรวมถึงนายกฯ จะต้องเป็นสมาชิกสภา คณะกรรมการยกร่างยังได้กำหนดให้มีการลงประชามติเห็นชอบรัฐธรรมนูญก่อนจะส่งให้

4 Morell and Chai-anan, *Political Conflict*, 99.

www.yerngshare.blogspot.com

กษัตริย์ลงนาม เนื่องจากกษัตริย์แทบไม่สามารถจะปฏิเสธมติมหาชนที่ชัดเจนอย่างนั้นได้เลย ทำให้อำนาจของประชาชนอยู่ในระนาบเดียวกับอำนาจของกษัตริย์ ในเรื่องนี้เพียงเรื่องเดียวเท่านั้น

ในทางสาธารณะ วังดูจะพึงพอใจกับร่างนี้ กระนั้นมันก็ได้รับการขัดขวางจากกลุ่มอนุรักษ์นิยมกลุ่มใหญ่ในสภาที่นำโดยเกษม จาติกวนิช ผู้ว่าการการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย และเป็นคนใกล้ชิดของภูมิพล ในช่วงเวลาเก้าเดือนต่อมา กลุ่มอนุรักษ์นิยมของเกษมฉีกร่างและเขียนใหม่ ดูเผินๆ ร่างของกลุ่มนี้ไปตามกระแสประชาธิปไตย อารัมภบทประกาศว่ารัฐธรรมนูญนี้ได้รับการเรียกร้องจากประชาชนในวันที่ 13-14 ตุลาคม 2516 และระบุว่ากษัตริย์ได้พิจารณาร่างและยอมรับแล้ว รัฐธรรมนูญนี้จึงมาจากทั้งประชาชนและวัง ต่างจากฉบับก่อนๆ ที่บอกว่ามาจากกษัตริย์แต่เพียงผู้เดียวเท่านั้น

รัฐธรรมนูญนี้ยังได้กำหนดสิทธิและหน้าที่ของประชาชนไทยที่ถือว่าก้าวหน้าไว้ด้วย ชายและหญิงต่างเท่าเทียม ผู้ใช้แรงงานมีสิทธิในการรวมตัว ในขณะเดียวกัน คนไทยทุกคนมีหน้าที่ธำรงชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ตลอดจนระบอบการปกครองที่เป็นประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญและสถาบันกษัตริย์ได้รับสถานะเท่าเทียมกัน ข้าราชการและองคมนตรีต้องแสดงสัตย์สาบานความจงรักภักดีต่อทั้งสองสถาบัน และจะไม่มีการนิรโทษกรรมแก่ผู้ที่โค่นล้มกษัตริย์หรือรัฐธรรมนูญ ในการรัฐประหารที่ผ่านมา กษัตริย์ได้นิรโทษกรรมแก่คณะรัฐประหารที่ฉีกรัฐธรรมนูญ

นอกเหนือจากประเด็นเหล่านี้ ร่างนี้ลดทอนความเป็นประชาธิปไตยในร่างเดิมลงไปหลายอย่าง เพิ่มอำนาจแก่ฝ่ายบริหาร และเพิ่มอำนาจกษัตริย์เหมือนฉบับปี 2492 อำนาจในสถานการณ์ฉุกเฉินย้ายจากฝ่ายบริหารมาอยู่ที่กษัตริย์ อำนาจของกษัตริย์ในการแต่งตั้งและถอดถอนข้าราชการถูกขยายให้ครอบคลุมส่วนบนสุดทั้งหมดของกองทัพและราชการ ร่างฉบับอนุรักษ์นิยมยังให้อำนาจกษัตริย์ในการแต่งตั้งวุฒิสภาโดยมีประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามสนอง วุฒิสภาจะมีอำนาจแข็งแกร่งเหนือกว่าสภาผู้แทนที่มีจำนวนสมาชิกมากกว่า และการยืนมติต่อการยับยั้งของกษัตริย์ต้องอาศัยเสียงสองในสามของทั้งสองสภา หมายความว่าวังสามารถขัดขวางร่างกฎหมายใดๆ ก็ได้โดยมีวุฒิสมาชิกทั้งสภากับสมาชิกสภาผู้แทนอีกไม่กี่คน ยิ่งกว่านั้น วุฒิสมาชิกยังสามารถคว่ำร่างกฎหมายใดก็ได้ด้วยการดองร่างจากสภาผู้แทนเป็นเวลาหกเดือนโดยไม่มีการออกเสียง

ร่างสุดท้ายมีการห้ามไม่ให้ข้าราชการประจำการ(รวมถึงทหาร)ดำรงตำแหน่งในสภา ซึ่งเป็นความประสงค์ของภูมิพล ที่รู้สึกว่าข้าราชการควรต้องจำกัดอยู่เฉพาะหน้าที่การงานของตัวเองและอยู่เหนือการเมืองเช่นตัวเขา ทำนองเดียวกัน รัฐธรรมนูญอนุญาตให้นายกฯ เลือกคณะรัฐมนตรีครึ่งหนึ่งจากคนนอกสภา ซึ่งสะท้อนถึงอคติที่มีต่อนักการเมือง (อีกแล้ว)

ในที่สุด รัฐธรรมนูญใหม่ไม่ต้องมีการลงประชามติ เพียงแค่ผ่านสภาสนามม้าเท่านั้น จริงๆ แล้ว เมื่อร่างสุดท้ายได้รับการประกาศในเดือนตุลาคม 2517 มันเป็นผลผลิตของสภาสนามม้า ไม่ใช่สิ่งที่นายกฯ สัญญาได้วาดหวังเอาไว้ ถึงจุดหนึ่ง เขาถึงกับลาออกแต่ก็ถูกรั้งไว้โดยภูมิพล ตรงกันข้าม วังเห็นว่าร่างสุดท้ายนี้เป็นประชาธิปไตยอย่างพอเพียง

www.yerngshare.blogspot.com

ยกเว้นเรื่องเดียวคือ ต้นปี 2518 วังจัดการแก้ไขรัฐธรรมนูญให้ระบุว่านายกฯ เป็นผู้ลงนามสนองการแต่งตั้งวุฒิสมาชิกของกษัตริย์ แทนที่จะเป็นประธานองคมนตรี วิธีเดิมทำให้กษัตริย์ดูเป็นผู้เล่นทางการเมืองที่เปิดเผยมากเกินไป

ภูมิพลน่าจะเห็นดีเห็นงามไปกับการยึดชิงรัฐธรรมนูญของฝ่ายขวา เนื่องจากสภาพปั่นป่วนวุ่นวายน่าวิตกในสมัยรัฐบาลสัญญาปี 2517 เหตุการณ์ 14 ตุลาได้เปิดทำนบสำหรับความกดดันอัดอั้นที่สั่งสมมานานสองทศวรรษ กรุงเทพฯ เต็มไปด้วยความโกลาหล ทุกคนต่างลงมาบนท้องถนนด้วยมีเรื่องทุกข์ร้อน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความอยุติธรรมในสังคม การฉ้อราษฎร์บังหลวง การใช้อำนาจในทางมิชอบและการกดขี่ทางเศรษฐกิจ หนังสือพิมพ์หัวใหม่ 177 ฉบับได้รับอนุญาตในปี 2517 ขณะที่ไทยตกอยู่ในอิทธิพลภาวะเศรษฐกิจถดถอยของทั้งโลก เดือนธันวาคม 2516 เพียงเดือนเดียวมีการประท้วงหยุดงานของกรรมกรถึง 249 ครั้ง

ชาวนาและกรรมกรมีเหตุอันควรให้ต้องเรียกร้อง ค่าจ้างจริงๆ ลดต่ำลงตลอดช่วงทศวรรษที่ผ่านมา และค่าแรงขั้นต่ำส่วนใหญ่ก็ไม่ได้มีการบังคับใช้อย่างจริงจัง เมื่ออัตราเงินเฟ้อเพิ่มเป็น 5 เปอร์เซ็นต์ต่อเดือนในปลายปี 2516 คนจำนวนมากรับมือไม่ไหว การลงทุนของครอบครัวภูมิพลเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ในช่วงปี 2517 มีการประท้วงหยุดงานของพนักงานโรงแรมดุสิตธานีที่สำนักงานทรัพย์สินฯ ร่วมลงทุนอยู่ด้วย ด้วยการประท้วงจะก่อภาพลบแก่ผลประโยชน์ทางธุรกิจของกษัตริย์ โรงแรมจึงจำต้องยินยอมเจรจา ตลอดทั้งปี 2517 กลุ่มชาวนาหลั่งไหลเข้ามากรุงเทพฯ เพื่อร้องเรียนเกี่ยวกับราคาพืชผล ค่าเช่าที่นา การยึดที่ดินของเจ้าหนี้ นักศึกษาให้ความช่วยเหลือในการจัดตั้งพวกเขา บางครั้งนั่งรถบัสเข้ามานับพันๆ คน ในเดือนกันยายน 2517 เกษตรกรราว 7,000 คนในแปดจังหวัดขู่จะประกาศให้ที่ดินของพวกเขาเป็น "เขตปลดปล่อย" โดยได้รับการสนับสนุนจากนักศึกษาอีกเช่นกัน

นักศึกษาเคลื่อนไหวในประเด็นของตัวเองอย่างได้ผล พวกเขาเปิดโปงบทบาทของซีไอเอในการชักใยรัฐบาลและการทุจริตที่มีสหรัฐฯ เกี่ยวข้อง พวกเขาแฉกองทัพไทยที่กุเรื่องความโหดร้ายป่าเถื่อนของผู้ก่อการร้าย โดยที่กองทัพเป็นผู้ทำเสียเอง อย่างเช่นการฆ่านักเคลื่อนไหวทางใต้ด้วยการจับพวกเขายัดเข้าไปเผาในถังน้ำมัน ในกรณีที่อื้อฉาวกรณีหนึ่ง ธีรยุทธ บุญมีผู้นำนักศึกษาเผยว่าการถล่มหมู่บ้านนาทรายที่ภาคอีสานจนราบพนาสูญนั้นไม่ใช่ฝีมือของพคท.อย่างที่กองทัพอ้าง แต่เป็นผลงานของกองอำนวยการปราบปรามคอมมิวนิสต์ นักศึกษาเปิดโปงว่ายุทธการต่อต้านผู้ก่อการร้ายนั้นหลุดจากการควบคุม สร้างความเสียหายมากกว่าพคท.เสียอีก

ในวงการสงฆ์ก็เช่นกัน พระที่นิยมประชาธิปไตยก็จัดการประท้วง ปลายปี 2517 พระสายปฏิรูปกลุ่มหนึ่งอดข้าวประท้วงสังฆราชให้เปิดคดีพระพิมลธรรมที่สฤษดิ์จับสึกขึ้นมาพิจารณาใหม่ ด้วยการกดดันจากพวกเขา พระพิมลธรรมพ้นข้อกล่าวหาอย่างเป็นทางการ แต่ก็ไม่ได้รับชั้นยศอาวุโสกลับคืน คึกฤทธิ์ ปราโมชประกาศว่าภูมิพลปฏิเสธคืนชั้นยศแก่พิมลธรรม "เนื่องจากว่าดวงชะตาของเขาไม่ต้องกับดวงชะตาของกษัตริย์"[5]

[5] Jackson, *Buddhism*, 104.

แม้จะดูซ้ายเป็นบางครั้ง ผู้ประท้วงก็ไม่ได้เป็นภัยคุกคามรัฐ พวกเขาชอบสัญญาที่มีความพยายามอย่างจริงใจในการแก้ปัญหาความยากจนและความไม่เป็นธรรมในชนบท เขาตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อเจรจาข้อพิพาทระหว่างเกษตรกรและเจ้าที่ดินและเจ้าหนี้เงินกู้ เขาควบคุมค่าเช่าที่นาและจัดตั้งโครงการกระจายที่ดินที่จะอนุญาตให้ชาวนาสามารถครอบครองพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมได้ แม้ว่าจะไม่ได้กรรมสิทธิ์ก็ตาม ภูมิพลเองก็มองว่าเรื่องเหล่านี้เป็นปัญหาสังคมที่สำคัญ แต่วาระของสัญญาก็สั้นเกินไปและความชอบธรรมน้อยเกินไปที่จะรุกเข้าไปในปัญหาอื่นๆ ได้มากนัก เขาอยู่รอดในตำแหน่งมาได้ด้วยการคุ้มครองของภูมิพลและกฤษณ์ สีวะราผบ.ทบ.ขวัญใจประชาชน ที่ดักคอทหารรายอื่นไม่ให้คิดยึดอำนาจด้วยการประกาศว่าการล้มรัฐบาลสัญญาจะเท่ากับเป็นการทรยศต่อสถาบันกษัตริย์

การประท้วงผ่อนลงก่อนการเลือกตั้งในเดือนมกราคม 2518 มีพรรคการเมืองเข้ามาในสภา 22 พรรค แต่ไม่มีพรรคใดเลยที่ได้ใกล้เคียงเสียงข้างมาก สภาเบี้ยหัวแตกนี้เต็มไปด้วยพ่อค้านักธุรกิจและกลุ่มวิชาชีพ หลายคนสัมพันธ์กับกลุ่มทหารและข้าราชการ ประชาธิปัตย์ได้ที่นั่งมากที่สุด เป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลผสม โดยเสนีย์ ปราโมชหัวหน้าพรรคเป็นนายกฯ

แต่เสนีย์ยังไม่ทันได้เริ่มทำงาน ภายในไม่กี่สัปดาห์ฝ่ายอนุรักษ์นิยมก็โค่นรัฐบาลของเขา แล้วตั้งรัฐบาลจากพรรคปีกขวาสามพรรคกับพรรคกิจสังคมของคึกฤทธิ์ และคึกฤทธิ์เป็นนายกฯ รัฐบาลใหม่ที่เอียงขวานี้ดูเป็นที่อุ่นใจมากกว่าสำหรับวัง และภูมิพลก็เชื่อว่าคึกฤทธิ์จะมีความยึดมั่นตามขนบเจ้ามากกว่าความเชื่อในการเมืองระบบสภา

ความสามารถในการใช้โวหารของคึกฤทธิ์ อารมณ์ขันแสบๆ คันๆ และความระแวงอย่างฝังใจต่อกองทัพทำให้เขาได้รับความนิยมจากประชาชนในวงกว้าง รวมทั้งนักวิชาการและนักศึกษา เขาริเริ่มนโยบายทางสังคมที่ก้าวหน้า ดูประหนึ่งจะเปรียบกับของภูมิพล ก่อนการเลือกตั้ง คึกฤทธิ์ได้ประกาศสนับสนุนการกระจายความมั่งคั่งด้วยการแก้ไขระบบภาษี ปรับปรุงการบริหารงานของรัฐบาลและการศึกษา[6] เขาบอกว่าการปฏิรูปที่ดินเป็นสิ่งจำเป็นในการแก้ปัญหาชนบท ส่วนเรื่องการก่อการร้าย เขาบอกว่า “รัฐบาลที่แล้วๆ มาไม่ได้ทำอะไรให้ปัญหาบรรเทาลงเลย” การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่และรายได้ของคนในชนบท “จะทำให้คนออกจากป่า พวกเขาส่วนใหญ่ไม่ได้มีอุดมการณ์”

หลังจากรับตำแหน่ง คึกฤทธิ์ประกาศค่าแรงขั้นต่ำ เพิ่มงบประมาณสำหรับการพัฒนาชนบท การปฏิรูปที่ดินและที่อยู่อาศัย และเริ่มการกระจายอำนาจ เขาสร้างตำแหน่งผู้ว่าการกรุงเทพมหานครขึ้นมาเพื่อให้มีการบริหารดูแลด้วยตัวเอง เขาพยายามปฏิรูปที่ดินในนามของภูมิพล ขอให้เจ้าที่ดินบริจาคที่ดินบางส่วนหรือขายให้รัฐบาลในราคาถูก เพื่อแจกจ่ายให้ชาวนาไร้ที่ดิน ข้อมูลแหล่งหนึ่งบอกว่า ผู้บริจาคที่ดินรายแรกก็คือหัวหน้าโครงการ จิตติ ติงศภัทิย์ เพื่อนร่วมงานคนหนึ่งของสัญญาในกระทรวงยุติธรรม เขามอบที่ดินกว่าสองหมื่นไร่ให้กับภูมิพลอย่างเงียบๆ จากนั้นภูมิพลก็บริจาคต่อในนามของตัวเองเพื่อเป็นแบบอย่าง

---

[6] *Far Eastern Economic Review*, December 6, 1974.

www.yerngshare.blogspot.com

วังคงไม่สบอารมณ์นัก เมื่อคึกฤทธิ์กำหนดเส้นตายหนึ่งปีสำหรับการถอนทหารสหรัฐฯ 25,000 นายพร้อมเครื่องบิน เฮลิค็อปเตอร์ 350 ลำออกไปจากประเทศไทย และทอดสัมพันธ์กับเวียตนามและจีน เขาประกาศความตั้งใจที่จะยกเลิกกฎหมายต่อต้านคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการกดขี่ของตำรวจและทหาร

นโยบายของคึกฤทธิ์ได้รับความนิยม แต่ก็เป็นหมันหรือไร้ผลไปด้วยฝีมือของกองทัพ ฝ่ายค้านในสภาและพรรคร่วมรัฐบาลขวาจัดของเขาเอง โครงการช่วยเหลือเกษตรกรค้างเติ่งอยู่ในระบบราชการ และค่าแรงขั้นต่ำก็ไม่มีการบังคับใช้ คึกฤทธิ์เผชิญความเสี่ยงของการถูกรัฐประหารอยู่ตลอดเวลา และพรรคร่วมรัฐบาลของก็ร่วมมือกับกองทัพในการปกป้องกฎหมายต่อต้านคอมมิวนิสต์และขัดขวางความริเริ่มทางนโยบายต่างประเทศของคึกฤทธิ์ โครงการปฏิรูปที่ดินล้มเหลวโดยสิ้นเชิง แม้ว่าภูมิพลจะเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย แต่ไม่มีใครอื่นมาบริจาคที่ดินอีก กระทั่งพวกเจ้าที่ร่ำรวยในแวดวงของภูมิพลเองก็ตาม

บางคนมองว่า ช่วงรัฐบาลของคึกฤทธิ์แสดงให้เห็นว่าระบอบรัฐสภาสามารถทำงานได้หากได้รับโอกาส แต่สำหรับคนอื่น ความไร้ประสิทธิภาพของระบอบนี้คือเครื่องพิสูจน์ว่ามันใช้การไม่ได้ เมื่อภูมิพลพยักหน้าอย่างเงียบๆ ให้คึกฤทธิ์ออกไปในต้นปี 2519 ดูเหมือนว่าเขาเชื่อในทัศนะอย่างหลัง หลังจากเกือบหนึ่งปีของการทดสอบรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง

อันที่จริง ก่อนหน้าสมัยคึกฤทธิ์ ภูมิพลได้เลือกข้างฝ่ายอนุรักษ์นิยม ตลอดช่วงรัฐบาลสัญญา ต่อสาธารณชนภูมิพลดูจะยึดมั่นในจิตวิญญาณของ 14 ตุลา ในวันที่ 14 ตุลาคม 2517 เขาไปร่วมพิธีรำลึกผู้ที่เสียชีวิตในเหตุการณ์ที่สนามหลวง หลังจากนั้น มีการแบ่งที่ของสำนักงานทรัพย์สินฯ ริมถนนราชดำเนินใกล้อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เพื่อสร้างอนุสาวรีย์รำลึกวีรชน แต่กระทั่งในเวลานั้น ภูมิพลก็กำลังสร้างสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งกับกลุ่มขวาจัดในกองทัพ การเมืองและธุรกิจ ที่กำลังจัดตั้งขบวนต่อต้านฝ่ายซ้ายขึ้นมา ที่พวกเขามองว่าเป็นภัยต่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์

อนุรักษ์นิยมไทยเชื่อว่านักศึกษา กรรมกรและชาวนาที่ทำการประท้วงเป็นแนวที่ห้าของพคท.และเวียตนามเหนือ พวกเขาเห็นเรดการ์ดที่นำโดยนักศึกษากำลังฉีกทิ้งประเทศจีนอยู่ในการปฏิวัติวัฒนธรรม และนักศึกษาอเมริกันก็ช่วยขับไล่นิกสันลงจากตำแหน่งและกองทัพสหรัฐฯ ออกจากเวียตนามใต้ อนุรักษ์นิยมชาวตะวันตกบอกว่าไทยคือเป้าหมายต่อไปของฮานอย ดังที่เอกอัครราชทูตสหรัฐฯ ประจำประเทศไทยพูดในปี 2517 ว่า นักศึกษาไทยเป็นพวก “นีโอ-มาร์กซิสต์” ที่อันตราย

ข้อสรุปอย่างนี้แทบไม่มีหลักฐานอะไรเลย แน่นอนว่า พคท.ได้เติบโตในช่วงปี 2517-18 มีนักรบอยู่ประมาณ 8,000 คน ยึดกุมพื้นที่ที่มีประชาชนกว่า 100,000 คน[7] ถ้อยแถลงของพวกเขาทางวิทยุมักจะพูดถึงสงครามปฏิวัติ แต่พวกเขาก็ยังห่างไกลจากการเป็นกำลังที่แข็งแกร่ง และพวกเขาก็โน้มน้าวชาวบ้านด้วยประเด็นความอยุติธรรมทางสังคม โดยหลีกเลี่ยงที่จะโจมตีสถาบันกษัตริย์และศาสนาพุทธ การขยายตัวของพวกเขาน่าจะมาจากการกระทำของรัฐบาลที่กด

[7] Pasuk and Baker, *Thailand*, 294.

www.yerngshare.blogspot.com

ขี่ชาวบ้านเสียมากกว่า "ภัยคุกคามคอมมิวนิสต์เห็นได้ชัดเจนว่าเป็นเรื่องที่พูดกันเกินจริง" นักเขียนรายหนึ่งกล่าวในปลายปี 2517 "หลังจากใช้เวลากว่า 20 ปี คอมมิวนิสต์ยังคงไปไม่พ้นบริเวณชายแดนอยู่เลย"[8]

ยิ่งกว่านั้น อุดมการณ์มาร์กซิสต์ก็ล้มเหลวในการดึงดูดคนไทยในเมือง มีแนวคิดเปลี่ยนแปลงชนิดถึงรากกำลังคืบอยู่ในหมู่นักศึกษา ชาวนาและกรรมกร วรรณกรรมฝ่ายซ้ายอย่าง *โฉมหน้าศักดินาไทย* ของจิตร ภูมิศักดิ์ กลับมาเป็นที่สนใจ และสังคมนิยมเป็นหัวข้อการพูดคุยที่ร้อนแรง นักศึกษาบางส่วนประกาศความเห็นอกเห็นใจในขบวนการปลดปล่อยประเทศต่างๆ ในอินโดจีน กระนั้น กิจกรรมฝ่ายซ้ายก็ยังมีนักศึกษามาร่วมเป็นจำนวนน้อย ตลอดปี 2517 ผู้นำนักศึกษาส่วนใหญ่ยังคงถือภูมิพลเป็นแสงส่องนำความยุติธรรมและประชาธิปไตยอยู่ คนส่วนน้อยที่วิพากษ์วิจารณ์สถาบันกษัตริย์ต้องเก็บงำความเห็นไว้กับกลุ่มพวกตัวเอง

มันเป็นเช่นนี้ทั้งๆ ที่ภูมิพลวิจารณ์พวกนักศึกษาครั้งแล้วครั้งเล่า เขาอบรมนิสิตจุฬาฯ ให้ตั้งใจเรียนและสงบเงียบพวกที่ประท้วงโหวกเหวกนั้นคิดผิด "ทุกวันนี้ บางคนเข้าใจว่าการคิดอย่างอิสระหมายถึงคิดให้ต่างจากคนอื่น ความเข้าใจอย่างนี้ไม่ค่อยจะถูก การคิดจะต้องมุ่งไปที่การขบคิดถึงสิ่งต่างๆ เพื่อจะได้มีความคิดชัดเจนว่าอะไรเป็นอะไร... การคิดเพียงเพื่อจะให้แตกต่างจากคนอื่นก็ทำได้ แต่สงสัยว่าจะได้ประโยชน์อะไร" เขาพูดคล้ายๆ กันนี้สำหรับชาวนาที่ออกมาประท้วง "พวกเขาเชื่อว่าถ้ามากรุงเทพฯ ปัญหาของพวกเขาก็จะได้รับการแก้ไข แต่การประท้วงมีค่าใช้จ่ายสูง เห็นด้วยว่าบางครั้งก็จำเป็นเพื่อปลุกรัฐบาลให้เห็นปัญหา แต่ไม่ควรจะประท้วงกันบ่อยๆ เนื่องจากผู้ประท้วงเองจะเสียทั้งเวลาและเงินทอง"[9]

นักศึกษาไม่สังเกตเห็นว่าภูมิพลเอนเอียงไปใกล้ชิดทหารที่สุดโต่งมากเพียงใด บรรดาที่ปรึกษาและพี่เลี้ยงดั้งเดิมของเขาส่วนใหญ่เสียชีวิตไปแล้วตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2513 หรือไม่ก็แก่เต็มทนแล้ว พวกเขาถูกแทนที่อย่างไม่เป็นทางการด้วยนายพลที่ภูมิพลและสิริกิติ์เห็นว่าจงรักภักดี การที่พวกนายพลไม่ได้มีเลือดน้ำเงินนั้นไม่สำคัญ สิริกิติ์แวดล้อมตนเองด้วยบรรดาภรรยาของนายทหาร หากไม่ใช่นายทหารพวกนั้นเสียเอง วชิราลงกรณ์ก็มุ่งไปในอาชีพทหาร หลังจากจบจากโรงเรียนมัธยมในอังกฤษและโรงเรียนเตรียมในซิดนีย์ ออสเตรเลีย ในปี 2515 เขาเข้า Duntroon Royal Military Academy ซึ่งเป็นโรงเรียนทหารที่สำคัญของออสเตรเลีย เวลากลับมาเมืองไทย เขามักใช้เวลาส่วนใหญ่กับทหารพี่เลี้ยง

ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างวังกับกองทัพนั้นทำให้บอดใบ้ต่อการทุจริตและความหย่อนยานที่มีอยู่ทั่วไปในระดับสูงของกองทัพ และอาจจะทำให้ปัญหาหนักขึ้นอีกด้วย กองทัพไทยหัวโตตัวลีบ มีนายพล 600 คน กองทัพที่เดียวมีนายพลสี่ดาวอยู่ถึง 24 คน หลายคนใช้เวลาไปกับการแสวงหาความร่ำรวยและอำนาจการเมือง ยิ่งทำให้กองทัพแบ่งก๊ก

---

8 *Far Eastern Economic Review*, August 23, 1974.

9 *Nation*, May 14, 1974.

www.yerngshare.blogspot.com

แบ่งเหล่าหนักขึ้นไปอีก ขณะเดียวกัน การฝึกฝนที่ย่ำแย่และความหย่อนยานทางวินัยหมายความว่าทหารมีความสามารถในการรบที่จำกัดและขาดวิสัยทัศน์เชิงยุทธศาสตร์[10]

หากภูมิพลเข้าใจเรื่องนี้ เขาก็ไม่ได้พยายามทำอะไรเกี่ยวกับมันเลย เวลาเขาพูดถึงคอรัปชันบ้างก็จะเป็นคอรัปชันของข้าราชการพลเรือนและนักการเมืองเท่านั้น แม้ว่าบรรดานายพลที่เขาใกล้ชิดด้วยมากที่สุดจะสะอาดกว่าโดยเปรียบเทียบ เขาก็ไม่เคยแสดงการแยกแยะระหว่างทหารอาชีพที่มือสะอาดกับพวกที่ทุจริต กฤษณ์ สีวะราไม่ได้อยู่ในวงในของวัง ทั้งที่เขามีบทบาทสำคัญในเหตุการณ์ 14 ตุลา และให้การสนับสนุนคึกฤทธิ์

ที่ปรึกษาที่ใกล้ชิดที่สุดของภูมิพลตอนนี้คือนายพลที่อยู่ในกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน(กอรมน.) ที่มาแทนกองอำนวยการปราบปรามคอมมิวนิสต์หลังจากถนอมกับประภาสกระเด็นออกไป หลายคนคาดหวังว่าภูมิพลจะผลักดันให้กอรมน.มีแนวทางทำงานเชิงสังคมมากขึ้นเพื่อดึงชาวบ้านจากพคท. แต่ปฏิบัติการต่อต้านการก่อการร้ายกลับรุนแรงมากขึ้น ในเดือนพฤศจิกายน 2516 กอรมน.เริ่มยุทธการระเบิดถล่มหมู่บ้านชาวเขาในภาคเหนือ และดำเนินเรื่อยมาเป็นเวลาหลายเดือน ที่โจ่งแจ้งน้อยกว่าคือ กอรมน.กับผู้นำอนุรักษ์นิยมอื่นๆ จัดตั้งปฏิบัติการต่างๆ เพื่อบ่อนทำลายฝ่ายซ้ายในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดด้วยการโฆษณาชวนเชื่อและการใช้ความรุนแรง ในนามของการพิทักษ์รักษาชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ภูมิพลรู้เห็นและสนับสนุนปฏิบัติการทั้งหมดนี้

อันแรกเป็นองค์กรมวลชนชาวบ้านผู้รักชาติคือ ลูกเสือชาวบ้าน[11] ในช่วงทศวรรษ 2503 ชาวบ้านถูกปลูกฝังให้เพียงแต่เชื่อในกษัตริย์และราชินีและบริวารของทั้งสองเพื่อคุ้มภัยจากสิ่งชั่วร้ายและความอยุติธรรม พวกเขาได้รับการบอกว่าสาเหตุหลักของปัญหาความเดือดร้อนคือพวกคอมมิวนิสต์และนายทุน โปสเตอร์โฆษณาชวนเชื่ออันเป็นแบบฉบับที่ติดตามหมู่บ้านจะมีภาพสองช่อง ช่องที่เขียนว่าคอมมิวนิสต์มีภาพผู้ชายคนจีน (ทั้งคอมมิวนิสต์และนายทุนมักจะมีภาพเป็นคนจีน) ทำท่าเป็นเจ้านายเหนือชาวบ้านที่ยากจนทุกข์เข็ญ อีกช่องหนึ่งเขียนว่าสันติภาพ เป็นภาพภูมิพลพบปะกับพสกนิกรที่ยิ้มแย้มอิ่มเอิบ โปสเตอร์นี้ดูคล้ายกับภาพจิตรกรรมฝาผนังตามวัดที่แสดงภาพเปรียบนรกและสวรรค์

เมื่อการก่อการร้ายขยายตัว วังจำเป็นต้องมีสายสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นขึ้นกับชาวบ้านในชนบท ที่ไม่ต้องผ่านสื่อกลางอย่างข้าราชการและทหารที่ไร้ความคิด ในเดือนสิงหาคม 2514 ด้วยแบบอย่างจากเสือป่าของวชิราวุธ พล.ต.ท. สมควร หะริกุลนายตำรวจตชด.ก่อตั้งลูกเสือชาวบ้านขึ้นมาเพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ แนวคิดคือแต่ละครอบครัวส่งตัวแทนหนึ่งคนเข้าร่วมหน่วยลูกเสือชาวบ้านของท้องถิ่น พวกเขากลายเป็นชนชั้นนำใหม่ของชุมชนไปหลังจากผ่านการฝึกอบรมที่เข้มข้นเป็นเวลาสามวันโดยตชด. ซึ่งนักมานุษยวิทยา Katherine Bowie บรรยายว่าเป็นการปลูกฝังอุดมการณ์และสร้างความผูกพันด้วยการใช้เทคนิคการกดดันทางจิตวิทยา กิจกรรมทั้งหมดระหว่างการฝึกอบรมถูกออกแบบมาเพื่อปลูกฝังนิยามความเป็นไทยตามแบบเจ้า ผูกโยงคุณค่าของความจงรักภักดี ความสามัคคี ความเป็นระเบียบเรียบร้อยและวินัยเข้า

---

10 Thomas Marks, *Making Revolution* (Bangkok: White Lotus, 1994), 83.

11 Katherine Bowie, *Rituals of National Loyalty* (New York: Columbia University Press, 1997).

www.yerngshare.blogspot.com

กับคาถาชาติ ศาสน์ กษัตริย์ของวชิราวุธ สร้างสายใยความผูกพันเป็นครอบครัวโดยมีภูมิพลและสิริกิติ์เป็นพ่อและแม่ของคนในชาติ

ผู้บัญชาการลูกเสือชาวบ้านจากตชด.เน้นย้ำและวาดภาพเกินจริงถึงภยันตรายของคอมมิวนิสต์ต่อราชอาณาจักร พวกเขาบอกลูกเสือชาวบ้านว่าเวียดนามเหนือ (ที่ว่ากันว่าเป็นอริราชศัตรูมาแต่โบราณ) กำลังใช้พคท.เป็นเครื่องมือที่จะยึดครองประเทศไทย เวียตนามใต้ ลาวและกัมพูชาพ่ายแพ้ไปแล้วเนื่องจากไม่มีชาติ ศาสน์ กษัตริย์ที่รวมจิตใจของคนในชาติ เมื่อลูกเสือชาวบ้านเผยแพร่ความคิดนี้ในหมู่บ้าน พวกเขาก็ขยายเครือข่ายข่าวสารให้กับตชด.ได้อย่างมีประสิทธิผล เครื่องแบบของพวกเขาคือผ้าพันคอลูกเสือชาวบ้านที่ได้รับการปลุกเสกด้วยตัวภูมิพลเอง เหมือนพระปลุกเสกพระเครื่อง ลูกเสือชาวบ้านได้รับผ้าพันคอนี้ในพิธีมอบที่ขรึมขลังราวพิธีทางศาสนา บางครั้งภูมิพลก็เป็นผู้มอบด้วยตัวเอง

ภูมิพลประมวลหลักการประพฤติปฏิบัติตนขึ้นมา ซึ่งเผยให้เห็นถึงทัศนะของเขาว่าจักรวาลไทยที่ดีควรเป็นอย่างไร[12] เขาบอกให้ลูกเสือชาวบ้านไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองหรือแสดงพลัง พวกเขาไม่ได้จัดตั้งภายใต้ระบบรัฐที่เป็นทางการ กิจการของพวกเขาเป็นการดำเนินการ "ของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน" และพวกเขาเป็นผู้นำในการพัฒนาท้องถิ่น ทำงานเป็นกลุ่มเพื่อเสริมสร้างความสามัคคี ลูกเสือชาวบ้านเป็นแบบอย่างของความมีวินัยและมัธยัสต์ ไม่ใช้เงินฟุ่มเฟือยไปกับกิจกรรม และไม่ใช้แหล่งทุนจากการเมือง ในกิจกรรมการฝึกอบรมไม่อนุญาตให้มีเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และผู้นำลูกเสือชาวบ้านเป็นผู้ส่งเสริมสินค้าและอาหารไทย สุดท้าย ลูกเสือชาวบ้านเป็นผู้นำในการฟื้นฟูและพิทักษ์รักษา "ขนบประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม" ของแต่ละหมู่บ้าน ทุกคนปฏิบัติหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมาย ทำงานด้วยความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน โดยไม่เรียกร้อง ไม่บ่น ไม่วิจารณ์ และออกห่างจากระบบรัฐ หมายถึงหลีกห่างจากการเมืองที่ฉ้อฉลและระบบราชการที่ไร้ประสิทธิภาพ Bowie บอกว่า "ขบวนลูกเสือชาวบ้านนี้... มุ่งหวังความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความสงบนิ่งที่เหมาะกับการปกครองแบบอำนาจนิยม"[13]

ครอบครัวพลังแผ่นดินมีส่วนเกี่ยวข้องกับลูกเสือชาวบ้านตั้งแต่เริ่มต้น สังวาลย์ในฐานะผู้อุปถัมภ์ตชด.เป็นประธานในพิธีปฐมนิเทศน์ครั้งแรกๆ ในเดือนพฤศจิกายน 2514 เธอมอบหนังสือการต่อต้านการก่อการร้ายให้กับสมควร ซึ่งบ่งบอกถึงความกังวลของครอบครัวมหิดล[14] 19 มีนาคม ภูมิพลและสิริกิติ์เป็นประธานในพิธีมอบผ้าพันคอ หลังจากนั้น ภูมิพลเชิญตชด.ที่ก่อตั้งลูกเสือชาวบ้านเข้าวังและมอบเงินสนับสนุนให้ 100,000 บาท

ขบวนการลูกเสือชาวบ้านผูกโยงเข้ากับวงวัฏอันอัศจรรย์แห่งบุญกุศลของภูมิพล งบประมาณของตชด.มีไม่มากพอที่จะหล่อเลี้ยงการดำเนินการทั้งหมดได้ และชาวบ้านที่ยากจนก็ไม่สามารถรับภาระพิธีการรับผ้าพันคอได้ ภูมิพลสั่งไว้ไม่ให้ลูกเสือชาวบ้านเป็นภาระของรัฐบาล แต่การมียี่ห้อของเขาประทับอยู่ก็ทำให้ลูกเสือชาวบ้านสามารถดึงดูดเงิน

---

[12] อ้างแล้ว, 287.

[13] อ้างแล้ว, 199.

[14] อ้างแล้ว, 82.

www.yerngshare.blogspot.com

บริจาคจากชนชั้นกลางและชนชั้นสูงที่กำลังประสาทเสียได้ไม่ยาก ซึ่งคนเหล่านี้ได้ทั้งช่วยปราบคอมมิวนิสต์และแบ่งปันบุญบารมีของกษัตริย์ไปด้วยพร้อมกัน การรับเงินบริจาคทำให้ลูกเสือชาวบ้านอยู่นอกการควบคุมของรัฐบาลและอยู่ใต้สถาบันกษัตริย์โดยตรง ผูกมัดกับชาวบ้านระดับนำที่จงรักภักดี "เราไม่ต้องการให้ลูกเสือชาวบ้านเป็นกองกำลังส่วนตัวของใคร" ภูมิพลปราศรัยในปี 2516[15] แต่เป็นกองทัพส่วนตัวของเขาเอง

ถึงปี 2517 ลูกเสือชาวบ้านเพิ่มจำนวนสมาชิกเป็นหลายหมื่นคน ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่สู้รบกับพคท. ปีนั้น กอรมน.กับพันธมิตรในกระทรวงมหาดไทยยึดกุมขบวนลูกเสือชาวบ้าน ทำให้กลายเป็นองค์กรจัดตั้งระดับประเทศที่มีมวลชนทั่วชนบทและในเมือง เบื้องหลังการแผ่ขยายก็คือพล.ต.ท.สุรพล จุลละพราหมณ์ ผู้บัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน ผู้ใกล้ชิดภูมิพลและสังวาลย์มายาวนาน

จำนวนลูกเสือชาวบ้านเพิ่มขึ้นทวีคูณ เมื่อรวมพ่อค้าแม่ค้า ข้าราชการระดับล่าง และภรรยาของข้าราชการ ทหาร ตำรวจ และกระทั่งเจ้าหน้าที่ในวัง คนไทยหลายแสนคนผ่านการฝึกอบรมสามวัน ที่เต็มไปด้วยการประนามพคท. เวียตนามและนักศึกษาที่ออกมาประท้วงว่ากำลังทำลายชาติ ศาสน์ กษัตริย์ เหมือนที่พม่าเคยทำลายอยุธยา ภูมิพล ภรรยาและลูกๆ ทำพิธีมอบผ้าพันคอกับธงลูกเสือชาวบ้านรวมๆ แล้วมากกว่าปริญญาที่มอบให้กับนักศึกษาตามมหาวิทยาลัยเสียอีก ผ้าพันคอเป็นเหมือนเครื่องรางของขลังที่ทำให้ลูกเสือชาวบ้านแต่ละคนรู้สึกได้ชิดใกล้สถาบันกษัตริย์

หลังจากกอรมน.มาเทคโอเวอร์ไป ลูกเสือชาวบ้านก็กลายเป็นมวลชนจัดตั้งแบบฟาสซิสต์ Bowie เขียนว่าตอนนี้ "ขบวนลูกเสือชาวบ้านที่ครอบคลุมไปถึงในเมืองไม่ได้มุ่งเน้นการชนะใจชาวบ้านตามพื้นที่ชายแดน แต่... เป็นการเปลี่ยนวิถีทางการเมืองระดับชาติ"[16]

มีการจัดตั้งมวลชนอีกสองกลุ่มที่ไม่โจ่งแจ้งเท่าลูกเสือชาวบ้าน สำหรับปฏิบัติการนอกระบบในนามของชาติ ศาสน์ กษัตริย์ นั่นคือ กระทิงแดงกับนวพล กระทิงแดงส่วนใหญ่เป็นอดีตทหาร ทหารรับจ้าง อดีตนักโทษและนักเรียนช่างกล ก่อตั้งเมื่อต้นปี 2517 โดยเจ้าหน้าที่กอรมน.พล.ต.สุตสาย หัสดิน พวกเขาได้รับการบอกเล่าว่านักศึกษาและนักเคลื่อนไหวอื่นๆ เป็นคอมมิวนิสต์ที่คุกคามสถาบันกษัตริย์ พวกเขากลายเป็นกองกำลังปีกขวาปฏิบัติงานตามท้องถนน คอยก่อกวนการชุมนุมประท้วงและคุกคามผู้นำฝ่ายซ้าย พวกเขาออกโรงครั้งแรกเมื่อภูมิพลทำพิธีรำลึกผู้เสียชีวิตในเหตุการณ์ 14 ตุลา ในวันที่ 14 ตุลาคม 2517 ที่สนามหลวง ก่อนพิธีเริ่ม กลุ่มนักเลงหัวไม้ที่นำโดยสุตสายเดินขบวนด้วยท่าทางดุดันผ่านมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในระหว่างงานพิธี พวกเขารายล้อมภูมิพลและครอบครัว ประกาศว่าภูมิพลกำลังตกอยู่ใน

[15] Gray, *The Soteriological State*, 711.

[16] Bowie, *Rituals*, 109.

www.yerngshare.blogspot.com

อันตรายจากการซุ่มยิงโดยนักศึกษาที่ซ่อนอยู่ในธรรมศาสตร์ ภูมิพลไม่ได้แสดงความพยายามจะออกห่างจากพวกเขาแต่อย่างใด[17]

นวพลมีความลึกลับยอกย้อนกว่านั้นมาก มันเป็นปฏิบัติการของกอรมน.จัดตั้งขึ้นในปี 2517 โดยอดีตเจ้ากรมข่าวทหาร พล.อ.วัลลภ โรจนวิสุทธิ์ วัฒนา เขียววิมลผู้มีสัมพันธ์กับซีไอเอ สุรพลผู้บัญชาการตชด. พล.อ.สายหยุด เกิดผล เสนาธิการกอรมน. และอดีตแม่ทัพภาคสาม พล.ท.สำราญ แพทยกุล คำว่านวพลแปลว่า “พลังเก้า” หมายถึงรัชกาลที่ 9 วัลลภอ้างความกังวลของภูมิพล บอกว่านวพลถูกตั้งขึ้นมาเพื่อ “สร้างกำแพงขวางคอมมิวนิสต์” ที่คุกคามศาสนาพุทธและสถาบันกษัตริย์[18] เขาอ้างว่านักศึกษาได้รับการสนับสนุนจากปรีดี พนมยงค์ เคจีบี พรรคสังคมนิยมระหว่างประเทศและพคท.

ในระดับบนสุด นวพลประมาณว่าเป็นกลุ่มลับเฉพาะของชนชั้นนำที่ยึดถือคุณค่าและขนบของสังคมไทย พวกเขาเป็นชนชั้นระดับสูงสุดในวงราชการ กองทัพ ธุรกิจ สงฆ์และวัง พวกเขาภาคภูมิใจกับการอุทิศตนของตัวเองและการไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจการเมืองที่ฉ้อฉล บุคคลสำคัญคนหนึ่งที่ไม่ได้เป็นทหารคือผู้พิพากษาศาลฎีกา ธานินทร์ กรัยวิเชียร นักนิยมกษัตริย์และต่อต้านคอมมิวนิสต์ตัวยง และเป็นเพื่อนของภูมิพล ในระดับล่างลงมา นวพลมีสมาชิกเป็นพ่อค้าท้องถิ่นและข้าราชการต่างจังหวัด พวกเขาจัดกิจกรรมต่อต้านคอมมิวนิสต์เพื่อหาสมาชิกและระดมทุนจากชนชั้นกลาง บางคนถูกคัดเลือกให้ร่วมในหน่วยลับที่ปฏิบัติการบ่อนทำลาย ยั่วยุและสังหารเพื่อเขย่าขวัญฝ่ายซ้าย

คนสำคัญที่ทำหน้าที่เชื่อมต่อสมาชิกสองระดับนี้ก็คือพระกิตติวุฒโทผู้อื้อฉาว กิตติวุฒโทเติบโตในสายพระในช่วงทศวรรษ 2503 ส่วนหนึ่งจากการโจมตีพระพิมลธรรม ในปี 2510 เขาเปิดจิตตภาวันวิทยาลัย ซึ่งเป็นสำนักฝึกอบรมสงฆ์ที่พิลึกพิลั่นในชลบุรีโดยดำเนินการนอกสังกัดเถรสมาคม พระหนุ่มๆ ในจิตตภาวันได้รับการฝึกอบรมในกิจกรรมทางสังคมที่เชิดชูรัฐพ่อขุนอุปถัมภ์แบบ “ไทยๆ” ไม่ใช่ระบบรัฐบาลแบบ “ตะวันตก” ลำดับชั้นทางสังคมในรัฐอุดมคตินี้จัดแบ่งตามบุญวาสนาที่ได้จากชาติกำเนิดและการปฏิบัติธรรม ทำให้ลำดับชั้นทางสังคมเปลี่ยนแปลงไม่ได้ และการพยายามเปลี่ยนแปลงมันเท่ากับเป็นการทำลายรัฐ

ความคิดอย่างนี้ไปกันได้พอดีกับวิธีคิดของภูมิพล และเขากับสิริกิติ์ก็เป็นคนมาเปิดจิตตภาวันในปี 2510 พวกเขากลับมาเยือนบ่อยครั้งกระทั่งหลังจากกิตติวุฒโทเริ่มเล็งเป้าไปที่คอมมิวนิสต์ นักศึกษาและพวกเสรีนิยมว่าเป็นศัตรูของรัฐ “ตามธรรมชาติ” ของเขาแล้ว เมื่อนวพลทาบทามกิตติวุฒโทและพาเขาบินไปทั่วประเทศเพื่อปลุกระดมต่อต้านคอมมิวนิสต์และนักศึกษา จิตตภาวันกลายเป็นศูนย์ฝึกอบรมปฏิบัติการลับของนวพล ซึ่งรวมถึงการลอบสังหารด้วย

ปลายปี 2517 ทิศทางอุบาทว์ขององค์กรจัดตั้งเหล่านี้ปรากฏชัดเจน สื่อมวลชนฝ่ายขวาเริ่มติดป้ายผู้ประท้วงว่าเป็นคอมมิวนิสต์และหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ นักศึกษาชื่อดังคนหนึ่ง ผู้นำชาวนาและกรรมกรหลายคน รวมถึง

---

17 *Far Eastern Economic Review*, July 18, 1975.

18 *Far Eastern Economic Review*, July 25, 1975.

www.yerngshare.blogspot.com

นักหนังสือพิมพ์อเมริกันรายหนึ่งที่เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับพวกเขาล้วนถูกฆาตกรรม ไม่มีการสืบสวนคดีอย่างจริงจัง ในเดือนธันวาคม บางส่วนของกองทัพและกอรมน.นำอดีตนายกฯ ถนอมกลับเข้ามาในประเทศไทย สัญญาและกฤษณ์ต้องใช้เวลาหลายวันบีบให้เขาออกนอกประเทศไปอีกครั้งหนึ่ง

กระทั่งก่อนการเลือกตั้งเดือนมกราคม 2518 เครือข่ายที่เชื่อมกอรมน. วังและปีกขวาจัดก็จัดการไม่ให้รัฐบาลคึกฤทธิ์ประสบความสำเร็จ ขณะที่คึกฤทธิ์กำลังเสริมสร้างสัมพันธไมตรีกับปักกิ่งและฮานอย พวกอนุรักษ์นิยมทวีความหวาดกลัวที่สหรัฐฯ ถอนตัวจากอินโดจีน ซึ่งนำไปสู่ความพ่ายแพ้ของกัมพูชาต่อเขมรแดงและไซ่ง่อนต่อเวียตนามเหนือในเดือนเมษายน ปฏิบัติการต่อต้านคอมมิวนิสต์ของกอรมน.ทวีความโหดร้าย แม้คึกฤทธิ์จะออกปากเตือนว่ามันจะยิ่งทำให้สถานการณ์เลวร้ายลงไปอีกก็ตาม บรรยากาศความตื่นตระหนกพรั่นพรึงถูกปั่นขึ้นมาโดยรายงานข่าวกรองที่กุขึ้นของสหรัฐฯ ว่าฮานอยวางแผนจะยึดครองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด[19]

กลุ่มอันธพาลทางการเมืองเร่งมือปฏิบัติการ เมื่อคึกฤทธิ์เสนอการเลือกตั้งในระดับอำเภอและหมู่บ้าน นวพลระดมผู้นำหมู่บ้าน 500 คนมาประท้วงที่รัฐสภา[20] ก่อนหน้าตัวแทนรัฐบาลจากฮานอยจะมาเยือนกรุงเทพฯ เป็นครั้งแรกในกุศโลบายลดความตึงเครียดของคึกฤทธิ์ ประมาณ อดิเรกสาร รัฐมนตรีกลาโหมและวงในของกอรมน.ประกาศว่าเวียตนามกำลังวางแผนบุกยึดประเทศไทย[21] พลพรรคนวพลจึงปลุกระดมให้เกิดการจลาจลที่จังหวัดสกลนคร ที่มีคนเวียตนามอพยพอยู่เป็นจำนวนมาก อีกปฏิบัติการหนึ่งที่ภายหลังเข้าใจว่าเป็นของนวพลคือ ผู้นำชาวนากว่า 20 คนถูกสังหารในระยะเวลาเก้าเดือนในปี 2518

ในระหว่างนั้น กระทิงแดงก็ก่อความวุ่นวายตามท้องถนน พวกเขาก่อกวนยั่วยุในการชุมนุมประท้วงของนักศึกษาและกรรมกร รุมทำร้ายนักเคลื่อนไหวและบุกทุบทำลายสำนักงานหนังสือพิมพ์ฝ่ายซ้าย ในเดือนพฤษภาคม 2518 พนักงานโรงแรมดุสิตธานีที่วังถือหุ้นอยู่ส่วนหนึ่งประท้วงหยุดงานอีกครั้งหนึ่ง ผู้บริหารโรงแรมเรียกกระทิงแดงมาข่มขู่พนักงานจนสลายการชุมนุมและจากนั้นก็ถูกจ้างให้เป็นฝ่ายรักษาความปลอดภัยของโรงแรม พนักงานทั้งหมดถูกปลดและโรงแรมปิดกิจการ กลับมาเปิดใหม่หนึ่งเดือนให้หลังด้วยพนักงานใหม่หมดยกชุด ผู้นำการประท้วงต้องหลบซ่อนตัวและในที่สุดก็ต้องไปร่วมกับพคท.

กรกฎาคม 2518 เมื่อคึกฤทธิ์เดินทางไปเปิดสัมพันธไมตรีกับจีน กระทิงแดงเร่งมือโจมตี ยั่วยุความรุนแรงในการประท้วงย่อยๆ ของกรรมกร และบุกลุยกิจกรรมของพรรคการเมืองฝ่ายซ้ายโดยที่ตำรวจยืนดูอยู่เฉยๆ เมื่อคึกฤทธิ์กลับมาเขากล่าวหาตำรวจว่ายุยงส่งเสริมกฎหมู่ 19 สิงหาคม ตำรวจนับร้อย(หลายคนเกี่ยวข้องกับกระทิงแดง)ตอบโต้ด้วยการเดินขบวนไปยังบ้านของคึกฤทธิ์และบุกทำลายข้าวของ วันถัดมา กระทิงแดง ลูกเสือชาวบ้านและนวพลมาเข้าร่วม

---

[19] *Far Eastern Economic Review*, January 17, 1975.

[20] Morell and Chai-anan, *Political Conflict*, 130.

[21] ประมาณเป็นน้องเขยของเผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจที่ฉ้อฉลและโหดเหี้ยมในทศวรรษ 2493

www.yerngshare.blogspot.com

ประท้วงคึกฤทธิ์ โดยใช้รถและอุปกรณ์สื่อสารของตำรวจ ไม่ว่าคึกฤทธิ์หรือกฤษณ์ต่างหมดปัญญาจัดการด้วยกลัวจะเกิดผลลุกลาม หรือการรัฐประหาร

แม้ว่าเขาจะนิ่งสงบ แต่โดยท่าทีและความเกี่ยวพันแล้ว ภูมิพลแสดงให้เห็นว่าเขาไม่สนับสนุนคึกฤทธิ์แต่ยึดมั่นกับฝ่ายขวา ครอบครัวของเขาเข้าร่วมกิจกรรมของทหารและลูกเสือชาวบ้านบ่อยครั้งขึ้น และร่วมพิธีที่จิตตภาวันและค่ายฝึกของกระทิงแดง การเหวี่ยงไปปีกขวาจัดของภูมิพลดูได้จากการแต่งตั้งทหารฝ่ายความมั่นคงเป็นองคมนตรีเป็นครั้งแรกในเดือนมีนาคม 2518 นั่นคือพล.ท.สำราญ แพทยกุล ผู้ช่วยผบ.ทบ.ที่เพิ่งเกษียณหมาดๆ พ่อของสำราญเคยรับใช้วชิราวุธ และภูมิพลรู้จักเขาตั้งแต่ทศวรรษ 2503 ตอนที่สำราญดูแลทหารไทยชุดแรกที่ไปรบในเวียตนาม และเขายังได้เขียนรายงานชิ้นสำคัญที่ระบุถึงความจำเป็นในการจัดการปัญหาผู้ก่อการร้ายในหมู่ชาวเขาด้วยวิธีการเชิงสังคม-การเมืองกำกับด้วยยุทธการทางทหารที่เฉียบขาด

การบังคับบัญชาของสำราญจนถึงปลายทศวรรษ 2503 นั้นเป็นการต่อสู้กับผู้ก่อการร้ายในบริเวณชายแดนตะวันตกและจากนั้นเป็นภาคเหนือ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ครอบครัวภูมิพลไปเยี่ยมเยียนบ่อยครั้งภายใต้การอารักขาของกองทัพ ยุทธวิธีของเขาประกอบด้วยการพัฒนาสังคมควบคู่ไปกับปฏิบัติการ “ค้นหาและทำลาย” ถล่มด้วยระเบิดและกระสุนปืน ในช่วง 2516-2517 สำราญเป็นรองประธานรัฐสภาและยังคงทำงานกับกอรมน. ช่วยกำกับดูแลนวพลเป็นการสำคัญ ในฐานะที่ปรึกษา เขาสนองความต้องการของภูมิพลด้วยการเป็นทหารอาชีพที่ซื่อสัตย์ที่รายงานเรื่องความมั่นคงต่อเขาอย่างตรงไปตรงมา ทัศนคติของทั้งสองประจวบเหมาะกันคือ ทั้งคู่เข้าใจถึงรากเหง้าปัญหาทางสังคมและเศรษฐกิจของการก่อการร้าย แต่ก็เห็นว่าประเทศตกอยู่ในภัยคุกคามที่ร้ายแรงและไม่ลังเลที่จะจัดการกับปัญหาอย่างเฉียบขาดและทั่วถึง เจ้าหน้าที่กอรมน.รายหนึ่งเขียนเกี่ยวกับสำราญไว้ว่า “หากจำเป็นต้องใช้วิธีการที่รุนแรงและเด็ดขาด เขาก็เด็ดเดี่ยวและไม่ยั้ง”[22]

การใช้ความรุนแรงและการฆ่าฟันของฝ่ายขวาต่อขบวนการนักศึกษา กรรมกรและชาวนาผลักดันให้ฝ่ายซ้ายยิ่งเข้าไปร่วมกับพคท.มากขึ้นเรื่อยๆ ในพื้นที่ชนบท การปราบปรามการคอมมิวนิสต์อย่างหนักหน่วงรุนแรงยิ่งทำให้ชาวบ้านที่บริสุทธิ์เข้าร่วมกับพคท.มากขึ้นเช่นกัน ยิ่งภูมิพลหละหลวมกับโครงการพัฒนาของเขาหลายโครงการ ในบางพื้นที่ชาวบ้านเริ่มมองสถาบันกษัตริย์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับการกดขี่ของรัฐ พวกที่ทำการบุกถล่มหมู่บ้านต่างๆ ถูกเข้าใจว่าเป็นคนใต้อาณัติของภูมิพล สิริกิติ์และสังวาลย์

ในเมือง นักศึกษาเห็นความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มอันธพาลการเมือง หน่วยงานความมั่นคงกับวัง พวกเขามามองเหตุการณ์ 14 ตุลาว่าเป็นการเผยให้เห็นการยึดมั่นของสถาบันกษัตริย์ ไม่ใช่ต่อประชาธิปไตย แต่เป็นอำนาจและสถานะ

---

[22] พล.ต.ภิญโญ วัชรเทศและถนอม กิตติขจร, *ชีวิตและความสำเร็จ* (หนังสืองานศพ, 2529), 295, 314. E. Thadeus Flood, “The Vietnamese Refugees in Thailand,” *Bulletin of Concerned Asian Scholars* 9, no. 3 (1977): 46n.78.

www.yerngshare.blogspot.com

ของพวกเขาเอง นักเคลื่อนไหวระดับนำคนหนึ่งรำลึกในภายหลังว่า ในเหตุการณ์ 14 ตุลานั้น คนในแวดวงของเขาต่างเชื่อกันโดยสนิทใจว่าภูมิพลอยู่ข้างพวกเขา แต่พอถึงต้นปี 2519 ความเชื่อนั้นเปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง

ที่เราได้เรียนรู้คือภูมิพลไม่ได้อยู่เหนือการเมือง เขาเป็นเพียงผู้เล่นทางการเมืองอีกคนหนึ่งเท่านั้น เราถกเถียงกันถึงประเด็นความต่างและความเป็นพันธมิตรระหว่างเขากับกองทัพ เขาสามารถฉ้อฉลได้ เรามองภูมิพลเป็นผู้เล่นด้วยตัวเองในการเปลี่ยนพันธมิตร ยิ่งเรารู้มากเท่าไหร่ เราก็ยิ่งเข้าใจประเด็นของการที่สถาบันกษัตริย์ถูกโค่นล้มในปี 2475 และจากนั้นพยายามฟื้นกลับมาสู่อำนาจเพื่อประโยชน์ของตนเอง ด้วยการมองอย่างนี้แน่นอนว่าเราได้อิทธิพลจากมาร์กซิสม์กับเหมาอิสม์ เราถกเถียงกันเรื่องระบบฟิวดัลและศักดินา เรามองกษัตริย์ว่าเป็นสิ่งตกค้างจากทั้งหมดนั้น... เรามองว่ากษัตริย์เป็นอุปสรรคต่อทั้งประชาธิปไตยหรือสังคมนิยม เป็นพลังจารีตนิยมโดยแท้ เรารู้ว่าเราไม่สามารถพูดเรื่องพวกนี้ได้ในที่สาธารณะ... จะไม่มีใครเอาด้วย เราแทบไม่เคยได้พูดคุยกันเลยว่าจะทำยังไงกับเรื่องนี้[23]

สำหรับคนบางส่วน จุดยืนของภูมิพลปรากฏชัดเจนในปี 2518 เมื่อที่ดินที่วังแบ่งไว้ให้เพื่อสร้างอนุสรณ์สำหรับผู้เสียชีวิตในเหตุการณ์ 14 ตุลา จู่ๆ ก็เกิดติดขัดขึ้นมา หลังจากมีการวางศิลาฤกษ์ไปแล้วโดยสังฆราชและนายกฯ คึกฤทธิ์ สำนักงานทรัพย์สินฯ ก็ประกาศว่าที่ดินผืนนั้นติดสัญญาอยู่กับผู้อื่น อันที่จริง ภูมิพลผู้ที่พิจารณาธุรกรรมที่สำคัญๆ ของสำนักงานทรัพย์สินฯ เกิดเปลี่ยนใจ อนุสรณ์สถานนี้ต้องหยุดชะงักไปอีก 25 ปี[24]

สำหรับวัง ฟางเส้นสุดท้ายคือการโค่นล้มสถาบันกษัตริย์ในลาวโดยขบวนการปะเทดลาวเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2518 สามวันก่อนวันเกิดครบ 48 ปีของภูมิพล เขาและเครือญาติต่างพรั่นพรึง เนื่องจากไทยมองสถาบันกษัตริย์ลาวเป็นน้องที่มีประเพณี ประวัติศาสตร์และกระทั่งสายเลือดร่วมกัน การล้มครืนของเวียงจันทน์เป็นตัวเร่งปฏิกิริยาสุดท้ายที่ส่งไทยกลับคืนสู่เงื้อมมือเผด็จการทหาร

ปี 2519 กลุ่มอันธพาลการเมืองโหมโจมตีฝ่ายซ้ายหนักข้อขึ้น บีบให้นักศึกษา กรรมกร ชาวนาไปเข้าร่วมกับพคท. ด้วยการสนับสนุนจากรัฐมนตรีกลาโหมประมาณ อดิเรกสารและกลุ่มทหารที่ยังจงรักภักดีต่อถนอมและประภาส กิตติขจร โทนำขบวนนวพล 15,000 คนไปเรียกร้องให้คึกฤทธิ์มอบอำนาจให้รัฐบาลทหาร คึกฤทธิ์ยึดยื้อโดยได้รับการสนับสนุนที่ไม่เข้มแข็งนักจากกฤษณ์ผู้ที่มองนวพลเป็นอันตรายต่อสังคมมากกว่าเวียดนามบุกเสียอีก แต่รัฐบาลคึกฤทธิ์ก็ทานพลังอื่นๆ ไม่ไหว ตัวเลขคนตกงานมีถึงหนึ่งล้านคน พนักงานรัฐวิสาหกิจ 200,000 คนประท้วงเรื่องค่าครองชีพที่เพิ่มสูง เมื่อคึกฤทธิ์ยอมตามข้อเรียกร้อง ทำข้อตกลงเป็นครั้งแรกระหว่างรัฐบาลกับสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจ เขาก็ถูกเรียกว่าอ่อนแอและกระทั่งเอียงซ้าย

---

23 สัมภาษณ์พิเศษ, 2538.

24 ดู ธงชัย วินิจจกูล, “Thai Democracy in Public Memory: Monuments and Their Narratives,” Seventh International Conference on Thai Studies, Amsterdam, July 1999.

www.yerngshare.blogspot.com

ต่อมากฤษณ์ก็ยังต้องโบกมือลาเมื่อคึกฤทธิ์กำหนดเส้นตายวันที่ 20 มีนาคม 2519 ให้สหรัฐฯ ถอนกำลัง 7,000 นายออกจากประเทศไทยและเริ่มคืนการควบคุมฐานทัพที่สำคัญบางส่วนให้แก่ไทย สหรัฐฯ กับปีกขวาไทยสร้าง "หลักฐาน" ขึ้นมาว่าเวียตนามกำลังวางแผนจะบุกไทย และกองทัพก็เคลื่อนกำลังข่มขู่ ในที่สุด วันที่ 11 มกราคม ผู้นำกองทัพก็ยื่นคำขาดให้คึกฤทธิ์ลาออกและยุบสภา ไม่อย่างนั้นจะทำรัฐประหาร วันถัดมาคึกฤทธิ์ปฏิบัติตาม และภูมิพล(ไม่มีวี่แววว่าไม่เห็นด้วย)เห็นชอบกับการยุบสภา การเลือกตั้งกำหนดเป็นวันที่ 14 เมษายน

สาธารณะไม่ได้เอาด้วยกับเรื่องนี้เลย คนไทยจำนวนมากเบื่อหน่ายกับความวุ่นวายและพวกขวาตกขอบ และมีโอกาสเป็นไปได้มากที่จะได้รัฐบาลผสมเสรีนิยมจากการเลือกตั้ง โดยประกอบด้วยกิจสังคมของคึกฤทธิ์ ประชาธิปัตย์ของเสนีย์ และพรรคสังคมนิยมของฝ่ายซ้าย ในการหาเสียงเลือกตั้ง พรรคเหล่านี้ต่างเน้นการถอนทหารสหรัฐฯ ความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ การช่วยเหลือคนจนมากขึ้น การควบคุมกำกับกอรมน.ที่เข้มงวดขึ้น และยกเลิกธุรกิจผูกขาดที่ฉ้อฉลของกองทัพ

ฝ่ายขวาตอบโต้ด้วยการปลุกปั่นความหวาดกลัว บอกว่าพรรคเสรีนิยมเหล่านี้เป็นฉากหน้าของพคท.กับเวียตนาม ที่จะบุกยึดไทยและทำลายศาสนาพุทธกับสถาบันกษัตริย์อย่างที่เกิดขึ้นในลาว รายการวิทยุรายวันของสถานีวิทยุทหารที่ดำเนินโดยญาติของสิริกิติ์คือ พ.ท.อุทาร สนิทวงศ์อ้างชื่อภูมิพลกับสิริกิติ์อยู่ตลอดเวลาขณะรายงานข่าวเท็จและปลุกระดมสร้างความเกลียดชังแก่ฝ่ายซ้าย กระทั่งกล่าวหาคึกฤทธิ์กับเสนีย์ว่าเป็นแนวร่วมของคอมมิวนิสต์เสียด้วยซ้ำ เนื่องจากว่าสถานีวิทยุของทหารมีสัญญาณแรงที่สุดในประเทศ จึงเป็นสถานีที่คนไทยส่วนใหญ่รับฟัง

การถือหางของวังตอนนี้เป็นที่พูดคุยกันอย่างเปิดเผย เมื่อครอบครัวภูมิพลสนับสนุนลูกเสือชาวบ้านกับกระทิงแดงขณะที่พูดเตือนถึงภยันตรายที่ไม่ระบุชื่อกำลังคุกคามชาติอยู่ สิริกิติ์กล่าวประนามนักศึกษาฝ่ายซ้ายอย่างเปิดเผย และบอกว่าเธอโปรดตำรวจกับทหารมากกว่านักการเมือง นักข่าวรายหนึ่งเขียนว่าสิริกิติ์ได้เรียกนักศึกษาในเหตุการณ์ 14 ตุลาว่าเป็นพวกสร้างปัญหา และพูดถึงคนรวยว่าเป็นมนุษย์ ขณะที่คนอื่นไม่เป็นมนุษย์ เขาบอกว่าสถาบันกษัตริย์ไม่ได้อยู่เหนือการเมือง เขาถูกจำคุกสามปีข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ[25]

การเลือกข้างของภูมิพลนั้นเกือบจะเปิดเผยพอๆ กับของสิริกิติ์ ดังจะดูได้จากการบีบคึกฤทธิ์ออกจากตำแหน่ง ภูมิพลได้รับข้อเสนอทำรัฐประหารหลายครั้ง อย่างน้อยหนึ่งครั้งจากพล.ร.อ.สงัด ชลออยู่ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด รายงานในภายหลังระบุว่าเขาบอกกับสงัดว่ายังไม่ถึงเวลาที่เหมาะสม แต่ก็เสนอว่า ถ้าและเมื่อมีการรัฐประหาร ควรให้ธานินทร์ กรัยวิเชียรผู้พิพากษาศาลฎีกาและสมาชิกระดับสูงของนวพลเป็นนายกฯ [26] ธานินทร์ขณะนั้นมีชื่อเสียงจากการจัด

---

[25] *Bangkok Post*, February 4, 1976.

[26] สุรชาติ, *United States Foreign Policy*, 185, อ้างบันทึกปี 2526 ของบุญชนะ อัตถากร

www.yerngshare.blogspot.com

รายการวิทยุที่เชิดชูสถาบันฯ และประนามคอมมิวนิสต์อย่างดุเดือดรุนแรง และเพิ่งได้ตีพิมพ์บทความขนาดยาวที่สนับสนุนกษัตริย์ที่เข้มแข็งและลดความสำคัญของหลักกฎหมายกับกระบวนการประชาธิปไตย[27]

ในฐานะนายกฯ รักษาการระหว่างการหาเสียงเลือกตั้ง คึกฤทธิ์ผลักดันให้สหรัฐฯ ถอนกำลังออกไปทั้งหมดภายในเส้นตายเดือนมีนาคม เอกอัครราชทูตสหรัฐฯ Charles Whitehouse เดินทางไปเชียงใหม่เพื่อพูดคุยเรื่องนี้กับภูมิพล หลังจากนั้นไม่นาน คึกฤทธิ์ที่เสียหน้าและขุ่นเคืองก็เลื่อนเส้นตายออกไปเป็นเดือนมิถุนายน หลังเลือกตั้งซึ่งคงต้องเป็นเรื่องของรัฐบาลใหม่ไปแล้ว ภูมิพลหักหาญคึกฤทธิ์ และการเสียเชิงครั้งนี้ก็นำไปสู่การพ่ายแพ้ในการเลือกตั้งของคึกฤทธิ์อีกด้วย

เหตุการณ์อีกตอนหนึ่งแสดงให้เห็นว่าภูมิพลหักหาญกับคึกฤทธิ์และกฎหมายเพื่อประโยชน์ของกองทัพ หลังจากที่บ้านของเขาถูกบุกทำลายข้าวของโดยตำรวจในเดือนสิงหาคม 2518 คึกฤทธิ์สั่งจับกุมคนที่เป็นผู้นำ ในเดือนเมษายน 2519 ก่อนหน้าที่จะเริ่มพิจารณาคดี ผู้ต้องหารายนั้นได้รับอนุญาตให้บวชเป็นพระ ได้รับการปกป้องจากกฎหมาย ปกติแล้วจะเป็นการละเมิดกฎของสงฆ์ แต่ในกรณีนี้ พระญาณสังวร เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศน์ผู้เป็นพี่เลี้ยงทางจิตวิญญาณของภูมิพลเป็นผู้ออกมาปกป้องเสียเอง ญาณสังวรตัดสินว่าหลักฐานในคดีนี้ (โดยที่ยังไม่ทันได้มีการไต่สวนในศาล) ไม่มีน้ำหนัก เท่ากับว่าภูมิพลเองเป็นผู้แทรกแซงในเรื่องนี้

การหาเสียงเลือกตั้งสิบสองสัปดาห์เป็นช่วงเวลาการเขย่าขวัญนักการเมืองฝ่ายเสรีนิยมให้ถอดใจ นวพลตั้งพรรคต่อต้านฝ่ายซ้ายขึ้นมา และสงัดก็ปลุกปั่นความหวาดกลัวด้วยการประกาศว่าคอมมิวนิสต์นักก่อวินาศกรรมได้เข้ามาในกรุงเทพฯแล้ว[28] ประมาณที่มีสัมพันธ์โดยตรงกับกระทิงแดงและลูกเสือชาวบ้าน เริ่มการรณรงค์หาเสียงของพรรคชาติไทยของเขาด้วยสโลแกน “ขวาพิฆาตซ้าย”

15 กุมภาพันธ์ กระทิงแดงพยายามวางระเบิดสำนักงานใหญ่ของพรรคพลังใหม่ซึ่งเป็นฝ่ายซ้าย แต่ระเบิดทำงานก่อนเวลาและผู้วางระเบิดเสียชีวิต ปลายเดือนกุมภาพันธ์ เลขาธิการพรรคสังคมนิยมที่เป็นพรรคกลางๆ ดร.บุญสนอง บุณโยทยานถูกสังหารกลางเมืองกรุงเทพฯ สองสามสัปดาห์ต่อมา กระทิงแดงขว้างระเบิดใส่การชุมนุมประท้วงของนักศึกษาทำให้มีผู้เสียชีวิตสี่คน จนถึงวันเลือกตั้ง มีคนถูกฆ่าตายไปมากกว่า 30 คนทั่วประเทศ เกือบทั้งหมดเป็นฝ่ายก้าวหน้าหรือฝ่ายซ้าย ด้วยภัยคุกคามต่อชีวิต อีกหลายคนต้องถอนตัวจากการลงรับเลือกตั้ง

ถึงอย่างนั้น สาธารณะก็ปฏิเสธอันธพาลทางการเมืองและการใส่ร้ายด้วยข้อหาคอมมิวนิสต์ และเลือกพรรคประชาธิปัตย์ของเสนีย์ ปราโมชมาเป็นพรรคอันดับหนึ่ง ได้ 114 ที่นั่งจากทั้งหมด 279 พรรคกิจสังคมของคึกฤทธิ์ได้มา 45

---

27 ธานินทร์ กรัยวิเชียร, *พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย* (กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษา, 2520)

28 *Far Eastern Economic Review*, February 27, 1976.

www.yerngshare.blogspot.com

ที่นั่ง แต่ตัวคึกฤทธิ์เองที่ลงสมัครในเขตดุสิตที่เป็นพื้นที่ทหาร ต้องพ่ายแพ้ให้กับสมัคร สุนทรเวช คนโปรดคนหนึ่งของสิริกิติ์ และเป็นหัวหน้ากลุ่มขวาจัดในพรรคประชาธิปัตย์

เพื่อจะกลับมาเป็นนายกฯ อีกครั้ง เสนีย์ประนีประนอมด้วยการตั้งรัฐบาลผสมกับพรรคชาติไทยของประมาณ และพรรคธรรมสังคมที่เป็นกลุ่มทหาร-ธุรกิจอนุรักษ์นิยม แนวนโยบายของเสนีย์ไม่ได้แตกต่างจากของคึกฤทธิ์มากนัก แต่เขาลดโวหารลงและหาทางประนีประนอมในเรื่องการคงกำลังทหารของสหรัฐฯ เขาถ่วงดุลกลุ่มต่างๆ นกองทัพด้วยการให้กฤษณ์เป็นรัฐมนตรีกลาโหมและเอาคนของประมาณเป็นรัฐมนตรีช่วย แต่หลังการแต่งตั้งไปได้ไม่กี่วัน กฤษณ์ก็เสียชีวิตด้วยโรคหัวใจล้มเหลว ข่าวลือแพร่สะพัดว่าเขาถูกวางยา เสนีย์ตกที่นั่งลำบากอีกครั้งหนึ่ง เพราะเมื่อไม่มีกฤษณ์ที่กลางๆ แล้ว ก็ไม่มีอะไรจะยับยั้งทหารสายเหยี่ยวสุดโต่งได้อีกต่อไป

ในระหว่างนั้น ลูกเสือชาวบ้านก็เติบโตพุ่งพรวด มีสมาชิกใหม่กว่าหนึ่งล้านคนเพิ่มเข้ามาในปี 2519 (เป็นสิบเท่าของรุ่นที่มาในปี 2518) ส่วนใหญ่เป็นคนเมือง ผู้ใหญ่เกือบ 10 เปอร์เซ็นต์ของประเทศเป็นสมาชิก การฝึกอบรมแรกเข้ายิ่งกลายเป็นการฝึกรบ ต่อต้านคอมมิวนิสต์เข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ และเน้นย้ำแต่ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ในช่วงครึ่งปีแรกของ 2519 ภูมิพลและภรรยาเป็นประธานในพิธีการชุมนุมของลูกเสือชาวบ้านไม่ต่ำกว่า 19 ครั้ง โดยมักจะมีลูกสาวคือสิรินธรกับจุฬาภรณ์ไปด้วย บางครั้งลูกเสือชาวบ้านนับหมื่นมาชุมนุมกันเพื่อจะได้เห็นภูมิพลและฟังเขาปราศรัยสั้นๆ ที่ประสาทให้ลูกเสือชาวบ้านเป็นองค์กรภราดรภาพพิเศษที่ประกอบด้วยคุณธรรมแห่งการร่วมแรงร่วมใจ วินัย และการทำงานหนัก อันเป็นคุณธรรมสูตรใหม่ของภูมิพล[29] ภูมิพลเน้นย้ำบทบาทของลูกเสือชาวบ้านในการรักษาไว้ซึ่งความมั่นคง[30]

แม้ว่าภูมิพลจะไม่เคยได้ระบุออกมาตรงๆ ว่าใครคือภัยคุกคามความมั่นคง จากบริบทของเขา ทุกคนเข้าใจว่าเขาหมายถึงนักศึกษา ชาวนาและกรรมกร และอื่นๆ ที่ถูกหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ นั่นคือคนที่ไม่ได้เป็นลูกเสือชาวบ้าน ในเดือนพฤษภาคม ภูมิพลปราศรัยต่อลูกเสือชาวบ้านจำนวนมากที่มาชุมนุมที่จิตตภาวันวิทยาลัย[31] หลังจากพิธีประดิษฐานพระสารีริกธาตุในโบสถ์หลังใหม่ที่อุทิศให้แก่สังฆราชที่มรณภาพไป ภูมิพลบอกแก่ลูกเสือชาวบ้านว่าเป้าหมายของพวกเขาคือการช่วยให้ประเทศอยู่รอด เขาบอกว่าความสามัคคี “จะทำให้ไทยอยู่รอดต่อไปเหมือนที่อยู่มาหลายร้อยปี ไม่มีใครสามารถล้มล้างเราได้หากเราไม่ล้มล้างตัวเราเอง” และในเดือนกรกฎาคม เขาบอกกับลูกเสือชาวบ้านที่สิงห์บุรีว่า “เจตจำนงร่วมของปัจเจกบุคคลจะกลายเป็นพลังแห่งความสามัคคีที่เป็นเหมือนโล่ห์กำบังจากศัตรูให้ไม่กล้ามาทำลายความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันได้”[32]

---

[29] ภูมิพล, *Royal Addresses and Speeches* (1976).

[30] ปราศรัยต่อลูกเสือชาวบ้านที่ขอนแก่น, 19 กุมภาพันธ์ 2519, ใน อ้างแล้ว

[31] ปราศรัยต่อลูกเสือชาวบ้านที่จิตตภาวันวิทยาลัย ชลบุรี, 23 พฤษภาคม 2519, ใน อ้างแล้ว

[32] ปราศรัยต่อลูกเสือชาวบ้านที่สิงห์บุรี, 29 กรกฎาคม 2519, ใน อ้างแล้ว

www.yerngshare.blogspot.com

ไม่มีทางเป็นไปได้เลยที่วังจะไม่ทราบถึงกิจกรรมอันธพาลของลูกเสือชาวบ้าน กระทิงแดงและนวพล เพราะมีรายงานข่าวกว้างขวางทั้งในหนังสือพิมพ์ไทยและต่างประเทศ ความรุนแรงในการหาเสียงเลือกตั้งปี 2519 เป็นที่ทราบกันดีว่าเป็นฝีมือของกระทิงแดงและนวพล ยิ่งกว่านั้น กิตติวุฒโทยังแสดงคำประกาศอันอื้อฉาว ในกลางปีนั้น เขาให้สัมภาษณ์กับนิตยสารฉบับหนึ่งว่าการฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป อันที่จริง การฆ่าคอมมิวนิสต์ถือเป็นหน้าที่ของชาวพุทธ ได้บุญเสียด้วยซ้ำไป นิตยสารฉบับนั้นรายงานว่า:

> เขาบอกว่าการฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่ใช่เป็นการฆ่าคน “เพราะใครก็ตามที่ทำลายชาติ ศาสน์ กษัตริย์ เดรัจฉานเหล่านั้นไม่ใช่มนุษย์ ดังนั้น เราต้องไม่ฆ่ามนุษย์ แต่ฆ่าปีศาจ นี่เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคน” เขากล่าวต่อว่า... การบอกว่าการฆ่ายังไงก็เป็นบาป บาปนั้นเล็กน้อยมาก แต่เป็นบุญมากสำหรับการปกป้องชาติ ศาสน์ กษัตริย์ “เหมือนกับ... เวลาเราฆ่าปลาเพื่อแกงสำหรับถวายพระ การฆ่าปลานั้นบาปแน่ แต่เราเอาไปใส่บาตร ได้บุญมากกว่า”[33]

คำพูดของกิตติวุฒโทก่อให้เกิดปฏิกริยาไม่พอใจรุนแรงมาก มีการเรียกร้องให้ลงโทษหรือสึกเขาออกจากพระเถรสมาคมที่เป็นของวังโต้ว่าไม่มีหลักฐานจะเอาผิด เขาพูดย้ำตามเดิม คราวนี้ประกาศว่าการฆ่าคนไทยที่เป็นคอมมิวนิสต์ 50,000 คนจะเป็นบุญสำหรับคนไทยอีก 42 ล้านคนที่เหลือ พระอื่นๆ สายวังก็พากันขานรับ เช่น พระภาวนาวรคุณที่สมุทรสาคร ที่บอกว่าควรต้องฆ่านักศึกษา 30,000 คนเพื่อรักษาสถาบันกษัตริย์[34]

ภูมิพลและภรรยาไม่ได้พยายามแยกตนออกห่างแต่ประการใด พวกเขายังคงพบปะกับกิตติวุฒโทเป็นการส่วนตัวและเข้าร่วมงานพิธีของกระทิงแดงกับค่ายฝึกอบรมที่ภูมิพลทดสอบยิงปืนของกระทิงแดง ซึ่งได้รับการรายงานโดยสื่อมวลชนอย่างเปิดเผย ลูกเสือชาวบ้านบางหน่วยเข้ารับการฝึกอบรมปฏิบัติการป่วนที่ค่ายนเรศวรของตชด.ใกล้วังไกลกังวลที่หัวหิน ซึ่งภูมิพลกับลูกชายชอบไปซ้อมยิงปืนกันที่นั่น

การให้ท้ายอย่างเงียบๆ นี้กลายมาเป็นโจ๋งครึ่มและกร้าวในครึ่งหลังของปี 2519 ด้วยอาการหวาดผวาคอมมิวนิสต์ที่ติดเชื้อไปในหมู่คนไทยจำนวนมาก รัฐบาลเสนีย์เริ่มทรุด วิทยุและโทรทัศน์ (ทั้งหมดเป็นของรัฐ และส่วนใหญ่ควบคุมโดยกองทัพ) โหมกระหน่ำโฆษณาชวนเชื่อต่อต้านฝ่ายซ้ายและโจมตีเสนีย์ ขณะที่กระทรวงมหาดไทยภายใต้ประมาณและสมัครก็เริ่มจับกุมนักเคลื่อนไหวฝ่ายซ้าย ภัยคอมมิวนิสต์ยังคงถูกโหมประโคมเกินจริงอยู่เช่นเคย พคท. ยังคงจำกัดอยู่แค่การโจมตีตำรวจ ตชด.และหน่วยทหารในพื้นที่ห่างไกลเท่านั้น คอมมิวนิสต์ไม่ได้ขยายพื้นที่เพิ่มขึ้นเลยและยังคงไม่ยอมวิพากษ์วิจารณ์สถาบันกษัตริย์อยู่เช่นเดิม ผู้เชี่ยวชาญเรื่องภัยการก่อการร้ายลดระดับความเป็นภัยต่อรัฐ

---

33 Morell and Chai-anan, *Political Conflict*, 247.

34 *เสด็จสหรัฐฯ ’80* (กรุงเทพฯ, 2523), 54.

www.yerngshare.blogspot.com

ของคอมมิวนิสต์ลง และนักหนังสือพิมพ์ที่ได้รับความเชื่อถือรายหนึ่งเขียนว่าพคท.จะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวนั้นขึ้นอยู่กับรัฐบาลที่กรุงเทพฯ ล้วนๆ

> อาชญากรรมและความรุนแรงเกิดขึ้นทุกหัวระแหงทั่วประเทศ คอรัปชันระบาดไปทั่วทั้งระบบ แม้ว่ารัฐบาลจะพูดถึงการลดช่องว่างทางรายได้ระหว่างกรุงเทพฯ กับต่างจังหวัด และเริ่มการปฏิรูปสังคมและเศรษฐกิจที่จำเป็นอย่างมาก ก็ยังคงมีข้อกังขาอยู่มากว่ามาตรการต่างๆ นั้นจะได้รับการปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด ดังที่นักการทูตตะวันตกรายหนึ่งกล่าวว่า "รัฐบาลไทยกับสื่อมวลชนอธิบายอยู่ตลอดเวลาถึงปัญหาของประเทศไทยโดยชี้ไปที่คอมมิวนิสต์กับประเทศเพื่อนบ้าน แต่ศัตรูที่แท้จริงนั้นอยู่ในกรุงเทพฯ นี่เอง เดินทางไปมาบนรถเบนซ์ปรับอากาศ"[35]

วังไม่ใส่ใจกับความเห็นเช่นนี้ และหันหลังให้กับความพยายามปฏิรูปของเสนีย์ เมื่อเขานำร่างกฎหมายปี 2518 ของคึกฤทธิ์ที่จะขยายการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นกลับมาเสนอใหม่ในเดือนมิถุนายน สภาลงมติผ่านร่างด้วยเสียง 149 – 19 แต่ภูมิพลปฏิเสธที่จะลงนามหรือแม้แต่จะส่งกลับ ซึ่งเป็นการใช้อำนาจยับยั้งกฎหมายโดยไม่ต้องบอกกล่าว ทำนองเดียวกัน เสนีย์ก็ไม่ได้รับการสนับสนุนในการพยายามทำข้อตกลงเรื่องกำลังทหารสหรัฐฯ โดยกองบัญชาการทหารสูงสุดปฏิเสธรัฐบาลอย่างไม่ใยดี

ในเดือนสิงหาคม วัง กองทัพและนักการเมืองขวาจัดห้าวหาญยิ่งขึ้น ทั้งรู้ว่าจะก่อความวุ่นวายใหญ่โตบนท้องถนน พวกเขาก็ยังขยับหมากด้วยการพาถนอมกับประภาสกลับเข้ามาในประเทศ ประภาสกลับมาในวันที่ 17 สิงหาคม ด้วยการคุ้มกันจากกองทัพ อ้างว่าจำเป็นต้องได้รับการรักษาพยาบาล นักศึกษาราว 20,000 คนชุมนุมประท้วงที่ธรรมศาสตร์เป็นเวลาสี่วัน จนเกิดการปะทะกับกระทิงแดงและนวพล ทำให้มีคนตายสี่คน ประภาสได้เข้าพบภูมิพลและหลังจากนั้นไม่นานก็กลับออกไปนอกประเทศ ดูเหมือนว่าภูมิพลจะไฟเขียวให้กลับมาในทีแรก แล้วเปลี่ยนใจว่ายังไม่ถึงเวลาที่เหมาะสม

หลังประภาสไป ภรรยาของถนอมก็กลับมาเจรจากับรัฐบาลเพื่อนำสามีเธอกลับมา ด้วยกริ่งเกรงความวุ่นวายหนักข้อขึ้น รัฐบาลนิ่งเฉย แต่จากนั้นสมัครที่เป็นรัฐมนตรีช่วยมหาดไทยและคนใกล้ชิดของสิริกิติ์เดินทางไปสิงคโปร์และบอกถนอมว่าวังสนับสนุนให้เขากลับบ้าน วันที่ 19 กันยายน ถนอมกลับมา ก้าวลงมาจากเครื่องบินในชุดเครื่องแบบที่คาดไม่ถึงคือ จีวรพระ จากสนามบิน เขาตรงดิ่งไปยังวัดบวรนิเวศน์ ซึ่งกฎสงฆ์ถูกละเมิดด้วยการบวชเขาในพิธีส่วนตัว การบวชปกติแล้วต้องกระทำโดยเปิดให้สาธารณะมีส่วนร่วมได้ แต่นั่นจะเป็นการเปิดโอกาสให้มีคนมาคัดค้านการบวช

การที่สถานที่เป็นวัดบวรนิเวศน์มีนัยสำคัญอย่างยิ่งยวด วัดบวรฯ เป็นวัดประจำตระกูลจักรีมาตั้งแต่สมัยมงกุฎเป็นเจ้าอาวาส ลูกชายชั้นเจ้าฟ้าของกษัตริย์ตั้งแต่จุฬาลงกรณ์มาจนถึงภูมิพลล้วนบวชที่วัดบวรฯ โรงเรียนธรรมยุตหลวงก็มีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่นี่ ญาณสังวรเจ้าอาวาสก็เป็นที่ปรึกษาทางจิตวิญญาณของภูมิพล สายรกของลูกๆ ทั้งสี่คนของ

---

35 Norman Peagam in *Far Eastern Economic Review*, July 9, 1976.

www.yerngshare.blogspot.com

ภูมิพลก็ได้รับการประกอบพิธีฝังอยู่ที่นี่[36] ทุกสิ่งที่สำคัญที่เกิดขึ้นที่วัดนี้ล้วนเกี่ยวกับวังทั้งสิ้น การรับถนอมบวชที่วัดนี้ไม่มีทางเกิดขึ้นได้หากภูมิพลไม่สั่งการ

เมื่อถนอมกลับมา วัดบวรฯ ก็ถูกล้อมทั้งวันทั้งคืนโดยกระทิงแดง รัฐบาลเสนีย์กระหืดกระหอบมาขอให้ถนอมจากไปก่อนที่จะเกิดความวุ่นวาย สมัครประกาศต่อคณะรัฐมนตรีว่าภูมิพลกับภรรยาได้เห็นชอบกับการกลับมาของถนอมแล้ว[37] เป็นไปตามคาด เกิดการชุมนุมประท้วงอย่างใหญ่โต และไม่ได้มีแต่นักศึกษา กลุ่มองค์กรต่างๆ เช่น สภาทนายเรียกร้องให้ตำรวจทำการสืบสวนหาความผิดของถนอมในการสังหารประชาชนในเหตุการณ์ 14 ตุลา วันที่ 22 กันยายน สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์และฝ่ายค้านร่วมมือกันลงมติให้ขับถนอมออกไป

ตอนที่ถนอมกลับมา ภูมิพลกับภรรยาอยู่ที่ภาคใต้ รักษาระยะห่างจากสถานการณ์ที่เลื่อนไหวไปอย่างรวดเร็ว เมื่อปรากฏว่าถนอมจะถูกเนรเทศออกไปอีกครั้ง พวกเขารีบกลับมากรุงเทพฯ และสามชั่วโมงหลังกลับมาถึง ก็ไปเยี่ยมถนอมถึงวัดอย่างเปิดเผย ภูมิพลแต่งกายในชุดทหาร เบื้องหลังเขาบริเวณวัดนั้นก็คือบรรดาผู้นำของนวพล มันเป็นการปฏิเสธอย่างหักหาญน่าตะลึงต่อคณะรัฐมนตรี รัฐสภาและประชาชนจำนวนมาก การเมืองของภูมิพลที่เคยคลุมเครือมาตลอด บัดนี้แบหงายอยู่บนโต๊ะและพร้อมจะลุกโชน เสนีย์ที่มึนตึ้บขอลาออก แต่สภาปฏิเสธ เขาพยายามปรับครม.ให้พอทำงานต่อไปได้ เสนอให้ปรับชาติไทยออกจากรัฐบาลและนำกิจสังคมของคึกฤทธิ์เข้ามาแทน

ภูมิพลแทรกแซงอีกครั้ง ด้วยการปฏิเสธไม่ให้เอาพรรคชาติไทยออกไป[38] ที่เสนีย์จะสามารถทำได้ต่อจากนั้นก็คือเอาสมัครกับรัฐมนตรีขวาจัดอีกคนหนึ่งออกจากครม. ซึ่งเขาทำอย่างนั้นในวันที่ 5 ตุลาคม พรรคชาติไทยและสมัครตอบโต้ด้วยการระดมลูกเสือชาวบ้านมาชุมนุมประท้วงจำนวนมาก เรียกร้องให้ปลดรัฐมนตรีประชาธิปัตย์สามคนที่พวกเขาบอกว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ขณะที่เสนีย์พยายามประคับประคองรัฐบาลอย่างเต็มที่ การเคลื่อนไหวของทั้งฝ่ายซ้ายและขวาก็ทวีความตึงเครียด 25 กันยายน ที่นครปฐม นักเคลื่อนไหวสองคนที่ออกปิดโปสเตอร์ต่อต้านถนอมถูกทุบตีจนเสียชีวิตและถูกแขวนไว้บนกำแพง ไม่นานก็ความก็ปรากฏว่าตำรวจเป็นคนฆ่าคนทั้งสอง

วันที่ 30 กันยายน นักศึกษาและกรรมกร 10,000 คนชุมนุมประท้วงที่สนามหลวง เหตุการณ์ผ่านไปได้ด้วยดีเช่นเดียวกับการประท้วงใหญ่ครั้งถัดไปในวันที่ 3 ตุลาคม นักศึกษาประกาศร่วมมือกับกรรมกรและกลุ่มอื่นๆ ในการไม่เข้าเรียนและหยุดงานประท้วงจนกว่าถนอมจะออกไปนอกประเทศ วังสนองตอบด้วยการให้วชิราลงกรณ์ผละการฝึกทหารที่ออสเตรเลียกลางครัน เขาบินกลับมาถึงกรุงเทพฯ ในชุดทหาร และตรงไปยังวัดบวรนิเวศน์เพื่อเยี่ยมถนอม

---

36 Tambiah, *Buddhist Saints*, 158.

37 Morell and Chai-anan, *Political Conflict*, 271.

38 อ้างแล้ว, 273.

www.yerngshare.blogspot.com

ในช่วงสองวันถัดมา ทั้งซ้ายและขวาจัดการประท้วงในหลายที่ แต่เกิดการปะทะไม่มาก วันที่ 4 ตุลาคม นักศึกษาแสดงละครเกี่ยวกับการแขวนคอที่นครปฐมในรั้วธรรมศาสตร์ จะด้วยตั้งใจหรือโชคร้ายไม่ทราบ นักศึกษาที่เล่นเป็นผู้ถูกแขวนคอคนหนึ่งมีความละม้ายคล้ายคลึงวชิราลงกรณ์ มันกลายเป็นชนวนสำคัญสำหรับทุกสิ่งที่ตามมา

วันถัดมา ขณะที่เสนีย์กำลังพยายามปรับครม. หนังสือพิมพ์ขวาตกขอบ *ดาวสยาม* ตีพิมพ์ภาพถ่ายของละครล้อเลียนการแขวนคอลงบนหน้าหนึ่ง พร้อมป่าวประกาศอย่างโกรธแค้นว่านักศึกษาแขวนคอวชิราลงกรณ์ (ภายหลังบางคนอ้างว่าภาพถ่ายนั้นได้รับการตกแต่งให้ดูคล้ายวชิราลงกรณ์) สถานีวิทยุของทหารที่มีผู้ประกาศอย่างอุทาร สนิทวงศ์ กล่าวหานักศึกษาว่าหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ และเรียกร้องให้ลูกเสือชาวบ้านกับนวพลออกมาชุมนุมและจัดการพวกนักศึกษา[39] พวกเขากล่าวหาว่านักศึกษาวางแผนที่จะบุกวังและวัดบวรฯ "ฆ่ามัน" วิทยุประกาศ "ฆ่าพวกคอมมิวนิสต์"

ด้วยลูกเสือชาวบ้าน กระทิงแดงกับนวพลที่ปลุกระดมกันมาอยู่แล้วเพื่อประท้วงคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ของเสนีย์ มวลชนจึงพร้อมปฏิบัติการ ในคืนวันที่ 5 ตุลาคม มวลชนขวาจัดราว 4,000 คนระดมมาชุมนุมที่หน้ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประกอบด้วยลูกเสือชาวบ้าน กระทิงแดง ตำรวจท้องที่และคอมมานโดของตชด.จากค่ายนเรศวรที่หัวหินที่บินมาโดยเฮลิค็อปเตอร์

ก่อนรุ่งสางของวันที่ 6 ตุลาคม 2519 พวกฝ่ายขวาเริ่มเปิดฉากระดมยิงเข้าไปในบริเวณมหาวิทยาลัย ด้วยปืนเอ็ม-16 คาร์ไบน์ ปืนพก ปืนยิงระเบิด และกระทั่งปืนใหญ่ไร้แรงสะท้อน นักศึกษาที่ถูกปิดล้อมไม่ให้เล็ดรอดออกจากมหาวิทยาลัยหรือกระทั่งไม่สามารถส่งผู้ได้รับบาดเจ็บไปโรงพยาบาล วิงวอนให้หยุดยิง บรรดาผู้แสดงในละครแขวนคอได้มอบตัวต่อเสนีย์แล้วที่ทำเนียบ เมื่อนักศึกษาคนหนึ่งออกมายอมจำนน เขาถูกยิงเสียชีวิต หลังจากการสั่งระดมยิงตามใจชอบโดยผู้บัญชาการตำรวจนครบาล ธรรมศาสตร์ก็เป็นรูพรุนเหมือนเป็นฐานที่มั่นของข้าศึก โดยมีกองกำลังตชด.ของภูมิพลเป็นกองหน้า[40]

ด้วยทางออกจากธรรมศาสตร์ถูกปิดกั้น ผลที่เกิดคือการฆ่าฟันที่น่าสยดสยอง นักศึกษาที่โดดลงแม่น้ำเจ้าพระยาถูกยิงโดยทหารเรือ คนที่ยอมจำนน นอนหมอบบนพื้นสนาม ถูกกระชากลากทุบตี หลายคนถึงแก่ความตาย บางคนถูกแขวนคอบนต้นมะขามที่สนามหลวงและถูกทุบตีซ้ำ บางคนถูกเผาทั้งเป็น นักศึกษาผู้หญิงถูกข่มขืน ทั้งที่ยังมีชีวิตและเสียชีวิตไปแล้ว โดยตำรวจและกระทิงแดง

ความโหดร้ายป่าเถื่อนดำเนินไปเป็นเวลาหลายชั่วโมง และเลิกราไปก็ต่อเมื่อเกิดพายุฝนในตอนเที่ยงเท่านั้น แต่ก็ยังไม่จบดี ลูกเสือชาวบ้านนับหมื่นมาถึงกรุงเทพฯ แล้ว พวกเขาชุมนุมกันที่ลานพระบรมรูปทรงม้ากับสนามม้านางเลิ้ง โห่ร้องว่า "ฆ่าพวกคอมมิวนิสต์ ฆ่ารัฐมนตรีหัวเอียงซ้ายสามคน ปกป้องชาติ ศาสน์ กษัตริย์" พวกเขากระเหี้ยนกระหือรือที่

---

[39] William Shawcross, *New York Review of Books*, December 9, 1976, 59-62.

[40] McCargo ชี้ว่า การวางกำลังอย่างนี้ดูจะเป็นเรื่องของตำรวจโดยไม่เกี่ยวกับกองทัพ แต่ว่าตชด.ถูกควบคุมโดยกองบัญชาการทหารสูงสุด ที่วางทีมข่าวกรองกับทีมป่วนในบริเวณที่เกิดเหตุไว้จำนวนมาก Duncan McCargo, *จำลอง ศรีเมืองกับการเมืองใหม่ของไทย* (London: Hurst, 1997), 35-38.

www.yerngshare.blogspot.com

จะโจมตีอะไรก็ได้ตามที่บอก จวบจนมืดค่ำ ผู้บัญชาการตชด.กับวชิราลงกรณ์มาขอบคุณพวกเขาและบอกให้พวกเขากลับบ้าน คณะทหารทำการยึดอำนาจ และด้วยการรับรองจากวัง พวกเขาเรียกตัวเองว่าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน สองสามวันให้หลัง ธานินทร์ กรัยวิเชียรคนโปรดของวังก็กลายเป็นนายกรัฐมนตรี

จนถึงทุกวันนี้ ผู้ร่วมในเหตุการณ์ 6 ตุลายังคงอ้ำๆ อึ้งๆ อย่างจงใจเกี่ยวกับรายละเอียดที่มาที่ไปของเหตุการณ์ ตัวเลขผู้เสียชีวิตอย่างเป็นทางการมีแค่ 46 ราย ได้รับบาดเจ็บ 167 คน และถูกจับไป 3,000 คน ผู้รอดชีวิตหลายคนอ้างว่ามีคนตายมากกว่า 100 คน รัฐบาลใหม่ทำงานแรกด้วยการให้ความชอบธรรมกับการโจมตีว่าเป็นการปกป้องสถาบันกษัตริย์และประเทศชาติจากพวกก่อความวุ่นวายที่ได้รับการหนุนหลังจากเวียดนามที่ก่อเหตุจากภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รัฐบาลแสดงภาพถ่ายศพชายคนหนึ่งทางโทรทัศน์ อ้างว่าเป็นหน่วยรบของเวียดนาม กองทัพก็อ้างว่าเจ้าหน้าที่ถูกยิงก่อนจากข้างในธรรมศาสตร์ ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องโกหก

คำอธิบายในภายหลังระบายสีการสังหารหมู่ว่าเป็นผลจากการแย่งชิงอำนาจระหว่างกลุ่มทหาร-นักการเมืองสามกลุ่ม การโจมตีธรรมศาสตร์ไม่ได้เป็นความตั้งใจหรือมีการวางแผนกันมาก่อน แต่เป็นผลจากความวุ่นวายที่ปลุกปั่นขึ้นโดยสามกลุ่มดังกล่าวเพื่อหาเหตุยึดอำนาจ วังเพียงแต่โชคร้ายตกกะไดพลอยโจนไปเท่านั้น มีความจริงอยู่บ้างในข้ออ้างอันหลังนี้ แต่ถึงที่สุดแล้ว ก็เหมือนกับข้ออ้างอันแรก มันเท่ากับเป็นการแต่งนิทานอธิบายเหตุการณ์ที่มีการวางแผนและจงใจอย่างแน่นอน การจัดตั้งมวลชนปีกขวาไปทั่วประเทศตลอดปีที่ผ่านมาคือการเฝ้ารอสงครามนี้เอง ที่หัวหิน ตชด. ฝึกอบรมลูกเสือชาวบ้านในการโจมตีนักศึกษา ลูกเสือชาวบ้านที่นครปฐม ที่นักเคลื่อนไหวสองคนถูกฆ่าแขวนคอ ก็ได้ทำกิจกรรมจำลองการทุบตีและแขวนคอนักศึกษาไม่นานก่อนหน้านั้น[41]

การสั่งยิงของผู้บัญชาการตำรวจนครบาลก็เผยถึงการวางแผน ป๋วย อึ๊งภากรณ์ อธิการบดีธรรมศาสตร์เขียนในภายหลังว่า "มันอธิบายไม่ได้เลยว่าผู้บัญชาการตำรวจจะยอมรับผิดชอบสำหรับการฆ่าฟันที่ธรรมศาสตร์ หากเขาไม่ได้รับการรับประกันว่าเหตุการณ์นั้นจะนำไปสู่การยึดอำนาจ"[42] มันเป็นรูปแบบของรัฐประหารหลายครั้งก่อนหน้านั้น รวมถึง 14 ตุลาด้วย นั่นคือ ก่อความรุนแรง ปล่อยให้ตำรวจแสดงความหมดปัญญาในการควบคุมสถานการณ์ แล้วก็ให้กองทัพเคลื่อนกำลัง การสังหารหมู่ 6 ตุลาทำให้กองทัพมีข้ออ้างยึดอำนาจ แต่หลังจากนั้นไม่เคยมีการสืบสวนหรือการตั้งข้อหาใดๆ ป๋วยเรียกมันว่าเป็น "ละครที่วางแผนมาอย่างดิบดีที่นำไปสู่บทจบที่เตรียมการไว้แล้ว"

ผู้สมรู้ร่วมคิดมีจำนวนมาก แต่วังก็ทิ้งรอยนิ้วมือไว้เต็มไปหมด ปล่อยเลยตามเลยถ้าไม่ใช่กำกับการแสดงเสียเอง หลังจากปลุกระดมมาเป็นปี ภูมิพลและภรรยาแทรกแซงความพยายามของรัฐบาลในการปฏิบัติตามหน้าที่มาโดยตลอด

---

41 Bowie, *Rituals*, 329n.24; Benedict Anderson, "Withdrawal Symptoms," *Bulletin of Concerned Asian Scholars* 9, no. 3 (1977): 30n.100.

42 ป๋วย อึ๊งภากรณ์, "Violence and the Military Coup in Thailand," *Bulletin of Concerned Asian Scholars* 9, no.3 (1977): 30n.100.

www.yerngshare.blogspot.com

ที่น่าเกลียดที่สุดคือ ด้วยกระทิงแดงกับนวพลอยู่เคียงข้าง ภูมิพลเป็นคนเร่งปฏิกริยาให้เกิดความรุนแรงด้วยการนำถนอมกลับมา ทำให้เสนีย์ไม่มีทางควบคุมสถานการณ์ได้เลย เมื่อนักศึกษาประท้วงถนอม ก็ไม่มีความพยายามใดๆ ที่จะยับยั้งการปลุกระดมให้เกิดความรุนแรงโดยคนอย่างอุทาร

การใช้ข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพสำหรับละครของนักศึกษาเพื่อเป็นข้ออ้างสำหรับการใช้ความรุนแรงก็เผยความจริงออกมาเช่นกัน มันย้อนเวลากลับไปถึงหนึ่งศตวรรษครึ่ง เมื่อผู้วิจารณ์กษัตริย์ถูกประหารอย่างรวบรัด บางคนอ้างว่าได้เห็นวชิราลงกรณ์อยู่ในสถานการณ์ที่ธรรมศาสตร์ช่วงวันที่ 5 และ 6 พร้อมกับตำรวจและลูกเสือชาวบ้าน หลังจากนั้น หนังสือพิมพ์ก็ลงรูปเขาหรา แต่งกายในชุดทหารออกรบพร้อมพกปืนที่เอว แวดล้อมด้วยลูกเสือชาวบ้าน กระทิงแดง ตำรวจและทหาร สี่วันถัดมา วชิราลงกรณ์เป็นประธานในพิธีมอบธงและรางวัลให้กับลูกเสือชาวบ้านที่ลพบุรีและสิงห์บุรี อันเป็นแหล่งที่มาของทหารกับอันธพาลการเมืองจำนวนมากในวันนั้น มันเป็นการให้การรับรองอย่างชัดเจน

ราวกับเป็นการยืนยันเรื่องทั้งหมด เหล่านายพลที่ยึดอำนาจประกาศว่า (ตามแบบฉบับการรัฐประหารทุกครั้งที่ผ่านมา) “การยึดอำนาจครั้งนี้... เป็นไปเพื่อปกปักรักษาสถาบันกษัตริย์ ภูมิพลและครอบครัวได้รับการอารักขาโดยปลอดภัยแล้ว”[43] ประมาณว่า แค่นี้ก็เป็นเหตุเพียงพอแล้วสำหรับคนไทย

----

43 Marks, Making Revolution, 147.

www.yerngshare.blogspot.com

13 ล้มเหลว ผิดหวัง ขวัญผวา สู่ปฏิกริยาขวาจัด

6 ตุลาคม 2519 เป็นการแทรกแซงทางการเมืองของวังที่โจ่งแจ้งและแสดงตนชัดเจนที่สุดนับแต่กบฏบวรเดชในปี 2476 ภูมิพลให้การสนับสนุน(หากไม่ใช่ปลุกให้เกิด)การโจมตีทำร้ายประชาชนของเขาโดยทหารของเขา ปลุกพสกนิกรของเขาให้เผชิญหน้ากัน นักศึกษาและฝ่ายซ้ายถึง 10,000 คนต้องหนีเข้าป่าไปหาพคท. ทำให้ขบวนต่อสู้กับรัฐมีขนาดเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าและนำประเทศเข้าใกล้สงครามกลางเมืองอยู่รอมร่อ รัฐธรรมนูญถูกฉีกอีกครั้ง และรัฐบาลถูกแทนที่ด้วยคณะรัฐประหาร รัฐบาลใหม่กับภูมิพลไม่แก้ตัวใดๆ ทั้งต่อประชาชนของตนและประชาคมระหว่างประเทศที่ประณามความโหดร้ายป่าเถื่อนที่เกิดขึ้น การที่ภูมิพลไม่มีความลังเลในการให้การสนับสนุนแก่รัฐบาลขวาจัดที่นำโดยธานินทร์ กรัยวิเชียรนั้นเป็นที่น่าตระหนกตกใจสำหรับผู้ที่ได้มองเขาเป็นธรรมราชาที่เปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณ

ในระดับหนึ่ง การที่ภูมิพลให้ท้ายแก่ความรุนแรงของฝ่ายขวานั้น(ในฐานะที่เป็นทั้งผู้นำและเครื่องมือของอุดมการณ์ขวาจัด)เป็นที่เข้าใจได้ ภารกิจสำคัญที่สุดของคนที่เป็นกษัตริย์คือการปกป้องและธำรงสถาบันของตัวเองให้อยู่รอดต่อไป เมื่อคอมมิวนิสต์เถลิงอำนาจในประเทศข้างเคียงและขบวนการต่อสู้ในไทยก็เติบโต ครอบครัวมหิดลก็จำเป็นต้องร่วมมือกับพลังที่จะปกป้องบัลลังก์เหนืออื่นใด แต่ก็ไม่ใช่เหตุผลรองรับการที่ภูมิพลกับภรรยาไปไกลถึงขนาดต้องปลุกระดมความเกลียดชังให้สังคมไทยต้องเผชิญหน้าฆ่าฟันกัน และไม่เหลือที่ตรงกลางไว้เลย มันสร้างตราบาปสำหรับสถาบันกษัตริย์เอง ธรรมราชาไม่ได้เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชาติไทยอีกต่อไปแล้ว

การเปลี่ยนแปลงสำคัญนี้มีเหตุผลลึกซึ้งมากไปกว่าการถูกคุกคามจากภัยคอมมิวนิสต์ และไม่ได้จู่ๆ ก็อุบัติขึ้น ประเทศไทยได้เกิดการเปลี่ยนแปลงชั่วรุ่นของคน ที่นอกเหนือการสังเกตหรือพ้นจากความเข้าใจของวัง ดังในปี 2475 วังเข้าใจผิดว่าการเติบโตของกระแสปฏิรูปอันเป็นเนื้อนาบุญของไทยเองนั้นเป็นกระแสการเปลี่ยนแปลงที่มีที่มาจากต่างชาติ มันมีความมุ่งมั่นและโกลาหล ตรงกันข้ามกับจักรวาลจารีตที่เป็นระเบียบและเงียบสงบตามที่วังเฝ้าคำนึงหา นักรัฐศาสตร์ Benedict Anderson อธิบายปฏิกริยาของวังว่า "ไม่ใช่เป็นแค่เพียงการจัดการกับฝ่ายซ้ายของอนุรักษ์นิยมเท่านั้น แต่เป็นอาการขวัญผวาเชิงวัฒนธรรม-อุดมการณ์โดยแท้"[1] นักวิชาการอีกคนหนึ่ง Roger Kershaw เรียกมันว่า "การช็อคทางวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง"[2]

---

1 Anderson, "Withdrawal Symptoms," 30.

2 Roger Kershaw, "A Little Question of Dynastic Survival: King Bhumibol Adulyadej of Thailand," *Contemporary Review* 234, no. 5 (1979): 256.

www.yerngshare.blogspot.com

เหตุใดภูมิพลผู้ไม่วอกแวกและหูตากว้างขวางจึงยอมตนให้ตกอยู่ใต้อาการขวัญผวาได้นั้นมีความซับซ้อนกว่านั้น เพื่อจะทำความเข้าใจปฏิกริยาของเขา เราต้องเปรียบเทียบการเรียนรู้มาตามหลักสูตรของเขากับประสบการณ์ในต้นทศวรรษ 2513 ที่ไม่เป็นที่รู้กันนัก เป็นประสบการณ์ที่ส่งผลต่อโลกทัศน์ของเขาอย่างลึกซึ้งพอๆ กับการเติบโตของขบวนการก่อการร้ายในประเทศเลยทีเดียว

ในช่วงสองทศวรรษแรกที่เขาขึ้นนั่งบัลลังก์ ความคิดสองอย่างได้รับการตอกย้ำในหัวของภูมิพล อันแรกคือประเทศไทยจะไม่สามารถอยู่รอดได้หากปราศจากธรรมราชาที่ถือปฏิบัติทศพิธราชธรรม อันที่สองคือกษัตริย์ในอุดมคติจะต้องเป็นจักรีแท้ ที่สืบสายเลือดและจิตวิญญาณจากธรรมราชาคนก่อนๆ ด้วยสิทธิอันมาแต่ชาติกำเนิดเช่นนี้ เขาก็จะครองแผ่นดินโดยธรรม และพสกนิกรก็จะร่มเย็น

กลางทศวรรษ 2503 ภูมิพลเริ่มจะปักใจเชื่อกับความคิดนี้อย่างแท้จริง เขาถูกย้ำเตือนเสมอว่า เขามีคุณสมบัติพิเศษที่มีทั้งความเป็นเหตุผลนิยมแบบตะวันตกและจิตวิญญาณแบบไทย ทั้งทันสมัยทันโลกและลึกซึ้งกับขนบจารีตไทย คล้ายกับมงกุฎผู้เป็นทวดของเขา เขาสามารถพูดคุยเรื่องทางจิตวิญญาณและทางโลกย์ได้อย่างทัดเทียมกับประมุขประเทศอื่นและผู้นำศาสนาต่างๆ เขาเข้าใจสาเหตุของความทุกข์ยากของประชาชน (ทั้งในฐานะนักสังคมวิทยาและผู้แตกฉานในพุทธธรรม) ท่ามกลางนักการเมืองโกงกิน ทหารฉ้อฉล พ่อค้านักธุรกิจที่ละโมบ เขาเสียสละไร้ซึ่งตัวตน และด้วยการศึกษาศาสนาและปฏิบัติภาวนาชั้นสูง เขาบรรลุญาณระดับที่แทบจะหยั่งรู้ฟ้าดิน

แก่นแกนทางจิตวิญญาณเช่นนี้ทำให้ภูมิพลมีความมั่นใจในการพินิจพิเคราะห์ธรรมชาติของการเมืองการปกครองในรัฐสมัยใหม่ เกือบสามทศวรรษที่ต้องผจญอยู่กับคนโลภโมโทสัน เขาสรุปว่าการเมืองเป็นกระบวนการที่สกปรกและเปล่าประโยชน์โดยเนื้อแท้ ที่ทั้งไม่ดึงดูดคนดีและไม่ทำให้ได้ผู้นำที่มีความสามารถ รูปแบบประชาธิปไตยตะวันตกที่รับมาในปี 2475 นั้นก่อให้เกิดการเผชิญหน้าและการแตกสามัคคี และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาและความเจริญก้าวหน้าของประชาชน ทางเลือกคือขนบจารีตไทย การปกครองที่ดีภายใต้กษัตริย์ที่ปรีชาเป็นผู้เลือกสรรคนที่มีคุณธรรมสูงสุดมาบริหารบ้านเมือง ระบบเช่นนี้จึงเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง ตามที่ธานีได้พร่ำสอนภูมิพลมา

ภูมิพลมองการดำเนินการของวังเป็นข้อพิสูจน์ในเรื่องนี้ ในมือของคนดีที่เขาเลือกสรรมา งานการกุศลกับสังคมสงเคราะห์ของเขาได้รับเงินบริจาคมหาศาลจากประชาชน และใช้จ่ายไปโดยก่อประโยชน์ก่อผลมากกว่าที่รัฐบาลทำ วังสามารถช่วยเหลือสังคมได้อย่างทันท่วงทีและตรงจุด และเห็นผลอย่างรวดเร็ว โดยไม่ต้องเสียเวลาต่อล้อต่อเถียงยื้อยุดกันเหมือนอย่างในสภาและระบบราชการ

www.yerngshare.blogspot.com

ภูมิพลยังสรุปด้วยว่ากฎหมายแบบตะวันตกเป็นอุปสรรคมากกว่าที่จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชน เขาได้เห็นรัฐธรรมนูญและกฎหมายถูกใช้เพื่อเอาเปรียบและรังแกคนดีโดยปกป้องผู้มีอำนาจและฉ้อฉล มันไม่ได้ก่อให้เกิดความเป็นธรรมหรือความยุติธรรม ดังที่เขาปราศรัยในปี 2516 ว่าด้วยเรื่องปัญหาสิทธิในที่ดิน “ฝ่ายบังคับใช้กฎหมายเป็นฝ่ายผิดมากกว่าที่ฝ่ายที่ถูกกฎหมายบังคับใช้จะเป็นฝ่ายผิด”[3] เขาพูดถึงกฎหมายตามจารีตที่เป็น “ธรรมชาติ” แทน :

ในป่าที่เจ้าหน้าที่กำหนดให้เป็นเขตป่าสงวนหรือหวงห้ามนั้น มีคนอาศัยอยู่มาก่อนการประกาศ ดูค่อนข้างแปลกที่เราบังคับใช้กฎหมายป่าสงวนกับประชาชนที่อยู่ในป่าที่กลายมาเป็นป่าสงวนด้วยการแค่ลากเส้นบนกระดาษ... เมื่อลากเส้นเสร็จ คนเหล่านี้กลายเป็นผู้ละเมิดกฎหมาย จากมุมมองของกฎหมายมันเป็นการทำผิด เพราะกฎหมายออกมาโดยชอบ แต่ตามกฎหมายธรรมชาติ ผู้ละเมิดก็คือคนที่ลากเส้น เพราะประชาชนที่อยู่ในป่ามาก่อนมีสิทธิมนุษยชน หมายความว่าเจ้าหน้าที่ได้ละเมิดประชาชน ไม่ใช่ประชาชนละเมิดกฎหมายแผ่นดิน

ภูมิพลสรุปว่าโครงสร้างลำดับชั้นภายใต้กษัตริย์และคนที่กษัตริย์เลือกให้ปกครองจะสนองความต้องการของประชาชนได้ดีที่สุด ก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อย ความยุติธรรมและความผาสุก

ข้อสรุปแบบนี้ยังหมายรวมไปถึงเศรษฐศาสตร์ด้วย ซึ่งภูมิพลเริ่มพินิจพิจารณาในต้นทศวรรษ 2513 โครงการพัฒนาเล็กๆ และการลงทุนขนาดใหญ่ของเขาแสดงถึงการท้าทายของเขาต่อตัวแบบ(model)ทุนนิยมตะวันตก ความผิดหวังคับข้องอย่างแรงกับความคิดริเริ่มต่างๆ เหล่านั้นนำไปสู่ความตื่นกลัวในปี 2519

ทศวรรษ 2513 ความยากจนและการเชื่อมโยงกับขบวนการลุกขึ้นต่อสู้ทำให้ภูมิพลเกิดความไม่เชื่อถือในทุนนิยมตลาดแบบอเมริกัน เขาบอกว่าในตลาดเสรี ชาวนาได้ประโยชน์น้อยที่สุดจากแรงงานของตัวเอง ในขณะที่พ่อค้าคนกลางที่ทำงานน้อยกว่ากลับได้ผลประโยชน์มากที่สุด ชาวนาไร้ที่ดินคือผู้ทุกข์ยากมากที่สุด ต้องแบ่งผลผลิตจำนวนมากให้กับเจ้าของที่ดินที่ไม่ได้ลงแรง ทำนองเดียวกัน แรงงานในเมืองได้ค่าตอบแทนไม่ค่อยจะพอกิน ขณะที่เจ้าของโรงงานเอากำไรไปทั้งหมดและใช้ชีวิตอย่างหรูหรา

ชาวนากับกรรมกรไทยไม่ใช่คนละโมบ ภูมิพลรู้ ส่วนใหญ่แล้วพวกเขาเพียงต้องการได้ค่าตอบแทนที่สมน้ำสมเนื้อกับแรงงานของตัวเองเพื่อชีวิตที่ไม่อัตคัด นี่เป็นแนวคิดที่จดจารไว้ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงที่ภูมิพลได้เรียนเมื่อเยาว์วัย นั่นคือ ใครใคร่ทำนา ทำ ใครใคร่ค้า ค้า ภายใต้กษัตริย์ผู้ทรงธรรม บ้านเมืองก็จะผาสุกร่มเย็น

---

[3] ภูมิพล, ปราศรัย 27 มิถุนายน 2516, ใน *Royal Addresses and Speeches, December 1972 – November 1973* (Bangkok: Royal Secretariat, 1974), 199.

www.yerngshare.blogspot.com

ปัญหาของทุนนิยมในทัศนะของภูมิพลคือ เหมือนกับระบบสภาที่ทะเลาะเบาะแว้ง มันเน้นความเห็นแก่ตัวและความอยากที่ทำให้ผู้คนแก่งแย่งกัน

ภูมิพลพบสิ่งยืนยันทัศนะของเขาในคัมภีร์แห่งขบวนการการพัฒนาที่ยั่งยืน *Small Is Beautiful* ของ E. F. Schumacher ที่ตีพิมพ์ในปี 2516 Schumacher เทศน์ว่าการพัฒนาไม่ควรจะถูกนิยามโดยอัตราการเจริญเติบโตและการบริโภค แต่มันควรเน้นการพึ่งตนเองและความพอเพียง และมุ่งปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนทีละเล็กทีละน้อยทว่ายั่งยืน เขาบอกว่าการสนับสนุนแรงปรารถนาแบบทุนนิยมและบริโภคนิยมนั้นคือหายนะ หากประชาชนได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและนุ่มนวลแล้ว พวกเขาก็จะทำงานหนักและเป็นสุขกับสิ่งตอบแทนทางวัตถุที่น้อยลง และประเทศชาติจะเจริญก้าวหน้าไปอย่างมั่นคง

สำหรับภูมิพลแล้ว นี่ไม่ใช่แค่เศรษฐศาสตร์ หากแต่เป็นรากฐานแห่งราชอาณาจักรพระศรีอาริย์ ทุกคนทำงานหนักและปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม โดยยอมรับสิ่งที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ในชีวิต ที่น่าสนใจคือ ในปี 2518 ภูมิพลแปลบทหนึ่งของ Schumacher คือ "เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ" เป็นภาษาไทย แต่ไม่ทั้งเล่ม โดยเฉพาะบทที่เน้นความสำคัญของการศึกษา

ในการเผชิญหน้ากับทุนนิยมการตลาด ภูมิพลใช้ทรัพยากรที่มีเกินพอเพียงจากเงินบริจาคที่เขาได้รับและจากสำนักงานทรัพย์สินฯ ทำโครงการพัฒนาชนบท ซึ่งส่วนใหญ่มีสหกรณ์เป็นแกนกลางโดยได้รับแรงบันดาลใจจากอิสราเอลและจีนคอมมิวนิสต์ หลังจากความสำเร็จแรกเริ่มในโครงการหุบกะพงในปี 2510 ภูมิพลชูสหกรณ์เป็นจุดขายในแนวคิดของเขา เขาอธิบายเรื่องสหกรณ์ในการปราศรัยภายหลังว่า "ไม่ควรมีใครอยู่ใต้คำสั่งของใคร" แต่ "สมาชิกทุกคนจะต้องมีวินัยที่เข้มงวด... หากทุกคนสามารถมีวินัยของตัวเองแล้ว ก็จะเป็นกฎเกณฑ์ที่แข็งแกร่งและคงทน จะเป็นการดีกว่าที่จะให้คนอื่นมาบงการ"[4]

อีกแนวหนึ่งคือเทคโนโลยีที่เหมาะสมหรือขนาดเล็กที่สามารถช่วยชาวนาได้โดยไม่ต้องใช้เงินทุนจำนวนมาก สำหรับชาวนาที่ไม่มีอะไรเลย ภูมิพลตั้งธนาคารควายขึ้นมา สำหรับชาวนาที่มีทรัพยากรบ้าง เขาโปรโมทรถไถนาที่บังคับด้วยมือที่เขาทดสอบในแปลงข้าวทดลองที่สวนจิตร และจากนั้นให้เครือซีเมนต์ไทยของเขาผลิตและขายในราคาถูก (ภูมิพลมักได้รับเครดิตว่าเป็นผู้ประดิษฐ์รถไถนาแบบนี้ แต่มันได้รับความนิยมอยู่แล้วที่ญี่ปุ่นในเวลานั้น) ในปี 2514 เขาตั้งโรงสีข้าวขนาดเล็กขึ้นมาสองโรง(ได้รับบริจาคจากรัฐบาลต่างชาติ)ในสวนจิตร สี่ปีต่อมา สร้างโรงงานทำเชื้อเพลิงราคาถูกจากแกลบ โดยหวังว่าโรงงานนี้จะเป็นต้นแบบให้สร้างกันทั่วประเทศเพื่อช่วยให้ชาวนาสร้างมูลค่าเพิ่มจากผลผลิตข้าว ในปี 2512 ด้วยหลักการและเหตุผลแบบเดียวกันนี้ ภูมิพลสร้างโรงงานผลิตนมผงในสวนจิตรเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่โครงการสหกรณ์นมหนองโพที่เขาก่อตั้งในปี 2505

[4] ภูมิพล, ปราศรัย 11 พฤษภาคม 2526, *Royal Remarks on Various Occasions* (Bangkok: Amarin Printing, 1997).

www.yerngshare.blogspot.com

สหกรณ์ เทคโนโลยีและเทคนิคใหม่ๆ และการให้ความช่วยเหลือที่ไม่อิงตลาดเหล่านี้รวมอยู่ในโครงการของเขาที่จะให้ชาวเขาเลิกปลูกฝิ่น แนวคิดคือการทดแทนฝิ่นด้วยพืชเศรษฐกิจอย่างถั่วแดงและกาแฟ วัง ตชด.และกองทัพร่วมดำเนินโครงการแปรรูปและการตลาดโดยใช้เงินอุดหนุนอย่างหนัก เพื่อให้แน่ใจว่าชาวเขาจะได้เงินจากผลิตภัณฑ์ต่างๆ เหล่านี้มากกว่าที่ได้จากฝิ่น

ความริเริ่มแนวที่สามของเขาคือการพัฒนาแหล่งน้ำ ซึ่งจะกลายมาเป็นภาพพจน์สำคัญที่ติดตลาดของภูมิพล แม้ว่าจะนำร่องมาก่อนแล้วในต้นทศวรรษ 2503 ด้วยโครงการเขื่อนที่หุบกะพงและการวิจัยทำฝนเทียม งานพัฒนาแหล่งน้ำของเขามาเริ่มจริงจังเต็มที่ก็เมื่อปลายทศวรรษนั้นเอง การทดลองทำฝนเทียมประสบความสำเร็จครั้งแรกในปี 2512 หลังจากนั้นภูมิพลจึงผลักดันให้เป็นโครงการที่ได้รับงบประมาณอัดฉีดเต็มที่ ในปี 2514 เริ่มมีการพยายามทำฝนเทียมเป็นประจำ เรียกกันติดตลาดว่า ฝนหลวง ซึ่งตอกย้ำภาพพจน์เทวราชาของภูมิพลผู้สามารถบันดาลฟ้าฝนยังความอุดมสมบูรณ์ในราชอาณาจักร ในเดือนตุลาคม 2515 ภูมิพลภูมิใจนำเสนอการสาธิตทำฝนเทียมให้นักการทูตต่างชาติได้ชมที่เพชรบุรี

ในช่วงเวลาใกล้เคียงกันนั้น เขาก็เริ่มพัฒนาแหล่งน้ำผิวดิน หุบกะพงแสดงให้เห็นว่าถังเก็บน้ำประจำครอบครัวและอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กประสบผลดี ภูมิพลสั่งให้เครือซีเมนต์ไทยผลิตโอ่งน้ำราคาถูกเพื่อแจกจ่ายไปทั่วประเทศ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากผู้บริจาคอยู่เสมอ เขาเข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรงกับกรมชลประทานของกระทรวงเกษตร ผลักดันการขยายโครงการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก ถังกักเก็บน้ำและโครงการผันน้ำต่างๆ เบื้องหลังการถ่ายทำของโครงการต่างๆ เหล่านี้ต้องอาศัยความชำนาญและแรงผลักดันทั้งในและนอกประเทศมากมาย แต่ทั้งหมดถูกยกเป็นเครดิตของภูมิพล

ที่หวังสูงยิ่งกว่านั้นคือ เขาลงมือจัดการกับปัญหาน้ำท่วมที่เกิดขึ้นซ้ำซากในหลายพื้นที่ทั่วประเทศ รัฐบาลไม่ได้ทำอะไรในเรื่องนี้มากนัก โครงการขนาดใหญ่อันแรกของภูมิพลคือที่อำเภอบาเจาะจังหวัดนราธิวาส ซึ่งมีป่าพรุจำนวนมากและพื้นที่เพาะปลูกน้อย นอกจากนี้น้ำมักเอ่อล้นจากป่าพรุเข้าไปยังพื้นที่เพาะปลูก ทำให้พืชผลเสียหาย ปัญหาเชิงเศรษฐกิจนี้ถูกมองว่าเป็นเชื้อของปัญหาความมั่นคง ประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิมและจำนวนมากให้การสนับสนุนพคท.ในพื้นที่กับการแยกตัวจากไทยเพื่อไปรวมกับมาเลเซีย

ภูมิพลมีความคิดให้ตัดคลองระบายน้ำจากพรุไปยังอ่าวไทย ไม่เพียงแต่จะป้องกันปัญหาน้ำท่วมได้เท่านั้นยังจะได้พื้นที่เพิ่มสำหรับการเพาะปลูกอีกด้วย ภูมิพลติดตามและกำกับการดำเนินการของกรมชลประทานในเรื่องนี้อย่างใกล้ชิด ไม่นานหลังจากขุดคลองเสร็จและมีการระบายน้ำ ในเดือนมกราคม 2517 ภาคใต้ประสบน้ำท่วม

www.yerngshare.blogspot.com

เป็นบริเวณกว้าง ยกเว้นพื้นที่บาเจาะ ภูมิพลบอกกับผู้สัมภาษณ์รายหนึ่งหลายปีให้หลังว่า วันที่เขามีความสุขที่สุดในชีวิตคือวันที่อธิบดีกรมชลประทานกระหืดกระหอบมารายงานเขาว่า "บาเจาะประสบความสำเร็จ!"[5]

แม้ว่าการโฆษณาประชาสัมพันธ์ต่อๆ มาจะเป็นไปอีกอย่างหนึ่งก็ตาม โครงการต่างๆ ของภูมิพลไม่ได้ประสบความสำเร็จอย่างล้นหลาม บรรดาสหกรณ์ต่างๆ ยังต้องผลักต้องดันตลอดเวลาเพื่อให้เดินงานไปได้ และยังต้องเผชิญกับพ่อค้าเจ้าเล่ห์อยู่เช่นเดิม ฝนหลวงก็มักจะตกผิดที่อยู่เป็นประจำ รวมถึงครั้งหนึ่งที่ตกลงบริเวณทำนาเกลือชายฝั่งทะเล และบาเจาะหลายปีจากนั้นกลับปรากฏว่าส่งผลเสียโดยไม่ได้คาดคิด นั่นคือ กรดถูกชะจากป่าพรุที่ถูกระบายน้ำออกสร้างความเสียหายแก่ผลผลิตที่อยู่ใกล้เคียง และตัวป่าพรุที่ถูกระบายน้ำออกไปก็ไม่เหมาะสำหรับการเพาะปลูก ยิ่งกว่านั้น ดินของป่าพรุเมื่อขาดน้ำก็อัดตัวแน่นและลดความสามารถในการดูดซับน้ำก่อให้เกิดปัญหาน้ำท่วมกลับคืนมาใหม่[6]

โครงการเหล่านี้ส่วนใหญ่ต้องอาศัยเงินอุดหนุนอัดฉีดในปริมาณมากและไม่สิ้นสุด สหกรณ์ต่างๆ ต้องอาศัยการสนับสนุนทางการเงินจากภายนอกเพื่อให้อยู่รอด โครงการฝนหลวงก็มีราคาแพงมาก ส่วนพืชทดแทนฝิ่นราคาถั่วแดงถูกตั้งไว้สูงเกินจริงเพื่อจูงใจการผลิต ผลผลิตถั่วแดงถูกส่งออกโดยรัฐและโครงการหลวงเป็นผู้แบกรับการขาดทุน สำหรับภูมิพล ประโยชน์ที่ได้เชิงสังคมมีมากเกินคุ้ม เขามองว่ามันอาจสวนทางกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์คลาสสิค แต่แนวคิดเหล่านั้นก็ไม่เหมาะสมกับประเทศไทยอยู่แล้ว

แต่กระนั้นภูมิพลก็ยังคงผิดหวัง ผลสะเทือนของความพยายามของเขาต่อเศรษฐกิจโดยรวมนั้นมีน้อยนิด โครงการของเขาไม่ได้ก่อให้เกิดการขยับขยายดำเนินรอยตามหรือรัฐบาลนำไปดำเนินการอย่างกว้างขวาง ในทศวรรษ 2513 พวกเขาหมกมุ่นอยู่กับสงครามต่อต้านคอมมิวนิสต์ เมื่อใกล้สิ้นปี 2518 ภูมิพลละความสนใจเกือบทั้งหมดต่อโครงการพัฒนาและหันมาจดจ่อกับการต่อสู้กับฝ่ายซ้าย

---

5 Denis Gray, "Thailand's Working Royals," *Sawasdee*, January 1987.

6 ดู United Nations Environment Program, *Sustainable Development of Natural Resources* (United Nations Environment Program, 1988), โดยเฉพาะหน้าที่ 96 – 97: "โชคไม่ดี [แนวทางการระบายน้ำออกจากป่าพรุ]ไม่ประสบความสำเร็จ การระบายน้ำทำให้ดินพรุชั้นบนที่เกิดจากซากใบไม้ทับถม(peat)แห้งสนิทในหน้าแล้ง ซึ่งติดไฟได้ง่าย และดินก็จะอัดตัวแน่น ระดับน้ำใต้ดินต่ำในช่วงหน้าแล้งทำให้แร่สารประกอบกำมะถัน(pyrite)ที่อยู่ใต้ดินที่เป็นซากใบไม้ทับถมได้สัมผัสกับอากาศและเมื่อเกิดปฏิกิริยาอ็อกซิเดชันก็จะกลายเป็นเฟอร์รัสซัลเฟตชนิดหนึ่งและปล่อยกรดซัลฟุริกเข้มข้นออกมา... ซึ่งทำให้ดินเปรี้ยวและน้ำที่ไหลออกจากพรุช่วงหน้าฝนก็จะมีความเป็นกรด ยิ่งส่งผลกระทบต่อที่เพาะปลูกรอบข้าง ชั้นดินที่อัดแน่นยังทำให้เกิดน้ำท่วมมากขึ้นด้วยในบริเวณใกล้เคียงป่าพรุ ทำให้ปลูกข้าวไม่ได้ในหน้าฝน ยิ่งกว่านั้น...ป่าพรุที่แห้งก็ติดไฟได้ง่ายขึ้น

"การระบายน้ำจากป่าพรุในจังหวัดนราธิวาสจึงแทบไม่ประสบความสำเร็จในวัตถุประสงค์ที่จะลดน้ำท่วมในบริเวณใกล้เคียง วัตุประสงค์ข้อที่สองก็ไม่ประสบความสำเร็จเช่นกัน คือการเพิ่มพื้นที่ทำกิน" แต่รายงานฉบับนี้ก็ยกประโยชน์ให้ภูมิพลด้วยการบอกว่าการระบายน้ำเพื่อเพิ่มพื้นที่ทำกินไม่ได้อยู่ในแผนเดิมของเขา แต่อย่างไรก็ตาม คำแถลงในช่วงเริ่มโครงการระบายน้ำป่าพรุบาเจาะนั้นบอกว่าการเพิ่มที่ทำกินเป็นวัตถุประสงค์หลักควบคู่ไปกับการป้องกันน้ำท่วม

www.yerngshare.blogspot.com

ที่น่าผิดหวังคับข้องยิ่งกว่าสำหรับภูมิพลก็คือประสบการณ์ในการลงทุนขนาดใหญ่ ทวีวงศ์ ถวัลยศักดิ์ มือจัดการการลงทุนของวังได้จัดการให้วังกลายเป็นผู้เล่นสำคัญในเศรษฐกิจไทย และวังก็มีรายได้ปีละหลายล้านเหรียญสหรัฐฯ จากค่าเช่าและเงินปันผลต่างๆ ซึ่งพร้อมสำหรับการลงทุนใหม่ๆ เพิ่มเติม

ทวีวงศ์เสียชีวิตในปี 2513 ผู้รับช่วงต่อจากเขาคือ พูนเพิ่ม ไกรฤกษ์ เลขาธิการสำนักพระราชวัง แต่ภูมิพลก็ยื่นมือเข้ามาในเรื่องการลงทุนของวังมากขึ้น ด้วยแรงจูงใจที่ไม่ใช่แต่เพียงผลกำไรแต่เป็นความปรารถนาที่จะมีส่วนร่วมพัฒนาประเทศไทย เขาวาดหวังที่จะสาธิตการทำธุรกิจที่สร้างสรรค์เป็นแบบอย่างต่อพสกนิกร แต่พอถึงกลางทศวรรษ 2513 ความมุ่งหวังที่ดีของเขากลับทำให้เขาพบกับการทรยศ ฉ้อโกงและเจ็บปวดในการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรมและสถานการณ์เศรษฐกิจที่ไม่สามารถทำนายได้ และท้ายสุดถูกกล่าวหาว่าเป็นนายทุนประเภทที่เขาเดียดฉันท์นั่นเอง บางส่วนดำเนินมาถึงจุดสุดยอดในปี 2519 นั้นเอง

กรณีหนึ่งคือความขัดแย้งเกี่ยวกับการพัฒนาที่ดินของวัง สำนักงานทรัพย์สินฯ เป็นเจ้าของที่ดินที่เป็นหมู่บ้านเทพประทาน ซึ่งเป็นสลัมที่มีอยู่มานานในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ทศวรรษ 2493 วังได้เก็บค่าเช่าจากผู้อยู่อาศัยพอเป็นพิธี โดยไม่มีสัญญาเช่า วันหนึ่งเมื่อต้นทศวรรษ 2513 ธุรกิจพัฒนาอสังหาริมทรัพย์เอกชนรายหนึ่งก็มาถึงและสั่งให้ผู้อยู่อาศัยย้ายออกไป สำนักงานทรัพย์สินฯ ได้ปล่อยเช่าที่ดินผืนนั้นเพื่อการพัฒนาเชิงพาณิชย์ การต่อสู้ที่ปรากฏแก่สาธารณะก่อให้เกิดการเปรียบเทียบระหว่างสำนักงานทรัพย์สินฯ และเจ้าหน้าที่รัฐที่ขับไล่ชาวนายากจนออกจากป่าเสื่อมโทรมของรัฐ เมื่อนักศึกษาเข้ามาเกี่ยวข้องและเปรียบวังเป็นศักดินาเจ้าที่ดิน วังที่ขายขี้หน้าจึงระงับโครงการ ไม่ต้องสงสัยเลยว่ามันจะเสริมให้ภูมิพลยิ่งไม่ชอบขบวนการนักศึกษาหนักข้อขึ้นไปอีก

ขบวนการแรงงานก็ทำให้วังมีภาพพจน์ไม่ดีเช่นเดียวกัน หลังจากปี 2515 การประท้วงหยุดงานของกรรมกรส่งผลกระทบต่อโรงงานสิ่งทอ ธนาคารและโรงแรมที่วังมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่แล้ววังสามารถแยกตัวออกห่างและรักษาภาพพจน์จากข้อกล่าวหาเอารัดเอาเปรียบแรงงานมาได้ แต่ก็ปัดไม่พ้นในกรณีประท้วงโรงแรมดุสิตธานีเมื่อปี 2517 โดยโรงแรมปฏิเสธที่จะจ่ายค่าตอบแทนและสวัสดิการเท่าเทียมกับโรงแรมอื่นๆ งานนี้วังปัดไม่พ้น เนื่องด้วยโรงแรมอยู่บนที่ดินของสำนักงานทรัพย์สิน คนของสำนักงานทรัพย์สินฯ อยู่ในคณะกรรมการบริหารของโรงแรม ญาติพี่น้องของภูมิพลถือหุ้นอยู่โดยตรง และโรงแรมก็เป็นศูนย์กลางสมาคมเจ้า เมื่อผู้ประท้วงหาญกล้าชี้ถึงเส้นสายสัมพันธ์ระหว่างโรงแรมกับวัง รัฐบาลก็จำต้องเข้ามาจัดการเจรจา เพียงเพื่อกันไม่ให้ชื่อของภูมิพลต้องมาเกี่ยวข้อง ในที่สุดโรงแรมก็ยอมปรับค่าจ้างให้อย่างเสียไม่ได้ อย่างไรก็ตาม ไม่เป็นที่ชัดเจนนักว่าภูมิพลเอาอย่างไรในเรื่องนี้ จะอยู่ฝ่ายผู้บริหาร หรือพนักงาน หรือภาพพจน์ของเขาเอง

คำตอบชัดเจนขึ้นหนึ่งปีต่อมาเมื่อพนักงานโรงแรมดุสิตธานีประท้วงหยุดงานอีกครั้งหนึ่ง ประเด็นเรียกร้องเป็นแบบเดิม ค่าจ้างและสวัสดิการในสถานการณ์เงินเฟ้อสูง คราวนี้ผู้บริหารเรียกกระทิงแดงมาข่มขู่

พนักงานและหยุดการประท้วง โรงแรมปิดดำเนินการจนหาพนักงานแทนได้ทั้งหมด เมื่อเป็นอย่างนั้น นักศึกษาและพนักงานก็เริ่มพูดตรงไปตรงมามากขึ้นถึงสถาบันกษัตริย์ในฐานะนายทุนที่เอารัดเอาเปรียบ

มีอีกสองกรณีสำคัญที่แสดงว่าผลประโยชน์ของภูมิพลขัดกับรัฐบาล ขัดกับทิศทางเศรษฐกิจ ขัดกับคู่แข่งที่ฉ้อฉล และขัดกับหุ้นส่วนของเขาเอง ทั้งสองกรณีมีความยุ่งยากเป็นพิเศษเนื่องจากเกี่ยวพันกับเงินปริมาณมหาศาล และแสดงความพยายามของภูมิพลที่จะมีบทบาทในการลงทุนขนาดใหญ่ชนิดก่อร่างสร้างชาติ

กรณีแรกเริ่มจากนักธุรกิจที่ทรงอิทธิพลจากแคลิฟอร์เนีย Henry Kearns ผู้เป็นเจ้าของคฤหาสน์ที่ครอบครัวมหิดลไปพักคราวที่พวกเขาไปเยือนลอสแองเจลิสในปี 2503 ในต้นทศวรรษ 2503 Kearns ใช้ประโยชน์จากสายสัมพันธ์นี้ในการลงทุนหลายกิจการในไทยด้วย American Capital Corporation ของเขา เริ่มด้วยนิคมอุตสาหกรรมกับโรงงานยางรถยนต์ไฟร์สโตน[7] หุ้นส่วนหลักในทั้งสองกิจการคือสำนักงานทรัพย์สินฯ จากนั้น Kearns วางโครงการลงทุนที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย คือโรงงานเยื่อกระดาษมูลค่า 30 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ตอนแรก โครงการนี้เผชิญอุปสรรคจากกลุ่มผลประโยชน์ในไทยตลอดจนปัญหาด้านความสามารถอยู่รอดด้านการเงิน แล้วภูมิพลก็เกิดสนใจ ไม่ใช่ในแง่ผลกำไรมากเท่ากับคำโฆษณาของ Kearns ที่จูงใจว่าโรงงาน Siam Kraft Paper นี้จะเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรที่จะปลูกต้นไม้เป็นวัตถุดิบสำหรับทำเยื่อกระดาษ และก็จะยังเป็นการทดแทนการนำเข้ากระดาษคราฟต์สีน้ำตาลที่ใช้ทำถุงห่อของ และอาจจะมีเหลือเพื่อส่งออกได้อีกด้วย Siam Kraft กู้เงินจาก US Export-Import Bank แต่วังเป็นผู้ถือหุ้นรายใหญ่ผ่านทางสำนักงานทรัพย์สินฯ ธนาคารไทยพาณิชย์และเครือซีเมนต์ไทย เมื่อโรงงานเริ่มการผลิตในปี 2512 ภูมิพลก็มอบเครื่องราชขั้นสูงให้แก่ Kearns

กระนั้นโครงการนี้ก็ประสบปัญหายุ่งยากแล้ว และกลายเป็นเรื่องอื้อฉาวขึ้นมาอย่างรวดเร็ว Kearns นำอีกบริษัทหนึ่งเข้ามาคือ Parsons & Whittemore โดยถือหุ้น 35 เปอร์เซ็นต์และเป็นผู้ดำเนินการก่อสร้างและบริหารกิจการ พอถึงเวลาเริ่มทำการผลิต ปรากฏว่า Parsons สามารถถอนทุนของตัวเองคืนและฟันกำไรไปได้แล้วด้วยการจ่ายค่าตอบแทนในการบริหารจัดการให้กับตัวเองอย่างงามและโก่งราคาอุปกรณ์ที่จัดซื้อ ด้วยการทำอย่างนั้น Parsons กวาดเงินทุนของ Siam Kraft ไปเกลี้ยงแล้ว เมื่อเริ่มดำเนินกิจการ Siam Kraft จึงไม่สามารถจัดการการชำระหนี้ได้ Kearns ก็เช่นกัน เชื่อว่าคงถอนทุนคืนไปได้หมดแล้วจากค่าตอบแทนในการให้คำปรึกษา จึงเหลือแต่หุ้นส่วนไทยที่หลักๆ ก็คือวัง เป็นผู้แบกรับความเสี่ยงทั้งหมด

---

7 เดิมทีเรียก Firestone Tyre and Rubber (Thailand) ภายหลังเปลี่ยนเป็น Siam Tyre and Rubber ซึ่งเป็นบริษัทในเครือซีเมนต์ไทย

www.yerngshare.blogspot.com

เรื่องนี้น่าจะกินเวลาของภูมิพลไปมากโขเลยทีเดียว Parsons ถูกฟ้องข้อหาบริหารงานผิดพลาดและยักยอก และหนังสือพิมพ์ก็รายงานว่าอเมริกันพวกนี้ฉ้อโกงประเทศไทยกับภูมิพล ในที่สุด Kearns ก็ต่ออายุโครงการไปได้เมื่อเขาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นประธานของ US Export-Import Bank และปรับกำหนดระยะเวลาการใช้หนี้ที่ยาวนานกว่าปกติให้กับ Siam Kraft ภายใต้การบริหารจัดการชุดใหม่ Siam Kraft ทำกำไรได้เล็กน้อยในปี 2515 สาเหตุหลักคือรัฐบาลห้ามการนำเข้ากระดาษคราฟต์จากต่างประเทศ และยอมให้บริษัทตั้งราคาสูงๆ กระทั่งถึงขนาดนั้นแล้วก็ตาม Siam Kraft ก็ยังกระเสือกกระสนกับการชำระหนี้ ถึงตอนนั้น Kearns ก็ล้างมือไปแล้วและเลื่อนระดับไปพัวพันในกรณีอื้อฉาวที่ใหญ่โตกว่าเดิมเสียอีก คือ ธุรกิจฉ้อฉลระหว่าง Northrop Corporation ซึ่งเป็นของกลุ่มนายพลกองทัพอากาศไทย กับบริษัทก่อสร้างอิตัลไทยในโครงการก่อสร้างสนามบินแห่งใหม่ของกรุงเทพฯ ที่หนองงูเห่า

ในปี 2518 Siam Kraft ถูกตีกระหน่ำจากสามด้าน คือภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจ การบริหารงานที่ผิดพลาดซ้ำซาก และการเข้ามาของคู่แข่งที่รุกตีและมีฝีมือเหนือกว่า หุ้นส่วนต่างชาติโบกมือลา และวังก็ทำการฟ้องร้อง Kearns หลังจากที่เขาขายหุ้นทั้งใน Siam Kraft กับ Firestone ให้กับ Mitsui ของญี่ปุ่น กระเป๋าฉีกเป็นรอบที่สอง ภูมิพลจึงให้เครือซีเมนต์ไทยเทคโอเวอร์ Siam Kraft แต่ก็เป็นไปด้วยความยากลำบาก เครือซีเมนต์ไทยผูกขาดการผลิตปูนซีเมนต์ในไทย ซึ่งเป็นหลักประกันถึงผลกำไรหลายล้านเหรียญสหรัฐฯ ที่วังได้รับในแต่ละปี แต่ในปี 2518 รัฐบาลคึกฤทธิ์ตรึงราคาปูนซีเมนต์ และเครือซีเมนต์ไทยขาดทุน นั่นหมายความว่า ไม่มีเงินทุนหน้าตักที่จะไปผ่อนชำระหนี้สินหลายล้านเหรียญสหรัฐฯ ของ Siam Kraft ในที่สุดเดือนพฤศจิกายน Siam Kraft ก็ประกาศล้มละลาย

ยังไม่จบ ในช่วงปีถัดมา วังกับเครือซีเมนต์ไทยร่วมมือกับรัฐบาลไทยและสหรัฐฯ เพื่อปรับโครงสร้างหนี้อีกครั้งและฟื้นฟูกิจการ ครั้นการเจรจาได้ข้อยุติ ตอนต้นปี 2520 ศุลกากรไทยดำเนินคดีกับบริษัทด้วยข้อหาหลบเลี่ยงภาษีนำเข้าวัตถุดิบช่วงหลายปีก่อนหน้านั้น แม้ว่า Siam Kraft จะโทษให้เป็นความผิดของเจ้าหน้าที่ศุลกากรที่ทุจริต ศาลก็สั่งปรับเป็นเงินก้อนโตถึง 3.3 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ซึ่งมากพอที่จะทำให้บริษัทล้มละลายไปอีกรอบหนึ่ง นายกฯ ธานินทร์กับสถานทูตสหรัฐฯ ต้องยื่นมือเข้ามาล้วงลูก บริษัทถึงจะมีเบาะรองรับการกระแทก

ที่ดำเนินควบคู่ไปกับเรื่องราวของ Siam Kraft ก็คือตำนานเรื่องบริษัท Air Siam ซึ่งเป็นสายการบินของครอบครัวภูมิพล Air Siam เริ่มดำเนินกิจการในปี 2508 โดยมีครอบครัวมหิดลเป็นนักลงทุนหลักเพื่อแข่งขันกับการบินไทยของรัฐ ที่ควบคุมดูแลโดย Scandinavian Air System กับนายพลกองทัพอากาศไทย หัวหน้าโครงการคือวรานนท์ธวัช สามีของกัลยาณิวัฒนา

Air Siam เกือบจะไม่ได้เปิดกิจการ เนื่องจากเงินทุนไม่พอเพียง การบินไทยควบคุมเส้นทางการบินระหว่างประเทศเกือบทั้งหมด และขาดแคลนนักบินกับช่างนักเทคนิค ในที่สุดในปี 2513 Air Siam เริ่มกิจการขนส่งสินค้าระหว่างกรุงเทพฯ และฮ่องกงด้วยเครื่องบินเช่า ในปี 2514 Air Siam ก็ทำท่าจะประสบความสำเร็จเมื่อเริ่มบินจากกรุงเทพฯ ไปลอสแองเจลิสสัปดาห์ละสองครั้ง ซึ่งเป็นเส้นทางหลักของทหารสหรัฐฯ ที่ประจำอยู่เมืองไทย แต่ก็เช่นเดียวกับการบินไทย Air Siam ต้องจ้างคนต่างชาติค่าตัวแพงมาบริหารจัดการและขับเครื่องบิน จากนั้นในปี 2515 เศรษฐกิจย่ำแย่ สหรัฐฯ เริ่มลดกำลังทหารในไทย และวิกฤตการณ์น้ำมันครั้งแรกของโอเปคทำให้ราคาน้ำมันถีบตัวสูง การบินไทยแทบเอาตัวไม่รอด และ Air Siam จำต้องหยุดการบินข้ามมหาสมุทรแปซิฟิค และเพื่อจะให้อยู่รอด บริษัทต้องหาทุนเพิ่มจากกลุ่มของณรงค์ กิตติขจรที่มีแต่คนเกลียดชัง Air Siam รอดตาย แต่ก็มีภาพที่แปดเปื้อนไปเสียแล้ว

ไม่ชัดเจนว่าหลังจากจุดนี้ไปครอบครัวภูมิพลยังคงถือหุ้นอยู่มากน้อยเพียงใด แต่ในปี 2518 โดยณรงค์ลี้ภัยอยู่ต่างประเทศ รัฐบาลคึกฤทธิ์ถูกบีบให้ต้องใช้เงินของรัฐมาช่วยอุ้ม Air Siam ซึ่งก่อให้เกิดการคัดค้านอย่างเปิดเผยจากพนักงานของการบินไทยที่ต้องดิ้นรนกระเสือกกระสนไม่แพ้กัน พวกเขาไม่พอใจว่ารัฐบาลให้การช่วยเหลือแก่คู่แข่งโดยไม่เป็นธรรมต่อการบินไทย รัฐบาลจึงต้องทำข้อตกลงที่จะอัดฉีดเงินให้การบินไทยเทคโอเวอร์ Air Siam เพื่อรับภาระหนี้สินทั้งหมด ผู้ถือหุ้นของ Air Siam จะได้รับเงินคืน หมายความว่าครอบครัวภูมิพลจะไม่ขาดทุน ผู้บริหารการบินไทยกับกองทัพอากาศไม่พอใจ ในเดือนสิงหาคม 2519 ท่ามกลางความตึงเครียดระหว่างฝ่ายขวากับฝ่ายซ้าย พนักงานทั้งหมด 5,300 คนของการบินไทยประท้วงด้วยการหยุดงานเป็นเวลาหนึ่งวัน ในเดือนกุมภาพันธ์ 2520 Air Siam ปิดกิจการ ภาระหนี้สินจะถูกจัดการอย่างไรนั้นไม่เป็นที่ชัดเจน

เมื่อพิจารณาสิ่งต่างๆ ทั้งหมดที่ดำเนินไปในระหว่างนั้น ปัญหาเหล่านี้จะต้องเรียกร้องความสนใจจากภูมิพลเกินกว่าที่เขาจะให้ได้ เมื่อการลงทุนของวังเริ่มประสบความล้มเหลว เขาก็อยู่ในฐานะที่ต้องยอมรับความสูญเสียหรือไม่ก็ต้องปกป้องผลประโยชน์ ทำให้เขาต้องมีปัญหากับพนักงาน กับระบบราชการ กับหุ้นส่วนและรัฐบาลต่างชาติ กับธุรกิจคู่แข่ง กับกลุ่มผลประโยชน์ในกองทัพ และกับรัฐบาลเอง มันเป็นความขัดแย้งอย่างลึกซึ้งในเชิงสำนึกผิดชอบชั่วดีของวัง ภูมิพลต้องการส่งเสริมการพัฒนาในขณะที่นักศึกษาตีตราเขาว่าเป็น “ศักดินาใหญ่” ความคับข้องอย่างนี้คงต้องเป็นส่วนสำคัญในการที่เขาถอยหลังเข้าคลองกลายเป็นพวกปฏิกิริยาไป

กระนั้น องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดอยู่ตรงชีวิตครอบครัวของภูมิพลและภารกิจหลักของเขาในการสืบตระกูลให้อยู่รอด เมื่อถึงต้นทศวรรษ 2513 ก็เป็นที่ปรากฏชัดเจนว่า ด้วยผลผลิตเป็นลูกชายเพียงหนึ่งคนกับลูกสาวสามคนนั้น ภูมิพลและภรรยายังไม่ได้สร้างทางเลือกสำหรับการสืบตระกูลไว้อย่างพอเพียง ตามกฎมณเฑียรบาลปี 2467 ที่

www.yerngshare.blogspot.com

ได้รับการรับรองโดยรัฐธรรมนูญทุกฉบับหลัง 2475 มีแต่ทายาทเพศชายของจุฬาลงกรณ์ที่เกิดจากภรรยาที่เป็นทางการเท่านั้นจึงมีสิทธิสืบบัลลังก์ นอกจากครอบครัวมหิดลแล้ว มีเหลือแค่สายบริพัตรเท่านั้นที่ยังมีสิทธิตามกติกา อย่างไรก็ตาม หลานชายของบริพัตรคือ มรว.สุขุมพันธ์ บริพัตรที่เกิดจากพ่อเลือดจักรีแต่แม่เป็นสามัญชนนั้นไม่ถูกถือว่ามีสิทธิเข้าชิงตำแหน่งได้[8]

นั่นทำให้บัลลังก์ขาดตัวสำรองสำหรับวชิราลงกรณ์ มีเหตุอันควรให้ต้องพึงสังวรณ์อยู่มากเกินพอถึงภาวะการขาดแคลนทายาท ทั้งอัตราการเสียชีวิตก่อนวัยอันควรของบรรดาลูกๆ ของจุฬาลงกรณ์กับการผลิตลูกได้น้อยในหมู่พวกเขา อุบัติเหตุทางรถยนต์ที่เกือบคร่าชีวิตภูมิพลในปี 2491 และโศกนาฏกรรมกรณีอานันท์ พคท.ก็เป็นภัยคุกคามอีกอย่างหนึ่งสำหรับครอบครัวนี้

แล้วก็ยังมีปัญหาที่ตัวทายาทเองด้วย กับวชิราลงกรณ์นี้ วังต้องเผชิญกับความไม่แน่ไม่นอนในการดำรงบุญบารมีของสถาบันกษัตริย์ให้สืบต่อไปได้อย่างยั่งยืน เมื่อถึงต้นทศวรรษ 2513 เขาได้กลายมาเป็นหนุ่มอารมณ์ร้ายที่ไม่ได้สืบทอดทั้งสติปัญญา เสน่ห์ ความใคร่เรียนรู้ หรือทักษะทางการทูตจากพ่อแม่ของเขาเลยแม้แต่น้อย มิพักต้องพูดถึงการประพฤติปฏิบัติตนในศีลในธรรม เขาปฏิบัติต่อลูกน้องอย่างไม่ให้เกียรติและถือผู้หญิงเป็นวัตถุใช้อำนาจให้พวกเธอหลับนอนกับเขา เรื่องเล่ากันทั่วไปเรื่องหนึ่งคือประสบการณ์ทางเพศครั้งแรกของเขาถูกจัดให้โดยทหารองครักษ์ระหว่างที่เขาเข้าโรงเรียนมัธยมที่อังกฤษ

มันไม่ใช่เรื่องน่าประหลาดใจเสียทีเดียว ลูกๆ ของภูมิพลไม่มีใครเลยที่ถูกเลี้ยงดูมาด้วยวินัยอย่างที่เขาเติบโตมา วชิราลงกรณ์เติบโตท่ามกลางคนแวดล้อมที่เอาอกเอาใจ รวมถึงสิริกิติ์ที่ตามใจเขาทุกอย่าง ภูมิพลพยายามอย่างไร้ผลที่จะถ่ายทอดความกระตือรือล้นในงานอดิเรกต่างๆ ดนตรี หรือกีฬา สิ่งเดียวที่เขากับพ่อดูจะเข้าขากันดีก็คือการยิงปืน จากการรำลึกของเขาเองในภายหลัง การเติบโตมาในวงห้อมล้อมกันเขาออกจากการมีชีวิตปกติและพบปะกับผู้คนปกติ[9] เมื่ออายุ 13 ภูมิพลส่งเขาไปเข้าโรงเรียนประจำที่อังกฤษ ด้วยหวังว่าเขาจะได้เรียนรู้การมีวินัยและรสชาติของชีวิต และคบหาเพื่อนฝูง ไม่ประสบความสำเร็จเท่าไหร่ ภายหลังวชิราลงกรณ์บอกว่าเขารู้สึกเหงามากและไม่มีเพื่อน คำร่ำลือในกรุงเทพฯ บอกว่าเขามีปัญหาชกต่อยและลักขโมย

เมื่ออายุ 18 ในปี 2513 เขาเข้ากับใครไม่ได้และไม่ฟังใคร ทางเลือกที่สมเหตุสมผลคือส่งเขาไปเข้าโรงเรียนทหารในต่างประเทศ เพื่อปลูกฝังความมีวินัยและความเป็นผู้นำ และอาจจะช่วยดึงเอาสติปัญญาที่อาจจะ

---

8 ย่าของสุขุมพันธ์ที่เป็นเมียคนที่สองของบริพัตรก็เป็นสามัญชนอีกเช่นกัน

9 *ดิฉัน*, 15 สิงหาคม 2529, 227, และ 15 ตุลาคม 2530, 255.

www.yerngshare.blogspot.com

ซ่อนเร้นอยู่ออกมาได้ เขาถูกส่งไปยังโรงเรียนเตรียมทหารผู้ดี King's School ที่ซิดนีย์เพื่อเตรียมตัวสำหรับโรงเรียนทหารชนชั้นนำของออสเตรเลียคือ Duntroon[10]

ส่วนปัญหาการสืบบัลลังก์ วังเริ่มพิจารณาแก้ไขกฎมณเฑียรบาลปี 2467 เพื่ออนุญาตให้ผู้หญิงสืบบัลลังก์ได้ มันไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงมโหฬารอะไร จุฬาลงกรณ์ก็ได้เคยแต่งตั้งภรรยาคนหนึ่งเป็นตัวตายตัวแทนตอนที่เขาไปเยือนยุโรป และภูมิพลก็เคยแต่งตั้งภรรยากับสังวาลย์เป็นผู้สำเร็จราชการฯ ในหลายโอกาส ยิ่งกว่านั้น คนไทยก็มองเห็นว่าราชินีที่ครองบัลลังก์ในอังกฤษกับเนเธอร์แลนด์นั้นไม่ได้เป็นปัญหาร้ายแรงอะไร กระนั้นวังก็ยังไม่ยอมให้ประเด็นนี้เป็นที่ถกเถียงกันโดยเปิดเผยในสาธารณะ

การยอมให้ผู้หญิงขึ้นก็จะทำให้อุบลรัตน์จ่อคิวต่อมา อุบลรัตน์เป็นลูกคนโปรดของภูมิพล หน้าตาดี ชอบแสดงออก เก่งทั้งการเรียนและกีฬา มีคุณสมบัติทุกอย่างที่วชิราลงกรณ์ไม่มี เธอไม่ได้ถูกชีวิตในวังทำให้เหลิงมากเท่า แม้ว่าเธอจะได้เกรดสูงสุดในโรงเรียนโดยอัตโนมัติอยู่แล้ว และช่วงวัยรุ่นก็ท่องไปทั่วกรุงเทพฯ ตามดิสโกเธคต่างๆ (เธอเรียกตัวเองว่าจูลี ตามนักร้องอเมริกันผู้วาบหวามรัญจวน Julie London) เธอสามารถเข้ากับผู้คนและไม่อวดเบ่งมากนัก

ในปี 2512 อุบลรัตน์ไปเรียนต่อที่ Massachusetts Institute of Technology ในสหรัฐฯ โดยมุ่งหวังจะเป็นนักนิวเคลียร์ฟิสิกส์[11] พ่อที่ภาคภูมิใจในตัวลูกสาวยกเธอเป็นแบบอย่างสำหรับนักศึกษาไทย แต่ว่าในปี 2515 เธอทำเขาใจสลายและสร้างปัญหาต่อแผนการกำจัดจุดอ่อนในการสืบบัลลังก์เมื่อวังพบว่าเธอกำลังออกเดทกับเพื่อนร่วมชั้นชาวอเมริกัน Peter Jensen แม้ว่าลุงๆ อาๆ หลายคนของภูมิพลก็แต่งงานกับคนต่างชาติ แต่ภูมิพลกับภรรยาก็พยายามขัดขวางความสัมพันธ์ เหมือนที่พวกเขาเคยทำในกรณีความสัมพันธ์ก่อนหน้านี้ของเธอกับนักศึกษาไทยที่ไม่ใช่เชื้อเจ้า อุบลรัตน์พยศและไม่พอใจกรอบจำกัดของความเป็นเจ้า เธอประกาศความตั้งใจที่จะแต่งงานกับ Jensen ในเดือนกรกฎาคม 2515 ภูมิพลถอดฐานันดรของเธอด้วยความโกรธ หมายความว่าลูกๆ ของเธอจะไม่ได้เป็นเจ้า หนึ่งเดือนต่อมา สองหนุ่มสาวก็แต่งงานกัน และภูมิพลก็แทบจะตัดขาดความเป็นพ่อลูกกันไปเลย เธอไม่กลับมาเมืองไทยเป็นเวลาถึงแปดปี

เรื่องนี้จะมีผลอย่างไรต่อความสัมพันธ์พ่อลูกที่เคยสนิทสนมกันมาและต่อแผนการสืบตระกูลของภูมิพลมากแค่ไหนนั้นไม่เคยชัดเจน ถึงอย่างไรเขาก็ยังดำเนินแผนต่อไป ในเดือนธันวาคม 2515 ปลายปีการศึกษาแรกของวชิราลงกรณ์ที่ Duntroon ภูมิพลให้ลูกชายกลับมาบ้านสำหรับงานพิธีสำหรับการบรรลุนิติภาวะ ซึ่ง

---

10 เหตุผลที่เลือกออสเตรเลียเห็นได้ชัดว่าเป็นเพราะผลการเรียนระดับปานกลางของเขา ทั้ง West Point ในสหรัฐฯ กับ Sandhurst ในอังกฤษต้องใช้ผลการเรียนดี West Point เน้นความถนัดทางด้านวิศวกรรมโดยเฉพาะ ทำให้เหลือแต่ Duntroon

11 สุดท้ายเธอจบปริญญาตรีทางชีวะเคมีในปี 2516

www.yerngshare.blogspot.com

ประกอบด้วยพิธีกรรมพราหมณ์เก้าวันภายในบรมมหาราชวัง เป็นสัญลักษณ์ว่าเขาคือเทวราชา-ธรรมราชาผู้ศักดิ์สิทธิในอนาคต 28 ธันวาคม วชิราลงกรณ์ได้รับการเปิดตัวต่อสาธารณะว่าเป็นทายาทบัลลังก์จักรี

หลังจากสามทรราชถูกโค่นล้มในปีถัดมา การร่างรัฐธรรมนูญใหม่ทำให้ภูมิพลแก้ไขกฎติกาการสืบบัลลังก์ได้อย่างสะดวกโยธิน จริงๆ แล้ว หากรัฐธรรมนูญ 2517 ที่ออกมาจะบ่งบอกอะไรได้บ้าง ความสนใจหลักเบื้องแรกของภูมิพลคือถ้อยความที่สอดแทรกเข้าไปอย่างเงียบๆ ว่า การสืบบัลลังก์จะต้องเป็นไปตามกฎมณเฑียรบาล 2467 แต่เพิ่มเติมว่า หากปราศจากลูกชายของกษัตริย์แล้ว รัฐสภาอาจจะเลือกลูกสาวของกษัตริย์ (และไม่ใช่ภรรยา) กฎมณเฑียรบาล 2467 ระบุห้ามผู้หญิงไว้อย่างเฉพาะเจาะจง และรัฐธรรมนูญฉบับที่แล้วๆ มาประกาศว่ากฎนี้เปลี่ยนแปลงแก้ไขไม่ได้ ดังนั้นรัฐธรรมนูญ 2517 จึงมีเพิ่มเข้ามาว่า กฎมณเฑียรบาลสามารถแก้ไขได้ด้วยวิธีเดียวกับการแก้ไขรัฐธรรมนูญ แสดงว่าภูมิพลตั้งใจจะให้รัฐสภาแก้ไขกฎมณเฑียรบาล

ถึงตอนนั้น ชื่อเสีย(ง)ของวชิราลงกรณ์ก็ขจรขจายยิ่งกว่าเดิม และประชาชนก็ยินดีกับการเปลี่ยนแปลงสำหรับพวกเขาหมายความว่าสิรินธรที่อยู่ในวัย 19 ปีจะได้ขึ้นหากวชิราลงกรณ์ไปไม่รอด นั่นอาจจะอยู่ในใจภูมิพลด้วยเช่นกัน แต่เหตุผลหลักคือเพื่อความปลอดภัยและความมั่นคงของตระกูล สิรินธรเป็นเพียงตัวสำรองเผื่อไว้

ภูมิพลคงต้องเข้าใจดีว่าวชิราลงกรณ์เป็นปัญหา เขาบ่นกับเพื่อนฝูงในทศวรรษ 2513 ถึงความคับข้องใจของเขาในการควบคุมลูกชาย[12] เขาหมดปัญญาที่จะเข้าใจว่าเหตุใดลูกชายจึงเป็นไปได้ถึงขนาดนี้ Duntroon มีทั้งดีและไม่ดีสำหรับวชิราลงกรณ์ โรงเรียนนี้ผลิตว่าที่ผู้นำของกองทัพออสเตรเลีย หลักสูตรและการฝึกภาคสนามมีความเข้มงวด ราว 40 เปอร์เซ็นต์ของผู้เข้าเรียนสอบตกหรือไม่ก็เลิกเรียนไปกลางครัน วชิราลงกรณ์ตั้งใจมาก แต่ตั้งแต่แรกเลยทีเดียวที่เขาไปไม่ไหวทั้งทางร่างกายและสติปัญญา อดีตเพื่อนร่วมรุ่นหลายคนบอกเพื่อนร่วมรุ่นคนหนึ่งบรรยายถึงวชิราลงกรณ์ว่า “อืดอาดและขี้เกียจ” ตอนที่เขามาถึงในตอนแรก และบอกว่าเขาไม่มีทางผ่านปีสองไปได้หากไม่ใช่ด้วยเหตุผลทางการทูต[13] “เห็นได้ชัดเจนว่าเขาไม่พร้อม” เพื่อนร่วมรุ่นรายนี้รำลึก “เขาจำเป็นต้องได้รับการดัดนิสัย ลดการถือตัวลงมา พ่อของเขาคิดถูกแล้วที่ส่งเขามา Duntroon แต่เขาก็ยังเหยาะแหยะ อ้วนเทอะทะเกินไป เขามีปัญหากับการฝึกซ้อมหนักๆ เห็นชัดว่าเขาไม่มีทางไปรอด”

เขาเข้าเรียนในเดือนมกราคม 2515 ไฟแรงแต่เจ้ายศเจ้าอย่างมาก จึงทำให้สี่ปีนั้นเป็นช่วงเวลาที่ยากลำบากมาก ผลการเรียนของเขาระดับปานกลางอย่างมาก และไม่ค่อยมีเพื่อน เพื่อนร่วมรุ่นรายเดิมกล่าวว่า วชิราลงกรณ์พยายามอย่างหนักที่จะทำเกรด ทำงานทุกอย่างด้วยความตั้งใจ เขาขอโทษขอโพยอย่างจริงใจเมื่อเขาพลอยฉุดรั้ง

[12] สัมภาษณ์พิเศษกับนักวิชาการอเมริกัน, 2537.

[13] สัมภาษณ์พิเศษกับอดีตนายทหารออสเตรเลียที่จบจาก Duntroon, 2541.

www.yerngshare.blogspot.com

เพื่อนๆ ทั้งหน่วยไปด้วย พอถึงปีสุดท้าย เขาได้ยศต่ำที่สุดเท่าที่มีคือ สิบโท (corporal) เขาดูเหมือนว่าจบการศึกษา แต่เขาไม่เคยได้รับวุฒิบัตรที่เป็นทางการ สันนิษฐานว่าเป็นเพราะเขาสอบไม่ผ่าน

ถึงอย่างนั้น ประสบการณ์นี้ก็สอนให้เขารู้จักวินัยทหารและอาจจะทำให้เขารุดหน้าในทักษะการทหารมากกว่าทหารส่วนใหญ่ในกองทัพไทย หลังจากอำลา Duntroon ในเดือนธันวาคม 2518 เขาก็เข้าร่วมการฝึกต่อต้านคอมมิวนิสต์ขั้นสูงของ Special Australia Air Service Regiment ที่เพิร์ธ ซึ่งฝึกฝนอาวุธหน่วยรบพิเศษ การทำลายและกลยุทธการทำสงครามนอกรูปแบบ เขาอยู่ที่นั่นจนถูกเรียกกลับมากรุงเทพฯ ไม่กี่วันก่อนการสังหารหมู่ 6 ตุลา ที่กรุงเทพฯ วชิราลงกรณ์มีชื่อเสียงฉาวโฉ่ดีอยู่แล้ว โดยเฉพาะเรื่องการใช้ความรุนแรงบางคนเข้าหาประจบประแจงและจัดหาผู้หญิงให้ เพื่อใช้ประโยชน์จากชื่อเขา กล่าวกันว่ากองทัพลังเลที่จะรับเขาเข้าในตำแหน่งคุมกำลัง เวลานั้น เขาสังกัดหน่วยข่าวกรองทหาร

เรื่องนี้ทำให้ภูมิพลกับภรรยายิ่งต้องวิตกกังวลเกี่ยวกับอนาคตของตระกูล ลูกชายของพวกเขาไม่ได้เรื่องลูกสาวคนหนึ่งก็พ้นอ้อมอกไป และลูกสาวอีกสองคนก็ไม่ฉายแววของความเป็นผู้นำเลย ภาระนี้ตกหนักในช่วงปี 2517-2519 เมื่อเหล่ากุนซือของภูมิพลซึ่งเป็นคนจากยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ได้ช่วยสร้างรัชสมัยที่เก้าและปั้นภูมิพลขึ้นมาทะยอยล้มหายตายจากไป องคมนตรีหนังเหนียวอย่างธานีและเดช สนิทวงศ์ตายในปี 2517 วรรณไวทยากรและศรีธรรมาธิเบศตายปี 2519 เหลือรุ่นเก๋าอยู่คนเดียวคือมานวราชเสวีซึ่งถือว่าอำลาวงการไปแล้วด้วยวัย 86

แต่ละคนมีความสำคัญต่อภูมิพลด้วยเหตุผลต่างๆ กันไป และพวกเขามีเฉดสีทางการเมืองไล่เรียงกันไปตั้งแต่หัวเก่านิยมสมบูรณาญาสิทธิ์ไปจนถึงสนับสนุนประชาธิปไตยที่มีรัฐธรรมนูญและกษัตริย์ที่มีอำนาจจำกัด หลังจากพวกเขาตายไป ภูมิพลต้องพึ่งตัวเอง ภายในวังเขารู้มากกว่าใครๆ เกี่ยวกับอดีตและปัจจุบัน เขาแทนที่เจ้าแก่ๆ เหล่านั้นด้วยข้าราชการ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนซื่อสัตย์สุจริตแต่อนุรักษ์นิยมเป็นพิมพ์เดียวและหมอบกราบเกินเหตุ ไม่มีหัวเสรี-ก้าวหน้าเพื่อถ่วงดุลความเอียงขวา-นิยมกษัตริย์ชนิดแทบวิตกจริตหวาดระแวงในหมู่พวกเขาเลย พวกเขาสนับสนุนให้ภูมิพลกระโจนลงสู่ห้วงน้ำวนของปีกขวา

ภายนอกวัง ภูมิพลก็ดูเสียศูนย์ไป ด้วยตัดสินว่ารัฐบาลสัญญากับคึกฤทธิ์คือความล้มเหลว เขาเลิกสนใจแนวร่วมเสรีนิยมพวกนี้และ(ที่สำคัญยิ่งกว่า)แนวคิดประชาธิปไตยตะวันตก ช่วงรัฐบาลสัญญาเป็นครั้งแรกที่ภูมิพลต้องเผชิญโดยตรงกับความซับซ้อนของการบริหารประเทศและการตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน เขาต้องกระอักกับการเมืองที่แบ่งก๊กแบ่งเหล่า ระบบราชการที่มึนชา และเสียงโหวกเหวกโวยวายบนท้องถนนมากกว่าสัญญาเสียอีก เมื่อถึงตอนปลายรัฐบาลคึกฤทธิ์ ภูมิพลไม่ได้สนับสนุนแนวทางปฏิรูปประชาธิปไตยอีกต่อไปแล้ว

ทัศนคตินี้ปรากฏชัดเมื่อเขาแปลบทความชิ้นหนึ่งของ *Economist* ฉบับช่วงกลางปี 2518 ที่ชื่อว่า "No Need for Apocalypse(ไม่จำเป็นต้องกลียุค)"[14] *Economist* เตือนถึงภัยสุ่มเสี่ยงต่อการแตกสลายของการปกครองและสังคมอังกฤษอันเนื่องมาจากนโยบายสังคมนิยมของรัฐบาลพรรคแรงงานและการดื้อแพ่งของคนงานเหมือง ไม่ได้มีความคล้ายคลึงกันอะไรมากมายนักระหว่างสถานการณ์ของไทยกับอังกฤษในช่วงเวลานั้น แต่ดูจากการแปลของเขา ภูมิพลดูจะสรุปว่าการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยมีแต่จะเอื้อให้ฝ่ายซ้ายได้ขึ้นมามีอำนาจและทำลายประเทศชาติ

เหตุการณ์สำคัญอีกเหตุการณ์หนึ่งที่ผลักดันภูมิพลกับวังโดยทั่วไปให้ต้องตื่นตระหนกคือสัญญาณบ่งบอกถึงความไม่อยู่ยงคงกระพันของตัวภูมิพลเอง ในเดือนมกราคม 2518 จังหวะที่รัฐบาลเสนีย์กำลังจะรับตำแหน่ง ภูมิพลเกิดล้มป่วยหนักด้วยโรคที่เขาติดมาจากภาคเหนือ ซึ่งภายหลังรายงานว่าเป็นไข้รากสาด (scrub typhus) อุณหภูมิของเขาขึ้นสูงเกิน 40 องศาเซลเซียสเป็นเวลาสิบวันติดต่อกัน และวังก็วิตกว่าเขาจะตาย[15] เขาฟื้นมาในเดือนกุมภาพันธ์ แต่ก็กลับทรุดลงไปอีกในเดือนเมษายน ต้องยกเลิกงานพิธีต่างๆ มากมาย และหายดีอีกหลายสัปดาห์หลังจากนั้น

มันเป็นเรื่องของความประจวบเหมาะของสิ่งต่างๆ เหล่านี้ทั้งหมด—ภัยคอมมิวนิสต์ สุขภาพของเขาเอง ลูกชายกับการสืบตระกูล ความไม่สบอารมณ์กับทุนนิยมและการไม่ได้ดั่งใจกับการพัฒนาชนบท การถูกทิ้งโดยประเทศพันธมิตร และการเถลิงอำนาจของคอมมิวนิสต์ในประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งผลักให้ภูมิพลกับภรรยาต้องขวัญผวาเสียจนต้องถลำไปสู่อนุรักษ์นิยมที่รุนแรงชนิดไม่ปรานีปราศรัย และนำไปสู่การสังหารหมู่ที่ธรรมศาสตร์ในที่สุด การล่มสลายของสถาบันกษัตริย์ลาวในเดือนธันวาคม 2518 เป็นฟางเส้นสุดท้าย จากนั้น ภูมิพลปฏิเสธโดยสิ้นเชิงต่อทัศนะของผู้เชี่ยวชาญและรายงานข่าวกรองต่างๆ จำนวนมากที่ว่าพคท.ไม่มีความสามารถจะบ่อนทำลายรัฐบาลได้เลย และเวียตนามไม่มีความประสงค์จะบุกไทย

ปัจจัยสุดท้ายที่ทำให้ภูมิพลล้มเลิกความสนใจในการปกครองแบบเสรีและโจนสู่ปีกขวาก็คือการเชื่ออย่างสนิทใจในปกรณัมแห่งธรรมราชาและปรีชาญาณที่สูงล้ำของตน หลังจากศึกษาพุทธและวิปัสนามาหลายปี เขาบรรลุถึงความแจ่มชัดของพระโพธิสัตว์เกี่ยวกับโลกและตัวเขาเอง เขาสรุปว่ากฎหมายกับอำนาจทางโลกย์ที่ค้ำจุนมันอยู่นั้นเป็นสิ่งไม่จีรัง ไร้หลักการและขาดวิจารณญาณ ถึงที่สุดแล้วรับใช้เจตนาที่ผิดๆ หรือฉ้อฉล เขาเชื่อว่ากฎหมายกับอำนาจพวกนี้รวมกับเศรษฐกิจการตลาดสมัยใหม่ส่งเสริมความไม่เป็นธรรมและบิดเบือนโลกธรรมชาติ การจะแก้ไขต้องอาศัยการฟื้นฟูภาวะธรรมชาติ (natural state)ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของธรรมศาสตร์ อันเป็น

14 *Economist*, May 17, 1975.

15 วสิษฐ เดชกุญชร, *Nation*, 28 เมษายน 2525.

www.yerngshare.blogspot.com

แนวทางถาวรสำหรับชี้แนะการประพฤติปฏิบัติที่อยู่บนฐานของคุณธรรมจริยธรรมและสำนึกส่วนตน เสริมด้วยผลกรรมของบุคคล การนิยามและกำหนดรูปของธรรมศาสตร์ การปกครองด้วยโครงสร้างลำดับชั้นทางอำนาจ (hierarchy) ที่อยู่บนพื้นฐานของธรรมะ จำต้องอาศัยกษัตริย์ที่ทรงอำนาจ ทรงพระปราดเปรื่องและทรงธรรม เปรียบได้กับการปกครองในหมู่สงฆ์ของพุทธ

สำหรับภูมิพลแล้ว ตอนแรกมันพอเพียงที่จะพยายามเสริมสร้างความสามัคคีด้วยการเน้นย้ำการประพฤติปฏิบัติตนตามทำนองคลองธรรมกับกฎแห่งกรรม แต่เมื่อสังคมทวีความระส่ำระสาย การทำความดีกับการรักชาติดูจะไม่พอเพียงเสียแล้ว เขาจึงขยายนิยามของการประพฤติปฏิบัติตนตามทำนองคลองธรรมโดยเพิ่มความมีวินัย ความอุตสาหะและความเสียสละเข้าไป เขาเน้นว่าการทำงานหนักโดยมีเป้าหมายหรือผลลัพธ์ที่ผิดพลาดยังดีกว่าการอยู่นิ่งเฉยที่ตั้งใจดี ภูมิพลกล่าวชัดเจนในคำปราศรัยต่างๆ ว่านี่เป็นคุณธรรมทางศาสนา ไม่ใช่แค่หน้าที่พลเมือง เขาเทศน์เรื่องนี้ให้กับคณะสงฆ์ และสนับสนุนโครงการ “พระนักพัฒนา” ที่ตระเวนสั่งสอนว่าการทำงานหนักคือการได้บุญ แนวคิดเหล่านี้ยังเป็นพื้นฐานความสัมพันธ์ของเขากับกิตติวุฒโท ที่จิตตภาวันวิทยาลัยของเขาอบรมพระในการทำการเกษตร วิศวกรรมและธุรกิจในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการอุทิศตนแก่ชาติ ศาสน์ กษัตริย์

ภูมิพลถึงกับนำเสนอสาส์นนี้ในพิธีกรรมต่างๆ ในทศวรรษ 2513 แทนที่จะเป็นการถวายจีวรและปัจจัยตามขนบประเพณีในกฐินหลวง เขามอบเครื่องมือช่างไม้แก่พระ ราวกับว่าพระเหล่านั้นควรจะเป็นผู้ก่อสร้างวัด บ้านและโรงเรียนเสียเอง มันเป็นการดัดแปลงหลักจริยธรรมพุทธอย่างรุนแรง เขากล่าวว่า กรรมไม่ใช่ชะตากรรม มันคือผลสั่งสมจากการทำงานหนักและการเสียสละแก่สังคมและประเทศชาติ การปฏิบัติธรรมที่บริสุทธิ์ไม่ได้วางอยู่บนฐานของการปล่อยวางหากแต่บนการพยายามบรรลุเป้าหมายบางอย่างด้วยการทำงานหนักและสุจริต คุณค่าเหล่านี้เองที่นำมาซึ่งการหลุดพ้นทั้งในระดับส่วนตัวและระดับส่วนรวม

การตีความศีลธรรมแบบใหม่ของภูมิพลไม่ใช่ไม่มีใครสังเกต พระและฆราวาสบางส่วนแย้งว่าสงฆ์ควรจะดำรงอยู่อย่างสงบในสมาธิและการปฏิบัติอันบริสุทธิ์ การทำงานที่มุ่งสู่เป้าหมายนั้นบั่นทอนการปฏิบัติที่บริสุทธิ์และการเทศนาสั่งสอนตามที่พระนักพัฒนาทำนั้นเป็นกิจทางโลกย์ที่ไม่ก่อผลบุญหรือกรรม แต่ภูมิพลสามารถเพิกเฉยต่อคำวิจารณ์ได้ ในฐานะธรรมราชา เขาคือสุดยอดนักธรรมของประเทศนี้ สุดยอดเกจิแห่งการตีความธรรมะ ด้วยการสนับสนุนจากพระระดับหัวแถว (ที่เขาเป็นคนแต่งตั้งเอง) เขาโต้ว่าคนที่พูดจากทฤษฎีหรือความเชื่ออื่นที่นอกเหนือจากหลักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ของไทยนั้นเพ้อฝันไม่มองความเป็นจริง[16]

แต่กับเรื่องกฎเกณฑ์ของรัฐสมัยใหม่ ภูมิพลในฐานะประมุขของประเทศกลับเงียบเฉย นอกจากการสนับสนุนรัฐธรรมนูญในปี 2517 แล้ว เขาไม่ได้พูดถึงความจำเป็นที่จะต้องเชื่อฟังกฎหมายหรือหลักการ หรือ

---

[16] ดู(ตัวอย่าง)คำปราศรัยต่อผู้ว่าราชการจังหวัดในวันที่ 17 พฤศจิกายน 2519, *Royal Addresses and Speeches* (1976).

www.yerngshare.blogspot.com

กระทั่งอำนาจพลเรือน (civil authority) ลูกๆ ของเขาไม่มีใครศึกษากฎหมาย การบริหารประเทศ หรือปรัชญาเลย ซึ่งเป็นแขนงวิชาที่ภูมิพลศึกษาในช่วงปีท้ายๆ ที่โลซานน์ ลูกชายศึกษาวิชาทหาร ลูกสาวคนโตวิทยาศาสตร์ สิรินธรที่เป็นตัวเลือกหนึ่งในการสืบบัลลังก์ทำวิทยานิพนธ์ที่จุฬาฯ เรื่องทศพิธราชธรรม

มีหลายครั้งที่ภูมิพลแสดงวี่แววว่าเขาเชื่อในอำนาจวิเศษของตำแหน่งของเขาอย่างจริงจัง ตลอดวิกฤตช่วงทศวรรษ 2513 เขาปฏิบัติพิธีกรรมประจำตำแหน่งไม่เคยขาด โดยปรับแต่งเพื่อให้สอดคล้องกับทัศนะเขา เขาไปเยือนพระที่เป็นเกจิทางไสยศาสตร์และยังปฏิบัติตามกำหนดเวลาในชีวิตประจำวันที่แนะนำโดยโหรประจำวัง แม้ว่าขณะที่เขาออกความเห็นในเรื่องหลักการทางภูมิศาสตร์การเมืองและเศรษฐกิจต่างๆ บางครั้งเขาก็อธิบายโลกในแง่ของพลังอิทธิพลของดวงดาวและจักรวาล ในการปราศรัยแก่ ESCAP หน่วยงานสหประชาชาติที่ประจำอยู่ในกรุงเทพฯ ในปี 2518 เขาเตือนถึง (ไม่ใช่คอมมิวนิสม์หรือทุนนิยม) จักรวาลที่ขึ้นๆ ลงๆ อันลี้ลับ "การปฏิบัติงานของสหประชาชาติ... ก็เหมือนปฏิบัติการอื่นๆ ที่จะต้องมีช่วงรุ่งเรืองและเสื่อมทรุดหมุนเวียนกันไปเป็นวงวัฏตามกาลเวลาและสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของจักรวาล"[17]

แม้จะเชื่อมั่นในญาณทัศน์ของตน ภูมิพลก็ไม่ได้อวดอ้างความเป็นโพธิสัตว์ แต่คนรอบข้างเขาเป็นผู้อ้าง โดยเฉพาะญาณสังวร เจ้าอาวาสวัดบวรฯ เขาแทบจะยกให้ภูมิพลเป็นเทพในคำกล่าวเนื่องในวาระครบ 10,000 วันที่ภูมิพลนั่งบัลลังก์ในวันที่ 20 กันยายน 2520[18] แค่ชื่อหัวข้อการบรรยายก็ขลังแล้ว "บทสรุปของการภาวนาสมาธิเพื่อเทิดพระเกียรติฯ" ความคิดของญาณสังวรได้เผยความจริงที่สำคัญบางประการของภูมิพล

โดยทางการแล้ว ญาณสังวรกับภูมิพลไม่ได้ข้องแวะกับโหราศาสตร์หรือการถือเคล็ดตัวเลข ทว่ามีความอัศจรรย์บางอย่างเกี่ยวกับวาระครบ 10,000 วันนี้ เนื่องจากมันตรงกับวันเกิดของจุฬาลงกรณ์และอานันท์พอดี ญาณสัง

วรกล่าวว่า "วโรกาสนี้ยิ่งมีความสำคัญมากขึ้นถ้าเราลองพิจารณาว่าพระองค์ท่านมีบุญที่สั่งสมจากอดีตและจากกิจที่พระองค์ทำอยู่เป็นนิตย์ในปัจจุบัน และได้อดทนเผื่อแผ่ผลบุญโดยกิจกรรมมากมายเพื่อสร้างความผาสุกและความรุ่งเรืองแก่พสกนิกรของพระองค์... เราได้ฟันฝ่าภยันตรายต่างๆ มาได้เนื่องจากบุญญาธิการของพระองค์ สภาวะธรรมที่พระองค์ได้บรรลุจากผลบุญที่สั่งสมนั้นมากมหาศาลจนล้นออกมาเป็นที่ประจักษ์แก่ทุกคน"

เขาลงรายละเอียดว่าภูมิพลได้บรรลุทศพิธราชธรรมในแต่ละข้ออย่างไรบ้าง สำหรับ*ความเพียร* ภูมิพลทำงานทั้งวันตลอด 10,000 วันนั้น และบางวันทำมากกว่าทุกวัน เขา "ไม่เคยย่อท้อในการพยายามเอาชนะความชั่ว

---

[17] Gray, *The Soteriological State*, 718.

[18] ญาณสังวร, Ten Thousand Days on the Throne (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2520)

www.yerngshare.blogspot.com

ด้วยความดี” สำหรับ *ความไม่โกรธ* เขาบอกว่า “ถามใครก็ได้ว่าเขาหรือเธอเคยเห็นพระองค์ทรงพระโกรธบ้างไหม ทุกคนก็จะตอบว่าไม่เคย... มีแต่ความเอื้ออาทรเท่านั้นอยู่ในหัวใจของพระองค์ท่าน” สำหรับ *ความยุติธรรม* ญาณสังวรออกลีลาว่าภูมิพลสามารถทำผิดพลาดได้ “พระองค์ผิดพลาดน้อยมากทั้งในแง่การริเริ่มและการดำเนินการ เพราะพระองค์พิจารณาใคร่ครวญอย่างละเอียดรอบคอบเสมอก่อนที่จะทำสิ่งใด” ในอีกแง่หนึ่ง เขาเสริมว่า “โดยธรรมดาแล้ว อาจมีบางกรณีที่เกิดความผิดพลาดหรือสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้การดำเนินการต้องเปลี่ยนไป พระองค์ก็จะไม่ลังเลที่จะเปลี่ยนหรือแก้ไขซึ่งมักจะก่อให้เกิดผลตามประสงค์ในท้ายที่สุดหรือกระทั่งอาจทำให้ดีขึ้นกว่าที่ตั้งไว้ทีแรก”

หลังจากไล่ไปจนครบสิบข้อ ญาณสังวรก็สรุปว่า “พระองค์รักษาคำพูดในการยึดถือปฏิบัติตาม... หลักสิบประการแห่งผู้ปกครองที่สมบูรณ์...พระองค์จึงสมควรได้รับการยกย่องให้เป็นกษัตริย์ที่ดีที่สุดตามเกณฑ์ที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติไว้” เขาอ้างคำพระพุทธเจ้าว่า กษัตริย์ที่ดีที่สุดคือกษัตริย์ที่ธำรงธรรมะ เคารพธรรมะ อาศัยธรรมะ ยึดถือธรรมะไว้สูงสุดและใช้ธรรมะเพื่อปกป้องและช่วยเหลือพสกนิกร พระพุทธเจ้าเองเคารพ ยึดถือและปฏิบัติตามธรรมะ

ญาณสังวรอธิบายว่าภูมิพลสมบูรณ์แบบไร้เทียมทานเนื่องจากเขาบรรลุคุณธรรมห้าประการสำหรับกษัตริย์ของพระพุทธเจ้า และภูมิพลยังยึดมั่นใน *วิมุตติ 5* เพื่อความหลุดพ้นอีกด้วย จากนั้น ญาณสังวรก็แจกแจงสภาวะชั้นต่างๆ ที่สูงขึ้นไปของสำนึกที่บรรลุได้ด้วยการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ขั้นที่ห้าคือนิพพาน เขาไม่กล้าพูดว่าภูมิพลบรรลุถึงขั้นนั้นแล้ว แต่ด้วยการประกาศว่าภูมิพลสมบูรณ์พร้อมด้วยทศพิธราชธรรม คุณธรรมห้าประการสำหรับกษัตริย์ และวิมุตติ 5 (ความหลุดพ้น) ข้อสรุปจะเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ ญาณสังวรปิดท้ายรายการด้วยการขอให้ผู้ฟัง “รวบรวมสมาธิในการอุทิศบุญกุศลที่พวกเรามีให้แก่พระองค์ท่าน ที่เป็นผู้ปกป้องพุทธศาสนา ตลอดจนภรรยาของพระองค์ด้วยเทอญ”

บทความที่ประกอบอาเศียรวาทสดุดีของญาณสังวรนี้ก็ตอกย้ำถึงพระปรีชาญาณอันสุดจะเลิศล้ำนี้ด้วยศัพท์สำนวนที่ร่วมสมัยและติดดินมากกว่า โดยอธิบายว่า หลังจากรัชสมัยที่เปราะบางของประชาธิปกกับอานันท์แล้ว ภูมิพลได้ฟื้นฟูสถาบันกษัตริย์ ให้ความหมายสมัยใหม่แก่สถาบัน “ด้วยสำนึกหยั่งรู้และจินตนาการ และความอุทิศมุ่งมั่น... การทุ่มเทไม่ว่าจะเป็นเรื่องใหญ่หรือเล็กนั้นมีมากเสียจนพระองค์ไม่เคยเบาใจจนกว่าหน้าที่แต่ละอย่างนั้นจะสำเร็จลุล่วงจนเป็นที่น่าพอใจ...การทุ่มสุดตัวของพระองค์...จะไม่มีวันสิ้นสุด”

ด้วยการเติบโตมาถูกปลูกฝังในเรื่องจักรีปกรณัม การหันไปบนเส้นทางธรรมราชาแบบพุทธในท่ามกลางความวุ่นวายทุกหย่อมหญ้านั้นไม่น่าแปลกใจ Christine Gray เขียนว่า หลักคำสอนพุทธของไทยนั้นสอนว่า “ในช่วงเวลายุ่งยากเดือดร้อนนั้น มีแต่ผู้สละแล้วซึ่งโลกย์เท่านั้นที่จะสามารถแก้ไขปัญหาด้วยการวิเคราะห์ถึง

www.yerngshare.blogspot.com

สาเหตุของทุกข์และหาทางเยียวยาสังคมได้อย่างเหมาะสม”[19] ท่ามกลางความปั่นป่วนทางการเมือง มันคือสิ่งที่คนไทยดูจะต้องการ Benedict Anderson บอก สำหรับพวกเขาแล้ว สถาบันกษัตริย์ “เป็นทั้งเครื่องรางและที่พึ่งทางใจ ประวัติศาสตร์และความเข้มแข็งของสถาบันนี้เป็นเหมือนยันต์ป้องกันความระส่ำระสายและความแตกสลาย... ดังนั้นการแตะต้อง (ไม่ว่าจะโดยอ้อมๆ เพียงใดก็ตาม) ในเรื่องความชอบธรรมของสถาบันกษัตริย์จึงถูกถือว่าเป็นภัยคุกคามต่อที่พึ่งทางใจ”[20]

มันเป็นเหตุผลอธิบายว่าทำไม(ทีแรก)ผู้คนจึงอุ่นใจกับการที่ภูมิพลเลือกธานินทร์ กรัยวิเชียรเป็นนายกฯ หลังเหตุการณ์ 6 ตุลา นักรัฐศาสตร์ไทยบางคนถึงกับเรียกแนวทางของเขาว่า “ธรรมาธิปไตย” เป็นเหมือนระบบการปกครองแบบสังคมพุทธยุคใหม่ แนวทางนี้ได้รับการสรุปในอรรถกถาว่าด้วยประชาธิปไตยในหนังสือประกอบพิธีกฐินหลวงปี 2521 “ประชาชนจะต้องมีคุณค่าที่สมบูรณ์และเพียบพร้อมในตนเองก่อนที่ประชาธิปไตยจะบังเกิด... ศาสนาพุทธเป็นตัวแบบที่เก่าแก่ที่สุดในโลกสำหรับอุดมการณ์ประชาธิปไตย... เพียงแต่เชื่อฟังกฎของสงฆ์... ประชาชนก็จะอยู่ในหลักประชาธิปไตยอย่างแท้จริง”[21]

ถึงกระนั้น ก็มีข้อผิดพลาดที่สำคัญในเรื่องทั้งหมดนี้ Charles Keyes เขียนใน *Thailand: Buddhist Kingdom as Modern Nation-State* ว่า กุญแจสำคัญสู่ความรุดหน้าที่มั่นคงในอาณาจักรพุทธแห่งนี้คือ “ขันติสำหรับระบบคุณค่าที่แตกต่างกัน... ไม่ใช่อุดมการณ์ที่อยู่บนฐานชาตินิยมพุทธหรือพุทธบวกกษัตริย์แบบคลั่งไคล้ใหลหลง หากภูมิพลหรือผู้สืบทอดจะสนับสนุนส่งเสริมอุดมการณ์อย่างหลังนี้แล้ว ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวก็คงต้องพังทลายอย่างเลี่ยงไม่พ้น และมันยังจะพังอีกเช่นกันหากภูมิพลหรือผู้สืบทอดให้การสนับสนุนส่งเสริมทหารกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดแผ่ขยายอำนาจด้วยวิธีการรุนแรงและบีบบังคับ”[22]

ทว่านี่ล่ะคือทิศทางที่ภูมิพลมุ่งหน้าไปในปี 2519 เขาสนับสนุนกระแสคลั่งชาติสุดโต่งที่โจมตีและสร้างความแปลกแยกในสังคม ด้วยการหันไปเป็นปฏิปักษ์ต่อนักศึกษา ชาวนาและกรรมกร ภูมิพลแบ่งแยกอาณาจักรของตนและนำตระกูลจักรีสู่อันตรายที่เกือบจะพอๆ กับช่วงต้นทศวรรษ 2473 ด้วยความมั่นอกมั่นใจในสติปัญญาของตนและการทุ่มเทปกป้องบัลลังก์ เขาลืมสาเหตุรากเหง้าที่แท้จริงของปัญหาของประเทศ และศัตรูที่แท้จริง ถึงกระนั้น ความอุบาทว์วิปริตของเหตุการณ์ 6 ตุลา มีแต่จะทำให้เขามีปณิธานเข้มแข็งยิ่งขึ้น และในที่สุดเขาก็โจนลงสู่กับดักที่เป็นส่วนที่สองของคำเตือนของ Keyes นั่นคือ การถือหางทหารบางก๊กบางเหล่า

---

19 Gray, *The Soteriological State*, 685.

20 Anderson, “Withdrawal Symptoms,” 23.

21 Gray, *The Soteriological State*, 810-11.

22 Keyes, *Thailand: Buddhist Kingdom*, 210.

www.yerngshare.blogspot.com

----

14 เราสู้ (กับใคร?)

การรัฐประหารตุลาคม 2519 ทำให้ภูมิพลมีโอกาสตั้งรัฐบาลของเขาเอง และปกครองราชอาณาจักรของเขาอย่างแท้จริงเป็นครั้งแรก ด้วยเขามีร่างทรงคือธานินทร์ กรัยวิเชียรนั่งตำแหน่งนายกฯ การแทรกแซงของเขาจึงกลายเป็นกิจวัตร มีการวางแผนและมีเป้าหมาย ดังที่นักรัฐศาสตร์สุขุมพันธ์ บริพัตรเขียนว่า “มุ่งเพิ่มพูนอำนาจการเมืองของสถาบันกษัตริย์... เพื่อเป็นหลักประกันสำหรับรับมือกับความวุ่นวายและคอมมิวนิสม์”[1] สุขุมพันธ์บอกว่า วังดูจะ “พยายามปรับตัวเองให้เป็นสถาบันที่มีอำนาจครอบงำสูงสุด” นั่นก่อให้เกิดปฏิกริยาที่รุนแรงต่อธานินทร์ในเวลาแทบไม่ถึงหนึ่งปี ซึ่งทำให้ภูมิพลถึงกับจังงัง การเมืองของภูมิพลถูกปฏิเสธเต็มๆ โดยเหล่านายพลสายกลางๆ นักธุรกิจ ข้าราชการและสาธารณชนทั่วไป

กลุ่มที่ยึดอำนาจในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ประกอบด้วยนายทหารที่ค่อนข้างกลางๆ ที่เชื่อมโยงกับกฤษณ์ สีวะราที่ตายไป มุมมองหนึ่งของเรื่องราวที่ยังดำมืดอยู่อธิบายว่าพวกเขาชิงยึดอำนาจตัดหน้าปีกขวาสุดโต่งที่เชื่อมโยงกับถนอม ประภาส ประมาณ อดิเรกสารและสมัคร สุนทรเวช คณะรัฐประหารเรียกตัวเองว่าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน นำโดยผู้บัญชาการทหารสูงสุดพล.ร.อ.สงัด ชลออยู่ ผู้อยู่เบื้องหลังสงัดคือพล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันท์ ที่มาในแนวกลางๆ แบบกฤษณ์ สีวะรา เพื่อที่จะได้รับการรับรองจากวัง คณะรัฐประหารจำต้องตั้งคนที่ภูมิพลเลือกเป็นนายกฯ การที่ภูมิพลยืนยันเลือกพลเรือนแสดงถึงทั้งความไม่ไว้วางใจต่อคณะรัฐประหารเช่นเดียวกับความกังวลต่อสายตาของต่างประเทศที่จะมีต่อรัฐบาลใหม่

ในฐานะผู้พิพากษาศาลฎีกา ธานินทร์เป็นข้าราชการสายพันธุ์ที่ภูมิพลโปรดปรานมากที่สุด ซื่อสัตย์และทุ่มเท ไม่แสดงอาการทะเยอทะยานหรือตะกละตะกราม เขาเป็นลูกจีนรุ่นที่สอง อายุรุ่นราวคราวเดียวกับภูมิพล จบกฎหมายจากอังกฤษ แต่งงานกับหญิงชาวเดนมาร์ก และนิยมกษัตริย์ชนิดแทบจะมากกว่าตัวภูมิพลเองเสียอีก เขาเป็นที่รู้จักกันมากที่สุดจากการต่อต้านคอมมิวนิสม์ เขาเขียนหนังสืออย่าง *การใช้กฎหมายเพื่อต่อสู้กับคอมมิวนิสม์* และร่วมกับอาจารย์มหาวิทยาลัยสอนจิตวิทยาชื่อ ดุสิต ศิริวรรณ จัดรายการโทรทัศน์ที่มีนวพลเป็นสปอนเซอร์คือ *สนทนาประชาธิปไตย* ทั้งสองโจมตีคอมมิวนิสต์ นักศึกษาและนักการเมืองก้าวหน้าอย่างดุเดือดว่าเป็นภัยต่อราชอาณาจักร หนังสือว่าด้วยสถาบันกษัตริย์ของธานินทร์ในปี 2518 ทำให้เขากลายเป็นโปรโมเตอร์รุ่นใหม่ชั้นนำแห่งตระกูลจักรี[2] เขาอธิบายกษัตริย์จักรีเป็นพ่อขุนที่ยังความผาสุกแก่ทวย

---

[1] *The Chakri Dynasty and Thai Politics*, 2325-2525, 62, 64.

[2] ธานินทร์ กรัยวิเชียร, *พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย* (กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษา, 2520); วิเคราะห์ใน Roger Kershaw, “Modernizing the Thai Monarchy? Theory and Practice of Two Intellectuals Turned Prime Minister,” จากการสัมนาไทย-ยุโรป Social Change in Contemporary Thailand, 28-30 พฤษภาคม 2523, มหาวิทยาลัยอัมสเตอร์ดัม

www.yerngshare.blogspot.com

ราษฎร์ตราบใดที่พวกเขายังจงรักภักดี เชื่อฟังและสงบเรียบร้อย เขาอ้างถึงการปฏิรูปต่างๆ ของจุฬาลงกรณ์เป็นข้อพิสูจน์

เขาฟันธงว่าประชาชนไทยไม่สามารถอยู่รอดได้หากปราศจากสถาบันกษัตริย์เพราะเผ่าพันธุ์ไทยไม่ได้กำหนดโดยลักษณะทางพันธุกรรมหรือภูมิศาสตร์การเมือง แต่โดย "ความเป็นไทย" อันเป็นแนวคิดที่จะไม่ดำรงอยู่หากแยกขาดจากกษัตริย์ หากปราศจากกษัตริย์แล้ว แผ่นดินและประชาชนก็จะตกอยู่ในห้วงอเวจีอันไร้อัตลักษณ์แบบที่พวกคอมมิวนิสต์จะนำมา ก่อนหน้านี้นักผลิตอุดมการณ์แห่งรัชกาลที่ 9 คือ ธานีกับศรีวิสารวาจาได้เคยเสนอว่าธรรมราชามีความเป็นประชาธิปไตยสุดยอดแล้วโดยธรรมชาติ ธานินทร์ก้าวล้ำขึ้นไปอีกขั้นหนึ่งบอกว่าสามทศวรรษบนบัลลังก์ของภูมิพลเป็นข้อพิสูจน์ว่าสถาบันอย่างรัฐสภากับระบบตัวแทนจากการเลือกตั้งและกระทั่งรัฐธรรมนูญล้วนไม่มีความสำคัญ การมีส่วนร่วมของมวลชนในการบริหารงานแผ่นดินไม่มีความจำเป็น เพราะสถาบันกษัตริย์ทำนุบำรุงสุขให้พวกเขาได้ดีที่สุดอยู่แล้ว นั่นล่ะคือประชาธิปไตยที่แท้จริง ธานินทร์บอก ธานินทร์ยอมรับการลุกฮือ 14 ตุลา แต่เพียงเพราะว่านักศึกษาในคราวนั้นอยู่ฝ่ายกษัตริย์

ส่วนสำหรับเหตุการณ์โชกเลือด 6 ตุลา 19 นั้น ภูมิพลกับธานินทร์ปฏิเสธไม่ไยดีที่จะลดทอนแนวทางแข็งกร้าวลงเลยแม้แต่น้อย ฝ่ายซ้ายมากถึง 10,000 คนจึงต้องหนีเข้าป่าเพื่อไปร่วมกับพคท. ทำให้สงครามกลางเมืองร่ำๆ จะอุบัติขึ้นมาจริงๆ เศรษฐกิจดิ่งลงจากการถอนตัวของนักลงทุน และวอชิงตันพันธมิตรเก่าแก่ของไทยก็ตัดความช่วยเหลือ พร้อมวิจารณ์รัฐบาลว่าไม่เป็นประชาธิปไตยและละเมิดสิทธิมนุษยชน ธานินทร์อธิบายในภายหลังอย่างไม่สำนึกว่า "เมื่อคุณจัดการกับเรื่องการเมือง คุณต้องระวังพื้นที่ตรงกลางเนื่องจากว่ามันเป็นบริเวณที่พวกคอมมิวนิสต์คืบคลานเข้ามา โดยอำพรางอยู่ในคราบพวกเสรีนิยม"[3] นั่นคือสิ่งที่ได้เกิดขึ้นหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา 16 เขาบอก

รัฐบาลใหม่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขนาดสั้นที่ให้อำนาจเกือบเบ็ดเสร็จแก่ธานินทร์ โดยมีสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดินที่มีแต่ข้าราชการและทหารจากการแต่งตั้ง คำสั่งของนายกรัฐมนตรีถือเป็นกฎหมายและเขามีอำนาจเด็ดขาดในการสั่งลงโทษ แบบเดียวกับเผด็จการสฤษดิ์ในปี 2501 เว้นแต่ว่าธานินทร์คือร่างทรงของภูมิพล เจตจำนงของวังที่จะปกครองประเทศดูได้จากการที่รัฐธรรมนูญกำหนดอำนาจกษัตริย์อันใหม่ขึ้นมาคือ กษัตริย์สามารถเสนอกฎหมายเข้าสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดินได้โดยตรง

ธานินทร์โดยมากแล้วมักไม่เห็นหัวเหล่านายพลในคณะรัฐประหาร ปฏิเสธโพยรายชื่อคณะรัฐมนตรีของพวกเขาและเสนอแต่คนของตัวเอง คู่หูจอแก้วของเขาคือ ดุสิต ศิริวรรณกลายมาเป็นรัฐมนตรีที่ดูแลงานนโยบายการเมือง สมัคร สุนทรเวชที่คนเกลียดแต่สิริกิติ์โปรดได้เป็นรัฐมนตรีมหาดไทยที่มีอำนาจสั่งการตำรวจ นอกจากรัฐมนตรีด้านกลาโหมและความมั่นคงสามที่นั่งเป็นคนจากคณะรัฐประหารแล้ว รัฐมนตรีที่เหลือล้วน

---

3 *บางกอกโพสต์*, 19 พฤศจิกายน 2519

www.yerngshare.blogspot.com

เป็นเพื่อนฝูงของธานินทร์กับข้าราชการเทคโนแครตทั้งสิ้น การไฟเขียวจากวังทำให้คณะรัฐประหารต้องไหลตามธานินทร์ไปในการจัดการฝ่ายซ้ายอย่างไม่ปรานีปราศรัย เขาเอาคดีอาญาไปไว้ภายใต้อำนาจศาลทหารและตำรวจได้รับอำนาจล้นเหลือที่จะจับใครกักขังก็ได้ รัฐบาลตีตราทุกคนที่สนับสนุนการลุกขึ้นสู้ของประชาชนว่าเป็นคนทรยศและคอมมิวนิสต์ และขังพวกเขาได้ถึงหกเดือนโดยไม่ต้องแจ้งข้อหา หลายพันคนถูกจับกุมในช่วงนั้น โดยถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ที่วางแผนโค่นล้มรัฐบาลและสถาบันกษัตริย์

กฎหมายหมิ่นพระบรมเดชานุภาพก็ถูกปรับให้โหดยิ่งขึ้น ก่อนตุลาคม 2519 โทษหมิ่นฯ คือจำคุกสูงสุดไม่เกินเจ็ดปี ทำให้ศาลสามารถยืดหยุ่นได้มาก และหลายคนที่ถูกเล่นงานด้วยข้อหานี้ก็โดนแต่เพียงเบาะๆ รอลงอาญาหรือไม่ก็ติดคุกไม่กี่เดือน ผู้พิพากษาหลายคนมีความเข้าใจว่าข้อหาหมิ่นฯ ได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองของฝ่ายขวา ที่บ่อยครั้งเหลวไหลไร้เหตุผล แต่เพียงสองสัปดาห์ที่ครองอำนาจ ธานินทร์จัดการแก้ไขให้มีโทษต่ำสุดจำคุกสามปีและสูงสุดไม่เกิน 15 ปี การจับกุมข้อหาหมิ่นฯ เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว ในปี 2518 มี 10 คนถูกจับข้อหาหมิ่นฯ ในปี 2519 มี 21 คน และในปี 2520 ภายใต้รัฐบาลพระราชทานธานินทร์ 42 คน[4] ชายคนหนึ่งถูกเล่นงานข้อหาหมิ่นฯ เพราะใช้ผ้าพันคอลูกเสือชาวบ้านเช็ดโต๊ะ

เหมือนสฤษดิ์ ธานินทร์สั่งประหารชีวิตอาชญากรอุกฉกรรจ์ไปสองสามคนเพื่อข่มขวัญไม่ให้มีใครกล้าหือ แต่ต่างกันตรงที่เขาก็เฉียบขาดกับเรื่องทุจริตและการประพฤติมิชอบของข้าราชการเกือบจะพอๆ กับที่จัดการพวกคอมมิวนิสต์ รัฐบาลกวดขันกับการนำเสนอข่าวของสื่ออย่างเข้มงวดและสั่งห้ามการประท้วงทั้งหมด ตำรวจบุกค้นตามบ้านเรือน โรงเรียนและสถานที่ทำงานต่างๆ เพื่อยึดหนังสือ "ต้องห้าม" เลยเถิดไปถึงขนาดเผาหนังสือทุกเล่มที่มีหน้าปกสีแดง การพูดคุยความคิดทางการเมืองในสถานศึกษา ไม่ว่าจะเป็นมาร์กซิสม์หรือประชาธิปไตย ถูกสั่งห้าม ตำราเรียนถูกเขียนใหม่และมีการสร้างภาพยนต์เชิดชูคุณค่าแบบไทยๆ (ซึ่งนิยามว่าคือความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์) เพื่อต่อต้านคอมมิวนิสม์ หนังสือของธานินทร์ว่าด้วยเรื่องกษัตริย์ไทยได้รับการตีพิมพ์ใหม่โดยรัฐบาลและแจกจ่ายไปตามโรงเรียนต่างๆ ทั่วประเทศ

ในชนบท การปราบปรามคอมมิวนิสต์ทวีความรุนแรงจนเกือบถึงขั้นสงครามเต็มรูปแบบ แต่มีรายงานว่าชาวบ้านผู้บริสุทธิ์ถูกฆ่าตายไปมากกว่าพลพรรคพคท.เสียอีก ที่ภาคใต้ ระเบิดนาปาล์มทำลายหมู่บ้านเรือกสวนไร่นา อันเป็นรากฐานเศรษฐกิจท้องถิ่น แต่ฐานกำลังของพคท.แทบไม่กระเทือน การโจมตีแบบกองโจรดำเนินต่อไปอย่างมีจังหวะจะโคน และตัวเลขการสูญเสียของฝ่ายรัฐกระโดดเป็น 550 นายในสามเดือนแรกของปี 2520[5]

---

4 *รายงานประจำปีของกรมตำรวจ*, 2493-2522.

5 *Far Eastern Economic Review*, June 3, 1977.

www.yerngshare.blogspot.com

ท่าทีแข็งกร้าวของธานินทร์ยังเผื่อแผ่ไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้วย เขาโยนการริเริ่มสัมพันธไมตรีกับจีนและเวียตนามของคึกฤทธิ์และเสนีย์ทิ้งไป และประกาศเป็นศัตรูกับรัฐบาลทั้งสองอีกครั้ง ส่วนประเทศเพื่อนบ้าน ไทยตอนนี้กลายเป็นว่าเป็นฝ่ายออกท่าออกทางพร้อมรบ มันเป็นการเหวี่ยงสุดโต่งไปทางขวาที่อันตราย ซึ่งนักวิชาการ นักการทูตต่างชาติและสื่อมวลชนก็รายงานอย่างนั้น ภายในเวลาหลายสัปดาห์ ธานินทร์สร้างความแปลกแยกแก่สังคมไทยส่วนใหญ่ เป็นที่ชัดเจนว่าเขาไม่สนองใครทั้งสิ้นนอกจากวัง

ส่วนภูมิพลก็บ่ยั่น เขาประกาศว่าการรัฐประหาร 6 ตุลานั้นเป็น “การแสดงถึงสิ่งที่ประชาชนต้องการอย่างชัดเจน”[6] ในคำปราศรัยงานวันเกิดเดือนธันวาคม เขาบอกว่า “ในช่วงเวลาที่ประเทศของเราประสบภัยคุกคามอย่างต่อเนื่องจากศัตรู เสรีภาพและการดำรงอยู่ในฐานะที่เป็นคนไทยอาจถูกทำลายหากคนไทยไม่มีสำนึกรักชาติและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในการต้านทานศัตรู... ตามนั้น กองทัพไทยจึงมีหน้าที่สำคัญที่สุดในการปกป้องประเทศในทุกเวลา เตรียมพร้อมเสมอในการปฏิบัติภารกิจเพื่อป้องกันประเทศชาติ”[7] เพียงไม่กี่สัปดาห์หลังจากนั้น เขากล่าวคำต้อนรับการกลับมาของประภาส จารุเสถียรในระหว่างการออกงานครั้งหนึ่งที่ได้รับการรายงานผ่านสื่อเป็นอย่างดี

ด้วยท่าทีแข็งกร้าว สถาบันกษัตริย์สุ่มเสี่ยงที่จะสูญเสีย “ความเป็นเจ้าของ” ของคุณค่าแห่งประชาธิปไตย หลังจากที่ได้แย่งชิงตำแหน่งนี้มาครองเป็นเวลาหลายทศวรรษจากผู้ก่อการ 2475 และกล่อมคนไทยจนเชื่อว่าประชาธิปไตยนั้นเป็นสิ่งที่ประชาธิปกคิดจะมอบให้แต่แรกแล้ว รัฐบาลใหม่ของจิมมี คาร์เตอร์ที่วอชิงตันตำหนิไทยอย่างแข็งกร้าวที่ละทิ้งประชาธิปไตย และพคท.ก็เรียกรัฐบาลว่าเป็นเผด็จการโดยวัง

ระบอบธานินทร์-วังยืนหยัดทัดทานด้วยการพยายามนิยามตนเองว่าเป็นประชาธิปไตย ทั้งๆ ที่ได้ฉีกรัฐธรรมนูญไป ธานินทร์บอกแก่ผู้วิพากษ์วิจารณ์ว่าเขาเชื่อใน “รูปแบบหนึ่งของสังคมนิยมประชาธิปไตยตามแบบอังกฤษและเดนมาร์ก” ไม่ต่างจากพวกเจ้ารุ่นเก๋ายุคก่อน 2475 เขาบอกว่ารัฐบาลของเขาจะจัดการเลือกตั้งและเคารพสิทธิของประชาชน แต่ว่าประชาชนจะต้องได้รับการศึกษามากกว่านี้เสียก่อน ซึ่งต้องใช้เวลา 12 ปี เขาเรียกแผนการระยะยาวในการสถาปนาประชาธิปไตยนี้ว่า แผนจุฬาลงกรณ์ ขณะเดียวกัน เขาก็เริ่มการโฆษณาชวนเชื่อที่ตอกย้ำว่าสถาบันกษัตริย์เป็นผู้อุปถัมภ์ค้ำชูประชาธิปไตยมาตั้งแต่พ่อขุนรามคำแหง รัฐบาลท่องวลีจากรัฐธรรมนูญฉบับสั้นราวกับเป็นบทสวดมนต์ว่า ประชาธิปไตยเป็นการปกครองรูปแบบหนึ่งที่มี “กษัตริย์เป็นประมุข” คำปราศรัยของภูมิพลเองก็หันมาอธิบายว่าประชาธิปไตยเป็นระบบที่มีระเบียบวินัย เท่ากับบอกเป็นนัยว่าช่วง 2516-2519 นั้นไม่เป็นประชาธิปไตย

---

6 Andrew Turton, Jonathan Fast, and Malcolm Caldwell, eds. *Thailand: Roots of Conflict* (Nottingham: Spokesman, 1978), 91.

7 John L. S. Girling, *Thailand: Society and Politics* (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1981), 215.

www.yerngshare.blogspot.com

เพื่อจะยืนยันคำกล่าวอ้างดังกล่าวให้เป็นรูปธรรมชัดเจน ธานินทร์วางแผนจะแปรรูปอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยที่สร้างโดยพิบูลและเป็นสถานที่ยอดนิยมสำหรับการชุมนุมประท้วงของนักศึกษา ให้กลายเป็นของเจ้า[8] ต้นทศวรรษ 2513 การมองประวัติศาสตร์ด้วยสายตาแบบใหม่ (historical revisionism) กับกระแสความเคลื่อนไหวตื่นตัวของนักศึกษาได้เปลี่ยนอัตลักษณ์ของอนุสาวรีย์จากที่มาดั้งเดิมที่เกี่ยวกับการล้มล้างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้กลายมาเป็นประชาธิปไตยที่ประชาธิปกประทานมาให้ ทำให้มันมีพลังในการเคลื่อนไหวต่อต้านเผด็จการถนอม-ประภาส หลังจากที่สามทรราชออกนอกประเทศไป สีของพานและรัฐธรรมนูญถูกเปลี่ยนจากสีดำเป็นสีเหลืองทอง กลายเป็นสัญลักษณ์ของประชาธิปไตยเสรีแบบตะวันตก

หลังจากเหตุการณ์ 6 ตุลา วังเล็งเห็นว่าจะต้องยึดฉวยพลังเชิงสัญลักษณ์ของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยหรือไม่ก็ต้องทำลายเสีย ไม่ช้าธานินทร์ก็เจียดงบประมาณก้อนใหญ่สำหรับสร้างรูปหล่อขนาดใหญ่ของประชาธิปกเพื่อจะนำไปไว้บนยอดอนุสาวรีย์แทนที่รัฐธรรมนูญ แต่มันประสบปัญหาทางวิศวกรรม รัฐบาลจึงตัดสินใจนำรูปหล่อไปไว้หน้ารัฐสภาแทน มันมีคำจารึกเป็นวรรคทองที่ประชาธิปกกล่าวขณะสละราชย์ที่ทำให้เขายืนยงเป็นบิดาแห่งระบอบรัฐสภาและรัฐธรรมนูญ "...ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใดโดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิ์ขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร..."[9]

สำหรับอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยนั้น รัฐบาลธานินทร์ตัดสินใจที่จะทำลายทิ้งไป คณะกรรมการชุดที่จัดการเรื่องนี้ตัดสินใจอย่างง่ายดายว่า อนุสาวรีย์นี้ไม่ควรค่าแก่การรักษาไว้เนื่องจากมันไม่ได้เกี่ยวดองอะไรกับเจ้าเลย

ระหว่างนั้น ภูมิพล ภรรยาและลูกๆ ก็โหมออกงานมากกว่าเดิม โดยพยายามสร้างฐานมวลชนที่เป็นของพวกเขาเอง ทั้งเพื่อปกป้องธานินทร์และปกป้องตนเองหากธานินทร์ไปไม่รอด ครอบครัวเขาวิ่งรอกไปทั่วประเทศพยายามสัมผัสกับคนไทยให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพื่อตอกย้ำว่าประเทศกำลังตกอยู่ในภยันตราย พวกเขาไปเยี่ยมทหารกรมกองต่างๆ ข้าราชการและโดยเฉพาะลูกเสือชาวบ้าน ซึ่งมีจำนวนมากกว่าสามล้านคนและเป็นฐานมวลชนหลักของพวกเขา ครอบครัวนี้ยังไปเยี่ยมวัดและพระต่างๆ จำนวนมาก ซึ่งแน่นอนต้องมีกิตติวุฒโทที่จิตตภาวันวิทยาลัยรวมอยู่ด้วย และแปรรูปวัดจำนวนมากให้กลายเป็นวัดหลวง ซึ่งเป็นครั้งแรกนับจาก

---

8 ข้อมูลทางประวัติศาสตร์และการใช้ประโยชน์ทางการเมืองจากอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยกับอนุสาวรีย์ของประชาธิปกมาจากธงชัย วินิจจะกูล "Thai Democracy in Public Memory: Monuments and Their Narratives," นำเสนอใน Seventh International Conference on Thai Studies, Amsterdam, July 1999.

9 Batson, *The End*, 252.

www.yerngshare.blogspot.com

ทศวรรษ 2503 ส่วนใหญ่แล้วเป็นวัดในภาคอีสานที่มีปัญหาคอมมิวนิสต์รุนแรงที่สุด พวกเขาไปเยี่ยมทหารที่อยู่ตามแนวหน้าบ่อยขึ้นและเยี่ยมทหารที่ได้รับบาดเจ็บตามโรงพยาบาล โดยสวมชุดออกรบและบางทีก็คาดปืนด้วย วชิราลงกรณ์ที่เพิ่งสำเร็จวิชาการรบแบบกองโจร ก็ไปเยี่ยมทหารโดยมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์เป็นอย่างดี

ความพยายามขยายฐานมวลชนนี้ยังรวมถึงการขยายมวลชนในครอบครัวมหิดลเองด้วย ขณะที่ประเทศยังคงไม่หายซวนเซจากเหตุการณ์ 6 ตุลาบวกกับการกดขี่ของรัฐบาลธานินทร์ ต้นเดือนธันวาคม 2519 หนังสือพิมพ์ลงรูปสาวนางหนึ่งที่ไม่ใคร่เป็นที่รู้จักกันนักคือ โสมสวลี กิติยากร คู่หมั้นของวชิราลงกรณ์ ราชินีคนต่อไปถูกเลือกแล้ว พิธีหมั้นเป็นไปอย่างเร่งรีบ วชิราลงกรณ์เพิ่งได้ใช้เวลาหกปีส่วนใหญ่ในออสเตรเลียและกระทั่งได้ตกหลุมรักกับลูกสาวของนักการทูตไทยที่ประจำอยู่ที่นั่นคือ มล.ลักษณ์สุภา กฤดากร แต่ไม่ต้องใจสิริกิติ์ที่ยืนกรานให้เป็นโสมสวลี ซึ่งเป็นหลานสาวของเธอเอง โสมสวลีเป็นลูกของอดุลกิติ์ กิติยากร พี่ชายของเธอ

โสมสวลีไม่เพียงแต่เป็นตัวแทนความทะเยอทะยานของสายกิติยากรเท่านั้น ยังแบกเอาความหวังของสายสนิทวงศ์อันเป็นสายทางแม่ของสิริกิติ์และสายยุคลที่เสี่ยงกับการตกขอบเวทีอยู่รอมร่อไว้อีกด้วย แม่ของโสมสวลี คือพันธุ์สวลี ยุคล ก็มีแม่เป็นสนิทวงศ์ ด้วยสายพันธุ์ทั้งสามนี้ โสมสวลีจึงเกือบสมบูรณ์แบบในแง่สายเลือด แต่ในเชิงพันธุกรรมแล้ว เธออาจหมายถึงหายนะ ในตระกูลที่แต่งงานกันเองไขว้กันไปมาอย่างนี้ ภูมิพลกับสิริกิติ์เป็นญาติใกล้ชิดกันที่สืบมาจากจุฬาลงกรณ์โดยตรง โสมสวลีจึงมีเลือดแทบจะขวดเดียวกันกับของวชิราลงกรณ์

เหนืออื่นใด วชิราลงกรณ์ไม่ชอบโสมสวลี เขาชอบผู้หญิงสวย ฉลาดและเปิดเผย โสมสวลีในวัย 19 ดูธรรมดา บื้อ หงิมและการศึกษาไม่สูงหรือสติปัญญาไม่ดีนัก เธออ่อนต่อโลก แล้งไร้ซึ่งประกายที่จะจุดวชิราลงกรณ์ติด ถึงกระนั้น เขาก็ยอมตามแม่ วันที่ 3 มกราคม 2520 ทั้งสองแต่งงานกันด้วยพิธีตามขนบ พร้อมหน้าด้วยผู้เฒ่าผู้แก่ชาววัง พราหมณ์และพระสงฆ์ โสมสวลีได้รับยศที่ยกเธอเป็นว่าที่ราชินีแห่งประเทศไทย สองบ่าวสาวเริ่มเดินสายไปทั่วประเทศโดยแทบจะในทันที เพื่อให้ประชาชนอุ่นใจกับความเป็นปึกแผ่นและอนาคตของตระกูล

การรณรงค์ของครอบครัวภูมิพลมีลักษณะเลือกข้างอย่างเปิดเผยและแข็งกร้าว ทำให้พวกเขาเป็นเหมือนนักรบทุ่มทุนสร้างทั้งด้วยชื่อยี่ห้อและกระทั่งร่างกายของพวกเขาเอง หลังจากเลี่ยงการวิจารณ์วังมาตลอดหลายปีเพื่อไม่ให้มวลชนแปลกแยก พคท.ก็ตอบโต้ด้วยท่าทีแบบเดียวกัน หลังจาก 6 ตุลา พคท.เริ่มโจมตีวังอย่างตรงๆ โดยเรียกว่า “จอมศักดินาใหญ่” และกล่าวโทษวังว่าเป็นตัวการในการสังหารหมู่ที่ธรรมศาสตร์และการกดขี่ของธานินทร์ วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2520 พคท.จงใจยิงใส่ขบวนรถของวชิราลงกรณ์ในบริเวณเทือกเขาใกล้หล่มสัก

เพชรบูรณ์ บางรายงานระบุว่าเป็นเพียงการยิงเตือน และวชิราลงกรณ์ก็ห่างไกลจากอันตรายหลายขุม ถึงกระนั้น เหตุการณ์นี้ถูกประโคมในกรุงเทพฯ เพื่อแสดงความถ่อยไม่เป็นไทยของพวกคอมมิวนิสต์ พร้อมกับอวดความกล้าหาญของวชิราลงกรณ์ไปพร้อมกัน

สามวันถัดมา ที่ภาคใต้ วิภาวดี รังสิต คนติดตามของสิริกิติ์เสียชีวิตเมื่อเฮลิค็อปเตอร์ของตชด.ที่เธอนั่งถูกยิงตก วิภาวดีเป็นพี่สาวของภีศเดชผู้เป็นเกลอของภูมิพล เธอแต่งงานกับลูกชายของรังสิต งานแต่งงานของทั้งสองในปี 2489 เป็นงานเดียวที่ได้รับน้ำสังข์จากอานันท์ เธอใกล้ชิดและเป็นที่โปรดปรานของภูมิพลและภรรยามาก แต่การบินในภาคใต้ของเธอนั้นไม่ใช่ไปแบบไม่รู้อิโหน่อิเหน่ สถานการณ์ที่นั่นเป็นสงครามเต็มรูปแบบ กองทัพกับตชด.โจมตีด้วยการทิ้งระเบิดถล่มจากเครื่องบิน เฮลิค็อปเตอร์ของเธอเข้าไปลึกในสมรภูมิใกล้ชายแดนไทย-มาเลเซียเพื่อรับทหารบาดเจ็บสองนาย และพคท.ก็ไม่รู้ว่ามีเธออยู่บนเครื่อง

กรุงเทพฯ มีปฏิกิริยาโกรธเกรี้ยวต่อการตายของเธอ รัฐบาลกับวังถือว่าเธอเป็นเจ้า ดังนั้นจึงมีสถานะเป็นกลางที่มีแต่ความเอื้ออาทร จะต้องไม่มีภัยอันตรายใดๆ มากล้ำกราย พคท.ที่ถูกประนามว่าเป็นผู้ก่อการร้ายที่ป่าเถื่อน ตอบโต้ด้วยการเรียกครอบครัวภูมิพลว่าเป็นผู้รุกราน พวกเขาถ่ายทอดวิทยุกระจายเสียงว่า วิภาวดีกำลังช่วยรัฐกระหายเลือดในการปราบปรามประชาชน “ท่ามกลางซากศพ กลิ่นคาวเลือด และเสียงร่ำร้องของประชาชนที่ตกเป็นเหยื่อกลุ่มโจรปฏิกิริยา วิภาวดีนั่งเฮลิค็อปเตอร์ของตชด.เพื่อส่งเสริมให้กำลังใจแก่ฆาตกรเหล่านั้น... แล้วประชาชนที่กำลังประสบทุกข์เข็ญที่อยู่บริเวณนั้นล่ะ ที่ญาติพี่น้องถูกฆ่าหรือได้รับบาดเจ็บด้วยน้ำมือของตำรวจและอาสาสมัคร บ้านไร่นาของพวกเขาถูกทำลาย ลูกหลานภรรยา พี่สาว น้องสาวถูกข่มขืนและฆ่าตาย วิภาวดีไม่เคยได้ใส่ใจกับคนเหล่านี้เลย”[10]

ด้วยการตายของวิภาวดี ครอบครัวภูมิพลไม่อาจรู้สึกอุ่นใจได้อีกต่อไป พคท.ใช้ประโยชน์จากปัญญาชนที่เพิ่งเข้าไปร่วมที่เข้าใจประวัติศาสตร์ไทยและสัญลักษณ์นิยมของพวกเจ้าได้ดีกว่า พวกเขาโจมตีความมั่งคั่งของพวกเจ้า ทั้งในประวัติศาสตร์และปัจจุบัน โจมตีรัชกาลที่ 4 และ 5 ว่าทำนาบนหลังคน “ในวังที่หรูหราและมีฮาเร็มขนาดใหญ่ ลูกๆ อีก 60-70 คน แพร่พันธุ์ราวกับกระต่าย” พคท.โจมตีงานพิธีที่สิ้นเปลืองและพูดถึงการลงทุนและทรัพย์สินของวัง “พวกเขาออกกฎหมายมาบอกว่าสถาบันนี้ศักดิ์สิทธิ์และละเมิดมิได้ แต่ว่า... ยิ่งกษัตริย์มีอำนาจ ประชาชนก็ยิ่งจน และยิ่งกษัตริย์มีรายได้จากค่าเช่าที่ หุ้นในบริษัทต่างๆ มากขึ้น เงินของเขาก็พอกพูนมากขึ้นเท่านั้น”

พคท.พุ่งเป้าไปที่สิริกิติ์กับลูกชายอย่างรุนแรงเป็นพิเศษ สิริกิติ์ถูกเปรียบเป็นจักรพรรดินีจีนที่ทำลายประเทศโดยจองจำจักรพรรดิตัวจริงไว้ ส่วนลูกชายก็ชอบความรุนแรงชนิดนอกเหนือการควบคุม อย่างที่เห็นใน 6 ตุลา เรื่องนี้มีผลพอสมควรต่อคนไทยในเมืองที่มีการศึกษา กิตติศัพท์ของสิริกิติ์กับลูกชายเสื่อมถอยลงไป

---

10 คำแถลงทางวิทยุของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จาก Marks, *Making Revolution*, 176-78.

www.yerngshare.blogspot.com

เรื่อยๆ หลายคนโทษสิริกิติ์ที่เป็นตัวการให้วังสนับสนุนอันธพาลการเมืองฝ่ายขวา และเลือกธานินทร์เป็นนายก ฯ

แต่ในที่สุด พคท.ไปไกลเกินไปสำหรับคนไทยส่วนใหญ่ ในการกระจายเสียงวันที่ 1 เมษายน 2520 ธีรยุทธ บุญมี อดีตผู้นำนักศึกษาพูดถึงสถาบันกษัตริย์ว่า "พ้นยุคและกำลังเสื่อม" และบอกว่า "ผมคิดว่าถ้าประชาชนจะทำลายสถาบันนี้ ก็จะไม่มีผลเสียร้ายแรงอะไร" มันเป็นความผิดพลาดทางยุทธศาสตร์ คนไทยส่วนใหญ่ยังคงถือสถาบันกษัตริย์มีความสำคัญต่อวัฒนธรรมและความเป็นชาติ การกระจายเสียงคราวนี้เป็นข้อพิสูจน์สำหรับพวกเขาว่า พคท.ตั้งใจจะล้มล้างสถาบันกษัตริย์ เท่ากับทำลายประเทศลงไปด้วย

ด้วยหลักฐานนี้ ภูมิพลรณรงค์ในรั้วมหาวิทยาลัยที่ยังคงมีความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์และไม่ไว้ใจวังอยู่ แต่แทนที่จะสมานแผล เขากลับสั่งสอนว่านักศึกษาไม่มีหน้าที่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ควรตั้งใจเรียนอย่างเงียบๆ และปล่อยให้บ้านเมืองเป็นเรื่องของผู้นำและข้าราชการ

วันที่ 17 มิถุนายน เขาพูดในพิธีมอบปริญญาแก่นักศึกษาธรรมศาสตร์ นักศึกษาต้องถูกตรวจค้นร่างกายก่อนที่เขาจะมาถึงท่ามกลางคนคุ้มกัน ภูมิพลไม่ได้พูดถึงเหตุการณ์สังหารหมู่โดยตรง ซึ่งเพิ่งเกิดในที่ตรงนั้นเมื่อแปดเดือนก่อน แต่เขาพูดอย่างอ้อมๆ ว่า นักศึกษาเองเป็นฝ่ายผิด:

มีความคิดอย่างหนึ่งในบางกลุ่มบางพวกว่ามีความจำเป็นที่จะต้องทำลายและขุดรากถอนโคนสิ่งที่ดำรงอยู่ถึงจะก้าวหน้าหรือรุ่งเรืองได้ ความคิดนี้จะต้องได้รับการตรวจสอบเพื่อหาว่าถูกต้องหรือไม่ และมีคุณค่าให้คิดให้ปฏิบัติหรือไม่ สิ่งต่างๆ ที่ดำรงอยู่แล้วประกอบด้วยรากฐานและตัวแบบ ที่ต้องศึกษาจุดแข็งจุดอ่อนเพื่อขจัดจุดอ่อนและพัฒนาให้รุดหน้ายิ่งขึ้น จะก้าวหน้าได้อย่างไรถ้ารากฐานถูกทำลาย?

ยกตัวอย่าง คนต้องรักษาอาการปวดหัวเพื่อจะได้คิดถึงเรื่องความก้าวหน้า ถ้าเขาทุบหัวเพื่อรักษาอาการปวดหัว แล้วจะเอาอะไรไปคิด? ผู้จบการศึกษาที่ฉลาดควรจะศึกษาความก้าวหน้าที่ได้ดำเนินมาแล้วและแก้ปัญหาจุดอ่อนที่มีอยู่ในปัจจุบันเพื่อจะได้ก้าวหน้าต่อไป[11]

แต่ภูมิพลละเลยข้อเท็จจริงที่ว่าธานินทร์ไม่เป็นที่นิยมมากเสียจนถึงจุดที่ เมื่อถึงเดือนเมษายน 2520 เขาอยู่รอดได้ก็ด้วยการหนุนหลังจากวังเท่านั้น ธานินทร์กับสมัคร รัฐมนตรีมหาดไทยอาจทำให้สังคมเกิดความหวาดกลัวมากกว่าพคท.เสียอีก ในหมู่นักธุรกิจ ความดื้อด้านของธานินทร์ขู่ขวัญนักลงทุนพอๆ กับพคท. หลายคนขนทรัพย์สินออกไปนอกประเทศ ในกองทัพ ก๊กเหล่าที่เบียดขับกันอยู่ก็มีความไม่พอใจในระดับต่างๆ กันไปต่อความแข็งกร้าวของธานินทร์ การไม่แยแสต่อคณะรัฐประหาร และการปราบปรามคอรัปชันของเขา อีก

---

[11] Thomas Marks, "The Thai Monarchy Under Siege," *Asia Quarterly* 2 (1978): 135.

www.yerngshare.blogspot.com

ทั้งธานินทร์ก็ไม่มีฐานสนับสนุนจากชาวบ้าน ขณะที่เขาเพิ่มงบประมาณทางการทหารและการโปรโมทสถาบันกษัตริย์ เขากลับหั่นงบสำหรับการพัฒนาชนบท สำหรับโครงการสำคัญๆ เขารื้อฟื้นระบบเกณฑ์แรงงานขึ้นมาใหม่ ซึ่งพคท.อ้างว่าคือหลักฐานของความเป็นรัฐศักดินา

ความไม่พอใจสำแดงตนขึ้นในปลายเดือนมีนาคม เมื่อนายพลคนหนึ่งรวบรวมกำลังโค่นล้มธานินทร์ แผนการล้มเหลวเนื่องจากไม่ได้รับการสนับสนุนที่พอเพียง แต่ผู้นำการรัฐประหารก็ได้ฆ่านายทหารตายไปรายหนึ่งแล้ว ธานินทร์สั่งประหารหัวหน้ารัฐประหารคนนั้น ผู้สมรู้ร่วมคิดสี่นายได้รับโทษจำคุกตลอดชีวิต ครอบครัวภูมิพลไปร่วมงานศพของนายทหารที่ถูกฆ่า และภูมิพลมอบเครื่องราชให้แก่เขาหลังเสียชีวิต ทั้งนี้เป็นการแสดงการสนับสนุนธานินทร์อย่างไม่วอกแวก

แต่กระแสความไม่พอใจต่อรัฐบาลพระราชทานเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ครอบครัวของนักศึกษาและนักเคลื่อนไหว 3,000 คนที่ถูกจับและอีกจำนวนมากกว่านั้นที่หนีเข้าป่าหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาไม่ยอมรับที่ธานินทร์กับสมัครติดป้ายแก่ลูกหลานพวกเขาว่าเป็นผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ พวกสายกลางในคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินบีบให้ธานินทร์ปล่อยตัวนักศึกษาหลายร้อยคนที่ยังถูกตั้งข้อหาคบคิดโค่นล้มรัฐบาลและสถาบันกษัตริย์ แต่ก็ปาเข้าไปกลางปี 2520 แล้ว ความสนใจพุ่งไปที่แกนนำนักศึกษา 18 คนที่ถูกตั้งข้อหาปลุกปั่นและหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ เชื่อกันว่าธานินทร์ต้องการประหารพวกเขา

การไต่สวนเริ่มขึ้นในเดือนกันยายน แต่แทนที่จะวิงวอนขอความเมตตา จำเลยประกาศว่าพวกเขาไม่ยอมรับอำนาจของธานินทร์หรือศาลทหาร โดยบอกว่ารัฐบาลธานินทร์ละเมิดกฎหมายด้วยการล้มล้างรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง พวกเขาปฏิเสธไม่ยอมรับข้อกล่าวหาว่าจัดและร่วมการชุมนุมประท้วงที่ผิดกฎหมาย เพราะกฎหมายที่ห้ามกิจกรรมประเภทนี้เพิ่งออกมาหลัง 6 ตุลา การโต้แย้งของพวกเขาเป็นการขัดขืนท้าทายที่ทรงพลังต่อทั้งธานินทร์และภูมิพล และต่อโครงสร้างลำดับชั้นทางอำนาจของสังคมไทยโดยทั่วไป พวกเขาต่างจากชาวบ้านตรงที่รู้กฎหมาย กฎหมายฉบับเดียวกับที่ที่ธานินทร์ใช้อิงแอบเพื่ออำนาจของเขา นักศึกษากล่าวหาธานินทร์ว่าไม่เคยสอบสวนเหตุการณ์สังหารหมู่ 6 ตุลาหรือจับกุมผู้กระทำความผิดเลย ผู้ก่อการรัฐประหารได้รับ "พระราชทานอภัยโทษ" คำถามที่แท้จริงที่เห็นอยู่โต้งๆ ก็คือ ภูมิพล ที่มีธานินทร์เป็นร่างทรงนั้นมีความเที่ยงธรรมและยุติธรรมจริงหรือ? เขายอมรับกฎหมายหรือไม่? เขาเป็นประชาธิปไตยจริงหรือ?

เมื่อการไต่สวนดำเนินไป การแย่งชิงอำนาจในหมู่ชนชั้นนำทางการเมืองและทหารก็เดือดพล่าน ในเดือนสิงหาคม กลุ่มนายทหารหนุ่มที่ทะเยอทะยานเรียกตัวเองว่า "ยังเติร์ก" เกลี้ยกล่อมให้พล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันท์ รองหัวหน้าคณะปฏิรูปฯ รับเป็นผู้นำการรัฐประหาร ขณะเกรียงศักดิ์รีรอ รัฐบาลก็ขายขี้หน้าจากเหตุการณ์หนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าสถานการณ์จะเละเทะไปได้มากเพียงใดเมื่อวังเข้ามายุ่งเกี่ยวในการเมือง ปลายเดือนกันยายน ขณะที่ภูมิพลและภรรยากำลังเดินสายอยู่ที่ยะลา เกิดระเบิดขนาดย่อมๆ ขึ้นที่ตลาดในละแวก

ใกล้เคียงจุดที่ทั้งสองอยู่ เมื่อพวกเขาเปิดหนีไปในรถลิมูซีนโดยปราศจากการแผ้วพานใดๆ ตำรวจขี้เมาสองนายขี่มอเตอร์ไซค์ชนเข้ากับขบวนรถของพวกเขา

เหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นถึงรอยแยกลึกในวงการเมือง นักการเมืองโจมตีสมัครโดยทันทีที่ไม่สามารถคุ้มครองสองสามีภรรยาได้อย่างพอเพียง เมื่อสมัครโต้ว่ามีใครบางคนวางระเบิดเพื่อจงใจฉีกหน้าเขาโดยเฉพาะ เขาก็ถูกกล่าวหาว่าหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ อันเป็นวิธีการเดียวกับที่เขามักใช้เล่นงานคนอื่น ถึงแม้การชุมนุมประท้วงจะถูกสั่งห้าม กระทิงแดงกับนวพลออกมาประท้วงสมัคร นายพลคนหนึ่งประกาศว่าการประท้วง "สามารถกระทำได้หากเป็นไปเพื่อความจงรักภักดีต่อกษัตริย์"

ตอนนี้วังกำลังถูกทดสอบถึงสายสัมพันธ์ที่มีต่อรัฐบาลที่ประชาไม่นิยม คึกฤทธิ์ ปราโมชเย้ยหยันธานินทร์ว่า "เป็นเหมือนเด็กตาใสพูดถึงอุดมการณ์ การเสียสละและการพัฒนาชนบท" ชาวบ้านไม่มีทางเลือกนอกจากเข้าร่วมกับคอมมิวนิสต์ เพราะรัฐบาลธานินทร์ "เพิกเฉยโดยสิ้นเชิงต่อปัญหาสำคัญทั้งหลายทั้งปวง อันเป็นความเป็นความตายของเกษตรกร" ที่ภาคใต้ คึกฤทธิ์บอกว่า "ใครที่ดูน่าสงสัยก็จะถูกหาว่าเป็นผู้ก่อการร้าย ถูกจับกุมและหายตัวไปเลย"[12] คึกฤทธิ์ที่ได้กดดันวังอย่างนิ่มๆ ให้ถอนตัวจากการเมืองด้วย (โดยบอกเป็นนัยว่าสิริกิติ์ที่ควบคุมไม่ได้คือตัวปัญหาที่แท้จริง) กำลังเสนอทางถอยให้กับภูมิพล แต่ภูมิพลไม่ยอมถอย เขายังไม่เห็นว่าการปราบปรามคอมมิวนิสต์แบบตาต่อตาของธานินทร์จะแย่สำหรับประเทศชาติตรงไหน

ในที่สุด เกรียงศักดิ์ขยับ เพียงหลังจากที่เขาได้รับเลื่อนตำแหน่งเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดในต้นเดือนตุลาคม เขากับยังเติร์กบีบให้ธานินทร์ปลดสมัครออก ธานินทร์ตอบว่ารัฐบาลของเขาเป็นรัฐบาลพระราชทาน จะอยู่หรือจะไปก็ต้องพร้อมกัน แต่การเอาหลังพิงวังคราวนี้ไม่สำเร็จ วันที่ 20 ตุลาคม ทหารหลายคันรถก็จัดการเอารัฐบาลออกไปได้ ถึงตอนนี้ การรัฐประหารได้รับการยอมรับในหมู่ชนชั้นนำจำนวนมากในฐานะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยธรรมชาติ โดยเฉพาะหากไม่มีการเสียเลือดเนื้อ ภูมิพลได้รับรองการเทคโอเวอร์อำนาจอย่างนี้มาหลายครั้งหลายหนแล้วในช่วงสามทศวรรษบนบัลลังก์ของเขา แต่ภายในวังคราวนี้ต่างออกไป การรัฐประหารของเกรียงศักดิ์ไม่ได้รับไฟเขียวจากวัง ซึ่งหมายความว่ามันเป็นการลบหลู่อย่างใหญ่หลวงต่อความเป็นหนึ่งในตองอูของภูมิพล ด้วยศักดิ์ศรีถูกเจาะยางไปชั่วครู่ ภูมิพลพยายามรักษาพระฟอร์มด้วยการอ้างความเหนือกว่าทางด้านคุณธรรม พลพรรคชาววังแพร่กระจายข่าวอย่างไม่ขัดเขินว่าภูมิพลไม่แฮปปี้กับการรัฐประหารคราวนี้เพราะว่าเขารับได้แต่กับการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลที่ราบลื่นตามครรลอง

[12] *Far Eastern Economic Review*, November 4, 1977.

www.yerngshare.blogspot.com

ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญเท่านั้น พวกเขาบอกว่าภูมิพลรู้สึกว่าการรัฐประหารของเกรียงศักดิ์ทำให้ไทยดูเหมือนเป็น "banana monarchy"[13]

การยึดอำนาจของเกรียงศักดิ์ก็ดูเหมือนรัฐประหารครั้งอื่นๆ คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินแปลงกายเป็นสภานโยบายแห่งชาติ ที่เสนอชื่อเขาเป็นนายกฯ ธรรมนูญการปกครอง 2520 กำหนดให้มีสภานิติบัญญัติ 360 คน ซึ่งมากกว่าสองในสามเป็นทหารหรือไม่ก็ตำรวจ

แต่ก็มีความแตกต่าง ลีลาแรกๆ ของเกรียงศักดิ์คือการเชิดชูความสมานฉันท์ของคนในชาติ อันเป็นบทบาทผูกขาดของภูมิพลมาแต่ไหนแต่ไร นายกฯ คนใหม่สัญญาที่จะให้เสรีภาพแก่สื่อมวลชน ยกเลิกกฎอัยการศึก และการสานสัมพันธ์กับอินโดจีน จีนและสหภาพโซเวียต เขาบอกว่าแผนจุฬาลงกรณ์ของธานินทร์ที่จะคืนประชาธิปไตยภายใน 12 ปีนั้นนานเกินไป และให้คำมั่นที่จะมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่และจัดการเลือกตั้งภายในปี 2522 เขาเสนอชื่อนักการเมืองที่ไม่สุดโต่งนักอย่างสองพี่น้องปราโมชเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติ และคณะรัฐมนตรีของเขาก็เต็มไปด้วยเทคโนแครท มีเพียงสามตำแหน่งที่มาจากสภานโยบายแห่งชาติ ซึ่งมีพล.ท.เปรม ติณสูลานนท์เป็นรัฐมนตรีช่วยมหาดไทย ที่ในเวลาไม่นานจะกลายเป็นขุนพลสำคัญในการค้ำบัลลังก์ภูมิพล

เกรียงศักดิ์ออกแรงพยายามที่จะจัดการกับปัญหาที่ระบุในรายงานธนาคารโลกปี 2521 ว่าคนไทย 9 ล้านคนยังคงแร้นแค้นยากจนสุดขีด และรายได้ของคนชนบทกับคนชั้นล่างในเมืองลดลงเรื่อยๆ เป็นเวลาหลายปีมาแล้ว มันเป็นการลบล้างทัศนะกษัตริย์นิยมที่ว่าการมีภูมิพลทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของพสกนิกรกระเตื้องขึ้นเรื่อยๆ เกรียงศักดิ์ยังประกาศการประนีประนอมกับพวกคอมมิวนิสต์อีกด้วย โดยให้หลักประกันความปลอดภัยและความยุติธรรมแก่นักศึกษาที่กลับออกมาจากป่า มันไม่ถึงกับเป็นการนิรโทษกรรมเสียทีเดียว และทีแรกก็ไม่ค่อยมีนักศึกษายอมออกมา แต่ก็เป็นการขยับในทิศทางที่ถูกต้อง

ความริเริ่มเหล่านี้ได้รับความเห็นพ้องอย่างกว้างขวาง กระนั้นภูมิพลก็ยังกัดเกรียงศักดิ์ เหมือนว่าไม่ยอมรับรองความชอบธรรมของเขา[14] ภูมิพลตั้งธานินทร์เป็นองคมนตรีอย่างเอิกเกริก เพื่อชดเชยการร่วงลงจากอำนาจชนิดศพไม่สวย ภูมิพลจำกัดการข้องแวะกับเกรียงศักดิ์ในภาพสาธารณะและไม่ยอมแต่งเครื่องแบบทหารในวาระต่างๆ และเขายังหน่วงเหนี่ยวการนิรโทษกรรมที่เสนอมาสำหรับนักศึกษา 18 คนไปอีกหนึ่งปี เข้าใจว่าเป็นเพราะไม่สบอารมณ์ และมีรายงานว่าวังถึงกับคิดแต่งตั้งสมัครเป็นหัวหน้าสำนักงานทรัพย์สินฯ จนกระทั่งเกิดกระแสคัดค้านจากหลายส่วน จึงต้องเลิกล้มความคิดไป

---

13 อ้างแล้ว

14 Roger Kershaw, "Three Kings of Orient: The Changing Face of Monarchy in Southeast Asia," *Contemporary Review*, May 1979, 259-60.

www.yerngshare.blogspot.com

สามปีที่ครองอำนาจของเกรียงศักดิ์รุดหน้าเพียงเล็กน้อยกับคำมั่นสัญญาที่ได้ให้ไว้ ความตึงเครียดตามแนวชายแดนกัมพูชาทีแรกกับเขมรแดง ต่อมาเป็นกองทัพเวียดนามที่ขับไล่เขมรแดงลงจากอำนาจ ทำให้เป็นการยากที่จะผ่อนคลายอำนาจทหารในพื้นที่ชนบท ผู้อพยพจำนวนหลายแสนคนหลั่งไหลจากกัมพูชาเข้ามาในไทย เศรษฐกิจก็ทรุดหนักจากการขึ้นราคาน้ำมันของโอเปคตอนต้นปี 2522 เหนืออื่นใด เกรียงศักดิ์ต้องนั่งเป็นประธานด้วยความอึดอัดท่ามกลางฝักฝ่ายต่างๆ ในกองทัพ ที่ล้วนหมายปองจะแทนที่เขาทั้งโดยการต่อคิวหรือไม่ก็การรัฐประหาร

กระนั้น การเมืองภายในก็ยังราบเรียบมากกว่าที่เป็นมาในระยะทศวรรษที่ผ่านมา เกรียงศักดิ์ปรามกลุ่มอันธพาลการเมืองต่างๆ ที่ปลุกปั่นความวุ่นวายในปี 2519 เขากุมบังเหียนตชด.และลดสายสัมพันธ์ของตชด.กับลูกเสือชาวบ้านที่ก็ถูกลดบทบาทลงไปมาก นวพลหายไปและกระทิงแดงก็ถูกส่งไปสู้รบบริเวณชายแดนซึ่งตายไปหลายคน สำหรับพวกคอมมิวนิสต์ เกรียงศักดิ์ลดระดับการสู้รบเพื่อเริ่มยุทธศาสตร์ใหม่ที่เน้นการเอาชนะจิตใจ ในที่สุด รัฐบาลก็ประกาศนิรโทษกรรมแก่นักศึกษา 18 คนในเดือนกันยายน 2521 ซึ่งเสริมความน่าเชื่อถือแก่ข้อเสนอก่อนหน้านี้ของเขาที่ยื่นให้แก่ผู้แปรพักตร์จากพคท. ประจวบเหมาะกับที่พคท. เริ่มแตกกันเอง หลักๆ แล้วเป็นเพราะนักศึกษาที่มุ่งประชาธิปไตยมากกว่าเกิดแตกหักกับมาร์กซิสต์รุ่นเก่า และกลุ่มโปรจีนก็แตกกับกลุ่มโปรเวียดนาม เมื่อแนวรบนี้หยุดชะงักไป เกรียงศักดิ์ก็หาคำมั่นจากฮานอย ปักกิ่งและเวียงจันทน์ที่จะลดการช่วยเหลือต่อผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์(ผกค.) ไม่นานสมาชิกระดับสูงของพคท. บางส่วนก็โยนผ้าขาวและกลับมากรุงเทพฯ และการนิรโทษกรรมก็ดึงคนออกจากป่ามาได้ราว 400 คนในปี 2521 มันเป็นจุดเริ่มต้นการเสื่อมสลายของพคท.

เกรียงศักดิ์ไม่ได้เป็นคนต่อต้านกษัตริย์ เขาเทิดทูนสถาบันฯ และปกป้องเกียรติยศของเจ้า ในรัฐธรรมนูญ 2521 อำนาจกษัตริย์ถูกลดทอนลงเพียงเล็กน้อย รัฐธรรมนูญระบุว่าประชาธิปไตยเป็นสิ่งพระราชทานจากประชาธิปก และนิยามระบอบการปกครองของไทยว่าเป็น “การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” แม้ว่าภูมิพลจะไม่ได้แต่งตั้งวุฒิสภาอีกต่อไปแล้ว แต่ก็ยังมีอำนาจวีโตอยู่มาก ซึ่งต้องใช้เสียงสองในสามของทั้งสองสภาในการลบล้างการวีโตของกษัตริย์

เกรียงศักดิ์นำภูมิพลเข้ามาพัวพันในกิจการทางการทูตที่สำคัญๆ ด้วยเช่นกัน ภูมิพลให้รัฐมนตรีต่างประเทศของเวียดนามเข้าพบในเดือนมกราคม 2521 และนายกฯ ลาวตอนต้นปี 2522 เติ้งเสี่ยวผิงก็ได้เข้าพบภูมิพลเช่นกันในระหว่างการมาเยือนในปี 2521 และได้เข้าร่วมในพิธีบวชของวชิราลงกรณ์ด้วย จังหวะก้าวเหล่านี้เสริมภาพพจน์ของภูมิพลในฐานะประมุขของประเทศและผู้บันดาลสันติภาพ สถาบันกษัตริย์ยังได้รับการแห่แหนบนยอดสุดของโครงสร้างลำดับชั้นของชาติ วิทยุและโทรทัศน์ทุกคืนต้องรายงานข่าวในวังประมาณ 5-10 นาทีเกี่ยวกับกิจกรรมของครอบครัวนี้ เริ่มด้วยตัวภูมิพล ภรรยา ลูกชายและลูกสาวตามลำดับไหล่ จากนั้นโดยไม่เว้นช่วงก็เป็นข่าวผู้นำกองทัพทำกิจกรรมอะไรบ้างในวันนั้น จากนั้นก็เป็นข่าวของรัฐบาล

เบื้องหลังการถ่ายทำ ปัญญาชนที่กอรมน.กับสภาความมั่นคงแห่งชาติพยายามหาว่าเหตุใดคาถาชาติ-ศาสน์-กษัตริย์และอุดมการณ์ "ประชาธิปไตยอันมีกษัตริย์เป็นประมุข" จึงล้มเหลวในการผนึกรวมใจไทยทั้งชาติ ข้อสรุปสำคัญประการหนึ่งคือว่า แนวคิดทั้งสองไม่ได้ให้ชาวบ้านมีสถานะหรือบอกพวกเขาว่าพวกเขาจะได้ประโยชน์อะไร แนวคิดเกี่ยวกับรัฐล้วนมุ่งเน้นแต่พวกเจ้ากับวัฒนธรรมในอุดมคติของพวกเจ้า ทางออกคือการนิยามชาติไทยใหม่เพื่อให้มีสมดุลระหว่างเจ้ากับชาวบ้าน ตอนนี้ชีวิตพอเพียงในหมู่บ้าน พร้อมด้วยสถาบันกษัตริย์และศาสนาพุทธได้รับการขับเน้นให้เป็นนิยามของวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมนี้มีจุดเน้นที่ความขยันของชาวบ้านในการทำงานเพื่อประโยชน์ของชุมชน ซึ่งไม่ต่างจากแนวทางของลูกเสือชาวบ้าน แต่ก็เน้นเรื่องอันตราย ความกลัวและการพึ่งพาชนชั้นนำลดน้อยลงไป สมช.ตอบสนองต่อความไม่พอใจของชาวบ้านและคนเมือง ด้วยการให้ความสนใจกับความหวังทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองของประชาชน[15] พวกเขามุ่งหวังที่จะประมวลและอรรถาธิบายความคิดเหล่านี้ผ่านทางคณะกรรมการเอกลักษณ์แห่งชาติ ที่ตั้งขึ้นมาในปี 2523 เพื่อหาคำตอบอย่างเป็นทางการสำหรับคำถามที่ว่า "ไทยคืออะไร?" กับ "ประชาธิปไตยแบบไทยๆ เป็นอย่างไร?"

เกรียงศักดิ์ไม่มีปัญหากับการใช้สถาบันกษัตริย์เพื่อการผนึกรวมประชาชน แต่เขาต้องการให้วังเป็นกลางทางการเมือง เป็นหลักทางพิธีกรรมของชาติ ดังนั้นเมื่อเป็นเรื่องทางการเมืองที่สำคัญๆ ภูมิพลจึงถูกกันออกไปนอกวง เกรียงศักดิ์ที่ได้รับการสนับสนุนอย่างท่วมท้นแต่ไม่เอ่ยปากจากบรรดาชนชั้นนำนอกแวดวงของวัง เข้าใจว่าปัญหาต่างๆ ของประเทศมีความซับซ้อนเกินกว่าที่จะปัดเป่าไปได้ด้วยเพียงขนบจารีตและการกราบไหว้กษัตริย์ อีกทั้งเกรียงศักดิ์ยังไม่ต้องการให้วังสามารถเคลื่อนไหวมวลชนด้วยตัวเองได้มากเกินไป นอกจากการจำกัดกิจกรรมของลูกเสือชาวบ้านแล้ว เขายังยับยั้งโครงการสร้างอนุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 ที่รัฐสภาอีกด้วย โดยอ้างความจำกัดของงบประมาณ

นี่เป็นการเพลี่ยงพล้ำอย่างมากสำหรับภูมิพล ที่ใช้เวลาสร้างอิทธิพลทางการเมืองมานานหลายทศวรรษ ด้วยลักษณะนิสัยที่ไม่ยอมแพ้อะไรง่ายๆ เขาหวนกลับไปพลิกตำราดูบทเรียนแรกๆ ที่ได้รับเมื่อขึ้นนั่งบัลลังก์ นั่นคือ พิธีกรรมและกิจกรรมสาธารณะคือแหล่งกำเนิดบุญบารมีที่แท้จริง ขณะเร่งออกงานพิธีต่างๆ เขายังต่อเติมเสริมกำลังเครือข่ายพันธมิตรของวังด้วยการแจกเครื่องราชแก่ข้าราชการและทหารชั้นสูง ซึ่งภรรยาของพวกเขาก็จะได้รับคำนำหน้าชื่อเป็นท่านผู้หญิงกับคุณหญิง สำหรับคนอื่นๆ เครื่องราชผูกติดกับจำนวนเงินที่บริจาคให้งานการกุศลของกษัตริย์ ที่เติบโตขึ้นเรื่อยๆ จากการที่วังเล่นกับความกลัวภัยผกค.และปัญหาความยากจน ความสามารถของภูมิพลในการดึงดูดเงินบริจาคเพื่อแลกเปลี่ยนกับสะเก็ดความมลังม

---

[15] Michael Connors เขียนรายละเอียดครอบคลุมการบรรจงสร้างอุดมการณ์แห่งชาติใน *Democracy and National Identity in Thailand* (London: Routledge, 2003)

www.yerngshare.blogspot.com

เลืองทางธรรมของเขานั้นเป็นที่ประจักษ์ในการออกงานที่วัดแห่งหนึ่งในเยาวราช ผู้บริจาค 120 คนรับพระเครื่องจากเขาด้วยสนนราคาเหรียญละ 20,000 บาท[16]

ภูมิพลสานงานต่อด้วยความขมีขมันกับโครงการเช่น สหกรณ์หมู่บ้านกับแหล่งกักเก็บน้ำ โครงการปลูกพืชทดแทนฝิ่นของเขาได้รับการขยาย และเขาเฝ้าทดลองการปลูกพืชต่างๆ รวมถึงเทคโนโลยีจำพวกจิ๋วแต่แจ๋ว (small is beautiful) ในวังสวนจิตร ด้วยประสบการณ์เกี่ยวกับทุนนิยมและสหกรณ์ เขาเสริมกำลังสำนักงานทรัพย์สินฯ ด้วยการนำเงินและเทคโนโลยีจากเจ้าพ่อด้านการค้าชาวอิสราเอลผู้ลี้ลับระดับตำนาน Shoul Eisenberg เพื่อดำเนินตามแนวคิดสหกรณ์เกษตรในเชิงธุรกิจขนาดใหญ่ เหมือนคิบบุทซ์ (kibbutz) ของอิสราเอลที่ผสมผสานการเกษตรกับการแปรรูปอาหารเข้าไว้ด้วยกัน แนวคิดก็คือ Eisenberg Group จะนำระบบชลประทานแบบหยดและทักษะบริหารจัดการการเกษตรจากอิสราเอลมาใช้ในแปลงเกษตรสาธิต และจะตั้งและดำเนินการโรงแปรรูปผลผลิตที่ได้จากแปลงสาธิตและเกษตรกรไทยที่ใช้เทคโนโลยีใหม่นี้ เกษตรกรก็จะมีส่วนแบ่งจากผลกำไรที่ได้จากผลิตผลที่ออกจากโรงงาน โดยเป็นการเพิ่มรายได้และในขณะเดียวกันก็เป็นการหลีกเลี่ยงพ่อค้าคนกลางผู้เอารัดเอาเปรียบที่ภูมิพลรังเกียจเป็นนักหนา (น่าขำที่ในภายหลัง Eisenberg จะได้รับการขนานนามว่าเป็น “พ่อค้าคนกลางที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของโลก” สำหรับอาณาจักรการค้าของเขา)

Eisenberg ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการผลิตหรือการเกษตรในที่อื่นใดในโลก ดังนั้นจึงสันนิษฐานได้ว่าเขามองไปที่ข้อตกลงอื่นๆ ในเมืองไทยมากกว่า อาจเป็นไปได้ว่าเกี่ยวกับการค้าอาวุธ[17] ถึงปลายปี 2520 โครงการร่วมระหว่าง Eisenberg กับสำนักงานทรัพย์สินฯ มีหลายกิจการที่ภาคเหนือตอนล่าง แห่งหนึ่งผลิตซอสมะเขือเทศ อีกแห่งหนึ่งผลิตผักแปรรูป กิจการที่สามผลิตผักแช่แข็ง และกิจการที่สี่ Thai Farming Corporation ทำการเกษตรบนที่ดินเนื้อที่ 9,000 ไร่ มีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการจำนวนมาก ปลูกข้าวโพด ถั่ว กาแฟ มะเขือเทศและอื่นๆ ด้วยการมีสนามบินและทหารคอยตรวจตราลาดตระเวนพร้อมอาวุธยุทโธปกรณ์อย่างดี จำนวนฟาร์มเพิ่มเป็นสองเท่าด้วยเป็นเครื่องค้ำยันต่อพคท.ในบริเวณนั้น

ทว่า หลายสิ่งก็ดำเนินไปอย่างผิดพลาด มีปัญหาแย่งชิงกรรมสิทธิ์ที่ดินระหว่างเกษตรกรและบริษัท เกษตรกรปฏิเสธที่จะแบกรับต้นทุนอันเกิดจากปัญหาของอุปกรณ์ และคนนอกเสนอราคาแก่เกษตรกรสูงกว่าโรงงานของ Eisenberg แทนที่จะซื้อใจชาวบ้านได้ วังกลับบรรลุการทำให้พวกเขาแปลกแยก ชาวบ้าน

---

[16] Gray, *The Soteriological State*, 525.

[17] Eisenberg มีธุรกิจจำนวนมากในเอเชียและมีฐานอยู่ที่เซี่ยงไฮ้ หลักๆ แล้วเป็นการค้าอุปกรณ์การเกษตรและอุปกรณ์หนัก โรงงานทั้งโรง สารเคมี อุปกรณ์ที่เกี่ยวกับอาวุธ ตลอดจนสินค้าบริโภค

www.yerngshare.blogspot.com

โบกมือลาไปอย่างรวดเร็ว พอถึงปี 2522 กิจการที่เกี่ยวข้องกับ Eisenberg ส่วนใหญ่ปิดกิจการหรือไม่ก็โอนไปให้รัฐบาล

การที่ภูมิพลยังคงปฏิเสธที่จะยอมรับความผิดพลาดใดๆ เห็นได้ชัดในการให้สัมภาษณ์ของเขากับภรรยาต่อสื่อตะวันตกหลายครั้งในช่วงนี้ เขาไม่ยี่หระกับคำวิพากษ์วิจารณ์ โดยบอกว่าคนไม่เข้าใจว่าเขานั้นไม่ได้เลือกข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด (เขารู้ว่าคนไทยที่มีการศึกษาจะยึดถือรายงานตามสื่อมวลชนต่างประเทศเป็นจริงเป็นจังกว่า ซึ่งเขาเหล่านั้นเป็นผู้ที่ตั้งคำถามกับระบบการบริหารแบบมีกษัตริย์มากกว่าใครเพื่อน) การสัมภาษณ์ที่สำคัญที่สุดอยู่ในรายการสารคดีโทรทัศน์ BBC ในปี 2523 ชื่อว่า Soul of a Nation ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิพลความยาวสองชั่วโมง David Lomax ผู้สัมภาษณ์วาดภาพภูมิพลว่าเป็นผู้นำสมัยใหม่ที่เป็นมวยแต่ถ่อมตน และยึดญาณทัศนะแบบพุทธ เป็นกษัตริย์ที่ใส่ใจในปัญหาของประเทศและอยู่เหนือความกระจอกงอกง่อยของพวกนักการเมือง สารคดีสอดแทรกด้วยฟุตเตจของภูมิพลกับภรรยาในขณะทำงานตามชนบทและในพิธีการต่างๆ เนื้อหาใจความวางอยู่บนฐานคติที่ว่าภูมิพลกำลังปกป้องราชอาณาจักรของเขาจากภัยคุกคามของคอมมิวนิสม์

Lomax สัมภาษณ์ภูมิพลในตอนดึกที่สำนักงานชั่วคราวของภูมิพลในตำหนักภูพานที่เพิ่งสร้างขึ้นใหม่ในจังหวัดสกลนคร ภูมิพลนั่งบนพื้น สวมถุงเท้าและเสื้อเชิร์ตแขนสั้น ไม่หันหน้ามาทางแขกหรือกล้องพวกนี้กำลังขัดจังหวะการทำงานอันไม่จบไม่สิ้นของเขา โดยดูได้จากแผนที่ต่างๆ ที่แผ่วางอยู่ตามพื้น มีโต๊ะตัวหนึ่งกับวิทยุหลายตัวที่ส่งเสียงตลอดเวลาบนผนัง ฉากนี้แสดงภาพศูนย์ปฏิบัติการสงครามที่จริงจัง ที่กษัตริย์ผู้เรียบง่ายและทำงานหนักผู้นี้หลังขดหลังแข็งจนถึงดึกดื่นเพื่อแก้ปัญหาของประชาชน สารคดีเรียกศูนย์ปฏิบัติการนี้ว่า “เครือข่ายข่าวกรอง” ของเขา ให้อารมณ์ถึงการหยั่งรู้หูตากว้างไกลของภูมิพล เสมือน CIA และ MI5 แบบฉายเดี่ยวที่ล่วงรู้ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นในอาณาจักรของตน

ขณะที่ Lomax ป้อนคำถาม หน้าไม่ยิ้มและน้ำเสียงแหบเครือของภูมิพลบ่งบอกว่า ทีมงานสารคดีไม่เพียงแต่ไม่มีทางเข้าใจในสิ่งที่เขาทำได้เลย แต่ยังเป็นการมาขัดจังหวะการทำงานของเขาอีกด้วย ภูมิพลตอบคำถามของ Lomax เกี่ยวกับภัยคุกคามจากพคท.อย่างแทบจะด้วยอาการหยามหยันด้วยการแก้ความเข้าใจของผู้ถามว่า “เราไม่ได้กำลังต่อสู้กับคน เรากำลังต่อสู้กับความอดอยากหิวโหย ถ้าทำสิ่งนี้และพวกเขามีชีวิตที่ดีขึ้น ประชาชนที่คุณเรียกว่าเป็นผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ก็จะมีชีวิตที่ดีขึ้นด้วยเช่นกัน ดังนั้นทุกคนจะมีความสุข” เขาอธิบายสิ่งที่เขาทำว่าเป็นส่วนหนึ่งของจารีตที่เป็นมายาวนาน ที่ประชาชนไทยยอมรับ[18] “ทวดเป็นกษัตริย์นักปราชญ์... ประชาชนในประเทศนี้...เคารพเทิดทูนมงกุฎมาก [ดังที่เห็นในหนัง *The King*

---

18 บทสัมภาษณ์ถูกเปลี่ยนลำดับใหม่เพื่อพัฒนาเรื่องราวเนื้อหา แต่ไม่ได้ไม่คำนึงถึงบริบทและความหมายดั้งเดิม อันที่จริง สารคดีเรื่องนี้ก็ใช้วิธีการแบบนี้เช่นกัน

www.yerngshare.blogspot.com

and I] เขาเป็นคนที่น่าอัศจรรย์ ฉลาด เข้มแข็ง... เขามีบุคลิกแข็งแกร่งจริงๆ [และ] มีสำนึกแรงกล้าต่อหน้าที่เพื่อประเทศชาติ”

ยี่ห้อนี้ถูกสืบทอดมายังลูกคือ จุฬาลงกรณ์ ที่นั่งบัลลังก์อายุ 15 สานต่อจากรากฐานที่มงกุฎได้วางไว้ ภูมิพลบอก “เขาก็ต้องสู้เหมือนกันเพื่อปกป้องประเทศจากการรุกรานของประเทศอื่น” ภูมิพลเองก็ยึดบรรพบุรุษของเขาเป็นแบบอย่าง ด้วยความเป็นกษัตริย์ตระกูลจักรี งานของเขาจึงเป็นประโยชน์สำหรับประชาชน “ทำสิ่งที่คิดว่าเป็นประโยชน์ เท่านั้นแหละ ไม่รู้ว่ากษัตริย์จะมีนิยามว่าอย่างไร... ถูกเรียกว่ากษัตริย์ แต่งานของเรา... ไม่ใช่หน้าที่ของกษัตริย์ มันค่อนข้างต่าง ยากที่จะนิยาม ไม่มีแผน เหมือนกับ... วันนี้ กำลังทำอะไรสักอย่าง... ไม่รู้ว่าสักอย่างนั้นมันคืออะไร แต่กำลังทำอะไรสักอย่างที่เป็นผลดี” เป้าหมายหลักคือความมั่นคงของประชาชน เขาอธิบาย แต่พ้นจากนั้นไปเป็นเป้าหมายทางจิตวิญญาณ ซึ่งภูมิพลก็ยังคงเป็นผู้กำกับทิศทาง

> *คนไทยจะต้องต่อสู้เพื่อเสรีภาพของตัวเอง... ดังนั้นสิ่งหลักคือการเป็นคนดี และหลังจากนั้น เมื่อประเทศสงบดีแล้ว ต้องมีกฎหมายและความระเบียบเรียบร้อย กฎหมายและระบบการปกครอง ในเวลาเดียวกัน เราต้องมีอาหารที่พอเพียง... เครื่องไม้เครื่องมือที่พอเพียงที่จะมีบ้านดีๆ มีที่อยู่อาศัย สิ่งเหล่านี้มีความจำเป็น*
>
> *จากนั้น เราต้องมีระเบียบทางสังคม เป็นเรื่องทางจิตใจ เราต้องเป็นคนดี เพื่อไม่ให้เกิดความวุ่นวาย... ดังนั้นเราจึงต้องมีศาสนา กษัตริย์ก็เป็นผู้นำทางศาสนาเช่นกัน*

ภูมิพลอธิบายกิจกรรมพัฒนาชนบทของเขา โดยอ้างถึงโครงการชลประทานกว่า 400 แห่งเป็นผลงานหลัก เขาพูดถึงแต่งานของตัวเอง ราวกับว่ารัฐบาลไม่มีตัวตน ประชาชนในชนบทปฏิบัติตามคำแนะนำของเขาเพราะเขา (และไม่ใช่รัฐบาล) เข้าใจความต้องการและปัญหาของพวกเขา “พวกเขามีความสุขมากเวลามีใครมาและรู้เรื่องเกี่ยวกับหมู่บ้านของพวกเขา” เขาพูดถึงการออกตระเวนชนบทของเขา “พวกเขารู้สึกเป็นกันเองกับพวกเรา เป็นเหมือนครอบครัวขนาดใหญ่” เขาบอก “พวกเขาชอบพวกเรา และพวกเราก็ชอบพวกเขา”

ภูมิพลอธิบายลักษณะงานของเขาเป็นเหมือนงานของปราชญ์ผู้สันโดษ “ไม่โดดเดี่ยว มีงานต้องทำ” เขาบอก “วิธีการทำงานคือต้องมีสมาธิและความสงบ... มันเป็นวิธีเตรียมตนให้สามารถทำอะไรก็ได้ตามแต่สถานการณ์จะกำหนดให้ทำ รวบรวมข้อมูลจากการฟัง รวบรวมข้อมูลจากการดูแผนที่ หรืออ่าน หรือคิด แล้วเมื่อถึงเวลา ก็มีวัตถุดิบอยู่ในหัวแล้ว”

จิตวิญญาณเป็นสิ่งสำคัญในงานของเขา “การทำสมาธิ... มีความสำคัญมาก เพราะอย่างแรกต้องมีสมาธิ ต้องกำหนดจิตใจ เพื่อจะมีความสงบที่อาจจะไม่คงทน แต่เป็นความสงบที่ทำให้เห็นหลายสิ่ง การจะสงบ สงบที่แท้จริง และสงบแล้ว ก็จะเห็น อย่างชัดเจน”

www.yerngshare.blogspot.com

ความคิดทางพุทธค่อนข้างซับซ้อนและมีหลายระดับ ศาสนาพุทธมีระดับสูงสุดคือการเข้าถึงความบริสุทธิ์สมบูรณ์ ซึ่งคุณเรียกว่าเป็นแรงจูงใจที่เห็นแก่ตัว นั่นก็จริง มันเห็นแก่ตัว แต่การบรรลุความบริสุทธิ์นี้ จะต้องทำทุกสิ่งที่ไม่เห็นแก่ตัว ซึ่งคุณอาจจะมองว่าเป็นเรื่องขัดแย้งในตัวเอง เราต้องเสียสละ เราต้องละวางทุกสิ่งที่เราคิดว่าเป็นเป้าหมาย การกุศลก็เป็นหนทางหนึ่งในการละ...

ปกติแล้ว คนที่ทำงานการเมืองตามความเชื่อใดๆ ต้องการขึ้นไปสู่จุดสูงสุด ถ้าคิดถึงศาสนาพุทธ ไม่ได้ต้องการอยู่บนยอดสุด เพราะไม่มีจุดสูงสุด ไม่มีจุดต่ำสุด มีแต่ความบริสุทธิ์อันสมบูรณ์... มันมีความบริสุทธิ์ดั้งเดิมที่ถูกแปดเปื้อนหรือปกปิดโดยสิ่งที่เราเรียกว่าบาป สิ่งดั้งเดิมที่เป็นความสว่างเป็นความงดงาม

มันเป็นชั่วขณะที่หาได้ยากยิ่งที่จะได้เห็นภูมิพลสำแดงธรรมกถาของเขาออกมา ในการที่จะถ่ายทอดสาส์นของเขาไปสู่พสกนิกรที่ผ่านมา เขามักจะใช้วิธีการนิ่งเฉยและพิธีกรรมเป็นส่วนใหญ่ แต่ตอนนั้น ผู้สัมภาษณ์จาก BBC อยากรู้ว่าภูมิพลประนีประนอมหลักการดังกล่าวกับบทบาทจอมทัพไทยที่ฆ่าคนได้อย่างไร?

เขาตอบว่า ที่สำคัญที่สุดในชีวิตคือความตั้งใจดีและการปฏิบัติตามหน้าที่ "เวลาทหารถือปืน ปืนกระบอกนั้นก็ควรที่จะตั้งใจเพื่อยิง และยิงอะไร ยิงศัตรู นั่นเป็นสิ่งมีชีวิต แต่ถ้าเขาถือปืน ด้วยเจตนาปกป้องคุ้มครองประเทศของเขา ด้วยเจตนานี้ ไม่บาป และกระทั่งหาก... เขาต้องยิง เขาก็ต้องยิง และทำไม? เพราะเขามีเจตนาป้องกันประเทศของเขา รักษาประเทศของเขา และคุ้มครองศาสนา แต่หากศัตรูมา และประเทศไปถูกทำลายไป ก็ไม่มีศาสนา และไม่มีความดี"

เขาไม่ไขความใดๆ เมื่อ Lomax ถามจี้เกี่ยวกับเหตุการณ์เฉพาะบางอย่างที่ยังเป็นที่ถกเถียง ไม่มีประโยชน์ที่จะจมอยู่กับอดีต โดยเฉพาะการตายของอานันท์ พี่ชายของเขา:

การสอบสวนได้ข้อเท็จจริงว่าเขาตายจากบาดแผลกระสุนตรงหน้าผาก มีข้อพิสูจน์ว่าไม่ใช่อุบัติเหตุและไม่ใช่การฆ่าตัวตาย ไม่มีใครรู้... แต่เกิดอะไรขึ้น เป็นปริศนามาก เพราะหลักฐานจำนวนมากถูกสับเปลี่ยนในเวลาไม่นาน และเนื่องจากว่ามันเป็นเรื่องการเมือง ทุกคนจึงเล่นการเมือง กระทั่งตำรวจก็ยังการเมือง มันไม่ชัดเจน

รู้แค่ว่าเมื่อไปถึง เขาก็ตายแล้ว หลายคนต้องการสืบหาข้อเท็จจริง ไม่ใช่ทฤษฎี เพื่อให้กระจ่าง พวกเขาถูกห้าม และถูกห้ามโดยผู้มีอิทธิพลในประเทศนี้และในการเมืองระหว่างประเทศ

เมื่อ Lomax ถามเกี่ยวกับการเมืองและเหตุการณ์ 6 ตุลา 19 ภูมิพลขนพอง ไม่ใช่เพราะว่ามันเป็นเรื่องอ่อนไหว แต่เพราะผู้สัมภาษณ์ยังไม่สำเหนียกอยู่อีกว่าเขาผู้เป็นพุทธกษัตริย์ที่มีเจตนาบริสุทธิ์ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องการเมือง

ดูจะเป็นสิ่งเลวร้ายที่จะถอดชนวนวิกฤติเพราะว่าต้องแตะการเมือง แต่ถ้าพยายามพูดจาและใส่เหตุผลเข้าไปในหัวของคน คิดว่านั่นไม่เลวร้ายเท่าไหร่ และกระทั่งการใช้คำว่า "ถอดชนวนสถานการณ์" ไม่คิดว่าเลวร้ายมากนัก ถ้าไม่ถอดชนวนระเบิด ก็จะระเบิด และถ้าระเบิด ก็จะเป็นพลุดอกไม้ไฟชั้นดีสำหรับคนที่มองจากที่ไกล...

ครอบครัวเราตกเป็นเป้าความสนใจ ดังนั้นเวลาคิดอะไรสักอย่าง ทำอะไรสักอย่าง [คนอื่นจะเพ่งมอง] ไม่ได้หมายความว่าเราเล่นการเมือง... ไม่ใช่แต่ 6 ตุลา อะไรต่อมิอะไร กระทั่งหากออกไปดูสถานที่สำหรับก่อสร้างเขื่อนขนาดเล็ก หรือถามประชาชนว่าพวกเขามีพอกินเช้านั้นไหม... ก็ถูกกล่าวหาว่าเล่นการเมือง

ค่อนข้างเป็นเรื่องธรรมดาที่คนจะใช้กษัตริย์ กษัตริย์มีไว้ให้ใช้... แต่จะใช้แบบไหนก็ขึ้นกับพวกเราด้วย พวกเราทำสิ่งต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ หรือประชาชน และเราก็ไม่มีความลับใดๆ

เราอยู่ตรงกลาง เป็นกลาง... อยู่ร่วมกับทุกคนอย่างสงบ... เราอาจถูกบดขยี้จากทั้งสองฝ่าย แต่ไม่เลือกข้าง วันหนึ่งจะเป็นประโยชน์ที่มีใครสักคนไม่เลือกข้าง เพราะหากมีแต่กลุ่มการเมืองต่างๆ ในประเทศ ที่มีแต่ผลประโยชน์ของตน แล้วผู้ที่ไม่มีอำนาจล่ะ คนธรรมดาที่ไม่สามารถมีปากมีเสียง? พวกเขาจำต้องมีใครที่ไม่เอียงข้าง และถ้าต้องการทำลายใครคนนั้นที่ไม่เลือกฝักฝ่าย เท่ากับทำลายตนเอง

สิริกิติ์พูดกับ Lomax ถึงความเลอเลิศของสามี รวมทั้งของตัวเองอย่างไม่มีเหนียม "กษัตริย์และราชินีของไทยมีความใกล้ชิดกับประชาชนมาโดยตลอด จริงๆ และประชาชนก็มักถือกษัตริย์เป็นพ่อของชาติ จึงเป็นสาเหตุว่าทำไมเราถึงไม่ค่อยได้มีชีวิตส่วนตัว เพราะเราถูกถือเป็นพ่อและแม่ของชาติ เราอยู่กับประชาชนตลอดเวลา... เราเป็นประเทศด้อยพัฒนา ดังนั้นหน้าที่เพียงแต่การไปเยือนประชาชนด้วยความที่มันเป็นงานประจำพอเป็นพิธีของประมุขแห่งรัฐนั้นไร้สาระ ถ้าเราไม่สามารถร่วมช่วยเหลือบรรเทาความทุกข์ยากของประชาชนได้ เราจะถือว่าเป็นความล้มเหลว"

ความเชื่อศรัทธาในศาสนาพุทธคือสิ่งที่จรรโลงและชี้นำพวกเขา สิริกิติ์อธิบาย "ข้าพเจ้าเชื่อในคำสอนของพระพุทธเจ้า ว่าอย่าจมอยู่กับอดีต อย่ามองอนาคต ทำตอนนี้ให้ดีที่สุด แล้วก็จะมั่นใจว่าผลลัพธ์จะออกมาดี"

มันเป็นสิ่งวิเศษเวลาจิตใจสงบ ก็จะไม่รู้สึกถึงความเหน็ดเหนื่อยมากนัก... เหมือนกับพระ รูปที่ข้าพเจ้าถืออยู่นี้ [มือถือรูป] ท่านมรณภาพด้วยมะเร็งในลำคอ ข้าพเจ้าถามว่าท่านรู้สึกเจ็บปวดไหม ท่านบอกข้าพเจ้าว่าหากจิตใจสงบ ก็จะไม่เจ็บปวดเลย รู้สึกแต่ว่าได้ทำดีที่สุดในชีวิตแล้ว เพื่อคนอื่น ท่านบอกว่านั่นเป็นหนทางเดียวที่จะบรรลุถึงความสุข

การมีแต่ให้ ไม่ใช่รับ การให้ความรัก นี่เป็นเหตุผลที่ทำให้สามีของข้าพเจ้าและข้าพเจ้าสามารถทำงานได้ ปีแล้วปีเล่า วันแล้ววันเล่า เราเคยล้มป่วย แต่เรารู้ว่าเมื่อถึงเวลาตาย ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้นเราจึงทำเท่าที่เราจะทำได้เพื่อสร้างประโยชน์แก่สังคม และเจียดเวลาอันจำกัดเพียงเล็กน้อยสำหรับตัวเราเอง

พวกเขาทำอย่างนี้ได้ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการนั่งสมาธิ สิริกิติ์เผยเคล็ดลับ ในเรื่องนี้ สามีของเธอได้บรรลุถึงระดับที่สูงมากๆ เพราะว่า “เขาสามารถกำหนดลมหายใจและสามารถรวบรวมสมาธิได้จริงๆ แต่ข้าพเจ้ายังรวบรวมสมาธิไม่ได้ ข้าพเจ้ากำลังศึกษาอยู่”

Soul of a Nation ให้สองสามีภรรยาได้อธิบายตัวเองในเชิงเหตุผล สารคดีเรื่องนี้บรรจุเนื้อหาอย่างพอเพียงถึงธรรมราชาผู้อัศจรรย์ที่ยึดหลักพุทธธรรมสำหรับผู้ชมชาวไทยทั่วไปได้คล้อยตาม ในขณะเดียวกันก็ไม่ดูน่าขบขันสำหรับชาวต่างชาติและปัญญาชนไทย มันเพียงแต่เกี่ยวกับกษัตริย์ที่ยึดมั่นในหลักธรรมที่ช่วยเหลือประเทศชาติ โดยไม่มีการกล่าวถึงงานของรัฐบาล หรือบทบาทของสถาบันประชาธิปไตยสมัยใหม่ หรือความช่วยเหลือจากต่างประเทศ หรือคนไทยเองเลย สารคดีจบลงด้วย: “ภูมิพลสร้างความแข็งแกร่งให้ประเทศชาติด้วยการเตือนให้สำนึกถึงธรรมชาติของจิตวิญญาณของชาติ”

ในการสัมภาษณ์ภายหลัง หลังจากเกรียงศักดิ์กระเด็นไปแล้ว ภูมิพลสรุปบทบาทของตนเองด้วยสำบัดสำนวนที่ว่า “พวกเขาบอกว่าประเทศก็เหมือนปิระมิด กษัตริย์อยู่บนยอดและประชาชนอยู่เบื้องล่าง แต่ในประเทศนี้ ปิระมิดมันกลับหัว ก็เลยเป็นเหตุผลว่าทำไมบางทีถึงปวดบริเวณนี้ [ชี้ไปที่คอ]”[19]

----

19 *National Geographic*, October 1982.

www.yerngshare.blogspot.com

15 ระบอบเปรม-ภูมิพล

การรัฐประหารของเกรียงศักดิ์ในปี 2520 นั้นไม่ได้เป็นบทเรียนแก่ภูมิพลเลยว่าเขาได้ถลำเข้ามาในการเมืองมากเกินไปแล้ว หลังจากธานินทร์แล้ว มีเพียงบทเรียนเดียวคือว่า ร่างทรงที่เป็นพลเรือนนั้นไม่พอเพียง ภูมิพลจำต้องมีขุนพลของตัวเอง เป็นคนที่ทั้งมีอำนาจและทุ่มเทสนองความต้องการของภูมิพลเหนืออื่นใดโดยกุมกองทัพไว้ในมือได้ เปรม ติณสูลานนท์ รัฐมนตรีคนหนึ่งของเกรียงศักดิ์ มีคุณสมบัติตามรายการนี้อย่างเหมาะเหม็ง เหลือแต่หาโอกาสที่จะอุ้มเปรมขึ้นสู่ตำแหน่งนายกฯ เท่านั้น

เกรียงศักดิ์ประกาศใช้รัฐธรรมนูญตามที่สัญญาไว้ในปี 2521 มันกำหนดให้มีสองสภาเหมือนเดิม โดยวุฒิสมาชิก 225 คนมาจากการแต่งตั้งของนายกฯ (ไม่ใช่กษัตริย์) กับสส.จากการเลือกตั้ง 310 คน ข้าราชการและทหารประจำการสามารถควบตำแหน่งวุฒิสมาชิกได้ และทั้งนายกฯ และรัฐมนตรีไม่จำเป็นต้องมาจากสมาชิกรัฐสภา ทำให้เกรียงศักดิ์สามารถมีรัฐมนตรีที่เป็นเทคโนแคร็ต ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนที่ภูมิพลพึงพอใจ

และรัฐธรรมนูญยังให้เกรียงศักดิ์เป็นนายกฯ ได้โดยไม่ต้องมีพรรคการเมืองอีกด้วย ก่อนการเลือกตั้งเดือนเมษายน 2522 เขาเติมวุฒิสภาด้วยผู้สนับสนุนของเขาเกือบ 200 คนจากทหารและตำรวจ ซึ่งพอเพียงสำหรับการครองอำนาจ แต่ก็ไม่แข็งแกร่งมากนัก เขาแทบเอาไม่อยู่กับทหารก๊กเหล่าต่างๆ ที่กำลังเบียดขับกันและเขาไม่มีฐานสนับสนุนที่แข็งแรงจากสส.หรือการสนับสนุนจากวัง พรรคร่วมรัฐบาลก็ให้การสนับสนุนอย่างแกนๆ ขณะที่ในซีกฝ่ายค้าน คึกฤทธิ์ ปราโมชแห่งพรรคกิจสังคมที่เล็งเก้าอี้นายกฯ อยู่ ก็ทำการโจมตีเกรียงศักดิ์อย่างดุเดือด เกรียงศักดิ์ทำท่าจะพังพาบอยู่รอมร่อ แต่ก็ต้องอาศัยภูมิพลเป็นคนลงดาบสุดท้าย แทนที่เขาด้วยเปรมในฐานะขุนพลคนใหม่ประจำตระกูล

เปรมเป็นคนใต้เกิดปี 2463 เป็นทหารอาชีพที่มีประวัติการรบที่น่าเชื่อถือ เป็นผู้บังคับบัญชาที่เข้มงวดแต่ลูกน้องรัก เขาไม่มีปัญหากับใครขณะเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติและวุฒิสภาภายใต้รัฐบาลหลายชุดต่อเนื่องกัน เขาบังคับบัญชากองทัพภาคที่สองในอีสานกลางทศวรรษ 2513 เขาจัดการกับผกค.ด้วยการผสมผสานระหว่างการพัฒนาสังคมและยุทธการทางทหารที่เด็ดขาด เขาเป็นเจ้าหน้าที่ระดับสูงของกอรมน. และเพื่อนเก่าแก่ที่สุดคนหนึ่งของเขาคือ สุดสาย หัสดิน ก็เป็นหัวหน้ากระทิงแดง สุดสายกับเปรมเข้าโรงเรียนมัธยม โรงเรียนทหารและการฝึกอบรมพิเศษในสหรัฐฯ มาด้วยกัน เปรมเป็นคนพูดเบามากและเคารพลำดับชั้นสูงต่ำทางสังคม เขาเรียบร้อยมากเสียจนไม่มีใครสามารถแฉรสนิยมรักร่วมเพศของเขาได้ และหนักแน่นและมีวินัย เขาไม่ตรงไปตรงมาและอำพรางเส้นสายพันธมิตรของเขา กระนั้นเขาก็ชมชอบการประจบสอพลอจากผู้ใต้บังคับบัญชาและไม่ได้ส่งเสริมทหารอาชีพแบบตัวเขาเองมากนัก

www.yerngshare.blogspot.com

ส่วนใหญ่แล้ว เปรมถวายหัวแก่ระบอบจักรีและเทิดทูนภูมิพล ความสัมพันธ์พิเศษของทั้งสองปรากฏในเดือนสิงหาคม 2521 เมื่อเกรียงศักดิ์กำลังเตรียมเสนอชื่อพล.อ.เสริม ณ นครที่จัดว่ากลางๆ ทางการเมืองให้ควบตำแหน่งผบ.สูงสุดและผบ.ทบ. แล้วคึกฤทธิ์ก็เขียนใน*ไทยรัฐ*ว่า "ผมคิดว่าคนที่น่าจะเป็นผบ.ทบ.ก็คือเปรม ติณสูลานนท์" นักสังเกตการณ์หลายคนมองว่ามันเป็นสัญญาณจากวัง และหกวันต่อมา เกรียงศักดิ์ก็เสนอชื่อเปรมเป็นผบ.ทบ. เสริมได้ตำแหน่งที่มีอำนาจน้อยกว่าคือ ผบ.สูงสุด[1]

การแต่งตั้งคราวนี้หมายความว่าเปรมข้ามหัวนายทหารที่อาวุโสกว่าหลายคน ในช่วงหลายปีต่อมา เขาโยกย้ายคนของตัวเองมาอยู่ในตำแหน่งสำคัญๆ ของกองทัพ และสามารถมีอำนาจต่อรองในวุฒิสภาที่เต็มไปด้วยทหาร ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ ภาวะผู้นำของเกรียงศักดิ์ก็อ่อนเปลี้ยด้วยเศรษฐกิจที่ตกต่ำ น้ำมันแพง และสถานการณ์ความมั่นคงที่ล่อแหลมจากการบุกกัมพูชาของเวียตนาม เมื่อฐานอำนาจในสภาของเกรียงศักดิ์ทรุดกร่อน เปรมกับวังก็สบโอกาส ต้นเดือนมกราคม 2523 เปรมจู่ๆ ก็ยกเลิกแผนที่จะติดตามสิริกิติ์และลูกชายไปสหรัฐฯ [2] เขาเริ่มวิจารณ์รัฐบาลในเรื่องอย่างเช่นราคาน้ำมันที่พุ่งสูงขึ้น ไม่ใช่เรื่องบังเอิญเลยที่ในวันที่ 24 มกราคม สุตสาย หัสดินถือโอกาสในการประท้วงคอมมิวนิสต์ของกระทิงแดง ทำการโจมตีเกรียงศักดิ์ไปด้วย คึกฤทธิ์มองว่านี่เป็นโอกาสที่จะคว้าตำแหน่งนายกฯ ได้อีกครั้ง และในต้นเดือนกุมภาพันธ์ เขายื่นญัตติอภิปรายไม่ไว้วางใจเกรียงศักดิ์ แต่แล้วยังเติร์กอันเป็นกลุ่มทหารที่ช่วยให้เกรียงศักดิ์ขึ้นสู่อำนาจ ก็เรียกร้องให้เปรมเป็นนายกฯ ถึงแม้ว่าเขาจะไม่ได้อยู่ในฐานะที่เป็นตัวเลือกอย่างเป็นทางการก็ตาม

ด้วยบรรยากาศตึงเครียดที่ชวนให้นึกถึงช่วง 2519 วังต้องการการเปลี่ยนแปลงที่ราบลื่นและแน่นอน การรัฐประหารอีกรอบรังแต่จะทำให้พันธมิตรของไทยติฉินนินทา แต่ถ้าเกรียงศักดิ์ยุบสภาและประกาศเลือกตั้งใหม่ ก็เสี่ยงกับการที่นักการเมืองที่ไม่ใช่ทหารขึ้นมามีอำนาจ และไม่รับประกันว่าจะได้คึกฤทธิ์ วันที่ 28 กุมภาพันธ์ เกรียงศักดิ์กับเปรมบินไปเชียงใหม่เพื่อพบภูมิพล วันถัดมา เกรียงศักดิ์ลาออกโดยไม่ยุบสภา และคึกฤทธิ์ที่กำลังหัวเสียถูกภูมิพลบีบให้เรียกประชุมสภาเพื่อสนับสนุนเปรมเป็นนายกฯ การเปลี่ยนแปลงดูเหมือนจะเป็นไปตามครรลองประชาธิปไตย แต่จริงๆ แล้วมันคือการรัฐประหารโดยวัง เมื่อเปรมประกาศว่ารัฐบาลผสมของเขาเป็น "รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว" ในพิธีสาบานตนวันที่ 3 มีนาคม คำกล่าวอ้างนี้มีความจริงที่ลึกซึ้งมากกว่าครั้งก่อนๆ ที่เคยอ้างกันมา เขาจะครองตำแหน่งนายกฯ "อย่างไม่เต็มใจ" ต่อมาเป็นเวลาถึงแปดปี ภายใต้การคุ้มครองของภูมิพล

---

[1] ท่าทีทางการเมืองของเสริมถูกถือว่าเป็นเหตุผลหลักที่ทำให้วังเลือกเปรม แต่ลือกันว่าเป็นเพราะสายเลือดและประวัติศาสตร์ของเสริมด้วย คือว่า ตระกูล ณ นครสืบเชื้อสายจากเจ้าตาก ที่ถูกรัชกาลที่ 1 ฆ่า

[2] แผนการเดินทางติดตามสองแม่ลูกไปสหรัฐฯ แสดงถึงความยอมตนอย่างถึงที่สุดของเปรม นักวิจารณ์ตั้งคำถามโดยเปิดเผยว่าผบ.ทบ.จะไปต่างประเทศเป็นเวลาถึงสามเดือนได้อย่างไรในเมื่อทหารเวียตนามกำลังประจันหน้าอยู่เพียงข้ามพรมแดนไทย-กัมพูชา

www.yerngshare.blogspot.com

เมื่อมีเปรม ภูมิพลในที่สุดก็มีผู้นำที่ทรงอำนาจที่เทิดเขาไว้เหนือเกล้าและปกครองด้วยคุณธรรมที่เขาชมชอบ สฤษดิ์นั้นจงรักภักดีแต่ว่าฉ้อฉลและหื่นกาม ถนอมกับประภาสผู้กักขพะก็ไม่มีประสิทธิภาพและเป็นหุ่นเชิดของสหรัฐฯ สัญญากับคึกฤทธิ์ก็ไม่มีน้ำยา ยึดติดกับรูปแบบประชาธิปไตยและฐานสนับสนุนจากประชาชนมากเกินไป ส่วนธานินทร์แข็งตัวและไม่มีปัญญาคุมทหาร และเกรียงศักดิ์ก็เป็นตัวของตัวเองมากเกินไป

แต่เปรมเข้มแข็ง มีวินัย และไม่แสดงอาการอยากร่ำอยากรวยและความกระสันต์ในอำนาจ เขาเข้าใจว่าภูมิพลไม่มีความสนใจในการบริหารราชการแผ่นดินแบบวันต่อวัน แต่ต้องการมีใครสักคนคอยสนองเวลาเขาออกคำสั่งหรือแสดงความคิดเห็น ทั้งสองมีความเชื่อร่วมกันในโครงสร้างลำดับชั้นตามธรรมชาติของไทยและคุณค่าของความเป็นระเบียบเรียบร้อยทางสังคมที่สถาปนาแล้วและชี้นำด้วยการแสดงให้เห็นเป็นแบบอย่างก่อนที่จะบังคับด้วยกำลัง(ไม่ใช่กฎหมาย)หากจำเป็น ในช่วงทศวรรษ 2523 เปรมเป็นผู้เปิดศักราชใหม่ของการประจบเทิดทูนวัง ที่นับได้ว่าเป็นการฟื้นฟูครั้งที่สอง โดยมีกองทัพและภาคเอกชนให้การสนับสนุน ในช่วงแปดปีที่ครองอำนาจ เขานำพาครอบครัวมหิดลผ่านช่วงเวลาขวัญผวาไปสู่ความเป็นพ่อเป็นแม่แห่งชาติ ในช่วงทศวรรษ 2523 ภูมิพลทำการแทรกแซงอย่างไม่เคอะเขินเป็นประจำด้วยร่างทรงที่ชื่อเปรม ส่วนเปรมก็ไม่เหนียมอายที่จะเอาหลังพิงวัง “เมื่อไหร่ก็ตามที่เขามีรอยฟกช้ำดำเขียว” ผู้สังเกตการณ์การเมืองไทยมา 40 ปีรายหนึ่งกล่าว “เขาก็จะตรงเข้าวังเพื่อฉีดยาและกระชุ่มกระชวยกลับออกไป”[3] เมื่อเปรมโผล่ออกมาจากสวนจิตร บรรดาปรปักษ์ของเขาก็จะพากันหดหัวไปอย่างรวดเร็ว

ยิ่งกว่านั้น คู่ขวัญภูมิพล-เปรมพยายามที่จะลงหลักปักฐานความคิดเรื่องรัฐบาลของกษัตริย์ และบรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญอย่างเป็นเรื่องเป็นราวในฐานะโครงสร้างอำนาจวัง-กองทัพ ในเชิงอุดมคติแล้ว ขุนพลของภูมิพลน่าจะธำรงระบบที่เป็นอยู่ด้วยการส่งเสริมทหารอาชีพที่จงรักภักดีแบบเดียวกันให้ขึ้นสู่แผงหน้าของกองทัพและนายพลผู้ทรงคุณธรรมเหล่านี้ก็จะกลายเป็นชนชั้นนำรุ่นใหม่ แต่ว่า การผงาดของเปรมยิ่งเติมเชื้อฟืนแก่การขันแข่งที่ฉ้อฉลเพื่อให้เป็นที่โปรดปรานของวัง และการแบ่งก๊กแบ่งเหล่ากับความหย่อนยานทางวินัยในกองทัพรังแต่จะมีเพิ่มมากขึ้น นั่นทำให้การเมืองในยุคเปรมมีความไร้เสถียรภาพสูงมาก หลายครั้งปั่นป่วนอย่างรุนแรง กระนั้นวังก็ยังถือว่านั่นคือสิ่งยืนยันความชอบธรรม หลังจากการสัประยุทธ์กันเองในกลุ่มก๊วนทหารหลายต่อหลายยก ทองน้อย ทองใหญ่เลขาคณะองคมนตรีก็ประกาศว่ามันแสดงให้เห็นว่ามีแต่กษัตริย์เท่านั้นที่สามารถนำประเทศได้ “ต่อให้คนที่ได้รับความนิยมมากที่สุดมาเป็นประธานาธิบดีของประเทศจะ

---

[3] สัมภาษณ์พิเศษ, กรุงเทพฯ, 2540.

www.yerngshare.blogspot.com

สามารถนำพาประเทศฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ ยามวิกฤติได้หรือ? ประชาชนไม่มีศรัทธาในตัวเขา แต่ในขณะเดียวกันสถาบันกษัตริย์และกษัตริย์ของเราสามารถทำได้"[4]

ตอนแรก การขึ้นสู่อำนาจของเปรมไม่เป็นประเด็นสำหรับคนไทยส่วนใหญ่ ซึ่งภัยคุกคามจากเวียตนามกับพคท. ยังเป็นข้ออ้างสร้างความชอบธรรมให้กับการครองอำนาจของทหารอยู่ ด้วยการสนับสนุนจากภูมิพล เปรมใช้ประโยชน์จากภาวะยอมๆ กันไปนี้สร้างอำนาจทหารให้กลายเป็นสถาบันมากยิ่งขึ้น ขั้นแรกคือการวางกรอบหลักการเสียก่อน ซึ่งออกมาในรูปของคำสั่ง 66/2523 ซึ่งเป็นคำสั่งนายกฯ ที่เป็นหลักหมายสำคัญที่เปรมออกมาหลังจากกุมบังเหียนรัฐบาลไปได้เพียงเจ็ดสัปดาห์ เมื่อผนวกกับคำสั่ง 65/2525 ที่ออกสำทับตามมาในภายหลัง มันถูกถือว่าเป็นการพลิกเปลี่ยนนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ เป้าหมายที่ระบุไว้คือการเอาชนะพคท. ด้วยการจัดการปัญหาที่แท้จริงของชาวบ้าน ขณะเดียวกัน ก็มีการอภัยโทษแก่ผู้แปรพักตร์จากพคท. ซึ่งเป็นการสานต่อจากนโยบายของเกรียงศักดิ์ จริงๆ แล้ว พคท.ก็กำลังแตกเป็นเสี่ยงๆ ดังนั้น เปรมจึงดูประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็ว

แต่ที่สำคัญกว่าคือ ด้วยคำสั่งเหล่านี้ กองทัพประกาศบทบาทครอบงำทั้งในการบริหารประเทศและสังคม คำสั่งเหล่านี้สร้างความชอบด้วยกฎหมายและความชอบธรรมต่อความพยายามใดๆ ของกองทัพในการก่อร่างระบบการเมือง "ที่เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง" กองทัพจะปฏิบัติการ "รุกทางการเมือง" เพื่อสร้างความยุติธรรมทางสังคมและขจัดรากเหง้าการทุจริตและการเอารัดเอาเปรียบ มันเป็น "ภารกิจศักดิ์สิทธิ์" ของพวกเขาที่จะต้องเผชิญหน้ากับทั้งพลังราชการพลเรือนและทุนนิยมผูกขาดที่ทำให้ประชาชนไม่พอใจรัฐ นี่คือการรัฐประหารเงียบอย่างแท้จริงในปี 2523 คำสั่งทั้งสองฉบับประกาศการสนับสนุนรัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตยรัฐสภาโดยมีกษัตริย์เป็นประมุข แต่ภายในกรอบนี้ รัฐธรรมนูญกับรัฐสภาต้องเป็นหมันไปขณะที่ภูมิพลกับเปรมกุมบังเหียนผ่านกองทัพ กองทัพได้อำนาจตามกฎหมายที่ทำให้อยู่เหนือทั้งรัฐสภาและรัฐธรรมนูญ เป็นรองแต่เพียงวังเท่านั้น

เปรมไม่ได้มีความกระจ่างนักว่าจะทำอะไรกับอำนาจที่ได้มา นอกจากการจัดชั้นของวังกับกองทัพแล้ว เขาไม่ได้มีแผนการอะไรเป็นเรื่องเป็นราว เขาใช้เวลาส่วนใหญ่ในสี่ปีแรกไปกับการปกป้องเก้าอี้ของตัวเอง ซึ่งต้องเอาหลังพิงวังอยู่ตลอดเวลา เหตุการณ์แรกเกิดในเวลาเพียงไม่กี่เดือนหลังจากเปรมเถลิงอำนาจในปี 2523 เมื่อขนบธรรมเนียมและกฎหมายถูกโยนทิ้งไปข้างทางเพื่อเพิ่มอำนาจตัวเอง เมื่อรับตำแหน่งนายกฯ เปรมควบอีกทั้งรัฐมนตรีกลาโหมและผบ.ทบ. การยังอยู่ในตำแหน่งสูงสุดของกองทัพและควบตำแหน่งทางการเมืองไป

[4] *บางกอกโพสต์*, 2 ธันวาคม 2526

www.yerngshare.blogspot.com

ด้วยเป็นเรื่องผิดปกติมาก หลังจากยุคเผด็จการถนอม-ประภาสแล้ว การควบตำแหน่งอย่างนี้เป็นสิ่งต้องห้ามในช่วงปฏิรูปปี 2517-18 แต่ภูมิพลที่ต้องให้ความเห็นชอบต่อเรื่องนี้ ไม่ได้ขัดข้องแต่ประการใด มีเสียงบ่นพึมพำในหมู่สาธารณชน แต่ก็หยวนๆ กันไปว่าเปรมจะเกษียณจากกองทัพอยู่แล้วเมื่ออายุถึง 60 ในเดือนตุลาคมปีนั้น

ทว่าปลายสิงหาคม นายทหารระดับสูงที่นำโดยพล.ต.อาทิตย์ กำลังเอก ดาวรุ่งและขวัญใจของสิริกิติ์เรียกร้องให้ภูมิพลต่ออายุราชการของเปรมไปอีกหนึ่งปี อาทิตย์ผู้วางตัวเองเป็นทายาทของเปรม ต้องการสกัดคู่แข่งที่อาวุโสเหนือกว่าคือรองผบ.ทบ.พล.อ.สันต์ จิตปฏิมา การเรียกร้องการต่ออายุราชการถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าทำให้เสียระบบราชการ และกระทั่งสมาชิกในรัฐบาลของเปรมก็ยังไม่เห็นด้วย ผู้วิพากษ์วิจารณ์เตือนว่าการต่ออายุราชการแบบเดียวกันนี้ให้กับประภาสมีส่วนนำไปสู่การลุกฮือในปี 2516 ถึงกระนั้น วันที่ 1 กันยายน เปรมโผล่กลับออกมาจากการเข้าพบภูมิพลและประกาศว่าภูมิพลสนับสนุนการต่ออายุของเขา เมื่อรัฐมนตรีเรียกร้องข้อพิสูจน์ พวกเขาก็ถูกเรียกเข้าพบภูมิพล เขาจะพูดว่าอย่างไรนั้นไม่ได้รับการรายงาน แต่เหล่ารัฐมนตรีก็กลับออกมาและสนับสนุนการต่ออายุเปรม

นักการเมืองที่หนุ่มกว่าบางส่วนไม่ยอมเงียบ ชวน หลีกภัย สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์บอกว่าการต่ออายุเป็นการสวนทางประชาธิปไตย และยังเติร์กบางส่วนก็คัดค้านด้วยเช่นกัน แม้จะเป็นเพราะว่าพวกเขาต่อต้านอาทิตย์เป็นสาเหตุหลักก็ตาม ที่สำคัญไม่แพ้กันคือ ขบวนนักศึกษาฟื้นจากการหลับไหลออกมาทำการประท้วงเล็กๆ แต่ก็หยุดไปเมื่อได้รับการข่มขู่จากหัวหน้ากระทิงแดงสุดสายที่ประกาศว่า “ผมต้องการให้คนรู้ว่าผมเป็นบุคคลอันตราย”[5]

ในการปราศรัยประจำวันเกิดในเดือนธันวาคมปี 2523 ภูมิพลกล่าวสนับสนุนเปรมด้วยถ้อยความที่สื่อถึงนักวิจารณ์ที่นิยมประชาธิปไตยว่า “ผู้มีสติปัญญาบางคนพัฒนาทฤษฎีที่มักจะหยิบยืมมาจากต่างประเทศ ใช้คำว่า “หยิบยืม” เพราะว่าไม่ใช่ของเรา นักวิชาการยืมเทคโนโลยีและพยายามทำให้มันประสบผลสำเร็จในประเทศไทย เพื่อจะได้รับการชื่นชมว่าเก่งกาจที่สามารถใช้เทคโนโลยีและทฤษฎีที่ไม่ใช่ของไทยได้”[6] พันธมิตรเปรม-วังจึงลงหลักปักฐานด้วยประการฉะนี้

ในการบริหารประเทศ เปรมมุ่งเน้นที่การต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ คำสั่ง 66/2523 ยิ่งเร่งให้พคท.พังพาบเร็วขึ้น และพลพรรคพคท.ก็หลั่งไหลออกมาจากป่านับพันคน ถึงปี 2524 พคท.ก็สิ้นพิษสง คงเหลือแต่เป็นหย่อมๆ ในภาคใต้ตอนล่างและรอบๆ เขาค้อในตอนล่างของภาคเหนือ เดือนมกราคม 2524 มีการประกาศว่า

---

5 *Far Eastern Economic Review*, December 12, 1980.

6 ภูมิพล, *The Royal Speeches and Addresses of His Majesty King Bhumibol of Thailand. The Royal Blue Book Part II*, 1987, 62-63.

www.yerngshare.blogspot.com

ภูมิพลวางแผนโครงการพัฒนาแม่น้ำที่เขาค้อ พล.ท.พิจิตร กุลละวณิชย์ ลูกน้องของเปรม จัดการเปิดฉากการรบทั้งภาคอากาศและภาคพื้นดินเป็นเวลาห้าเดือนเพื่อกวาดล้างพวกคอมมิวนิสต์ออกจากบริเวณนั้น ด้วยพคท.กำลังจะพังพาบอยู่แล้ว มันจึงเป็นการลงทุนลงแรงที่มากเกินจำเป็น นักวิจารณ์กล่าว รัฐสูญเสียกำลังพลไป 1,300 นายและเทือกเขาก็โล้นเลี่ยนไปเป็นแถบ ๆ

ระหว่างนั้นที่กรุงเทพฯ หลังจากผ่านไปไม่ครบปีดี เปรมก็ต้องกระเสือกกระสนเอาตัวรอดทางการเมือง ด้วยเศรษฐกิจของประเทศอยู่ในสภาวะถดถอย พรรคการเมืองร่วมรัฐบาลของเขาก็เริ่มแตกแถวโวยวายจากการที่ไม่ได้ประโยชน์สมน้ำสมเนื้อกับการให้การสนับสนุนแก่เปรม และรัฐบาลยังบาดเจ็บจากเรื่องทุจริตอื้อฉาวหลายกรณีอีกด้วย ยิ่งกว่านั้น สาธารณะก็มีปฏิกิริยาแง่ลบ เมื่อต้นปี 2524 ปรากฏว่าเปรมจะขอต่ออายุราชการในฐานะผบ.ทบ.อีกปีหนึ่ง รัฐมนตรีหลายคนลาออกด้วยหวังว่าจะใช้ประโยชน์จากสถานการณ์ และคึกฤทธิ์ที่ยังเล็งเก้าอี้นายกฯ อยู่ ก็พาพรรคตัวเองถอนตัวจากการร่วมรัฐบาล

เปรมไม่ยอมลง และจัดตั้งรัฐบาลใหม่โดยดึงพรรคการเมืองปีกขวา-ทหารเข้ามาร่วม เขาเสนอชื่อสุดสายกับเพื่อนคนหนึ่งพล.อ.ประจวบ สุนทรางกูรเป็นรัฐมนตรี ก่อให้เกิดความวิตกไปทั่วว่าขวาตกขอบแบบช่วงปี 2519-2520 จะหวนกลับมา ภูมิพลเห็นชอบกับรายชื่อคณะรัฐมนตรีโดยไม่รีรอ ผลจากการนี้เป็นที่ปรากฏต่อมาในเวลาไม่นาน คืนวันที่ 31 มีนาคม 2524 นายทหารคุมกำลังจำนวนมากของกองทัพพยายามก่อรัฐประหารที่เรียกกันว่า กบฏเมษาฮาวาย มันกลายเป็นห้วงเวลาคอขาดบาดตายที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเปรมกับภูมิพลได้ลงหลักปักเสาอย่างมั่นคง

กบฏเมษาฮาวายนำโดยยังเติร์ก ซึ่งเป็นกลุ่มทหารยะโสที่จบโรงเรียนนายร้อยในปี 2503 หรือจปร.7 ความมั่นอกมั่นใจและการเกาะกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่นของพวกเขาส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่หลายคนมีประสบการณ์สู้รบในลาวและเวียดนาม ทำให้พวกเขาเป็นมืออาชีพมากกว่าทหารกลุ่มอื่นในกองทัพ โดยเฉพาะคู่ปรับจปร.5 การสนับสนุนเปรมของพวกเขาในปี 2523 เกิดจากภาพพจน์ทหารอาชีพของเปรม และความสัมพันธ์ส่วนตัวที่แนบแน่นระหว่างเปรมกับผู้นำยังเติร์กคือมนูญ รูปขจรและจำลอง ศรีเมือง หลังจากเปรมเถลิงอำนาจในปี 2523 จำลองกลายเป็นเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ในอีกด้านหนึ่ง ยังเติร์กไม่เป็นที่โปรดปรานของวังมากนัก

รายละเอียดจำนวนมากเกี่ยวกับกบฏเมษาฮาวายถูกกลบเกลื่อนลบเลือนไปโดยวังและผู้มีส่วนร่วมหลัก ๆ เพื่อปกป้องหน้าตาของเปรมและสิริกิติ์ ในตอนแรกมันไม่ใช่การรัฐประหารต่อต้านตัวเปรม แต่ต่อต้านการที่เปรมต้องพึ่งพานายทหารขี้ฉ้อเพื่อที่จะเอาตัวให้รอดจากการตีรวนในสภา ยังเติร์กกับนายทหารพันธมิตรก็ไม่สบอารมณ์กับการเลื่อนตำแหน่งนายทหารการเมืองที่ฉ้อฉล รวมถึงบรรดาคนโปรดของวังอย่างอาทิตย์ กำลังเอก จากข้อมูลหลายแหล่ง มนูญกับพล.อ.สันต์ จิตปฏิมาติดต่อเปรมในวันที่ 31 มีนาคม ขอให้เขายุบสภากับยกเลิกรัฐธรรมนูญและกุมอำนาจเบ็ดเสร็จแบบสฤษดิ์ในปี 2501 ดูเหมือนว่าทีแรกเปรมตกลง พอคณะ

รัฐประหารยกกำลังออกมาคุมกรุงเทพฯ เท่านั้น สิริกิติ์ก็เข้ามาแทรกแซงและเรียกเปรมเข้าไปพบที่สวนจิตร ข้อมูลบางแหล่งระบุว่า ความสนใจหลักของเธอคือการปกป้องอาทิตย์ มีรายงานว่าสิริกิติ์พูดคุยทางโทรศัพท์อยู่นานกับหัวหน้าคณะรัฐประหาร เรียกให้พวกเขามาพูดคุยกันที่วัง เมื่อพวกเขาปฏิเสธ เธอคงจะชักจูงเปรมกับสามีของเธอให้ถอนการสนับสนุนจากคณะรัฐประหาร

คณะรัฐประหารเดินหน้าต่อและประกาศยึดอำนาจในเช้าวันที่ 1 เมษายน ขณะเดียวกัน เปรมก็จัดการอพยพโยกย้ายครอบครัวภูมิพลทั้งหมดขึ้นเฮลิค็อปเตอร์ไปไว้ยังกองทัพภาคที่สองในจังหวัดนครราชสีมา ที่อาทิตย์เป็นรองแม่ทัพอยู่ บนชั้นสองของที่พักส่วนตัวของเปรม สิริกิติ์ อาทิตย์และเปรมเปิดฉากสงครามโฆษณาชวนเชื่อ ประเด็นหลักคือฝ่ายไหนกันแน่ที่จงรักภักดีและวังทรงพระโปรด ตอนบ่ายของวันที่ 1 เมษายน เปรมแถลงออกอากาศว่าพระบรมราชครอบครัวอยู่กับเขา และคณะรัฐประหารมี "ประสงค์ร้ายต่อแผ่นดินและสถาบันกษัตริย์" เขาตอกหน้าคณะรัฐประหารว่าน่าละอายและหมิ่นฯ ที่ปฏิเสธคำสั่งเรียกให้เข้าพบกษัตริย์[7] จากนั้นสิริกิติ์(ไม่ใช่ภูมิพล)เรียกร้องความสามัคคีและวิจารณ์คณะรัฐประหารว่าพยายามโค่นล้ม "รัฐบาลของภูมิพล"[8] คำแถลงของเธอถูกถ่ายทอดออกอากาศซ้ำไปซ้ำมาตลอดช่วงเวลา 36 ชั่วโมงต่อมา หลักฐานต่อมาที่แสดงจุดยืนของวังคือ วันที่ 2 เมษายน อันเป็นวันเกิดของสิรินธร รูปของเธอถูกตีพิมพ์หน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์ทุกฉบับโดยมีคำบรรยายว่าเธอกำลังอยู่กับเปรมที่กองทัพภาคที่สอง

ขณะที่ภูมิพลยังไม่ส่งเสียงออกมา คณะรัฐประหารโต้กลับด้วยการกล่าวหาเปรมว่าอุ้มลักพาตัวครอบครัวหลวงไป พวกเขาประกาศว่าเปรมหลบกำบังตน "ภายใต้ร่มฉัตรของสถาบันกษัตริย์ ทำให้กษัตริย์ถูกลากเข้ามาเกี่ยวพันกับการเมือง ประวัติศาสตร์ไทยต้องจารึกว่านายทหารไทยรายหนึ่งมีส่วนในการบ่อนทำลายสถาบันกษัตริย์"[9] พวกเขายังพูดอีกว่า พวกเขาไม่ได้ปฏิเสธที่จะเข้าพบกษัตริย์ แต่ถูกเปรมกีดกันไม่ให้เข้าพบต่างหาก "คณะปฏิวัติประสงค์จะส่งคณะผู้แทนเข้าพบกษัตริย์และราชินี เราหวังว่าเปรมจะไม่พยายามผูกขาดความจงรักภักดีไว้แต่เพียงเจ้าเดียว... เราต้องอธิบายความจริงแก่กษัตริย์และแก่ประชาชน"[10]

---

7 Wright, *Balancing Act*, 264.

8 Supamit Pitipat, *The Evolution of the Thai Monarchy in the Constitutional Period, 1932-Present* (M.A. thesis, American University, Washington, D.C., 1990), 112.

9 Wright, *Balancing Act*, 265.

10 United Press International, April 2, 1981, reproduced in *The King of Thailand in World Focus*, 94.

www.yerngshare.blogspot.com

แต่เปรมถือไพ่เหนือกว่า "กองทัพเกือบทั้งหมดอยู่ในมือผม และภูมิพลก็อยู่กับเรา" เขาประกาศ[11] อันที่จริงต้องอาศัยการล็อบบี้อย่างหนักเป็นเวลาถึงสองวันก่อนที่ผู้บัญชาการภูมิภาคต่างๆ ส่วนใหญ่จะเข้ามาอยู่ฝ่ายเปรม ในที่สุดมนูญกับพรรคพวกต้องยอมแพ้ต่ออาทิตย์ในเช้าวันที่ 3 เมษายน เก้าอี้ของเปรมรอดพ้นจากการถูกแย่งชิงไปได้โดยกระสุนยังไม่ได้ลั่นแม้แต่นัดเดียว

จุดยืนที่คลุมเครือของภูมิพลในกบฏเมษาฮาวายทำให้ภาพพจน์ของเขาแทบไม่ด่างพร้อย ภายหลังจากนั้นการเกาะหลังเปรมของเขาได้รับการอธิบายว่าเป็นการสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลอย่างสันติตามครรลองประชาธิปไตย แต่ชัดเจนว่ามีอะไรมากกว่านั้นในกอไผ่ มีการออกนิรโทษกรรมให้กับผู้ร่วมก่อการเกือบทั้งหมดอย่างรวดเร็ว ยังกับว่าเป็นแค่เรื่องเข้าใจผิดกันในหมู่ลูกๆ ของภูมิพลเท่านั้น กระนั้น เมื่อไหร่ที่ครอบครัวหลวงปรากฏตัวในที่สาธารณะในช่วงหลายสัปดาห์หลังจากนั้น การคุ้มกันก็เข้มงวดหนาแน่นเป็นพิเศษ ในช่วงปีถัดมา ทั้งเปรมและอาทิตย์แคล้วคลาดจากการลอบสังหารไปได้อย่างหวุดหวิดหลายครั้ง คาดว่าคนลงมือมาจากกองทัพ

เป็นไปได้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นอาจทำให้ภูมิพลเห็นได้ว่าการเล่นการเมืองและการแบ่งก๊กแบ่งเหล่าในกองทัพนั้นเป็นภัยต่อบัลลังก์ และปัญหาก็ได้รับปุ๋ยรับน้ำจากการที่วังอุ้มชูอุปถัมภ์ทหารบางคนเป็นการส่วนตัว แต่ภูมิพลไม่มีวี่แววว่าจะคิดทบทวน เปรมเลิกล้มการต่ออายุตำแหน่งผบ.ทบ.ไปอีกปี แต่มันไม่สำคัญแล้ว เพราะการที่ภูมิพลเซ็นสลักหลังเช็คให้ในช่วงรัฐประหารและการกวาดล้างกลุ่มยังเติร์กนั้นเป็นการรับประกันซ่อมฟรีให้เปรมอีกอย่างน้อยหนึ่งปี อาทิตย์ได้รับการปูนบำเหน็จเป็นแม่ทัพภาคที่หนึ่งแล้วก็เป็นผู้ช่วยผบ.ทบ. และก้าวขึ้นเป็นผบ.ทบ.ในปี 2525 ทำให้เขาเป็นทายาททางการเมืองของเปรมที่ไม่มีการประกาศ

ในช่วงเจ็ดปีต่อมาที่ปั่นป่วน ภูมิพลกางร่มฉัตรให้เปรมมีที่กำบังหลบห่าฝนจากทั้งกองทัพและสภา ทั้งสองคนพบปะกันเป็นประจำ และภูมิพลก็กระแอมเตือนสาธารณะให้ทราบถึงการสนับสนุนของเขาอยู่เรื่อยๆ มีคราวหนึ่งที่โดดเด่นด้วยการใช้สัญลักษณ์นิยมแบบพุทธ ในเดือนกรกฎาคม 2525 ภูมิพลล้มป่วยหนักจากการติดเชื้อ mycoplasma และนิวมอเนีย วังหวาดเสียวว่าเขาจะตาย ภายหลังเขาบอกว่าเขาได้ "เฉียดกรายเข้าไปในแดนสนธยา" หลังล้มหมอนนอนเสื่อนานสามสัปดาห์ เขาก็ลุกขึ้นมาเดินไปรอบสวนในวังสวนจิตร เขาเดินคนเดียว โดยมีลูกชาย สิรินธรและเปรมเดิมตามหลังเป็นแนว การจัดแถวอย่างนี้ทำให้เปรมเป็นเหมือนเจ้าเลือดจักรีรุ่นใหญ่คนหนึ่ง ภูมิพลบอกให้หญิงในวังนางหนึ่งเก็บดอกบัวจากสระมาดอกหนึ่ง เธอยื่นดอกบัวนั้นแก่เปรม ที่คุกเข่าและมอบดอกบัวให้กับภูมิพล เขารับมันมา และจ้องมอง จากนั้นก็คืนมันกลับให้เปรม

ฉากนี้ได้รับการเผยแพร่ตามโทรทัศน์และหน้าหนังสือพิมพ์ สัญลักษณ์นิยมก็มีความชัดเจน ดอกบัวหมายถึงความบริสุทธิ์และการรู้แจ้ง และปกติจะถวายแก่พระเพื่อแสดงการยอมรับความล่วงพ้นทางจิตวิญญาณ

---

11 *Times*, April 13, 1981.

www.yerngshare.blogspot.com

การที่หญิงในวังยื่นดอกบัวให้เปรมเป็นการบ่งบอกว่าเขาคือผู้ที่มีคุณสมบัติเพียบพร้อมสุดที่จะมอบมันให้แก่ธรรมราชา ภูมิพลถือดอกบัว ถ่ายทอดพลังลมปราณให้แก่มัน จากนั้นก็มอบมันให้แก่เปรม เป็นการยืนยันถึงระดับคุณธรรมอันแก่กล้าของเปรม

ภูมิพลฟื้น เปรมกระชับอำนาจ ทั้งที่ปัญหาเศรษฐกิจรุมเร้าไปทั่วทั้งประเทศ ผู้นำทหารเอนจอยกับตั๋วพิเศษเข้าวังเนื่องจากสิริกิติ์ชอบแวดล้อมตนเองด้วยนายพลตำรวจและทหาร ภรรยาของพวกเขาก็กลายมาเป็นหญิงรับใช้ของเธอ แขกรับเชิญขาประจำสำหรับงานเลี้ยงของวังคือนายทหาร และบรรดานายทหารก็จะผลัดกันเต้นรำกับสิริกิติ์และร้องเพลงโดยภูมิพลเป่าแซ็ก นักการเมืองกับนักธุรกิจน้อยครั้งที่จะได้รับเชิญ

ขณะเดียวกัน รัฐบาลก็ยังคงตีตราผู้วิจารณ์ว่าเป็นศัตรูของประเทศและคอมมิวนิสต์ เมื่อถึงปลายปี 2525 นักศึกษาทำการประท้วงย่อยๆ เกี่ยวกับปัญหาทางเศรษฐกิจ ทั้งกระทิงแดงและลูกเสือชาวบ้านถูกระดมมาก่ำราบพวกเขา ลูกเสือชาวบ้านมีส่วนพัวพันในการฆาตกรรมนักศึกษาคนหนึ่งที่ประจวบคีรีขันธ์ที่นำการประท้วงการขึ้นค่ารถเมล์

รัฐบาลพยายามหาทางสถาปนาอำนาจกองทัพให้เป็นสถาบันทางการเมืองอย่างถาวรภายใต้กษัตริย์ รัฐธรรมนูญ 2521 มีบทเฉพาะกาลที่ทำให้วุฒิสภาที่เต็มไปด้วยทหารมีอำนาจแข็งแกร่งและอนุญาตให้ทหารประจำการควบตำแหน่งทางการเมืองได้ บทเฉพาะกาลนี้จะสิ้นสุดในเดือนเมษายน 2526 หลังจากนั้นอำนาจของวุฒิสภาจะลดลงและข้าราชการกับทหารจะถูกห้ามดำรงตำแหน่งทางการเมือง ในเวลาเดียวกัน พรรคการเมืองต่างๆ จะถูกบีบให้ต้องรวมตัวกัน เป้าหมายคือเพื่อสิ้นสุดการมีรัฐบาลผสมสี่ห้าพรรคที่แตกแยกมีปัญหากันตลอดเวลาและทำงานอะไรไม่ค่อยได้ จะว่าไป การแตกแยกของพรรคร่วมรัฐบาลนี่ล่ะที่เป็นประโยชน์ต่อเปรม ที่เสี้ยมให้พรรคร่วมรัฐบาลเล่นงานกันเอง ด้วยการสนับสนุนอย่างไม่ต้องเอ่ยปากจากวัง ในเดือนมกราคม 2526 เปรมขยับที่จะทำให้โครงสร้างตามบทเฉพาะกาลนั้นกลายเป็นโครงสร้างถาวรด้วยการแก้ไขรัฐธรรมนูญ เมื่อเขาเผชิญการต่อต้านที่รุนแรงอย่างไม่คาดคิดในสภา และกระทั่งจากนายพลหัวก้าวหน้าบางส่วน คนสนิทของเขาคือพิจิตร กุลละวณิชย์ก็บอกเป็นนัยว่าอาจจะมีการ “เอ็กเซอร์ไซส์” หากกองทัพไม่ได้ในสิ่งที่ต้องการ[12]

ภูมิพลแสดงการสนับสนุนด้วยการประกาศการประชุมสภาสมัยวิสามัญเพื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญ วุฒิสภาที่พรึบไปด้วยทหารสร้างความอุ่นใจว่าการแก้ไขจะผ่านวาระที่หนึ่งและสองแน่ ซึ่งต้องการเพียงเสียงข้างมากของทั้งสองสภาเท่านั้น วาระที่สามที่กำหนดเป็นวันที่ 16 มีนาคม จำต้องอาศัยเสียงสองในสาม ถึงตอนนั้นสาธารณะก็ส่งเสียงคัดค้านกันระงม และการแก้ไขรัฐธรรมนูญก็ล้มพับไปอย่างฉิวเฉียด

---

12 *Far Eastern Economic Review*, February 17, 1983.

www.yerngshare.blogspot.com

แต่เปรมมีแผนสำรอง ซึ่งต้องอาศัยการหาจังหวะเวลาที่เหมาะเหม็งที่จะทำให้การสนับสนุนของภูมิพลเป็นที่ประจักษ์ชัด ระยะเวลาตามบทเฉพาะกาลจะสิ้นสุดในวันที่ 21 เมษายน ด้วยการรับลูกจากเปรม ภูมิพลยุบสภาในวันที่ 19 มีนาคม กำหนดวันเลือกตั้งในวันที่ 18 เมษายน หมายความว่ารัฐบาลใหม่จะจัดตั้งขึ้นมาภายใต้กติกาเดิม โดยมีวาระที่จะอยู่ได้ถึงสี่ปี อำนาจกองทัพก็จะยืดยาวต่อไปอีก

ลูกไม้นี้กลายเป็นประเด็นในระหว่างการรณรงค์หาเสียง พรรคประชาธิปัตย์กับกิจสังคมให้ความหมายแก่การเลือกตั้งครั้งนี้ว่าเป็นการเลือกระหว่างประชาธิปไตยและเผด็จการทหาร โดยนัยคือการสนับสนุนของภูมิพลที่มีต่อเปรม เมื่อนับคะแนนเสียง ผู้ชนะคือพรรคชาติไทยที่ได้รับคะแนนเสียงจากต่างจังหวัดซึ่งนำโดยประมาณ อดิเรกสารกับชาติชาย ชุณหะวัณ คู่เขยขี้ฉ้อและทะเยอทะยานที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับอันธพาลการเมืองปีกขวาในปี 2519 เมื่อประมาณท้าชิงตำแหน่งนายกฯ เปรมที่ไม่ได้ลงเลือกตั้งใช้ประโยชน์จากความกลัวประมาณบีบให้พรรคอื่นสนับสนุนตัวเขา และเขี่ยชาติไทยเป็นฝ่ายค้าน

จากนั้นเปรมก็ทำให้บรรดานักการเมืองที่สนับสนุนเขาได้เห็นว่าจริงๆ แล้วเขาคิดอย่างไรกับพวกตน แทนที่จะเลือกพวกเขาเป็นรัฐมนตรี เปรมกลับเลือกคนนอกมาเป็นรัฐมนตรีกว่าสิบคน ซึ่งล้วนจงรักภักดีต่อเปรม และเขาก็ย้ำความชอบธรรมของพันธมิตรวัง-กองทัพอีกครั้ง "กองทัพจะมีบทบาทสำคัญในการป้องกันประเทศ เอกราชของชาติและระบอบประชาธิปไตยอันมีภูมิพลเป็นประมุข"[13]

ภูมิพลแสดงการสนับสนุนเปรมในทุกจังหวะก้าวอย่างเปิดเผย เขาพูดออกมาในคืนก่อนวันเกิดของเขาในเดือนธันวาคมปี 2526 ด้วยกัณฑ์เทศโซโลยาว 45 นาทีที่เต็มไปด้วยการหยามหยันนักเลือกตั้งและข้าราชการ แต่ไม่มีสักคำที่จะว่าเปรมและผู้นำกองทัพ เขาโทษข้าราชการและนักการเมืองเรื่องความไม่เอาไหนในการจัดการปัญหาน้ำท่วมที่เอ่อท้นกรุงเทพฯ ชั้นในเป็นเวลาหลายสัปดาห์เมื่อสองเดือนก่อนหน้านั้น เปรียบเหมือนกับลูกมือผู้วิเศษ (sorcerer's apprentice) ในหนังการ์ตูน *Fantasia* ของวอลท์ ดิสนีย์ เขาบอกว่าแทนที่จะระบายน้ำออกสู่ทะเล เจ้าหน้าที่กลับขยับให้มันไปท่วมพื้นที่ต่อๆ กันไปอย่างโง่ๆ ก่อปัญหาใหม่ๆ ขึ้นมาอยู่ร่ำไป [14] ภูมิพลพูดชัดว่าเขารู้สึกว่าพวกนี้ไร้ความสามารถ ไม่เหมือนกองทัพ

เปรมตอบแทนด้วยการปกป้องเทิดทูนสถาบันภูมิพล เขาใช้เวลามากทีเดียวไปกับการซุกซ่อนรอยเปื้อนของครอบครัวมหิดล ซึ่งยากขึ้นทุกทีที่จะปิดบังจากสาธารณชน ทันทีที่เขาเป็นนายกฯ ในปี 2523 เปรมปัดฝุ่น

13 *Far Eastern Economic Review*, June 2, 1983.

14 *บางกอกโพสต์*, 5 ธันวาคม 2526.

www.yerngshare.blogspot.com

โครงการก่อสร้างอนุสาวรีย์ประชาธิปกที่รัฐสภา ซึ่งริเริ่มโดยธานินทร์ กรัยวิเชียรในปี 2519 เพื่อแสดงกรรมสิทธิ์ในประชาธิปไตยของวัง และเพื่อตอกย้ำประเด็นดังกล่าว อนุสาวรีย์นี้ได้รับการเปิดตัวด้วยพิธีแห่แหนป่าวร้องเอิกเกริกในวันรัฐธรรมนูญปี 2523 กระทั่งมีข้อเสนอให้เปลี่ยนวันรัฐธรรมนูญเป็นวันประชาธิปก มันไม่ถูกเปลี่ยน แต่นั่นก็ไม่สำคัญอีกต่อไปแล้ว ในช่วงเวลานั้น รัฐบาลก็ปลดอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยขวัญใจนักศึกษาออกจากรายการคุ้มครองมรดกแห่งชาติ โดยมีความคาดหมายว่ามันจะถูกทุบทิ้งไป

ทั้งหมดคือการพยายามลบ 24 มิถุนา 2475 ออกไปจากประวัติศาสตร์ฉบับทางการและความทรงจำของประชาชน หลังจากเกือบห้าสิบปี เหลือไม่กี่คนที่ยังจำความเป็นจริงได้ เปรมรับภาระในการจัดการกับสองคนที่ยังเหลืออยู่คือ ปรีดี พนมยงค์และพระพิมลธรรม เมื่อเปรมเถลิงอำนาจ ปรีดีอยู่ที่ปารีส อายุ 80 ปี และปรารถนาจะกลับบ้านหลังจากอยู่เมืองนอกมานานกว่าสามทศวรรษ ครอบครัวและเพื่อนฝูงของเขาอุทธรณ์กับภูมิพลให้อนุญาตให้เขากลับมา โดยพยายามกระตุ้นต่อมเมตตากรุณาและอโหสิของเขาให้ทำงาน แต่วังกลัวว่าปรีดียังคงเป็นภัยคุกคามทางการเมืองอยู่ ยังคงเป็นวีรบุรุษในหมู่นักศึกษาตั้งแต่ทศวรรษ 2513 ซึ่งหลายคนตอนนี้เป็นครูอาจารย์และข้าราชการ

เปรมออกอุบายรับมือปัญหาท้าทายนี้แทนภูมิพล รัฐบาลปล่อยข่าวอย่างไม่เป็นทางการว่าปรีดีสามารถกลับมาได้ และวังไม่ได้ติดใจว่าเขาต้องรับผิดชอบในกรณีการตายของอานันท์[15] แต่จนแล้วจนรอดก็ไม่เคยมีการอนุญาตอย่างเป็นทางการ ทำราวกับว่ามันไปติดอยู่ตรงซอกหลืบไหนสักแห่งในระบบราชการและจับมือใครดมไม่ได้ ปรีดีตายที่ปารีสในวันที่ 2 พฤษภาคม 2526 และสิ่งที่เกิดภายหลังจากนั้นเปลือยให้เห็นความพยาบาทของวัง ศพของปรีดีถูกนำกลับไทย แต่รัฐบาลปฏิเสธที่จะจัดพิธีศพให้อย่างเป็นทางการ และวังปฏิเสธที่จะเป็นเจ้าภาพจุดไฟให้เขา ซึ่งที่ผ่านมาบริการให้ตลอดสำหรับผู้นำไทยทุกคนยกเว้นพิบูล

พระพิมลธรรมผู้ทรงพลังและหาญท้าทายวังปรากฏว่าเป็นปัญหาเสียยิ่งกว่า หลังจากถูกสฤษดิ์จับสึกและขังคุกด้วยข้อกล่าวหาเท็จในทศวรรษ 2503 พิมลธรรมได้สถานะบางส่วนกลับคืนมาในทศวรรษ 2513 ปลายปี 2523 เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุตาย และพระลูกวัดก็โหวตให้พิมลธรรมกลับมารับตำแหน่งเดิม แต่มหาเถรสมาคมที่ถูกจูงโดยวังและรัฐบาลตีลูกเฉยเสียอย่างนั้น ไม่ตั้งใครเป็นเจ้าอาวาสวัดที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศ ผ่านไปเก้าเดือน การวิพากษ์วิจารณ์จากสาธารณะและการขู่จะเคลื่อนไหวประท้วงของพระก็บังคับให้มหาเถรสมาคมต้องยอม พิมลธรรมถึงได้กลับมาเป็นเจ้าอาวาส

ยัง ยังไม่จบ ชั้นยศสูงสุดของพระคือ *สมเด็จ* ที่ให้ตามผลงานและอายุ และมีเพียงหกอัตราเท่านั้น ซึ่งทั้งหมดเป็นกรรมการมหาเถรสมาคม สังฆราชก็เลือกจากหกคนนี้ ชั้นยศรองลงมาคือ *รองสมเด็จ* มีสิบสอง

15 Wright, *Balancing Act*, 186.

www.yerngshare.blogspot.com

อัตรา ภูมิพลเป็นผู้อวยยศเหล่านี้ทั้งหมดด้วยการเสนอจากสภาเถรกับกรมการศาสนา และเขาจะเป็นผู้มอบชั้นยศเหล่านี้ด้วยตัวเองในวันเกิดของเขา

พิมลธรรมได้ขึ้นชั้นรองสมเด็จในทศวรรษ 2493 สฤษดิ์ถอดยศเขา และเพิ่งได้คืนมาในปี 2518 เขาจึงมีคุณสมบัติสมบูรณ์ที่จะเลื่อนชั้นเป็นสมเด็จ แต่วังปฏิเสธ เมื่อสมเด็จหนึ่งในหกตายไปในเดือนกรกฎาคม 2526 ก็เกิดกระแสเคลื่อนไหวเรียกร้องให้พิมลธรรมเป็นสมเด็จ เขามีคุณสมบัติมากกว่าใครอื่น อันที่จริงเขาได้เป็นรองสมเด็จก่อนพระอีกสองคนที่ได้เป็นสังฆราชไปเรียบร้อยแล้ว สภาสงฆ์อีสานโหวตสนับสนุนเขาอย่างเป็นเอกฉันท์

เปรมกับวังรับมือด้วยการขุดข้อกล่าวหาที่ว่าพระพิมลธรรมเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของชาติ ศาสน์ กษัตริย์ขึ้นมาใหม่ พวกเขาวิตกว่าพิมลธรรมอาจจะท้าชิงตำแหน่งสังฆราช ซึ่งมีการเตรียมสมเด็จรุ่นน้องของพิมลธรรมจ่อคิวไว้อยู่แล้ว คือ ญาณสังวร พระพี่เลี้ยงของภูมิพลนั่นเอง

เข้าอีหรอบเดียวกับกรณีกลับบ้านของปรีดี เรื่องนี้ถูกจัดการในเครือข่ายลับๆ ที่โยงใยระหว่างวัง สภาเถรกับรัฐบาล และมีกระบวนการสกัดกั้นโดยทำให้ดูเหมือนเป็นอุบัติเหตุ ทีแรก สภาเถรเพียงแต่เฉยเอาเสียดื้อๆ วันที่ 20 พฤศจิกายน ก่อนวันเกิดภูมิพลไม่กี่วัน แม่ทัพภาคอีสานของมหาเถรสมาคมก็เสนอชื่อพิมลธรรมอย่างเป็นทางการ แปดวันต่อมาสังฆราชขอให้กรมการศาสนาบรรจุเรื่องนี้เข้าในวาระการประชุม แต่ไม่เคยได้ปรากฏ ภายหลังมีคำอธิบายว่า หนังสือของสังฆราชถูกนำไปวางไว้ผิดที่ทำให้หาไม่เจอ ซึ่งเป็นไปไม่ได้เนื่องจากมันเปรียบได้กับการหาโองการของกษัตริย์ไม่เจอ และเรื่องนี้ก็มีความเกี่ยวข้องกับตัวภูมิพลโดยตรงด้วย แล้วก็ไม่มีการแต่งตั้งสมเด็จคนใหม่ในวันที่ 5 ธันวาคมปีนั้น

กลางปี 2527 พระชั้นสมเด็จมรณภาพไปอีกรายหนึ่ง ทำให้เหลือว่างสองตำแหน่ง วันเกิดภูมิพลปีนั้นก็ผ่านไปโดยไม่มีการแต่งตั้งอีกปีหนึ่ง เนื่องจากว่าการแต่งตั้งพระระดับหัวขบวนเป็นอำนาจพิเศษที่สำคัญต่อการสร้างห้างร้านความศักดิ์สิทธิ์ของกษัตริย์ ตอนนี้ชัดเจนแล้วว่าภูมิพลปฏิเสธพิมลธรรม[16] พิมลธรรมอายุ 83 และวังก็เพียงแต่เฝ้ารอให้เขาตาย เหมือนรอปรีดี ปี 2528 ผ่านไปโดยปราศจากการเคลื่อนไหวใดๆ ในสภาเถร พระ 17 รูปในสภาเถรภาคอีสานขู่ว่าจะคืนชั้นยศและเครื่องประดับที่ได้รับมอบจากกษัตริย์ การเคลื่อนไหวนี้แทบจะเป็นการประกาศแยกตัวจากสังฆมณฑล ในที่สุด ด้วยทนขายหน้าต่อไปไม่ไหวแล้ว เดือนธันวาคมปีนั้น ภูมิพลจึงเลื่อนชั้นให้พิมลธรรมเป็นสมเด็จ อีกอัตราหนึ่งตกเป็นของพระอนุรักษ์นิยม อันที่จริง ถึงตอนนั้นแล้ว พิมลธรรมก็แก่เกินไปแล้วที่จะสร้างปัญหาใดๆ เขาตายในอีกไม่กี่ปีต่อมาและญาณสังวรก็ขึ้นเป็นสังฆราชโดยสะดวกโยธิน

16 ดู Jackson, *Buddhism*, 109.

www.yerngshare.blogspot.com

เมื่อจัดการปัดกวาดประจักษ์พยานต่ออดีตอันขี้ริ้วไปเรียบร้อยแล้ว เปรมก็ไม่ยั้งกับการทุ่มเทโปรโมทตัวภูมิพลและวัฒนธรรมเจ้า เริ่มด้วยการหมอบกราบศิโรราบที่เขาทำให้เห็นเป็นแบบอย่าง เขาเข้าไปปรึกษาภูมิพลอย่างน้อยสัปดาห์ละหนึ่งครั้ง ด้วยลีลาที่ทำกันเมื่อหนึ่งศตวรรษก่อนหน้า นั่นคือ หมอบกราบและจะกล่าวด้วยสุ้มเสียงกระซิบกระซาบแผ่วเบาอย่างเจียมเนื้อเจียมตัวก็ต่อเมื่อภูมิพลเอ่ยปากก่อนเท่านั้น นายกฯ คนก่อนหน้าเขาแต่งเครื่องแบบทหารหรือไม่ก็ชุดสูทแบบตะวันตก แต่เปรมเดาะเสื้อไหมไทยคอตั้ง(Nehru-collared) เรียกว่า *ชุดพระราชทาน* ซึ่งย้อนยุคไปถึงรัชกาลที่ห้า แต่คนไทยบางส่วนก็บอกว่าเป็นฝีมือการออกแบบของภูมิพล ด้วยเปรมเป็นเยี่ยงอย่าง บรรดาข้าราชการ นักการเมืองและนักธุรกิจต่างก็แสวงหาโอกาสที่จะได้เข้าไปปรึกษาภูมิพลและภรรยา และพากันแต่งชุดพระราชทานเป็นชุดทำงาน ไฮโซและนักไต่กะไดทางสังคมก็ยิ่งแข่งกันบริจาคเงินกับเข้าร่วมงานพิธีต่างๆ พวกเขาดิ้นรนเพื่อจะได้เข้าไปมีส่วนร่วมในสมาคมชาววังที่ดูแลอุ้มชูโดยเปรมและมีศูนย์กลางแห่งหนึ่งอยู่ที่โรงแรมดุสิตธานี ดุสิตธานีกลายเป็นสถานที่ประจำสำหรับจัดงานลีลาศการกุศล มีห้องอาหารโปรดของสิริกิติ์ เปรมและบรรดาท่านผู้หญิงกับคุณหญิงทั้งหลาย และมันกลายเป็นสถานที่ที่นักธุรกิจ นักการเมือง นายพลกับบรรดาภรรยามาออกงานและตกลงธุรกิจกัน

เปรมจัดการดูแลครอบครัวนี้ในทุกด้านที่ทำได้ สนองความต้องการที่มากขึ้นเรื่อยๆ ของพวกเขาโดยเฉพาะสิริกิติ์ ในการเลื่อนตำแหน่งคนโปรดในกองทัพและราชการ ตลอดจนการประเคนสัญญาของรัฐตามใบสั่ง ขณะเดียวกัน เขาใช้งบประมาณของรัฐสร้างตำหนักหลายแห่งให้กับคนในครอบครัวนี้ เช่น ชาเล่ต์ขนาดใหญ่บนยอดเขาที่เชียงรายสำหรับสังวาลย์ ที่กลับมาอยู่เมืองไทยเป็นการถาวรในช่วงปลายทศวรรษ 2523 เปรมจัดแจงให้รัฐวิสาหกิจอย่างการบินไทย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและกฟผ.จัดงบประมาณเพื่อการโฆษณาเทิดทูนสถาบันกษัตริย์ ทุกวันสำคัญ กระทั่งวันที่เป็นเรื่องของศาสนากลายเป็นมหกรรมยกย่องเจ้า โดยกิจกรรมต่างๆ ของครอบครัวมหิดลถูกเผยแพร่กระหน่ำตามโทรทัศน์และวิทยุ วันเกิดของภูมิพลและของสิริกิติ์ถูกยกให้เป็นวันพ่อและวันแม่ของชาติ

สถาบันกษัตริย์ถูกทำให้เป็นหัวใจของการฉลองสองร้อยปีของกรุงเทพฯ ในปี 2525 ขณะที่ชุมชนและเผ่าพันธุ์ดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ แทบไม่ได้รับความสำคัญ จุดสุดยอดของงานอยู่ที่การฟื้นฟูพิธีเห่เรือ เดิมทีจะทำเฉพาะในงานกฐินหลวงที่วัดอรุณเท่านั้น แต่คราวนี้ทำเพื่อแสดงบารมีของสถาบันกษัตริย์และโฆษณาการท่องเที่ยว การฉลองสองร้อยปีของกรุงเทพฯ ไม่ขาดสิ่งอัศจรรย์ที่แสดงถึงกฤดาภินิหารของตระกูลจักรี ทองน้อย ทองใหญ่ลูกมือของภูมิพลเป็นผู้ชี้ว่าในวันครบรอบสองร้อยปีคือวันที่ 5 เมษายนนั้น เมื่อเวลา

www.yerngshare.blogspot.com

11 โมงเช้า เกิดปรากฏการณ์อาทิตย์ทรงกลด ทองน้อยบอกว่าเป็นไปตามที่เกจิรูปหนึ่งได้ทำนายไว้ และปรากฏการณ์นี้ก็ได้เกิดขึ้นในวันเดียวกันนั้นเองเมื่อสองร้อยปีก่อน[17]

สื่อต่างชาติก็พากันเกาะขบวนแห่แหนกับเขาไปด้วย *Asiaweek* เขียนว่าตระกูลจักรีได้ผลิตกษัตริย์ที่โดดเด่นมาอย่างต่อเนื่อง เยินยอภูมิพลว่าเป็น “ผู้คอยดูแลนำพาประเทศผ่านวิกฤตรัฐธรรมนูญมาได้ครั้งแล้วครั้งเล่า”[18] โดยยกเหตุการณ์ปี 2516 กับ 2524 (ซึ่งไม่ได้เป็นวิกฤตรัฐธรรมนูญเลยทั้งสองครั้ง) แต่ไม่พูดถึง 6 ตุลา *National Geographic* ตีพิมพ์เรื่องเด่นประจำฉบับที่ไม่กล่าวถึงการรัฐประหารซ้ำซาก แต่บอกว่าภูมิพลและศาสนาพุทธทำให้ประเทศมีเสถียรภาพ[19] ภูมิพลให้สัมภาษณ์กับ *National Geographic* ว่า การพัฒนาประเทศของไทยคือ “การมองสิ่งที่ดีในอดีต ประเพณีสืบทอดกันมาและมีการเปลี่ยนแปลง นั่นคือบทเรียน เรานำขนบประเพณีมาปรับปรุงใหม่เพื่อใช้ในปัจจุบันและอนาคต” ดูพิลึกดีที่ขณะภูมิพลเน้นย้ำอดีต *National Geographic* ฉบับเดียวกันนั้นก็มีเรื่องจากปกเกี่ยวกับซิลิคอนชิพที่ส่งผลปฏิวัติชีวิตของผู้คน

ความตายและความเจ็บป่วยเป็นโอกาสอันมีค่าสำหรับการโปรโมทสถาบันกษัตริย์ เนื่องในวโรกาสการล้มป่วยของภูมิพลในปี 2525 นั้น รัฐบาลกับกองทัพจัดการแสดงมหกรรมจงรักภักดีที่แสดงนำโดยลูกเสือชาวบ้าน กรมการศาสนาจัดพิธีทำบุญและการนั่งสมาธิหมู่ทั่วประเทศเพื่อภูมิพล บางงานนำทีมโดยสังฆราช[20] คำอวยพรจากผู้นำประเทศต่างๆ ถูกตีฆ้องร้องป่าวเป็นหลักฐานแสดงว่าภูมิพลคือธรรมราชาผู้เป็นที่เคารพในสากล

เมื่อรำไพพรรณีภรรยาหม้ายของประชาธิปก ตายในเดือนพฤษภาคม 2527 เปรมขยายเวลาไว้อาลัยที่ปกติ 100 วันเป็นสิบเอ็ดเดือน ทำให้ทุกองค์กรและกลุ่มสังคมทั่วประเทศได้มีโอกาสเข้าเยี่ยมชมศพของเธอเสมอหน้ากัน พิธีเผาศพรำไพอันโอ่อ่าอลังการในเดือนเมษายน 2528 ทำให้รัฐบาลต้องใช้เงินหลายล้านเหรียญสหรัฐฯ ท่ามกลางภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจในขณะนั้น และได้รับการโฆษณาเป็นอย่างดีโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เมรุประดับทองอันเป็นสัญลักษณ์ของเขาพระสุเมรุมีความสูง 29 เมตร ขบวนแห่ยาวสามกิโลเมตรจากบรมราชวังประกอบด้วยราชรถสีแดงและทองนำศพที่บรรจุในโกศประดับอัญมณี พร้อมด้วยทหารมือกลอง นักแตรหนึ่งพันนายแต่งกายในชุดจักรีย้อนยุค โทรทัศน์ถ่ายทอดสดครอบครัวมหิดลนำขบวนแห่ของญาติในตระกูลจักรีนับร้อย ท่ามกลางเสียงยิงปืนใหญ่ดังอื้ออึง

---

17 “Concensus”, (เข้าใจว่าคือทองน้อย ทองใหญ่), “Entering the Thai Heart,” *Bangkok Post*, August 22, 1983.

18 *Asiaweek*, April 23, 1982.

19 *National Geographic*, October 1982.

20 *Bangkok World*, July 31, 1982.

www.yerngshare.blogspot.com

ผลงานที่สำคัญที่สุดของเปรมคือการขยายกิจการโครงการหลวงอย่างใหญ่โต มันคือภาพพจน์ที่ภูมิพลชมชอบนิยามตนเองมากที่สุด และในทศวรรษ 2523 ด้วยความช่วยเหลือของเปรม โครงการเหล่านี้ก็กลายมาเป็นภาพลักษณ์ที่คนไทยส่วนใหญ่มองตัวเขา ในปี 2523 โครงการมีจำนวนสองสามร้อยโครงการ ส่วนใหญ่ใช้เงินบริจาคที่ได้รับผ่านมูลนิธิชัยพัฒนา โครงการเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญในภาพพจน์ของเขาอยู่แล้ว ภาพถ่ายและรายการโทรทัศน์ที่โหมประโคมแสดงภาพภูมิพลเดินลุยป่าฝ่าดงในชนบท มีกล้องแคนอนห้อยคอ มือถือแผนที่กับสมุดจด สอบถามชาวบ้านและเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับปริมาณน้ำตามฤดูกาล ปริมาณฝนและการทำเกษตร ผู้ติดตามของเขามักจะอธิบายด้วยความทึ่งว่าเขาดูแผนที่แล้วก็สามารถเข้าใจสภาพภูมิประเทศกับศักยภาพแหล่งน้ำบริเวณนั้นได้อย่างรวดเร็ว[21] เป็นเหมือนที่รัชกาลที่ 4 ทำนายการเกิดสุริยุปราคา อัจฉริยจักรีโดยแท้

กระนั้น ภูมิพลก็ยังคงไม่สบอารมณ์ที่รัฐบาลไม่ได้ขยายผลความสำเร็จของเขาไปทั่วประเทศ ในการสัมมนาปี 2524 ว่าด้วยการเกษตรในภาคเหนือ เขาวิจารณ์ข้าราชการและผู้เชี่ยวชาญการพัฒนาที่ไม่ใส่ใจวิธีการแก้ปัญหาของเกษตรกรที่เรียบง่ายและไม่แพงที่เขาได้ริเริ่มขึ้นมา วิธีการของข้าราชการนั้น “ไร้ประโยชน์” ข้อมูลไม่ชัดเจนและไม่แม่นยำ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะพวกเขาไม่เคยฟังชาวบ้านที่ฉลาดมากกว่าที่ใครๆ คิดกัน[22]

เขาบรรยายถึงความไม่อินังขังขอบและสูญเปล่าของระบบราชการโดยใช้โครงการของตัวเองเป็นบรรทัดฐาน เขาสาธยายว่า สำหรับโครงการน้ำระดับหมู่บ้าน ปกติแล้ววังจะใช้เวลาไม่กี่วันและเงินไม่กี่พันบาทเท่านั้น แต่ถ้าเป็นรัฐบาล ก็จะต้องใช้เวลามากกว่าหนึ่งปีและงบประมาณเพิ่มเป็นสิบเท่า ซึ่งสร้างความอิดหนาแก่ภูมิพลเป็นอันมาก ทุกวันเขาจะได้รับจดหมายจากชาวบ้านร้องทุกข์เรื่องความยากจน การถูกเอารัดเอาเปรียบ ไม่มีถนน ไม่มีน้ำ การจะช่วยเหลือพวกเขาได้ทั้งหมด ปฏิบัติการของภูมิพลจะต้องมีกำลังคนกับเงินมากกว่านี้มาก มากเกินกว่าที่ระบบการบริจาคเงินเท่าที่เป็นอยู่จะให้ได้

เปรมสนองเขาทั้งสองอย่าง ด้วยงบประมาณและกำลังคนของรัฐบาล โดยเฉพาะกำลังทหารในการสนับสนุนโครงการของเขา ไม่ว่าภูมิพลต้องการทำอะไรจะได้รับความสำคัญเป็นลำดับแรกเหนืองานประจำของแต่ละหน่วยงาน หน่วยงานใหม่ที่เปรมนั่งเป็นประธานด้วยตัวเองคือ คณะกรรมการประสานงานโครงการของภูมิพล ทำหน้าที่เร่งรัดการดำเนินงานของโครงการต่างๆ ในปี 2524 คณะกรรมการฯ นี้ตั้งคณะกรรมการพัฒนาโครงการภูมิพลขึ้นมาภายใต้คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำให้ภูมิพลกลายเป็น

---

21 ดูตัวอย่าง สุเมธ ตันติเวชกุลใน *Nation*, July 25, 1993.

22 ภูมิพล, “Royal Address, February 26, 1981” (กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้ง, 2530).

www.yerngshare.blogspot.com

หัวหน้างานพัฒนาคนใหม่ของระบบราชการ มีทรัพยากรและสรรพกำลังทั้งหมดของรัฐบาลไว้ให้ใช้ โดยเขารับเอาหน้าไปแต่เพียงผู้เดียว

คณะกรรมการโครงการภูมิพลมีผู้ดูแลเป็นนักเศรษฐศาสตร์และสมาชิกสภาความมั่นคงแห่งชาติชื่อ สุเมธ ตันติเวชกุล ที่ปรึกษาคนสนิทของภูมิพล สุเมธทำงานที่สภาพัฒน์ฯ ตั้งแต่ทศวรรษ 2503 ในส่วนที่เกี่ยวกับการเตรียมการรับมือภัยพิบัติทางธรรมชาติและสงคราม เขาเคยใช้เวลาในเวียตนามศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างความขัดสนในชนบทกับการลุกขึ้นต่อสู้กับรัฐ และกลับมาทำงานด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม สุเมธเรียกคณะกรรมการพัฒนาโครงการภูมิพลว่าเป็น “งานบูรณาการสำหรับภูมิพลและครอบครัว”[23] ภายหลัง เขาอธิบายวิธีการทำงาน ด้วยการยกตัวอย่างการที่คณะกรรมการฯ ลงมือแทรกแซงเวลาข้าราชการทำตัวเป็นอุปสรรคต่อความพยายามของวังที่จะให้ชาวบ้านสามารถทำกินในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมของรัฐได้ ข้าราชการเหล่านั้นไม่สามารถมองทะลุกฎระเบียบอันไร้จิตใจและเกิดดวงตาธรรมขึ้นมาได้ สุเมธบอก

เมื่อมีคณะกรรมการพัฒนาโครงการภูมิพล งบประมาณใช้จ่ายสำหรับโครงการเหล่านี้เพิ่มเป็นสิบเท่า ส่วนใหญ่หักคอเอาจากงบประมาณปกติของกระทรวงทบวงกรมต่างๆ โครงการส่วนใหญ่ก็เป็นเหมือนที่เคยเป็นมา คือ การวิจัยพันธุ์พืช โครงการแหล่งน้ำทั้งใหญ่และเล็ก การฝึกอบรมแพทย์และอาสาสมัคร การสาธารณสุข เป็นต้น เปรมก่อตั้งศูนย์โครงการภูมิพลหกแห่งทั่วประเทศ แต่ละแห่งมีเนื้อที่หลายพันไร่ ปกติอยู่ในบริเวณตำหนักประจำภาคต่างๆ มีเจ้าหน้าที่ทำการทดลองการเกษตรและเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเป็นงานที่แทบไม่แตกต่างจากงานวิจัยที่ทำกันตามกระทรวงและมหาวิทยาลัยต่างๆ เลย

ภูมิพลมีความคิดใหม่ๆ มากมาย เช่น การผลิตก๊าซชีวภาพ น้ำผลไม้ เห็ดบรรจุกระป๋อง การทำปุ๋ยและเชื้อเพลิงจากผักตบชวา สวนสมุนไพร การปลูกหวาย สำหรับโครงการกักเก็บและผันน้ำขนาดเล็ก ภูมิพลทำงานร่วมกับกฟผ. ที่ควบคุมเขื่อนผลิตไฟฟ้าและชลประทานทั่วประเทศ และกับกรมชลประทาน ผู้ว่าฯ กฟผ. กับอธิบดีกรมชลประทานมักปรากฏเคียงข้างภูมิพลอยู่เสมอ

กองทัพกลายมาเป็นกองงานส่วนตัวของภูมิพล กองทัพสร้างศูนย์การพัฒนามูลค่าหลายสิบล้านบาทบนเนื้อที่ 13,000 ไร่ที่ตำหนักภูพาน และอีกหลายสิบล้านสำหรับตำหนักขนาดย่อมและศูนย์การพัฒนาใกล้เขาค้อ ที่เคยมีการกวาดล้างพคท.อย่างโชกเลือดในปี 2524 เขาค้อกลายมาเป็นตัวแบบหนึ่งสำหรับความคิดริเริ่มของภูมิพล ผู้รับหน้าที่ฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจในพื้นที่นี้คือ พิจิตร กุลละวนิชย์ ที่ได้บัญชาการการรบที่สมรภูมิเขาค้อมาด้วยตัวเอง กองทัพทำการพัฒนาแหล่งน้ำ แนะนำพันธุ์พืช และให้เงินอุดหนุนเกษตรกร ในนามโครงการภูมิพล ซึ่งประสบความสำเร็จในการส่งเสริมพืชเศรษฐกิจอย่างหน่อไม้ฝรั่งและเสาวรสป้อนโรงงาน

23 *Nation*, July 25, 1993.

www.yerngshare.blogspot.com

กระป๋องและตลาดในกรุงเทพฯ หลังจากนั้น งบประมาณของกองทัพสำหรับโครงการภูมิพลก็เพิ่มขึ้น พิจิตรถูกย้ายไปพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาเพื่อผลิตซ้ำความสำเร็จดังกล่าว

เมื่อข่าวคราวของโครงการภูมิพลขจรขจายไปไกล วังก็ได้รับคำร้องขอความช่วยเหลือจากชาวบ้านอย่างล้นหลาม ทีมงานของภูมิพลคอยติดตามแต่ละกรณี แล้ววังก็จะลงมือล้วงลูกโดยตรงในกรณีปัญหาสุขภาพหรือหมู่บ้านต้องการสะพานเชื่อมสู่โลกภายนอก หรือไม่ก็ส่งเรื่องไปยังหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องให้รับไปจัดการ รายละเอียดการร้องทุกข์เหล่านี้ถูกปกปิดเป็นความลับ ด้วยท่าทีลับปกปิดเช่นนี้เองที่เพิ่มพูนบารมีอันลี้ลับของปรีชาญาณและปรีชาสามารถของภูมิพลในการทำนุบำรุงสุขมวลมหาประชาราษฎร์ ยิ่งงานของภูมิพลได้รับการโฆษณาโดยเปรมและเงินของรัฐบาลมากเท่าไหร่ ประชาชนก็จะยิ่งมองข้ามรัฐบาลหวังพึ่งกษัตริย์มาปัดเป่าความทุกข์ยากของพวกเขามากขึ้นเท่านั้น

โครงการภูมิพลเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว ความเสี่ยงก็เพิ่มขึ้นด้วย เนื่องจากบางโครงการอาจผิดพลาดล้มเหลวและทำให้ภูมิพลเสียหน้า ดังนั้นจึงต้องมีการจัดระดับชั้นโครงการเพื่อกันวังจากข้อครหา โครงการในระดับชั้นสูงสุดคือโครงการที่ริเริ่มและดำเนินการโดยภูมิพลและภรรยาโดยตรง ต่ำลงมามีอีกสามระดับชั้นที่คนอื่นรวมทั้งรัฐบาลและกลุ่มคนเป็นผู้รับผิดชอบ ทำให้วังรับแต่ชอบไปเพียงผู้เดียว ความล้มเหลวเป็นเรื่องของคนอื่น

มีสองโครงการที่บูรณาการทัศนะองค์รวมของภูมิพลทั้งด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจและการพัฒนาเข้าไว้ด้วยกัน แนวคิด “วัดพัฒนาตัวอย่าง” ก็คือ ในฐานะศูนย์กลางชุมชนมาแต่ไหนแต่ไร วัดสามารถจัดตั้งมวลชนได้ดีกว่าข้าราชการที่หยาบกระด้าง พระจะทำหน้าที่สั่งสอนศีลธรรม ความร่วมไม้ร่วมมือ การแบ่งปัน และทำงานหนักเพื่อเอาชนะความยากจน แนะแนวทางการใช้ชีวิตที่พอเพียง พึ่งตนเอง ไม่ใช่การผลิตพืชเศรษฐกิจเพื่อป้อนตลาด ภูมิพลเชื่อว่าชาวบ้านจะมีความสุขถ้าพวกเขามีมากเกินพอเพียงสักหน่อยหนึ่งในแต่ละปี

ต้นแบบคือธุดงคสถานถาวรนิมิตรในจังหวัดนครนายก เป็นโครงการภูมิพลในปี 2528 มีเนื้อที่ 350 ไร่ พื้นที่เล็กๆ ส่วนหนึ่งถูกกันไว้สำหรับกิจกรรมทางศาสนา ที่เหลือสร้างเป็นอ่างเก็บน้ำกับสวนที่ปลูกพืชต่างๆ เพื่อการทดลอง เพาะเมล็ด ผลิตอาหาร ป้อนให้กับชุมชน พระเป็นผู้จัดการแจกจ่ายผลผลิตส่วนเกิน

โครงการต้นแบบแห่งที่สองเป็นชุมชนใหม่บนเนื้อที่ 2,500 ไร่ของวัดในชลบุรี เดิมทีเป็นที่ดินที่บริจาคให้ญาณสังวร พระพี่เลี้ยงของภูมิพลในปี 2519 ถูกตั้งชื่อว่าวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร มีการขยายเนื้อที่เพิ่มเติมและญาณสังวรก็มอบให้กับภูมิพลเป็นวัดหลวง เมื่อภูมิพลมาเยือนในปี 2525 เขาตัดสินใจปรับมันเป็นสหกรณ์ต้นแบบและศูนย์การพัฒนาที่อิงอยู่บนธรรมะ

มันเป็นการสร้างขึ้นจากศูนย์เลยจริงๆ มีไม่กี่คนที่อยู่อาศัยในพื้นที่กันดารนั้น การจะเปลี่ยนให้มันเป็นชุมชนเกษตรอันผาสุก ต้องใช้เงินหลายสิบล้านบาทในการสร้างแหล่งน้ำและปรับปรุงดินด้วยการนำดิน ปุ๋ย

หมัก ปุ๋ยอื่นๆ มาถมด้วยรถบรรทุกหลายพันเที่ยว ใช้เวลานานหลายอึดใจ พืชพันธุ์ธัญญาหาร ไม้ผล ไม้ต่างๆ จึงแทงรากงอกงามขึ้นมาได้ และป่าเสื่อมโทรมรอบๆ ก็ฟื้นฟูขึ้นมาโดยธรรมชาติ ชุมชนพร้อมด้วยโรงพยาบาล และโรงเรียนก็อุบัติขึ้น ภายใต้การดูแลของพระ โครงการนี้ได้รับงบประมาณส่วนใหญ่จากเงินบริจาค โดยเฉพาะจากนักธุรกิจ ข้าราชการ ทหาร จากฝีมือการเรี่ยไรของเปรมล้วนๆ มีการก่อสร้างอาคารขนาดใหญ่ จำนวนมาก กลายเป็นอนุสาวรีย์ประจำตระกูลจักรีกับภูมิพลไป ปัจจุบันมีอาคารและอนุสาวรีย์ต่างๆ ที่อุทิศ ให้กับประชาธิปก ภูมิพล สิริกิติ์ มหิดลและสังวาลย์

เปรมไม่ได้แค่โปรโมทวังเท่านั้น เขาทำหน้าที่เป็นผู้คุ้มกันอีกด้วย เขาควบคุมการวิพากษ์วิจารณ์ด้วย การเลือกใช้กฎหมายหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ตามรัฐธรรมนูญ มีแต่กษัตริย์ ราชินี รัชทายาทและผู้สำเร็จ ราชการฯ เท่านั้นที่ไม่อาจล่วงละเมิดได้ แต่ในสมัยธานินทร์จนถึงเปรม กฎหมายนี้ถูกใช้ปกป้องทั้งสถาบัน จักรีทั้งตระกูล กษัตริย์ไทยทั้งหมด การดูหมิ่นกษัตริย์คนก่อนๆ อย่างเช่น รัชกาลที่สองก็จะเป็นการหมิ่นพระ บรมเดชานุภาพ[24]

สำหรับสื่อมวลชน เปรมแสดงความชัดเจนว่าเรื่องของเจ้า(ต่อให้เป็นเรื่องที่พวกเจ้าโพนทะนากันเอง ขึ้นมาก่อนก็ตาม)ไม่ใช่เรื่องของไพร่ หนังสือพิมพ์ฉบับใดที่ตีพิมพ์อะไรก็ตามที่อาจจะมีนัยเชิงลบต่อวัง(ไม่ว่าจะ จงใจหรือไม่ก็ตาม)จะได้รับการเตือนทางโทรศัพท์จากตำรวจหรือหน่วยงานความมั่นคง ยกตัวอย่าง ในปลายปี 2524 สิริกิติ์ให้สัมภาษณ์กับสื่อมวลชนอเมริกันในสหรัฐฯ โดยมีการวิพากษ์วิจารณ์วชิราลงกรณ์ตรงๆ วังไม่ ร้องแรกแหกกระเฌออะไรกับการรายงานบทสัมภาษณ์ในสื่ออเมริกัน แต่พอหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นนำมารายงาน เท่านั้นแหละ ก็ถูกตำหนิอย่างรุนแรง กระทั่งถูกขู่ว่าจะโดนปิดเสียด้วยซ้ำ สำหรับคนที่ถูกจับได้ว่าตีพิมพ์ เอกสารใต้ดินวิพากษ์วิจารณ์วัง บทลงโทษมีความรุนแรงกว่า หลายคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเอกสารโจมตีสิริกิติ์ หลายชุดในปี 2524 ถูกตามล่าตัวและถูกขังคุก ชุดละแปดปี

เปรมไม่ได้หยุดยั้งแต่เพียงในประเทศเท่านั้น ไม่นานหลังจากนั่งเก้าอี้นายกฯ รัฐบาลประกาศห้าม *Newsweek* ฉบับหนึ่งที่หน้าปกลงรูปเปรมอยู่สูงกว่าภูมิพล ในเดือนมกราคม 2525 *Asian Wall Street Journal* ก็ถูกสั่งห้ามโดยสิ้นเชิงโทษฐานลงบทความ “Can Thailand’s Monarchy Survive This Century?”[25] ผู้เขียนเป็นอดีตเจ้าหน้าที่สหประชาชาติประจำประเทศไทย บอกว่าวังไม่ได้เป็นที่นิยมมาก อย่างที่ดูเหมือนว่าจะเป็น และการแทรกแซงทางการเมืองของวังก็สุ่มเสี่ยงเป็นอันตรายต่อตนเอง

---

[24] ดู Streckfuss, “Kings in the Age of Nations.”

[25] *Asian Wall Street Journal*, December 23, 1981.

www.yerngshare.blogspot.com

แม้จะมีการโปรโมททุ่มทุนของเปรมแล้วก็ตาม ภูมิพลกับภรรยาก็ไม่ยอมปล่อยปละงานพิธีประจำของพวกเขา ในทศวรรษ 2523 ภูมิพลออกเดินสายต่างจังหวัดปีละสี่ถึงหกเดือน พร้อมด้วยสิริกิติ์หรือไม่ก็สิรินธรที่ตอนนี้ทำหน้าเป็นเลขาฯ ส่วนตัว สิริกิติ์ทำโครงการของเธอเองเป็นการส่งเสริมหญิงชาวบ้านฝึกผลิตงานหัตถกรรมเป็นรายได้เสริม

ภูมิพลกับครอบครัวปฏิบัติงานพิธีกรรมต่างๆ อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง ถึงตอนนี้มีมหาวิทยาลัยอยู่ราว 20 แห่งทั่วประเทศ การนั่งแจกใบปริญญาทำเอาแขนและไหล่ของภูมิพลแทบจะพิกลพิการไปแล้ว เขายืนกรานที่จะทำงานนี้คนเดียวจนกระทั่งหมอเพื่อนเก่าแก่ ประเวศ วะสีเอ่ยปากต่อสาธารณะว่าการทำอย่างนั้นเป็นอันตราย ภูมิพลแบ่งงานส่วนหนึ่งให้กับลูกๆ แต่ก็ยังผูกขาดธรรมศาสตร์ จุฬาฯ และจปร. การที่เขาลังเลในเรื่องนี้ก็ถูกอธิบายเป็นความสูงส่งยิ่งใหญ่อีกประการหนึ่ง

สัญลักษณ์นิยมตามขนบก็ไม่ได้ถูกละทิ้ง ในเดือนมกราคม 2527 ภูมิพลกลับสู่บัลลังก์ศาล เพื่อเปิดศาลแห่งใหม่ที่เชียงใหม่ เขานั่งในการพิจารณาคดีเพื่อเตือนผู้คนให้จำว่าเขาคือผู้บันดาลความยุติธรรม ในปี 2526 มีการค้นพบช้างเผือกตัวที่ 13 (เจ้าเรียกเชือกที่ 13) ในยุคของภูมิพล ซึ่งมากที่สุดในประวัติศาสตร์ มีพิธีเฉลิมฉลองกันอย่างใหญ่โต

ภาพของการทุ่มเทอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยนี้ได้รับการตอกย้ำจากปากคำของบริวารของภูมิพล ในปี 2525 วสิษฐ เดชกุญชรบอกกับผู้ฟังว่าทุกคืนภูมิพลกับภรรยาจะหอบกองเอกสารเข้าไปในห้อง และมักจะต้อง "ใช้เวลาอ่านทั้งคืนเพื่อทำการตัดสินใจ"[26] ซึ่งเป็นเหตุผลว่าทำไมทั้งสองจึงโผล่ออกจากห้องนอนเมื่อปาเข้าไปเที่ยงแล้วในแต่ละวัน แต่แล้ว(วสิษฐไขความ)ก็จะทำงานตามตารางงานพบปะและงานพิธีต่างๆ ที่แน่นเอี้ยด แต่พวกเขาก็ยังอุตสาหะเจียดเวลาสำหรับการออกกำลังกาย สิริกิติ์บริหารเชพ ส่วนสามีวัย 55 วิ่งจ็อกกิ้งสองกิโลเมตรภายในเวลาไม่ถึง 12 นาทีสัปดาห์ละห้าวัน สองวันที่ไม่ได้วิ่งคือวันศุกร์กับวันอาทิตย์ อันเป็นวันของแจ๊ส วสิษฐอธิบายว่า "ดนตรีเป็นสันทนาการอย่างเดียวของภูมิพล เขาจะบรรเลงอย่างโหยหากระหายอยาก ผมทึ่ง ตอนหลังช็อค ต้องเฝ้าดูภูมิพลแจมไม่มีหยุดตั้งแต่สามทุ่มจนซอดแจ้ง เขาไม่ลุกจากเก้าอี้เลย ตอนหลัง ... ผมเริ่มเข้าใจ ดนตรีก็เหมือนกับสิ่งอื่นๆ ที่เขาทำ เขาทำด้วยความมุ่งมั่นจดจ่ออย่างที่สุด ความมุ่งมั่นจดจ่อนี้เองอันเป็นผลจากการมีวินัยเข้มงวดต่อตนเองมายาวนาน ที่เป็นภูมิคุ้มกันตัวเขาจากอารมณ์ความรู้สึกที่จะก่อกวนความสงบสุขุมในการตัดสินใจที่ถูกต้องของเขา"

ที่น่าสนใจเกี่ยวกับการโปรโมททั้งหลายทั้งปวงดังว่ามานี้คือ มันถอยหลังไปสู่การตีความสถาบันกษัตริย์ฉบับที่เก่ากึ๊กที่สุด โดยแทบไม่นำพากับข้อสรุปของคณะทำงานสภาความมั่นคงแห่งชาติเลยที่ได้พยายามค้นหาว่าประชาธิปไตยฉบับเจ้ามีอะไรผิดพลาดไปถึงได้นำไปสู่การสังหารหมู่ 6 ตุลา 19 Michael

---

26 *Nation*, April 28, 1982.

www.yerngshare.blogspot.com

Connors บอกว่า นักวิชาการกับผู้เชี่ยวชาญด้านความมั่นคงชั้นนำกลุ่มหนึ่งรวมตัวในปลายทศวรรษ 2513 เพื่อวิเคราะห์ว่าเหตุใดจึงทำให้เกิดการแตกแยกในชาติรุนแรงได้ถึงขนาดนี้ กลุ่มนี้สรุปว่า คาถา "ชาติ ศาสน์ กษัตริย์" กับ "ประชาธิปไตยอันมีภูมิพลเป็นประมุข" นั้นล้มเหลวในการหลอมรวมคนในชาติ เพราะไม่เชื่อมโยงกับชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะคนชนบท ซึ่งไม่มีที่ทางในวัฒนธรรมแห่งชาติอย่างเป็นทางการ จึงล่อแหลมต่อการตกเป็นเหยื่อการโฆษณาชวนเชื่อของพคท.[27] บทสรุปส่วนหนึ่งของนักวิชาการกลุ่มนี้คือรัฐบาลจำเป็นต้องขยายสำนึกการมีส่วนร่วมในรัฐด้วยการขยายพื้นที่วาทกรรมการเมืองและสังคมของประชาชน ชาวบ้านจะต้องถูกทำให้รู้สึกว่าตนเป็นส่วนสำคัญในวัฒนธรรมของชาติ

แต่ภายใต้เงื้อมมือของเปรมกับผู้นิยมเจ้ารุ่นเด็กลงมา การโปรโมทวังย้อนกลับไปหาจารีต บางอาณาบริเวณอย่างเรื่องนโยบายเศรษฐกิจกับการบริหารประเทศเปิดให้มีการพูดคุยถกเถียงกันได้มากขึ้น แต่ก็ยังคงจำกัดอยู่ในแวดวงชนชั้นนำที่มีการศึกษาและอยู่ภายในกรอบจำกัดของคาถาชาติ-ศาสน์-กษัตริย์ เนื่องจากภูมิพลเป็นผู้ปลุกเสกเปรมขึ้นมา การวิจารณ์เปรมจึงอยู่พ้นวิสัย

ข้อสรุปของคณะทำงานความมั่นคงในเรื่องวัฒนธรรมและอุดมการณ์แห่งชาติจะมีการแจกจ่ายเผยแพร่โดยคณะกรรมการเอกลักษณ์แห่งชาติที่ได้รับงบประมาณมาก ทว่า แม้ว่าจะมีแนวทางที่ก้าวหน้า สิ่งที่คณะกรรมการฯ โปรโมทกลับเป็นอุดมการณ์เก่า วัฒนธรรมแห่งชาติยังคงเป็นสิ่งที่มาจากเบื้องบนและถ่ายทอดสู่ประชาชน ยังคงมุ่งเน้นการธำรงรักษาชาติตามนิยามชาติ-ศาสน์-กษัตริย์ คณะกรรมการเอกลักษณ์แห่งชาติตีพิมพ์หนังสืออย่าง *กษัตริย์จักรีกับคนไทย* ในปี 2527 ซึ่งหมกมุ่นกับตัวภูมิพลในฐานะ "กษัตริย์ชาวนา" และ "กษัตริย์นักพัฒนา" เชื่อมโยงเขากับทั้งพ่อขุนรามคำแหงกับการเป็นผู้นำนักเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ และยังได้จัดการประชุมวิชาการต่างๆ เช่น ความสำคัญของไตรภูมิพระร่วงในยุคสมัยใหม่ อันเป็นพุทธจักรวาลวิทยาแบบสุโขทัย นักประวัติศาสตร์คนหนึ่งเขียนไว้ว่า บรรดาผู้เข้าร่วมงานหัวอนุรักษ์นิยมเป็นพิมพ์เดียวต่างพากัน "เน้นย้ำถึงความคงทนเหนือกาลเวลาของคำสอนทางจริยธรรมของคัมภีร์เล่มนี้ที่ยังสอดคล้องกับชีวิต การเมืองการปกครองร่วมสมัย และ*ความมั่นคงแห่งชาติ*"[28]

ทั้งหมดนี้ ประชาชนยังคงเป็นผู้รับ และบ่อยครั้งเป็นผู้ร่วม ในวัฒนธรรมที่สถาปนาอย่างเป็นทางการ พวกเขาสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับรัฐด้วยการมีวินัยและทำงานสร้างสังคม อันเป็นคุณธรรมสมัยใหม่ของภูมิพล ส่วนประชาธิปไตยก็ยังคงถูกนิยามและตีกรอบด้วยความมั่นคง ที่ตีความโดยคนจากหน่วยงานความมั่นคงที่ยังยืนกรานตลอดทศวรรษ 2523 ว่า คอมมิวนิสต์เวียดนามหรือไม่ก็จีนจะบุกยึดประเทศไทย พวกเขายังคงไม่ให้ค่ากับสถาบันตามระบอบประชาธิปไตยอย่างรัฐธรรมนูญ รัฐสภาและหลักกฎหมายโดยถือว่าเป็นของนำเข้าจาก

---

27 ดูรายละเอียดของประเด็นนี้ใน Connors, *Democracy and National Identity*, โดยเฉพาะหน้า 129-90.

28 ผาสุกและเบเคอร์, *Thailand*, 316.

www.yerngshare.blogspot.com

ตะวันตก คณะกรรมการเอกลักษณ์แห่งชาติจึงหันไปเน้นความสำคัญของศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงแทน ประมาณว่าเป็นเหมือนสนธิสัญญาประชาธิปไตยเสรีแบบเดียวกับรัฐธรรมนูญระหว่างผู้นำคือกษัตริย์กับประชาชน "ประชาชนไม่ใช่รัฐบาล การรับความคิดเห็นของประชาชนในฐานะเครื่องมือหนึ่งในการกำหนดนโยบายนั้นก็เท่ากับว่าให้ประชาชนเป็นรัฐบาล ซึ่งมีแนวโน้มที่จะนำไปสู่วิกฤตทางการเมือง" เอกสารตีพิมพ์ชิ้นหนึ่งของคณะกรรมการฯ ชุดนี้ระบุไว้[29]

ผู้ช่วยด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศกับเลขานุการองคมนตรีของภูมิพลคือ ทองน้อย ทองใหญ่ก็โผล่มาในช่วงต้นทศวรรษ 2523 ในบทบาทนักทฤษฎีสมัยใหม่ของวัง ทองน้อยสร้างคำอธิบายยืดยาวสำหรับรองรับอำนาจกษัตริย์โดยอิงอยู่บนวิทยาศาสตร์ปนกับอารมณ์ความรู้สึก ด้วยการเขียนบทความบรรยายเจื้อยแจ้วเป็นชุดลงในบางกอกโพสต์ในปี 2526 ใช้นามปากกาว่า "Concensus"[30] (สะกดด้วย C และ consensus แปลว่า มติเอกฉันท์)

เขาบอกว่า consensus (มติเอกฉันท์) นี่ผู้คงแก่เรียนถือว่าเป็น "ฐานทางจิตวิทยาของชาติในเอเชีย" ซึ่งเป็นความจริงโดยเฉพาะในเมืองไทยซึ่งเป็น "ประเทศเดียวที่ยังเหลือในโลกที่ใช้ชีวิตตามศาสนาพุทธ" ความเป็นเอกฉันท์จึงเป็นคุณค่าทางจิตวิญญาณ ในทางประวัติศาสตร์แล้ว ทองน้อยบอกว่า กษัตริย์ไทยปกครองโดยความเอกฉันท์ ประชาชนเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวอยู่เบื้องหลังผู้ปกครอง ที่ปกป้องคุ้มครองพวกเขาจากภัยคุกคามอย่างจักรวรรดินิยมตะวันตกและดูแลทุกข์สุขให้พวกเขา ในประเทศไทยสมัยใหม่ นักการเมืองโดยธรรมชาติมีความเห็นแก่เงินและบ้าอำนาจเกินกว่าที่จะปกป้องประโยชน์ส่วนรวม สื่อมวลชนก็พึ่งพาไม่ได้ เป็นแค่ "ความบันเทิงอีกแขนงหนึ่ง" มีแต่กษัตริย์เท่านั้นที่มีภูมิรู้ทางประวัติศาสตร์และประสบการณ์ สัพพัญญูและความเสียสละที่จะครองความเอกฉันท์ของทั้งชาติได้

คนไทยเข้าใจเรื่องนี้ดี ทองน้อยบอก เมื่อภูมิพลล้มป่วย ทุกคนพากันตระหนกตกใจกันให้ว่อน แต่เวลารัฐบาลล้ม ไม่มีใครใส่ใจ เพราะรัฐบาลก็เป็นแค่สิ่งบันเทิง ทัศนะนี้สะท้อนวิธีคิดของภูมิพลอย่างชัดเจน ในการสัมภาษณ์ปี 2525 ภูมิพลเผยไต๋ออกมาว่าเขาอาจจะมีความพร้อมมากกว่าที่จะเป็นผู้เลือกนายกรัฐมนตรี

---

29 Connors, *Democracy and National Identity*, 145.

30 บทความเหล่านี้ภายหลังถูกรวมตีพิมพ์เป็นเล่ม, *Entering the Thai Heart* (Bangkok: Bangkok Post, 1983). การเป็นผู้เขียนของทองน้อยได้รับการยืนยันเมื่อเขาปรับปรุงบทความเหล่านี้เป็นงานเขียนอย่างเป็นทางการและตีพิมพ์ในชื่อ "The Role of the Monarch in Modern Thailand," ใน *Development, Modernization, and Tradition in Southeast Asia: Lessons from Thailand*, ed. Pinit Ratanakul and U Kyaw Than (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2533)

www.yerngshare.blogspot.com

"รัฐธรรมนูญเขียนว่ากษัตริย์แต่งตั้งนายกฯ นี่เป็นระบบที่ประสบการณ์ของกษัตริย์อาจเป็นประโยชน์... ประธานสภาจะมาขอคำปรึกษา แต่กษัตริย์อาจมีอำนาจมากกว่าเพราะประชาชนมีความศรัทธาในตัวกษัตริย์"[31]

จากแนวคิดเรื่อง "มติเอกฉันท์" นี้ ทองน้อยก็ก้าวกระโดดทางอภิปรัชญาเลย เขาประกาศว่า รัฐธรรมนูญไม่มีความจำเป็น เพราะ "มติเอกฉันท์" ที่รวมอยู่ในตัวกษัตริย์นั้นเท่ากับประชาธิปไตย เขาบอกว่า อังกฤษที่เป็นประชาธิปไตยต้นแบบก็ไม่เคยมีรัฐธรรมนูญ ยิ่งกว่านั้น ตั้งแต่ 2475 รัฐธรรมนูญไทยเป็นเครื่องมือรับใช้ชนชั้นนำที่แสวงหาอำนาจ รวมทั้งกองทัพด้วย ทองน้อยอ้างอิงถึงอดีตนายกฯ ไทยสองคนที่แตกต่างกันอย่างมากที่อยู่ในคณะองคมนตรี คือ สัญญา ธรรมศักดิ์กับธานินทร์ กรัยวิเชียร เขานิยามประชาธิปไตยว่าเป็น "วิธีการปกครองที่สิทธิของพลเมืองจะต้องได้รับการคุ้มครองมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้" มีแต่กษัตริย์เท่านั้นที่จะทำอย่างนั้นได้ กระนั้น ทองน้อยก็ยอมรับเรื่องรัฐธรรมนูญ ยอมรับว่าคนไทยเคยชินกับการมีรัฐธรรมนูญเสียแล้ว แต่หากจะมีรัฐธรรมนูญ ก็จะมีบทบัญญัติที่จำเป็นเพียงสามมาตราเท่านั้น:

1: ประเทศไทยเป็นชาติที่มีเอกราช เป็นหนึ่งเดียวและไม่อาจแบ่งแยกได้

2: ประเทศไทยเป็นประเทศที่ปกครองในระบอบกษัตริย์ โดยกษัตริย์มาจากตระกูลจักรี

3: ประเทศไทยควรเป็นประชาธิปไตยให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

ทองน้อยดูจะสวนทางกับภูมิพลพอเป็นเรื่องทหารในการเมือง เขาโจมตีทหารว่าเป็นพวกกระหายอำนาจโดยสันดานที่จ้องผูกขาดการปกครองจนซ้ำเติมปัญหาความยากจน ความด้อยพัฒนาและการคอร์รัปชันที่ระบาดไปทั่ว แต่ปุบปับเขาก็กลับหลังหัน บอกว่า "มติเอกฉันท์" และวัฒนธรรมเป็นรากฐานของอำนาจทหาร คนไทยให้ค่าทหารเสมือนเป็น "อีกตัวตนหนึ่ง" ของพวกเขา พวกเขาต้องการให้ทหารคุ้มครองเสถียรภาพสำหรับการรัฐประหารบ่อยครั้งนั้น ทองน้อยอ้างหลักของภูมิพลว่าประชาชนจะต้องดูทหารที่เจตนารมณ์ ซึ่งเขาเรียกว่าเป็นประชาธิปไตย ตั้งแต่ 2516 ประชาชนและทหารได้ก้าวเดิน "มาพร้อมกันและในทิศทางเดียวกัน"

อย่างไรก็ดี ความพยายามทั้งหลายทั้งปวงในการโปรโมทและสำแดงบารมีของวังในช่วงสมัยเปรมนั้นก็ไม่สามารถอุดปากนักวิจารณ์จำนวนมากได้ที่หาญกล้าตั้งคำถามกับทิศทางบางอย่างที่ผู้มีอำนาจกำลังพามุ่งหน้าไป คนเหล่านี้มีทั้งนักการเมืองที่ความทะยานอยากของตนมาสะดุดตอวัง-เปรมเข้า นักวิชาการหัวก้าวหน้า และอดีตนักศึกษาที่ทำงานเคลื่อนไหว หลายคนทำงานหนังสือพิมพ์ในช่วงทศวรรษ 2523 ซึ่งเป็นสื่อที่รัฐบาลกับ

31 *Leaders*, April-June 1982.

www.yerngshare.blogspot.com

กองทัพควบคุมไม่ได้เท่าโทรทัศน์และวิทยุ นิตยสารการเมืองจำนวนหนึ่งเกิดขึ้นมาและวิเคราะห์การเมืองรัฐบาลเปรม พาดพิงความสัมพันธ์เปรม-ภูมิพลอย่างอ้อมแอ้ม

บางส่วนที่นิตยสารเหล่านี้และปัญญาชนไทยพูดเกี่ยวกับวังและประชาธิปไตยสะท้อนในคอลัมน์หนึ่งที่ทำให้ Asian Wall Street Journal ถึงกับถูกแบนในปลายปี 2524[32] Michael Schmicker ผู้เขียนเริ่มด้วยการตั้งคำถามแบบวอนหาเรื่องว่าสถาบันกษัตริย์จะอยู่รอดไปได้ถึง 20 ปีหรือไม่ท่ามกลางความท้าทายต่างๆ จากหลายทิศ นอกจากพคท.แล้ว เขาเขียนว่า “ภัยคุกคามอันที่สองที่หนักหนากว่ามาจากนักศึกษาแอ็คทิวิสต์กับพี่เลี้ยงเสรีนิยมของพวกเขาที่อยู่ภายในระบบมหาวิทยาลัย พวกเขาถูกบีบให้ต้องเลือกระหว่างความรู้ผิดชอบชั่วดีของตนกับกษัตริย์ด้วยฝีมือของพวกกษัตริย์นิยมที่ไม่สามารถแยกแยะเสียงเรียกร้องเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมที่แท้จริงออกจากการโจมตีสถาบันกษัตริย์ได้... ครอบครัวภูมิพลเห็นได้ชัดว่ามีความมุ่งมั่น (บางคนบอกหมกมุ่น) กับการปกปักรักษาสถานะเดิม (status quo)

Schmicker ยังชี้ถึงภัยคุกคามที่สามอีกด้วยคือ การแบ่งก๊กแบ่งพวกในกองทัพ ดังที่เผยให้เห็นในกบฏเมษาฮาวายที่จบแบบเจ็บตัวกันไปตามๆ กัน “รัฐประหารวืดไป พร้อมไปกับความน่าเชื่อถือของสถาบันกษัตริย์ในฐานะตัวกลางที่ไม่เอนเอียงเข้าข้างทหารฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ครอบครัวภูมิพลตอนนี้เสี่ยงแสดงตนถือหางทหารก๊กหนึ่ง และจะต้องยอมรับความเสี่ยงจากการเลือกข้างนั้น” สิ่งท้าทายสุดท้ายคือวชิราลงกรณ์ “นับแต่บรรลุนิติภาวะมาเมื่อเก้าปีก่อน วชิราลงกรณ์วัย 29 ได้พยายามดิ้นรนเพื่อให้เข้าตาประชาชนสำหรับการขึ้นครองตำแหน่งสืบต่อไป เขาดูจะขาดแคลนสติปัญญา บารมีและ “สามัญสำนึก(common touch)” อันจำเป็นสำหรับการธำรงความภักดีของคนไทยที่มีต่อตระกูลจักรี และว่ากันว่ากองทัพก็ไม่ใยดีเขานัก ภาพพจน์แบบดอนฮวนก็ทำให้เขามีกิตติศัพท์ไม่ดีและทำให้ผู้คนเอาสถาบันกษัตริย์มาล้อเลียนเป็นเรื่องสนุก”

ตามคาด รัฐบาลเดือดดาลกับบทความชิ้นนี้และตีตราว่าเป็นทัศนะบิดเบือนของชาวต่างชาติ แต่ในปี 2525 สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ปัญญาชนนิยม(ถล่ม)เจ้าที่เป็นขวัญใจนักศึกษาและปัญญาชนต่างชาติ เขียนในหนังสือ*ลอกคราบสังคมไทย*ของเขาว่าสถาบันภูมิพลกำลังมุ่งหน้าไปผิดทิศผิดทางและภูมิพลสำคัญผิดเกี่ยวกับประเทศไทย รัฐบาลเปรมไม่ใส่ใจคำวิจารณ์จนกระทั่งปี 2527 จึงจับสุลักษณ์ข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ องค์การนิรโทษกรรมสากล (Amnesty International) กับองค์กรสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศอื่นๆ ตลอดจนนักวิชาการทั้งไทยและต่างชาติจำนวนมาก ต่างพากันประณามอย่างรุนแรง เมื่อภูมิพลถูกลากเข้ามาในสมรภูมิการประชาสัมพันธ์ที่สู้ยาก วังก็ยื่นมือเข้ามาแทรกแซงอย่างเงียบๆ ให้สุลักษณ์หลุดไป[33]

---

32 *Asial Wall Street Journal*, December 23, 1981.

33 ถึงอย่างนั้นก็ตาม พวกชาววังก็บอกชัดเจนว่าไม่ได้รู้สึกเสียใจอะไรเลยกับการจัดการกับสุลักษณ์ หลายสัปดาห์ต่อมา ข้าในวังรายหนึ่งไปทัวร์ออสเตรเลียและในการประชุมปิดกับนักวิชาการก็ยังยืนยันอย่างกระเหี้ยนกระหือว่าสุลักษณ์กับพรรคพวกนั้นต้องถูกจับเพราะ

www.yerngshare.blogspot.com

ความท้าทายอีกประการหนึ่งคือการวิพากษ์วิจารณ์การชอบแทรกแซงการเมืองของภูมิพลที่ปรากฏเป็นบทความภาษาอังกฤษ 69 หน้าที่ไม่ลงชื่อผู้เขียนว่าด้วยการเมืองของตระกูลจักรี แจกจ่ายเผยแพร่ในหมู่นักวิชาการในปี 2526[34] เป็นที่เข้าใจกันว่าเป็นผลงานของมรว.สุขุมพันธ์ บริพัตร หลานปู่ของบริพัตร และเป็นผู้มีสิทธินั่งบัลลังก์ในทางทฤษฎี

หลังจากบรรยายปัญหาทางการเมืองของกษัตริย์แปดคนแรกอย่างไม่มีพิษมีภัยแล้ว ในหน้าท้ายๆ สุขุมพันธ์ที่เป็นอาจารย์สอนรัฐศาสตร์ที่จุฬาฯ ก็พูดตรงๆ ถึงอันตรายของการที่ภูมิพลเลือกข้างทางการเมืองอย่างเปิดเผย เขาท้าวความถึงการเบียดขับระหว่างวังกับราชการ, อนุรักษ์นิยมที่แข็งตัว, และการฝืนต้านการปฏิรูปเชิงสถาบันได้นำไปสู่การล่มสลายของสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในปี 2475 เขาเตือนว่า “สถาบันกษัตริย์ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นความหวังสำหรับหลายคนในยุคเผด็จการทหารเบ็ดเสร็จ กำลังสุ่มเสี่ยงต่อการถูกมองว่าแบ่งฝักแบ่งฝ่าย ถอยหลังเข้าคลองและเป็นปฏิกิริยา... ข้อขัดแย้งในตัวเองก็คือว่า การแสวงหาอำนาจในการปกป้องไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างปั่นป่วนวุ่นวาย ในท้ายที่สุดแล้ว วังอาจจะเป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเสียเอง... สถาบันกษัตริย์กำลังพยายามแสดงบทบาทเป็นทั้งสัญลักษณ์ของความสามัคคีของคนในชาติและผู้กระหายอำนาจ โดยไม่ตระหนักว่าบทบาทสองอย่างนี้อาจจะขัดแย้งกันโดยสิ้นเชิงและเป็นอันตราย... สัมฤทธิผลนิยมและความยืดหยุ่นพลิกแพลงที่เคยเป็นเครื่องหมายการค้าของตระกูลจักรีได้สูญหายไปแล้ว”

เนื่องจากบทความไม่ลงชื่อและแจกจ่ายเฉพาะแวดวงปัญญาชน นักหนังสือพิมพ์และนักการทูต ไม่มีการรายงานต่อสาธารณะ วังจึงยังสามารถทำทีประหนึ่งว่าไม่มีอะไรเกิดขึ้น แต่คำเตือนของสุขุมพันธ์ก็ปรากฏเป็นจริงในปีถัดมานั่นเอง

เป็นอันตรายอย่างยิ่งยวดต่อสังคม “เราจำเป็นต้องสั่งสอนบทเรียนแก่เขา” Kevin Hewison นักรัฐศาสตร์รำลึกถึงคำพูดของข้าในวังผู้นั้น Kevin เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงหนึ่งในการรณรงค์ช่วยสุลักษณ์

34 *The Chakri Dynasty and Thai Politics*, 1782-1982.

www.yerngshare.blogspot.com

16 ครอบครัวอลเวง

ขณะที่ทองน้อยกำลังสำแดงชุดเหตุผลรองรับระบอบวัง-เปรมอยู่นั้น เสาหลักของโครงสร้างนี้กำลังพังครืนอย่างที่สุขุมพันธ์ได้เตือนไว้ ระหว่างปี 2527 และ 2529 การฟาดปากกันเองภายในกองทัพ การพยายามก่อรัฐประหาร เรื่องฉาวโฉ่เกี่ยวกับเงินๆ ทองๆ และวิกฤตอื่นๆ ทำเอาเปรมกับภูมิพลถลอกปอกเปิกไปตามๆ กัน มองจากภายนอกมันเป็นผลลัพธ์ของการคอร์รัปชันและการแตกแยกภายในกองทัพ แต่ใจกลางของปัญหาคือครอบครัวของภูมิพล เริ่มจากภรรยาก่อน

สิริกิติ์ใช้เวลาสองทศวรรษแรกในวังไปกับการเฉลิมฉลองความเป็นราชินีในเทพนิยายของเธอ ขณะความงามของเธอกำลังซีดจางไปในทศวรรษ 2513 เธอก็สั่งสมบริวารเป็นจำนวนมากจากบรรดาผู้คนที่ขันแข่งแสวงหาใบบุญจากเธอ ซึ่งปรากฏชัดในการที่เธอพัวพันกับการเมืองปีกขวาช่วงปี 2519 เธอเป็นขุมกำลังทางการเมืองของตัวเอง นิตยสาร *Parade* ในสหรัฐฯ ตั้งฉายาให้เธอว่า "นางพญามังกร (dragon lady)" ผู้เลอโฉมและทะยานอยาก[1]

มองจากภายนอก สิริกิติ์เป็นเงาสะท้อนบนกระจกของภูมิพล กิจการหลักที่เธอใช้ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสคือ มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ที่ช่วยผู้หญิงฝึกอาชีพหัตถกรรม ด้วยงานการกุศลและอื่นๆ เธอระดมเงินได้หลายสิบล้านเหรียญสหรัฐฯ ต่อปีเป็นปกติ ซึ่งหล่อเลี้ยงทีมงานส่วนตัวราว 50 ชีวิตตลอดจนอีกจำนวนมากในมูลนิธิฯ เธอไปต่างจังหวัดเป็นขบวนเอิกเกริกอยู่เรื่อยๆ ท่ามกลางทหารคุ้มกันหนาแน่น สิริกิติ์ก็จะปรากฏอยู่เบื้องหน้าพสกนิกร เจิดจรัสในชุดแฟชันนำสมัย ระย้าพร่างพรายด้วยเพชร พลอย มรกตและไข่มุก ในทศวรรษ 2523 เธอชอบสวมกางเกงแบบฮาเร็ม หมวกแบบผ้าโพก ที่ชาวบ้านคงมองดูด้วยความทึ่งและอึ้ง ทองน้อยอธิบายว่า "เธอกลัวว่าเธอจะทำให้พสกนิกรของเธอผิดหวังถ้าเธอไม่แต่งตัวให้ดี... ประชาชนมีความคิดของพวกเขาว่าราชินีคือนางฟ้าผู้มีบุญ"[2]

ในหมู่บ้าน เธอจะพบปะกับผู้หญิงและเด็กเล็กที่เจ็บป่วยที่ผ่านการคัดสรรมาแล้ว เธอก็จะแจกจ่ายยาและบอกให้พวกเขาดูแลรักษาตัวเอง ด้วยสุ้มเสียงเนิบช้าและดูเหมือนแม่พูดแนะนำลูกเล็ก อันเป็นลีลาที่เธอพูดกับทุก

1 *Parade*, October 16, 2520.

2 *Bangkok Post*, December 2, 1983.

www.yerngshare.blogspot.com

คนนอกวัง หลังจากนั้น ขบวนติดตามของเธอก็จะแจกจ่ายข้าวของ หยูกยา ให้การรักษาพยาบาล และจ่ายเงินแก่สมาชิกศูนย์ศิลปาชีพสำหรับงานฝีมือของพวกเขา ซึ่งจะถูกขนกลับไปขายยังตลาดที่ห่างไกล

ท่าทางเชื่อมั่นนี้ปกปิดข้อเท็จจริงที่ว่าสิริกิติ์กำลังเข้าสู่ช่วงวิกฤตส่วนตัวเนื่องจากรูปโฉมที่กำลังร่วงโรย ความไม่ใส่ใจจากสามีที่ธุระยุ่งวุ่นวาย ลูกชายสุดที่รัก และคำวิจารณ์การที่เธอเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมือง ทั้งหมดนี้เธอดิ้นรนที่จะพิชิตให้ได้ด้วยเกียรติยศที่ยิ่งใหญ่กว่าเดิม ในปลายทศวรรษ 2513 และต้นทศวรรษ 2523 รัฐบาลช่วยจัดแจงรางวัลระดับนานาชาติกับปริญญาต่างๆ เป็นชุดให้กับเธอ ด้วยความช่วยเหลือจากสหรัฐฯ [3]

เธอดิ้นรนต่อสู้กับความร่วงโรยตามธรรมชาติ คุมน้ำหนัก ออกกำลังกายอย่างหนัก และรับการผ่าตัดทำศัลยกรรมเป็นประจำ "ข้าพเจ้าวิ่งจ็อกกิ้ง ทำโยคะ ถ้าฝนตก ก็วิ่งขึ้นลงบันไดตึกสามชั้น เก้าเที่ยว... ข้าพเจ้าสามารถยอมให้น้ำหนักเพิ่มขึ้นได้บ้าง แต่สามีของข้าพเจ้าบอกว่าเขาไม่ชอบให้ข้าพเจ้าอ้วน" เธอบอก[4] เธอยังทานยาลดน้ำหนักและยาบำรุงอีกหลายขนาน พร้อมทั้งยานอนหลับเพื่อระงับผลข้างเคียง ต่อข่าวลือที่ว่าเธอไม่สบายในปี 2526 ทองน้อยอธิบายว่า เป็นเพราะการโหมทุ่มเทงานของเธอ ทำให้เธอเป็นโรคนอนไม่หลับ กว่าจะข่มตาหลับได้ก็ตีสามตีสี่ สองชั่วโมงถัดมาก็ตื่นแล้ว[5]

ภาพพจน์ของเธอย่ำแย่ด้วยการที่เธอให้การสนับสนุนทหารที่ทะเยอทะยานอย่างอาทิตย์ และเรื่องราวที่แพร่กันไปทั่วว่าเธอใช้เงินบริจาคสำหรับการท่องเที่ยวพักผ่อน เสื้อผ้าและเครื่องประดับของทั้งตัวเธอและบริวาร นักวิจารณ์บอกว่าโครงการของเธอเป็นประโยชน์ต่อภาพพจน์ของวังมากกว่าสร้างประโยชน์ต่อประชาชน เธอแจกจ่ายข้าวของแต่ไม่มีผลระยะยาวต่อชีวิตของประชาชนมากนัก "สิริกิติ์สนใจสังคมสงเคราะห์ ไม่ใช่ประเด็นปัญหาสังคม" นักวิชาการรายหนึ่งกล่าวหลายปีให้หลัง[6] สิริกิติ์ยังมีข่าวคาวในแวดล้อมของทหารหนุ่มๆ ส่วนใหญ่

---

3 สิริกิติ์ได้รับรางวัล Ceres Medal จาก UN FAO ในปี 2522, ปริญญาเอกกิตติมศักดิ์จาก Tufts University's Fletcher School of Law and Diplomacy ในปี 2523, Asia Society's Humanitarian Awards ปี 2523, Distinguished Service Award จาก Save the Children ปี 2524.

4 Associated Press, May 22, 1979, พิมพ์ซ้ำใน *The King of Thailand in World Focus*, 118-19.

5 *Bangkok Post*, December 2, 1983.

6 สัมภาษณ์พิเศษนักวิชาการไทย, 2539.

www.yerngshare.blogspot.com

ชั้นนายพันสังกัดกองทหารพิเศษส่วนตัวของเธอ[7] รายหนึ่งที่เธอหลงใหลมากเป็นพิเศษคือ พ.ท.ณรงค์เดช นันทโพธิเดช ที่เธอถึงกับให้เขาติดสอยห้อยตามอยู่เสมอในเวลาเดินทางและงานปาร์ตี้ "เขาเป็นเหมือนลูกชายที่สิริกิติ์ไม่เคยมี มีทุกสิ่งที่วชิราลงกรณ์ไม่มี" นายทหารรายหนึ่งรำลึก[8] ผู้คนสันนิษฐานว่าทั้งสองมีสัมพันธ์พิเศษลึกซึ้ง วังตกเป็นขี้ปากของชาวบ้าน

ภาพพจน์ของเธอยิ่งดิ่งลงเมื่อมีเอกสารใต้ดินแพร่หลายเกี่ยวกับการเดินทางไปสหรัฐฯ ของเธอต้นปี 2523 กับวชิราลงกรณ์[9] สันนิษฐานว่าพคท.เป็นผู้ปล่อยเรื่องนี้ออกมา บทความนี้เรียกการเดินทางครั้งนี้ว่า "67 วัน, 100 ล้านบาท" และมีข้อมูลลวงในและรายละเอียดที่ถูกต้องแม่นยำชนิดน่าเชื่อถือ เอกสารนี้กล่าวหาว่าเหตุผลหลักของการเดินทางครั้งนี้คือการทำศัลยกรรมพลาสติก เหตุผลที่สองคือการหาเงินเข้าพกเข้าห่อของเธอเองโดยอ้างการกุศลบังหน้า และเหตุผลที่สามคือการโยกย้ายสมบัติของวังไปต่างประเทศเผื่อครอบครัวเธอต้องหนีออกนอกประเทศ เอกสารบรรยายถึงงานระดมทุนขนาดใหญ่ของสิริกิติ์สี่ครั้งในเมืองต่างๆ ของสหรัฐฯ ได้เงินไปหลายแสนเหรียญสหรัฐฯ แล้วก็ให้รายละเอียดการซื้อบ้านสองหลังในย่านอภิสิทธิ์ชนแถบแคลิฟอร์เนียใต้สำหรับลูกๆ ของเธอ รถหรูหลายคันสำหรับสาวๆ ของลูกชาย และแหวนราคา 200,000 เหรียญสหรัฐฯ สำหรับตัวเธอเอง ผู้เขียนเอกสารอ้างการพบปะกับธนาคารที่นิวยอร์คเฉพาะบางแห่งว่าเป็นหลักฐานว่าครอบครัวภูมิพลกำลังโยกย้ายทรัพย์สินมาไว้ต่างประเทศ ข้อกล่าวหาเหล่านี้มีน้ำหนักสำหรับชนชั้นสูงและผู้มีการศึกษาของไทย ที่โน้มเอียงไปในทางที่จะเชื่อเรื่องร้ายๆ เกี่ยวกับสิริกิติ์

ที่น่าหนักใจกว่าคือตัววชิราลงกรณ์ เมื่อถึงต้นทศวรรษ 2523 สิ่งที่เจ้ายุคใหม่ทุกตระกูลในโลกนี้พากันหวาดกลัวก็คือทายาทอย่างเขานั่นเอง ทายาทที่เป็นภัยต่อบัลลังก์ ปัญหาต่างๆ เป็นที่รับรู้กันดีในปลายทศวรรษ 2513 หลังกลับจากการฝึกทหารในออสเตรเลีย เขาก็แวดล้อมตัวเองด้วยคนประเภทที่จะสนองทุกอย่างที่เขาต้องการ รวมถึงนักธุรกิจอื้อฉาวต่างๆ ที่คอยประเคนหญิงสาวและจ่ายเงินให้ กับทหารกุ๊ยที่ทำหน้าที่จัดการคนที่เขารู้สึกขวางหูขวางตา ด้วยปืนพกเหน็บเอวอยู่ตลอดเวลา เขาได้รับสมญาว่า เสี่ยโอ

ด้วยไม่รู้สึกรู้สาอับอายยับยั้งชั่งใจอะไรเลย วชิราลงกรณ์ไม่มีอะไรใกล้เคียงกับพ่อของเขาเลยแม้แต่น้อย ยิ่งแย่ลงไปอีกเมื่อสิริกิติ์บังคับให้เขาแต่งงานกับโสมสวลี ผู้คนใจชื้นขึ้นเมื่อเธอตั้งท้องในปี 2521 คลอดพัชรกิติยา

---

[7] กรมทหารราบที่ 21 รักษาพระองค์ เริ่มหลักสูตรทหารเสือราชินีในปี 2524 อาจจะมีสาเหตุมาจากการพยายามก่อรัฐประหารในปีนั้น

[8] สัมภาษณ์พิเศษทูตทหารต่างชาติรายหนึ่ง, 2537.

[9] *เสด็จสหรัฐ 80* (กรุงเทพฯ: 2523).

www.yerngshare.blogspot.com

ภาหลานคนแรกของภูมิพลออกมาในเดือนธันวาคม แต่ในระหว่างที่ภรรยาตั้งท้องอยู่นั้น วชิราลงกรณ์ก็ย้ายออกจากวังใจกลางเมืองไปอยู่วังใหม่ชานเมือง ดูเผินๆ เป็นการอำนวยความสะดวกต่อการเข้าเรียนโรงเรียนเสนาธิการทหารของเขา แต่เขาก็ไม่เคยย้ายกลับไปเลย ว่ากันว่า ในช่วงนี้เองที่กำพล วัชรพล เจ้าพ่อผู้เป็นเจ้าของไทยรัฐแนะนำให้เขารู้จักกับสาวกลางคืนและดาราดาวรุ่งที่กลายมาเป็นคู่ขาประจำของเขา สุจาริณี วิวัชรวงศ์ หรือยุวธิดา [10]

สุจาริณีก็ตั้งท้องด้วยเช่นกัน วังกับสังคมไฮโซพากันอึ้งเมื่อเธอคลอดลูกชายออกมาในเดือนสิงหาคม 2522 ซึ่งว่ากันว่าวชิราลงกรณ์พาไปวัดบวรฯ เพื่อรับคำอวยพรและการตั้งชื่อจากญาณสังวร[11] จุฑาวัชรได้รับคำนำหน้าชื่อเป็นหม่อมเจ้า (ไม่ใช่ชั้นเจ้าฟ้า) แต่ถึงอย่างนั้น เขาก็เป็นทายาทเพศชายคนเดียวของตระกูลจักรีในขณะนั้น สำหรับสิริกิติ์แล้ว นี่หมายถึงหายนะ เด็กชายคนนี้คุกคามความหวังที่จะสืบตระกูลในสายของเธอ เว้นเสียแต่ว่าโสมสวลีจะคลอดลูกชายออกมา

วชิราลงกรณ์ปฏิบัติงานพิธีและหน้าที่ในกองทัพอย่างประหยัดมัธยัสต์ ในปี 2521 เขาบวชที่วัดบวรฯ อันเป็นก้าวสำคัญบนเส้นทางสู่ความเป็นธรรมราชา แต่ปัญหาเรื่องสุจาริณีกับเรื่องฉาวมากมายของวชิราลงกรณ์รวมถึงการรีดไถเงินจากนักธุรกิจกล่าวกันว่าทำให้ภูมิพลต้องยื่นมือเข้ามาข้องเกี่ยว ภูมิพลให้เปรมจัดการให้วชิราลงกรณ์ไปรับการฝึกทหารเพิ่มเติมที่สหรัฐฯ ในต้นปี 2523 เขาเข้าโรงเรียนปฏิบัติการพิเศษที่นอร์ธแคโรไลนาและจอร์เจีย เจ้าหน้าที่สหรัฐฯ รายหนึ่งที่รู้เรื่องนี้บอกว่า เขาเป็นตัวปัญหามาก มักปฏิเสธไม่ยอมรับคำสั่ง[12] ปัญหาชีวิตครอบครัวของเขายังตามมาด้วย ก่อนหน้าการรายงานตัวที่ฐานทัพ เขาติดตามสิริกิติ์ไปวอชิงตันและนิวยอร์ค สุจาริณีบินมาพบเขา ตามติดๆ มาด้วยโสมสวลี ข่าวหลายแหล่งบอกว่า แต่ละคนได้รถหรูไปสงบสติอารมณ์กันคนละคัน ต่อมา โสมสวลีประสบอุบัติเหตุทางรถยนต์ใกล้ Fort Bragg นอร์ธแคโรไลนา ซึ่งเป็นอุบัติเหตุที่จะส่งผลสำคัญมากในอีกหลายปีต่อมา

---

[10] สุจาริณีมีหลายชื่อ ชื่อเดิมคือยุวธิดา ผลประเสริฐ บางทีก็เป็นยุวธิดา สุรัสวดี ตอนหลังคือ สุจาริณี วิวัชรวงศ์ ตอนที่ความสัมพันธ์ระหว่างเธอกับวชิราลงกรณ์เปิดเผยมากขึ้น เธอได้รับอนุญาตให้ใช้นามสกุลของจักรียุคใหม่คือ มหิดล ณ อยุธยา ชื่อเล่นของเธอคือเบนซ์ช่วงวันวานยังหวานอยู่ เธอจึงถูกเรียกว่าหม่อมเบนซ์

[11] ลือกันว่าวชิราลงกรณไม่ใช่พ่อของเด็กชายคนนี้ แต่เขาก็ปฏิบัติต่อจุฑาวัชรอย่างเดียวกับลูกชาย

[12] สัมภาษณ์พิเศษเจ้าหน้าที่สหรัฐฯ ที่ประจำ Fort Bragg ในช่วงนั้น

www.yerngshare.blogspot.com

ถึงกระนั้น การไปสหรัฐฯ ก็ประสบความสำเร็จในแง่หนึ่ง ก่อนเดินทางวชิราลงกรณ์ดูเหมือนว่าจะมีคุณสมบัติที่จะขับเฮลิคอปเตอร์ได้ในเมืองไทย แต่จริงๆ แล้ว เขาไม่ผ่านทักษะการบินขั้นพื้นฐาน ในสหรัฐฯ เขาได้รับการฝึกฝนอย่างจริงจังมากขึ้นและเกิดความหลงใหลในการบินอย่างมาก เมื่อกลับเมืองไทยเขาเลื่อนชั้นจากเฮลิคอปเตอร์เป็นเครื่องบิน และหมายตาที่จะขับเครื่องบินเจ็ต กล่าวในเชิงการทหารแล้ว ไม่ใช่เรื่องปกตินักที่คนอายุ 30 แบบเขาและไม่ใช่นักบินอาชีพ ที่จะฝึกขับเครื่องบินเจ็ต แต่เปรมตามใจเขาและในเดือนตุลาคม 2525 เขาก็เริ่มฝึกขับเอฟห้าอีที่อริโซนา ข้อมูลส่วนใหญ่บอกว่าเขาทำได้ดี ใช้เวลาหนึ่งปีเลื่อนระดับเป็นผู้บังคับการบิน เขากลับมาเมืองไทยและบินแสดงในงานที่ลพบุรี หลังจากนั้นเปรมมอบเอฟห้าอีให้เขาสามลำ มันเป็นงานอดิเรกที่แพงมหาศาล ในช่วงหกปีต่อมา เขาทำชั่วโมงบินเอฟห้าอีได้ 1,000 ชั่วโมง โดยใช้เครื่องบินเป็นเหมือนพาหนะส่วนตัวไปที่โน่นที่นี่ โดยอีกสองลำติดสอยห้อยตามไปด้วย ด้วยความกลัวถูกลอบสังหาร เขาแทบจะไม่กำหนดเวลาบินล่วงหน้า และเครื่องบินทั้งสามลำจะถูกดูแลให้อยู่ในสภาพพร้อมบินตลอดเวลา โดยวชิราลงกรณ์จะเลือกขับลำใดลำหนึ่งในนาทีสุดท้าย

ทว่าปัญหาพื้นฐานก็ไม่ได้หนีหายไปไหน ในเดือนมิถุนายน 2524 สุจาริณีคลอดลูกชายคนที่สอง วัชเรศร ไม่ค่อยมีใครได้เห็นวชิราลงกรณ์กับโสมสวลีอีกต่อไปแล้ว โสมสวลีตรอมใจและเริ่มปลดเปลื้องทุกข์ด้วยการกินจนอ้วนพี ซึ่งยิ่งทำให้วชิราลงกรณ์ไปแล้วไปเลย สิริกิติ์ตำหนิลูกชายอย่างเปิดเผยต่อสาธารณะ ขู่ว่าจะไม่ให้เขานั่งบัลลังก์ ระหว่างการไปสหรัฐฯ ปลายปี 2524 เพื่อรับรางวัลอีกอันหนึ่งและไปเยี่ยมหลานสาวคนใหม่ที่เกิดจากอุบลรัตน์ เธอพูดกับสื่อมวลชนที่เท็กซัสว่าชีวิตครอบครัวของลูกชายของเธอนั้น "ไม่ค่อยราบลื่น" "ลูกชายของข้าพเจ้าเป็นเหมือนดอนฮวนนิดหน่อย เขาเป็นเด็กดี ตั้งใจเรียน แต่สาวๆ ชอบเขา และเขาก็ชอบสาวๆ ยิ่งกว่า" แล้วเธอก็เสริมว่า "ถ้าคนไทยไม่ยอมรับพฤติกรรมของลูกชายของข้าพเจ้า เขาก็จะต้องเปลี่ยนพฤติกรรมหรือไม่ก็ต้องลาออกจากครอบครัวเรา" สองสัปดาห์ต่อมา เธอกล่าวซ้ำทำนองเดิมที่วอชิงตันว่า "ในฐานะที่เขาเป็นทหารโดยอาชีพ เขาทำหน้าที่ได้ค่อนข้างดี แต่ในฐานะทายาทสืบบัลลังก์ ไม่ค่อยดีนัก เพราะข้าพเจ้าคิดว่าเขาไม่ค่อยได้ให้เวลากับประชาชนของเขาอย่างเพียงพอ เรา[ครอบครัว]ไม่มีวันเสาร์หรือวันหยุดสุดสัปดาห์ และเขาต้องการมีวันหยุด ก็ ... เขาหล่อไม่เบา และเขารักผู้หญิงสวย เลยต้องมีวันหยุด... [คนไทย]รู้ว่าพวกเขาต้องการอะไร ต้องการผู้นำแบบไหน และถ้าพวกเขาไม่ชอบคนแบบนั้นแบบนี้ พวกเขาก็จะไม่เลือก"

การขู่ทางสาธารณะของสิริกิติ์มีความสุ่มเสี่ยงอย่างมาก เนื่องจากมันเป็นการเปิดช่องให้สาธารณะได้ถกกันในเรื่องต้องห้าม ถึงแม้หนังสือพิมพ์ไทยถูกเตือนไม่ให้ตีพิมพ์หรือพาดพิงคำพูดของสิริกิติ์ นักข่าวต่างชาติคนหนึ่งที่กรุงเทพฯ ก็เขียนว่าการไขความในของสิริกิติ์ครั้งนี้ "อาจส่งผลสะเทือนอย่างกว้างขวางต่อสถาบันกษัตริย์... การที่เธอแสดงความไม่สบอารมณ์ในตัวลูกชายต่อสาธารณะนั้นขัดกับความระแวดระวังและการเซ็นเซอร์ตัวเองที่

www.yerngshare.blogspot.com

สื่อมวลชนไทยถือปฏิบัติเสมอมา... นักสังเกตการณ์บางรายกังวลว่าการถกเถียงเรื่องการสืบตระกูล (ที่แม้จะในแวดวงแคบๆ ก็ตาม) จะก่อให้เกิดองค์ประกอบของความระส่ำระสายขึ้นมาอีกอันหนึ่งในสังคมไทย”[13]

ในระหว่างนั้น เดือนตุลาคม 2524 พระปัญญานันทภิกขุสร้างความฮือฮาในการเทศน์ครั้งหนึ่งที่มีการเปรียบเปรยถึงเจ้าชายที่เพลิดเพลินกับเนื้อหนังมังสามากกว่าปฏิบัติหน้าที่ของตน[14] เจ้าชายรายนี้มีภรรยาสวย แต่ใช้เวลาค่ำคืนในวังชานเมืองที่เขาสร้างให้ดาราสาวบนที่ดินที่ยึดจากชาวบ้าน พระท้องถิ่นรูปหนึ่งเตือนเจ้าชายว่าเขาเป็นเหมือนต้นไม้ที่เขาโค่นลงมา “ประชาชนจะโค่นท่านจากบัลลังก์” เทปและหนังสือที่ขายอย่างเปิดเผยทั่วประเทศทำให้คำเทศนาของปัญญานันทภิกขุไปถึงชาวบ้านนับหมื่น นิทานเปรียบเปรยนี้โดนใจชาวบ้านชาวช่อง ที่รู้จากสื่อกระแสหลักว่าวชิราลงกรณ์สร้างวังใหม่ที่นนทบุรีและหลีกเร้นจากโสมสวลี กระทั่งชาวบ้านในชนบทก็ยังรู้ว่าเขามีดาราเป็นเมียน้อย

ความดังฉาวโฉ่นี้ไม่ได้มีผลต่อวชิราลงกรณ์เลย เขายังสนุกไปเรื่อย มักจะมีหญิงสาวที่จัดให้โดยคนมีอำนาจ ซึ่งรวมถึงเหล่านายพลที่แวดล้อมสิริกิติ์ และเขายังหลงใหลสุจาริณีอย่างโงหัวไม่ขึ้น ในเดือนกุมภาพันธ์ 2526 เธอคลอดลูกชายคนที่สามชื่อว่า จักรีวัชร วชิราลงกรณ์อนุญาตโดยไม่ได้รับความเห็นชอบจากครอบครัวให้สุจาริณีใช้ชื่อว่า หม่อมสุจาริณี มหิดล ณ อยุธยา

ภูมิพลกับภรรยายังคงไม่ยอมรับสุจาริณี และคราวหนึ่งมีรายงานว่าภูมิพลลดเงินปีของวชิราลงกรณ์เพื่อไม่ให้เขามีปัญญาเลี้ยงดูสุจาริณี แต่วชิราลงกรณ์ก็รังแต่จะหุนหันพลันแล่นหนักข้อขึ้นไปอีก มีเรื่องเล่าขานกันอยู่เรื่อยๆ ที่คนของเขากระทืบและกระทั่งฆ่าคนที่ทำให้เขาโกรธ คนไทยจำนวนมากได้ยินเรื่องราวทำนองว่าเขาชักปืนยิงใส่สิรินธรในวัง คนคุ้มกันรายหนึ่งของเธอรับเคราะห์ไป เขาเอาที่ดินของวัดแห่งหนึ่งไปทำธุรกิจ โดยขับไล่ชาวบ้านที่อยู่อาศัยออกไป เขาเป็นที่หวาดกลัวจากตำนานเล่าขานกันมากกว่าความเป็นจริง และการเป็นคู่แข่งกับสิรินธรก็เริ่มเป็นประเด็นในความรู้สึกของสาธารณะ รูปของสิรินธรจะมีประดับบ้านและสำนักงานอยู่ทั่วไปควบคู่ไปกับรูปของภูมิพลกับภรรยา ขณะที่รูปของวชิราลงกรณ์แทบไม่ปรากฏที่ไหนเลย ไม่แม้กระทั่งตามร้านขายรูปภาพของครอบครัวนี้

สิรินธรเองก็เป็นปัญหาอีกอย่างหนึ่ง เธอถูกจับให้อยู่ในลู่แข่งบุญบารมีกับพี่ชายตั้งแต่เธอยังแรกรุ่นโดยไม่ต้องพยายามเลย ภูมิพลในวันเกิดของเขาปี 2520 ยกสิรินธรที่มีอายุ 22 ปีให้อยู่ในชั้นเจ้าฟ้าเต็มยศ เติมคำว่า *มหา*

---

13 *Far Eastern Economic Review*, December 18, 1981.

14 *Los Angeles Times*, February 5, 1982.

www.yerngshare.blogspot.com

จักรี เข้าไปในชื่อของเธอ นี่เป็นกระบวนการสืบเนื่องจากการแก้ไขกฎมณเฑียรบาลในปี 2517 เพื่อให้อุ่นใจว่ามีตัวสำรอง ถึงกระนั้น คนไทยส่วนใหญ่ถือเอาการเลื่อนตำแหน่งของเธอเป็นการรับมือของภูมิพลต่อกิตติศัพท์ที่ฉาวโฉ่ของลูกชาย และถือว่าเธอมีสิทธิรับช่วงต่อกงสีเท่ากัน ในภาษาอังกฤษ อาจเรียกเธอว่า "crown princess" ได้อย่างไม่เป็นทางการ

แต่สิรินธรก็ไม่ใช่ทางเลือกที่สมบูรณ์แบบ เธอทั้งไม่ได้ฉลาดปราดเปรื่อง มีวินัยและกระฉับกระเฉงดั่งใจภูมิพล อีกทั้งไม่ได้งดงามโฉบเฉี่ยวเหมือนสิริกิติ์ เธอดูเรียบง่าย ใสซื่อ ปล่อยตัวอย่างมีความสุข เธอไม่ใส่ใจเรื่องเสื้อผ้า แต่งหน้า และเครื่องประดับ ความสามารถเชิงวิชาการของเธออยู่ในระดับพื้นๆ แม้ว่ากลไกของวังจะคอยดูแลให้เธอทำคะแนนได้ในระดับต้นๆ ของประเทศก็ตาม เหมือนอุบลรัตน์ก่อนหน้านี้ สิรินธรดูจะขัดเขินกับการจัดฉากนั้นด้วยใจจริง สาธารณชนปลื้มไปกับการแต่งตัวอย่างเรียบๆ ปอนๆ และรอยยิ้มของเธอ เธอเรียนวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และภาษาที่จุฬาฯ ในทศวรรษ 2513 ความสนใจของเธอทำให้เกิดการฟื้นฟูดนตรีไทยเดิม จากนั้นเธอเข้าศิลปากร ศึกษาโบราณคดี บาลีและสันสกฤต หัวข้อวิทยานิพนธ์ของเธอคือการวิเคราะห์หลักบารมีอันเป็นรากฐานของทศพิธราชธรรม

ภาวะขันแข่งกับพี่ชายยิ่งถูกซ้ำเติมให้หนักหนาด้วยการที่เธอใกล้ชิดกับพ่อ ส่วนวชิราลงกรณ์ใกล้ชิดกับแม่ เธอออกงานเคียงคู่พ่อบ่อยๆ ในยามที่เขาออกตรวจตราโครงการพัฒนาต่างๆ ในปี 2524 เธอได้รับมอบหมายเป็นตัวแทนครอบครัวคนแรกไปเยือนประเทศจีน อันเป็นหลักหมายสำคัญแห่งสัมพันธภาพที่หมางเมินกันมานานระหว่างทั้งสองประเทศ มันเป็นหนึ่งในการเยือนต่างประเทศอย่างเป็นทางการสิบกว่าครั้งที่เธอทำหน้าที่ตัวแทนพ่อในทางการทูตในช่วงระบอบเปรม มากกว่าที่พี่ชายทำ และเธอยังออกงานพิธีกรรมต่างๆ มากกว่าพี่ชายมาก เปรมช่วยราดน้ำมันเข้ากองเพลิง ในปี 2528 ด้วยการประกาศให้วันเกิดของสิรินธร 2 เมษายน เป็นวันอนุรักษ์มรดกชาติ และในปี 2530 ขนานนามเธอเป็น "สุดยอดผู้อุปถัมภ์มรดกวัฒนธรรมไทย" ยิ่งกว่านั้น เธอยังได้เป็นหัวหน้าภาควิชาประวัติศาสตร์ของโรงเรียนนายร้อยจปร. ซึ่งเป็นการรุกล้ำเข้าไปในถิ่นทหารของวชิราลงกรณ์โดยตรง ลูกศิษย์ของเธอกลายมาเป็นพันธมิตรและผู้คุ้มครองส่วนตัวของเธอ

ถึงกระนั้น คนในแวดวงของวังบอกว่าสิรินธรก็ทำให้พ่อต้องท้อใจที่เธอขาดแรงผลักดันและการแสดงออก ในวัยย่าง 30 เมื่อปี 2528 เธอยังคงมีภาพเป็นเด็กนักเรียนไม่รู้อิโหน่อิเหน่อยู่เลย และกิจกรรมของเธอส่วนใหญ่เป็นประเภทเบาๆ เช่น การสนับสนุนมโหรีปี่พาทย์ ศิลปะชาววัง แต่สิรินธรก็พยายามลดทอนภาพการประชันขันแข่งกับพี่ชาย เพื่อให้พี่ชายคลายกังวล กล่าวกันว่าเธอได้สาบานที่จะไม่แต่งงานในตอนต้นทศวรรษ 2523 และเลือกภาพพจน์ถือครองพรหมจรรย์ แต่ประเด็นนี้ก็ยังเป็นที่ถกเถียง คนไทยกับนักการทูตที่รู้เรื่องราวบอกว่าสิรินธรชอบผู้หญิง

ส่วนเจ้าหญิงมหิดลอีกสองนางนั้นก็สร้างความปวดกะโหลกให้แก่พ่อกับแม่ไม่แพ้กัน หลังจากถูกตัดหางปล่อยอเมริกาไปในปี 2515 โทษฐานแต่งงานกับหนุ่มอเมริกัน Peter Jensen อุบลรัตน์ก็อยากกลับสู่อ้อมอกและคืนสถานะเดิม เธอกลับมาเมืองไทยครั้งแรกพร้อมด้วยสามีในเดือนสิงหาคม 2523 ขณะอุ้มท้องสามเดือน ประชาชนยังคงชมชอบเธอและมองการกลับมาเป็นการสำนึกผิด เมื่อเธอก้าวลงจากรถที่ในวัง เธอกราบแทบเท้าของพ่อ ภูมิพลโอบกอดเธอด้วยสีหน้าไร้รอยยิ้ม ดูท่ายกโทษให้ สื่อมวลชนเรียกเธอว่าทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตน์ แม้ว่ายศถาที่เป็นทางการของเธอเป็นท่านผู้หญิง และเรียกร้องให้เธออยู่ประเทศไทย แต่ด้วยสถานะที่ยังไม่เปลี่ยนแปลง ทั้งคู่กลับบ้านที่แคลิฟอร์เนียใต้หลังจากเวลาผ่านไปแค่สี่วัน

ในปี 2524 เธอคลอดลูกสาวชื่อ พลอยไพลิน ถึงปี 2525 เมื่อเธอกลับมาร่วมงานแต่งงานของจุฬาภรณ์ ก็เกิดกระแสเรียกร้องให้เธอคืนสู่สถานะเดิม เธอต้องการ สิริกิติ์ต้องการ และประชาชนก็ต้องการ แต่ภูมิพลยังคงเงียบเฉย ปฏิเสธให้เธอมีส่วนร่วมในกิจการใดๆ ของวังและครอบครัว ถึงกระนั้น เธอกับสามีก็กลับมาเมืองไทยบ่อยครั้งขึ้น พวกเขามีลูกอีกสองคน พุ่มและสิริกิติยา เลียนตามชื่อตาและยาย

จุฬาภรณ์น่าผิดหวังด้วยเหตุผลอื่นๆ บอบบาง ขี้โรค และหงอย เธอได้จากทางแม่มามากกว่า หลงใหลในแฟชันและเครื่องประดับราคาแพง เป็นคนที่หยิ่งยะโสและถูกตามใจมากที่สุดในครอบครัว กระนั้นกระทั่งสิริกิติ์ก็ยังพบว่าจุฬาภรณ์ไม่ได้ดั่งใจ เนื่องจากเหยาะแหยะ ไม่เฉลียวฉลาด อ้อนแอ้นแต่ไม่น่าดู เธอเป็นที่หนึ่งในชั้นเรียนเหมือนพี่ๆ ของเธอ เธอเรียนเคมีที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แล้วจบโทวิทยาศาสตร์ที่มหิดล ว่ากันว่างานวิจัยและงานวิชาการของเธอเป็นฝีมือของทีมงานนักวิทยาศาสตร์ที่วังจัดหาให้ ในปี 2528 เธอกลายเป็นอาจารย์พิเศษสอนเคมีที่มหิดลและเป็นผู้อุปถัมภ์วิทยาศาสตร์อย่างเป็นทางการของครอบครัว

ประเด็นหลักคือการหาคู่ให้เธอ แต่ด้วยวัย 20 ต้นๆ ยังไม่มีหนุ่มรายใดที่เหมาะสมหรือเต็มใจเฉียดกรายมาใกล้ ในปี 2524 เธอต้องตาต้องใจวีระยุทธ ลูกชายผบ.ทอ.ประหยัด ดิษยะศริน พวกพ้องของเปรม ไม่สำคัญว่าเขาไม่ใช่เชื้อเจ้า อีกทั้งไม่สำคัญว่าว่ากันว่าเขาแต่งงานมีลูกมีเต้าแล้ว พ่อของเขากับเปรมเกลี้ยกล่อมให้เขาเลิกกับครอบครัว และในเดือนมกราคม 2525 เขาแต่งงานกับจุฬาภรณ์ เธอคงสถานะเดิม และลูกสาวสองคนที่เธอมีในเวลาต่อมาก็อยู่ในชั้นสามของตระกูลจักรี

จุฬาภรณ์อาจเรียนจริตจะก้านมาจากสิริกิติ์ แต่ไม่ได้เอากิริยาแช่มช้อยกับเสน่ห์มัดใจประชาราษฎร์จากแม่มาเลย เธอเรียกร้องสูงจากบรรดาคนรอบข้างและไม่เป็นกันเองกับชาวบ้าน และอิดออดกับการเดินสายตามบ้านนอก เธอใช้ชีวิตหรูหราราคาแพงและชอบไปเที่ยวเมืองนอก มีเสียงซุบซิบเซ็งแซ่ว่าเธอใช้เงินจากมูลนิธิของเธอเองเป็นค่าใช้จ่ายในการไปเที่ยวและซื้อเพชรพลอยราคาแพง

เปรมทำหน้าที่คอยกลบเรื่องขายขี้หน้าประดามีของครอบครัวนี้และคอยปกปิดไม่ให้พฤติกรรมฉาวต่างๆ หลุดไปถึงสื่อ เมื่อรู้ว่ายังไงวชิราลงกรณ์ก็ไม่มีทางจะผละจากสุจาริณีไปได้ เปรมตั้งทีมงานจากในวังและราชการเพื่อช่วยแต่งหน้าทาปากให้กับวชิราลงกรณ์ ส่วนการอุดหนุนจุนเจือด้านการเงิน ก็มีพูนเพิ่ม ไกรฤกษ์ ผู้จัดการการเงินของวัง กองทัพ และเครือซีเมนต์ไทยคอยจัดให้ โดยดูเหมือนว่าผู้เป็นพ่อจะไม่ระแคะระคาย พวกเขายังจัดการการลงทุนเพื่อเป็นแหล่งรายได้ประจำให้กับวชิราลงกรณ์อีกด้วย ว่ากันว่าเขายังมีผลประโยชน์กับโรงแรมหรูในภูเก็ตของมรว.ตรีทศยุทธ เทวกุลผู้เป็นเครือข่ายพวกพ้องของเปรม และนาซ่าสเปซีโดรมดิสโก้เธคที่ร้อนที่สุดในกรุงเทพฯ ในกลางทศวรรษ 2523 ในปี 2527 รัฐบาลเปรมจัดแจงให้วชิราลงกรณ์เดินเยี่ยมสลัมในกรุงเทพฯ เพื่อแสดงความห่วงใยคนยากคนจน โดยมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์อย่างดี รัฐบาลสร้างโรงพยาบาลมากกว่า 20 แห่งในชนบท โดยตั้งชื่อว่าโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช และอ้างว่าสร้างจากเงินของวชิราลงกรณ์

แต่นอกเหนือจากผลงานการปกป้องภาพพจน์ของวชิราลงกรณ์กับครอบครัวของเขาแล้ว เปรมไม่ประสบความสำเร็จมากนักกับสี่ปีแรกในฐานะผู้นำประเทศ ปัญหาในการบริหารงานไม่มีการแก้ไข ซ้ำร้ายอาจจะยังแย่ลงกว่าเดิมอีก ฐานอำนาจของเขาในกองทัพก็แตกแยกหนักข้อขึ้น ก๊กต่างๆ นำโดยบรรดานายพลที่จ้องจะต่อคิวอำนาจจากเปรม พวกเขาอ้างภัยคุกคามคอมมิวนิสต์ที่ตอนนี้แทบไม่มีเหลือแล้วเพื่อสร้างความชอบธรรมแก่อำนาจการเมืองของตน คอรัปชันเบ่งบานในกองทัพและวงราชการ และในหมู่นักการเมือง โดยเฉพาะพวกที่สนับสนุนเปรม เนื่องจากเขาตบรางวัลตอบแทนการสนับสนุนด้วยสัญญาโครงการต่างๆ ในระดับล่าง อาชญากรรมความรุนแรงต่างๆ เกิดขึ้นทั่วไป โดยบรรดาเจ้าพ่อในพื้นที่ต่างๆ ร่วมงานใกล้ชิดกับกองทัพ ตำรวจและราชการ

ทั้งหมดนี้อยู่ในระบบระเบียบบางอย่าง เนื่องจากมันเข้ากันได้พอดีกับโครงสร้างลำดับชั้นทางอำนาจที่มีกษัตริย์เป็นประมุขอยู่บนยอดสุด ถัดลงมาเป็นกองทัพ ข้าราชการ พ่อค้านักธุรกิจและชาวบ้าน เปรมชูโครงสร้างนี้แทนการเสริมสร้างระบอบรัฐสภากับสถาบันทางกฎหมาย ทว่าโครงสร้างเดียวกันนี้เองที่ปัดแข้งปัดขาเปรมในช่วงสี่ปีหลังในตำแหน่งนายกฯ ของเขา เปรมบอบช้ำอยู่ตลอดเวลาด้วยการท้าทายจากกองทัพกับนักการเมือง และจากสาธารณชนที่ต้องการระบบการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยและมีการตอบสนองมากขึ้น ในแต่ละยก เขาจะต้องเอนหลังพิงวังอยู่เสมอ แต่บางปัญหาเกี่ยวพันกับพระราชครอบครัวมากเสียจนกลายเป็นปัญหาบ่อนทำลายอำนาจของเปรมไปด้วย

ในปี 2527 เศรษฐกิจถดถอยเป็นผลมาจากภาวะขาลงทั้งภูมิภาคและเรื่องอื้อฉาวทางการเงินหลายเรื่อง ธนาคารหลายแห่งล้มละลายและธุรกิจขนาดใหญ่จำนวนมากเริ่มพังพาบ ยังความตื่นตระหนกไปทั่ว ท่ามกลางภาวะเช่นนี้ ในเดือนสิงหาคม เปรมล้มป่วยอย่างหนัก และไม่รู้ว่าจะรอดหรือไม่ ขณะนั้น อาทิตย์ที่ตอนนี้ควบทั้ง

www.yerngshare.blogspot.com

ผบ.ทบ.และผบ.สูงสุด ก็ทำท่าจะฉวยยึดอำนาจ ผลักให้พันธมิตรในรัฐสภาปัดฝุ่นการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อปกป้องอำนาจของกองทัพ ซึ่งการแก้ไขในประเด็นเดียวกันนี้เคยถูกตีตกไปในปีก่อนหน้านั้น อาทิตย์ต้องการให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อประกันอำนาจของตนเองในอนาคต เนื่องจากจะเกษียณอายุราชการในปี 2528[15]

แต่แล้วแม่ยกดั้งเดิมของเขาคือ สิริกิติ์ก็ออกโรงมาแทรกแซงเพื่อปกป้องเปรม เธอไปเยี่ยมเปรมถึงข้างเตียงที่บ้านของเขาถึงสองครั้งในเวลาเก้าวันโดยเป็นข่าวเผยแพร่เอิกเกริก ภาพสิริกิติ์นั่งคุกเข่าขณะเปรมหมอบกราบถูกตีพิมพ์ตามหน้าหนังสือพิมพ์อย่างจงใจในวันที่ 2 กันยายน หลังจากที่ภาพนั้นถูกถ่ายจริงสามวัน วันที่ 3 กันยายน เป็นวันที่จะมีการอภิปรายแก้ไขรัฐธรรมนูญในสภา การออกโรงของสิริกิติ์ทำให้อาทิตย์ต้องถอยฉากจากการแก้ไขรัฐธรรมนูญ และกระแสการก่อรัฐประหารก็หายไป สัปดาห์ต่อมา เปรมเอาใจคู่ท้าชิงของเขาด้วยการเลื่อนตำแหน่งคนของอาทิตย์(ซึ่งไม่ใช่ทหารอาชีพเท่าไหร่นัก)ในวาระการโยกย้ายประจำปี มันรังแต่จะตอกลิ่มการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายในกองทัพให้หนักข้อขึ้นไปอีก ซึ่งปรากฏชัดในเวลาไม่นาน ไม่กี่ชั่วโมงหลังจากเปรมเดินทางไปสหรัฐฯ ในวันที่ 15 กันยายน เพื่อไปรักษา pulmonary embolism ก็มีเรื่องเหลือเชื่อเกิดขึ้น ตำรวจและทหารรุ่นจปร.5 จู่ๆ ก็จับตัวผู้นำจปร.7 หรือกลุ่มยังเติร์ก มนูญ รูปขจรกับบุญศักดิ์ โพธิ์เจริญ อดีตสมาชิกพคท.กับนักเคลื่อนไหวทางการเมืองหลายคนก็ถูกจับกุมด้วย พวกเขาถูกกล่าวหาว่าวางแผนลอบสังหารสิริกิติ์ เปรมและอาทิตย์ในเดือนตุลาคม 2525 ในการแข่งขันฟุตบอลคิงส์คัพนัดชิงชนะเลิศ การที่เรื่องนี้มาเป็นเรื่องเอาเมื่อสองปีให้หลังในช่วงเปรมไม่อยู่ทำให้มีความน่าสงสัย ไม่ว่าเปรมหรือฝ่ายความมั่นคงของรัฐบาลดูจะไม่รู้เรื่องแผนการจับกุมนี้ ยังเติร์กทำตัวเงียบๆ มาตลอดหลังรัฐประหารล้มเหลวในปี 2524 การจับกุมสมาชิกพคท.ด้วยก็เป็นการสะดวกที่จะป้ายสีคอมมิวนิสต์กับการล้มล้างสถาบันฯ ให้กับทั้งกลุ่ม

ยิ่งพิลึกมากขึ้นไปอีก วันถัดมา มนูญกับบุญศักดิ์ถูกปล่อยตัวหลังจากการแทรกแซงด้วยตัวเองของวชิราลงกรณ์, อาทิตย์, พิจิตร, ณรงค์ มหานนท์อธิบดีกรมตำรวจและภรรยาชื่อ ภรณี ซึ่งเป็นคนสนิทรับใช้สิริกิติ์ ข้อหาถูกยกเลิกไปอย่างรวดเร็วเหมือนกับตอนที่โผล่มา และไม่มีใครแน่ใจได้ว่าแผนลอบสังหารนี้มีจริงหรือไม่ พอเปรมกลับมาในปลายเดือนกันยายน เรื่องนี้ก็หายวับไปแล้ว

แต่การวิวาทบาดถลุงในกองทัพก็ยังดำเนินต่อไป เปรมกลับมาเจอกับเศรษฐกิจที่กำลังซวนเซ และในวันที่ 2 พฤศจิกายน เขาจำต้องลดค่าเงินบาทสิบห้าเปอร์เซ็นต์ มันสร้างความเสียหายแก่ธุรกิจนับพันและนักลงทุนจำนวนมาก ธุรกิจทรัสต์ (chit fund) ที่กำลังเฟื่องและดึงเงินออมจากชนชั้นกลางและชนชั้นสูงหลายพันรายก็

---

15 การท้าทายของอาทิตย์ที่จะแย่งเก้าอี้จากเปรมตอนเปรมป่วยนี้เจอกับถ้อยแถลงของเอกอัครราชทูตสหรัฐฯ อย่างถูกจังหวะพอดิบพอดีว่า วอชิงตันจะจับตาดูเรื่องนี้อย่างใกล้ชิด

www.yerngshare.blogspot.com

พากันล้มระเนระนาด ทรัสต์เป็นธุรกิจประเภทเงินต่อเงิน (pyramid schemes) ที่เฟื่องฟูมาก่อนหน้านั้นหลายปีโดยปราศจากการแทรกแซงของรัฐบาล ส่วนหนึ่งเป็นเพราะหลายแห่งมีเส้นสายลึกซึ้งในรัฐบาล โดยเฉพาะแชร์แม่ชม้อยประมาณกันว่ามีมูลค่าถึง 300 ล้านเหรียญสหรัฐฯ และพัวพันนักลงทุนจำนวนมากที่เป็นคนในกองทัพ กับ (ไม่นานก็เป็นที่ปรากฏ)คนในวัง ซึ่งอาจจะรวมไปถึงสิริกิติ์ วชิราลงกรณ์ อุบลรัตน์และจุฬาภรณ์ด้วย เมื่อคนสำคัญระดับนั้นทำท่าจะสูญเงินมหาศาลไปกับการล้มครืนของแชร์แม่ชม้อย อาทิตย์ก็ขยับอีก เขาขู่จะก่อรัฐประหารหากรัฐบาลไม่ยกเลิกการลดค่าเงินบาทและช่วยอุ้มธนาคารกับกองทุนเหล่านั้น

คราวนี้ ภูมิพลออกโรงช่วยเปรมด้วยตัวเอง โดยไม่จำเป็นต้องพูดอะไรเลย เปรมไปพักที่ตำหนักภูพานเป็นเวลาเก้าวัน และทุกวันสื่อก็จะเผยแพร่ภาพเปรมอยู่กับภูมิพล สิริกิติ์และวชิราลงกรณ์ สัญญาณถูกส่งออกมาชัดเจน คือ เปรมกลับมากรุงเทพฯ พร้อมกับวชิราลงกรณ์และวีระยุทธ สามีของจุฬาภรณ์ เมื่ออาทิตย์บินไปตำหนักภูพาน เปรมก็หวนกลับไปอีก พวกเขาพูดคุยกับภูมิพลกันว่าอย่างไรไม่เป็นที่เปิดเผย แต่ฉากนี้จบลงด้วยการที่เปรมยังอยู่บนเก้าอี้ และอาทิตย์ก็ไม่ถูกลงโทษฐานก่อการกระด้างกระเดื่อง การลดค่าเงินบาทไม่ถูกยกเลิกและแชร์แม่ชม้อยปิดฉากลง แต่ก็หลังจากเปรมจัดการเก็บกวาดอะไรต่างๆ เสร็จเรียบร้อยไปแล้วเท่านั้น แม่ชม้อยถูกจับและควบคุมตัวอย่างลับๆ ที่กองทัพอากาศจนกระทั่ง(เชื่อกันว่า)ความสูญเสียของวัง นายทหารและคนระดับสูงได้รับการชดเชยเป็นที่เรียบร้อยแล้ว หลังจากนั้นเธอถึงถูกนำตัวเข้าสู่กระบวนการทางกฎหมายและถูกตัดสินจำคุก การไต่สวนของเธอได้รับการบันทึกด้วยกล้องวิดิโอและเทปก็ถูกปิดผนึกเก็บไว้ สันนิษฐานว่าเพื่อปกป้องวัง ขณะเดียวกัน คนนับพันหรืออาจจะถึงหลักหมื่นต้องสูญเงินไปเลย

สำหรับผู้วิพากษ์วิจารณ์วังกับเปรม การต่อสู้ภายในกองทัพแสดงถึงความฉ้อฉลของชนชั้นนำทางการเมืองที่จะแก้ไขได้ก็ด้วยการเป็นประชาธิปไตย ยึดหลักกฎหมายและสร้างความโปร่งใสในการบริหารงานมากขึ้นเท่านั้น ภูมิพลตอบต่อเรื่องนี้ด้วยถ้อยคำชวนฉงนว่า เขาจะจัดการดูแลเรื่องกองทัพและคนอื่นไม่ต้องมากังวล ขณะที่เขาเตือนอย่างเป็นปริศนาถึง “ศัตรูที่หลบซ่อนอยู่ในหมู่พวกเขาเอง” ในการปราศรัยแก่กองทัพเมื่อต้นเดือนธันวาคม เขากลับบอกประชาชนทั้งประเทศว่านี่เป็นเพียงปัญหาเล็กน้อยในการปราศรัยงานวันเกิดประจำปีในวันถัดมา “ประเทศของเรามีมาอย่างยาวนานก่อนหน้าประเทศศิวิไลซ์อื่นๆ ในแง่ที่ว่าเราสามารถอยู่ร่วมกันเพื่อปฏิบัติหน้าของแต่ละคนได้ กระทั่งอาจถือได้ว่าบางคนที่นี่มีความขัดแย้งกัน แต่ก็มาอยู่รวมกันในที่นี้เพราะเชื่อว่าพวกเขาเป็นคนไทยที่มี

www.yerngshare.blogspot.com

ภาระหน้าที่ต้องปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม" เขาแถมด้วยการประนาม "หนังสือตำรา" ที่บอกเป็นอย่างอื่น[16]

ภูมิพลและเปรมมีความมั่นใจในระบอบของพวกเขาเท่าที่เป็นอยู่ในปี 2528 มากเสียจนอาทิตย์ได้รับการต่ออายุและควบทั้งสองตำแหน่งไปจนถึงเดือนกันยายน 2529 ภูมิพลหันกลับไปแล่นเรือเป็นประจำที่หัวหินและเล่นแจ๊ซบ่อยครั้งขึ้น เขาอธิบายว่า "มันทำให้เรามีความสุขและผ่อนคลาย ไกลกังวลจากเรื่องต่างๆ"[17]

และแล้วกองทัพก็ระเบิดขึ้นมาอีก ในเดือนกันยายน 2528 ขณะเปรมเดินทางไปเยือนอินโดนีเซียอย่างเป็นทางการ อาทิตย์อยู่ยุโรป ครอบครัวภูมิพลก็อยู่ต่างจังหวัด ยังเติร์กพยายามยึดอำนาจอีกครั้ง คราวนี้พวกเขายอมอ้างความจงรักภักดี รถถังกับรถบรรทุกของพวกเขาประดับรูปกรอบใหญ่ของภูมิพล สิริกิติ์และวชิราลงกรณ์ รัฐประหารประสบความล้มเหลวเมื่อทหารราบหลายหน่วยที่วางไว้ว่าจะออกมาสมทบกลับไม่มา เปรมรีบกลับจากจาการ์ตา และหลังจากใช้เวลาเจรจาสิบชั่วโมง เรื่องก็จบ มันได้รับการอธิบายว่าเป็นความห้าวของยังเติร์กล้วนๆ แต่เบื้องหลังมีอะไรลึกซึ้งกว่านั้นมาก และมีตัวละครร่วมวางแผนมากกว่านั้นมาก ใครคือ "ไอ้โม่ง" ไม่เคยได้รับการเปิดเผย แต่มีการชี้นิ้วไปหลายทางไม่ว่าจะเป็น อาทิตย์, พิจิตร ที่อนาคตวูบไปด้วยการผงาดขึ้นมาของอาทิตย์ และจปร.5 บางคนสงสัยว่ายังเติร์กตกเป็นเหยื่อในหลุมพรางที่สร้างขึ้น เปรมนำผู้สมรู้ร่วมคิด 40 คนเข้าสู่การไต่สวนข้อหากบฏ แต่เมื่ออยู่ในชั้นศาล เห็นได้ชัดว่าไม่มีใครต้องการให้ความจริงถูกเปิดเผยออกมา พยานสำคัญรายหนึ่งที่เหนื่อยหน่ายกับการซักถามของทนาย โพล่งขึ้นมาว่าจะแฉเรื่องทั้งหมดถ้าเขายังถูกบังคับให้แสดงต่อไปอีก[18]

ด้วยใจจดจ่ออยู่กับความยุ่งเหยิงที่เกิดขึ้น ดูเหมือนภูมิพลจะไม่ทันได้สังเกตเห็นว่าสิริกิติ์ได้เริ่มที่จะออกอาการมีปัญหา นอกจากรูปแบบการใช้ชีวิตของเธอเองกับภาระของการมีขบวนผู้ติดสอยห้อยตามขนาดใหญ่แล้ว เธอผิดหวังจากการที่วชิราลงกรณ์ทิ้งโสมสวลีหลานของเธอไป วชิราลงกรณ์แสดงชัดถึงการปฏิเสธโสมสวลีของเขาในการให้สัมภาษณ์กับสื่อไทยในช่วงกลางปี 2527 ในการอธิบายว่า ในฐานะกษัตริย์ในอนาคต เขาทุ่มเทให้กับ

16 Nation, 5 พฤศจิกายน 2527

17 Nation, 27 มกราคม 2530

18 Wright, *Balancing Act*, 300.

www.yerngshare.blogspot.com

บทบาทการเป็นทหารอาชีพที่มีวินัยเข้มงวดและข้ารับใช้ที่อุทิศตนให้กับพ่อของเขาและประเทศชาติ เขาไม่เอ่ยถึงภรรยาของเขาเลย[19] ครอบครัวของโสมสวลีและผู้สนับสนุนพากันเดือดดาล ต่อทั้งวชิราลงกรณ์และแม่

ที่สุมเพิ่มเข้ามาคือมวยคู่เปรม-อาทิตย์กับแชร์ล้ม ซึ่งซุบซิบกันเซ็งแซ่ในกรุงเทพฯ ว่าสิริกิติ์มีเอี่ยวอยู่ด้วย และยังมีเรื่องฉาวเกี่ยวกับการลงทุนในเหมืองทองที่แคลิฟอร์เนียของอุบลรัตน์กับสามี ซึ่งดูเหมือนจะพัวพันถึงคนอื่นในครอบครัวด้วย งานนี้ได้เงินกู้ก้อนโตชนิดไม่ธรรมดาถึง 1.9 ล้านเหรียญสหรัฐฯ จากธนาคารไทยพาณิชย์[20] จากนั้นในเดือนพฤษภาคม 2528 มีข่าวว่าพันโทณรงค์เดชขวัญใจสิริกิติ์หัวใจวายตายในสหรัฐฯ แต่ข่าวลือบอกว่าเขาถูกฆาตกรรม ความโศกเศร้าคร่ำครวญของเธอกลายเป็นเรื่องงามหน้า ในงานศพของเขาที่ระดับสูงในกองทัพและรัฐบาลต้องเข้าร่วม เธอจัดทำหนังสืองานศพที่มีรูปถ่ายของทั้งสอง หลังจากนั้นก็มีสารคดีโทรทัศน์ยกย่องเชิดชูณรงค์เดช ซึ่งก็แย้มพรายถึงความสัมพันธ์พิเศษระหว่างพวกเขาทั้งสอง

เดือนต่อมา สุจาริณีคลอดลูกชายอีกหนึ่งคน ตอนนี้เป็นไปไม่ได้แล้วที่จะทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้ต่อผู้เป็นแม่ของหลานกษัตริย์ถึงสี่คน ซึ่งหาไม่แล้วตระกูลนี้ก็จะไร้ทายาทชายไปเลย และเธอยังต้องการลูกชายอีกหนึ่งคน เพราะว่ากันว่าพระหมอดูรายหนึ่งได้ทำนายว่าหากเธอมีลูกกับวชิราลงกรณ์เป็นเพศชายห้าคน เธอจะได้เป็นราชินี เรื่องนี้ถูกถือเป็นจริงเป็นจังในแวดวงชาววัง

เหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้กับการรัฐประหารที่ลี้ลับในเดือนกันยายน 2528 ในที่สุดก็ผลักให้สิริกิติ์เลยพ้นขีดจำกัด ตอนปลายปี เธอสติแตกครั้งใหญ่ ต้องเข้าโรงพยาบาลเพื่อรับการรักษาที่เรียกว่า “diagnostic curettage” เธอหายหน้าหายตาจากสาธารณะไปเป็นเวลาหกเดือน กล่าวกันว่าภูมิพลเป็นคนแยกเธอออกจากบริวารแวดล้อมด้วยตัวเองและต้องทานอาหารบำรุงสุขภาพ ข่าวลือแพร่ไปว่าเธอป่วยหนัก กระทั่งอาจไม่รอด ในที่สุด เธอก็หวนคืนเวทีในเดือนกรกฎาคม 2529 ในงานพิธีเสาหลักเมืองของกรุงเทพฯ ดูซึมขาดชีวิตชีวา แล้วเธอก็หายไปอีกสามสัปดาห์ กระทั่งไม่โผล่มาในงานวันเกิดของตัวเอง จุฬาภรณ์จึงทำหน้าที่ออกโทรทัศน์กล่าวยกย่อง

---

19 Bangkok Post, 7 พฤษภาคม 2527

20 ราวปี 2526 ปีเตอร์ เจนเซน สามีของอุบลรัตน์ ร่วมกับนักการเงินที่แคลิฟอร์เนียชื่อ Richard Silberman ลงทุนใน Yuba Natural Resources ที่จะถลุงทองคำจากหางแร่ในแม่น้ำ Yuba ที่แคลิฟอร์เนีย ธนาคารไทยพาณิชย์ให้เงินกู้แก่เจนเซนไปลงทุนในธุรกิจที่มีความเสี่ยงมากๆ ผลคือไม่ได้ทองคำ และเงินกู้ก็กลายเป็นหนี้เสียไปภายในเวลาสองหรือสามปี ปลายทศวรรษนั้น (ปลาย 1980s หรือราว 2532) บริษัทนี้ถูกขายให้กับอีกบริษัทหนึ่ง ดู *San Diego Reader*, May 20, 1999; R. Behar, “Fear and Loding on the Yuba River,” *Forbes*, October 7, 1985.

เธอว่าเป็นยอดหญิงผู้อุทิศสละตน[21] "ตั้งแต่เข้ารับการผ่าตัดในปี 2528 แม่ก็มีอาการดีขึ้นมาเรื่อยๆ ตอนนี้แม่ออกกำลังกายเป็นประจำ และกระทั่งข้าพเจ้าอายุน้อยกว่าแม่ถึง 25 ปี ก็ยังทำไม่ได้เท่า.... ถ้าประชาชนจะโกรธเคือง เพราะการที่แม่หายหน้าไปจากสาธารณะ พวกข้าพเจ้า[ลูกๆ]ก็สมควรได้รับการตำหนิ เนื่องจากพวกข้าพเจ้ายืนกรานให้แม่ได้พักผ่อนไม่ต้องออกงาน... ปกติทุกๆ คนล้วนมีวันหยุด แต่แม่ไม่เคยมีเลย" สิริกิติ์ตื่นนอนเวลาประมาณ 10-11 โมงเช้าทุกวัน จุฬาภรณ์บอก และทำงานมากกว่า 12 ชั่วโมงต่อวัน "ถ้าแม่นอนไม่หลับ ก็จะทำงานไปจนถึงเช้า... พอแต่ลืมตาตื่น แม่ก็ไม่มีเวลาสำหรับอะไรอย่างอื่นนอกจากงาน... ข้าพเจ้าไม่เคยได้ยินแม่พูดว่าเหนื่อยเลย"

จุฬาภรณ์ใช้โอกาสนี้กล่าวถึงบางเรื่องร่ำลือกันมานานและภาพพจน์ครอบครัวอลเวงที่ประชาชนเฝ้าติดตามชม เธอปฏิเสธข่าวลือที่ว่าสิริกิติ์ครอบงำวัง "เราทั้งหมดทำงานให้พ่อเพราะเรามีความจงรักภักดี ในครอบครัวเราไม่มีใครต้องการความนิยมส่วนตัว ทุกคนช่วยกันทำงานและเราทำงานเป็นทีม... แต่ก็มีคนพูดว่าครอบครัวของเราแบ่งเป็นสองฝ่าย ซึ่งไม่จริงเลย" ราวกับว่าเพื่อเป็นการพิสูจน์ วันที่ 18 สิงหาคม เมื่อสิริกิติ์อาการดีขึ้นพอที่จะรับแขกมาอวยพรได้ (คนแรกคือเปรม) งานนี้ถูกทำให้เป็นราวกับพิธีทางศาสนา เธอโทษว่าความเจ็บป่วยของเธอเป็นผลมาจากความเหนื่อยล้ากับคราวเคราะห์ และยกย่องความสูงส่งของตนด้วยการบอกว่าคนที่สวดภาวนาให้เธอจะได้บุญมาก "หากข้าพเจ้าได้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าเรื่องทางสายกลาง" เธอบอก "ข้าพเจ้าก็คงจะไม่เจ็บป่วยและเสียเวลาไปมากมายอย่างนี้"[22]

คำพูดเหล่านี้แสดงถึงความสำคัญของดวงดาวที่วังเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ต่างๆ อย่างการเจ็บป่วย แต่อย่างไรก็ตาม ถึงตอนนี้ คนไทยก็สนใจเรื่องในวังน้อยลงไปมาก และตั้งคำถามมากขึ้น ในทศวรรษ 2523 การศึกษาที่กว้างขวางขึ้นและความเจริญทางเศรษฐกิจได้สร้างชนชั้นกลางขึ้นมาจำนวนมากที่ยึดคุณค่าและการปฏิบัติที่แตกต่างไปจากโลกทัศน์ของภูมิพลกับเปรมมาก ประชากรในเมืองมีจำนวนเกือบครึ่งหนึ่งของทั้งประเทศ การค้าและการอุตสาหกรรมมีขนาดใหญ่กว่าการเกษตร โดยมีแรงผลักดันจากการส่งออกไปตลาดโลกเป็นสำคัญ คนงานโรงงานในเมืองมีนับล้านๆ คน ชีวิตของพวกเขาอยู่ภายใต้อิทธิพลของพลังอื่นๆ เช่น ทุนต่างชาติ การแข่งขันและบริโภคนิยม มากกว่าพลังแผ่นดิน

---

21 ออกอากาศทางช่อง 3 ในวันที่ 12 สิงหาคม 2529 แต่บทพูดได้รับการตีพิมพ์ก่อนหน้านั้นแล้วใน *Nation*, 8 สิงหาคม 2529

22 *Bangkok Post*, 19 สิงหาคม 2529

www.yerngshare.blogspot.com

ในช่วงเวลาเดียวกัน นักศึกษาที่มีประสบการณ์กับเผด็จการทหารในยุคทศวรรษ 2503 และ 2513 ก็เติบโตขึ้น กลายเป็นคนทำงานคอเสื้อขาว ทำธุรกิจส่วนตัว เป็นอาจารย์ สื่อมวลชน นักการเมือง นักร้องและนักเขียน พวกเขาอยู่เบื้องหลังองค์กรกิจกรรมและองค์กรพัฒนาเอกชนที่กำลังทวีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งทำงานในประเด็นความยากจน การศึกษา สิ่งแวดล้อม อันเป็นอาณาบริเวณที่รัฐบาลกับวังถือเป็นพื้นที่ฐานเสียงของตน

ยิ่งกว่านั้น หลังจากครึ่งทศวรรษผ่านไป คนไทยจำนวนมากรู้สึกเบื่อหน่ายลีลาลอยตัวและอมพะนำของเปรม พวกเขาวิจารณ์เปรมอย่างเปิดเผยว่าไม่เป็นประชาธิปไตย เพราะเขาไม่ยอมตอบคำถามใดๆ เกี่ยวกับการบริหารประเทศ หรือแสดงความรับผิดชอบต่อเรื่องอื้อฉาวกับความผิดพลาดล้มเหลวต่างๆ พูดแต่กับภูมิพลคนเดียว พวกเขาคาดหวังการปกป้องจากกฎหมายมากกว่าจากระบบสังคมแบบพ่อขุนอุปถัมภ์และศักดินาที่รัฐบาลของเขาเชิดชู และปฏิเสธการกุมอำนาจของกองทัพที่อ้างภัยคอมมิวนิสต์ สัญญาณอันหนึ่งที่บ่งบอกถึงความรู้สึกนี้คือการชนะเลือกตั้งผู้ว่ากทม.ที่ผิดคาดในปี 2528 ของจำลอง ศรีเมือง อดีตยังเติร์ก อดีตเลขานุการนายกฯ ของเปรมผู้นี้หันหลังให้กับการเมืองภายในกองทัพและกลายมาเป็นธัมมะธัมโม ใช้ชีวิตสมถะ ละกามารมณ์ ไม่กินเนื้อสัตว์ และไม่นอนบนฟูก กลุ่มศาสนาที่เขาสังกัดคือสันติอโศก ที่ถือว่าวงการสงฆ์กระแสหลักมีความฉ้อฉล การชนะเลือกตั้งของเขาเป็นสัญญาณแสดงถึงการที่คนเมืองปฏิเสธรัฐบาลที่ฉ้อฉลและไม่ตอบสนองภายใต้การกุมบังเหียนของเปรม ซึ่งทำให้เมืองหลวงสกปรกเละเทะ รถติดและมีมลพิษ จำลองหาเสียงด้วยภาพพจน์ความซื่อสัตย์และความกระวีกระวาด ซึ่งแสดงนัยบ่งบอกถึงความล้มเหลวของโครงสร้างอำนาจแบบปิรามิดอันมีภูมิพลอยู่บนยอดสุด และเปรม กองทัพและราชการลดหลั่นลงมา

ในปี 2529 การเปลี่ยนแปลงทัศนคติของสาธารณะนี้ปรากฏชัดเมื่อเปรมแทบจะล้มพังพาบจากศึกในสภา เขารับมือด้วยลีลาแบบป๋าอุปถัมภ์และการก่อตั้งกลุ่มการเมืองของเขาเอง เขาให้พล.อ.อ.สิทธิ เศวตศิลา ที่ปรึกษาด้านความมั่นคงของเขาเทคโอเวอร์พรรคกิจสังคมหลังจากคึกฤทธิ์ ปราโมชอำลาเวทีไป กับพล.อ.เทียนชัย สิริสัมพันธ์ เพื่อนอีกคนหนึ่งตั้งพรรคราษฎรขึ้นมาเพื่อเป็นฐานให้กับเปรม ที่ดูย้อนแย้งกันเองคือ การขยับหมากอย่างนี้เท่ากับเป็นการเสริมความชอบธรรมของการเมืองระบบรัฐสภาที่เปรมกับภูมิพลรังเกียจเป็นนักหนา และยังทำให้วังกลายเป็นผู้เล่นรายหนึ่งในสภาอย่างอ้อมๆ เปิดช่องให้มีโอกาสถูกท้าทายและวิพากษ์วิจารณ์ได้

ภายในเวลาสองเดือน สภาก็เล่นงานเปรมอีก จนต้นเดือนพฤษภาคมเขาต้องขอให้ภูมิพลยุบสภาและประกาศเลือกตั้งใหม่ แต่ก่อนที่จะถึงวันเลือกตั้ง ความแตกแยกเป็นก๊กก๊วนในกองทัพก็สำแดงขึ้นมาอีก อาทิตย์รู้ทันเกมการสร้างพรรคของเปรมว่าหมายถึงเปรมจะไม่ยอมลงจากเก้าอี้นายกฯ เมื่ออาทิตย์ขู่จะก่อรัฐประหาร วังก็แสดงความชัดเจนออกมาว่าการต่อต้านเปรมก็เท่ากับการต่อต้านวัง อย่างแรกคือ วชิราลงกรณ์ไปเยี่ยมเปรมที่บ้านอย่างเปิดเผย แทนที่เปรมจะเป็นฝ่ายไปหาตามธรรมเนียม สองสามสัปดาห์ให้หลัง ภูมิพลก็มอบยศพล.อ.อ.กับ

www.yerngshare.blogspot.com

พล.ร.อ.ให้แก่เปรม ซึ่งปกติแล้วการมียศหลายอันจะสงวนสำหรับเจ้าเท่านั้น และขณะอยู่ในฐานที่มั่นของตัวเองที่นครราชสีมา เปรมก็ประกาศคำสั่งที่ภูมิพลเซ็นไว้แล้ว ปลดอาทิตย์ออกจากตำแหน่งผบ.ทบ.

มันเป็นจุดจบทางการเมืองของอาทิตย์ แต่นั่นก็ไม่ได้รับประกันความอยู่รอดของเปรม การรณรงค์หาเสียงของนักการเมืองหัวก้าวหน้าโจมตีเปรมที่ไม่ยอมลงสมัครรับเลือกตั้ง รวมทั้งกองทัพที่มีการทุจริตอย่างกว้างขวางและเป็นทหารการเมือง เปรมไม่สะทกสะท้านด้วยเขายึดภูมิพลเป็นแบบอย่างคืออ้างว่าเขามีความเป็นกลางและอยู่เหนือการเมือง ถึงแม้ว่าบริวารส่วนตัวของเขาจะจัดการดูแลพรรคการเมืองอยู่ก็ตาม แต่ภูมิพลและเปรมก็กังวลอย่างเห็นได้ชัด ในการแทรกแซงอีกคราวหนึ่ง มีการปล่อยข่าวว่าภูมิพลต้องการให้เปรมเป็นนายกฯ ไปอย่างน้อยจนกว่าจะผ่านงานวันเกิดครบ 60 ปีของเขาในปี 2530 ไปเสียก่อน และจากนั้นก็จะเป็นการเฉลิมฉลองวาระที่ภูมิพลนั่งบัลลังก์มายาวนานกว่าใครเพื่อนในไทยในปี 2531

ผลการเลือกตั้ง 27 กรกฎาคมออกมาไม่ชี้ขาด พรรคที่ได้ที่นั่งมากที่สุด 100 จาก 347 คือประชาธิปัตย์ พรรคที่มีภาพพจน์สะอาดที่สุดและโจมตีพันธมิตรเปรม-วัง-กองทัพหนักหน่วงที่สุด ประชาธิปัตย์จึงมีสิทธิจัดตั้งรัฐบาลภายใต้การนำของหัวหน้าพรรค พิชัย รัตตกุล แต่แล้วพิชัยก็ศิโรราบแก่เปรม ซึ่งยังความโกรธเคืองแก่คนในพรรคมาก ส่วนใครจะเป็นผู้ไปเกลี้ยกล่อมเขาและอย่างไรนั้นเป็นเรื่องคาดเดากันไปต่างๆ นานา

พรรคร่วมรัฐบาลของเปรมประกอบด้วยประชาธิปัตย์ ชาติไทย และพรรคของเขาเองคือ กิจสังคมกับราษฎร แล้วเปรมก็เบี้ยวประชาธิปัตย์ด้วยการตั้งคนของตัวเองเข้ามาในครม. กระทรวงมหาดไทยถูกยกให้อดีตผู้นำกระทิงแดง พล.อ.ประจวบ สุนทรางกูร ที่ทันทีที่นักศึกษาไม่กี่คนออกมาประท้วง ก็สั่งตำรวจเตรียมพร้อมรับมือ ไม่ต่างจากยุคทศวรรษ 2513 เลย กระทรวงคมนาคมและการสื่อสารอันเป็นกระทรวงเกรดเอที่ให้ผลประโยชน์มากที่สุดตกเป็นของดาวรุ่งคนใหม่ของพรรคชาติไทย บรรหาร ศิลปอาชา หลงจู๊รับเหมาผู้ไม่ชอบปากแห้งที่มีอิทธิพลในพื้นที่ภาคกลาง เปรมกับวังบงการการเมืองได้อีกครั้งหนึ่งโดยไม่ต้องใช้กำลัง แต่ด้วยมาตรฐานทางจริยธรรมที่น่ากังขา เมื่อมองย้อนกลับไป หลายคนตระหนักว่าการเลือกตั้งครั้งนั้นเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดไว้เรียบร้อยแล้วโดยวังกับกองทัพ ผู้เชี่ยวชาญรายหนึ่งสรุปให้นักข่าวต่างชาติฟังว่า “ตำแหน่งนายกฯ ไม่ใช่เป็นการตัดสินใจโดยสมาชิกสภา แต่โดยกองทัพ วังและกลุ่มผลประโยชน์อื่นๆ”[23]

เมื่อเปรมชนะศึกไปได้อีกยกหนึ่ง เขาก็ยังช่วยแต่งหน้าทาปากให้กับวชิราลงกรณ์ แม้จะผลักไสไล่ส่งโสมสวลีออกไปก็ตาม วชิราลงกรณ์ดูเหมือนว่าได้ทำข้อตกลงไว้กับพ่อ คือถ้าเขาทำตัวดีและถ้าสุจาริณียกระดับตัวเองจากกำพืดอันต่ำต้อยได้ เธออาจถูกยอมรับให้เป็นส่วนหนึ่งของวัง วชิราลงกรณ์ลงทุนออกเยี่ยมเยียนคนยาก

23 *Far Eastern Economic Review*, August 7, 1986.

www.yerngshare.blogspot.com

คนจนหลายครั้ง ทำบุญตามวัดในต่างจังหวัด และแจกปริญญาตามสถาบันการศึกษาบ่อยมากขึ้น เขานำพระพุทธรูปรุ่นประจำตัวพ่อของเขาไปแจกจ่ายให้จังหวัดต่างๆ อันเป็นโครงการที่เริ่มมาตั้งแต่ทศวรรษ 2503 เพื่อแผ่ขยายบารมีของภูมิพลให้ครอบคลุมไปทั่วทั้งราชอาณาจักร เขายืนเคียงข้างพ่อในยามรับสาส์นตราตั้งจากนักการทูตที่เพิ่งมาใหม่และเดินทางไปเยือนต่างประเทศอย่างเป็นทางการ ในเดือนกุมภาพันธ์ 2530 เขาเป็นตัวแทนภูมิพลไปเยือนจีน ในการออกงานเหล่านี้ เบื้องหลังเขาหลายก้าวมักมีสุจาริณีเดินตามอยู่เสมอ ปฏิบัติหน้าที่อย่างสงบเสงี่ยมเยี่ยงชาววัง

กลางปี 2529 วชิราลงกรณ์ให้สัมภาษณ์อย่างยืดยาวแก่*ดิฉัน* นิตยสารแฟชันและไลฟ์สไตล์ชั้นนำสำหรับชนชั้นสูงและชนชั้นกลาง[24] เจ้าของนิตยสารคือ ปีย์ มาลากุล จากตระกูลที่รับใช้ภูมิพลมายาวนานและเจ้าตัวเองก็เป็นเหมือนผู้ชำนาญการประชาสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการของวัง บทสัมภาษณ์ยาว 32 หน้าพร้อมทั้งรูปถ่ายที่ถ่ายในวังเมืองนนท์ เนื้อหาบรรยายถึงวชิราลงกรณ์ว่าเป็นเจ้าชายที่ทุ่มเททำงานหนัก อุทิศตนเพื่อพ่อและประเทศชาติ โดยแทบไม่มีเวลาแสวงหาความเพลิดเพลิน ใจความหลักของบทสัมภาษณ์อยู่ที่การยอมรับถึงลูกสี่คนที่เกิดกับสุจาริณี โดยโสมสวลีถูกขีดฆ่าทิ้งไป แม้ว่าจะไม่ได้ออกชื่อเธอ วชิราลงกรณ์ระบายสีโสมสวลีว่าไม่เหมาะสมด้วยประการทั้งปวงกับการแต่งงานกับอนาคตกษัตริย์ ไม่สามารถร่วมแบ่งปันและมีส่วนร่วมในชีวิตและภารกิจของเขาตลอดจนสถาบันกษัตริย์ได้ เขาบอกว่าการแต่งงานครั้งนั้นคือความผิดพลาด เกิดจากการเร่งรีบ และตอนนั้นเธอยังเป็นวัยรุ่น จึงไม่พร้อมแม้กระทั่งในทางกายภาพสำหรับความสัมพันธ์กับผู้ชาย เขาไม่ได้ขยายความในประเด็นนี้

เขายังพูดถึงภาพพจน์ของตัวเขาเองด้วย ขณะที่ปฏิเสธเรื่องฉาวต่างๆ เขาอธิบายว่าคนมีชื่อเสียงทุกคนล้วนต้องทนกล้ำกลืนกับปัญหาของการซุบซิบนินทาและการที่มีคนเอาชื่อไปแอบอ้างหาผลประโยชน์ นี่คือความทนทุกข์ที่เขาต้องกล้ำกลืนในการรับใช้พ่อของเขา และรับมือกับมันด้วยการละวางตามแบบพุทธ “บางทีในชาติปางก่อน เราอาจไม่ได้ทำบุญมากพอ หรือบางทีในบางครั้งเราทำอะไรที่น่าตำหนิ เรายอมรับ... ถ้าหากสวรรค์คิดว่าเราไม่เหมาะสม หรือไม่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติในการทำหน้าที่ของเรา ก็หยุดและจบ ถ้าท่านคิดได้อย่างนี้ท่านก็จะสบายใจ ท่านไม่ได้คิดเป็นอะไร หากสวรรค์ให้ท่านมีภารกิจต่อแผ่นดิน ก็ยอมรับ ถ้าเขาไม่ต้องการให้ทำงาน ก็โอเค”

ผู้อ่านส่วนใหญ่คงอดไม่ได้ที่จะรู้สึกเห็นใจ แต่บทสัมภาษณ์นี้ทำให้ฝ่ายโสมสวลีโกรธเป็นเจ้าเข้า การให้สัมภาษณ์ครั้งนี้เป็นขั้นตอนที่ผ่านการคิดคำนวณเพื่อนำไปสู่การยกสุจาริณีให้มาอยู่แทนที่โสมสวลี โดยดูเหมือนจะ

---

[24] *ดิฉัน*, 15 สิงหาคม 2529, 227. คัดมาบางส่วนจากบทสัมภาษณ์ต้นฉบับที่มีลักษณะวกไปวนมา

www.yerngshare.blogspot.com

ได้ไฟเขียวจากภูมิพลและสิริกิติ์ อันที่จริง การยกฐานะสุจาริณีตอนนี้ยิ่งมีแนวโน้มเป็นไปได้ เพราะตอนที่วชิราลงกรณ์ให้สัมภาษณ์ เธออุ้มท้องสามเดือน

ปลายปี 2529 ภูมิพล บริวารในวังและเปรมมีเวลาได้พักสบายใจอยู่ครู่หนึ่งหลังชนะศึกทางการเมืองและในครอบครัวมาได้ พวกเขามุ่งความสนใจไปที่วาระครบ 60 ปีของภูมิพล ซึ่งจะเป็นหัวใจของงานเฉลิมฉลองนาน 20 เดือนสำหรับรัชกาลที่ 9 และระบอบภูมิพล-เปรม

บรรยากาศแห่งการเฉลิมฉลองตระหลบอบอวลไปทั่วแล้วเมื่อภูมิพลเดี่ยวไมโครโฟนในงานวันเกิดประจำปี บรรดาผู้ชมผู้ฟังที่มีเปรมกับคณะรัฐมนตรี ทหารและข้าราชการระดับสูง และอื่นๆ ฟังมั่งไม่ฟังมั่งจนภูมิพลพูดว่า “น้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาจะต้องไหลต่อไป และน้ำที่ไหลจะต้องมีการเปลี่ยนถ่าย” เขาพูดต่อไป หน้าตายตามปกติ “ในช่วงชีวิตของเรา เราปฏิบัติหน้าที่ของเรา เมื่อเราเกษียณ ก็จะมีคนอื่นมาแทน... ไม่มีใครจะยึดอยู่กับภารกิจเดียวได้ตลอดไป วันหนึ่งก็จะแก่ตัวและตายไป” ทันใดนั้น จักรวาลสยามอันเก่าแก่ก็กระเพื่อมสะท้าน ภูมิพลกำลังบอกว่าสักวัน(อาจอีกไม่นาน)เขาอาจลงจากบัลลังก์ มันน่าใจหาย (เป็นอย่างน้อย) เพราะคนไทยส่วนใหญ่ในทศวรรษ 2523 นั้นไม่เคยรู้จักกษัตริย์คนไหนอื่นเลย พวกเขาถูกกล่อมเกลามาแต่เกิดว่าธรรมราชาเป็นผู้ปกปักรักษาแผ่นดินนี้ ส่วนใหญ่ก็รู้เรื่องคำทำนายโบราณว่าตระกูลจักรีจะมีกษัตริย์แค่เก้าคน เมื่อนึกภาพวชิราลงกรณ์กลายเป็นรัชกาลที่ 10 แล้ว นี่หมายถึงความปั่นป่วนโกลาหลที่จะบังเกิดขึ้น

การบอกใบ้ของภูมิพลเป็นเจตนา และวังก็ยอมรับว่าเขาอาจกระทั่งสละบัลลังก์หลังจากการเฉลิมฉลองสถิติการนั่งบัลลังก์นานที่สุดในเดือนกรกฎาคม 2531 ผ่านพ้นไป ในช่วงหลายเดือนต่อมา โฆษกวัง ทองน้อย ทองใหญ่กับบุตรี วีระไวทยะก็แพร่ข่าวว่าการสละบัลลังก์ไม่ได้หมายความว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ทองน้อยบอกว่าภูมิพลไม่สามารถสละบัลลังก์ได้จริงๆ หรอก เขาอาจบวชพระโดยที่ยังคงไม่ทิ้งเรื่องของประเทศชาติบ้านเมือง[25] “ในหลวงจะไม่สละบัลลังก์ ถ้าหากการสละบัลลังก์ของคุณหมายความว่าการละทิ้งความรับผิดชอบ [ต่อประชาชน]ไป... เมื่อท่านเห็นว่าลูกชายท่านมีวัยอันเหมาะสมและพร้อมที่จะรับช่วงงานทั้งหลายแล้ว ท่านก็อาจจะเข้าวัด... มันไม่ได้หมายความว่าท่านจะเป็นแค่พระ สิ่งสำคัญคือท่านจะยังคงอยู่ตรงนั้น อยู่เบื้องหลังบัลลังก์และช่วยเหลือลูกชายแก้ปัญหาต่างๆ”

---

[25] *Far Eastern Economic Review*, December 10, 2530.

www.yerngshare.blogspot.com

คำพูดของทองน้อยยังเป็นการยืนยันว่าบัลลังก์จะตกเป็นของวชิราลงกรณ์ ที่ได้เร่งขยันออกงานและมีถ้อยแถลงที่ดูสูงส่งมากขึ้นเพื่อสร้างความมั่นใจว่าเขาเป็นธรรมราชาได้ ในเดือนมิถุนายน 2530 วชิราลงกรณ์พบกับคณะผู้สื่อข่าวต่างชาติที่ประจำอยู่ในกรุงเทพฯ[26] เขาตอบคำถามในการสัมภาษณ์อย่างเตรียมฝึกมาแล้ว จึงไม่ไขความอะไรมากนัก เขาเพียงแต่ย้ำว่าเขาเป็นคนธรรมดาที่ทำหน้าที่รับใช้พ่อของเขา ผู้ที่เขายกย่องว่าได้สร้างประเทศให้เป็นปึกแผ่นมาถึง 40 ปี ความสำเร็จของพ่อของเขาเป็นผลมาจากการยึดมั่นในหลักทศพิธราชธรรม

เดือนถัดไป มีบทสัมภาษณ์อีกชิ้นหนึ่งใน*ดิฉัน* ยาว 20 หน้าพร้อมด้วยรูปถ่ายวชิราลงกรณ์ทั้งในชุดนักบินกับชุดวิ่งจ็อกกิ้ง อันเป็นภาพพจน์ของเจ้าชายชาติทหารผู้เอาการเอางาน[27] เขายิ่งพูดยิ่งฟังดูคล้ายพ่อเข้าไปทุกที เขาพูดถึงความทุกข์เข็ญของชาวบ้านยากจนทางภาคใต้ที่เขาเพิ่งได้ไปเดินสายมา ซึ่งถูกละเลยจากราชการ เขายังได้พูดถึงโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชที่รัฐบริหารผิดพลาดว่าทำให้ชื่อเขาต้องด่างพร้อย เขาเน้นความสัมพันธ์อันวิเศษระหว่างประชาชนกับวัง ว่าถึงแม้ประชาชนจะยากจนหรือเจ็บป่วยเพียงใด ไม่ว่าหนุ่มสาวหรือเฒ่า ก็ยังมาต้อนรับเขาด้วยพวงมาลัยที่ทำด้วยมือตัวเองกับของฝากอื่นๆ ตลอดการเดินทางเที่ยวนี้ทำให้เขาเกิดความสนใจในความเป็นไปของบ้านเมือง "เราอยากออกไปพบปะกับประชาชนอีก จริงๆ แล้วอยากเดินไปให้ทั่วทั้งประเทศไทย"

ผู้สัมภาษณ์ถามเรื่องภาพพจน์ของเขาต่อสาธารณะด้วยความกล้าหาญ วชิราลงกรณ์ตอบอย่างนิ่งเฉย "เรามีคนชอบ มีคนไม่ชอบ มันเป็นสิทธิของเขา... ที่ไหนๆ ก็มีเรื่องซุบซิบนินทา ถ้ามัวแต่วุ่นวายอยู่กับเรื่องซุบซิบนินทา ก็ไม่เป็นอันทำงาน แต่ใครที่ซุบซิบนินทา ถ้าต้องการรู้ความจริง ถ้าอยากถามเรา และมีจิตใจบริสุทธิ์ และมาถามความจริง เราจะเคารพ" หัวข้อสุจาริณีกับโสมสวลียังคงอยู่นอกขอบเขต แต่*ดิฉัน*ก็ได้แตะเรื่องภูมิพลแสดงท่าทีจะสละบัลลังก์ไว้แล้ว วชิราลงกรณ์ตอบด้วยน้ำเสียงเคร่งเครียด ยืนยันถึงความสูงส่งอันไม่อาจเอื้อม "เราไม่เคยได้ยินเรื่องนี้ และไม่ต้องการรู้เรื่องนี้ เรื่องอะไรก็ตามแต่ที่เกี่ยวกับพ่อ เป็นเรื่องที่สูงส่ง สูงกว่าเรา เราเป็นคนรับใช้ของพ่อ และฉะนั้นจะทำตามที่ท่านสั่งให้ทำอย่างเต็มกำลังความสามารถ... เรามีกษัตริย์ที่ยึดปฏิบัติทศพิธราชธรรม เราควรรู้สึกโชคดีที่ได้เกิดมาบนแผ่นดินนี้ เราควรพอใจที่ได้อยู่ใกล้แทบเท้าของท่าน"

เปรมทุ่มทุน(รัฐบาล)สร้างจัดงานฉลองวันเกิด 60 ปีของภูมิพล โปสเตอร์ ป้ายโฆษณาผุดขึ้นทั่วประเทศ และไม่ว่าใครจะขยับตัวทำอะไรในปีก่อนหน้าและหลังจากนั้นล้วนแต่ "เฉลิมพระเกียรติ" ไปเกือบหมด หน่วยงานราชการผลิตหนังสือหนังหาและสารคดีโทรทัศน์ยืดยาวที่เชิดชูความเก่งกล้าสามารถ การยึดมั่นในทศพิธราชธรรม

---

26 สัมภาษณ์โดยคณะตัวแทนของ Foreign Correspondents' Club of Thailand, 10 มิถุนายน 2530, จากบทสัมภาษณ์ที่ไม่มีการตีพิมพ์

27 *ดิฉัน*, 15 ตุลาคม 2530, 255.

www.yerngshare.blogspot.com

ของภูมิพล ตลอดจนความยิ่งใหญ่อันไร้ด่างดวงของกษัตริย์ทุกคนในตระกูลจักรี มหาวิทยาลัยต่างๆ จัดสัมมนาอภิปราย ออกบทวิเคราะห์ทางวิชาการสดุดีภูมิพลกับทั้งตระกูล

คนในพระราชครอบครัวก็ร่วมด้วยช่วยกัน กัลยาณิวัฒนาเขียน และกองทัพก็เอาไปตีพิมพ์ออกมาเป็นหนังสือหนา 400 หน้า ว่าด้วยชีวิตวัยเยาว์ของอานันท์กับภูมิพล เต็มไปด้วยเรื่องราวที่บ่งบอกถึงความฉลาดปราดเปรื่องของเด็กชายทั้งสอง[28] สิรินธรเขียนสรรเสริญความมหัศจรรย์ในงานพัฒนาของพ่อ "ไม่ว่าพ่อจะผ่านไปทางไหน ในปีถัดมาก็จะเห็นการพัฒนา สุขภาพของประชาชนดีขึ้น สิ่งแวดล้อมดีขึ้น สภาพเศรษฐกิจดีขึ้น"[29]

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยกับการบินไทยร่วมมือกันจัดโปรโมท Visit Thailand Year ซึ่งเน้นวาระครบรอบของภูมิพลเป็นจุดขาย พวกเขาร่วมกับวังจัดงานแห่เรือกฐินในเดือนตุลาคม เป็นการแสดงให้เห็นว่าพุทธกษัตริย์และพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์เป็นจุดขายสำคัญในการท่องเที่ยวไทย ความสัมพันธ์ระดับอภิสิทธิ์ของกองทัพกับวังก็ถูกขับเน้น ในเดือนมีนาคม 2530 ภูมิพลแสดงพิธีมอบธงชัยเฉลิมพลแก่ทหารกรมกองต่างๆ อันเป็นธงที่ประดับด้วยเส้นผมของภูมิพลเอง กองทัพแสดงความซาบซึ้งตื้นตันด้วยการหักล้างถางป่าสงวนบนยอดดอยอินทนนท์เพื่อสร้างเจดีย์ให้แก่ภูมิพลกับสิริกิติ์คนละองค์

ปลายปี 2529 เปรมประกาศอย่างเป็นทางการให้ภูมิพลเป็น "อัครศิลปิน" เป็นการโหมโรงก่อนที่จะประกาศสมญา "มหาราช"ในเดือนธันวาคม 2530[30] โดยทำทีประหนึ่งว่าตำแหน่งมหาราชนี้เป็นความเห็นพ้องต้องกันของคนไทยทั้ง 41 ล้านคน มันบรรจุภูมิพลเข้าไปในทำเนียบของคนพิเศษอย่างพ่อขุนรามคำแหง นเรศวร จุฬาลงกรณ์ ที่ล้วนได้ตำแหน่ง "มหาราช" หลังตายไปแล้วทั้งสิ้น (ในปี 2526 ทองน้อยเขียนไว้ว่าภูมิพล "ยืนกรานปฏิเสธ" การยกย่องนี้ เพราะควรปล่อยให้ประวัติศาสตร์เป็นตัวตัดสิน)[31]

สิ่งที่หนุนเสริมทั้งหมดนี้คือการเพียรพยายามแสดงว่าภูมิพลบรรลุถึงขั้นโพธิสัตว์ พระสงฆ์สวดภาวนาให้เขากับตระกูล และการอุทิศตนต่อหลักพุทธศาสนาของเขาได้รับการโฆษณาอย่างหนัก กรมการศาสนาทำการ

---

28 กัลยาณิวัฒนา, *เจ้านาย*, 2539.

29 คณะกรรมการประสานงานโครงการพระราชดำริ, *His Majesty King Bhumibol Adulyadej and His Development Work* (Bangkok: Bangkok Printing, 1987), 25.

30 ไม่กี่เดือนต่อมา สิรินธรก็ได้รับการขนานนามเป็น อัครอุปถัมภกแห่งมรดกวัฒนธรรมไทย

31 ทองน้อย (ในนามปากกา "Concensus"), *Entering the Thai Heart*.

www.yerngshare.blogspot.com

สังคายนาพระไตรปิฎกเนื่องในวาระวันเกิดของเขา การสังคายนาที่เป็นงานใหญ่และไม่ได้เกิดขึ้นบ่อยครั้งนักบ่งบอกถึงอัจฉริยภาพของภูมิพลที่ได้เล็งเห็นและจัดการแก้ไขความบกพร่องในพระคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ ในการบรรยายแก่นักข่าวต่างชาติที่ประจำในกรุงเทพฯ คึกฤทธิ์ป่าวประกาศถึงสภาวะเข้าใกล้เทพของภูมิพล เขาเล่าถึงโครงการต่างๆ อันวิเศษมหัศจรรย์ของภูมิพล ซึ่งหากตกอยู่ในมือของรัฐบาลแล้วมีแต่เละตุ้มเป๊ะ เขายกให้เป็นผลมาจากการที่ภูมิพลมีสภาวะเทพและมนุษย์พร้อมกัน แม้จะดูขัดกันเองก็ตาม

> *ภูมิพลเป็นอะไรที่ใกล้ชิดและเป็นที่รักของประชาชน ท่านถูกถือเป็นหนึ่งในสมาชิกครอบครัว และในเวลาเดียวกันพวกเขาก็ยังเชื่อว่า... ภูมิพลคือพระเจ้า บางทีก็เป็นการยากที่ประชาชนจะหาสมดุลระหว่างความใกล้ชิดที่พวกเขารู้สึกต่อภูมิพลกับความศักดิ์สิทธิ์สูงส่งที่พวกเขาเชื่อว่าภูมิพลมี*
>
> *ในขณะเดียวกัน ภูมิพลก็ต้องรู้สึกว่าลำบากที่จะหาสมดุลระหว่างการเป็นมิตรของครอบครัวกับข้อเท็จจริงที่ว่าเขาสูงส่ง ในงานพิธีและวาระที่เป็นทางการ ภูมิพลจะต้องแสดงแง่มุมความศักดิ์สิทธิ์ออกมาในปริมาณหนึ่ง ท่านไม่สามารถเป็นมนุษย์ได้ล้วนๆ และในเวลาเดียวกันก็ต้องเป็นมนุษย์มนาอย่างมากเวลาเดินสายต่างจังหวัด เยี่ยมเยียนชาวบ้านถึงกระไดบ้าน ความศักดิ์สิทธิ์ของภูมิพลนี่ล่ะที่ได้ทำให้ประเทศมีเสถียรภาพ*

คึกฤทธิ์สนับสนุนคำอ้างนี้ด้วยการเล่าถึงสิ่งที่เขาเรียกว่า “ปาฏิหาริย์ที่เป็นจริง” นั่นคือการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ในจังหวัดเชียงใหม่ เพียงหลังจากภูมิพลนำน้ำและสหกรณ์เข้ามาเท่านั้น ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่นั่นก็ดีขึ้นทันตาเห็น “ถ้าคุณไปที่นั่นตอนนี้ คุณก็จะพบสวนแห่งอีเดน... นี่คือสิ่งที่เกิดขึ้นในรัชกาลนี้”[32]

นักข่าวต่างชาติหัวเราะคิกคักกับเรื่องความเป็นเทพ แต่ก็พร้อมใจกันรายงานว่าความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันกับการพัฒนาประเทศต่างเกิดจากภูมิพลอย่างน่าอัศจรรย์ New York Times เขียนว่า “พลังของภูมิพลเป็นที่ประจักษ์ในโครงการพัฒนาต่างๆ ที่เขาได้ริเริ่มและดูแลมาตั้งแต่ปีแรกๆ ที่ขึ้นนั่งบัลลังก์ การใช้ชื่อของเขาแปะบนแผนการใดๆ รับประกันว่ามันจะได้รับการปฏิบัติ ไม่มีข้าราชการหน้าไหนที่จะกล้าเฉื่อยชาหรือทำตัวเป็นอุปสรรค”[33]

---

32 บรรยายแก่ Foreign Correspondents Club of Thailand, 22 มิถุนายน 2531, พิมพ์ซ้ำใน “รัชมังคลาภิเษก, ฉลองสถิตินั่งบัลลังก์นานที่สุด”, ของแถมใน *Nation*, n.d. (กรกฎาคม 2531)

33 Crossette, “King Bhumibol’s Reign.”

www.yerngshare.blogspot.com

แต่การเชิดชูสดุดีเจ้าก็ไม่ได้ช่วยปกป้องเปรม ในช่วงปี 2530 เขาเจอกับการท้าทายและการโจมตีที่หนักข้อขึ้น บางส่วนมาจากองค์กรพัฒนาเอกชนหรือเอ็นจีโอที่กำลังเริ่มตั้งไข่ซึ่งท้าทายรัฐบาลด้วยประเด็นทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ประเด็นหนึ่งคือการรณรงค์ต่อต้านการสร้างเขื่อนน้ำโจนของกฟผ. แสดงให้เห็นว่ากลุ่มเหล่านี้มีความหาญกล้าและมีพลังเพียงใด งานนี้รวมคนได้กว้างขวางอย่างน่าทึ่ง คือมีทั้งเกษตรกร พ่อค้าในเมืองใกล้เคียง นักวิทยาศาสตร์ และปัญญาชนกับนักสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ต่างคัดค้านเขื่อนเพราะมันจะทำให้เกิดน้ำท่วมเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าพื้นที่กว้างขวางในบริเวณชายแดนภาคตะวันตกและชาวบ้านจำนวนมากต้องไร้ที่อยู่ที่ทำกิน พวกเขาโจมตีเปรมที่ตัดสินใจเดินหน้าโครงการโดยไม่มีการปรึกษาหารือประชาชน และกฟผ.ที่มีผู้ว่าการคือ เกษม จาติกวนิชย์ (คนโปรดคนหนึ่งของภูมิพล)ที่มีประวัติอันยาวนานในการทำลายสิ่งแวดล้อมและการละเลยชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ ภูมิพลพลอยเสียรังวัดไปด้วยอย่างอ้อมๆ เพราะการสร้างเขื่อนของกฟผ.ถูกยกให้เป็นผลงานของเขาในการจัดการแหล่งน้ำ ศึกนี้ยืดเยื้อข้ามปี 2530 และในที่สุด เปรมกับกฟผ.ก็ยอมยกเลิกโครงการในต้นปี 2531 อย่างหมดรูป

การท้าทายต่อระบอบภูมิพล-เปรมอีกอันหนึ่งเกิดขึ้นในการสังคายนาพระไตรปิฎก พระสงฆ์ที่ได้รับมอบหมายมองเห็นเหตุผลเบื้องหลังงานใหญ่นี้คือวาระครบรอบของภูมิพล เป็นเรื่องไม่เข้าท่า เนื่องจากกำหนดเส้นตายให้เสร็จภายในสองปีนั้นเป็นไปไม่ได้ พวกเขารามือจนเส้นตายนั้นถูกยกเลิกไป

ศึกครั้งใหญ่สุดในปี 2530 เกี่ยวกับการพยายามสถาปนาระบอบวัง-กองทัพให้คงทนถาวร ปลายเดือนกุมภาพันธ์ ภูมิพลขณะบรรยายแก่กลุ่มนักข่าวไทยที่ไปเยี่ยมชมศูนย์โครงการพัฒนาของเขาที่เชียงใหม่ ได้เน้นย้ำว่าความคิดริเริ่มของเขานั้นมีความเหมาะสมที่สุดในการแก้ไขปัญหาความยากจนในชนบท เขาเสริมว่าระบบการเมืองก็ต้องมีความสอดคล้องกับบุคลิกความเป็นไทย[34] คำกล่าวนี้เปิดให้มีการตีความไปได้หลายทาง แต่สัปดาห์ต่อมา เปรมก็บอกแก่คณะรัฐมนตรีของเขาว่าภูมิพลสนับสนุนให้กองทัพมีบทบาทครอบงำการเมืองอย่างเป็นทางการ คนรับลูกคือผบ.ทบ.คนใหม่ ชวลิต ยงใจยุทธ ผู้มีบทบาทในการร่างคำสั่ง 66/2523 ในส่วนบทบาททางสังคม-การเมืองของกองทัพ เขาได้มีบทบาทในการดำเนินนโยบายนั้นในเขตชนบท (หลักๆ แล้วคือการให้กองทัพเป็นผู้ควบคุมบางจังหวัด) และเขาได้ช่วยเปรมปราบความพยายามก่อรัฐประหารมาหลายครั้ง ด้วยอาทิตย์กระเด็นไปแล้ว ชวลิตก็มองตัวเองเป็นผู้ที่จะมาแทนเปรม

34 *Bangkok Post*, 16 สิงหาคม 2542; *Far Eastern Economic Review*, March 26, 1987.

www.yerngshare.blogspot.com

ชวลิตย้ำว่ามันคือความต้องการของภูมิพล เขาประกาศว่ากองทัพคือพลังหลักของประเทศในการพัฒนาและการบรรเทาความยากจน ภายใต้การชี้แนะของภูมิพล[35] "เรามีที่ดิน แหล่งน้ำ แรงงานที่มีวินัยและอุปกรณ์เครื่องไม้เครื่องมือมหาศาล ส่วนวิธีการนั้นเราหาได้จากหน่วยงานอื่นๆ" ชวลิตพูดในงานสัมมนา[36] เพื่อการนี้ทหารเข้ารับการอบรมเรื่องการพัฒนาเพื่อรับจัดการโครงการของภูมิพลจำนวนมาก ความพยายามที่ใหญ่โตที่สุดคือโครงการ*อีสานเขียว*อันโด่งดังของชวลิต ที่จะพลิกแผ่นดินแห้งแล้งของอีสานให้เขียวชอุ่มอุดมสมบูรณ์ขึ้นมาให้ได้ งบกว่า 500 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ถูกจัดสรรผ่านหน่วยงานต่างๆ ภายใต้การกำกับของกองทัพ และทหารจำนวนมากออกไปสร้างอ่างเก็บน้ำ ถังน้ำ และขยายโครงการผันน้ำต่างๆ และยังได้ปลูกป่ายูคาลิปตัสเพื่อป้อนโรงงานเยื่อกระดาษโดยอ้างว่าเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่า

แทนที่จะได้รับการสนับสนุน กองทัพกลับถูกโจมตีว่าแย่งบทบาทการทำงานของรัฐบาลโดยใช้ภูมิพลเป็นข้ออ้าง กองทัพถูกวิจารณ์ว่าเขมือบงบประมาณประเทศไปกว่าหนึ่งในสี่ มากกว่างบสาธารณสุขและการศึกษามาก นักวิจารณ์เรียกกองทัพว่าเป็นเพียงอีกพรรคการเมืองหนึ่งที่รับใช้ตัวเองเท่านั้น โดยใช้งบรัฐบาลสร้างอำนาจให้ตนเอง พวกเขาชี้ถึงการใช้ชีวิตที่หรูหราฟู่ฟ่าของบรรดานายพลเศรษฐีนับสิบรายว่าเป็นหลักฐานแสดงถึงการทุจริตกันอย่างมโหฬาร และนักวิจารณ์บางคนก็ถามอย่างกวนๆ ว่าสีเขียวในอีสานนี่หมายถึงพืชพันธุ์ธัญญาหารหรือแค่เครื่องแบบทหารกันแน่ เหล่าทหารก็แก้ตัวโดยโต้ว่า(ไม่ต่างจากที่วังได้โต้มาก่อนแล้วหลายปี)นักการเมืองกับนักธุรกิจฉ้อฉลและเห็นแก่ตัว[37] แต่ทว่าทหารก็ไม่ได้ถือไพ่ศีลธรรมเหนือกว่าอีกต่อไปแล้ว ในเดือนเมษายน ฝ่ายค้านในสภายื่นญัติอภิปรายไม่ไว้วางใจเปรม ดูจากเสียงในมือฝ่ายค้าน ญัตินี้ก็น่าที่จะเดินต่อไปได้ แต่ว่า เล่ห์กลหักแขนหักขาและการซื้อตัวกันโต้งๆ ของเปรมก็ทำให้ญัติกลายเป็นหมันไป

ถึงกระนั้นก็ตาม สาธารณะก็ได้เห็นทางโทรทัศน์ว่าสส.เยาะหยามหยันนายกรัฐมนตรีของภูมิพล และยังได้ยินถ้อยคำโจมตีเปรมอย่างไม่เคยได้ยินมาก่อน อย่างเช่น คึกฤทธิ์กล่าวหาเขาว่าทำตัวยังกับเป็นเจ้าเสียเอง "การที่ผู้นำรัฐบาลไปเยี่ยมชาวบ้านและเอาแต่พูดถึงความจงรักภักดีของตนนั้นเป็นแค่ลูกไม้เพื่อสร้างความนิยมให้กับตัวเองเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองในอนาคต เผื่อว่าเกิดมีการเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีขึ้นมา... ชาวก็ต้องเลือกเขา

---

35 *Far Eastern Economic Review*, July 23, 1987.

36 *Far Eastern Economic Review*, February 19, 1987.

37 เรื่องนี้ถึงกับถูกบรรจุเป็นเนื้อหาวิชาปรัชญาการเมืองในโรงเรียนจปร. กองทัพเผยแพร่ทัศนะนี้ผ่านสื่อด้วยสโลแกนอย่าง "มีแต่กองทัพเท่านั้นที่ไม่เคยทอดทิ้งประชาชนและจริงใจต่อประชาชน" กับ "มีแต่กองทัพเท่านั้นที่เป็นความหวังให้กับประชาชนได้" ดู *Far Eastern Economic Review*, November 28, 1985.

www.yerngshare.blogspot.com

เพราะชาวบ้านก็จงรักภักดีเหมือนกัน... [ผมรู้สึก]น่าอับอายในฐานะคนไทยที่ต้องยอมให้คนๆ หนึ่งอยู่เหนือการเมืองและการวิพากษ์วิจารณ์ คนที่กลายมาเป็นเหมือนกษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ว่าประพฤติตัวราวกับว่าตนเองมีความสำคัญมากกว่ากษัตริย์จริงๆ เสียอีก”[38]

สุขุมพันธ์ บริพัตรเขียนบทความที่โจมตีอย่างรุนแรงในแนวเดียวกัน โดยบอกว่าเปรมแทบไม่เคยทำอะไรสำเร็จเลยตลอดระยะเวลาเจ็ดปีและรังเกียจวิถีทางประชาธิปไตย “เนื้อหาสาระของผลงานของเขาก็คือการถ่วงดุลทหารกลุ่มหนึ่งให้คุมเชิงทหารอีกกลุ่มหนึ่งเพื่อรักษาตำแหน่งของตัวเอง ลีลาการเป็นผู้นำของเขาคือลอยตัวแบบเจ้า ลอยตัวจากปัญหาการเมืองทั้งหมด และคอยจัดการไม่ให้การวิพากษ์วิจารณ์ตัวเขาลุกลามบานปลาย” สุขุมพันธ์บอกว่าเปรมไม่ได้เตรียมการใดๆ ให้ประเทศสำหรับการสละบัลลังก์ของภูมิพล “จึงไม่น่าแปลกใจที่ทุกคนล้วนพากันกังวลเรื่องข่าวลือการสละบัลลังก์... ในบริบทที่วิกฤตความเชื่อมั่นในสถาบันการเมืองของประเทศกำลังลุกลาม การสละบัลลังก์ก่อนเวลาจะส่งผลลบรุนแรงต่อระบบการเมืองไทย เนื่องจากภูมิพลเป็นบุคคลที่มีความสำคัญและทรงอิทธิพลมาก ส่วนวชิราลงกรณ์(ไม่ว่าจะมีคุณสมบัติส่วนตัวอย่างไรก็ตาม)ไม่สามารถหวังที่จะเติมเต็มช่องว่างที่พ่อของเขาทิ้งไว้ได้โดยเร็ว สูญญากาศที่เกิดขึ้นจะเป็นสิ่งอันตรายมาก”[39]

ปลายปี แรงกดดันเพิ่มทวีเมื่อความพยายามของเปรม-ชวลิตที่จะแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับอำนาจของกองทัพต้องมาเจอเข้ากับเรื่องทุจริตอื้อฉาวหลายกรณีและวีรกรรมใหม่ๆ ของวชิราลงกรณ์ ทั้งหมดนี้อยู่ในระหว่างที่การเฉลิมฉลองภูมิพลกำลังขึ้นสู่จุดสุดยอด

วชิราลงกรณ์พยายามทำตัวดีมาตลอดเกือบทั้งปี แต่ในปลายปี 2530 เขาดูจะอดใจไม่ไหวและรีบเร่งที่จะให้สุจาริณีได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ ต้นเดือนมกราคม เธอได้คลอดลูกคนที่ห้า เป็นผู้หญิงได้ชื่อว่า บุษยา น้ำเพชร[40] หลังจากนั้น เธอก็ติดตามสามีออกงานไปทั่วประเทศ ปรากฏในข่าวชาววัง หนังสือพิมพ์ลงรูปของเธอในขณะที่หลีกเลี่ยงรูปโสมสวลี ในเดือนพฤศจิกายน *ไทยรัฐ*รายงานว่าสุจาริณีสำเร็จการศึกษาปริญญาตรีด้วยคะแนนสูงสุดจากประสานมิตร หนังสือพิมพ์กับข่าวชาววังเผยแพร่ภาพสามีมอบใบปริญญาให้กับภรรยาสาธารณะเยาะหยันอย่างเงียบๆ เสพเรื่องราวทางลบที่เผยแพร่โดยฝ่ายโสมสวลี ด้วยกระแสเรื่องการสละบัลลังก์ ดู

38 *Far Eastern Economic Review*, August 13, 1987.

39 *Far Eastern Economic Review*, June 4, 1987.

40 ภายหลังเปลี่ยนเป็น สิริวัณวรี มหิดล

www.yerngshare.blogspot.com

เหมือนว่าสุจาริณีกำลังถูกเตรียมให้เป็นราชินี แต่เธอยังไม่ได้มีสถานะที่เป็นทางการ ซึ่งนำไปสู่เหตุการณ์ที่สร้างปัญหาทางการทูตกับญี่ปุ่น

ในสัปดาห์สุดท้ายของเดือนกันยายน 2530 วชิราลงกรณ์เดินทางไปเยือนญี่ปุ่นอย่างเป็นทางการเป็นเวลาแปดวัน ก่อนไป เขายืนกรานให้โตเกียวต้อนรับเขากับสุจาริณีอย่างเป็นทางการ ฝ่ายญี่ปุ่นปฏิเสธด้วยเหตุผลทางพิธีการทูต คือมีแต่ภรรยาที่ถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้นที่จะสามารถออกงานร่วมกับเขาในการพบปะอย่างเป็นทางการกับนายกฯ และราชวงศ์ญี่ปุ่นได้ วชิราลงกรณ์โกรธเคืองเป็นอย่างมากเมื่อต้องไปญี่ปุ่นเพียงลำพัง เขาปฏิบัติหน้าที่อย่างเสียมิได้ แต่แล้วเขาก็ระเบิดและกลับก่อนกำหนดสามวัน หลังจาก*ไทยรัฐ*รายงานว่าญี่ปุ่นทำการดูหมิ่นเขากับตระกูลในหลายๆ เหตุการณ์ ลูกเสือชาวบ้านกลุ่มหนึ่งก็ไปชุมนุมที่หน้าสถานทูตญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ ขู่จะก่อความรุนแรงหากไม่มีการขอโทษ

เจ้าหน้าที่ทั้งในโตเกียวและกรุงเทพฯ ตกอกตกใจ เปรมเองก็มีกำหนดจะไปเยือนญี่ปุ่นภายในสิบวัน ข้อกล่าวหาว่าญี่ปุ่นทำให้วชิราลงกรณ์เสียหน้านั้นเป็นการกุขึ้นมา แต่ไม่สามารถบอกความจริงได้ เปรมที่หน้าที่ความรับผิดชอบหลักคือการปกป้องเกียรติศักดิ์ศรีของวัง จึงไม่มีทางเลือกนอกจากทำการประท้วงอย่างเป็นทางการ วังมีแต่ต้องจัดการไม่ให้เรื่องราวลุกลามบานปลาย สันนิษฐานว่าภูมิพลกดดันให้วชิราลงกรณ์ต้องยอมออกปากให้ยุติการโจมตีญี่ปุ่นโดยเห็นแก่สัมพันธไมตรีในวันที่ 6 ตุลาคม เมื่อเปรมไปถึงโตเกียวหลายวันถัดมา นายกฯ ยาสุฮิโร นากาโซเนะก็แสดงความเสียใจและซาบซึ้งที่วชิราลงกรณ์ยอมแก้ไขสถานการณ์

ขณะรับมือกับเรื่องเหล่านี้ เปรมก็กำลังยับเยินจากปัญหาทางการเมืองที่เขาเองเป็นต้นเหตุ ในเดือนตุลาคม เปรมนั่งเป็นประธานการประชุมกอรมน.เกี่ยวกับเรื่องการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อเพิ่มอำนาจแก่ฝ่ายบริหารและกองทัพ โดยประกาศว่า(ด้วยภาษาแบบคำสั่ง 66/2523) การปฏิรูป “ประชาธิปไตย” ครั้งนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความอยู่รอดของประเทศชาติ โดยแทบไม่มีหลักการและเหตุผลอย่างเป็นทางการจริงๆ นอกจากเรื่องการเปลี่ยนตัวกษัตริย์ที่อาจเกิดขึ้นกับข้ออ้างเรื่องภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ ในขณะเดียวกัน บารมีส่วนตัวของเปรมก็บอบช้ำจากการแฉโพยคอรัปชันถึงสามกรณีต่อเนื่องกัน กรณีแรกจิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา รัฐมนตรีผู้เป็นลูกขององคมนตรีรายหนึ่งและเป็นเด็กโปรดของวังกับเปรม ถูกกล่าวหาว่าทุจริต จิรายุถูกบีบจนต้องลาออกแต่แล้วก็ไปรับตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ กรณีที่สอง รัฐมนตรีคมนาคม บรรหาร ศิลปอาชา ถูกกล่าวหาว่าโกงกินอย่างมโหฬารและซื้อเสียง เบื้องหลังคำกล่าวหาก็คือเชื่อกันว่าเปรมปล่อยให้บรรหารเขมือบอย่างเสรี เนื่องจากเปรมต้องอาศัยการสนับสนุนทางการเมืองจากบรรหาร กรณีที่สามเป็นเรื่องการทุจริตในการซื้ออาวุธของกองทัพ เกี่ยวพันกับชวลิตและภรรยาในการจัดซื้อรถถังสติงเรย์ของอเมริกา รถถังรุ่นนี้กระทั่ง

www.yerngshare.blogspot.com

กระทรวงกลาโหมสหรัฐฯ ก็ยังปฏิเสธเนื่องจากราคาแพงและคุณภาพต่ำ แต่ถึงกระนั้น ทั้งๆ ที่ข้าราชการพลเรือนและทหารระดับสูงบางส่วนได้ทัดทานไว้แล้วก็ตาม เปรมก็ยังปล่อยให้ดำเนินการต่อไป[41]

เรื่องอื้อฉาวเหล่านี้หนักหนาสาหัสพอที่จะทำให้รัฐบาลล้มพังพาบได้ ทำให้การแก้ไขรัฐธรรมนูญต้องเป็นหมันไป และทำให้การเฉลิมฉลองครบห้ารอบของภูมิพลต้องเสียบรรยากาศไป ทหารตอบโต้ด้วยการบอกว่าความไร้เสถียรภาพทางการเมืองเป็นข้อพิสูจน์ว่าประชาธิปไตยไม่ทำงาน และชวลิตพึมพำว่าประชาชนกำลังร้องขอให้เขาก่อการรัฐประหารเพื่อเปรม

การทะเลาะวิวาททางการเมืองเงียบเสียงลงไปในช่วงต้นเดือนธันวาคมก่อนวันเกิดครบ 60 ปีของภูมิพล ขณะพลุดอกไม้ไฟที่ญี่ปุ่นจัดให้เบ่งบานบนท้องฟ้า เปรมก็เสนอสมญามหาราชแก่ภูมิพลอย่างเป็นทางการ ประชาชนแซ่ซ้องไปทั่วราชอาณาจักร ลูกชายคนโตของวชิราลงกรณ์ จุฑาวัชร ซึ่งอาจมีโอกาสได้เป็นกษัตริย์ในอนาคต บวชเณรที่วัดบวรฯ

เมื่อการเฉลิมฉลองเริ่มต้น ใบปลิวโจมตีครอบครัวภูมิพลก็ถูกแจกจ่ายอย่างเปิดเผยตามสี่แยกต่างๆ ถูกสอดไว้ในกล่องไปรษณีย์ในรัฐสภา และถูกถ่ายเอกสารและแฟ็กซ์ไปทั่วประเทศ บางอันวิจารณ์ภูมิพลกับสิริกิติ์ตรงๆ ว่าหวงอำนาจ ส่วนใหญ่มุ่งโจมตีวชิราลงกรณ์ในเรื่องพฤติกรรมต่างๆ การไปญี่ปุ่น และการปฏิบัติต่อโสมสวลี ประกาศว่าเขาไม่เหมาะที่จะขึ้นเป็นกษัตริย์ "เขาเป็นความเสื่อมเสียและขาดสำนึกผิดชอบชั่วดีโดยสิ้นเชิง" ใบปลิวชุดหนึ่งบอก "ถ้าเราเลือกเขา ประเทศชาติก็จะเต็มไปด้วยความวุ่นวาย"[42] และยังโจมตีสุจาริณีเรื่องปริญญาเก๊ ใบปลิวแผ่นหนึ่งบอกว่าใบปริญญาถูกมอบให้เธออย่างเร่งรีบด้วยหวังว่าภูมิพลจะยกสถานะเธอเป็นเจ้าเต็มตัวในวันเกิดของเขา

ใบปลิวเหล่านี้ไม่มีการพูดถึงอย่างเป็นทางการจนกระทั่ง 8 ธันวาคม จู่ๆ ก็ถูกระบุว่าเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามล้มล้างของพวกคอมมิวนิสต์ เป็นหลักฐานแสดงถึง "ศัตรูกลุ่มหนึ่งของชาติที่เป็นส่วนหนึ่งในขบวนการที่จ้องล้มล้างสถาบันกษัตริย์" กองทัพและตำรวจประกาศ[43] จริงๆ แล้ว ดูเหมือนว่าจะมีหลายกลุ่มที่ไม่เกี่ยวข้องกันเป็นผู้ผลิตใบปลิวเหล่านี้ เชื่อกันว่ากลุ่มหนึ่งในนั้นอยู่ในฝ่ายโสมสวลี ตำรวจตามล่าจับตัวคนพิมพ์ราย

41 ปรากฏว่าไทยเป็นประเทศเดียวที่ซื้อรถถังสติงเรย์ ซึ่งมีคุณภาพแย่ยิ่งกว่าที่ถูกวิจารณ์ไว้เสียอีก

42 "Cracks in the Kingdom", ไม่ปรากฏผู้เขียน, ไม่ลงวันที่, 2531, 4.

43 *Far Eastern Economic Review*, December 24, 1987.

www.yerngshare.blogspot.com

หนึ่ง นักศึกษากลุ่มหนึ่งและพระรูปหนึ่ง พวกเขาถูกไต่สวนพิจารณาคดีอย่างรวดเร็วและถูกตัดสินจำคุกด้วยความผิดหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ

ภูมิพลปิดฉากปีแห่งความวุ่นวายนั้นด้วยการชุมนุมวงศาคณาญาติอย่างครบครัน ลูกหลานเหลนโหลนที่มียศมาหมด เพื่อเฉลิมฉลองวาระอันสำคัญ ในการกล่าวปราศรัย เขาย้ำว่าสถาบันกษัตริย์มีความเป็นประชาธิปไตย และเขาเป็นตัวแทนมติเอกฉันท์(consensus)ของปวงชน "สถาบันกษัตริย์เป็นสถาบัน[ที่สร้าง] โดยประชาชนเพื่อเป็นที่พึ่งพาของประชาชน และกระทำเพื่อประโยชน์ของประชาชน"[44]

สุขุมพันธ์เขียนลงในนิตยสารต่างประเทศฉบับหนึ่ง อ้างความเห็นดังกล่าวเพื่อเอ่ยถึงความกังวลของสาธารณะต่อการทำท่าจะสละบัลลังก์ของเขา[45] เขาเขียนว่าใบปลิวที่ออกมาในเดือนธันวาคมนั้นทำให้ประชาชนวิตกกังวล ไม่ใช่แค่เรื่องวชิราลงกรณ์เท่านั้น แต่เกี่ยวกับการขยายอำนาจมากเกินไปของภูมิพลและกองทัพ เขาพูดถึงปัญหาอย่างระแวดระวัง

ด้วยบทบาทของสถาบันกษัตริย์ในพัฒนาการทางการเมืองและเศรษฐกิจของไทย ตลอดจนการเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ความไม่แน่นอนใดๆ เกี่ยวกับอนาคตของกษัตริย์ก่อให้เกิดความหวั่นวิตกอย่างเลี่ยงไม่พ้น ผู้คนเกิดความสงสัย โดยมากเป็นการพูดคุยส่วนตัว แต่ตอนนี้เริ่มเปิดเผยมากขึ้น เกี่ยวกับศักยภาพของวชิราลงกรณ์ว่าจะสามารถสร้างความจงรักภักดีจากประชาชนและกลุ่มการเมืองต่างๆ ดังที่พ่อของเขาทำได้หรือไม่ และยังคงสงสัยว่าวชิราลงกรณ์จะสามารถเทียบชั้นกับพ่อของเขาได้หรือไม่สำหรับบทบาทอันแยบยลในทางการเมือง...

ภูมิพลประสบความสำเร็จอย่างท่วมท้นสำหรับประเทศของเขาและสถาบันที่เขาสืบมรดกมาโดยไม่ทันได้ตั้งตัว แต่ด้วยการทำอย่างนั้น เขาได้สร้างมาตรฐานที่อาจสูงเกินเอื้อมไว้สำหรับผู้ที่จะมารับช่วงต่อ หากการนำโดยสถาบันกษัตริย์จะย่อหย่อนลงด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งในอนาคต ก็จะต้องเกิดผลสะเทือนทางการเมืองอย่างรุนแรง ดุลอำนาจอันง่อนแง่นระหว่างกลุ่มก๊กการเมืองต่างๆ ก็จะถูกทำลายไป... สูญญากาศที่จะเกิดขึ้นนี้มีแต่กองทัพเท่านั้นที่จะสามารถเติมเต็มได้ ด้วยการที่กองทัพผูกขาดอำนาจปืน ความเป็นปึกแผ่น การควบคุมสื่อและการเมืองมวลชนรากหญ้าไว้แต่เพียงเจ้าเดียว สำหรับคนไทยจำนวนมากแล้ว นี่คือสาเหตุเบื้องลึกที่สุดสำหรับการวิตกกังวล

---

44 *Far Eastern Economic Review*, January 21, 1988.

45 อ้างแล้ว

www.yerngshare.blogspot.com

ทั้งภูมิพลและเปรมต่างก็ไม่แสดงทีท่าใดๆ ที่จะยอมรับการวิเคราะห์ของสุขุมพันธ์ กระนั้นเมื่อคำวิจารณ์ของเขาถูกตีพิมพ์ เจ้าหน้าที่วังก็เริ่มพูดว่าภูมิพลจะไม่สละบัลลังก์อย่างแน่นอน ดูเหมือนว่าภูมิพลจะเปลี่ยนใจ สันนิษฐานว่าเป็นเพราะพฤติกรรมฉาวโฉ่ของวชิราลงกรณ์ และปัจจัยหนึ่งอาจเป็นเพราะว่าเปรมกำลังถูกท้าทายอีกคำรบหนึ่ง พอคล้อยหลังงานวันเกิดของภูมิพล เรื่องทุจริตก็โผล่มาอีกเป็นชุด อธิบดีและข้าราชการระดับสูงในกรมศุลกากรกับสรรพากร(ที่ควรจะเป็นข้าแผ่นดินที่ซื่อสัตย์สุจริต)ก็ดันถูกจับได้ว่าพัวพันกับการลักลอบนำเข้ารถหรู เปรมยอมรับใบลาออกของพวกเขา แต่เกิดความสงสัยไปทั่วว่าเขาทำแก้เกี้ยวเพื่อปกป้องแก๊งค์ลักลอบขนของเถื่อนในกองทัพ เขาไม่ได้จัดการปราบปรามการทุจริต เขาเพียงแต่ขยับตัวไปตามรายงานข่าวแย่ๆ ตามหน้าหนังสือพิมพ์เท่านั้น บรรหารกลายเป็นประเด็นฉาวโฉ่อีกครั้งด้วยการกินรวบสัญญาโครงการต่างๆ ของรัฐบาลเข้ากระเป๋าตัวเอง เมื่อเศรษฐกิจส่อแววจะเสียหายจากการงุบงิบกรณีหนึ่ง กระทั่งภาคธุรกิจเอกชนก็ออกมาโจมตีเปรม

ที่อับอายขายหน้ามากที่สุดคือเรื่องอื้อฉาวที่เกี่ยวพันกับวังและรัฐบาลเปรมเอง ก๊วนข้าราชการระดับสูงและพระชั้นผู้ใหญ่ถูกเปิดโปงว่าขายเครื่องราชฯ เรื่องนี้ตั้งเค้ามานาน การมอบเครื่องราชฯ เป็นกิจกรรมสำคัญมาอย่างยาวนานในการสร้างชนชั้นสูงแวดล้อมวังและสยายวัฒนธรรมวังในแวดวงราชการและธุรกิจ และมันยังเป็นช่องทางการหารายได้สำหรับงานการกุศลของวังด้วย เนื่องด้วยอุปสงค์ในการบริจาคและเครื่องราชฯ มีเพิ่มมากขึ้น วังจึงผ่องถ่ายการจัดการในเรื่องนี้แก่รัฐบาลและคณะสงฆ์ วัด องค์กรการกุศลและหน่วยงานราชการต่างๆ จะทำหน้าที่รายงานการบริจาคและรายชื่อผู้สมควรได้รับเครื่องราชฯ แก่กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งจะทำหน้าที่ตรวจสอบรายชื่อและส่งต่อไปยังสำนักนายกรัฐมนตรี สำนักนายกฯ สามารถเพิ่มเติมรายชื่อได้ และบัญชีรายชื่อสุดท้ายจะถูกส่งไปยังวังและปกติก็จะได้รับการยอมรับโดยปราศจากคำถามใดๆ

โดยที่การมอบเครื่องราชฯ ไม่ได้มีแต่ข้อพิจารณาทางด้านสังคม หากแต่มีด้านเศรษฐกิจด้วย ช่วงต้นทศวรรษ 2523 กระบวนการพิจารณาเรื่องนี้จึงมีความฉ้อฉล คนสามารถซื้อให้ตัวเองอยู่ในรายชื่อสุดท้ายได้ด้วยการติดสินบนพระและข้าราชการและปลอมแปลงรายงานการบริจาค เรื่องนี้มาแดงเอาในเดือนธันวาคม 2530 เมื่อข้าราชการอาวุโสรายหนึ่งในสำนักเลขาธิการนายกฯ ของเปรมฆ่าตัวตาย เขามีหน้าที่รับผิดชอบดูแลตราประทับของวังกับลายเซ็นของนายกฯ และใช้ช่องทางนี้ช่วยให้คนได้รับเครื่องราชฯ การสืบสวนต่อมาพบว่ามีแก๊งค์เครื่องราชฯ อยู่อย่างน้อยสองกลุ่ม ซึ่งพัวพันเจ้าหน้าที่ในสำนักเลขาฯ ของเปรมและพระดังรูปหนึ่งของวัดเทพศิรินทร์ อันเป็นวัดหลวงที่อยู่ในแถวหน้าสุด[46] ตำรวจประมาณการว่าเกือบครึ่งหนึ่งของรายชื่อผู้จะได้รับเครื่องราชฯ ในปีนั้น

---

[46] ในการสืบสวนและการพิจารณาคดีที่ดำเนินมาจนถึงปี 2537 (อันเป็นหลักฐานว่าวังก็ไม่ได้มุ่งมั่นจะดำเนินคดีนัก) จำเลยส่วนใหญ่พ้นผิดไปเนื่องจากขาดหลักฐาน แต่มีจำนวนหนึ่งที่ถูกตัดสินจำคุกนานถึงสิบปี เนื่องจากสร้างความเสื่อมเสียแก่สถาบันกษัตริย์

www.yerngshare.blogspot.com

เป็นของปลอม โดยแอบอ้างเงินบริจาคมากกว่า 55 ล้านเหรียญสหรัฐฯ[47] งานนี้เผยให้เห็นว่าการมอบเครื่องราชฯ กับวงวัฏการทำบุญอันอัศจรรย์ของวังนั้นตกต่ำเสื่อมถอยเพียงใด และยังเผยให้เห็นว่าเปรมผู้เป็นนายกฯ พระราชทานไม่ได้เดือดเนื้อร้อนใจเลยกับการคอรัปชัน

บารมีเปรมถดถอยลงไปทุกที หลังจากผู้ประท้วงเขื่อนน้ำโจนบีบให้รัฐบาลต้องยอมยกเลิกโครงการเป็นผลสำเร็จ ข้อพิพาทเรื่องพรมแดนกับลาวที่คุกรุ่นก็ระเบิดเป็นการสู้รบ และทั้งที่ได้เปรียบในเชิงอาวุธยุทโธปกรณ์ ไทยพ่าย ชวลิตรับก้อนอิฐไปเต็มๆ และยังเผื่อแผ่ไปถึงลูกพี่เปรมด้วย ก่อนที่จะยับเยินในสภา เปรมชิงยุบสภาและกำหนดวันเลือกตั้งเป็น 24 กรกฎาคม อย่างน้อยก็ทำให้เขายังได้เป็นประธานในงานเฉลิมฉลองการทำสถิตินั่งบัลลังก์นานที่สุดของภูมิพลในวันที่ 2 กรกฎาคม

ด้วยความมั่นใจเต็มเปี่ยมในการสนับสนุนจากวังและกองทัพ เปรมแสดงเจตนาชัดเจนที่จะเป็นนายกฯ ต่อไป โดยไม่ลงเลือกตั้ง แต่คราวนี้ ความสัมพันธ์สามเส้าระหว่างภูมิพล-เปรม-กองทัพกลายมาเป็นประเด็นหลักในการหาเสียง ในระหว่างการรณรงค์หาเสียง เปรมผูกการกลับมาเป็นนายกฯ ของเขากับงานเฉลิมฉลองการนั่งบัลลังก์นานของภูมิพล แทนที่จะลงเลือกตั้ง เขากลับทึกทักว่าการเฉลิมฉลอง(โดยผูกตัวเขากับบารมีของวัง)เป็นเหตุผลที่เพียงพอแล้ว แต่ในเดือนมิถุนายน นักวิชาการชั้นนำ 99 คนลงชื่อร้องเรียนไปยังภูมิพล กล่าวหาเปรมว่าแอบอ้างวังและใช้กองทัพข่มขู่เพื่อรักษาอำนาจต่อไป พวกเขาใช้ภาษาอย่างระมัดระวัง อธิบายว่าการกระทำของพวกเขาเป็นไปเพื่อปกป้องเกียรติยศของวัง และพวกเขากลัวว่ากองทัพกำลังทำลายกระบวนการประชาธิปไตย แต่เป้าหมายที่แท้จริงของพวกเขาอยู่ที่การที่วังอนุญาตให้เปรมอ้างการสนับสนุนจากภูมิพล พวกเขาหาญกล้าเรียกร้องให้ภูมิพลหยุดแทรกแซงระบอบประชาธิปไตย[48]

เปรมปัดพวกเขาออกไปชั่วครู่ขณะนำการเฉลิมฉลองสถิตินั่งบัลลังก์นาน 42 ปีของภูมิพล ซึ่งนานกว่าใครทั้งในรัตนโกสินทร์ อยุธยาหรือสุโขทัย หลังจากพิธีรำลึกกษัตริย์จักรีคนก่อนในมหาราชวังแล้ว เปรมติดตามครอบภูมิพลไปยังอยุธยาเพื่อสักการะกษัตริย์อยุธยาทั้ง 33 คน

ผลการเลือกตั้งออกมาอย่างเคย ไม่มีพรรคใดได้เสียงขาดลอย เปรมวางตัวเองอยู่ในตำแหน่งประสานพรรคต่างๆ เพื่อนั่งเก้าอี้นายกฯ อีกครั้ง แต่การที่เขาปฏิเสธที่จะลงเลือกตั้งกับประเด็นหลักการประชาธิปไตยทั่วไปกลายเป็นประเด็นสำคัญต่อสาธารณะ และความคิดที่นายกฯ ต้องมาจากการเลือกตั้งก็จุดติดในหมู่นักการเมืองและผู้

47 *Far Eastern Economic Review*, February 4, 1988.

48 *Far Eastern Economic Review*, June 16, 1988.

www.yerngshare.blogspot.com

มีสิทธิออกเสียง ผู้ประท้วงราวหนึ่งพันเดินขบวนไปที่หน้าบ้านเปรม ผู้นำพรรคการเมืองและคนอื่นๆ ก็เรียกร้องอย่างเปิดเผยให้นายกฯ มาจากสส.ที่ได้รับการเลือกตั้ง ขณะที่ทั้งประเทศกำลังจดจ่อรอดูว่าภูมิพลจะเสด็จลงมาอุ้มเปรมอีกหรือไม่ เปรมตัดสินใจถอนตัว ทำให้ภูมิพลไม่ต้องเปลืองตัวในการเลือกระหว่างประชาชนกับผู้นำกองทัพ นายกฯ ส้มหล่นได้แก่ชาติชาย ชุณหวัณ หัวหน้าพรรคชาติไทยที่ได้ที่นั่งมากที่สุด เขาเป็นอดีตทหารม้า นักการทูต นักธุรกิจที่ลื่นไหล และลูกชายของจอมพลผิณ ชุณหวันผู้อื้อฉาวในยุคทศวรรษ 2493

ทำไมประชาชนจึงไม่เห็นคุณค่าของรัฐบาลทหารพระราชทานของภูมิพล? เมื่อมองย้อนกลับไป คำตอบเห็นได้ชัดเจนอยู่แล้ว เปรมแทบไม่ทำอะไรเลยตลอดแปดปี นอกจากปกป้องเก้าอี้ของตนและบัลลังก์ของภูมิพล รัฐบาลของเขาพิสูจน์แล้วว่าไม่ได้ยิ่งหย่อนกว่ารัฐบาลพลเรือนเลยในเรื่องทุจริต ใช้อำนาจบาตรใหญ่และเช้าชามเย็นชาม ปัญหาสังคมอาจเลวร้ายยิ่งกว่าเดิมเสียด้วยซ้ำ กรุงเทพฯ กำลังเติบโต หลักๆ แล้วเนื่องมาจากการลงทุนของต่างชาติ แต่ในชนบท ความยากจนยังปรากฏอยู่ทั่วไป ในปี 2531 ครอบครัวไทยมากกว่า 25 เปอร์เซ็นต์มีชีวิตอยู่ใต้เส้นความยากจนที่เป็นทางการ แทบไม่มีอะไรกระเตื้องขึ้นจากทศวรรษก่อนหน้า คนรวยรวยขึ้น คนจนจนลง ในปี 2531 คนไทยที่รวยที่สุด 20 เปอร์เซ็นต์แรกมีรายได้ 56 เปอร์เซ็นต์ของรายได้ทั้งหมด ขณะที่ 20 เปอร์เซ็นต์ที่จนที่สุดมีส่วนแบ่งรายได้แค่ 5 เปอร์เซ็นต์ ขณะที่ตัวเลขในปี 2519 คือ 49 เปอร์เซ็นต์กับ 6 เปอร์เซ็นต์[49]

ปัญหาชาวนาไร้ที่ดินยังคงเป็นปัญหาใหญ่ ในปี 2531 ครอบครัวชาวนาห้าแสนครอบครัวไม่มีที่ทำกิน คิดเป็นสัดส่วนราวสิบเปอร์เซ็นต์ของครอบครัวชาวนาทั้งหมด และอีกห้าแสนครอบครัวที่มีที่ทำกินไม่ถึง 10 ไร่ ส่วนใหญ่แล้วไม่พอเพียง นอกจากนี้ คนไทยหลายล้านคนอยู่อาศัยอย่างผิดกฎหมายในเขตป่าเสื่อมโทรม ขณะที่เงินเทไปยังกองทัพ บริการสาธารณสุขและการศึกษาก็ตามไม่ทันการเติบโตของจำนวนประชากร ในโรงเรียนประถมและมัธยม อัตราการเลิกเรียนและการศึกษาต่อระดับมหาวิทยาลัยก็แย่อย่างที่เคยเป็นมา คนไทยมากกว่าหนึ่งในห้าจบไม่เกินป.สี่ เรียนแค่เพียงให้รู้ว่าต้องเคารพโครงสร้างลำดับชั้นอำนาจเจ้า-ราชการเท่านั้น[50]

ความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมเริ่มเป็นหายนะ พื้นที่ที่ควรเป็นป่าสงวนหลายล้านไร่ถูกตัดขายด้วยอิทธิพลการเมืองและทหาร ขณะที่แหล่งน้ำและอากาศก็เกิดมลภาวะอย่างรุนแรง อาชญากรรมเพิ่มมากขึ้น การค้า

---

49 ฉลองภพ สุสังการณ์, *Income Distribution and Long Term Development: A Summary* (Bangkok: Thailand Development Research Institute, 1989).

50 *Policy on Agricultural Land Reform in Thailand* (Bangkok: Thailand Development Research Institute, 1990), 16-18.

www.yerngshare.blogspot.com

ยาเสพติดสร้างรายได้มากกว่าหนึ่งพันล้านเหรียญสหรัฐฯ ต่อปี และทั้งที่ภาพมือสะอาดของเปรม ความอยู่รอดของตัวเขามีความสำคัญเหนือกว่าการหยุดคอรัปชันของคนแวดล้อม บรรหารรัฐมนตรีคนโปรดของเขาไม่ได้เป็นตัวอย่างเดียว ในการเทคโอเวอร์พรรคกิจสังคม สิทธิ เศวตศิลามือขวาด้านความมั่นคงของเปรมก็ต้องเป็นพวกกับเจ้าพ่อชั้นนำของประเทศสองคนคือ กำนันเป๊าะกับชัช เตาปูน ซึ่งมีตำแหน่งในพรรคทั้งคู่

ที่โดดเด่นที่สุดคงเป็นการแตกแยกที่ไม่ลดราและการทุจริตในกองทัพภายใต้การดูแลของเปรม แทนที่กองทัพจะเล็กลงและเป็นมืออาชีพมากขึ้น บรรดานายทหารพากันอิ่มหมีพีมันและย่อหย่อนความสามารถในการทหารสมัยใหม่ การเกี่ยวข้องการเมือง ธุรกิจและอาชญากรรมของทหารไม่มีทีท่าจะลดลง พร้อมทั้งความแตกแยกและความหย่อนยานทางวินัยก็เป็นภัยคุกคามต่อเสถียรภาพของรัฐบาลอยู่ตลอดเวลา

โดยรวมแล้ว สังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไปมากตั้งแต่ทศวรรษ 2493 กำลังตั้งข้อเรียกร้องที่นักการเมืองพันธุ์เก่าไม่คุ้นเคย การที่ภูมิพลจะมองเรื่องนี้ไม่ออกนั้นเป็นที่เข้าใจได้ บรรดาที่ปรึกษาของเขาในตอนนี้ที่ส่วนใหญ่มีอายุน้อยกว่าและมีประสบการณ์น้อยกว่าล้วนต้องพึ่งพาเขาในการวิเคราะห์ ไม่มีใครกล้าตั้งคำถามหรือแย้งเขา ส่วนใหญ่หมอบกราบแซ่ซ้องความคิดเขา บริวารใกล้ชิดบอกเขาว่าพลังประชาชนใหม่นี้ก็เป็นเหมือนพคท. เป็นภัยคุกคามต่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์ มันฟังดูแท้จริงอย่างมากสำหรับภูมิพลที่ยังคงให้ท้ายกองทัพในการอ้างอำนาจครอบงำเหนือการเมืองต่อไป

----

17 รสช. ประเทศข้าฯ ใครอย่าแตะ

ชาติชายในฐานะนายกฯ คนใหม่สร้างบรรยากาศครึกครื้นในแวดวงการเมือง ไม่ใช่แค่ว่าเขาวางมาดซิ่งมอเตอร์ไซค์กับติดป้ายเพลย์บอยพูดเล่นหัวสองแง่สามง่ามกับพ่อค้าแม่ค้าริมถนนเท่านั้น การรุ่งพุ่งแรงของเขาบ่งบอกว่าการบริหารประเทศตามสไตล์ของเปรมนั้นล้าสมัยไปเสียแล้ว สงครามเย็นจบสิ้นแล้วและถึงเวลาสำหรับการผูกมิตรกับประเทศเพื่อนบ้านและหมดยุคของรัฐที่มุ่งเน้นความมั่นคงแห่งชาติแบบนิยมเจ้า ขณะที่ภูมิพลแต่งตั้งเปรมเป็นองคมนตรีอย่างแสดงเจตนาชัดเจน ชาติชายก็แทนที่เทคโนแคร็ทสายเปรม-วังด้วยคนของตัวเอง ที่ปรึกษาของเขาก็ประกอบด้วยบรรดาคนที่ลับคมการเมืองมากับขบวนปฏิปักษ์ฝ่ายขวาของทศวรรษ 2513 ซึ่งรวมไกรศักดิ์ลูกชายของเขาที่เคยมีสัมพันธ์กับพคท.และสุขุมพันธ์นักวิจารณ์ระบอบเปรมด้วย รัฐบาลชาติชายถึงกับเปลี่ยน “ชุดพระราชทาน” ของเปรมมาเป็นสูทอิตาเลียนกับไทของดีไซเนอร์ ทั้งหมดนี้หมายความว่าภูมิพลกับวัฒนธรรมเจ้าไม่ใช่เรื่องสำคัญสำหรับพวกเขา รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งตอนนี้เป็นคู่แข่งบารมีกับวัง

ชาติชายรับอานิสงส์ทางเศรษฐกิจที่(ต้องขอบคุณการปรับระบบเงินตราของโลกและเม็ดเงินลงทุนจากเอเชียตะวันออกที่เป็นผลตามมา)เติบโตอย่างแข็งแกร่งในช่วงนั้น อุปสรรคต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างโครงสร้างพื้นฐานกับทรัพยากรบุคคลได้รับการจัดการด้วยแนวทางใหม่ๆ อย่างเช่นการเพิ่มการแข่งขันและการแปรรูป ตลอดจนการตัดสินใจอย่างฉับไวต่อโครงการใหญ่โตต่างๆ ที่ถูกหน่วงช้าในระบบราชการในยุคเปรม

ภาวะฟองสบู่สร้างความร่ำรวยแก่คนไทยจำนวนมากและกระทั่งส่งผลบุญแก่ชนบทโดยทั่วไปในช่วงระยะเวลาหนึ่ง สำหรับหลายคนนี่คือการตอกย้ำความชอบธรรมของการมีนายกฯ มาจากการเลือกตั้ง แต่ว่าชาติชายก็อยู่ในภาวะขี่หลังเสือหลายตัวไม่ต่างจากเปรม ทหารที่ทะเยอทะยานอย่างชวลิตหรือจปร.5 อย่างสุจินดา คราประยูรกับอิสระพงษ์ หนุนภักดีก็กำลังคิดหาหนทางขึ้นมาผงาดทางการเมืองอยู่ ชาติชายพยายามประคองตัวอยู่ในอำนาจด้วยการทำให้ทุกๆ ฝ่ายพอใจกับส่วนแบ่งจากชิ้นเนื้อที่ใหญ่มากขึ้นเรื่อยๆ เปรมก็เคยทำอย่างเดียวกัน แต่ชาติชายเขยิบมันสูงขึ้นไปอีกขั้น และรัฐบาลเน่าๆ ของเขาก็ได้รับสมญาอย่างสมควรว่า “บุฟเฟต์แคบิเน็ท” มันตอกย้ำทุกสิ่งที่ภูมิพลได้พร่ำพูดมาตลอดเรื่องนักการเมืองโกงกิน และมันก็ปูทางไปสู่การรัฐประหารอีกครั้งหนึ่ง

ชาติชายไม่ได้ต่อต้านกษตัริย์ เขายอมรับบทบาทในเชิงพิธีกรรมของกษัตริย์ และด้วยเคยเป็นนักการทูตที่เจนีวามาก่อนเป็นเวลาหลายปี เขากับภรรยาเคยทำหน้าที่ดูแลครอบครัวนี้อยู่เป็นประจำ แต่ทั้งเขาหรือรัฐมนตรีต่างไม่คิดว่าจำเป็นที่จะต้องทำงานร่วมกับภูมิพลอย่างใกล้ชิดอย่างที่เปรมทำ อีกทั้งด้วยความเป็นพ่อค้านักธุรกิจและนักการเมือง พวกเขาไม่เคยได้สุงสิงกับวังแบบพวกนายพล

ขณะที่ยังคงรองรับโครงการและพิธีกรรมต่างๆ ของภูมิพลอยู่ ชาติชายพยายามที่จะรื้อถอนจักรกลที่ภูมิพลกับเปรมช่วยกันประกอบสร้างกันขึ้นมา บรรดาคนโปรดของพวกเขาในรัฐบาลกับราชการถูกสับเปลี่ยนโยกย้ายออกไป ชาติชายยังเก็บสิทธิ เศวตศิลารัฐมนตรีต่างประเทศของเปรมเอาไว้สองปี แต่ในที่สุดก็บีบให้เขาออกไป แล้วภูมิพลก็ตั้งสิทธิเป็นองคมนตรีชนิดแบไต๋ให้เห็นกันเลย บริวารลิ่วล้อของระบอบเปรม-วังที่อยู่ตามสำนักวางแผนของรัฐ การบินไทยและธนาคารแห่งชาติก็ถูกโยกย้ายออกไป บอร์ดกฟผ.ที่มีองคมนตรีนั่งอยู่ถึงสองคนก็ถูกโละออกทั้งชุด รัฐบาลชาติชายริเริ่มโครงการพัฒนาตามดำริของตัวเองโดยไม่มีวังหรือกองทัพมาเกี่ยวข้อง "โครงการอีสานเขียว" ถูกแทนที่ด้วยนโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็นตลาดการค้า นักการเมืองกับรัฐบาลพลเรือนกำลังจะเอาหน้าจากงานพัฒนา

นอกจากนี้ยังมีเรื่องปลีกย่อยที่สร้างความระคายเคืองแก่เท้าของภูมิพลด้วยเช่นกัน ต้นปี 2532 คณะรัฐมนตรีต้องยอมต่อเสียงของสส.หัวเสรีรุ่นหลัง ปฏิเสธการเคลื่อนไหวจากวัง-กองทัพที่จะคืนทรัพย์สินแก่ถนอมที่ถูกยึดไปหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 จากนั้นคณะรัฐมนตรียังได้อนุมัติงบประมาณสร้างอนุสรณ์สถาน 14 ตุลาที่ถูกดองมาเนิ่นนานอีกด้วย เมื่อฝ่ายอนุรักษ์นิยมเริ่มไม่พอใจ สุจินดาขุนพลคนใหม่ก็ส่งเสียงคัดค้านข่มขู่ออกมาดังๆ

แล้วยังมีปัญหาขบเหลี่ยมกันในเชิงธุรกิจอีก นักธุรกิจพวกพ้องของชาติชายอย่างเช่น ประชัย เลี่ยวไพรัตน์จากกลุ่มทีพีไอได้รับอนุญาตให้เฉือนแบ่งชิ้นเนื้อจากเครือซีเมนต์ไทยของสำนักงานทรัพย์สินฯ ในตลาดวัสดุก่อสร้างกับปิโตรเคมี ประชัยซึ่งเป็นผู้ผลิตปิโตรเคมีรายแรกของประเทศ ไม่พอใจที่เครือซีเมนต์ไทยได้เข้ามาทำลายการผูกขาดของเขาไปก่อนหน้านี้ เขาเกลี้ยกล่อมรัฐบาลชาติชายอนุญาตให้เขาผลิตปูนซีเมนต์ และทำการช่วงชิงลูกค้าของเครือซีเมนต์อย่างดุเดือด และเขายังได้สิทธิพิเศษเหนือเครือซีเมนต์ในการลงทุนทางปิโตรเคมีใหม่ๆ อีกด้วย ในทำนองเดียวกันบริษัทอื่นๆ ก็ได้รับโอกาสที่ดีกว่าเครือซีเมนต์ในการลงทุนอุตสาหกรรมเหล็กและโทรคมนาคม บางครั้งชาติชายก็ไม่เหลือบแลผลประโยชน์ของวัง รัฐบาลของเขาสนับสนุนโครงการขนส่งมวลชนที่เรียกว่า โฮปเวลล์ ซึ่งเป็นทางรถไฟยกระดับวิ่งผ่านสวนจิตรลดากับสถานที่สำคัญๆ ของพวกเจ้า อันจะเป็นการล่วงล้ำความศักดิ์สิทธิ์ วังถือเป็นการลบหลู่และบริวารในระบบราชการก็ปฏิเสธที่จะให้ความร่วมมือกับโฮปเวลล์[1]

รัฐบาลชาติชายยังปฏิเสธบทบาทครอบงำเชิงสังคมการเมืองของกองทัพอีกด้วย ชาติชายพยายามลดอำนาจของวุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้งซึ่งยังคงเต็มไปด้วยทหาร ตำรวจและข้าราชการหัวอนุรักษ์ แม้ว่าจะไม่สามารถลดจำนวนวุฒิสมาชิกลงได้ แต่ชาติชายก็ต้องการให้ประธานรัฐสภามาจากสส. ไม่ใช่จากวุฒิสภาอย่างที่

[1] ด้วยปัญหามากมายรวมทั้งปัญหาการเงินและการแทรกแซงระบบราชการ โครงการนี้ก็ถูกยกเลิกไปในที่สุด

www.yerngshare.blogspot.com

เป็นอยู่ เนื่องจากประธานรัฐสภาเป็นผู้เสนอชื่อนายกฯ แก่กษัตริย์ บทบาทสำคัญนี้จึงจะเปลี่ยนจากมือของอำนาจเก่ามายังนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง

หลังจากการโปรโมทอย่างหนักตลอดระยะเวลาแปดปีของเปรม ภาพพจน์ส่วนตัวของภูมิพลมีความอยู่ยงคงกระพันต่อเรื่องทั้งหมดนี้ แต่มันรู้สึกเหมือนเป็นจุดเริ่มต้นของจุดจบของยุคหนึ่ง ภูมิพลและภรรยากล่าวปราศรัยเตือนความจำผู้คนถึงงานและความสำเร็จต่างๆ ที่ทั้งสองได้กระทำมา สิ่งที่พวกเขาได้ทำเพื่อประโยชน์สุขของมวลมหาประชาราษฎร์ ภูมิพลได้รางวัลมากกว่าสิริกิติ์ เช่น รางวัลแม็กไซไซในปี 2531 ในปี 2533 มหาวิทยาลัยฮาร์เวิร์ดตั้งชื่อจตุรัสแห่งหนึ่งในเมืองตามชื่อเขา และในปี 2532 เมื่อเจ้าชายฟรานซ์-โจเซฟที่สองแห่งลิคเทนสไตน์เสียชีวิต ภูมิพลก็กลายเป็นกษัตริย์ที่นั่งบัลลังก์นานที่สุดที่ยังมีชีวิตอยู่ของโลก ส่วนญาณสังวรพี่เลี้ยงทางจิตวิญญาณของเขาก็ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งสังฆราชในปี 2532 อันเป็นจุดหมายปลายทางบนเส้นทางที่กำหนดนับแต่เขาเริ่มทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้กับภูมิพลในปี 2498

การอาเศียรวาทสดุดีภูมิพลที่เป็นวัตถุก็ดำเนินไปเช่นกัน วัดญาณสังวรารามที่ชลบุรีมีการพัฒนาขยับขยายอยู่ตลอดเวลา รัฐบาลสร้างสวนสาธารณะแห่งใหม่ขนาดใหญ่โตในกรุงเทพฯ คือสวนหลวงร.9 โดยมีอาคารแสดงนิทรรศการโครงการของภูมิพล ถนนสายใหม่ถูกเรียกว่าพระรามเก้า บึงที่อยู่บริเวณนั้นบนที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินฯ ก็กลายเป็นบึงพระรามเก้า ภูมิพลสั่งให้พัฒนาที่ดินแถบนั้นเป็นชุมชนรอบๆ วัดและโรงเรียนที่ตั้งชื่อตามตัวเขา เลขานุการของญาณสังวรกลายเป็นเจ้าอาวาสของวัดนั้น

อนุสาวรีย์ทำนองนี้อีกแห่งหนึ่งคือสถานปฏิบัติธรรมขนาดใหญ่ของสังวาลย์ที่สร้างโดยกองทัพบนดอยตุงจังหวัดเชียงราย ดอยตุงกลายเป็นอนุสรณ์แห่งความใส่ใจของครอบครัวมหิดลที่มีต่อชาวเขาและสภาพแวดล้อม และการพัฒนาสหกรณ์ในอุดมคติของภูมิพล พื้นที่ภูเขาและหุบเขาราว 92,500 ไร่ถูกผนวกเข้าไปในอนุสาวรีย์นี้ด้วย แม้ว่าพื้นที่นั้นจะเป็นที่ทำกินของชาวเขา 27 หมู่บ้านอยู่แล้วก็ตาม ซึ่งจำนวนมากอยู่อาศัยมาเป็นเวลาหลายชั่วคน แต่ไม่มีใครมีเอกสารสิทธิในผืนดิน และน้อยคนมีสัญชาติไทย พวกเขาเป็นจำเลยในการตัดไม้ทำลายป่า ทำการเกษตรเลื่อนลอย และปลูกฝิ่น อันที่จริงจำนวนมากได้ลงหลักปักฐานอย่างถาวรมาก่อน ปลูกพืชผักยังชีพและขายส่วนเกินยังตลาดใกล้เคียง

ด้วยงบประมาณรัฐบาลและวัง ดอยตุงถูกเปลี่ยนเป็นไร่นาและชุมชนสหกรณ์ขนาดใหญ่ที่ดำเนินการโดยมูลนิธิของสังวาลย์ มีสวนป่า สวนผลไม้และพืชเศรษฐกิจจำพวกผักและดอกไม้ ชาวเขาที่เป็นลูกจ้างพอใจกับโรงเรียน การสาธารณสุขและรายได้ที่ดีขึ้น ผลผลิตของพวกเขาได้รับการทำตลาดภายใต้ยี่ห้อโครงการพระราชดำริ พวกเขาสวมชุดม่อฮ่อมใหม่สดใสเก็บเกี่ยวผลผลิตในไร่สวน และยังทำหน้าที่เป็นไกด์นำนักท่องเที่ยวชมดอยตุง คอยอธิบายสรรเสริญเยินยอว่าสังวาลย์กับลูกชายปกปักรักษาพื้นที่กับพวกเขาที่อยู่อาศัยแถบนั้นจากพวกเขาเองมาได้อย่างไร ในช่วงเวลาหลายปี โครงการขยายใหญ่โตขึ้นเป็นสี่เท่าครอบคลุมเทือกเขาและหุบเขารายรอบทั้งหมด เหมือนศักดินาสมัยเก่า ในปี 2533 กองทัพบูชาสังวาลย์ด้วยการประกาศ

www.yerngshare.blogspot.com

จะปลูกต้นไม้ 90 ล้านต้นทั่วประเทศ ยกให้เธอเป็นผู้ปกปักรักษาสิ่งแวดล้อมของประเทศที่เธอแทบไม่ได้อยู่เลยก่อนหน้านั้น

ภูมิพลปรับทีมงานเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนย้ายอำนาจไปสู่ผู้นำที่มาจากการเลือกตั้ง เขาให้เปรมทำหน้าที่ประธานองคมนตรีแทนสัญญา ธรรมศักดิ์ที่แก่ชรา พร้อมกันนั้น เขาก็ตั้งเปรมเป็นรัฐบุรุษอาวุโส เทียบชั้นปรีดีที่ได้รับฐานะนี้ภายหลังสงคราม(ปี 2488 สมัยร.8) ทำให้เปรมยังเกี่ยวข้องกับการเมืองอยู่ได้ หลังจากนั้นสองสามปี ภูมิพลก็ตั้งสิทธิ เศวตศิลากับพิจิตร กุลละวนิชย์ ซึ่งต่างเป็นบริวารของเปรมทั้งคู่เป็นองคมนตรี เมื่อรวมกับอดีตรัฐมนตรีอีกคนหนึ่งของเปรมคือ จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพย์สินฯ และองคมนตรีใหม่อีกคนคือ อัศนีย์ ปราโมช ลูกชายของเสนีย์ พวกเขาเป็นทีมงานหลักที่คอยปกป้องระบอบภูมิพลจากกระฎุมพีชาติชาย

ทีมนี้รับหน้าที่ตระเตรียมลูกๆ ของภูมิพลให้พร้อมสำหรับการเปลี่ยนผ่าน พวกเขาออกแรงพยายามใหม่อีกรอบกับการปั้นแต่งวชิราลงกรณ์ให้เป็นกษัตริย์คนต่อไป จัดแจงการปฏิบัติภารกิจและการไปเยือนต่างประเทศเพื่อกระทบไหล่บรรดาผู้นำโลก เขาเป็นตัวแทนประเทศไทยในงานศพจักรพรรดิฮิโรฮิโตที่โตเกียวในเดือนกุมภาพันธ์ 2532 ส่วนหนึ่งเป็นการสมานแผลจากการเยือนครั้งก่อนหน้านั้น 17 เดือน ในประเทศไทยวชิราลงกรณ์ออกงานแทนพ่อมากขึ้น ในช่วง 2531-32 เขาเป็นผู้มอบพระพุทธรูปของภูมิพลเพื่อให้ไปประจำจังหวัดต่างๆ 31 จังหวัด ปัญหาครอบครัวของเขาดูจะผ่อนลง สุจาริณีได้รับการยอมรับอย่างเสียมิได้ด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาสังคม ลูกๆ ของเธอเข้าเรียนที่โรงเรียนจิตรลดา เข้าไปอยู่ในแวดวงชาววังอย่างเปิดเผย ฐานะความเป็นเจ้าของพวกเขาได้รับการตอกย้ำเมื่อรัฐบาลสร้างโรงเรียนประถมตั้งชื่อตามพวกเขา

วชิราลงกรณ์ดูอยู่ในร่องในรอยดีเมื่อเขาตกลงที่จะไปเข้าเรียนที่ Royal College of Defence Studies ที่น่าเชื่อถือของอังกฤษในปี 2533 หลักสูตรนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อขยับขยายโลกทัศน์แก่บรรดาผู้ที่จะเป็นผู้นำทางการเมืองและการทหาร พวกเขาจะได้ศึกษาการเมือง เศรษฐกิจและประเด็นความมั่นคงระดับโลกจากสุดยอดผู้เชี่ยวชาญจำนวนมาก ฝ่ายอังกฤษพยายามเป็นพิเศษที่จะทำให้เขาตามทันเพื่อนร่วมชั้นอื่นๆ ที่สติปัญญาดีกว่า แต่ไม่นานเขาก็เริ่มรวน ไม่ยอมทำการบ้าน สิ่งต่างๆ เลวร้ายลงเมื่อเขาเชื้อเชิญเพื่อนหลายคนมาเยือนไทยในช่วงวันหยุดกลางปี เขาของขึ้นเมื่อเพื่อนๆ ยังคงเรียกเขาด้วยชื่อจริง (ตามที่ปฏิบัติในโรงเรียน) ไม่ได้ปฏิบัติต่อเขาในฐานะว่าที่กษัตริย์ ส่วนพวกเขาก็ว่ากันว่าถึงกับบื้อไปเลยเมื่อเขาจัดหาผู้หญิงมาให้เป็นส่วนหนึ่งของความบันเทิง

ในช่วงครึ่งปีหลังในโรงเรียน บรรดานักศึกษาแบ่งกลุ่มเดินทางไปศึกษาประเทศต่างๆ โดยได้รับการรับรองจากกองทัพของแต่ละประเทศ กลุ่มหนึ่งเดินทางมาไทยและพบว่าวชิราลงกรณ์ยังคงอารมณ์ค้างจากการ

www.yerngshare.blogspot.com

การมาเยือนครั้งก่อน คราวนี้แผนการเดินทางและที่พักของพวกเขาถูกลดชั้นลงโดยไม่มีการบอกกล่าวล่วงหน้า ในตอนท้ายของการเดินทาง งานเลี้ยงรับรองที่สถานทูตอังกฤษเป็นเจ้าภาพถูกคว่ำบาตรโดยทหารระดับสูงของไทย วชิราลงกรณ์สั่งให้พวกเขาไม่ต้องมา[2] ถึงกระนั้น วชิราลงกรณ์ก็กลับบ้านในปลายปี 2533 ในฐานะอนาคตผู้นำที่น่าจะมีวุฒิภาวะและมีความรู้มากกว่าเดิม เขาได้รับรางวัลตามธรรมเนียม ในวันเกิดของแม่ของเขาในเดือนสิงหาคมปี 2534 อันเป็นวันแม่แห่งชาติ ภูมิพลลดฐานะของโสมสวลีจาก “พระวรชายา(royal consort)” เป็น “พระวรราชาทินัดดามาตุ” แปลว่าแม่ของหลานของกษัตริย์

น้องสาวสองคนของเขาก็ได้รับการปรับปรุงภาพพจน์ด้วยเช่นกัน สิรินธรเป็นเจ้าที่ทำงานหนัก เป็นทูตเยือนต่างประเทศและออกงานเล็กๆ น้อยๆ แทนพ่อ โดยไม่ไปบดบังรัศมีของพี่ชาย เธอยิ่งมายิ่งอ้วน และยิ่งเฮฮา ยังคงได้รับความนิยมอย่างสูง กระทั่งในลาว ที่เธอไปเยือนเมื่อต้นปี 2533 สำหรับการเดินทางไปเยือนต่างประเทศแต่ละครั้ง เธอจะตีพิมพ์หนังสือจดบันทึกและลายเส้นน่ารักๆ ของเธออยู่ทุกครั้งไป เพื่อขายระดมทุนให้กับการกุศลของเธอและเพื่อสร้างความนิยม

ส่วนจุฬาภรณ์นั้นกลับยังไม่เข้าที่เข้าทางดีนัก พ่อแม่ของเธอปลุกปั้นให้เธอเป็นนักวิทยาศาสตร์ประจำครอบครัวและต้องการให้เธอได้รับการยอมรับในระดับสากล ปลายทศวรรษ 2523 พวกเขาถึงกับออกปากขอให้กษัตริย์คาร์ล กุสตาฟแห่งสวีเดนในระหว่างการมาพักผ่อนในไทยเป็นการส่วนตัว จัดการให้จุฬาภรณ์ได้รับรางวัลโนเบล พวกเขาต่างแปลกใจและผิดหวังที่ได้รับคำตอบว่ากษัตริย์สวีเดนไม่มีอำนาจที่จะทำเช่นนั้นได้

ในปี 2532 จุฬาภรณ์พูดถึงปัญหาเอดส์ที่กำลังแพร่ระบาดอย่างรวดเร็วในประเทศไทย ที่เปรมได้ปฏิเสธที่จะยอมรับก่อนหน้านั้น มันทำให้เธอได้รับการแต่งตั้งให้เป็นทูตสันถวะไมตรีขององค์การอนามัยโลกในการรณรงค์ต่อสู้เรื่องโรคเอดส์ สถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ได้เป็นเจ้าภาพจัดการประชุมระหว่างประเทศเรื่องเอดส์ที่จะมีขึ้นที่กรุงเทพฯ ในปลายปี 2533 เธอเริ่มที่จะก่อร่างภาพพจน์ด้านมนุษยธรรมในระดับนานาชาติสำหรับตัวเธอเองและครอบครัว ในทำนองเดียวกับเจ้าหญิงไดอานา ที่ได้ร่วมรณรงค์เรื่องโรคเอดส์เช่นกัน แต่จุฬาภรณ์ก็ไปไม่รอด อย่างแรกเธอทำใจไม่ได้กับบททกอดผู้ป่วยเอดส์ จากนั้นองค์การอนามัยโลกก็ถอนการสนับสนุนจากการประชุมที่กรุงเทพฯ เพราะไทยปฏิเสธไม่ยอมให้ผู้ป่วยเอดส์เข้าประเทศ[3] ทำให้จุฬาภรณ์ต้องลาออกจากตำแหน่งทูตขององค์การอนามัยโลกและถอนตัวจากสาธารณะอีกครั้งหนึ่ง

---

[2] สัมภาษณ์พิเศษเจ้าหน้าที่สถานทูตอังกฤษ, 2538.

[3] ดู *Nation*, December 15, 1990.

www.yerngshare.blogspot.com

หากบารมีของวังไม่ได้เพิ่มพูนด้วยกิจกรรมต่างๆ ของลูกๆ ของภูมิพลแล้วล่ะก็ การเงินของวังก็ยังแข็งแกร่งขึ้นอักโข ด้วยเศรษฐกิจของประเทศเติบโตถึงสิบกว่าเปอร์เซ็นต์ต่อปี และตลาดหุ้นไทยก็คึกคักติดอันดับโลก ทรัพย์สินและรายได้ของวังก็เติบโตอย่างก้าวกระโดด ตลาดอสังหาริมทรัพย์ที่เฟื่องฟูทำให้เครือซีเมนต์ต้องเร่งการผลิตวัสดุก่อสร้างเต็มกำลังเป็นเวลาหลายปี และมูลค่าอสังหาริมทรัพย์ที่สำนักงานทรัพย์สินฯ กับครอบครัวภูมิพลเป็นเจ้าของก็ถีบตัวสูงขึ้น

จิรายุผู้จัดการการเงินของวังโหมเร่งการลงทุน ทั้งลงทุนเองและปล่อยเช่าอสังหาริมทรัพย์แก่นักธุรกิจ ทรัพย์สินของสำนักงานทรัพย์สินฯ ขยายครอบคลุมตั้งแต่ร้านอาหารเล็กๆ ไปจนถึงคอนโดมิเนียมหรูห้างสรรพสินค้า โรงแรมและอาคารสำนักงาน โครงการที่ทะเยอทะยานที่สุดโครงการหนึ่งของครอบครัวภูมิพลคือการปล่อยเช่าที่ดิน 35 ไร่ใจกลางกรุงเทพฯ แก่ตระกูลเตชะไพบูลย์ เจ้าของธุรกิจธนาคารเชื้อสายจีนอันเก่าแก่ ที่วางแผนจะสร้างคอมเพล็กซ์ที่มีทั้งโรงแรม สำนักงานและห้างสรรพสินค้ามูลค่าหลายพันล้านเหรียญสหรัฐฯ ที่จะมหึมากว่าทุกสิ่งในเอเชีย นั่นคือเวิร์ลด์เทรดเซ็นเตอร์ วังไม่นำพากับผลงานของตระกูลเตชะไพบูลย์ที่ทำธนาคารล้มไปสองแห่งเมื่อไม่กี่ปีก่อนหน้านั้น และอีกหลายปีถัดมาวังก็เก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากการที่เตชะไพบูลย์ประสบความล้มเหลวและจำต้องปล่อยทรัพย์สินนั้นหลุดจากมือ

สัญญาเช่าทรัพย์สินใหม่ๆ เพิ่มรายได้ให้สำนักงานทรัพย์สินฯ หลายสิบล้านเหรียญสหรัฐฯ ต่อปี ในขณะเดียวกันก็สร้างธุรกิจจำนวนมากแก่ธนาคารไทยพาณิชย์ที่อยู่ในการควบคุมของสำนักงานทรัพย์สินฯ เอง ตลอดจนบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ต่างๆ ที่ชมชอบธุรกิจใดๆ ก็ตามที่สำนักงานทรัพย์สินฯ มีเอี่ยวอยู่ด้วย นอกจากนี้ บรรดาบริษัทในเครือซีเมนต์ไทยทั้งบริษัทลูกและร่วมทุนราว 35 บริษัท กับบริษัทของสำนักงานทรัพย์สินฯ อีกกว่ายี่สิบบริษัทที่มีตั้งแต่ธุรกิจการเกษตร, ประกันภัย, โรงแรมจนถึงอุปกรณ์เครื่องใช้สำนักงานให้เงินปันผลแก่วังและครอบครัวมหิดลมากถึง 30-40 ล้านเหรียญในปี 2533 โดยไม่ต้องเสียภาษี เฉพาะบริษัทที่อยู่ในตลาดหลักทรัพย์ของครอบครัวมหิดลก็มีมูลค่ามากกว่าหนึ่งพันล้านเหรียญสหรัฐฯ แล้ว

วังใช้รายได้ส่วนหนึ่งที่มากพอสมควรไปกับการสยายปีกของตนในระบบเศรษฐกิจ นักลงทุนต่างชาติพากันเข้าแถวหน้าประตูห้องของจิรายุเพื่อเสนอการร่วมทุนทำธุรกิจ จิรายุเลือกที่จะเป็นผู้ถือหุ้นน้อยในบริษัทอย่างเช่น Minebea ผู้ผลิตอุปกรณ์อิเลกโทรนิคส์ของญี่ปุ่น Toshiba ในการผลิตหลอดภาพโทรทัศน์ และ Michelin ผลิตยางรถยนต์ จิรายุบอกว่าสำนักงานทรัพย์สินฯ ไม่ต้องการถูกมองว่าแข่งขันกับทุนเอกชน และในโครงการสำคัญๆ เช่นโครงสร้างพื้นฐาน สำนักงานทรัพย์สินฯ สามารถเป็น “สะพานเชื่อมชั้นดีระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชน”[4] ครอบครัวมหิดลลงทุนเป็นการส่วนตัวในตลาดหุ้นไทยไม่ต่างจากชนชั้นกลางและชนชั้นสูงไทยจำนวนมาก กระทั่งภูมิพลก็เล่นหุ้น ซึ่งอาจจะเป็นเพราะความใคร่รู้มากกว่าการแสวงหาผลกำไร

---

4 ผู้เขียนสัมภาษณ์จิรายุ, 11 กันยายน 2535.

www.yerngshare.blogspot.com

ผู้บริหารธุรกิจเอกชนรายหนึ่งโอดครวญเป็นการส่วนตัวเมื่อได้ยินข่าวว่าภูมิพลซื้อหุ้นบริษัทเขาไป 500 หุ้น เขารู้สึกว่ามันหมายถึงแรงกดดันอันไม่พึงประสงค์ที่จะต้องแสดงว่าบริษัทนี้ทำประโยชน์ให้แก่สังคม

เศรษฐกิจเบ่งบานทำให้เงินไหลเข้าสู่งานการกุศลของครอบครัวภูมิพลมากขึ้นเช่นกัน มันกลายเป็นความได้เปรียบเมื่อรัฐบาลชาติชายสะดุด ทำให้ภูมิพลสามารถฉวยยึดคืนฐานที่มั่นทางศีลธรรมและตอกย้ำข้อคิดเห็นของเขาที่ว่ารัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งนั้นสิ้นหวัง วโรกาสนี้มาถึงเมื่อเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติหลายต่อหลายครั้ง โดยครั้งแรกเกิดเพียงไม่กี่เดือนหลังจากชาติชายเป็นนายกฯ ปลายเดือนพฤศจิกายน 2531 พายุถล่มภาคใต้ก่อให้เกิดอุทกภัยและคร่าชีวิตผู้คนไปนับร้อย ขณะที่รัฐบาลและกองทัพพยายามให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มกำลัง มูลนิธิราชประชานุเคราะห์ของภูมิพลก็ได้รับความสนใจและได้หน้าไปมากกว่า

ต้นเดือนพฤศจิกายน 2532 ภาคใต้โดนไต้ฝุ่นเกย์ซ้ำเข้าไปอีก คราวนี้คนตายไปประมาณ 450 คน ชาติชายดูเบาภัยพิบัติครั้งนี้ด้วยได้รับข้อมูลไม่ถูกต้อง ก่อนที่เขาจะทันได้กลับตัวกลับลำทัน ภูมิพลก็เรียกเขาเข้าวังไปตำหนิตาม(ความเข้าใจของคนทั่วไป) มันแสดงให้เห็นว่าภูมิพลเฝ้าดูแลพสกนิกร แต่นักการเมืองไม่อีกครั้งแขนขาของวังที่มีน้ำเลี้ยงอุดมได้ทุ่มกำลังบรรเทาทุกข์และได้หน้าไปเกือบทั้งหมด แม้ว่ารัฐบาลจะทุ่มเทสรรพกำลังมากกว่าก็ตาม จุฬาภรณ์ปฏิบัติตามตำราของพ่อหน้าหนึ่ง ด้วยการให้มูลนิธิจุฬาภรณ์ช่วยทำการฟื้นฟูหมู่บ้าน การเลี้ยงสัตว์และการประมงในรูปแบบสหกรณ์ โรงเรียนจำนวนมากถูกเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนจุฬาภรณ์[5]

งานของวังก็ใช่ว่าจะราบลื่นดุจไหมไร้สะดุด ความหนักหนาของภัยพิบัติ โดยเฉพาะอุทกภัย ส่วนหนึ่งเกิดจากการตัดไม้ทำลายป่าอย่างกว้างขวางในบริเวณเทือกเขาทางภาคใต้ นักสิ่งแวดล้อมรณรงค์ให้ปิดป่า พวกเขาถือว่าเนื่องจากว่าคนจนเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติมากที่สุด ภูมิพลจึงจะต้องเห็นด้วยกับพวกเขาถึงความจำเป็นในการปกป้องสิ่งแวดล้อมอย่างเข้มงวด ภูมิพลตกอยู่ในสถานการณ์ลำบาก ซึ่งเขายอมรับเอง เขาเห็นด้วยเรื่องปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า แต่เขาสนับสนุนอย่างแข็งขันต่อการสร้างเขื่อนและอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่เพื่อการพัฒนา ซึ่งได้รับการต่อต้านจากกลุ่มพวกเดียวกันที่ต่อต้านการตัดไม้ทำลายป่า พวกเขาคัดค้านเขื่อนน้ำโจนเป็นผลสำเร็จเมื่อสองปีก่อนหน้านั้น ภูมิพลใช้การปราศรัยงานวันเกิดประจำปี 2532 แสดงจุดยืนของเขา นั่นคือ เขาป้ายสีนักสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นว่าต่อต้านผลประโยชน์ของส่วนรวม[6]

เขาแสดงธรรมถึงความรู้ความเข้าใจในสภาพแวดล้อมของเขาที่เหนือกว่าใครๆ อธิบายปรากฏการณ์เรือนกระจกกับปัญหาโลกร้อน แล้วเขาก็ชี้ว่าโรงไฟฟ้าถ่านหินมีส่วนทำให้เกิดปรากฏการณ์เรือนกระจก ขณะที่

---

5 *Nation*, July 4, 1992.

6 *Bangkok Post*, December 5, 1989; *Nation*, December 5, 1989.

www.yerngshare.blogspot.com

เขื่อนนั้นสะอาดและทำให้ไทยไม่ต้องพึ่งพาเชื้อเพลิงนำเข้าจากต่างประเทศ เขาตั้งคำถามโดยไม่ต้องเอ่ยชื่อน้ำโจนออกมาว่า การนำเข้าถ่านหินมาใช้ในโรงไฟฟ้าจะดีกว่าหรือเมื่อเทียบกับการเสียต้นไม้ไม่กี่ต้นเพื่อสร้างเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้าซึ่งสามารถทำการชลประทานเลี้ยงไร่นาได้อีกเป็นจำนวนมาก "หนทางที่เป็นประโยชน์ในทางปฏิบัติคือการรักษาและปรับปรุงสิ่งดีๆ ที่เรามีอยู่ อย่างเช่นป่าไม้และแหล่งน้ำ และลดสิ่งไม่ดีให้เหลือน้อยที่สุด เช่น ความปล่อยปละละเลยและมลภาวะ"

ภูมิพลตีตรานักสิ่งแวดล้อมว่าไม่มองความเป็นจริงและไม่มีข้อมูล แย่เสียยิ่งกว่านักตัดไม้ทำลายป่า เขาบิดเบือนข้อเท็จจริงที่สำคัญบางประการ เช่น นักสิ่งแวดล้อมไม่ได้สนับสนุนการสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินเพิ่ม ไทยไม่ได้นำเข้าถ่านหินมากนัก เพราะมีเหมืองถ่านหินของตัวเอง แต่ข้อเท็จจริงเป็นอย่างไรไม่สำคัญ เขากำลังโจมตีนักสิ่งแวดล้อมและนักสิ่งแวดล้อมก็จริงจังกับคำพูดของเขา ผู้นำนักสิ่งแวดล้อมรายหนึ่งกล่าวในภายหลังว่าพวกเขาจำต้องหุบปากไปเป็นเดือนๆ เพื่อจะได้ไม่ถูกมองว่าโต้แย้งภูมิพลและถูกข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ[7]

เมื่อรัฐบาลชาติชายยังคงทะเลาะเบาะแว้งถูลู่ถูกังกันไปเรื่อยๆ ชวลิต ยงใจยุทธ ผบ.สูงสุดและผบ.ทบ. กับสุจินดารองผบ.ทบ.พยายามใช้ประโยชน์จากความไม่สบอารมณ์ของวัง ซึ่งทั้งคู่ต่างหวังที่จะดำเนินรอยตามเปรม ในเดือนสิงหาคม 2532 เมื่อที่ปรึกษาของชาติชายคือ สุขุมพันธ์ตอบโต้พวกทหารโดยบอกว่าควรกลับไปกวาดบ้านตัวเองให้สะอาด ชวลิตและสุจินดาก็ระดมนายทหาร 1,000 นายตบเท้ามาชุมนุม กรึ่มไปขู่ฟ่อไปในโรงแรมกลางกรุงเทพฯ ชาติชายตัดไฟแต่ต้นลมด้วยการให้สุขุมพันธ์ลาออกและแต่งตั้งชวลิตเป็นรัฐมนตรีกลาโหม ชวลิตเห็นเป็นโอกาสที่จะก้าวขึ้นสู่เก้าอี้นายกฯ เขาลาออกจากกองทัพและเข้ารับตำแหน่งในรัฐบาล ผบ.สูงสุดคนใหม่คือ สุนทร คงสมพงษ์ เสเพลบอยที่ฉ้อฉลและโอนเอนเป็นไม้ปักเลน

สุจินดาจอมกระหายอำนาจก็ขึ้นมาเป็นผบ.ทบ. อันเป็นตำแหน่งที่กุมอำนาจจริงของกองทัพ เบื้องหลังเขาคือจปร.5 ซึ่งเป็นรุ่นที่เกาะกลุ่มกันเหนียวแน่น มักใหญ่ใฝ่สูงและฉ้อฉลมากที่สุดเท่าที่โรงเรียนนี้เคยผลิตออกมา พวกเขาขึ้นมาผงาดยกแผงด้วยเพทุบายทางการเมืองอันแยบยล โดยมักจะอยู่ข้างเปรมและแวดล้อมสิริกิติ์ พวกเขาปฏิบัติการราวกับพรรคการเมืองและกลุ่มธุรกิจที่มีเอกภาพสูง ทั้งลงทุน เล่นหุ้น ฉ้อราษฎร์บังหลวงและอื่นๆ ที่ทำให้พวกเขาแต่ละคนร่ำรวยในช่วงปลายทศวรรษ 2523

สุจินดาข่มขู่คุกคามรัฐบาลหนักข้อยิ่งกว่าชวลิตเสียอีก เขาหนีบเพื่อนจปร.5 ขึ้นมาด้วย 4 ใน 5 ตำแหน่งสูงสุดของกองทัพเป็นของรุ่นพวกเขา ทำให้กองทัพจะต้องตกอยู่ใต้การควบคุมของพวกเขาไปอีก 5 ปี

---

7 สัมภาษณ์พิเศษ

www.yerngshare.blogspot.com

ในเดือนมีนาคม 2533 สุจินดาขู่เตือนว่าเขาจะไม่ยอมให้นักการเมืองเข้ามาแทรกแซงกิจการของกองทัพ และเขายังปฏิเสธที่จะยืนยันว่าจะไม่มีการรัฐประหารอีกด้วย เมื่อสมาชิกสภาบางส่วนกล่าวหาว่ามีการทุจริตในกองทัพ สุจินดาตอบโต้อย่างข่มขู่ว่ามันไม่ใช่ธุระอะไรของพวกเขา แต่ครั้นชวลิตถูกถล่มในสภาว่าทุจริตและภรรยาของเขาถูกเรียกเป็น “ตู้เพชรเคลื่อนที่” สุจินดาหดการเยือนสิงคโปร์ให้สั้นลงเพื่อพาชวลิตและชาติชายเข้าพบเปรมอย่างรีบร้อน เข้าใจว่าเปรม (และภูมิพล) ถูกขอให้บีบชาติชายให้ลาออกและมอบเก้าอี้ให้กับคนจากทหารเหมือนกับการรัฐประหารที่วังช่วยเหลือเปรมในปี 2523 ชาติชายปฏิเสธและเดินทางไปพบภูมิพลด้วยตัวเอง สิ่งที่พูดคุยกันนั้นไม่เป็นที่เปิดเผยแก่สาธารณะ แต่เขาก็กลับออกมาเป็นนายกฯ ต่อไป ชวลิตลาออกจากรัฐบาลด้วยความเคืองแค้น และวันถัดมาทหารในหลาย ๆ จังหวัดเดินสวนสนามแสดงการสนับสนุนตัวเขา ต้องใช้เวลาสองสามวันกว่าความหวั่นวิตกว่าจะเกิดการรัฐประหารค่อยจางคลายไป

ไม่มีใครแน่ใจว่าจะตีความจุดยืนของวังอย่างไรดี ขณะบางคนสรุปว่าภูมิพลอยู่ข้างหลักการประชาธิปไตย แต่บางคนก็คิดว่า แม้ว่าภูมิพลพร้อมที่จะเอาชาติชายออกไปเพื่อเอารัฐบาลทหารเข้ามาแทน แต่เขาก็ระแวงกับแนวคิดทางการเมืองแปลก ๆ ของชวลิต[8] ปัญหาไม่ได้อยู่ที่การรัฐประหาร แต่อยู่ที่ตัวชวลิต

เกมยังคงโฟกัสอยู่ที่การสนับสนุนจากภูมิพลและนอมินีของเขาคือ เปรม ชาติชายค้ำยันตัวเองด้วยการตั้งคนของเปรมและวังสามคนเป็นรัฐมนตรีในเดือนสิงหาคม 2533 นั่นคือ วีระพงษ์ รามางกูร, อมเรศ ศิลาอ่อน อดีตผู้บริหารเครือซีเมนต์ไทย, กับวสิษฐ เดชกุญชร นายพลตำรวจที่รับใช้ภูมิพลมานานเกือบสองทศวรรษ ชวลิตที่ถูกวังปัดอย่างไม่ไยดี เลือกเส้นทางย่ำทัพหมื่นลี้ด้วยการตั้งพรรคการเมือง โดยหวังจะบรรลุถึงจุดหมายปลายทางในการเลือกตั้งครั้งต่อไป ส่วนสุจินดายังคงเดินหน้าข่มขู่คุกคามรัฐบาลต่อไป เมื่อชาติชายเดินทางไปต่างประเทศในเดือนพฤศจิกายน สุจินดาประกาศอำนาจควบคุมความมั่นคงในพื้นที่กรุงเทพฯ และสั่งห้ามการชุมนุม จากนั้นกองทัพก็เรียกร้องให้ชาติชายปลดรัฐมนตรีคนหนึ่งที่วิพากษ์วิจารณ์กองทัพ พอกลับมา ชาติชายที่หวั่นเกรงจะถูกรัฐประหาร ก็ตรงไปพบภูมิพลในต่างจังหวัด ตามหลังเขาไปติด ๆ คือสุจินดา เมื่อพวกเขากลับออกมาโดยไม่พูดอะไรชัดเจน ก็ถูกตีความอีกครั้งว่าภูมิพลยังคงสนับสนุนรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งและไม่เอารัฐประหาร

แต่เมื่อภูมิพลกลับมากรุงเทพฯ ในวันที่ 2 ธันวาคม เพื่อฉลองงานวันเกิด การตีความอย่างนั้นชักจะดูไม่ค่อยเข้าเค้า ที่สนามบินท่ามกลางผู้ไปรอต้อนรับที่ประกอบด้วยผู้นำทางการเมือง ผู้นำทหารและลูกเสือ

---

[8] ในปลายทศวรรษ 2523 ชวลิตออกความเห็นเกี่ยวกับระบบการเมืองไทยหลายครั้งอย่างยืดยาวและชวนฉงน สนับสนุน “การปฏิวัติโดยประชาชน” และบอกเป็นนัยว่าเขาชมชอบระบบที่มี “สภาเปรซิเดียม” กับ “ประธานาธิบดี” สำหรับบางฝ่าย สองคำนี้หมายถึง คอมมิวนิสม์ (ชวลิตมีที่ปรึกษาเป็นอดีตระดับนำของพคท.) และสาธารณรัฐ ตามลำดับ กล่าวกันว่าความเห็นของเขาสร้างความกังวลให้กับวังเป็นอย่างมาก

www.yerngshare.blogspot.com

ชาวบ้าน 400 คน เขากล่าวว่ากองทัพและรัฐบาลควรสามัคคีเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมและแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยการเจรจาพูดคุย โดยคำนึงถึงประเทศชาติและประชาชนเป็นที่ตั้ง มันเป็นคำพูดที่ฟังดูผิวเผินเป็นกลาง แต่โดยการไม่ออกปากตำหนิเหล่าทหารที่ข่มขู่จะรัฐประหาร ไม่บอกให้พวกเขากลับเข้ากรมกอง คำพูดของภูมิพลจึงเท่ากับเป็นการให้ท้ายการขู่ฟอดๆ ของนายพลเหล่านั้น

วันถัดมา ภูมิพลกับครอบครัวเป็นประธานในพิธีสวนสนามประจำปีของกองทหารประจำตัวของพวกเขา โดยมีผู้นำทหารและชาติชายในฐานะรัฐมนตรีกลาโหมร่วมในพิธี กล้องโทรทัศน์ของสถานีที่อยู่ใต้การควบคุมของทหารไม่ยอมจับภาพชาติชาย กลับเน้นแสดงภาพครอบครัวหลวงกับเหล่านายพลอยู่ด้วยกัน ภูมิพลดูจะให้ท้ายพวกเขาอีกครั้ง “กองทัพควร... ใช้ความรู้ของตนอย่างเต็มกำลังในการพัฒนาประเทศ... กองทัพได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยดีมาตลอดในการธำรงเสรีภาพและเอกราชของประเทศ”

แต่ภูมิพลวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลชาติชายอย่างตรงๆ ชนิดหนังคนละม้วนในการปราศรัยประจำงานวันเกิดในวันถัดมา เขาตอบคำอาเศียรวาทสดุดีของชาติชายที่สรรเสริญตัวเขาที่เป็นผู้นำพาประเทศชาติด้วยการตำหนิ ภูมิพลขอบคุณนายกฯ จากนั้นก็เปิดฉาก “ไม่มีใครสามารถทำทุกสิ่งทุกอย่างได้ด้วยตัวคนเดียว... กษัตริย์ในปัจจุบันไม่ได้มีหน้าที่ในการบริหารประเทศ มีคนอื่นทำหน้าที่นี้” น้ำเสียงและท่วงทำนองแสดงความไม่สบอารมณ์กับชาติชายในฐานะข้ารับใช้ของกษัตริย์[9]

จากนั้นภูมิพลพูดในทำนองว่ารัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งสมัยใหม่ตามแบบตะวันตกนั้นไม่ดีเท่ารูปแบบดั้งเดิมของไทย ปัญหาสำคัญเร่งด่วนนั้นจำต้องอาศัยความยืดหยุ่นพลิกแพลง ไม่ใช่ยึดติดกับ “หลักการทฤษฎี” ซึ่งเขาหมายถึงขั้นตอนระบบราชการสมัยใหม่ งานการกุศลกับโครงการหลวงของเขานั้นสุดยอด เพราะไม่ต้องล่าช้าเสียเวลากับ “วิธีการทำบัญชีแบบตะวันตก” เขาตำหนิรัฐบาลที่ไม่สร้างเขื่อนและคลองที่จะได้ป้องกันน้ำท่วมจากพายุมรสุมที่เพิ่งเกิดในหลายจังหวัดภาคกลาง หลักการและการแก้ปัญหาแบบยึดตำราของรัฐบาลยิ่งเป็นการซ้ำเติมให้เกิดความเสียหายหนักข้อขึ้น ภูมิพลบอก

ผู้ฟังและสื่อเข้าใจว่าการสนับสนุนที่ชาติชายได้จากวังนั้นลดฮวบลงไปในทันที ตัวละครต่างๆ เริ่มเงื้ออาวุธฟาดฟัน ชวลิตดึงตัวลิ่วล้อเปรมสายความมั่นคงคนหนึ่งคือ ประสงค์ สุ่นสิริ มาร่วมงานในพรรคความหวังใหม่ ส่วนสิทธิ เศวตศิลาที่ยังไม่ทันได้เป็นองคมนตรีก็ถอนพรรคกิจสังคมออกจากการร่วมรัฐบาล เช่นเดียวกับพรรคประชาธิปัตย์ ชาติชายดิ้นรนเอาตัวรอดด้วยการรวบรวมพรรคอื่นๆ รวมทั้งพรรคเล็กของอาทิตย์ที่กลายมาเป็นรองนายกฯ ในขณะเดียวกัน ชาติชายก็ดึงอดีตนักรัฐประหารในทศวรรษ 2523 มนูญ รูปขจร เลื่อนยศให้เป็นพลตรีและให้ทำงานในกระทรวงกลาโหม

---

9 จากรายงานใน *Nation, Bangkok Post,* และ *Associated Press,* 5 ธันวาคม 2532

www.yerngshare.blogspot.com

ก๊วนจปร.5 เดือดดาล และเปรมกับภูมิพลก็คงตกใจเช่นกัน สำหรับสุจินดาแล้ว การปรามาสครั้งนี้เพียงพอแล้วสำหรับการก่อรัฐประหาร แต่กระนั้นก็ยังต้องหาเหตุสร้างเรื่องใช้เป็นข้ออ้างอยู่ดี เดือนมกราคม 2534 บุญชู วังกานนท์ นายพลตำรวจรุ่นจปร.5 ที่มีประวัติเป็นมือฆ่าเปื้อนเลือดมายาวนาน (เขาดูแลเรื่องแชร์แม่ชม้อยให้กับเปรมและวัง) จู่ๆ ก็รื้อฟื้นคดีเก่าปี 2527 ที่กล่าวหาว่ายังเติร์กกับพคท.วางแผนลอบสังหารสิริกิติ์ เปรมและอาทิตย์ แม้ในตอนนั้นวังจะได้ยื่นมือเข้ามาแทรกแซงให้เรื่องเงียบหายไปแล้วก็ตาม ก็ถูกขุดขึ้นมาอีกโดยใช้วังเป็นข้ออ้าง เมื่อชาติชายตอบโต้ด้วยการย้ายบุญชู สุจินดากับพรรคพวกก็กล่าวหานายกฯ ว่าปกป้องคนที่เคยพยายามฆ่าสิริกิติ์ 23 กุมภาพันธ์ ขณะเครื่องบินของชาติชายกำลังจะทะยานขึ้นสู่อากาศเพื่อไปพบภูมิพลที่เชียงใหม่ คอมมานโดทหารอากาศก็จับตัวเขาไว้ วันถัดมาสุจินดาเข้าพบภูมิพล หลังจากนั้นเขาประกาศว่าภูมิพลได้รับรองการรัฐประหารแล้ว โดยกำชับแต่เพียงว่า “อย่าทำให้ประชาชนผิดหวัง”

ไม่มีทางรู้ได้ว่าภูมิพลเห็นชอบกับการรัฐประหารจริงหรือไม่ และเช่นเดียวกับหลายครั้งก่อนหน้านั้น ความคลุมเครือนี้รักษาภาพพจน์ของเขาไว้ แต่ข้อเท็จจริงคือ ด้วยการที่เขากับเปรมมีบทบาทเป็นกรรมการนับคะแนนระหว่างทหารกับชาติชาย ภูมิพลได้เปิดทางสำหรับการรัฐประหารมาหลายเดือนก่อนหน้านั้นแล้ว เขากับเปรมแสดงชัดเจนว่าการรัฐประหารเป็นทางเลือกที่ยอมรับได้ในการเมืองไทยสมัยใหม่ ส่วนสาธารณะหลังจากได้เห็นชาติชายวิ่งรอกเข้าหาภูมิพลทุกครั้งที่ถูกสุจินดาขู่ในรอบปีที่ผ่านมา ก็เกิดความรู้สึกชินชา หลายคนโทษตัวชาติชายเองเมื่อเกิดรัฐประหารขึ้นมาในที่สุด ทัศนะของภูมิพลแสดงออกอย่างชัดเจนในหลายเดือนให้หลังเมื่อเขากล่าวหยามหยันคณะรัฐมนตรีของชาติชายว่า “น่าขัน (comic)”[10]

อีกทั้งภูมิพลก็ไม่ได้แทรกแซงด้วยอำนาจที่มีตามรัฐธรรมนูญเพื่อคลี่คลายสถานการณ์ด้วยการยุบสภา ซึ่งนั่นจะยังคงอยู่ในร่องในรอยตามระบอบรัฐธรรมนูญด้วยการเลือกตั้งล้างไพ่ใหม่ การปกป้องรัฐธรรมนูญและกระบวนการประชาธิปไตยดูจะไม่อยู่ในลำดับความสำคัญของวัง

คณะรัฐประหารเล่นตามบทสคริพท์การยึดอำนาจที่ผ่านๆ มา คราวนี้ตั้งชื่อตัวเองว่า คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) สุนทร คงสมพงษ์ ผบ.สูงสุดเป็นประธานรสช. แต่อำนาจที่แท้จริงอยู่ในมือของจปร.5 คือ สุจินดา, เกษตร โรจนนิล, และอิสระพงษ์ หนุนภักดี พวกเขายุบสภา ฉีกรัฐธรรมนูญ และตั้งสภานิติบัญญัติแห่งชาติขึ้นมา โดยสมาชิก 292 คนเต็มไปด้วยทหาร ข้าราชการ นักธุรกิจและนักวิชาการที่ถือหางพวกเขา ประธานสภาฯ คือ อุกฤษ มงคลนาวิน เนติบริกรที่รับใช้อำนาจมาอย่างโชกโชนตั้งแต่ยุคถนอมมาธานินทร์จนถึงเปรม ซึ่งสำหรับรายหลังนี้เขาบริการให้ถึงห้าปีในตำแหน่งประธานรัฐสภา ภรรยาของเขาใกล้ชิดกับ

---

10 Kulick and Wilson, *Thailand's Turn*, xxii.

www.yerngshare.blogspot.com

สิริกิติ์และเป็นท่านผู้หญิง ขณะ*Nation*หยามสภาฯ ชุดนี้ว่าเป็นการ “หวนคืนสู่อดีตที่น่าเศร้า” อุกฤษก็ได้รับมอบหมายจากรสช.ให้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่

พวกรสช.ท่องคาถาชาติ ศาสนา กษัตริย์ตามเคย พวกเขาแพร่ภาพเทปโทรทัศน์คำสารภาพของหนึ่งในผู้วางแผนลอบสังหารสิริกิติ์ ซึ่งภายหลังถูกเปิดโปงว่าเป็นการบังคับขู่เข็ญและเป็นเท็จ พวกเขากล่าวหาชาติชายว่านำประเทศไปสู่ “เผด็จการรัฐสภา” โดยไม่ได้บอกว่ามันคืออะไรหรือว่าทำไมมันถึงเลว[11] ชาติชายกับพรรคพวกอีก 24 คนถูกสอบสวนในข้อหาทุจริต รสช.ยังทำการกำราบคนที่อาจจะหือขึ้นมา เช่น พวกพ้องของชวลิต ที่ถูกเขี่ยทิ้งไปจากสมการอำนาจใหม่ พวกเขายุบสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจ ข่มขู่สื่อ และคุกคามนักการเมืองฝ่ายตรงข้าม นักศึกษา นักวิชาการและนักเคลื่อนไหว ที่ถูกเชือดให้ลิงดูคือ ผู้นำแรงงานรัฐวิสาหกิจ ทนง โพธิอ่าน หายตัวไปอย่างเป็นปริศนา ไม่เคยมีใครได้พบศพ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ที่ปราศรัยโจมตีรสช.ถูกตั้งข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ โดยใช้ข้ออ้างว่าสุจินดาได้รับการรับรองจากภูมิพล สุลักษณ์ฟ้องกลับว่า การรัฐประหารของรสช.เป็นการสร้างความระคายเคืองแก่เท้าของภูมิพล สุลักษณ์หนีการจับกุมไปยุโรป

สุจินดาเป็นที่โปรดปรานของวัง โดยเฉพาะในหมู่สาวชาววัง ด้วยบุคลิกและหน้าตาดี แต่เขาไม่ใช่เปรม ดังนั้นเพื่อจะได้ความไว้วางใจจากภูมิพล สุจินดาจึงเสนอพลเรือนที่วังโปรดคือ อานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกฯ อานันท์เป็นอดีตนักการทูตและปัจจุบันเป็นนักธุรกิจผู้มีวินัยและจริงจัง ประวัติไม่ด่างพร้อย เขาเป็นที่เคารพนับถือทั้งในแวดวงราชการและธุรกิจอุตสาหกรรม แม้ว่าจะคุ้นเคยกับวังเป็นอย่างดี แต่เขาก็ไม่ได้เข้าไปข้องแวะมากนัก และยังได้หลีกเลี่ยงทางโคจรกับกองทัพตั้งแต่ที่ปีกขวาจัดกล่าวหาว่าเขาเป็นคอมมิวนิสต์ในทศวรรษ 2513 ดังนั้นขณะที่เขารังเกียจนักการเมืองฉ้อฉลที่มีอยู่เต็มคณะของชาติชาย เขาก็ไม่ได้รักใคร่พวกทหารด้วยเช่นกัน

อานันท์เป็นหน้ากากชั้นดีให้กับรสช. และนำการบริหารประเทศกลับสู่อุดมคติของภูมิพล คณะรัฐมนตรีของเขาประกอบด้วยเทคโนแครตยุคเปรมและทหารจากรสช.จำนวนหนึ่ง พวกเขาจัดการการปฏิรูปตามบัญชียาวเหยียด ตั้งแต่กฎเกณฑ์ทางการธนาคาร ภาษี ไปจนถึงการปกครองท้องถิ่น ซึ่งระบบราชการและนักการเมืองได้ขัดขวางหรือละเลยมาตลอด รสช.ยกเลิกกฎอัยการศึกเพียงสองสามสัปดาห์หลังจากนั้น อนุญาตให้สื่อสิ่งพิมพ์นำเสนอวิพากษ์วิจารณ์ได้พอประมาณ แต่จริงๆ แล้วที่สำคัญกว่าในสายตาของรสช.คือ วิทยุและโทรทัศน์ ซึ่งยังคงถูกควบคุมอย่างเข้มงวด เมื่อเศรษฐกิจเติบโต หลายคนทั้งในวังและ

---

11 จะว่าไปแล้ว รัฐบาลชาติชายเป็นเผด็จการโดยคณะรัฐมนตรี เนื่องจากเขาและคณะทำการตัดสินใจโดยไม่ผ่านสภามากขึ้นทุกที แต่หลังจากนั้น “เผด็จการรัฐสภา” กลายมาเป็นคำที่ใช้โจมตีนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง ฮิตโดยเฉพาะในหมู่ผู้นิยมระบอบเปรม

www.yerngshare.blogspot.com

ภายนอกก็เชื่อได้ว่านี่คือรัฐบาลในอุดมคติสำหรับประเทศไทย กล่าวคือ กองทัพมีวินัยและเป็นระเบียบ เทคโนแครตทำงานด้วยความเสียสละ โดยมีภูมิพลคอยดูแลอยู่อย่างเป็นห่วงเป็นใย

แต่มันไม่ยืนยาวสถาพร อานันท์มีวาระผูกติดกับการร่างรัฐธรรมนูญใหม่และการเลือกตั้งที่กำหนดไม่เกินเดือนเมษายน 2535 มันคือสิ่งที่เขาต้องการ และยังจำเป็นสำหรับการสยบความไม่พอใจของสาธารณะจำนวนมากที่มีต่อการรัฐประหาร มิพักต้องพูดถึงรัฐบาลต่างชาติ คณะรสช.พิสูจน์ตัวเองว่าฉ้อฉลไม่น้อยไปกว่านักการเมืองที่พวกเขาไล่ออกไป เข้ามายุ่มย่ามในโครงการมากมายเพื่อหาผลประโยชน์ ในการสอบสวนการทุจริตของรัฐบาลชาติชาย ครึ่งหนึ่งของคนที่ถูกกล่าวหาพ้นผิดไปเนื่องจากขาดหลักฐาน รวมถึง บรรหาร ศิลปอาชา ม้ารับใช้เก่าแก่ของเปรมและอาจจะทุจริตมากกว่าใครทั้งหมด หลักฐานหาได้แต่สำหรับคนที่ขัดขืนรสช.เท่านั้น เช่น ชาติชายกับลูกน้องคู่ใจ บรรหารกลายมาเป็นหัวหน้าพรรคชาติไทยแทนชาติชาย และนำพรรคไปสวามิภักดิ์ต่อรสช.[12]

รสช.ยังได้ทำให้โครงการพัฒนาชนบทขนาดใหญ่กลายเป็นแหล่งแสวงหาผลประโยชน์ในหมู่พวกพ้อง หลังรับตำแหน่งในรัฐบาลได้ไม่นาน พวกเขาประกาศโครงการที่จะแก้ปัญหาการไร้ที่ทำกินและการบุกรุกป่าสงวนทั้งหมด ซึ่งเป็นปัญหาที่ภูมิพลให้ความสนใจมานานหลายทศวรรษ โครงการจัดสรรที่ทำกิน(คจก.) ดำเนินการโดยกองทัพ โดยระยะแรกจะทำการโยกย้ายชาวบ้านกว่า 1.2 ล้านคนในภาคอีสานไปอยู่ที่ใหม่พร้อมที่ทำกิน ในระยะยาว พวกเขาวางแผนจะโยกย้ายอีก 10 ล้านคนทั่วประเทศ[13] เข้าอีหรอบเดียวกับโครงการอีสานเขียวของชวลิต รสช.ประกาศว่าพวกเขากำลังทำงานสนองความต้องการของภูมิพล “โครงการจัดสรรที่ทำกินของกองทัพเป็นไปตามแนวความคิดของภูมิพลที่ต้องการช่วยเหลือคนยากคนจนในป่าสงวน ด้วยการให้สถานะทางกฎหมายและความมั่นคงในชีวิต ในขณะเดียวกัน โครงการนี้ยังจะเป็นการรักษาป่าไม้ไว้อีกด้วย” พวกเขาบอก[14]

แต่มันปรากฏเป็นอย่างอื่นในเวลาอันรวดเร็ว คือ โครงการไล่ที่ชาวบ้านออกจากป่าเสื่อมโทรมและเอาที่ดินเหล่านั้นไปให้กับธุรกิจปลูกป่า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นยูคาลิปตัสเพื่อป้อนโรงงานกระดาษ ชาวบ้านที่ได้รับคำสัญญามาหลายปีก่อนหน้านั้นว่าพวกเขาสามารถอยู่อาศัยในที่ดินนั้นได้ และกระทั่งชาวบ้านที่อยู่ทำกินมานาน

---

12 ระดับสูงคนหนึ่งในการสอบสวนการทุจริตบอกแก่ผู้เขียนในการสัมภาษณ์ปกปิดว่าหลักฐานมีความชัดเจนและมีน้ำหนัก โดยยอมรับว่าการสอบสวนและการเลือกเป้าหมายเป็นเรื่องการเมืองล้วนๆ

13 ดู *Far Eastern Economic Review*, October 31, 1991.

14 *Nation*, September 17, 1991.

www.yerngshare.blogspot.com

หลายสิบปีก็ยังถูกบังคับให้โยกย้ายออกไป ในกรณีส่วนใหญ่ กองทัพไม่ได้มีที่ดินแห่งใหม่หรือบ้านให้พวกเขา และไม่ได้มอบอาหารและปัจจัยต่างๆ ให้ตามสัญญา เมื่อพระรูปหนึ่งนำชาวบ้านแข็งขืนอย่างสงบ กองทัพก็ส่งอันธพาลเข้าไปทำร้ายพวกเขา และพระรูปนั้นถูกจับกุม

ผ่านไปหกเดือน คนไทยส่วนใหญ่ตระหนักว่ารสช.ก็เป็นแค่ก๊วนทหารขี้ฉ้อแบบเดิมๆ อีกกลุ่มหนึ่งเท่านั้น กระนั้นภูมิพลที่ถือโอกาสมากมายในช่วงปี 2532-33 วิจารณ์รัฐบาลชาติชายเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของชาวบ้านและโครงการต่างๆ ของรัฐบาล กลับเงียบเป็นเป่าสากเกี่ยวกับรสช. ขณะเดียวกันรสช.ก็สำแดงการสนับสนุนวังอย่างใหญ่โต ในวาระประจำปีต่างๆ ของวัง พวกเขาจัดงานเอิกเกริกและเข้าร่วมงานเลี้ยงส่วนตัวในวัง เมื่อสิรินธรอายุครบสามรอบในเดือนเมษายน โรงเรียนจปร.ให้นักเรียนนายร้อย 117 คนบวชให้ โดยญาณสังวรเป็นเจ้าภาพ

กองทัพอากาศมอบเครื่องบินเจ็ท F-16A ให้วชิราลงกรณ์ (ยังไม่ถึงขั้นที่จะบินด้วยตัวเอง แต่วชิราลงกรณ์ก็บินร่อนไปทั่วประเทศพร้อมกับนักบินอีกคนหนึ่ง) จากนั้น ต้นปี 2535 รสช.เลื่อนยศวชิราลงกรณ์เป็นนายพลสี่ดาวของทั้งบก เรือและอากาศ และให้เขาเป็นผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็ก มันทำให้วชิราลงกรณ์มีฐานะทางทหารที่สูงขึ้น แม้ว่าเขาจะยังคงอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของผบ.สูงสุด[15] ในเดือนกุมภาพันธ์ 2535 สุจินดาบริจาคที่ดินของกองทัพเกือบสิบไร่ให้กับวังนนทบุรีของวชิราลงกรณ์[16]

เมื่อถึงกลางปี 2534 รสช.ส่อแววว่าตั้งใจจะอยู่ในอำนาจต่อไปหลังการเลือกตั้งปี 2535 และสุจินดาก็เล็งเก้าอี้นายกฯ ในเดือนกันยายน สุนทรเกษียณราชการและสุจินดาควบผบ.สูงสุด จปร.5 ผงาดคุมกองทัพอย่างเบ็ดเสร็จ เกษตร ผบ.ทอ.ตั้งพรรคสามัคคีธรรมขึ้นมา และจับมือกับพรรคชาติไทยที่ยอมยกตำแหน่งหัวหน้าพรรคให้แก่พลอากาศเอกขี้ฉ้ออย่างที่สุดอีกคนหนึ่งคือ สมบุญ ระหงษ์ ในเดือนพฤศจิกายน เกษตรพูดอย่างเปิดเผยว่าจะให้ทหารเป็นนายกฯ ซึ่งหมายถึงสุจินดาหรือไม่ก็ตัวเขาเอง แต่เมื่อถูกนักข่าวจี้ถาม สุจินดาเผลอลั่นปากหน้ากล้องไปว่าเขาจะไม่ใช้รสช.เป็นสปริงบอร์ดขึ้นสู่ตำแหน่งนายกฯ

---

15 ทัศนะหนึ่งคือว่าการทำอย่างนี้จริงๆ แล้วเป็นไปเพื่อลดทอนอำนาจเอกเทศของวชิราลงกรณ์ ในปี 2521 เขาบรรจุอยู่ในกรมทหารมหาดเล็กของภูมิพล และในปี 2527 เลื่อนเป็นนายทหารบังคับการ ในตำแหน่งนี้ เขายังอยู่ใต้บังคับบัญชาของแม่ทัพภาค ในปี 2531 ชวลิตเปลี่ยนโครงสร้างการบังคับบัญชาของกรมนี้เพื่อให้วชิราลงกรณ์สามารถเลื่อนขึ้นชั้นนายพลและยังดูแลกรมนี้อยู่ได้ ทำให้วชิราลงกรณ์มีอำนาจบังคับบัญชาเป็นอิสระของตัวเอง ซึ่งผู้เชี่ยวชาญการทหารชาวต่างชาติรายหนึ่งตั้งข้อสังเกตว่า อาจเป็นอันตรายเมื่อคำนึงถึงลักษณะนิสัยของวชิราลงกรณ์ เมื่อรสช.เลื่อนยศให้วชิราลงกรณ์ในเดือนมกราคม 2535 เป็น Commanding General of the Royalty Security Command เขาก็อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาโดยตรงของผบ.สูงสุด ซึ่งตอนนั้นคือสุจินดา

16 *Bangkok Post*, February 1, 1992.

www.yerngshare.blogspot.com

การร่างรัฐธรรมนูญใหม่กลายเป็นสมรภูมิระหว่างรสช.กับปรปักษ์ รสช.ต้องการรัฐธรรมนูญทำนองปี 2521 ที่คงฐานะอภิสิทธิ์ของกองทัพไว้ในบทเฉพาะกาล ที่เปรมเคยพยายามทำให้เป็นการถาวร และแบบเดียวกับฉบับปี 2521 อำนาจและขนาดของวุฒิสภาจะเพิ่มมากขึ้นเพื่อควบคุมการทำงานของรัฐบาลโดยอาศัยเสียงของพรรคขนาดกลางเพียงพรรคเดียวในสภาผู้แทนฯ เท่านั้น ไม่ต้องสงสัยเลยว่าพรรคสามัคคีธรรมของเกษตรจะเป็นผู้รับบทบาทนี้ รสช.เป็นผู้เลือกสมาชิกวุฒิสภา และวุฒิสภาจะมีส่วนร่วมในการเลือกนายกฯ ที่ไม่จำเป็นต้องมาจากการเลือกตั้ง ประธานวุฒิสภาจะเป็นประธานรัฐสภา ทำหน้าที่เสนอชื่อนายกฯ ข้าราชการประจำเป็นรัฐมนตรีได้ ดังนั้นสุจินดาจึงสามารถอยู่ในตำแหน่งผบ.ทบ. ไม่ต้องลงเลือกตั้ง และเป็นนายกฯ ได้ต่อให้เสียงส่วนใหญ่ในสภาผู้แทนฯ ไม่เลือกเขาก็ตาม

หมายความว่า รสช.หรือจปร.5 จะสืบทอดอำนาจต่อไปได้อย่างง่ายดายอีกหลายปีจากนั้น กระแสความไม่พอใจแพร่สะพัดเมื่อร่างรัฐธรรมนูญผ่านวาระแรกไปได้ด้วยเสียงเอกฉันท์ในสภานิติบัญญัติที่เต็มไปด้วยคนของทหาร วันที่ 19 พฤศจิกายน คนออกมาชุมนุมประท้วงที่สนามหลวงอย่างน้อย 50,000 คน ซึ่งเป็นการชุมนุมทางการเมืองที่ใหญ่ที่สุดหลังจากปี 2519 ร่างรัฐธรรมนูญอัปลักษณ์เสียจนหลังจากผ่านวาระสองอานันท์ยังต้องแสดงความผิดหวังและสนับสนุนให้ประชาชนต่อสู้ สิ้นเดือนพฤศจิกายน สื่อโจมตีรสช.อย่างห้าวหาญมากขึ้น และนักศึกษาเริ่มเคลื่อนไหว

ภูมิพลอยู่ในฉากหลังไม่แสดงความเห็นเกือบตลอดทั้งปี เขาพบกับอานันท์และสุจินดาอยู่เป็นประจำแต่ปฏิบัติพิธีกรรมตามกำหนดไปอย่างไม่วอกแวก เมื่อความตึงเครียดเรื่องร่างรัฐธรรมนูญขึ้นเป็นกระแสสูงเขาก็ได้จังหวะออกถ้อยแถลง วันที่ 5 พฤศจิกายน เขาปราศรัยต่อนายทหารและตำรวจที่ได้รับเลื่อนยศและมาทำพิธีสาบานตนต่อตัวเขา คนที่อยู่แถวหน้าเป็นจปร.5 เกือบทั้งแผง ภูมิพลบอกให้พวกเขาไม่ต้องสนใจคำวิจารณ์ที่ว่า กองทัพควรลดขนาดลงด้วยสงครามในอินโดจีนสิ้นสุดลงแล้ว "นี่เป็นแค่แนวคิด" เขาพูด เยาะหยันความคิดนี้ นอกจากสู้ศึกสงครามและรักษาสันติภาพแล้ว กองทัพได้สร้างความก้าวหน้าและอำนวยความผาสุกแก่อาณาประชาราษฎร์ นี่คือภารกิจที่ดำเนินต่อไปของพวกเขา และพวกเขาก็ปฏิบัติโดยไม่ขาดตกบกพร่อง ภูมิพลบอก

ใบรับรองจากภูมิพลงวดนี้ไม่ประสบผล เมื่อกำหนดพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญวาระสามในวันที่ 7 ธันวาคมใกล้เข้ามา กระแสคัดค้านเพิ่มความเข้มข้น กรุงเทพฯ ทวีความตึงเครียดด้วยกังวลว่าอาจเกิดการปะทะบนท้องถนน ภูมิพลต้องยื่นมือมาช่วยประคองรสช. เขากล่าวปราศรัยแบความเชื่อทางการเมืองของเขาออกมาอย่างชัดแจ้งที่สุดเท่าที่เคยมีมา ซึ่งปรากฏว่าไม่เปลี่ยนแปลงเลยตั้งแต่สฤษดิ์ยึดอำนาจในปี 2501 ในการปราศรัยประจำปี 4 ธันวาคม เขาเอ่ยถึงหลักการประชาธิปไตยว่าเป็นเพียงแค่อุดมคติแบบหัวสูงที่อาจทำให้สังคมอ่อนแอ เขาพูดชัดว่าเขาไม่ค่อยใส่ใจนักกับรัฐธรรมนูญ หากมองแบบพุทธ มันเป็นเรื่องไม่จีรังเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา และไม่มีคุณค่าพอที่จะต้องต่อสู้เพื่อมัน เขายังบอกด้วยว่าไม่ใช่รสช.ที่เป็นฝ่ายยั่วยุ

www.yerngshare.blogspot.com

ให้เกิดการต่อสู้ หากแต่เป็นฝ่ายตรงข้ามของรสช. เขาพล่ามอยู่คนเดียวไปเรื่อยเปื่อยเป็นชั่วโมงตามแบบฉบับ โดดจากเรื่องนึงไปอีกเรื่องนึงราวกับพระแก่ๆ นั่งเทศน์บนธรรมาสน์ ภูมิพลฝึกฝนลีลานี้มายาวนานหลายทศวรรษ และสำแดงท่าไม้ตายออกมาด้วยความแม่นยำที่คาดคำนวณอย่างเหมาะเหม็ง[17]

เขาเริ่มด้วยการบอกว่าเขาจะพูด "แย้งกับหลักวิชาการ" ในบางประเด็น ซึ่งเขาไม่ระบุ ข้อใหญ่ใจความของเขาคือสิ่งที่ปกป้อง "มาตรฐานการดำรงชีพของประชาชนไทย หนทางที่จะทำให้พวกเขามีความสงบสุขและความมั่นคง มีความปลอดภัยและอยู่ภายใต้ระบอบการปกครองที่เป็นธรรม" ปัญหาคือประเทศไทยได้รับเอาความคิดที่ไม่เหมาะสมจากต่างประเทศ "ขั้นตอนหรือหลักการที่เรานำเข้ามาใช้บางทีไม่เหมาะกับสภาพของเมืองไทยหรืออุปนิสัยของคนไทย"

ประเทศไทยจำต้องรู้รักสามัคคีเพื่อจะอยู่รอดต่อไป ในกรณีนี้ ความรู้รักสามัคคีหมายถึงการประนีประนอมปรองดอง "ยอมรับในสิ่งที่ยอมรับได้" แม้ว่าจะไม่สมบูรณ์ร้อยเปอร์เซ็นต์ก็ตามที ไม่มีอะไรที่สมบูรณ์เพียบพร้อม เขาบอก และดังนั้น "เราจึงต้องใช้สิ่งที่เรามีอยู่แล้ว" เพื่อความสมานฉันท์และความอยู่รอดของประเทศชาติ จริงๆ แล้วประเทศที่ยึดมั่นในหลักการที่สมบูรณ์แบบอย่างแข็งตัวอาจพังทลายได้ "ในช่วงสามปีที่ผ่านมาเห็นได้ชัดว่าหลายประเทศในโลกที่ก่อตั้งบนทฤษฎีอุดมคติได้ล่มสลายลงไปแล้ว" เขาจึงตั้งคำถามว่า "แล้วประเทศไทยจะล่มสลายไปด้วยหรือไม่?"

ภูมิพลไถลไปถึงเรื่องที่ตั้งใจจะอรรถาธิบายว่าวิถีทางอันเกิดจากเนื้อนาบุญของไทยเองนั้น(อันที่จริงก็คือวิถีทางของภูมิพลนั่นแล)สุดยอดกว่า เขาเรียกมันว่าเป็น "วิถีทางของคนยากคนจน" ซึ่งการเสียสละมาก่อนผลประโยชน์ใดๆ และกฎเกณฑ์ทางราชการกับหลักอุดมคติใดๆ ไม่ได้รับอนุญาตให้เป็นอุปสรรคขัดขวางความเจริญก้าวหน้า โครงการหลวงของเขาคือตัวอย่างสำหรับแนวคิดนี้ ซึ่งเขาเรียกว่า "เราเสียคือเราได้" อันที่จริงการทำตามอย่างประเทศร่ำรวยเขาทำกันนั้นไม่ดี "เรามีพอเพียง พอเพียงที่จะอยู่รอด เราไม่ต้องการเป็นประเทศที่เจริญก้าวหน้ามากนัก ถ้าเรากลายเป็นประเทศที่เจริญแล้ว เราก็มีแต่จะถอยหลัง ประเทศอย่างนี้ ที่เจริญทางอุตสาหกรรม มีแต่ถอยหลัง... อย่างไรก็ตามแต่ ถ้าเรามีระบอบแบบ "คนจน" นั่นคือไม่ยึดติดกับทฤษฎีอย่างเถรตรงมากเกินไป แต่มีความสามัคคีและถ้อยทีถ้อยอาศัย เราก็จะอยู่รอดได้ตลอดไป"

ปัญหาสำคัญคือรัฐธรรมนูญ ดังที่เห็นตัวอย่างชัดเจนจากสหรัฐฯ ภูมิพลบอก ในเมืองนิวยอร์ค ระบบรัฐสวัสดิการจ่ายให้คนไม่ต้องทำงาน ดังนั้นคนจึงไม่มีแรงกระตุ้นที่จะทำงาน ยังความเปล่าประโยชน์แก่สังคมและตนเอง แต่ว่าเป็นกฎหมาย "มันเป็นสิทธิของพวกเขา ตามรัฐธรรมนูญอเมริกัน ที่จะรับสวัสดิการถ้าไม่มีงานทำ" เขาพูด "ถ้าเรายึดตามกฎหมายอย่างนี้ ก็จะสิ้นเปลืองงบประมาณ"

---

17 *Royal Speech Given to the Audience of Well-Wishers on the Occasion of the Royal Birthday Anniversary Wednesday, 4 December 1991* (กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินติ้ง, 2535)

www.yerngshare.blogspot.com

ตรงกันข้าม โครงการหลวงของเขาพิสูจน์ถึงปรีชาญาณในการหลีกเลี่ยงหลักการที่ "รับจากต่างชาติ" ด้วยความคล่องตัวมากกว่า (บางทีด้วยต้นทุนที่สูงกว่าและระบบระเบียบที่น้อยกว่า) โครงการของเขาช่วยเหลือประชาชนอย่างมีประสิทธิผลมากกว่ารัฐบาลด้วยการหลีกเลี่ยงขั้นตอนและความล่าช้าในระบบราชการ ทำให้ประชาชนได้ประโยชน์เร็วขึ้น ภายในหนึ่งปีตามตัวอย่างที่เขายกมา "พวกเขาจะมีรายได้ พอสิ้นปี ก็ไม่มีความจำเป็นที่จะให้สวัสดิการ... หลักเศรษฐกิจที่แท้จริงเป็นอย่างนี้" เขาบอก ยิ่งกว่านั้น คนที่บริจาคให้กับโครงการหลวง เมื่อเห็นความสำเร็จ ก็จะบริจาคมากขึ้นไปอีก มันเป็นวงวัฏมหัศจรรย์ของการทำบุญ ที่ "การให้" กลายเป็น "การได้"

เพื่อไม่ให้เกิดความเข้าใจผิด ภูมิพลจู่ๆ ก็ปลดม่านแห่งความคลุมเครือ บอกว่าเขาจะพูดเรื่องที่เป็นประเด็นในปัจจุบันโดยไม่ระบุ เขาไม่ได้เอ่ยคำว่ารัฐธรรมนูญ ตอนแรกเขาพูดเปรียบเปรยอย่างยืดยาวว่าใครๆ ก็สามารถถูกเลือกให้พูดแทนประชาชนได้ และมันไม่สำคัญนักว่าจะเป็นผู้อาวุโสสูงสุดในชุมชนหรือคนที่มีการศึกษาสูงสุด หรือนายกฯ หรือประธานรัฐสภา หรือกระทั่งผบ.สูงสุด มันไม่สำคัญว่าใครจะเป็นตัวแทนของประชาชน ประเทศไทยเพียงแต่มีระบบที่มีนายกฯ เป็นผู้นำ "ดังนั้นเราสร้างระบบแบบนี้ ให้นายกฯ เป็นคนพูด ไม่แน่ใจว่านี่จะเรียกได้ว่าเป็นประชาธิปไตย" ภูมิพลพูด[18]

ไม่ว่าจะเป็นใครก็ล้วนแต่เป็นการดี ประชาชนสามารถตัดสินใจเลือกตัวแทนของประเทศ เลือกระบบได้ "ที่ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันนั้นยอมรับได้" ภูมิพลบอก "ถ้าต้องการเปลี่ยนแปลงในปีหน้า ก็ทำได้ เพียงหามติร่วมกัน มันก็เปลี่ยนแปลงได้ เราจะยอมรับมตินั้น และมันสามารถแก้ไขได้ ไม่ว่ากฎกติกาอะไรก็สามารถแก้ไขได้ มันไม่ถาวร เปลี่ยนแปลงได้ แค่อย่าสู้กัน อย่าสู้จนถึงขั้นเลือดตกยางออก"

นี่คือประเด็นหลักของภูมิพล เขาเห็นว่ารัฐธรรมนูญฉบับล่าสุดก็ดีแล้ว และปัญหาใดๆ สามารถแก้ไขได้ในภายหลัง อันที่จริง ภูมิพลบอกว่า ประเทศอื่นมักจะเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์อยู่เสมอ และไม่ได้ยึดติดอย่างจะเป็นจะตาย เขาอ้างสหรัฐฯ อีกครั้ง กระทั่งระบบเลือกตั้งประธานาธิบดีทุกสี่ปี "ก็ยังเคยปรากฏว่าพวกเขาเคยมีการรัฐประหาร... ประธานาธิบดีและรองประธานาธิบดีที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งก็สามารถเป็นประธานาธิบดีและรองประธานาธิบดีได้ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้เป็นไปตามกระบวนการ" นี่เป็นการตีความที่น่าทึ่งสำหรับการลาออกของนิกสันในกรณีวอเตอร์เกต แต่มันก็รับใช้ประเด็นของภูมิพล นั่นคือ กระทั่งในประชาธิปไตยต้นแบบ ผู้นำก็ไม่ได้ผูกมัดตัวเองกับหลักการและกฎเกณฑ์บนหอคอยงาช้าง

ภูมิพลยังคงหลีกเลี่ยงการใช้คำว่า "รัฐธรรมนูญ" (ยกเว้นตอนอ้างถึงในประเด็นรัฐสวัสดิการของอเมริกา) ราวกับแสดงว่าเขารักษาระยะห่างจากการเมือง เป็นธรรมราชาที่ลอยพ้นจากเรื่องราวและอคติทาง

---

18 ประโยคนี้ตัดมาจากคำปราศรัยฉบับทางการของวัง

www.yerngshare.blogspot.com

โลกย์ เขาสรุปว่า “ดังนั้นจึงแก้ไขได้ แต่มันต้องเป็นไปโดยไม่ต้องต่อสู้ ถึงหัวร้างข้างแตกเลือดตกยางออก พูดอย่างนี้เพราะในเวลานี้เรากำลังปวดหัวว่า “จะแก้ ไม่แก้ดี?” หรือ “รับหรือไม่รับ?” หรือ “รับแล้วค่อยแก้?” หรือ “แก้แล้วค่อยรับ?” ไม่รู้ว่าจะเอาอย่างไร... ถ้ามันใช้การได้ดี ก็ใช้ไป ถ้าใช้ไม่ดี ไม่ราบลื่น ก็แก้ไขได้... และหนทางในการแก้ไขก็ไม่ยากเย็น”

แก้ไขไม่ยาก และอันที่จริงตามหลักการที่ “สูงส่งกว่าตำรา” การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่พ้นและไม่มีอะไรถาวร ในทัศนะของภูมิพล รัฐธรรมนูญไม่สลักสำคัญ สะท้อนสัจจะของพุทธที่ว่า *อนิจจา* สรรพสิ่งล้วนไม่เที่ยงแท้ยกเว้นธรรม ขณะเดียวกัน “หากไม่สามัคคีวันนี้ ก็จะไม่มีวันพรุ่งนี้”

แม้จะต้องตีความปริศนาธรรมจากลีลาการพูดของเขา ทุกคนเข้าใจว่าภูมิพลกำลังออกใบรับรองรัฐธรรมนูญของรสช. วันถัดมาหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่พาดหัวทำนองเดียวกับ *Bangkok Post* “ภูมิพลเรียกร้องให้ประนีประนอมรับรัฐธรรมนูญ” ในรัฐสภา ฝ่ายค้านที่อ่อนยวบก็ยอมแพ้และสามวันต่อมา รัฐธรรมนูญผ่านด้วยเสียง 262-7 กระทั่งนักเคลื่อนไหวประชาธิปไตยในสภาก็ยังยกมือให้ผ่าน มันเป็นพลานุภาพของคำพูดของภูมิพล เสริมด้วยการข่มขู่จากรสช. มันเป็นความพ่ายแพ้อย่างหมดรูปสำหรับขบวนการประชาธิปไตย

ขณะภูมิพลพูดจากหลักการทั่วไป ชัดเจนว่าเขาได้พิจารณาร่างรัฐธรรมนูญในรายละเอียด แน่นอนว่าวังได้พูดคุยถึงเนื้อหาที่เกี่ยวกับอำนาจของกษัตริย์ และรสช.ได้ทำการแก้ไขปรับเปลี่ยนตามความต้องการของภูมิพล อย่างเช่น เพิ่มจำนวนองคมนตรีเป็น 19 จาก 16 คน (เพื่อจะได้มีเลือดใหม่รอรับมือช่วงเปลี่ยนผ่านบัลลังก์)

กระนั้น อย่างที่ขบวนประชาธิปไตยทราบ ภูมิพลคำนวณผิดพลาดโดยสิ้นเชิงเกี่ยวกับแง่มุมหนึ่งที่สำคัญของการเคลื่อนไหวต่อสู้ เขาบอกว่ารัฐธรรมนูญจะแก้ไขได้โดยง่าย แต่ร่างรัฐธรรมนูญถูกเขียนให้กองทัพสามารถยับยั้งการแก้ไขใดๆ ได้อย่างง่ายดาย การแก้ไขจะไม่มีทางเกิดขึ้นได้อย่างน้อยก็เป็นเวลาหลายปี

----

18) พฤษภา 35 : 6 ตุลา ภาคต่อ

การอุ้มรัฐธรรมนูญรสช.ของภูมิพลหมายความว่าสุจินดากับก๊วนจปร.5 จะสามารถสืบทอดอำนาจไปได้อีกหลายปี ด้วยการแก้ไขรัฐธรรมนูญที่แทบจะเป็นไปไม่ได้เลย ฝ่ายตรงข้ามที่อยู่ในซีกขบวนประชาธิปไตยทำอะไรไม่ได้นอกจากเตรียมตัวสำหรับการเลือกตั้ง พรรคใหญ่ๆ ใส่เกียร์เดินหน้าเต็มที่แล้วเมื่อเข้าสู่ปี 2535 ทุ่มทุนอย่างหนักเพื่อซื้อสส.และคะแนนเสียง คำถามสำคัญคือสุจินดาจะเป็นนายกฯ เองหรือจะให้คนอื่นขัดตาทัพไปก่อน

พรรคสามัคคีธรรมกับพรรคชาติไทยของรสช.พยายามชนะศึกเลือกตั้ง 22 มีนาคมอย่างไร้ความละอายด้วยการกว้านเอานักการเมืองที่มีอิทธิพลและฉ้อฉลที่สุดในประเทศเข้ามาไว้ด้วยกัน สามัคคีธรรมได้ณรงค์ วงศ์วรรณ เจ้าพ่อทางภาคเหนือที่มีสส.จำนวนมากในสังกัดมาเป็นหัวหน้าพรรค อีกฝั่งหนึ่งเป็นพันธมิตรกันเพียงเพราะต่อต้านรสช.เท่านั้นคือพรรคความหวังใหม่ของชวลิต พรรคประชาธิปัตย์ที่นำโดยชวน หลีกภัย และพรรคพลังธรรมของจำลอง ศรีเมือง ผู้ว่ากทม. ทั้งสามพรรคหาเสียงด้วยการเรียกร้องประชาธิปไตยและลดอำนาจทหาร เน้นว่านายกฯ ควรจะมาจากสส. นั่นทำให้โฟกัสพุ่งไปที่สุจินดาที่ไม่ลงเลือกตั้ง ซึ่งยังปากแข็งอยู่ว่าไม่ต้องการเป็นนายกฯ

ก่อนผลการเลือกตั้งจะปรากฏ รสช.แต่งตั้งวุฒิสมาชิก เป็นไปตามคาด เต็มไปด้วยทหารและตำรวจ จากทั้งหมด 270 คน มี 116 คนเป็นพลเรือน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักธุรกิจกับข้าราชการที่มีสายสัมพันธ์กับทหาร ในการพบปะวุฒิสมาชิกที่กองบก.สูงสุดหลังการเลือกตั้งหนึ่งสัปดาห์ สุจินดาสั่งให้พวกเขาเลือกเป็นเสียงเดียวกัน ซึ่งคงจะอย่างเดียวกับของเขา[1]

สำหรับผลการเลือกตั้ง พรรคของรสช.ชนะอย่างหวุดหวิด คืนนั้น สุนทรกับเกษตรเรียกหัวหน้าพรรคสามัคคีธรรม ชาติไทย กิจสังคม และประชากรไท พรรคเล็กๆ ของสมัคร สุนทรเวชที่ขวาตกขอบ ไปที่กองทัพอากาศเพื่อตั้งรัฐบาล *Nation* รายงานว่าการประชุมต่อหน้ารสช.ตลอดจนสถานที่นั้น “เป็นเรื่องไม่งามสำหรับผู้นำทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย มันทำให้ทหารเข้าใจว่าพวกเขาสามารถแทรกแซงระบบรัฐสภาอย่างไรก็ได้”[2]

---

1 *Bangkok Post*, April 4, 1992.

2 อ้างใน *Far Eastern Economic Review*, April 2, 1992.

www.yerngshare.blogspot.com

พรรคเหล่านั้นเสนอชื่อณรงค์ หัวหน้าพรรคสามัคคีธรรมเป็นนายกฯ สามวันต่อมา สถานทูตสหรัฐฯ เผยว่าณรงค์เคยถูกปฏิเสธวีซาเนื่องจากถูกสงสัยว่าพัวพันกับแก๊งค์ค้าเฮโรอีน มันเข้าเหมาะเจาะกับภาพพจน์ของณรงค์และความร่ำรวยผิดปกติของเขา ตอนนี้มีข้ออ้างแล้ว วันที่ 3 เมษายน รสช.กับบรรดาหัวหน้าพรรคจึงเปลี่ยนเป็นเสนอชื่อสุจินดาแทน หลายคนเชื่อว่าการเสนอชื่อณรงค์เป็นอุบายอันแยบยลของสุจินดา กระนั้นแม้ว่าจะเป็นที่คาดกันมานานก็ตาม การเสนอชื่อสุจินดาก็แทบจะเป็นการรัฐประหารซ้ำ พรรคฝ่ายค้าน 4 พรรคโจมตีรัฐบาล นักศึกษาห่อคลุมอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยด้วยผ้าสีดำเพื่อสื่อถึงความตายของประชาธิปไตย แต่ก็ทำอะไรไม่ได้มากไปกว่านี้ วันที่ 7 เมษายน สุนทรกับอาทิตย์ อุไรรัตน์ ประธานสภาฯ คนใหม่เสนอชื่อสุจินดาให้กับภูมิพล อาทิตย์พยายามเลี่ยงด้วยการยืนยันให้สุนทรเป็นผู้เสนอชื่อเพียงคนเดียวในฐานะประธานรสช. ภูมิพลเซ็นชื่อแต่งตั้งสุจินดาเป็นนายกฯ โดยไม่ใส่ใจเสียงเรียกร้องของประชาชน

วันถัดมา อดีตสส.ประชาธิปัตย์ ฉลาด วรฉัตรประกาศอดอาหารประท้วงที่หน้ารัฐสภาจนกว่าสุจินดาจะลาออก ฉลาดที่เคยประท้วงเปรมในลักษณะเดียวกันนี้มาเมื่อสองปีก่อน จุดชนวนการต่อต้าน นักเคลื่อนไหวอื่นๆ เข้าร่วมอดอาหาร พวกเขาเผชิญกับการก่อกวนและคุกคามจากอันธพาลแนวกระทิงแดง

ผู้ออกมาประท้วงเพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกวัน และวันที่ 16 เมษายน เมื่อสภาเปิด โทรทัศน์แพร่ภาพฝ่ายค้านสวมชุดดำเป็นการประท้วง วันถัดมา รายชื่อคณะรัฐมนตรีชุดใหม่แสดงชัดว่าสุจินดามองตัวเองเป็นเปรมคนต่อไป เขาควบกลาโหม ตั้งเพื่อนจปร.5 และพรรคพวกในตำแหน่งสำคัญๆ เขาเลือกเทคโนแครตสมัยเปรมและอานันท์มาดูแลเศรษฐกิจ มีรัฐมนตรี 11 คนที่เป็นสส.ในรัฐบาลชาติชายที่รสช.กล่าวหาว่าทุจริต และยังมีนักรัฐศาสตร์ที่ชื่อ ทินพันธ์ นาคะตะ ที่เคยเป็นที่ปรึกษาทางการเมืองให้เปรมมาถึงแปดปี คนนี้พูดเหมือนภูมิพลคือ ไม่ว่าจะเป็นนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งหรือระบบราชการก็ไม่ค่อยทำประโยชน์ต่อประชาชนปานกัน ก่อนเข้าร่วมรัฐบาลสุจินดา เขาบอกว่าเขาไม่ยึดติดในเรื่องหลักการและวิธีการของประชาธิปไตย ควรให้ความสำคัญไปที่คุณภาพชีวิตของประชาชน ไม่ใช่ทฤษฎี “นักทฤษฎีประชาธิปไตยจะต้องคิดถึงหลักการที่ประชาชนเป็นศูนย์กลาง... ผมทำเพื่อประชาชนส่วนใหญ่ สถาบันกษัตริย์ก็ทำเพื่อประชาชนส่วนใหญ่”[3]

ตอนนี้มีผู้อดข้าวประท้วงร่วมกับฉลาดมากกว่า 40 คน วันที่ 20 เมษายน พรรคฝ่ายค้านจัดชุมนุมประท้วงสุจินดาหน้ารัฐสภาโดยมีผู้มาร่วมถึง 50,000 คน ชวนกับชวลิตเรียกร้องแก้ไขรัฐธรรมนูญให้นายกฯ มาจากการเลือกตั้ง เพิ่มอำนาจสภาผู้แทนฯ และลดขนาดวุฒิสภาลง แม้รัฐบาลสั่งห้ามสื่อวิทยุโทรทัศน์รายงานการชุมนุม หนังสือพิมพ์ก็รายงานเต็มเหยียด ในที่สุดฉลาดก็ทรุดในวันที่ 30 เมษายน และถูกหามส่งโรงพยาบาล เขารอด และผู้ประท้วงก็เริ่มจะหมดแรง

---

3 *Far Eastern Economic Review*, June 19, 1986; *Bangkok Post*, April 17, 1992.

www.yerngshare.blogspot.com

การชุมนุมประท้วงสุจินดาครั้งใหญ่ที่อาจเป็นครั้งสุดท้ายถูกจัดขึ้นที่สนามหลวงในวันที่ 4 พฤษภาคม หนึ่งวันก่อนวันฉลองภูมิพลนั่งบัลลังก์ คืนนั้นผู้ชุมนุมราว 60,000 คนฟังนักการเมืองฝ่ายค้านและนักเคลื่อนไหวประนามกองทัพกับสุจินดา และเรียกร้องให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ผู้ประท้วงชุมนุมอย่างสงบและดูทำใจว่าการต่อสู้จะกลับเข้าไปอยู่ในเวทีรัฐสภาเหมือนในยุคเปรม แต่แล้วทุกอย่างก็เปลี่ยนไป เมื่อจำลองหัวหน้าพรรคพลังธรรมอ่าน “จดหมายฉบับสุดท้ายจากจำลอง ศรีเมือง” อันซาบซึ้งจนน้ำตาแทบเล็ด เขาประกาศว่าเขาจะประท้วงอดอาหารด้วย แต่ไม่เหมือนฉลาดตรงที่เขาจะดื่มแต่น้ำเท่านั้น ไม่รับกลูโคสหรือความช่วยเหลือใดๆ “ผมได้พิจารณาอย่างถ่องแท้ และตัดสินใจเอาชีวิตตัวเองแขวนบนเส้นด้าย... หากผมต้องอำลาจากโลกนี้ไปภายในเวลาไม่กี่วัน ผมก็จะไม่เสียใจ ลาก่อน” มวลชนรู้สึกสะเทือนใจ รัฐบาลกับวังช็อค จำลอง จปร.7 ที่ใช้ชีวิตเหมือนนักพรต ถูกบางคนมองว่าทำตัวประหลาดพิลึก ขณะที่หลายคนถือว่าเขาเป็นว่าที่ผู้นำทางจิตวิญญาณ การประกาศจะอดอาหารจนตายดูจะเป็นการยืนยันต่อปีกอนุรักษ์ว่าเขามีวิธีคิดและการกระทำที่นอกรีตความเป็นไทยจริงๆ[4]

ระหว่างงานพิธีภูมิพลนั่งบัลลังก์ในวันถัดมา ภูมิพลให้ข้าราชการระดับสูงเข้าพบ และมอบเครื่องราชฯ แก่คน 120 คน อันดับต้นๆ ในรายชื่อคือสมาชิกรสช.ส่วนใหญ่และภรรยา ซึ่งหลายคนในฝ่ายประชาธิปไตยเป็นเคืองเอามาก คืนนั้น ในงานเลี้ยงที่ทำเนียบรัฐบาล บรรยากาศดูฝืดเคือง สุจินดาบอกนักข่าวอย่างกร้าวๆ “มันไม่ยากที่จะปลุกระดมมวลชน ผมจะระดมมาห้าล้านพรุ่งนี้เลยก็ยังได้ อยากเห็นมั้ยล่ะ?”[5]

รัฐบาลพยายามรับมือกับจำลองด้วยการห้ามสื่อรายงาน โทรทัศน์รายงานแต่เพียงรัฐมนตรีกับพระพยอมวิจารณ์พฤติกรรมของจำลองว่าเป็นภัยต่อชาติ ศาสนา และกษัตริย์ ปีย์ มาลากุล ที่ปรึกษาด้านสื่อของภูมิพลให้วิทยุจส.100 ของเขาถล่มจำลองกับผู้ชุมนุม ใครที่โทรเข้ารายการแล้ววิจารณ์รัฐบาลก็จะถูกตัดทิ้งไป

วันถัดมาที่สภา เมื่อสุจินดาเริ่มแถลงนโยบายโดยแพร่ภาพสดทางโทรทัศน์ ฝ่ายค้านประท้วงเดินออกจากห้องประชุม ตอนนี้ประชาชนเห็นแล้วว่าการต่อต้านสุจินดาไม่ใช่แค่ขบวนเล็กๆ คืนนั้น ผู้ประท้วงราว 80,000 คนชุมนุมอย่างสงบบริเวณใกล้ๆ สภา ขณะที่ภรรยาของจำลองและคนอื่นๆ ร่วมอดอาหาร ถึงจุดนี้ ภูมิพลได้รับฎีกาขอให้แทรกแซงโดยกลุ่มนักวิชาการที่นำโดยประเวศ วะสี นักพุทธจริยธรรมที่รู้จักกับภูมิพลมาตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2493[6] พวกเขาบอกภูมิพลว่าทหารได้ทรยศต่อความเชื่อถือของประชาชนด้วยการสืบ

---

4 การเคลื่อนของจำลองก็สั่นคลอนเอกภาพของฝ่ายต่อต้านด้วยเช่นกัน เขาไม่ได้ประสานการเคลื่อนกับครป.หรือพรรคฝ่ายค้านอื่นๆ และพวกนั้นก็ไม่ได้ไว้วางใจกับจุดประสงค์ของเขา ซึ่งบางคนระแวงว่ามีวาระส่วนตัว ดู McCargo, *Chamlong Srimuang*, 250-53.

5 *Nation*, May 6, 1992.

6 ประเวศเป็นนักเรียนทุนอานันทมหิดลคนแรก และเคยรักษาภูมิพลเป็นบางครั้ง

www.yerngshare.blogspot.com

ทอดอำนาจและบ่อนทำลายประชาธิปไตย พวกเขากังวลว่าถ้าจำลองตาย จะเกิดการนองเลือด[7] ภูมิพลไม่มีคำตอบอย่างเป็นทางการ

อันที่จริง กองทัพได้วางจังหวะก้าวที่สำคัญที่จะไปสู่บทสรุปนั้นไว้เรียบร้อยแล้ว ในวันที่พรรคฝ่ายค้านประท้วงเดินออกจากห้องประชุม คือวันที่ 6 พฤษภาคม อิสระพงษ์ ผบ.ทบ.คนใหม่และเป็นพี่เมียของสุจินดาประชุมกับตำรวจและทหารที่ดูแลความมั่นคงในกรุงเทพฯ เพื่อกำหนดแผน*ไพรีพินาศ* ทหารติดอาวุธกว่าพันนายถูกเคลื่อนเข้ามาในใจกลางกรุงเทพฯ และอยู่ในสภาพเตรียมพร้อมปฏิบัติการ

วันถัดมาในสภา ฝ่ายค้านวิจารณ์การแถลงนโยบายรัฐบาลของสุจินดาทีละประเด็น จากนั้นสุจินดาขึ้นเวที โดยโทรทัศน์กำลังถ่ายทอดสด เขากล่าวประนามอย่างเผ็ดร้อนเป็นเวลาห้านาที โจมตีจำลองว่าทำลายพุทธศาสนา ส่วนชวลิตเป็นคอมมิวนิสต์และนิยมระบอบประธานาธิบดี สุจินดาประกาศว่าเขามีหน้าที่ปกป้องชาติ ศาสนาพุทธ และสถาบันกษัตริย์จากภัยคุกคามเหล่านี้

ทั้งกรุงเทพฯ ตะลึงไปกับถ้อยคำเผ็ดร้อนของนายกฯ ตลาดหุ้นตกวูบลงในทันที และสภาต้องยุติการประชุมไปในอาการเอะอะโกลาหล สุจินดาขีดเส้นพร้อมสู้ และด้วยมีกำลังติดอาวุธอยู่ในมือ เขากำหนดแล้วว่าจะเป็นอย่างไรต่อไป

แผนไพรีพินาศคือแผนสู้รบกับคอมมิวนิสต์และการก่อการร้ายในเมือง[8] มันไม่มีการใช้กำลังตำรวจหรืออุปกรณ์ปราบจลาจลสมัยใหม่ หัวใจคือการปราบปรามด้วยวิธีการต่างๆ ที่รวมถึงการลอบสังหารแกนนำสำคัญๆ การทุบตีและยิงผู้ประท้วง และการจับกุมฝูงชน มันถูกคิดค้นโดยสหรัฐฯ และสอนให้กับพันธมิตรอย่างเกาหลีใต้และไทยในทศวรรษ 2513 มันไม่ได้ผลมากนักที่เวียดนาม หรือเกาหลีใต้ตอนปราบการลุกฮือเพื่อประชาธิปไตยที่กวางจูในปี 2523 (หนึ่งปีหลังการรัฐประหารที่เกาหลีใต้) ซึ่งชาวเกาหลีถูกสังหารหมู่ไปกว่า 200 คน

เมื่อแผนไพรีพินาศเริ่มดำเนินการ กำลังทหารได้รับแจกจ่ายกระสุนปืนจริง และได้รับการถ่ายทอดว่าผู้ชุมนุมเป็นภัยต่อประเทศและสถาบันกษัตริย์ ทั้งภูมิพลและเปรมต่างรู้เรื่องปฏิบัติการนี้ สุจินดากับอิสระพงษ์สื่อสารเป็นประจำกับคนของวังและกับเปรมที่ยังมีแหล่งข่าวของตัวเองในกองทัพอีก ไม่มีวี่แววใดๆ ที่วังหรือ

---

7 *Bangkok Post*, May 7, 1992.

8 ดู *Bangkok Post* กับ *Nation* ฉบับ May 30-31, 2000, และ June 26-July 1, 2000, สำหรับรายละเอียดในรายงานเหตุการณ์พฤษภาของคณะกรรมการชุดพิจิตร กุลละวนิชย์ และดู *Far Eastern Economic Review*, various issues, April-June 1992.

www.yerngshare.blogspot.com

ตัวภูมิพลเองจะได้ตั้งคำถามต่อการเคลื่อนกำลังครั้งนี้ แม้ว่าบรรยากาศบนท้องถนนจะชวนให้นึกถึงช่วงเวลาก่อนการสังหารหมู่ 14 ตุลา 16 และ 6 ตุลา 19 ก็ตาม

การตอบโต้ในสภาของสุจินดากระตุ้นให้คนออกมาร่วมชุมนุมราว 70,000 คนในวันที่ 7 พฤษภาคม โดยไม่สนใจคำประกาศของเกษตรที่สั่งห้ามการชุมนุมโดยเด็ดขาด พวกเขาชุมนุมอย่างสงบและให้ความร่วมมือดีกับตำรวจที่มาอยู่บริเวณนั้นจำนวนไม่มากนัก วันถัดมา นักวิชาการมหาวิทยาลัยกว่า 200 คนยื่นฎีกาต่อภูมิพลเรียกร้องให้ยุบสภาหรือบีบสุจินดาให้ลาออก ผู้นำการประท้วงพบว่าช่องทางติดต่อวังถูกปิดไปเกือบหมด แต่จำลองกับชวลิตต่อสายตรงถึงเปรมได้ ทำให้มั่นใจได้ว่าวังยังได้ยินรับทราบทัศนะของพวกเขา

สุจินดายังท่องบททองครักษ์พิทักษ์วังอยู่ เขาต้อนรับกลุ่มพุทธศาสนิกชนกลุ่มหนึ่งและบอกพวกเขาว่าเขากำลังต่อสู้กับพวกลัทธิสุดโต่งทางการเมืองและศาสนา วิทยุและโทรทัศน์ที่อยู่ในการควบคุมของกองทัพปลุกระดมว่าจำลองกับชวลิตเป็นคอมมิวนิสต์ นิยมสาธารณรัฐ ต่อต้านศาสนาพุทธ และที่สำคัญ ไม่เป็นไทย และปฏิเสธที่จะยอมรับว่ากระแสการต่อต้านสุจินดาได้แพร่ขยายออกไปใหญ่โตแล้ว

ในที่สุด ภูมิพลก็ส่งเสียงตอบ อย่างระแวดระวัง ขณะที่เขาปฏิเสธไม่ยอมให้คนจากฝ่ายต่อต้านเข้าพบ เขาเรียกสุจินดากับผู้บัญชาการเหล่าทัพเข้าพบ พูดกันว่าอย่างไรนั้นไม่เป็นที่แน่ชัด แต่หลังจากนั้นสุจินดาแถลงทางโทรทัศน์ว่าเขาจะไม่ลาออก แต่ก็จะไม่สั่งสลายการชุมนุม แต่ในเวลาเดียวกัน กองทัพประกาศว่าต้องเตรียมสนามหลวงสำหรับพิธีทางศาสนาพุทธที่สิรินธรจะมาร่วมในวันอาทิตย์ที่ 10 พฤษภาคม และ 14 พฤษภาคมก็จะมีพิธีพืชมงคล นี่ดูจะเป็นผลจากการพูดคุยกับภูมิพล[9]

หัวค่ำของคืนวันศุกร์ มีผู้ชุมนุมที่สนามหลวงกว่า 100,000 คน จำลองที่ยังคงอดอาหาร บอกกับผู้ชุมนุมให้เดินไปยังรัฐสภา พวกเขาเดินผ่านถนนราชดำเนิน และถูกหยุดบริเวณสะพานผ่านฟ้าด้วยแผงรั้วลวดหนาม พ้นไปนั้นเป็นแถวทหารในชุดพร้อมรบและติดอาวุธ ปิดเส้นทางไปรัฐสภาและสวนจิตร[10] เช้าวันถัดมา จำลองที่อ่อนระโหยประกาศยอมต่อสิ่งที่เขาบอกว่าเป็นความต้องการของมวลชนที่จะให้เขาเลิกอดอาหาร รัฐบาลไม่ยอมอ่อนข้อ แถมขู่จะกวาดล้างเพื่อเปิดถนนภายในเช้าวันจันทร์

ภูมิพลตอนนี้สอดมือมาอย่างเปิดเผย ผลักดันให้พรรคการเมืองประนีประนอมในการแก้ไขรัฐธรรมนูญ พวกเขาตกลงในประเด็นที่จะมีการแก้ไขซึ่งรวมถึงการที่นายกฯ ต้องมาจากสส. ให้ประธานสภาผู้แทนฯ เป็น

---

9 ดู *Bangkok Post*, May 9, 1992.

10 การบรรยายเหตุการณ์ช่วงนี้มาจากการสังเกตการณ์ด้วยตัวผู้เขียนเอง ตลอดจนนักข่าวและผู้เห็นเหตุการณ์คนอื่นๆ และรายงานตามสื่อต่างๆ และภายหลังมีรายงานและบทวิเคราะห์ของหลายองค์กร

www.yerngshare.blogspot.com

ประธานรัฐสภา และขั้นตอนอื่นๆ ที่ทำให้สภาผู้แทนฯ มีอำนาจมากขึ้น แต่เนื่องจากพรรคร่วมรัฐบาลไม่ได้ผูกมัดชัดเจนว่าจะทำการแก้ไขเมื่อใด ผู้ประท้วงราว 25,000 คนยังคงชุมนุมอยู่บนถนนในวันถัดมาซึ่งเป็นวันอาทิตย์ บ่ายวันนั้น สิรินธรที่ประชานิยมมีกำหนดจะเดินทางผ่านถนนราชดำเนินเพื่อทำพิธีเปิดสัปดาห์แห่งการส่งเสริมพุทธศาสนาที่สนามหลวงในเวลาห้าโมงเย็น

จุดนี้กลายเป็นประเด็นห้ำหั่นกันในการอ้างความจงรักภักดี รัฐบาลบอกว่าผู้ชุมนุมที่ไม่ยอมสลายตัวกำลังขัดขวางเส้นทางของสิรินธร และละเมิดสถาบันฯ จส.100 ของปีย์ มาลากุลรายงานว่าผู้ประท้วงที่นำโดยจำลองกำลังขัดขวางเส้นทางของสิรินธร ตรงกันข้าม ภายใต้การกำกับของจำลอง ผู้ชุมนุมพากันเก็บกวาดถนนราชดำเนินและติดภาพสิรินธรและพ่อแม่ของเธอริมถนนเสร็จเรียบร้อยหลายชั่วโมงก่อนเธอจะมา ถนนราชดำเนินโล่ง แบบเดียวกับทุกครั้งที่มีขบวนรถของครอบครัวนี้วิ่งผ่าน

แต่จนแล้วจนรอดสิรินธรก็ไม่มา ขบวนรถของเธอเปลี่ยนเส้นทางอ้อมไปทางอื่น ผู้ชุมนุมสับสน สิรินธรไม่เชื่อใจพวกตนหรืออย่างไร? หรือว่าพวกรสช.ไม่ให้เธอมา? ความผิดหวังค่อยๆ เปลี่ยนเป็นความโกรธ และฝูงชนก็ขยายตัวอีกครั้ง จนกระทั่งกลางดึกคืนวันอาทิตย์นั้น ในที่สุด พรรคร่วมรัฐบาลก็ยินยอมผูกมัดตัวเองกับการแก้ไขรัฐธรรมนูญอย่างรวดเร็ว ไม่กี่ชั่วโมงก่อนที่ทหารจะเคลื่อนเข้าใส่ฝูงชน ผู้ชุมนุมก็สลายตัว

การประนีประนอมที่ภูมิพลจัดแจงอยู่ได้ไม่นาน คืนวันจันทร์บรรหารกับเกษตรกลับคำและประกาศว่าไม่เคยมีการตกลงใดๆ เท่ากับว่าพวกเขาปฏิเสธคำขอของภูมิพล สุจินดาขู่จะใช้กำลังอย่างเฉียบขาดหากผู้ชุมนุมก่อความรุนแรง กระนั้นสัปดาห์นั้นก็เป็นช่วงวิสาขบูชา และผู้นำการชุมนุมก็ได้ตัดสินใจแล้วที่จะลดกิจกรรมลงและใช้ถ้อยคำนุ่มนวลขึ้น พฤหัสบดี ที่ 14 พฤษภาคมเป็นวันพืชมงคล ขบวนประชาธิปไตยสงบปากสงบคำเมื่อภูมิพล วชิราลงกรณ์และสิรินธรทำพิธีที่สนามหลวง เมื่อพวกเขาไปวัดพระแก้วในบรมมหาราชวังในวันเสาร์เพื่อทำพิธีเนื่องในวันวิสาขบูชา ผู้ประท้วงก็หลีกห่างไปด้วยความยำเกรง

แต่เมื่อรัฐบาลกลับคำในการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ผู้ประท้วงก็กลับมาในวันอาทิตย์ที่ 17 พฤษภาคม คราวนี้นำโดยหัวใหม่คือ สมาพันธ์ประชาธิปไตย ซึ่งเป็นคณะกรรมการที่ประกอบด้วยผู้นำเอ็นจีโอ ผู้นำแรงงาน ผู้นำนักศึกษา และหัวหน้าพรรคการเมืองคือ จำลองและชวลิต พวกเขาแสดงออกว่าพวกเขาเป็นขบวนเคลื่อนไหวที่มีฐานสนับสนุนกว้างขวางและไม่ได้เป็นแค่เครื่องมือสนองความมักใหญ่ใฝ่สูงของจำลองและชวลิตเท่านั้น พอพวกเขาเดินหน้าเรียกร้องต่อไปในประเด็นแก้ไขรัฐธรรมนูญและให้สุจินดาลาออก สุจินดาก็ให้นายพลตำรวจปร.5 รายหนึ่งที่มีกิตติศัพท์โหดเหี้ยมมาจัดการกับผู้ประท้วง แทนที่จะเป็นอธิบดีกรมตำรวจที่สายกลางกว่า กองทัพวางกำลังทหารราว 40,000 นายรอบเมืองกรุงและตั้งจุดตรวจรอบสวนจิตรฯ ประตูวังก็ได้รับการอารักขาอย่างแน่นหนาโดยทหารติดอาวุธ บางคนมองว่ากองทัพกำลังตัดการเชื่อมต่อของวังกับภายนอกมากกว่าที่จะเป็นการคุ้มครอง

www.yerngshare.blogspot.com

เมื่อถึงเวลาสองทุ่มของวันที่ 17 พฤษภาคม ฝูงชนที่สนามหลวงเพิ่มจำนวนเป็น 150,000 คน ที่หลากหลายมีทั้งคนหาเช้ากินค่ำ ข้าราชการและเจ้าของกิจการชนชั้นกลาง และยัปปี้ พวกเขาขุ่นเคืองมากกว่าเดิม ผู้นำสมาพันธ์ประชาธิปไตยได้ตัดสินใจไว้แล้วที่จะเคลื่อนขบวนไปยังทำเนียบรัฐบาล พวกเขาถูกหยุดตรงสะพานผ่านฟ้าอีกครั้ง ซึ่งมีตำรวจจราจรจำนวนหนึ่งกระจัดกระจายรออยู่เบื้องหลังรั้วลวดหนาม เบื้องหลังตำรวจคือกำลังทหารติดอาวุธพร้อมรบ ผู้ชุมนุมส่วนใหญ่อยู่ในอาการสงบ แต่มีบางส่วนเริ่มขว้างก้อนหินและขวดน้ำ บางคนชัดเจนว่าพยายามยั่วยุให้เกิดความรุนแรง หลายชั่วโมงพวกเขารื้อลวดหนามและยึดรถดับเพลิงที่ฉีดน้ำใส่ฝูงชน ตำรวจที่จงใจปราศจากเครื่องมือควบคุมฝูงชน พากันแตกฮือหลบหนี ทหารสบช่องมีข้ออ้างก้าวเข้ามา อันเป็นวิธีการที่ใช้ทั้งในปี 2516 และ 2519

เมื่อรัฐบาลประกาศภาวะฉุกเฉิน ทหารตั้งแถวรอรับมืออยู่ถัดไปในถนนราชดำเนินพร้อมยุทโธปกรณ์และรถหุ้มเกราะ แต่ผู้ชุมนุมไม่ได้รุกไปต่อ ส่วนใหญ่ปักหลักบริเวณสะพานผ่านฟ้า คนกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่งจัดการเผารถไปหลายคันรวมทั้งสถานีตำรวจที่ตำรวจผละทิ้งไป พวกนี้เป็นพวกก่อกวนที่มีการจัดตั้งมา ซึ่งทั้งสองฝ่ายต่างยอมรับในภายหลัง แต่จะโดยใครนั้นไม่เคยมีการยืนยัน ถึงตอนนี้ยังไม่มีการใช้อาวุธ มีผู้ได้รับบาดเจ็บเพียงเล็กน้อย

ตีสอง ผู้ชุมนุมสามในสี่กลับบ้านไปแล้ว ที่เหลือปฏิบัติตามคำร้องขอของจำลองด้วยการนั่งอย่างสงบบริเวณสะพาน พูดคุย ร้องเพลงและงีบหลับในสถานการณ์ที่ทุเลาลง ตีสี่ กำลังทหารเคลื่อนเข้าหาฝูงชน ทั้งที่ไม่มีการยั่วยุและไม่มีการประกาศเตือน เริ่มกราดกระสุนเข้าใส่ ฝูงชนแตกตื่นหลบหนี หลายคนนอนตายและอีกหลายคนได้รับบาดเจ็บ พออาทิตย์ขึ้น เลือดบนถนนก็ถูกฉีดล้างออกไป ผู้ประกาศข่าวโทรทัศน์รายงานว่าผู้ประท้วงได้พยายามที่จะบุกเข้าวังสวนจิตร กองทัพอ้างว่าผู้ชุมนุมเป็นฝ่ายยิงก่อน ทั้งสองเรื่องนี้โกหก ไม่มีการยิงจากฝั่งผู้ชุมนุม ไม่มีการพบปืนหรือกระทั่งมีด ไม่มีใครไปใกล้วังสวนจิตร และไม่มีใครตั้งใจจะไป อีกทั้งยังไม่มีความจำเป็นใดๆ ที่จะต้องสลายฝูงชน วันจันทร์นั้นเป็นวันหยุด ไม่มีใครจะมาทำงานในถนนราชดำเนิน

วังใช้เวลาเช้าวันจันทร์นั้นรวบรวมข้อมูล เปรมพูดคุยกับทหารทุกส่วน องคมนตรีคนอื่นๆ ก็คุยกับสายของตัวเอง แต่ฝ่ายเรียกร้องประชาธิปไตยกลุ่มต่างๆ บอกว่าส่วนใหญ่แล้วพวกเขาถูกปฏิเสธอย่างไม่ใยดี[11] ดูไม่คล้ายกับว่าภูมิพลรับรู้สภาพทั้งหมด นอกไปจากสิ่งที่สุจินดาประกาศทางโทรทัศน์ว่า ผู้ประท้วงของจำลองมีปืนและคุกคามวัง บ่ายต้นๆ ของวันจันทร์ หลังจากจำลองและผู้ชุมนุมหลายพันคนกลับมานั่งประท้วงบนถนนราชดำเนินอีกครั้ง ทหารเคลื่อนกำลังเข้าจับพวกเขา ส่วนใหญ่แล้วยิงกระสุนปลอมขึ้นฟ้า แต่ตามตรอกซอกซอยที่ไม่มีกล้องคอยจับภาพ คนจำนวนมากถูกยิงด้วยกระสุนจริง

---

11 สัมภาษณ์พิเศษกับผู้นำคนหนึ่งของสมาพันธ์ประชาธิปไตย, 2538.

www.yerngshare.blogspot.com

เย็นวันนั้น ฝูงชนกลับมารวมตัวกันที่สนามหลวง คราวนี้มีสัดส่วนคนหนุ่มสาวมากขึ้นและร้อนมากขึ้น ผู้ชุมนุมถูกปิดกั้นด้วยเครื่องกีดขวางไม่ให้เดินขบวนลงมายังถนนราชดำเนิน พอมืด ทหารวางกำลังโอบล้อมบริเวณ เล็งปืนกลไปที่พวกเขาผ่านแนวลวดหนาม ตามหลังคามีนักแม่นปืนประจำที่ ทหารเริ่มยิงเมื่อผู้ชุมนุมจุดไฟเผารถเมล์หลายคันและเริ่มดันรถพุ่งไปยังเครื่องกีดขวาง นักแม่นปืนที่อยู่บนหลังคาคอยสอยผู้ประท้วงที่อยู่แถวหน้า ทหารบนพื้นดินก็ยิงเข้าใส่ฝูงชน หยุดพักแล้วก็ยิงต่ออยู่หลายรอบ ผู้ประท้วงหลายสิบคนโดนกระสุน และตายไปหลายสิบคน

หลังเที่ยงคืน ในที่สุดทหารก็กวาดล้างบริเวณนั้นทั้งหมด ออกหมายจับผู้นำสมาพันธ์ประชาธิปไตย พอข่าวการฆ่าฟันแพร่กระจายไปทั่วกรุงเทพฯ ผู้คนเริ่มถามอย่างเงียบ ๆ ภูมิพลอยู่ไหน? ทำไมเขาจึงไม่ยุติสถานการณ์? เขาสนับสนุนสุจินดา หรือว่าเขาถูกขัดขวางโดยกำลังทหารและรถหุ้มเกราะที่ห้อมล้อมวังไม่ให้เข้ามาแทรกแซง? คำถามเหล่านี้มาจากคนไทยทั่วไปบนท้องถนน และจากนักธุรกิจชั้นนำและสส. ข่าวลือแพร่สะพัดว่าภูมิพลถูกทหารคุมตัว หรือไม่ก็หนีไปนครราชสีมาพร้อมกับเปรมแล้วเหมือนในปี 2524 เพื่อรวบรวมกำลังทหารมาสู้กับสุจินดา ข่าวลือทั้งหมดทึกทักไว้ก่อนว่าภูมิพลไม่มีทางจะถือหางสุจินดาได้ แต่ในขณะเดียวกัน กองทัพเตรียมตัวสู้ศึก โดยเชื่อว่าชวลิตกับจำลองจะเรียกกำลังทหารฝ่ายตนมาสู้

ตลอดทั้งวันอังคารที่ 19 พฤษภาคมนั้น ไม่มีหลักฐานว่าครอบครัวนี้ยืนอยู่ฝ่ายใด วชิราลงกรณ์เดินทางไปสนามบินเพื่อจะไปเกาหลีใต้ด้วยขบวนรถที่คุ้มกันหนาแน่นซึ่งดูแลโดยเกษตร สิรินธรได้เดินทางไปปารีสอย่างเป็นทางการพร้อมกับกัลยาณิวัฒนาตั้งแต่สัปดาห์ก่อนหน้านั้นแล้ว เกิดเสียงเรียกร้องจากทั่วทุกสารทิศเพื่อให้ยุติความรุนแรงและให้ภูมิพลออกมาแทรกแซง ญาณสังวรนำมหาเถรสมาคมเรียกร้องให้ทุกฝ่ายหยุด “ฆ่ากัน” แม้ว่าไม่มีใครฝ่ายรัฐบาลถูกฆ่าเลยก็ตามที[12] สิรินธรวิงวอนขอความสงบและความสามัคคีด้วยเทปที่บันทึกที่ปารีส เธอบอกว่าเธอได้พยายามโทรหาครอบครัวแต่ติดต่อไม่ได้ นี่เป็นเรื่องปกติ การโทรศัพท์จากต่างประเทศมายังกรุงเทพฯ แย่เป็นปกติอยู่แล้ว และในเวลานั้น ใครต่อใครก็พากันโทรเข้าโทรออก แต่ผู้คนตีความว่าเธอถูกกันไม่ให้ติดต่อกับพ่อของเธอ หลังจากนั้น สุจินดาออกโทรทัศน์เพื่อปฏิเสธว่าทั้งเขาหรือครอบครัวภูมิพลไม่ได้หนีออกจากกรุงเทพฯ เขายังประนามชวลิตและจำลองอยู่ว่ามีใจต้องการทำลายศาสนาพุทธและสถาบันกษัตริย์

วันถัดมา ขณะข่าวลือแพร่สะพัดว่าก๊กก๊วนต่าง ๆ ในกองทัพกำลังจะห้ำหั่นชิงอำนาจกันเอง ก็ยังไม่มีสิ่งบ่งชี้ถึงจุดยืนของภูมิพล กำลังของสุจินดาได้ยึดครองกรุงเทพฯ ชั้นในทั้งหมดและมีการยิงต่อสู้ประปราย สุจินดาแถลงสั้น ๆ ทางโทรทัศน์อีกครั้งหนึ่ง หลัก ๆ เพื่อบอกว่าเขาควบคุมสถานการณ์ได้ บรรดาหัวหน้าพรรค

---

12 *Bangkok Post*, May 20, 1992.

www.yerngshare.blogspot.com

ร่วมรัฐบาลอยู่กับเขาทั้งณรงค์ บรรหารและสมัคร สมัครยืนยันว่าการยิงประชาชนนั้นสามารถทำได้เพราะพวกนั้นเป็นคอมมิวนิสต์[13]

ค่ำวันนั้น ผู้ประท้วงหลายหมื่นคนรวมตัวกันที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง ทหารก็เริ่มเคลื่อนย้ายกำลังไปในทิศทางนั้น สี่ทุ่มเศษ โทรทัศน์แพร่ภาพที่ดูหยาบ เสียงอู้อี้ เป็นภาพภูมิพลนั่งอยู่บนเก้าอี้ เปรมกับสัญญาคุกเข่าอยู่สองข้างเหมือนยักษ์เฝ้าประตูวัด จำลองกับสุจินดานั่งพับเพียบค้อมตัวแทบจะเหมือนกราบอยู่บนพื้นเบื้องหน้า ภูมิพลพูด "คงเป็นที่แปลกใจ ทำไมถึงเชิญให้ท่านมาพบกันอย่างนี้... แต่ที่จะแปลกใจก็อาจมีว่าทำไมเชิญพลเอกสุจินดา คราประยูร และพลตรีจำลอง ศรีเมือง เพราะว่า อาจมีผู้ที่แสดงเป็นตัวละครมากกว่านี้ แต่ว่าที่เชิญมาเพราะว่า ตั้งแต่แรกที่มีเหตุการณ์ สองท่านเป็นผู้ที่เผชิญหน้ากัน แล้วก็ในที่สุด เป็นการต่อสู้หรือการเผชิญหน้ากว้างขวางขึ้น... การที่จะเป็นไปอย่างนี้ต่อไป จะเป็นเหตุผลหรือต้นตออย่างไรก็ช่าง เพราะเดี๋ยวนี้เหตุผลเปลี่ยนไป ถ้าหากว่าเผชิญหน้ากันแบบนี้ต่อไป เมืองไทยมีแต่ล่มจมลงไป"[14]

เขาบอกว่า บางคนได้เสนอทางแก้ปัญหาด้วยการยุบสภาจัดเลือกตั้งใหม่ แต่เขาอ้างว่าพรรคการเมืองเกือบทั้งหมดปฏิเสธแนวทางนี้ ดังนั้นเขาจึงทำไม่ได้ อีกทางหนึ่งคือแก้ไขรัฐธรรมนูญ ซึ่งเขาบอกว่านั่นคือสิ่งที่เขาได้เสนอแนะมาก่อนหน้านี้แล้วในการปราศรัยงานวันเกิดเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม แม้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้จะ "มีคุณภาพพอใช้ได้" อยู่แล้ว เขาบอกว่าก็ยังเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาที่ดี "แล้วก็ก่อนที่ไปพูดที่ศาลาดุสิดาลัย ก็ได้พบพลเอกสุจินดา ก็ขออนุญาตเล่าให้ฟังว่า พลเอกสุจินดาก็เห็นด้วยว่า ควรจะประกาศใช้รัฐธรรมนูญนี้ และแก้ไขต่อไปได้ อันนี้ก็เป็นสิ่งที่ทำได้ และตอนหลังนี้ พลเอกสุจินดาก็ได้ยืนยันว่า แก้ไขได้ก็ค่อยๆ แก้เข้าระเบียบให้เป็นที่เรียกว่า ประชาธิปไตย... ฉะนั้นก็นึกว่า ถ้าหากว่าสามารถที่จะปฏิบัติตามที่ได้พูดในวันที่ ๔ ธันวาคมนั้นก็นึกว่า เป็นการกลับไปดูปัญหาเดิม ไม่ใช่ปัญหาของวันนี้ (ประโยคสุดท้ายที่อ้างในหนังสือไม่ตรงกับภาษาไทยต้นฉบับ http://kanchanapisek.or.th/speeches/1992/0520.th.html - ผู้แปล)"

ด้วยกลัวว่าประเทศจะล่มจม เขาบอกว่า "ฉะนั้นก็ขอให้โดยเฉพาะสองท่าน คือพลเอกสุจินดา และพลตรีจำลองช่วยกันคิด คือหันหน้าเข้าหากัน ไม่ใช่เผชิญหน้ากัน เพราะว่าเป็นประเทศของเรา ไม่ใช่ประเทศของหนึ่งคนสองคน เป็นประเทศของทุกคน... แล้วก็จะมีประโยชน์อะไรที่จะทะนงตัวว่าชนะ เวลาอยู่บนกองซากปรักหักพัง?" เขาปิดท้ายด้วยการเกลี้ยกล่อมให้หันหน้าเข้ากันและช่วยกันแก้ปัญหา "และก็เชื่อว่าทั้งสองท่าน ก็เข้าใจว่า จะเป็นผู้ที่ได้สร้างประเทศจากซากปรักหักพัง แล้วก็จะได้ผลในส่วนตัวมากว่าได้ทำดี แก้ไขอย่างไรก็แล้วแต่ที่จะปรึกษากัน ก็มีข้อสังเกตดังนี้"

---

13 สัมภาษณ์โดยผู้เขียน, 20 พฤษภาคม 2535.

14 ภูมิพล, *Royal Remarks*, 2540.

www.yerngshare.blogspot.com

เนื่องจากเสียงจากโทรทัศน์แย่มาก สำหรับผู้ชมแล้ว สาส์นหลักคือภาพที่ได้เห็น นั่นคือ ภูมิพลเรียกจำลองกับสุจินดามานั่งอยู่แทบเท้า โดยมีเปรมและสัญญาขนาบข้างแบบหวังเฉากับหม่าฮั่น "ไม่มีใครสามารถโต้แย้งกษัตริย์ได้" Bagehot เขียนไว้เกี่ยวกับอำนาจของกษัตริย์ มีคนไม่มากนักที่สังเกตประเด็นหัวใจของคำพูดของภูมิพล เขาโทษจำลองกับขบวนเรียกร้องประชาธิปไตยเป็นต้นเหตุของความวุ่นวาย เพราะพวกเขาไม่ยอมรับฟังคำแนะนำ 4 ธันวาของเขาที่ให้ค่อยๆ แก้ไขรัฐธรรมนูญ ซึ่งเขาก็ยังคงกังขาถึงความจำเป็นของการแก้ไขอยู่นั่นเอง ส่วนสุจินดากลับเป็นผู้ที่เปิดใจรับคำแนะนำของเขา และได้ยืนยันว่าพร้อมที่จะยอมรับการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ภูมิพลดูเหมือนจะถามว่า แล้วทำไมถึงยังออกมาต่อสู้บนท้องถนนกันอยู่อีก? แทนที่จะยอมรับกระแสเรียกร้องของประชาชนและเห็นว่ารัฐบาลสุจินดาเป็นฝ่ายปฏิเสธที่จะแก้ไขรัฐธรรมนูญ และรับรู้ว่าการแก้ไขรัฐธรรมนูญเป็นไปไม่ได้เลยเนื่องจากกองทัพครอบงำวุฒิสภาอยู่อย่างนั้น ภูมิพลกลับทำให้เรื่องทั้งหมดเป็นเพียงความพยาบาทส่วนตัวของจำลอง

วันถัดมา ทั่วทั้งโลกต้องพากันทึ่งไปกับการลงมือของภูมิพล ความรุนแรงและการประท้วงหยุดลง แม้ว่ากำลังทหารจะยังคงตรึงอยู่ตามท้องถนนก็ตาม จำลองถูกสั่ง (อาจจะโดยเปรมในนามของภูมิพล) ให้ขอให้ผู้ประท้วงยุติการเคลื่อนไหว สุจินดาถูกสั่งให้ลาออก และพรรคการเมืองก็ถูกสั่งให้แก้ไขรัฐธรรมนูญ ขณะจำลองหายหน้าหายตาไป พวกรสช.ไม่ได้หายไปด้วย สุจินดา เกษตรและอิสระพงษ์ยืนยันว่าการกระทำของพวกตนเป็นการกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมายและจำเป็นเพื่อป้องกันตัวจากผู้ประท้วงที่บุกโจมตีด้วยอาวุธปืน ระเบิดมือและระเบิดเพลิง ซึ่งไม่เป็นความจริงเลย สุจินดายืนกรานอยู่ในตำแหน่งนายกฯ ต่อไปจนกว่ารัฐสภาจะแก้ไขรัฐธรรมนูญเสร็จ และเขายังเรียกร้องการนิรโทษกรรมเพื่อคุ้มครองตัวเขาและพวก แม้ว่าขบวนเรียกร้องประชาธิปไตยจะไม่พอใจ ภูมิพลก็เดินหน้าประกาศนิรโทษกรรม ในที่สุด วันอาทิตย์ที่ 24 พฤษภาคม เวลาใกล้เที่ยง หลังจากเข้าพบญาณสังวรเป็นการส่วนตัวที่วัดบวรฯ สุจินดาก็ลาออก โดยประกาศว่าเขาได้บรรลุตามความประสงค์ของภูมิพลที่ต้องการให้เกิดความสงบและความสมานฉันท์เรียบร้อยแล้ว วันถัดมา สภาเปิดประชุมโดยมีมือกฎหมายของรสช.ที่เคยรับใช้เปรมมายาวนาน(มีชัย ฤชุพันธ์)ทำหน้าที่รักษาการนายกฯ สมาชิกสภาผ่านร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญในวาระที่หนึ่งและที่สองไปอย่างรวดเร็ว วาระสามกำหนดในอีกสองสัปดาห์ถัดไป

กระนั้นก็ยังไม่จบเสียทีเดียว สุจินดายังคงเป็นรัฐมนตรีกลาโหม และเกษตร, อิสระพงษ์กับคนอื่นๆ ยังอยู่ในตำแหน่งเดิมในกองทัพ พรรคการเมืองที่สนับสนุนสุจินดายังคงควบคุมสภาอยู่ พร้อมทั้งยังมีวุฒิสภาที่รสช.แต่งตั้งมาอีก พวกรสช.ไม่มีการสำนึกผิด ยังคงปกป้องตัวเองในเวทีต่างๆ อยู่ ซึ่งรวมถึงครั้งหนึ่งที่มีผู้เข้าร่วมเป็นนักการทูตต่างชาติที่ไม่ได้มีใจให้ โดยประกาศว่าพวกเขาได้ปกป้องภูมิพลและประเทศจากพวกคอมมิวนิสต์ที่พยายามยุยงปลุกปั่น เมื่อฝ่ายเรียกร้องประชาธิปไตยเรียกร้องให้ยกเลิกการนิรโทษกรรม พวกเขาก็ตอบโต้ด้วยการขู่จะรัฐประหาร

สองสามวันต่อมา พรรคการเมืองร่วมรัฐบาล 5 พรรคเสนอชื่อพล.อ.อ.สมบุญ ระหงษ์ หัวหน้าพรรคชาติไทยเป็นนายกฯ แต่พอประธานสภาผู้แทนฯ อาทิตย์ อุไรรัตน์เสนอชื่อเข้าไป วังก็เงียบเฉย ระหว่างที่ยังไม่มีอะไรชัดเจนประชาชนเข้าใจว่าภูมิพลต้องการให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญเสียก่อน บางคนมองว่าเขาเห็นว่าสมบุญจะสร้างปัญหาเพิ่มขึ้นอีก หลังจากการเสนอชื่อสมบุญถูกปฏิเสธอย่างไม่เป็นทางการเป็นครั้งที่สองในต้นเดือนมิถุนายน เปรมประกาศว่าภูมิพลต้องการให้นายกฯ เป็นที่ยอมรับของประชาชนทั้งหมด มีข่าวลือหนาหูว่าภูมิพลต้องการให้องคมนตรีจิรายุ อิศรางกูรเป็นนายกฯ แต่พรรคร่วมรัฐบาลที่ยังอยู่ในการควบคุมของสุจินดาและเกษตรยืนกรานให้เป็นสมบุญ

ทุกๆ คนล้วนใจจดใจจ่อในวันที่ 10 มิถุนายน อันเป็นวันที่การแก้ไขรัฐธรรมนูญจะผ่านวาระสาม หลังจากการแก้ไขผ่านเสร็จเรียบร้อย อาทิตย์ก็เข้าวังเพื่อเสนอชื่อสมบุญอีกครั้ง ที่บ้านของสมบุญ ขวดแชมเปญแช่เตรียมในน้ำแข็ง ผู้สนับสนุนมารอคอยนับร้อย สมบุญรอโทรศัพท์ที่จะยืนยันการแต่งตั้งเขาเป็นนายกฯ เมื่อเขาได้รับโทรศัพท์จู่ๆ สีหน้าเขาก็ซีดเผือดเหมือนไม่เชื่อหูตัวเอง ขณะเขาพูดโทรศัพท์ ครับ ผมเข้าใจ ทุกๆ คนก็พากันเข้าใจ และบรรดานักข่าวก็พากันส่งเสียงโห่ร้องดีใจ ภูมิพลแต่งตั้งอานันท์ ปันยารชุนเป็นนายกฯ อีกครั้ง[15]

ในช่วงหลายเดือนต่อมา อานันท์คลี่คลายความตึงเครียดและประคองเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพ เขายุบสภาและกำหนดให้มีการเลือกตั้งในเดือนกันยายน ซึ่งดำเนินไปค่อนข้างราบลื่น โดยพรรคการเมืองถูกแบ่งเป็นพรรคมารกับพรรคเทพ พรรคเทพหรือพรรคฝ่ายค้านเดิมเป็นฝ่ายชนะและได้จัดตั้งรัฐบาลนำโดยพรรคประชาธิปัตย์ และชวน หลีกภัยเป็นนายกฯ มันถูกมองว่าเป็นจุดเริ่มต้นใหม่ของการเมืองไทย

ภาระหน้าที่ที่ละเอียดอ่อนอีกอย่างหนึ่งของอานันท์คือการสะสางเหตุการณ์เดือนพฤษภา พิจิตร กุลละวนิชย์ คนโปรดของเปรมและภูมิพล(และอีกไม่นานก็ได้เป็นองคมนตรี) รับหน้าที่ทำรายงานลับปกปิดในระยะเวลาหกสัปดาห์ รายงานฉบับนี้ไม่ได้รับการเผยแพร่ แต่อานันท์เผยว่ารายงานบอกว่ากองทัพผิดพลาดที่ขาดความเข้าใจโดยพื้นฐานในธรรมชาติของการประท้วง ไม่มีการวิเคราะห์กว้างกว่านั้นว่าทำไมกองทัพไทยจึงผลิตกลุ่มก๊วนทหารที่ฉ้อฉลและทะเยอทะยานอย่างนั้นที่ทึกทักเอาว่าพวกตนมีสิทธิที่จะครองอำนาจ ด้วยความเกร็งอานันท์ย้ายบรรดานายพลที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์พฤษภาไปไว้ในตำแหน่งที่ไม่มีอำนาจ เป็นอันจบชีวิตราชการของพวกเขาตรงนั้น พวกเขายอมรับการโยกย้ายโดยปราศจากความรู้สึกสำนึก ยังคงเถียงว่าผู้ประท้วงเป็นพวกคอมมิวนิสต์ที่ต้องการทำลายเสาหลักคือ ชาติ ศาสนาและกษัตริย์

การออกโรงอย่างสง่างามของภูมิพลที่เผยแพร่ทางโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ทั่วโลก กลายเป็นผลงานชิ้นเอกของสุดยอดกษัตริย์ไปอย่างรวดเร็ว มันเป็นปีเดียวกันกับปีที่เป็น*ปีสยอง*ของเอลิซาเบธ ที่ความยุ่งเหยิงในครอบครัว โชคชะตาสื่อลอนดอนที่ควบคุมไม่ได้ และที่สำคัญที่สุด ขาลงของความนิยมในหมู่ประชาชน ล้วนร่วมด้วยช่วยกันพาสถาบันกษัตริย์ของอังกฤษสู่ความตกต่ำ ฝีมือการสงบศึกของภูมิพลเป็นสิ่งยืนยันล่าสุดถึงคุณค่าที่ยั่งยืนนานของสถาบันกษัตริย์เมื่อใกล้สิ้นศตวรรษที่ 20

ที่รู้สึกอย่างนี้ไม่ใช่มีแต่เพียงนักโรแมนติกเท่านั้น บรรดาปัญญาชนผู้คงแก่เรียนก็พากันอาเศียรวาทสดุดีภูมิพล ยกเป็นกษัตริย์ทำนองโซโลมอนที่คิดการณ์พ้นไปจากการเมืองที่แบ่งฝักแบ่งฝ่ายและผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อประชาชน David Steinberg แห่ง Georgetown University ผู้เชี่ยวชาญเรื่องพม่าและนักวิจารณ์เผด็จ

15 แม้ว่าอานันท์จะไม่ได้ลงเลือกตั้ง การแต่งตั้งเขาก็ถูกต้อง เนื่องจากภูมิพลยังไม่ได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแก้ไข ซึ่งหลายวันต่อมาจึงมีการประกาศ

www.yerngshare.blogspot.com

การทหารของพม่า รำพึงเสียดายว่าที่ย่างกุ้งไม่มีกษัตริย์ เพื่อความทุกข์ยากของชาวพม่าจะได้บรรเทาลง[16] สำหรับคนไทยจำนวนมาก มันเป็นการยืนยันอีกครั้งหนึ่งถึงความยิ่งใหญ่ของกษัตริย์ของพวกเขา กระทั่งอานันท์ที่ไม่ใช่คนประเภทชอบพูดอะไรเกินจริงหรือประจบประแจง ก็ยังพูดว่า "ภูมิพลเป็นบุคคลเพียงหนึ่งเดียวที่สามารถบอกให้ทุกฝ่ายหยุดต่อสู้ หยุดการเผชิญหน้ากันได้ ไม่มีที่ไหนในโลกที่สงครามกลางเมืองเกิดขึ้น แล้วใครบางคนออกมาขอให้ทุกคนหยุดต่อสู้กันได้"[17]

แทบไม่ต้องสงสัยเลยว่าการออกโรงของภูมิพลในวันที่ 20 พฤษภานั้นเป็นการยุติสิ่งที่อาจจะเป็นการเข่นฆ่าที่เลือดนองยิ่งกว่านี้มาก นอกเหนือไปจากการเป็นสัญลักษณ์แห่งความสามัคคีแล้ว บทบาทที่สำคัญที่สุดของกษัตริย์ในระบอบรัฐธรรมนูญสมัยใหม่ผู้นี้คือการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยในสถานการณ์วิกฤตและเป็นผู้นำในภาวะที่ไร้การนำ ภูมิพลทำอย่างนั้นอย่างมีทักษะอันไร้ข้อกังขา ด้วยการลดค่าเหตุการณ์ทั้งช่วงลงเป็นเพียงการห้ำหั่นส่วนตัวระหว่างคนมักใหญ่ใฝ่สูงสองคนแล้วก็สั่งยุติการชก เขาหลีกเลี่ยงการสร้างความรู้สึกแปลกแยกแก่ฝูงชนอันเป็นพสกนิกรที่จงรักภักดีของเขา และหลีกเลี่ยงการประนามกองทัพที่เป็นหน่วยรักษาความปลอดภัยของเขา และเขายังหลีกเลี่ยงประเด็นหลักจริงๆ เรื่องรัฐธรรมนูญอีกด้วย

แต่ว่าเรื่องมันมาถึงจุดนั้นได้อย่างไรเป็นอีกประเด็นหนึ่ง กษัตริย์สมัยใหม่ของยุโรปได้เป็นใจให้กับความพยายามที่จะพัฒนาสถาบันอื่นๆ และหลักกฎหมายเพื่อหลีกเลี่ยงโศกนาฏกรรมอย่างนี้และเพื่อจะได้ไม่ต้องออกมาแทรกแซงซึ่งเสี่ยงต่อความเสื่อมเสียของตัวสถาบันเอง ตรงกันข้าม ภูมิพลกลับบ่อนทำลายพัฒนาการของสถาบันอื่นๆ มาโดยตลอด โดยมองว่าเป็นคู่แข่งบารมีต่อตัวเขา แทนที่จะเป็นโล่ห์กำบัง ซึ่งยิ่งเป็นการซ้ำเติมความพิกลพิการของรัฐบาลที่ต้องอาศัยให้เขาออกมาแทรกแซงอยู่เรื่อยๆ Bagehot พูดถึงเรื่องนี้ใน The English Constitution "ตราบใดที่สภานึกว่ามันเป็นหน้าที่ของกษัตริย์ที่ต้องจัดการหารัฐบาล ก็จะไม่ยอมทำหน้าที่หารัฐบาลด้วยตัวเองอยู่ร่ำไป" ตราบใดที่กษัตริย์ยึดกุมหน้าที่นี้ เขาก็จะยิ่งถลำลึกไปกับการเมือง และอำนาจของเขาก็จะยิ่งสุ่มเสี่ยง

พฤษภา 2535 คือสิ่งแสดงถึงความผิดพลาดในอุดมคติของภูมิพลว่าด้วยรัฐบาลของกษัตริย์ ความมีอคติของเขาต่อนักการเมือง และความไม่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ได้เกิดขึ้นในช่วงวาระการดำรงตำแหน่งที่ยาวนานของเขา ทั้งที่นักการเมืองอย่างจำลองและชาติชายได้รับความนิยม ภูมิพลก็ยังคงเหนียวแน่นอยู่กับนายพลของเขา ซึ่งไม่ใช่แม้กระทั่งจะเป็นทหารที่ดีที่สุดด้วยซ้ำ ทหารที่ละโมบมักใหญ่ใฝ่สูงอย่างอาทิตย์ ชวลิตและสุจินดาล้วนผงาดขึ้นมาภายใต้ปีกของเปรม ขณะทหารอาชีพร่วงหล่นไปตามรายทาง

---

16 *Far Eastern Economic Review*, July 16, 1992.

17 *Bangkok Post*, May 24, 1992.

www.yerngshare.blogspot.com

กระนั้นภูมิพลกับภรรยาก็ยังโปรดปรานทหารขี้ฉ้อเหล่านี้มากกว่ากระทั่งนักการเมืองมือสะอาด เมื่อภูมิพลแสดงความโปรดปรานต่อทหารในเดือนธันวาคม 2533 สุจินดาก็มีเหตุอันชอบที่จะทำการยึดอำนาจ

สาวกของภูมิพลบอกว่าภูมิพลไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากต้องยอมรับการยึดอำนาจของรสช. ขณะเดียวกันก็ยังยืนยันว่ามันเป็นการรัฐประหารที่ประชานิยม ทั้งสองประการไม่จริงเสียทีเดียว กระแสสาธารณะมีพลิกข้างมาต่อต้านชาติชาย ที่เป็นผลจากการเพาะบ่มโดยทั้งกองทัพและคำพูดของภูมิพล แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าเป็นกระแสเรียกร้องให้มีการยึดอำนาจ ในเวลานั้นภูมิพลไม่ได้แสดงจุดยืนสนับสนุนการเปลี่ยนผ่านตามรัฐธรรมนูญ ที่อาจจะทำให้สุจินดาไม่กล้ายึดอำนาจ ยิ่งกว่านั้น เขายังปฏิเสธที่จะใช้อำนาจในการยุบสภาและกำหนดการเลือกตั้งใหม่ อำนาจกษัตริย์ดังกล่าวไม่ได้ไม่สลักสำคัญเพียงเพราะว่าไม่ค่อยได้ใช้หากมีเพื่อเหตุฉุกเฉินทางการเมืองเป็นการเฉพาะ[18]

หลังรัฐประหาร การออกความเห็นเพียงเล็กน้อยที่เรียบเรียงคำพูดดีๆ สนับสนุนหลักการรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตยก็คงจะพอเพียงแล้วที่จะเตือนพวกรสช. แต่กลับเป็นว่า หลังจากความละโมบฉ้อฉลของพวกรสช.แดงออกมาเป็นปี ในเดือนธันวาคม 2534 ภูมิพลยังคงรับรองความเป็นผู้นำของสุจินดาเมื่อเขาพูดว่าไม่จำเป็นต้องยึดติดหลักการทางทฤษฎีหรือตำราใดๆ การสอดมือในเรื่องรัฐธรรมนูญก็เช่นกัน คือทำก่อนเวลาอันควร เขาไม่ได้รอให้สภาออกเสียงเสร็จเสียก่อน อย่างที่การระเบิดห้าเดือนให้หลังแสดงให้เห็น การแทรกแซงเป็นกิจวัตรของภูมิพลทำให้สภาต้องพึ่งพิงการตัดสินใจของกษัตริย์มาโดยตลอด หน้าที่ในการควบคุมกองทัพ การแก้ไขรัฐธรรมนูญ และการเลือกนายกฯ คนใหม่ล้วนถูกยกให้เป็นของภูมิพล

ฝีมือของภูมิพลในการสะกดสถานการณ์ภายหลังการนองเลือดช่วง 18-20 พฤษภาช่วยปิดบังอคติคงเส้นคงวาที่เขามีต่อพวกประท้วงและขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชน แต่สิ่งบ่งชี้ทั้งหมดก็ปรากฏ ตั้งแต่การที่เขาเงียบเฉยต่อการเตรียมแผนไพรีพินาศ การเปลี่ยนเส้นทางของขบวนรถสิรินธร ตลอดจนการโฆษณาชวนเชื่อในสื่อที่อยู่ภายใต้การควบคุมของลิ่วล้อวังอย่างปีย์ มาลากุล แต่ด้วยความชำนิชำนาญที่ผ่านการฝึกฝนมาเป็นอย่างดีอย่างในกรณี 14 ตุลา 2516 ภูมิพลรักษาระยะห่างจากพวกทหารมากพอที่จะโผล่มาในฐานะกษัตริย์ของประชาชนได้ เมื่อเขาออกมาตำหนิสุจินดาและจำลองโดยส่วนตัว ผู้ประท้วงก็เข้าใจได้ว่าเขาไม่ได้บอกว่าประชาชนผิด เนื่องจากรัฐธรรมนูญจะได้รับการแก้ไขในท้ายที่สุด พวกเขาก็เชื่อได้ว่าภูมิพลอยู่ข้างพวกเขา

ถึงอย่างนั้น ก็ยังมีปัญหาว่าภูมิพลมาออกโรงเอาก็ต่อเมื่อสามวันหลังจากผู้ประท้วงถูกฆ่าเป็นครั้งแรก ฝ่ายที่ปกป้องวังที่ตระหนักถึงประเด็นสามวันที่หายไปนี้ภายหลังยืนยันว่าภูมิพลไม่ชอบสุจินดา แต่เนื่องจากไม่สามารถควบคุมเขาได้ จึงต้องรอจนกว่ากลุ่มก๊วนของสุจินดาบั่นทอนตนเองเสียก่อน มันแทบจะเป็นคำโต้แย้ง

---

18 สำหรับการถกเถียงเรื่องอำนาจที่ไม่ค่อยได้ใช้ของกษัตริย์และประเด็นเกี่ยวกับอำนาจการยุบสภาของกษัตริย์, ดู Bogdanor, *The Monarchy*.

www.yerngshare.blogspot.com

อย่างเป็นทางการ เมื่อคนแวดล้อมวังจำนวนมากต่างก็พูดแบบนี้ คนใกล้วังรายหนึ่งอธิบายว่า "เมื่อภูมิพลออกโรง เขาต้องประสบความสำเร็จ เขาต้องกุมสภาพได้ ก็เป็นเหตุผลว่าทำไมจึงรอเวลา"[19] เจ้ารุ่นใหญ่รายหนึ่งเรียกมันว่าเป็นท่าไม้ตาย "กระสุนเงินพิฆาต (silver bullet principle)" กล่าวคือ ภูมิพลมีเพียงโอกาสเดียวที่จะออกกระบี่ และมันจะต้องโดนจุดตาย เขาไม่สามารถกระทั่งจะเสี่ยงประกาศยุบสภาได้ เนื่องจากกลัวสุจินดาจะเมินเฉย บารมีของเขาก็จะถูกพิสูจน์ว่าไร้น้ำยา[20]

น่าสนใจว่าคนของวังไม่เคยอ้างว่าภูมิพลหลุดจากสถานการณ์หรือได้รับข้อมูลผิดพลาด ซึ่งน่าจะอธิบายช่วงเวลาที่ขาดหายไปสามวันนั้นได้ คำอธิบายอย่างนี้อาจทำให้ภาพพจน์สัพพัญญูของเขาเสียไป และก็คงจะไม่จริง ตั้งแต่แรกเขามอบหมายให้เปรมคอยติดตามสถานการณ์ และเปรมก็สื่อสารกับรสช.และคนอื่นๆ อยู่ตลอดเวลา และคอยรายงานต่อภูมิพล องคมนตรีคนอื่นก็ต่อสายไปตามเครือข่ายของตนเอง ไม่มีวี่แววใดๆ ว่าภูมิพลถูกคุมตัวอยู่ในสวนจิตร ถ้าหากยอมรับคำอธิบาย "กระสุนเงินพิฆาต" มันก็บ่งชี้ถึงความผิดพลาดอย่างลึกซึ้งในการที่เขาโปรดกองทัพมากกว่า เพราะเห็นได้ชัดเจนว่าสุจินดากับพวกพ้องรสช.ไม่ได้จงรักภักดี มีวินัย หรือเชื่อฟังมากไปกว่าคนไทยอื่นๆ เลย และหากสุจินดากับก๊วนจปร.5 เป็นข้อยกเว้น เป็นทหารขี้ฉ้อแล้วพวกนี้มาไกลขนาดนี้ได้ยังไง?

ยิ่งกว่านั้น แล้วทำไมภูมิพลจึงโทษจำลองเป็นส่วนใหญ่ในวันที่ 20 พฤษภาคม? จำลองถูกตำหนิที่ไม่ฟังคำชี้แนะเรื่องรัฐธรรมนูญที่เขาพูดในเดือนธันวาคม แต่สุจินดากลับได้รับคำชมที่ได้ยินยอมตกลงว่าการแก้ไขรัฐธรรมนูญสามารถทำได้ ในการกล่าวโทษในลักษณะอย่างนี้ ภูมิพลละเลยข้อเท็จจริงที่ว่ารัฐธรรมนูญและรัฐสภาถูกออกแบบมาเพื่อปิดทางการแก้ไขใดๆ ที่พวกทหารไม่ต้องการ และเขายังละเลยการที่สุจินดาตระบัดสัตย์เรื่องแก้ไขรัฐธรรมนูญ

ในทำนองเดียวกัน ภูมิพลหลีกเลี่ยงข้อสรุปที่เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในหมู่คนไทยที่ได้รับการนับหน้าถือตาอย่างอานันท์ นักการทูตต่างชาติและนักวิชาการ ว่ากองทัพไทยมีปัญหาใหญ่หลวงเชิงสถาบันเห็นได้ชัดจากการที่พวกรสช.ยังคงดื้อดึงเหิมเกริมอยู่เป็นเวลาหลายเดือนหลังจากเหตุการณ์พฤษภา ในวันเดียวกันที่สุจินดาลาออก บรรดานายทหารคุมกำลังจัดการชุมนุมแสดงพลังเพื่อปกป้องวีรกรรมการสลายการชุมนุม ในเดือนกรกฎาคม เกษตรขู่ว่าการรัฐประหารยังมีโอกาสเกิดขึ้นได้ กระทั่งหลังจากอานันท์โยกพวกเขาเข้ากรุไปแล้วก็ตาม กองทัพให้ความช่วยเหลืออย่างเปิดเผยต่อพรรคการเมืองอย่างน้อยสองพรรคในการหา

---

19 *Far Eastern Economic Review*, June 25, 1992.

20 สัมภาษณ์พิเศษที่ปรึกษาของเจ้ารุ่นใหญ่, 2535.

www.yerngshare.blogspot.com

เสียงเลือกตั้ง ปลุกกระทิงแดง ลูกเสือชาวบ้านและกอรมน.ขึ้นมาให้สร้างความชอบธรรมให้กับการสังหารหมู่ในเดือนพฤษภา ยืนยันว่ามันเป็นเรื่องภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ต่อ ชาติ ศาสนาและภูมิพล[21]

จริงๆ แล้ว ภูมิพลเองปกป้องกองทัพตลอดระยะหลายเดือนนั้น ปลายเดือนตุลาคม เขาให้นายทหารที่ได้รับเลื่อนยศ 256 คนเข้าพบ เขาไม่เอ่ยถึงเหตุการณ์พฤษภา แต่กลับเล่นงานผู้ที่วิจารณ์กองทัพ *Far Eastern Economic Review* ได้ย้ำข้อวิจารณ์ต่อกองทัพไทยที่มีมาเนิ่นนานแล้ว คือ กองทัพยังคงไร้ความสามารถในการป้องกันชายแดนของประเทศ แต่กระนั้นก็ยังโป่งพองด้วยจำนวนนายทหารชั้นยศสูงที่อาจจะมีสัดส่วนสูงที่สุดในโลก ด้วยอัตรานายพลหนึ่งคนต่อทหาร 300-350 คน ซึ่งเป็นสิบเท่าของอัตราในตะวันตก จากนายพล 600 คนในกองทัพและกองบัญชาการทหารสูงสุด มีเพียงครึ่งหนึ่งที่สามารถบอกได้ว่าทำงานอะไร[22]

ภูมิพลปฏิเสธในเรื่องนี้ โต้ว่าผู้วิจารณ์นับนายพลเกษียณไปด้วย (ซึ่งไม่จริง) จำนวนนายพลหน้าใหม่ที่อยู่เบื้องหน้าเขาก็เป็นหลักฐานโต้งๆ อยู่แล้ว แต่เขาก็ยังยืนยันว่า "พูดกันมามากว่าเรามีนายพลมากเกินไป ถ้าเป็นอย่างนั้นจริง ก็ไม่จำเป็นจะต้องมามอบยศนายพลให้กับ 200 คนในวันนี้ คำวิจารณ์อาจกระเทือนความรู้สึกของพวกท่าน แต่โดยข้อเท็จจริงเรามีนายพลน้อยกว่าต่างประเทศ ในตะวันตกหรือตะวันออก... จำนวนนายพลในเมืองไทยไม่ได้สูงขนาดนั้น และกองทัพของเราก็ไม่ได้หัวโตอย่างที่พูดกัน จริงๆ แล้ว เล็ก"[23]

ในเดือนธันวาคม ภูมิพลโทษไปที่จำลอง ชวลิตและผู้ประท้วงอีกครั้ง เขาเล่าความเปรียบเรื่องเด็กคนหนึ่งที่กำลังเผชิญปัญหาบางอย่าง ละเลยทางแก้ปัญหาที่มีอยู่แล้ว กลับไปยั่วยุช้างตัวหนึ่งจนโกรธ ก่อให้เกิดปฏิกิริยาลูกโซ่รุนแรงตามมาจนในที่สุดก็แก้ปัญหาดั้งเดิมได้หลังเกิดความปั่นป่วนวุ่นวายที่ไม่จำเป็น[24] "สถานการณ์ในตอนนี้ก็เหมือนในเรื่องที่เล่า สับสน เรื่องใดก็ตาม คนหนึ่งพูดอย่างหนึ่ง อีกคนมาแย้ง ใช้ถ้อยคำที่ไม่ปรองดอง แล้วประเทศจะบริหารไปได้อย่างไร จะทำงานได้อย่างไร จะทำอะไรสำเร็จได้อย่างไร ถ้าทุกสิ่งไม่เข้าขากัน?... ในท้ายที่สุด คนที่ดันทุรังยึดตำราก็จะเถียงชนะ แต่นั่นไม่ดี ไม่ถูกต้อง... เราต้องไม่สร้างเงื่อนไขมากเกินไป การกระทำใดๆ จะต้องสร้างสรรค์แล้วทุกคนจะมีความสุข"

---

21 *Bangkok Post*, August 31, 1992.

22 *Far Eastern Economic Review*, June 25, 1992.

23 *Nation*, October 30, 1992.

24 ภูมิพล, *Royal Speech, December 4, 1992* (Bangkok: Krungthep Printing, n.d.).

www.yerngshare.blogspot.com

ผู้ฟังเข้าใจว่าคำพูดนี้สื่อถึงขบวนเรียกร้องประชาธิปไตย ที่ภูมิพลรู้สึกว่าหาเรื่องไปแหย่ช้างทหารที่อยู่ดี ๆ จนเกิดปัญหาใหญ่โต

กระทั่งหลังจากฝุ่นควันพฤษภา 35 จางหายไปแล้ว ภูมิพลก็ยังคงปฏิเสธข้อสรุปของนักวิชาการไทยและต่างประเทศ นักการเมืองและนักธุรกิจว่า ความวุ่นวายที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากระบบการเมืองที่ไม่พัฒนาต้องพึ่งพาสถาบันกษัตริย์และกองทัพมากเกินไป การถือดีในความเห็นของตนอย่างดื้อดึงของภูมิพลปรากฏชัดในเหตุการณ์น่าทึ่งตอนหนึ่งในต้นปี 2536 ขณะที่ประเทศไทยกำลังกระเสือกกระสนกับกระบวนการประชาธิปไตยและบรรดาทหารมักใหญ่ใฝ่สูงอยู่ พม่าก็ทุกข์เข็ญจากการกดขี่ของคณะทหารวิตกจริตและโหดเหี้ยมที่เรียกว่า Slorc (State Law and Order Restoration Council) พวกเขาปราบปรามการลุกฮือของประชาชนในปี 2531 จับกุมคุมขังนักการเมืองฝ่ายค้าน รวมทั้งผู้นำคือออองซานซูจี ในเดือนตุลาคม 2534 ขณะยังคงถูกคุมตัวในบ้าน ซูจีได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพอันแสดงถึงการยอมรับในการต่อสู้ของพวกเขา

เดือนกุมภาพันธ์ 2536 ผู้เคยได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ 8 คนมาเยือนประเทศไทยในฐานะเพื่อนบ้านใกล้ที่สุดเพื่อแสดงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน Oscar Arias อดีตประธานาธิบดีคอสตาริกา Desmond Tutu จากอัฟริกาใต้ ดาไลลามะแห่งทิเบต และอีกห้าคนได้รับการเชื้อเชิญจากนักเคลื่อนไหวทางสังคมของไทย ซึ่งก่อความกังวลอย่างมากต่อกองทัพไทย หลังจากเยือนค่ายผู้อพยพชาวพม่าอันแร้นแค้นบริเวณพรมแดนไทยทางภาคเหนือ พวกเขาก็ได้เข้าพบภูมิพล พวกเขาตะลึงที่ได้ยินภูมิพลเล็คเชอร์ให้พวกเขาฟังว่า อองซานซูจีควรจะเลิกต่อสู้และกลับไปเลี้ยงลูกที่อังกฤษเสีย และปล่อยให้ Slorc ปกครองประเทศไป รัฐบาลทหารเหมาะสมกับประเทศกำลังพัฒนา ภูมิพลยืนยัน และไม่มีความจำเป็นต้องไปสนับสนุนฝ่ายค้านของพม่า ซูจีเป็นแค่ตัวสร้างปัญหา[25]

ไม่ใช่ครั้งเดียวที่ภูมิพลพูดอะไรอย่างนี้ เขาล็อบบี้นักการทูตอเมริกันและนักวิชาการต่างชาติให้ยอมรับ Slorc ว่าเป็นผู้สร้างเสถียรภาพแก่พม่า เขาพูดไม่ต่างจากทหารพม่าพวกนั้นว่า ซูจีแต่งงานกับฝรั่งและร่ำเรียนที่เมืองนอก เธอไม่ได้เป็นตัวแทนคุณค่าดั้งเดิมของพม่า ดังนั้นเธอควรกลับไปอยู่กับครอบครัวที่อังกฤษ ทว่า ภายนอกรั้วสวนจิตร คนไทยรุ่นใหม่กำลังให้การสนับสนุนซูจี และนโยบายทางการของรัฐบาลที่เพิ่งผ่านการเลือกตั้งเข้ามาของชวน หลีกภัยคือ ให้การสนับสนุนขบวนการเรียกร้องประชาธิปไตยของเธอ

----

25 จากการสัมภาษณ์พิเศษหลายคน

www.yerngshare.blogspot.com

19 เสกเจ้าให้ขลัง เจาะยางประชาธิปไตย

การออกมายุติเหตุการณ์พฤษภา 2535 ส่งให้บารมีของภูมิพลในฐานะศูนย์รวมจิตใจของชาติสูงล้ำยิ่งขึ้นไปอีก เขาไม่ได้เป็นพิพิธภัณฑ์ความทรงจำแห่งอดีตเหมือนอย่างจักรพรรดิของญี่ปุ่น หรือเป็นเสเพลบอยฟุ้งเฟ้อเหมือนกษัตริย์มุสลิมของมาเลเซียและตะวันออกกลาง หรือเป็นวัตถุดิบป้อนให้กับนิตยสารเรื่องซุบซิบเหมือนอย่างบรรดาเจ้าหญิงเจ้าชายของยุโรป ภูมิพลคือของจริง และของดี

แต่สำหรับสถาบันกษัตริย์ไทย มันคือยอดเขาที่ข้างในกลวง พฤษภา 35 เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทอดลงจากยอดเขาสำหรับวัง เมื่อรัฐบาลและสังคมหันเหจากอดีตและเริ่มผละจากอุดมคติของรัฐและวัฒนธรรมที่นำโดยธรรมราชา คนไทยจำนวนมากที่ได้รับข้อมูลเข้าใจว่าเหตุการณ์พฤษภาเป็นผลมาจากการยอมให้(และพึ่งพา)ภูมิพลเป็นผู้ชี้ขาดในการบริหารประเทศ การเมืองและความยุติธรรม จำเป็นต้องมีการปฏิรูปในระดับพื้นฐานเพื่อขจัดปัญหาการทุจริตและการประพฤติมิชอบที่ฝังลึกในระบบบริหารประเทศ เพื่อบีบให้ทหารกลับเข้ากรมกอง และเพื่อดันภูมิพลให้กลับขึ้นไปนั่งบนบัลลังก์ แม้ว่าพวกเขาไม่ได้โทษภูมิพลสำหรับความผิดพลาดต่างๆ ที่ได้เกิดขึ้นก็ตาม พวกเขาเข้าใจว่าการปฏิรูปการเมืองจะไม่สามารถหยั่งรากได้ตราบใดที่วังยังคงยุ่งเกี่ยว ด้วยภูมิพลอายุ 65 ในปี 2535 หลายคนก็ยังคิดถึงผลที่จะเกิดขึ้นเมื่ออำนาจของเขาถูกผ่องถ่ายไปยังลูกชาย

ขณะเดียวกันวัฒนธรรมไทยก็เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งตีคู่กันไป ด้วยภาวะเศรษฐกิจเฟื่องฟูที่เริ่มในปี 2530 และความรุดหน้าทางเทคโนโลยีแผ่ไปทั่วเอเชีย ไทยสะพรั่งไปด้วยเศรษฐีใหม่ ธุรกิจ สินค้าบริโภคและบริการต่างๆ ประเทศกระโจนเข้าสู่วัฒนธรรมโลก ที่มีสื่อใหม่ๆ โทรศัพท์มือถือ เคเบิลทีวีจากทั่วโลก และคนต่างชาติมาเยือนไทยเป็นปริมาณมหาศาล

สำหรับวัง ทุนนิยมประชาธิปไตยและบริโภคนิยมโลกาภิวัตน์เป็นศัตรูไร้ตัวตนและประชานิยมชนิดใหม่ที่มาท้าทายบารมี ไม่เหมือนพิบูลในทศวรรษ 2493 หรือคอมมิวนิสม์ในทศวรรษ 2513 มันเป็นคู่แข่งที่น่ากลัวกว่ามากสำหรับอุดมคติธรรมราชาของภูมิพลที่สร้างสมบุญบารมีจากการประพฤติถือปฏิบัติพิธีกรรม มันคุกคามที่จะเขี่ยภูมิพลไปพ้นทาง ผลักไสเขา ครอบครัวและสถาบันกษัตริย์ให้เป็นสิ่งตกค้างทางประวัติศาสตร์ที่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ผู้คนรักใคร่ ทว่าไม่ทรงอำนาจอีกต่อไปแล้ว

ด้วยเวลาแห่งยุคสมัยเขากำลังจะหมดไป ภูมิพลสู้กับกฎเกณฑ์นี้อย่างดื้อรั้น งัดเอากลเม็ดเด็ดพรายทุกอย่างเพื่อฉายภาพพจน์บุญญาธิการที่ได้รับใช้ตัวเขามาตั้งแต่กลายเป็นกษัตริย์ในปี 2489 คำปราศรัยงานวันเกิดปี 2534 ว่าด้วยรัฐธรรมนูญของเขากลายเป็นแบบฉบับการแทรกแซงการเมืองอย่างเปิดเผยเพื่อเสนอวาระส่วนตัวของเขาเอง

การเลือกตั้งเดือนกันยายน 2535 ทำให้พรรคการเมืองฝ่ายตรงข้ามสุจินดาก้าวขึ้นสู่อำนาจ นำโดยประชาธิปัตย์ของชวน หลีกภัย และความหวังใหม่ของชวลิต ยงใจยุทธ นายกฯ คนใหม่คือชวน นักการเมือง-นักกฎหมายที่เจียมตน มือสะอาดและสนับสนุนให้สถาบันประชาธิปไตยและหลักกฎหมายมีความเข้มแข็งขึ้น เขาไม่ได้นิยมสาธารณรัฐ แต่ถึงอย่างไรเขาก็ยังไม่เป็นที่ไว้วางใจของวังอยู่ดี

ชวนได้รับการเลือกตั้งมาด้วยอาณัติที่จะต้องทำให้การบริหารประเทศสะอาดสะอ้านและเป็นประชาธิปไตย เขารับช่วงดูแลสังคมที่แทบจะจัดการอะไรไม่ได้หลังจากห้าปีของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจถึง 10 เปอร์เซ็นต์ต่อปี และยังคงเติบโตต่อไปในอัตราที่ใกล้เคียง เครื่องหมายแสดงภาวะเฟื่องฟูทางเศรษฐกิจนี้คือ รถยนต์ โทรศัพท์มือถือ หุ้น การเก็งกำไรอสังหาริมทรัพย์และการไปเที่ยวพักผ่อนต่างประเทศ กระทั่งชนบทไทยก็ยังคึกคักไปด้วยการแสวงหาความร่ำรวยและสินค้าบริโภค คุณค่าดั้งเดิมเริ่มบิดผัน โดยผู้หญิงเรียกร้องปากเสียงมากขึ้นในสังคมและเยาวชนที่ได้รับแรงบันดาลใจจากเอ็มทีวีย้อมผมหลากสีกับเจาะสะดือ

ประชาชนก็เรียกร้องจากรัฐบาลมากขึ้นเช่นกัน ในกรุงเทพฯ เป็นเรื่องคุณภาพชีวิต พวกเขาต้องการให้ปัญหารถติดวินาศสันตะโรได้รับการแก้ไข อากาศบริสุทธิ์ และไม่มีปัญหาน้ำท่วม ในชนบท ชาวบ้านเรียกร้องการแก้ไขปัญหาที่เก่าแก่เป็นชาติเรื่องการปฏิรูปที่ดินและหนี้สินเกษตรกร พวกเขาเรียกร้องการกระจายอำนาจ การเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น และงบประมาณสำหรับจังหวัด อำเภอและหมู่บ้าน

ประชาชนมอบหมายให้รัฐบาลชวนทำเรื่องทั้งหมดนี้ และทำการแก้ไขหรือร่างรัฐธรรมนูญใหม่ให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น เขากระเสือกกระสนอยู่เกือบสามปีกับพรรคร่วมรัฐบาลที่เกกมะเหรก แสดงให้เห็นว่าการก้าวไปข้างหน้าพอจะกระดึบไปได้บ้างโดยไม่ต้องอาศัยกองทัพหรือสถาบันกษัตริย์ การเปลี่ยนแปลงที่ใหญ่ที่สุดคือการใช้วาทกรรมการเมืองที่เปิดเผยมากขึ้น กลุ่มนักเคลื่อนไหวทางสังคมและชุมชน เอ็นจีโอ มีบทบาทมากขึ้นในนโยบายสาธารณะหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อม โดยได้รับความช่วยเหลือจากสื่อมวลชนที่เสรีมากขึ้น จากการที่ชวนดำเนินการทลายการผูกขาดของกองทัพ-ราชการในโทรทัศน์และวิทยุ ข่าวเปิดโปงต่างๆ ที่มีมากขึ้นเรื่อยๆ เริ่มเผยให้เห็นอาณาบริเวณที่กว้างขวางและลึกซึ้งของการทุจริตในวงราชการและธุรกิจและการบริหารงานที่ไม่โปร่งใส ตลอดจนสภาวะเหนือกฎหมายของชนชั้นนำไทย ข่าวทำนองนี้มาแทนที่ข่าวโฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาลและพรรคการเมืองที่ได้กินเวลาข่าวส่วนใหญ่มาตลอด และข่าวครอบครัวภูมิพลก็เริ่มที่จะถูกผลักถอยร่นออกไป สถานีโทรทัศน์แห่งใหม่ ไอทีวีไม่ได้แพร่ภาพข่าวครอบครัวภูมิพลเสียด้วยซ้ำในช่วงหัวค่ำอย่างที่ช่องอื่นทำกัน

ชวนไม่สามารถทำทุกสิ่งทุกอย่างที่เขาได้รับมอบหมายมาให้ทำได้ทั้งหมด ในปี 2538 พรรคของเขาถูกมรสุมเรื่องทุจริตอื้อฉาว รัฐบาลชวนถูกแทนที่ด้วยรัฐบาลผสมที่นำโดยบรรหาร ศิลปอาชา โดยมีพรรคร่วมรัฐบาลของสมัคร สุนทรเวช ชวลิตและเศรษฐีใหม่ ทักษิณ ชินวัตร

www.yerngshare.blogspot.com

เมื่อต้องไปนั่งดูข้างสนาม ภูมิพลกับวังมองเห็นว่าพวกเขาจำเป็นต้องทำให้ครอบครัวตนอยู่บนเวทีอยู่ตลอดเวลาเพื่อรักษาสถานะนำในวัฒนธรรมและการเมือง เช่นเดิม ภูมิพล สิริกิติ์และลูกๆ ที่ตอนนี้มักออกงานแทนพวกเขา หมั่นปฏิบัติพิธีกรรมและงานพิธีทางสังคมไม่ได้ขาด เห็นได้ชัดว่านั่นยังไม่พอเพียง วังและตัวภูมิพลเองหันไปใช้วิธีการรุกมากกว่าเดิมในการย้ำเตือนประชาชนถึงบุญบารมีของตัวเขา หลังจากสงบปากสงบคำไปเพียงช่วงสั้นๆ ภูมิพลเริ่มตีโต้อย่างรุนแรงเมื่อเห็นว่าทัศนะและแนวคิดของตัวเขาถูกโจมตี เป้าหมายของเขาก็ไม่พ้นนักการเมือง แต่คราวนี้รวมนักสิ่งแวดล้อมด้วย

เช่นเดียวกับรัฐบาลชาติชาย เขาตรารัฐบาลชวนว่าทำงานผิดพลาดและเห็นแก่ตัว หลังจากการแก่งแย่งตำแหน่งกันอย่างเละเทะในการปรับครม.เมื่อกลางปี 2536 โดยมีชวลิตเป็นหัวโจกใหญ่ ปลายเดือนกันยายนภูมิพลตำหนิรัฐมนตรีของชวนที่ทะเลาะวิวาทกัน เดือนธันวาคมเขาย้อนเรื่องเดิม บอกแกนนำรัฐบาลให้หยุด “กัดกันเอง” “พูดอย่างนี้ก็คงพอเข้าใจว่าหมายถึงอะไร ไม่ใช่หมายถึงเรื่องอะไร” เขาพูดอย่างเคร่งขรึมขณะหลายคนมองไปที่ชวลิต “ท่านถึงหัวเราะ หัวร่อหมายถึงท่านเองก็รู้ ว่าการเถียงกันอย่างข้างๆ คูๆ อันนี้ไม่ดี เดี๋ยวนี้ข้างคูทำคูแล้วก็ต้องระบายน้ำออก เพราะถ้าขุดคูกลางถนนมันก็ไปไม่ได้ ไม่ถูก ฉะนั้นอันนี้ก็คงพอเข้าใจไม่ต้องพูด ให้ยืดยาวเกินไป แต่ว่า ความสามัคคีหรือความปรองดองนั้นก็ให้เหตุว่าอันไหน ควรจะพูด อันไหนไม่ควรจะพูด พูดไปแล้วให้ยอมรับว่าพูดอย่างนั้น ไม่ถูกก็บอกว่า ไม่ถูก ไม่ต้องมาหัวชนฝาว่าถูกๆๆ ลงท้ายตัวเองก็รู้ว่าไม่ถูก”

แต่ภูมิพลมีถ้อยคำที่รุนแรงกว่านี้มากสำหรับเอ็นจีโอ เขาโกรธเคืองจากผลกระทบที่โครงการของเขาได้รับ ตัวอย่างเช่น ในปี 2535 หลายกลุ่มมีปัญหากับโครงการหลวงที่ดำเนินการโดยเกลอของภูมิพลคือ ภีศเดช รัชนี โครงการที่บ้านวัดจันทร์ใกล้เชียงใหม่เป็นโครงการที่จัดหาไม้เพื่อป้อนโครงการหัตถกรรมของครอบครัวนี้ หากเป้าหมายที่แท้จริงคือการตัดไม้ในป่าสนดั้งเดิมที่เป็นเขตสงวน หลังจากกลุ่มต่างๆ ออกมาประท้วง โดยสื่อรายงานอย่างเข้มข้น วังต้องยกเลิกโครงการไป[1]

ภูมิพลหงุดหงิดมากที่สุดจากการที่ขบวนการสิ่งแวดล้อมไทยต่อต้านโครงการเขื่อนหลายแห่งที่เขาต้องการให้สร้าง ภูมิพลได้แขวนกิตติศัพท์การเป็นนักต่อสู้ความยากจนของเขาไว้กับการจัดการทรัพยากรน้ำของชาติ แต่เช่นเดียวกับในส่วนอื่นๆ ของโลก ในไทยในทศวรรษ 2533 เขื่อนขนาดใหญ่ถูกโจมตีว่าแย่งชิงที่ทำกินของชาวบ้านจำนวนมหาศาลและทำลายสิ่งแวดล้อมโดยไม่คุ้มค่าทางเศรษฐกิจ องค์กรอนุรักษ์ต่างๆ ที่ได้ใจจากชัยชนะครั้งแรกเหนือโครงการเขื่อนน้ำโจนในปี 2531 ในทศวรรษ 2533 ก็ต่อสู้กับโครงการต่างๆ มาโดยตลอด ในช่วงรัฐบาลชาติชายและรัฐบาลชวนปีแรก พวกเขาหยุดยั้งโครงการเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้าที่ภูมิ

---

1 *Nation*, November 11, 1992.

www.yerngshare.blogspot.com

พลกับกฟผ.ต้องการสร้างบนโตรกน้ำตกเหวนรกในบริเวณอุทยานเขาใหญ่ได้ถึงสองครั้ง บริเวณนี้เป็นแหล่งอาศัยสำคัญของช้างป่าและมีน้ำตกที่มีชื่อเสียงของประเทศ และสาธารณชนจำนวนมากก็คัดค้าน

จากนั้นกลุ่มอนุรักษ์ก็มาจับโครงการจัดการน้ำขนาดใหญ่อีกสามแห่ง ปากพนังที่เป็นปากน้ำบริเวณกว้างในภาคใต้เป็นโครงการหลวงอยู่แล้ว หลังฝนตกหนัก น้ำท่วมบริเวณปากน้ำและทำลายนาข้าวบริเวณนั้นในปี 2532 ภูมิพลสั่งให้ทำการขุดลอกเพื่อให้น้ำไหลลงทะเลได้สะดวกขึ้น ผลที่เกิดขึ้นคือ น้ำเค็มหนุนรุกเข้าไปมากกว่าเดิมในช่วงหน้าแล้ง ซึ่งสร้างความเสียหายแก่ไร่นา มาคราวนี้ภูมิพลต้องการสร้างทำนบกันน้ำเค็ม โครงการที่สองและที่สามเป็นเขื่อนในภาคกลาง เขื่อนป่าสักจะท่วมที่นาดั้งเดิมเป็นบริเวณกว้างเพื่อควบคุมปัญหาน้ำท่วมตามฤดูกาล ป้อนน้ำแก่กรุงเทพฯ และการชลประทานในหน้าแล้ง ต้นทุนสูงเกือบห้าร้อยล้านเหรียญสหรัฐฯ ฝ่ายต่อต้านยืนยันว่ามีวิธีการที่ดีกว่าในการใช้งบประมาณก้อนนี้เพื่อให้เกิดผลอย่างเดียวกัน เขื่อนท่าด่านเป็นเขื่อนสูงที่นักสิ่งแวดล้อมไม่ชอบเพราะมันจะทำลายป่าแคระบริเวณขอบอุทยานเขาใหญ่ แต่ทั้งที่ภูมิพลผลักดันอย่างหนัก โครงการนี้ไม่ขยับไปไหน หลักๆ เนื่องจากมันไม่สำคัญในสายตาของรัฐบาล

นักสิ่งแวดล้อมมองว่าภูมิพลค่อนข้างคลั่งไคล้เขื่อน และด้วยโครงการอย่างปากพนัง พวกเขามองว่าเขาทำผิดพลาดซ้ำเติมความผิดพลาด “ภูมิพลเป็นตัวแทนความคิดของวิศวกรกระแสหลัก คุณสามารถเอาชนะธรรมชาติได้ และควรจะทำด้วย” นักสิ่งแวดล้อมรายหนึ่งกล่าว[2] ส่วนภูมิพลมองพวกนักสิ่งแวดล้อมว่าอวดดี และว่ากันว่าเขาชอบใจกับการแผลงเรียก NGO ว่า *โง่*

ในการปราศรัยต่อนักการทูตไทยออกโทรทัศน์ในเดือนสิงหาคม 2536 ภูมิพลยืนยันว่าเขื่อนมีประโยชน์อย่างแท้จริงต่อประชาชน[3] เขาสาธยายข้อดีของโครงการเขื่อนเหวนรกที่ถูกยับยั้งไปสองรอบ บอกว่าประชาชนจะยอมรับเมื่อได้ตระหนักถึงคุณค่าของมัน ช้างป่าสามารถถูกโยกย้ายไปยังที่ใหม่(ที่ไหนไม่ระบุ)ได้ สามเดือนต่อมาในการปราศรัยงานวันเกิดประจำปี ภูมิพลใช้ต้นทุนบุญบารมีที่สั่งสมมาฟาดถล่มพวกนักอนุรักษ์ เขาบอกว่านักสิ่งแวดล้อมได้ขัดขวางโครงการป่าสัก ปากพนังและท่าด่านมาเป็นเวลาหกปีแล้ว ซึ่งเป็นโครงการที่เขาสนับสนุน[4] “ธรรมชาติเป็นอย่างนี้ บางทีก็มาก บางทีก็น้อย แต่ถ้าสร้างเขื่อน ไอ้บางทีก็มาก บางทีก็น้อยนั้น เขื่อนนั้นจะเป็น เครื่องมือสำหรับเฉลี่ย ปีไหนน้ำมากก็เก็บเอาไว้ไม่ต้องใช้ เพราะน้ำที่ลงมาพอใช้แล้ว ก็

---

2 สัมภาษณ์พิเศษนักสิ่งแวดล้อมไทยคนหนึ่ง, 2538.

3 *Bangkok Post*, September 5, 1993.

4 อันที่จริง โครงการเหล่านี้ชะงักไปด้วยสาเหตุหลักจากนักการเมืองในรัฐบาลสามชุด ที่อ้างว่าโครงการเหล่านี้ไม่คุ้มค่า ตามข้อมูลที่ได้รับจากนักวิชาการของรัฐบาลเอง

www.yerngshare.blogspot.com

เก็บเอาไว้ ปีไหนที่น้ำน้อยก็เอาออกมาใช้ ทำให้ภัยแล้งบรรเทาลง อุทกภัยก็บรรเทาลงด้วย" เขาพูด[5] แล้วเขาจะต้องมาบ่นเรื่องเดิมอีกหรือไม่ในงานวันเกิดของเขาอีกหกปีข้างหน้า? เขาถาม ถึงเวลานั้น เขาเตือนว่าคนกรุงเทพฯ คงต้องลดการใช้น้ำไปถึง 90 เปอร์เซ็นต์

หลังจากโยนปัญหาความเดือดร้อนจากน้ำท่วมไปยังกลุ่มสิ่งแวดล้อม ภูมิพลก็หนีบทั้งสามโครงการไว้ใต้ปีกอันล่วงละเมิดมิได้ของเขา เขาประกาศว่าปากพนังจะต้องเสร็จทันฉลองการนั่งบัลลังก์ครบ 50 ปีในปี 2539 และป่าสักกับท่าด่านทันฉลองครบหกรอบหรือ 72 ปีในปี 2542 "ถ้าเราทำที่ไหนมีการคัดค้าน เราก็ไม่อยากเผชิญการคัดค้าน มันเหนื่อยเปล่าๆ" เขาพูดอย่างรู้ดีในวาจาสิทธิ์ของเขา[6]

วาจาสิทธิ์นี้ขลังจริงๆ วันถัดมาหนังสือพิมพ์พาดหัวข่าว "ภูมิพลสั่งให้สร้างเขื่อน" ปราโมทย์ ไม้กลัด ที่ปรึกษาเรื่องน้ำของภูมิพล ก็เผยรายละเอียดของทั้งสามโครงการออกมาในทันที กองทัพอาสาจะช่วยสร้าง ชวนเอาโครงการลัดคิวขึ้นทางด่วนและสองสัปดาห์ต่อมาคณะรัฐมนตรีอนุมัติโครงการป่าสัก (ท่าด่านกับปากพนังยังต้องมีการวางแผนลงรายละเอียดเพิ่มเติม) ผู้อำนวยการโครงการภูมิพล สุเมธ ตันติเวชกุลโหม ความรู้สึกเร่งด่วนสุดขีดชนิดไม่ต้องหายใจหายคอ เขาบอกว่า ประเทศกำลังป่วยไข้อย่างสาหัส "ภูมิพลสำเหนียกได้ถึงอันตรายใหญ่หลวงหากไม่ทำอะไร ท่านทรงพระอดทนมาก แต่เวลางวดเข้ามาทุกที... เขื่อนก็เหมือนกับการผ่าตัดมะเร็งรักษาร่างกายที่เจ็บป่วย"[7]

ขบวนการสิ่งแวดล้อมบื้อจังงัง ภูมิพลไม่ได้บอกให้มีการเจรจาพูดคุยหรือทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน อีกทั้งไม่ยอมรับอะไรของพวกเขาเลย พวกเขาถูกป้ายสีเหมือนกับคอมมิวนิสต์เมื่อสองทศวรรษก่อนหน้านั้น คือ ไร้เหตุผล ขัดขวางประโยชน์สุขของประชาชนและบังอาจ ตอนนี้ไม่ว่าพวกเขาจะเถียงอย่างไรก็อาจเข้าข่ายหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ หกสัปดาห์ต่อมาภูมิพลไปยังบริเวณที่จะสร้างเขื่อนท่าด่านเยี่ยงผู้ชนะ ซึ่งเขาบอกประชาชนว่า "อย่าขายที่ เรากำลังสร้างอ่างเก็บน้ำเพื่อพวกท่าน"[8]

หลายเดือนผ่านไปในปี 2537 เสียงคัดค้านเขื่อนโผล่คืนมาอย่างระมัดระวัง เสียงเบาลงและส่วนใหญ่เน้นไปที่ข้อโต้แย้งทางเทคนิคที่มีการวิจัยทางวิชาการรองรับ ภูมิพลฟัง เพราะพวกนี้กำลังตั้งคำถามต่อภูมิอัน

---

5 *Nation*, December 5, 1993. ดู http://kanchanapisek.or.th/speeches/1993/1204.th.html

6 คัดจาก พิชาย ชื่นสุขสวัสดิ์, บก., *Thailand's Guiding Light* (Bangkok: Post Publishing, 1996), 108.

7 *Nation*, December 9, 1993.

8 *Nation*, February 24, 1994.

www.yerngshare.blogspot.com

เป็นสัจจะของเขา และเขาตอบในงานวันเกิดเดือนธันวาคมปีนั้น เขาไล่ไปทีละประเด็นและบอกว่าผิดหมดแทบจะด้วยอาการย่ามใจ เขาบอกว่าเขามีความสุขที่ได้เห็นเขื่อนป่าสักคืบหน้า

เรื่องนี้แสดงให้เห็นอย่างสำคัญว่าภูมิพลยังคงสามารถบงการการเมืองได้จากข้างนอก แต่ภูมิพลยังจำเป็นต้องทำให้ประชาชนคล้อยตามว่าแนวทางของเขานั้นดีกว่ารัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง และเขาจำต้องชักจูงฐานเสียงที่ยากกว่าคือ คนไทยในเมืองที่เขาได้ละเลยมาหลายทศวรรษขณะที่เขาช่วยคนชนบท ดังนั้นเขาจึงหันไปวิจารณ์รัฐบาลอย่างรุนแรงในเรื่องการจัดการปัญหาการจราจรและน้ำท่วมในกรุงเทพฯ การดำเนินการที่ผิดพลาดหลายครั้งของรัฐบาลยิ่งหนุนเสริมประเด็นของเขา

ปี 2535 การเติบโตอย่างรวดเร็วได้ทำให้กรุงเทพฯ แทบจะเป็นเมืองที่อยู่อาศัยไม่ได้ รถติดเริ่มตั้งแต่เช้ามืดไปจนดึก และผู้ใช้ถนนจำนวนมากใช้เวลาบนรถเมล์หรือรถยนต์อย่างน้อยสองชั่วโมงต่อวัน โครงการขนส่งมวลชนสามโครงการหยุดชะงัก ถนนเส้นใหม่ๆ กว่าจะเสร็จก็ใช้เวลาหลายปี และไอเสียจากรถราที่ติดขัดก็ทำให้อากาศของกรุงเทพฯ เป็นพิษ การเติบโตที่ไร้การควบคุมของกรุงเทพฯ ก็ซ้ำเติมปัญหาน้ำ ที่ขาดแคลนสำหรับผู้บริโภคในปีที่แห้งแล้ง และที่เป็นปัญหากว่าคือน้ำท่วม

ปีนั้น หลังจากความวุ่นวายในเดือนพฤษภา ภูมิพลเริ่มถูกเห็นทางโทรทัศน์ ขณะให้คำแนะนำแก้ปัญหาจราจรแก่กทม.และตำรวจ บอกให้พวกเขาจัดการเดินรถทางเดียวหรือห้ามกลับรถเป็นต้น ความจริงภูมิพลได้มีการพบปะกับข้าราชการมาโดยตลอด แต่แทบไม่มีการออกโทรทัศน์อย่างนี้เลย จะมีแต่การสรุปคร่าวๆ เท่านั้น ตอนนี้โทรทัศน์ขยันแพร่ภาพให้เห็นข้าราชการเจี๋ยมเจี้ยมผงกศีรษะรับคำของภูมิพล ซึ่งผู้ชมสามารถได้ยินชัดและไม่ขาดตอน เขาจะชี้ไปบนแผนที่และพูดเกี่ยวกับปัญหาเฉพาะเจาะจงที่ประชาชนตระหนักดี แนะนำแก้ไขการจัดการจราจรตรงนี้ ไฟจราจรตรงนั้น

ผู้ชมทั่วไปไม่ได้ข้อมูลถึงอรรถประโยชน์ของความคิดของเขา และน้อยคนกระทั่งที่จะเข้าใจว่ามีทีมงานข้าราชการที่ทำงานเรื่องนี้อยู่แล้ว โดยได้รับการช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญระหว่างประเทศ มันปรากฏเหมือนว่ามีแต่ภูมิพลเท่านั้นที่กำลังเผชิญหน้ากับปัญหานี้ ความรู้สึกอย่างนี้ถูกเสริมขยายด้วยข่าวแจกที่แสดงภาพภูมิพลเป็นผู้แก้ไขปัญหา ข่าวแจกชิ้นหนึ่งในเดือนตุลาคม 2536 บอกว่าภูมิพลแจกงานให้อธิบดีกรมตำรวจเป็นรายการยาวเหยียด เป็นต้นว่า สร้างอุโมงค์ลอดทางแยก 23 แห่ง เพิ่มการขนส่งทางเรือในแม่น้ำเพื่อลดการใช้รถบรรทุกในกรุงเทพฯ จัดหามอเตอร์ไซค์ตำรวจให้มากขึ้น อัพเกรดเฮลิค็อปเตอร์ตำรวจ และทำการสำรวจผู้ใช้รถ[9] อีกชิ้นหนึ่งมีว่าภูมิพลสั่งการให้กทม.ดำเนินการตามแผนแม่บทของกรุงเทพฯ ที่จัดทำโดย

---

9 *Nation*, October 14, 1993.

www.yerngshare.blogspot.com

Massachusetts Institute of Technology ขณะเดียวกันสิริกิติ์ก็พูดในงานวันเกิดของเธอในปี 2536 ให้ลดจำนวนรถยนต์ เลิกใช้รถคันใหญ่ และจัดรถเมล์ให้มีมากขึ้น

ภูมิพลส่งเสียงแสดงความไม่สบอารมณ์จริงๆ ของเขาเอง ปัญหาการจราจรแทบจองจำตัวเขาอยู่แต่ในวัง เพราะขบวนรถของเขาจะทำให้รถติด และเขาก็มองถูกว่าไม่มีการประสานงานที่เพียงพอระหว่างหน่วยงานต่างๆ แต่ด้วยการโฆษณาบทบาทของเขา ภูมิพลบอกกับคนกรุงเทพฯ ที่ติดแหง็กเป็นชั่วโมงๆ ว่าเขากำลังนำหาทางออกด้วยตัวเอง พวกเขาได้ยินคำร่ำลือว่าเขาแอบออกมาตะลุยรถติดโดยไม่ให้ใครรู้และสำรวจการจราจรจากบนเฮลิค็อปเตอร์ และเขาสั่งลูกๆ ไม่ให้ใช้ขบวนรถ และทนรถติดเหมือนกับคนอื่นๆ

ภูมิพลลงทุนไปมากโขกับการนี้ ระหว่างปี 2535 และ 2538 เขามอบเงินอย่างน้อยสามล้านเหรียญสหรัฐฯ เพื่อการแก้ไขปัญหาจราจรและน้ำท่วม เพื่อซื้อมอเตอร์ไซค์ให้ตำรวจ เพื่อจัดการปรับปรุงถนนหนทางและเงินช่วยเหลือแก่ตำรวจจราจร วังอธิบายการบริจาคนี้ว่าเป็นความยิ่งใหญ่ของภูมิพลเหนือราชการที่เฉื่อยเนือย ในการปราศรัยออกโทรทัศน์เดือนสิงหาคม 2536 เขาเรียกร้องให้รัฐบาลเร่งแก้ปัญหาจราจรโดยเร็ว ไม่ว่าจะลงทุนสักเท่าไหร่ เขาบอกว่าต้นทุนไม่มีทางที่จะสูงขนาดนี้หากมีการจัดการเมื่อ 20 ปีก่อนหน้า บอกเป็นนัยว่าเขาได้ทำนายไว้แล้ว

เขาคอยเสนอแนะและวิพากษ์วิจารณ์ตลอดปี 2537 ซึ่งระหว่างนั้นปัญหาทั้งหมดเลวร้ายลง ธันวาคมปีนั้นเขาเตือนว่าในอีกห้าหรือหกปีข้างหน้าปัญหาจะท่วมทับประเทศ “เราต้องแก้ไขต้นทางไปปลายทาง หมายความว่า จัดให้ต้นทางกับปลายทางอยู่ในระยะที่ใกล้ขึ้น ถ้าใกล้ขึ้นแล้ว การใช้ถนนก็จะน้อยลง การใช้ถนน จำนวนของถนนหรือความยาวของถนนที่ถูกใช้นั้นก็น้อยลง ก็เท่ากับถนนมีมากขึ้น และรถน้อยลง” เขาพูด

ฟังดูดี แต่ไม่ได้มีความหมายมากนัก คำแนะนำบางอย่างของเขาเป็นประโยชน์ แต่ส่วนใหญ่แล้วก็ซ้ำซ้อนกับสิ่งที่กำลังทำกันอยู่แล้ว ความคิดบางอันก็ผิดเต็มๆ เช่น อุโมงค์ลอดทางแยกหลายแห่งกับการที่เขาคัดค้านการขึ้นภาษีรถยนต์ เขาไม่เคยพูดถึงปัญหาหัวใจอย่างการก่อสร้างที่ไร้การควบคุม ความจำเป็นที่ต้องมีระบบขนส่งมวลชน หรือการเพิ่มจำนวนรถอย่างรวดเร็ว ซึ่งช่วงหนึ่งมีรถใหม่ออกสู่ท้องถนนในกรุงเทพฯ มากกว่า 15,000 คันต่อเดือน แต่ในการนำเสนอสู่สาธารณะ เขาต้องทำให้แน่ใจว่าไม่มีใครอื่นที่จะรับเอาหน้าไปได้

ต้นปี 2538 ภูมิพลพะวงอยู่กับการเจ็บป่วยยืดเยื้อของแม่แล้วถัดมาก็ของเขาเอง เขาหวุดหวิดจะหัวใจวาย ต้องเข้ารับการผ่าตัดขยายหลอดเลือด แทนที่จะทำให้เขาผ่อนมือลดการแทรกแซงลง ดูเหมือนว่าเขากลับรู้สึกให้ยิ่งต้องเร่งมือ ช่วงพักฟื้นในโรงพยาบาลศิริราช ทุกสองสามวันเขาจะปรากฏในโทรทัศน์ พิจารณาแผนที่กับนักวางแผนของกทม. เนื่องจากเขามักพบเจ้าหน้าที่ในช่วงค่ำ บางทีหลังเที่ยงคืน ประชาชนเข้าใจว่าภูมิพล

www.yerngshare.blogspot.com

ทำงานแก้ไขปัญหาทั้งวันทั้งคืน คนไทยน้อยรายที่จะรู้ว่าเขามักจะนอนตอนเช้าและทำงานเฉพาะช่วงบ่ายและกลางคืน

ในโทรทัศน์ เขามีน้ำเสียงหงุดหงิดและร่ำๆ จะดุว่าเจ้าหน้าที่เหล่านั้น เขาไม่ผ่อนกระทั่งเมื่อสังวาลย์เสียชีวิตในวันที่ 18 กรกฎาคม เป็นเวลาหลายเดือน ภูมิพลไปเยี่ยมศพแม่เกือบทุกวัน แต่ในเวลาที่คนอื่นสวดมนตร์ ก็จะเห็นว่าเขากำลังศึกษารายงานการจราจรและประชุมคร่ำเครียดกับเจ้าหน้าที่กทม. สังวาลย์เสียชีวิตพอดีที่มีรัฐบาลใหม่แทนรัฐบาลชวน ผู้นำชุดใหม่ล้วนมีประวัติฉาวโฉ่ยาวนาน นายกฯ บรรหาร, สมัคร, ชวลิต และทักษิณ ชินวัตร พวกเขาเข้ารับตำแหน่งท่ามกลางบรรยากาศเคลือบแคลง ในพิธีสาบานตน ภูมิพลเตือนพวกเขาให้ปฏิบัติหน้าที่ ภายหลังเขาพบกับบรรหารเป็นเวลา 90 นาที ตามรายงานคือพูดคุยเกี่ยวกับการจราจรเป็นส่วนใหญ่

รัฐบาลชุดนี้พิสูจน์ว่าห่วยได้สมดังความคาดหวังของผู้คน รองนายกฯ สองคนคือ สมัครกับทักษิณต่อสู้อย่างเปิดเผยเพื่อช่วงชิงการครอบครองกรุงเทพฯ และการแก้ปัญหาจราจร หลังจากทะเลาะกันไปได้สามสัปดาห์ ภูมิพลก็เหลืออด หยามหยันทั้งสองคนว่าแก้ไขอะไรไม่ได้เลยเรื่องจราจร “ระหว่างสองฝ่าย มีแต่พูด พูด พูด และก็เถียง เถียง เถียง” การตำหนิชนิดหน้าชานี้เป็นข่าวพาดหัวในหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ เป็นเวลาหลายวันที่ทักษิณ สมัครและบรรหารพล่านสติแตกเพื่อแสดงความสำนึกผิด บรรหารประกาศว่าจะน้อมรับใส่หัวและประสานงานกับสองรองนายกฯ สมัครกับทักษิณให้สัญญาว่าจะทำงานร่วมกัน แม้จะปฏิเสธว่าพวกตนไม่ได้มีปัญหาการทำงานร่วมกัน[10] สี่วันต่อมา พวกเขาเข้าพบภูมิพลเป็นเวลาหลายชั่วโมง ไล่ดูแผนที่กรุงเทพฯ และลงรายละเอียดปัญหาแต่ละพื้นที่ “เราไม่เคยคิดในสิ่งที่ภูมิพลให้การแนะนำมาก่อนเลย” ทักษิณกล่าวอย่างจ๋อยๆ[11]

อีกคำรบหนึ่งที่ภูมิพลได้แสดงให้เห็นว่านักการเมืองไร้ความสามารถและไม่ใส่ใจประชาชน ความเกรี้ยวกราดที่เขาสำแดงออกมาไม่ใช่เรื่องปกติ และออกจะไม่งาม แต่ประชาชนเข้าใจว่าเขามีปัญหาสุขภาพ แม่เสียชีวิต และยังต้องเทียวไปยังบรมมหาราชวังเพื่อเฝ้าศพแม่อยู่ทุกวัน กระนั้นเขาก็ทำการปกป้องตัวเองอย่างพิลึกมาก ที่เผยให้เห็นถึงความเก็บกดและความย้อนแย้งที่เขารู้สึกในสถานะที่เขาดำรงอยู่ และในตัวสถาบันประจำตระกูลของเขาเอง เขาอ้างสิทธิตามรัฐธรรมนูญในฐานะพลเมืองทั่วไปที่จะตำหนิผู้นำ[12] “ที่พูดอย่างนี้ก็

---

10 ดู *Nation, Bangkok Post, มติชน, และไทยรัฐ*, 18-22 สิงหาคม 2538.

11 *Nation*, August 23, 1995.

12 *มติชน*, 27 สิงหาคม 2538.

www.yerngshare.blogspot.com

ไม่ค่อยดีนัก เพราะเกือบจะเป็นการพูดเรื่องการเมือง และพวกเขาก็อาจไม่พอใจได้ว่า ทำไมกษัตริย์พูดเรื่องการเมือง? ในความเป็นจริง กษัตริย์ก็มีสิทธิ ในความเป็นจริง กษัตริย์ก็เป็นพลเมืองไทย ที่มีสิทธิและเสรีภาพภายใต้รัฐธรรมนูญ... ตามรัฐธรรมนูญ ทุกๆ คนมีสิทธิและเสรีภาพที่จะพูด ก็เลยขอใช้สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญที่จะพูดอย่างนี้ ถ้าพวกเขาอยากจะหาความผิดทางกฎหมาย ก็เชิญ อยากได้ยินข้อหา”

ชั่วแวบหนึ่ง ภูมิพลได้ลากบัลลังก์ลงมาอยู่ในระดับเดียวกับสามัญชน เปลื้องเกราะกำบังพิเศษออกมาอย่างน่าหวาดเสียว ไม่มีความจำเป็นที่ต้องอ้างสิทธิของพลเมืองเพื่อจะแทรกแซง แต่มันได้ผลชะงัด เมื่อเขาเข้าโรงพยาบาลไปอีกครั้งในเดือนกันยายนเพื่อจัดการแผลที่เกิดจากการผ่าตัด คนก็พากันพูดว่าบรรหารทำให้โรคหัวใจของเขากำเริบ

นั่นยังไม่จบสำหรับการวิจารณ์เชือดเฉือนของภูมิพล ต้นเดือนกันยายน กรุงเทพฯ เกิดน้ำท่วมอย่างหนัก ภูมิพลที่ยังอ่อนระโหยจากการผ่าตัด พบกับเจ้าหน้าที่กทม.และกรมชลประทานเป็นเวลาสามชั่วโมงซึ่งได้รับการเผยแพร่ทางโทรทัศน์ เขาจิ้มนิ้วไปบนแผนที่ที่กองเป็นตั้ง เขาอยากรู้ว่าทำไมคนที่อยู่ย่านชานเมืองกรุงเทพฯ จึงไม่ได้รับการป้องกันจากน้ำท่วม อีกครั้งที่เขาพูดถูกในระดับหนึ่ง รัฐบาลสามารถทำได้มากกว่านี้ที่จะลดผลกระทบจากน้ำท่วม เช่น ขุดลอกคลองและสูบระบายน้ำ พวกเขาน่าจะขุดคลองให้มากกว่านี้ตั้งแต่สิบปีที่แล้ว ภูมิพลบอก

แต่ก็อีกนั่นแหละ มันเป็นถ้อยคำโวหารมากกว่าที่จะเป็นคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ ปลายปี 2538 แม่น้ำเจ้าพระยาเอ่อท้นในระดับที่สูงอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน สภาพเลวร้ายจากภาวะน้ำทะเลหนุนและสภาพดินฟ้าอากาศทำให้การระบายน้ำทำได้อย่างเชื่องช้าผิดปกติ ผลที่สะสมกันมาเป็นสิบปีจากการก่อสร้างที่ไร้การควบคุมยิ่งซ้ำเติมปัญหา ชานเมืองถูกน้ำท่วมมากกว่าเนื่องจากรัฐบาลปิดประตูน้ำเพื่อรักษากรุงเทพฯ ชั้นในอันเป็นที่ตั้งของหน่วยงานรัฐบาลและวัง

คนไทยบางคนตั้งคำถามอย่างจริงจังถึงการวิจารณ์อย่างกร้าวของภูมิพล พวกเขากังวลว่าเขาไม่ได้เพียงแค่ลดทอนความน่าเชื่อถือของรัฐบาลบรรหารเท่านั้น หากยังรวมไปถึงระบบรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งอีกด้วย “เป็นห่วงว่าประชาชนจะมองไปที่รัฐบาลนี้แล้วบอกว่าประชาธิปไตยไม่ได้ผล” กุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา นักรัฐศาสตร์กล่าว[13] ไม่ชัดเจนว่านั่นไม่ใช่ประเด็นที่แท้จริงที่อยู่ในใจของภูมิพล

หลังจากน้ำท่วมครั้งประวัติศาสตร์บรรเทาลงในปลายเดือนพฤศจิกายน ปราโมทย์ ไม้กลัด ผู้ช่วยเรื่องน้ำของภูมิพล ประกาศว่าเพื่อที่จะแก้ปัญหาน้ำท่วมในอนาคต มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างเขื่อนอีกสองแห่งในภาคเหนือ คือ แก่งเสือเต้นและแควน้อย ภูมิพลเองกวดขันให้เร่งมือในโครงการป่าสักและปากพนัง

---

[13] *Far Eastern Economic Review*, October 26, 1995.

www.yerngshare.blogspot.com

แม้ว่าต้นทุนของปากพนังจะบานปลายไปถึง 600 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ก็ตาม รัฐบาลยอมหงอโดยไม่มีคำถามใดๆ นักสิ่งแวดล้อมไทยที่คัดค้านแก่งเสือเต้นอย่างแข็งขันเพราะมันจะท่วมป่าสักสมบูรณ์ไป ก็เถียงอะไรไม่ได้มากนัก หนึ่งปีต่อมา ไม่กี่ชั่วโมงก่อนที่จะลาออกจากตำแหน่งนายกฯ บรรหารสนองวังด้วยการเร่งออกมติครม. อนุมัติโครงการแก่งเสือเต้น เมินผลการศึกษาผลกระทบด้านสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของโครงการที่ออกมาในแง่ลบ

มือของภูมิพลที่แทรกแซงการแก้ไขรัฐธรรมนูญนั้นมองเห็นได้ไม่ชัดเท่า เปรมคอยจัดการตามช่องประตูหลัง ทว่าก็มีอานุภาพไม่แพ้กัน การชนะเลือกตั้งของชวนในปี 2535 ทำให้เขามีอาณัติที่จะต้องแก้ไขรัฐธรรมนูญให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ด้วยวุฒิสภาที่ยังเต็มไปด้วยคนที่รสช.แต่งตั้ง การแก้ไขรัฐธรรมนูญจึงเป็นไปไม่ได้หากกองทัพไม่เอาด้วย และพวกเขายังจะขัดขวางความพยายามในการแก้ไขกฎเกณฑ์การแก้ไขรัฐธรรมนูญอีกด้วย เดือนมีนาคม 2537 ชวนเข้าหาเปรมเพื่อขอให้สนับสนุนการแก้ไขรัฐธรรมนูญและได้รับการตอบสนองที่เหมือนกับถูกตบหน้าหงายออกมา ตามธรรมดาแล้ววุฒิสมาชิกทหารจะไม่โผล่ไปร่วมประชุมวุฒิสภา แต่ในวันถัดจากที่ชวนไปพบเปรม วุฒิสมาชิกเกือบทุกคนมาประชุม พร้อมทั้งสส.ฝ่ายค้าน ต่างพร้อมใจกันโหวตล้มญัติแก้ไขรัฐธรรมนูญของชวน จากนั้นพวกเขายื่นญัติเสนอรัฐธรรมนูญ “ฉบับใหม่” ของพวกเขาเองและลงมติผ่านวาระแรกไปรวดเดียว โดยสาระแล้วมันคือรัฐธรรมนูญฉบับ 2521 ที่ทำให้เปรมกับกองทัพสามารถเสวยอำนาจได้อย่างยาวนาน[14]

เมื่อชวนดันทุรัง ปีกขวาก็ออกมาส่งเสียงที่ชวนให้นึกถึงปี 2519 สมัครเรียกข้อเสนอแก้ไขรัฐธรรมนูญของชวนเท่ากับการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ เพราะมันจะเปลี่ยนโครงสร้างการปกครองที่ออกแบบโดยจุฬาลงกรณ์[15] นักวิชาการปีกขวาอย่างพูนศักดิ์ วรรณพงษ์บอกว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีนัยว่าสส.สามารถเป็นตัวแทนของประชาชนได้ดีกว่าภูมิพล เขาสะท้อนจริตของภูมิพลด้วยการบอกว่าสส.ที่มาจากการเลือกตั้งนั้นสกปรกและฉ้อฉล และการรัฐประหารมีความชอบธรรม “เราต้องเลิกยึดติดรัฐธรรมนูญบนกระดาษมากเกินไป ซึ่งไม่ว่าจะเขียนดีแค่ไหนก็พิสูจน์แล้วว่าล้มเหลว เราต้องให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมและ

---

[14] เห็นได้ชัดว่าการโหวตครั้งนี้เป็นการสั่งสอนชวนของกองทัพ วุฒิสมาชิกทหารจำนวนมากหรืออาจจะส่วนใหญ่ไม่เคยเข้าร่วมประชุมสภา เพียงรักษาสถานภาพด้วยการเซ็นชื่อเมื่อจำเป็นแล้วก็ผละไป ในวันนั้น (30 มีนาคม) และวันที่ 30 เมษายน ที่มีการโหวตล้มญัติแก้ไขรัฐธรรมนูญของชวนอีกรอบหนึ่ง พวกเขาเข้าร่วมประชุมอย่างพร้อมเพรียงและอยู่จนสิ้นสุดการประชุม

[15] *Bangkok Post*, February 3, 1994, และ *Nation*, May 1, 1994.

www.yerngshare.blogspot.com

ประวัติศาสตร์ของเรา”[16] ขณะเดียวกันก็มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มลูกเสือชาวบ้านและกลุ่มอภิรักษ์จักรีที่คล้ายพวกกระทิงแดง ผู้นำของพวกนั้นประกาศว่า “ประเทศไทยจะต้องไม่ละทิ้งระบอบกษัตริย์ที่มีรัฐธรรมนูญ (constitutional monarchy) ระบอบการปกครองของเราต้องไม่เป็นเหมือนสหรัฐฯ ฝรั่งเศส หรือประเทศคอมมิวนิสต์... ตระกูลจักรีไม่ใช่ไดโนเสาร์”

การขู่คำรามนี้ดำเนินไปตลอดทั้งปี และความพยายามใดๆ ของชวนที่จะกระทำผ่านระบบรัฐสภาล้วนคว่ำไม่เป็นท่า เดือนธันวาคมเขายื่นญัตติแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับที่อ่อนลงมามากแล้ว ชวลิตที่เล็งว่าชวนจะล้มเหลว ถอนพรรคของเขาออกจากการร่วมรัฐบาลด้วยหวังว่ารัฐบาลจะพังพาบ ชวลิตมองตัวเองเป็นนายกฯ คนต่อไป พร้อมการสนับสนุนจากกองทัพ ในหมากตานี้ เปรมสอดเข้ามาอีกครั้ง แต่คราวนี้อยู่ซีกตรงข้าม เปรมเกลี้ยกล่อมอดีตนายกฯ ชาติชายที่ตอนนี้เป็นหัวหน้าพรรคชาติพัฒนาให้เข้าร่วมรัฐบาลชวนเพื่อให้มีเสียงข้างมาก เป็นการสกัดชวลิต แล้ววุฒิสมาชิกทหารก็เปลี่ยนข้างหันมาโหวตสนับสนุนการแก้ไขรัฐธรรมนูญของชวน(ซึ่งว่ากันตามเนื้อผ้าในแง่การพัฒนาประชาธิปไตยแล้ว เป็นเพียงประเด็นกระบวนการปลีกย่อย) การสอดมือที่มองไม่เห็นออกมาในคราวนี้แสดงให้เห็นสองประการ คือ วัง(ผ่านนอมินีคือเปรม)ยังคงทรงอิทธิพลสูงในกองทัพ และพร้อมจะใช้อิทธิพลนั้นอย่างเรื่อยเปื่อย และอีกอย่างคือวังไม่ไว้ใจชวลิตเสียยิ่งกว่าชวน

ความอดทนของรัฐบาลชวนต่อการแทรกแซงของวังมีขีดจำกัด ความพยายามของภูมิพลที่จะกำกับนโยบายต่างประเทศเกี่ยวกับพม่าและกัมพูชาในอีกทิศทางหนึ่งถูกปฏิเสธ และกลายเป็นว่าสร้างความขายขี้หน้าแก่วังรวมทั้งกองทัพ

ในทศวรรษ 2533 ภูมิพลยังคงติดอยู่ในวิธีคิดยุคสงครามเย็นและกระทั่งสมบูรณาญาสิทธิราชย์ด้วยซ้ำไป เขาเชื่อว่าจีน พม่าและโดยเฉพาะเวียตนามยังคิดยึดครองไทยไม่เคยว่างเว้น บทบาทครอบงำของเวียตนามในลาวและกัมพูชา ที่ภูมิพลถือว่าเป็นบ้านพี่เมืองน้อง เป็นภัยคุกคามโดยตรงต่อราชอาณาจักรไทยในความรู้สึกของภูมิพล เขาแสดงออกในเรื่องนี้เป็นประจำต่อนักการทูตและนักวิชาการต่างประเทศ รวมทั้งผู้นำทหารของไทย

ก่อนหน้าชวน กองทัพไทยเป็นผู้กำหนดทิศทางความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน กองทัพคงความสัมพันธ์ร่วมมือกันดีกับ Slorc ของพม่า และในกัมพูชาก็ทำงานใกล้ชิดกับกองกำลังต่างๆ บริเวณพรมแดน รวมถึงพอลพตกับเขมรแดงที่เคยสร้างประวัติศาสตร์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ซึ่งพวกเขาต่อสู้กับฮุนเซนที่ได้รับการหนุนหลังจากฮานอย ในเชิงยุทธศาสตร์ ความสัมพันธ์อย่างนี้ไม่ได้เป็นคุณต่อไทยมากนัก มีแต่นายพลไทยที่กอบโกยหลายล้านเหรียญสหรัฐฯ จากการทำไม้ อัญมณีและธุรกิจอื่นๆ ร่วมกับ Slorc กับเขมรแดง

---

16 *Nation*, May 3, 1994.

www.yerngshare.blogspot.com

เมื่อชวนขึ้นสู่อำนาจ นโยบายต่อทั้งสองฟากพรมแดนก็กลับตาลปัตร รัฐบาลของเขาประสานเสียงกับนานาชาติในการสนับสนุนการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยของอองซานซูจี ด้วยแรงกดดันที่มากขึ้นเรื่อยๆ ที่จะนำพอลพตสู่กระบวนการยุติธรรม รัฐบาลสั่งให้กองทัพไทยตัดสัมพันธ์กับเขมรแดง สหประชาชาติกำลังเตรียมการเลือกตั้งในกัมพูชา และเขมรแดงได้ข่มขู่จะทำลายการเลือกตั้ง

กองทัพไทยปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงในทั้งสองกรณี ธุรกิจที่ทำกับคณะทหารพม่าดำเนินไปอย่างไม่ขาดช่วง ก่อนถึงวันเลือกตั้งในกัมพูชา เขมรแดงทำการก่อการร้ายจากฐานที่ตั้งอยู่ฝั่งไทย นักข่าวจำนวนมากและผู้รายงานของสหประชาชาติชี้ว่าเขมรแดงจะทำอย่างนี้ได้ก็ด้วยการสนับสนุนจากไทยเท่านั้น รัฐบาลชวนขายขี้หน้าเมื่อต้นเดือนสิงหาคม 2536 กองกำลังรักษาสันติภาพของสหประชาชาติที่ถูกเขมรแดงจับกุมอยู่ช่วงหนึ่งเห็นประจักษ์แก่ตาว่ากองทัพไทยปันอาหารและหยูกยากับเขมรแดง ทำให้นานาชาติพากันประนามไทย

ขณะที่คนของชวนปฏิเสธว่ามันไม่ใช่นโยบายที่เป็นทางการ ภูมิพลปกป้องกองทัพ เขาไม่ยอมรับว่า Slorc เป็นรัฐบาลที่เลวร้าย อีกทั้งยังดูท่าว่าจะไม่เข้าใจปัญหาเขมรแดง สองสามสัปดาห์หลังจากเกิดกรณีเขมรแดง เขากล่าวกับนักการทูตไทยว่าประเทศไทยควรให้ความร่วมมือกับเพื่อนบ้านและไม่ควรใส่ใจกับ "ตำรวจ" โลก หมายถึงสหรัฐอเมริกา[17] "[พม่า]กำลังถูกปฏิบัติต่อเหมือนเป็นสิ่งปฏิกูล หากเราผูกมิตรกับคนอย่างนี้ ตำรวจก็ต้องจับเรา ดังนั้นเมื่อเราช่วยพม่า หรือติดต่อสัมพันธ์กับพม่า ประชาคมโลกก็จะปฏิบัติต่อเราเหมือนคนเลวไปด้วย... หากเรายึดตามแนวคิดตะวันตกและเฮโลตามไปกับเขาด้วย โดยบอกว่าพม่าเลว เราก็จะมีเพื่อนบ้านอย่างบอสเนีย-เฮอร์เซโกวินา" ส่วนกัมพูชา เขาบอกว่าเขมรแดงควรมีส่วนแบ่งในอำนาจ ทั้งเพื่อเลี่ยงความขัดแย้งที่พวกยุโรปได้สร้างขึ้นที่บอสเนีย เขาเสริมอย่างชอบกลว่า "ที่เราต้องการให้เกิดน้อยที่สุดคือการที่กำลังของสหประชาชาติมาใช้ดินแดนของไทยเพื่อแทรกแซงทางการทหารในพม่า"

ด้วยการให้ท้ายของภูมิพล กองทัพไทยยังร่วมมือกับ Slorc และพอลพตต่อไป ในเดือนมีนาคม 2537 เอกอัครราชทูตสหรัฐฯ ประจำกรุงเทพฯ ยกประเด็นนี้ต่อสาธารณะ พอกองทัพไทยปฏิเสธเรื่องนี้ ปลายเดือนพฤษภาคม อดีตเอกอัครราชทูตสหรัฐฯ ประจำประเทศไทยที่เกษียณไปแล้ว Morton Abramovitz วิจารณ์ภูมิพลด้วยถ้อยคำรุนแรงใน Washington Post[18] "เครื่องมือที่ยังคงหลงเหลืออยู่มีแต่การโน้มน้าวเชิงศีลธรรมและการทูตเท่านั้น คอยย้ำเตือนคนไทยว่าพวกเขากำลังบ่อนทำลายเพื่อนบ้านและงานที่ประชาคมโลกอุตส่าห์ทุ่มเทกระทำมา กรุงเทพฯ จะขัดขืนการยกเรื่องนี้ขึ้นมา แต่การทำอย่างนั้นในระดับพหุภาคีมีแต่จะทำ

---

[17] *Nation*, August 30, 1993, และ *Bangkok Post*, September 5, 1993.

[18] *Washington Post*, May 29, 1994.

www.yerngshare.blogspot.com

ให้เกิดแรงกดดันเพิ่มมากขึ้นต่อกองทัพ และอาจลากเอาคนระดับสูงของไทย รวมถึงกษัตริย์ที่เป็นที่เคารพเข้ามาร่วมวงด้วย”

การเอ่ยถึงภูมิพลนี้ดูไม่เป็นพิษเป็นภัย แต่เห็นได้ชัดว่าเพื่อสะกิดตัวภูมิพล คนไทยบางคนเดือดดาลกล่าวหา Abramovitz ว่าหมิ่นพระบรมเดชานุภาพและเรียกร้องให้ตีตราเขาเป็นบุคคลไม่พึงประสงค์ของประเทศ[19] กองบัญชาการทหารสูงสุดปฏิเสธว่ากองทัพไม่ได้ให้ความช่วยเหลือเขมรแดงแต่มุ่งไปที่ประเด็นภูมิพล โดยกล่าวว่า “การที่ Abramovitz อ้างถึงกษัตริย์ไทย... บ่งบอกชัดเจนว่า[เขา]ไม่เข้าใจอะไรเลยเกี่ยวกับบทบาทของภูมิพลในฐานะประมุขของประเทศในระบอบรัฐธรรมนูญ ภูมิพลไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองเลย ไม่ว่าจะในประเทศหรือนอกประเทศ”[20] ทว่ากระทรวงต่างประเทศของไทยกลับออกแถลงการณ์ในเรื่องนี้อย่างนุ่มๆ แสดงความเห็นด้วยกับอเมริกัน แรงกดดันนี้ดูจะบังเกิดผล ตลอดปีถัดไป ไทยถอยห่างจากเขมรแดงเป็นส่วนใหญ่ ตัดท่อน้ำเลี้ยงสำคัญที่หล่อเลี้ยงกองกำลังนี้ทิ้งไป

การแทรกแซงอีกรูปแบบหนึ่งในช่วงนี้ก็น่าสนใจ เนื่องจากมันบ่งชี้ถึงการที่ภูมิพลมีความอดทนน้อยลงต่อสังคมไทย ในกลางทศวรรษ 2533 ภูมิพลปลุกโทษประหารกลับคืนมาอีกครั้งหลังจากระงับไปหลายปี

ประเทศไทยมีโทษประหารมาโดยตลอด สำหรับคดีอุกฉกรรจ์เช่นฆ่าตำรวจหรือค้ายาเสพติดปริมาณมาก นักโทษประหารแต่ละรายมีสิทธิร้องขออภัยโทษจากภูมิพล และจะถูกประหารก็ต่อเมื่อภูมิพลปฏิเสธคำร้องขอนั้นและคืนมันกลับไปยังรัฐบาล ส่วนใหญ่แล้วภูมิพลลังเลที่จะเห็นชอบ เขานั่งทับมันไว้ หน่วงเหนี่ยวการประหารให้ยืดออกไป ปกติหลังจากห้าปีหรือสิบปี เขาจะลดโทษให้อย่างเป็นทางการ น้อยครั้งมากที่เขาจะปล่อยให้มีการประหารด้วยการคืนคำร้องกลับไปโดยไม่ออกความเห็น ตั้งแต่กลางทศวรรษ 2523 เขาไม่ได้อนุญาตให้มีการประหาร โดยที่มีนักโทษประหารนับร้อยๆ คน ซึ่งทำให้เขามีภาพพจน์เมตตามหากรุณาธิคุณ

ถึงอย่างนั้น ไทยก็มีปัญหาอาชญากรรมที่รุนแรงสาหัส จำนวนมากเกี่ยวข้องกับตำรวจและทหาร ซึ่งภูมิพลดูจะไม่เคยแตะเรื่องนี้เลย[21] เขาดูจะมองปัญหาเหล่านี้แบบพุทธ นั่นคือ การก่ออาชญากรรมเป็น

---

19 *Bangkok Post*, June 8, June 30, July 1, July 2, 1994, และ *Nation*, July 1, 1994.

20 *Bangkok Post*, July 2, 1994.

21 ดูตัวอย่าง ผาสุก พงษ์ไพจิตรกับสังศิต พิริยะรังสรรค์, *Corruption and Democracy in Thailand* (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2537), และ ผาสุก พงษ์ไพจิตรกับสังศิต พิริยะรังสรรค์, *Guns, Girls, Gambling, Ganja: Thailand’s Illegal Economy and Public Policy* (Bangkok: Silkworm, 1999). ในเดือนเมษายน 2539 แสงชัย สุนทรวัฒน์ ผอ.อสมท. คนโปรดคนหนึ่งของภูมิพลถูกฆ่า

www.yerngshare.blogspot.com

อกุศลกรรมและขึ้นอยู่กับตัวอาชญากรที่จะกลับตัวกลับใจมิฉะนั้นต้องทนทุกข์กับผลกรรม แต่ในกลางทศวรรษ 2533 โดยปราศจากคำประกาศหรือถ้อยแถลงใดๆ ภูมิพลเริ่มอนุญาตให้มีการประหาร ครั้งแรกในปี 2538[22] บางคนบอกว่าฎีกาของนักโทษรายนั้นถูกดองไว้โดยเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์และภูมิพลไม่เคยรับรู้ แต่ไม่น่าเป็นไปได้ที่จะมีใครกล้าละเลยในเรื่องเกี่ยวกับอำนาจกษัตริย์ ในช่วงสองสามปีต่อจากนั้น มีการประหารเพิ่มขึ้นอีก กรณีฆ่าคนตายและค้ายาบ้า เห็นได้ชัดว่าภูมิพลปฏิเสธฎีกาอย่างจริงจัง

คนไทยบางคนบอกว่าภูมิพลเริ่มหมดความอดทนกับสังคมขณะวาระของเขาใกล้สิ้นสุด ขณะคนอื่นๆ สันนิษฐานว่าเขาได้ตัดสินใจเด็ดขาดแล้วว่าโทษประหารเป็นวิธีการที่เป็นประโยชน์ในการรักษาความสงบเรียบร้อย ไม่ว่าจะอย่างไร ภาพพจน์เมตตามหากรุณาธิคุณก็เปลี่ยนไปเป็นความเด็ดขาด ใช้พระเดชและใช้พระคุณ มันสร้างบรรทัดฐานแก่กระบวนการยุติธรรมโดยทั่วไป เนื่องจากหลังจากนั้นการวิสามัญฆาตกรรมผู้ต้องสงสัยของตำรวจเกิดขึ้นบ่อยครั้ง มันย้อนกลับไปสู่ยุคสฤษดิ์และธานินทร์ ที่กฎหมายถูกมองเป็นอุปสรรคต่อความสงบเรียบร้อยของสังคม

การขู่คำรามแทรกแซงในเรื่องนโยบายนั้นไม่พอเพียงสำหรับการธำรงบุญญาธิการในสภาพแวดล้อมใหม่ ภูมิพลรู้จากประสบการณ์ ด้วยการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในช่วงทศวรรษ 2533 วังต้องต่ออายุและทบทวนเส้นสายที่เชื่อมต่อกับชนชั้นนำของประเทศเพื่อคงการสนับสนุนจากพวกเขาต่อไป ภาวะเศรษฐกิจเฟื่องได้ทำให้วังถดถอยห่างออกจากใจกลางอำนาจทางเศรษฐกิจมากกว่าแต่ก่อน อันนี้เป็นตัวอย่างหนึ่ง ทุนใหม่(ที่มาจากไพร่)รุกเข้ามายังถิ่นฐานของทุนเก่า เศรษฐีใหม่หลายสิบที่ไม่มีเส้นสายสัมพันธ์กับชนชั้นปกครองเก่าแต่ขี่เบนซ์แบบเดียวกันและซื้อหาของใช้หรูหราแบบเดียวกัน ธุรกิจที่เพิ่งก่อร่างสร้างตัวมาไม่นานของพวกเขารุ่งเรืองประชันกับบริษัทของครอบครัวผู้ดีต่างๆ และบางทีก็ทำเอาหน้าเก่าล้มไปด้วย อย่างในกรณีการล้มอันอื้อฉาวของธนาคารกรุงเทพพณิชยการที่วังมีเอี่ยวอยู่ด้วย มันเป็นของสกุลปราโมช, เทวกุล และสกุลอื่นๆ ในเครือจักรี คนในวังจำนวนมากรวมทั้งครอบครัวภูมิพลฝากเงินไว้ที่นั่น

ตามที่เคยปฏิบัติกันมา สถาบันกษัตริย์ผูกความจงรักภักดีจากครอบครัวร่ำรวยที่สุดของราชอาณาจักรไว้ด้วยการแต่งงานไขว้และการลงทุนร่วมกัน ภูมิพลขาดแคลนทรัพยากรลูกที่จะทำอย่างนั้นได้ ดังนั้นทีมงานของเขาจึงฉลาดสร้างพันธมิตรกับเศรษฐีใหม่ อาทิเช่น ในตอนต้นทศวรรษนั้น วังมีความสัมพันธ์เพียงน้อยนิดกับเศรษฐีใหม่เชื้อสายจีนที่ร่ำรวยที่สุดสองคนคือ เจริญ สิริวัฒนภักดี เจ้าพ่อน้ำเมา และธนินทร์ เจียรวนนท์

---

[22] ดู *Bangkok Post*, April 14, 1994; *Nation*, September 24, 1995.

www.yerngshare.blogspot.com

แห่งซีพีที่มีทั้งธุรกิจการเกษตร ค้าปลีกและโทรคมนาคม[23] ทั้งสองชำนิชำนาญในการเปิดกระเป๋าเติมเงินให้กับนักการเมือง ทหารและข้าราชการ แต่ละคนสร้างความร่ำรวยได้เกินหลักหนึ่งพันล้านเหรียญสหรัฐฯ โดยเป็นอิสระจากวังโดยสิ้นเชิง จะว่าไปแล้ว ภูมิพลมีสายโยงกับคู่แข่งของพวกเขา นั่นคือ เกษตรกรรายย่อยที่ถูกคุกคามจากระบบเกษตรบรรษัทของธนินทร์ และตระกูลผู้ดีภิรมย์ภักดี เจ้าของเบียร์สิงห์ผู้ครองตลาดเบียร์ที่กำลังถูกเจริญท้าชิง การผูกขาดแทบจะโดยสิ้นเชิงของเบียร์สิงห์ได้รับประทานมาจากประชาธิปก และครอบครัวภูมิพลก็ถือหุ้นอยู่ด้วย[24]

ต้นทศวรรษ 2533 เจริญกับธนินทร์ขยายอาณาจักรอย่างรวดเร็วและขยายธุรกิจเข้าไปในอุตสาหกรรมที่สำคัญอื่นๆ ทั้งสองเชิญนอมินีของภูมิพลเข้าไปเป็นผู้บริหาร(ในอาการที่บ่งว่าสมประโยชน์ร่วมกัน) ที่สำคัญที่สุดคือเปรม เปรมเป็นกรรมการของซีพี ขณะที่สิทธิ เศวตศิลา องคมนตรีอีกคนหนึ่งก็เป็นกรรมการของบริษัทในเครือซีพีหลายแห่ง ตำแหน่งทั้งหมดมีเงินเดือนกิน ในส่วนของเจริญ ความสัมพันธ์ยิ่งใกล้ชิดกว่านั้น แม้ว่าเขาจะเฉือนธุรกิจของภิรมย์ภักดีไปก็ตาม หรือมันกลับเป็นคุณก็ไม่แน่ หลังจากเจริญเทคโอเวอร์กลุ่มโรงแรมอิมพีเรียลที่กำลังจะเจ๊งไป เปรมกลายเป็นประธานกิตติมศักดิ์ของบริษัทนี้ และลูกพี่ลูกน้องของสิริกิติ์ สฤษดิคุณ กิติยากรเป็นประธานบริษัท ในเวลาเดียวกันนั้น เจริญตั้งพี่ชายของสิริกิติ์ที่เป็นองคมนตรี อดุลกิติ์ กิติยากรเป็นประธานบริษัทเบียร์ช้างที่ตั้งขึ้นใหม่ เจริญกับภรรยาได้รับเครื่องราชฯ ชั้นสูงในช่วงนั้นเอง

ที่สำคัญยิ่งกว่าคือการรวมทุน เจริญเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ของ First Bangkok City Bank แต่มีรัฐบาลถือหุ้น 15 เปอร์เซ็นต์ ในการตกลงธุรกิจที่อุ้มสมประโยชน์กันอย่างอื้อฉาวในปี 2539 สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ได้รับอนุญาตให้ซื้อหุ้นในคราวเดียว 15 เปอร์เซ็นต์ กลายเป็นหุ้นส่วนของเจริญ

วังใช้วิธีการเดียวกันนี้ในการสานสายสัมพันธ์เก่าๆ ธนาคารกรุงเทพฯ ที่เป็นธนาคารใหญ่ที่สุดของประเทศและเป็นของตระกูลโสภณพานิชย์กำลังผ่องถ่ายการกุมบังเหียนไปสู่คนรุ่นต่อไป ซึ่งเป็นคนรุ่นเด็กที่ยังไม่ได้ต่อเชื่อมเข้าไปในสายสัมพันธ์อันยาวนานระหว่างภูมิพลและชินกับชาตรี โสภณพานิชย์ผู้เป็นรุ่นปู่และรุ่นพ่อตามลำดับ เพื่อประสานความแน่นแฟ้น เปรมมาเป็นประธานกิตติมศักดิ์กินเงินเดือนของธนาคารกรุงเทพฯ ด้วยภาพพจน์นอมินีของภูมิพล เปรมเป็นประธานกิตติมศักดิ์ของกฤษดามหานคร นักสร้างบ้าน และภายหลังยังเป็นประธานสายการบิน PB Air ที่ตั้งใหม่ของภิรมย์ภักดีอีกด้วย องคมนตรีรายอื่นๆ ก็จับจองที่นั่งตาม

---

23 ซีพีย่อมาจากเจริญโภคภัณฑ์ ใช้ตัวย่อเพื่อไม่ให้สับสนกับเจริญ สิริวัฒนภักดี

24 จากแหล่งข่าวที่ไม่เผยตัวหลายราย สมาชิกครอบครัวภูมิพลถือหุ้นหรือได้รับประโยชน์ในบริษัทบุญรอด คนในครอบครัวภิรมย์ภักดียังได้รับใช้ภูมิพลกับสิริกิติ์ และแต่งงานกับญาติๆ ของคนทั้งสอง

www.yerngshare.blogspot.com

บริษัทต่างๆ ทั้งหมดสร้างรายได้ดี แต่ว่าก็มีประโยชน์อีกทางหนึ่ง การมีเปรมนั่งค้ำอยู่ทำให้อุ่นใจได้ว่าธุรกิจพวกนั้นจะให้การเชื่อฟังในระดับหนึ่ง และหีบเงินบริจาคการกุศลของภูมิพลจะเต็มอยู่เสมอ

ในอีกทางหนึ่ง สำนักงานทรัพย์สินฯ เอาเศรษฐีใหม่จำนวนมากเป็นหุ้นส่วนทางธุรกิจ ด้วยเงินเป็นกระตั้กสำหรับการลงทุนและที่ดินมหาศาลอยู่ในมือ วังมีส่วนร่วมในโครงการอสังหาริมทรัพย์จำนวนมาก ซึ่งยังรวมธนาคารไทยพาณิชย์ของสำนักงานทรัพย์สินฯ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย โครงการต่างๆ มีเช่น คอนโดมีเนียมหรู อาคารสำนักงาน โรงแรมห้าดาว ห้างสรรพสินค้า ร่วมกับผู้ชนะในยุคเศรษฐกิจบูมอย่าง President-Golden Land group ของครอบครัวศรีวิกรณ์, ปิ่น จักกะพากแห่ง Finance One, แสนสิริพร็อพเพอร์ตีกรุปของตระกูลล่ำซำกับจูตระกูล, และอนันต์ อัศวโภคินแห่งแลนด์แอนด์เฮ้าส์กับสยามสินธร

ธุรกิจอีกประเภทหนึ่งนำมาซึ่งทั้งเงินและความทะเยอทะยานทางสังคมของคนรวยใหม่ ในทศวรรษ 2533 คนในแวดวงของวังลงทุนในสถาบันการศึกษาเอกชนใหม่หลายแห่งร่วมกับโรงเรียนชั้นสูงของต่างประเทศ เช่น Harrow (ที่มหิดลพ่อของภูมิพลเคยเรียน) กับ Dulwich College ของอังกฤษ และ Geelong Grammar ของออสเตรเลีย อันหลังนี้ครอบครัวมหิดลเป็นหุ้นส่วนโดยตรง สร้างโรงเรียนกินนอนสำหรับลูกหลานคนรวยที่ดอยตุง อันเป็นอาณาจักรของสังวาลย์ บริหารจัดการโดยเลขานุการส่วนตัวของสังวาลย์คือ ดิศนัดดา ดิศกุล[25] โรงเรียนเหล่านี้ไม่ได้แค่สัญญาจะนำเงินของเศรษฐีใหม่มาสู่มือของวังเท่านั้น ยังเป็นหลักประกันว่าลูกหลานของพวกเขาเหล่านั้นจะได้รับการอบรมสั่งสอนในกรอบโลกทัศน์ของวังและเติบโตยึดมั่นในอุดมคติตระกูลจักรี

ความพยายามที่สำคัญที่สุดในการดำรงความนิยมในสถาบันฯ ให้คู่บ้านคู่เมืองอยู่เสมอคือการโฆษณาทางสื่ออย่างมโหฬารตลอดเวลา เงินหลายสิบหลายร้อยล้านเหรียญสหรัฐฯ ถูกใช้ไปในทศวรรษ 2533 ในการโหมทุ่มเทรณรงค์โฆษณาและยกยอตระกูลจักรี มันถูกออกแบบให้ถ่วงดุลกับบรรยากาศสื่อยุคใหม่ ที่กิจกรรมของเจ้าและราชการถูกกลบไปหรือท่วมทับด้วยความบันเทิง มันยังมุ่งเป้าไปที่การดึงความสนใจจากคนรุ่น 30 ลงมาที่เป็นคนเมือง มนุษย์เงินเดือน และคนหนุ่มสาวที่ได้อิทธิพลจากเอ็มทีวี ที่มองว่าครอบครัวมหิดลเชยแหลก

การทำการตลาดสถาบันกษัตริย์ด้วยสไตล์เก๋ไก๋ทันสมัยถูกใจคนรุ่นใหม่ตกเป็นหน้าที่รับผิดชอบของหลายคนที่มีประสบการณ์ในเทคนิคสื่อโฆษณาสมัยใหม่ นำทีมโดยปีย์ มาลากุล เจ้าของ Pacific Communications media group ที่ผลิตนิตยสารผู้หญิงชั้นนำ ดิฉัน ทำสถานีวิทยุข่าวจราจรจส.100 ผลิต

---

[25] ธุรกิจ Geelong Doi Tung ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ ที่ดินที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียนเคยเป็นที่ทำกินของชาวเขา เป็นที่ราบอุดมสมบูรณ์ อันเป็นทรัพยากรที่หาได้ยากยิ่งในภาคเหนือที่ชาวบ้านหลายแสนคนไร้ที่ทำกิน

www.yerngshare.blogspot.com

รายการโทรทัศน์ป้อนโดยเฉพาะช่อง 5 ที่เป็นของทหาร (ซึ่งพล.อ.แป้ง มาลากุล น้องชายของปีย์เป็นผู้อำนวยการสถานี 2538-2542) โดยได้รับการสนับสนุนจากทีมการตลาดมีฝีมือและเงินถึงจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและการบินไทย ตลอดจนผู้หลงใหลได้ปลื้มวังรุ่นใหม่ๆ เช่น อาจารย์กฎหมายและพรีเซนเตอร์โทรทัศน์ที่หมายปองของสูงที่ชื่อ ธงทอง จันทรางศุ

งานโฆษณาของพวกเขาโดดเด่นไม่ใช่ด้วยมีการตีความเนื้อหาใหม่ หากแต่ด้วยหน้าตาการนำเสนอและหีบห่อที่ดีกว่า พวกเขาเปลี่ยนฟุตเตจหยาบโบราณกับเสียงเพลงสรรเสริญฯ ที่อู้อี้ที่ขึ้นก่อนการฉายหนังทุกครั้งในประเทศนี้ด้วยภาพสีสันจัดจ้านเทคนิคฮอลลีวูดของครอบครัวภูมิพลพร้อมดนตรีที่เรียบเรียงหรูหรากว่าเดิม ภาพยนตร์สารคดีว่าด้วยเรื่องราวของครอบครัวนี้ถูกนำออกอากาศเป็นชุดทางโทรทัศน์ หนังเกี่ยวกับงานอดิเรกทางดนตรีของภูมิพล *คีตะราชันย์* เข้าฉายในโรงหนังให้เด็กนักเรียนมาดูกันเป็นคันรถบัส นักเรียบเรียงกับนักดนตรีรายใหม่ๆ ปรับเพลงของภูมิพลเป็นงานประสานเสียงและออเคสตราอลังการหยดย้อย งานละครหลากรูปแบบถูกจัดแสดงเพื่อแสดงการเทิดทูนครอบครัวนี้ ธงทองจรดปากกาบรรจงเขียนขึ้นมาเรื่องหนึ่งที่นำไปแสดงโดยกองทัพเรือ *แผ่นดินนี้มีกำลัง* ซึ่งยกยอกษัตริย์ของกรุงเทพฯ ยุคแรกๆ

การผลิตต่างๆ ประดานี้ต้องใช้เงินมหาศาล นอกจากงบประมาณของรัฐแล้ว บริษัทใหญ่ๆ โดยเฉพาะของพวกเศรษฐีใหม่ที่เพิ่งได้เขยิบเข้าไปในแวดวงรั้ววังไม่นานมานี้ เต็มใจที่จะจ่าย ยกตัวอย่าง *คีตะราชันย์* ได้เงินสนับสนุนจากเจริญ สิริวัฒนภักดี การลงทุนในสื่อมวลชนของวังบ่งบอกว่าวังต้องการมั่นใจว่าการโหมประโคมทางสื่อบังเกิดผลจริงๆ United Cinema ที่เป็นของสำนักงานทรัพย์สินฯ ซื้อสำนักพิมพ์สยามเพรสและร่วมธุรกิจสื่อใหญ่กลุ่มอื่นๆ ในปี 2537 United Cinema เทคโอเวอร์ *สยามรัฐ* หนังสือพิมพ์ที่เคยมีสีสันของคึกฤทธิ์ ปราโมช และในช่วงใกล้เคียงกันนั้นก็ลงทุนเปิดหนังสือพิมพ์การเงินภาษาไทย *สื่อธุรกิจ* กับหนังสือพิมพ์รายวันภาษาอังกฤษฉบับที่สาม *Business Day* ตรีทศยุทธ เทวกุล ลิ่วล้อใกล้ชิดที่สุดคนหนึ่งของเปรมและหุ้นส่วนธุรกิจของครอบครัวภูมิพล ก็พยายามเข้าสู่วงการธุรกิจสิ่งพิมพ์ด้วย เขาเทคโอเวอร์หนังสือพิมพ์*สยามโพสต์*ที่กำลังร่อแร่ ซึ่งมุ่งตลาดคนกรุงเทพฯ ที่มีการศึกษา เมื่อ*สยามโพสต์*ยังคงเข็นไม่ขึ้นอยู่นั่นเอง ปีย์ มาลากุลก็มารับช่วงไป ก้าวที่โฉ่งฉ่างที่สุดของวังคือการลงทุนในสถานีโทรทัศน์แห่งใหม่หลังเหตุการณ์พฤษภา 2535 เผยให้เห็นถึงการที่กองทัพครอบงำและบิดเบือนข่าวโทรทัศน์ รัฐบาลชวนเริ่มขยับขยายโทรทัศน์โดยออกใบอนุญาตสถานีโทรทัศน์แห่งที่ห้า ซึ่งกลายมาเป็นไอทีวี ผู้ชนะได้รับใบอนุญาตในเดือนเมษายน 2538 คือกลุ่มที่นำโดยธนาคารไทยพาณิชย์และสำนักงานทรัพย์สินฯ พร้อมด้วย Pacific Communications ของปีย์และเครือเนชัน

www.yerngshare.blogspot.com

สื่อต่างๆ ที่ลงทุนไปนี้ไม่ได้แสดงความนิยมเจ้าอย่างโจ่งแจ้ง และผอ.สำนักงานทรัพย์สินฯ จิรายุก็ยืนยันว่าเป็นการลงทุนหวังผลกำไรล้วนๆ[26] แต่ก็เกิดความสงสัยไปทั่วว่าวังก็ต้องวางมือไว้ไม่ห่างเผื่อจำเป็น สิ่งบ่งชี้อีกอย่างคือการแต่งตั้งคณะกรรมการอสมท.ชุดใหม่โดยบรรหารในเดือนพฤษภาคม 2539 ที่ทำหน้าที่ดูแลสถานีโทรทัศน์สองแห่งกับคลื่นวิทยุจำนวนมาก และเป็นสำนักข่าวของรัฐบาล ประธานคือพล.อ.มงคล อัมพรพิสิษฐ์ ลิ่วล้อเก่าแก่อีกคนหนึ่งของเปรม และกรรมการอีกคนหนึ่งคือ ธงทอง

งานชิ้นเอกของการโฆษณาชวนเชื่อที่วางแผนมาตั้งแต่ปี 2535 แล้วคือ การเฉลิมฉลองมาราธอน 24 เดือนในวาระภูมิพลนั่งบัลลังก์มานานถึง 50 ปีในปี 2539 งานนี้จะยิ่งใหญ่กว่างานแซยิดของเขาในปี 2530 ไม่เพียงแต่ในแง่ของความมโหฬารของกิจกรรมต่างๆ เท่านั้น แต่ยังในแง่ความสูงส่งที่ภูมิพลถูกยกขึ้นไปอีกด้วย

การยกยอเริ่มแต่หัววันด้วยงานกิจกรรมจำนวนมากที่ไม่ได้วางไว้ก่อน ครั้งแรกเมื่อสังวาลย์เข้าโรงพยาบาลศิริราชในเดือนธันวาคม 2537 กล่าวกันว่าเธอมีปัญหาหัวใจและท้องไส้ "จิ๊บจ๊อย" แต่ในวัย 94 ไม่มีอะไรจิ๊บจ๊อย สมาคมองค์กรทั้งเอกชนและรัฐบาลจัดการสวดมนตร์และทำบุญให้เธอ จากนั้นในวันที่ 6 มีนาคม ภูมิพลเองเกือบทรุดไปขณะออกกำลังกาย เขาถูกหามเข้าศิริราชด้วยอาการเส้นเลือดตีบ และเกิดความกังวลในแวดวงที่รู้ข้อมูลว่าเขาอาจไม่รอด[27] เขาอยู่โรงพยาบาลหลายสัปดาห์หลังการผ่าตัด กระนั้นเขาก็ยังเห็นออกโทรทัศน์ทุกวันไปเยี่ยมแม่และสั่งการเจ้าหน้าที่ในเรื่องการจราจร มันแสดงถึงความวิริยะเหนือมนุษย์ของธรรมราชา ทั้งในการงานและชีวิต

และมันยังเตือนให้คนไทยระลึกว่าครอบครัวมหิดลอันเป็นหลักยึดของชาตินั้นไม่ได้อยู่ยงคงกระพัน ประชาชนราว 2,000 คนร่วมพิธีอธิษฐานหมู่ที่สนามหลวงเพื่อแสดงความขอบคุณสำหรับการอยู่รอดของพวกเขา ขณะสังฆราชนำพระ 999 รูปสวดมนต์ให้ภูมิพล พวกเขายกความดีความชอบสำหรับการฟื้นของภูมิพลให้กับสยามเทวาธิราชและบุญบารมีของเขาเอง ครอบครัวมหิดลทำบุญที่รูปปั้นมหิดลที่ศิริราช

สามสัปดาห์หลังออกจากโรงพยาบาล ภูมิพลออกโทรทัศน์กับครอบครัวเกือบพร้อมหน้าพร้อมตาอธิบายความเจ็บป่วยและแสดงความฟิต หน้ากล้องโทรทัศน์ เขาเดินไปรอบๆ ห้องโถงใหญ่โดยทีมแพทย์ตรวจวัดหัวใจของเขา ผู้ชมได้รับทราบข้อมูลชีพจรกับความดัน และรับรู้ว่าเขาเดินครบเจ็ดรอบ เท่ากับหนึ่ง

---

26 แต่ในหลายๆ โอกาส มีแต่*สยามโพสต์*เท่านั้นที่รายงานข่าวฉาวเกี่ยวกับครอบครัวภูมิพล โดยเฉพาะวชิราลงกรณ์

27 หลังผ่าตัด วังเผยรายละเอียดการเจ็บป่วย แต่สาธารณะไม่เคยได้รู้ว่าภูมิพลเจียนอยู่เจียนไปจริงหรือไม่ ข่าวลือในหมู่ชนชั้นนำในกรุงเทพฯ บอกว่ามันน่าวิตกเกินกว่าที่วังจะรับได้ แต่ในเวลาเดียวกัน ก็ไม่มีการเผยข้อมูลว่าภูมิพลได้กำหนดผู้สำเร็จราชการฯ หรือทายาทไว้หรือไม่ก่อนเข้ารับการผ่าตัด และถ้ากำหนด คนนั้นเป็นใคร

www.yerngshare.blogspot.com

กิโลเมตร ภายใน 11 นาที 48 วินาที เช่นเดียวกับในข่าวชาววังที่รายงานละเอียดถึงนาทีของกิจกรรม ตัวเลขที่ไร้ความหมายเหล่านี้ถูกถือเป็นฤกษ์งามยามดี เป็นเลขมงคล

จากนั้นภูมิพลนั่งลงและอธิบายว่าเกิดอะไรขึ้นต่อตัวเขาพร้อมกระดานประกอบ เขาบอกว่าอาการป่วยเป็นผลจากการติดเชื้อในปี 2525 จากการสูบบุหรี่ซึ่งเขาเลิกไปในปี 2530 และจากการดื่มแอลกอฮอล์ซึ่งตอนนี้เขาดื่มอย่างพอเพียง พฤติกรรมนี้คนไทยส่วนใหญ่ไม่เคยนึกสัมพันธ์กับตัวเขา เขายังบอกว่าเป็นเพราะว่าเขาทำงานห้าถึงหกชั่วโมงในคราวเดียวโดยไม่มีการหยุดพัก แทบไม่ออกกำลังกาย และมีความเครียดสูง หมายความว่าความเจ็บป่วยของเขาเป็นภาระอันกุศลของการเป็นกษัตริย์ ถึงอย่างนั้น ภูมิพลบอกว่าหมอของเขาก็ยังรับประกันกับเขาว่าเขาจะยังอยู่ต่อไปได้อีก 25 ปี นานพอที่จะทำให้โครงการต่างๆ บรรลุเสร็จสิ้น เขาพูดเป็นนัยว่าไม่อย่างนั้นก็จะไม่เกิดความรุดหน้า

ส่วนสังวาลย์กลับทรุดลงจนเสียชีวิตไปในวันที่ 18 กรกฎาคม ด้วยความช่วยเหลือจากจักรกลโฆษณาของวัง ความตายกลับทำให้เธอมีชีวิตและมีความสำคัญยิ่งกว่าเดิม แม้คนไทยจะรู้จักกันดีอยู่แล้ว สังวาลย์ไม่เคยได้มีบทบาทโดยตรงในชีวิตของพวกเขามากนัก เธออยู่ที่สวิตเซอร์แลนด์จนสิ้นทศวรรษ 2523 และหลังจากกลับมาอยู่เมืองไทยเป็นการถาวร เธอก็แทบจะไม่ถูกพบเห็นนอกแคว้นดอยตุงของเธอเลย แต่นิตยสารต่างๆ มักจะแสดงภาพเธอกำลังปลูกไม้ดอกและเย็บปักถักร้อย และตีพิมพ์ความคิดของเธอเรื่องพุทธ

ในวาระความตายของเธอ วังจัดแจงยกชั้นเธอเทียบเท่าราชินีเลือดน้ำเงินและมีสถานะดุจโพธิสัตว์ มันทำหน้าที่ทั้งขยายหิ้งเติมเจ้าเข้าไปเพื่อให้ประชาชนได้กราบไหว้บูชา ทั้งเน้นย้ำว่าถึงจะมีกำเนิดสามัญชน เลือดของเธอมีความบริสุทธิ์และเปี่ยมบุญเฉกเช่นเดียวกับจักรีคนอื่นๆ เมื่อเธอตาย ภูมิพลกำหนดไว้ทุกข์ 100 วัน ข้าราชการถูกขอให้แต่งดำ 15 วัน สังฆราชนำการทำบุญหมู่ที่สนามหลวง ร่างของเธอได้รับการชำระล้างตามแบบพราหมณ์ในบรมมหาราชวัง ภูมิพลกับภรรยาพรมน้ำมนต์ลงบนร่างของเธอ และภูมิพลสวมชะฎาบนศีรษะของเธอ โกศประดับอัญมณีบรรจุร่างของเธอตั้งอยู่ในท้องพระโรงเพื่อการเคารพศพ ผู้มาเคารพศพเห็นโกศวางอยู่ใต้ร่มฉัตรเจ็ดชั้น อันสงวนไว้สำหรับเจ้าชั้นสูงสุด ยกเว้นกษัตริย์ที่มีเก้าชั้น

มหกรรมการโหมประโคมเยินยอสังวาลย์เริ่มขึ้น หน่วยงานราชการต่างๆ จัดงานรำลึก สถานีตำรวจถูกสั่งให้จัดพิธีทำบุญในวันครบเจ็ดวัน, ห้าสิบวันและร้อยวัน ตำรวจมอบตำแหน่งพลตำรวจเอกแก่เธอ ตำรวจตระเวนชายแดนวางแผนสร้างอนุสาวรีย์ให้เธอในค่ายตชด.ทุกแห่ง[28]

เมื่อมีการเปิดให้ประชาชนเข้าเคารพศพได้ แต่ละวันมีคนหลายร้อย ส่วนใหญ่เป็นหญิงสูงอายุ มาสวดมนต์และชมดูภูมิพลกับภรรยาที่มาในตอนเย็น ตามประเพณี คนและกลุ่มคนต่างๆ ที่ใกล้ชิดกับสังวาลย์และ

---

[28] *Nation*, July 20, 1995; *Bangkok Post*, July 20, 1995.

www.yerngshare.blogspot.com

ครอบครัวจะเป็นเจ้าภาพในแต่ละวัน ก่อนจำนวนเจ้าภาพจะลดจางหายไป วังกับรัฐบาลกระตุ้นให้กลุ่มอื่นๆ มาเป็นผลัดกันเป็นเจ้าภาพ และระยะเวลาการไว้ทุกข์ถูกขยายออกไปโดยไม่มีกำหนด หน่วยงานราชการ บริษัทห้างร้านและกลุ่มสมาคมต่างๆ มาผลัดกันเป็นเจ้าภาพ โดยคนในสังกัดมานั่งร่วมพิธีเบื้องหน้าโกศ มันเปิดโอกาสอันหาได้ยากยิ่งสำหรับประชาชนที่จะได้เห็นกษัตริย์กับราชินีใกล้ชิดอย่างนี้ ที่กำลังสวดมนต์อยู่เหมือนกัน หรือไม่ภูมิพลก็กำลังคร่ำเคร่งอยู่กับการแก้ไขปัญหาจราจร

งานนี้ดำเนินไปตลอดทั้งปีที่เหลือ โดยข่าวชาววังบรรยายว่าเป็นน้ำใจที่รินหลั่งออกมาเองจากแดนดินสู่ฟากฟ้าสุราลัย ผู้คนแห่มาเป็นเจ้าภาพเนื่องจากเชื่อว่าได้บุญมากเป็นพิเศษ บรรยากาศเขยิบพ้นโลกียวิสัยเมื่อบังเกิดลางดีและเกร็ดเรื่องราวต่างๆ แม้จะอยู่ในช่วงหน้าฝนอยู่แล้วก็ตาม *Bangkok Post* รายงานว่าในวันที่ 19 กรกฎาคม เพียงก่อนพิธีรดน้ำศพ “ท้องฟ้าที่มืดครึ้มก็หลั่งฝนลงมา ราวกับจะบอกว่าเทพยดาได้รับรู้การจากไปของสังวาลย์และร่วมความทุกข์โศกกับประชาชน”[29]

เรื่องราวเหนือธรรมชาติเกี่ยวกับการตายของเธอได้รับการบอกเล่าโดยพระชื่อดัง พิพิธธรรมสุนทร แห่งวัดสุทัศน์ ที่บอกว่าเขาได้ยินมาจากปากภูมิพลเอง ห้าปีก่อนเสียชีวิต สังวาลย์บอกว่ารู้สึกเหนื่อยและพร้อมจะจากโลกนี้ไป คำพูดของเธอทำให้ภูมิพลนึกถึงพระพุทธเจ้าที่ได้บอกสาวกคนหนึ่งว่าเขาจะตายภายในสามเดือน สาวกคนนั้นสามารถขอให้พระพุทธเจ้าอยู่บนโลกต่อไปได้ แต่ก็ไม่ได้ขอ ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงดับขันธ์ไป ดังนั้นภูมิพลจึงขอให้สังวาลย์มีชีวิตอยู่ต่อไปเพื่อเห็นแก่ลูกๆ ของเธอและประชาชนไทย เธออยู่ต่อมาอีกเป็นเวลาห้าปี ภูมิพลยังบอกอีกว่า เมื่อเธอตาย เขากับกัลยาณิวัฒนาจับมือของเธอไว้ เครื่องวัดหัวใจไม่ได้แสดงการเต้นของหัวใจอีกต่อไปแล้ว แต่เมื่อเขานึกถึงสิ่งที่ยังไม่ได้บอกกล่าวแก่เธอ เครื่องนั้นก็แสดงการเต้นของหัวใจของเธออีกครั้งอย่างปาฏิหาริย์ เมื่อลูกสาวของกัลยาณิวัฒนาเข้ามาและจับมือของเธอ ชีพจรของสังวาลย์ก็กลับมาเต้นอีกครั้ง พวกเขาเข้าใจว่าเธอกำลังกล่าวคำอำลาในที่สุด เส้นกราฟของเครื่องวัดนั้นเป็นข้อพิสูจน์ถึงปาฏิหาริย์ ภูมิพลบอกแก่พิพิธ[30]

เป็นเวลาหลายเดือนตามวิทยุและโทรทัศน์ เกิดการถล่มปูพรมรายการรำลึกสังวาลย์อย่างถี่ยิบชนิดไม่เคยปรากฏมาก่อนถึงขนาดบางคนในแวดวงชาววังยังต้องวิจารณ์ความเกินพอเพียงออกมาอย่างเปิดเผย ในงานวันเกิดของเขาเดือนธันวาคมปีนั้น ภูมิพลบอกว่ามันเป็นเพราะคนไทยมองเห็นคุณงามความดีของเธอที่ราชอาณาจักรยังคงความสงบสันติอยู่ได้ ขณะสงครามอุบัติขึ้นที่คาบสมุทรบอลข่าน “ฉะนั้นที่ท่านสิ้นแล้ว ก็ได้เห็นความรักความนับถือที่คนทั้งชาติมีต่อท่านก็ปลื้มใจ ปลื้มใจว่ามีแม่ที่คนรักที่ถือว่าท่านเป็นสมเด็จย่า ซึ่งก็

---

29 *Bangkok Post*, July 20, 1995.

30 *Bangkok Post*, March 11, 1996.

www.yerngshare.blogspot.com

แปลกดีเหมือนกัน ถ้าใครต่อใครเรียกว่าสมเด็จย่า คนที่เรียกสมเด็จย่าก็เป็นหลานๆ ของเรา เป็นหลานเพราะว่าท่านเป็นแม่ และท่านเป็นย่าของคนทั่วๆ ไป และเป็นสมเด็จย่าของลูกๆ ที่อยู่ข้างหลังนี้ ฉะนั้นเราก็เป็นญาติกันทั้งหมดแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม ทุกคนก็รู้สึกว่า มีความอาลัย และทำให้ประชาชนทั้งชาติได้มีโอกาสแสดงเป็นประโยชน์ จะว่าครั้งสุดท้ายของท่าน ที่จริงไม่ใช่ครั้งสุดท้าย เพราะท่านยังเป็นประโยชน์ต่อไปชั่วกาลนิรันดร์ แต่ว่าเป็นประโยชน์ เพราะว่าชาวต่างประเทศ ทุกชาติทุกภาษา เมื่อมาเห็นว่าเมืองไทยมีเหตุการณ์เช่นนี้แบบนี้ และการแสดงคารวะบุคคลที่ควรคารวะ ต่างประเทศแม้จะไม่ชอบเมืองไทย เขาก็ต้องชอบ เขาจะต้องบอกว่าเมืองไทยนี่มีอะไรแปลก และก็เมืองไทยนี่แปลกจริงๆ ที่มีสภาพอย่างนี้”[31]

พิธีฌาปนกิจสังวาลย์กำหนดมีขึ้นในวันที่ 10 มีนาคม 2539 ตามฤกษ์ที่นักดูดวงดาวของวังบอกว่าดาวหาง Hyakutake จะปรากฏให้เห็นในหมู่ดาวราศีตุล อันเป็นราศีเกิดของสังวาลย์[32] กรมการศาสนารวบรวมคนมาบวชให้เธอได้ 34,604 คน อันเท่ากับจำนวนวันที่เธอมีชีวิตอยู่ ลูกชายคนเล็กสุดของวชิราลงกรณ์ก็บวชด้วยเช่นกัน สำหรับการฌาปนกิจ วังกับรัฐบาลออกแผ่นพับยืดยาวอธิบายความหมายในเชิงจักรวาลและต่อตระกูลจักรีของเครื่องแบบ การประดับประดา การจัดวางตำแหน่งและการเคลื่อนไหวต่างๆ สื่อวิทยุและโทรทัศน์ร่วมกันถ่ายทอดสดตลอดงาน โดยมีธงทอง จันทรางศุคอยบรรยายด้วยสุ้มเสียงอันแผ่วเบา นอกจากช่างภาพของวังเองแล้ว ไม่มีสื่อใดได้รับอนุญาตให้เข้าใกล้ยกเว้นโทรทัศน์ BBC ซึ่งได้รับอนุญาตพิเศษให้ถ่ายทำสารคดีที่วังคาดหวังว่าจะเชิดชูสังวาลย์ให้เป็นที่ศรัทธาซาบซึ้งไปทั่วโลก

วันถัดจากการฌาปนกิจ เธอถูกเลื่อนชั้นเป็นระดับราชินีเมื่อภูมิพลบรรจุเถ้าของเธอในพระที่นั่งจักรีภายในบรมมหาราชวังและในวัดพระแก้วที่มีพระแก้วมรกต อันเป็นเกียรติที่สงวนไว้สำหรับเจ้าชั้นสูงสุดเท่านั้น งานศพนี้ยังเป็นโอกาสในการระดมทุนเพื่องานการกุศลของพวกเขาอีกด้วย เงินบริจาคที่รวบรวมในช่วงแปดเดือนนี้อยู่ในราว 12 ล้านเหรียญสหรัฐฯ เพื่อสร้างโรงพยาบาลในชื่อของเธอ รัฐบาลผลิตเหรียญที่มีรูปของเธอ ซึ่งได้รับการโฆษณาอย่างดีในการถ่ายทอดสดงานเผาศพ เพื่อระดมทุนตามเป้า 6 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ในวันเผาศพ กล่องบริจาคที่วางรอบสนามหลวงเก็บเงินได้ถึงกว่า 160,000 เหรียญสหรัฐฯ กระทรวงศึกษายังระดมเงินบริจาคได้อีกที่ไม่รายงานตัวเลข โดยบอกว่าจะนำไปสร้างอนุสาวรีย์ให้เธอทั่วประเทศ ตลอดสองสามปีถัดมา มีการผลิตหนังสือ สารคดี ซีดีรอม และแคสเส็ตเทปสดุดีตัวเธอออกมาวางขายและจัดแสดง วังมุ่งมั่นที่จะสถาปนาไม่เพียงแต่ฐานะเจ้าของเธอเท่านั้น แต่รวมถึงความบรรลุในเชิงจิตวิญญาณที่ไม่น้อยไปกว่าลูกชายของเธอด้วย

---

31 ภูมิพล, 4 ธันวาคม 2538, http://kanchanapisek.or.th/speeches/1995/1204.th.html

32 *Nation*, March 2, 1996.

www.yerngshare.blogspot.com

การปลุกเสกสังวาลย์จบลงและขยับเข้าสู่การฉลองภูมิพลนั่งบัลลังก์มา 50 ปีอย่างรวดเร็ว แทบทุกอย่างที่เกิดขึ้นในช่วง 24 เดือนนี้ล้วนแล้วแต่เป็นการ "เทิดพระเกียรติเนื่องในวาระเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษก" วชิราลงกรณ์ดูแลโครงการสกัดพระพุทธรูปขนาดมหึมาในภูเขาที่ชลบุรี สิรินธรเป็นประธานในการประชุมนานาชาติว่าด้วยเรื่องหญ้าแฝก ที่ภูมิพลส่งเสริม(วังมักโฆษณาว่า ค้นพบ)ว่าเป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์หน้าดิน ญาณสังวรดูแลโครงการปลูกต้นโพธิ์ในวัดทั่วประเทศ 30,000 แห่ง

เงินมหาศาลถูกใช้ไป จากงบประมาณรัฐและภาคธุรกิจ ไม่มีความโปร่งใสตรงไปตรงมาเสียทั้งหมด นักธุรกิจควักกระเป๋าผู้ถือหุ้นเพื่อแสดงความจงรักภักดีของตนเอง รายงานชิ้นหนึ่งบอกว่าวุฒิสมาชิกถูกหักเงินเดือนๆ ละ 500 บาท รวมแล้ว 8.7 ล้านบาทสำหรับการเฉลิมฉลองและสมทบทุนโครงการภูมิพล[33] อีกชิ้นหนึ่งภายหลังแสดงว่า นายกฯ บรรหาร ในการระดมเงิน 999 ล้านบาทสำหรับโครงการควบคุมน้ำท่วมของภูมิพล จริงๆ แล้วยืมเงินก้อนใหญ่มาจากธนาคารกรุงไทยที่เป็นของรัฐ[34]

ความย่ามใจจากภาวะเศรษฐกิจบูมและตลาดหุ้นเฟื่องตอนต้นปี 2539 ทำให้มีของขวัญมอบแก่ภูมิพลอย่างมือเติบ นักค้าอัญมณีชื่อดังรายหนึ่งได้บุษราคัมน้ำเงินก้อนยักษ์ 6.3 กิโลกรัมมาเจียรนัยเป็น 950 ด้าน(หมายถึง รัชกาลที่ 9 ปีที่ 50) และมอบให้ภูมิพล กองทัพไทยใช้งบของรัฐสร้างคทาที่ทำจากทองคำ 700 กรัมกับเพชรพลอย 518 เม็ดให้ภูมิพล ของขวัญที่วิจิตรเลิศหรูอลังการงานสร้างมากที่สุดมาจากบรรดานักธุรกิจเชื้อสายจีนที่ร่ำรวยที่สุด นำโดยชาตรี โสภณพานิชย์แห่งธนาคารกรุงเทพและอำนวยการสร้างโดยเปรม พวกเขาซื้อเพชรก้อนใหญ่ที่สุดในโลกโดยไม่บอกราคา หนัก 546 กะรัตจากอัฟริกาใต้ ซึ่งคนไทยภูมิใจว่าใหญ่กว่า Cullinan Star of Africa ของราชินีอังกฤษถึง 15.4 กะรัต เพื่อให้สมกับความศักดิ์สิทธิ์สุดยอดของภูมิพล มีรายงานว่าพวกเขานำเพชรก้อนนี้ไปผ่านการปลุกเสกโดยสังฆราช จุฬาราชมนตรี(มุสลิม) และโป๊ป จอห์น ปอลที่สองแห่งกรุงโรม

มีการจับจ่ายมือเติบอีกสองรายการที่น่าสนใจ งบรัฐบาลและเงินบริจาคราว 8 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ถูกใช้ไปกับการจัดทำเสื้อคลุมทองประดับอัญมณีชุดใหม่ให้แก่พระแก้วมรกต และภายหลังในปี 2539 รัฐบาลมอบพระยานาคทองคำประดับอัญมณีหนัก 2.5 กิโลกรัมแก่ภูมิพล พร้อมมอบสมญาให้เขาเป็น บิดาแห่งการจัดการทรัพยากรน้ำ หนังสือป่าวร้องความสำเร็จของเขาในเรื่องน้ำหลายพันเล่มถูกแจกจ่ายไปตามโรงเรียนต่างๆ ทั่วประเทศ[35]

---

33 *Nation*, March 16, 1996.

34 ดู *Bangkok Post*, July 9, 1996; *Nation*, July 30, 1996.

35 *Nation*, November 15 and November 22, 1996.

www.yerngshare.blogspot.com

สัปดาห์แห่งการเฉลิมฉลองอัดแน่นไปด้วยกิจกรรมต่างๆ เพื่อเยินยอรัชกาลที่ 9 โทรทัศน์เต็มไปด้วยสารคดี ทอล์คโชว์ และกระทั่งเกมโชว์เกี่ยวกับสถาบันภูมิพล วันที่ 7 มิถุนายน ทุกสถานีถ่ายทอดงานระดมทุนสำหรับโครงการภูมิพล โดยมีบรรหารกับภรรยาประเดิมบริจาคก่อนใคร 10 ล้านบาท[36] ในที่สุด เช้าวันที่ 9 มิถุนายน ช้างแต่งเต็มยศ 25 เชือกแบกคน 50 คนมายังวัดหลวงแห่งหนึ่งเพื่อบวชให้ภูมิพล ส่วนตัวเขาทำพิธีส่วนตัวบูชาบรรพบุรุษกับพี่ชายของเขา ผู้ซึ่งความตายของเขาในเช้าวันนั้นเมื่อ 50 ปีก่อนหน้ายังคงเป็นปริศนา พิธีทำบุญเกิดขึ้นทั่วประเทศ และค่ำวันนั้น ก่อนมีการจุดพลุดอกไม้ไฟ เทียนหนึ่งล้านเล่มที่ปลุกเสกโดยสังฆราชถูกจุดพร้อมกันในฤกษ์ยาม 19:19น.

การเฉลิมฉลองยังดำเนินต่อไปเป็นห้วงๆ ในช่วงปีที่เหลือ และทั้งหมดดูจะดำเนินไปได้อย่างราบลื่น แม้ไม่ใช่ว่าจะปราศจากการดูแลอย่างแข็งขันของคนวัง เจ้าหน้าที่บ่น(กระทั่งกับสำนักข่าวต่างประเทศ)เมื่อเรื่องราวหรือภาพถ่ายไม่ได้นำเสนอครอบครัวภูมิพลอย่างสวยงามที่สุด เมื่อ *Nation* ลงบทความเกี่ยวกับสวนจิตรที่บรรยายถึงวังอันร่มรื่นว่าเป็น “เกาะสีเขียวท่ามกลางมหาสมุทรสีเทา... โลกที่แยกขาดออกจากท้องถนนอับคับคั่งของกรุงเทพฯ” วังตำหนิบรรณาธิการที่ทำให้ภูมิพลดูประหนึ่งว่าแยกตัวอยู่ในความสะดวกสบายออกจากพสกนิกรที่ทุกข์ยากของเขา[37] ที่หนักกว่านั้น ต้นปี 2539 รายการโทรทัศน์*มองต่างมุม*ถูกถอดออกเนื่องจากไปแตะหัวข้อต้องห้าม ผู้ดำเนินรายการบอกว่าเปรมเป็นคนสั่งให้ถอดเพื่อจะได้ไม่ไปกระทบกระเทือนคนมีอำนาจ[38]

ยังคงตรากตรำไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยในหมายกำหนดการที่แน่นเอี้ยดด้วยงานการกุศล การเยี่ยมชนบท งานกาลาและการเดินทางท่องเที่ยว สิริกิติ์ไม่ได้ตกขบวนโปรโมทเที่ยวนี้ รัฐบาลจัดแจงรวบรวมเกียรติยศจำนวนมากไว้ให้เธอจากสถาบันทั้งไทยและเทศ ในงานวันเกิดเดือนสิงหาคมของเธอแต่ละปี มีงานบอลล์และการแสดงความรักต่อเธออย่างยิ่งใหญ่ทั่วประเทศ เด็กนักเรียนหญิงนับพันจะถูกนำมาที่ลานพระบรมรูปฯ เพื่อนั่งสมาธิหมู่เพื่อเธอ แต่งกายสีขาวเหมือนแม่ชีและถือเทียน พระเครื่องและพระพุทธรูปถูกจัดทำขึ้นในชื่อของเธอและขายเพื่อระดมทุนสำหรับการกุศล

สำหรับงานวันเกิดปี 2535 บรรดาเศรษฐีใต้อุ้งปีกของเธอ เช่น นายธนาคารบรรยงค์ ล่ำซำ, นายทุนอุตสาหกรรมประยุทธ มหากิจศิริ, เจริญ สิริวัฒนภักดี, ธนินทร์ เจียรวนนท์และทักษิณ ชินวัตร บริจาคเงินสร้าง

---

36 *Bangkok Post*, May 16, 1996; *Nation*, June 10, 1996.

37 *Nation*, April 28, 1996.

38 Hewison, ed., *Political Change*, 57.

www.yerngshare.blogspot.com

ปีกตึกสิริกิติ์ที่โรงพยาบาลจุฬาฯ เพื่อตระหง่านทัดเทียมกับปีกตึกภปร. ในโอกาสเดียวกันนี้ สยามสมาคมระดมเงินบริจาค 1 ล้านเหรียญสหรัฐฯ สร้างพระพุทธบาทขนาดใหญ่ทำจากทองคำ 30 กิโลกรัมเพื่อเป็นเกียรติแก่สิริกิติ์ โครงการนี้เปิดงานโดยวชิราลงกรณ์ และภูมิพลกับสังฆราชปลุกเสกในเดือนมิถุนายน 2537 ตั้งไว้ที่วัดพระแก้ว รูปจำลองขนาดเล็กหนึ่งร้อยชิ้นถูกแจกจ่ายในหมู่พระบรมวงศาคณาญาติและวัดวาต่างๆ ทั่วประเทศในนามของสิริกิติ์[39]

แต่สิริกิติ์ทะเยอทะยานที่จะไม่เป็นแค่สิ่งเติมเต็มให้กับสามีเท่านั้น หากเป็นตัวตนอันยิ่งใหญ่ของเธอเอง เธอต้องการให้เป็นที่รู้จักว่าเธอคือสุริโยทัยกลับชาติมาเกิด ซึ่งเป็นวีรสตรีฉบับทางการคนแรก ตามตำนานสุริโยทัยเป็นภรรยาแสนสวยของพระเจ้าจักรพรรดิ(ในปี 2092) ที่แต่งกายเป็นชายออกรบบนหลังช้างสู้ศึกกับพม่าที่มารุกราน เธอตายในการสู้รบแต่ได้ช่วยชีวิตสามีไว้ เรื่องนี้แทบไม่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์เลย แต่(ฟื้นฝอยโดยนักประวัติศาสตร์ของวังในสมัยรัชกาลที่ 5 และ 6) เรื่องของสุริโยทัยก็ได้กลายมาเป็นประวัติศาสตร์มาตรฐาน

กล่าวกันว่าสิริกิติ์จินตนาการตัวเธอเป็นอวตารของสุริโยทัย และภูมิพลก็เออออตามไปด้วย ในปี 2532 เขาตั้งชื่อโครงการอ่างเก็บน้ำและป้องกันน้ำท่วมที่อยุธยาว่าสวนศรีสุริโยทัย ในวาระวันเกิด 60 ปีของสิริกิติ์ ภูมิพลมอบสวนนี้ให้เป็นของเธอ กองทัพจัดงานพิเศษสรรเสริญความงามและความกล้าหาญของสุริโยทัยด้วยละครแสงสีเสียงสำหรับวังใหม่เอี่ยมของสิริกิติ์ที่อยุธยา รัฐบาลจัดสร้างพระพุทธรูปตั้งชื่อว่าสุริโยทัย และค่ายทหารแห่งใหม่ที่หัวหินก็ใช้ชื่อเดียวกัน ตำนานสุริโยทัยงอกงาม ถูกเติมเชื้อมูลด้วยการที่สิริกิติ์ไปเยือนบริเวณที่เชื่อว่าเป็นสมรภูมิเพื่อทำการบวงสรวง ในคำปราศรัยงานวันเกิดปี 2538 ภูมิพลยกความสำเร็จของโครงการป้องกันน้ำท่วมที่อยุธยาให้เป็นความดีของสุริโยทัย ปีถัดมา มีการตั้งอนุสาวรีย์มหึมาของสุริโยทัยบนหลังช้างในสวนและสิริกิติ์เป็นคนมาเปิด

กลางทศวรรษ 2533 เกิดการตีความใหม่ๆ เกี่ยวกับสถาบันภูมิพล เพื่อลดช่องว่างระหว่างพลังใหม่ๆ ของสังคมกับตระกูลจักรี แต่ละครั้งจะรุกคืบแนวคิดว่าด้วยปรีชาญาณที่ไม่อาจหยั่งรู้ได้และบุญบารมีอันไร้เทียมทานของภูมิพล และการที่เขาคือประชาธิปไตยไม่ว่ารูปแบบใดที่ประเทศนี้ต้องการ

นักตีความใหม่รายแรกเป็นผู้ช่วยดูแลโครงการภูมิพลคือ สุเมธ ตันติเวชกุล เขาพูดในหลายโอกาสว่าด้วยการพัฒนาชนบทของภูมิพล บรรยายถึงการที่ภูมิพลยึดหลักความเพียร การเสียสละและการอุทิศตนแบบพุทธในการขจัดความยากจน เรื่องนี้เด่นชัดในหนังสือเล่มใหญ่ *Thailand's Guiding Light* ที่ตีพิมพ์ในวาระ

---

39 *Nation*, June 26, 1994, and Siam Society brochures, n.d.

www.yerngshare.blogspot.com

2539 มันบรรยายภูมิพลว่าตรากตรำทำงานหนักเพื่อเอาชนะ "พลังความโลภที่เป็นความร่วมไม้ร่วมมือกันระหว่างนายทุน นักการเมืองและข้าราชการ" ในบทที่บอกว่าภูมิพลเป็น "นักสิ่งแวดล้อม" สุเมธอธิบายความเป็นนักสิ่งแวดล้อมของภูมิพลว่าเป็นความปรีชาสามารถสุดยอดในการสร้างสมดุลระหว่างความต้องการของประชาชนและสิ่งแวดล้อม ภูมิพลมีประสิทธิภาพมากกว่าระบบราชการที่มองอะไรในมิติเดียวและหยาบกร้านไร้ความรู้สึกรู้สา เพราะเขา "มองปัญหาอย่างองค์รวม... [และ]ไม่เคยยอมให้เรื่องต้นทุนหรือความถูกต้องทางวิชาการมาขัดขวางความแน่วแน่ของเขาที่จะช่วยเหลือชาวบ้านที่ยากจน เขาไม่คิดว่าชีวิตและความผาสุกของประชาชนสามารถหรือควรจะวัดในแง่เงินตราหรือหลักวิชาการ"[40]

ด้วยอาการยอมจำนนต่อเหตุผลบางส่วนในการต่อต้านเขื่อนขนาดใหญ่ สุเมธยืนกรานว่าภูมิพลล้ำหน้ากว่านักสิ่งแวดล้อมมาก โครงการของเขามักจะเป็นขนาดเล็ก และเป็นเพียงเพราะว่าประชาชนได้ละเลยแนวทางการแก้ปัญหาของเขาสำหรับภัยแล้งและน้ำท่วมมานานหลายปี ปัญหาจึงยังเกิดขึ้นอยู่ หลังจากน้ำท่วมใหญ่ในปี 2536 สุเมธบอก ภูมิพลเสนอแนวทางแก้ไข ทว่า "ไม่มีใครสนใจ"

ข้อเรียกร้องประการหนึ่งของนักเคลื่อนไหวสิ่งแวดล้อมและสังคมในช่วงทศวรรษ 2533 คือ โครงการใหญ่ๆ ต้องมีการประชาพิจารณ์ ซึ่งข้าราชการกับนักการเมืองคัดค้านอย่างรุนแรง สุเมธโต้ว่าภูมิพลทำหน้าที่นี้ไปเรียบร้อยแล้ว ดังนั้นการประชาพิจารณ์สำหรับโครงการที่แล้วๆ มาจึงไม่จำเป็น ในการไปเยือนชนบท สุเมธบอกว่า "ภูมิพลได้ทำประชาพิจารณ์มา 30 ปีแล้ว... เขากระตุ้นให้ประชาชนพูดอย่างที่พวกเขารู้สึกจริงๆ"[41] การปรึกษาหารืออย่างไม่เป็นทางการเหล่านี้(สุเมธเคยพูดก่อนหน้านี้)เป็นเหตุผลรองรับเขื่อนป่าสักและท่าด่าน ใน *Thailand's Guiding Light* สุเมธอธิบายอีกว่าภูมิพลใช้เวลาชั่วโมงแล้วชั่วโมงเล่าไปกับการพูดคุยกับชาวบ้าน "มันเป็นกระบวนการประชาพิจารณ์ที่บริสุทธิ์ ไม่มีการจัดตั้งและเป็นธรรมชาติ" สำหรับสุเมธ นี่ล่ะคือประชาธิปไตย

อดีตนายกอานันท์ ปันยารชุนก็เป็นนักตีความไปอีกทางหนึ่ง ซึ่งจำเป็น เพราะทัศนะส่วนตัวของเขาบางอย่างไม่ลงรอยกับของภูมิพล ในการให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์และในคำปราศรัยที่ตีพิมพ์ใน *Thailand's Guiding Light* อานันท์ตอกย้ำรากฐานอันมีมายาวนาน 800 ปีของระบบพ่อขุนในแนวทางธรรมราชาของสุโขทัย[42] กษัตริย์เหล่านั้นรู้จักไพร่ฟ้าของตัวเองดี อานันท์บอก และกษัตริย์จักรี โดยเฉพาะรัชกาลที่ 9 รักษา

---

[40] พิชาย, บก., *Thailand's Guiding Light*.

[41] *Nation*, December 14, 1993.

[42] สัมภาษณ์กับ *New Straits Times* ของมาเลเซีย พิมพ์ซ้ำใน *Bangkok Post*, March 12, 1995. ความเห็นบางส่วนถูกเรียงใหม่ต่างจากลำดับความเดิม

www.yerngshare.blogspot.com

ประเทศและสร้างความเจริญรุดหน้าไปด้วยพร้อมกัน “ไทยตอนนี้เป็นระบอบกษัตริย์ที่มีรัฐธรรมนูญ (constitutional monarchy) และเป็นประเทศที่อยากจะเป็นสังคมที่พัฒนาแล้ว แต่หลักประเพณีแห่งกษัตริย์พุทธที่ทรงธรรมและบุญบารมียังคงมีความสำคัญสูงสุดสำหรับรัชกาลปัจจุบัน ภูมิพลได้แสดง และยังคงจะแสดงถึงความเข้าใจอันลึกซึ้งถึงความเป็นกษัตริย์ที่มีรัฐธรรมนูญ ตลอดจนรากเหง้าและสัญลักษณ์ของประเพณีกษัตริย์ไทย”

กระทั่งนักเหตุผลนิยมอย่างอานันท์ก็ยังต้องยอมสยบต่อจักรีปกรณัม เขาบอกว่า ภูมิพล “ไม่ได้เกิดมาเป็นกษัตริย์ ดังนั้น เขาจึงมีเวลาเพียงเล็กน้อยที่จะได้รับการอบรมบ่มเพาะให้เป็น” ในยามหน้าสิ่วหน้าขวานยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เขาเดินสายไปทั่วประเทศเพื่อทำความรู้จักแผ่นดินและราษฎรของเขา “เขาก็จะรู้จักแม่น้ำ ลำธาร ห้วยหนองคลองบึง ภูเขา เส้นทางทุกแห่ง เขาเป็นนักอ่านแผนที่ตัวยง” อานันท์บอก ความปรีชาสามารถอย่างนี้ทำให้ไทยพัฒนา “หลังจากไปเยือนต่างประเทศ เขาก็ชักจูงให้รัฐบาลขณะนั้นเริ่มจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกขึ้นมา”[43]

แม้จะไม่กระตือรือล้นมากนักต่อปกรณัมอันเป็นแหล่งที่มาอันลี้ลับอัศจรรย์ของความปรีชาอันเอกอุของภูมิพล อานันท์ก็ยังดูเหมือนจะยอมรับภาวะบรรลุการรู้แจ้งเห็นจริงของภูมิพล “ภูมิพลเป็นคนที่มีวินัยในตนเองอย่างเข้มงวด ตอนที่เขาบวช เขาศึกษาธรรมอย่างลึกซึ้ง และตอนนี้เขาเป็นคนมีวินัยในตนเอง เขาเข้าใจความจริงของชีวิต เขารู้ว่าบางสิ่งบางอย่างไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ และเขาไม่มี “อัตตา” เขาไม่หลงตัวเอง... เขาปล่อยวางไม่ยึดติดโดยสิ้นเชิง... การที่จะเป็นศาสนิกชนที่ดีจริง ๆ คุณต้องปล่อยวางตัวตนจากการยึดติดเหล่านี้... คุณจะทำเพื่อประโยชน์ของชุมชน เพื่อประโยชน์ส่วนรวมเท่านั้น นั่นเป็นวิถีที่เขาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน”

ในบรรดากษัตริย์ทั้งหลาย บางทีอาจมีแต่จักรพรรดิญี่ปุ่นเท่านั้นที่ได้รับการเทิดทูนจากประชาชนมากกว่านี้ อานันท์พูด แต่ต่างจากจักรพรรดิญี่ปุ่นที่อยู่แต่ในวัง ภูมิพลใกล้ชิดกับประชาชนของเขา มันจึงเป็นเหตุผลว่าทำไม “กระทั่งไม่มีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ คนก็ยังรู้ว่าที่นี่เรามีกษัตริย์ เรามีกษัตริย์ที่ไม่ได้เอาแต่นั่งบนบัลลังก์และอยู่เฉย ๆ ... ผมคิดว่าเหล่านี้เป็นบุคลิกเฉพาะตัวของเขาที่ทำให้เขาเป็นที่รักของคนทั้งชาติ... มีคำกล่าวที่ว่ากษัตริย์ไม่มีวันทำผิดพลาด ในกรณีของเรา ภูมิพลไม่มีวันทำผิดพลาดของแท้”

อานันท์บอกว่าประสบการณ์การเมืองที่ต่อเนื่องยาวนานทำให้เขาต้องเข้ามาแทรกแซงการเมืองบ่อยครั้ง ยิ่งกว่านั้น นายกฯ รายงานสรุปให้เขาฟังสัปดาห์ละครั้งในเรื่องนโยบายและแนวโน้มต่าง ๆ “ดังนั้น

---

43 อานันท์หมายถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกปี 2504 ที่จริงๆ แล้วร่างภายใต้การชี้นำของธนาคารโลกกับที่ปรึกษาจากสหรัฐฯ ก่อนที่ภูมิพลจะทันได้ไปเยือนต่างประเทศอย่างเป็นทางการครั้งแรก

www.yerngshare.blogspot.com

อิทธิพลทางอ้อมที่เขามีต่อนโยบายและมาตรการของรัฐบาลจึงไม่สามารถประเมินต่ำกว่าความเป็นจริงได้" อานันท์บอก ขณะที่ไม่เคยมีใครกล้าเผยเรื่องนี้ เห็นได้ชัดว่าอานันท์รู้สึกว่าการเผยเรื่องนี้ออกมาจะทำให้คนได้รู้ว่าภูมิพลรับรู้ข้อมูลเป็นอย่างดีและใช้ความรู้ของเขาให้เป็นประโยชน์ การแทรกอย่างนี้แซงมีฐานรองรับทางรัฐธรรมนูญ อานันท์บอก แต่เขาไม่ได้อ้างรัฐธรรมนูญไทย เขาอ้าง Walter Bagehot "ในฐานะกษัตริย์ตามรัฐธรรมนูญ เขามีหน้าเพียงสามอย่าง อย่างแรก เขามีสิทธิที่จะได้รับการปรึกษา ดังนั้นเขาจึงมีสิทธิที่จะได้รับการปรึกษาจากนายกฯ หรือรัฐบาล อย่างที่สอง เขามีสิทธิที่จะเตือน แล้วเขาก็มีสิทธิที่จะส่งเสริมให้กำลังใจ เขายึดมั่นในสิทธิสามประการนี้" ขณะที่ข้อสรุปของ Bagehot นั้นง่ายต่อการหยิบฉวยใช้สอยสำหรับกษัตริย์และราชินีในระบอบรัฐธรรมนูญทั่วโลก อานันท์อ้างมันซ้ำแล้วซ้ำอีกจนชวนให้นึกว่ามันมาจากรัฐธรรมนูญไทย

อานันท์เสริมว่าตามขนบไทยอำนาจบางอย่างถูกมอบให้เป็นของกษัตริย์ด้วยเจตจำนงของประชาชน ภูมิพลได้รับอำนาจดังกล่าว อานันท์บอก พร้อมอ้างการแทรกแซงของภูมิพลในปี 2516 และ 2535 (และข้าม 2519 ไป) ซึ่งอานันท์บอกว่า "ด้วยการร้องขอจากประชาชน" "เขารู้ว่าจังหวะเวลาเหมาะสมและประเทศชาติไม่สามารถทนต่อสถานการณ์เช่นนั้นได้อีกต่อไป แล้วเขาก็จะ "ลงมา"... และในชั่ววินาทีเดียวโดยอัตโนมัติวิกฤตการณ์ทั้งหมดก็สลายไป"

ดูออกจะร้อนตัว อานันท์บอกอีกว่าภูมิพลไม่สามารถใช้อำนาจได้ตามใจชอบ หากต้องปฏิบัติตามหลักการประชาสังคมสมัยใหม่ "เขายังสามารถถูกตรวจสอบได้อีกด้วย (accountable) สิ่งที่เขาทำ สาธารณะก็เห็นโดยทั่วกัน ไม่ได้เป็นการตรวจสอบในแง่กฎหมาย.. แต่เป็นความโปร่งใส" อานันท์กำลังพยายามปรับภาพลักษณ์ของสถาบันภูมิพลให้ถูกรสนิยมปัญญาชนสมัยใหม่[44] แต่ก็อีหรอบเดียวกับสุเมธ สุดท้ายแล้วเขาก็กลับมาที่ขนบประเพณีกับการยกยอปอปั้นเกินจริง "กิจกรรมเหล่านี้ไม่ได้อยู่ในวิสัยปกติของกษัตริย์ในระบอบรัฐธรรมนูญ แต่เนื่องจากเขาได้มุ่งมั่นทำกิจกรรมเหล่านี้เพื่อประโยชน์ยั่งยืนของประชาชนไทย... คนไทยทั่วไปจึงเต็มใจมอบความเชื่อมั่นต่อเขาอย่างที่ไม่มีกษัตริย์คนใดในประวัติศาสตร์ของเรา หรือจะว่าไปกษัตริย์ของทั้งโลก เคยได้รับมาก่อน... เขาทำตัวเป็นเหมือนไฟส่องนำทาง สำหรับประชาชนที่บางครั้งต้องมะงุมมะงาหราในความมืด"

นักตีความรายที่สามคือตัวภูมิพลเอง เขามีคำอธิบายต่อสมัยของเขาหลายครั้งที่แตกต่างกัน เผยถึง (หรือขัดเกลา)แง่มุมที่ต่างกันสำหรับกลุ่มผู้ฟังที่ต่างกัน ความพยายามของเขาสำหรับปัญญาชนที่กังขามาใน

---

44 อานันท์บางทีก็เลยเถิด ใน *Nation*, June 9, 1996, อานันท์บอกว่า "ภูมิพลเป็นกษัตริย์ที่ปฏิบัติหน้าที่มายาวนานที่สุด เป็นนักการเมืองที่ปฏิบัติหน้าที่มายาวนานที่สุด รัฐบาลมาแล้วก็ไป ผบ.ทบ.มาแล้วก็ไป" การเรียกภูมิพลเป็นนักการเมืองอาจทำให้วังสะดุ้งโหยง เนื่องจากพวกเขาได้ใช้เวลาสองชั่วรุ่นในการประนามนักการเมืองว่าเห็นแก่ตัวและฉ้อฉล

www.yerngshare.blogspot.com

รูปการตีพิมพ์งานแปลชีวประวัติสองเล่มของเขาคือ *A Man Called Intrepid* ของ William Stevenson และ *Tito (ติโต)* ของ Phyllis Auty

หนังสือของ Stevenson เป็นประวัติของ Sir William Stephenson เซียนข่าวกรองชาวแคนาดาที่ไม่ค่อยเป็นที่รู้จักของฝ่ายพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่สอง[45] เขาถูกนำเสนอในฐานะวีรบุรุษผู้ไม่แสดงตนที่หลีกเลี่ยงการยอมรับสำหรับวีรกรรมเบื้องหลังสำคัญสุดยอดที่เขาทำช่วงสงคราม ภูมิพลตั้งชื่อหนังสือภาษาไทยว่า *นายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ* เขาต้องการให้ผู้อ่านมองคนที่ทำงานหนักโดยไม่หวังผลตอบแทนหรือการยอมรับ เหมือนที่ภูมิพลมองตัวเองนั่นแล

หนังสือเล่มนี้ยังเล่าด้วยว่าในทั้งสหรัฐฯ และอังกฤษ ผู้นำที่ชาญฉลาดกว่าคือ Roosevelt ในวอชิงตันเชอร์ชิลกับกษัตริย์จอร์จที่หกในลอนดอน ถูกบีบให้ต้องกำราบนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งอย่างลับ ๆ ที่ต่อต้านการลุกขึ้นต่อสู้กับพวกนาซี ผู้เขียนบอกว่าเชอร์ชิลขาดอำนาจจากสภา “การสนับสนุนที่เขาได้รับมาจากกษัตริย์ ซึ่งอำนาจที่สูงกว่านี้สามารถแทรกแซงได้ในห้วงวิกฤตแม้ว่าอาจจะถูกท้าทายได้ก็ตาม ขนบเช่นนี้ (ที่สถาบันกษัตริย์กับงบประมาณที่จัดสรรให้สำหรับงานของวังสามารถนำมาใช้ได้เพื่อปกป้องผู้ที่กระทำการโดยลับ ๆ เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของชาติ)... จะเป็นที่พิสูจน์ว่ามีความสำคัญในสงครามลับ ๆ ที่จะมาถึง”[46]

ที่ได้รับการเน้นย้ำเช่นกันคือบทบาทของกษัตริย์ในฐานะสัญลักษณ์ที่มีศักยภาพในการดลบันดาลให้เกิดความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว (เหมือนอย่างกษัตริย์เดนมาร์คในช่วงสงคราม) ความจำเป็นในการเก็บสิ่งต่าง ๆ เป็นความลับจากประชาชน และความจำเป็นที่จะต้องมีผู้นำที่สูงกว่าผู้นำที่มาจากการเลือกตั้ง ที่อาจจะไม่เป็นคนที่อุทิศตน เมื่อเกิดปัญหาทางการเมือง “ความขัดแย้งก็ถูกแก้ไขได้ด้วยข้อเท็จจริงที่ว่าการแต่งตั้งบรรดาผู้กุมการจัดการข่าวกรองของอังกฤษได้รับการยืนยันจากกษัตริย์... ระบบที่ไร้ระบบของอังกฤษแบบนี้... ได้พิสูจน์ว่าสอดคล้องต่อสงครามอุดมการณ์ยุคปัจจุบัน”[47]

ภูมิพลไม่ได้พูดอะไรเฉพาะเจาะจงออกมาว่าอะไรที่เป็นแรงบันดาลใจให้เขาแปลหนังสือเล่มนี้ แต่แน่นอนว่าเขาต้องคิดว่ามันเป็นเรื่องราวที่มีความสำคัญ เมื่องานแปลของเขาได้รับการตีพิมพ์ในปี 2536 ยอดพิมพ์คือ 100,000 เล่ม ทำให้มันเป็นหนังสือที่ขายดีที่สุดในประเทศไทยในเวลานั้น ปีถัดมาภูมิพลพิมพ์งาน

---

45 นักประวัติศาสตร์หลายคนได้ลดความน่าเชื่อถือประวัติศาสตร์ของ Stevenson ผู้เขียนว่า ฉาบฉวย, เกินจริง และคลาดเคลื่อนมาก ดูตัวอย่าง บทความของ Hugh Trevor-Roger ใน *Sunday Telegraph*, February 19, 1989.

46 William Stevenson, *A Man Called Intrepid* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1976), 28.

47 อ้างแล้ว, 43.

www.yerngshare.blogspot.com

แปล *ติโต* ออกมา ซึ่งเป็นชีวประวัติของอดีตประธานาธิบดียูโกสลาเวียที่เสียชีวิตไปแล้ว แก้วขวัญ วัชโรทัย เลขาธิการวังอธิบายว่าภูมิพลเห็นว่าติโตทำงานอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยเพื่อความเจริญ สันติภาพและชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของประชาชน[48] นอกจากนี้ การเอ่ยถึงหลายครั้งในช่วงทศวรรษ 2533 เกี่ยวกับการตกอยู่ในสงครามของยูโกสลาเวียและรัฐบอลข่านต่างๆ บ่งบอกว่าภูมิพลชื่นชมติโตสำหรับการรักษาความเป็นปึกแผ่นและเอกราชของประเทศเป็นเวลา 35 ปี กระนั้น ก็ยังเกิดคำถามว่าภูมิพลน่าจะคิดอย่างไรเกี่ยวกับความเปราะบางของความสำเร็จนั้น ซึ่งแตกออกเป็นเสี่ยงๆ รบราฆ่าฟันกันหลังจากติโตตาย

ความพยายามนิยามตนเองของภูมิพลอีกสองอันมุ่งไปยังกลุ่มผู้ฟังที่กว้างกว่ามาก คือ คนไทยพุทธทั่วไปตั้งแต่ชาวนา ข้าราชการ ตลอดจนบางส่วนของชนชั้นที่สูงขึ้นไปที่ไม่มีจริตค่อนขอดมากนัก อันแรกมาพร้อมกับการปราศรัยงานวันเกิดเดือนธันวาคมปี 2538 คราวนี้ไม่อ่อนแรงจากการผ่าตัดแล้ว เขาทำการสำรวจความเป็นผู้นำของเขาต่อสาธารณะ ตลอดสองชั่วโมงกว่าชนิดไม่ขวยเขินออกตัว เขาบรรยายความเป็นเซียนของเขาในเรื่องการจัดการน้ำ การพัฒนาเศรษฐกิจ และเรื่องอื่นๆ มันเป็นการแสดงความชอบธรรมไม่เพียงแต่สำหรับการวิจารณ์ของเขาต่อรัฐบาล แต่ยังสำหรับสิทธิเด็ดขาดของเขาในการปกครองและนั่งบัลลังก์อีกด้วย ในฐานะนักวิทยาศาสตร์และวิศวกรชั้นเซียน นักบริหารที่อุทิศตนและมีประสิทธิภาพ และธรรมราชาผู้ปราดเปรื่อง

หลังจากรับคำสดุดีท่วมท้นพร้อมพระพุทธรูปทองคำจากนายกฯ บรรหาร เขาเริ่มด้วยการบอกว่าคนควรจะเห็นคุณค่าของน้ำ ไม่ใช่ก่นว่ามันเวลาเกิดน้ำท่วม แล้วสวดขอฝนเวลาหน้าแล้ง[49] เขายกโครงการสุริโยทัยที่อยุธยาเป็นตัวอย่างที่ดี ร่ายยาวจากความจำถึงตัวเลขต่างๆ เช่น ปริมาณน้ำ ระดับน้ำ อัตราการไหล ซึ่งฟังดูเชี่ยวชาญมาก

จากนั้นเขาก็มาประเด็นที่เขาเคยแนะนำมาก่อนแล้วสั้นๆ ในปี 2537 นั่นคือ “ทฤษฎีใหม่” ซึ่งเป็นบทสรุปรวบยอดจากสิ่งที่เขาได้เรียนรู้มาทั้งหมดเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ การเกษตรและความยั่งยืน เขาอธิบายว่าทฤษฎีใหม่โดยแก่นแล้วคือระบบการจัดการไร่นาสวนผสมพึ่งพาตนเองขนาดเล็ก ในอุดมคติ ไร่นาขนาด 15 ไร่ของหนึ่งครอบครัวจะมีผลิตผลพอเพียง ด้วยวิธีการที่เป็นมิตรต่อระบบนิเวศน์ ทำให้เกษตรกรสามารถมีชีวิตเป็นอิสระจากตลาดที่จะต้องขายพืชผลและซื้อปุ๋ย เมล็ดพันธุ์และยาฆ่าแมลง

ด้วยประสบการณ์จากแปลงเกษตรสาธิตของเขาเอง ความคิดต่างๆ หลอมรวมเข้าด้วยกัน ตั้งแต่การทำงานหนัก การพึ่งพาตนเอง เศรษฐศาสตร์สหกรณ์ การอนุรักษ์น้ำและวิถีชีวิตชนบทแห่งราชอาณาจักรของ

---

48 *Bangkok Post*, June 9, 1996.

49 ภูมิพล, 4 ธันวาคม 2538, http://kanchanapisek.or.th/speeches/1995/1204.th.html

www.yerngshare.blogspot.com

ธรรมราชา พีระพงษ์ เกษมศรี ลูกมือคนหนึ่งของเขาบอกว่า เบื้องหลังแนวคิดนี้คือ ประชาชนควรพัฒนา "วิธีคิดที่ถูกต้อง" ตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เข้าใจผลจากการกระทำของตนเอง

อันที่จริง ภูมิพลได้สถาปนาทฤษฎีใหม่เป็นนโยบายแห่งชาติเรียบร้อยไปแล้ว โดยมันเข้าไปอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติต้นปี 2538[50] ในการปราศรัยงานวันเกิด หนังสืออธิบายทฤษฎีนี้ถูกแจกจ่ายแก่หมู่ผู้ฟัง ภูมิพลสั่งว่า "อันนี้เอาไว้ไปพิจารณา เมื่อได้รับทราบข้อความที่มีอยู่ในเล่มนี้ อันนี้เป็นเรื่องที่ควรจะติดตาม เพราะว่าการทำทฤษฎีใหม่นี้ มิใช่เป็นของที่ง่ายๆ แล้วแต่ที่ แล้วแต่โอกาส และแล้วแต่งบประมาณ เพราะว่าเดี๋ยวนี้ ประชาชนทราบถึงทฤษฎีใหม่นี้กว้างขวาง และแต่ละคนอยากได้ให้ทางราชการขุดสระและช่วย แต่มันไม่ใช่สิ่งที่ง่ายนัก บางแห่งขุดแล้วไม่มีน้ำ แม้จะมีฝน น้ำก็อยู่ไม่ได้ เพราะว่ามันรั่วหรือบางทีก็เป็นที่ที่รับน้ำไม่ได้ ทฤษฎีใหม่นี้จึงต้องมีที่ที่เหมาะสมด้วย"

ทั้งหมดนั้นเป็นบทเกริ่นสำหรับเนื้อหาหัวใจของเขา เพื่อพิสูจน์แก่ผู้ฟัง (เจ้าหน้าที่ที่นั่งอยู่เบื้องหน้าเขาและพสกนิกรของเขาที่กำลังฟังทางวิทยุและโทรทัศน์) ว่าความรู้ของเขาในการพัฒนาทรัพยากรน้ำของไทยนั้นสมบูรณ์แบบและไร้เทียมทาน และเป็นคุณสมบัติสำหรับการเป็นราชา ในแง่หนึ่ง เขาสำแดงภูมิผ่านความเชียนในทางวิทยาศาสตร์และสถิติ เขาเริ่มด้วยเกร็ดที่เขาทำนายอย่างแม่นยำถึงพายุไต้ฝุ่นลูกหนึ่งที่อธิบดีกรมอุตุฯ สมิทธ ธรรมสโรชบอกว่าจะเข้าไทยแต่แล้วก็ไม่ได้เข้า มันแสดงให้เห็นว่าเขามีความสามารถในการทำนายสภาพอากาศเหนือว่านักอุตุนิยมวิทยาของไทย ตลอดจน CNN และ BBC แต่ว่าเขาทำได้อย่างไร? อธิบดีกรมอุตุฯ ได้ถามเขา ภูมิพลหันไปหาเทพปกรณัม อธิบายว่าเขาได้ปรึกษา "สำนักงานมณีเมขลา" "เป็นสำนักงานอุตุนิยมมีฐานที่ตั้งอยู่ที่เขาพระสุเมรุ" เขาบอกว่า "ก็ได้บอกว่าให้นางมณีเมขลาไปเจรจา ก็ได้ผลดี... แต่ถ้าหากว่าไม่มีสิ่งที่ดีๆ ที่ช่วยป้องกัน ป่านนี้คงยังจมน้ำอยู่"

มีคนไม่มากนักที่รู้ว่าภูมิพลได้ตั้งชื่อหน่วยงานทำฝนเทียมกับการจัดการน้ำของเขาตามนางเมขลา คนหลายร้อยที่นั่งเบื้องหน้าเขาต่างรู้ว่าเขากำลังเล่นสนุก แต่สำหรับคนไทยนับล้านที่กำลังฟังจากวิทยุอยู่ล่ะ? สำหรับพวกเขาแล้ว วังมักจะแสดงตนในเชิงเทพปกรณัม สำหรับผู้ที่พร้อมจะเชื่ออยู่แล้ว ภูมิพลไม่เพียงแต่สามารถทำนายดินฟ้าอากาศได้ดีกว่า CNN เท่านั้น แต่ยังสามารถบงการมันได้อีกด้วย

ย้อนกลับมาสู่โลกย์ ภูมิพลวางโครงการใหญ่โตสร้างแหล่งเก็บน้ำย่อยๆ ทั่วประเทศเพื่อลดปัญหาน้ำท่วมและภัยแล้ง ตามแบบโครงการของเขาที่อยุธยา เขาเรียกมันว่า *แก้มลิง* เขาได้ความคิดนี้เมื่ออายุเพียงห้าขวบ จากการมองเห็นลิงเก็บกล้วยไว้ในกระพุ้งแก้มก่อนจะกินเข้าไป

---

50 *Business Day*, March 4-5, 1995.

www.yerngshare.blogspot.com

เพื่อพิสูจน์ว่าความคิดทั้งหมดของเขามีรากฐานวิทยาศาสตร์ที่แน่นหนา ภูมิพลอ้างสถิติตัวเลขเรื่องน้ำของประเทศอย่างมากมาย ปริมาณน้ำในแม่น้ำ อัตราการเกิดฝนและระดับน้ำท่วม เขาใช้ตัวเลขเหล่านี้เพื่อ "พิสูจน์" ว่าเขื่อนป่าสักมีความจำเป็น "น่าจะช่วยให้สามารถบรรเทาความเดือดร้อน เพราะว่า ๘๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตรที่เก็บเอาไว้" เขาอธิบาย เขาเรียกผู้ว่าราชการจังหวัดจากบางจังหวัดในภาคเหนือมารายงานเรื่องน้ำท่วมในพื้นที่ของตัวเอง เขาบรรยายแผนที่ แผนภูมิและสถิติต่างๆ จากความจำ แสดงให้เห็นว่าเขารู้สถานการณ์ท้องถิ่นได้ดีกว่าผู้ว่าฯ แต่ละคน ราวกับว่าผู้ว่าฯ เหล่านั้นเป็นเจ้าหน้าที่ของเขาเอง เขาสั่งให้พวกเขารายงานปัญหาเฉพาะเจาะจงกับนายกฯ แม้ว่า (เขาถอนหายใจ) รัฐบาลจะแย่ในเรื่องประสานงานก็ตาม

ล่องลงมาตามสายน้ำ ภูมิพลบรรยายสถานการณ์แถบชานเมืองกรุงเทพฯ ชนิดลงรายละเอียดน่าประทับใจ เพื่อที่จะพิสูจน์คุณค่าของความคิดแก้มลิงของเขา เขาถึงกับเสนอแนะให้ "จึงทำเป็นอย่างนี้ ทำเป็นคล้ายๆ เป็นแท่น... ฉะนั้น ถ้าทำอย่างนี้การขึ้นมาเป็นที่เป็นแท่น แล้วก็ในแท่นนี้มี ที่พอสำหรับให้ประชาชนที่อยู่แถวนี้มาจัดเป็นหมู่บ้านจัดสรร และใน ที่แท่นนี้เราก็ทำทฤษฎีใหม่มีสระน้ำและก็มีเขตของบ้าน ฉะนั้น พวกที่อยู่ที่นี่เวลาปรับปรุงดินพอสมควรแล้ว ซึ่งทำไม่ยากนักภายใน ๒ ปี เอาดินนี้ขึ้นมาแล้วก็ทำให้แห้ง เสร็จแล้วอาจจะเอาดินจากที่อื่นมาปูไว้บ้าง มาล้างความเค็มของดิน ปลูกต้นไม้ได้ โดยเฉพาะมะพร้าว หรือชมพู่ หรือปลูกผัก เลี้ยงปศุสัตว์ ในที่ทางด้านสระน้ำนี่ก็เลี้ยง ปลาได้ ส่วนในที่ที่เป็นที่ดินที่เป็นแก้มลิงนี่น้ำลงมานี่ ถ้าทำนานๆ ไป น้ำนี้ก็จะเป็นน้ำสะอาด สามารถจะเลี้ยงสัตว์น้ำ เวลาน้ำลงมาก็มากัก ไว้ที่นี่ แล้วก็เอาออกแล้วก็เวลาน้ำขึ้นปิด ออกโดยใช้กราวิตี้ ใช้ ความชันของพื้นที่ที่เอาลงได้... แต่ว่าถ้าทำจะได้กำไร เพราะว่าพวกนี้จะไม่ต้องช่วยเขา ไม่ต้องสงเคราะห์เขา และไม่ต้องทำให้เขาเสียผลประโยชน์ เขาจะทำงาน ได้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมได้ ตัวเองก็จะมีเงินพอใช้ ส่วนรวมก็จะมีเงินพอใจ ถ้าทำสำเร็จนี้ เมืองไทยจะเจริญขึ้นอย่างถนัดตาเลย"

ในความวกวนและลีลาอารมณ์ขันนอกเรื่องนอกราวอยู่เรื่อยๆ นี้ มันคือการนำเสนอชั้นเซียนถึงบุญญาธิการและปรีชาญาณของภูมิพล มีทั้งวิทยาศาสตร์และไสยศาสตร์ พสกนิกรของเขาตั้งแต่ชาวนาไปจนถึงคนเมือง พวกงมงายไปจนถึงบ้าเหตุผล ต่างสามารถหาเหตุที่จะเชื่อถือศรัทธาในตัวกษัตริย์ของตนได้ทั้งสิ้น หลังจากนั้นข้าราชการก็กระหืดกระหอบเริ่มโครงการทฤษฎีใหม่ หรือไม่ก็ติดป้ายทฤษฎีใหม่ให้กับโครงการที่มีอยู่แล้ว ไม่เว้นแม้แต่โครงการที่ริเริ่มและสนับสนุนโดยหน่วยงานพัฒนาต่างชาติที่ไม่เคยได้ยินความคิดนี้มาก่อนเลย

เพื่อให้สาส์นของเขาชัดเจนแจ่มแจ้งจริงๆ ภูมิพลพิมพ์หนังสือเล่มที่สาม ที่เขาใช้ธรรมราชาในปกรณัมลากเส้นขนานเปรียบเทียบกับแผ่นดินของเขาเอง หนังสือเล่มนี้คือ *มหาชนก* อันเป็น *ชาดก* ตอนหนึ่งที่ภูมิพลเอามาเขียนปรับใหม่ มันถูกตีพิมพ์ในรูปแบบของนิทานสำหรับเด็ก วาดภาพประกอบโดยศิลปินจิตรกรรมฝาผนังชั้นนำของประเทศ มหาชนกมาจากชาดกสิบเรื่องสุดท้ายเรียกว่า *ทศชาติชาดก* ที่คนไทยเรียกว่า *พระเจ้า*

สิบชาติ เรื่องราวเหล่านี้มีที่ทางชัดเจนอยู่ในวัฒนธรรมสยามในฐานะเรื่องราวสิบชาติสุดท้ายของพระพุทธเจ้า แต่ละชาติแสดงธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งตามทศพิธราชธรรม

ภูมิพลเลือกที่จะปรับชาดกเรื่องก่อนสุดท้าย ซึ่งเป็นเรื่องราวของเจ้าชายมหาชนก ที่เติบโตมารู้ว่าบัลลังก์แห่งมิถิลาของบิดาถูกอาผู้ชั่วร้ายของเขาแย่งชิงไป มหาชนกตั้งสัตย์จะยึดบัลลังก์คืน เขาออกเดินทางค้าขายเพื่อระดมทุนมาสร้างกองทัพ เมื่อเรือของเขาอัปปาง เขารอดชีวิตมาได้ด้วยพละกำลังและสติปัญญา ส่วนคนอื่นตายหมด หลังจากลอยคออยู่เจ็ดวัน เขาก็ได้รับการช่วยเหลือจากมณีเมขลาและถูกอุ้มไปส่งยังสวนผลไม้ในเมืองมิถิลา

อาของมหาชนกตายไปก่อนแล้ว มหาชนกจึงเอาลูกสาวของอาเป็นภรรยาและขึ้นเป็นกษัตริย์ ปกครองอย่างฉลาดตามทศพิธราชธรรมเป็นเวลาเจ็ดพันปี จนบรรลุการรู้แจ้ง ตามท้องเรื่อง วันหนึ่งมหาชนกมาเจอต้นมะม่วงสองต้น ต้นหนึ่งไร้ผลแต่เขียวงาม อีกต้นออกผลรสหวานอร่อย แต่ถูกฉีกทิ้งและโค่นไปโดยคนที่มากลุ้มรุมแย่งชิงผลมะม่วง มหาชนกเห็นแล้วก็นึกว่าการมั่งมีทรัพย์ศฤงคารมีแต่จะนำมาซึ่งความทุกข์ การไม่มีกลับนำความสุข เขาจึงสละราชอาณาจักรและภรรยา โกนหัว กลายเป็นพรต เร้นกายหายไปเลย

ฉบับของภูมิพลก็ทำนองนี้ แต่ส่วนที่แตกต่างออกไปบอกอะไรมากมายเกี่ยวกับตัวเขา ขณะมหาชนกลอยคออยู่ในทะเล เขามีสนทนาธรรมยืดยาวกับมณีเมขลา(ชื่อที่เขาตั้งให้หน่วยงานของเขา)ถึงความเพียร ถ้อยสนทนาสรุปว่า “บุคคลเมื่อกระทำความเพียร แม้จะตายก็ชื่อว่า ไม่เป็นหนี้ในระหว่างหมู่ญาติ เทวดา และบิดามารดา อนึ่ง บุคคลเมื่อทำกิจอย่างลูกผู้ชาย ย่อมไม่เดือดร้อนในภายหลัง” นี่คือสัจธรรมโปรดของภูมิพล ความสำเร็จโดยปราศจากความเพียรนั้นว่างเปล่า ความล้มเหลวหากเพียรนั้นยิ่งใหญ่ การขาดความเพียรนั้นน่าประนาม ความเพียร(ทางร่างกายหรือจิตใจ)เป็นองค์ประกอบหนึ่งของการประพฤติปฏิบัติธรรม เมื่อมหาชนกกลายเป็นกษัตริย์ “ก็ทรงคำนึงถึงความพยายาม ที่พระองค์ได้ทรงทำในมหาสมุทร ทรงเกิดพระปีติโสมนัสเปล่งอุทานว่า บุรุษผู้เป็นบัณฑิตพึงหวังเข้าไว้ ไม่พึงเบื่อหน่าย เราเห็นว่าการที่เราได้เป็นพระราชาสมปรารถนานั้น ก็เพราะความเพียรพยายามอย่างเดียวโดยแท้... จากนั้นมา ก็ได้ทรงดำรงพระองค์อยู่ในทศพิธราชธรรมอย่างครบถ้วน และนิมนต์พระปัจเจกพุทธเจ้ามาฉันภัตตาหารอยู่เป็นประจำ”

ภูมิพลย่นย่อเรื่องราวตอนต้นมะม่วงด้วย แทนที่จะมีปฏิกริยาด้วยการออกบวชเป็นพรต มหาชนกใช้ความสามารถในเทคโนโลยีการเกษตรรักษามะม่วงต้นนั้นไว้ได้ ขณะเดียวกันเขาพยายามเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทำลายของผู้คนด้วยการให้การศึกษา ทุกคน “นับแต่อุปราช จนถึงคนรักษาช้างรักษาม้า และนับแต่คนรักษาม้าจนถึงอุปราช และโดยเฉพาะเหล่าอมาตย์ล้วนจารึกในโมหภูมิทั้งนั้น พวกนี้ขาดทั้งความรู้วิชาการทั้งความรู้ทั่วไป คือความสำนึกธรรมดา: พวกนี้ไม่รู้แม้แต่ประโยชน์ส่วนตน” ภาพประกอบในตอนนี้แสดงต้นมะม่วงที่กำลังถูกทิ้งโดยจักรกลสมัยใหม่ รอบ ๆ นั้นคือความชั่วร้ายของสังคมไทยสมัยใหม่ คอร์รัปชัน กิเลสตัณหา การพนัน ประเวณีและการดื่มเมามาย โดยมีเด็ก ๆ ไร้เดียงสาเฝ้ามอง

นอกจากนี้ มหาชนกของภูมิพลสร้างมหาวิทยาลัยเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาของเขา ในภาพประกอบมหาชนกกำลังนำชีวิตและความเขียวขจีกลับคืนสู่ภูมิทัศน์ร้างไร้ คล้ายภูมิประเทศโล่งเตียนของไทยสมัยใหม่ แทบไม่ต้องพึ่งจินตนาการใดเลยในการนึกถึงภูมิพลในบทบาทของมหาชนก ภูมิพลเองปฏิเสธที่จะเกษียณเนื่องจากเขายังไม่บรรลุเป้าหมาย อย่างที่เขาบอกไว้ในคำนำของหนังสือ ที่ระบุวาระนั่งบัลลังก์มานาน 50 ปี "มหาชนกปฏิบัติความเพียรอย่างที่สุดโดยไม่ปรารถนาสิ่งตอบแทนซึ่งเป็นผลให้เขาได้นั่งบัลลังก์และนำความรุ่งเรืองแก่เมืองมิถิลา... [อย่างไรก็ตาม ผู้ประพันธ์รู้สึกว่า]ความปรารถนาของมหาชนกที่จะผละจากเมืองเพื่อแสวงหาความโมกขธรรมยังไม่สบโอกาสหรือยังไม่ถึงเวลาอันควรเนื่องจากความรุ่งเรืองของมิถิลายังไม่ได้บรรลุถึงจุดสูงสุดที่เหมาะสม... มหาชนกยังต้องพัฒนาความคิดว่าจะฟื้นมะม่วงต้นนี้คืนมาได้อย่างไร... มหาชนกจะสามารถบรรลุโมกขธรรมอย่างง่ายดายกว่าหากเขาได้บรรลุภารกิจทางโลกย์ของเขาก่อนโดยสมบูรณ์เสียก่อน"

รูปเล่มและการเปิดตัวของมหาชนกแสดงให้เห็นว่าวังถือเรื่องนี้จริงจังขนาดไหน มันได้รับการตีพิมพ์ทั้งในภาษาไทยและอังกฤษ และวังจัดงานเปิดตัวหนังสือสำหรับนักข่าวที่ไม่ค่อยได้เกิดขึ้นบ่อยนัก นักข่าวทั้งไทยและเทศต่างได้รับเชิญ ฉบับพิมพ์รุ่นแรกเป็นฉบับนักสะสมปกแข็งเล่มใหญ่ ขายเอาเงินสมทบทุนการกุศลในราคา 2,000 และ 200 เหรียญสหรัฐฯ แถมเหรียญทองคำและเงินที่ปลุกเสกโดยภูมิพลกับญาณสังวร พอยอดขายไม่หวือหวาอย่างสินค้าอื่นๆ ของวัง ธนาคารแห่งชาติก็จี้ให้ธนาคารของรัฐและเอกชน 15 แห่งขายทำยอดให้ได้ 15 ล้านบาท[51] บางธนาคารต้องอาศัยวิธีแจกให้กับลูกค้าชั้นดี ซึ่งก็เป็นการควักกระเป๋าผู้ถือหุ้นนั่นเอง

ปีถัดมา หนังสือก็ออกฉบับปกอ่อนสี่สีราคา 250 บาท และถัดไปอีกปีก็เป็นหนังสือการ์ตูนราคาย่อมเยาว์สำหรับเด็ก ถึงตอนนั้น การโฆษณาประชาสัมพันธ์ก็ได้ทำให้ประชาชนสำเหนียกในความสำคัญของมหาชนกมากขึ้น บริษัทห้างร้านต่างๆ เหมาซื้อไปแจก ได้ทั้งบุญได้ทั้งการลดหย่อนภาษี บางรายมอบให้วัดไปแจกต่อ กลายเป็นส่วนหนึ่งของวงวัฏอัศจรรย์แห่งการทำบุญไป

----

51 สัมภาษณ์พิเศษเจ้าหน้าที่ธนาคารพาณิชย์รายหนึ่ง, 2539 ธนาคารไม่ได้เป็นยี่ปั๊วหรือสายส่งกลุ่มเดียวเท่านั้น แต่เป็นตัวหลักนอกจากวังเอง

www.yerngshare.blogspot.com

20. อีกปีแห่งความปวดขมองสยองพระทัย

การแทรกแซงและการยกยอที่เป็นกระแสสูงขันคลั่กท่วมท้นในช่วงปี 2535-2539 นั้นยังไม่จบง่ายๆ สำหรับตำนานของภูมิพล ปี 2539 เป็นจุดสุดยอดของแผ่นดินที่เก้า และยังเป็น*ปีแห่งความปวดขมองสยองพระทัย*ของเขาอีกด้วย อันเนื่องมาจากลูกๆ ของเขา ข้อแตกต่างสำคัญเมื่อเทียบกับปี 2535 อันอุกอั่งของเอลิซาเบธคือว่า ข่าวร้ายของภูมิพลแทบไม่ถูกละเลงโดยสื่อ

ปัญหาสั่งสมมาเป็นปี ลูกๆ ของเขาไม่มีใครสุขสมหวังเป็นพิเศษ ตกค้างอยู่ระหว่างสิ่งที่พวกเขาถูกคาดหวังให้เป็นกับสิ่งที่พวกเขาเป็นและอยากเป็น อุบลรัตน์ลูกสาวคนโตรู้สึกเบื่อกับการเลี้ยงลูกสามคนที่แคลิฟอร์เนียใต้และถวิลหาการคืนฐานันดรในฐานะเจ้าหญิงใหญ่ที่เพริดแพร้วที่สุดในครอบครัว ตลอดจนแหล่งเงินทุนที่จะพ่วงมาด้วยที่จะสานฝันให้พลอยไพลินลูกสาวของเธอก้าวเป็นนักเปียโนคอนเสิร์ตระดับอินเตอร์

อุบลรัตน์กลับมาเมืองไทยบ่อยครั้งขึ้นในต้นทศวรรษ 2533 เพื่อออกงานเป็นเกียรติตามงานเลี้ยงต่างๆ ในวงชนชั้นสูงและติดตามแม่ไปในงานบอลล์การกุศล แม้ว่าโดยทางการแล้วเธอเป็นเพียงท่านผู้หญิง แต่ในภาษาอังกฤษเธอถูกเรียกว่าเจ้าหญิงและผู้คนก็ปฏิบัติต่อเธอเช่นนั้น สิริกิติ์ช่วยเธอเริ่มงานการกุศลในชื่อของเธอเองโดยมีงานเลี้ยงระดมทุนในวันเกิดของสิริกิติ์ในปี 2535 ในปีแรกมีรายงานว่ามูลนิธิอุบลรัตน์ได้เงิน 5 ล้านบาท ปีถัดมาได้ 20 ล้านบาท โดยผู้บริจาครายใหญ่คือปตท.กับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และตัวสิริกิติ์เอง มูลนิธิดังกล่าวมีหน้าที่สร้างภาพพจน์ให้อุบลรัตน์เป็นจักรีสาธารณประโยชน์อีกคนหนึ่ง แต่ทว่าผู้รับทุนคนแรกของมูลนิธิคือพลอยไพลิน ซึ่งแสดงฝีมือเปียโนในงานเลี้ยงปี 2536 หลังจากข่าวนี้สร้างความขายขี้หน้าแก่ครอบครัว มูลนิธิก็รีบประกาศมอบเงิน 3 ล้านบาทแก่โครงการที่ขาดแคลนเงินจริงๆ ในนามของพลอยไพลิน อุบลรัตน์ และสามีของเธอ ปีเตอร์ เจนเซน

พลอยไพลินเป็นนักเปียโนมีฝีมือดีทีเดียวและเป็นนักร้องที่มีแวว ทว่ายังห่างชั้นจากระดับโลกอยู่มาก เพื่อปูทางให้ลูกสาว อุบลรัตน์ทำเทปออกมาชุดหนึ่งโดยสองแม่ลูกช่วยกันร้อง ส่วนใหญ่เป็นเพลงฮิตของฝรั่ง เธอทุ่มทุนจ้างวงออเคสตราทั้งในกรุงเทพฯ ปราก แมดริด ร็อทเทอร์ดัม เวียนนาและโอซากาเพื่อให้ลูกสาวได้แสดงด้วย ทุนสนับสนุนมาจากรัฐบาล รัฐวิสาหกิจ งานการกุศลของครอบครัวและนักธุรกิจไทย นักดนตรีไทยที่มีฝีมือในระดับทัดเทียมกันไม่เคยได้รับการสนับสนุนอย่างนี้ และพลอยไพลินก็ไม่ได้กระทั่งถือสัญชาติไทย เหตุผลรองรับมีอย่างเดียวคือเธอมีเลือดเจ้า

อุบลรัตน์พาตัวเองอยู่ในเป้าสายตาของสาธารณะเช่นกัน โดยที่ยังดูสวยอยู่แม้ในวัย 40 แล้วก็ตามในปี 2534 เธอถ่ายแบบเป็นเกียรติแก่นิตยสารไทยหลายฉบับ สวมชุดแฟชั่นฝรั่งเศส ถ่ายตามงานสังคมต่างๆ และการถ่ายแบบโดยเฉพาะ ในเดือนกันยายน 2537 เธอเป็นเรื่องเด่น 36 หน้าที่เน้นรูปภาพที่ดูอึ้งทึ่งเสียว

www.yerngshare.blogspot.com

เธอวางท่าทางเย้ายวนในชุดวาบหวามของ Thierry Mugler ที่โรงแรมริทซ์ในปารีส รูปหนึ่งเธอสวมบทเป็นนางทางโทรศัพท์รอลูกค้าในกางเกงรัดรูป บูทหนังสูงถึงขาอ่อน และเสื้อโปร่งทับบราดันทรงสีดำ ที่โล่งโจ้งไม่แพ้กันคือภาพเบื้องหลังการถ่ายทำที่เผยให้เห็นทีมงานของนิตยสารหมอบแทบเท้าของเธอและคลานไปใส่รองเท้าให้เธอ เสมือนว่าอุบลรัตน์ยังเป็นเจ้าหญิงเต็มขั้น

ผลสะเทือนจากงานนี้นานาจิตตัง สำนึกสาธารณะว่าเธอเป็นเจ้าหญิงของแท้ถูกฟื้นกลับมา แต่เธอก็ยังถูกวิจารณ์เรื่องตะกละตะกรามอย่างน่าเกลียด ในปี 2539 อุบลรัตน์กับครอบครัวพยายามอย่างหนักที่จะเข้าร่วมงานพิธีใหญ่สองงานนั้น และกะเก็งกันว่าเธอจะได้สถานะดั้งเดิมคืนมา แต่ภูมิพลก็ยังดื้อด้านปฏิเสธ

จุฬาภรณ์ในทศวรรษ 2533 สร้างปัญหาอีกแบบ ในฐานะนักวิทยาศาสตร์แห่งครอบครัวมหิดลอย่างเป็นทางการ เธอเปิดนิทรรศการและนำเสนอผลงานตามการประชุมต่างๆ สถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ของเธอให้การสนับสนุนการวิจัยและการจัดประชุมสัมมนา โดยใช้เงินบริจาคจากบริษัท งบประมาณรัฐและเงินจากต่างประเทศ สำหรับคนไทย เธอคือนักวิทยาศาสตร์ระดับอินเตอร์

กระนั้นเธอไม่ได้พิศมัยบทบาทนี้และร่ำร้องในสิ่งอื่น เพื่อนและผู้จงรัก ความรักและความนับถือ แต่เธอไม่ได้สะสวยเหมือนอุบลรัตน์ หากเย่อหยิ่งและเอาแต่ใจตัว และขาดความสง่างามอย่างที่พ่อแม่ของเธอใช้มัดใจพสกนิกร เธอกลับเรียกร้องการปรนนิบัติแบบเฟิร์สท์คลาสอยู่ตลอดเวลาในทุกๆ ที่ และรสนิยมการแต่งกายและประดับประดาของเธอก็สร้างข่าวลือน่าเกลียดจำนวนมาก อาทิ เธอรับเครื่องเพชรที่ถูกขโมยมาจากเจ้าชายซาอุฯ ที่เป็นคดีอื้อฉาว จะจริงหรือไม่ คนไทยหลายคนเชื่อเช่นนั้น

มีข่าวลือมากมายเกี่ยวกับสุขภาพของเธอ เธอมีโรคประจำตัวว่ากันว่าเป็นโรคผิวหนังชนิดหนึ่ง (lupus) และร่างกายที่ผอมบางของเธอก็ชวนให้ประชาชนเชื่อว่าเธอเป็นโรคเบื่ออาหาร (anorexia) นอกจากนี้ เธอไร้ความสุขหรือไม่ก็เบื่อหน่ายสามีของเธอ คือวีระยุทธที่มีหน้าที่หลักคอยติดตามและรับใช้เธอ ในปี 2537 เพื่อหลีกหนีความจำเจในรั้ววัง เธอจัดการให้วีระยุทธได้รับมอบหมายให้ไปประจำสถานทูตไทยที่วอชิงตันดีซีในตำแหน่งผู้ช่วยทูตด้านการทหาร เรื่องนี้ได้รับการทัดทานจากกระทรวงกลาโหม ที่เก็บตำแหน่งนี้ไว้สำหรับดาวรุ่งเท่านั้น และกระทรวงต่างประเทศที่ไม่มีงบประมาณสำหรับที่พักอาศัยในมาตรฐานของเธอ แต่เธอก็ได้ดั่งใจ หลังจากย้ายไปเรียบร้อย เรื่องราวต่างๆ ก็หลั่งไหลมาที่กรุงเทพฯ ว่าพวกเขามีปัญหาในชีวิตสมรสอย่างหนัก และราวปลายปี 2537 การทะเลาะลงไม้ลงมือกันครั้งหนึ่งทำให้จุฬาภรณ์กล่าวหาวีระยุทธว่าทุบตีเธอ เธอกลับมากรุงเทพฯ คนเดียว และเมื่อเธอไม่ได้ออกงานเป็นเวลาหลายเดือน ข่าวลือแพร่ไปทั่วว่าเธอตายไปแล้วหรือกำลังจะตาย

เมื่อเธอโผล่มาในเดือนเมษายนในที่สุด สภาพของเธอเป็นอย่างไรไม่มีคำอธิบาย แต่การแยกทางกับวีระยุทธนั้นเป็นที่ชัดเจน ดูจากการขาดหายไปของลูกสาวทั้งสองของเธอ ซึ่งมีรายงานว่าเลือกที่จะอยู่กับพ่อ

www.yerngshare.blogspot.com

เธอโอนความเสน่หาอันดื้อรั้นของเธอไปยังศัลยแพทย์หัวใจคนหนึ่งที่รักษาพ่อของเธอ ซึ่งแต่งงานแล้วและมีรูปลักษณ์คล้ายวีระยุทธ กล่าวกันว่าการหลบเลี่ยงของเขาผู้นั้นทำให้เธอยิ่งใจสลาย

ทั้งหมดนี้เทียบไม่ได้เลยกับปัญหาของวชิราลงกรณ์ ตอนต้นทศวรรษ 2533 เขาดูจะทำตัวดีขึ้นในฐานะว่าที่กษัตริย์ ผู้คนมีความหวังว่าการลดจำนวนเรื่องเล่าขานถึงวีรกรรมของเขามีความเชื่อมโยงกับการที่สุจาริณีได้รับการยอมรับอย่างไม่เป็นทางการในวัง ในปี 2534 ในวันเกิดครบ 39 ปีของเขา วชิราลงกรณ์เชิญสื่อมวลชนไทยมาที่วังเมืองนนท์ สุจาริณีต้อนรับทักทายนักข่าวในท่วงทีภรรยาเจ้าเต็มขั้น บอกว่า “วชิราลงกรณ์ต้องการให้งานนี้ไม่เป็นทางการมากที่สุด ให้เป็นกันเอง ไม่มีอะไรซีเรียส คือว่า ข่าวลือไม่ค่อยดีมีมาอยู่เรื่อยๆ อาจเป็นเพราะว่าสื่อไม่เคยได้มีโอกาสได้ทำความรู้จักวชิราลงกรณ์อย่างเป็นการส่วนตัว เราจึงคิดว่านี่น่าจะเป็นโอกาสอันดีสำหรับพวกเราทุกคน”[1]

การนำเสนออย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยอย่างนี้ทำให้ทั้งสองได้แต้มอย่างมากจากวังและสาธารณะ เมื่อบวกกับการลดฐานะของภรรยาของวชิราลงกรณ์คือ โสมสวลี จาก “พระวรชายา” มาเป็น “พระวรราชาธินัดดามาตุ (แม่ของหลานของราชา)” ทั้งสองเหตุการณ์นี้ทำให้ชัดเจนว่าลูกชายทั้งสี่ของสุจาริณีคือแกนรุ่นต่อไปของตระกูลจักรี

ในปี 2535 วชิราลงกรณ์หมั่นทำหน้าที่แทนภูมิพลในงานพิธีต่างๆ ทั้งของรัฐและศาสนา อย่างเช่นเดินทางไปอินเดียเพื่อสักการะสถานที่สำคัญๆ ทางพุทธศาสนา ขณะเดียวกัน เขาก็ประจบประแจงเอาใจแม่ด้วยการพาเธอออกเที่ยวยังร้านอาหารและไนท์คลับหรูในกรุงเทพฯ เขาให้ลูกชายที่โตๆ แล้วบวชที่วัดบวรฯ ก่อนถึงวันเกิดของเธอ เขาร่วมกับทางกองทัพสร้างตำหนักไม้สักหรูหราสิริยาลัยให้เธอริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาที่อยุธยา เขายังเป็นประธานในพิธีปลุกเสกรอยพุทธบาททองคำที่สร้างขึ้นมาให้แม่ของเขาอีกด้วย

ในเดือนกรกฎาคม 2535 วชิราลงกรณ์พบสื่อมวลชนอีกครั้งหนึ่งก่อนถึงวันเกิดของเขา[2] คราวนี้ไม่ปรากฏสุจาริณีหรือลูกๆ ของทั้งสอง แต่เขาก็พูดถึงพวกเขาโดยไม่เอ่ยถึงโสมสวลีกับลูกสาว พัชรกิติยาภา การใคร่ครวญเรื่องชีวิตและบุญกรรมของเขาถูกถือว่าเป็นการสำแดงอันหาได้ยากยิ่งถึงปรีชาญาณแห่งธรรมราชาที่กำลังผุดแทงหน่อขึ้นมา “ไม่มีใครมีชีวิตที่ราบลื่นอยู่ตลอดเวลา แต่ที่สำคัญต้องระลึกว่าไม่มีวันสายเกินไปที่จะ

---

[1] *Bangkok Post*, July 27, 1991.

[2] *Bangkok Post*, July 21, 1992; *Nation*, July 21, 1992.

www.yerngshare.blogspot.com

ทำในสิ่งที่ดีๆ ไม่มีคำว่าสายเกินไปที่จะเริ่มทำงานหรือแสวงหาความรับผิดชอบ มีพุทธพจน์ว่าไม่มีกรรมใดที่จะสำคัญไปกว่าการกระทำในปัจจุบัน"[3]

เขาบอกว่า ใครที่ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิตยังสามารถแก้ไขปัญหาได้ หากทำดั่งนั้น "ชีวิตที่เหลือของพวกเขาก็จะมีความหวังและทำประโยชน์ได้" เขากำลังบอกว่า ในวัย 40 เขาไม่ได้เป็นหนุ่มเลือดร้อนอีกต่อไปแล้วและตั้งใจที่จะทำความดีในอนาคต มันไม่ได้ปัดเป่ากิตติศัพท์ของเขาหายไปโดยสิ้นเชิง และสิ้นปี 2535 วชิราลงกรณ์จู่ๆ ก็ออกมาแก้ต่างให้ตัวเองในการพบปะนักข่าวไทยอีกรอบหนึ่ง[4] หลังจากสนทนาทั่วไปเกี่ยวกับงานการของวชิราลงกรณ์ นักข่าว*ไทยรัฐ*ที่เป็นหนังสือพิมพ์ใหญ่ที่สุดของประเทศ ที่เจ้าของมีสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวชิราลงกรณ์ ก็ถามคำถามที่เห็นได้ชัดว่าเตี๊ยมกันมาก่อน วชิราลงกรณ์มีธุรกิจส่วนตัวไหม? "เรารอคำถามนี้มานานแล้ว... มันเป็นอะไรที่น่าหงุดหงิดมากสำหรับเรา... เพราะบางทีบางคนพูดมากเกินไปว่าเรามีธุรกิจพวกผับ บาร์ ดิสโกเธค อะไรก็ตามแต่ นี่เป็นของเสี่ยโอ นั่นเป็นของเสี่ยโอ และโน่นเป็นของเสี่ยโอ... เสี่ยโอเป็นเจ้าพ่อบริษัททรัสต์ บริษัทไฟแนนซ์ แชร์... เป็นเสี่ยพันล้าน"

เขาบอกว่า ตรงกันข้าม พ่อแม่ของเขาไม่เคยสั่งสอนอะไรแก่เขานอกจากการรับใช้ประเทศชาติ "เราไม่มีประสบการณ์ในเรื่องพรรค์นี้เลย ถ้าเราทำจริง ธุรกิจก็คงเจ๊งเป็นล้านๆ อาจเจ๊งหมดเลย... เราไม่เคยศึกษาการบริหารจัดการธุรกิจ... มีแต่ว่าจะทำอะไรที่จะสร้างความดีแก่ชาติบ้านเมือง และไม่ทำอะไรที่จะก่อผลเสียแก่ประเทศชาติ หรือละเมิดกฎหมาย หรือผิดศีลธรรม... หรืออะไรที่จะเป็นผลเสียแก่คุณภาพและอนาคตของเยาวชน" อันหลังนี้หมายถึงเรื่องไนท์คลับที่เขาถูกหาว่าเป็นเจ้าของ อนุญาตให้เยาวชนเข้าและเปิดเกินเวลาที่กฎหมายกำหนด เขาปฏิเสธเรื่องนี้ และยังปฏิเสธว่าไม่ได้อยู่เบื้องหลังหวยล็อคเมื่อสองสามปีก่อนหน้านั้น หากเขาทำ เขาบอก เขาก็คงรวยไปแล้วตอนนี้ "ขอบอกว่าเป็นเรื่องไม่จริงทั้งหมด ใครก็ตามที่ทำผิดควรปล่อยให้เป็นหน้าที่ของตำรวจหรือเจ้าหน้าที่ และใครที่ใช้ชื่อของเรา หรืออ้างว่ามีเราคุ้มครอง หรือบอกว่าเราเกี่ยวข้องเพื่อประโยชน์ของพวกเขา ก็ให้แจ้งความ ตั้งข้อหา... ต่อให้ลูกน้องของเราก็ไม่เว้น"

เขาเน้นว่าพ่อของเขาให้เงินเขามากพอเพียงสำหรับความจำเป็น "เงินที่เราใช้จ่ายได้มาอย่างสุจริต เราไม่ต้องการแตะต้องเงินที่ได้มาโดยไม่สุจริตบนความทุกข์ร้อนของผู้อื่น" การปฏิเสธของเขาวางอยู่บนรากฐานแนวคิดเรื่องความบริสุทธิ์ผุดผ่องและความล่วงละเมิดมิได้อันติดตัวมาแต่กำเนิดของชาวจักรี เป็นไปไม่ได้เลยที่เขาจะนอกลู่นอกทางนอกจากดำเนินรอยตามพ่อของเขา

---

[3] *ปัจจุบันกรรม*

[4] ดู*ไทยรัฐ*, *มติชน*, *Bangkok Post*, และ *Nation*, ทั้งหมด 31 ธันวาคม 2535; *Nation*, January 5, 1993; และ *Far Eastern Economic Review*, January 14, 1993.

www.yerngshare.blogspot.com

วันถัดมาหนังสือพิมพ์ทั้งหมดรายงานคำแถลงของวชิราลงกรณ์เป็นข่าวพาดหัว ผลที่เกิดเป็นบวกมากกว่าลบนิดหน่อย สำหรับบางคน มันกวนความทรงจำที่แย่ๆ ให้ขุ่นขึ้นมาอีกและสร้างความสงสัย คนอื่นๆ ยกประโยชน์ให้จำเลย อาจเพราะว่าเขาเป็นว่าที่กษัตริย์ แต่วันถัดมาเรื่องนี้ก็หายไปจากสื่อโดยสิ้นเชิง

วชิราลงกรณ์ไม่ได้เปลี่ยน ในช่วงเวลาเดียวกันนั้น เขาเอาเงินจำนวนมากจากนักธุรกิจเพื่อแลกกับการเปิดโครงการใหญ่โตต่างๆ เช่น รถไฟฟ้าสกายเทรนและโครงการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ขนาดใหญ่ ในแวดวงทหาร เป็นที่รู้กันว่าเขาได้ทำร้ายหรือกระทืบนายทหารมาราวสองโหลเห็นจะได้ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2523 ส่วนใหญ่เป็นทหารที่มีชื่อชั้นที่ไปทำให้เขาไม่สบอารมณ์[5] เดือนมีนาคม 2536 เขาสั่งปลดหัวหน้ากองรักษาความปลอดภัยที่เป็นพลตรีที่ได้รับการยอมรับอย่างสูง วชิราลงกรณ์กระจายข่าวว่าพลตรีคนนี้ใช้ชื่อเขาไปหากิน แต่น้อยคนที่จะเชื่อ บรรดานายทหารระดับสูงของกองทัพแสดงความไม่พอใจในเรื่องนี้ออกมาให้เป็นที่รู้กัน

ถึงกระนั้น ความพยายามของวชิราลงกรณ์ที่จะปรับปรุงภาพพจน์ของตนก็ส่งผลต่อพ่อแม่ของเขา ปลายปี 2535 เขาได้รับอนุญาตให้ฟ้องหย่าจากโสมสวลีได้ เป็นก้าวสำคัญในการที่จะแต่งงานกับสุจาริณี เขาได้ออกแรงพยายามเรื่องนี้มาอย่างยาวนาน โสมสวลีปฏิเสธไม่ยอมหย่ามาตลอดหลายปี โดยวชิราลงกรณ์ก็ไม่มีทั้งเหตุเชิงกฎหมายและไฟเขียวจากพ่อ ในปี 2533 กฎหมายหย่าของไทยมีการเปลี่ยนแปลง บางคนบอกว่ามีเหตุมาจากกรณีของวชิราลงกรณ์ กฎหมายใหม่อนุญาตให้สามีและภรรยาที่แยกกันอยู่โดยสมัครใจเป็นเวลาสามปีขึ้นไปมีเหตุให้หย่าร้างได้เนื่องจากไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้

ว่ากันว่าในเวลานั้น โสมสวลียังคงปฏิเสธข้อเสนอหลายล้านเหรียญสหรัฐฯ สำหรับการหย่า ด้วยการสนับสนุนจากแม่ของเธอและปีกหนึ่งของวังที่มุ่งมั่นจะให้เธอเป็นราชินีให้ได้ โสมสวลีสู้ว่าพวกเขาแยกกันอยู่ยังไม่ถึงสามปีนับแต่กฎหมายใหม่มีผลบังคับใช้ ฝ่ายเธอยังโต้อีกด้วยว่าไม่เคยมีการหย่าร้างอย่างเป็นทางการในครอบครัวกษัตริย์มาก่อน กระทั่งกษัตริย์อย่างจุฬาลงกรณ์ที่มีฮาเร็มใหญ่โตก็ยังคุ้มครองสถานะภรรยาที่เป็นทางการ

ในปี 2535 ประมาณ ชันซื่อผู้พิพากษาระดับอาวุโสที่แสบลึกถูกเรียกมาจัดการไกล่เกลี่ยเพื่อหลีกเลี่ยงการขึ้นโรงขึ้นศาลขายหน้าประชาชี ด้วยระยะเวลาใกล้ครบกำหนดสามปีที่แยกกันอยู่แล้ว ในเดือนมกราคม 2536 วชิราลงกรณ์ฟ้องหย่าในศาลครอบครัวและเยาวชนที่ภรรยาของประมาณเป็นผู้พิพากษาใหญ่อยู่ ข้อกล่าวหาที่เขามีต่อโสมสวลีเป็นเรื่องที่ปั้นแต่งอย่างโหดร้าย โทษว่าเป็นความผิดของเธอทั้งหมดที่ความสัมพันธ์ล้มเหลว[6] วชิราลงกรณ์บิดเบือนข้อเท็จจริงของเหตุการณ์จริงเพื่อแสดงว่าสร้างความเสื่อมเสียแก่สถาบัน

---

5 สัมภาษณ์พิเศษทหารต่างชาติระดับอาวุโสที่ประจำประเทศไทย, 2537.

6 ศาลครอบครัวและเยาวชนจังหวัดนนทบุรี, เอกสาร #79/2536, 27 มกราคม 2536.

www.yerngshare.blogspot.com

กษัตริย์ ตั้งแต่การทะเลาะวิวาทไปจนถึงเครื่องเพชรยืมมาที่หายไประหว่างเกิดอุบัติเหตุทางรถยนต์ในช่วงที่วชิราลงกรณ์อยู่ในอเมริกาในปี 2523 ในเรื่องเกือบทั้งหมด รวมถึงเครื่องเพชรที่หายไป วชิราลงกรณ์ต่างหากที่เป็นผู้ผิด

การไต่สวนดำเนินไปอย่างปิดลับ แต่เอกสารในคดีถูกเผยแพร่ไปทั่วกรุงเทพฯ เมื่อถึงตาโสมสวลีให้การ เธอทำอะไรไม่ได้เลย เธอไม่สามารถบอกว่าวชิราลงกรณ์โกหก เพราะกระทั่งพูดในศาล ก็จะเป็นการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ โดยที่ภูมิพลลอยตัวพ้นจากสมรภูมินี้ เธอทำได้เพียงบอกว่าภูมิพลไม่เห็นชอบ แต่ประมาณก็แก้ลำด้วยการตัดสินว่าแม้ว่ากฎหมายโบราณต้องให้กษัตริย์เซ็นรับรองการแต่งงานของคนในครอบครัว แต่ไม่ได้ระบุอะไรเกี่ยวกับการหย่าร้าง โสมสวลีน่วม เธอจะอุทธรณ์ก็ได้ แต่ผู้พิพากษาอุทธรณ์ก็จะเป็นตัวประมาณเอง

การหย่าเสร็จสิ้นสมบูรณ์ในเดือนกรกฎาคม 2536 ลือกันว่าสิริกิติ์จ่ายค่าเสียหายแก่โสมสวลีไปสองสามล้านเหรียญสหรัฐฯ เธอยังคงอาศัยอยู่ในวัง และผู้สนับสนุนของเธอก็แสดงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวด้วยการจัดงานเลี้ยงสำหรับวันเกิดครบสามรอบของเธอในเดือนนั้น วชิราลงกรณ์ทำเครื่องหมายแห่งชัยชนะด้วยการหล่อพระพุทธรูปและกวนอิมเพื่อไปตั้งแสดงในวัดบวรฯ ซึ่งผู้เปิดผ้าคลุมรูปหล่อเหล่านี้ไม่ใช่ญาณสังวรที่เป็นเจ้าอาวาส แต่เป็นสุจาริณี

ดูท่าว่าภูมิพลจะโอเคกับเรื่องนี้ เนื่องจากวชิราลงกรณ์กับสุจาริณีกำหนดการแต่งงานในปลายเดือนกุมภาพันธ์ 2537 ในวัง ตามประเพณี พระสวดมนต์ขณะที่ภูมิพล สังวาลย์กับผู้เฒ่าผู้แก่อื่นๆ ให้ศีลให้พรด้วยการรดน้ำศักดิ์สิทธิ์ลงบนศีรษะของคู่บ่าวสาว ดูท่าว่าสิริกิติ์จะกระอักกระอ่วนกับเรื่องหลานสาว เธอจึงอยู่ต่างจังหวัด การแต่งงานครั้งนี้มีลางดีเป็นของตัวเอง คือ ฝนตกในช่วงหน้าแล้ง ลือกันว่าเป็นฝนเทียมที่เกิดจากฝีมือของหน่วยฝนหลวง

ไม่มีการบอกกล่าวอย่างเป็นทางการ และผู้คนก็รับรู้กันปากต่อปากว่าทั้งสองแต่งงานกัน เธอไม่ได้รับฉายาใหม่แต่สามารถใช้นามสกุลของครอบครัวได้ หม่อมสุจาริณี มหิดล ณ อยุธยา เธอได้รับยศทหารพันตรี และมีโอกาสที่จะให้คำวินิจฉัยในศาล ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ตามขนบแห่งการผดุงความยุติธรรมของเจ้า ทว่าเป็นศาลทหาร มีนัยว่าสถานะใหม่ของเธอยังลูกผีลูกคน

วาระออกโรงอย่างเป็นทางการคือวันเกิดครบ 42 ปีของวชิราลงกรณ์ในวันที่ 28 กรกฎาคม สื่อตีพิมพ์ภาพเขา สุจาริณีและลูกๆ ทำบุญปล่อยนกปล่อยปลาและใส่บาตร ในการเลี้ยงมื้อเที่ยงนักข่าว สุจาริณีกับลูกๆ ได้รับการปฏิบัติในฐานะเจ้าเต็มขั้น[7] ทั้งคู่ได้รับการถ่ายทอดว่าพูดจาอย่างอบอุ่นเป็นกันเอง และวชิราลงกรณ์

---

7 *Nation*, August 1, 1994; *Bangkok Post*, July 30, 1994; *มติชนสุดสัปดาห์*, 5 สิงหาคม 2537

www.yerngshare.blogspot.com

ประกาศว่าเขาจะเริ่มโครงการการกุศลต่างๆ เร็วๆ นี้และเดินทางสร้างความสัมพันธ์ทางการทูตกับหลายประเทศ เขายังจะช่วยสร้างศูนย์โรคหัวใจ 20 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ในนามของแม่ โดยใช้งบจากรัฐ งานการกุศล สลากกินแบ่งชุดพิเศษ และ(เขาเสนอ)ภาษีพิเศษจากน้ำมันรถยนต์ มันเปลี่ยนจากการบริจาคตามสมัครใจที่สนับสนุนโครงการของภูมิพล

วังปีกโสมสวลีดีโต้ด้วยจดหมายที่ไม่ลงชื่อโจมตีวชิราลงกรณ์ตลอดจนสิริกิติ์อย่างยืดยาว มีการเรียกวชิราลงกรณ์ว่าคนบ้ากามและตีตราสุจาริณีว่าเป็นโสเภณีที่ครอบงำเขาด้วยคุณไสยทางเพศ พวกเขากล่าวหาว่าวชิราลงกรณ์สั่งอุ้มฆ่าผู้คนและยักยอกเงินการกุศลไปใช้สร้างตำหนักของสิริกิติ์ที่อยุธยา บอกว่าเขาร่วมมือกับนักธุรกิจแสวงหาผลประโยชน์ "พวกเขาไม่ตระหนักหรืออย่างไรว่าจะเป็นราชากับราชินีไม่ได้หากไม่ได้รับการเคารพและการสนับสนุนจากประชาชนไทย?" จดหมายนั้นถาม "เราจะทำอะไรได้บ้างที่จะป้องกันไม่ให้ไอ้ทึ่มกับนังแพศยาได้สถานะที่สูงส่งอย่างนั้น?" ในส่วนของสิริกิติ์ ที่ถูกเรียกในจดหมายว่า "Suzie Wong ของคนไทย" ถูกพูดถึงว่า "เพื่อนคนไทยที่รัก 12 สิงหา...ถูกเรียกทั่วไปว่าเป็นวันแม่ของคนไทยทั้งชาติ แต่แค่ถามตัวเองดู ว่าโสเภณีแก่ชั้นสูงคนนี้คู่ควรที่จะได้รับการยกย่องให้เป็นแม่ของคนไทยทั้งชาติจริงๆ หรือ?... เธอแต่งตัวยังกับเป็นดารานักแสดงบนเวที... น่าอับอาย... นังปีศาจตนนี้ไม่มีหลักศีลธรรมโดยสิ้นเชิง"

จดหมายฉบับนี้บอกว่าพฤติกรรมของสิริกิติ์เป็นลักษณะประจำครอบครัว โดยบอกว่าบุษบาน้องสาวของเธอและอดุลกิติ์พี่ชายของเธอต่างก็ได้ทอดทิ้งคู่ครองไปหาคนใหม่ "จะเห็นได้ว่าพวกนี้ชั่วร้ายขนาดไหนทั้งพี่ทั้งน้อง... เราจะยังบริจาคเงินให้มันไปสูญเปล่ากับความเสเพลอย่างนี้อยู่อีกหรือ?... เราต้องต่อต้านโสเภณีแก่ชั้นสูงคนนี้ ขอให้หล่อนตกนรกหมกไหม้และลูกๆ ก็ไม่ได้ผุดได้เกิด" จดหมายสรุปว่า "ถ้าคุณเกิดมาเป็นคนไทย คุณจะต้องฝืนทนกับเรื่องนี้ต่อไป เราเป็นประเทศยากจน และจะจนต่อไป... คำทำนายโบราณจะเป็นจริง คือ ตระกูลนี้จะมีกษัตริย์เก้าคนเท่านั้น ถ้ามีคนที่สิบ มันจะเป็นหายนะ โสมม เสื่อมถอยและชั่วร้าย... ขอเรียกร้องให้ประชาชนทุกคนร่วมกันต่อต้าน" ลงชื่อ "พลเมืองไทย" แต่คนเขียนไม่ใช่พลเมืองธรรมดา รายละเอียดชี้กลับไปที่วัง และหลายคนเชื่อว่าคนเขียนจะเป็นใครไปไม่ได้นอกจากแม่ของโสมสวลีผู้เป็นภรรยาของอดุลกิติ์ คือ พันธุ์สวลี

จดหมายนี้ยังยืนยันข่าวลือที่ว่าความสัมพันธ์ระหว่างวชิราลงกรณ์กับสุจาริณีกำลังร้าวฉาน บอกว่าสุจาริณีหนีเขาไปในปลายปี 2536 เพราะเขาเอาผู้หญิงอีกคนหนึ่งเข้ามาอยู่ในวังนนทบุรีด้วย สุจาริณีร่วมแบ่งปันตัวเขากับผู้หญิงอื่นมานานแล้ว แต่ไม่มีใครย้ายเข้ามาได้ ในกรณีนี้ว่ากันว่าเธอบินไปอังกฤษพร้อมกับลูกห้าคนและขู่ว่าจะฆ่าพวกเขากับตัวเธอเองถ้าวชิราลงกรณ์ไม่เอาผู้หญิงคนนั้นออกไป นัยสำคัญของเรื่องนี้คือว่าสุจาริณีไม่เหมาะสมกับตำแหน่งเจ้าโดยพื้นฐาน การหอบหลานของภูมิพลหนีไปเท่ากับว่าเธอไม่เห็นตระกูลสำคัญกว่าผลประโยชน์ของตัวเอง

เรื่องราวเหล่านี้ผันไปสู่การศึกชิงบารมีรอบใหม่ระหว่างโสมสวลีกับสุจาริณี โสมสวลีที่ไม่เคยพยายามจะสร้างภาพเป็นเจ้าขยันทำงานมาก่อน จู่ๆ ก็ออกงานสาธารณะ พร้อมลูกสาว พัชรกิติยาภาและสิรินธร วชิราลงกรณ์กับสุจาริณีสู้กลับด้วยการออกงานพิธีสำคัญทั้งของรัฐและการกุศล พร้อมด้วยลูกๆ เขาพาครอบครัวเดินสายต่างจังหวัดเพื่อแสดงความแน่นแฟ้นกับชาวนาและแผ่นดินตามธรรมเนียมเชิงสัญลักษณ์นิยม คราวหนึ่ง ต่อหน้าข้าราชการระดับสูงนับสิบ ชาวบ้านหลายร้อยและกล้องโทรทัศน์ ลูกชายสามคนแรกของเขาโจนลงท้องนาในชุดชาวนา ย่ำโคลนเดินไถนาตามหลังควายแล้วหว่านกล้า หลายเดือนต่อมา พวกเขากลับมาที่เดิมเพื่อร่วมเก็บเกี่ยว ความพยายามอย่างนี้ประสบผลสำเร็จพอสมควร วชิราลงกรณ์กับครอบครัวเริ่มปี 2538 อย่างมั่นอกมั่นใจ เขาบอกผู้สัมภาษณ์ว่าเขากับสุจาริณีทำงานร่วมกันในฐานะ “คู่สมรสที่ถูกต้องตามกฎหมาย” ช่วยเหลือประชาชนในลักษณะ “พ่อและแม่ดูแลลูก”[8]

แต่แล้วสิ่งต่างๆ ก็ดูเหมือนดำเนินผิดพลาดไป ข่าวลือหามูลไม่เจอสองเรื่องแพร่สะพัดเมื่อต้นปี 2538 บ่งบอกว่าอนาคตของทั้งสองมืดมัว เรื่องแรก หลวงพ่อคูณพูดกับวชิราลงกรณ์ว่าเขาจะไม่ได้เป็นกษัตริย์ สิรินธรจะได้เป็น ว่ากันว่าเขาโกรธมาก ด่าหรือไม่ก็ตีหลวงพ่อคูณ แล้วก็เดินผละจากไป เรื่องที่สองบอกว่าวชิราลงกรณ์เข้าหาภูมิพลเพื่อจะขอให้เขาและสุจาริณีได้รับการยอมรับว่าเป็นว่าที่กษัตริย์และราชินี ก่อนที่จะทันได้ขอเสร็จ ภูมิพลก็ชิงขัดจังหวะและบอกว่าเขาจะให้อะไรก็ได้ถ้าหากวชิราลงกรณ์ทำอะไรอย่างหนึ่งให้เขาเสียก่อน นั่นคือ บวชเป็นพระตลอดชีวิต

จะจริงหรือไม่ เรื่องเหล่านี้มีน้ำหนักเมื่อภูมิพลเข้าโรงพยาบาลในเดือนมีนาคม 2538 ยกเว้นหนเดียวในช่วงแรกๆ แล้ว วชิราลงกรณ์ไม่เคยเห็นไปเยี่ยมเลย สุจาริณีก็ไม่เคยไป แต่โสมสวลีไป ทั้งประเทศสังเกตและสำเหนียกว่ามีอะไรบางอย่างไม่สู้ดี เมื่อสังวาลย์เข้าโรงพยาบาลอีกรอบในเดือนมีนาคม แล้วก็ตาย วชิราลงกรณ์ถึงโผล่ออกมาอีกครั้ง แต่สุจาริณีกับลูกๆ แทบไม่ปรากฏ เมื่อการไว้ทุกข์ดำเนินไปตลอดปี 2538 ที่เหลือ สุจาริณีก็ไม่ค่อยได้เห็นอีกแล้ว ขณะที่วชิราลงกรณ์ทำหน้าที่ในพิธีต่างๆ ตามปกติ ระหว่างนั้น โสมสวลีทั้งออกงานและได้รับการยกย่อง เมื่อน้ำท่วมกรุงเทพฯ ในเดือนพฤศจิกายน เธอออกไปมอบถุงยังชีพแก่ผู้ประสบภัย[9]

ปัญหาในครอบครัวมหิดลขึ้นสู่จุดสุดยอดในช่วงใกล้งานเผาศพสังวาลย์กับงานฉลองภูมิพลนั่งบัลลังก์ 50 ปีในปี 2539 ด้วยสื่อที่อิ่มล้นไปด้วยการโฆษณายกยอสถาบันภูมิพล ไม่มีใครนึกได้ว่าจะมีอะไรที่จะทำให้เสีย

---

8 *Nation*, January 3, 1995.

9 ข่าวชาววัง, หลายช่อง, 10-11 พฤศจิกายน 2538; *Nation*, November 11, 1995; *Bangkok Post*, November 13, 1995, and January 19, 1996.

www.yerngshare.blogspot.com

บรรยากาศการฉลองได้ ข่าวการหย่าร้างอันวุ่นวายครึกโครมระหว่างชาร์ลส์กับไดอานาในช่วงนั้นดูเหมือนจะทำให้ครอบครัวมหิดลดูดีขึ้นมา แต่แล้วกรมข่าวลือประจำพระราชสำนักก็แพร่เรื่องราวตอนใหม่เกี่ยวกับสุจาริณีกับลูกๆ ออกมา ลือกันว่าลูกๆ ของวชิราลงกรณ์ถูกจับพร้อมยาเสพติดในโรงเรียนที่อังกฤษ แล้วก็ว่ากันว่าสุจาริณีเองที่ถือหนังสือเดินทางทางการทูต ถูกจับที่สนามบินที่ลอนดอนข้อหาลักลอบขนยาเสพติด[10] เช่นเคย จะจริงหรือไม่จริง ข่าวลือต่างๆ ส่งผลอย่างมากต่อการสร้างทัศนคติของสาธารณะเกี่ยวกับครอบครัวนี้ กิตติศัพท์ของสุจาริณีดิ่งเหว และเธอหายหน้าหายตาไปเลย

ระหว่างนั้น วชิราลงกรณ์ก็ย้ำเตือนบรรดาชนชั้นนำที่รู้ข้อมูลว่าเขาสามารถเป็นอันตรายได้เพียงใด วันที่ 1-2 มีนาคม ไทยเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมสุดยอดครั้งแรกระหว่างผู้นำเอเชียและยุโรป มันเป็นการยกสถานะของไทย และภูมิพลก็จัดงานรับรองใหญ่โตสำหรับประธานาธิบดีกับนายกฯ ที่มาเยือน วชิราลงกรณ์ให้การต้อนรับนายกฯ ญี่ปุ่น Ryutaro Hashimoto ไปอีกแบบหนึ่ง เมื่อโบอิ้ง747 ของฮาชิโมโตร่อนลงที่สนามบินดอนเมืองในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ ก่อนที่เครื่องบินจะเคลื่อนมาถึงบริเวณที่ปูพรมแดงเพื่อให้ผู้โดยสารลง ก็ถูกขวางไว้ด้วยเครื่องบินเอฟ-5 สามลำที่นำฝูงโดยวชิราลงกรณ์เอง ช่างภาพที่อยู่บริเวณจุดจอดถูกบังคับให้วางกล้องถ่ายรูประหว่างที่วชิราลงกรณ์ขวางลำคณะญี่ปุ่นไว้บนพื้นสนามบินอย่างนั้นเป็นเวลายี่สิบนาทีก่อนที่จะผละจากไป[11] ดูท่าว่าวชิราลงกรณ์ทำการแก้แค้นสำหรับการรับรองของฝ่ายญี่ปุ่นที่เขากล่าวหาว่าหมิ่นเกียรติเขาในการไปญี่ปุ่นเมื่อปี 2530 รัฐบาลไทยและญี่ปุ่นต่างขายหน้าอย่างแรง และฝ่ายญี่ปุ่นก็ปล่อยให้เรื่องนี้ผ่านไปโดยไม่มีการประท้วงหรือออกความเห็นใดๆ

ระหว่างนั้น วชิราลงกรณ์ก็ทำหน้าที่ชำระบัญชีให้กับจุฬาภรณ์น้องสาวตัวเอง ตามคำร่ำลือในแวดวงชาววัง ก่อนหน้างานเผาศพสังวาลย์ไม่นาน วชิราลงกรณ์เรียกวีระยุทธที่ระหองระแหงกับภรรยามาพบที่วังนนทบุรี วีระยุทธเจอกับวชิราลงกรณ์ พร้อมด้วยหัวหน้าองคมนตรีเปรมกับทหารระดับหัวของกองทัพ เล่ากันว่า บนโต๊ะของวชิราลงกรณ์มีปืนกระบอกหนึ่งวางอยู่พร้อมกับใบหย่าที่เสนอเงินจำนวนเล็กน้อย รูปการณ์ซ้ำรอยเดิมเหมือนคราวที่เขาถูกบังคับให้แต่งงานกับจุฬาภรณ์เมื่อ 16 ปีก่อนหน้า เขายอมสยบแล้วก็ไสหัวตัวเองกลับไปอยู่สหรัฐฯ ตามเดิม

งานเผาศพสังวาลย์ช่วยยืนยันความปั่นป่วนในครอบครัวแก่สาธารณะ จุฬาภรณ์มาร่วมงานโดยปราศจากวีระยุทธแต่มีลูกสาวสองคนเคียงข้าง ซึ่งดูละเหี่ยใจทั้งคู่ ธงทองนักพากย์งานศพก็ไม่มีคำอธิบาย ทั้งที่เขาบรรยายรายละเอียดของคนนั้นคนนี้ถี่ยิบว่ามีประวัติมีความสัมพันธ์ส่วนตัวอย่างไร เมื่อสุจาริณีปรากฏตัว

---

[10] ไม่มีหลักฐานในพื้นที่สาธารณะที่จะยืนยันเรื่องนี้ แต่ชนชั้นสูงไทยบางส่วนเชื่อกัน

[11] สัมภาษณ์ปกปิดกับผู้เห็นเหตุการณ์, 2539.

www.yerngshare.blogspot.com

ที่งานฌาปนกิจพร้อมลูกๆ ธงทองก็เงียบเป็นเป่าสาก ไม่ยอมระบุว่าพวกเขาเป็นใคร การละข้ามนี้เป็นที่สังเกตกันไปทั่ว แต่ไม่มีใครแน่ใจว่ามันหมายความว่าอะไรจนกระทั่งสองสามสัปดาห์ให้หลัง วันที่ 26 พฤษภาคม ข่าวชาววังแพร่ภาพวชิราลงกรณ์หน้าตาถมึงทึงเดินลงจากเครื่องบินพาณิชย์ที่สนามบินดอนเมืองพร้อมด้วยลูกสาวที่เกิดกับสุจาริณีคือ บุษยาน้ำเพชร เด็กหญิงที่เขาไม่เคยใส่ใจอย่างจริงจังมาก่อน วันถัดมาภาพเหตุการณ์นี้ถูกตีพิมพ์ตามหน้าหนังสือพิมพ์โดยไม่มีคำอธิบาย

จากนั้นวันที่ 28 มีนาคม วชิราลงกรณ์ก็ป่าวประกาศไล่สุจาริณีออกจากวังอย่างครึกโครม คนของเขาปิดป้ายและแจกจ่ายเอกสารที่กล่าวหาว่าเธอคบชู้กับองครักษ์ของเขาคือ พล.อ.อ.อนันต์ รอดสำคัญ เอกสารชิ้นหนึ่งลงชื่อนายกฯ บรรหาร เป็นหนังสือไล่อนันต์ออกจากกองทัพ อีกชิ้นหนึ่งปะหัวด้วยรูปถ่ายหนังสือเดินทางของอนันต์และสุจาริณี ประกาศว่าทั้งสองทรยศต่อสถาบันกษัตริย์ คบชู้และข่มเหงบุษยาน้ำเพชร "หากพบเจอสองคนนี้ที่ใด ช่วยไล่พวกมันไป และประนามความชั่วช้าของพวกมัน" ใบปลิวนั้นบอก แถมท้ายด้วยคำเตือนจากวชิราลงกรณ์ว่าอนันต์จะเจอหนักกว่านี้ถ้าขืนสู้ข้อกล่าวหาและควรจะออกจากประเทศนี้ไปโดยไม่ต้องกลับมา เอกสารอีกชิ้นหนึ่งเป็นคำสั่งของวชิราลงกรณ์ต่อกระทรวงต่างประเทศ ลงวันที่ 24 พฤษภาคม ให้ยกเลิกหนังสือเดินทางทางการทูตของสุจาริณีกับอนันต์ ขณะเอกสารเหล่านี้แพร่กระจายไปทั่วกรุงเทพฯ ภาพดิจิตัลของสุจาริณีเปลือยก็ถูกส่งเป็นดิสเก็ตต์ไปตามสถานทูตกับหนังสือพิมพ์ต่างๆ และโพสต์ลงในอินเตอร์เน็ต

กรุงเทพฯ บื้อไปเลย ประเทศไม่เพียงแต่กำลังอยู่ในระหว่างเตรียมการสำหรับงาน 50 ปีนั่งบัลลังก์เท่านั้น แต่ยังคงอยู่ในบรรยากาศเข้มข้นของความไม่ไว้วางใจต่อรัฐบาลบรรหารฯ ที่รุ่งริ่งด้วยเรื่องอื้อฉาวมากมาย มีหนังสือพิมพ์สองฉบับเท่านั้นที่กล้ารายงานเรื่องนี้ ซึ่งทั้งสองฉบับมีความเชื่อมโยงกับตรีทศยุทธ เทวกุล คนสนิทของเปรม[12]

คำอธิบายค่อยๆ เล็ดรอดออกมา วังเชื่อว่าสุจาริณีที่อยู่ในลอนดอนพร้อมลูกๆ ข่มเหงบุษยาน้ำเพชร ลูกสาวคนเล็กที่เกิดมาผิดคำทำนายที่ว่าสุจาริณีจะได้เป็นราชินีหากเธอได้ลูกชายห้าคน ประมาณวันที่ 23 พฤษภาคม วชิราลงกรณ์บินไปอังกฤษและนำลูกสาวกลับมา เขาสั่งให้บรรหารจัดการไล่และประนามอนันต์กับสุจาริณี มีรายงานว่าบรรหารเข้าพบวชิราลงกรณ์และภูมิพลหลายครั้งเกี่ยวกับเรื่องนี้ ขณะเดียวกัน สุจาริณีก็ว่ากันว่าแจ้งความกับตำรวจอังกฤษว่าลูกสาวเธอถูกลักพาตัว แต่หากเธอทำอย่างนั้นจริง วังไทยกับวังอังกฤษก็ร่วมมือกันจัดการให้เรื่องนี้เงียบหายไป

---

12 *บางกอกโพสต์กับสยามโพสต์*

www.yerngshare.blogspot.com

เรื่องจริงจะเป็นอย่างไรนั้นไม่ชัดเจน บางทีอาจเกี่ยวข้องกับการข่มเหงรังแกบุษยาน้ำเพชร แม้ว่าวชิราลงกรณ์จะไม่เคยสนใจเธอมาก่อนเลยก็ตาม ส่วนเรื่องการคบชู้ระหว่างสุจาริณีกับอนันต์ที่เป็นลูกน้องของวชิราลงกรณ์และนักบินคู่มือมานานหลายปี ตามคำของผู้ช่วยทูตด้านทหารชาวต่างชาติที่ประจำกรุงเทพฯ รายหนึ่งที่รู้ข้อมูล เรื่องนี้ดำเนินมาสามปีแล้วเป็นอย่างน้อยโดยได้รับความเห็นชอบจากวชิราลงกรณ์เอง แต่เหตุผลที่แท้จริงนั้นไม่สำคัญ ไม่ว่าวชิราลงกรณ์จะห่ามอย่างไร สาธารณชนไทยก็พร้อมยอมรับว่าสุจาริณีกับอนันต์ได้ทรยศต่อเขา และเธอได้ข่มเหงน้ำใจเจ้าหญิงตัวน้อย วังสรุปว่าเธอไม่เหมาะกับการเป็นมหิดล วชิราลงกรณ์ผ่านพ้นมรสุมลูกนี้ไปอย่างสง่าผ่าเผย

เพื่อเน้นย้ำบุญญาธิการ ระหว่างมรสุมปั่นป่วนในวันที่ 28 พฤษภาคม วชิราลงกรณ์ทำพิธีหล่อพระพุทธรูปทองคำในบรมมหาราชวัง ในช่วงหลายวันต่อจากนั้น เขาเป็นประธานในงานศพแทนพ่อหลายครั้ง และสองสัปดาห์ต่อมาเขาก็ร่วมในงานมหกรรม 50 ปีนั่งบัลลังก์ ข้างกายเขามีโสมสวลีกับลูกสาวทั้งสองอยู่ตลอดเวลา วันที่ 13 กรกฎาคม เขาไปร่วมงานวันเกิดโสมสวลี พร้อมกับลูกสาวสองคนอีกเช่นเคย และโสมสวลีก็ไปร่วมงานวันเกิดของเขาในวันที่ 28 กรกฎาคม

สำหรับคนไทยจำนวนมาก นี่คือตอนจบแบบแฮ็ปปี้เอ็นดิ้งของเทพนิยาย เจ้าชายผู้วอกแวกหลงผิดกลับคืนสู่โสมสวลี ภรรยาผู้อดทนที่เป็นเจ้าหญิงเลือดน้ำเงินที่เหมาะสม เพื่ออธิบายเรื่องนี้คนของวังยกสูตรผสมเจ้าอันขลังมหัศจรรย์ขึ้นมา พวกเขายืนยันว่าเขากับสุจาริณีไม่ได้เคยมีอะไรมากไปกว่าการอยู่ร่วมกันแบบเจ้ากับไพร่ที่ฝ่ายหญิงไม่ได้เลื่อนชั้น และบอกว่าการหมั้นหมายกับโสมสวลียังคงเป็นผลอยู่ คนของภูมิพลรายหนึ่งอธิบายอย่างไม่ได้ตั้งใจให้ขันต่อความย้อนแย้งในคำพูดของตัวเองว่า การหย่าจากโสมสวลีไม่เป็นผลเนื่องจากว่ามันถูกจัดการในศาล ไม่ได้มีพิธีในวังที่ภูมิพลเป็นประธาน ส่วนการแต่งงานกับสุจาริณีก็ไม่เคยเป็นทางการเพราะมันเป็นพิธีที่ทำแต่ในวัง ไม่เคยมีการจดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย![13]

แต่พอถึงสิ้นปี ก็เข้าอีหรอบเดิม วชิราลงกรณ์ไม่เคยออกงานกับโสมสวลีอีกต่อไป และเขาใช้เวลากับสาวๆ ที่สรรหามาจากแหล่งต่างๆ เขายังอาศัยอยู่ที่วังนนทบุรีและวางแผนจะไล่โสมสวลีออกจากวังในเมือง พฤติกรรมของเขาไม่มีอะไรเปลี่ยนไปจริงๆ ว่ากันว่าเขาอยู่เบื้องหลังการปลดอธิบดีกรมตำรวจพจน์ บุณยะจินดา เพราะพจน์กับภรรยาที่เป็นนางสนองในวังของวชิราลงกรณ์ถูกกล่าวหาว่าช่วยสุจาริณีหนีออกนอกประเทศพร้อมเครื่องเพชรทั้งหมด มันเป็นสัญญาณอีกอันหนึ่งที่บอกว่าคนที่จะเป็นราชาคนที่สิบ ด้วยวัย 44 นั้น ยังคงดุร้ายและอยู่นอกเหนือการควบคุม

---

13 สัมภาษณ์ลับปกปิด ผู้ให้สัมภาษณ์ได้รับคำอธิบายนี้มาจากเลขาฯ ส่วนตัวของภูมิพลคือ มล.พีระพงษ์ เกษมศรี

www.yerngshare.blogspot.com

บางคนคิดว่าภูมิพลสามารถหาความปลอบประโลมใจได้จากความประพฤติอันไม่ด่างพร้อยของลูกสาวอีกคนคือ สิรินธร แต่กระทั่งเธอก็ทำให้เขาผิดหวังอยู่บ้าง ในต้นทศวรรษ 2533 เธอปฏิบัติหน้าที่ของเธออย่างไม่ขาดตกบกพร่อง แต่เธอแทบไม่ฉายแววที่จะเป็นผู้กุมบังเหียนของวัง เธอยังคงดูอ่อนและอาโนเนะเกินไป พิมพ์หนังสือคิกขุเกี่ยวกับเดินทางต่างแดนของเธอ สนใจในประวัติศาสตร์และโบราณคดี ขณะเดียวกันเธอหลบเลี่ยงแรงกดดันอันเกิดจากพี่ชายของเธอและของวังในการเป็นอีกทางเลือกหนึ่งด้วยการไปต่างประเทศบ่อยๆ

พอย่าง 40 ในปี 2538 สิรินธรแสดงแววของความมีวุฒิภาวะและบารมีในสถานะของเธอ เธอสามารถสยบผู้คนรายรอบเธอได้อย่างง่ายดาย และแสดงความเห็นเป็นการส่วนตัวด้วยความมั่นอกมั่นใจ กระทั่งในประเด็นการเมือง เธอรับหน้าที่ดูแลลูกสาวของวชิราลงกรณ์คือ พัชรกิติยาภา ที่หลังจากสุจาริณีถูกไล่ออกไปก็กลายเป็นแคนดิเดทอันดับหนึ่งในรุ่นสำหรับการนั่งบัลลังก์ สิรินธรยังได้ช่วยให้โสมสวลีสร้างภาพได้ดีขึ้นอีกด้วย

ถึงอย่างนั้น กล่าวกันว่าเธอก็ยังคงเป็นที่อุกอั่งคับข้องในใจของภูมิพล ที่มองเธอเป็นทายาทสืบงานพัฒนาของเขา เขาคาดหวังสิรินธรให้แสดงตนว่ารอบรู้อย่างตัวเขาในเรื่องภูมิศาสตร์ อุทกศาสตร์ การสื่อสาร และการเกษตร กระทั่งเธอเองก็ยอมรับว่าตัวเองทำให้พ่อผิดหวัง ด้วยน้ำหนักและความอุ้ยอ้ายทำให้ลำบากที่จะย่ำลุยโคลนป่ายเขาไปยังหมู่บ้านห่างไกล[14] นี่ทำให้ภูมิพลนั่งลำบากใจกลางทางแยก ลูกชายมีพลังในการใช้อำนาจแต่มีวิจารณญาณที่เลวร้ายและไม่สนในประชาชน ลูกสาวใส่ใจและมีวิจารณญาณที่ดี แต่ไม่มีพลังในการใช้อำนาจ

ท่ามกลางแสงมลังเมลืองแห่งการเฉลิมฉลองการนั่งบัลลังก์นาน เรื่องประดานี้ดูจะไม่มีอะไรเขย่าภูมิพลได้ อย่างน้อยก็ในภาพสาธารณะ ในวันเกิดของเขาปี 2539 แทนที่จะทอดถอนในเรื่องร้ายๆ ของปีอย่างเอลิซาเบธ เขาพูดจาอย่างมีสง่าราศีแบบผู้อาวุโสอาบน้ำร้อนมาก่อนเกี่ยวกับชีวิต ราชอาณาจักรของเขา และความสำเร็จในรัชกาลของเขา เขาแสดงปรัชญาไปเรื่อยเปื่อย แสดงความหมกมุ่นแปลกๆ เกี่ยวกับตัวเลข วันเวลาของวาระการเฉลิมฉลอง อายุเฉลี่ยของคนที่นั่งฟังเขาพูด และอื่นๆ หลังจากบอกว่าประชาชนต้องการให้เขาปกครองต่อไปอีก 50 ปี ภูมิพลใคร่ครวญในท่วงท่าพุทธกูรูว่าประเทศได้พัฒนาดีขึ้นมาเพียงใดแล้ว

> *จะบอกว่าสมัยโน้นกับสมัยนี้เป็นอย่างไร ต่างกันไหม ต่างกัน. จะว่าสมัยโน้นดีกว่าสมัยนี้ ก็พูดไม่ได้ ว่าสมัยนี้ดีกว่าสมัยโน้นก็พูดไม่ได้. อยู่ในปัจจุบันนี้ เรามีสิ่งใด เราก็มีอยู่ในปัจจุบัน ในอดีตเราเคยมีอะไรก็*

---

14 ดู *Bangkok Post*, February 4, 1994, and January 18, 1995.

www.yerngshare.blogspot.com

ผ่านไปแล้ว ในอนาคตจะมีอย่างไร ก็จะต้องคอยดูว่าร่วมกันสร้างอย่างไร. ถ้าร่วมกันสร้างดีก็ดี ถ้าร่วมกันสร้างไม่ดี ก็เสียใจ ก็ไม่ดี...

ปัญหามีอยู่ว่า คำว่า "ดี" คืออะไร. ไม่มีทางที่จะวิเคราะห์ศัพท์ว่า "ดี" คือคำว่า "ดี" นี่มันสั้นๆ รู้สึกว่าจะเป็นคำที่สั้นสุดในภาษา อาจจะไม่สั้นที่สุด ยังมีคำที่สั้นกว่า แต่อย่างไรก็สั้นมาก. ใครจะมาวิเคราะห์คำนี้ได้รู้สึกว่ายาก เพราะว่าแต่ละคนก็นึกว่าดี แต่ไม่แน่ว่าใช่หรือไม่ใช่. อย่างไรก็ตาม ถ้าพูดคร่าวๆ ความดี คนก็เข้าใจ แต่จะบอกว่าเป็นอะไรยาก. ความดีคืออะไรที่ทำให้เรามีความสงบความสุขใจแท้ๆ เป็นผลดี. คนที่ไม่ดีเรียกว่าคนเลว คำว่าเลวนี่ก็ยาวกว่าหน่อย คนเลวก็ไม่รู้จะวิเคราะห์ว่าอะไร.

คนดีทำให้คนอื่นดีได้ หมายความว่าคนดี ทำให้เกิดความดีในสังคม คนอื่นก็ดีไปด้วย. ความเลวนั้นจะทำให้คนดีเป็นคนเลวก็ยาก แต่เป็นไปได้. ถ้าคนดีเข้มแข็งในความดี จะให้คนเลวมาทำให้คนดีเป็นคนเลวยาก. สำคัญอยู่ที่ความเข้มแข็งของคนดี...

เขาบอกต่อไปว่าหากมีธรรมชี้นำ ประเทศชาติจะเจริญก้าวหน้าอย่างที่เป็นมาในช่วง 50 ปีแรกของเขา เมื่อเขาพูดจบและโผล่ออกไปยังสวนภายนอกที่มีประชาชนหลายพันรออยู่ พวกเขายัดธนบัตรใส่มือเขาอย่างกระตือรือล้นขณะเขาเดินผ่านไปตามทาง คนจนที่สุดมอบเงินให้กับคนรวยที่สุด ด้วยหวังว่าจะก่อบุญกุศลให้ชะตาชีวิตของตนดีขึ้น

ในการปราศรัยคืนวันส่งท้ายปีเก่า ภูมิพลย้ำคำขอบคุณแก่ประชาชนสำหรับการเฉลิมฉลองที่ใหญ่โต เขากล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญๆ แห่งปี เช่น นักมวยไทยชนะเหรียญทองโอลิมปิก การมาเยือนของเอลิซาเบ็ธและบิล คลินตัน และการที่ไทยเป็นเจ้าภาพการประชุมสุดยอดระหว่างประเทศสำคัญสองงาน ทั้งหมดนี้เชื่อมโยงในลักษณะใดลักษณะหนึ่งถึงความสำเร็จของรัชสมัย

----

www.yerngshare.blogspot.com

21. วิกฤตเศรษฐกิจกับเศรษฐกิจพอเพียง

ในปี 2539 ภูมิพลย่าง 69 อันเป็นวัยที่คนส่วนใหญ่ผ่อนพัก หากเป็นข้าราชการก็ปลดเกษียณมาเก้าปีแล้ว หากเป็นกษัตริย์ราชินีก็วางมืออยู่สบายๆ ในหอเกียรติยศ การปราศรัยงานวันเกิดของเขาที่มีขึ้นในช่วงท้ายของการเฉลิมฉลองการนั่งบัลลังก์นานดูเหมือนจะเป็นคำกล่าวอำลาสังเวียน แต่*มหาชนก*ฉบับของเขาส่งสาส์นอีกแบบหนึ่ง คืองานของเขายังไม่เสร็จ เขาเป็นห่วงอย่างสมควรแก่เหตุว่า หากไม่มีการลงประดัก โครงการเขื่อนและจราจรที่เขาฟูมฟักก็จะชะงักค้างเติ่งด้วยระบบราชการหรือไม่ก็พวกนักเคลื่อนไหว เช่นว่า ทั้งกทม.และกลุ่มนักสังคมของกรุงเทพฯ กำลังต่อต้านข้อเสนอของเขาที่ให้สร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาที่เขาได้ตั้งชื่อตามพี่ชายคือ พระราม 8 เขาต้องงัดบารมีทั้งไถ้ออกมาสู้เพื่อให้มันได้สร้าง

ภูมิพลต้องการให้ความคิดทางเศรษฐศาสตร์ของเขาเป็นที่ยอมรับมากขึ้น ที่ผ่านมามีการวิจารณ์อย่างเงียบๆ ต่อทฤษฎีใหม่อันว่าด้วยการเกษตรของเขา โดยเฉพาะจากนักเศรษฐศาสตร์ และเขาก็เคืองที่ไม่เชื่อกันทุกคน เขายังเพ่งมองใกล้ขึ้นต่อปัญหาการทุจริตซึ่งที่ผ่านมาเขามักไม่ยี่หระเสมือนว่าเป็นปีศาจอันจำเป็นสำหรับการปกครองบ้านเมืองและทุนนิยมตลาด แต่บางกรณีที่เกิดขึ้นได้ชักนำมันมากรายใกล้วังมากเกินไปในปี 2539 กรณีแรกคือการปิดฉากของธนาคารกรุงเทพพณิชยการ ที่สร้างความเสียหายแก่รัฐมากถึง 3 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ เป็นธนาคารที่เคยเป็นที่ภาคภูมิใจของพวกเจ้า ขุนนางและขุนศึก อีกกรณีแตกระเบิดเหม็นโฉ่รอบๆ ตัวนายกฯ บรรหาร โดยบริษัทก่อสร้างของเขาได้สัญญามูลค่า 110 ล้านเหรียญสหรัฐฯ เพื่อสร้างเขื่อนปากพนังของภูมิพล ทำให้เมฆหมอกครอบคลุมไปทั้งโครงการ[1] ภูมิพลยังติดอยู่ในหว่างเขาควายของตุลาการฉ้อฉลสองปีกที่กำลังห้ำหั่นกัน ปีกหนึ่งนำโดยประมาณ ชันซื่อประธานศาลฎีกา อดีตคนโปรดของวัง และเมื่อชวลิต ยงใจยุทธปีนป่ายขึ้นสู่เก้าอี้นายกฯ จนได้ในที่สุดเมื่อปลายปี 2539 มันก็ตอกย้ำเรื่องที่ว่านักการเมืองที่ฉ้อฉลมากที่สุดคือผู้ชนะ

ภูมิพลทำอะไรไม่ได้มากนักในแต่ละกรณี แต่ดูเหมือนเขาจะเลือกเฟ้นมากขึ้นสำหรับคนที่เขาจะอนุญาตให้ได้รับความโปรดปรานจากวัง และถี่ถ้วนมากขึ้นในการให้ความเห็นชอบต่อการเลื่อนตำแหน่งในวงราชการ เขายังตัดสินใจที่จะให้โอกาสแก่การปฏิรูปรัฐธรรมนูญอีกครั้งหนึ่ง เขาให้การสนับสนุนอย่างเสียมิได้แก่นักฏิรูปจำนวนหนึ่งที่โน้มน้าวเขาว่าปัญหาบางส่วนกับปัญหาที่ไม่พูดกันเกี่ยวกับการนั่งบัลลังก์ต่อของลูกชายนั้นสามารถจัดการได้ดีกว่านี้ด้วยรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง ทว่าการสนับสนุนของเขามีเพียงชั่วแล่น เมื่อเศรษฐกิจฟองสบู่ของไทยแตกโพละในที่สุด ภูมิพลก็เห็นโอกาสสุดท้ายที่จะกลับมาของประชาธิปไตย

---

[1] ดู *Bangkok Post*, September 13 and September 28, 1996.

www.yerngshare.blogspot.com

ฉบับธรรมราชาของเขา แต่อย่างไรก็ตาม การพังครืนของเศรษฐกิจนี้ก็ได้เผยให้เห็นว่าบัลลังก์ของเขาเองนั้นก็ได้ลอยลมบนไปกับเขาด้วยในยามเศรษฐกิจเฟื่อง

ในปี 2536 ขณะความพยายามแก้ไขรัฐธรรมนูญของรัฐบาลชวนกำลังถูกปีกขวาทำการปัดแข้งปัดขา กลุ่มนักวิชาการและผู้นำทางสังคมนอกรัฐบาลรวมตัวกันกดดันให้มีการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ โดยทั่วไปแล้วพวกเขาต้องการให้สังคมและรัฐบาลทำงานอย่างถูกต้องและเป็นระบบ ไม่อิงอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ส่วนตัวที่เป็นประโยชน์ต่อชนชั้นนำที่มุ่งสืบทอดอำนาจตนเองและนักการเมืองที่ทำเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง พวกเขายังคิดเผื่อไปถึงอันตรายของระบบที่อิงหลักกฎหมายน้อยลงหลังจากวชิราลงกรณ์นั่งบัลลังก์ต่อในท้ายที่สุด นักวิชาการด้านกฎหมายชั้นนำรายหนึ่งอธิบายในตอนนั้นว่า “รัฐธรรมนูญไทยไม่เคยเป็นสัญญาประชาคม ไม่เคยเป็นกฎข้อบังคับสำหรับผู้มีอำนาจที่จะต้องรับใช้ประชาชน ที่ผ่านมามันเป็นชุดกฎกติการะหว่างผู้มีอำนาจด้วยกัน”[2] การอุ้มชูอุปถัมภ์ของภูมิพลเป็นตัวสร้างเสถียรภาพให้กับระบบเนื่องจากรัฐธรรมนูญมาแล้วก็ไป เขาบอก แต่ว่ามันไม่ใช่กลไกที่จะพึ่งพาได้สำหรับอนาคต

ความเห็นอื่นๆ เกี่ยวกับการปฏิรูปสะท้อนประเด็นต่างๆ ที่อยู่ในความสนใจของภูมิพล Chang Noi คอลัมนิสต์ของ *Nation* อ้างถึงความโกรธของนักสิ่งแวดล้อมกับชาวบ้านเกี่ยวกับเขื่อนแก่งเสือเต้นว่าเป็นตัวอย่างของสิ่งที่รัฐธรรมนูญควรถือเป็นประเด็น “แก่งเสือเต้นไม่ได้เป็นเขื่อนที่ใหญ่โตอะไร แต่มันเป็นประเด็นที่ใหญ่โตมาก... มันก่อให้เกิดคำถามใหญ่ว่าเราต้องการสร้างสังคมแบบไหน ที่เท่าเทียม ยั่งยืนและมีส่วนร่วม หรือว่ามิจฉาทิฐิคนเมืองเป็นใหญ่ ระยะสั้นและอำนาจนิยม”[3]

อานันท์ ปันยารชุนอธิบายว่าเป้าหมายหลักของกระแสเรียกร้องใหม่นี้คือการลดทอนอำนาจทางการเมืองของกองทัพ “มันเป็นความผิดพลาดของทั้งระบบของไทยที่เรายอมปล่อยให้กองทัพมีบทบาทมากขนาดนี้ ผมคิดว่าเราต้องการเวลาคิด ตรึกตรองอย่างจริงจังว่าบทบาทบางอย่างที่กองทัพได้รับหรือว่าช่วงชิงมานั้นเป็นบทบาทที่ควรจะเป็นของกองทัพหรือไม่”[4]

ด้วยทัศนะอย่างนี้มาจากอานันท์และคนใกล้วังอย่างประเวศ วะสี ภูมิพลจึงต้องรับฟัง ประเวศจาระไนเป้าหมายของพวกเขาด้วยการใช้ข้อวิจารณ์อันมากมายของภูมิพลเองเพื่อจะมัดใจเขา เช่น อำนาจเงินที่ครอบงำการเมือง ความไม่โปร่งใสในการบริหารงาน การทุจริต ความไร้วินัยของสภาและความไร้เสถียรภาพ

---

[2] สัมภาษณ์ปกปิด

[3] *Nation*, December 10, 1996. Chang Noi เป็นนามแฝงของผาสุก พงษ์ไพจิตรกับคริส เบเกอร์

[4] *Bangkok Post* supplement, August 1, 1996.

www.yerngshare.blogspot.com

อันแก้ไม่หาย ประเวศยังบรรยายการทำงานของพวกเขาว่าเป็นขั้นตอนก้าวไปสู่การบรรลุความสามัคคีภายใต้คาถาชาติ ศาสน์ กษัตริย์ และกลุ่มของเขาอ้างทศพิธราชธรรมเป็นหลักธรรมนำชัย[5]

ในที่สุดปลายปี 2539 รัฐสภาก็มอบหมายให้พวกนักปฏิรูปทำการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ สภาร่างรัฐธรรมนูญถูกตั้งขึ้นภายใต้การดูแลของประเวศ อานันท์และนักปฏิรูปนิยมเจ้าอีกหลายคน รวมถึงกระมล ทองธรรมชาติ เจ้าตำรับหลักการรัฐบาลแห่งชาติของเจ้าในยุคเปรม ด้วยการเกี่ยวข้องของคนพวกนี้ กล่าวกันว่าภูมิพลเกิดความสนใจ กระทั่งลงทุนศึกษารัฐธรรมนูญและระบบสภาของประเทศอื่นๆ ในวันที่ 18 มกราคม 2540 ภูมิพลกล่าวคำอวยพรแก่สมาชิกสภาร่างฯ ที่ในวัง ทว่าคำกำชับของเขาก็ยังบ่งบอกว่าเขายังคงกังขา เขาบอกให้สมาชิกสภาร่างฯ เขียนรัฐธรรมนูญให้สั้น เพราะยิ่งยาวก็จะยิ่งจำกัดในการตีความ[6]

ถึงตอนนั้น สิ่งต่างๆ กำลังเกิดขึ้นในเศรษฐกิจของไทยที่ในเวลาไม่นานจะทำให้ภูมิพลต้องทบทวนการรับรองของเขา สิบปีของการเติบโตพรวดพราดได้ทำให้ข้าราชการ นักธุรกิจและนักการเมืองชะล่าใจไปกับความคิดเรื่องปาฏิหาริย์เศรษฐกิจไทย แต่พอถึงปลายปี 2539 เศรษฐกิจเริ่มทรุดฮวบ เงินทุนสำรองของประเทศทั้งหมด 40 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ หมดเกลี้ยง จนทำให้ต้องลดค่าเงินบาทอย่างมโหฬารเดือนกรกฎาคม 2540 ทั้งประเทศรวมทั้งวังด้วยตกอยู่ในอาการช็อคเมื่อเศรษฐกิจพังพาบในช่วงปีถัดมา ในช่วงหนึ่งค่าเงินบาทเทียบดอลลาร์สหรัฐฯ ลดลงไปถึงครึ่ง ธนาคารขาดสภาพคล่อง บริษัทไทยนับพันล้มละลาย

การพังครั้งนี้เผยให้เห็นความผิดพลาดเชิงระบบจำนวนมาก การบริหารงานที่ผิดพลาดและลัทธิพวกพ้องที่ฉ้อฉลหยั่งรากลึกที่ได้หนุนเสริมภาวะเฟื่องฟูที่ดำเนินมาหลายปี เป็นที่รู้กันว่าคนไทยได้ปฏิเสธไม่นำพาต่อคำเตือนจากนักเศรษฐศาสตร์และกองทุนการเงินระหว่างประเทศมาตลอดหลายปีนี้ สำหรับความวินาศนี้จะโทษนักการเมือง ก็ไม่เท่ากับจะต้องโทษกลุ่มชนชั้นนำที่ประกอบด้วยข้าราชการระดับสูงและนายธนาคารที่ได้ใช้ระบบเป็นไปทางเอื้อผลประโยชน์ของตัวเอง ตามขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมอันดี

มหาเศรษฐีและกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ของประเทศเกือบทั้งหมด ตลอดจนข้าราชการ นักการเมืองและชนชั้นสูงไทยจำนวนมากต้องยับเยินจากการลดค่าเงินบาท ซึ่งรวมถึงพวกเจ้า ข้าในวังและธุรกิจของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เครือซีเมนต์ไทยเป็นผู้กู้เงินจากต่างประเทศมากที่สุดในประเทศ เป็นหนี้เกือบ 5 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ ขณะเกิดวิกฤต หลังลดค่าเงินบาท เครือซีเมนต์ไทยล้มละลายไปแล้วในทางเทคนิค

---

5 Connors, *Democracy and National Identity*, 154-76.

6 *Nation*, January 19, 1997.

www.yerngshare.blogspot.com

ที่หนักกว่าอีกก็คือธนาคารไทยพาณิชย์ของสำนักงานทรัพย์สินฯ ธนาคารนี้พึ่งพาเงินทุนจากต่างประเทศอย่างหนัก เช่นเดียวกับลูกค้ารายใหญ่ส่วนใหญ่ของธนาคาร หลักทรัพย์ค้ำประกันของพวกเขาที่ส่วนใหญ่เป็นอสังหาริมทรัพย์ถูกตีมูลค่าสูงเกินจริงอย่างมาก และด้วยตลาดอสังหาริมทรัพย์ก็พังจึงมีมูลค่าเหลือไม่ถึงครึ่งของหนี้สิน[7] ขณะที่เครือซีเมนต์ไทยมีทรัพย์สินที่สามารถขายมาใช้หนี้ได้ ธนาคารไทยพาณิชย์(จริงๆ แล้วธนาคารทั้งหมด)แทบไม่เหลืออะไรเลย รายได้ของวังหายไป ซึ่งเคยอยู่ในระดับ 100 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ต่อปีในกลางทศวรรษ 2533 เงินปันผลไม่ออกและผู้เช่าจำนวนมากหยุดจ่ายค่าเช่า วังไม่มีทุนที่จะไปอุ้มกิจการที่สำคัญๆ ของตัวเอง ต่อให้อยากจะทำก็ตาม และยิ่งขาดแคลนเงินสำหรับงานการกุศล

วิกฤตนี้ก่อให้เกิดแรงกดดันอย่างยิ่งยวดที่จะต้องสร้างระบบใหม่ในหนทางที่น่าเชื่อถือ สะอาดและเปิดเผยมากขึ้น IMF เสนอเงินกู้ฉุกเฉินกว่า 15 พันล้านเหรียญ โดยมีเงื่อนไขเข้มงวดสำหรับการปัดกวาดและการปฏิรูปกฎหมาย ระบบการเงินและการบริหารเศรษฐกิจ ตามแผนนี้ไทยจะพ้นจากวิกฤตโดยมีความแข็งแกร่งมากขึ้น แต่ต้องยอมให้ธุรกิจใหญ่ๆ ล้มและมีการลงโทษผู้กระทำผิด การนี้ทำให้ชนชั้นนำของไทยหลายคนจ่อคิวล้มละลาย ด้วยการให้พวกเขารับผิดชอบต่อหนี้สินของตนเอง

ภูมิพลถูกคาดหวังว่าจะให้การสนับสนุนการดำเนินการตามแผนการปฏิรูปตามใบสั่งของ IMF แต่แล้วเขากลับแทรกแซง ด้วยการพยายามหลีกเลี่ยงกระบวนการทางการเมืองปกติเพื่อจะฟื้นรัฐบาลเปรมพระราชทานยุคทศวรรษ 2523 ของเขาคืนมา หลังจากลดค่าเงินบาท นายกฯ ชวลิตถูกกดดันอย่างหนักจากบรรดาชนชั้นนำไทยเพื่อให้ปฏิเสธแผนของ IMF แต่ยิ่งเขารั้งรอกับ IMF นานเท่าใด เงินบาทกับเศรษฐกิจยิ่งร่วงหนัก ในสภา พรรคประชาธิปัตย์ที่สนับสนุนแนวทาง IMF โจมตีรัฐบาลว่าไร้ความสามารถและไร้ผลงานโดยหวังจะเขี่ยชวลิตออกไป แล้วขึ้นแทน จากนั้นก็จะดำเนินการทั้งการปฏิรูปเศรษฐกิจและร่างรัฐธรรมนูญใหม่

แต่พอชวลิตดูทำท่าจะร่วงจริงๆ กลุ่มนักอุตสาหกรรมพลังสูงก็ขอให้เปรมยื่นมือเข้ามาปกป้องรัฐบาล หลังจากพูดคุยกับเปรม ชวลิตก็ซื้อเวลาไปอีกด้วยการยอมรับเงื่อนไขของ IMF ขณะเดียวกันก็เสนอชื่อวีระพงษ์ รามางกูรที่ปรึกษาเศรษฐกิจส่วนตัวของเปรมมาเป็นผู้จัดการวิกฤตของเขา ชวลิตกับรัฐมนตรีเศรษฐกิจ

---

7 ปัญหาของธนาคารไทยพาณิชย์พันกันเป็นงูกินหาง ธนาคารจะปล่อยกู้แก่บริษัทเอกชนที่พัฒนาที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินฯ เป็นอาคารสำนักงานหรือไม่ก็คอนโดมิเนียมหรูโดยร่วมทุนกับสำนักงานฯ ผู้พัฒนาโครงการจะใช้ผู้รับเหมาที่ได้เงินกู้จากธนาคารไทยพาณิชย์เช่นกัน (บางที ในกรณีของ Christiani Nielsen Thailand เจ้าของก็คือธนาคารไทยพาณิชย์และสำนักงานทรัพย์สินฯ) ซื้อวัสดุจากเครือซีเมนต์ไทยที่ได้รับเงินกู้จากไทยพาณิชย์ และขายให้กับลูกค้าที่จำนองกับไทยพาณิชย์หรือไม่ก็บริษัทลูก พอเกิดวิกฤต กระแสเงินที่หมุนเวียนรอบโครงการที่ยังไม่เสร็จก็หยุดชะงัก ในแต่ละขั้นก็จะเกิดหนี้เสียขึ้นมาเรื่อยๆ ธนาคารจึงไม่เหลืออะไรที่จะยึดฉวย มันเป็นสูตรหายนะที่ธนาคารไทยส่วนใหญ่ประสบ แต่ธนาคารไทยพาณิชย์ดูจะถลำไปไกลกว่าเพื่อน

www.yerngshare.blogspot.com

ไปพบกับภูมิพล และหลังจากนั้นก็ปรากฏตัวออกงานกับผบ.สามเหล่าทัพ มันเป็นจำอวดย้อนยุคทศวรรษ 2523 ที่แสดงความแน่นแฟ้นระหว่างวัง กองทัพและรัฐบาล โดยมีเปรม นอมินีของภูมิพลอยู่ตรงกลาง

ปัญหาคือการแทรกแซงของวังงานนี้ไม่ได้เป็นไปเพื่อผ่าทางตันแก้ปัญหาทางรัฐสภา แต่กลับเป็นการขัดจังหวะกระบวนการทางสภาที่ยังคงทำงานอยู่ แทบไม่มีเหตุผลชอบธรรมที่จะอ้างได้เลย เนื่องจากพรรคประชาธิปัตย์ของชวนได้พิสูจน์แล้วว่าพวกเขาสามารถบริหารประเทศอย่างมีความรับผิดชอบ เป็นไปตามคาด ชวลิตชะงักในการดำเนินการตามแผนอันทารุณของ IMF และเศรษฐกิจก็ซัดเซพ้นการควบคุม เมื่อประชาธิปัตย์กลับมาโจมตีต่อ เปรมยื่นมือเข้ามาอย่างเปิดเผยมากขึ้นในฐานะผู้ค้ำประกันของชวลิต ในงานวันเกิดของเปรมในวันที่ 25 สิงหาคม ที่เต็มไปด้วยผู้มาอวยพรทั้งทหารและนักการเมืองรวมชวลิตด้วย เปรมเรียกร้องให้มีความร่วมมือและความสามัคคี "เราจะแตกแยกไม่ได้ โดยเฉพาะผู้นำรัฐบาลและฝ่ายค้าน... หากเราต้องการเห็นประเทศชาติฟื้นฟูกลับสู่ความรุ่งเรืองโดยเร็ว" เขาพูด ฟังดูคล้ายภูมิพล

แต่คราวนี้ประชาธิปัตย์ไม่หวั่นเกรงอีกต่อไปแล้ว สุขุมพันธ์ บริพัตรที่ตอนนี้เป็นสส.ประชาธิปัตย์ ตีตราการแทรกแซงของเปรมว่าเป็น "รัฐประหารเงียบ" โดยอ้างบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญว่าองคมนตรีต้องไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง สุรินทร์ พิศสุวรรณประชาธิปัตย์อีกคนพูดว่า "ดูเหมือนว่าทหารกำลังปกครองประเทศอยู่ มันไม่เป็นลางดีสำหรับกระบวนการประชาธิปไตย" คำวิจารณ์นี้ทิ่มไปที่เปรม แต่ก็แถมเผื่อไปให้ภูมิพลด้วยเช่นกัน[8]

การต่อสู้ไม่ได้มีแต่เรื่องเศรษฐกิจเท่านั้น ร่างรัฐธรรมนูญเสร็จสิ้นปลายเดือนสิงหาคมในช่วงกลางวิกฤต ตรงข้ามกับที่ภูมิพลแนะนำมันยาวและลงรายละเอียดมาก บรรจุความปรารถนาของคนไทยนับพันที่ถูกสำรวจความคิดเห็นว่าคาดหวังให้รัฐธรรมนูญทำอะไรสำหรับพวกเขา พรรคความหวังใหม่ของชวลิตสู้เพื่อล้มร่างนี้ โดยหวังว่าวิกฤตเศรษฐกิจจะใช้เป็นข้ออ้างได้ ประเด็นหนึ่งที่พวกเขาใช้แย้งก็คือว่าร่างนี้ลดอำนาจของกษัตริย์และกองทัพ ด้วยการสนับสนุนจากปีกอนุรักษ์นิยมที่ทรงอิทธิพลในวุฒิสภาและกองทัพ ชวลิตพยายามบีบให้มีการร่างใหม่

คราวนี้วิกฤตเศรษฐกิจเป็นใจให้กับพวกนักปฏิรูป ภูมิพลดูท่าว่าจะหลีกเลี่ยงไม่ซ้ำเติมสถานการณ์ที่ย่ำแย่อยู่แล้ว เขายืมปากสุเมธ ตันติเวชกุลพูดว่าวังไม่มีปัญหากับร่างนี้[9] "ไม่มีกฎหมายหรือบทบัญญัติใดที่จะสามารถสั่นคลอนความจงรักภักดีของประชาชนที่มีต่อภูมิพลได้" สุเมธพูด แถมว่าปัญหาใดก็ตามสามารถแก้ไขได้ภายหลัง ด้วยสัญญาณอย่างนี้ชวลิตรับรองร่างรัฐธรรมนูญและส่งไปให้ภูมิพลในวันที่ 11 ตุลาคม

---

8 *Far Eastern Economic Review*, September 4, 1997; *Nation*, August 26, 1997.

9 *Nation*, September 4, 1997.

www.yerngshare.blogspot.com

ไม่ชัดเจนว่าภูมิพลแทรกแซงเพราะว่าเขาชอบร่างนี้หรือว่าเพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดการเผชิญหน้าอย่างในปี 2535 แต่ยังไงชวลิตก็ไปไม่รอด ต้นเดือนตุลาคม เงินบาทยังคงร่วงลงและการทำข้อตกลงกับ IMF สะดุด ตลอดทั้งประเทศเกิดความรู้สึกซวย ผู้คนทำบุญด้วยหวังลบล้างความซวย และสังฆราชก็จัดสวดมนตร์หมู่โดยพระกว่าร้อยรูปที่วัดพระแก้ว ร่วมด้วยรัฐมนตรีและข้าในวัง หลายคนเรียกร้องอย่างเปิดเผยให้ภูมิพลคุ้มครองประเทศให้แคล้วคลาดปลอดภัย

เปรมตอบสนองแฟนๆ ด้วยการเสนอโต้งๆ ให้หวนกลับไปสู่แนวคิดว่าด้วยรัฐบาลของภูมิพลที่ไม่ต้องมาจากการเลือกตั้ง ในวันที่ 6 ตุลาคม เขาเรียกบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ชั้นนำของประเทศมาพบที่บ้านและบอกพวกเขาว่าฝ่ายค้านในสภาควรเห็นชอบกับการตั้ง “รัฐบาลแห่งชาติ” ที่เป็นเอกภาพไม่แบ่งฝักฝ่าย ที่ประกอบด้วยผู้ที่ไม่ใช่นักการเมือง โดยมีผู้นำที่เป็นอิสระ ซึ่งเข้าใจว่าหมายถึงตัวเปรมเองหรือไม่ก็นอมินีของเขา[10] เปรมยืนยันอย่างมีอะไรในกอไผ่ว่าความคิดนี้เป็นทัศนะส่วนตัวของเขา ไม่ใช่ในฐานะองคมนตรี หมายความว่าไม่ได้มาจากภูมิพล “อาจถือได้ว่าเป็นทัศนะของรัฐบุรุษในช่วงเวลาอันไม่ปกติอย่างนี้ ในยามวิกฤตเศรษฐกิจ” เขาพูด แต่อีหรอบเดียวกับภูมิพล เขาพูดในเชิงว่าสภาไม่มีประโยชน์ “เวลาคนพูดเรื่องรัฐบาลแห่งชาติ เขาเข้าใจผิด คิดไปว่า 393 คนในสภาผู้แทนฯ จะไม่มีแบ่งเป็นฝ่ายรัฐบาลเป็นฝ่ายค้าน ในความเห็นส่วนตัวของผม ผมบอกว่ารัฐบาลแห่งชาติคือการนำเอาคนที่เยี่ยมที่สุดของประเทศมาเป็นรัฐบาล ไม่ใช่แค่ 393 คน ถึงจะเป็นรัฐบาลแห่งชาติ ถ้าคุณเป็นพลเมืองไทยหมายเลข 1 คุณก็จะเป็นนายกฯ ที่เหลือ 2, 3, 4, 5 ก็จะเป็นรัฐมนตรี”

เมื่อสาวไปไกลตามแนวคิดของเขา เขาเอ่ยชื่อสามคนซึ่งล้วนมาจากแวดวงของเขา ที่เขาบอกว่าเป็นมือดีที่สุดสำหรับการรักษาการป่วยไข้ของเศรษฐกิจ[11] การสนับสนุนคนเหล่านี้เท่ากับเป็นการรักชาติ เขาบอก เปรมกำลังเสนอให้หมุนนาฬิกากลับไปสู่ทศวรรษ 2523 สวนทางโดยสิ้นเชิงกับอุดมคติที่ระบุในร่างรัฐธรรมนูญที่กำลังใส่พานรอลายเซ็นจากภูมิพลอยู่ เช่นเคย เป็นไปไม่ได้เลยที่จะพูดอย่างแน่ใจว่านี่เป็นข้อเสนอของภูมิพลและไม่ใช่ของเปรมคนเดียว แต่เปรมเป็นประธานองคมนตรี และตลอดมาก็ปฏิบัติโดยตระหนักเต็มที่และปกป้องผลประโยชน์และบารมีของภูมิพลอย่างสุดจิตสุดใจ มันเป็นเรื่องยากที่จะจินตนาการได้ว่าเขาไม่ได้ปรึกษาภูมิพล

---

10 *Nation*, October 7, 1997, and *Bangkok Post*, October 11, 1997.

11 นั่นคือคนที่เพิ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นรองนายกฯ วีระพงษ์ รัฐมนตรีคลังทนง พิทยะ และผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยไชยวัฒน์ วิบูลย์สวัสดิ์ ภายหลังปรากฏว่าไชยวัฒน์นั้นต้องรับผิดชอบมากที่สุดสำหรับเงินคงคลังที่สูญเสียไปเกือบเกลี้ยง 40 พันล้านเหรียญจากการแทรกแซงค่าเงินในตลาด

www.yerngshare.blogspot.com

การขยับหมากตานี้ทำเอาขบวนการปฏิรูปประชาธิปไตยหนาว ตกเป็นหน้าที่ของสุขุมพันธ์ผู้มีเลือดน้ำเงินอีกครั้งในการตอบโต้ เขาเขียนลงใน *Bangkok Post* ว่าแนวคิดเรื่องรัฐบาลแห่งชาติ "สามารถตีความได้ว่ามีจิตวิญญาณประชาธิปไตยน้อยกว่า"[12] เขาเรียกมันว่าเป็นการชูรัฐบาลเทคโนแครตของอานันท์ในช่วงปี 2534-35 ให้เป็นอุดมคติ ซึ่งเขาบอกว่ามีอยู่แต่ในภาวะที่ปราศจากรัฐธรรมนูญและรัฐสภาเท่านั้น ตอนนี้ประเทศไทยมีทั้งสองอย่างแล้ว เปรมล้ำเส้น สุขุมพันธ์บอก "ในฐานะองคมนตรี เปรมจึงต้องปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญและมารยาทอย่างเคร่งครัดที่จะไม่ข้องเกี่ยวกับการเมือง การแบ่งฝ่ายทางการเมือง ดังนั้น[การให้สัมภาษณ์ของเขาแก่บก.หนังสือพิมพ์]จึงต้องไม่เป็นเรื่องทางการเมือง แต่สิ่งที่อดีตนายกฯ พูดบางทีอาจเป็นถ้อยแถลงปลอดการเมืองที่มีนัยทางการเมืองมากที่สุดในปีแห่งความยุ่งยากนี้" ยิ่งกว่านั้น สุขุมพันธ์พูดเป็นนัยว่า เปรมกำลังตั้งท่าจะกลับมาเป็นนายกฯ อีก "ถ้าให้เป็นไปตามความประสงค์ของคนบางส่วน องคมนตรีรายนี้อาจจะแปลงร่างจากการเป็นบุคคลปลอดการเมืองที่ทรงอิทธิพลการเมืองมากที่สุดในประเทศกลายเป็นผู้นำทางการเมืองที่ทรงอำนาจมหาศาลอีกคำรบหนึ่งก็เป็นได้"

สุขุมพันธ์หลีกเลี่ยงการเอ่ยถึงภูมิพล โดยเน้นเพียงว่าไม่มีเหตุผลควรเชื่อได้ว่ารัฐบาลแห่งชาติจะสามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ดีกว่ารัฐบาลอื่น แต่ในตอนท้าย เขาก็หาญส่งข้อความถึงภูมิพล เขาท้าวความถึงการที่สถาบันกษัตริย์อังกฤษตั้งรัฐบาลแห่งชาติในปี 2474 เพื่อรับมือกับวิกฤตเศรษฐกิจโลก การแทรกแซงครั้งนี้เกิดขึ้นก็ต่อเมื่อหลังจากแนวคิดเรื่องรัฐบาลแห่งชาติถูกนำเสนอและได้รับการเห็นชอบภายในสภามาก่อนแล้วเท่านั้น ข้อความก็คือว่าให้รัฐสภาไทยหมดสิ้นปัญญาเสียก่อนจึงจะเข้ามาแทรกแซง ซึ่งเป็นสิ่งที่ทั้งภูมิพลหรือเปรมไม่เคยมีความอดทนมาก่อนเลย

ทางเลือกต่างๆ นี้ทำให้ภูมิพล(เหมือนกับลุงประชาธิปกของเขาในปี 2475)ตกอยู่ในสถานการณ์ซับซ้อนไม่รู้จะเลือกอย่างไหนดี ประชาธิปกเผชิญกับภาวะถดถอยของเศรษฐกิจโลกที่ทั้งเขาและวงศาคณาเจ้าต่างก็ไม่เข้าใจอย่างถ่องแท้ บรรดาที่ปรึกษาของเขาก็เห็นกันไปคนละทาง ภายนอกรัฐบาลเกิดแรงกดดันให้มีการปฏิรูปอย่างกว้างขวางเพื่อรับมือปัญหาเศรษฐกิจ แต่จะลดทอนอำนาจของกษัตริย์และอำนาจเศรษฐกิจของพวกเจ้าและขุนนาง ประชาธิปกทำการตัดสินใจครั้งสำคัญที่ส่งผลเลวร้ายตามมา นั่นคือ ยอมรับคำแนะนำของญาติๆ ที่ให้ปฏิเสธการปฏิรูปและปกป้องชนชั้นนำซึ่งก็คือพวกเขาเอง หกสัปดาห์หลังจากนั้น ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ถูกโค่น

ในปี 2540 ภูมิพลเผชิญวิกฤตเศรษฐกิจที่บางส่วนเกี่ยวพันกับต่างชาติและมีความซับซ้อนครือๆ กัน วิกฤตที่ทั้งเขาและที่ปรึกษาไม่ได้เข้าใจจริงๆ เขาอาจเปิดทางให้กับชวน รัฐธรรมนูญใหม่และการปฏิรูปตามใบสั่ง IMF ที่โหดหิน มันอาจรักษาเศรษฐกิจได้ แต่ต้นทุนก็จะสาหัสมาก นั่นคือ วังกับชนชั้นนำที่อยู่รายรอบ

---

12 *Bangkok Post*, October 11, 1997.

www.yerngshare.blogspot.com

จะเสียหายหนัก และอำนาจสถาบันภูมิพลก็จะลดทอนลงไป หรือเขาอาจให้เปรมเข้ามาจัดการ ระงับรัฐธรรมนูญ และเจือจางยาสูตร IMF มันจะปกป้องทรัพย์ศฤงคารของชนชั้นสูง และรักษาโครงสร้างที่ประกันอำนาจของวัง ภูมิพลจะตระหนักหรือไม่ก็ตาม มันเป็นการสุ่มเสี่ยงอย่างมากต่อเศรษฐกิจและ(อย่างที่เกิดในปี 2475)ระบบทั้งระบบอาจพังทลาย

เนื่องจากว่าทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปเบื้องหลังฉาก จึงไม่มีทางรู้ได้เลยว่าภูมิพลพูดอย่างไรจริงๆ แต่ดูเหมือนว่าเขาดูบทเรียนจากประชาธิปกและเลือกเส้นทางปฏิรูป ระหว่างที่ประชาธิปัตย์กับเปรมยันกันอยู่อย่างคู่คี่สูสีอยู่นี้ วันที่ 3 พฤศจิกายน ชวลิตจู่ๆ ก็ลาออก พร้อมกันนั้นเสียงเรียกร้องให้มีรัฐบาลเปรมแก้วิกฤตก็หายไป เปิดทางให้ชวนเป็นนายกฯ มันเป็นความพยายามครั้งสุดท้ายของภูมิพลในการยึดชิงรัฐบาล

แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าภูมิพลพร้อมที่จะยกบารมีให้กับรัฐบาลชวน 2 วิกฤตแผ่ลามไปทั่วเอเชีย และปัญหาเศรษฐกิจก็หยั่งลึกและสาหัสเกินจะเยียวยาได้ในเวลาอันสั้น เมื่อรัฐบาลกระเสือกกระสนและหัวทิ่มหัวตำ ภูมิพลที่ตัวเบาสบายก็ใช้โอกาสที่มีอยู่มากมายทำการวิพากษ์วิจารณ์โดยวางตัวเองเสมือนกรุแห่งปัญญาและปรีชาญาณ

รอบนี้เหมือนหนังม้วนเก่าที่เคยฉายช่วงต้นทศวรรษ 2533 เมื่อเกิดน้ำท่วมทั่วภาคใต้ของไทยในเดือนสิงหาคม 2540 เช่นเคยมูลนิธิต่างๆ ของครอบครัวภูมิพลรับเอาหน้าไปเกือบทั้งหมดสำหรับการให้ความช่วยเหลือ แม้ว่ารัฐบาลจะทำมากกว่าก็ตาม เมื่อโรงงานอุตสาหกรรมเริ่มลอยแพคนงานจำนวนมาก วังก็ประกาศว่ามูลนิธิชัยพัฒนาของภูมิพลจะประสานหน่วยงานราชการกับภาคเอกชนเพื่อหางานให้ใหม่ คำโวคำโตอย่างนี้แทบไม่เกิดผลอะไร เพราะไม่มีงานแล้ว และประเด็นจริงๆ สำหรับคนว่างงานคือการขาดระบบประกันสังคมรองรับต่างหาก กระทั่งอย่างนั้น วังก็ยังดูเป็นห่วงเป็นใยต่อคนตกงานมากกว่ารัฐบาล

รัฐบาลชวนทำงานไปได้เพียงเดือนเดียว ภูมิพลใช้งานวันเกิดของเขาบอกว่า(สรุปได้ว่า) “บอกแล้วไม่ฟัง”[13] เขาโจมตีผู้นำทางการเมืองที่นำพาไทยไปบนเส้นทางทุนนิยมและบริโภคนิยมที่ไร้การยับยั้งชั่งใจ หากผู้คนยอมรับแนวคิดของเขาว่าด้วยเรื่องสังคมที่เรียบง่ายกว่านี้ ก็จะสามารถหลีกเลี่ยงวิกฤตไปได้ เขาเริ่มด้วยเปรียบเทียบประสิทธิภาพอันยอดเยี่ยมของโครงการของเขา(อีกแล้ว) โดยหยามหยันงานของรัฐบาล จากนั้นก็เป็นเรื่องวิกฤตเศรษฐกิจ เขาโจมตีทุนนิยมตลาดโลกสมัยใหม่ที่ได้ท่วมทับอุดมคติของเขาอันว่าด้วยแผ่นดินธรรมอันเรียบง่าย

ด้วยเกร็ดส่วนตัวต่างๆ เขาบอกว่าคนกระหายอยากในทางวัตถุมากเกินไปและไม่คิดถึงผลของการกระทำของตน เช่น ยืมเงินมาใช้โดยไม่มีปัญญาคืน “การกู้เงิน ที่นำมาใช้ในสิ่ง ที่ไม่ทำรายได้นั้นไม่ดี. อันนี้

13 http://kanchanapisek.or.th/speeches/1997/1204.th.html

www.yerngshare.blogspot.com

เป็นข้อสำคัญ เพราะว่าถ้ากู้เงิน และทำให้มีรายได้ ก็เท่ากับ จะใช้หนี้ได้ ไม่ต้องติดหนี้ ไม่ต้องเดือดร้อน ไม่ต้องเสียเกียรติ" เขายังตำหนิความทะยานอยากเกินพอเพียงของผู้คน อย่างคนที่สร้างโรงงานใหญ่โตขณะที่โรงงานเล็กๆ ก็พอเพียงแล้ว ความโลภนี้เองที่ภูมิพลบอกว่ามาจากทุนนิยมที่เผยแพร่โดย IMF ที่เป็นต้นเหตุของวิกฤต วิกฤตสามารถหลีกเลี่ยงได้หากประเทศไทยปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจของเขา "ความจริง เคยพูดเสมอ ในที่ประชุม อย่างนี้ว่า การจะเป็นเสือนั้น ไม่สำคัญ. สำคัญอยู่ที่ เรามีเศรษฐกิจ แบบพอมีพอกิน. แบบพอมีพอกินนั้น หมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียง กับตัวเอง. อันนี้ ก็เคยบอกว่า ความพอเพียงนี้ไม่ได้ หมายความว่า ทุกครอบครัว จะต้องผลิตอาหารของตัว จะต้องทอผ้าใส่เอง. อย่างนั้น มันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้าน หรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียง พอสมควร. บางสิ่งบางอย่าง ที่ผลิตได้ มากกว่าความต้องการ ก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไหร่ ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก"

เขายอมรับว่านักเศรษฐศาสตร์มองว่าทัศนะของเขาล้าสมัย แต่เขาก็โต้ว่าการไล่ตามตลาดโลกเพื่อขายผลผลิตส่วนเกินนั้นไม่เป็นประโยชน์ต่อผู้ผลิต และมีแต่จะนำไปสู่ความทุกข์ "แต่ถ้าทำ แบบที่เคย มีนโยบายมา คือผลิตสิ่งของ ทางอุตสาหกรรม มากเกินไป ก็จะไม่สำเร็จ โดยที่ในเมืองไทย ตลาดมีน้อยลง เพราะคนมีเงินน้อยลง แต่ข้อสำคัญ นักเศรษฐกิจบอกว่า ให้ส่งออก ส่งออกไป ประเทศอื่นๆ ซึ่งก็ เดือดร้อนเหมือนกัน เขาก็ไม่ซื้อ. ถ้าทำผลิตผล ทางอุตสาหกรรม และไม่มีผู้ซื้อ ก็เป็นหมันเหมือนกัน... ต้องถอยหลังเข้าคลอง จะต้องอยู่อย่าง ระมัดระวัง และต้องกลับ ไปทำกิจการ ที่อาจจะ ไม่ค่อยซับซ้อนนัก คือใช้เครื่องมืออะไร ที่ไม่หรูหรา. แต่ก็ อย่างไรก็ตาม มีความจำเป็น ที่จะถอยหลัง เพื่อที่จะก้าวหน้าต่อไป. ถ้าไม่ทำอย่างที่ว่านี้ ก็จะแก้ วิกฤตการณ์นี้ยาก"

ถอยหลังคือหันไปสู่ทฤษฎีใหม่ของเขา "แต่ถ้าสามารถ ที่จะเปลี่ยนไป ทำให้กลับเป็น เศรษฐกิจแบบพอเพียง ไม่ต้องทั้งหมด แม้แค่ครึ่ง ก็ไม่ต้อง อาจจะสักเศษหนึ่งส่วนสี่ ก็จะ สามารถอยู่ได้. การแก้ไข อาจจะต้อง ใช้เวลา ไม่ใช่ง่ายๆ. โดยมาก คนก็ใจร้อน เพราะเดือดร้อน แต่ว่าถ้าทำ ตั้งแต่เดี๋ยวนี้ ก็สามารถ ที่จะแก้ไขได้"

เนื้อหาที่นำเสนอของภูมิพลอย่างดีที่สุดเป็นเพียงเศรษฐศาสตร์เทียม มันสายไปเป็นศตวรรษๆ แล้วสำหรับไทยที่จะถอนตัวออกจากเศรษฐกิจโลก อยุธยาในอดีตก็เป็นประเทศผู้ส่งออกข้าว การค้าขายและการลงทุนจากต่างประเทศเป็นหัวใจสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจปี 2502 ที่วังเองอ้างว่าเป็นผลจากแรงบันดาลใจที่ได้จากภูมิพล และได้เป็นตัวหนุนเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยนับแต่นั้น

ถึงกระนั้น ภูมิพลก็โชะกลางเป้าในแง่อารมณ์ของผู้คนทั้งชาติ คนไทยที่สับสนมึนงงกับคำอธิบายที่ซับซ้อนจากรัฐบาล จึงพร้อมที่จะหันไปหาภูมิพลสำหรับแรงบันดาลใจและการคิดใคร่ครวญ พวกเขาเข้าใจว่าคำพูดของภูมิพลเป็นการวิจารณ์พื้นฐานต่อตัวพวกเขาเองที่โลภ ต่อนักการเมืองที่นำพาพวกเขามาอยู่ใน

สถานการณ์อย่างนี้ และต่อทุนนิยมโลกที่เอาไทยเป็นเหยื่อ เหมือนกับมหาชนก บทเรียนจากภูมิพลสมบูรณ์แบบทั้งในทางปฏิบัติและในทางจิตวิญญาณ ถ้าประชาชนได้ปฏิบัติตามแนวคิดของเขา ก็จะไม่มาทุกข์ตอนนี้

ตลอดปีถัดไป แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่กลายเป็นหัวข้อที่ออกความเห็นกันไม่รู้จบตามสื่อต่างๆ ตลอดจนกัณฑ์เทศน์ตามวัดและการปราศรัยทางการเมือง บรรดาผู้ต่อต้านโลกาภิวัตน์ ทุนต่างชาติและบริโภคนิยมต่างพากันอ้างภูมิพล นักเรียนนักศึกษาศึกษาความคิดของเขา กองทัพพยายามหาหนทางนำมาปฏิบัติ เช่นปลูกผักกินเอง (ซึ่งมีผลในการเพิ่มอุปทานและลดรายได้ของเกษตรกรตัวจริง) เกิดเทร็นด์ใหม่ในการกินอาหารที่ถูกและดีต่อสุขภาพ ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากภูมิพลที่ประกาศว่าเขาชอบกินข้าวกล้อง เหมือนชาวนายากจน "กินข้าวกล้องทุกวันเพราะดีต่อสุขภาพ... บางคนบอกว่ามันเป็นข้าวของคนจน เราก็คนจนเหมือนกัน"[14]

ระหว่างนั้น วังในฐานะสถาบันแทบไม่ได้หวนกลับสู่ชีวิตที่เรียบง่ายเลย คนของภูมิพลในเบื้องหลังฉากก็กำลังทำการกอบกู้ราชอาณาจักรธุรกิจของวังที่ล้มไปกันอย่างขนานใหญ่[15] การกอบกู้นี้สูบเอาทรัพยากรอย่างมากจากรัฐบาลที่ก็กำลังแห้งเหือดอยู่แล้ว

ไม่ต่างจากกลุ่มธุรกิจอื่นๆ สำนักงานทรัพย์สินฯ และการลงทุนต่างๆ ต้องการเงินทุนใหม่จำนวนมหาศาลเพื่อให้คงสภาพคล่องอยู่ได้ สำนักงานทรัพย์สินฯ มีกองทุนสำรอง แต่ก็ไม่พอเพียงสำหรับจำนวนหลายพันล้านเหรียญที่เครือซีเมนต์ไทยกับธนาคารไทยพาณิชย์จำเป็นต้องใช้เพื่อให้อยู่รอดภายใต้พระบรมโพธิสมภาร วังดึงคนเก่งๆ ของประเทศมาแก้ปัญหา เช่น ธารินทร์ นิมมานเหมินทร์, วิชิต สุรพงษ์ชัย และยศ เอื้อชูเกียรติ พวกเขาเป็นนักปฏิบัติ แกร่งและตั้งใจกันวังออกจากการวิวาทเอิกเกริกอย่างที่กลุ่มธุรกิจไทยอื่นๆ มีกับเจ้าหนี้

วังเหนียวแน่นที่จะกอดหุ้น 37 เปอร์เซ็นต์ในเครือซีเมนต์ไทยไว้ไม่ยอมปล่อย เมื่อไม่มีเงินทุนใหม่จากสำนักงานทรัพย์สินฯ หนทางเดียวที่จะลดหนี้ของเครือฯ ได้คือการขายบริษัทลูก ซึ่งหลายกิจการเคยถูกมองเป็นธุรกิจบุกเบิกของไทย เช่น ชิ้นส่วนรถยนต์กับอิเล็คโทรนิกส์ แต่ธนาคารไทยพาณิชย์ไม่สามารถจะแบ่งขายได้เพราะมันกับบริษัทลูกเกือบทั้งหมดมีมูลค่าติดลบอย่างรุนแรง ธนาคารไทยอื่นๆ มีทางเลือกเดียว คือให้สถาบันต่างชาติมาเทคโอเวอร์ แต่ผอ.สำนักงานทรัพย์สินฯ จิรายุบอกว่าทางนี้เป็นไปไม่ได้สำหรับธนาคารไทย

---

14 *Bangkok Post*, November 19, 1998; *Nation*, November 19, 1998.

15 ในปี 2540 นิตยสาร *Forbes* ประมาณว่าทรัพย์สินของภูมิพลมีอยู่ในราว 1.8 พันล้านเหรียญ *Forbes*, July 28, 1997, 168.

www.yerngshare.blogspot.com

พาณิชย์ เพราะ "ธนาคารนี้เป็นมรดกตกทอดมาจากรัชกาลที่ 5 สำนักงานทรัพย์สินฯ จะทำทุกวิถีทางเพื่อรักษามันไว้ แม้ว่าธนาคารอื่นทั้งหมดจะถูกต่างชาติเทคโอเวอร์ไปหมดก็ตาม ธนาคารไทยพาณิชย์จะยังคงเป็นธนาคารไทยแห่งเดียวที่เหลืออยู่ในประเทศ ต่อให้ต้องแลกกับทุกอย่างก็ตาม"[16]

มันเป็นทัศนะที่น่าสนใจ เนื่องจากธนาคารไทยพาณิชย์ก็ไม่ได้รับใช้ผลประโยชน์ของชาติไทยมาก(หรือน้อย)ไปกว่าธนาคารอื่นๆ เลย ถึงกระนั้น กระทรวงการคลังก็ถูกบีบให้อัดฉีดเงินประมาณหนึ่งพันล้านเหรียญให้กับธนาคารไทยพาณิชย์ เงื่อนไขการช่วยชีวิตเห็นได้ชัดว่าทำให้รัฐเป็นฝ่ายเสียเปรียบ แต่มันทำให้วังยังคงถือหุ้นอยู่ได้ 26 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งตามกฎหมายไทยยังมากพอที่จะมีอำนาจวีโตในการตัดสินใจของคณะกรรมการ กระทรวงการคลังที่ตอนนี้เป็นผู้ถือหุ้นรายใหญ่ก็มอบอำนาจการบริหารให้วัง และมีข้อผูกมัดต้องขายหุ้นคืนแก่สำนักงานทรัพย์สินฯ ในอีกหลายปีให้หลัง

ส่วนกิจการอื่นๆ ที่สำนักงานทรัพย์สินฯ ถือหุ้น อันไหนที่ไปไม่รอดก็ถูกปิด และอันไหนที่จะรอดหากมีทุนใหม่ก็จะหานักลงทุนต่างชาติ ตามคำบอกเล่าส่วนตัวของหลายคนในธุรกิจการเงิน สำนักงานทรัพย์สินฯ เล่นบทโหดมากกระทั่งกับหุ้นส่วนที่ทำธุรกิจกันมานาน บังคับให้บางรายต้องชดใช้วังสำหรับมูลค่าทรัพย์สินที่สูญเสียไป

ในอีกทางหนึ่ง สำนักงานทรัพย์สินฯ ยืนยันที่จะรักษาบริษัทก่อสร้าง Christiani & Nielsen ที่หมดปัญญาใช้หนี้ไว้ บริษัทนี้ไม่มีค่าเชิงยุทธศาสตร์ และตลาดก่อสร้างก็จะซบเซาไปอีกหลายปี แต่มันก็มีทรัพย์สินที่สำคัญอยู่อันหนึ่ง คือ สัญญามูลค่าหลายร้อยล้านเหรียญเพื่อสร้างเจดีย์ขนาดใหญ่ เช่นเดียวกับหลายๆ สิ่งในวิกฤตเศรษฐกิจ ภูมิพลตกอยู่ในภาวะย้อนแย้งอย่างรุนแรงในเรื่องต่างๆ ทั้งการเมือง การเงินและจิตวิญญาณ[17] เจดีย์นี้อยู่ที่วัดที่รวยที่สุดและอื้อฉาวที่สุดของไทยคือ วัดธรรมกาย ที่พระในวัดถูกกล่าวหาว่านอกรีตและทำธุรกิจ เจ้าอาวาสที่นั่งโรลส์รอยซ์มีสิทธิถูกจับสึกและตั้งข้อหาได้

ผลของวิกฤตสอนให้ทั้งวังและกองทัพว่าพวกเขาขาดความรู้และความสามารถในการรับมือเรื่องทางเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่ที่ซับซ้อนในท่ามกลางวิกฤตอย่างนั้น ภูมิพลหยุดดันคนของตัวเองมาเป็นรัฐบาล กระนั้น ตามคติความพากเพียรในมหาชนกของเขา ภูมิพลกับองคาพยพวังก็ยังย้ำเตือนผู้คนอยู่เรื่อยๆ ถึงบุญบารมีอันเป็นคุณสมบัติเนื้อในของสถาบันภูมิพล มันเป็นนิสัยในเชิงสถาบันและเชิงวัฒนธรรม และมีความ

---

16 *Nation*, April 2, 1999.

17 ภูมิพลตระหนักเรื่องเหล่านี้ดี จิรายุภายหลังบอกว่าภูมิพลต้องเซ็นรับรองกระทั่งการขายทรัพย์สินของหลวงที่เล็กที่สุด ดู *Corporate Thailand*, December 2003.

www.yerngshare.blogspot.com

จำเป็นที่จะต้องสืบวงวัฏอัศจรรย์ของการทำบุญต่อไปเพื่อหล่อเลี้ยงงานกุศลของวัง และวังก็ต้องการให้ประชาชนน้อมรับปรีชาญาณของภูมิพลในเรื่องธรรมาภิบาลและการพัฒนาเศรษฐกิจ

เรื่องนี้เห็นชัดในความเข้มข้นของการโฆษณาสำหรับงานครบหกรอบหรือ 72 ปีของเขาในปี 2542 ทั้งที่รัฐบาลยังคงต้องรัดเข็มขัดจนกรอบอยู่ก็ตาม มหกรรมต่างๆ มากมายยกให้ภูมิพลเป็นกษัตริย์พระโพธิสัตว์คราวนี้ตรงไปตรงมามากกว่าเคย เริ่มจากกลางปี 2541 มีหนังสือที่ระลึกและสารคดีบรรจงสร้างเกี่ยวกับภูมิพลหลั่งไหลออกมาไม่ขาดสาย วัดธรรมกายที่อื้อฉาวประกาศจะจัดให้คนบวช 100,000 คนให้ภูมิพล กองทัพประกาศว่าจะสร้างเจดีย์ยักษ์ให้ภูมิพลในภาคอีสาน การบินไทยแม้จะยังแดงเถือกอยู่สร้างวัดให้ภูมิพลที่เชียงราย เมื่อเดือนธันวาคม 2540 วังเผยว่าภูมิพลทำสถิติโลกในการสะสมใบปริญญาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ หลังจากนั้นมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ก็มอบปริญญาเอกกิตติมศักดิ์แก่เขารวดเดียว 10 ใบอย่างไม่ยั้ง มีตั้งแต่ชีววิทยา ภูมิศาสตร์ไปจนถึงนิรุกติศาสตร์และการบริหารธุรกิจ[18]

ระหว่างนั้น คลังสมองด้านเศรษฐศาสตร์ชั้นนำของไทยคือ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) ถูกวังจี้ให้เอาทฤษฎีใหม่กับเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหัวข้อในการประชุมประจำปี 2542 วิทยากรคนแล้วคนเล่าต่างพบความยิ่งใหญ่ของเศรษฐศาสตร์สำนักภูมิพล อ้างงานวิจัย ข้อมูลสถิติต่างๆ กันอย่างเอาจริงเอาจัง หลังจากนั้นไม่นาน ภูมิพลแสดงความยินดีที่นักเศรษฐศาสตร์และนักวิชาการกำลังเอาจริงเอาจังกับ "เศรษฐกิจพอเพียงของภูมิพล" เมื่อบอกว่าพวกเขายังคงมีคำถามในแง่การปฏิบัติ เขาก็ตำหนิพวกนั้นว่าไม่อ่านแผ่นพับทฤษฎีใหม่ที่เขาทำเมื่อหลายปีก่อน แต่(เขาแถมอย่างภาคภูมิใจ) "เป็นเกียรติอย่างยิ่งที่พวกเขาบอกว่าเศรษฐกิจพอเพียงไม่มีอยู่ในตำราเล่มไหน เพราะหมายความว่ามันเป็นแนวคิดใหม่"

จุดสำคัญในการเฉลิมฉลองคือบทบาทของภูมิพลในการพัฒนาแหล่งน้ำ เขาได้รับการยกยออย่างเลิศลอยในภาษาและสัญลักษณ์ของเทวราชาผู้ให้ชีวิตของฮินดู เหมือนเทพแห่งความอุดมสมบูรณ์ การทำฝนเทียมของเขาถูกชูให้เป็นเทคโนโลยีต้นฉบับอันมหัศจรรย์ และเขาถูกยกย่องว่ามีความสามารถอัศจรรย์ในการหยั่งรู้สภาพดินฟ้าอากาศ ผู้โดยสารของการบินไทยได้ชมสารคดี 20 นาทีที่ยกเครดิตให้กับภูมิพลสำหรับฝนเกือบทั้งหมดที่ตกลงมาในราชอาณาจักรเพื่อหล่อเลี้ยงสายน้ำและพืชพันธุ์ธัญญาหาร แต่ทั้งหมดนี้กระจอกไปเลยเมื่อเทียบกับโฆษณาทางโทรทัศน์อันซาบซึ้งตรึงใจที่ฉายซ้ำเท่าไหร่ก็ไม่รู้เบื่อ ชาวนาคนหนึ่งยืนทุกข์เทวษอยู่บนท้องนาที่แห้งผากแตกระแหงของเขา จากฟากฟ้าสุราลัยนั้น หยาดน้ำตาอันจาบัลย์ของภูมิพลก็เล็ดหลั่งลงมาเป็นสายพิรุณ ชาวนาคนนั้นก็กระโดดตัวลอยด้วยความโสมนัสและเปล่งคำสรรเสริญขณะท้องนาของเขาเปียกชุ่ม สำหรับส่วนตัวภูมิพลแล้ว จุดสูงสุดคือการเปิดใช้เขื่อนป่าสัก อันเป็นชัยชนะเหนือขบวนสิ่งแวดล้อม

---

18 ถึงสิ้นปี 2540 ภูมิพลได้ปริญญา 136 ใบ เทียบกับ 131 ใบของ Father Theodore Hesburgh ประธาน Notre Dame University. *Bangkok Post,* December 3, 1997; Reuters, December 3, 1997; *Nation,* October 17, 1999.

www.yerngshare.blogspot.com

มากกว่าที่จะเหนือธรรมชาติ เพื่อตอกย้ำประเด็นนี้ รัฐบาลออกแบบธนบัตร 1,000 บาทใหม่ให้มีภาพเขื่อนป่าสักคู่กับภูมิพล

บางทีการอาเศียรวาทสดุดีและการผลิตความงมงายที่น่าเกลียดที่สุดคือการออกรางวัลสลากกินแบ่งก่อนวันที่ 5 ธันวาคม งานครบรอบคราวนี้ได้สร้างความฮือฮาเกี่ยวกับตัวเลขมามากแล้ว ซึ่งพระเอกคือเลข 9 ปีนั้นเป็นปี 1999 (แม้ว่าปีไทยจะเป็น 2542) รัชกาลที่ 9 ครบรอบ 72 ปี (7+2 = 9) ฯลฯ

งวด 1 ธันวาคม หมายเลขรางวัลที่หนึ่งไม่มีอะไรสำคัญ แต่เลขท้ายสามตัวออก 999 ถึงสองครั้ง เนื่องจากการออกรางวัลถ่ายทอดสดทางโทรทัศน์และไม่น่าจะมีการโกง ไม่มีใครกล้าพูดว่ามันเป็นการโกง ฉะนั้นคำอธิบายอีกอย่างหนึ่งที่เหลืออยู่คือมันเป็นเรื่องฟ้าดินบันดาล เป็นความขลังของภูมิพล หนังสือพิมพ์พาดหัวว่าเป็นปาฏิหาริย์ ไม่มีการตั้งคำถาม และไม่มีข้อมูลว่ามีคนมากเท่าไหร่ที่ถูกหวยเลขนี้ สองปีต่อมา มีคนวงในกลุ่มหนึ่งถูกเปิดโปงว่าล็อคเลข แต่ตำรวจบอกว่าพวกเขาเพิ่งทำเมื่อไม่กี่สัปดาห์ก่อนหน้านั้นเอง

ความเกินพอเพียงนี้ไม่ใช่ความผิดของวังไปเสียทั้งหมด ภูมิพลมักจะอนุญาตให้คนยกย่องสรรเสริญตัวเขาอย่างไรก็ได้ตามแต่จะต้องการ ที่น่าสนใจคือแล้วบรรดาคนที่ดูน่าจะสร่างที่สุดในเหล่าลูกน้องของเขาจะไปไกลถึงไหน ในการบรรยายอย่างเป็นทางการแก่คนต่างชาติครั้งหนึ่ง มรว.บุตรี วีระไวทยะ คนสนิทของเขาคนหนึ่งบรรยายภูมิพลว่าเป็นเทพของฮินดู[19] ในการเดินสายไปยังชุมชนไทยต่างประเทศทั่วโลกเพื่อเรี่ยไรเงินสำหรับการกุศลของครอบครัวภูมิพล สุเมธ ตันติเวชกุลกล่าวเป็นนัยต่อผู้ฟังว่าภูมิพลคนเดียวช่วยประชาชนไทยหลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ และแทบไม่พูดถึงสิ่งที่รัฐบาลทำเลย[20] เมื่อกลับมา เขารายงานว่าคนร้องไห้เมื่อได้ฟังเขาบรรยายและกระวีกระวาดบริจาคเงินให้โครงการภูมิพล ระหว่างนั้น ชุมพล ณ ลำเลียง กรรมการผู้จัดการเครือซีเมนต์ไทย คนใกล้วังอีกรายหนึ่ง อธิบายให้นักข่าวต่างชาติรายหนึ่งฟังถึงความสุดยอดของปฏิบัติการของภูมิพลที่เหนือกว่าของรัฐบาล "เมื่อไหร่ที่เกิดหายนภัย ภูมิพลไม่จำเป็นต้องมาดูว่ามีงบประมาณหรือข้อจำกัดของ IMF หรือไม่"[21]

ในปี 2539 สิริกิติ์ก็ไม่ได้ตกขบวนรถไฟ วัง หรือไม่ก็ตัวสิริกิติ์เองมอบหมายให้ผู้กำกับหนังชั้นนำของไทย ชาตรีเฉลิม ยุคลสร้างหนังมหากาพย์เรื่องสุริโยทัย งบสร้างหนังมโหฬารที่สุดในวงการหนังไทย 8 ล้านเหรียญมาจากวังก่อน หนังเรื่องนี้สำคัญต่อสิริกิติ์มาก เนื่องจากเธอเห็นตัวเองเป็นสุริโยทัยกลับชาติมาเกิด

---

19 จากบันทึกของสยามสมาคม การบรรยายของบุตรี วีระไวทยะที่สยามสมาคม กรุงเทพฯ 11 กุมภาพันธ์ 2542.

20 *กินรี*, ธันวาคม 2542.

21 *Business Week* (international edition), March 26, 1998.

www.yerngshare.blogspot.com

เธอเป็นคนเลือกมล.ปิยาภัสร์ ภิรมย์ภักดีลูกสาวของนางสนองคนสนิทมาแสดงเป็นสุริโยทัย แม้ว่าปิยาภัสร์ไม่มีประสบการณ์การแสดง สิริกิติ์ก็เลือกเธอเพื่อไม่ต้องให้สามัญชนมารับบทราชินี

กำหนดเปิดฉายทีแรกคือวันเกิดของภูมิพลในปี 2542 แต่หนังล่าช้าและงบบานปลายจนถึง 10 ล้านเหรียญในที่สุด ราวห้าเท่าของหนังไทยเรื่องที่แพงที่สุดก่อนหน้านี้ เมื่อออกฉายในเดือนสิงหาคม 2544 วังก็ลากบรรษัทยักษ์ใหญ่ของไทยมาแบกรับต้นทุน เพื่อประกันความสำเร็จ *สุริโยทัย*เข้าฉายนานหลายสัปดาห์ในทุกโรง รวมทั้งโรงที่ปกติจะฉายแต่หนังฝรั่งสำหรับผู้ชมชาวต่างชาติ ราคาตั๋วแพงกว่าหนังไทยอื่นทุกเรื่อง แต่ก็ทำเงินได้ดีจนผู้ลงขันอ้างว่าถอนทุนคืนได้ กล่าวในเชิงศิลปะแล้ว มันไม่ประสบความสำเร็จเท่าใดนัก เกือบสี่ชั่วโมงถือว่ายาวไปและดูสับสน คนไทยเองก็งงๆ ไม่แพ้คนต่างชาติ นักวิจารณ์ก็เลี่ยงไปชื่นชมเครื่องแต่งกายกับฉากอลังการ ถึงกระนั้น วังก็ดิ้นรนจัดจำหน่ายไปทั่วโลกด้วยความช่วยเหลือจากฮอลลีวูด

กระนั้น วังก็ประสบกับกระแสที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ของการต่อต้านขัดขืนต่อทัศนะและผลประโยชน์ของวัง ซึ่งเป็นสัญญาณถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้น นอกจากการคัดค้านอย่างเหนียวแน่นต่อสะพานพระราม 8 ที่ภูมิพลเสนอแล้ว นักวิจารณ์หาญกล้าโจมตีสำนักงานทรัพย์สินฯ ที่พยายามฟื้นรายได้ให้กลับมาเป็นกอบเป็นกำเหมือนเดิม ผู้คนต่อสู้อย่างเปิดเผยกับแผนของสำนักงานทรัพย์สินฯ สำหรับที่ดินผืนใหญ่บนถนนสาทรอันเป็นแหล่งทำเลของธุรกิจการเงินการธนาคาร ซึ่งมีคฤหาสน์ไม้สักหลายหลังที่สืบย้อนไปถึงรัชกาลที่ 5 เมื่อสำนักงานฯ ปล่อยเช่าที่ดินผืนนี้ให้กับนักพัฒนารายหนึ่งที่ตั้งใจจะรื้อถอนคฤหาสน์เหล่านี้และสร้างศูนย์การค้าแห่งใหม่ บรรดาสถาปนิกและกรมศิลปากรแย้งว่าควรอนุรักษ์อาคารเหล่านี้ไว้ ในขณะที่คนอื่นๆ เรียกร้องให้ใช้ที่ดินนี้สร้างสวนสาธารณะ บางคนกระทั่งวิจารณ์การที่วังสนับสนุนการสร้างศูนย์การค้าขึ้นมาอีก ขณะที่เท่าที่มีอยู่แล้วก็ยังต้องกระเสือกกระสนเพื่อให้อยู่รอด

โครงการเขื่อนของภูมิพลได้รับการท้าทายยิ่งกว่า ขบวนชาวบ้าน นักสิ่งแวดล้อมและนักวิทยาศาสตร์ที่ร่วมมือกันต่อต้านเขื่อนแก่งเสือเต้นพบแรงหนุนที่ทรงพลังในการศึกษาของสุธาวัลย์ เสถียรไทย นักเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม ลูกสาวของน้องสาวของสิริกิติ์ เธอโต้แย้งด้วยรายละเอียดที่น่าประทับใจว่าเขื่อนนี้แทบไม่มีเหตุผลสนับสนุนเชิงเศรษฐศาสตร์เลย ช่วยให้โครงการต้องชะลอออกไป ส่วนโครงการเขื่อนที่ภูมิพลเสนอในชุมพร ประชาชนบริเวณนั้นแสดงการต่อต้านอย่างเปิดเผย หลังจากพวกเขาบีบให้รัฐบาลหยุดส่งนักสำรวจมาสำรวจพื้นที่ เจ้าหน้าที่สองรายจากโครงการของภูมิพลก็ยังเข้าไป และถูกชาวบ้านจับตัวไว้อยู่หลายวัน หลังจากนั้น ภูมิพลหันไปเลือกสร้างเขื่อนตรงจุดอื่น แล้วก็พบว่ากรมป่าไม้ขอให้ลดขนาดเขื่อนเพื่อจำกัดบริเวณป่าสงวนที่จะถูกน้ำท่วม

นักการเมืองก็ยังหาญกล้าท้าทายความประสงค์ของภูมิพล แม้ว่าจะเกิดจากแรงจูงใจที่มักไม่ค่อยน่าชมนักก็ตาม ปลายปี 2542 ปราโมทย์ ไม้กลัด มือขวาภูมิพลในเรื่องน้ำถูกรัฐมนตรีปลดออกจากตำแหน่งอธิบดีกรมชลประทาน การทำอย่างนี้ไม่ใช่เรื่องไม่ธรรมดาในรัฐบาล และชัดเจนว่าเป็นเหตุผลทางการเมืองที่

www.yerngshare.blogspot.com

เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน แต่ไม่ชัดเจนว่าใครเป็นฝ่ายคอร์รัปชัน สิ่งที่สำคัญคือมันเกี่ยวพันกับปราโมทย์ที่ครั้งหนึ่งเคยไม่มีใครแตะต้องได้

ยังมีการสร้างความระคายเคืองแก่เท้าของพวกเขาในเรื่องอื่นๆ อีก ในปี 2542 ในที่สุด BBC ก็นำสารคดีที่ตนได้รับสิทธิพิเศษเข้าไปถ่ายทำงานศพของสังวาลย์ออกฉาย วังเข้าใจว่าสังวาลย์จะได้รับการนำเสนอในทำนองแม่ชีเทเรซา แต่งานที่ออกมาไม่เป็นไปอย่างนั้น กลายเป็นการสำรวจพิเคราะห์สถาบันภูมิพลแทน ถึงจะยังแสดงความเคารพและเป็นบวก สารคดีชุดนี้ก็หาญตั้งคำถามเกี่ยวกับบทบาทของวัง และทีมงานก็ไปสัมภาษณ์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ นักวิจารณ์เจ้าประจำของวัง

จากนั้นก็มีหนังของฟ็อกซ์ *Anna and the King* ที่อิงจากบันทึกเกินจริงของครูประจำวังรัชกาลที่ 4 Anna Leonowens (เป็นต้นกำเนิดหนังและละครเพลง *The King and I*) เป็นเวลาหลายสิบปีที่วังได้ปัดงานเขียนของเธอว่าเป็นเรื่องแต่งล้วนๆ เพราะลีโอโนเวนส์ไม่ได้ระบายสีมงกุฎให้เจิดแจ่มจรัส ฟ็อกซ์ต้องการถ่ายหนังเรื่องนี้ในบรมมหาราชวังที่กรุงเทพฯ แต่ด้วยกำลังภายในในคณะกรรมการภาพยนต์ของรัฐบาล วังทำใจอนุญาตให้ไม่ได้ บทหนังไม่ได้มองมงกุฎอย่างที่วังอยากให้มอง ผู้กำกับไม่ใช่คนไทย และฟ็อกซ์เอาดาราฮ่องกงโจวเหวินฟะมาเล่นเป็นมงกุฎ (โจดี้ ฟอสเตอร์เป็นแอนนา) ซึ่งเป็นสิ่งที่รับไม่ได้ คนไทยจะต้องเล่นเป็นมงกุฎ หนังจึงไปถ่ายทำที่มาเลเซีย เมื่อออกฉายปลายปี 2542 ก็ถูกห้ามฉายในไทย ด้วยเหตุผลหยุมหยิมไร้สาระ

หนังทำออกมาไม่ได้ล่วงเกินน่าเกลียดและมีคุณภาพปานกลาง แต่มันก็กระตุ้นความเห็นต่อสิ่งที่เป็นประเด็นจริงๆ นั่นคือ ประวัติศาสตร์ไทยฉบับไหนกันแน่ที่ถูกต้อง ของวังหรือของคนอื่นๆ? ธงชัย วินิจจกูล นักวิชาการที่สอนในมหาวิทยาลัยที่สหรัฐฯ เขียนว่าประวัติศาสตร์ฉบับของทางการไทยไม่ได้อยู่บนพื้นฐานความจริงพอๆ กับของฮอลลีวูด ธงชัยชี้ว่ามงกุฎในหนัง *Anna* หล่อเหลาตรงข้ามกับตัวจริงที่ดูธรรมดา และถามว่า "คณะกรรมการภาพยนตร์สั่งห้ามหนังเรื่องนี้เพราะว่ามันทำให้มงกุฎดูสง่างามหน้าตาดีมากเกินไป จึงเป็นการคลาดเคลื่อนจากประวัติศาสตร์อย่างนั้นหรือ?... หากเราให้ความสำคัญกับความถูกต้องทางประวัติศาสตร์จริงๆ แล้วล่ะก็ กระทรวงศึกษาธิการทั้งกระทรวงกับบรรดาตำราเรียนประวัติศาสตร์ของกระทรวงสำหรับโรงเรียนทั้งหมดนั้นควรจะไปก่อนใครเพื่อนเลย... เรื่องของเรื่องที่เป็นเรื่องกันอยู่นี้ก็คือจะชอบเรื่องแต่งฉบับไหนมากกว่ากัน ที่จะอนุญาตให้คนไทยได้บริโภคกัน" ธงชัย อดีตผู้นำนักศึกษาช่วง 2519 เป็นนักวิชาการอีกรายหนึ่งที่ได้คอยเลาะรอบริมขอบรั้ววังมายาวนาน ท้าทายอำนาจยึดกุมวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของวัง พวกเขาค่อยๆ กระดืบเข้าใกล้สิ่งที่เป็นประเด็นจริงๆ มากขึ้นเรื่อยๆ และไม่อาจหยุดพวกเขาได้

ในปี 2543 นักวิชาการ นักเคลื่อนไหวและนักการเมืองส่วนก้าวหน้าที่อยู่ในวัยกลางคนชั่วรุ่นหนึ่งแสดงการท้าทายกระด้างกระเดื่องอย่างมีสำนึกต่อการควบคุมประวัติศาสตร์ของวัง ปีนี้เป็นปีครบรอบร้อยปีของปรีดี

พนมยงค์ และผู้สนับสนุนของเขาต้องการใช้โอกาสนี้ฟื้นฟูชื่อและกิตติศัพท์ของเขา แต่ทว่าปีนี้ก็เป็นปีครบร้อยของสังวาลย์เช่นกัน และวังต้องการความสนใจทั้งหมดมุ่งไปที่เธอ สิ่งที่ตามมาคือศึกบุญบารมีและการแย่งชิงว่าใครจะตัดสินใจว่าใครคือวีรชนของประชาชน ฝ่ายของปรีดีเริ่มเขี่ยลูกก่อนมาตั้งแต่ปี 2540 จี้ให้รัฐบาลวางแผนจัดงานรำลึก ออกแสตมป์ หรือกระทั่งธนบัตรรูปปรีดี และเสนอชื่อเขาให้อยู่ในรายชื่อบุคคลสำคัญแห่งศตวรรษที่ 20 ของยูเนสโกในวาระขึ้นสหัสวรรษใหม่ เมื่อข้าในวังจับยามสามตามาพบเห็นเข้า พวกเขาก็ตีโต้ด้วยการวางแผนจองทั้งปีจัดงานใหญ่สำหรับสังวาลย์ พวกเขาเสนอชื่อเธอถึงยูเนสโก ทั้งที่เธอแทบไม่เป็นที่รู้จักเลยนอกราชอาณาจักรไทย แต่วังมองว่าเรื่องนี้แทบจะถือเป็นสิทธิโดยชอบธรรม ชื่อที่ไทยเสนอไปครั้งก่อนแก่ยูเนสโกในปี 2535 ยิ่งไม่เป็นที่รู้จักเสียยิ่งกว่า คือ มหิดล

การศึกกระทำผ่านการผลิตหนังสือ การประชุมทางวิชาการ และบทความต่างๆ เกี่ยวกับปรีดี ท้าทายทัศนะทางการที่ว่าเขาทรยศต่อประเทศชาติ พวกเขาแฉเล่ห์เพทุบายและการใส่ความที่ทำให้ปรีดีต้องมีมลทินในกรณีการตายของอานันท์ และขับเน้นความเป็นประชาธิปไตยและความเป็นผู้นำขบวนการเสรีไทย วังก็โต้กลับได้แต่ด้วยการท่วมวิทยุและโทรทัศน์ด้วยโฆษณาราคาแพงยกยอสังวาลย์

ผลการแข่งขันปรากฏว่าเสมอ งานยกย่องปรีดีไม่ถูกสกัดกั้น แต่ก็เป็นที่ไม่รู้ไม่เห็นของวัง ทั้งปรีดีและสังวาลย์ได้รับการเสนอชื่อแก่ยูเนสโกทั้งคู่ แต่วังก็ประโคมแต่เฉพาะสังวาลย์ ปรีดีหมดสิทธิเผยโฉมบนแสตมป์ ธนบัตร ตลอดจนวิทยุ โทรทัศน์และตำราเรียน ขณะสังวาลย์ปรากฏในทุกช่องทางดังกล่าว ทำให้ชื่อเสียงที่ได้รับการชำระของปรีดีถูกจำกัดให้รับรู้แต่ในเฉพาะชนชั้นกลางและสูงในเมืองที่มีการศึกษาที่อ่านสื่อสิ่งพิมพ์ในกรุงเทพฯ เท่านั้น ส่วนประชาชนที่เป็นฐานเสียงสำคัญต่อวัง นักเรียนและชาวบ้านต่างจังหวัดก็จะรู้จักอยู่แต่วีรชนเจ้า

ทั้งนี้มีบรรยากาศความเสื่อมถอยโชยมา ในส่วนของวัง เร่งรีบที่จะเจาะยึดกุมจิตใจคนไทยให้มากขึ้นโดยเฉพาะวัยรุ่นที่ไม่สนใจอดีต เนื่องจากจะเป็นลูกค้าที่จะทำให้กิจการยืนยาวต่อไปได้ในอนาคต ในอีกฝั่งหนึ่งคนไทยที่อัดอั้นมานานเริ่มจะฉวยจังหวะที่วังเมื่อยมือจากการยึดกุมภาพพจน์มานานด้วยการเสนอทัศนะของตนที่สวนทาง ด้วยวัยของภูมิพล ความอึดในการนั่งบัลลังก์ และความพยายามอย่างแท้จริงในการช่วยเหลือพสกนิกร ทำให้เขาลอยลมบนเป็นกระบี่ไร้คู่มือไร้เทียมทาน แต่ชัดเจนว่าจักรีรุ่นต่อไปจะต้องเผชิญความยากลำบากในการพิสูจน์ตนเอง

วังเริ่มเตรียมการสำหรับการสืบบัลลังก์ ด้วยตระหนักดีว่าชื่อเสีย(ง)ของวชิราลงกรณ์อาจนำไปสู่ปัญหาคนของวังจึงกระชับบังเหียนของวังในการควบคุมกระบวนการนี้ เพื่อให้แน่ใจว่าฝักฝ่ายในวงราชการและกองทัพ นักการเมืองและเหนืออื่นใดคือสาธารณะจะไม่มีปัญญาที่จะแทรกแซง ทายาทยังเป็นวชิราลงกรณ์อยู่

www.yerngshare.blogspot.com

แม้ประชาจะนิยมสิรินธรมาอย่างต่อเนื่องก็ตาม รัฐธรรมนูญจัดวชิราลงกรณ์เป็นมือวางอันดับหนึ่งในรายการ แต่มันก็ยังให้อำนาจภูมิพลเลือกก่อน ภูมิพลสามารถกำหนดใครเป็นทายาทก็ได้

นั่นทำให้เกิดคำถาม หากเขาตายไปแล้วคำสั่งเสียของเขาถูกบิดเบือนล่ะ ซึ่งเกือบจะเป็นอย่างนั้นอย่างที่เกิดในปลายรัชกาลที่ 3 และ 4 เพื่อเป็นหลักประกันว่าคำสั่งเสียของเขาจะได้รับการปฏิบัติ ภูมิพลสร้างกองกำลังองคมนตรีขึ้นมารายรอบเปรม เปรมเลือกคนมาเป็นองคมนตรีหลายคนจากลิ่วล้อราชการและความมั่นคงของเขาเอง ภูมิพลยังได้ตั้งผู้พิพากษาที่เขาเชื่อใจสองรายและเจ้าด้วยกันเองส่วนหนึ่งในช่วงทศวรรษ 2533 แต่พอถึงปี 2543 คนของเปรมก็นั่งกันอยู่เต็ม แสดงให้เห็นว่าภูมิพลวางใจในตัวเขาเต็มพิกัด งานหลักอีกอย่างหนึ่งของเปรมคือการยึดกุมกองทัพ จัดการดูแลให้คนของตนเองได้เติบโตเลื่อนขั้น นี่เป็นเรื่องสำคัญยิ่งยวดเนื่องจากเชื่อกันว่ากองทัพแยกเป็นปีกสิรินธรกับปีกวชิราลงกรณ์ ซึ่งสุ่มเสี่ยงอันตรายอย่างยิ่งเวลาต้องเปลี่ยนคนนั่งบัลลังก์

เพื่อรับประกันการเปลี่ยนคนนั่งอย่างราบลื่น วังยังต้องสร้างสายสัมพันธ์ใกล้ชิดขึ้นกับผู้นำการเมืองและธุรกิจรุ่นใหม่ ต้องยกภาพพจน์ของวชิราลงกรณ์ให้ดูเป็นกษัตริย์มากขึ้น ขณะเดียวกันก็ต้องคอยระวังให้เขาแฮปปี้และไม่ก่อปัญหาอยู่ตลอดเวลา และวังก็เริ่มแคมเปนโฆษณาชาวมหิดลรุ่นถัดมา(รุ่นหลานภูมิพล)ในลักษณ์สมัยใหม่

ทั้งหมดนี้ไม่มีอะไรง่ายเลย และเช่นเคยต้องอาศัยการประนีประนอมบางอย่าง เส้นสายกับกองทัพสำหรับเจ้าที่สำคัญๆ ทั้งหมดได้รับการสืบสาน วชิราลงกรณ์ขยันร่วมงานพิธีต่างๆ ของกองทัพมากขึ้น และยังคงเป็นผู้บังคับบัญชาองครักษ์เฝ้าวัง สิรินธรเป็นอาจารย์บรรยายที่โรงเรียนจปร.และเป็นประธานในพิธีจบการศึกษา กิจกรรมต่างๆ ของพัชรกิติยาภาผู้อาวุโสที่สุดในรุ่นก็ยังต้องเกี่ยวพันกับกองทัพ เธอยังมีแฟนเป็นทหารอีกด้วย ระหว่างนั้นวชิราลงกรณ์กับสิริกิติ์ก็ลงงานมวลชนกับลูกเสือชาวบ้านตามงานพิธีและกิจกรรมต่างๆ ทั่วประเทศ ยกลูกเสือชาวบ้านให้มีความสำคัญทางการเมืองอีกครั้งหลังจากสงบนิ่งมานานหลายปี วังออกแรงพยายามรักษาคนของตัวเองไว้ในตำแหน่งอำนาจต่างๆ นอกเหนือจากกองทัพ องคมนตรีกับมือไม้คนอื่นๆ ของภูมิพลนั่งในบอร์ดของบรรษัทยักษ์ใหญ่และรัฐวิสาหกิจต่างๆ ปราโมทย์ ไม้กลัดหลังถูกเขี่ยออกจากตำแหน่งอธิบดีกรมชลประทานก็ได้รับการเลือกตั้งเป็นวุฒิสมาชิกในเดือนมีนาคม 2543 ด้วยคะแนนมาเป็นอันดับหนึ่ง

วังยังฟื้นฟูรายได้หลังวิกฤตเศรษฐกิจ แม้ว่าทรัพย์สินของวังได้รับการชำระล้างแล้วเมื่อถึงปี 2543 แต่ด้วยเศรษฐกิจที่ยังอ่อนเปลี้ย ผลกำไรและเงินปันผลสำหรับวังยังกระปริบกระปรอย สำนักงานทรัพย์สินฯ พยายามปล่อยเช่าทรัพย์สินที่ยังว่างอยู่และเพิ่มค่าเช่าจากที่ให้เช่าอยู่แล้ว เป็นเรื่องท้าทายมากเนื่องจากตลาดอสังหาริมทรัพย์มีอุปทานล้นเกินในทุกส่วน แต่ก็มีรายงานว่าในปี 2543 สำนักงานฯ วางแผนที่จะเพิ่มรายได้

www.yerngshare.blogspot.com

จากค่าเช่าจาก 300 ล้านบาทต่อปีขึ้นเป็น 1,000 ล้านบาทภายในห้าปี[22] จิรายุ อิศรางกูร ผอ.สำนักงานทรัพย์สินฯ อธิบายภายหลังว่าเป็นการแก้ไขการบิดเบือนตลาดอันเป็นผลมาจากค่าเช่าที่ต่ำเกินไปของสำนักงานฯ[23] แผนนี้รวมถึงการเพิ่มค่าเช่าจากรัฐบาล แม้ว่ารัฐบาลมีงบติดลบมาตลอดตั้งแต่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจก็ตาม จิรายุยืนยันว่าวังยังคิดค่าเช่าถูกกว่าเจ้าอื่นๆ แต่เขาไม่ได้อธิบายว่าทำไมวังจึงเพิ่มภาระแก่รัฐบาล

นอกจากผลประโยชน์เชิงธุรกิจแล้ว วังยังต้องเสริมความเข้มแข็งให้กับงานการกุศลของตนด้วยการปรับปรุงแนวคิดวงวัฏอัศจรรย์ของการทำบุญ ในข่าวชาววังเกือบทุกคืน จะมีภาพบุคคล กลุ่มธุรกิจและสังคมมอบเงินที่เรี่ยไรมาได้ให้แก่ภูมิพล สิริกิติ์ วชิราลงกรณ์ หรือไม่ก็สิรินธร วังเพิ่มแรงพยายามในการเรี่ยไรเงินจากคนไทยในต่างประเทศ โดยเน้นว่าประเทศกำลังเข้าตาจน เงินเรี่ยไรไม่ได้เข้ารัฐบาล แต่ไหลเข้าการกุศลของวัง

และยังการระดมทุนในรูปแบบการขายเหรียญ พระ พระพุทธรูปและหนังสือที่ระลึกอีกด้วย ในปี 2541 ภูมิพลมอบสัญลักษณ์ครุฑแก่บรรษัทใหญ่ๆ จำนวนมากที่บริจาคเงินให้แก่เขา มันไม่เคยมีการแจกมานานเป็นสิบปี ในเดือนพฤษภาคม 2543 ธนาคารแห่งชาติเปิดประมูลธนบัตรรุ่นที่ระลึกเนื่องในโอกาสภูมิพลกับสิริกิติ์อยู่กินกันมาครบ 50 ปี เงินที่ได้จากการประมูลก็ไม่เข้ารัฐบาลแต่เข้าการกุศลของวัง เศรษฐีชั้นแนวหน้าที่มักเห็นล้อมหน้าล้อมหลังสิริกิติ์จ่ายมากถึง 5 ล้านบาทสำหรับธนบัตรราคา 500,000 บาท[24]

คนไทยน้อยคนนัก(ซึ่งส่วนใหญ่ก็ไม่เคยมีชีวิตใต้กษัตริย์อื่นใดมาก่อนนอกจากภูมิพล)ที่จะจินตนาการออกถึงแผ่นดินถัดไป ไม่ว่าใครจะได้ขึ้นนั่งบัลลังก์ก็ตาม แต่อย่างน้อยมีหนึ่งคนกำลังวางแผนเพื่อการนั้นอยู่ และเขาแสดงให้เห็นว่ามีคนพรักพร้อมเพียงใดที่จะใช้ประโยชน์จากบัลลังก์นี้ และในขณะเดียวกันการขึ้นของวชิราลงกรณ์นั้นก็สุ่มเสี่ยงเพียงใด นั่นคือมหาเศรษฐีจากธุรกิจโทรคมนาคมและนักการเมือง ทักษิณ ชินวัตร ทักษิณทุ่มเททรัพย์สินที่มีนับพันล้านเหรียญสร้างพรรคขนาดใหญ่ขึ้นมาและกลายเป็นนายกฯ ในเดือนมกราคม 2544 เขายังสอดแทรกเข้าไปในการเมืองของกองทัพและวังด้วย ตีสนิทวชิราลงกรณ์อย่างน่าหวาดเสียว

---

22 *Bangkok Post*, April 12 and October 6, 2000; *Nation*, October 6 and October 9, 2000.

23 *Corporate Thailand*, December 2003.

24 *Nation*, May 4 and May 9, 2000.

www.yerngshare.blogspot.com

ทักษิณทำให้หลายคนกังวลว่ามีความมักใหญ่ใฝ่สูงแบบพิบูลสงคราม ที่เคยประลองกับภูมิพลว่าใครจะเป็นเจ้ายุทธจักร พรรคไทยรักไทยของทักษิณทำทีเป็นพรรคที่มีฐานมวลชนด้วยการหาสมาชิก 11 ล้านคน ทำให้เป็นองค์กรที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศ ทักษิณมีภาพวาดอยู่ในบ้านที่เป็นภาพจำลองจากภาพถ่ายที่มีชื่อเสียงโดดเด่นที่สุดของภูมิพล เป็นภาพที่แสดงการตรากตรำทำงานหนักและความห่วงใยในพสกนิกรของเขา แต่ฉบับของทักษิณนั้นเป็นภาพของตัวเขาเอง

ทักษิณต่างจากพิบูลตรงที่ใช้เงินซื้อใจวัง ในช่วงต้นทศวรรษ 2533 การทุ่มเงินบริจาคทำให้เขาได้ตีตั๋วเข้าไปอยู่ในแวดวงของสิริกิติ์และใกล้ชิดอุบลรัตน์ ซึ่งมีรายงานว่าเขาเป็นนายทุนสนับสนุนการแสดงเปียโนของพลอยไพลินบางครั้ง มีข่าวลือว่าเขากับอุบลรัตน์มีสัมพันธ์ลึกซึ้ง ทักษิณใช้ความร่ำรวยเข้าไปตีสนิทกับวชิราลงกรณ์อย่างมองการณ์ไกล ปลายทศวรรษ 2533 คนกรุงเทพฯ จำนวนมากที่รู้ข้อมูลพูดกันเรื่องทักษิณดูแลค่าใช้จ่ายก้อนโตๆ ให้กับวชิราลงกรณ์ เช่น การตกแต่งปรับปรุงวังเก่า(วังศุโขทัย)ของรัชกาลที่ 7 ที่วชิราลงกรณ์ต้องการย้ายเข้าไปอยู่ ถึงตอนนั้นวังแห่งนี้ยังเป็นของสิรินธร แต่เมื่อยอมยกให้พี่ชาย เธอก็ได้รับวังสระปทุมของสว่างวัฒนามาแทน ซึ่งว่ากันว่าก็ปรับปรุงตกแต่งใหม่ด้วยเงินของทักษิณเช่นกัน[25]

ทักษิณยังได้ช่วยสำนักงานทรัพย์สินฯ โดยที่ตัวเองก็ได้กุมสื่อไปด้วยพร้อมกัน แหล่งเงินกู้ที่ใหญ่ที่สุดและเป็นผู้ถือหุ้นสำคัญของสถานีโทรทัศน์ไอทีวีคือธนาคารไทยพาณิชย์ และแปซิฟิคคอมมิวนิเคชันส์ของกุนซือด้านประชาสัมพันธ์ของวัง ปีย์ มาลากุลก็ถือหุ้นอยู่จำนวนมาก ผู้ถือหุ้นใหญ่อีกรายหนึ่งคือเครือเนชันที่ไม่มีรสนิยมฝักใฝ่เจ้า หลังจากการลดค่าเงินบาทและวิกฤตเศรษฐกิจ ไอทีวีประสบปัญหาอย่างหนัก เครือเนชันเสนอตัวจะเทคโอเวอร์ทั้งหมด แต่ในปี 2543 ธนาคารไทยพาณิชย์กลับยืนกรานที่จะขายให้ทักษิณ ในตอนนั้นสถานีโทรทัศน์ทั้งหมดของไทยประสบการขาดทุน และไอทีวีแทบไม่มีมูลค่าใดๆ มากไปกว่าอุปกรณ์เครื่องไม้เครื่องมือ ทักษิณสามารถตั้งสถานีโทรทัศน์ของตัวเองขึ้นมาใหม่ได้สบายๆ แต่เขากลับจ่ายให้ธนาคารไทยพาณิชย์ 60 ล้านเหรียญสำหรับหุ้นไอทีวี นั่นคือทักษิณช่วยสงเคราะห์ธนาคารไทยพาณิชย์กับวังไปโดยมีโอกาสน้อยมากที่จะถอนทุนคืน

ตามคาด ทักษิณใช้ไอทีวีเป็นฐานสนับสนุนการก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกฯ นำไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์น่ากระอักกระอ่วนว่าวังสนับสนุนตัวเขาจากการขายไอทีวี เมื่อปีย์ก็วิจารณ์การใช้ประโยชน์จากการเป็นเจ้าของสถานีของทักษิณด้วยเช่นกัน ทักษิณก็บีบให้ปีย์และบริวารรายอื่นๆ ของวังออกไป

---

25 จากคำร่ำลือ Mohamed al-Fayed เจ้าของห้าง Harrods และเป็นพ่อของ Dodi ที่ตายพร้อมไดอานาในอุบัติเหตุทางรถยนต์ ก็มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย ทักษิณเคยพา al-Fayed เข้าพบวชิราลงกรณ์อย่างน้อยหนึ่งครั้ง และ Harrods ก็มีส่วนร่วมในการตกแต่งวังศุโขทัยด้วย

www.yerngshare.blogspot.com

เรื่องไอทีวีนี้แสดงให้เห็นตัวตนที่แท้จริงของทักษิณ แม้ว่าจะมาชัดเจนเอาก็ต่อเมื่ออีกสองสามปีต่อมา นั่นคือ เขาจะสนองความต้องการของวังตราบใดที่วังก็สนองเขา แต่หากผลประโยชน์สองฝ่ายไม่ลงตัว เขาก็ไม่ถือเป็นธุระที่จะต้องรับใช้ ยิ่งกว่านั้น เขาเต็มใจที่จะเกทับวังอย่างเปิดเผย ตลอดจนชักใยคนในครอบครัวภูมิพลให้กระทบกระทั่งกันเอง โดยเฉพาะวชิราลงกรณ์กับสิริกิติ์ฝ่ายหนึ่งและภูมิพลกับสิรินธรอีกฝ่ายหนึ่ง

หลังได้เป็นนายกฯ ทักษิณประจบประแจงวังในเชิงสัญลักษณ์ ในการประกาศนโยบายเศรษฐกิจ เขาแว่วสะท้อนภูมิพลในการกล่าวหานักลงทุนต่างชาติว่าเอาเปรียบไทย แม้ว่าเขาเองมีหุ้นส่วนกับต่างชาติ และบอกว่าไทยควรจะพึ่งพาตนเองและเป็นอิสระจากเศรษฐกิจโลกมากขึ้น[26] เขาประกาศแนวทางช่วยพัฒนาอุตสาหกรรมหัตถกรรมระดับหมู่บ้านและโครงการพึ่งตนเองอื่นๆ

เขาตั้งรัฐมนตรีมหาดไทยที่รณรงค์จัดระเบียบสังคม(แม้จะมากไปหน่อย) ซึ่งสะท้อนคำบ่นของวังที่ว่าสังคมไทยตามใจตนมากเกินไป รัฐบาลทักษิณยังเพิ่มการใช้โทษประหารสำหรับผู้ค้ายาเสพติดและในคดีฆาตกรรมบางคดี และเร่งรัดโทษประหาร ด้วยการเร่งรัดเรื่องนี้ด้วยตัวเอง(ด้วยอาการยอมรับจากวัง)ทักษิณปกป้องภาพพจน์ของภูมิพลขณะเขาเป็นคนลงมือทำสนองความประสงค์ ขณะเดียวกัน ทีแรก ทักษิณเหลือคนของวังไว้ในรัฐบาลเป็นจำนวนมากโดยที่เลื่อนคนของตัวเองขึ้นมาด้วย เขาให้ธงทอง จันทรางศุ นักนิยมกษัตริย์ยุคใหม่ขึ้นมาอยู่ในตำแหน่งสูงในกระทรวงยุติธรรม

นี่เป็นประโยชน์ต่อทักษิณในช่วงแรก นักสังเกตการณ์ทางการเมืองหลายคนเชื่ออย่างนั้น ไม่กี่เดือนหลังรับตำแหน่งในปี 2544 เขาเจออุปสรรคจากการถูกตั้งข้อหาละเมิดรัฐธรรมนูญที่จะตัดสิทธิทางการเมืองของคนที่ถือหุ้นในธุรกิจสัมปทานรัฐ ซึ่งก็คือบริษัทชินวัตร คดีเข้าไปถึงศาลฎีกา ซึ่งปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าเขาผิด เป็นที่เชื่อกันอย่างกว้างขวางว่าการเข้ามาสอดแทรกของเปรมคือสาเหตุที่ทำให้ผลพลิกมาข้างทักษิณ โดยชนะไปหนึ่งเสียง และหนึ่งเสียงนั้นก็เชื่อกันว่าคือหนึ่งในผู้ร่างรัฐธรรมนูญและเป็นคนของเปรม กระมล ทองธรรมชาติ ที่มีรายงานว่าเปลี่ยนการออกเสียงในนาทีสุดท้าย หลังจากออกเสียงแล้ว ศาลเสียงข้างมากก็ยังกระทั่งไม่สามารถตัดสินใจได้ถึงฐานทางกฎหมายที่ปล่อยให้ทักษิณหลุดไป

แต่หากเปรมกับวังนึกว่านี่จะขยับขยายไปสู่ยุคใหม่แห่งการร่วมไม้ร่วมมือระหว่างวังและผู้นำพลเรือนแล้วล่ะก็ คิดผิดถนัด ทักษิณไปไกลยิ่งกว่าเกรียงศักดิ์กับชาติชายที่ไม่อิงวัง เขาตอนพรรคฝ่ายค้าน ปล่อยให้วังอยู่กับพิธีกรรมและสัญลักษณ์ต่างๆ ไป และกันวังออกจากงานเชิงการเมืองและสังคมของเขา ทักษิณยิ่งแสดงถึงความกระวีกระวาดที่จะใช้ประโยชน์จากสถาบันกษัตริย์เวลาเป็นคุณกับตนเอง ด้วยภูมิพลที่กึ่งๆ เกษียณและเปรมก็ไม่ได้กุมราชการและกองทัพอีกแล้ว เขาจึงทำอะไรก็ได้ตามแต่ต้องการ ทั้งที่ถูกภูมิพลแขวะเอาอยู่

---

[26] ธุรกิจของทักษิณเองก็พึ่งพาต่างชาติอย่างหนักในด้านเครื่องไม้เครื่องมือ บริการ เนื้อหาและการเงิน

www.yerngshare.blogspot.com

หลายครั้งในช่วงสี่ปีแรก และทั้งที่รัฐบาลของเขาก็พิสูจน์ว่าทุจริตแทบไม่แพ้รัฐบาลก่อนๆ เลย ชัยชนะถล่มทลายในการเลือกตั้งปี 2548 บ่งชี้ว่าเขาประสบความสำเร็จในการท้าทายอำนาจของภูมิพล

ในท้ายที่สุด ทำนองเดียวกับตากสินที่ชื่อคล้ายๆ กัน ทักษิณถูกทำลายโดยอัตตาของตนเอง ปลายปี 2548 กระแสชนชั้นกลางในเมืองเริ่มกดดันภูมิพลให้เอาเขาออก ซึ่งเป็นผลโดยตรงจากผลงานการแทรกแซงในนามประชาชนที่ผ่านๆ มาในประวัติศาสตร์ที่ได้รับการโฆษณามาเป็นอย่างดีของวัง แต่กระนั้นมันก็ทำให้วังมึนตึ้บ พวกเขาไม่ชอบทักษิณเลย แต่เขาได้รับการเลือกตั้งมาอย่างชอบธรรมและได้รับการสนับสนุนอย่างแข็งแกร่งในต่างจังหวัด ซึ่งแต่ไหนแต่ไรมาเป็นฐานเสียงของภูมิพล ยิ่งกว่านั้น แนวร่วมนิยมกษัตริย์ของคนเมือง สวมเสื้อเหลือง อ้างว่า “เราจะสู้เพื่อในหลวง” นี้ ถูกนำโดยคนสองคนที่เอาแน่ไม่ได้ ชนิดที่วังเองก็ไม่อยากจะข้องแวะด้วย นั่นคือ สนธิ ลิ้มทองกุลและจำลอง ศรีเมือง

ครั้นแรงกดดันเพิ่มจนท่วมท้นในต้นปี 2549 ทักษิณยุบสภาให้มีการเลือกตั้งใหม่เพื่อพิสูจน์ว่าเขายังได้รับการสนับสนุนจากคนชนบท แต่หนึ่งวันหลังจากประกาศชัยชนะ เขาเข้าพบภูมิพลและโผล่กลับออกมาแถลงน้ำตาคลอว่าเขาจะไม่ได้เป็นนายกฯ อีก พวกเขาพูดอะไรกันนั้นไม่ชัดเจน แต่รู้สึกได้ชัดว่าภูมิพลสอดแทรกเข้ามาอีกแล้ว การขยับหมากตานี้โดนใจประชาชน และมันยังสร้างความชอบธรรมแก่การเรียกร้องของมวลชนบนท้องถนนให้ภูมิพลก้าวเข้ามาก่อนที่กระบวนการประชาธิปไตยจะหมดสิ้นหนทางไป

----

22 เร้นกายสู่ไกลกังวล หนทางข้างหน้าของจักรี

ในปี 2543 ภูมิพลถอนตัวไปสู่ความกึ่งสันโดษที่วังไกลกังวลริมหาดหัวหิน เหมือนมหาชนก(ในเรื่องราวดั้งเดิม) ที่ถอนตัวจากสังคมเพื่อปฏิบัติขั้นสุดท้ายของการรู้แจ้ง เขาดูเหมือนจะปล่อยวางความดิ้นรนที่จะเปลี่ยนแปลงราชอาณาจักรของเขา

กระนั้นคล้ายกับกษัตริย์แห่งมิถิลาในฉบับของเขา ภูมิพลไม่สามารถละทิ้งภารกิจของเขาได้โดยสิ้นเชิง เหมือนกับว่างานของเขายังไม่เสร็จสิ้น หลายครั้งเขาโผล่มาในพิธีสาบานตนของรัฐมนตรีใหม่ ต้อนรับอาคันตุกะสำคัญ และพบกับผู้บริจาคหรือกลุ่มข้าราชการ เช่นนายทหารในวาระการเลื่อนยศประจำปี[1] เขากลับไปกรุงเทพฯ เพื่อกล่าวปราศรัยในงานวันเกิด เล่าเรื่องศีลธรรมประจำบ้าน เรื่องขำขันถ่อมตน และแขวะนักการเมืองเช่นเคย แต่ส่วนใหญ่แล้วเขาแยกตัวอยู่สันโดษ งานหลักของเขาดูเหมือนจะเป็นการนิพนธ์ *เรื่องของทองแดง* อันเป็นชีวประวัติของหมาที่เขารับเลี้ยงมาสี่ปีแล้ว[2] ทองแดงโด่งดังจากการเป็นหมาตัวโปรดของภูมิพล และหนังสือที่พิมพ์ในปี 2545 มีภาพภูมิพลกอดและเล่นกับมัน กระทั่งในหลายภาพเขาฉีกยิ้ม

เมื่อดูผิวเผิน หนังสือหนา 84 หน้าในภาษาอังกฤษและไทยว่าด้วยหมาพันธุ์ทางตัวหนึ่งอาจถูกมองข้ามไปว่าเป็นเพียงความเพลิดเพลินของภูมิพลเท่านั้น ที่เตือนพสกนิกรว่าหมาข้างถนนไม่ได้ต่ำต้อยกว่าหมาพันธุ์แท้ แต่หนังสือเล่มนี้มีความหมายมากกว่านั้น มันเป็นอุทาหรณ์สำหรับพสกนิกรของเขา เขาบรรยายทองแดงว่าเป็น “หมาธรรมดาที่ไม่ธรรมดา” มันมีสำนึกแห่งความเคารพต่อภูมิพล เขาได้มันมาเมื่อมันเกิดมาได้ไม่กี่วัน ก่อนนั้นมันร้องทั้งวัน แต่ “ก็แปลก พอมันถูกมอบให้ภูมิพล มันก็หยุดร้องและคลานเข้าไปหมอบอยู่บนตักของเขา ราวกับขอฝากชีวิตไว้ แล้วก็หลับไปเลย ไกลจากความกังวล ความเหงาและความกลัว”

ทองแดงคล่องแคล่ว ฉลาดและสนอกสนใจ ปฏิบัติตามคำสั่งของภูมิพลโดยไม่ตั้งคำถาม มันปกป้องภูมิพลจากหมาตัวอื่นๆ โดยไม่ต้องสั่งหรือรับเกียรติยศใดๆ ที่น่าทึ่งสำหรับหมาที่มีชาติกำเนิดไพร่ข้างถนนคือมันเดินอย่างผู้ดี ท่วงท่าชาววัง กลิ่นไม่เหม็นสาบ ไม่เห่า และทั้งที่เป็นหมาตัวโปรดของภูมิพล กลับถ่อมเนื้อถ่อมตัว ที่สำคัญที่สุดคือ มันรู้จักการทำตัวเวลาอยู่กับภูมิพล มันจะเข้าหาเขาก็ต่อเมื่อมีพระบรมราชโองการ

---

1 ในเดือนกันยายน 2543 ภูมิพลออกโทรทัศน์ในการพบกับนักวางแผนของกทม. กำชับกำชาพวกเขาอย่างยืดยาวเรื่องการจัดการจราจรเมื่อเกิดน้ำท่วมหาดใหญ่สองสามสัปดาห์ต่อมา เขาก็บรรยายออกโทรทัศน์ยืดยาวอีกครั้งต่อคนทำงานกู้ภัยพิบัติ ช่าวชาววัง, หลายช่องม 28 พฤศจิกายน 2543.

2 ภูมิพล อดุลยเดช, *เรื่องของทองแดง* (กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้ง, 2545)

www.yerngshare.blogspot.com

รับสั่งเท่านั้น มี "กิริยามารยาทอันงดงาม" อยู่ตลอดเวลา และตามพิธีปฏิบัติอย่างเป็นทางการ ไม่เคยวางตนอยู่เหนือภูมิพล "หมาตัวอื่นๆ กระทั่งลูกๆ ของทองแดงเอง จะแสดงอาการปลื้มปิติเวลาเข้าเฝ้าภูมิพลด้วยการโดดขึ้นตักและเลียหน้าเลียตาเขา ทองแดงไม่มีวันทำอย่างนั้น ต่อให้ภูมิพลดึงตัวมันขึ้นเพื่อกอด ทองแดงก็จะรีบหมอบกราบบนพื้นอย่างรวดเร็ว หูหลุบในอาการเคารพ... ข้าในวังรายหนึ่งบอกว่า หากเราอยากรู้ว่าจะนั่งอย่างไรให้งามเวลาเข้าพบภูมิพล เราดูได้จากทองแดง"

คนไทยบางคนรู้สึกรับไม่ได้กับการเปรียบเปรยโต้งๆ อย่างนี้ให้เทิดทูนภูมิพล โดยยกหมาเป็นเยี่ยงอย่าง แต่คนไทยส่วนใหญ่รักหนังสือเล่มนี้ พวกเขาซื้อหนังสือเล่มนี้มากกว่าห้าแสนเล่ม กลายเป็นหนังสือที่ขายดีที่สุดในไทยตลอดกาล เสื้อยืดทองแดงก็มียอดขายในปริมาณใกล้เคียงกัน โดยกำไรยกให้การกุศลของภูมิพล หนังสือทองแดงจึงสะท้อนอำนาจนำของภูมิพล แม้เขาจะชอบแทรกแซงอย่างน่าตั้งคำถามก็ตาม หรือการสยบผู้วิพากษ์วิจารณ์ตลอดจนเรื่องราวอันชวนระอาของครอบครัวเขา ภูมิพลก็ยังคงเป็นที่รักและเทิดทูนของพสกนิกรส่วนใหญ่ ด้วยกลวิธีอันเฉพาะตัวเขาประสบความสำเร็จในการปกป้องเครือจักรีไม่ให้ถูกเบียดขับโดยวิถีประชาธิปไตยเสรีสมัยใหม่

หลังเหตุการณ์สังหารหมู่ 6 ตุลา 19 ที่ธรรมศาสตร์ Benedict Anderson บรรยายถึงความสำเร็จนี้ว่าเป็นอุปสรรคขัดขวางการเปลี่ยนผ่านจากการเป็นราชอาณาจักรไปสู่รัฐชาติสมัยใหม่ "ไม่เหมือนกับสถาบันกษัตริย์ลิเบียกับเอธิโอเปีย สถาบันกษัตริย์ไทยอยู่รอด แต่มันไม่เคยได้เปลี่ยนผ่านไปสู่ความเป็นสถาบันอย่างของญี่ปุ่นหรือยุโรปในศตวรรษที่ 20 "ลัทธินิยมเจ้า" ในความหมายของการแสวงหาอำนาจที่แท้จริงในระบบการเมืองโดยครอบครัวกษัตริย์(นั่นคือ บทบาทของ"ประธาน(subject)"ทางการเมือง)ยังมุ่งมั่นไม่ลดละในรูปแบบโบราณที่น่าสนใจอยู่ในสยามร่วมสมัย... ทั้งหมดนี้ยิ่งพิลึกเนื่องจากการขึ้นนั่งบัลลังก์ของผู้ปกครองคนปัจจุบันนั้นเป็นผลผลิตของการสืบสายและอุบัติเหตุล้วนๆ และก็น่าที่จะได้ทำให้เขาเป็น "กรรม(object)" ทางการเมืองในอุดมคติ"[3]

เป็นเวลากว่ายี่สิบห้าปีแล้วที่ Anderson เขียนอย่างนั้น สถาบันกษัตริย์ของภูมิพลได้ยืนปักหลักซัดกับระบบการเมืองตามระบอบรัฐธรรมนูญและกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยมาโดยตลอด ในแง่การบรรลุความสำเร็จทางการเมืองล้วนๆ แล้ว การต่อต้านแข็งขืนต่อการเปลี่ยนแปลงนี้ไม่น่าทึ่งอะไร กล่าวคือ สถาบันกษัตริย์ร่วมสมัยจำนวนมาก รวมถึงบรูไน เนปาลและตะวันออกกลาง ต่างก็ได้ขัดขวางการปรับปรุงระบบการปกครองเหมือนกัน ของไทยแตกต่างตรงที่ว่า แทนที่จะรักษาอำนาจของสถาบันฯ ไว้ด้วยการบังคับและปราบปรามมวลชน ภูมิพลใช้ภาษาและที่สำคัญกว่าคือถ้อยแถลงด้วยภาพ(visual statement) เพื่อชักจูงพสก

---

3 Benedict Anderson, "Studies of the Thai State: The State of Thai Studies," in *The Study of Thailand*, ed. Eliezer B. Ayal (Athens, Ohio: Ohio University, 1978), 209.

www.yerngshare.blogspot.com

นิกรให้เคลิบเคลิ้มว่าประเทศไทยนั้นต้องพึ่งพาทั้งในเชิงวัฒนธรรมและเชิงกายภาพต่อสถาบันกษัตริย์ที่เข้มแข็งและคนไทยอยู่อย่างนี้ดีแล้ว ความสำเร็จนี้ไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเอง แต่เป็นผลมาจากความพยายามพากเพียรและมักจะยอดเยี่ยมในการทำให้ภูมิพลใหญ่กว่าบรรดาสถาบันประชาธิปไตยสมัยใหม่ ดังที่ Michael Connors นักรัฐศาสตร์เขียนว่า “สถานะเทพของภูมิพลไม่ได้มาจากกงสีของตระกูล แต่เป็นสิ่งที่เขากับข้าในวังนับร้อยๆ และหน่วยงานอื่นๆ ได้บรรจงสร้างขึ้นมา”[4]

มีสองปัจจัยที่ทำให้ความพยายามนี้ประสบผลสำเร็จอย่างดีเยี่ยม ปัจจัยแรกคือภูมิพลเป็นบุคคลในอุดมคติสำหรับการฟื้นชีพสถาบันกษัตริย์และชูธงต่อไป หลังการตายอย่างน่าสลดของอานันท์ เขายอมรับหน้าที่ในการนั่งบัลลังก์อย่างไม่มีเงื่อนไข เขามีศักยภาพสูงในการเรียนรู้ ไม่ตั้งคำถามครูบาอาจารย์(ซึ่งพวกเขาเองมีความรอบจัดและเชิงการเมืองสูง) และไม่ยอมตนต่อความโลภ ความเมินเฉย หรือการเสพสุขและติดหรูมากเกินไป ปัจจัยที่สองคือลักษณะความเป็นพุทธอย่างเข้ากระดูกของสังคมไทย หลายทศวรรษนับจากการปฏิวัติ 2475 คนไทยยังคงมองตนเองว่า “เป็นชนชาติไทยที่มีรากเหง้าของพุทธ และเป็นปึกแผ่นในความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์” Charles Keyes เขียนไว้ในหนังสือของเขา *Thailand: Buddhist Kingdom as Modern Nation-State*[5]

ผู้ก่อการ 2475 โดยเฉพาะพิบูล พยายามอย่างหนักที่จะตัดการเชื่อมโยงระหว่างความเป็นพุทธกับสถาบันกษัตริย์ออกจากกัน เพื่อจะได้ปลดระวางมโนภาพอันสวยงามของความเป็นธรรมราชา ในการฟื้นชีพช่วงหลังสงคราม พวกกษัตริย์นิยมเล็งเห็นว่ามันเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องเชื่อมทั้งสองกลับเข้าด้วยกันและสถาปนาอัตลักษณ์อันขลังศักดิ์สิทธิ์ของกษัตริย์กลับคืนมาใหม่ เพื่อการนี้ กุนซือของภูมิพลคือธานีกับรังสิตเน้นย้ำความสำคัญของพิธีกรรมเหนืออื่นใดในฐานะเครื่องแสดงวัตรปฏิบัติธรรมอันบริสุทธิ์ ด้วยการปฏิบัติพิธีกรรมที่สำคัญที่สุดอย่างกฐินหลวง และการทำพิธีในวัดที่สำคัญที่สุดที่เป็นที่ประดิษฐานรูปบูชาที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดอย่างพระแก้วมรกตพร้อมด้วยพระเถระที่เป็นที่เคารพสูงสุดอยู่เบื้องข้าง ภูมิพลก็ไร้คู่มือเปรียบติดในด้านบุญบารมี

ระหว่างนั้น กุนซือของภูมิพลก็ปกป้องตัวเขาไม่ให้ถูกสาธารณะมองได้ว่าลดตัวลงมาเล่นการเมืองตั้งแต่จุดเริ่มแรกสุดของรัชกาลของเขาจนถึงทศวรรษ 2533 การแทรกแซงของเขามักจะกระทำเบื้องหลังม่านหนาที่ปิดคลุมโดยเหล่าเจ้า องคมนตรีและข้าในวังที่จงรักภักดีอย่างที่สุด พวกเขาจะป้องปากกระซิบบอกถึง

---

4 Connors, *Democracy and National Identity*, 128.

5 Keyes, *Thailand:Buddhist Kingdom*, 203.

www.yerngshare.blogspot.com

ความประสงค์ของเขาก็แต่กับผู้ที่พวกเขาไว้ใจได้เท่านั้น และเขียนหนังสือสั่งการและสอบถามของภูมิพลด้วยสำนวนโวหารรุ่มร่าม ราวกับว่ามันเป็นภาระยุ่งยากที่กษัตริย์จำใจต้องทำ แทนที่จะเป็นการสมัครใจ

แนวทางนี้ทำให้เขามีจุดขายที่แตกต่างไปจากนักการเมือง ที่ประสงค์อำนาจทางการเมืองด้วยความมักใหญ่ใฝ่สูง ที่ปกติพูดมากกว่าทำ บกพร่องในพิธีกรรมและในการผูกโยงกับคนและวัตถุต่างๆ ที่ศักดิ์สิทธิ์สูงส่ง วังที่เปี่ยมด้วยบุญบารมีกับนักการเมืองต่ำช้าถูกคั่นขวางไว้ด้วยหุบเหวลึก ภูมิพลจะผูกสัมพันธ์แต่กับข้าราชการและทหาร และมั่นคงแน่วแน่ที่จะหลีกเลี่ยงไม่ให้ถูกมองว่าเกลือกกลั้วกับนักการเมือง แม้กระทั่งส่วนที่อยู่ในระดับนำ เว้นเสียแต่ว่าพวกนั้นจะสวมเครื่องแบบนายพล อย่างสฤษดิ์และเปรม

ผลจากการแยกตัวแตกต่างอย่างจงใจนี้คือว่าการออกแรงของภูมิพลในนามของประชาชนนั้นถูกมองว่าเป็นการกระทำที่เสียสละไร้ซึ่งตัวตน เป็น*ทาน*และ*บริจาค*ตามหลักทศพิธราชธรรม เวลานักการเมือง(หรือนักธุรกิจ)ทำอย่างเดียวกัน ก็จะถูกมองว่าสร้างภาพเพื่อผลประโยชน์ วังจะคอยย้ำเตือนประชาชนถึงความแตกต่างนี้อยู่ตลอดเวลา หลักฐานบ่งชี้ถึงธรรมปฏิบัติอันบริสุทธิ์หาตัวจับยากของภูมิพลได้รับการตอกย้ำในช่วงทศวรรษ 2533 เมื่อวังเริ่มได้รับเงินบริจาคก้อนใหญ่โดยตรงจากวัดรวยๆ ด้วยห่วงโซ่บุญตอนนี้พุ่งตรงจากประชาชนผ่านวัดขึ้นไปหาวัง และไม่ใช่จากวังไปวัด นัยแห่งความเป็นเทพของภูมิพลยิ่งมายิ่งลึกล้ำ (สำหรับนักวิจารณ์แล้ว มันบ่งบอกว่าวงวัฏอัศจรรย์ของการทำบุญนั้นแตกหักไปแล้ว)

เมื่อได้สำแดงความเอกอุเหนือบรรดาคู่แข่งที่เป็นมนุษย์แล้ว ภูมิพลก็ต้องทำอย่างเดียวกันนี้กับประชาธิปไตย อันเป็นพลังแห่งประชาที่ไม่อยู่ภายใต้ร่มชาติ-ศาสน์-กษัตริย์ เนื่องจากการเรียกร้องการปฏิรูปประชาธิปไตยสามารถอ้างโดยใครก็ได้ รวมถึงคู่แข่งของวัง ภูมิพลจึงต้องเหมารวมเอาแนวคิดประชาธิปไตยเข้าไว้เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดธรรมราชาด้วย

ตั้งแต่แรกทีเดียว ประชาธิปไตยเป็นที่เข้าใจโดยทั่วกันว่าหมายถึงการมีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งที่ทำหน้าที่ตามความต้องการของประชาชนที่เสรี ด้วยกษัตริย์ขาดหายไปจากโครงสร้างนี้ จึงเป็นการไม่พอเพียงที่จะประกาศแต่เพียงว่าสถาบันกษัตริย์และประชาธิปไตยร่วมหอลงโลงกันแล้ว อย่างที่ทำในปี 2520 ที่รัฐบาลนิยามประเทศไทยว่ามี “ระบอบประชาธิปไตยอันมีกษัตริย์เป็นประมุข” ภูมิพลต้องแสดงให้เห็นว่าสถาบันกษัตริย์ในอดีตนั้นเป็นประชาธิปไตยโดยเนื้อใน มิหนำซ้ำยังใหญ่กว่าและกว้างขวางกว่าประชาธิปไตยนำเข้าจากตะวันตกอันคับแคบที่ประชาชนเคยได้ยินมา

เหตุนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องเรียกศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่าเป็นแถลงการณ์ประชาธิปไตย (democratic manifesto) ต้องย้ำแล้วย้ำอีกว่ากษัตริย์ตระกูลจักรีทั้งหมดเป็นคนของประชาชน และต้องกะเกณฑ์ความเชื่อที่ว่าประชาธิปกคือผู้ให้กำเนิดระบอบประชาธิปไตยที่มีรัฐธรรมนูญในประเทศไทยด้วยตัวคนเดียวในปี 2475 จริงๆ แล้วพวกนิยมเจ้าในยุคของภูมิพลกล่อมตัวเองให้เชื่อนิทานฉบับนี้ ในปี 2535 ภูมิพลบอกแก่นักเขียนฝรั่งสองคนว่ามงกุฎเป็นคนแรกที่แนะนำอุดมคติประชาธิปไตยให้ประเทศนี้ได้รู้จัก และ

www.yerngshare.blogspot.com

หลังจากนั้น ประชาธิปกก็สานต่อภารกิจจนสำเร็จด้วยการประทานประชาธิปไตยเต็มรูปแบบลงมาด้วยความสมัครใจ[6]

ข้ออ้างอธิบายเหล่านี้ได้รับการผลิตซ้ำยัดเยียดกรอกตากรอกหูตามงานเขียนทางวิชาการ ตำราเรียน และละครโทรทัศน์ จนเป็นที่น่าเชื่อถือเพราะเป็นที่เข้าใจตามแนวคำสอนแบบพุทธว่าบุคคลผู้ปฏิบัติธรรมอันบริสุทธิ์ เช่น ธรรมราชา คือผู้ทำงานเสียสละเพื่อผู้อื่น การอุทิศตนและการเสียสละของภูมิพลทำให้เขาเป็นประชาธิปไตยโดยเนื้อแท้ รับใช้ทวยราษฎร์ทั้งหมด ไม่ใช่เพียงตัวเองหรือเขตเลือกตั้งอันจำกัด (และเนื่องจากว่าเขาเป็นกษัตริย์ เขาจึงมีข้อมูล หรือสัพพัญญูโดยกรรมพันธุ์ ที่จะรู้ได้ว่าประชาชนต้องการอะไร) กล่าวโดยสรุป ผู้ปกครองพุทธที่เคยเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบศักดินาขุนศึกโบราณถูกสถาปนาให้เป็นองค์ประกอบสำคัญของประชาธิปไตยสมัยใหม่ ในทางตรงข้าม สมาชิกสภาผู้แทนฯ ไม่ถูกถือว่าสำคัญในโครงสร้างนี้ ปลายทศวรรษ 2503 ภูมิพลดูแคลนนักการเมืองอย่างเปิดเผยว่ารับใช้แต่ตนเองกับกลุ่มผลประโยชน์แคบๆ เขาจะไม่พูดตรงๆ ว่าเขาดีกว่า แต่ด้วยการอวดผลงานจากโครงการของตัวเอง เขาปล่อยให้การกระทำบอกตัวมันเอง

ถึงกระนั้น ความพยายามวาดภาพว่าสถาบันกษัตริย์เป็นประชาธิปไตยมาแต่อ้อนแต่ออกนั้นต้องเผชิญกับการท้าทายที่สำคัญ นั่นคือ คนไทยเข้าใจว่าประชาธิปไตยเกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งตัวแทนของประชาชน อันเป็นคุณสมบัติที่กษัตริย์ไม่มี ดังนั้น วังจึงเพียงแต่ยืนยันว่ากษัตริย์จักรีทั้งตระกูลเป็นกษัตริย์ที่ประชานิยม ที่จะไม่นั่งอยู่บนบัลลังก์ หากพวกเขาไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนหรือไม่ได้ปกครองด้วยความเที่ยงธรรม ด้วยตรรกอย่างนี้ ภูมิพลกับบรรดาคนก่อนหน้าเขาเท่ากับโดยเนื้อแท้แล้วได้รับการเลือกตั้งมานั่นเอง อย่างที่เขาบอกผู้สัมภาษณ์รายหนึ่ง “เราเป็นกษัตริย์ที่ได้รับการเลือกตั้งมา หากประชาชนไม่ต้องการ พวกเขาสามารถไล่เราออกได้”

หากว่านั่นจริง อย่างนั้นการเลือกตั้ง(ตามที่เข้าใจกันโดยทั่วไป)ก็ไม่ได้เป็นประโยชน์จริงๆ สำหรับการเลือกตัวแทนมาเป็นผู้นำ และประวัติของภูมิพลที่ไม่สนับสนุนรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งก็สะท้อนความเชื่อนี้ เขาสำราญโดยไม่ต้องมีการเลือกตั้งในช่วงสฤษดิ์และถนอม และเขาสนับสนุนข้อเสนอให้มีวุฒิสภาแต่งตั้ง(และมักจะมีเขาเป็นคนแต่งตั้ง) ที่สามารถครอบงำสภาผู้แทนฯ เขายังสนับสนุนนายกฯ อย่างเปรมที่สยายปีกไปทั้งสองสภาได้ ท่าทีของเขามีอิทธิพลให้สาธารณชนไทยเกิดอคติอย่างเดียวกันต่อการเลือกตั้งแบบตะวันตกเวลารัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งประสบความล้มเหลว

---

6 Kulick and Wilson, *Thailand’s Turn*, xvi.

www.yerngshare.blogspot.com

การผนวกเอาประชาธิปไตยเข้าไว้ในคุณสมบัติของธรรมราชาเป็นแค่ก้าวหนึ่งเล็กๆ ทั้งประชาธิปไตยและการปฏิบัติธรรมโดยทั่วไปเป็นเรื่องเชิงปัจเจกมากเกินไป ทำให้พลเมืองไขว้เขวจากชาติที่มีสถาบันกษัตริย์เป็นศูนย์กลาง ในฐานะปัจเจกที่มีบุญบารมีที่ก้าวหน้าในเชิงจิตวิญญาณมากที่สุดในราชอาณาจักร ภูมิพลจึงมีคุณสมบัติที่จะก่อร่างสร้างแนวคิดทั้งสองขึ้นมาใหม่

การเปลี่ยนแปลงขั้นมูลฐานของเขาคือการเน้นย้ำความสามัคคีเป็นทั้งหน้าที่พลเมืองและคุณความดีในเชิงศาสนา ทำให้มันกลายเป็นหลักสำคัญของทั้งประชาธิปไตยและธรรมะ เขาบอกว่าประชาธิปไตยเป็นระบบที่ออกแบบมาเพื่อประโยชน์ของทั้งชุมชน ดังนั้นจึงไม่สามารถบรรลุได้ด้วยการที่ปัจเจกบุคคลแก่งแย่งแข่งขันเพื่อผลประโยชน์ของตัวเอง แต่ทุกคนต้องทำงานร่วมกันด้วยเป้าหมายเดียวกัน ดังนั้น ความสามัคคี(ที่ไม่ใช่ลักษณะเฉพาะของระบบการเลือกตั้งที่มีพรรคการเมืองแข่งขันกันแบบตะวันตก)จึงเป็นหนทางสู่ประชาธิปไตยที่แท้จริง ส่วนในเรื่องของธรรมะ ภูมิพลมีปัญหาว่าพสกนิกรของเขาเข้าใจว่ากรรมและชะตาว่าเป็นเพียงสภาวะที่แวดล้อมปัจเจกบุคคล ในการตีความของเขา ชะตาของคนไทยทุกคนล้วนผูกอยู่กับชุมชน และการกระทำของบุคคลจะต้องถูกพิจารณาในแง่ผลที่มีต่อคนอื่นๆ เขาต้องการให้คนไทยทุกคนได้เข้าใจว่าชะตากรรมของเขาหรือเธอนั้นผูกกับรัฐ และชะตากรรมของรัฐผูกอยู่กับสถาบันกษัตริย์

ทว่าความสามัคคีและความจงรักภักดียังไม่พอเพียงสำหรับการแก้ปัญหาทั้งหมดของรัฐ ภูมิพลสรุปว่าการพัฒนาชาติถูกจำกัดโดย(เหตุหนึ่ง)ความเฉื่อยเนือยของชาวบ้าน นี่อาจจะเป็นเรื่องความขี้เกียจธรรมดาๆ ที่เขาสงสัย หรือเป็นผลจากคติพุทธว่าด้วยการละความอยาก หรือทั้งสองอย่าง (ภูมิพลไม่โยงเรื่องนี้เข้ากับการขาดโอกาส การศึกษาหรือข้อมูลข่าวสาร) ไม่ว่าจะเป็นอย่างไร ชาวบ้านไม่ได้ทำงานหนักพอเพียงสำหรับประเทศชาติ ดังนั้นภูมิพลจึงเติมความอุตสาหะเข้าไปในรายการคุณธรรมประจำใจ เน้นงานส่วนรวมมากกว่างานส่วนตน เขาตำหนิคนที่ไม่ทำงานหนัก บอกว่าพวกเขากำลังทัดทานความก้าวหน้าทางจิตวิญญาณของตัวเองและทำร้ายประเทศชาติ “เด็กๆ จะต้องรู้ว่าความสุขและและความงดงามในชีวิตไม่ได้เกิดขึ้นมาเอง หากมาจากการทำงานที่ดีและความประพฤติที่ดีอย่างต่อเนื่อง คนที่ทำตัวไม่ดีไม่ยอมทำงานอย่างอุตสาหะจะไม่มีวันมีความสุข” เขาพูด[7]

ในอีกด้านหนึ่ง เขายังตีตราความอยากความปรารถนาอันเป็นลักษณะของทุนนิยมว่าเป็นอุปสรรคต่อความสามัคคีและความก้าวหน้า นายทุนนั้นเห็นแก่ตัว แบ่งเขาแบ่งเราและเอาเปรียบ “คนที่หวังแต่ประโยชน์ส่วนตัวจะไม่ได้รับการสรรเสริญ” เขาพูดในปี 2523 “เราต้องพยายามร่วมมือในการทำงานเพื่อให้ประโยชน์ที่ทุกคนต้องการจะกลายเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ” ปลายทศวรรษ 2533 หลังวิกฤตเศรษฐกิจ เขาสรุปว่า

---

7 ภูมิพล, *The Royal Blue Book Part II* (Bangkok: Working Committee of the Royal Initiation Projects, 1987), 96.

www.yerngshare.blogspot.com

การเน้นกิเลสแบบทุนนิยมนั้นที่จริงแล้วเป็นความผิดพลาดหลักในระบบของไทย เขาเสนอทฤษฎีใหม่กับเศรษฐกิจพอเพียงของเขาแทน ซึ่งจะจัดการรำงับทุกอย่างที่ศาสนาพุทธพยายามเอาชนะ นั่นคือ ความอยากและความโลภ "ความพอเพียงคือความพอประมาณ" ภูมิพลบอก "หากเราพอประมาณ เราก็จะมีความอยากน้อยลง หากเราอยากน้อยลง ก็จะเอาเปรียบคนอื่นน้อยลง หากทุกๆ ชาติยึดความคิดนี้... โดยไม่สุดโต่ง หรือไม่รู้จักพอในความปรารถนา โลกก็จะมีความสุขกว่านี้"[8]

อุปสรรคสำคัญที่สุดสำหรับการรุดหน้าไปในแนวทางประชาธิปไตยของธรรมราชาคือ (นักรัฐศาสตร์ไทยบางคนเรียกว่า "ธรรมาธิปไตย") รัฐธรรมนูญพร้อมกับหลักการสมัยใหม่ที่เรียกว่าหลักกฎหมาย (rule of law) รัฐธรรมนูญถูกเข้าใจโดยทั่วไปว่าเป็นลักษณะที่สำคัญของประชาธิปไตย หลักการนี้ได้รับการหนุนเสริม (อย่างเป็นตลกร้าย)โดยนิทานของวังเอง ที่สดุดีประชาธิปกว่าเป็นผู้ประทานรัฐธรรมนูญฉบับแรกให้แก่ปวงชนชาวไทย ทำให้ราชอาณาจักรกลายเป็นประชาธิปไตย ถึงจะแอบอ้างอย่างนั้น วังก็ไม่สามารถเป็นเจ้าของหรือกุมรัฐธรรมนูญได้ เมื่อพิบูลเพิ่มมันเข้าไปในเสาหลักของประเทศ "ชาติ-ศาสน์-กษัตริย์-รัฐธรรมนูญ" เขาเน้นที่รัฐธรรมนูญและกฎหมายที่พ่วงมาในฐานะคู่แข่งเชิงสถาบันต่ออำนาจกษัตริย์ คนไทยทุกคนสามารถอ้างสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญได้ และวังไม่สามารถโต้แย้งได้ (ในโอกาสหนึ่งที่หาได้ยากยิ่ง ภูมิพลอ้างรัฐธรรมนูญเพื่อปกป้องอำนาจของตนเอง)

ในช่วง 2488-2500 พวกนิยมเจ้าพยายามใช้รัฐธรรมนูญให้เป็นประโยชน์กับวัง ทว่านับแต่นั้นมาภูมิพลมีแต่จะบ่อนเซาะรัฐธรรมนูญ หากไม่ใช่ว่าพยายามกำจัดมันออกไปเลย ในทศวรรษ 2513 เขารู้สึกว่าเสรีภาพทางโลกย์ของมันเป็นสาเหตุของการแตกความสามัคคีและความระส่ำระสายของคนในชาติ เป็นช่องทางให้พวกคอมมิวนิสต์เข้ามายึดอำนาจ เพื่อจะชักนำประชาชนไปในทางของเขาภูมิพลนำคติพุทธว่าด้วยอนิจจาหรือความไม่จีรังเข้ามาในเรื่องรัฐธรรมนูญ เขาบอกว่า การประกาศใช้ การแก้ไขและการฉีกรัฐธรรมนูญซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนเป็นสถิติประจำรัชกาลของเขานั้นเป็นข้อพิสูจน์ว่ารัฐธรรมนูญเปลี่ยนแปลงง่ายเกินไปที่จะเป็นเสาหลักของชาติได้ การที่ไทยอยู่รอดมาได้ผ่านรัฐธรรมนูญหลายฉบับแสดงให้เห็นว่ารัฐธรรมนูญไม่จำเป็น มีแต่ธรรมะเท่านั้น อันเป็นกฎหมายอันสมบูรณ์ที่เป็นฐานธรรมปฏิบัติของภูมิพล ที่แน่นอนและถาวร และเป็นพื้นฐานสำคัญของชาติไทย "เมื่อรัฐธรรมนูญถูกฉีกไป หรือรัฐสภายุบไป... อำนาจของประชาชนกลับมาที่เรา" ภูมิพลบอก เขารวมถึงกฎหมายแพ่งและอาญาทั้งหมดด้วย เขามักจะชี้ว่ากฎหมายถูกใช้อย่างไม่เป็นธรรมอย่างไรเพื่อประโยชน์ของคนจำนวนน้อยที่มีอำนาจและรังแกคนอ่อนแอ ขณะที่การกระทำของเขาทั้งเที่ยงและเป็นธรรม การใช้กฎหมายอย่างเด็ดขาดนั้นไม่ได้ชั่งน้ำหนักแรงจูงใจหรือความตั้งใจที่ดี อีกทั้งไม่คำนึงถึงผล

---

8 บางคนแย้ง(ในการพูดคุยส่วนตัว)ว่านี่จริงๆ แล้วเป็นความพยายามของภูมิพลที่จะสกัดกั้นความปั่นป่วนหรือการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงที่อาจเกิดขึ้นได้จากวิกฤตคราวนั้น

www.yerngshare.blogspot.com

ของการกระทำ อาทิ หากบางอย่างที่ละเมิดกฎหมายแต่จริงๆ แล้วเป็นประโยชน์แก่ชุมชนโดยรวม ดังนั้น กฎหมายทางโลกย์และรัฐธรรมนูญจึงเป็นเครื่องมือที่ไร้มโนธรรมที่สามารถทำลายความสามัคคีและเสี้ยมผู้คนให้หักหาญกันได้

ความเชื่ออย่างนี้เป็นฐานสำหรับคำแนะนำที่ภูมิพลให้กับสภาร่างรัฐธรรมนูญในปี 2540 เพื่อให้รัฐธรรมนูญใหม่สั้นและเรียบง่ายที่สุด อย่างที่บริวารของเขา ทองน้อย ทองใหญ่เขียนในทศวรรษ 2523 ว่า รัฐธรรมนูญเดียวที่จำเป็นคือฉบับที่เชิดชูความปรองดองภายใต้ร่มของภูมิพล

ความสำเร็จของการทำให้สถาบันเป็นศูนย์กลางรัฐของภูมิพลมีรากเหง้าส่วนใหญ่มาจากพุทธเถรวาทแบบไทย และความสามารถอันเอกอุของวังในการใช้ประโยชน์และดัดแปลงมัน มีหลายครั้งในทศวรรษ 2470 ต้น ทศวรรษ 2513 และประมาณปี 2533 เมื่อเสียงของไพร่แผดดังขึ้นและดึงราชอาณาจักรไปอีกทิศทางหนึ่ง แต่ดังที่สภาพภายหลังจากวิกฤตเศรษฐกิจ 2540 ได้แสดงให้เห็น แนวทางของเขาจะมีอำนาจนำเหนือประชาชนอยู่เสมอ เนื่องจากเขาเป็นที่เข้าใจว่าคือผู้ปฏิบัติธรรมชั้นนำ เหมือนกับมงกุฏในประวัติศาสตร์ฉบับทางการ เขาดูจะหลอมรวมทั้งภูมิปัญญาของธรรมราชาตามขนบและความรู้สมัยใหม่เข้าด้วยกัน

อาจเป็นได้ว่า มีบางอย่างที่หาญกล้ายิ่งกว่าในความพยายามของภูมิพล นอกจากจะแค่กุมบังเหียนการเมืองอยู่ในมือเท่านั้น สิ่งที่โผล่โฉมออกมาจากถ้อยคำทั้งหลายของเขา โดยเฉพาะการปราศรัยและสิ่งตีพิมพ์ในช่วงทศวรรษ 2533 ของเขา ก็คือมโนภาพของรัฐและสังคมที่ปกครองแบบพุทธสมัยใหม่ มโนภาพที่ถือความศักดิ์สิทธิ์ของกษัตริย์และกำกับพฤติกรรมของประชาชนด้วยหลักธรรมและกรรมที่เขาเผยแผ่ มโนภาพของภูมิพลคืออาณาจักรสุโขทัยที่อยู่ในอุดมคติตามแบบไตรภูมิพระร่วง ที่ผู้นำที่ศักดิ์สิทธิ์ปกครองตามหลักศาสนา และปฏิบัติธรรมในระดับสูงสุด เขาควบตำแหน่งผู้นำทั้งทางการเมืองและทางจิตวิญญาณ และปกครองตามการตีความหลักธรรมของเขาเอง การหยั่งรู้ว่าอะไรเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับประชาชนไม่ได้เกิดจากประสบการณ์การบริหารงานสมัยใหม่ แต่จากการถือปฏิบัติทศพิธราชธรรม

แน่นอนว่ารัฐพุทธอย่างนี้แตกต่างอย่างมากจากความเข้าใจทั่วไปเกี่ยวกับรัฐศาสนาที่เป็นระบอบที่เคร่งครัดยึดติดคัมภีร์จนเกินพอเพียง อย่างเช่น อิหร่านในทศวรรษ 2523 ที่อยู่ภายใต้นักบวช อิหร่านยุคนั้นบังคับการประพฤติที่ถูกต้องด้วยระบบศาลที่ครอบงำโดยผู้พิพากษาศาสนา ลำดับชั้นทางอำนาจผูกกับการฝึกฝนและการปฏิบัติศาสนา

ในกระบวนทัศน์แบบพุทธ ผู้นำปกครองประชาชนไม่ใช่ด้วยกฎหมายและบทลงโทษที่รุนแรง แต่ด้วยการทำตัวเป็นแบบอย่าง พลังแห่งคุณงามความดี กรรมกำหนดจักรวาล ไม่ใช่รัฐธรรมนูญและผู้พิพากษาทาง

www.yerngshare.blogspot.com

โลกย์ ถ้าคนทำผิด ก็จะได้รับผลแห่งกรรมนั้นในท้ายที่สุด ลำดับชั้นต่ำสูงผูกกับบุญอันเกิดแต่การปฏิบัติ กษัตริย์ผู้เป็นเยี่ยงอย่างดำรงอยู่เป็นข้อพิสูจน์ถึงการประพฤติธรรมเป็นหนทางสู่การรู้แจ้ง

หัวใจสำคัญในการเข้าใจแนวคิดนี้ในฐานะระบบการเมืองที่อิงศาสนาและไม่ใช่แค่ความฝันของนักปฏิบัติทางโลกย์เท่านั้น คือการบรรจงสร้างมโนภาพแห่งกษัตริย์จักรี(โดยเฉพาะเจาะจงก็คือภูมิพล)ให้เป็นทั้งธรรมราชาและเทวราชาไปพร้อมกัน นั่งอยู่ตรงจุดที่สวรรค์บรรจบกับพื้นโลก การสร้างภาพอย่างนี้ดำเนินมาโดยไม่เคยหยุดหย่อนตลอดวาระของภูมิพล แม้ว่าโดยทางการแล้วเขาจะเป็นกษัตริย์สมัยใหม่ที่มีอำนาจจำกัด แต่หนังสือหนังหาตำราเรียนนับไม่ถ้วน พิธีกรรมทั้งของวังและวัด การยกยอจากผู้คนต่างๆ โดยเฉพาะพระชั้นผู้ใหญ่ วาดภาพภูมิพลในฐานะผู้นำสุดขลังที่มีอำนาจวิเศษตามพันธุกรรมและวิสัยทัศน์ที่ไปพ้นโลกย์นี้ แถมด้วยการสร้างภาพด้วยตัวภูมิพลเองที่แสดงการหลุดพ้นไปจากโลกย์นี้ เช่น อัศจรรย์เรื่องตัวเลข การปฏิบัติพิธีกรรมพราหมณ์-ฮินดูสุดขลังตามขนบเดิม การไม่ยี่หระกับคนและกลไกของรัฐบาลสมัยใหม่ และการไว้เนื้อเชื่อใจแต่กับพระและชาวพุทธในการโฆษณาวิสัยทัศน์ของเขาเอง

การสร้างภาพดังกล่าวไม่ได้โจ่งแจ้งเห็นชัดเจนจับต้องได้เสมอไป ในวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมไทย กษัตริย์ไม่สามารถที่จะถูกระบุอย่างตรงๆ ได้ว่าเป็นเทพ หรือกระทั่งว่าบรรลุนิพพานแล้ว (ตากสินเจ้าของตำแหน่งเดิมถูกประหารส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากการอวดอ้างอย่างนี้) ไม่มีใครอ้างได้ว่ามีคุณสมบัติ มีญาณทัศนะที่จำเป็นสำหรับการชี้ระดับขั้นของความสูงส่งของกษัตริย์ได้ว่าอยู่ขั้นนั้นขั้นนี้ เพียงรู้ได้ว่าคนนั้นมีบุญบารมีมากกว่าตน แต่ไม่รู้ว่ามากกว่าเท่าไหร่ ดังที่ Christine Gray เขียน “มนุษย์ธรรมดาไม่สามารถ “รู้แน่ชัด” ถึงกรรมของกษัตริย์หรือเทพได้ และ “หน้าที่อันเหมาะสม” หรือหลักปฏิบัติของพวกเขาก็ไม่ได้รวมถึงการเดาในเรื่องนี้”[9] ในแง่ของภาษา คนไทยพูดถึงกษัตริย์ว่าเป็น *สมมติเทพ* สำหรับคนภายนอกแล้ว มันดูเป็นการเรียกขานที่ค่อนข้างน่ารัก แต่มันมีความหมายที่จริงจัง แบบเดียวกับพระพุทธเจ้ายามมีชีวิตอยู่ สมมติเทพครองจุดสูงสุดบนโลกและสวรรค์ขั้นต่ำสุด เป็นกึ่งกลางระหว่างสองภพ มีความคลุมเครืออย่างจงใจว่าเขาอยู่ในระดับเดียวกับอรหันต์หรือโพธิสัตว์อันเป็นตำแหน่งว่าที่พระพุทธเจ้าหรือไม่

สถานะสมมติเทพของภูมิพลเผยให้เห็นได้โดยสัญญะบ่งชี้ นั่นคือ เราไม่สามารถมองเห็นและระบุตัวเทพได้โดยตรง แต่เราสามารถมองเห็นและระบุการกระทำของเทพได้ ประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 9 นั้นเต็มไปด้วยสัญญะบ่งชี้ดังว่า เหมือนภาพทิวทัศน์ที่เต็มไปด้วยป้ายโฆษณา พระระดับสูงสุดค้อมสยบแก่ภูมิพล ภูมิพลปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาที่สำคัญที่สุดอยู่คนเดียว เขาสามารถเสกฝนและแก้ปัญหาที่ไม่อาจแก้ได้อย่างปัญหาความยากจน เขาสามารถสยบคนที่ชั่วร้ายไร้เหตุผลได้ ที่แม้จะทรงอำนาจแต่ก็ต้องสยบอยู่แทบเท้าของ

---

9 Gray, *The Soteriological State*, 107.

www.yerngshare.blogspot.com

เขา เขามีทรัพย์ศฤงคารและความงามสง่าอันไร้คู่เปรียบติด ประชาชนจากทั่วทุกสารทิศล้วนต้องการพึ่งโพธิสมภารของเขา อย่างที่เห็นในโทรทัศน์เกือบทุกวัน และชาวพุทธต่างชาติก็ยอมรับความเป็นสัจจะของเขา[10]

ที่เป็นที่ประจักษ์ถึงความเป็นธรรมราชา-เทวราชาของภูมิพลครือๆ กันคือโขลงช้างเผือกกับฝูงรถยนต์โรลส์รอยซ์สีทองของเขา ตลอดจนพระเครื่องของเขาที่ปกปักทหารหาญในสมรภูมิ ความบังเอิญของวาระครบ 10,000 วันในปี 2520 ของเขากับวันเกิดของรัชกาลที่ 5 และ 8 ที่ญาณสังวรสรรเสริญการยึดมั่นในทศพิธราชธรรมของเขา การอุปสมบทหมู่ของคนนับพันเนื่องในวาระสำคัญๆ ของเขา การปลุกเสกแม่ของเขาให้กลายเป็นนักบุญ และการออกหวย 999 ถึงสองครั้งในช่วงวันเกิดของเขาในปี 1999 ที่เสริมส่งเรื่องประดานี้ทั้งหมดคือเหตุการณ์สำคัญและอัศจรรย์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีกไม่รู้จักหยุดหย่อนตลอดช่วงชีวิตที่ละม้ายกับของพระพุทธเจ้า ตลอดจนความรุ่มรวยของวงวัฏอัศจรรย์แห่งการทำบุญ

ภูมิพลสร้างภาพสมมติเทพนี้โดยตรงในการปราศรัยประจำงานวันเกิดของเขา ในเรื่องราวที่เขาเล่าเขาสำแดงญาณทัศนะแบบพระถึงอุบัติการณ์เหนือธรรมชาติและเหตุการณ์ปาฏิหาริย์ที่แวดล้อมตัวเขาในรัชสมัยของเขา เรื่องราวเหล่านี้เป็นมากกว่าเพียงการเทศน์ไปเรื่อยเปื่อยของพ่อขุนผู้ทรงภูมิ หากยังสำแดงบุญญาธิการและปรีชาญาณอันไม่อาจหยั่งถึงของผู้เป็นกึ่งเทพกึ่งมนุษย์

ภาพลักษณ์นี้ยังได้รับการโหมประโคมโดยบรรดาผู้แวดล้อมแห่แหนภูมิพล ในการบรรยายเรื่องความเป็นกษัตริย์แก่ผู้ฟังที่ส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติที่สยามสมาคมในปี 2542 บริวารใกล้ชิดที่สุดคนหนึ่งของภูมิพลคือ บุตรี วีระไวทยะอธิบายง่ายๆ ว่าภูมิพลเป็นสมมติเทพ “ภูมิพลไม่ได้เป็นเทพ เขาเป็นแต่เพียงเทพในจินตนาการ” เธออธิบายอย่างคลุมเครือและระมัดระวัง ตระหนักดีว่าปกติแล้วไม่มีใครเขาจะพูดอะไรอย่างนั้นออกมากัน[11] ถึงอย่างนั้น เธอก็ยังเดินหน้าอธิบายสถาบันกษัตริย์ด้วยการเปรียบเปรยคุณสมบัติเยี่ยงเทพ เธอเน้นความสำคัญของสัญลักษณ์หลักๆ ที่หมายถึงเทพฮินดูคือ ศิวะ วิษณุและพรหม เธอบอกว่า วังต้องคอยจัดการให้ภูมิพลเดินอยู่บนพรมเพื่อเท้าของเขาจะได้ไม่สัมผัสดิน เหมือนพระศิวะ และเวลาเขาเดินสายสัญลักษณ์พระวิษณุจะต้องปรากฏอยู่หน้ารถหรือเฮลิค็อปเตอร์เสมอ

จากนั้นบุตรีก็เล่าเรื่องด้วยท่าทีเคร่งขรึมอย่างที่สุดถึงภูมิพลในฐานะพระพรหมที่ขี่หงส์ เวลาภูมิพลนั่งในขบวนเรือแห่กฐินประจำปีไปยังวัดอรุณ เขาต้องนั่งเรือสุพรรณหงส์ ในพิธีปี 2539 เขากลับนั่งเรือครุฑ ที่กองทัพเรือต่อให้เขาใหม่เป็นการเฉพาะ ผลจากการไม่ยึดในวิถีปฏิบัติแห่งพรหมนี้ บุตรีบอกว่า คือพายุฝนฟ้า

---

10 ในทศวรรษ 2533 ภาพลักษณ์ธรรมราชาของภูมิพลเป็นที่ประจักษ์แก่โลกเมื่อพิธีกฐินหลวงขยายกิจการไปถึงจีน กัมพูชา ลาว พม่า และศรีลังกา และเมื่อรัฐบาลอินเดียและจีนจัดส่งพระสารีริกธาตุมาให้ไทยบูชา

11 บุตรี, บรรยายที่สยามสมาคม, 11 กุมภาพันธ์ 2542.

www.yerngshare.blogspot.com

คะนองที่ทำให้ขบวนเรือต้องเปียกโชก แต่พอเรือของภูมิพลถึงวัดอรุณ ฝนก็พลันหยุด เนื่องจาก(บุตรีบอกแก่ผู้ฟัง)ว่าภูมิพลคือพระศิวะ ดังนั้นฝนไม่อาจกล้ำกรายได้ "เราจึงมักจะพูดว่ามีอะไรบางอย่างข้างบนนั้น" เธอพูด "แม้ว่าเขาจะเป็นเทพในจินตนาการก็ตาม"

มันคงง่ายที่จะยกให้ภาพพจน์นี้เป็นผลมาจากขนบธรรมเนียมประเพณี หรือการพูดกันเล่นๆ ไม่จริงจัง หรือบรรดาสาวกคลั่งไคล้ทั้งหลาย แต่มาดูหนังสือของภูมิพลเองที่พิมพ์ในทศวรรษ 2533 สองเล่มแรกคือ *นายอินทร์* กับ *ติโต* ต่างเป็นเรื่องราวของผู้นำที่ปรีชาสามารถและอุทิศตน เล่มที่สามคือ *มหาชนก* ซึ่งชัดเจนว่าภูมิพลคือมหาชนก ที่เป็นเหมือนสะพานเชื่อมระหว่างโลกและทวยเทพ เป็นสมมติเทพ

มีหนังสือเล่มที่สี่ ชีวประวัติภาษาอังกฤษของภูมิพล *The Revolutionary King* ที่อำนวยการเขียนโดยภูมิพลเองและพิมพ์ที่ลอนดอนในปี 2542 สิบปีก่อนหน้านั้น ภูมิพลได้เชิญ William Stevenson ผู้เขียน *นายอินทร์*ให้มาเขียนหนังสือ สตีเวนสันพักอยู่ในวังสระปทุมของสังวาลย์ และได้รับการสนับสนุนการค้นคว้าและได้รับโอกาสสัมภาษณ์ข้าในวังและตัวภูมิพลเองอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน แต่เขาก็ไม่ได้เข้าถึงเอกสารหรือแหล่งเก็บรวบรวมเอกสารภายใน

ผลลัพธ์คือหนังสือที่นำเสนอตัวภูมิพลเป็นเทพ ที่วิเศษอัศจรรย์และล่วงละเมิดมิได้อย่างแท้จริง *The Revolutionary King* บอกเล่าเรื่องราวของกษัตริย์ที่ปรีชาสามารถแต่คนมักไม่ค่อยรู้คุณ ผู้ที่กอบกู้ประเทศของเขาด้วยตัวคนเดียวหลังจากสงครามและนำพาประเทศชาติฟันฝ่าพลังอันชั่วร้ายนับอนันต์มาด้วยทักษะอันมีมาแต่อ้อนแต่ออก เขาพยายามนำประชาชนของเขาให้หลีกหนีจากความโลภและความทะยานอยากไปสู่คุณความดีแบบพุทธที่จะพาราชอาณาจักรไปสู่ความร่มเย็นเป็นสุข ชาวบ้านในชนบทเข้าใจถึงความพยายามของกษัตริย์ แต่นักการเมือง พ่อค้าวาณิชย์ชาวจีน ข้าราชการไร้หัวคิด และนายพลที่มักใหญ่ใฝ่สูงและข้าในวังกลับไม่เข้าใจ *The Revolutionary King* แทบไม่มีอะไรแตกต่างไปจากงานอาเศียรวาทสดุดีชีวประวัติภาษาไทยจำนวนมากที่เกี่ยวกับครอบครัวมหิดลและรัชสมัยที่ 9 เลยแม้แต่น้อย มันจัดเรียงเกร็ดเรื่องราวประวัติศาสตร์และถ้อยคำจากปากของภูมิพล ครอบครัวของเขาและบริวาร เต็มไปด้วยปกรณัมมาตรฐานในรัชกาลที่ 9 สอดรับกับทัศนะของวังและครอบครัวภูมิพลที่นำเสนออยู่ตามสื่อต่างๆ ทั้งหนังสือ เอกสาร รายการโทรทัศน์และการโฆษณาชวนเชื่อ[12]

เช่นเดียวกับในงานภาษาไทยเหล่านี้ ในหนังสือของสตีเวนสัน ผลงานเอกอุจำนวนมากตลอดชีวิตภูมิพลล้วนเคลือบคลุมไปด้วยความลี้ลับและปาฏิหาริย์ เริ่มด้วยเรื่องราวของเด็กหญิงกำพร้า สังวาลย์ ที่ฟันฝ่า

---

12 นวัตกรรมของสตีเวนสันมีเรื่องเดียวคือการใส่ทฤษฎีอธิบายการฆาตกรรมอานันท์ โดยอ้างว่าเซียนจารกรรมชาวญี่ปุ่นชื่อ Tsuji Masanobu ซึ่งเป็นผู้บัญชาการทหารผู้อื้อฉาวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 นักประวัติศาสตร์และผู้เชี่ยวชาญเรื่องของ Tsuji ส่วนใหญ่โต้แย้งทฤษฎีนี้ของสตีเวนสัน

www.yerngshare.blogspot.com

อุปสรรคกลายเป็นแม่ของกษัตริย์สองคน ตอนเป็นเด็ก ภูมิพลแสดงความสนใจเกินธรรมชาติในเรื่องไฮดรอลิก ป่าไม้และวิศวกรรม และสามารถแปลบทกวีภาษายุโรปได้ห้าภาษา ความตายอันเป็นปริศนาของอานันท์และการขึ้นนั่งบัลลังก์ของภูมิพลได้รับการบรรยายว่าเป็นโองการสวรรค์ มีลางบอกเหตุเกิดขึ้นก่อนในวัง ภูมิพลที่กลัวกังวลว่าวิญญาณของอานันท์จะล่องลอยร่อนเร่ไปตลอดกาล ผนึกเป็นหนึ่งเดียวกับวิญญาณของพี่ชายเพื่อสานฝันของอานันท์ให้เป็นจริง นั่นคือ “พุทธประชาธิปไตย (Buddhist democracy)” ภูมิพลเล่าในหนังสือถึงการพบวิญญาณของอานันท์ภายในวังหลายสัปดาห์หลังการเสียชีวิต “ได้ยินเสียงฝีเท้าตามหลัง หลังเดินจากโกศมา ในงานพิธีต่างๆ เราเคยมักจะต้องเดินตามหลังพี่ชายอยู่เสมอ ในชั่วขณะนั้น เราลืมไปว่าเขาตายไปแล้ว บอกเขาว่า “เราต่างหากที่ต้องเดินตามพี่ อย่างนั้นจึงเหมาะสม” พี่ชายตอบว่า “ตั้งแต่บัดนี้ พี่เดินตามหลังเล็ก””

เมื่อเขานั่งบัลลังก์ในช่วงทศวรรษ 2493 ภูมิพลพุ่งทะยานสู่ระดับสูงทางจิตวิญญาณอย่างรวดเร็วด้วยการค้นพบโลกอภิปรัชญาแห่งสยาม หนังสือว่าอย่างนั้น เขาพูดด้วยปรีชาญาณและความชัดแจ้งอันไม่ปกติธรรมดา “บรรดาขุนทหารที่สูงวัยกว่าจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ระลึกได้ว่าพระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสด้วยความสามัญธรรมดาอย่างเดียวกันนี้” สตีเวนสันเขียน ธงทอง จันทรางศุ คนวงในของวังบอกกับสตีเวนสันว่าภูมิพลเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า “เป็นภาคหนึ่งช่วงต้นๆ ของพระพุทธเจ้า ต่อสู้กับอสูรและต้านทานการยั่วยวน” เมื่อถึงทศวรรษ 2503 ปรีชาญาณของภูมิพลแผ่ขยายครอบคลุมทั้งโลกุตระและโลกียะ ตอนนี้เขาสำแดงภูมิธรรมอันลึกซึ้งชนิดที่เพื่อนร่วมอาชีพเดียวกันในยุโรปไม่สามารถเข้าใจได้ เขาสอนการนั่งสมาธิแก่วสิษฐ เดชกุญชร ลูกน้องของเขาที่ลึกซึ้งในรสพระธรรมอยู่แล้ว และแก้ไขความบกพร่องอันเกิดจากการออกแบบของปืนไรเฟิลเอ็ม-16 ได้อย่างน่าฉงน ในทศวรรษ 2513 เขามีประสบการณ์เหนือโลกอีกมาก เขาสำเหนียกถึงวิญญาณของพี่ชายอยู่ตลอดเวลา เมื่อวิภาวดี รังสิตตายในปี 2520 เนื่องจากเฮลิค็อปเตอร์ถูกพคท.ยิงตก ภูมิพลอ้างว่าวิญญาณของเธอมาปรากฏแก่เขาเพื่อเตือนถึงอันตราย

ตลอดหลายทศวรรษ ภูมิพลเชิดชูอุดมคติสังคมพุทธของเขาอย่างแข็งขันว่าเหนือกว่าวัฒนธรรมตะวันตก มันต้องอาศัยการละวาง สมาธิและวัตรปฏิบัติอันบริสุทธิ์ เขาอธิบายว่า (ตามหนังสือของสตีเวนสัน) “ศาสนาพุทธมีความซับซ้อนมาก มีหลายระดับ ระดับสูงสุดคือการบรรลุความบริสุทธิ์สัมบูรณ์ในตัวตนของเรา ... การบรรลุความบริสุทธิ์นี้ เราต้องทำทุกสิ่งที่ไม่เป็นการเห็นแก่ตัว... ปล่อยวางทุกสิ่งที่เรานึกว่าเป็นของเรา” ด้วยไม่ชอบที่จะอ้างความบริสุทธิ์นี้แก่ตัวเอง เขาจึงปล่อยให้เป็นที่เข้าใจกันเอาเอง ในการอธิบายเคล็ดลับการสยบเหตุการณ์พฤษภา 2535 (ยกตัวอย่าง) เขาบอกว่าหัวใจสำคัญคือการรู้ว่าใครก็ตามที่ทำลายบุคคลที่ทรงธรรมอันยิ่งใหญ่จะทำลายตัวเอง

คนอื่นๆ เต็มอกเต็มใจที่จะบอกเล่าเรื่องราวบุญญาภินิหารของเขา สตีเวนสันอ้างญาณสังวรพูดว่า “ภูมิพลเป็นสัตตะพิเศษ(special being)ในความเชื่อทางศาสนาพุทธของเรา เขามีพลังอำนาจและญาณวิเศษที่

จะเห็นเราไม่เพียงแต่ในภพนี้เท่านั้น ยังในภพก่อนๆ อีกด้วย เขาเป็นโพธิสัตว์แห่งความเมตตาที่มีสายตาจับจ้องทะลุทะลวงไปถึงตัวตนชั่วกัปของเรา" สตีเวนยังได้รับการบอกเล่าว่าภูมิพลทำนายว่าจะเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 ล่วงหน้าเป็นเวลาหลายเดือน และเมื่อประชาชนละเลยคำเตือนของเขา เขาจึงตัดสินใจลดค่าเงินบาทเองในที่สุด หลังจากนั้นเขาก็ปลอบโยนประชาชนด้วยการให้คำแนะนำถึงวิธีการตั้งต้นใหม่ ด้วยการเสนอทฤษฎีใหม่ ซึ่งหนังสือบรรยายว่าเป็นแนวคิดทางเศรษฐกิจและการเมืองที่สร้างสรรค์แปลกใหม่ไฉไลที่สุดนับแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ผู้เขียนบรรยายภูมิพลว่าเป็นมหาชนกในมหาสมุทร ว่ายน้ำตะเกียกตะกายเพื่อความอยู่รอด ความฝันถึงสังคมที่ปกครองด้วยหลักพุทธอยู่แค่เอื้อมแต่ก็เอื้อมไม่ถึงสักทีเขาพากเพียรเหมือนมหาชนก โดยรู้สึกว่า "เราไม่อาจตายได้"

พอหนังสือออกมา มันกลับกลายเป็นความน่าอับอาย สตีเวนสันเขียนตามใจฉันในเรื่องของสไตล์และชุ่ยกับข้อเท็จจริงจนถึงขั้นวังต้องขายขี้หน้า ความคลาดเคลื่อนมีอยู่เพียบ หนังสือเปิดเล่มมาด้วยแผนที่ที่แสดงประเทศไทยกินแดนลึกเข้าไปในลาวกับพม่า แถมวังไกลกังวลอยู่ห่างจากสถานที่จริงข้ามอ่าวไทยไปสามร้อยกิโลเมตร ปิดเล่มด้วยแผนภูมิวงศาคณาญาติที่ระบุว่ารัชกาลที่ 7 เป็นลูกชายของรัชกาลที่ 6 ซึ่งเป็นพี่ชายของเขาเอง ตรงระหว่างกลางนั้น สตีเวนสันก็สร้างความดาลเดือดแก่วังด้วยข้อความพาดพิงถึงสิริกิติ์ว่าคิดว่าตัวเองเป็นสุริโยทัยกลับชาติมาเกิด วชิราลงกรณ์ดึงๆ กับสิรินธรเรื่องบัลลังก์ และการที่ภูมิพลเรียกบรรดานางในวังว่า บาราคูดา(ปลา) ที่สำคัญที่สุดคือ ผู้เขียนใช้คำเรียกที่รับไม่ได้ เช่น เรียกภูมิพลด้วยชื่อเล่นในวัยเด็ก คือ เล็ก เรียกพี่ชายของเขาว่า นันท์ และสังวาลย์ว่า แม่ ตามกฎแล้ว อะไรก็ตามที่ไม่ได้เขียนโดยพวกเขาเองจะต้องใช้คำเรียกขานเต็มรูป เช่น "พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว"

ปัญหาต่างๆ ดังกล่าวทำให้วังต้องสั่งห้ามขายหนังสือเล่มนี้ในไทยและห้ามสื่อเขียนถึง (มันไม่สามารถถูกห้ามด้วยข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพอย่างเป็นทางการได้ เพราะภูมิพลจะโดนข้อหานี้เสียเองในฐานะสปอนเซอร์ของสตีเวนสัน)[13] ซึ่งรังแต่จะกระตุ้นให้คนไทยที่คล่องภาษาอังกฤษ (ที่เป็นเหตุผลนิยม ไม่เชื่อในนิทานธรรมราชา-เทวราชา) ไปเสาะหาหนังสือเล่มนี้ในต่างประเทศ มีหนังสือหลายพันเล่มอยู่ในเมืองไทย และปฏิกิริยาทั่วไปคือการประนามความผิดพลาดของผู้เขียน แต่ไม่ตั้งคำถามถึงสารัตถะของเรื่องราวของเขา คือ ภูมิพล อดุลยเดช กษัตริย์ที่เปี่ยมบุญญาภินิหาร ซึ่งนั่นคือสาส์นที่หนังสือของสตีเวนสันตั้งใจนำเสนอ สำหรับตลาดคนต่างชาติและคนไทยที่ไม่งมงาย

---

13 สตีเวนสันบอกนักข่าวต่างชาติรายหนึ่งว่าเขาเข้าใจว่าภูมิพลชอบหนังสือเล่มนี้ และได้ตรวจสอบความถูกต้องของต้นฉบับบางส่วนแล้ว แต่ว่าพวกบริวารที่รายล้อมเขาอยู่ไม่ชอบมัน "ภูมิพลได้พูดชัดมาแต่ต้นแล้วว่าเขาไม่ต้องการให้ตีพิมพ์หนังสือภายในประเทศไทย" เขาพูด *International Herald Tribune*, August 27, 1999.

www.yerngshare.blogspot.com

การกล่าวอ้างว่าภูมิพลเป็นกึ่งเทพนั้นไปไกลจนถึงขนาดว่าทำให้คนไทยจำนวนมากคล้อยตามว่าการรับเอารูปแบบสังคมทุนนิยมและรัฐธรรมนูญแบบตะวันตกเข้ามานั้นเป็นความผิดพลาด ทว่า ในทางปฏิบัติ ความสำเร็จนี้ส่งผลอย่างลึกซึ้งซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งพื้นฐานสองประการที่ยังคงเป็นสาเหตุของความตึงเครียดในสังคมไทย

อันแรกเกี่ยวกับระบบการบริหารประเทศ ภูมิพลที่สะดวกสบายกับการจัดการแบบเฉพาะกิจผ่านทางองคมนตรีและทหาร ไม่ได้มีความพยายามชัดเจนที่จะจัดเตรียมระบบการเมืองให้เข้าที่เข้าทางในระยะยาว ตรงกันข้าม เขากระตุ้นให้เกิดการค่อนขอดที่เป็นอุปสรรคต่อการพยายามปฏิรูปการเมืองไม่ว่าในรูปแบบใดก็ตาม เมื่อเปลี่ยนสู่สหัสวรรษใหม่ บรรดานักปฏิรูปก็อึดอัดคับข้อง คนไทยยังคงฝากศรัทธาไว้กับกษัตริย์วัยเจ็ดสิบกว่าและประนามการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ความเห็นอันเป็นแบบฉบับที่ได้ยินกันในช่วงก่อนหน้าการเลือกตั้งเมื่อปลายปี 2543 มาจากเจ้าของร้านค้ารายหนึ่งในใจกลางกรุงเทพฯ แม้ว่าเธอจะอาศัยอยู่ในเขตที่ตัวเต็ง(ที่ชนะเลือกตั้งในเวลาต่อมา)เป็นหมอที่ได้รับการเคารพนับถือและซื่อตรง เธอก็ยังยืนยันว่า “นักการเมืองทั้งหมดเห็นแก่ตัวและโกงกิน มีแต่ภูมิพลเท่านั้นที่เราพึ่งได้”

ความขัดแย้งหลักอีกอย่างหนึ่งในรัชสมัยของภูมิพลซึ่งกฎหมายควรจะกำกับพฤติกรรมของคนนั้นเป็นอันตรายยิ่งกว่ามาก ด้วยการสนับสนุนระบบศีลธรรมที่กว้างขวาง ยืดหยุ่น และขึ้นกับตนเองเป็นสำคัญ ภูมิพลมีส่วนช่วยบ่อนทำลายหลักกฎหมาย อาชญากรรมร้ายแรง ความชั่วร้ายและการทุจริตมีอยู่ทั่วทุกหัวระแหง เช่นเดียวกับทัศนะไม่ถือกฎหมายจริงจังในหมู่ผู้กระทำผิดและผู้บังคับใช้กฎหมาย ขณะที่ปัญหาแบบนี้เป็นเรื่องธรรมดาในประเทศกำลังพัฒนา สำนึกร่วมในการไม่ยี่หระต่อกฎหมายในไทยนั้นอุกอาจถึงขนาดมีอุตสาหกรรมทางเพศโดยเปิดเผย เครือข่ายค้ายาเสพติด และซุ้มมือปืนต่างๆ

กฎหมายสมัยใหม่ที่ออกแบบมาเพื่อป้องปรามการกระทำเหล่านี้ไร้ประสิทธิภาพ Charles Keyes บอก เพราะทั้งกฎหมายทั้งผู้นำวังและวัดต่างก็ไม่ได้สร้างการเชื่อมโยงระหว่างกฎหมายสมัยใหม่และธรรมะเข้าด้วยกัน ด้วยการไม่ให้ค่าหรือประนามกฎหมายสมัยใหม่ ผู้สนับสนุนระบบที่อิงธรรมะจึงส่งเสริมผู้กระทำผิดไม่เกรงกลัวต่อกฎแห่งกรรม ในอาณาจักรของธรรมราชา Keyes อธิบายว่า “การมีขันติธรรมต่อสิ่งที่ถือว่าเป็นเรื่องของสำนึกผิดชอบชั่วดีส่วนตนได้มีส่วนช่วยให้เกิดการพัฒนาระบบคุณค่าที่หลากหลาย... การมีขันติกินความไปถึงการไม่เต็มใจในส่วนของรัฐที่จะบังคับใช้ศีลธรรมพุทธบางฉบับผ่านกฎหมาย”[14] การขาดการบังคับใช้กฎหมาย และอาชญากรรมที่มีอยู่ดาดดื่นอันเป็นผลตามมา เป็นเรื่องที่คนไทยกังวล บ่อยครั้ง คนที่ไม่มี

---

[14] Keyes, *Thailand: Buddhist Kingdom*, 207.

www.yerngshare.blogspot.com

อำนาจจะหันไปหาระบบศีลธรรมของภูมิพลที่ว่าด้วยชะตากรรมและกฎแห่งกรรม ส่วนคนอื่นใช้กฎหมายเองเสียเลย ยิ่งซ้ำเติมปัญหาหนักเข้าไปอีก

ชัดเจนว่าภูมิพลเองหงุดหงิดเดือดดาลกับอาชญากรรม แต่ขณะที่เขาพูดประนามอาชญากรรม และโดยเฉพาะการคอรัปชัน เขาแทบไม่ปกป้องหรือเชิดชูตัวบทกฎหมายเลย กลับชอบตำหนิวิจารณ์ความลักลั่น ความไม่เป็นธรรมและการเปลี่ยนไปเปลี่ยนมา เขาไม่เห็นว่าตัวเองมีบทบาทในการคงความตึงเครียดระหว่างแนวทางธรรมะและแนวทางโลกย์ เรื่องนี้มาเห็นได้ชัดในกลางทศวรรษ 2533 เมื่อเขาเริ่มเห็นชอบการประหารชีวิตหลังจากว่างเว้นไปนานหลายปี ไม่มีการให้คำอธิบายสำหรับความเชื่อมโยงอาชญากรรมบางอย่างกับโทษประหาร ดังนั้นการลงโทษจึงไม่สามารถที่จะเป็นตัวป้องกันการก่ออาชญากรรมในอนาคตได้ แต่กลับเป็นว่า (เหมือนอีกหลายๆ อย่างเกี่ยวกับวัง) การประหารดำเนินไปและถูกรายงานไปเท่านั้น ราวกับว่าเป็นกฎแห่งกรรมที่เลี่ยงไม่ได้ ยิ่งกว่านั้น ภูมิพลยังดูท่าพยักหน้าให้กับสงครามยาเสพติดของรัฐบาลทักษิณในต้นปี 2546 ซึ่งมีคนถูกฆ่าตัดตอนไปราว 2,300 คน โดยนักสิทธิมนุษยชนเชื่อว่าเป็นฝีมือของตำรวจ[15]

แทนที่จะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับกฎหมายด้วยบารมีต่อสาธารณะของเขา ภูมิพลแทรกแซงอาชญากรรมอย่างลับๆ รายละเอียดแต่ละกรณีถูกเก็บไว้ในวัง ยกตัวอย่าง ในปี 2542 วังปล่อยให้เป็นที่รู้กันว่าภูมิพลได้ปฏิเสธการเลื่อนตำแหน่งแก่ผู้พิพากษาอาวุโสสามคน หนังสือพิมพ์ได้รับอนุญาตให้รายงานเรื่องนี้ว่าเป็นปฏิกิริยาของภูมิพลต่อกิตติศัพท์ในเรื่องทุจริตของผู้พิพากษาสามคนนี้ ทุกคนทึกทักว่าภูมิพลคงแทรกแซงด้วยมีข้อมูลตื้นลึกหนาบางเป็นอย่างดีและวงการศาลจะสะอาดมากขึ้นเพราะเรื่องนี้ กระนั้น พิลึกดีที่เขาไม่ยอมนำเรื่องนี้เข้าสู่กระบวนการทางกฎหมายหรือแสดงหลักฐานความผิดของคนทั้งสาม การทำอย่างนี้เท่ากับเรียกร้องให้ยอมรับภูมิพลอย่างมืดบอดในฐานะผู้ประทานความยุติธรรมสูงสุด กระนั้นมันก็ไม่ได้เป็นเยี่ยงอย่างแก่ใคร เนื่องจากไม่มีใครรู้ว่าความผิดของผู้พิพากษาทั้งสามคนคืออะไร

ความขัดแย้งระหว่างวิถีทางของภูมิพลกับรัฐธรรมนูญนิยมสมัยใหม่ส่งผลอย่างชัดเจนต่อการบริหารประเทศของไทย มันหน่วงเหนี่ยวความพยายามในการแก้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 เมื่อบรรดาคนที่เอาหลังพิงวังหลีกเลี่ยงการสนับสนุนจากไอเอ็มเอฟ(ซึ่งต้องการแนวทางที่เป็นระบบและกฎหมายที่เคร่งครัดโปร่งใส) เพื่อจะแก้ปัญหาด้วยความยืดหยุ่นกว่าและมองไม่เห็นแบบ “ไทยๆ” ที่เริ่มและจบลงหลังฉาก ความขัดแย้งนี้ยังปรากฏในการแทรกแซงของวังในกรณีศาลฎีกาพิจารณาคดีของทักษิณที่เพิ่งได้เป็นนายกฯ ใหม่

---

15 ภูมิพลเรียกร้องให้มีการสืบสวนการฆ่าต่างๆ แต่ก็หลายเดือนหลังจากการฆ่าหยุดลงไปแล้ว กลุ่มองค์กรสิทธิมนุษยชนได้เรียกร้องให้มีความสนใจในเรื่องนี้ตั้งแต่ภายในสองสัปดาห์แรกที่มีการฆ่าแล้ว ยิ่งกว่านั้น ภูมิพลยอมรับโดยไม่วิจารณ์ใดๆ ที่ทักษิณประกาศว่าสงครามยาเสพติดทำไปในนามของภูมิพล

www.yerngshare.blogspot.com

หมาดในปี 2544 เหตุการณ์ตอนนี้สร้างความขายขี้หน้าแก่ศาลและทำให้สาธารณะลดความเชื่อถือต่อศาลและกฎหมายลงอย่างมาก

แต่จุดอ่อนที่พื้นฐานที่สุดของภูมิพลคือจุดตายที่มีอยู่ในสถาบันกษัตริย์ทุกที่ นั่นคือ เขาไม่สามารถรับประกันได้ว่าบัลลังก์จะถูกส่งผ่านไปยังกษัตริย์ที่ปรีชา อุทิศตนและมีมหากรุณาธิคุณอย่างตัวเขา จุดอ่อนนี้ก่อเมฆหมอกคล้ำคลุมประเทศเมื่อภูมิพลโรยแรงลงไปทุกที แม้ว่าจะสันนิษฐานกันโดยทั่วไปว่าเขาจะมอบบัลลังก์ให้กับวชิราลงกรณ์ แต่ก็ไม่มีหลักประกันใดๆ รัฐธรรมนูญจัดเขาเป็นมือวางอันดับหนึ่งอย่างชัดเจนในฐานะลูกชาย แต่เปิดทางให้กษัตริย์เลือกเอง จริงๆ แล้ว ด้วยการอ้างว่าสถาบันกษัตริย์เป็นประชาธิปไตย ภูมิพลได้เปิดให้คนคิดว่าพวกตนสามารถมีส่วนกำหนดการสืบตำแหน่งนี้ได้ "ประชาชน... จะเป็นผู้ตัดสินใจ" เขาพูดในการสัมภาษณ์เมื่อปี 2535 "เราเองไม่คิดว่าเพศจะเป็นเรื่องสำคัญนัก"[16]

การพูดที่คลุมเครืออย่างตั้งใจนี้ทำให้คนไทยที่มีความหวังเชื่อว่าสิรินธร(มือวางอันดับสอง)อาจจะเป็นกษัตริย์จักรีคนต่อไป สิรินธรมีจุดแข็งอยู่ที่คนมองว่าเธอดี เธอสร้างคุณงามความดี ทำการกุศล และใส่ใจในความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างแท้จริง เธอถูกผูกกับเรื่องศิลปะ การศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมไทย ขณะที่พี่ชายของเธอไม่ เธอได้รับมอบหมายให้ดูแลมูลนิธิการกุศลเงินหนาต่างๆ ของภูมิพล เธอสะสมบุญจนเต็มโกดัง และนอกจากฐานเสียงอันกว้างขวางของเธอแล้ว เธอยังได้รับการสนับสนุนจากนักเรียนนายร้อยและทหารจากจปร.ที่เธอสอนหนังสือ เช่นเดียวกับในแวดวงราชการ

ถึงอย่างนั้นก็ตาม สัญญาณส่วนใหญ่บ่งชี้ว่าวชิราลงกรณ์จะได้ขึ้น ด้วยวัยย่าง 53 ในปี 2548 เขาทำตัวดีพอสมควรในปีที่ผ่านๆ มา ดูรับผิดชอบมากขึ้น ด้วยการยินยอมอย่างเปิดเผยจากพ่อแม่ เขาแต่งงานครั้งที่สามในปี 2544 และดูจะลงหลักปักฐานในชีวิตส่วนตัว ภรรยาสามัญชนแสนสวยคนใหม่ของเขา ศรีรัศมิ์ มหิดล ณ อยุธยา ได้รับการเปิดตัวต่อสาธารณะและดูจะได้รับการยอมรับ เธอดูชำนาญงานสังคมมากกว่าสุจาริณี เธอใกล้ชิดกับวชิราลงกรณ์มาตั้งแต่ปี 2535 ตามรายงานในหนังสือพิมพ์ กระทั่งก่อนที่เขาจะแต่งงานกับสุจาริณีเสียอีก[17]

---

16 Kulick and Wilson, *Thailand's Turn*, xxi.

17 หลังจากวชิราลงกรณ์อัปเปหิสุจาริณีออกไปในปี 2539 ข้าในวังรายหนึ่งอธิบายว่าทั้งสองไม่เคยแต่งงานกันอย่างเป็นทางการ ภายใต้กฎหมายพลเรือน ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องมีการหย่า ในขณะเดียวกัน ข้าในวังรายนั้นก็บอกว่าวชิราลงกรณ์ยังคงแต่งงานอยู่กับภรรยาคนแรกคือโสมสวลี เพราะพวกเขาหย่ากันในศาล แต่ไม่ได้รับการอนุญาตจากภูมิพลด้วย สถานะของโสมสวลีจึงยังคลุมเครือ เมื่อวชิราลงกรณ์แต่งงานในวังในปี 2544

www.yerngshare.blogspot.com

เมื่อภูมิพลเร้นกายไปอยู่หัวหิน งานการถูกแบ่งในหมู่ลูกๆ โดยวชิราลงกรณ์ได้งานหลักๆ ไปเป็นส่วนใหญ่ เขาย่ำตามรอยพ่อ ในโทรทัศน์จะเห็นเขาก้มหน้าก้มตาเพ่งดูแผนที่และตรวจตราเขื่อนต่างๆ ขณะเดินสายไปชนบท และยังเห็นเขาติดตามแม่ต้อยๆ ซึ่งเป็นกำลังภายในที่สิรินธรดูจะขาดไป การออกงานในการชุมนุมลูกเสือชาวบ้านเป็นประจำ(ที่วชิราลงกรณ์มักแต่งชุดทหารพร้อมคาดปืนที่เข็มขัด)เป็นการจัดวางตำแหน่งที่สำคัญที่สัมพันธ์โดยตรงกับการนั่งบัลลังก์

ถึงกระนั้น ความสามารถในการนำของวชิราลงกรณ์เป็นประเด็นที่ก่อความวิตกกันมาก เขาไม่เคยฉายแววเลยไม่ว่าจะเป็นทั้งความเป็นธรรมราชาหรือประมุขของรัฐสมัยใหม่ ในความเป็นพุทธกษัตริย์ อำนาจเกิดมาจากการบรรลุในทางจิตวิญญาณของตัวกษัตริย์เอง ซึ่งเป็นคุณสมบัติเฉพาะตนและไม่ถาวร แม้ว่าภูมิพลจะสามารถถ่ายทอดพลังลมปราณของเขาแก่ลูกชายได้บ้าง แต่ถึงที่สุดแล้ววชิราลงกรณ์จะต้องสำแดงบุญบารมีของตัวเองในกรอบทศพิธราชธรรม ในโลกทัศน์เทวราชาของฮินดู วชิราลงกรณ์เป็นผู้สืบทอดคุณสมบัติเทพจากพ่อ แต่ก็หักลบกลบหนี้กับบัญชีบุญกรรมอันติดลบของเขา ซึ่งจำเป็นต้องมีบุญเหลือเป็นทุนรอนในการขับเคลื่อนราชอาณาจักรไปตามเส้นทางธรรม เขาปฏิบัติพิธีกรรมอย่างเขียมมัธยัสต์และพอเป็นพิธี ไม่มีใครเชื่อว่าเขาได้สำรวจค้นหาปริศนาธรรมและจิตวิญญาณของตัวเอง เขาถูกมองว่ายังลุ่มหลงในโลกแห่งเนื้อหนังมังสา เสาะแสวงหาสาวๆ และเขายังอารมณ์ร้าย

ในแง่ของกษัตริย์สมัยใหม่ วชิราลงกรณ์ก็ยังขาดเพดานบินและทักษะที่จำเป็นในการรับช่วงต่อจากภูมิพลในฐานะผู้เล่นทางการเมืองที่มีฝีมือฉกาจฉกรรจ์ ยิ่งไม่ต้องพูดถึงความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนสถาบันฯ ให้ทันสมัย เขาไม่ได้พัฒนาทีมงานคลังสมองอย่างที่พ่อของเขาทำ เขากลับคลุกคลีอยู่กับคนที่ทะเยอทะยานและไม่น่าไว้ใจ ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดคือ ทักษิณ อำนาจของเขาวางอยู่บนฐานสนับสนุนอันคับแคบของแม่ของเขา กรมกองบางส่วนในกองทัพและลูกเสือชาวบ้าน ซึ่งเป็นรากฐานให้กับอำนาจและการแทรกแซงด้วยกำลังและความกลัว ไม่ใช่ด้วยบารมี

ความไม่พอเพียงอย่างนี้ไม่ใช่ความผิดของวชิราลงกรณ์ไปเสียทั้งหมด ด้วยอยู่ในเงาของพ่อมาตลอด เขาเป็นเหมือนชาร์ลส์แห่งอังกฤษ ที่ 50 ปีผ่านไปก็ยังคงไร้ความสามารถที่แม้จะทดลองในการเป็นผู้นำและการบริหาร Bagehot เขียนในศตวรรษที่ 19 เกี่ยวกับกษัตริย์ที่ขึ้นนั่งบัลลังก์ในวัยกลางคนว่า “เขาก็จะไม่แข็งขันกับการทำงาน เขาได้ใช้เวลาช่วงวัยเยาว์และส่วนแรกของการเป็นมนุษย์ไปกับการอยู่เฉย และมันผิดวิสัยที่จะคาดหวังให้เขาทำงานหนัก... วัสดุที่เหมาะสมสำหรับกษัตริย์ในระบอบรัฐธรรมนูญมีอย่างเดียวคือเจ้าชายที่เริ่มปกครองตั้งแต่ยังหนุ่ม ที่ในวัยเยาว์อยู่เหนือความเพลิดเพลิน ที่ในวัยเยาว์เต็มใจทำงานอย่างกระฉับกระเฉง ที่มีอัจฉริยะในดุลพินิจโดยธรรมชาติ กษัตริย์เช่นนี้เป็นของขวัญที่ยิ่งใหญ่จากพระเจ้า แต่ก็หาได้ยากยิ่ง”[18]

---

[18] Bagehot, *The English Constitution*, 119.

www.yerngshare.blogspot.com

คนไทยเห็นข้ออ่อนต่างๆ เหล่านี้ในตัววชิราลงกรณ์ ไม่มีใครติดรูปวชิราลงกรณ์บนผนังบ้าน และน้อยคนที่จะเสาะหาพระเครื่องของเขาหรือต้องการบริจาคให้การกุศลของเขา บางคนถึงกับตีความการเสียชีวิตของพี่เลี้ยงทางจิตวิญญาณของวชิราลงกรณ์ในอุบัติเหตุทางรถยนต์ในปี 2542 ว่าเป็นสัญญาณของเส้นทางตันทางจิตวิญญาณของเขา

จุดอ่อนของวชิราลงกรณ์และความอ้ำอึ้งของภูมิพลเปิดทางความเป็นไปได้ว่าการสืบบัลลังก์จะปั่นป่วนวุ่นวาย หากภูมิพลไม่สละบัลลังก์ก่อนเพื่อควบคุมกระบวนการ การสืบทอดจะตกไปอยู่ในมือขององคมนตรีด้วยเปรมผู้จงรักเป็นหัวหน้าองคมนตรี และองคมนตรีส่วนใหญ่ก็เป็นคนของเปรม ในทางทฤษฎีองคมนตรีจะทำหน้าที่ปฏิบัติตามที่ภูมิพลสั่งเสียไว้ หรือหากไม่มีคำสั่งเสีย ก็ต้องยึดตามรัฐธรรมนูญกับกฎมณเฑียรบาล 2467 ปัญหาในสภาพการณ์นี้คือเปรม (แก่กว่าภูมิพล 7 ปี) อาจไปก่อนภูมิพล องคมนตรีรายอื่นไม่มีใครมีบารมีเหมือนเปรมที่จะรับมือกับแรงกดดันทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกที่จะมาพร้อมการเปลี่ยนผ่านได้

หากปราศจากคนที่มีบารมีอย่างภูมิพลหรือเปรมแล้ว คนไทยกลัวว่าฝักฝ่ายของวชิราลงกรณ์กับของสิรินธรในกองทัพอาจลุกขึ้นมาห้ำหั่นกันได้ หลายคนสะท้อนใจจากการสังหารหมู่กษัตริย์เนปาลและครอบครัวโดยฝีมือของทายาทในปี 2544 พวกเขายังพูดกันถึงคำพยากรณ์เก่าแก่สองร้อยปีที่อาจเป็นของรัชกาลที่ 1 เองว่าตระกูลจักรีจะมีกษัตริย์เพียงเก้าคน[19] เรื่องเล่าที่มีหลายฉบับนี้ล้วนบอกว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่เมื่อสิ้นรัชกาลที่ 9 ทั้งบอกว่าจะเกิดความระส่ำระสายนำไปสู่การปฏิวัติ จะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสันติไปสู่สาธารณรัฐ หรือกระทั่ง(บางคนตีความอย่างมองโลกในแง่ดี)จะมีกษัตรีย์ คำร่ำลือมีความสำคัญในเหตุการณ์ 2475 ซึ่งในเวลานั้นเกิดความวิตกกังวลเกี่ยวกับคำทำนายอีกอันหนึ่งที่ว่าตระกูลจักรีจะอยู่เพียง 150 ปี ด้วยความแพร่หลายอย่างจงใจ คำทำนายนี้ช่วยหล่อลื่นให้กับการปฏิวัติที่ปิดฉากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กลายเป็นคำทำนายที่เป็นจริง[20]

สถานการณ์อย่างนี้ทำให้การไต่ขึ้นสู่อำนาจของทักษิณยิ่งมีความสำคัญ หลังจากการเลือกตั้งในปี 2544 วังดูจะชอบใจกับการที่ทักษิณมักจะไม่เห็นทั้งกฎหมายและระเบียบปฏิบัติอยู่ในสายตา โดยมุ่งแต่การปฏิบัติให้เป็นผลลุล่วง ทักษิณใช้ความร่ำรวยหลายพันล้านเหรียญของเขาเป็นอาวุธเหมือนอย่างที่เปรมใช้กองทัพ เขาล้างบาปนิดหน่อยกับรัฐธรรมนูญแล้วก็เมินต่อสิทธิพลเมืองเพื่อเดินตามเป้าหมายทางการเมือง แต่

---

19 อีกฉบับหนึ่ง ที่อ้างถึงใน Morell and Chai-anan, *Political Conflict*, 309, มีกษัตริย์สิบคนตามคำทำนายของรัชกาลที่สิบ อย่างไรก็ตาม คำทำนายที่แพร่หลายที่สุดคือเก้าคน ถึงอย่างนั้น Morell and Chai-anan ก็สรุปทำนองเดียวกันว่ารัชกาลที่ 10 "อาจจะ" ทำให้เกิดสาธารณรัฐ อวสานต์ของตระกูล

20 Batson, *The End*, 264n.2.

www.yerngshare.blogspot.com

ในขณะที่เปรมเทิดทูนและให้เครดิตภูมิพล ทักษิณปกครองอย่างกับคู่แข่งของวัง ที่โปรโมทรัฐบาลพลเรือนเพื่อเป้าหมายของเขาเอง[21] วิธีการทำงานของทักษิณคือการใช้ประโยชน์จากการสนับสนุนของวังเวลาสองฝ่ายเห็นตรงกัน และไม่สนใจวังเวลาผลประโยชน์ของทั้งสองไม่ตรงกัน แต่เขายังใช้ประโยชน์จากความแตกต่างระหว่างภูมิพลกับเปรม(ฝั่งหนึ่ง) และสิริกิติ์กับลูกชาย(อีกฝั่งหนึ่ง) ในช่วง 2547-2548 ทักษิณดูจะปฏิเสธคำวิจารณ์จากภูมิพลและเปรมเกี่ยวกับการปราบปรามชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างรุนแรง บางคนเชื่อว่าวชิราลงกรณ์กับแม่ให้ท้ายการลงมือโหดอย่างนี้และให้การสนับสนุนทางการเมืองแก่ทักษิณให้ดำเนินต่อไป[22]

วังได้แต่รอจนทักษิณประมาท และขบวนการไล่ทักษิณได้รับการสนับสนุนพอเพียงจากกลุ่มการเมือง ทหารและธุรกิจที่เคยสนับสนุนเขา จนเขาต้องยอมลงเมื่อต้นปี 2549 ดูเหมือนว่าภูมิพลบีบให้ทักษิณออกเพียงหนึ่งวันหลังจากที่พรรคของเขาชนะการเลือกตั้ง ทำให้ประเทศตกอยู่ในสูญญากาศ ไม่มีผู้นำทางการเมืองดูแลเสถียรภาพ และทำให้ภูมิพลที่ไม่มีตัวเลือกที่ดีที่จะมาแทนทักษิณ ต้องรับผิดชอบต่อสูญญากาศนี้

ขณะที่รัฐบาลทักษิณมีปัญหาในเรื่องประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล การรวบอำนาจไว้ที่ตัวเองในฐานะซีอีโอของประเทศนั้นอาจมองได้ว่าเป็นการรุกคืบเพื่อเอาวังออกจากการเมือง มันอาจจะเป็นพัฒนาการในทางบวกในกรณีที่การสืบบัลลังก์มีความยุ่งยาก ตลอดจนหากวชิราลงกรณ์(ในฐานะกษัตริย์)เกิดแทรกแซงการเมืองที่ก่อผลเสียหาย อย่างเช่นแนวทางโชกเลือดในการแก้ปัญหาภาคใต้เป็นต้น

ไม่ว่าจะอย่างไร การที่ทักษิณไม่เห็นภูมิพลกับเปรมอยู่ในสายตา และความพยายามที่ดูประสบความสำเร็จอยู่บ้างในการซื้อตัววชิราลงกรณ์ แสดงถึงความจำเป็นที่วังจะต้องเปลี่ยนแนวทางการเมืองใหม่ การครองอำนาจของทักษิณแสดงให้เห็นว่าคนไทยต้องการมีสถาบันมากกว่าแค่วังสำหรับพึ่งพาเพื่อสู้กับผู้นำที่เลว พวกเขาจำเป็นต้องสามารถพึ่งพารัฐสภาที่มีประสิทธิภาพมากกว่านี้ ศาลที่สะอาดกว่านี้และสื่อที่เสรีมากกว่านี้

พ้นไปจากเรื่องการสืบบัลลังก์ วชิราลงกรณ์เองเผชิญการท้าทายในการจัดการจักรีรุ่นต่อไป ด้วยศรีรัศมิ์ให้กำเนิดเด็กชายในเดือนเมษายน 2548 วชิราลงกรณ์ตอนนี้มีลูกชาย 5 คน ลูกสาว 2 คนจากภรรยา 3 คน ผู้นำจักรีรุ่นต่อไปก็ต้องเป็นหลานสาวที่มีเลือดจักรีล้วนหนึ่งเดียวของภูมิพลคือ พัชรกิติยาภา ลูกสาวของ

---

21 ดูผาสุก พงษ์ไพจิตรและคริส เบเคอร์, *Thaksin: The Business of Politics in Thailand* (Chiangmai: Silkworm, 2005).

22 ดู Duncan McCargo, “Network Monarchy and Legitimacy Crises in Thailand,” *Pacific Review* 18, no. 4 (December 2005). ดูบทความเกี่ยวกับการเลื่อนตำแหน่งในกองทัพของทักษิณและปฏิกริยาของวัง, *Nation*, August 22, August 31, and September 9, 2005.

www.yerngshare.blogspot.com

โสมสวลี ก่อนจะมีลูกชายของศรีรัศมิ์ พัชรกิติยาภาได้รับการศึกษาและเข้าร่วมพิธีกรรม และได้รับการดูแลจากสิรินธร ซึ่งบ่งชี้ว่าเธออาจจะเป็นทายาทของพ่อของเธอ ด้วยปริญญาทางกฎหมายจากคอร์เนล เธอมีท่วงท่าเชื่อมั่นอย่างสิริกิติ์และความยโสอย่างจุฬาภรณ์

แต่ฐานะของเธอในทำเนียบเจ้านั้นไม่ชัดเจนอีกต่อไปแล้ว วชิราลงกรณ์มุ่งมั่นที่จะมีลูกชายกับศรีรัศมิ์ เพื่อให้เป็นทายาท และใช้ความพยายามอย่างหนักและยาวนานด้วยการช่วยเหลือจากแพทย์ จากคำบอกเล่าของแหล่งข่าวในวัง ทีปังกรรัศมีโชติผ่านการอาบน้ำศักดิ์สิทธิ์โดยภูมิพลและสิริกิติ์ในเดือนมิถุนายน 2548 ยืนยันการรับเข้าเป็นสมาชิกในครอบครัวมหิดล

ยิ่งกว่านั้น ทั้งที่ถูกอัปเปหิออกไปและไปอยู่ที่สหรัฐฯ โดยอ้างลี้ภัยทางการเมือง สุจาริณีกับลูกชายทั้งสี่ว่ากันว่าได้สถานะบางอย่างกลับคืนมาในวัง โดยอาจมีโอกาสเปิดให้ลูกชายบางคนเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะเจ้าจริงๆ แล้ว น้องสาวของพวกเขาที่เปลี่ยนชื่อจากบุษยาน้ำเพชรเป็นสิริวัณวรีอยู่เมืองไทยมาหลังปี 2539 และได้รับการปฏิบัติเยี่ยงเจ้าดาวรุ่งคนสำคัญ ในปี 2544 เธอได้รับเครื่องราชฯ ชั้นสูง ปูทางสำหรับการเลื่อนฐานะเธอเป็นเจ้าในที่สุด นั่นบ่งบอกว่าลูกชายของสุจาริณีคือ จุฑาวัชร ที่มีอายุ 26 ในปี 2548 ที่เป็นหลานชายคนโตของภูมิพล ก็อาจมีสิทธิในบัลลังก์[23] จริงๆ แล้ว ในตระกูลที่มีขนบเน้นผู้ชายแต่ขาดแคลนผู้ชายนี้ ลูกชายของสุจาริณีจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการเพิ่มจำนวนเพื่อให้อุ่นใจ ด้วยเหตุนี้เป็นส่วนหนึ่ง พวกเขาอาจได้กลับมา นักสังเกตการณ์กล่าว[24]

เพื่อขจัดคำถามคลางแคลงใจต่างๆ เกี่ยวกับอนาคตและหลีกเลี่ยงความปั่นป่วนในรุ่นถัดไป วชิราลงกรณ์จะถูกบีบให้ต้องจัดรายการลำดับอาวุโสสำหรับการสืบบัลลังก์โดยครอบคลุมภรรยาทั้งสามและลูกทั้งหมด ดังที่วชิราวุธทำในกฎมณเฑียรบาลปี 2467

หากปรากฏว่าลูกชายของสุจาริณีไม่ได้รับการฟื้นฟูสถานะกลับเข้าวัง สถาบันก็จะเผชิญปัญหาอีกแบบหนึ่ง คือ ภาวะผู้หญิงครอบงำในจักรีรุ่นล่าสุด นอกจากพัชรกิติยาภากับสิริวัณวรีแล้ว หลานของภูมิพลคนอื่นๆ ที่ถูกเลี้ยงดูมาในวังก็คือลูกสาวสองคนของจุฬาภรณ์คือ สิริภาจุฑาภรณ์กับอทิตยาทรกิติคุณ พวกเขาได้มีส่วนร่วมในหน้าที่และพิธีกรรมต่างๆ ของวัง ส่วนหนึ่งภายใต้การกำกับของสิรินธร

23 แต่ลือกันว่าลูกชายคนแรกของสุจาริณีเคยตรวจดีเอ็นเอแล้วพบว่าไม่ใช่ลูกของวชิราลงกรณ์ นั่นอาจทำให้ลูกชายคนถัดไป วัชเรศร ที่เกิดในปี 2524 จ่อคิวแทน

24 สัมภาษณ์ปกปิดกับนักการเมืองระดับอาวุโสกับเจ้าระดับล่าง

www.yerngshare.blogspot.com

ที่อาจจะมาร่วมวงด้วยคือลูกสาวของอุบลรัตน์คือ พลอยไพลินกับสิริกิติยา ในปี 2542 อุบลรัตน์เลิกกับปีเตอร์ เจนเซนและนำลูกทั้งสามกลับเมืองไทย ซึ่งพวกเขาได้รับสัญชาติไทย พวกเขาได้รับการปฏิบัติเยี่ยงเจ้าจากสาธารณะ รัฐบาลและกระทั่งวังในระดับหนึ่ง ทั้งที่เป็นสามัญชนและมีนิสัยเป็นอเมริกันมากกว่า ในวันที่พวกเขาได้รับสัญชาติไทย พวกเขาแจกใบจบการศึกษาที่โรงเรียนประถมแห่งหนึ่ง เหมือนที่ตาของพวกเขาทำในมหาวิทยาลัยต่างๆ (พุ่ม ลูกชายที่เป็นออทิสติกของอุบลรัตน์ ซึ่งเป็นผู้ชายอีกเพียงคนเดียวของรุ่น เสียชีวิตในเหตุการณ์สึนามิเดือนธันวาคมปี 2547)

ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้นกับสถานะและการแต่งงานของพวกเขา หญิงสาวเหล่านี้เป็นตัวแทนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญสำหรับวังและสถาบันกษัตริย์ แทนที่จะอยู่แต่หลังวัง พวกเธอจะอยู่ในศูนย์กลางอำนาจ ที่ผู้หญิงไทยแทบไม่เคยได้มีโอกาสเลย กระนั้นก็ไม่มีใครเลยในรุ่นนี้ ไม่ว่าหญิงหรือชาย ได้รับการฝึกอบรมและปลูกฝังอย่างที่ภูมิพลกับลูกๆ ของเขาเคยได้รับ พวกเขาเติบโตมาในวัฒนธรรมเมืองร่ำรวยสมัยใหม่ที่มีดิสโกและศูนย์การค้า เอ็มทีวี แฟชั่นญี่ปุ่น การสักและการทิ่มแทงเนื้อตัว รถซิ่งและวัฒนธรรมโลก ไม่มีใครที่ถูกกล่อมเกลาอย่างลึกซึ้งในขนบธรรมราชาอย่างภูมิพล และเรื่องนี้จะส่งผลต่อแนวทางการบริหารจัดการสถาบันกษัตริย์

การปกป้องบารมีเจ้าจากสื่อที่ใจถึง นักวิชาการที่กล้าหาญมากขึ้นและสาธารณะที่ไม่ยี่หระก็จะเป็นปัญหาท้าทายใหญ่หลวงต่อวังยุคหลังภูมิพล โดยเฉพาะเมื่อคำนึงถึงปูมหลังส่วนตัวของวชิราลงกรณ์ การเติบโตของสื่อโลกที่ควบคุมไม่ได้อย่างเคเบิลทีวีกับอินเตอร์เน็ตก็ได้สร้างความลำบากแล้วแก่การรักษาความล่วงละเมิดมิได้ของเจ้า

ผลสะเทือนของสื่อต่อสถาบันกษัตริย์สามารถดูได้จากตัวอย่างของอังกฤษ ในเดือนมิถุนายน 2520 อันเป็นปีเฉลิมฉลองของเอลิซาเบ็ธ วงพังค์ที่โนเนม Sex Pistols มีชื่อเสียงโด่งดังด้วยเพลงต่อต้านสถาบัน "God save the queen, her fascist regime, it made you a moron… There is no future in England's dreaming" เพลง "God save the queen" ถูกสั่งห้ามออกอากาศในทันที แต่ก็ไม่มีประโยชน์ มันโดนใจวัยรุ่นที่ตาสว่างทั้งรุ่นและกลายเป็นซิงเกิลขายดีที่สุดของอังกฤษในเวลานั้น สังคมอังกฤษไม่เหมือนเดิมแล้ว การรายงานและการวิจารณ์ครอบครัวกษัตริย์ของสื่อที่เสรีขึ้นที่ Sex Pistols จุดประกายขึ้นมา พุ่งสู่จุดสุดยอดในปี 2535 อันเป็นปีสยองของเอลิซาเบ็ธ ที่ปัญหาขัดแย้งส่วนตัวในครอบครัวและการจัดการบริหารทรัพย์สินของครอบครัวและของรัฐกลายเป็นข่าวอันโอชะรายวันตามหนังสือพิมพ์แท็บบลอยด์กับเคเบิลทีวี สถาบันกษัตริย์ไม่สามารถกำบังตนจากการตรวจสอบของสาธารณะได้อีกต่อไป

ในไทย ทั้งหมดที่ยืนขวางกลางระหว่างบุญญาธิการของพวกเจ้ากับการนำเสนอของสื่อในสไตล์แท็บบลอยด์ของลอนดอนก็คือกฎหมายหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ และนั่นแสดงถึงความเปราะบางในบรรยากาศที่เปิดมากขึ้นในทศวรรษ 2533 เครื่องบ่งชี้อันหนึ่งคือในระหว่างการไต่สวนคดีรอบสองของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ นัก

www.yerngshare.blogspot.com

เคลื่อนไหวทางสังคมที่ก่อนหน้านี้เคยถูกจับในตอนต้นทศวรรษ 2523 ในข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ (ในตอนนั้น การวิพากษ์วิจารณ์จากนานาชาติบีบให้วังต้องแทรกแซงเข้ามาอย่างเงียบๆ และปล่อยสุลักษณ์ไป) เพียงหลังจากการรัฐประหาร 2534 สุจินดากล่าวหาสุลักษณ์ว่าหมิ่นพระบรมเดชานุภาพจากการโจมตีคณะรัฐประหาร เนื่องจาก(สุจินดายืนยันว่า)ภูมิพลให้ความเห็นชอบต่อการรัฐประหารแล้ว ที่น่าขันในความไร้สาระคือสุลักษณ์กล่าวหาสุจินดาว่ามีความผิดในข้อหาเดียวกันสำหรับการยึดอำนาจจากรัฐบาลที่ภูมิพลตั้งมา

น่าประหลาดใจ หลังจากสุจินดาถูกไล่ออกไปและได้รับการนิรโทษกรรมโดยภูมิพล คดีของสุลักษณ์ไม่ได้หายไปด้วย วังต้องการให้เขารับโทษทัณฑ์อีกครั้ง เมื่อคดีดำเนินไปในปี 2536 สุลักษณ์ใช้บริการจากทนายนักสิทธิมนุษยชนทองใบ ทองเปาด์ ผู้เคยถูกสฤษดิ์จับขังคุกเมื่อสามทศวรรษก่อนหน้า ที่ประกาศว่า “เขาไม่ตั้งข้อกล่าวหาคอมมิวนิสต์อีกต่อไปแล้ว หันมาใช้ข้อหาหมิ่นฯ แทน”[25] คราวนี้ ทั้งในและต่างประเทศให้ความสนใจต่อคดีนี้มากกว่าเมื่อคราวที่แล้วในทศวรรษ 2523 เสียอีก แล้วสุลักษณ์ก็หลุดไปอีกครั้งหนึ่ง วังดูเหมือนจะตัดสินใจหลีกเลี่ยงการปะทะ

หนึ่งปีต่อมา กฎหมายหมิ่นพระบรมเดชานุภาพเป็นประเด็นร้อนจากเหตุการณ์ที่เกี่ยวพันกับชาวต่างชาติรายหนึ่งและสื่อต่างประเทศ หนึ่งสัปดาห์ก่อนคริสต์มาสในเดือนธันวาคมปี 2537 Lech Kisielwicz นักธุรกิจชาวฝรั่งเศสนั่งเครื่องการบินไทยชั้นหนึ่งจากปารีสมากรุงเทพฯ เพื่อต่อเครื่องบินไปยังโตเกียว โสมสวลีก็นั่งมาในชั้นหนึ่งด้วยกันพร้อมกับคนไทยชั้นหนึ่งอีกจำนวนหนึ่ง ปรากฏว่าเธอมีปัญหากระทบกระทั่งกับ Kisielwicz และหมอนี่ก็ตอบกลับด้วยการสบถใส่เธอ พอเครื่องลงจอดที่กรุงเทพฯ ตำรวจไทยก็จับ Kisielwicz ในข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ แม้ว่ารัฐธรรมนูญไทยจะปกป้องเฉพาะภูมิพล สิริกิติ์ ผู้สำเร็จราชการฯ และทายาทเท่านั้น ฝ่ายบริหารของการบินไทยกับวังใช้เวลาไม่นานนักที่จะเข้าใจว่าคดีความนี้สามารถที่จะก่อความขายขี้หน้าให้อย่างมหาศาลได้ แต่เจ้าหน้าที่ไม่สามารถถอนข้อกล่าวหาได้เนื่องจากนักธุรกิจฝรั่งเศสคนนั้นสามารถฟ้องร้องกลับได้ และคนไทยอาจประนามพวกเขาได้ว่าไม่พยายามปกป้องเกียรติของเจ้า ซึ่งก็จะเข้าข่ายหมิ่นพระบรมเดชานุภาพอีกนั่นแหละ

การบินไทยพยายามอย่างไร้ผลที่จะเกลี้ยกล่อมให้ Kisielwicz รับสารภาพ ซึ่งเขาจะได้รับอิสรภาพในทันที อันเป็นการรักษาหน้าของสายการบิน ด้วยการที่มีสำนักงานใหญ่ภาคพื้นยุโรปตั้งอยู่ในปารีส การบินไทยเป็นอันต้องกังวลถึงผลกระทบทางธุรกิจและการที่ชาวต่างชาติจะโจมตีสถาบันกษัตริย์ไทยหลังจากสื่อมวลชนฝรั่งเศสได้เรื่องนี้ไป มันใช้เวลาหลายสัปดาห์ในการทำความตกลงภายใต้การตรวจตราของเจ้าหน้าที่วัง ซึ่งในระหว่างนั้นสื่อไทยถูกห้ามไม่ให้รายงานข่าวเรื่องนี้ ในที่สุด นักธุรกิจฝรั่งเศสรายนั้นก็ยอมส่งคำขอโทษไปถึงภูมิพล (ซึ่งคราวนี้สื่อไทยต้องรายงานตามหน้าที่) และสารภาพผิดในศาล จากนั้น พิลึกดี ศาล

---

25 *Far Eastern Economic Review*, April 29, 1993.

www.yerngshare.blogspot.com

ก็ยกฟ้องเนื่องจากขาดพยานหลักฐาน Kisielwicz เป็นอิสระ แต่เพราะว่าเขาสารภาพผิด เขาจึงไม่สามารถฟ้องการบินไทยได้ และเพราะว่าเขาได้รับการพิสูจน์ว่าบริสุทธิ์ จึงไม่มีใครประนามคนไทยได้ว่ามีกฎหมายโบราณล้าสมัย

ถึงกระนั้น กฎหมายนี้ก็ยังมีฤทธิ์เดชอยู่ ในปลายปี 2544 *Far Eastern Economic Review* ที่เป็นของอเมริกัน พาดพิงหน่อยเดียวถึงสายสัมพันธ์ทางการเงินที่ไม่งามระหว่างวชิราลงกรณ์และทักษิณ รัฐบาลกับวังขู่จะตั้งข้อหากับนักข่าวและบรรณาธิการของนิตยสาร และก็ต่อเมื่อหลายสัปดาห์ให้หลังที่เต็มไปด้วยการโจมตีก่นด่าเท่านั้นพวกเขาถึงปล่อยให้เรื่องเงียบหายไปท่ามกลางความคลุมเครือ วังกับรัฐบาลสามารถอ้างชัยชนะได้ เมื่อนิตยสารฉบับนั้นลดความใจถึงในการรายงานข่าวลงมาอย่างมาก แต่ด้วยการที่ไทยกลายเป็นศูนย์กลางการเดินทาง การทูตและสื่อสารมวลชนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เหตุการณ์อย่างนี้มีแนวโน้มจะเกิดขึ้นได้อีก ซึ่งจะชักนำความสนอกสนใจอันไม่พึงปรารถนามาสู่สถาบันกษัตริย์

ขบวนไล่ทักษิณในช่วงปี 2548-49 ทำให้ข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพเฝือจนเฟ้อ โดยทั้งทักษิณกับศัตรูต่างใช้ข้อหานี้ฟาดฟันซึ่งกันและกัน แม้จะเห็นได้ชัดว่ามีแรงจูงใจทางการเมือง ข้อหานี้ก็ยกกันไปไม่ได้ง่ายๆ และมันยังเป็นอุปสรรคต่อวังเองในเวลาต้องการใช้ข้อหานี้จริงๆ

ไม่ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงอะไรก็ตามกับสถาบันกษัตริย์ เช่น เรื่องราวในอดีตจะเผยออกมา หรือว่าพฤติกรรมของลูกๆ และหลานๆ ของเขาจะเป็นอย่างไร ภูมิพลก็มีภาพพจน์ที่มั่นคงแน่นหนาที่สุดแล้ว และไม่น่าจะถูกทำลายได้ บารมีของเขาอยู่รอดมาได้อย่างไร้ตำหนิแผ้วพาน ด้วยอายุที่ยืนยาวและบุคลิกของเขาเองที่จริงจัง ตรากตรำ นุ่มนวล ใช้ชีวิตเรียบง่ายพอเพียง ด้วยการสำแดงตนเป็นมหาชนกที่ละม้ายพระพุทธเจ้า เป็นไปได้มากว่าภูมิพลจะกลายเป็นลัทธิบูชาไปเหมือนกับปู่จุฬาลงกรณ์ของเขา

แต่ยังไงภูมิพลก็ต้องจากไปในที่สุด สถาบันกษัตริย์ก็อาจจะเริ่มลดความศักดิ์สิทธิ์ลง ทายาทของเขาไม่ได้รับการบ่มเพาะมาให้แสดงตนเป็นว่าที่พระพุทธเจ้า อีกทั้งมาดก็ไม่ให้ พวกเขาจะต้องพัฒนาและสร้างสถาบันฯ ด้วยตัวเองก่อนที่จะถูกบีบให้ทำโดยสื่อและคนไทยรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นคนรุ่นที่ไม่เคยประสบภาวะสงครามเย็นที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการฟื้นฟูของภูมิพล ความท้าทายนี้แทบไม่แตกต่างไปจากสิ่งที่สถาบันกษัตริย์ตะวันตกจำนวนมากเผชิญในศตวรรษที่ 19 และ 20 นั่นคือการยกภาระรับผิดชอบในการบริหารจัดการรัฐรายวันให้กับนักการเมือง ข้าราชการและนักธุรกิจที่กษัตริย์ไม่ได้เป็นคนเลือก "ครั้นเป็นที่ยอมรับกันว่าการที่นายกฯ มีตำแหน่งได้ ไม่ได้มาจากการโปรดของกษัตริย์อย่างเดียว แต่ยังมาจากความ

www.yerngshare.blogspot.com

เห็นชอบของสภาด้วย บทบาทของกษัตริย์ก็จะจำกัดลงอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้" Vernon Bogdanor เขียน[26]

สถาบันจักรีย่อมมีทางเลือกที่จะถอยกลับไปสู่ความศักดิ์สิทธิ์ สัพพัญญูและความสมบูรณ์พร้อมได้ แต่ทางเลือกนี้บังคับว่าสถาบันฯ เกือบจะต้องหายไปหลังโรงเลยทีเดียว เหมือนสถาบันฯ ของญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และกลายเป็นสัญลักษณ์ นามธรรมล้วนๆ และห่างไกลจากชีวิตสมัยใหม่ มันเป็นสถานการณ์ที่ภูมิพลตระหนัก บอกแก่ผู้มาเยือนในปี 2535 ว่าจักรพรรดิ Akihito ของญี่ปุ่นอึดอัดกับการเป็นแค่สัญลักษณ์ที่จำกัดอยู่แต่งานพิธีกรรม ไม่มีบทบาททางการเมือง แม้กระทั่งการปรึกษาหารือ[27]

จนถึงบัดนี้ก็ไม่มีอะไรบ่งชี้ว่าทายาทของภูมิพลจะมีชะตากรรมแบบเดียวกับ Akihito แต่กลับเป็นว่าสถาบันกษัตริย์ไทยกำลังมุ่งไปในทิศทางที่ตรงข้าม ต้องขอบคุณอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทย อันเป็นแหล่งเงินตราต่างประเทศที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ บรมมหาราชวังเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สำคัญมานานแล้ว และพิธีกรรมต่างๆ ของวังก็ได้รับการโฆษณาประชาสัมพันธ์อย่างดีโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในปี 2541-42 วังที่หัวหินและดอยตุงเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชม และโรงแรมหรูๆ ผุดขึ้นในอาณาจักรของสังวาลย์ที่ภาคเหนือ โครงการพัฒนาของภูมิพลที่ดอยอ่างขางก็ถูกปรับเป็นแหล่งท่องเที่ยวพร้อมรีสอร์ต

แต่เพื่อกันไม่ให้เหล่าเจ้าชายและเจ้าหญิงถูกลดชั้นลงเป็นเพียงตัวแสดงในละครย้อนยุค สถาบันกษัตริย์จะต้องสัมพันธ์กับสังคมไทยร่วมสมัยได้ดีกว่านี้ โดยเฉพาะการแสดงบทบาทในวัฒนธรรมเมืองของปัจจุบันและอนาคต ฐานรากสำหรับการนี้มีอยู่แล้วในโครงการต่างๆ ของภูมิพล การกุศลต่างๆ ของวัง และงานสังคมของครอบครัวมหิดล ลูกๆ ของภูมิพลได้รับแจกงานช่วยเหลือประชาชนมานานแล้ว เช่น สิรินธรมีมูลนิธิช่วยเหลือคนจนและคนด้อยโอกาส และตอนนี้ก็ดูแลมูลนิธิของภูมิพล วชิราลงกรณ์ก็(ในนาม)มีเครือโรงพยาบาลชนบท(ยุพราช) ส่วนจุฬาภรณ์เป็นผู้อุปถัมภ์การวิจัยวิทยาศาสตร์แห่งชาติ หลานๆ ของภูมิพลก็มีการเปิดตัวกับงานการกุศล มันจะต้องเป็นหัวใจของชีวิตพวกเขาหลังจากเติบโตเป็นผู้ใหญ่

แต่แนวทางการทำงานสังคมของวังจำต้องมีการยกเครื่อง ความขลังลี้ลับในวิธีการที่ภูมิพลและภรรยาเรี่ยไรและแจกจ่ายเงินบริจาคนั้นจะต้องถูกแทนที่ด้วยความโปร่งใสและความมีวินัยเพื่อหลีกเลี่ยงการตั้งถามที่จะก่อความยุ่งยาก งานการกุศลต่างๆ จะต้องเปิดเผยและระมัดระวังมากขึ้นในเรื่องภาพพจน์ และไม่สวน

---

26 Bogdanor, *The Monarchy*, 13, 27.

27 Kulick and Wilson, *Thailand's Turn*, xxiii.

www.yerngshare.blogspot.com

กระแสสังคม อาทิ ในทศวรรษ 2533 มูลนิธิจุฬาภรณ์รับเงินจากอุตสาหกรรมบุหรี่เพื่อทำงานวิจัยที่สวนทางกับการรณรงค์ต่อต้านการสูบบุหรี่ของรัฐบาล[28] ขอเพียงมีสื่อใจถึงมากกว่านี้สักหน่อยก็จะเป็นเรื่องแล้ว

กล่าวอย่างกว้างๆ การทำงานสังคมของครอบครัวภูมิพลกับงานการกุศลต่างๆ จะต้องหยุดประชันขันแข่งกับรัฐบาลและองค์กรทางสังคมอื่นๆ รวมถึงเอ็นจีโอ ความเป็นปฏิปักษ์อย่างนี้บั่นทอนบทบาทศูนย์รวมน้ำใจของสถาบันกษัตริย์ ครอบครัวกษัตริย์จะต้องเป็นหุ้นส่วนกับองค์กรต่างๆ เหล่านี้ ไม่ใช่อ้างตัวเป็นผู้จัดจำหน่ายน้ำใจแต่เพียงผู้เดียวในประเทศ หากเป็นแบบอย่างในการสร้างสรรค์สิ่งดีๆ ไดอานาสร้างมาตรฐานด้วยการไปออกงานให้กับองค์กรต่างๆ ที่ทำงานในประเด็นปัญหาปัจจุบันอย่างเอดส์และกับระเบิด

การตระหนักเช่นนี้ควรจะครอบคลุมไปถึงการให้รางวัลเหรียญตราสายสะพายต่างๆ ของวังด้วย ตลอดวาระของภูมิพล วังได้ปฏิเสธไม่ยอมรับผู้มีส่วนสร้างประโยชน์แก่ส่วนรวมที่ไม่ได้หนุนเสริมอำนาจของวัง บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ไทยล้วนแล้วแต่เป็นกษัตริย์และเจ้า และบุคคลสำคัญของไทยยุคใหม่ก็ล้วนแล้วแต่เป็นผู้นิยมเจ้าทั้งสิ้น ที่หลุดจากทำเนียบก็คือคนอย่างปรีดี พนมยงค์, พุทธทาสที่เป็นที่รู้จักในระดับโลก และนักทำงานเพื่อสังคมต่างๆ จำนวนมากที่อยู่นอกชายคาของวัง ที่ถูกถือมาตลอดว่าเป็นคู่แข่งขัน

ท่าทีอย่างนี้ไม่จำเป็นและไม่ก่อประโยชน์ สถาบันกษัตริย์สามารถและจะต้องขยายฐานสนับสนุนด้วยการให้การยอมรับแก่ความสำเร็จและความซื่อตรง ไม่ใช่เพียงความจงรักภักดี ไม่อย่างนั้นก็เสี่ยงต่อการถูกทิ้งไว้ข้างหลังโดยวัฒนธรรมสมัยใหม่ สถาบันกษัตริย์อังกฤษมอบบรรดาศักดิ์อัศวินแก่ศิลปิน นักดนตรีและคนทำงานเพื่อสังคม ที่ไม่ได้มีเส้นสายกับวังบัคกิ้งแฮม แต่มีส่วนสร้างและกำหนดความเป็นอังกฤษสมัยใหม่ในทางบวก สถาบันฯ ของอังกฤษก็มีภาพพจน์ทันสมัยและมีบุญบารมี สามารถมองเห็นและยอมรับการอุทิศตนและการสร้างคุณงามความดีภายนอกแวดวงชนชั้นนำของตัวเองได้ การขยายการยอมรับแก่คนไทยที่สร้างสรรค์ความสำเร็จจะทำให้ตระกูลจักรียุคใหม่สามารถรักษาภาพพจน์มหากรุณาธิคุณและปรีชาญาณไว้ได้ในลักษณะที่รัฐบาลไม่สามารถทำได้ วังจะยังคงรักษาตำแหน่งผู้นำทางศีลธรรมไว้ได้ต่อไป

การเปลี่ยนแปลงกำลังเกิดขึ้นแล้วเป็นบางส่วน และบางอย่างจะเป็นหมากตาบังคับสำหรับวังรุ่นต่อไป ถึงที่สุดแล้ว สมาชิกครอบครัวกษัตริย์จะต้องใช้ประโยชน์จากหนึ่งในอำนาจที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของสถาบันฯ ที่ไม่พูดกัน คือ ความสามารถและสิทธิในการปรับตัวเองก่อนที่จะมีคนอื่นมาทำให้ นั่นคือหัวใจสำคัญของการอยู่รอด

-------------- เอวัง -------------

[28] เอกสารต่างๆ ที่มีรายละเอียดการสนับสนุนของ Philip Morris ต่อสถาบันวิจัยจุฬาภรณ์, http://www.pmdocs.com.

www.yerngshare.blogspot.com